

İÇİNDEKİLER

ÖZET	3
ABSTRACT	4
ÖNSÖZ	5
KISALTMALAR	7
GİRİŞ	11
KARŞILAŞTIRMA.....	35
ÇEVİRİ	59
KAYNAKÇA.....	811

ÖZET

Orta Türkçe dönemi içerisinde yer alan Karahanlı Türkçesinden günümüze üç önemli eser kalmıştır. Bu eserler *Kutadgu Bilig*, *Dîvānu Luġāt-it-Türk* ve *Atabetü'l Hakayık*'tır. Bu üç eser arasında Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla kaleme alınmış olan Türkçe'nin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini en iyi şekilde yansıtan *Dîvānu Luġāt-it-Türk* öne çıkmaktadır. Dönemin Türkçesinin ses ve dilbilgisi özelliklerine ışık tutması, Türk tarihine, coğrafyasına, folkloruna, mitolojisine ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler vermesi onu öne çıkartan hususlardan bazılarıdır. İşte bu tezde, Kâşgarlı Mahmud'un 25 Ocak 1072 (Hicri 1 Cemâziyelevvel 464) tarihinde yazmaya başlayıp 12 Şubat 1074 (12 Cemâziyelaahir 466)'da tamamladığı ve Türk şivelerinin XI. yüzyıldaki sözvarlığını tespit eden *Dîvānu Luġāt-it-Türk* adlı büyük ansiklopedik sözlük ile Budist Uygur metnlerinin sözvarlığı karşılaştırılmıştır.

Türk dilinin ilk sözlüğü olan *Dîvānu Luġāt-it-Türk* hakkında hacimli hacimsiz pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri de Prof. Dr. Robert Dankoff'un Prof. Dr. James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati" adlı *Dîvān*'ın İngilizce çevirisidir. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan bu esirin birinci ve ikinci cildi *Dîvānu Luġāt-it-Türk*'ün çevirisi, üçüncü cildi ise dizin biçiminde hazırlanmıştır.

Prof. Dr. Robert Dankoff'un geniş bir ön söz kaleme aldığı bu çalışma tezimizin temelini oluşturmaktadır. İki bölümden oluşan tezde önce *Compendium of The Turkic Dialects* "Türk Şiveleri Lügati" adlı eserin ilk iki cildinin günümüz Türkçesine çevirisi yapılmıştır. İkinci bölümünde ise *Dîvānu Luġāt-it-Türk*'ün sözvarlığı Budist Uygur metnlerinin sözvarlığı ile Budist Uygur metinleri tek tek kontrol edilerek karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak elde edilen sözvarlığı karşılaştırılması tablo hâlinde işlenmiştir. Tezin giriş bölümünde ise karşılaştırmanın sonuçları detaylı biçimde anlatılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*, *Budist Uygur Metinleri*, *Karşılaştırma*

ABSTRACT

Three important works has remained from Karakhanids named as *Kutadgu Bilig*, *Dīvānu Luġāt-it-Türk* ve *Atabetü'l Hakayık*. Among these three works, *Dīvānu Luġāt-it-Türk* which was worded by the aim of teaching Turkish to Araps, sticks out. This work, *Dīvānu Luġāt-it-Türk*, are important for the following reasons: It throws a light on sound and gramer features of this period, Turkish history, geography, folklore, mythology and folk literature.

In this study, I compared the great dictionary *Dīvānu Luġāt-it-Turk* which reflects the vocabulary of Turkic Dialects in XI. century, was completed by Kâşgarlı Mahmud in 1074 and the vocabulary of Buddist Uighur Textes.

By now, a lot of studies were done on *Dīvānu Luġāt-it-Turk*. The last and best study named *Compendium of The Turkic Dialects* on *Dīvān* was done by Robert Dankoff and James Kelly. This study is the translation of *Dīvān* to English. This study which was published in 1982-1985 was formed as 3 volume. The first and second volumes are the translation of *Dīvān*, the third volume is index.

In the first part of this study, *Compendium of The Turkic Dialects* is translated to Turkish Turkey. In the second part of study, *Dīvān* and Buddist Uighur Textes is compared as tableau. In addition to all these, it is written an extensive introduction. In this introduction, the results of comperation of *Dīvānu Luġāt-it-Turk* and Buddist Uighur Textes are displayed in depth.

Keywords: *Dīvānu Luġāt-it-Turk*, *Budist Uighur Textes*, *comparison*

ÖNSÖZ

Dîvānu Lüġāt-it-Türk, Kutadgu Bilig’le birlikte Karahanlı Türkçesinin (XI.-XIII. yüzyıllar) en önemli eseridir. 1074 yılında ünlü Türk dilcisi Kâşgarlı Mahmut’un tamamlamış olduğu *Dîvānu Lüġāt-it-Türk* adlı geniş hacimli sözlük Arap diliyle yazılmış olup XI. yüzyıl Türk lehçelerinin sözvarlığını geniş ölçüde içeren çok değerli bir çalışmadır. Dil tarihi bakımından *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*, kapsadığı malzeme çözümlemeleriyle, uzun incelemelere gereksinme bırakmadan, bize Türk klâsik ve edebî lehçelerinin daha XI. yüzyıldan kurulmuş olduğunu açık olarak göstermektedir.

Dîvānu Lüġāt-it-Türk günümüzde hâlâ değerini koruyan bir eser niteliğindedir. Onu bu derece önemli ve değerli kılan nitelikler Türkçe’nin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten, ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir dilbilgisi kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair zengin bilgiler içeren, aynı zaman dönemin astronomi, tıp gibi bilimleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir sözlük özelliği taşımasından ileri gelmektedir.¹

Günümüze kadar, *Dîvānu Lüġāt-it-Türk* ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Kilisli Rifat tarafından üç cilt olarak yayımlanan tıpkıbasım (EP, 1917-19)’dır. Diğer bir çalışma ise Carl Brockelmann’ın sözlüğü (MTW; 1928)’dür. Bu çalışma, Brockelmann el yazmasına sahip olmadığı için tamamen EP temeline dayanılarak hazırlanmıştır.

Divanla ilgili çalışmalar, Besim Atalay’ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımı (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cildi ise dizin (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir.

Dîvānu Lüġāt-it-Türk üzerine yapılan bir diğer çalışma da Mutallibov tarafından 3 cilt halinde hazırlanan Özbekçe çeviridir. Bu çalışmada da öncelikli olarak çeviri esas alınmıştır.

Prof. Dr. Robert Dankoff’un Prof. Dr. James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* “Türk Şiveleri Lüġati” adlı *Dîvān*’ın İngilizce çevirisi bu çalışmalar içinde öne çıkan çalışmadır. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan bu eserin bir ve ikinci ciltleri *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*’ün çevirisi, üçüncü cildi ise dizin biçiminde hazırlanmıştır.

¹ . Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, *Divânü Lüġati’t-Türk maddesi*, Mustafa S. Kaçalın, c. IX. s. 446-449.

Compendium of The Turkic Dialects “Türk Şiveleri Lügati” adlı *Dīvān*’ın İngilizce çevirisi, tezi hazırlarken esas aldığım çalışmadır. Bu tezde, *Compendium of The Turkic Dialects* “Türk Şiveleri Lügati”ni esas alarak *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile Budist Uygur metnlerinin sözvarlığını karşılaştırdım. Tezde öncelikle *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*’ün İngilizce çevirisi olan Robert Dankoff ile James Kelly’nin *Compendium of The Turkic Dialects* adlı eserini günümüz Türkçesine çevirdim. Daha sonra *Dīvān*’ın sözvarlığını Budist Uygur metnlerinin sözvarlığıyla karşılaştırdım. Bu karşılaştırma sonucunda elde ettiğim tablo sayesinde birçok sayısal veriye ulaştım, Divan’daki kelimelerin yüzde kaçının Budist Uygur metnlerin de bulunduğu, hangi sözcüklerin Budist Uygur metnlerinde de yer aldığı vb., birçok soruya cevap buldum.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde, *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*’ün içeriği ve bu eser üzerinde yapılan çalışmalar ve karşılaştırma sırasında göze çarpan ilginç noktalar üzerinde durmaya çalıştım.

Son olarak çalışmam sırasında benden yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Zühal Ölmez ve Prof. Dr. Mehmet Ölmez’e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ersin TERES

KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
AY	: Ceval Kaya, <i>Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin</i> , Ankara, 1994.
bkz.	: Bakınız.
Brockelmann	: bak. GAL, MTV, Volkspoesie.
CTD	: Robert Dankoff – Kelly, James: <i>Compendium of The Turkic Dialects (Dīvānu Lüġāt-it-Türk)</i> , 3 cilt.
d.	: Doğumu.
Dilçin	: Dehri Dilçin, <i>Arap alfabesine göre Dīvānū Lüġāt'it türk Dizini</i> (Ankara, 1957).
Dīvān	: <i>Dīvānū Lüġāt'it Türk</i> .
Dizin	: B. Atalay, <i>Dīvānū Lüġāt-it Türk Dizini</i> (Ankara, 1943).
DLT	: <i>Dīvānū Lüġāt'it Türk</i> .
Doerfer	: bkz. TMEN.
Dozy	: R. Dozy, <i>Supplément aux Dictionnaires Arabes</i> , 2 cilt. (Leyden, 1881).
DTS	: v. M. Nadelaev, et al., <i>Drevnet'urkskij Slovar'</i> (Leningrad, 1969).
ED	: G. Clauson, <i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i> (Oxford, 1972).
EI ²	: <i>Encyclopedia of Islam</i> : New Edition.
EP	: K. Rifat, ed., Maḥmūd el-Kāşġarī, <i>Kitāb Diwan Luyāt at-Turk</i> , 3 cilt. (İstanbul, 1333–35 mali/ 1917–19): [Editio Princeps].
EY	: El yazması
Fars.	: Farsça
GAL	: C. Brockelmann, <i>Geschichte der Arabischen Literatur</i> , I, II (second ed., Leiden, 1943-49); S I, II.
harf.	: Harfiyen
Hüen.	: A. von Gabain, 1. <i>Die Uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs</i> , SPAW, 1935; 2) <i>Briefe der Uigurischen Hüen-tsangs Biographie</i> , SPAW, 1938.
İdrāk	: A. Caferoğlu, ed., <i>Abu Hayân, Kitâb al İdrāk li-lisân al Atrak</i> (İstanbul, 1931).

- Karatay : F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Katoloğu*, Cilt. III, İstanbul, 1966.
- Krş. : Karşılaştırm.
- Kelly I, II, III : J. Kelly, *Remarks on Kāşğarī's Phonology*, pt. I in *Ural-Altaische Jahrbücher* 44 (1972); pt. II in *UAJ* 45 (1973); pt. III in *UAJ* 48 (1976).
- Lane : E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon...*, 8 cilt. (London, 1863–93).
- Lisān : Ibn Manzūr, *Lisān al-‘Arab*.
- Menges, Glossar : K.H. Menges, *Glossar zu den volkkundlichen Texten aus Ost-Türkistan II* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur: Abh. D. Geistes- und Sozialwiss. Kl., 1954, no. 14).
- MS. : Divan’ın Elyazması: Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Arabî, no.4189. [tıpkıbasımla birlikte yayımlandı; krş. Tıpkıbasım].
- MTW : C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāşğarī’s Dīwān Luḡat’ at-Türk* (Budepest-Leipzig, 1928)
- Muḥīt : Buṭrus al Bustānī, *Muḥīt al-Muḥīt*, 2 cilt. (Beirut, 1987–70).
- Mutallibov: : S. Mutallibov, *Turkij sozlar devoni*, 3 cilt. (Tashkent, 1960–63).
- QB : R.R. Arat, ed., *Kutadgu Bilig I: Metin* (İstanbul, 1947).
- Ör. : Örneğin
- Rach I, II : G. R. Rachmati, *Zur Heilkunde der Uiguren*, SPAW, I 1930, II, 1932.
- Rifat : bak. EP
- Schinkewitsch I, II : J. Schinkewitsch, “Rabyūzīs Syntax,” pt. I in *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen...* WS 29 (1926); PT. II in *MSOS/WS* 30 (1927).
- Steingass : F.J.Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (London, 1892).
- Suv. : Suvarṇaprabhāsa (Das Goldglanz-Sūtra). Aus dem Uigurischen ins Deutsche übersetzt von Dr. W. Radloff. Nach dem Tode des Übersetzers mit Einleitung von S. Malov herausgegeben.
- Taymas I, II, III : A. Taymas, “Divanü Lüḡati’t türk Tercümesi,” pt. I in *Türkiyat Mecmuası* 7-8 (1940–42); pt. II in *TM* 11 (1954).
- Tercüme I, II, III : B. Atalay, ed., *Dīwānū Lüḡati’t türk Tercümesi*, 3 cilt. (Ankara, 1939–41).
- Tıpkıbasım : B. Atalay, ed., *Dīwānū Lüḡati’t türk Tıpkıbasımı* (Ankara, 1941).
- Tk. : Türkmenge.

- TMEN : B. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 cilt (Wiesbaden, 1963–75).
- TT I: : W. Bang, und A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. I. Bruchstücke eines Wahrsagebuches*. SPAW, 1929.
- TT IV : W. Bang, und A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. IV. Eines neues uigurisches Sündenbekenntnis*, SPAW, 1930.
- TT V : W. Bang, und A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. V. Aus Buddhistischen Schriften*, SPAW, 1931.
- TT VI : W. Bang mit A. von Gabain und G. R. Rachmati. *Türkische Turfan-Textes. VI Das buddhistische Sutra Säkiz Yükmäk*. SPAW, 1934.
- TT VIII : A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. VIII. Texte in Brāhmīschrift*. ADAW, 1952.
- TT X : A. von Gabain. *Türkische Turfan-Textes. X. Das Avadāna des Dämons Ātavaka*. Bearbeitet von Tedausz Kowalski. ADAW, 1958.
- Uig I : F. W. K. Müller, *Uigurica. I. 1. Die Anbetung der Magier, ein christliches Bruchstück. 2. Die Reste des Buddhistischen „Goldglanz-Sūtra“* APAW, 1908, Abh. II.
- Uig II : F. W. K. Müller. *Uigurica. II*. APAW, 1910, Abh. III.
- Uig III : F. W. K. Müller. *Uigurica. III. Uigurische Avadāna-Bruckstücke (I-VIII)*. APAW, 1922.
- Uig IV : F. W. K. Müller. *Uigurica. IV. Herausgegeben von A. von Gabain*. SPAW, 1931, XXIV.
- Volkspoesie I, II : C. Brockelmann, “Altturkestanische Volkspoesie,” pt. I in *Asia Major*, Probeband (Hirth Anniversary Volume, 1923); pt. II in *Asia Major* I (1974).
- vs. : Vesaire.
- WB I, II, III, IV : W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, 4 cilt (St. Petersburg, 1893–1911).
- Wright I, II : W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 2 cilt. (Cambridge, 1859-62).

GİRİŞ

DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'ÜN YAZARI: KÂŞGARLI MAHMUT

Hayatı:

Karahanlı Türkçesinin en önemli üç eserinden biri olan *DĪvānu Lüġāt-it-Türk*'ün yazarı Kâşgarlı Mahmut, adı Arapça biçimiyle Maḥmūd İbn Al-Ḥusayn İbn Muḥammed'dir, hakkındaki bilimiz eserinde kendisi hakkında verdiği bilginin dışına çıkmamaktadır.

Kâşgarlı Mahmut eserinin bir yerinde adı al-Husain b. Muhammed olan babasının Isık Göl'ün doğu kıyısında bulunan Barsgan şehrinden¹ (bugünkü Kırgızistan topraklarında) olduğunu söyler. Babası Barsgan'dan Kâşgar'a göç etmiştir. Kâşgarlı Mahmut babasının yaşamış olduğu şehri, Barsgan'ı anlatırken “Bu şehir, Barsgan, Mahmut'un babasının şehridir.” şeklinde bir ifade kullanarak babasının Barsgan'lı olduğunu, kendisinin ise Kâşgar'da doğup büyüdüğünü açıkça göstermektedir.²

Kaynaklardan ve *DĪvān*'dan Kâşgarlı Mahmut'un doğum ve ölüm tarihlerini tam olarak çıkartmak mümkün değildir, yalnız eserini 10 Şubat 1074'te bitirdiğini ve bu sırada yaşının epey ilerlemiş olduğunu düşünürsek onun XI. yüzyılın sonuna doğru ölmüş olabileceğini çıkartabiliriz.

Kâşgarlı Mahmut'un soyu hakkında da tam ve kesin bir bilgi bulmak mümkün değildir. Bu konu hakkındaki bilgilerimiz de *DĪvānu Lüġāt-it-Türk*'ten çıkarttığımız bilgilerle sınırlı kalmaktadır. Kâşgarlı Mahmut eserinde kendisinin Karahanlı devleti içerisinde yüksek aristokrasiye mensup bir aileden geldiğini belirtmektedir. Yine Kâşgarlı eserinin başlarında soy bakımından Türklerin en ileri gelenlerinden olduğunu da ifade etmektedir.³ Karahanlı sarayına ve saraya mensup önemli kimselere ait bilgiler aktarması, Karahanlı devletinin devlet örgütünün ve saray âdetlerinin üzerine bilgiler vermesi, devletin askerî teşkilatını iyi bilmesi buna delil teşkil edebilir.⁴

Kâşgarlı Mahmut, yaşının epey ilerlemiş olduğunu düşündüğümüz bir dönemde Bağdat'a gitmiş ve orada tamamladığı eserini Bağdat'taki Abbasi sarayında halife el-Muqtadî'ye sunmuştur.

¹ Bkz. A. N. Benştam, *Arheologičeskiy očerk severnoy Kirgizii*. Frunze, 1941, 80-82.

² Mahmut Kâşgarî, *DĪvānu Lüġāt-it-Türk*, çev. Besim Atalay. Ankara, c. I, s. 392; c. II, s. 49; c. III, s. 222.

³ Robert Dankoff – Kelly James: *Compendium of The Turkic Dialects (DĪvanu Lüġāt-it-Türk)*, c. I, s. 4-5.

⁴ M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dileci: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 18.

Kâşgarlı Mahmut Bağdat'a gelmeden önce kendisinin de eserinde belirttiği gibi "Türk dil ve şiirlerini öğrenmek amacıyla" "Türk şehir ve bozkırları boyunca" Türkler arasında dolaşmıştır. Bağdat'a gelip eserini halifeye sunduktan sonra Türk ve Müslüman bir bilgin olarak Arapları eğitmeye çalışmıştır. 11. yüzyılının ikinci yarısında Türklerin, İslâm toplumunda egemen grup olmaya başlamaları da onun bu tutumunda etkili olmuştur. Kâşgarî'nin dediği gibi; "Tanrı, Gelecek Güneşinin Türklerin burcunda yükselmesini" sağlamıştır. O, *Dîvân*'ı halife el-Muqtadî'ye adamasından sonra, Bağdat'taki Abbasi sarayında Selçuk üstünlüğünü ve geleneklerini anlatmaya çalışmıştır.⁵

Kişiliği

Kâşgarlı Mahmut'un kişiliği için de şunları söyleyebiliriz: Kâşgarlı eserini yazmadan önce ülkesinde iyi bir medrese eğitimi görmüş, çağının İslâmî bilimleri üzerine derin bir bilgi kazanmıştır. Bağdat'a gitmeden önce dönemin bilim merkezlerinde, Buhara, Semerkand gibi ilim ve kültür merkezlerinde bulunmuş, buralardaki bilim hareketlerinden faydalanmıştır.⁶

Kâşgarlı Mahmut Arapça'yı, Farsça'yı ve Türkçe'nin birçok lehçesini biliyor ve konuşabiliyordu. O, Arapça'nın bütün ayrıntılarını öğrenmiş ve bunu eserinde uygulamıştır. Dilbilgisinin yanı sıra Kâşgarlı, oldukça geniş ansiklopedik bir bilgi hazinesine de sahipti. Türklerin ve komşu devletlerin tarihine, coğrafyasına, folkloruna ait pek çok bilgiyi onun eserinde bulmak mümkündür.⁷ Kâşgarlı Mahmut hakkında bütün bu bilinenler, Prof. Dr. Samoyloviç'in "Kâşgarlı Mahmut XI. yüzyılın Radloff"udur" sözünü doğrular niteliktedir.

Eserleri:

Türk dilbiliminin kurucuları arasında sayılan Kâşgarlı Mahmut'un elimizde bulunan *Dîvānu Luġāt-it-Türk* adlı eserinin yanı sıra *Kitabu Cevāhiri'n-Nahv fî-Lûgat-Türk* adlı bir de dilbilgisi kitabı bulunmaktadır, fakat bu eser henüz bulunamamıştır. Bu eserin varlığını da yine *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*'ten öğrenmekteyiz.

DÎVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK'ÜN DEĞERİ NEREDEN GELİYOR?

Dîvānu Lüġāt-it-Türk, tarihten coğrafyaya, mitolojiden, halk edebiyatına, folklordan milli kültüre, gelenek ve göreneklerden, askerî terimlere, tıptan devlet yapılanmasına, tedavi

⁵ . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dîvānu Luġāt-it-Türk)*, c. I, s. 4-5.

⁶ . M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972.

⁷ . M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972.

metotlarına kadar pek çok alanda XI. yüzyıl Türk toplumuna ait bilgiler veren ansiklopedik bir sözlük niteliğindedir.

Aslında bu değerli eser sadece bir sözlük niteliğinde de değildir, XI. yüzyıl Türk dilinin dilbilgisi kurallarını da içermektedir. Kâşgarlı Mahmut eserde ele aldığı malzemelerin çözümlemeleriyle bize Türk lehçelerinin daha XI. yüzyılda şekillenmiş olduğunu açıkça göstermektedir. *Dîvānu Lüġāt-it-Türk* bize XI. yüzyıl Türk şivelerinin karşılaştırmalı olarak çalışılabilmesi olanağını sağlamaktadır.

Dîvānu Lüġāt-it-Türk ihtiva ettiği dil malzemesinin yanında yukarıda da belirttiğimiz gibi geniş bir kültür ve edebiyat bilgisini de içermektedir. Eser içerisinde bulunan ve Kâşgarlı'nın uzun uğraşlarla Türk boyları arasında dolaşarak topladığı atasözleri, mersiye, destan, hikmet, vecize gibi edebiyat ürünleri dönemin edebiyatına, özellikle de halk edebiyatına ışık tutmaktadır. Yine gelenek ve göreneklerden bahsedilmesi XI. yüzyıl Türk kültürünü anlama açısından oldukça önemlidir:

QULA'N TUKA'L QUMġY	qulān tūkāl qomitti
'AR-QA'R SUQAQ YUMġUTY	arqār suqaq yomitti
YAYL'T TAB' 'AMġTġY	yaylāy tapa āmitti
TZKQ [dikkat] TRUB SAKRġŠUVR	tizgin turup sekrişūr

Baharı anlatarak diyor ki: “(Bahar) yaban eşeğini, dağ keçisini, erkek ve dişi dağ keçisini coşturarak bir araya getirdi; bunlar yaylaya doğru ilerlediler (*mālat*); sıra sıra olup (sevinçten) hopladılar.”

Atasözü: TULUIM 'ANUTSA' QULUIN BULVR TULUM 'UNUTSA'
BULUN BULVR **tulum anutsa qulun bulūr; tulum anutsa bulun bolūr**
“(Düşmanı için) silah hazırlayan tay da bulur; silahı unutan tutsak olur.” [Bu söz] hazırlık yapmanın önemini vurgulamak için söylenmiştir.

Dîvānu Lüġāt-it-Türk'ün içeriğinde yer alan önemli bilgilerden biri de coğrafi adlara yer verilmesidir. Kâşgarlı eserinde verdiği yer adları ve haritayla dönemin coğrafyasını da gözümüzün önüne sermektedir.

TARIM **tarim** Uygur sınırında Kuça yakınlarında bir yer adı (*mawqā'*). O: 'S-MY TARIM **üsmi tarim** diye çağrılır ve onun döküldüğü bir nehir (*wādī*) vardır.

Dīvān bütün bunların yanı sıra o, Karahanlı devletinin askerî yapılanması ve askerî terimler hakkında da pek çok bilgi verir.

TUVY· **tōy** “Askeri karargâh (*mu‘askar*).” Buradan gelerek :: XA’N· TUVY·

xān tōy “Hakanın karargahı.” denir. Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler.

Dīvān’dan öğrenebileceğimiz bir diğer konu da tıp ve tedavi yöntemleridir. XI. yüzyılda Türk halklarının tıp bilgilerine dair önemli bilgiler verir Kâşgarlı’nın *Divanu Lüğât-it-Türk*’ü.

’AWIL·QUV **awilqu** “Bir tür çınar ağacı (*şajar al-qarm*).” Kırmızı meyveleri vardır.” Meyvesinin suyu Turmâç’a katılır. Göz ağrısına ilaç olarak kullanılır ve elbise boyası yapılır.

Bütün bunlar XI. yüzyıl Türk toplumuna ait bilgiler veren ansiklopedik bir sözlük niteliğinde olan *Dīvānu Lüğât-it-Türk*’ü değerli kılan, onun değerini arttıran niteliklerden sadece birkaçıdır. Yazıldığı dönemden günümüze kadar üzerinde birçok araştırmanın yapılması da onun ne kadar değerli bir eser olduğunu zaten kanıtlamaktadır.

DĪVĀNU LÜĞĀT-İT-TÜRK HAKKINDA

a) Eserin Yazma Nüshası

J. Kelly-Robert Dankoff’un verdiği bilgiye göre, *Dīvānu Lüğât-it-Türk*’ün İstanbul’da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emirî, Arabî, nu. 4189) korunan el yazması tektir. Yirminci yüzyıla ait eski moda siyah bir deriyle ciltlenmiştir. Kalın parlak-saydam kâğıdı orijinal büyüklüktedir ve bez renktedir. Nemlenen ve oksitlenen kısımları açık kahverengi bir görünüm almıştır. Kesik yaprakları şerit ile tamir edilmiş ve dış kenarları cilde uygun olarak kaplanmıştır. Her yaprağın ortalama büyüklüğü 239x165 mm’dir. Her sayfadaki yazının ortalama büyüklüğü ise 175x115 mm’dir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır.⁸ Yazma büyük bir cilt halinde olup 319 yaprak, yani 638 sayfadır. Elimizdeki yazma 664/1266 tarihli el yazmasından kopya edilmiştir.

b) *Dīvān*’ın Yazılış Tarihi ve Yeri

Dīvānu Lüğât-it-Türk’ün kolafon bölümündeki kayda göre, Kâşgarlı Mahmut eserin yazılış tarihi hakkında şöyle demektedir:

⁸ . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dīvānu Lüğât-it-Türk)*, c. I, s. 1.

“Kitabın yazımı ’64 yılında [yani. 664 Çarşamba 25 Ocak 1072] Jumādī-l-ülā’nın ilk günü başladı ve düzeltildikten ve de 4 kez redakte edildikten sonra 466 yılında Jumādī-l-âxir’in 10. günü [10 Şubat 1074] Pazartesi’de tamamlandı. Güç ve büyüklük ancak Tanrı’dadır. O bize yeter ve o ne güzel vekildir.”

Dîvānu Lüġāt-it-Türk’ün yazılış tarihi ile ilgili bazı tartışmalar vardır. Kâşgarî, Divan’da 4 yerde tarihlerden bahseder. Bu kayıtlar karışık olduğundan *Dîvān*’ın yazılış tarihiyle ilgili bazı araştırmaların yapılması gerekmiştir. Zeki Velidi Togan, *Dîvān*’ın yazılış tarihiyle ilgili yazmış olduğu bir makalede bu karışıklığı düzeltmeye çalışmıştır.⁹ O, *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*’ün yazılış tarihi olarak Hicrî 470 (Miladi 1077) tarihini tespit etmiştir. Zeki Velidi Togan’dan sonra Kilisli Rıfat Bilge de *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*’ün yazılış tarihi ile ilgili bir makale yayınlamıştır. Kilisli Rıfat *Dîvān*’ın sonunda bulunan kaydı dikkate alarak kitabın 464’de yazılmaya başladığını ve 466’da tamamlandığını kabul etmektedir.

Eserin yazılmaya başlandığı tarihi olarak 1072 (Hicri 464), bitiriliş tarihi olarak da 1074 (Hicri 466) bilim çevresinde daha fazla kabul görmektedir.

Dîvān’ın nerede yazıldığına gelince bu konuda da belirsizlik söz konusudur. Ancak eserin Bağdat’ta halifeye takdim edildiği düşünülürse son düzenlemelerinin büyük bir ihtimalle Bağdat’ta yapıldığı ve eserin son şeklinin Bağdat’ta verildiği sonucuna varabiliriz. Kaşgarlı Mahmut eserini yazmak için Türk illerini karış karış gezmiş, oldukça ayrıntılı bilgiler toplamış ve bunları eserinde yazmıştır. Eserin Bağdat’ta tamamlandığı görüşünü destekleyen etkenlerden biri de, Kâşgarlı’nın zamanın bilim merkezlerinden olan Bağdat’taki kütüphanelerden yararlanmış olması ihtimalidir. Kâşgarlı’nın *Dîvān*’ından önce de Türk ülkelerini, Türkleri anlatan Arapça eserler yazılmıştır. Muhtemelen Kâşgarlı, Bağdat’ta bütün bu eserleri gördükten sonra eserini tasarlayıp son şeklini vermiştir.

c) *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*’ün İstinsah Tarihi ve Müstensihi

Dîvānu Lüġāt-it-Türk’ün bugün İstanbul’da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emiri, Arabî, nu. 4189) korunan el yazması İran’ın Sâve kasabası halkından olup daha sonra Şam’a yerleşmiş olan Muḥammad ibn abî Bakr ibn abî l-Faṭḥ tarafından 1 Ağustos 1266 (27 Şevval

⁹ Ahmet Zeki Velidi Togan, “*Dîvānu Lüġāt-it-Türk*’ün Telif Senesi Hakkında”, Atsız Mecmua, sayı 16.

664) tarihinde istinsah edilmiştir.¹⁰ Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Faṭḥ'ın belirttiğine göre bu nüsha Kâşgarlı'nın kendi el yazmasından çoğaltılmıştır. Bu kişi istinsah ettiği nüshanın sonuna şu ifadeleri eklemiştir:

“Sâveli, sonra da Şamlı, Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Faṭḥ (Tanrı onu bağışlasın) bu kitabı asıl nüshasından kopya ettiği gün 664 senesi şevvalinin 27. pazar günü idi.”¹¹

d) *Dîvân*'ın Bulunup Basılması

Robert Dankoff *Compendium of The Turkic Dialects (Dîvānu Lüġāt-it-Türk)* adlı çalışmasında *Dîvân*'ın 1917-1919 yılları arasındaki basımına kadar şu kronolojiyi verir:

1. Kâşgarî kitabını 25 Ocak 1072, Çarşamba günü yazmaya başladı ve son düzeltisini 9 Ocak 1077'de Pazartesi günü tamamladı. Bu kitabı bitirip Bağdat'ta halife al-Muqtadî'ye ithaf etti.

2. 1258'den sonra Kâşgarî'nin el yazması Abbasi halifeleriyle birlikte Memlûk diyarına geçti.

3. Aslen Saveli, sonrada Şam'a yerleşmiş Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Faṭḥ adlı bir kişi 1 Ağustos 1266 Pazar günü eseri asıl el yazmasından istinsah etmiştir.

4. Bu noktada el yazması kaybolur.

5. Kitap 1422'de Kâhire'de olmalıdır.

6. 1517'de Osmanlıların Memlûk devletine son vermesinden sonra, kitap İstanbul'a getirildi.

7. 1650 yılı civarında, ünlü Osmanlı yazarı Kâtip Çelebi *Dîvân*'ın bir kopyasını görmüş ve bunu kendi kaynakçasında (Kaşf az-Zunûn) belirtmiştir.

8. 20. yüzyılın başında, kitap Kâtip Çelebi'nin akrabalarından bir kadına verilmiş, 1917'den önce bu kadın kitabı İstanbul'da bir kitapçıya satmak için vermiştir. Kitap, iyi bir kitap koleksiyoncusu olduğu bilinen Ali Emîrî tarafından satın alınmıştır. Günümüzde İstanbul'un Fatih semtindeki Millet Genel Kütüphanesinin bir bölümü olan Ali Emîrî Kütüphanesinde bulunmaktadır.¹²

Ali Emîrî'nin de isteği ve teşvikiyle Kilisli Rifat (Bilge) kitabın basılması görevini üstlenmiş, kitabın düzeltelerini yapmış ve yayına hazır hale getirmiştir. Kitap 1917-1919 yılları arasında üç cilt halinde basılmıştır.

¹⁰ . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dîvānu Lüġāt-it-Türk)*, c. I, s. 10.

¹¹ . Mahmut Kâşgarî, *Dîvānu Lüġāt-it-Türk*, çev. Besim Atalay. Ankara, 1939-41, c. III, s. 451.

¹² . Robert Dankoff – James Kelly, *Compendium of The Turkic Dialects (Dîvānu Lüġāt-it-Türk)*, c. I, s. 23.

Kilisli Rifat Bilge *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün nasıl bulunup basıldığını *Yeni Sabah* gazetesinde yayınladığı anılarında uzun uzadıyla anlatmıştır. Daha ayrıntılı bilgi için M. Şakir Ülkütaşır'ın *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut* adlı eserine başvurulabilir.¹³

e) *Dīvān*'ın Yapısı

Kâşgarî eserinde ilk olarak al-Halîl ibn Aḥmad'ın sistemini uygulamayı düşündüğünü, fakat kullanışsız olduğundan bundan vazgeçtiğini ifade eder. Daha sonra eserine temel olarak Abū İbrāhīm Ishāq ibn İbrāhīm al Fārābî (d. 350/961)'nin *Şihāh* adını verdiği, uyak düzenine bağlı olarak hazırlanan geniş kullanımlı Arapça sözlüğün sistemini almıştır.¹⁴

Kâşgarlı, al Fārābî'nin eserini esas alarak Türkçe sözcükleri Arapça vezinlere, başka bir deyişle Arapça sözcüklerin ses yapılarına uygun olarak tasnif etmiş ve sözlüğünü buna göre 8 bölüme ayırmıştır. Bu 8 bölüm sözlükte şu sıra ile yer alır.

- 1- Hemze kitabı,
- 2- Salim kitabı,
- 3- Muzaaf kitabı,
- 4- Misal kitabı,
- 5- Üçlüler kitabı,
- 6- Dörtlüler kitabı,
- 7- Gunne kitabı,
- 8- İki harekesiz harfin birleşmesi kitabı.

Her bölüm ad ve eylem olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Adlar, eylemlerden önce yazılmıştır. Eserde doğal olarak, Arap dilinin gramer terimleri kullanılmıştır. Son olarak, her bölüm içinde, sözcükler, kalıplara ayrılmıştır.

***DĪVĀNU LÜĠĀT-İT-TÜRK*'ÜN ÇEVİRİLERİ VE ESER ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR**

Dīvānu Lüġāt-it-Türk üzerine yapılan ilk çalışma üç cilt olarak Kilisli Rifat tarafından yayımlanan *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* çevirisidir. Beş defterden ibaret olan bu çeviri eksik bir çeviridir. Bugün Türk Dil Kurumunda saklanmaktadır.

Dīvān üzerine yapılan bir diğer çalışma da Carl Brockelmann'ın 1928'de *Mitteltürkischer Wortschatz* adıyla hazırladığı dizindir. Bu dizin, tamamen matbu nüshaya dayanır. Çünkü, Brockelmann'ın elinde el yazması bulunmamaktaydı. Bu nedenle, Brockelmann'ın hazırladığı sözlükte, çeşitli baskı hataları, yanlış göndermeler görmek

¹³ . M. Şakir Ülkütaşır, *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yayınları, Ankara 1972, s. 56-82.

¹⁴ . Dankoff, Robert – Kelly, James, *Compendium of The Turkic Dialects (Dīvānu Lüġāt-it-Türk)*, c. I, s. 31-40.

mümkündür.

Dîvân'la ilgili çalışmalar, Besim Atalay'ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımı (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cilt indeks (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir. Atalay'ın baskısı metoda uygun ve tamdır. 1957'de Dehri Dilçin tarafından Atalay'ın çalışmasına ek olarak Arap harflerine göre hazırlanmış bir dizin yayımlanmıştır.

Türkiye dışında yapılan ilk tercüme olan Muttalibov'un 1960-1963 yılları arasında Taşkent'te yayımlanan *Turkiy Sözlär Devani* adlı üç ciltlik Özbekçe tercümesi tamamen Besim Atalay yayınına dayanmaktadır.

1972 yılında Türk Dil Kurumu tarafından, Atalay'ın dizini *Dîvānu Lüğāt- it-Turk Dizin*'i adı altında yayımlanmıştır. Ancak bu yayımda örnek cümleler, ayrıntılar ve eklere göre ayırım yer almamıştır.

Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (Oxford 1972) adlı eseri Besim Atalay'ın çalışmasından sonra atılmış en önemli adımdır. Clauson, *Dîvân*'dan yaptığı alıntılar tıpkıbasıma göre zikretmektedir. Ayrıca, çalışmasında *Dîvân*'dan alıntılardığı sözcüklerin madde başı olarak *Dîvân*'da geçtiği yerleri de verir. Clauson sözlüğünde Brockelmann'ın dizini ile Besim Atalay'ın tercümesinde ve *Drevnetyurskiy Slovar*'da bulunan sayısız yanlış düzeltir.

Dîvân'ın 1981'de Ürümçi'de Şıncan Halk Neşriyatı tarafından *Türk Tilläri Divani* adıyla Yeni Uygurca çevirisi yapılmıştır.

COMPENDIUM OF THE TURKIC DIALECTS (TÜRK ŞİVELERİNİN LÛGATI) HAKKINDA

Dîvân üzerine yapılan en son ve bütünlüklü çalışma Robert Dankoff'un James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* (CTD) adlı İngilizce *Dîvân* çevirisidir. 1982-1985 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanan CTD'nin birinci ve ikinci cildi çeviri, üçüncü cildi ise dizindir, çeviri yapılırken eserin yazma nüshasına sadık kalınmıştır.

Çalışma çok titiz şekilde hazırlanmıştır. *Dîvân*'ın çevirisi dışında eser eleştirel malzemeyi de içerir. Eleştirel malzemeler çevirideki dipnotlarda verilmiştir. *Dîvân*'a yapılan

tüm göndermeler el yazmasının sayfa numaralarına göredir. Türk dillerine ait malzemenin hepsi İngilizce metin içerisinde, hem harf çevrimi (büyük harfli) hem de yazıçevrimi (koyu yazıyla) biçiminde verilmiştir. Türk dillerine ait temel sözcüklerin açıklanmasında Arapça anahtar sözcüklerden yararlanılmıştır. Çalışma, yoğun metin çalışmaları ve tümevarım metoduyla ortaya çıkarılmıştır.

CTD’de uygun malzemeye ya da özel sözcüklere okuyucuyu yönlendirmek için ayrıntılı birçok dizin hazırlanmıştır. Bu dizinler şunları içerir: Temel sözcükler (*Dîvân*’da izlenen sisteme göre görülen, karşılaşılan eylem ve ad kökleri); şive bilgisinin varlığını gösteren dizin (“D” ile gösterilir); dilbilgisi malzemesini gösteren dizin (“V”) ve atasözleri dizini (“P”); hem kişi hem de yer adlarının varlığını gösteren dizin (“N”).

Çalışmada Türk dillerine ait malzeme önce harf çevirisiyle (büyük harfle), sonra yazı çevrimiyle (koyu yazı) verilmiştir. Harf çevirisi, Arapça ifadelerin Latin karakterlerle birebir çevirisine dayanır. Yazıçevirim Kāşyarî’nin tanımladığı dilin ses sistemini gösterir. Ünlü “uzunluğu” el yazmasındakini yansıtacak biçimde yazıçevrimiyle gösterilir.

Arapça tanım cümlesini gösteren *yuqālu* terimi için üst üste iki nokta (::), şiirleri gösteren *qāla* terimi için ise “manzume” sözcüğü kullanılmıştır.

İngilizce çeviri baştanbaşa Türk dillerinin değil, Arapça metnin çevirisidir. Kāşyarî’nin Türk dillerinden çevirdiği yerler, çeviride ünlem işaretiyle gösterilmiştir. Ünlem işaretleri içinde yer alan, yazarın eklediği yorumlar, doğrudan Türk dillerinden çeviri değildir. Bunlar parantez içine alınmıştır. Kāşyarî’nin çevirisinin yetersiz ya da kısa olduğu yerlerde, Dankoff’un kendi açıklamaları köşeli parantezle verilmiştir.

Dîvân’ın diğer bölümlerine yapılan metin içi göndermeler köşeli ayraç içinde verilmiştir. Dipnot numaraları el yazmasının her sayfası için yeniden başlar. Dipnotlar tek tük açıklama notlarıyla birlikte Arapça metin için eleştirel malzemeyi içerir. Kur’an’dan yapılan tercüme A. J. Arberry’nin tercümeleridir, *The Koran Interpreted* (New York. 1955).

Üçüncü cilt olan dizinde ise kelime kök ve gövdeleri dizini, konu dizini, lehçelerdeki ses ve şekil değişikliklerini gösteren lehçeler dizini, manzum parçalar dizini, v.b. gibi dizinler yer almaktadır. Bunlar içinde bizi ilgilendiren sözcük kök ve gövdeleri dizinidir. Burada kök ve gövdeler türevleri ile birlikte alfabetik olarak sıralanmıştır.

***DĪVĀNU LŪĠĀT-ĪT-TŪRK* VE BUDİST UYGUR METİNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASINDAN ORTAYA ÇIKAN SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRMELER**

Çalışmamın asıl amacı önsözde de belirttiğim üzere *DĪvānu Lūġāt-it-Türk* ile ondan önce ya da sonra yazılmış bütün Budist Uygur metinlerini sözvarlığı bakımından karşılaştırmaktır. Bu amaçla öncelikle Robert Dankoff'un James Kelly ile birlikte hazırlayıp yayınladığı *Compendium of The Turkic Dialects* adlı İngilizce *DĪvān* çevirisini günümüz Türkçesine çevirdim. Daha sonra bu çeviriyi temel alarak *DĪvān*'ın sözvarlığını tek tek bütün Budist Uygur metinleriyle karşılaştırdım. Bu karşılaştırmada esas olarak Sovyet Bilimler Akademisi Dilbilimi Enstitüsü'nce yayımlanan *Drevnetyurskiy Slovar* (Leningrad 1969) adlı çalışmadan yararlandım. Bu eser, *DĪvān*'daki hemen hemen bütün sözvarlığını içerir.

Yaptığım karşılaştırma sonucunda hazırladığım tabloda *DĪvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde imlâ ve anlam açısından tam olarak ortak 827 sözcük belirledim.

Yaptığım karşılaştırmada sözcüklerin *DĪvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olan sözcüklerin 346 kadarının eylem olduğu ortaya çıktı. Ortak eylemler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.*

<i>DĪVĀNU LŪĠĀT-ĪT-TŪRK</i>'TEKİ BİÇİMLER	BUDİST UYGUR METİNLERİ'NDEKİ BİÇİMLER
uç- (Uçmak)	UÇ- (AY 599/18)
är- (Olmak)	ER- I (Uig I 7 ₁₂)
ür- (Üflemek)	ÜR- II (Krş. Rach II 2 ₁₇)
ür- (Ulumak)	ÜR- I (AY 166/1)
ūr- (Koymak)	UR- 2 (Krş. Rach I ₁₀₀ , Uig I 7 ₅)
üz- (Kesmek)	ÜZ- 1 (Uig III 41 ₇)
us- (Suyu olmamak)	US- II (Krş. Rach II 1 ₆)
ön- (Gitmek)	ÖN- 3 (Suv 16 ₁₄)
at- (Atmak)	AT- (Uig II 87 ₄₉)
ut- (Yenmek)	UT- I (Uig I 22 ₇)
öt- (Boşalmak)	ÖT- 2 (Krş. Rach I 1 ₉₀)
ēt- (Düzetmek)	ET- I (TT VI ₃₆ , Uig I 29 ₆)
āz- (Yolu şaşırmak)	AZ- I (TT I ₃₃)
ōz- (Önde koşmak)	OZ- I (Suv 631 ₁)
āş- (Aşmak)	AŞ- (TT I ₄₇)
āy- (Tırmanmak)	AF- I 1 (AY 419/5)
ōg- (Gurur duymak)	ÖG- (Uig I 27 ₁₂ , TT X ₁₄₆ , Uig III 46 ₁₃ , Suv

* Tablodaki sözcükler *DĪvānu Lūġāt-it-Türk*'e göre sıralanmıştır.

	346 ₇)
ay- (Söylemek, konuşmak)	AJ- (AY 510/3, 85/17)
ōy- (Kesmek)	OJ- I (Krş. Rach I ₁₄₇)
öçür- (Söndürmek)	ÖÇÜR- 1 (Suv 141 ₉)
öçür- (Yatıştırmak)	ÖÇÜR- 2 (Suv 96 ₂₂)
ičür- (İçirmek)	İÇÜR- (Krş. Rach I ₆₂)
ägir- (Kuşatmak)	EGİR- I (TT I ₃₈)
oqiş- (Çağırma)	OQIŞ- I (Hüen ₁₉₃)
uliş- (Uluşmak)	ULIŞ- (Suv 625 ₃)
aşuq- (Özlemek)	AŞUQ- (Suv 614 ₁₃)
aşuq- (Zehirlenmek)	AŞUQ- (Suv 593 ₁₇)
açıl- (Açılmak)	AÇIL- (TT I ₁₄₄ , Krş. Rach II 1 ₉₀ , Uig II 56 ₃)
ürül- (Şişirilmek)	ÜRÜL- (TT VIII İ ₈)
uşal- (Ufalanmak)	UŞAL- (Suv 370 ₁₁)
ötün- (Halini anlatmak)	ÖTÜN- (Uig I 6 ₁₆)
ökün- (Pişman olmak)	ÖKÜN- (TT IV A ₅)
alin- (İgenmek)	ALIN- 1 (Suv 432 ₁₀)
umun- (Umutlanmak)	UMUN- (Uig III 82 ₂₇)
oqit- (Okutmak)	OQIT- II (TT VI ₅₂)
anut- (Hazırlamak)	ANUT- (Uig III 47 ₉)
uyat- (Utanmak)	UJAT- (TT VIII E ₄₉ , Uig III 83 ₁₁)
ärtür- (Vazgeçmek)	ERTÜR- 1 (Suv 608 ₉)
uqtur- (Anlatmak)	UQTUR- (TT VI ₁₄₈)
utsuq- (Yutulmak)	UTSUQ- (AY 679/5)
örtül- (Kapanmak)	ÖRTÜL- (Suv 617 ₉)
üstäl- (Artmak, çoğalmak)	ÜSTÄL- (AY 413/4)
eştil- (İşitilmek)	EŞTIL- (TT VIII H ₁₀)
iryal- (Sallanmak)	IRĠAL- (Suv 621 ₅ , TT I ₁₆₆)
iryan- (Sallanmak)	IRĠAN- (Uig III 37 ₁)
ämgän- (Yorulmak)	EMGÄN- (AY 227/8)
ämgät- (Yormak)	EMGÄT- (TT IV A ₆₄)
işlät- (İş yaptırmak)	IŞLÄT- (TT IV B ₈)
ornat- (Yerine koymak)	ORNAT- (Suv 104 ₄)
iyin- (İknmek)	IJIN- (TT VI ₁₀)
irpā- (Bozmak)	IRPÄ- II (TT VIII G ₆₁)
aldā- (Aldatmak)	ALDA- (TT I ₂₆)
ayri- (Ağrımak)	AIĠRI- (Krş. Rach I ₁₁₉)
arwā- (Efsunlanmak)	ARVA- (Suv 476 ₁₇)
älgā- (Elemek)	ELGÄ- (Krş. Rach I ₆₀)
işlā- (Çalışmak)	IŞLÄ- (AY 196/8, 420/7)
iylā- (Ağlamak)	IGLÄ- I (Krş. Rach II 2 ₁₂)
awlā- (Çevresinde toplanmak)	AVLA- II (Uig IV C ₉₀)
üklī- (Büyümek)	ÜKLI- (Suv 519 ₂)
iglā- (Hasta olmak)	IGLÄ- I (Krş. Rach II 2 ₁₂)
ämlā- (İlaçla tedavi etmek)	EMLÄ- (Suv 593 ₇)
äñtür- (Karıştırmak)	ENTÜR- (TT I ₂₂₅)
añlā- (Anlamak)	AÑLA- (Uig I 8 ₁₆)

ōglān- (Dinlenmek)	ÖGLÄN- (Suv 619 ₁₈)
uçuzlā- (Hakaret etmek)	UÇUZLA- (Hüen ₁₀₁)
äsirgā- (Pişman olmak, eseflenmek)	ESIRGÄ- (Suv 609 ₁)
änüklā- (Eniklemek)	ENÜKLÄ- (Suv 609 ₁₆)
ärkäçlān- (Dalgalanmak)	ERKÄÇLÄN- (Suv 630 ₁₇)
tap- (Kaybolan bir şeyi bulmak)	TAP- I (TT I 4 ₃₃ , Suv 388 ₁₇)
qap- (Çalmak, kapmak)	QAP- (Uig III 70 ₂₇)
saç- (Saçmak, dağıtmak)	SAC- (Krş. Rach II 3 ₇ , Suv 183 ₁₅ , Suv 574 ₂₀)
quç- (Kucaklamak)	QUÇ- (Uig III 64 ₁₃)
käç- (Aşmak, geçmek)	KEÇ- I (Suv 620 ₁₃)
bar- (Gitmek)	BAR- (Suv 539 ₂₃)
bur- (Kokmak)	BUR- (Hüen ₁₄₆)
tur- (Ayakta durmak)	TUR- (Uig II 29 ₁₈ , Uig III 46 ₁₂ , Suv 61 ₃)
turur (odur)	TUR- I 8 (Uig I 8 ₅)
sār- (Sabırlı olmak)	SER- I (Suv 208 ₇)
sür- (Sürmek, binmek)	SÜR- (AY 560/1)
kād- (Germek)	KED- (Uig I 29 ₁₂)
kör- (Görmek)	KÖR- (Krş. Rach I ₃₃ , Uig I 41 ₁₄ , Suv 617 ₁₃)
kir- (Girmek)	KIR- (Suv 393 ₁₂ , TT IV A ₃₈ , TT VI ₄₄)
tāz- (Kaçmak)	TEZ- (Suv 5 ₁₀)
tüz- (Düzeltmek, düzene sokmak)	TÜZ- (Hüen ₁₅₁)
tiz- (Dizmek)	TIZ- (Uig II 47 ₇₆)
süz- (Süzmek)	SÜZ- (Krş. Rach I ₁₀₅)
qaz- (Kazmak)	QAZ- (AY 477/13)
kāz- (Gezmek, dolaşmak)	KEZ (AY 34ğ/7, 249/8, 586/23)
qus- (Kusmak)	QUS- 1 (TT VIII İ ₈ , Krş. Rach II 1 ₁₁₉ , TT X ₄₀)
kās- (Kesmek)	KES- (TT I ₂₈)
taş- (Taşmak)	TAS- 8 (Suv 435 ₁)
tuş- (Karşılaşmak)	TUŞ- (Suv 421 ₆)
tüş- (İnmek)	TÜŞ- 2 (Suv 6 ₆)
tüş- (Düşmek)	TÜŞ- 1 (TT X ₃₅₈ , Krş. Rach I 180)
qoş- (Katmak, yanına koymak)	QOŞ- 1 (AY 290/20)
tuγ- (Doğmak)	TOγ- I 1 (TT V B ₃₀)
say- (Sağmak)	SAγ- (Rach II 3 ₁₄₄)
siγ- (Tesir etmek)	Sİγ- (TT I ₇₆)
sāw- (Sevmek)	SEW (TT X ₂₅₆)
baq- (Bakmak)	BAQ- (Suv 637 ₉)
tiq- (Tıkmak)	TIQ- (Krş. Rach I ₁₇₇ , Krş. Rach II 2 ₅₈)
çaq- (Eriştirmek)	ÇAQ- 1 (Uig II 10 ₂₃)
soq- (Dövmek)	SOQ- I (Suv 19 ₁₂ , Krş. Rach II 1 ₁₂₀)
soq- (Toplamak)	SOQ- II (Krş. Rach I ₁₃₃)
siq- (Sıkma)	SIQ- (Krş. Rach II 1 ₈₆ , TT V A ₉₅)
täg- (Ulaşmak)	TEG- (Uig I 15 ₄ , TT I ₈₉)
tüg- (Bağlamak)	TÜG- (Uig III 30 ₂₆)
tik- (Sokmak)	TIK- II (Uig III 88 ₁₄)
tik- (“Ağaç vb.” dikmek)	TIK- III (TT X ₄₈₈)
çök- (Çökmek)	ÇÖK- 2 (Suv 556 ₂₂)
bul- (Bulmak)	BUL- (Uig I 6 ₁₀ , Suv 202 ₅)

bil- (Öğrenmek)	BIL- (Uig I 7 ₇)
tal- (Vurmak)	TAL- (Uig IV C ₁₇₁)
çal- (Bir şeye vurmak)	ÇAL- 1 (TT VI ₃₀₈ , Suv 625 ₁₂)
sal- (Göndermek)	SAL- 5 (Uig II 24 ₄)
qal- (Geride kalmak)	QAL- (Suv 624 ₁)
qol- (İstemek)	QOL- (TT IV B ₅₀)
qıl- (Hareket etmek)	QIL- (Hüen ₂₈₅)
käl- (Gelmek)	KEL- (Suv 621 ₁₅)
çom- (Dalmak)	ÇOM- (Suv 123 ₂)
qam- (Gebertene kadar dövmek)	QAM- (Uig II 27 ₂₅)
köm- (Defnetmek, gömmek)	KÖM- (Krş. Rach I ₃₅ , AY 477/14)
tun- (Kapanmak, karanlık basmak)	TUN- (Krş. Rach II 2 ₆₀ , Krş. Rach II 1 ₉₀)
tin- (Dinmek)	TIN- (Suv 623 ₉)
tin- (Dinlenmek)	TIN- 2 (Suv 608 ₁₅)
san- (Sayılmak)	SAN- (TT V ₁₉₄)
sun- (Sunmak)	SUN- (Suv 616 ₁₀)
qun- (Çalmak)	QUN- (Suv 135 ₂₂ , TT X ₄₆₃)
batur- (Saklamak)	BATUR- (Hüen ₁₃₃)
kötür- (Taşımak)	KÖTÜR- (Uig I 8 ₂)
käçür- (Karşıya geçirmek)	KEÇÜR- I (Suv 430 ₇)
qarar- ("Gece" Kararmak)	QARAR- 1 (Suv 617 ₈)
basur- (Sınırlamak)	BASUR- (Krş. Rach I ₁₈₀)
buşur- (Kızmak)	BUŞUR- (Suv 220 ₁₆)
bişür- (Pişirmek)	BIŞUR- (Uig III 65 ₃ , Suv 588 ₁₁ , Suv 295 ₁)
tüşür- (Düşürmek)	TÜŞÜR- (Uig I 39 ₁₂)
tuður- (Doğurmak)	TOĞUR- (Uig III 63 ₁₈ , TT VI ₁₁₅)
siður- (Koymak)	SIDUR- (Hüen ₂₀₂₇)
qayur- (Kavurmak)	QAIĞUR- (Krş. Rach II 2 ₂₃)
qıqır- (Yüksek sesle bağırarak)	QIQIR- (Uig IV C ₁₃₈)
çömür- (Daha derine daldırmak)	ÇÖMÜR- (Hüen ₃₀₃)
tutuş- (Tutuşmak)	TUTUŞ- (Suv 614 ₁₂)
tütüş- (Yakalamakta yardım etmek)	TÜTÜŞ- (Uig III 81 ₁)
säwiş- (Sevişmek)	SEWIŞ- (Suv 120 ₄)
kämiş- (Fırlatmak)	KEMIŞ- (Uig I 8 ₉ , Suv 631 ₂)
tariq- (Daralmak)	TARIQ- (Suv 469 ₂₁ , Uig III 40 ₂)
çawıq- (Ünlü olmak)	ÇAWIQ- (Suv 481 ₂₁)
topul- (Delinmek)	TOPUL- (Suv 644 ₃)
qatıl- (Karıştırılmak)	QATIL- (AY 132/11, 405/10)
biçil- (Kesilmek)	BIÇIL- (Suv 620 ₁₈)
saçıl- (Saçılmak)	SAÇIL- (Suv 625 ₁₀ , TT I ₇₅)
süzül- (Süzülmek)	SÜZÜL- (TT IV ₃₀₃)
suyul- (Çekilmek)	SUFUL- (Krş. Rach II 1 ₈₂ , Suv 600 ₆)
siqıl- (Bastırılmak, sıkılmak)	SIQIL- (Suv 609 ₂₀ , Suv 621 ₉)
sökül- (Sökülmek)	SÖKÜL- I (Krş. Rach I ₂₈)
tusul- (İyi gelmek, faydalı olmak)	TUSUL- (Uig III 43 ₁₄)
tiqıl- (Tıkılmak)	TIQIL- (Suv 622 ₁₃)
tökül- (Dökülmek)	TÖKÜL- (AY 577/4, 636/7)
buzul- (Yıkılmak)	BUZUL- (TT VIII N ₁₂ , Suv 507 ₅)

qisil- (Bir yere sıkışmak)	QISIL- I (Krş. Rach II 1 ₂₇)
kâwil- (Zayıflamak)	KEWIL- (Hüen ₂₀₇₂)
tapin- (Tapınmak)	TAPIN- (Uig I 8 ₁₈)
basin- (Zayıf görünmek)	BASIN- (Suv 422 ₃)
boşun- (Bağı çözülmek, serbest kalmak)	BOŞUN- (TT I ₂₀)
tägin- (Ulaşmak)	TEGIN- (TT VI ₃₈₀ , TT VI ₄₃₅ , Uig III 4 ₃ , Uig II 87 ₆₃ , Suv 7 ₁₇)
tälin- (Delinmek)	TELIN- (Krş. Rach I ₄₃)
sëzin- (Sezmek)	SEZIN- (Suv 619 ₄)
salin- (Sarkmak)	SALIN- (Suv 595 ₁₇)
qaşan- (Kaşınmak)	QAŞAN- (Krş. Rach I ₁₂₈)
qolun- (İstemek)	QOLUN- (Suv 104 ₂)
qilin- (İşlemek)	QILIN- (Suv 610 ₇ , TT I ₃₆ , TT X ₃₅₉)
közün- (Görölmek)	KÖZÜN- (Uig I 37 ₁₅ , Uig II 22 ₆)
küwän- (Gurur duymak)	KÜVÄN- 3 (TT VIII D ₃₀)
biçtur- (Biçtirmek)	BIÇTUR- (Suv 235 ₇)
bälgür- (Açığa çıkmak)	BELGÜR- (TT I ₆₂)
biltür- (Öğretmek)	BILTÜR- (TT III ₅₉)
tamtur- (Yaktırmak)	TAMTUR- I (Suv 160 ₁ , Uig I 45 ₁₄)
turğur- (Kaldırmak)	TURĞUR- I 1 (Suv 477 ₈)
turğur- (İnşa etmek)	TURĞUR- I 2 (TT VI ₈₃ , Suv 81 ₇)
toşğur- (Doldurmak)	TOŞĞUR- (Suv 334 ₁₁)
tirgür- (Diriltmek)	TIRGÜR- (Suv 610 ₁₈)
tälmir- (Sağa sola bakmak)	TELMIR- (Suv 637 ₉)
çınğar- (İşin aslını araştırmak)	ÇINĞAR- (TT V B ₇₆ , Suv 385 ₈)
saryar- (Sararmak)	SARĞAR- (Uig I 37 ₁₂)
qiltur- (Yaptırmak)	QILTUR- (Suv 402 ₁₉)
qantur- (Bir şeye doyduarmak)	QANTUR- (AY 606/4, 453/20)
kädgir- (“At” huysuzlanmak)	KEDGIR- (Uig IV C ₁₃)
sözläş- (Sözleşmek)	SÖZLÄŞ- (AY 535/23)
tutsuq- (Yakalanmak, tutsak edilmek)	TUTSUQ- (Suv 620 ₂₁)
tartil- (Tartılmak)	TARTIL- (Suv 131 ₁₀)
bulğan- (Çamurlanmak)	BULĞAN- (Krş. Rach I 3 ₁₁)
bulğan- (Kızmak)	BULĞAN- (Uig II 58 ₁)
bulğan- (Karışmak)	BULĞAN- (Krş. Rach I 3 ₁₅)
tawran- (Hızlı yürür görünmek)	TAWRAN- (TT VI ₀₂₀)
töklün- (Dökölmek)	TÖKLÜN- (Krş. Rach II 1 ₉)
çoğlan- (“Ateş” kızmak)	ÇOĞLAN- II (TT X ₁₆₄ , Suv 685 ₁₁)
saqlan- (Çekinmek)	SAQLAN- (Suv 443 ₁₇)
qatrun- (Vazgeçmek, çekinmek)	QATRÜN- I (Uig I 41 ₈)
qazyan- (Kazanmak)	QAZĞAN- (Suv 398 ₁₀)
çeçeklän- (Çiçeklenmek)	ÇEÇÄKLÄN- (TT VIII P ₂₄)
qatiğlan- (Kendi kendine çabalamak)	QATIĞLAN- (TT VI ₀₂₀ , TT I ₂₆)
tut- (Yakalamak)	TUT- I (Krş. Rach I ₁₀₂ , TT VI ₄₂)
tüt- (Alıkoymak)	TIT- I (Suv 611 ₄ , Suv 614 ₂)
tetrü baq- (Dik dik bakmak)	TETRÜ II (Suv 23 ₁₂)
şäş- (Çözmek)	ŞEŞ- (Uig II 76 ₂)
qoq- (Yükselmek)	QOQ- II (TT I ₅₉)

bat- (“Bir nesne” batmak)	BAT- (Suv 632 ₉)
büt- (“Yara” kapanmak)	BÜT- I 3 (Krş. Rach I ₃₀)
büt- (Kabul etmek)	BÜT- II 5 (TT V A ₂₅)
büt- (Bitmek)	BÜT- II 1 (TT VI ₁₄ , Suv 435 ₂)
sat- (Satmak)	SAT- (AY 526/10)
qat- (Kariştirmek)	QAT- I 2 (Uig I 36 ₁₃)
ket- (Çekilmek)	KET- I 2 (Krş. Rach I ₂₂)
bitit- (Yazdırmak)	BITIT- (TT VI ₅₂ , Suv 396 ₇)
bädüt- (Büyütmek)	BEDÜT- (TT I ₈)
toqit- (Kilitletirmek)	TOQIT- I (AY 12/14)
tükät- (Bitirmek)	TÜKÄT- (Uig III 16 ₁₄ , Suv 139 ₄ , Suv 41 ₅)
yat- (Yatmak)	JAT- I (Suv 17 ₂₂)
yit- (Yitmek, kaybolmak)	JIT- I (Suv 634 ₅)
yarat- (Yaratmak)	JARAT- I (TT VI 243, TT X ₂₂₄)
yorit- (Yürütmek)	JORIT- I (Uig I 9 ₇)
yaŷut- (Yanına getirmek)	JAFUT- (Suv 397 ₁₈)
yaŷit- (Yağdırmak)	JAFIT- I (Uig I 20 ₁₁)
çoqrat- (Kaynatmak)	ÇOQRAT- (TT X ₃₀₉)
qaryat- (Lanetletmek)	QARIAT- (TT VIII P ₃₉)
körgit- (Göstermek)	KÖRGIT- (AY 250/21, 659/2)
yap- (Kapamak)	JAP- II 2 (Suv 318 ₂₁)
yar- (Yarmak)	JAR- (Krş. Rach I 1 ₄₈)
yör- (Çözmek)	JÖR- (Suv 376 ₁₇)
yer- (Yarmak)	JER- II (Uig III 43 ₂₂)
yaz- (Yanılmak)	JAZ- III (Uig II 86 ₃₃)
yaş- (Saklamak)	JAŞ- (TT VI ₉₇)
yaŷ- (Yağmak)	JAF-I (Suv 557 ₄ , TT I ₅)
yiŷ- (Alıkoymak)	JIF- II (TT I ₂₂₂)
yiŷ- (Yığmak)	JIF- I (Hüen ₃₂₀)
yaq- (Yakmak)	JAQ- (Krş. Rach II 1 ₉₁)
yaq- (Yaklaşmak)	JAQ- I (TT VI ₄₄₅)
yan- (Dönmek)	JAN- I (Uig I 6 ₂)
yun- (Yıkanmak)	JUN- I (Uig I 29 ₁₁)
yun- (Abdest almak)	JUN- I 2 (Suv 478 ₂₀)
yu- (Yıkamak)	JU- (Krş. Rach II 3 ₆ , Suv 144 ₁₈)
yaşar- (Yeşermek)	JAŞAR- (TT I ₄)
yaşur- (Saklamak)	JAŞUR- (Suv 107 ₁₄)
yügür- (Hızlı hızlı koşmak)	JÜGÜR- I (Krş. Rach II 3 ₉)
yaşaş- (Anlaşmak)	JARAŞ- (Krş. Rach I ₁₄₅ , Krş. Rach II 3 ₁₄)
yaril- (Yarılmak)	JARIL- (Krş. Rach I ₁₈₈ , Uig I 37 ₁₇ , TT X ₃₈)
yiŷil- (Toplanmak)	JIFIL- I (Uig I 23 ₄)
yawal- (Kötü davranışları düzeltilmek)	JAWAL- (Suv 654 ₉ , TT VIII F ₄)
yewil- (Olgunlaşmak)	JEWIL- (Suv 566 ₈)
yewil- (Olgunlaşmak)	JEWIL- (Suv 566 ₈)
yaqil- (İrtibat kurulmak)	JAQIL- (TT V B ₆₆ , 70)
yapin- (Örtülmek)	JAPIN- II (TT X ₄₄₀)
yükün- (Secde etmek)	JÜKÜN- (Uig I 32 ₃)
yükün- (Boyun eğmek)	JÜKÜN- (Uig I 32 ₃)

yidi- (Kokmak)	Jİİ- (Uig III 25 ₆)
yarū- (Parlamak)	JARU- (TT V A ₃ , TT V 378, TT VI ₄₂₂)
yara- (Uygun gelmek)	JARA- (AY n561/12)
yorī- (Yürümek)	JORI- (AY 108/15, 122/5)
yaşa- (Yaşamak)	JAŞA- (TT VI ₀₂₁)
yölä- (Destek vurmak)	JÖLÄ- (Uig III 88 ₁₄)
yittür- (Kaybettirmek)	JITTÜR- (Suv 622 ₁₅)
yeldir- (Esmek)	JELDIR- (TT I ₁₄₂)
yapşur- (Tüy yapıştırmak)	JAPŞUR- (Uig II 47 ₇₂)
yançil- (Ezilmek)	JANÇIL- (Suv 635 ₁₉)
yoğrul- (Yoğrulmak)	JOĞRUL- (Suv 619 ₁₅)
yarman- (Tırmanmak)	JARMAN- (Suv 692 ₁₈ , TT I ₄₆)
yariqlan- (Zırh giymek)	JARIQLAN- (TT VIII A ₃₆)
kēç- (Gecikmek)	KEÇ- (Suv 13 ₈)
būr- (Yayılmak)	BUR- (Hüen ₁₄₆)
bēr- (Vermek)	BER- (Uig I 18 ₁₈ , TT VI ₄)
tūr- (Durmak)	TUR- (Uig II 29 ₁₈ , Uig III 46 ₁₂ , Suv 61 ₃)
sōr- (Emmek)	SOR- II (Krş. Rach II 1 ₁₃₃)
qān- (Kanmak)	QAN- (TT I ₁₁₅)
qōn- (“Kuş” konmak)	QON- (TT I ₂₁₆)
yēr- (Yermek)	JER- I (Uig III 82 ₂₃)
sītur- (Kestirmek)	SITUR- (Suv 235 ₉)
kētär- (Kaldırmak)	KETÄR- (Uig II 68 ₅)
köyür- (Yaktırmak)	KÖJÜR- (Krş. Rach I ₁₂₉ , TT I ₇₀)
qayin- (Kaynamak)	QAJIN- (Uig III 78 ₅)
yayil- (Dağılmak)	JAJIL- (TT I ₅₀ , TT VIII E ₄₂ , Suv 621 ₅)
tay- (Kaymak)	TAJ- (TT I ₄₆)
qay- (Dönmek)	QAJ I (Suv 630 ₁₂ , TT VI 4 ₂)
yay- (Çalkalamak)	JAJ- (Suv 617 ₄)
ba- (Bağlamak)	BA- (Krş. Rach II 2 ₁₈₋₁₉ , AY 7/19, 277/14)
te- (Demek)	TE- (Uig I 8 ₇ , TT I ₄₇)
açi- (Ekşimek)	AÇI- (TT I ₄₉)
ari- (Temiz olmak)	ARI- (Krş. Rach II 3 ₇ , AY 140/2-3, 63/8, 76/8)
aşa- (Yemek)	AŞA- (TT V B45, Suv 411 ₅ , Suv 559 ₁₆)
ula- (Bağlamak)	ULA- I (Suv 611 ₅)
törü- (Yaratılmak)	TÖRÜ- (Krş. Rach II 3 ₂₉ , Suv 610 ₂₂)
qarī- (Yaşlanmak)	QARI- (AY 112/13, 367/15)
qurī- (Kurumak)	QURI- (TT I ₅₅)
küsā- (İstemek)	KÜSÄ- (Uig I 27 ₇)
tüşä- (Hayal görmek)	TÜŞÄ- (Suv 94 ₂₂ , Uig III 54 ₄)
soyi- (Soğuk olmak)	SOFI- (Krş. Rach II 130, Krş. Rach II 3 ₄₇)
toqi- (Dokunmak)	TOQI- I (Suv 626 ₁₁)
saqi- (Su gibi görünmek)	SAQI- I (TT I ₁₉)
qaqi- (Kızmak)	QAQI- (Suv 553 ₁₆)
tükä- (Bitmek)	TÜKÄ- (Uig I 14 ₉)

tīlā- (Dilemek)	TİLÄ- (Suv 622 ₂₃ , Uig I 6 ₁)
tünā- (Geceyi geçirmek)	TÜNÄ- (Suv 442 ₂₀)
qanā- (Kan almak)	QANA- (Krş. Rach II 3 ₃)
sanā- (Saymak)	SANA- (Suv 370 ₁₁)
törçī- (Başlamak)	TÖRÇI- (Suv 366 ₈)
täprā- (Hareket etmek)	TEPRÄ- (Suv 621 ₄ , Krş. Rach II 34 ₁₁)
toyrā- (Doğramak)	TOİRA- (Krş. Rach I ₁₈₂)
sekrī- (Atlasmak)	SEKRI- (Uig I 42 ₁₁)
qurşā- (Kuşağa bağlanmak)	QURŞA- (Suv 96 ₁ , Uig III 69 ₆)
qoşā- (Yumuşamak)	QOİŞA- (Uig I 37 ₃ , Uig III 37 ₆)
başlā- (Başlamak)	BAŞLA- 1 (Hüen ₈)
bäklā- (Gözetmek)	BEKLÄ- 1 (Suv 627 ₂₁ , TT I ₁₀₄)
tapla- (Kabul etmek)	TAPLA- (TT X ₁₁₃ , Uig II 21 ₁₅)
tişlā- (Dişlemek)	TIŞLÄ- (Krş. Rach I ₁₅₂)
qatnā- (Sözü reddetmek)	QATNA- (Suv 629 ₁)
yunçī- (Kötüleşmek)	JUNÇI- (Suv 553 ₂₀)
yawrī- (Durumu kötüleşmek)	JAWRI- (Suv 609 ₂₀)
yarsī- (Murdar bulmak)	JARSI- (TT VI ₄₄₅)
yörgā- (Sarmak)	JÖRGÄ- (Krş. Rach II 2 ₁₉ , Uig I 39 ₆)
yidlā- (Koklamak)	JIDLA- (TT VI ₁₆₉)
yirlā- (Şarkı söylemek)	JIRLA- (TT X ₄₄₂)
tikīlā- (Hıştırtı çıkarmak)	TIKILÄ- (Krş. Rach II 1 ₉₂ , TT 1 ₁₅)
talulā- (Seçmek)	TALULA- (TT VI ₃₁₀)
yaṣīlā- (Düşmanlık etmek)	JAFILA- (Suv 409 ₅)
yaṣīlā- (Düşmanla savaşmak)	JAFILA- (Suv 409 ₅)
tançulā- (“Ekmek” çiğnemek)	TANÇULA- (Suv 524 ₁₄)
siṅ- (İyi gelmek)	SIN- 2 (Suv 472 ₃)
siṅür- (Yutmak)	SINÜR- (Krş. Rach I ₁₅₃)
süñüş- (Savaşta vurmak)	SÜDÜŞ- (Suv 234 ₁₀)
oṅul- (Düzelmek)	ONUL- (AY 19/6)
yuṅlā- (Yün kırmak)	JUDLA- (Suv 613 ₁₉ , TT I ₉₉)
bäliṅlā- (Uykusundan sıçramak)	BELIDLÄ- (Uig IV C ₁₃₇)
alq- (Bitirmek)	ALQ- (Uig III 88 ₅ , Suv 671 ₁₇ , TT V A ₄₁)
ürk- (Ürmek)	ÜRK- (Suv 621 ₂₂)
sanç- (Sançmak)	SANÇ- (Suv 633 ₁₂)
sanç- (Yenmek)	SANÇ- (TT IV B ₁₂)
qorq- (Korkmak)	QORQ- (Uig I 8 ₁₆ , TT X ₃₃₈ , Uig III 31 ₁₃)
silk- (Sallamak)	SILK- (Suv 490 ₁₇)
kertgün- (Tasdiklemek, kabul etmek)	KERTGÜN- (Suv 101 ₁ , TT VI ₄₆)
ört- (Örtmek)	ÖRT- (Suv 138 ₂)
art- (“Zaman” geçmek)	ART- 3 (Suv 611 ₁)
bärt- (Berelemek)	BERT- (TT I ₁₇)
tart- (Tartmak)	TART- 5 (AY 10/9)
tart- (Çekmek)	TART- 2 (Uig III 64 ₉)
sürt- (Sürtmek)	SÜRT- (Krş. Rach I ₅₉)

qizart- (Kızartmak)	QIZART- (TT IV B ₇ , Uig III 23 ₃)
yulq- (Sıyırmak)	JULQ- II (TT VIII N ₆)

Dñvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olan sözcüklere bakıldığında bunların çoğunluğunu, sıfatların, hayvan adlarının, vücut bölümlerinin adlarının, bitki ve ilaç adlarının teşkil ettiği görülür.

Dñvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak rastladığımız hayvan adları şunlardır:

'IT· **it** "Köpek (*kalb*)."
(DLT) → **it I** (Krş. Rach II 2₆₂); 'ULA'R **ulār** "Keklik (*ya'qūb*)."
(DLT) → **ular I** (Krş. Rach I₆₃); 'AJ·KUV **äçkü** "Keçi (*'anz*)."
(DLT) → **eçkü** (Krş. Rach II 1₁₃₅); BALIQ· **balıq** "Balık (*samak*)."
(DLT) → **balıq I** (AY 314/10, 602/2, 602/7); KULUK **kölük** "Yük hayvanı"
(DLT) → **kölük** (Suv 613₄, TT VIII A₃₇); BIYJIN **bēçin** "Fare (*qird*)."
(DLT) → **biçin** (Uig II 31₅₃); KIR·BIY **kirpi** "Kirpi (*qunfuğ*)."
(DLT) → **kirpi** (Krş. Rach I₁₂₉); QAR·ΓA' **qarğa** "Karga (*γurāb*)."
(DLT) → **qarğa** (Suv 693₁₇); BAR·S· **bars** "Leopar (*fahd*)."
(DLT) → **bars** (AY 325/19, 326/15); SIJ·ΓA'N· **siçyān** "fare (*fāra*)."
(DLT) → **siçγAN** (Krş. Rach I₅₆); QUZ·ΓUVN· **quzyūn** "Kuzgun (*γudāf*)."
(DLT) → **quzyun** (TT VI₅₉); QUS·ΓA'J· **quşyāç** "Serçe kuşu (*'usfūr*)."
(DLT) → **quşyaç** (Suv 694₁₂); QUBUR·ΓA' **qoburğa** "Baykuş (*al-hāma min aṭ-ṭayr*)."
(DLT) → **qoburğa** (TT VIII O₄); YILA'N **yilān** "Yılan (*ḥayya*)."
(DLT) → **yılan** (AY 299/15, 365/19); QA'Z· **qāz** "Kaz (*baṭṭ*)."
(DLT) → **qaz I** (Suv 4₁₂); BAQA' **baqa** "Kurbaga (*ḡifḡa'*)."
(DLT) → **baqa I** (Uig II 35₂₆); TUNKUZ **toñuz** "domuz"
(DLT) → **toñuz** (Suv 4₁₁); QURT· **qurt** Türkler arasında "soğulcan (*dūd*)."
(DLT) → **qurt I** (Krş. Rach II 2₃₂); SINKAK **siñäk** "Şehirlilerin dilinde "sivrisinek (*baqq*)."
(DLT) → **siñäk** (Uig II 35₂₃)

Dñvān'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak fazlaca rastladığımız sözcüklerden biri de adlardan önce gelip onları niteleyen sıfatlardır. Şimdi hangi sıfatların ortak olarak görüldüğüne bakalım:

'ADKV **ädgü** "İyi (*ḥasan*)."
(DLT) → **edgü I** (TT VI₄₁, Uig I 5₃, TT V B₁₃); 'UNKDUN **öñdün** "Ön (*quddām*)."
(DLT) → **öñdün** (TT I₆, TT I₁₄₂); 'ADIYZ **ädiz** "Yükselmiş (*murtafi'i*)."
(DLT) → **ediz I** (Uig II 8₂₇); 'UTUVN· **utūn** "Değersiz, alçak (*waqih, la'im*)."
(DLT) → **utun** (Uig II 77₁₅); U'UTRUV **utru** "Bir şeyin "karşıtı (*qubāla*)."
(DLT) → **utru** (Uig III 70₅); 'AGRIY **ägri** "Eğri (*mu'wajj*)."
(DLT) → **egri** (TT VI₃₁);

'ASİFLİĞ **asiyliq** "Yararlı (*dū manfa'a*)" (DLT) → **asıyliq** (Suv 546₁); 'ADAĞLIĞ **adaqliq** "Ayaklı (*dū arjul*)." (DLT) → **adaqliq** (AY 372/14); BAK· **bäk** "Sağlam (*muḥkam*)" (DLT) → **bek** II (Suv 368₁₉); TAR·S **tärs** "Zor (*ša'b*)." (DLT) → **ters** (TT VI₁₅); QADIR· **qadir** "Zor (*ša'b*)." (DLT) → **qadir** (TT VI₆₆); BİŞİĞ **bişiy** "Pişmiş" (DLT) → **bişiy** (Krş. Rach I₄, II 1₄₇, Suv 348₁₈); QATİĞ **qatiy** Bir şeyin "sert olanı (*şalb*)." (DLT) → **qatıy** (Suv 616₂₁, Uig III 55₄, TT X₃₄); QURUĞ **quruq** "boş" (DLT) → **quruq** (Krş. Rach I₈₃, Suv 531₂₀, Uig I 21₁); SAJUVQ **saçūq** "Saçılmış (*mantūr*)." (DLT) → **saçuq** (TT VI₀₂₃); BADUK **bädük** Bir şeyin "büyüğü (*kabīr*)." (DLT) → **bedük** (Uig I 45₁₃, TT IV B₇); TİZİK **tizig** "Saf (*şaff*)" (DLT) → **tizig** (TT X₄₅₀); KIJİK **kiçig** "Küçük (*şayīr*)." (DLT) → **kiçig** (TT I₈, Suv 608₅); QALIN· **qalin** "Kalın, yağırılı (*taxm̄ ḡalīz*)" şey" (DLT) → **qalın** (AY 412/2, 528/20); SUVJİK **sūçig** "Tatlı (*ḡulw*)" (DLT) → **sūçig** (Suv 591₂₀); BUR·QIY **burqi** "Kırıksık" (DLT) → **burqi** (TT VIII I₄); SAR·SİĞ **sarsiğ** "Katı (*xašin*)." (DLT) → **sarsıy** (TT VI₆₆); YAR·B **yarp** "Sağlam (*muḥkam*)." (DLT) → **jarp** I (Krş. Rach I₇₂, TT X₃₃₅); YILIĞ **yiliy** "Ilık (*fātir fi l-ḡarr*)" (DLT) → **jılır** (TT I₁₇₈); YANIK **yenik** "Hafif (*xaffī*)." (DLT) → **jenik** (TT VI₁₀); YUĞUVN· **yoyūn** Bir şeyin "kalını (*daxm*)." (DLT) → **jorun** I (AY 320/13, 659/12); YAWLAQ **yawlāq** Bir şeyin "kötüsü (*radī*)." (DLT) → **jawlaq** I (TT X₃₀₉, TT X₃₆₄); YUMŞA'Q· **yumşāq** Bir şeyin "yumuşığı (*layyin*)." (DLT) → **jumşaq** (Rach II 2₁₉, Uig III 17₁₄, TT I₁₇₈); TUYZ **tüz** "Düz (*mustawiya*)." (DLT) → **tüz** I (24/11, 32/3, 34/9); JIYN· **çīn** "Doğru (*şidq*)." (DLT) → **çin** (Hüen₃₂₄); YIYK **yēg** "Daha iyi (*xayr*)." (DLT) → **jeg** (Suv 104₁₄, Krş. Rach II 1₂₈); YIYK **yīg** "Çiğ (*nī*)." (DLT) → **jig** II (TT I₁₉₂); TA'R· **tār** Bir şeyin "darı (*ḡayyiq*)." (DLT) → **tar** (TT VI₂₇₅); QARIY **qari** "Eski, yaşlı (*musinn*)" (DLT) → **qarı** II (Suv 593₁₈); TULUV **tolu** "Dolu (*mal'ān*)." (DLT) → **tolu** I (Uig III 33₅, Suv 346₂₁); KUNİY **köni** "Düz (*mustawī*)." (DLT) → **köni** II (Uig I 20₁₅); JINK **çin** "İyi" (DLT) → **çin** I (Krş. Rach I₁₅₁); YANKY **yañi** Bir şeyin "yenisi (*jadīd*)." (DLT) → **jañi** (Suv 347₁₅); TARINK **tāriñ** "Engin, geniş" (DLT) → **teriñ** (TT I₁₀₂, Suv 350₂₁).

Dīwān'da ve Budist Uyğur metinlerinde ortak olarak fazlaca rastladığımız sözcük gruplarının arasında vücudun bölümlerini ve organ adlarını da sayabiliriz:

QANAT· **qanat** "Kanat (*janāḥ*)." (DLT) → **qanat** (Suv 307₃); BAĞIR **bayır** "Karaciğer (*kabid*)." (DLT) → **bayır** I (TT IV A₆, TT VI₁₀₅); KUKUZ **kögüz** "Göğüs (*şadr*)." (DLT) → **köküz** (Suv 624₁₉); BİLAK **biläk** "Bilek (*mi'şam al-yad*)." (DLT) → **biläk** I (Uig

II 25₁₅); BURUN **burun** “Burun (*anf*).” (DLT) → **burun** I (Suv 347₁₉); QARIN **qarın** “Karın (*bañ*).” (DLT) → **qarın** (TT X₅₄₈, Suv 136₁₀); TAM·ΓA’Q· **tamyāq** “Damak (*ħalq, ħanjara*).” (DLT) → **tamyāq** (TT VIII İ₁, Suv 624₁₁); TIYZ **tīz** “Diz (*rukba*).” (DLT) → **tiz** I (Uig III 28₁₂, Uig II 47₇₈, Suv 630₃); TIYL· **tīl** “Dil (*lisān*).” (DLT) → **til** (TT I₁₀₈); QUVL· **qōl** “Kol (*‘aḍud*).” (DLT) → **qol** L I (Uig III 35₃₀); BA’Š **bāš** “Baş (*ra’s*).” (DLT) → **baş** I (Suv 442₂₁); QA’Š **qāš** “Gözün üstündeki kaş (*ḥājib al-‘ayn*).” (DLT) → **qaş** I (AY 46/16, 652/14); ’UBK’ **öpkä** “Akciğer (*riyya*).” (DLT) → **öpkä** (Uig III 79₄).

Dñān’da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak göze çarpan ortak sözcük gruplarından bir diğeri de bitki ve ilaç adlarıdır. Bunları da şu şekilde sıralayabiliriz:

’UT· **ot** “Bitki (*nabt*).” (DLT) → **ot** II (Krş. Rach II 3₄₇); ’UT· **ot** “İlaç (*dawā*).” (DLT) → **ot** III (Krş. Rach II 2₆₂); MUR·J **murc** “Karabiber (*filfif*)” (DLT) → **murç** (Krş. Rach I₇); SUKUT **sögüt** “Söğüt (*šajar al-xilāf*).” (DLT) → **sögüt** (Hüen₃₁₆); SAĞIZ **sayız** “Sakız (*‘ilk*).” (DLT) → **sayız** (Krş. Rach II 3₁₃₇); QAMIŠ **qamiš** “Kamış (*qašab*).” (DLT) → **qamiš** (Suv 619₁₂); QAŠAQ **qašaq** “Kindıra otu (*ħalfā*).” (DLT) → **qašaq** (Krş. Rach II 1₁₂); QUNAQ **qonaq** “Çavdar (*jāwars*).” (DLT) → **qonaq** (Krş. Rach I₉₄); JAJAK **čäčäk** “Çiçek, gonca (*nawr, zahr*).” (DLT) → **čečäk** I (Krş. Rach II 3₁₀₂); SUVTUN **söyün, söyan** “Soğan (*bašal*)” (DLT) → **soyün** II (Krş. Rach I₅₅); KAK·RA’ **käkrä** “Develerin çiğnediği acı bir ot.” (DLT) → **kekrä** (Krş. Rach II I₄₇); JIN·DA’N· **čindān** “Sandal ağacı (*šandal*)” (DLT) → **čindan** I (Suv 640₁); SAR·ΓA’N **saryān** “Çorak yerde yetişen bir tür ot” (DLT) → **saryan** (TT V B₁₂₃); QAMΓA’Q **qamyāq** “Semer otu (*tumām*).” (DLT) → **qamyāq** (TT I₉₆); BTMUL **bitmül** “Uzun biber (*ad-dār fufful*).” (DLT) → **bitmül** (Krş. Rach II 1₅₈); YAŠ **yaš** “Yaş, zerzevat” (DLT) → **jaš** (TT I₅₆); YAM· **yām** “Baharat (*afāwīh*).” (DLT) → **jām** (TT IV A₃₈); YİKDA’ **yigdä** “iğde ağacı (*yubayrā*).” (DLT) → **jigdä** (Krş. Rach II 1₁₁₈); YNΓUQ **yunyuq** “Çöğen (*ušnān*).” (DLT) → **junyuq** (TT VIII D_{12, 38}); YA’Š **yāš** “Sebzeler (*baql*).” (DLT) → **jaš** (TT I₅₆); BA’Γ **bāy** “Üzüm bağı (*karm*).” (DLT) → **bay** II (TT IV B₆); MANK· **māñ** “Kuşyemi (*‘alaf aṭ-ṭā’ir*).” (DLT) → **meñ** II (Suv 169₁₀).

Dñān’da ve Budist Uygur metinlerinde fazlaca rastladığımız yukarıdaki sözcük gruplarının yanı sıra zaman bildiren sözcükler, savaşla ilgili terimler, soru bildiren sözcükler, renk adları ve zamirler de ortak olarak gördüğümüz diğer sözcük gruplarıdır.

Zaman bildiren sözcükler: ’UQ **oq** “Şimdiyi ifade eden bir sözcüktür” (DLT) → **oq**

IV (Uig II 73₄, TT X₅₄₃); BASA' **basa** "Sonra (*ba'da*)" (DLT) → **basa** I (Suv 600₁, TT X₁₄₃); SUNK' **soñ** "Sonra (*ba'da*)" (DLT) → **soñ** II (TT I₁₀₆, Suv 3678); YIL **yıl** "Yıl (*sana*)."
(DLT) → **jıl** (AY 3/7, 6/18); KIAJA' **keçä** "Gece (*layl*)."
(DLT) → **keçä** I (Krş. Rach I 1₃₂).

Savaşla ilgili terimler: 'UQ **oq** "Ok (*sahm*)."
(DLT) → **oq** I (Uig II 87₄₉, Suv 621₉); 'ALBA'ΓUT **alpāyut** "Bir kahraman, cesur (*mubārız, buhma*)."
(DLT) → **alpayut** (Uig III 65₈); BALIQ **balıq** "Kale (*hışn*), şehir (*madīna*)."
(DLT) → **balıq** II (TT IV B₂₀, TT I₇, Suv 586₂₂); BUK·DA' **bögdä** "Hançer (*xanjar*)."
(DLT) → **bögdä** (TT V A₉₃); SUWRAY **süwre** Kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi "ucu sivri (*muḥaddad ar-ra's*)" olan nesne (DLT) → **süwrä** (Uig I 86₁₈); YA' **ya** "Yay (*qaws*)."
(DLT) → **ja** I (TT I₁₆₂); SUNKUV **süñü** "Süngü, mızrak (*rumḥ, qanā*)."
(DLT) → **süñü** (TT V A₉₂); QILIJ **qılıç** "Kılıç (*sayf*)."
(DLT) → **qılıç** (TT I₁₆₂); SUV **sü** "Ordu ve askerler (*jund*)."
(DLT) → **sü** (Hüen 320, Uig II 695); LA'JIN **laçin** "Savaşta yiğitlik gösteren kişi"
(DLT) → **laçin** (Suv 620₂₀).

Soru bildiren sözcükler: QANDA' **qanda** "Nerede (*ayna*)."
(DLT) → **qanda** (Suv 114₁₇); NA' **nä** "Ne (*māḍā*)" anlamında bir soru edatı (DLT) → **ne** I (TT VI₅₁, TT X₂₃₂); KIM **kim** "Kim? (*man*)."
(DLT) → **kim** (Uig I 41₅, Krş. Rach I₅₅, TT VI₂₆); NAJ' **näçä** Sayıca "kaç (*kam*)"
(DLT) → **neçä** (Suv 5₉); QAJN **qaçan** "Ne zaman? (*matā*)"
(DLT) → **qaçan** (Suv 635₁₈, Suv 6₃, Uig I 6₇); NATAK **nätäğ** "Nasıl? (*kafya*)."
(DLT) → **netäğ** (TT X₁₃₄); NAJUK **näçük** "Niçin? (*kafya*)."
(DLT) → **neçük** (Uig III 48₁₂).

Renk adları: SARIF **sariy** "Sarı" (DLT) → **sarıy** (AY 28/14, 28/15); QZIL **qizil** Bir şeyin "kırmızısı (*aḥmar*)"
(DLT) → **qızıl** I (Suv 348₂₀); BAYNA **yepün** "Koyu kırmızı (*aḥmar muşbi*)."
(DLT) → **jepün** (Uig IV B₅₂); YAĞIZ **yağız** "Koyu kahverengi (*aḥamī*)."
(DLT) → **yağız** (Suv 113₇, TT I₄); QIRTİŞ **qirtiş** "Yüz rengi (*lawn wajh*)."
(DLT) → **qırtış** (Uig I 37₁₃).

Zamirler: BAN **bän** "Ben" (DLT) → **men** I (Suv 262₁₉); KAN·DUV **kändü** "Kendi (*ḍāt, nafs*)."
(DLT) → **kendü** (Suv 100₂₂); TUKA'L **tükäl** "Tamamı, hepsi (*tamām*)."
(DLT) → **tükäl** I (TT VI₀₆, TT IV A₇₅, Suv 7₁₅); BAR·JA'· **barça** "Hepsi (*kull*)"
(DLT) → **barça** I (Uig I 10₃); NA'NK **nāñ** "Şey" (DLT) → **neñ** (TT VI₁₄); BIZ **biz** "Biz (*naḥnu*)."
(DLT) → **biz** III (Suv 408₄).

SONUÇ

Yaptığım karşılaştırma sonucunda *Dīvān*'da ve Budist Uygur metinlerinde ortak olarak görülen sözcükler içinde en fazla hayvan adlarının, vücut bölümlerinin, bitki ve de ilaç adlarının bulunduğunu gördüm. Bunlara nazaran biraz daha az bulunan diğer sözcük grupları ise zaman bildiren sözcükler, savaşla ilgili terimler, soru bildiren sözcükler, renk adları ve zamirlerdir.

Dīvān'daki sözcüğünün yaklaşık %10'unun başka bir ifadeyle 10'da 1'inin Budist Uygur metinlerinde bulunduğu bu tez sonucunda ortaya çıkan diğer bir sonuçtur. Bu yüzde onluk ortaklığı istatistik olarak ifade ettiğimizde imlâ ve anlam bakımından 346 eylemin, 19 hayvan adının, 39 sıfatın, 13 organ adının, 22 bitki ve ilaç adının, 5 zaman bildiren sözcüğün, 10 savaşla ilgili terimin, 7 soru bildiren sözcüğün, 5 renk adının ve 6 zamirin Budist Uygur metinleri ve *Dīvān*'da ortak olarak görüldüğü sonucu ortaya çıktı.

Bu istatistik aynı zamanda bize tarihten coğrafyaya, mitolojiden, halk edebiyatına, folklordan milli kültüre, gelenek ve göreneklerden, askerî terimlere, tıptan devlet yapılanmasına, tedavi metotlarına kadar pek çok alanda sözcüğünü içeren *Dīvānu Lüġāt-it-Türk*'ün sözcüğü hakkında da bir fikir verecektir. Ayrıca bu çalışmanın *Dīvānu Lüġāt-it-Türk* ile ilgili karşılaştırmalı çalışmaları arttıracaklarını, karşılaştırmalı çalışma yapacaklara da yol göstereceğini umuyorum.

KARŞILAŞTIRMA

**DĪVĀNU LŪĠĀT-ĪT-TŪRK'TEKİ
BİÇİMLER**

açi- “ekşimek”
açıl- “açılmak”

adaqlıġ “ayaklı”
āġ- “tırmanmak”
aġlāq “ıssız”
aġri- “ağrılamak”
aġuq- “zehirlenmek”
alāçu “büyük çadır”
aldā- “aldatmak”
alin- “igenmek”
alpāġut “kahraman, cesur”
alq- “bitirmek”
altūn “altın”
aḡlā- “anlamak”
anut- “hazırlamak”
anutġān “hazırlıklı olan”
ap “değil”
aqru “yavaşça”
ari- “temiz olmak”

arqa “arka, sırt”
art- “zaman” geçmek”
arwā- “efsunlanmak”
asiġliġ “yararlı”
asra “altında”
āş- “aşmak”
aşa- “yemek”
aşuq- “özlemek”
at- “atmak”
awlā- “çevresinde toplanmak”
ay- “söylemek, konuşmak”
āz- “yolu şaşırmak”
aziġliġ at “azısı belirmiş olan at”
āçkü “keçi”
ādgü “iyi, güzel”

āđiz “yükselmiş”
āgdü “ucu sivri bıçak”
āgir- “kuşatmak”

**BUDİST UYGUR
METİNLERİ'NDEKİ BİÇİMLER**

açı- (TT I₄₉)
açıl- (TT I₁₄₄, Krş. Rach II 1₉₀, Uig II 56₃)
adaqlıġ (AY 372/14)
aġ- I I (AY 419/5)
aġlaq (Uig III 63₁₀)
aġri- (Krş. Rach I₁₁₉)
aġuq- (Suv 593₁₇)
alaçu (Uig III 6₂)
alda- (TT I₂₆)
alın- I (Suv 432₁₀)
alpaġut (Uig III 65₈)
alq- (Uig III 88₅, Suv 671₁₇, TT V A₄₁)
altun I (Uig III 681₂)
aḡla- (Uig I 8₁₆)
anut- (Uig III 47₉)
anutġān (Uig III 47₉)
ap I (Suv 293₂₁)
aqru (Uig III 72₁₇)
arı- (Krş. Rach II 3₇, AY 140/2-3, 63/8, 76/8)
arqa I (Uig I 45₁₄, Uig II 76₃)
art- 3 (Suv 611₁)
arva- (Suv 476₁₇)
asiġliġ (Suv 546₁)
asra (TT I₇)
aş- (TT I₄₇)
aşa- (TT V B45, Suv 411₅, Suv 559₁₆)
aşuq- (Suv 614₁₃)
at- (Uig II 87₄₉)
avla- II (Uig IV C₉₀)
ay- (AY 510/3, 85/17)
az- I (TT I₃₃)
aziġliġ (Uig II 35₂₂)
eçkü (Krş. Rach II 1₁₃₅)
edgü I (TT VI₄₁, Krş. Rach I₆₆, Uig I 5₃, TT V B₁₃)
ediz I (Uig II 8₂₇)
egdü (TT V A₁₂₀)
egir- I (TT I₃₈)

ägirgān “eğiren”
ägri “eğri”
älgā- “elemek”
ām “ilaç”

ämgän- “yorulmak”
ämgät- “yormak”
ämlā- “ilaçla tedavi etmek”
äntür- “karıştırmak”
änüklā- “eniklemek”
är “adam”
är- “olmak”
ärdini “iri inci”
ärkäçlän- “dalgalanmak”
ärki “şüphe bildiren bir sözcüktür”
ärtür- “vazgeçmek”
ärtüt iđiṣ- “hediye vermek”
äsirgā- “pişman olmak, eseflenmek”
ät “et”
äyāgü “hayvanların eye kemiği”
äyāgü “yan”
ba- “bağlamak”

bāḡ “odun ya da oduna benzer şeylerin destesi”
bāḡ “üzüm bağı”
baḡir “karaciğer”
baliq “balık”
baliq “kale, şehir”
baq- “bakmak”
baqa “kurbağa”
baqir “bakır”
bār “bir şeyin bir yerde olduğunu gösteren sözcüktür”
bar- “gitmek”
barça “hepsi, bütün”
bars “Türklerdeki on iki yıldan biri”
basa “sonra”
basin- “zayıf görünmek”
basur- “sınırlamak”
bāṣ “baş”
bāṣ “yara”
başlā- “başlamak”
bat- “bir nesne” batmak”
batur- “saklamak”
bāy “zengin”

egirgān (TT I₃₈, TT I₁₇)
egri (TT VI₃₁)
elgā- (Krş. Rach I₆₀)
em I (Krş. Rach I₁₃₄, TT I₁₀₉, TT IV A₁₁, Suv 399₂₁)
emgän- (AY 227/8)
emgät- (TT IV A₆₄)
emlā- (Suv 593₇)
entür- (TT I₂₂₅)
enüklā- (Suv 609₁₆)
er I (Uig III 57₃)
er- I (Uig I 7₁₂)
erdini (Uig III 73₁₄)
erkäçlän- (Suv 630₁₇)
erki (Uig III 45₆, Uig III 69₂₆)
ertür- I (Suv 608₉)
artut (Uig I 6₁₂)
esirgā- (Suv 609₁)
et (Uig III 24₆)
eyāgü (Krş. Rach II 3₂₉)
eyāgü (Krş. Rach II 3₂₉)
ba- (Krş. Rach II 2₁₈₋₁₉, AY 7/19, 277/14)
baḡ (Uig II 58₅, Suv 367₁₇)

baḡ II (TT IV B₆)
baḡir I (TT IV A₆, TT VI₁₀₅)
baliq I (AY 314/10, 602/2, 602/7)
baliq II (TT IV B₂₀, TT I₇, Suv 586₂₂)
baq- (Suv 637₉)
baqa I (Uig II 35₂₆)
baqır (Krş. Rach I₇, Krş. Rach II 1₁₁₅)
bar (Uig I 43₁₁)

bar- (Suv 539₂₃)
barça I (Uig I 10₃)
bars (AY 325/19, 326/15)
basa I (Suv 600₁, TT X₁₄₃)
basin- (Suv 422₃)
basur- (Krş. Rach I₁₈₀)
baṣ I (Suv 442₂₁)
baṣ III (Krş. Rach II 3₇)
başla- I (Hüen₈)
bat- (Suv 632₉)
batur- (Hüen₁₃₃)
bay I (Suv 341₁₇)

bāḡiz burxān “heykel”	<i>beḡiz</i> (Hüen ₁₃₁)
bādük “bir şeyin büyüğü”	<i>bedük</i> (Uig I 45 ₁₃ , TT IV B ₇)
bādük “büyük”	<i>bedük</i> (Uig I 45 ₁₃ , TT IV B ₇)
bādüt- “büyütmek”	<i>bedüt-</i> (TT I ₈)
bāk “sağlam”	<i>bek II</i> (Suv 368 ₁₉)
bāklä- “gözetmek”	<i>beklä- I</i> (Suv 627 ₂₁ , TT I ₁₀₄)
bälgü “işaret, iz”	<i>belgü</i> (Suv 348 ₃)
bälgülüg “belli”	<i>belgüliüg</i> (AY 9/5, 341/4)
bälgür- “açığa çıkmak”	<i>belgür-</i> (TT I ₆₂)
bäliḡ “düşmanın gelmesi yüzünden halk arasında çıkan kargaşa”	<i>beliḡ</i> (TT VII 42 ₄)
bäliḡlä- “uykusundan sıçramak”	<i>beliḡlä-</i> (Uig IV C ₁₃₇)
bärk “korunan”	<i>berk</i> (TT IV A ₄₈)
bärt- “berelemek”	<i>bert-</i> (TT I ₁₇)
bāzāk “bāzāk [193] sözcüğünün bir biçimi”	<i>bezāk</i> (Suv 544 ₁₂)
bāzāk “nakış, dekorasyon”	<i>bezāk</i> (Suv 544 ₁₂)
bēçin “fare”	<i>biçin</i> (Uig II 31 ₅₃)
bēḡ “bey”	<i>beg I</i> (Uig I 39 ₁₅)
bēr- “vermek”	<i>ber-</i> (Uig I 18 ₁₈ , TT VI ₄)
bēṣ “beş sayısı”	<i>beṣ I</i> (TT VI ₁₆₁ , TT VI ₄₄₈)
bēṣik “beşik”	<i>beşik</i> (Uig I 7 ₁₇)
biçil- “kesilmek”	<i>biçil-</i> (Suv 620 ₁₈)
biçtur- “biçtirmek”	<i>biçtur-</i> (Suv 235 ₇)
bil- “öğrenmek”	<i>bil-</i> (Uig I 7 ₇)
biläk “bilek”	<i>biläk I</i> (Uig II 25 ₁₅)
bilgä “bilge”	<i>bilgä</i> (Hüen ₁₂₄)
bilig “bilgi”	<i>bilig I</i> (Krş. Rach II 3 ₄)
biliṣ “biliş”	<i>biliṣ</i> (TT VIII A ₃)
biltür- “öğretmek”	<i>biltür-</i> (TT III ₅₉)
bir “bir sayısı”	<i>bir I</i> (TT I ₁₉₉ , TT IV B ₆₅ , Uig I 8 ₁₂)
bīr “bir”	<i>bir</i> (TT I ₁₉₉ , TT IV B ₆₅ , Uig I 8 ₁₂)
birlä “ile”	<i>birlä II</i> (Krş. Rach I ₁₆₁)
bisiḡ “pişmiş”	<i>bişiḡ</i> (Krş. Rach I ₄ , II 1 ₄₇ , Suv 348 ₁₈)
bişür- “pişirmek”	<i>bişür-</i> (Uig III 65 ₃ , Suv 588 ₁₁ , Suv 295 ₁)
bitig “kitap”	<i>bitig I</i> (AY 6/9, 6/10)
bitit- “yazdırmak”	<i>bitit-</i> (TT VI ₅₂ , Suv 396 ₇)
bitmül “uzun biber”	<i>bitmul</i> (Krş. Rach II 1 ₅₈)
biz “biz”	<i>biz III</i> (Suv 408 ₄)
biziḡ “ikinci şahıs eki <i>kāf</i> almış “biz” zamiri”	<i>bizıḡ</i> (Suv 401 ₉)
bōḡi tapi är “orta boylu bir adam”	<i>bodı</i> (Suv 203 ₁₁ , Hüen ₃₁₆)
bodun “halk”	<i>bodun</i> (TT VI ₃₀₂)
boquq “boğazın iki yanında deri ile et arasında ortaya çıkan bir takım et bezleri”	<i>boquq</i> (Krş. Rach II 3 ₉₀)
bōr “şarap”	<i>bor</i> (Krş. Rach II 3 ₂₈ , AY 34/5)

bosuğ “dönüş izni”
boşun- “bağı çözülme, serbest kalmak”
boyın “bir adamın ya da başka birinin boynu”
boyun “halk”
bögdä “hançer”
bölük “hayvan ya da insan grubu”
bu “bu”
bul- “bulmak”
bulğan- “çamurlanmak”
bulğan- “karışmak”
bulğan- “kızmak”
buluğ “köşe, bucak”
bur- “kokmak”
būr- “yayılmak”
burqi “kırışik”
burun “burun”
burxān “put”
buşur- “kızmak”
būt “but”
butiq “bir şeyin dalı”
buzul- “yıklmak”
bügü “akıllı adam”
büt- “yara” kapanmak”
büt- “bitmek”
büt- “kabul etmek”
bütgü “kaka”
çal- “bir şeye vurmak”
çağ “zil”
çaq “bir şeyin özünü, aynını bildiren bir sözcüktür”
çaq- “eriştirmek”
çätir “nişadır”
çawıq- “ünlü olmak”
çäçäk “çiçek, gonca”
çeçäklük “çiçek yetiştirilen yerin adı”
çeçeklän- “çiçeklenmek”
çiçāmuq “yüzük parmağı”
çiğ “Arap arşınının üçte ikisi kadar olan Türk arşınının adı”
çin “doğru”
çiñ “iyi, tam”
çindān “sandal ağacı”
çiñgar- “işin aslını araştırmak”
çög “alev köz olduktan sonra közün üstünde uçuşan yalın”

buşuğ II (Uig III 67₁, TT IV B₅₀)
boşun- (TT I₂₀)
boyın (AY 7/19, 12/17)
boyun I (Suv 7₁₉)
bögdä (TT V A₉₃)
bölük (Uig I 11₆)
bu I 1 (Suv 610₁₈)
bul- (Uig I 6₁₀, Suv 202₅)
bulğan- (Krş. Rach I 3₁₁)
bulğan- (Krş. Rach I 3₁₅)
bulğan- (Uig II 58₁)
buluğ I 2 (TT I₁₄₃)
bur- (Hüen₁₄₆)
bur- (Hüen₁₄₆)
burqi (TT VIII I₄)
burun I (Suv 347₁₉)
burxan (TT V I₂₈)
buşur- (Suv 220₁₆)
but I (AY 369/10)
butiq (TT I₁₆₄, Suv 61₅₁₉)
buzul- (TT VIII N₁₂, Suv 507₅)
bögü I (TT V A₁₀₇)
büt- I 3 (Krş. Rach I₃₀)
büt- II 1 (TT VI₁₄, Suv 435₂)
büt- II 5 (TT V A₂₅)
bütgü (TT I₁₉₁)
çal- I (TT VI₃₀₈, Suv 625₁₂)
çağ- II (Suv 27₁₈, Suv 490₁₇)
çaq II (Suv 612₁₀)
çaq- I (Uig II 10₂₃)
çatır II (Krş. Rach II 2₃₃)
çawıq- (Suv 481₂₁)
çeçäk I (Krş. Rach II 3₁₀₂)
çeçäklük (AY 522b/9, 563/13, 589/20)
çeçeklän- (TT VIII P₂₄)
çiçāmuq (TT V A₅₄)
çiğ II (Suv 41₁₂)
çin (Hüen₃₂₄)
çiñ I (Krş. Rach I₁₅₁)
çindan I (Suv 640₁)
çiñgar- (TT V B₇₆, Suv 385₈)
çog (Uig III 71₁₂, Uig I 26₁₁)

çöğ “güneşin saçakları, yalını”	<i>çoğ</i> (Suv 601 ₉ ,)
çoğlan- “ateş” kızmak”	<i>çoğlan- II</i> (TT X ₁₆₄ , Suv 685 ₁₁)
çom- “dalmak”	<i>çom-</i> (Suv 123 ₂)
çoqrat- “kaynatmak”	<i>çoqrat-</i> (TT X ₃₀₉)
çök- “çökmek”	<i>çök- 2</i> (Suv 556 ₂₂)
çömür- “daha derine daldırmak”	<i>çömür-</i> (Hüen ₃₀₃)
çüg “eşya konan bohça, paket”	<i>çuğ</i> (TT V B ₁₀₁)
çurni “Türk doktorları tarafından yapılan sürgün ilâcı”	<i>çurnı</i> (Krş. Rach II 1 ₄₆ , Krş. Rach II 1 ₄₃)
çügde “kulağın arkasında başın çıkıntılı kısmı”	<i>çügtä</i> (TT VIII C ₆)
didim “geline gerdek gecesi giydirilen taç”	<i>didim</i> (AY 313/15)
ekki “iki”	<i>eki</i> (TT IV B ₂₀ , TT VI ₄₃₀)
ekki yüzlüg “dönek”	<i>yüzlüg I</i> (Uig III 46 ₁₅)
ēnç “sakin, huzurlu”	<i>ınç I 2</i> (TT I ₂₂₂)
erİNç “huzur, mutluluk”	<i>erinç I</i> (Suv 610 ₂)
eştil- “iştirilmek”	<i>eştl-</i> (TT VIII H ₁₀)
ēt- “düzetmek”	<i>et- I</i> (TT VI ₃₆ , Uig I 29 ₆)
iç “bir şeyin iç bölümü”	<i>iç</i> (TT X ₅₄₈ , Uig III 78 ₂)
içägü “[bağırsaklar] kaburgaların yanında bulunan şeyin adı”	<i>içägü</i> (Uig III 43 ₂₄)
içür- “içirmek”	<i>içür-</i> (Krş. Rach I ₆₂)
içürgān “içiren”	<i>içürgān</i> (Krş. Rach I ₆₂)
iglä- “ağlamak”	<i>iglä- I</i> (Krş. Rach II 2 ₁₂)
iglä- “hasta olmak”	<i>iglä- I</i> (Krş. Rach II 2 ₁₂)
inägü “kulunca benzer bir hastalığın adı”	<i>inägü</i> (Krş. Rach I ₂₀)
ir “utanma bildiren bir söz”	<i>ir</i> (TT X ₁₄₄)
irgāg “olta”	<i>irgāg</i> (TT V A ₁₁₈)
irğal- “sallanmak”	<i>irğal-</i> (Suv 621 ₅ , TT I ₁₆₆)
irğan- “sallanmak”	<i>irğan-</i> (Uig III 37 ₁)
irpā- “bozmak”	<i>irpā- II</i> (TT VIII G ₆₁)
irqla- “kâhinlik yapmak”	<i>irqla-</i> (AY 419/12)
isiglik “sıcaklık”	<i>isiglig</i> (Krş. Rach II 1 ₅₇)
işlā- “çalışmak”	<i>işlā-</i> (AY 196/8, 420/7)
işlät- “iş yaptırmak”	<i>işlät-</i> (TT IV B ₈)
it “köpek”	<i>it I</i> (Krş. Rach I ₁₄₀)
iyin- “ıkmak”	<i>iyin-</i> (TT VI ₁₀)
kāç- “aşmak, geçmek”	<i>keç- I</i> (Suv 620 ₁₃)
kāçür- “karşıya geçirmek”	<i>keçür- I</i> (Suv 430 ₇)
kād “bir şeyi anlatırken abartma ve pekiştirme bildiren edat”	<i>ked II</i> (Krş. Rach I ₇₅ , Krş. Rach I ₇₈ , Uig I 6 ₁)
kād- “germek”	<i>ked-</i> (Uig I 29 ₁₂)
kädgir- “at” huysuzlanmak”	<i>kedgir-</i> (Uig IV C ₁₃)
käkrä “develerin çiğnediği acı bir ot”	<i>kekrä</i> (Krş. Rach II I ₄₇)
käl- “gelmek”	<i>kel-</i> (Suv 621 ₁₅)
käliš “geliş”	<i>keliş</i> (Hüen ₂₉₃)

kämi “gemi”
kämiş- “fırlatmak”
kānç “bebek”

kändü “kendi”
käpäk “kepek”
käs- “kesmek”
käwil- “zayıflamak”
käyik “aslında yabancı olan her şey için kullanılır”
käz- “gezmek, dolaşmak”
käzik “hararet ve soğuk”
kēç- “gecikmek”
kēç “geç”
keçä “gece”
kemi “gemi”
keñ “geniş”
kertgün- “tasdiklemek, kabul etmek”
kertü “doğruluk yeri”
ket- “çekilmek”
kētär- “kaldırmak”
kiçig “bir şeyin küçüğü”
kim “kim”
kir- “girmek”
kirpi “kirpi”
kişi “insan”
kişi “kadın”
–kiyā “*kāf, imāla* ya da *rikka*’lı sözcüklerle bulunan küçültme eki”
kögüz “göğüs”
kōk “gök”
kōk “koyu griy”
kōk çigrişi “gök feleği”
kōl “birikmiş su, göl”
kölük “borç alınan”
kölük “yük hayvanı”
köm- “defnetmek, gömmek”
kōni “düz”
köñül “kalp, gönül”

köprüg “köprü”
köpük “köpük”
kör- “görmek”

körgit- “göstermek”
körk “güzellik”

kemi (Suv 613₂₁)
kemiş- (Uig I 8₉, Suv 631₂)
kenç I (Krş. Rach I₆₁, Uig III 64₁₇, Uig III 20₂₀)
kendü (Suv 100₂₂)
kepäk (Krş. Rach I₅₄)
kes- (TT I₂₈)
kewil- (Hüen₂₀₇₂)
keyik (Suv 464₅, Krş. Rach II 1₁₂₂)

kez (AY 34ğ/7, 249/8, 586/23)
kezik III (Uig II 68₅)
keç- (Suv 13₈)
keç (Suv 13₈)
keçä I (Krş. Rach I 1₃₂)
kemi (Suv 613₂₁)
keñ (Suv 639₇, TT VI₂₄₁)
kertgün- (Suv 101₁, TT VI₄₆)
kertü 3 (TT VI₆)
ket- I 2 (Krş. Rach I₂₂)
ketär- (Uig II 68₅)
kiçig (TT I₈, Suv 608₅)
kim (Uig I 41₅, Krş. Rach I₅₅, TT VI₂₆)
kir- (Suv 393₁₂, TT IV A₃₈, TT VI₄₄)
kirpi (Krş. Rach I₁₂₉)
kişi 1 (Uig III 32₁₇)
kişi 2 (TT I₁₅₄, Krş. Rach I₆₁)
kiyā (Suv 87₂₁)

köküz (Suv 624₁₉)
kök I (Uig I 37₁₉)
kök IV (Uig I 8₁₃)
kök I (Uig I 37₁₉)
köl I (TT I₂₁₅)
kölük 2 (TT VIII A₃₇)
kölük (Suv 613₄, TT VIII A₃₇)
köm- (Krş. Rach I₃₅, AY 477/14)
kōni II (Uig I 20₁₅)
köñül (Krş. Rach II 3₃₂, Suv 616₁, Suv 289₈)
köprük (Suv 16₁₀)
köpük (Krş. Rach II 1₁₀₃)
kör- (Krş. Rach I₃₃, Uig I 41₁₄, Suv 617₁₃)
körgit- (AY 250/21, 659/2)
körk (Uig I 29₈, Uig I 30₁₂)

körünç “seyirciler”	<i>körünç</i> (Suv 385 ₁₃)
köşigä “hafif gölge”	<i>köşigä</i> (Suv 602 ₂)
kötür- “taşımak”	<i>kötür-</i> (Uig I 8 ₂)
köyür- “yaktırmak”	<i>köyür-</i> (Krş. Rach I ₁₂₉ , TT I ₇₀)
közün- “görölmek”	<i>közün-</i> (Uig I 37 ₁₅ , Uig II 22 ₆)
kü “ün, san”	<i>kü</i> (Hüen ₁₅₆ , Uig I 19 ₁₃)
küç “güç, kuvvet”	<i>küç I</i> (Krş. Rach II 25 ₈)
kül “kül”	<i>kül</i> (Krş. Rach I ₁₅₁ , Krş. Rach II 23 ₅)
kümüs “gümüş”	<i>kümüş</i> (AY 70/6, 81/5)
kün “gün”	<i>kün I 2</i> (Uig I 29 ₁)
künlük “günlük iş”	<i>künlük</i> (Uig II 68 ₂)
kürk “kürk”	<i>kürk</i> (MO I ₁₁)
kürküm “safran”	<i>kürküm</i> (Krş. Rach I ₆₇)
küsä- “istemek”	<i>küsä-</i> (Uig I 27 ₇)
küsän “kuça diye çağrılan bir şehrin adı”	<i>küsän</i> (TT IX ₄₅)
küwän- “gurur duymak”	<i>küwän- 3</i> (TT VIII D ₃₀)
küwrüg “davul, kös”	<i>küvrüg</i> (Suv 92 ₆)
küz “sonbahar”	<i>küz</i> (AY 589/12, 590/1)
küzäç “bardak, testi”	<i>küzäç</i> (TT VIII C ₁₀ , TT I ₁₈₉)
laçin “savaşta yiğitlik gösteren kişi”	<i>laçin</i> (Suv 620 ₂₀)
mayaq “deve gübresi”	<i>mayaq</i> (Krş. Rach I ₄₀ , Suv 519 ₆)
män “ben”	<i>men I</i> (Suv 262 ₁₉)
mäñ “kuşyemi”	<i>meñ II</i> (Suv 169 ₁₀)
mäñiz “beniz, insanın rengi”	<i>meñiz</i> (Krş. Rach II 3 ₁₇)
miñ “bin”	<i>miñ</i> (TT V A ₁₈)
monçuq “boncuk”	<i>monçuq</i> (TT V A ₁₁₇)
muñ “zorluk”	<i>muñ</i> (Suv 623 ₉)
murc “karabiber”	<i>murç</i> (Krş. Rach I ₇)
müñüz “bir hayvanın boynuzu”	<i>müñüz</i> (Krş. Rach I ₅₅)
nä “ne anlamında bir soru edatı”	<i>ne I</i> (TT VI ₅₁ , TT X ₂₃₂)
näçä “sayıca ‘kaç’ anlamında bir sözcük”	<i>neçä</i> (Suv 5 ₉)
näçük “niçin”	<i>neçük</i> (Uig III 48 ₁₂)
näñ “şey”	<i>neñ</i> (TT VI ₁₄)
nätäg “nasıl”	<i>netäg</i> (TT X ₁₃₄)
nōm “din, öğreti”	<i>nom I</i> (Suv 5 ₁₈ , Suv 11 ₁₆ , Suv 17 ₅ , Uig I 26 ₂ , TT VI ₄₁₈ , Suv 303 ₁)
oğlägu “bolluk içinde büyüyen”	<i>oğlägu</i> (TT X ₄₄₁ , TT X ₄₄₈)
oñul- “düzelmek”	<i>oñul-</i> (AY 19/6)
onunç “onuncu”	<i>onunç</i> (AY 34/20, 34o/11, 44/6)
oq “ok”	<i>oq I</i> (Uig II 87 ₄₉ , Suv 621 ₉)
oq “şimdiyi ifade eden bir takıdır”	<i>oq IV</i> (Uig II 73 ₄ , TT X ₅₄₃)
oqiş- “çağırmak”	<i>oqiş- I</i> (Hüen ₁₉₃)
oqit- “okutmak”	<i>oqit- II</i> (TT VI ₅₂)
oqitgän “okutturan”	<i>oqitgän II</i> (TT VI ₅₂)
ornat- “yerine koymak”	<i>ornat-</i> (Suv 104 ₄)
ortu “bir şeyin ortası”	<i>ortu</i> (TT V A ₂₀)

ot “bitki”	<i>ot II</i> (Krş. Rach II 3 ₄₇)
ot “hayvan yemlerinin hepsi için kullanılır”	<i>ot II</i> (TT V B ₁₂₄)
ot “ilaç”	<i>ot III</i> (Krş. Rach II 2 ₆₂)
ottuz “otuz”	<i>otuz</i> (AY 3/20, 9/17)
ōy- “kesmek”	<i>oy- I</i> (Krş. Rach I ₁₄₇)
ōz- “önde koşmak”	<i>oz- I</i> (Suv 631 ₁)
öçür- “söndürmek”	<i>öçür- I</i> (Suv 141 ₉)
öçür- “yatıştırmak”	<i>öçür- 2</i> (Suv 96 ₂₂)
ōg- “gurur duymak”	<i>ög-</i> (Uig I 27 ₁₂ , TT X ₁₄₆ , Uig III 46 ₁₃ , Suv 346 ₇)
ōglän- “dinlenmek”	<i>öglän-</i> (Suv 619 ₁₈)
ökün- “pişman olmak”	<i>ökün-</i> (TT IV A ₅)
ōmgān “şahdamarının iki yanında bulunan damar”	<i>ōmgān</i> (Suv 616 ₂₁ , Suv 618 ₁₀)
ön- “gitmek”	<i>ön- 3</i> (Suv 16 ₁₄)
ōḡdün “ön”	<i>ōḡdün</i> (TT I ₆ , TT I ₁₄₂)
öpkä “akciğer”	<i>öpkä</i> (Uig III 79 ₄)
ört- “örtmek”	<i>ört-</i> (Suv 138 ₂)
örtül- “kapanmak”	<i>örtül-</i> (Suv 617 ₉)
öt- “boşalmak”	<i>öt- 2</i> (Krş. Rach I 1 ₉₀)
ötün- “halini anlatmak”	<i>ötün-</i> (Uig I 6 ₁₆)
qaç “kaç”	<i>qaç</i> (Suv 20 ₂₃)
qaç “kez anlamında bir edat”	<i>qaç 2</i> (AY 202/3, 389/12)
qaçan “ne zaman”	<i>qaçan</i> (Suv 635 ₁₈ , Suv 6 ₃ , Uig I 6 ₇)
qadir “zor, sert, katı”	<i>qadır</i> (TT VI ₆₆)
qağur- “kavurmak”	<i>qağur-</i> (Krş. Rach II 2 ₂₃)
qal- “geride kalmak”	<i>qal-</i> (Suv 624 ₁)
qalin “kalın, yağırlı şey”	<i>qalın</i> (AY 412/2, 528/20)
qaliq “hava”	<i>qalıq</i> (Suv 620 ₁₆ , Suv 209 ₁₅)
qam- “gebertene kadar dövme”	<i>qam-</i> (Uig II 27 ₂₅)
qām “şaman, kâhin”	<i>qam</i> (TT VI ₀₁₈)
qamçı “kamçı”	<i>qamçı</i> (Krş. Rach I ₁₈₁)
qamğāq “semer otu”	<i>qamğaq</i> (TT I ₉₆)
qamiş “kamış”	<i>qamış</i> (Suv 619 ₁₂)
qamişlıg “kamışlık”	<i>qamişlıg</i> (Suv 608 ₁₃)
qān “kan”	<i>qan I</i> (TT IV A ₃₀)
qān- “kanmak”	<i>qan-</i> (TT I ₁₁₅)
qanā- “kan almak”	<i>qana-</i> (Krş. Rach II 3 ₃)
qanat “kanat”	<i>qanat</i> (Suv 307 ₃)
qanda “nerede”	<i>qanda</i> (Suv 114 ₁₇)
qantur- “bir şeye doydurmak”	<i>qantur-</i> (AY 606/4, 453/20)
qap- “çalmak, kapmak”	<i>qap-</i> (Uig III 70 ₂₇)
qāp “tulum”	<i>qap I</i> (Suv 604 ₆)
qaqī- “kızmak”	<i>qaqī-</i> (Suv 553 ₁₆)
qara “bir şeyin siyahı”	<i>qara I</i> (Uig I 36 ₇ , Suv 302 ₁₃ , Krş. Rach I ₄)

qarañqu “karanlık”
qaraq “göz bebeği”
qarar- “gece” Kararmak”
qarğa “karga”
qarğat- “lanetletmek”
qarī- “yaşlanmak”
qari “yaşlı”
qarin “karın”
qarşi “İki bey arasındaki anlaşmazlık”

qart “yara”
qāş “gözün üstündeki kaş”
qaşan- “kaşınmak”
qaşaq “kındıra otu”
qaşuq “kaşık”
qat- “karıştırmak”
qata “-dığında, defa anlamında bir sözcük”
qatığ “bir şeyin sert olanı”
qatığlan- “kendi kendine çabalamak”
qatıl- “karıştırılmak”
qatnā- “sözü reddetmek”
qatrun- “vazgeçmek, çekinmek”
qātūn “Afrāsiyāb’ın kızlarından her birinin adı”
qavut “yeni doğum yapan kadınlara yemek olarak verilen **qāğūt** sözcüğünün bir varyantı”
qay- “dönmek”
qayın- “kaynamak”
qayu “**xayu** sözcüğünün bir başka biçimi”

qāz “kaz”
qaz- “kazmak”
qazğan- “kazanmak”
qazğanç “kazanç”
qīğ “toprağı kabartmak için kullanılan gübre”
qıl “kıl”
qıl- “hareket etmek”
qiliç “kılıç”
qılın- “işlemek”
qilinç “ahlak, huy”

qiltur- “yaptırmak”
qiqir- “yüksek sesle bağırmak”

qarañqu (Suv 361₁₅, Uig III 61₁)
qaraq (Suv 235₇)
qarar- I (Suv 617₈)
qarğa (Suv 693₁₇)
qarğat- (TT VIII P₃₉)
qari- (AY 112/13, 367/15)
qari II (Suv 593₁₈)
qarin (TT X₅₄₈, Suv 136₁₀)
qarşi II (Suv 686₁₂, Suv 365₁₈, Suv 107₁₃)
qart I (Krş. Rach II 1₇, Krş. Rach I₄₂)
qaş I (AY 46/16, 652/14)
qaşan- (Krş. Rach I₁₂₈)
qaşaq (Krş. Rach II 1₁₂)
qaşuq I (Krş. Rach II 2₆₃)
qat- I 2 (Uig I 36₁₃)
qata I (Krş. Rach I₁₂₇)
qatığ (Suv 616₂₁, Uig III 55₄, TT X₃₄)
qatığlan- (TT VI₀₂₀, TT I₂₆)
qatıl- (AY 132/11, 405/10)
qatna- (Suv 629₁)
qatrun-I (Uig I 41₈)
qatun (Suv 625₁)

qawut (TT I₁₈₃)

qay I (Suv 630₁₂, TT VI 4₂)
qayın- (Uig III 78₅)
qayu (TT VIII H₁, Uig II 22₄, TT VIII L₉, TT VII 27₁₇, Uig II 79₅₄, TT X₂₂, TT X₅₅₉)

qaz I (Suv 41₂)
qaz- (AY 477/13)
qazğan- (Suv 398₁₀)
qazğanç (TT VI₁₃)
qığ I (Suv 613₁₇)

qıl I (Suv 114₂)
qıl- (Hüen₂₈₅)
qılıç (TT I₁₆₂)
qılın- (Suv 610₇, TT I₃₆, TT X₃₅₉)
qılınç (TT I₇₆, TT I₁₁₁, Hüen₅₃, TT VI₁₆₀, Uig II 11₃, Uig II 11₄)
qiltur- (Suv 402₁₉)
qiqır- (Uig IV C₁₃₈)

qirtış “yüz rengi”
qisil- “bir yere sıkışmak”
-qiya “*işbā*, *ğayn* ve *kāf*’lı sözcüklerle kullanılan bir küçültme eki”
qiz “kız”
qizart- “kızartmak”
qizil “bir şeyin kırmızısı”
qoburğa “baykuş”
qoğşā- “yumuşamak”
qoğuş “sepili ve sepisiz deri”
qol- “istemek”
qōl “kol”
qoltiq “koltuk”
qolun- “istemek”
qōn- “kuş” konmak”
qonaq “çavdar”
qoñuz “osurgan böceği”
qop “abartma ve pekiştirme ifade eden bir edat”
qoq- “yükselmek”
qōr “kayıp, zıyan”

qoriğ “kapalı”
qorq- “korkmak”
qōş “bir şeyin çifti”
qoş- “katmak, yanına koymak”
qōy “elbisenin koyunu”
qoyuğ “sıvıların koyusu”
quç- “kucaklamak”
quduğ “kuyu”
qulaç “kolları dışa doğru açma”
qum “kum”
qun- “çalmak”
qunduz “kunduz”
qunduz qayrı “kunduz penisinden yapılan bir ilaç”
qur “kuşak, kemer”
qurī- “kurumak”
qurşā- “kuşağa bağlanmak”
qurt “Türkler arasında soğulcan”
quruğ äw “içi boş, kuru”

qus- “kusmak”

quş “kuş”
quşğāç “serçe kuşu”

qirtış (Uig I 37₁₃)
qisil- I (Krş. Rach II 1₂₇)
qiya (Suv 615₁₃)

qiz I I (Suv 80₅, Suv 632₁₄)
qizart- (TT IV B₇, Uig III 23₃)
qizıl I (Suv 348₂₀)
qoburğa (TT VIII O₄)
qoğşā- (Uig I 37₃, Uig III 37₆)
qoğuş I (Krş. Rach II 3₂₂, Suv 375₇)
qol- (TT IV B₅₀)
qol I (Uig III 35₃₀)
qoltiq (Krş. Rach I₂₈)
qolun- (Suv 104₂)
qon- (TT I₂₁₆)
qonaq (Krş. Rach I₉₄)
qoñuz (Uig II 35₂₃)
qop I (TT IV A₇₆, Suv 207₁₈, Suv 3₂, Uig III 76₁₉)
qoq- II (TT I₅₉)
qor I (TT I₁₄₈, TT VI₆₃, Krş. Rach II 3₂₈, Kuan₃₅)
qoriğ II (Uig III 16₁₇)
qorq- (Uig I 8₁₆, TT X₃₃₈, Uig III 31₁₃)
qoş (Suv 32₁₅)
qoş- I (AY 290/20)
qoy II (TT VIII D₁₁)
qoyuğ (Suv 50₂₀)
quç- (Uig III 64₁₃)
quduğ I (Uig I 8₈)
qulaç (Suv 41₁)
qum I (Suv 155₁₅)
qun- (Suv 135₂₂, TT X₄₆₃)
qunduz (Uig IV D₆)
qunduz qayıry (Krş. Rach I₁₂₅)

qur I (AY 398/17)
qurī- (TT I₅₅)
qurşā- (Suv 96₁, Uig III 69₆)
qurt I (Krş. Rach II 2₃₂)
quruğ (Krş. Rach I₈₃, Suv 531₂₀, Uig I 21₁)
qus- I (TT VIII I₈, Krş. Rach II 1₁₁₉, TT X₄₀)
quş I (Suv 444₆, Uig III 32₄)
quşğāç (Suv 694₁₂)

qut “şans, baht”
qutluğ “kutlu”
quyāş “yoğun sıcak”
quzğün “kuzgun”
saç “saç”
saç- “saçmak, dağıtmak”

sāç “tava”
saçıl- “saçılmak”
saçūq “saçılmış”
sağ- “sağmak”
sāğ yāğ “yağ”

sağiz “sakız”
sal- “göndermek”
salin- “sarmak”
sān “sayı”
san- “sayılmak”
saṇa “sana”
sanā- “saymak”
sanç- “sançmak, mızraklamak”
sanç- “yenmek”
sanlığ “sayılı”
sāp “bir söze verilecek cevapta sıra”
saqa “dağ yamacı”
saqī- “su gibi görünmek”
saqinç “kaygı ve üzüntü”
saqlan- “çekinmek”
sargān “çorak yerde yetişen bir tür ot”
sarğar- “sararmak”
sariğ “sarı”
sarsig “katı”
sat- “satmak”
satig “satış”
sāw “haber, söz, atasözü”
sāw “haber”
sāy “kara taşlık”
säkiz “sekiz”
sāḡir “dağın zirvesi”
sār- “sabırlı olmak”
sāw- “sevmek”
sāwinç “sevinç ya da mutluluk”
sāwiş- “sevişmek”
sekrī- “atlatmak”
sēzin- “sezmek”

qut II (TT I₁₃₈, Suv 21₂₁, Uig III 39₄)
qutluğ II (Hüen₉₃, TT IV A₄₇)
quyaş (Suv 220₂₂)
quzğün (TT VI₅₉)
saç (Uig I 38₁₂)
saç- (Krş. Rach II 3₇, Suv 183₁₅, Suv 574₂₀)
saç II (Krş. Rach II 2₂₂)
saçıl- (Suv 625₁₀, TT I₇₅)
saçuq (TT VI₀₂₃)
sağ- (Rach II 3₁₄₄)
sağ VI (Krş. Rach II 1₉₁, Krş. Rach II 1₁₃₀)
sağiz (Krş. Rach II 3₁₃₇)
sal- 5 (Uig II 24₄)
salın- (Suv 595₁₇)
san (TT VI₅₄)
san- (TT V₁₉₄)
saṇa (TT I₈)
sana- (Suv 370₁₁)
sanç- (Suv 633₁₂)
sanç- (TT IV B₁₂)
sanlığ I (Uig II 77₂₄)
sap II (Suv 588₆)
saqa (Suv 630₂₂)
saqī- I (TT I₁₉)
saqinç (Suv 426₁₂, TT VI₃₁₂)
saqlan- (Suv 443₁₇)
sargān (TT V B₁₂₃)
sarğar- (Uig I 37₁₂)
sariğ (AY 28/14, 28/15)
sarsig (TT VI₆₆)
sat- (AY 526/10)
satig (AY 526/11)
saw I (Suv 257₁)
saw 2 (AY 4/18, 7/14)
say I (Suv 382₇)
säkiz (Uig II 59₁, TT VI₃₇₈)
sāḡir (TT I₄₅)
ser- I (Suv 208₇)
sew (TT X₂₅₆)
sewinç (TT I₈₈)
sewiş- (Suv 120₄)
sekri- (Uig I 42₁₁)
sezin- (Suv 619₄)

siçgān “fare”
siğ- “tesir etmek”
siğur- “koymak”
silk- “sallamak”
sīn “boy pos, uzunluk”
siṇ- “iyi gelmek”
siṇār “bir şeyin kenarı”
siṇāk “şehirlielerin dilinde sivrisinek”
siṇir “sinir”
siṇür- “yutmak”
siq- “sıkmak”
siqil- “bastırılmak, sıkılmak”
siqiş “itişme, didişme”
siriçga “sırça”
sītur- “kestirmek”
soḡī- “soğuk olmak”
sōḡun, sōḡan “soğan”
sōl “sol”
soṇ “sonra”
soq- “dövmek”
soq- “toplamak”
sōr- “emmek”
sorḡu “kan alınan şişe”
sōḡūt “söğüt”
sökül- “sökülmek”
sözlāş- “sözleşmek”
sugul- “çekilmek”
sun- “sunmak”
sūq ārṇāk “işaret parmağı”
suq yalṇūs “arkadaşı olmayan, yalnız”
sūw “su”
sū “ordu ve askerler”
sūçig “tatlı”
sūṇü “süngü, mızrak”
sūṇüş “savaşta saldırma, süngü dürtme”
sūṇüş- “savaşta vurmak”
sür- “sürmek, binmek”
sürt- “sürtmek”
süwre “kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi ucu
sivri olan nesneler”
süz- “süzmek”
süzük “açık mavi, temiz”
süzül- “Süzülmek”
şāş- “Çözmek”
şük “susturma edatı”

siçgān (Krş. Rach I₅₆)
siğ- (TT I₇₆)
siğur- (Hüen₂₀₂₇)
silk- (Suv 490₁₇)
sin I (Suv 619₁₃)
siṇ- 2 (Suv 472₃)
siṇar (TT V A₇₆)
siṇāk (Uig II 35₂₃)
siṇir (Krş. Rach I₇₆)
siṇür- (Krş. Rach I₁₅₃)
siq- (Krş. Rach II 1₈₆, TT V A₉₅)
siqil- (Suv 609₂₀, Suv 621₉)
siqiş (Uig II 73₂)
siriçga (TT V A₂₄)
situr- (Suv 235₉)
soḡī- (Krş. Rach II 130, Krş. Rach II 3₄₇)
sōḡun II (Krş. Rach I₅₅)
sol (Suv 27₁₇)
soṇ II (TT I₁₀₆, Suv 367₈)
soq- I (Suv 19₁₂, Krş. Rach II 1₁₂₀)
soq- II (Krş. Rach I₁₃₃)
sor- II (Krş. Rach II 1₁₃₃)
sorḡu (Krş. Rach II 3₁₆₄)
sōḡūt (Hüen₃₁₆)
sökül- I (Krş. Rach I₂₈)
sözlāş- (AY 535/23)
sugul- (Krş. Rach II 1₈₂, Suv 600₆)
sun- (Suv 616₁₀)
suq (TT V A₅₄)
suq I (TT V A₅₄)
suw (Suv 487₉, TT VIII I₁)
sū (Hüen 320, Uig II 695)
sūçig (Suv 591₂₀)
sūṇü (TT V A₉₂)
sūṇüş (AY 491/3)
sūṇüş- (Suv 234₁₀)
sür- (AY 560/1)
sürt- (Krş. Rach I₅₉)
süwrä (Uig I 86₁₈)

süz- (Krş. Rach I₁₀₅)
süzük (Uig I 31₁₆)
süzül- (TT IV₃₀₃)
şeş- (Uig II 76₂)
şük (Uig I 6₉, Suv 124₁₂)

tal- “vurmak”	<i>tal-</i> (Uig IV C ₁₇₁)
talı “seçme”	<i>talı</i> (Suv 604 ₄)
talūlā- “seçmek”	<i>talula-</i> (TT VI ₃₁₀)
tam “bir kapının tırkızı”	<i>tam</i> (TT VI ₈₂)
tām “duvar”	<i>tam</i> (TT VI ₈₂)
tamğa “Hakanın ve diğerlerinin damgası”	<i>tamğa</i> (TT I ₁₂₉ , TT V A ₅₃)
tamğāq “damak”	<i>tamğaq</i> (TT VIII İ ₁ , Suv 624 ₁₁)
tamtur- “yaktırmak”	<i>tamtur- I</i> (Suv 160 ₁ , Uig I 45 ₁₄)
tamu “cehennem”	<i>tamu I</i> (AY 138/8, 221/11, 348/11)
tamur “vücuttaki damar”	<i>tamur</i>
tana “susam”	<i>tana</i> (Krş. Rach I ₁₂₆)
tañçu “lokma”	<i>tañçu</i> (Suv 4 ₂₁)
tañçulā- “ekmek çiğnemek”	<i>tañcula-</i> (Suv 524 ₁₄)
tanuq “şahit”	<i>tanuq</i> (AY 448/21)
tap- “kaybolan bir şeyi bulmak”	<i>tap- I</i> (TT I 4 ₃₃ , Suv 388 ₁₇)
tapin- “tapınmak”	<i>tapin-</i> (Uig I 8 ₁₈)
tapla- “kabul etmek”	<i>tapla-</i> (TT X ₁₁₃ , Uig II 21 ₁₅)
taqi “dahi, ve de anlamında bir edat”	<i>taqı</i> (Uig I 43 ₇ , Uig II 87 ₆₁)
tār “bir şeyin darı”	<i>tar</i> (TT VI ₂₇₅)
tariq- “daralmak”	<i>tariq-</i> (Suv 469 ₂₁ , Uig III 40 ₂)
tart- “çekmek”	<i>tart- 2</i> (Uig III 64 ₉)
tart- “tartmak”	<i>tart- 5</i> (AY 10/9)
tartil- “tartılmak”	<i>tartil-</i> (Suv 131 ₁₀)
taş “taş”	<i>taş I</i> (Uig I 8 ₄)
taş- “taşmak”	<i>taş- 8</i> (Suv 435 ₁)
tāş yēr “gurbet, yabancı ülke”	<i>taş II</i> (Krş. Rach I ₁₅₀ , Suv 4 ₂₁)
taştın “dışarı”	<i>taştın</i> (Suv 621 ₁₈)
tātiğ “güzel tat”	<i>tatiğ</i> (Suv 364 ₁₂)
tatiğliğ “tatlı”	<i>tatiğliğ</i> (Suv 95 ₄)
tawar “mal, canlı ya da cansız”	<i>tawar</i> (Uig III 15 ₁₉)
tawğāç “Māşin’in adıdır”	<i>tawğaç</i> (Uig I 14 ₁)
tawran- “hızlı yürür görünmek”	<i>tawran-</i> (TT VI ₀₂₀)
tawrāq “hız”	<i>tawraq</i> (TT X ₂₉₅ , Suv 625 ₆)
tay- “kaymak”	<i>tay-</i> (TT I ₄₆)
tāz at “alacalı at”	<i>taz I</i> (Krş. Rach II 2 ₄₅)
tāg “benzetme bildiren sözcük”	<i>teg I</i> (Uig III 46 ₁₈)
tāg- “ulaşmak”	<i>teg-</i> (Uig I 15 ₄ , TT I ₈₉)
tāgin- “ulaşmak”	<i>tegin-</i> (TT VI ₃₈₀ , TT VI ₄₃₅ , Uig III 4 ₃ , Uig II 87 ₆₃ , Suv 7 ₁₇)
tāglük “kör”	<i>teglüg</i> (Uig III 76 ₁₃)
tālim “bir şeyin çoğu”	<i>telim</i> (TT I ₅₈)
tālin- “delinmek”	<i>telin-</i> (Krş. Rach I ₄₃)
tālmir- “sağa sola bakmak”	<i>telmur-</i> (Suv 637 ₉)
tāñ “denk, gibi”	<i>teñ</i> (Uig II 48 ₁₃)
tāprā- “hareket etmek”	<i>teprā-</i> (Suv 621 ₄ , Krş. Rach II 34 ₁₁)
tār “ter”	<i>ter I</i> (Uig I 37 ₅)

täriḡ “engin, derin, geniş”	<i>teriḡ</i> (TT I ₁₀₂ , Suv 350 ₂₁)
tärk “tez, acele”	<i>terk</i> (Krş. Rach II I ₁₆ , TT VI ₅₄ , Suv 105 ₃)
tärs “zor”	<i>ters</i> (TT VI ₁₅)
täw “hile, tuzak”	<i>tev</i> (Uig III 72 ₂₉ , Suv 102 ₅)
täz- “kaçmak”	<i>tez-</i> (Suv 5 ₁₀)
te- “demek”	<i>te-</i> (Uig I 8 ₇ , TT I ₄₇)
tegit “ teḡin sözcüğünün çoḡulu; köle anlamındadır, fakat daha sonra Hakaniye hanedanının oḡulları için unvan olmuştur”	<i>tegit</i> (Suv 608 ₁₀)
tetrü “bir şeyin tersine dönmüşü”	<i>tetrü I</i> (TT V B ₁₃ , Suv 630 ₁₈)
tetrü baq- “dik dik bakmak”	<i>tetrü II</i> (Suv 23 ₁₂)
tik- “aḡaç vb.” dikmek”	<i>tık- III</i> (TT X ₄₈₈)
tik- “sokmak”	<i>tık- II</i> (Uig III 88 ₁₄)
tiki “geceleri işitilen ses”	<i>tıkı I</i> (Suv 95 ₃ , TT I ₁₃₅)
tiklā- “hışırta çıkarmak”	<i>tıklā-</i> (Krş. Rach II 1 ₉₂ , TT 1 ₁₅)
tikim “parça”	<i>tıkım I</i> (Suv 490 ₄)
til “dil”	<i>tıl I</i> (TT I ₁₀₈ , TT VI ₃₉₈)
tīl “dil”	<i>til</i> (TT I ₁₀₈)
tilā- “dilemek”	<i>tilā-</i> (Suv 622 ₂₃ , Uig I 6 ₁)
tin- “dinlenmek”	<i>tin- 2</i> (Suv 608 ₁₅)
tin- “dinmek”	<i>tin-</i> (Suv 623 ₉)
tiq- “tıkamak”	<i>tıq-</i> (Krş. Rach I ₁₇₇ , Krş. Rach II 2 ₅₈)
tiqil- “tıkılmak”	<i>tıqıl-</i> (Suv 622 ₁₃)
tirgür- “diriltmek”	<i>tirgür-</i> (Suv 610 ₁₈)
tirig “canlı hayvan”	<i>tirig</i> (AY 9/10, 16/3, 25/8, 82/15)
tirsgāk “dirsek”	<i>tirsāk</i> (Uig III 15 ₄)
tişi “hayvanların dişisi”	<i>tişi</i> (Suv 609 ₁₆ , TT X ₂₄₉)
tişlā- “dişlemek”	<i>tişlā-</i> (Krş. Rach I ₁₅₂)
tīt- “alıkoymak”	<i>tit- I</i> (Suv 611 ₄ , Suv 614 ₂)
tīz “diz”	<i>tiz I</i> (Uig III 28 ₁₂ , Uig II 47 ₇₈ , Suv 630 ₃)
tiz- “dizmek”	<i>tiz-</i> (Uig II 47 ₇₆)
tizig “bir şeyin safı”	<i>tizig</i> (TT X ₄₅₀)
toḡrā- “doḡramak”	<i>toḡra-</i> (Krş. Rach I ₁₈₂)
toli “gökten yaḡan dolu”	<i>tolu II</i> (Suv 557 ₄)
tolu “dolu”	<i>tolu I</i> (Uig III 33 ₅ , Suv 346 ₂₁)
tōn “elbise”	<i>ton</i> (Uig I 29 ₁₂)
toḡuz “domuz”	<i>toḡuz</i> (Suv 4 ₁₁)
toprāq “toprak”	<i>topraq</i> (Krş. Rach I ₉₆)
topul- “delinmek”	<i>topul-</i> (Suv 644 ₃)
toq “tok”	<i>toq I</i> (Krş. Rach II I ₃)
toqī- “dokunmak”	<i>toqı- I</i> (Suv 626 ₁₁)
toqīmaq “çamaşır tokmaḡı”	<i>toqımaq</i> (Uig I 43 ₄)
toqīt- “kilitlettirmek”	<i>toqıt- I</i> (AY 12/14)
tosun “henüz binilmemiş tay”	<i>tosun</i> (TT VI ₁)
toşḡur- “doldurmak”	<i>toşḡur-</i> (Suv 334 ₁₁)

tōz “toz”
töklün- “dökülmek”
tökül- “dökülmek”
töpü “bir dağın tepesi”
tör “odanın en iyi yeri”
törçī- “başlamak”
tört “dört”
törü “adet, görenek”

törū- “yaratılmak”
tōz “kök”
tuğ- “doğmak”
tuğur- “doğurmak”
tumşuq “kuşun gagası”
tun- “kapanmak, karanlık basmak”
tur- “ayakta durmak”
tūr- “durmak”
turğur- “inşa etmek”
turğur- “kaldırmak”
turma “turp”
turq “vücudun uzunluğu”
turum “bir adamın boyu kadar olan uzunluk”
turur “-tur, tür”
tusu “menfaat, yarar, şifa”
tusul- “iyi gelmek, faydalı olmak”
tūş “bir şeyin karşısı”
tuş- “karşılaşmak”
tut- “yakalamak”
tutsuq- “yakalanmak, tutsak edilmek”
tutuş- “tutuşmak”
tü “vücuttaki kıl”
tübüt “Türklerin yaşadığı topraklarda büyük bir kabile”
tüg- “bağlamak”
tükā- “bitmek”
tükāl “tamam, hepsi”
tükāt- “bitirmek”
tümān “bir şeyin çoğu”
tünā- “geceyi geçirmek”
tūp “bir ağacın kökü”
tūplüg “soylu”
türk “Türk ülkesinde bir şehir adı”
türk “Türk”
türlüg “bir şeyin çeşitleri”
tüş- “düşmek”

toz (TT I₅, Suv 74₁₈)
töklün- (Krş. Rach II 1₉)
tökül- (AY 577/4, 636/7)
töpü (Uig I 43₁₃, Uig I 23₄, Uig III 88₁₀)
tör I (Suv 12₁₄)
törçī- (Suv 366₈)
tört (Rach I₁₄₉)
törü (Uig I 25₁₀, Suv 478₁₆, Suv 16₁₇, TT VI₁₈₄)
törü- (Krş. Rach II 3₂₉, Suv 610₂₂)
tōz (AY 7/21, 33/1, 34p/17)
toğ- I 1 (TT V B₃₀)
toğur- (Uig III 63₁₈, TT VI₁₁₅)
tumşuq (Suv 694₁₄, Uig III 24₁₀)
tun- (Krş. Rach II 2₆₀, Krş. Rach II 1₉₀)
tur- (Uig II 29₁₈, Uig III 46₁₂, Suv 61₃)
tur- (Uig II 29₁₈, Uig III 46₁₂, Suv 61₃)
turğur- I 2 (TT VI₈₃, Suv 81₇)
turğur- I 1 (Suv 477₈)
turma I (Krş. Rach II 1₈₅)
turq (Suv 448₁₇, Suv 544₅)
turum I (Suv 424₁₃, Suv 425₂₁)

tur- I 8 (Uig I 8₅)
tusu (Uig II 79₄₇)
tusul- (Uig III 43₁₄)
tuş II (Uig III 36₈, Suv 430₁₁)
tuş- (Suv 421₆)
tut- I (Krş. Rach I₁₀₂, TT VI₄₂)
tutsuq- (Suv 620₂₁)
tutuş- (Suv 614₁₂)
tü I (Uig IV A₂₅₉)
tübüt (Suv 30₈, Rach II 1₁₅)

tüg- (Uig III 30₂₆)
tükā- (Uig I 14₉)
tükāl I (TT VI₀₆, TT IV A₇₅, Suv 7₁₅)
tükāt- (Uig III 16₁₄, Suv 139₄, Suv 4₁₅)
tümān (TT I₁₃₅, TT V B₂₇)
tünā- (Suv 442₂₀)
tüp I 2 (Krş. Rach II 3₆₇, Uig II 29₁₇)
tüplüg (TT V B₆₈)
türk II (Hüen₁₀₀)
türk I (TT X₄₇₅, Uig III 81₃)
türlüg (Uig I 6₁₄, TT IV A₂₆)
tüş- I (TT X₃₅₈, Krş. Rach I 180)

tüş- “inmek”	<i>tüş- 2</i> (Suv 6 ₆)
tüşā- “hayal görmek”	<i>tüşā-</i> (Suv 94 ₂₂ , Uig III 54 ₄)
tüşür- “düşürmek”	<i>tüşür-</i> (Uig I 39 ₁₂)
tütün “duman”	<i>tütün</i> (Suv 424 ₁₂)
tütüş- “yakalamakta yardım etmek”	<i>tütüş-</i> (Uig III 81 ₁)
tüz “düz”	<i>tüz I</i> (AY 24/11, 32/3)
tüz- “düzeltmek, düzene sokmak”	<i>tüz-</i> (Hüen ₁₅₁)
uç- “uçmak”	<i>uç-</i> (AY 599/18)
uçān “iki yelkenli gemi”	<i>uçan</i> (Uig II 97)
uçuzlā- “hakaret etmek”	<i>uçuzla-</i> (Hüen ₁₀₁)
ula- “bağlamak”	<i>ula- I</i> (Suv 611 ₅)
ulāğ “emirin emrini yetiştirmek isteyen habercinin bir başkasını bulana kadar bindiği at”	<i>ulag II</i> (AY 440a/9, 606/7)
ulār “keklik”	<i>ular I</i> (Krş. Rach I ₆₃)
uliş- “uluşmak”	<i>uliş-</i> (Suv 625 ₃)
umāy “[Placenta] çocuk doğduktan sonra kadının rahminden çıkan bir şey”	<i>umay II</i> (AY 510/2)
umun- “umutlanmak”	<i>umun-</i> (Uig III 82 ₂₇)
uqtur- “anlatmak”	<i>uqtur-</i> (TT VI ₁₄₈)
ūr- “koymak”	<i>ur- 2</i> (Krş. Rach I ₁₀₀ , Uig I 7 ₅)
us- “suyu olmamak”	<i>us- II</i> (Krş. Rach II 1 ₆)
uşal- “ufalanmak”	<i>uşal-</i> (Suv 370 ₁₁)
ut- “yenmek”	<i>ut- I</i> (Uig I 22 ₇)
utru “bir şeyin karşıtı”	<i>utru</i> (Uig III 70 ₅)
utsuq- “yutulmak”	<i>utsuq-</i> (AY 679/5)
utūn “değersiz, alçak”	<i>utun</i> (Uig II 77 ₁₅)
uyat- “utanmak”	<i>uyat-</i> (TT VIII E ₄₉ , Uig III 83 ₁₁)
üç “üç”	<i>üç I</i> (TT VI ₂₀₁ , 438, TT VI ₀₁₇)
üçünç “sayma sayısı üç”	<i>üçünç</i> (Suv 13 ₂₃)
üçünç “üçüncü”	<i>üçünç</i> (Suv 13 ₂₃)
ügrā “tutmaca benzeyen çorba”	<i>ügrā</i> (Krş. Rach I ₇₂)
üklī- “büyümek”	<i>üklī-</i> (Suv 519 ₂)
ür- “ulumak”	<i>ür- I</i> (AY 166/1)
ür- “üflemek”	<i>ür- II</i> (Krş. Rach II 2 ₁₇)
ürk- “ürkmek”	<i>ürk-</i> (Suv 621 ₂₂)
ürül- “şişirilmek”	<i>ürül-</i> (TT VIII İ ₈)
ürülgān “kabarān”	<i>ürülgān</i> (TT VIII İ ₈)
üstāl- “artmak, çoğalmak”	<i>üstāl-</i> (AY 413/4)
üz- “kesmek”	<i>üz- I</i> (Uig III 41 ₇)
ya “yay”	<i>ya I</i> (TT I ₁₆₂)
yağ- “yağmak”	<i>yağ- I</i> (Suv 557 ₄ , TT I ₅)
yaği “düşman”	<i>yaği</i> (TT IV B ₁₂)
yağlā- “düşmanla savaşmak”	<i>yağla-</i> (Suv 409 ₅)
yağlā- “düşmanlık etmek”	<i>yağla-</i> (Suv 409 ₅)
yağit- “yağdırmak”	<i>yağit- I</i> (Uig I 20 ₁₁)

yağıtğān “yağdıran”	<i>yağıtğān I</i> (Uig I 20 ₁₁)
yağiz “koyu kahverengi”	<i>yağiz</i> (Suv 113 ₇ , TT I ₄)
yağmur “yağmur”	<i>yağmur</i> (TT I ₅)
yağūq “yakın”	<i>yağūq</i> (Uig II 64 ₂)
yağut- “yanına getirmek”	<i>yağut-</i> (Suv 397 ₁₈)
yağutğān “yaklaştıran”	<i>yağutğān</i> (Suv 397 ₁₈)
yala “biri hakkında kötü düşüncede bulunma”	<i>yala</i> (TT I ₇₅ , Suv 466 ₂₄)
yalāwāç “peygamber”	<i>yalawaç</i> (TT I ₁₀₅)
yalğan “yalan”	<i>yalğan</i> (TT VI ₆)
yalin “alev”	<i>yalın</i> (TT I ₁₂₃)
yalıñ qiliç “kınından çıkarılmış kılıç”	<i>yalıñ</i> (TT I ₁₆₂)
yam “çerçöp, pislik, çapak”	<i>yam</i> (Suv 341 ₂₄)
yām “göze ya da başka yere kaçan çer çöp”	<i>yam I</i> (Suv 341 ₂₄)
yām “baharat”	<i>yām</i> (TT IV A ₃₈)
yañ “bir şeyin modeli, yolu”	<i>yañ I</i> (Suv 286 ₁)
yan- “dönmek”	<i>yan- I</i> (Uig I 6 ₂)
yān “uca kemiğinin başı”	<i>yan</i> (AY 314/15)
yana “dönüş gösteren bir sözcük”	<i>yana</i> (TT IV A ₅)
yana “ikinci kez”	<i>yana</i> (TT IV A ₅)
yañāq “ağız iki yanında dişlerin oturduğu kemik”	<i>yañaq II</i> (Krş. Rach II 2 ₆)
yañčil- “ezilmek”	<i>yañčil-</i> (Suv 635 ₁₉)
yañi “bir şeyin yenisi”	<i>yañı</i> (Suv 347 ₁₅)
yañluq “işte, sözde yapılan yanlışlık”	<i>yañluq</i> (Uig II 78 ₃₅)
yañşaq “geveze”	<i>yañşaq</i> (TT VIII C ₁₆)
yap- “kapamak”	<i>yap- II 2</i> (Suv 318 ₂₁)
yapiğliğ “kapalı”	<i>yapiğliğ</i> (Uig I 21 ₂)
yapın- “örtülme”	<i>yapın- II</i> (TT X ₄₄₀)
yapşur- “tüy yapıştırmak”	<i>yapşur-</i> (Uig II 47 ₇₂)
yaq- “yaklaşmak”	<i>yaq- I</i> (TT VI ₄₄₅)
yaq- “yakmak”	<i>yaq-</i> (Krş. Rach II 1 ₉₁)
yaqıl- “irtibat kurulmak”	<i>yaqıl-</i> (TT V B _{66, 70})
yaqın “bir şeyin yakını”	<i>yaqın</i> (Uig I 37 ₁₄)
yaqri “yağ”	<i>yaqri</i> (Krş. Rach I ₅₈)
yar “salya”	<i>yar II</i> (Suv 612 ₆)
yar- “yarmak”	<i>yar-</i> (Krş. Rach I 1 ₄₈)
yara- “uygun gelmek”	<i>yara-</i> (AY n561/12)
yarāğ “imkân, fırsat, doğru yer ve doğru zaman”	<i>yarağ</i> (Krş. Rach II 1 ₂₅)
yarağ “imkân, fırsat, doğru zaman ya da yer”	<i>yarağ I</i> (Krş. Rach II 1 ₂₅)
yarağliğ “mümkün olan iş”	<i>yarağliğ</i> (Suv 529 ₁₃)
yaraş- “anlaşmak”	<i>yaraş-</i> (Krş. Rach I ₁₄₅ , Krş. Rach II 3 ₁₄)
yarat- “yaratmak”	<i>yarat- I</i> (TT VI 243, TT X ₂₂₄)

yarım “bir şeyin yarısı”	<i>yarım</i> (AY 552/1)
yarıl- “yarılmak”	<i>yarıl-</i> (Krş. Rach I ₁₈₈ , Uig I 37 ₁₇ , TT X ₃₈)
yariq “zırha ya da kalkana verilen genel bir addır”	<i>yariq</i> (TT IV B ₁₂)
yariqlan- “zırh giymek”	<i>yariqlan-</i> (TT VIII A ₃₆)
yarlıg “Hakanın mektubu, buyruğu”	<i>yarlıg I</i> (TT VI ₂₀)
yarman- “tırmanmak”	<i>yarman-</i> (Suv 692 ₁₈ , TT I ₄₆)
yarp “sağlam”	<i>yarp I</i> (Krş. Rach I ₇₂ , TT X ₃₃₅)
yarsī- “murdar bulmak”	<i>yarsī-</i> (TT VI ₄₄₅)
yarsinçig “murdar, pis, iğrenç”	<i>yarsinçig</i> (Suv 613 ₂ , Suv 122 ₂₀)
yarū- “parlamak”	<i>yarū-</i> (TT V A ₃ , TT V ₃₇₈ , TT VI ₄₂₂)
yaruuq “aydınlık”	<i>yaruuq II</i> (Uig I 8 ₁₂ , Suv 630 ₁₉ , TT V A ₃ , TT V A ₂)
yaruuqluq “ışık, aydınlık”	<i>yaruuqluq</i> (Suv 403 ₂₃)
yarutgān “aydınlatan”	<i>yarutgān</i> (Suv 92 ₂₀)
yaşgāç “hamur yapmada kullanılan tahta”	<i>yaşgāç</i> (TT I ₁₁)
yāş “gözyaşı”	<i>yaş III</i> (Suv 622 ₆)
yaş- “saklamak”	<i>yaş-</i> (TT VI ₉₇)
yaş “yaş, zerzevat”	<i>yaş</i> (TT I ₅₆)
yāş “yeşillik”	<i>yaş I</i> (TT I ₅₆)
yāş yōş “sebzeler, yeşillikler”	<i>yaş</i> (TT I ₅₆)
yaşa- “yaşamak”	<i>yaşa-</i> (TT VI ₀₂₁)
yaşāgu “yaşamalı”	<i>yaşāgu</i> (Hüen ₅₁)
yaşar- “yeşermek”	<i>yaşar-</i> (TT I ₄)
yaşin “şimşek”	<i>yaşin</i> (Uig I 20 ₈)
yaşliḡ “yaşlı”	<i>yaşliḡ I</i> (AY 474/21, 529/18)
yaşliḡ “yaşlı”	<i>yaşliḡ II</i> (Uig III 35 ₃₄)
yaşur- “saklamak”	<i>yaşur-</i> (Suv 107 ₁₄)
yaşurgān “gizleyen”	<i>yaşurgān</i> (Suv 107 ₁₄)
yat “bir çeşit kâhinliktir”	<i>yat II</i> (TT X ₅₆₁)
yāt “taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kâhinlik”	<i>yat II</i> (TT X ₅₆₁)
yat- “yatmak”	<i>yat- I</i> (Suv 17 ₂₂)
yāt kişi “yabancı”	<i>yat I</i> (Suv 87 ₁₃)
yawal- “kötü davranışları düzeltilmek”	<i>yawal-</i> (Suv 654 ₉ , TT VIII F ₄)
yawaş “yumuşak huylu, centilmen”	<i>yawaş</i> (TT IV B ₁₅ , Uig III 22 ₄)
yawişgu “kızılık ya da güren”	<i>yawişgu</i> (TT I ₅₆)
yawlāq “bir şeyin kötüsü”	<i>yawlāq I</i> (TT X ₃₀₉ , TT X ₃₆₄)
yawri- “durumu kötüleşmek”	<i>yawri-</i> (Suv 609 ₂₀)
yay- “çalkalamak”	<i>yay-</i> (Suv 617 ₄)
yayil- “dağılmak”	<i>yayil-</i> (TT I ₅₀ , TT VIII E ₄₂ , Suv 621 ₅)
yayilgān “bir kararda durmayan, bir işte sabit durmayan”	<i>yayilgān</i> (TT I ₅₀ , TT VIII E ₄₂)
yaz- “yanılmak”	<i>yaz- III</i> (Uig II 86 ₃₃)
yazi “açıklık, boşluk alan”	<i>yazı</i> (TT V A ₁₂₃)

yazuq “günah”
yazuqluġ “günahlı”
yāk “şeytan”
yāṅgā “büyük kardeşin karısı”
yēg “daha iyi”
yēl “cin”
yēl “rüzgâr”
yel köġān “gökkuşağı”
yeldir- “esmek”
yelpik “cin çarpması”
yelwi “büyü, sihir”
yēm “yiyecek”
yemiş “meyve, yemiş”
yenik “bir şeyin hafifi”
yepün “koyu kırmızı”
yer- “yarmak”
yēr- “yermek”
yewil- “olgunlaşmak”
yıgdä “iğde”
yıl “yıl”
yılān “yılan”
yıldız “bir ağacın kökü”
yıdı- “kokmak”
yıdlā- “koklamak”
yıġ- “alıkoymak”
yīg “çiğ”
yıġ- “yığmak”
yıġil- “toplanmak”
yıġilġān “toplanılan”
yıgit “bir şeyin genci”
yiliġ “ılık”
yılqı “yaşam kaynağı”
yıṅdäġü “hey sümüklü! anlamında bir ifade”
yıp “ip”
yipār “misk”
yirlā- “şarkı söylemek”
yit- “yitmek, kaybolmak”
yittür- “kaybettirmek”
yoġrul- “yoğrulmak”
yoġūn “bir şeyin kalını”
yōl “yol”
yōq “yok”
yori- “yürümek”
yoriq “huy, davranış”

yazuq I (TT IV A₇₆)
yazuqluġ (TT VI₄₄)
yek (AY 14/8, 326/17)
yēṅgā (TT I₁₅₅)
yeg (Suv 104₁₄, Krş. Rach II 1₂₈)
yel II (Krş. Rach I₁₂₄)
yel I (Krş. Rach II 3₃₈, Uig II 9₅)
yel I (Uig II 9₅, Krş. Rach II 3₃₈)
yeldir- (TT I₁₄₂)
yelpik (TT VI₅₉)
yelwi (Uig II 71₃)
yem (TT IV A₃₈)
yemiş (Suv 348₂₁)
yenik (TT VI₁₀)
yepün (Uig IV B 5₂)
yer- II (Uig III 43₂₂)
yer- I (Uig III 82₂₃)
yewil- (Suv 566₈)
yıgdä (Krş. Rach II 1₁₁₈)
yıl (AY 3/7, 6/18)
yılan (AY 299/15, 365/19)
yıldız (Krş. Rach I₄₅, Krş. Rach II 1₁₃)
yıdı- (Uig III 25₆)
yıdlā- (TT VI₁₆₉)
yıġ- II (TT I₂₂₂)
yıġ II (TT I₁₉₂)
yıġ- I (Hüen₃₂₀)
yıġıl- I (Uig I 23₄)
yıġılġān (Uig I 23₄)
yıgit (Suv 593₁₈)
yılıġ (TT I₁₇₈)
yılqı (AY 6/16, 6/22, 7/4)
yıṅdäġü (Krş. Rach II 2₉₀)

yıp (Krş. Rach I₁₅₀)
yipar (Hüen₁₄₆, Krş. Rach I₉₄)
yirlā- (TT X₄₄₂)
yit- I (Suv 634₅)
yittür- (Suv 622₁₅)
yoġrul- (Suv 619₁₅)
yoġūn I (AY 320/13, 659/12)
yol I (Uig III 50₇)
yoq (Suv 622₂₀)
yori- (AY 108/15, 122/5)
yoriq I I (TT VI₃₄)

yoriq “yürüme, akma”	<i>yoriq I 2</i> (Uig I 39 ₁)
yorit- “yürütmek”	<i>yorit- I</i> (Uig I 9 ₇)
yoritgān “sık sık osuran”	<i>yoritgān</i> (Uig I 9 ₇)
yölä- “destek vurmak”	<i>yölä-</i> (Uig III 88 ₁₄)
yör- “çözmek”	<i>yör-</i> (Suv 376 ₁₇)
yörgä- “sarmak”	<i>yörgä-</i> (Krş. Rach II 2 ₁₉ , Uig I 39 ₆)
yörüg “yorum”	<i>yörüg</i> (TT VI ₃₀)
yu- “yıkamak”	<i>yu-</i> (Krş. Rach II 3 ₆ , Suv 144 ₁₈)
yul “su kaynağı”	<i>yul</i> (Suv 529 ₄ , TT VIII İ ₁₅)
yül “su pınarı”	<i>yul</i> (Suv 631 ₁₉)
yulduz “yıldız”	<i>yulduz I</i> (Uig I 6 ₆)
yulq- “sıyırmak”	<i>yulq- II</i> (TT VIII N ₆)
yumgāq “yuvarlak ya da daire olan her şey”	<i>yumgāq</i> (Uig I 7 ₁₇)
yumşāq “bir şeyin yumuşağı”	<i>yumşaq</i> (Rach II 2 ₁₉ , Uig III 17 ₁₄ , TT I ₁₇₈)
yumurtğa “yumurta”	<i>yumurtğa</i> (Krş. Rach II 1 ₈₈)
yun- “abdest almak”	<i>yun- I 2</i> (Suv 478 ₂₀)
yun- “yikanmak”	<i>yun- I</i> (Uig I 29 ₁₁)
yunçi- “kötüleşmek”	<i>yunçi-</i> (Suv 553 ₂₀)
yunğuq “çöğen”	<i>yunğuq</i> (TT VIII D _{12, 38})
yuqlä- “yün kırmak”	<i>yuqlä-</i> (Suv 613 ₁₉ , TT I ₉₉)
yügrük at “yarış atı”	<i>yügrük</i> (Suv 625 ₅)
yügür- “hızlı hızlı koşmak”	<i>yügür- I</i> (Krş. Rach II 3 ₉)
yügürgān at “yarış atı”	<i>yügürgān</i> (Krş. Rach II 3 ₉)
yük “yük”	<i>yük</i> (Suv 689 ₁₈)
yükün- “boyun eğmek”	<i>yükün-</i> (Uig I 32 ₃)
yükün- “secde etmek”	<i>yükün-</i> (Uig I 32 ₃)
yüräklig “yürekli”	<i>yüräklig</i> (AY 122/3)
yüz “yüz”	<i>yüz</i> (TT I ₄)

ÇEVİRİ

MAḤMŪD el-KĀŞGARĪ

TŪRK ŖİVELERİ LŪGATI

(Dī ānū Luġāt-it Türk)

İnceleme • Tenkitli Metin
Türkiye Türkçesine Tercüme

ROBERT DANKOFF
JAMES KELLY

Çev: Ersin TERES

BİRİNCİ BÖLÜMÜN İÇERİĞİ

Yayınlayanların Önsözü	63
Önsöz	64
Kısaltmalar ve Seçme Kaynakça	65
Harf Çevirim ve Yazı Çevirim Sistemleri	67
Editörün Girişi	73
1. El Yazmasının Tanıtımı; Önceki Baskılar ve Sözvarlığı	73
2. Şimdiki Baskının Özellikleri; Çeviri İlkeleri	74
3. Genel Açıklamalar: Yazar, Başlık, İçerik	76
4. Eserin Yazılış Tarihi	78
5. Başlık Sayfası	79
6. Mürekkep Rengi ve Sonradan Eklemeler	82
7. Yorumlar ve Kenar Notları	88
8. Badraddīn al- ‘Aynī	93
9. Metnin Tarihi	98
10. Yazım Hataları, Gölge Sözcükler, Metin Düzeltmeleri	99
11. Divan’ın Yapısı	106
12. Türk Dilleri ve Arapça	116
13. Sesbilgisi	129
Çeviri	148
Yazarın Girişi (EY. 2-28)	148
Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümü (<i>Kitāb al-hamz</i>)	164
Adlar (EY. 29-91)	164
Eylemler (EY. 91-159)	240
Salim Sözcükler Bölümü (<i>Kitāb as-salim</i>)	314
Adlar (EY. 160-264)	314
Eylemler, birinci bölüm (EY. 264-304)	425

GELECEK BÖLÜMLERİN İÇERİĞİ

BÖLÜM II- Metnin Kalanının Yazıçevrimi (EY. 305-638)

BÖLÜM III- Dizin – Ekler- Tıpkıbasım

YAYINLAYANLARIN ÖNSÖZÜ

Serimizin yedinci cildi olarak Maḥmūd el-Kāşğarī'nin *Türk Şiveleri Lügatı* (Dīvānū Lügāt-it-Türk) adlı eserinin İngilizcesini sunuyoruz. DLT üç ayrı kısım halinde yayımlanacaktır. Bunlardan ilkinde geniş bilimsel açıklamalar ile Arapça metnin ilk yarısının tercümesi yer almaktadır. İkinci ve üçüncü kısımlarda ise metnin öbür yarısı ve ayrıntılı dizinler bulunacaktır.

DLT'ün İngilizce yayını, Harvard Üniversitesinde, Omeljan Pritsak'ın idare ettiği iki doktora tezine dayanmaktadır: Prof. Dr. James Kelly (1970, Utah Üniversitesi) ve Prof. Dr. Robert Dankoff (1971, Chicago Üniversitesi).

Eserin şimdiye kadar yapılmış olan yayınlarındaki yetersizlikler ve Türk Dili ve Edebiyatındaki son gelişmeler göz önünde bulundurularak eserdeki Türkçe ile ilgili malzeme yeni baştan ele alınmış, Arapça metin tam olarak İngilizceye tercüme edilmiştir. Bu suretle ileride yapılacak araştırmalar için tam ve güvenilir temel eser meydana getirilmiştir.

DLT'ün İstanbul'daki tek nüshasını baştan başa inceleyen James Kelly ve Robert Dankoff, değişik renkteki mürekkeplere ve değişik harf şekillerine bakarak sonradan esere birden fazla okuyucunun müdahale ettiğini görmüşler ve bu suretle asıl yazarın kullandığı imla ve hareke sistemini ilk defa bütün ayrıntılarıyla tesbit etmişlerdir. Bir yandan yazarın, malzemesini tasnifte tatbik ettiği usulleri, öte yandan günümüzdeki tarihi fonoloji ve mukayeseli dil kaidelerini göz önünde bulundurmak suretiyle araştırmacılar, birçok müstensih hatalarını ve bunlardan doğan gölge sözcükleri bulup ortaya çıkarmışlardır.

İngilizce tercümenin son derece önemli bir hususiyeti de her sayfanın kenarında devam eden dizindir. Bu suretle okuyucu bir başka yere atıf yapılan bir maddeyi kolaylıkla yakalayabilecek, yazarın tasnifte kullandığı son derece karışık usûlü takip etmek yerine bir bakışta ilgili sayfanın muhteviyatını derhal kavrayabilecektir.

Girişteki inceleme, eserin tarihi, metnin tarihçesi ve Orta Türkçenin fonolojisi ile Maḥmūd el-Kāşğarī'nin kullandığı teknik terimler hakkında yeni açıklamalar ve yeni yorumlar getirmektedir. Ayrıca üçüncü kısımda yayınlanacak olan dizinlerde de yarar başka özellikler bulunacaktır.

DTL'ün bu İngilizcesi aslında Robert Dankoff 'un eseridir. Fakat Robert Dankoff, James Kelly'den birçok hususlarda yardım görmüştür. R. Dankoff'a, eserin dizgisinde yaptığı değerli yardımlardan dolayı teşekkür ederiz. Serimizin her cildinde olduğu gibi, bu cildin dizgisinde de her türlü isteğimize sabırla koşan, modası geçmiş dizgi makinemizde harikalar yaratan sevgili Carolyn Cross'umuza candan teşekkürü bir borç biliriz.

Harvard Üniversitesi

1982

ÖNSÖZ

Türk Şiveleri Lügati (Dīvānū Lüġāt-it-Türk), keşfedildiğinden beri modern Türkoloji'nin köşe başı olduğunu kanıtlamıştır. Kāşġarī'nin 11.yüzyılda kaleme aldığı bu ansiklopedik sözlük Türk dillerinin tarihsel araştırmalarında, en önemli tek kaynak olagelmıştır. Nitekim bu eser, Orta Asya tarihi ve etnografyası için canlı bir kaynak ve İslamî dilbilim kültürünün yegâne örneğidir.

Bu eserin Türk dilleri dışındaki herhangi bir dile yapılmış ilk çevirisini içeren şimdiki yayın, sağlam dilbilgisi kurallarına göre bir Türkçe metin oluşturur ve söz dizimsel, anlamsal ve şivesel açılardan ayrıntılı bir indeks ortaya koyar. Bunlara ek olarak da şiir dizini ve dilbilgisi özeti de sağlamaktadır. Editörün kaleme aldığı giriş, çalışmada izlenen metodolojinin plânını çizer ve metni, metne bağlı olarak ve de dilbilgisi açısından değerlendirmeye çalışır.

Bu yayının yazarlarına gelince, Robert Dankoff çevirinin son şekline getirilmesinden, Editör'ün giriş kısmından ve İndekslerden sorumluydu. James Kelly ise dilbilgisinin ana hatlarını yazdı, çevirinin önemli bir kısmına, özellikle de ilk taslakta, yardımcı oldu. Ayrıca Editör'ün önsözü bölümündeki mürekkep renkleri, sonradan eklemeler, Dīvān'ın yapısı ve sesbilgisi kısımlarının formüle edilmesinde de önemli bir rol oynadı. Eserde izlenecek metodla ilgili tüm sorunlar ortak çalışmayla kararlaştırıldı.

Biz ikimiz de, akıl hocamız, Omeljan Pritsak'a çok şey borçluyuz. O, bizim bu projeyi daha iyi kavramamıza ve bu eseri tamamlamamıza yardım etti. **Anın qut buldumiz.**

Türkiyedeki Amerikan Araştırmaları Enstitüsü ve Utah Üniversitesi Üniversite Araştırma Komitesi, araştırmanın devam etmesi için çeşitli aralıklarla maddi destekte bulunmuşlardır. Genel Millet Kütüphanesi ve İstanbul'daki diğer kütüphanelerin çalışanları da bizi çok nazik ve yardımseverce karşılamışlardır. Bu kurumlara, Amerika'da olsun gerekse Türkiye'de bizi cesaretlendiren, iyi dileklerini bizden esirgemeyen dostlara teşekkürü bir borç biliriz.

Bu yayının yazımı 1976 yılında tamamlanmış olup, bu tarihten sonra sadece ufak tefek düzeltmeler yapmak mümkün olmuştur.

Robert Dankoff

Chicago/Cambridge, 1981–2

KISALTMALAR VE SEÇME KAYNAKÇA

Atalay: bak Dizin, Tercüme, Tıpkıbasım

Brockelmann: bak GAL, MTV, Volkspoesie

Dilçin = D. Dilçin, *Arap alfabesine göre Dîvânü Lügat'it türk Dizini* (Ankara, 1957).

Divan: *Dîvânü Lügāt'it Türk*

Dizin = B. Atalay, *Dîvânü Lügat-it Türk Dizini* (Ankara, 1943).

Doerfer: bak TMEN

Dozy = R. Dozy, *Supplément aux Dictionnaires Arabes*, 2 vols. (Leyden, 1881).

DTS = v. M. Nadelaev, et al., *Drevnet'urkskij Slovar'* (Leningrad, 1969).

ED = G. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford, 1972).

EI² = *Encyclopedia of Islam*: New Edition

EP = K. Rifat, ed., Maḥmūd el-Kāşğarī, *Kitāb Diwan Luyāt at-Turk*, 3 vols. (İstanbul, 1333–35 mali/ 1917–19): [Editio Princeps].

GAL = C. Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Literatur*, I, II (second ed., Leiden, 1943-49); S I, II.

Idrāk = A. Caferoğlu, ed., *Abu Hayân, Kitāb al İdrāk li-lisân al Atrak* (İstanbul, 1931).

Kelly I, II, III = J. Kelly, *Remarks on Kāşğarī's Phonology*, pt. I in *Ural-Altaische Jahrbücher* 44 (1972); pt. II in *UAJ* 45 (1973); pt. III in *UAJ* 48 (1976).

Lane = E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon...*, 8 vols. (London, 1863–93).

Lisân = Ibn Manzûr, *Lisân al-'Arab* (çok baskılı).

Menges, Glossar = K.H. Menges, *Glossar zu den volkkundlichen Texten aus Ost-Türkistan II* (Akademie der Wissenschaften und der Literatur: Abh. D. Geistes- und Sozialwiss Kl., 1954, no. 14).

MS. = The unique manuscript of Diwan: Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri, Arabi, no.4189. [published herewith in facsimile; cf. Tıpkıbasım].

MTW = C. Brockelmann, *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāşğarī Dīwān Luḡat' at-Türk* (Budepest-Leipzig, 1928).

Muḥiṭ = Buṭrus al Bustānī, *Muḥiṭ al-Muḥiṭ*, 2 vols. (Beirut, 1987–70).

Mutallibov: S. Mutallibov, *Turkij sozlar devoni*, 3 bols. (Tashkent, 1960–63).

QB = R.R. Arat, ed., *Kutadgu Bilig I: Metin* (İstanbul, 1947).

Rifat: bak EP

Schinkewitsch I, II = J. Schinkewitsch, “Rabyūzīs Syntax,” pt. I in *Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen...* WS 29 (1926); PT. II in MSOS/WS 30 (1927).

Steingass = F.J.Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (London, 1892).

Taymas I, II, III = A. Taymas, “Divanü Lügati’t türk Tercümesi,” pt. I in *Türkiyat Mecmuası* 7–8 (1940–42); pt. II in *TM* 11 (1954).

Tercüme I, II, III = B. Atalay, ed., *Dīwānū Lüḡati’t türk Tercümesi*, 3 vols. (Ankara, 1939–41).

Tıpkıbasım = B. Atalay, ed., *Dīwānū Lüḡati’t türk Tıpkıbasımı* (Ankara, 1941).

TMEN = G. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 vols (Wiesbaden, 1963–75).

Volkspoesie I, II =) C. Brockelmann, “Alturkestanische Volkspoesie,” pt. I in *Asia Major*, Probeband (Hirth Anniversary Volume, 1923); pt. II in *Asia Major* I (1974).

WB I, II, III, IV = W. Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, 4 vols (St. Petersburg, 1893–1911).

Wright I, II = W. Wright, *A Grammer of the Arabic Language*, 2 vols. (Cambridge, 1859–62).

Aşağıdaki dergiler *Dīwān*’a adanmış özel sayıları ihtiva eder:

Sovetskaja Turkologija, No: 1 (Baku, 1972)

Türk Dili, Vol. 27, no. 253 (Ankara, 1 Ekim 1972)

Bilimsel Bildiriler 1972 (I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler. Ankara, 1975), pp. 379–496.

HARF VE YAZI ÇEVİRİMİ SİSTEMİ

	Arapça (<i>italik</i>)	Türk Dillerinin Harf Çevrimi (BH)	Türk Dillerinin Yazı Çevrimi (koyu)
Ünsüzler			
ا	' (not 1'e bak)	' (not 3'e bak)	---
ب	b	B	b, p
پ	---	P (not 4'e bak)	p
ت	t	T	t
ث	<u>t</u>	--- (not 5'e bak)	---
ج	j	c	ç, c
چ	---	Ç (not 4'e bak)	ç
ح	h	--- (not 6'ya bak)	---
خ	x	H	h
د	d	D	d
ذ	<u>d</u>	<u>D</u>	<u>d</u>
ر	r	R	r

ز	z	Z	z
ژ	---	J	j
س	s	S	s
ش	ş	Ş	ş
ص	ş	--- (not 7'ye bak)	---
ض	ḍ	---	---
ط	ṭ	--- (not 8'e bak)	---
ظ	ẓ	---	---
ع	‘	---	---
غ	γ	Ġ	ğ
ف	f	F	f, w
ق	---	W	w
ق	q	Q	q
ك	k	K	k, g
گ	---	G (not 4'e bak)	g

ل	l	L	l
م	m	M	m
ن	n	N	n
ه	h (not 2'ye bak)	H	h
و	w	V	v
ي	y	Y	y
Birleşik Harfler:			
نك	---	NK	ŋ
كق	---	-K-Q (not 9'a bak)	-k-q
Uzunluk gösteren işaretler; ünlüler, fonetik işaretler:			
آ (<i>madda</i>)	ā-	'Ā-	ā-, ā
ا	ā	' (not 11'e bak)	ā, ā
َ (<i>fatḥa</i>)	a	A	a, ä, e
و	ū	V (not 12'ye bak)	ō, ö, ū, ü
ُ (<i>ḍamma</i>)	u	U	o, ö, u, ü
ى	ī, ā (<i>elif-i maqṣūra</i>)	Y (not 13'e bak)	ī, ē

· (kasra)	i	I	i, e
—	un, an, in — , ,	--- (not 14’e bak)	
° (sukūn)	(gösterilmedi)	— .	(gösterilmedi)
˘ (tašdīd)	(ikizleşme)	~ (not 15’e bak)	(ikizleşme)

(not 16-18’e bak)

NOTLAR

1. Söz başı *hemze* gösterilmez.
2. *Tā’ marbūtā*, basit bir *–a* ile gösterilir, olumlu sözcükleri içerir; ama sonraki durumda, belirteçle başlayan bir sonraki sözcük *al-*, ile gösterilir, vs., harf eksikliğini gösterir.
3. Söz başı elif normal olarak hemzesizdir. (Metin içinde bulunduğu yerlerde genelde sonradan yazılmıştır). *Kitāb al hamza*’nın tartışıldığı “Divanın Yapısı” bölümüne bakınız.
4. P, Ç ve G harfleri nadir olarak görülür. Ayırıcı işaretler muhtemelen pek çok durumda sonradan eklenmiştir.
5. Ṭ tek başına bulunduğu t (?) olarak yorumlanır. (499 **tūf**).
6. Ḥ tek başına bulunduğu x olarak yorumlanır (407 **xoç**).
7. Ş yalnızca bir defa bulunur: 219 **sabrān** N-**şabrān** “konuşma diline ait bir söyleyiş”tir.
8. Ṭ iki defa bulunur: 611 **soṅqur-toyril**, **ṭoyril** şeklinde telaffuz edilir, (ve de 228’de, **tawṣāç** N, **xitāy**, **xiṭāy** şeklinde telaffuz edilir.)
9. Bütün durumlarda olmasa da pek çok durumda, bu, doğru yazılım değildir; kopya eden kişi master ekini **–māq** şeklinde yazmış, daha sonra **–māk** şekline dönüştürmek istemiştir. “Sesbilgisi” bölümündeki K-Q tartışmasına bakınız.
10. Kāşyārī, söz başı ’Ā’yı bazen iki *elifle* ya da *madda* yahut *fetha* (bu yüzden ’’A-’A’) ile gösterir. *Kitāb al miṭāl*’nın tartışıldığı “Divanın Yapısı” bölümüne bakınız.

11. **a**, bir sözcüğün sonunda **ä** biçiminde, **bēg** sözcüğünde **ē** biçiminde yazılır. /**ē**/ ve uzun ünlü tartışmasının yapıldığı “Sesbilgisi” bölümüne bak.
12. **u**, sözcük sonunda **ü** biçiminde yazılır.
13. **i**, sözcük sonunda yazılır.
14. Nunlaşma gösteren iki *fetha* (ör. **-da**’nın **dan** olması) arasına görülür ve bu yüzden yazıçevrimi şu şekilde yapılır: **Ä**. Onlardan birinin sonradan yazıldığı kaçınılmaz bir yorumdur.
15. Örn., **ت** -**tt**- (Ar.), **T** (Tk.harf çevirim), **-tt-** (Tk. yazıçevirim).
16. Harfler sadece başlıklarda büyük yazılır (B, vs.); harf adları görüldüğü gibi verilir (*bā*, vs.).
17. Türk dillerine yapılan harf çevirisinde aşağıdaki kurallar takip edilir:
 - a) Eksik noktalı işaretler ve B, T, N, Y ile gösterilenler soru işareti ile verilirler; ör., 223 **tamāta** (?): **ʔ MʔTʔ**.
 - b) Noktalı harfler varyantlarından biriyle parantez içinde verilir; ör., **ب** : T(B) ya da B(T).
 - c) Elyazmasında silinmiş harfler (özellikle de ünlüler) üstleri çizgili şekilde verilir; bu şekilde: **Ä Ü L**.
 - d) Sonradan eklenmiş harfler (özellikle de ünlü harfler) altı çizili olarak verilir; bu şekilde: **Ä, Ü, L, ˘** (*sükūn*). Bu durum özellikle el yazmasının şu sayfalarıyla alakalıdır: 26-120, 124-200, 442-445, 481-516. “Mürekkep rengi ve sonradan eklemeler” bölümüne bakınız.
18. Tam yazı çeviriminin gerekli olmadığı yerlerde, *xā* ile başlayan özel adlar Kh- şeklinde ve Uyyur, Uighur şeklinde telaffuz edilir.

EDİTÖR'ÜN ÖNSÖZÜ

1. El Yazmasının Tanıtımı; Önceki Baskılar ve Sözyarlığı

İstanbul'da Millet Genel Kütüphanesinde (Ali Emiri, Arabi, nu. 4189) korunan el yazması tektir. Yirminci yüzyıla ait eski moda siyah bir deriyle ciltlenmiştir. Kalın parlak-saydam kâğıdı orijinal büyüklüktedir ve bez renktedir. Nemlenen ve oksitlenen kısımları açık kahverengi bir görünüş almıştır. Kesik yaprakları şerit ile tamir edilmiş ve dış kenarları cilde uygun olarak kaplanmıştır. Her yaprağın ortalama büyüklüğü 239x165 mm'dir. Her sayfadaki yazının ortalama büyüklüğü ise 175x115 mm'dir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Metin, kayda değer açıklıkta bir *nasx* yazısıyla, tamamen harekelenmiştir. Düzeltmeler kadar harekelendirmenin fazla olması da, metnin sonradan asıl kopyadan kopya edildiğinin iyi bir delilidir. Metinde çok sayıda sonradan yazılmış şerhler, kenar notları, sözcükler bulunmaktadır. En başta yer alan başlık sayfası ana metnin parçası olmayan, ama ana metni yazanla aynı elden çıkmış olan uzun notları içerir. Hatime kısmına göre, yazar eserini 466/1074'de (muhtemelen 469/1077 tarihleri hatalı) tamamlamıştır. Şimdiki metin ise, 664/1266 tarihli el yazmasından kopya edilmiştir. Yazmada 319 yaprak var; onların 638. sayfaya kadar numaralandırması yirminci yüzyıla aittir. Şimdiki nüshada 463–464. sayfaları içeren yaprak ile 477–478. sayfaları içeren yaprak birbirinin yerinde görülmektedir.

Üç cilt olarak Kilisli Rıfat tarafından yayımlanan Tıpkıbasım (EP, 1917-19) eleştirel malzemeyi içermez.

Carl Brockelmann'ın lügatçesi (MTW; 1928) tamamen EP temeline dayanılarak yazılmıştır, çünkü Brockelmann eserin el yazmasına sahip değildi. Dolayısıyla, lügatçe EP'nin eksikliklerini barındırmaktadır. Birçok yanlış yazım, hatalı referanslar ve diğer yanlışlıklar bu eksiklikler arasında sayılabilir.

Divanla ilgili çalışmalar, Besim Atalay'ın 3 cildi tercüme (Tercüme, 1939-41) bir cildi el yazmasının tıpkıbasımını (Tıpkıbasım, 1942) ve bir cild indeks (Dizin, 1943) olarak hazırladığı yayın ile önemli bir aşama kaydetmiştir. Atalay'ın yayını metodlu ve tam, fakat kontrolü eksik bir çalışmaydı. Atalay çalışmasında arasına ve uygun olmayan şekilde metnin aslını takip eder ve pek çok durumda da EP'yi izler. Ayrıca tıpkıbasımın yer aldığı bölümler çok temiz değildir, okuması zordur ve de malzemenin kenarlarında kesikler bulunmaktadır.

Atalay'ın çalışmasına bir de Arap yazısına göre bir dizin eklenmiştir (Dilçin, 1957). Bu, sadece Tercüme'de görülen Türkçe kelimelerin şekilleri temel alınarak hazırlanmıştır. Yani el yazmasındaki kelime şekilleri temel alınmamıştır. Nitekim, dizinde olduğu gibi, referanslar da sadece Tercüme'ye göre verilmiştir. Bu durum aslını kontrol etmek için kullanılan notların kullanışsız olmasına neden olmaktadır.

Mutallibov tarafından 3 cilt halinde hazırlanan Özbekçe çeviride de öncelikli olarak Tercüme esas alınmıştır.

Sovyet Bilimler Akademisi (DTS, 1969) tarafından yayınlanan Eski Türkçenin Söz Varlığı adlı çalışma Divan'daki tüm sözcükleri içerir. Yapılan iktibasların çoğu, arasına el yazmasından iktibaslar yapılsa da, genelde Tercüme'nin bölümlerinden yapılmıştır. Birçok bölüm için, DTS; Divan'dan alınan Tercüme'ye dayalı materyallerle derlenen bir içeriğe sahiptir.

Aynı ifadeler Sir Gerard Clauson'un "Sözlüğü" için kullanılamaz. Onun çalışması Atalay'ın çalışmasından sonraki Divan çalışmaları arasında en önemli ve en gelişmiş olanıdır. Clauson, tıpkıbasıma göre Divan'ın metninden bahseder (O, Tercüme'ye ve Tercüme sayfalarına göndermeler yapsa da) O genel olarak bir sözcüğün metindeki asıl kaydını verir (Arapça'yı da içerir) ve bazen diğer örneklerden de bahseder; o sözcüğün Divan'da nerelerde ve kaç yerde geçtiği hakkında bilgi verir. Daha da önemlisi, o, doğru okuyuşlar ortaya koymaya çalışır. Bunu tarihsel prensiplere göre yapar. Bu yüzden, MTW'de, Tercüme'de ve DTS'de bulunan birçok hatalı şekli düzeltme imkânı bulmuştur. Bununla birlikte, o çok dikkatli değildir, sık sık Arapça yanlış ifadelerle yer verir ve yanlış çevirilerden bahseder. ED'nin önemi Divan'daki sözvarlığı unsurlarıyla ilgili bütün problemler üzerinde düşünmek amacıyla yapılmış ilk çalışma olmasından gelir.

2. Şimdiki Baskının Özellikleri; Çeviri İlkeleri

Aşağıdaki özellikler bir metni meydana getirmenin genel amacına ve Divan'ın tam ve doğru olarak çevrilmesine yardımcı olabilir ve daha ileriki araştırmalar için güvenilir temeller sunabilir.

(1) *Aslına Yakınlık*. El yazmasının açık tıpkıbasımı ile birleştirilmiş eleştirel malzemeler Divan'ın doğru metninin oluşturulmasını sağlar ve Arapça metnin baskısına olan ihtiyacı ortadan kaldırır. Eleştirel malzemeler çevirideki dipnotlarda yer alır. Divan'a yapılan tüm göndermeler el yazmasının sayfa numaralarına göredir. Türk dillerine ait malzemenin hepsi İngilizce metin içerisine, hem tam harf çevrimi (büyük harfli) hem de yazıçevrimi (koyu yazıyla) verilmiştir; bu, bizim yorumumuzla asıl metnin karşılaştırılmasına kolaylık sağlar. Türk dillerine ait temel sözcüklerin tanımlanmasında biz Arapça anahtar sözcüklerden veya anahtar ibarelerden yardım aldık¹; bu anahtar sözcükler, sırayla, temel dizindeki gruplanmış sözcükler için mihenk taşlarından birini oluşturur.

(2) *Türk dillerinin malzemesini saptamada kullanılan Metodoloji*. Şimdiki baskı, yoğun metin çalışmaları ve tümevarım metoduyla ortaya çıkarılmıştır. Metodolojik ilkelerin temeline oturtulmuştur. ("Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden" ile "Yazım hataları, hayali sözcükler ve metin düzeltmeleri" kısımlarına bakınız.)

Bu ilkeleri sistemli olarak takip etme yoluyla çok sayıda kopya hatasının ve sonradan yazmalarda ortaya çıkan hatalı şekillerin yerini kolayca tespit edebilir ve onları düzeltebiliriz.

(3) *Ayrıntılı Dizin*. Bu dizin şunları içerir: Temel sözcükler (Yani. Divan'da izlenen sisteme göre görülen, karşılaşılan eylem ve ad kökleri); şive bilgisinin varlığı ("D" ile gösterilir); dil

¹. Arapça sözcüklerin harekelenmesi, klasik standartlarla sık sık uyuşmayan, genelde "düzeltmez" çünkü Arapça'nın (Türkçe'ye ters olarak) tarihsel sözvarlığı için ilk bilgidir. Buradan gelerek, örneğin "erik" sözcüğü Divan'da *ajāš*, klasik Arapça'da *ijjāš*; "kavun" *biṭṭāx* yerine *baṭṭāx*; "kuru meyve" *fullayq* yerine *faliq*; "çekic" *fiṭṭis* yerine *futs*; v.s. biçiminde telaffuz edilirler. Arapça harekelenmenin çoğunun sonradan kopya eden tarafından yapıldığı akılda tutulmalıdır. Bkz. "Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden."

bilgisinin varlığı (“V”) ve atasözleri (“P”); hem kişi hem de yer adlarının varlığı (“N”). Ayrıntılı dizinin amacı özel uygun malzemeye veya özel sözcüklere okuyucuyu yönlendirmektir. Bu malzemelerin çoğu uygun dizinlerde yeniden kullanılmıştır. (Şive dizini, Konu dizini, v.s.)

(4) *Dizinler*. Divan’daki Türk dillerine ait sözcüklerin hepsini temel dizin listeler ve bu şekilde kelimeler arasındaki ilişkiler gösterilebilir. Hem de sadece ses bilgisi açısından değil, aynı zamanda anlamsal ve biçimsel açıdan da bu ilişkiler gösterilebilir. Konuya göre yapılan dizin kavramlar dizisine göre tam sözvarlığını gruplandırır. Bu da kavramlara göre sözcüklerin bulunmasına yardımcı olur; nitekim o bütün özel adların, yer adlarının ve Arapça alıntılarının dizinlerini içerir. Şive dizini, Divan’daki bütün bilgilerin şivelere ve diğer varyantlara bağlı olarak ve genelde şive bilimine göre düzenler. Atasözlerinin, şiirlerin ve Divan’ın gramerinin “Appendix”inin dilbilimsel indeksi Kāşyarī’nin dilbilgisi malzemesini mantıklı şekilde gösterir.

Türk dillerine ait malzeme (el yazması boyunca üstü çizili) önce harf çevirisiyle (büyük harfle), sonra yazı çevrimiyle (koyu yazı) verilmiştir. Harf çevirisi Arapça ifadelerin Latin karakterlerle birebir çevirisidir. Yazıçevirim Kāşyarī’nin tanımladığı dilin ses sistemini gösterir. Bunu yaparken de dilbilgisiyle gösterilen ses bilgisi özellikleri için de bazı karşılıklar verir. (Ses bilgisi kısmındaki /d, d/ ve /ē/ tartışmasına bakınız) Büyük oranda, özellikle de, harekelendirmede, tarihsel prensiplere bağlı bir yeniden oluşturmadır.² Ünlü “uzunluğu” tam olarak el yazmasındaki gibi yazıçevirimde gösterilir. (yani., sonda hariç, bir ünlü ve mater lectionis’in, bir ünlü ve bir uzun ünlü şeklinde yazıçevirimi yapılır; Sesbilgisi bölümüne bakınız.), bu durum birçok durumda uzunluk değil de vurgu göstergesi olarak yorumlansa da bu böyledir. Yazıçevirimindeki parantezler, muhtemelen ihmal edildiğinden dolayı metinde bulunmayan sözcükleri içerir.

Noktalı bir yuvarlağın varlığı bir yuvarlakla gösterilir (genellikle sözcüklerin sonunda, bazen de başka yerlerde bulunur) Arapça tanım cümlesini gösteren *yuqālu* terimi için üst üste iki noktayı kullandık (::). Ve şiir gösteren *qāla* terimi için “manzume” sözcüğünü kullandık.

İngilizce çeviri baştanbaşa Türk dillerinin değil, Arapça metnin çevirisidir. Kāşyarī’nin Türk dillerinden çevirdiği yerler, İngilizce’de ünlem işaretiyle gösterilmiştir. Ünlem işaretleri içinde yer alan, yazarın eklenen yorumları, doğrudan Türk dillerinden çeviri değildir. Bunlar parantez içine alınmıştır. Kāşyarī’nin çevirisinin yetersiz veya kısa olduğu yerlerde, bizim Türkçe çevirimiz köşeli parantezle verilmiştir.³ Köşeli parantezdeki her şey bize aittir ve Kāşyarī’nin söylediği hiçbir şey ihmal edilmemiştir. Anlaşılmayan soru işaretleri (parantez içindeki) telaffuzda, bir Türkçe sözcüğün ya da bir Arapça sözcüğün anlamından şüphe olduğunu gösterir.

². Burada Sir Gerard Clauson’un çalışkanlığına ve anlayışına borçlu olduğumuzu kabul etmeliyiz; ama birçok örnekte de Clauson’un yorumlarından ayrıldığımızı da burada ifade etmeliyiz.

³. Bazı sözcüklerde Kāşyarī ilk önce Türkçe sözcükleri Arapça sözcüklerle şerh eder, sonra Arapça sözcüğü wa-huwa ile başlayarak tanımlar; bu durumların pek çoğunda ilk sözcüğü anahtar sözcük olarak alırız ve parantez içinde “tanımlanmış” sözcükler ile kalanlar gösterilir. Örn.: 33 **irk** “dört yaşındaki koyun (*da’n* [tanımlanmış]).” Bu durumda, Tam Arapça tanım: *aḍ-ḍa’n min al-yanam wa-huwa idā ta’ana fī r-rābi’a* okunur.

Divan'ın diğer bölümlerine yapılan metin içi referanslar köşeli parantez içinde verilmiştir ve detaylı dizindeki ilk örneğe gönderme yapar.

Dipnot numaraları el yazmasının her sayfası için yeniden başlar. Dipnotlar tek tük açıklama notlarıyla birlikte Arapça metin için eleştirel malzemeyi içerir.

El yazmasının her sayfasının başında, Tercüme ve EP'nin sayfa numarasına ve cildine uygun bir referans vardır.

“Turk” sözcüğü şive grubunu göstermek için kullanıldığı yerde “Türk” şeklinde telaffuz edilir. (genelde Oyuz = Türkmän'in karşısı olarak)

Kur'an'dan yapılan tercümeler (Q olarak belirtildi), A. J. Arberry'nin tercümeleridir, *The Koran Interpreted* (New York. 1955).

3. Genel Açıklamalar: Yazar, Başlık, İçerik.

Divanû Lügati't Türk'ün tek el yazmasının 1917 öncesinde İstanbul'da keşfedilmesi ve sonradan yayımlanması Orta Türkçe'nin etnografisi ve dili için zengin bir kaynağın bilim dünyasına tanınmasını sağladı.⁴

Divan'ın yazarı, Maḥmūd İbn Al-Ḥusayn İbn Muḥammed'dir, al- Kāşyarī olarak bilinir.⁵ 11. yüzyılın ilk yarısında İsik Gölü yakınlarında bulunan Barsyān'da (Şimdi Kırgızistan) doğdu. O, Orta Asya ve Transoxania bölgelerinde hüküm sürmüş Karahanlı Hakanlığı döneminde yaşamıştır.⁶

Kāşyarī, bize ilettiği gibi “Türk dil ve şiirlerini öğrenmek amacıyla” “Türk şehir ve bozkırları boyunca” Türkler arasında dolaştı. (EY. p. 3) Saygın bir Türk ve Müslüman olarak Arapları eğitti, o hem yerli kabile geleneğini hem de İslamî geleneği anlayabiliyordu; aslında onun amacı İslamî gelenek bakımından Türk kabile geleneğini yorumlamaktı. 11. yüzyılının ikinci yarısında Türkler, İslam toplumunun siyasi hayatında egemen grup olmaya başladılar veya Kāşyarī'nin dediği gibi; “Allah, Gelecek Güneşinin Türklerin burcunda yükselmesini” sağladı. (EY. p. 2) Divan halife el-Muqtadī'ye adamasından sonra, onun kısa vadedeki amacı Bağdat'taki Abbasi sarayında Selçuk üstünlüğünü ve geleneklerini anlatmaktı.

“Divan”ın anlamı en iyi şekilde “ansiklopedik sözvarlığı” ifadesiyle anlatılabilir. İlk başta bir giriş bölümü vardır. Burada, Türk dillerinin sözvarlığı ilkelerini, şivelerini anlatır ve şive gruplarının coğrafi yerini gösteren bir dünya haritasını içerir.⁷ Divanın hacmi bir sözlük

⁴. Kilisli Rıfat E.Y'nin Ali Emiri Efendi tarafından satın alınmasını ve 1945 yılında *Yeni Sabah* gazetesinde (Eylül 30, Ekim 4, 7, 11, 14, 18) kendi editörlüğünde yayımlandığını anlattı. Rapor ayrıntılı olarak M. Şakir Ülkütaşır tarafından verildi: M. Şakir Ülkütaşır, *Kaşgarlı Mahmut*, (İstanbul, 1946), s. 39-62.

⁵. Metinde yer alan adların bulundukları yerlerin listesi için, bkz. Konu Dizini, Bölüm XII, *nisba*, al-Kāşyarī, sadece başlık sayfasında (EY 2) yer alır ve o şüphelidir, çünkü yazar Kāşyar'dan değil, Barsyān'dandır. Yazarın yaşamı için, bkz. O. Pritsak, “Mahmud Kāşgarī kimdir?”, *Türkiyat Mecmuası* X (1951-53), S. 243-6.

⁶. Bkz. EI², “İlek-Khānids” (Bosworth); “al-Kāshgharī” (Hazai) makaleleri.

⁷. Giriş kısmının çoğu C. Brockelmann tarafından çevrildi, “Maḥmud al-Kāshgharī über die Sprachen und die Stämme der Türken im 11. Jahrh.” İn *Körösi Csoma-Archivum* I.1

kadardır ve ayrıntılı bir örnek sisteme göre yapılandırılmıştır. Büyük Arap sözlükleri model alınmıştır. Tanımlanan dil “Turkiyya” diye adlandırılmıştır (burada “Türk Dilleri” diye çevirdik.); aslında temel olarak o Karahanlı hakanlığına bağlı Çiğil kabilesinin konuştuğu şivedir. Pek çok sözcük “Hakaniye” biçiminde Karahanlı sarayına ait özel anlamlarıyla nitelendirildi⁸ ve birçok farklı şive gruplarına ayrıldı (Şive dizinine bakınız.). Kāşyarī özellikle eşit önemi içeren iki şive grubunu verir: “Türkler” grubu (Çiğil, Tuxsi, vs.) ve “Türkmen” grubu veya “Oyuz” (Ghuzziyya, Qifçāq şivelerini içerir, vb.) grubu. Diğerleri ise Oyuzların Qınıq boyuna ait Selçukluları kapsar (EY. p. 40 s.v. oyuz); ve aslında Kāşyarī kabile organizasyonlarına ait bilgilerin çoğunu Oyuz kabilelerini referans alarak verir.

Sözlüğün bir parçası olarak, Kāşyarī çok sayıda tanım cümlesi, atasözü ve şiir parçaları vermiştir. Böyle yaparak, o Arapça sözlük hazırlayıcılarının modelini izlemiştir.⁹ Bununla birlikte, örneklere göre sözvarlığı malzemesinin gruplandırılması, verilen eki içeren sözcüğün birlikte bulunması anlamına gelir ve bu da Kāşyarī’ye gramer bölümlerini özellikle de biçimsel bölümleri aralara serpiştirme imkanı sağlamıştır. Kayda değer bir nokta da, tam olarak eylem sistemini anlatan Kitap II (EY. 279-304)’deki uzun bölümdür.¹⁰ Girişteki şivelere ait bilgi, sözvarlığı, dilbilgisi gezintileri ve coğrafi bilgiler bize 11. yüzyıldaki çeşitli Türk şivelerinin ve onların dilsel yakınlık ve ilişkilerinin önemli bir resmini çizer.

Divan sadece dilbilgisi açısından önemli değildir. O içerdiği halk bilgisi ve etnografik bilgilerle de önemlidir. Burada Oyuz’un alt kabileleri ve onların simgeleri (EY. 40-1) hakkında bilimsel bir çalışma mevcuttur. Bir diğer bilimsel çalışma da 12 hayvanlı takvim hakkında yapılmıştır (EY. 173-5. s.v. **bars**). Ayrıca önemli kavramların halk etimolojilerine dayanılarak anlatıldığı bölümler de mevcuttur, onların çoğu Orta Asya Alexander hikâye geleneğiyle ilişkilidir (özellikle, EY. 622-5, s.v. **türkmān**).¹¹ Divan’ın içeriğinde, sosyal yapılanma ve akrabalık yapısı hakkında da oldukça bilgi vardır; ayrıca popüler inanç ve geleneklerin önemi, halk ilaçları ve yemek tarifleri de bulunmaktadır.¹²

(1921), s. 26-40. Harita EY. 22-3’de bulunur, tartışma için, bkz. A. Herrmann, “Die älteste türkisch Weltkarte (1076 n. Chr.)” in *Imago Mundi* (1935), s. 21-8.

⁸. Bkz. C. Brockelmann, “Hofsparsche in Altturkestan,” in *Donum Natalicum Schrijnen* (Utrecht, 1929), s. 222-7.

⁹. Bedouin’in aktardığı belli sözcükleri göstermek Arap sözlükbilimcilerinin bir uygulamasıydı, özellikle atasözü ve eski manzumelerin saklanması gibi. Bkz. J. Fück, *Arabiya*, tr. Cl. Denizeau (Paris, 1955), s. 46. Dīvān’daki manzumeler için, bkz. C. Brockelmann, “Altturkestanische Volkpoesie” pt. I in *Asia Major*, Proband (Hirth Anniversary Volume, 1923), s. 1-22; pt. II in *Asia Major* I (1924), s. 24-44; ve I. V. Stebleva, *Razvitie tjurkskix poetičeskix form v XI veke* (Moscow, 1971). Atasözleri için, bkz. C. Brockelmann, “Altturkestanische Volksweisheit,” in *Ostasiatische Zeitschrift* VIII (1920), S. 50-73; ve F. Birtek, *En Eski Türk Savları* (Ankara, 1944).

¹⁰. C. Brockelmann tarafından çevrildi, “Maḥmūd al-Kāşgharīs Darstellung des türkischen Verbalbaus,” in *Keleti Szemle* XVIII (1918-19), S. 29-49. Kāşyarī (EY. 18) *Kitāb Jawāhir an-Naḥw fī Luḡāt at-Turk* adında bir kitap yazdığını ifade eder. Bu kitap maalesef günümüze kalmamıştır.

¹¹. Bkz. R. Dankoff, “The Alexander Romance in the *Dīvān Luḡāt at-Turk*,” in *Humaniora Islamica* I, (1973), s. 233-44.

¹². Bkz. R. Dankoff, “Kāşyarī on the Tribal and Kinship Organization of The Turks,” in *Archivum Ottomanicum* IV (1972), s. 23-43; ve Kāşgarī on the Beliefs and Superstitions of the Turks,” in *JAOS* 95. 1 (1975), s. 68-80.

Bütün bunlar Orta Türkçe hakkındaki ilk bilgilerdir. Onlar bir usta tarafından “bir alan araştırması” ile “Allah’ın gözünde Türklerin üstünlüğünü göstermek için ve Müslüman olmayan Türklere dili ve de Türk kardeşlerinin geleneklerini öğretmek amacıyla toplanmıştır. Aslında, Kāşgarī, Arap filozoflarının Hicri 1. yüzyılda Araplar için yaptıklarını Türkler için yapmayı başarmıştır: Organize olmak, dillerini, soylarını ve kültürel gelenekleri açıklamaktır.

4. Eserin Yazılış Tarihi

Kāşgarī Divan’da 4 yerde tarihlerden bahseder. Bunlar aşağıdaki gibidir:

(1) Eserin Halife al-Muqtadī’ye ithaf edilmesi (EY. 3). Biz İslam kaynaklarından al-Muqtadī’nin 13 Şa’ban 467 (4 Nisan 1075)’de hükümdar olduğunu ve Muharrem 487 (Şubat 1094)’de öldüğünü biliyoruz.

(2) Takvim tartışması s.v. **bars** (EY. 174 sona doğru): “Ben bu kitabı Muharrem 466’da [Eylül-Ekim 1073] yılan yılının, **yilān yılı** başlaması sırasında yazdım. Bu yıl bittiğinde ve ’70 yılı [sonradan bir kenar düzeltmesi olmuştur: ’67 yılı] başlar, sonra da at yılı, **yond yılı**, başlayacaktır.”

(3) 513 **nāg**’de; “Benim bu kitabı yazdığım yıl 69, gibi bir yıldır.” (yani. **nāg** yılı ya da ejderha yılı)

(4) Son söz: (EY. 638 sona doğru): “Kitabın yazımı ’64 yılında [yani. 664 Çarşamba 25 Ocak 1072] Jumādī-l-ülā’nın ilk günü başladı ve düzeltildikten ve de 4 kez redakte edildikten sonra 466 yılında Jumādī-l-āxir’in 10. günü [10 Şubat 1074] Pazartesi’de tamamlandı.”

(2)’deki çelişki Ahmet Zeki Validi (Togan) tarafından çözülmüştür.¹³ O, yılan yılının gerçekte 469’da, at yılının ise 470’de başladığını gösterdi. Bu yüzden, 469 [Muharrem 469 = Ağustos-Eylül 1076]’nın yerine 466’nın yazılması bir kopya hatasıdır.

’70’in 67’e düzeltilmesi ise ilk hataya bağlı olarak yapılmış mekanik bir oluşumdur.

Louis Bazin, Togan’ın tezini daha da ileri götürdü.¹⁴ Bazin “Muharrem 466” bahsini yayınevinde korunan Divan’ın ilk düzeltmelerinden birinin izleri, kalıntıları olduğunu düşündü. Ayrıca Bazin, 464, 466 ve 469 tarihlerinin Kāşgarī’nin de eserde bahsettiği Divan’ın 4 düzeltisinden ilk üçünün tarihini gösterdiğini ve Divan’ın tamamlanma yılı olarak verilen 466 tarihinin hatalı olduğu, doğrusunun 476 (1083) olduğu konusundaki görüşünü devam ettirir. Bazin’in iddiaları aşağıdaki gibidir: 466 iki sebepten dolayı son düzeltme tarihi olamaz: a) bu tarih “Benim bu kitabı yazdığım yıl” (2 ve 3) şeklinde Divan’da bir yerlerde bahsedilen tarih, 469’dan sonra olmalıdır. b) bu tarih al-Muqtadī’nin hükümdar olduğu 467 yılından (1) sonra olmalıdır. Yayınevi ambleminde hatalı olarak 469’un yerine yazılan 466 tarihi kabul edilemez, çünkü Kāşgarī’nin (Bazin’in yorumuyla) 469 (2, düzeltilmiş)

¹³. A. Velidi (Togan), “Dīvān-ı Lugāt üt-Türk’ün telif senesi hakkında,” *Atsız Mecmua* 16 (1932) 77-78.

¹⁴. L. Bazin, “Les Dates de Redaction du <<Divan>> de Kāşgarī,” *Acta Orientalia ... Hungaricae* 7 (1957), 21-25.

düzeltilmesinden önce başladığından bahsettiği yılan yılı bu yılın Recep ayına kadar başlamadı¹⁵ ve Divan, ejderha yılının Jumādī al-āxir ayında tamamlandı.

Bazin'in kolafondaki 466 tarihinin düzeltilmiş olarak 476 tarihini önermesi kabul edilemez. Ayın gününü veren ifade şöyle okunmaktadır (638:15): *yawm al-iṭṭayn al-‘āṣir min Jumādī l-axir sana sitt wasittī*. Bazin bunu “12 Jumādā al-āḥīr (dikkat) 466 “ şeklinde anladı, ama bu *yawm al-iṭṭayn ‘ašara min* vs. olabilir. *Yawn al-iṭṭayn* ifadesi sadece “pazartesi” ve al-‘āṣir “10” olabilir. Kronolojik tabloyu kontrol ederek, biz Jumādī al-āxir'in 10. gününün aslında 466'da pazartesiye denk geldiği görülecektir. Aynı şekilde 469'da (ve de 474, 477 ve 482'de) da Pazartesiye denk gelmektedir; ama 476 yılında o Çarşambaya denk gelmektedir.

Bu durum aşağıda sunulmuştur, bu yüzden, kolafon 469 yerine yazılan 466 tarihi (4) takvim tartışması kadar (2) hatalıdır. 174:14-17(2)'deki zor ifade tarzı şu şekilde anlaşılmalıdır: “Benim bu kitabı yazdığım yıl yılan yılının başlamış olduğu Muharrem 469 (Arap, kāna fī) ya denk geldi. Bu yıl bittiğinde, 470 yılı başlayacak (yadxulu). Bu yılda da at yılı (wahiya) başlayacak.” “Bu şekilde metinde görülen tüm çelişkiler çözülmüş oldu.”¹⁶

Eğer bu doğruysa, o zaman Divan'ın son düzeltisinin ambleminde verilen tarih 469 yılının Jumādī al-āxir ayının 10. günü pazartesi (9 Ocak 1077) olarak düzeltilmiş olmalıdır.

Haftanın Günü	A.D	Hicri	Yorum
Çarşamba	25 Ocak 1072	1 Jumādī l-ūlā 464	Kitap başladı
	14 Mart 1093	2 Rajap 465	Öküz yılı
	Eylül- Ekim 1073	Muharrem 466	469 yerine hatalı
Pazartesi	10 Şubat 1074	10 Jumādī al-āxir 466	469 (?) hatalı
	4 Nisan 1076	13 Şaban 467	al-Muqtadī'nin devri
	14 Mart 1076	5 Şaban 468	Ejderha yılı
	14 Mart 1077	15 Şaban 469	Yılan Yılı
	14 Mart 1078	26 Şaban 470	At yılı
	Ağ. Eyl.1076	Muharrem 469	
Pazartesi	9 Ocak 1077	10 Jumādī al-āxir 469	Burada son redaksiyon tarihi olarak önerildi.
Çarşamba	25 Ekim 1083	10 Jumadi l-axir 476	
Cuma	27 Ekim 1083	12 Jumādī al-āxir 476	Son redaksiyon tarihi için Bazin'in önerisi

5. Başlık Sayfası

¹⁵. Bu “kabul edilmiş” Çin takvimine göre temellendirildi (Bkz. L. Bazin, *Les calendriers Turcs anciens et médiévaux*, Lille, 1974, s. 554). Ben Kāṣḡarī'nin belirttiği yılın Nevruz'da (EY. 175: Navrūz) başladığına dair şüphe göremiyorum. Bu tarih 469'un 15 Şa'ban'ı = Mart 14 (Wüstenfeld-Mahler'den tahmin, s. 39) olabilir. (Togan, s. 78, bunu hatalı olarak Nevruz = Mart 22, 469'un 23 Şa'ban'ı, farz etti.).

¹⁶. EI²'de mürekkep hatası olduğu not edilmelidir, “al-Kāshgharī” (G. Hazai), cilt IV, s. 699 makalesi, sonuç bölümünde son düzelti tarihini 476/1094 [dikkat] olarak veriyor.

Başlık sayfasındaki (EY.1) hiçbir şey Kāşyarī'ye ait değildir ve bu yüzden bizim çevirimiz o bölümü içermez. Burası metnin tarihiyle ilgili bazı önemli bilgileri içerir, ama bu bilgilerin, özellikle de şimdiye kadar yanlış yorumlanan bilgilerin, dikkatli biçimde tartışılması gerekir.

Yazarın ve kitabın başlığının verildiği ilk iki satırın temel metni kopya edenle aynı kaleminden çıktığı sorunsuz bellidir. İlk dizedeki başlık şu şekilde verilir: *Kitāb Dīwān Luyāt at-Turk*. İkinci dize ise şu şekildedir: “Māhūd ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammed al Kāşyarī'nin derlemesi, Allah ondan razı olsun.”

Bunun altında, bir çift mısradan sonra, metnin 15 mısrasını içeren bir açıklama yer alıyor. Buna göre, EY'nin diğer sayfalarında olduğu gibi bu sayfada da toplam mısra sayısı 17'dir. Bu da her ne kadar farklı kalemlerle yazılsa da EY'sının kalanının kopyalayan tarafından yazıldığını göstermektedir. Bu açıklamanın metnin tamamı kopyalandıktan sonra kopyalayan ya da patronu tarafından yazıldığı ve başlık sayfasına koymak için kararlaştırıldığı tahmin edilebilir. Bu açıklamanın içeriği aşağıda tartışılacaktır.

Bu sayfaya sonradan eklenmiş iki kenar eklemesi vardır. Bunlardan biri, iki ve üçüncü dize arasındaki sağ kenarda, uzun nottaki ilk birkaç kelimenin açıklandığı notlardır.¹⁷ Diğer, üst köşededir, şöyledir: “Muḥammed İbn Aḥmed Khaṭīb Dārāyyā'ya aittir. Allah onu bağışlasın [yani., baba ve oğul]”; sonra boş bir alan, sonda da bir *sm̄* (*sana* “yıl”? yerine kullanılır) yer almaktadır. Bu açıkça bir Ex Libris, kitabın kime ait olduğunu belirten bir işarettir. El yazısı başlıktakinden, başlık sayfasındaki uzun açıklamadakinden ve EY'sının geri kalanındakinden farklıdır. (örneğin, *Allāh* sözcüğündeki son *hā'*nın şekli). Ex libris'ten sonra, aynı el yazısıyla yazılmış *bi-l-qāhire* (“Kahire'de”) ve altında 803 tarihiyle takip edilen *sana* (tarih) sözcüğü yer alır. Aslında, o bundan daha fazla görülür, ama o yazılmaz.

Kilisli Rifat (Bilge) Dārāyyā ile Muḥammed ibn Aḥmad ibn Süleymān al-Anşārī ad-Dimaşqī ad-Dārānī, 745-810 (1344-1407)'nin aynı kişi olduklarını kanıtladı.¹⁸ Bunun doğru olduğundan şüphe yoktur. Rifat böyle düşünmeye devam etti, ama Dārāyyā/ Dārānī başlık sayfasındaki uzun notun yazıyordu ve bunun için bir gerekçe yoktu.

Ettore Rossi bu uzun izahla ilgili bir makale kaleme aldı.¹⁹ O, Rifat'ın yorumunu içeriğini geliştirdi (aşağıya bakınız); ama Rifat'ın açıklamasını, yazarının Muḥammed ibn Aḥmad Khatip

¹⁷. Uzun not şöyle başlar: *lā yanbayī an yu'urraja 'alā man yaqūlu...*; kenar notu şöyle okunur: *[bi-ma'n] ā lā yanbayī an yutamada 'alā man yaqūlu ilā āxirih*.

¹⁸. **ديوان لغات الترك** 'ün başındaki makale,” *Türkiyat Mecmuası* VI (1936-39), 355-360. Rifat, EY'nin Es'ad Efendi no. 2196'da, 1200 (1785-86)'den önce Abū l'Abbās Muḥammad Hibatullāh Anṭākī tarafından yazılmış *Ḥadīqat ar-Riyāḥīm* adlı eserde 213 b yaprak olarak yer aldığını belirtir. As-Sakhāwī'nin (d. 902/1496-97), *aḍ-Ḍaw'al al-Lāmi'* (Cairo, 1354/1935, Cilt 6, no. 1031, s. 310-312) biyografik sözlüğünde ona bir atıf yapılmıştır. Sakhāwī onun Ibn Khaṭīb Dārāyyā olarak bilindiğini; onun zekâsı ve dil konusundaki bilgisiyle ünlü olduğunu söyler. Hayatının sonuna doğru o Damascus'tan ayrılmak zorunda kaldı; bir süre için Kahire'de kaldı, sonra o Suriye'de Baysān'a döndü. Onun 811 (1408)'de Rabī'al-awwal veya Şafar ayında vefat ettiğini de söyler.

¹⁹. “Dīwān Luḡāt at-Turk'ün elyazması üzerine bir not,” *Charisteria ... J. Rypka* (ed. Taner, etc. Praha, 1956) 280-284.

Dārayyā olduğuna dair görüşünü kabul etti – “Her ne kadar ben kabul etmek zorunda olsam da,” “ben sondaki tarih ve imzayı okuyamamıştım.” diye Rossi bunu ifade etmiştir. Tabi ki bunun 2 sebebi var; imza ve tarih sonda değil, ama baştan önce, üst köşede ve aslında açıklamayla hiç ilgisi yok. Rossi 1924’te EY.’sını incelerken bunun farkına varmış olmalıydı, ama o 30 yıl sonra makalesini yazarken Rıfat’ın makalesinden hangi zamanda öğrenmiş olduğunu unuttu ve bu da onu yanılttı.

Hem Rıfat hem de Rossi Arapça metnin okunuşlarını ufak değişikliklerle ve Rossi’nin bölümünde çok sayıdaki yazım yanlışlarıyla sundular.

Rossi’nin yorumunun değeri, açıklamanın yazarı için kullanılan “Turk” ve “Qifçāq” sözcüklerinin eş anlamlı olduklarını ve “Türkman” sözcüğünün karşıtı olarak kullanıldıklarını göstermiş olmasından gelmektedir; Divan’da tanımlanan dil, uzun açıklamanın yazarı tarafından Turk/Qifçāq’ların diline yakın ve Türkmenlerinkinden uzak olarak görülür ve de bu özellik Qifçāq kabilelerinden oluşan Türk gruplarının baskın olduğu Memluklar zamanındaki duruma uygundur.

Ama bizim de anladığımız biçimde, Rossi, Rıfat gibi, notun 803/1400 yılı civarında Kahire’de yazılmış olduğunu düşündü. Hâlbuki bizim tahminimize göre onun 664/1266 yılı civarında Şam’da yazılmış olması gerekirdi- yani., bu, kendini son sözde (EY. 638) Savalı ve sonra da Şamlı Muḥammed ibn abī Bakr ibn abī –Fath, olarak tanıtan ana metnin kopyacısı tarafından yazılmıştır (yazılması zorunlu olmasa da).

EY’sının ilk yaprağıyla çok uğraşıldığından notu, özellikle notun ikinci yarısını, okumak zordur. Biz EY.’sının araştırmasını temel alan yazıçevrimli metni yeni çeviriyle birlikte burada veriyoruz. Köşeli parantez içindeki malzemeler kesinlikle okunamamıştır. Bizim okuduklarımızın çoğu Rıfat’ın okumalarıdır.

lā yanbayī an yu’arraja ‘alā man yaqulū inna hādā l-kitāb bi-luya at-turkmān fa-inna hādā l- qā’il yayr ‘ārif bi-luya at-turk wa-la bi-luya turkmān ayḏ^{an} wa-llaḏī yadulluka ‘alā jahlihi bi-t turkmāniyya huwa an yuḥḏara man ya’rifu t-turkmāniyya wa-yuqra’a ‘aleyhi min alfāzihi fa-in ankarahā wa-qāla laysa hādā bi-kalāminā ‘arafta anna l-qā’il innahu bi-luya at-turkmāniyye jāhil bi-t- turkmāniyye ‘alā anna l-lafza al-qifçāqiyya idā naṭaḡat bihā t-turkmān lā yuxrijuhā ḏālīka ‘an kawnihi qifçāqiyya wa-qad waqa’a ḏālīka fi alfāz katīra ista’malahā t-turkmān wa’l qifçāq [bi-ş] iya wāḥida wa-amma ma yadullu ‘ala jahlihi bi-l qifçāqiyya qa-aş’ārihā wa amṭālihā anna ḡālib man yajī’u min tilka l-bilād yajī’u şayīran^{an} wa-ma’lūm anna ş-şayīr lā yuḥītu bi-luya qawmihi lā wa-lā l-kabīr ayḏ^{an} li-anna ra’ayna kaṭīr^{an} mimman yūladu fī bilād al-‘arab wa-yaşitayilu bi’l-‘ilm tamarru ‘aleyhi l-alfāz al-kaṭīra min al-‘arabiyya lā ya’rifu lahā ma’n^{an} hatta yatatallabahu fi l-kutub la bal qad yasma’u l-lafza min al-kitab al-‘aziz [la ya’rifu laha ma’]nan ḥattā yataṭallabahu fi l-kutub lā bal ayḏ^{an} wa-la-‘umrī idā sa’alta kaṭīr^{an} min al-musta’ribīn bal min al-fuqahā ‘an qawlihi [‘azza wajal] la fa-ḏāḥikat fa-başşarnāhā bi-ışḥāq wa-‘an qawlihi ‘azza ve wa-jalla wa-[dikkat] tabnūna bi-küllī rīⁱⁿ āyat^{an} ta’baṭūn lā ya’lamu a[nna] ḏ-ḏāḥi [k al-ḥayḏ] wa-rī al-makān al-murtafi’ wa-l-āya al-‘alāma wa-amṭāl hādā kaṭīr wa-idā kāna t-taḡassur (ta’assur) qad waqa’an fi [ma’ānī] alfāz kitāb allāh ‘azza wa-jalla ma’a anna llāh ta’āla ḥaḏḏa ‘alā tadabburihi wa-ma’rifatihi fa-mā bāluka bi-luya qawm āxarin [...(ma’a annī)] ta’ammaltu muşannafāt kaṭīra fī t-turkiyya ma’a ‘ilmī bi-l-lisān fa-lam ara ajma’ minhu wa-lā aḡtar [īqān] min [...] wa-lā ya’rifu qadrahu illā man kāna mutamayyiz^{an} fī luya at-turk . fa-raḥima llāh [mu’allifahu] wa-jāwaza ‘anhu...

Biz bu kitabın Türkmen dilinde yazıldığı belirten kişiyle aynı fikirde olmamalıyız. Böyle söyleyen kişi ne Türkmen dilini ne de Türk dilini bilmiyordur.

Bu, Türkmence bildiğini ileri süren ve (kitaptaki) bazı sözcükleri okuduğunu zanneden kişinin Türkmence konusundaki bilgisizliğini kanıtlayacaktır. Eğer o, bunu “bu, bizim dilimiz değil.” diyerek reddederse, sen onun Türkmen dilinde olduğunu iddia eden kişinin Türkmence konusundaki bilgisizliğini anlayacaksın.

Tabi ki, bir sözcük, bir Türkmen tarafından kullanıldığında, bu, sözcüğün Kıpçakça olduğu anlamına gelmez. (Aslında) Türkmen ve Kıpçak dillerinde aynı şekilde kullanılan pek çok sözcük bulunmaktadır.

Bunların çoğunun yurtlarından gençken geldiğinin ve gençlerin kendi halkının dilini kapsamlı bir şekilde kavramasının zor olduğunun bilinmesi, onun Kıpçakça ile Kıpçak şiiri ve atasözleri konusundaki bilgisizliğinin kanıtı olarak gösterilebilir. Aslında, bir yetişkin bile bu bilgiye sahip değildir. Biz sık sık Arap topraklarında doğan ve öğrenmekle uğraşan, anlamadıkları pek çok sözcükle karşı karşıya kalan ve kitaplara bakmak zorunda olan pek çok insan görüyoruz. Sadece bu da değil, onlar Kutsal Kitaptan sözcükler duyduklarında da anlamayabilir ve kitaba bakmak zorunda kalabilirler. Şundan eminim ki, bir Araba, hatta bir Arap bilim adamına, tanrı sözcüğü hakkında bir şeyler sorsanız: *fa-ḍaḥikat fa-baššarnāhā bi-ışḥāq* (Q. 11: 71/74 “O sevindi, bu yüzden, ona İshak’ın mutlu haberlerini verdik.”), veya: *a-tabnūna bi-küllü rīⁱⁿ āyat^{an} tabaṭūn* (Q. 26: 128 “sen her dili bir işaret olarak mı meydana getirdin?”), onlar *aḍ-ḍaḥk* sözcüğünü (“gülüş”) [*al ḥayḍ* anlamında (maybaşı)], “yüksek yer” anlamına gelen *ar-rī* ve “işaret” anlamındaki *al-āya* sözcüklerini bilemeyecekler. Bu şekilde pek çok durum söz konusu. Ve eğer böyle eksiklikler (? zorluk) yüce Allah bizi onu öğrenmemiz ve çalışmamız konusunda zorlamasına rağmen, ulu ve yüce Allah’ın kitabının sözcükleriyle alakalı bulunursa, başkalarının dillerinde bulunan eksiklikler sizi şaşırtmamalı (eksiklik bulmayla alakalı).

Ben Türkçe pek çok derleme üzerine çalıştım ve dili iyi biliyorum; ama [bundan daha] kapsamlı bir (kitap) görmedim. Onun değerini sadece Türk dili konusunda usta olanlar anlayacaktır. Allah (onun yazarına) merhamet etsin ve onu bağışlasın.

6. Mürekkep Rengi ve Sonradan Eklemeler

Kopya eden, Savalı ve de Damascuslu Muḥammad ibn abī Bakr ibn abī l-Faṭḥ, metni büyük olasılıkla Şamda 664/1266’da tamamladı. Son söz (683:13) yazarın el yazmasından çalıştığına dair şüpheye düşürecek bir sebep yok. Yazı hatalarının pek çoğu büyük olasılıkla konunun önemsenmemesinden kaynaklanmaktadır (“Yazım hataları” bölümüne bakınız...). O, çok açık *nasx* yazısı kullandı. Her sayfaya 17 dizeyi sığdırdı, genelde siyah mürekkep, özel parçalar için kırmızı mürekkep kullandı. Bu özel parçalar şunları içerir: Metin içinde büyük harfleri içeren başlıklar ve alt başlıklar (67:14’ün başında siyah başlıklar bulunur), EY. 12:16 ile başlayan Türk diline ait malzemeler; bu yere kadar olan ilk on iki sayfadaki Türkçe sözcükler, EY 3. sayfadaki Halifeye ithaf, EY 8. sayfadaki Uygur harfleriyle yazılmış kısım (EY 8 ve 204’de **kālin** G Uygur harfleri siyah, Arap harfleri kırmızı yazılmıştır); 40-1’deki **oyuz** işaretler; bir çeşit nokta, tek bir kırmızı nokta arasına şiirlerin sonlarında bulundu, v.s. (bu bizim çevirimizde gösterilmedi); bölüm sonlarındaki süsleyici işaretler (4 nokta, bir *hā*, vs.; gösterilmedi). Arasına Türkçe metindeki düzeltme eklemeler de kırmızıyla gösterildi, çünkü muhtemelen kopya eden bitirdikten sonra metin içindeki Türk dillerine ait sözcüklerin altını

çizmek istedi ve hata ya da atlamaların farkına vardı. Aynı nedenden dolayı altını çizme bazen atlanmış bazen de yanlış yerde bulunmuştur.

Metnin hemen hemen tamamının Arapça hem Türkçe olarak harekelendirilmiş olmasına rağmen, bu orijinal bir durum değildir. Aslında, daha az harekelendirme vardı ve bunlar Kāşyārī'nin el yazmasında yansıtılmış olmalıydı. Örneğin, EY. 58, 46'daki Arapça sözcüklerin ilk 100'ünün harekesi (ünlü ve ünsüz işaretler) kahverengiyle yazılmış; diğer ikisi orijinal siyahın düzeltmeleri kahverengiyle yapılmış. Türkçe malzeme içinden bir örnek ele alacak olursak, EY. 62, 22'de Türkçe kelimelerdeki 81 hareke kahverengi yazılmış ve diğer ikisinde *ḍāl*'ın orijinal siyah noktası *sukūn* olarak kahverengi mürekkeple düzeltilmiştir. Bir başka örnek: 103'teki örnek cümledeki **igāš-** sözcüğünde sadece iki ünlü işaret asıl siyahla yazılmıştır, yani söz konusu sözcüğün ('IKAŞ-) telaffuzunu gösteren ikisi. Diğerleri kahverengiyle yazılmış ve sonradan eklenmiştir.

Mürekkep rengi, farklı el yazılarının farkına varmak için ölçütlerden sadece biridir. Diğer ölçütler ise kalem ucunun şekli, inceliği ve de yazının biçimidir (harflerin ve ünlü işaretlerin şekli). Bu ölçütlerin ışığında, metinde bir el yazısından daha fazlası görülür. Ama bizim temel hipotezimiz ekleme ve düzeltmelerin %99'unun tek bir kişi tarafından yapıldığıdır (biz onu diğerlerinden ayırmak için "sonradan kopya eden" olarak adlandırırız). Bu kişi, muhtemelen 14. yüzyılın sonlarında Şam veya Kahire'de yaşadı, Arap ve Türk şivelerine ait metinlerin harekelerini doldurmuş ve düzeltmeler yapmıştır. O, metnin üçte birine yakınında, şimdi kahverengi olarak görülen mürekkep boyasını karıştırdı (belki de oksitlenme veya büyümeden kaynaklanan kimyasal bir reaksiyon dolayısıyla; kahverengi renk metnin ilk bölümlerinde daha açık ve temiz); ama onun bu hareketi metin boyunca görülmektedir. Bu sonradan kopya edenin ayırt edilmesinde şimdiye kadar elde edilen başarısızlık Orta Türkçe ünlü sisteminin bozulmasıyla sonuçlandı. O, elindeki yamayı görmeden önce Divan'ın başka bir el yazmasına sahip değildi, ama onun kaynağı dışında da metin üzerinde düzeltmeler ve eklemeler yaptı, yani. kendi şivesini temel alarak. Divan'ın ilk yayımlayıcısı, Kilisli Rifat, metni bulduğu gibi kabul etti. Eğer o, siyah ünlü işaretinin kahverengiyle çizildiğini ve ondan sonra üstünde kahverengi bir işaret olduğunu görseydi, doğulu bilim adamlarının, bir metni düzelten kişi bir metnin asıl yazısından nasıl okunması gerektiği konusunda daha fazla bilgiye sahiptir, şeklindeki zaman-onur prensibi temelinde, kahverengi olanları doğru kabul etmekte tereddüt etmezdi. (Rifat metnin nasıl okunması gerektiğini düşünüyorsa, o yönde düzeltme yapmaktan kaçınmadı, çünkü, bunu Arapçadan ziyade Türk şivelerinde yapmakta daha gönülsüzdü). Besim Atalay, temel olarak Rifat'ın yolunu takip etti. Çünkü o, okuyucusunun dikkatini pek çok kez dipnotlardaki farklı mürekkep renklerine ve çoklu harekelendirme sorununa çekti. Sadece Sir Gerard Clauson, bir veya daha fazla elin daha fazla aktif olmuş olabileceği ileri sürdü. Ama onun bu kalanları ayırma konusunda teşebbüsü faraziydi, çünkü o 1941'deki tıpkıbasımı temel alıyordu. Bizim şimdiki, aşağıdaki sayfalardaki, teşebbüsümüz ise el yazmasının yakın zamanda yapılmış bir incelemesine dayanmaktadır. Ve Türkçe malzemenin çevrisinde, İngilizce metinle birleştirildi, sonradan yazanın yazdığı bütün açık örneklerin altı çizildi (Buradan gelerek, A, I, U, : [*sukūn* için] ve diğer dipnotlarda açıklandı. Bu teşebbüs 14. yüzyıl düzeltmelerini desteklemek ve orijinal metne, 11. yüzyıl yazmasına yakın olan 13. yüzyıl yazmasına geri dönmek için yapılmıştır.

Kahverengi mürekkep ilk olarak EY. 21:3, 4'deki kabile isimlerinin bazılarında kullanılmıştır. EY. 26'dan 200'e kadar olan kısımda ise hem Türkçe hem de Arapça sözcüklerde yaygındır. Siyah yazıyı sadece 121-124 sayfaları arasında görebiliriz. Sonraki mürekkebin kahverengi görünüşü 441:14'te tekrar görülür ve 445'in sonuna kadar sürer; sonra tekrar siyaha döner, ama çoğu bölümde daha az koyu ve daha açık olması bakımından aslından ayrılabilir. Sonra

mürekkep tekrar 481-516'da ve kitabın sonuna doğru 570-600 arasında yine görülür. Üstte de belirtildiği gibi, bu sayfalardaki mürekkebin koyu tonda olması bütün durumlarda asıl siyahtan ayrılmasını zorlaştırır. Nitekim ara sıra hafif bir kahverengi de görülür.

Ayrıca sonradan kopya eden ilk dizeye sığmayıp ikinci dizeye bırakılan tek bir sözcüğü sevmez. 135:10-11'de *aqramanī* ("O, benden et istedi.") sözcüğü aslen iki dizede yer almaktadır, *aqra-* 10. dizede, *-manī* 11. dizede; sonradan yazan 10. dizenin kenarına ikinci bir *-manī* daha eklemiştir. Benzer şekilde, 104:11-12'de **unaşdīlār**; sonradan yazan 11. dizedeki sözcüğü tamamlamak için bir başka **dīlār** daha yazmıştır.

O, Arapça metindeki pek çok hatayı düzeltti. Örneğin, 30:5'te *šād* sözcüğündeki atlanan *ḏ*'yi düzeltti; 35:5'te *yaxtaliju* sözcüğünde onu *x*'ye düzeltmek için *ḥ*'ye nokta ekledi; 38:5'te dil-bilgisine aykırı olan *naḥsiḥā*'yı *naḥsahā*'ya düzeltti (ama 43:8'deki manzumenin çevirisinde doğru *jīduḥā*'yı yanlış olarak *jīdahā* okumuştur); 47:6'da *al-iqāma* sözcüğündeki *-qā*'yı atlayarak düzeltilmiştir; yine 72:17'de *waṭabat* sözcüğündeki *-wa*'yı atlamıştır; 76:16'da *bi-ḡahīr* okunuşunu geliştirdi; 126:12'de *az-zawjiyya* sözcüğünün *w*'sini tekrar geri koymuştur; vs. O, *arā* ("o niyet etti") sözcüğünü sevmemiş ve metin boyunca onu *uriya* biçiminde düzeltilmiştir. EY. 14'te ilk önce, (bkz. n.); krş. *arā* 585:14'te değişmemiştir ve 131:15'te müennes şekli *arat* görülmektedir. O, Arap filolojisinde 62:1'deki ve diğer yerlerdeki kenar notlarıyla öğrenildi (aşağıdaki bölümde tartışıldı).

Onun Türk şivelerindeki düzeltmeleri çok çeşitlidir, bunların sadece birkaç tanesi doğrudur. O, atlanmış noktaları tekrar koymuştur (R ve Z'ye, vs.), ama o Kāşyarī'nin aslında noktasız oluşturduklarına da noktaları koymuştur (K, G'ye; F, W'ye, özellikle de *sūw* sözcüğünde). 107'de **ürül-** P, **yalḡuq** sözcüğünün sonundaki Q'yu yeniden koydu (belki o asıl metinde YALNKUVQ idi ve kopya eden basitçe, yanlışlıkla V okunur diye, sondaki Q'yu sildi). O, Arapçadaki gibi harekelendirmeleri doldurdu. İstenmeyen işaretleri ve diğer harfleri ekledi, yine /e/ sesi için asıl *I* ile *A* ekledi ("Ses Bilgisi" bölümüne bakınız.); o asıl ünlüleri atıp yerlerine yenilerini yazdı.

Bu sonradan yapılan düzeltmeler onun kendi şivesini yansıtır. Bu yüzden, o 53'deki **āw** sözcüğünü **ōw** gibi okur, bir Qifçāq özelliği, (krş. 566 **bāzā-**). Yine o bazı çıkma durumlarında **-din** yerine **-dan** okur, bir Oyuz veya Qifçāq özelliği.²⁰ Yine bazı edatlarla birlikte kullanılan **-da**'nın yerine **-dan**'ı kullanır (bkz. 60 **ōḡin**, 67 **üstün**, 77 **aşnu**, 102 **ayış-**, 501 **tūl** P, 515 **yāk** P, 523 **sanduvāç** V). O, **ās-** "yaymak" sözcüğünü **āš-** şeklinde okur (bakınız 93 **ās-**, 102 **āsiš-**, 113 **āsīt-**, 118 **āstür-**), ve **iš** "iş" sözcüğünü **īs** şekline okumuştur (bakınız 151 **işlan-**, 305 **qopur-** P). O, ilerleyici ünlü uyumu konusunda ısrar etmiştir, bu yüzden ikinci hecedeki ünlünün yuvarlak mı yoksa düz mü olacağı ilk hecedeki ünlüye bağlıdır (buradan gelerek **ärü-** "erimek", **qori-** "korumak" sözcüklerinin köklerini **äri-** ve **qoru-** şeklinde okuma eğilimindedir, aşağıda pek çok örnek verilmiştir).

²⁰. Yani 88 **opityān**, **azityān**, 94 **il-**, 95 **öt-**, 502 **tīl'** de. Ama 98 **aḡir-** 'de, **-tan** siyah bir A'ya sahip ve 496 **būz** P'de, **-dan** siyah bir A'ya sahiptir. Her ikisinin görüldüğü sayfalarda kahverengi mürekkep görülebilir. Muhtemeldir ki burada ve diğer durumların birçoğunda **-dan** asıl kopya edenden kaynaklanmaktadır (yani bir 13. yüzyıl şivesi); Kāşyarī'nin belki kullanmasına rağmen biz bu durumlarda **-din** okuyuşunu göremeyiz. 355 **turyur-**, 357 **çöktür**, 361 **qoqtur**, 363 **qadyur-** V VE 574 sızla-'da **-dun** okuyuşu muhtemelen sonradan kopya edenden kaynaklanmaktadır.

O, **yēn** “vücut” sözcüğünü Farsça’daki *tan* biçiminde okumak istemiştir (yani. 159’da **ärkäklān**). O ünsüz çiftlerini yok etme eğilimindeydi, bu yüzden geniş zamanda kaybolan ünlüleri tekrar getirdi (yani. **ötnür**, **ötünür** gibi okunur, aşağıya bakınız) Bu eğilim biçimsel düzeyde bir bozulmayla sonuçlanmıştır. Bu yüzden o ara sıra sondaki **-yan**’ı, **-ayan** gibi (alta bakınız), ve **-sa**-’yı da **-isa**- gibi okudu (yani. 141 **içsä**-, **icisä**- gibi-), aynı zamanda bu durum onun Kāşyarī’nin izlediği yolu anlamadığını gösterir.

Sonradan kopya edenin en önemli ayırt edici özelliği, Kāşyarī’nin bir kere yazmayı düşündüğü U’nun yerine fazladan bir U’yu uygun şekilde eklemesidir. Örneğin, 46:16’da **ütüg**, asıl okunuşu ’UTK’dır; *elif*’in soluna yerleştirilen U, T’ye yaraması için konulmuştur. Bu U’nun T ile gittiğini düşünen kopya eden (çünkü o T’den sonra yerleştirilmiş görülüyor) *elif*’ten sonra kahverengiyle doğrudan ikinci bir U daha yazdı; diğer durumlarda o ilk harfin sağındaydı. Bizim çevirimizde bu aşağıdaki biçimde gösterilir: **U’UTK**-. 75:13’teki **utru** sözcüğünün durumu şöyledir, sözcük asıl olarak ’UTRUV şeklinde telaffuz edilir, o ilk U’nun T’den sonra geldiğini düşündü, ama bu doğru olamazdı ve böylece onu sildi ve *elif*’ten sonra yazdı (131 **utrun**- sözcüğündeki gibi). Bu durumda, asıl kopya eden aslında onun ilk U’sunu sola yerleştirerek onu yanılttı. Muhtemelen ilk iki ünsüz arasına yerleştirilen tek bir U’yu yazmak hem CuCu hem de CuCC için Kāşyarī’nin temel kuralıydı. 97 **öpür**- ve ff., 108 **ükül**-, **ögül**-, vs. gibi örneklerden, kopya edenin U’nun sadece ikinci ünsüzden sonra geldiğini düşündüğünü açık olarak anlayabiliriz. Bu yüzden o, ilkinin üstüne bir başkasını koymuştur.

Böyle U’ların bazılarını bakarak, sonradan yazanın, dudak uyumunu kimi sözcüklerde aslından farklı biçimde uygulayarak dilin dönemini gösterdiği sonucuna ulaşabiliriz. Buna iyi bir örnek 103’teki **ögiş**- sözcüğüdür. EY’deki asıl biçim ’UKİŞ’ tır; kopya eden I’yı silmiş ve *elif*’in sağına U koymuştur. O, büyük bir ihtimalle sözcüğü 103’teki **ögiş**- gibi telaffuz etmiştir. Nitekim ilerleyici düzleşme vardı; bu yüzden 85’teki **azuqluṣ** sözcüğünü **azıqlıṣ** biçiminde okumuştur. Biz Kāşyarī’nin kaybolduğunu düşündüğü geniş zaman şekillerdeki orta ünlünün korunduğu sonucuna varabiliriz. Bu yüzden, 108 **ötün**-’ün geniş zaman biçimi ’UTNUVR şeklinde telaffuz edilir, şimdi başında kahverengiyle yazılmış bir başka U’ya da sahiptir (**ötünür**). Benzer şekilde takip eden sözcükte, 108-9 **açin**-, kopya eden ’AJ-NUR **açnur**’un geniş zaman biçimindeki asıl *sukūn*’ı I’ya değiştirir (**açinur**).

Bu kahverengi U’ların en önemli özelliği onların siyah U’lardan sadece renk olarak değil biçim açısından da açıkça farklı olmasıdır.²¹ Bu gerçek bize kahverengi yazı bulamadığımız sayfalarda ikinci bir el tarafından yapılan eklemeler hakkında hüküm vermek için bir ölçüt sağlar. Görünen o ki o, EY. 21 ve de 121-124 ve sonra 200. sayfalarda o, asıl kopyadakine benzer bir mürekkep kullandı (üstte listelenen sayfalar hariç). Onun uygulamasının ilk göstergesi EY. 8:17’deki **oq** sözcüğünde görülür. Asıl metin kırmızı ’Q’ya sahiptir (asıl kopya edenin siyaha değiştirdiği 12:16’ya kadar Türkçe kelimeler için kırmızı mürekkep kullandığı yeniden hatırlatılacaktır); kopya eden *elif*’in üstüne bir *hemze* (“Divan’ın Yapısı” bölümüne bakınız) ve *elif* ile *Q* (bu yüzden **öq**) arasına bir V ekledi. Sonra 10:5’in (**ürdi**) başında biz bazı siyah U’ları (asıl metinde tekrar kırmızıya döndüğü yerde) buluruz; bu U’lar sonradan kahverengi olanlardan daha farklı biçimlere sahiptirler, bu biçim Arapça metin

²¹. Kahverengi olanlar uzunlamasına iken siyah olanlar eninedir. *Sukūn*’un biçimi ayırt edicidir. Birçok bölümde siyah olanlar düzenli bir yuvarlaktır, kahverengi olanlar ise genellikle yukarıda açık bir biçimdedir.

etrafındaki *ḍamma* (=u)'ların çoğunda bulunur.²² 11:8'de **yiṣāḥ** sözcüğünün düzeltilmesi not edilebilir, asıl olarak YAḤA'J.'dır, ama YAḤA'J. şeklinde yazılmıştır- yani., sonradan kopya eden ilk A'yı silmiş ve yerine I'yı getirmiştir.²³ 13:14'deki (**qoriḥ**) asıl biçim QURİḤ.'dır, sonradan yazan onu R ile gelen U olarak düşündü (Kāşyari'nin bu sözcük **qoriḥ**'in kısaltılmış biçimidir, Y ile okunur diye metinde söylediği halde); o, Q'nun sağına ikinci bir U daha koydu (bu yüzden **qoruy**). 17:10-11'deki orta A, **baryān**, **kālgān** (BARAḤA'N, KALAḤA'N) açıkça kopya eden tarafından yazılmıştır, ünlü işaretlerindeki farklılığın U'daki kadar açık olmamasına rağmen; aynı biçimde kahverengi yazılmış anormal bir A'nın bulunduğu 28:10-11, **baryān**, **uryān** ile karşılaştır.²⁴ 19:8'de **anig** ('ANIG) sözcüğündeki G'nin üç noktası şüphesiz sonradan yazan tarafından konulmuştur, krş. EY. 27, n. 1, vs. vs.

EY. 201'in başında kahverengi yerler tekrar biter, ama sonradan yazanın karakteristik özellikleri (*ḍamma* ve *sukūn* (U, ·)'un özel biçimleri, farklı kalem ucu ve ductus biçimleri, metin değişiklikleri) bulunur. Örneğin, 201:7'de **boḥin**, aslında BḤIN şeklinde telaffuz edilir, I silinmiş yerine iki U ve *sukūn* konulmuş, bu yüzden: BUḤIUḤ (bu yüzden **boḥun**) şeklinde gösterilir. 201:12 V'de, **apaḥ**, aslında basitçe 'ABNK şeklinde telaffuz edilir, ama sonradan yazan *elif*'in sağına *hemze*'den sonra bir başka A ve de K'nın üstüne üç nokta daha eklenmiştir; bu yüzden: A'ABNG biçiminde gösterilir. Mürekkep siyahtır, ama birçok bölüm için, daha koyu olan aslından ayrılabilir: Ve üstte de not edildiği gibi, kahverengi tekrar 570'den sonra 441:14-445, 481-516'da görülür. Bununla beraber, bütün siyah sayfalarla ilgili olarak, metne eklemelerin hiçbirinin keşfedilmediği kabul edilmelidir ve bizim yazı çevirimimizde gösterilenlerin hepsi %100 doğrulanamaz.²⁵ 20 sayfa için (201-220) biz Haziran-Temmuz 1976'da EY üzerindeki yoğun çalışmalarımız sırasında açıkça ayrılabilenleri göstermeye çalıştık. Temel olarak, bunlar *ḍamma* (U) ve *sukun* (·) ile sınırlandırılmış. Bu sayfalardaki diğer ünlü işaretlerinin de aslî olmadıkları hatırlanmalıdır, ama biz sadece kalem ucunun şekli ve ductusa dayanarak aslından ayrılanların altlarını çizmeye yeltendik. EY. 221'den sonra düzenli olarak *sukūn*'ları göstermedik, onların çoğu sonraki eklemelerde görülür, nitekim sonradan yazılmış U'ları ilk hece ve sözcük kökleri hariç ara sıra ve önemli durumlarda gösterdik; EY. 226'dan sonra K'nın G'ye ve F'nin W'ye (**sūw** sözcüğünde) değişimleri gösterilmedi. Genelde, okumada bir farklılık olabilir diye kopya edenin eklemeleri gösterilmeli ve böyle eklemeler verilen sözcük içinde gösterilmeli prensiplerine bağlı olmaya çalıştık. (Bu yüzden, ünlü gerektirmeyen yerlerde *sukun*'lara, V'den önce U'ya; Y'den önce I'ya ''dan önce A'ya daha az önem verildi.)

Kopya eden tarafından Türkçe metinde yapılan değişiklikler aşağıdaki 8 maddeyle özetlenebilir.

1) Metni daha iyi açıklamak için veya okuma farklılıklarını ortadan kaldırmak için düzeltmeler yapılmıştır. Yani. 122:17'de **ündāšūr**, görünen o ki o ilk U'nun N'den önce

²². Örneğin, 11:15 *wa-l-kāfu ṣ-ṣulbatu*'da başlık kırmızı mürekkeple yazılmıştır, her kelimenin son u'su siyah mürekkeple, diğer ünlü işaretleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

²³. Dīvān'da ilk hecede A'nın yerine asıl I'nın kullanıldığı açık bir telaffuz örneği yoktur; bizim **yiṣāḥ** biçiminde telaffuz ettiğimiz sözcüğü (Kāşyari'nin?) kopya edeninin **yayāḥ** biçiminde telaffuz etmesi tartışılabilir.

²⁴. 414:8-9 G, **tutyān**, **satyān** (TUTḤA'NḤ SATḤA'NḤ) sözcüklerinde *sukūn*'un sonradan yazıldığı görüldüğü not edilmelidir.

²⁵. İdeal olarak Divan'daki harekelenmemelerin hangi tarihte yapıldığını öğrenmek için bütün mürekkeplerin kimyasal ve tayf araştırması yapılmalıdır.

olduğunu düşündü ve onu sildi ve de *elif*’ten sonra bir başka U’yu daha koydu. 294:9’da **kālgūci**, o U’nun V’den sonra geleceğini düşündü ve onu sildi ve de K’dan sonra yeni bir U daha yazdı. 305’de **qutur**- ve ff., Asıl metinde bir tane yeterli görülmesine rağmen ikinci bir U daha ekledi. Bu kategoride asıl metinde I olan yerlerde A sesini göstermek için /e/ tercih edilebilir.

2) Fazladan bir ünlü eklenen. Yani. 348:12’de, **sawlor**, o, Kāşyārī’nin bir sözcüğün geniş zaman çekimi orta hecede harekesizdir şeklindeki düşüncesini dikkate almayarak, W’den sonra bir U yazmıştır. Diğer örnekler üsttedir.

3) Ünlü uyumu açısından ikinci hecenin yuvarlak ünlüsü. Yani. o, 313’deki **köpiş** sözcüğünü **köpüş**-, 317’deki **qorin**- sözcüğünü, **qoruş**, **qorun**-, 320 **toqiş**-, **toquş**; 342’deki **suçin**- sözcüğünü, **süçün**-, 416’daki **bödit**- sözcüğünü, **bödü**t; 516’daki **çüvit** sözcüğünü, **çüvüt**; 625 **qorqliq**, **törtgil**, **qorqluq**, **törtgül** şeklinde okumuştur. 461’de **yaymur** V maddesindeki **bulit**’i, **bulut** biçiminde; ²⁶ 591’de **qasiyla**- sözcüğünde **qulin**’i (**qul** artı üçüncü kişi iyelik eki ve belirtme durum eki), **qulun** biçiminde ve 596:11’deki G **qusi**q sözcüğünü, **qusuq** şeklinde okumuştur.

4) Ünlü uyumu açısından ikinci hecedeki düz ünlü. Yani. O, 251’deki **qaşuqluq** sözcüğünü **qaşıqlıq**; 321’deki **bākiş** sözcüğünü **bākiş**; 431’deki **çiyruy** sözcüğünü **çiyrit**; 592’deki **çaruqla**-, **qaşuqla**- sözcüklerini **çariqla**-, **qaşıqla**- biçiminde okumuştur.

5) Dudak ünsüzünden dolayı ikinci hecenin ünlüsünün yuvarlak olması. Yani. O, 328’deki **tāpil**-, **tapil** sözcüklerini **tāpül**-, **tapul**; 517’deki **tavil** sözcüğünü **tavul** biçiminde okumuştur. (Muhtemelen **tāwlüg**, **qapuş**-, vs. buraya aittir, Dizine bakınız).

6) Kökte ünlü değişimi. Bu Divan’a dayanan söz varlığındaki bazı belirsiz sözcüklerin ortaya çıkmasını sağlar (“Yazım Hataları...” bölümüne bakınız). Ör. o 126’da **ātlāş** sözcüğünü **ötlāş** (veya **ütlāş**) biçiminde, 614 **süñ**-, ve 617 **süñdür** sözcüklerini **siñ**-, **siñdür** şeklinde; 618 **müñāş**, **miñāş** şeklinde, okunmuştur. **āw** sözcüğünün **öw** (üste bakınız) şeklinde okunması da bu kategoriye girer. **ātmāk** sözcüğünün **ötmāk** (İndekse bakınız) şeklinde okunuşu da eski bir şekildir (bakınız ED, 60) ve Divan’daki asıl metne aittir.

7) Ekteki ünlünün değişimi. O, yani. 378:9’da **kāslāş**- sözcüğünü, **kāslīş** şeklinde okumuştur (ör. **kās**-, **kāslā**- sözcüklerinin ad köklerinden ziyade **kās**-, **kāsil**- sözcüklerinin eylem köklerindeki gibi). 271’de **sāw**- P o, **yügrükün** sözcüğünü **yügürgänni** (?) şeklinde okudu. 275’deki “süt veren oğlak” anlamındaki **tāl**- sözcüğünün geniş zamanı, **tālār**, **tāli**-, **tālir** şeklinde okunmuştur; ama açıktır ki Kāşyārī’nin tanımladığı dilde, bu sözcük “içine dalmak” anlamındaki **tāl**- ile birlikte kullanılmıştır, çünkü o onu aynı sözcükte kullandı (**teli**-sözcüğü EY. 563’de, Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler Ayırımında görülebilir; “Divan’ın Yapısı” bölümüne bakınız). ²⁷ çıkma durumu için **dan**- ekinin, hatta belki de, **sa**- için, **isa**- ve **-yan** için **-ayan** eklerinin kullanılması da bu kategoriye aittir (üste bakınız).

26. Krş. **boyin**’in uygun telaffuzunu; ama **boyün** (bakınız İndeks) sözcüğünün iki örneği, V’şekilde not edilmiştir- bunlar asıl kopya edenin telaffuzuna yansımış olmalıdır (veya Kāşyārī’ninkine?)

27. Bu yüzden Taymas’ın, I, 240, **tel**- “delmek” sözcüğünün bir gölge sözcük olduğu önerisini kabul etmiyoruz.

8) Ünsüz değişimi ya da ünsüz eklenmesi. Bu, bazı belirsiz sözcüklerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Yani. o, 190'daki **bariq** sözcüğünü **yoriq**; 423'teki **yanut**-sözcüğü, **yitit**-; 594'teki **yarınla**- sözcüğünü **yayrınla**- şeklinde okumuştur. Görünen odur ki, o 473'teki **yāmūr**- sözcüğünü **tomur** biçiminde okumak istedi ve o 611'deki **qırñaq**'ın **qırñaq** sözcüğünün metatezi olduğunu biliyordu. O, 525 **toy**- V maddesindeki **batrāq** sözcüğünü **bayrāq** şeklinde ve 502 **qol**'daki, **ōri** sözcüğünü **ōpri**'ye değiştirdi. **iš**'in **īs**-, **ās**-'in **āš**-, ve **yēn**'in de **tān** okunması da bu kategoriye aittir (yukarıya bakınız).

7. Yorumlar ve Kenar Notları

Şimdi görüldüğü gibi, EY.'da 15 kadar farklı el şahitlik etmiştir. Aşağıdaki bölümde ("Metnin Tarihi") varsayılan kronolojik düzen tartışıldı.

(1) Asıl kopya eden, eserin son sözün yazarı (EY. 638); da başlık sayfasında ("Başlık Sayfası" bölümüne bakınız) uzun bir açıklama yazdı. O, metnin kopyasını tamamladıktan sonra, tüm metni baştan sona gözden geçirdi. Kopya ettiği metni aslıyla karşılaştırdı, düzeltmeler yaptı ve sayfa kenarlarına çıkarmış olduğu sözcük ve dizeleri ekledi. Kenarlara yapılan bu eklemeler **ṣḥ** (ṣaḥḥa "doğru" için) ile gösterildi. Bunlar bizim çevirimizde yorumsuz olarak birleştirildi.

(2) Sonradan kopya edenin el yazısı ("Mürekkep Rengi ve Sonradan Kopya Eden" bölümüne bakınız) 14. yüzyıl. Metinde yaptığı düzeltmelere ek olarak Arapça ve Türkçe malzemenin her ikisine de kenar notları ekledi. En uzununu, EY. 62'de kahverengi yazılmış sağ üst köşede bulunan nottur. Burada 3. dizedeki (**utluq**'un açıklamasında) Arapça *al-arī* sözcüğüne gönderme yapar ve yorumlar: "*al-arī* günlük konuşmada ve *fuqahā*'nın kullanımında "yemlik" anlamına gelir." Aşağıdaki diğer yorumların listesi ve notlar yine aynı kişiye atfedilebilir: 16:7, 266:8, 267:8, 277:13, 275:14 (*ḍāri*^{an}- metinde *ḍāyi*^{an}, in yerine konulmuştur?); 292:5, 311:1 (*jahdī* metinde *jundī*'nin yerine yerleştirilmiştir), 314:5 (BİLİK·LIKIN· **biliglikin** – **biligin** yerine yerleştirilmiştir), 361:5, 367:4, 8, 15 (sonraki iki durum Arapça sözcüklerin düzeltilmiş şekilleridir), 531:2, 556:7, 559:15, 611:11 (QINGR'Q **qırñaq**, - **qırñaq** yerine yerleştirilmiştir).

(3) Kitabın sahibi, EY sayfa 1'de sayfanın üst kenarına adını yazdı ("Başlık Sayfası" bölümüne bakınız). 15. yüzyılın başı.

(4) Sonradan kopya eden kişi de Basmlil adındaki kabilenin ismini Yasmlil şeklinde okumuştur. (Y'nin bir noktasının sonradan eklendiğinin delili 20:16, 242:2'de çok açıktır ve haritada 25:2, 421:10, 600: 4'de Y olarak görülür; Orijinal B harfi 231: 3,5'de değişmemiştir. 1422'den önce (aşağıdaki "Badraddīn al-'Aynī" bölümüne bakınız).

(5) Sonradan kopya edenle (4) neredeyse aynı. koyu siyah mürekkep ve ince kalem kullanılmış. O, 25:4'de Oyrāq kabilesinin ismini Iyrāq okumuştur, bu yüzden 1422 öncesidir (aşağıdaki "Badraddīn al-'Aynī" bölümüne bakınız). Onun yaptığı hareket için diğer bir delil de 111: 4, 9, 114: 3,4'de ve de 306:16'da bulundu.

(6) İnce bir yazı, belki de (5) ile aynı. 93: 7-8'de Türkçe metin düzeltilmiş.

(7) El yazmasının 58. sayfasındaki sağ alt köşedeki Farsça notun yazarı. O, 15. dizedeki Arapça *iram* sözcüğüne gönderme yapar ve onu okur: “[Arapça] *iram* sözcüğü ‘işaret’ anlamına gelir; [Farsça] çölde bir işaret, Nil nehri kenarındaki Mısır ülkesinin piramitleri gibi” (*qawluhu iram ay ‘alāma nišanī ki dar bayābān buvad mānand-i hirāmān dar šahr-i mišr nazdīk-i nahr-i nīl*).

(8) Bir Çağatay ya da Kıpçak yazar 54:15’te Arapça *ni’ma š-šay’* sözcüğünün altına yazdı (**ayiy ädgü** şeklinde çevrilir). O, IXŞY NSN’ **yaxši nāsnā** şeklinde okunur.

(9) El yazması 3’te sol alt köşedeki Arapça notun yazarı. O, Kaşğarî’nin ithafının 11. satırda adı geçen halife al-Muqtadî’yi gösterir, onun halife (*bay’a*) ilan edildiği tarihi ve saltanatının uzunluğunu (13 Şa’bān 467-Muḥarrem 487/4 Nisan 1075-Şubat 1094) vererek atıfta bulunur. Metin aşağıdaki gibidir:

buyi’a l-m [uqtadī]
bi-amr allāh [ibn muḥammad ibn]
al-qā’im bi-am [r allāh yawm tālāta]
‘ašar ša’b [ān sana]
sa’b wa-[sittin]
wa-arba’ mi[’a....]
xal[ī] f [a?....]
bi-amr allāh [....]
sana (?) [...]
ašhur wa-[....]
yawm^{an}

(10) El yazmasının 3. sayfasındaki sol üst köşedeki Arapça notun ve de el yazmasının 56. sayfasındaki bir Osmanlıca notun yazarı. Büyük ihtimalle başlık sayfasındaki açıklayıcı nota açıklayıcı yorum da aynı kişi tarafından yazılmış (yukarıdaki “Başlık Sayfası” bölümüne bakınız).

El yazmasının 3. sayfasındaki Arapça açıklama Halife al-Muqtadî’nin yaşamının tamamen aktarımıdır. Burada onun atalarından ve başarılarından, onun devrindeki önemli olaylardan, karakter özelliklerinden, vs. bahsedilmiştir. Metin şu şekilde başlar:

Wa-huwa l-xalīfa as-sābi‘ wa-l-‘iṣrīn būyi’a bihi li-xilāfa ba’d mawt jaddihi al-qā’im bi-amr allāh yawm al-xamīs at-tālīt ‘ašar min ša’bān sana 467 wa-tālāt ayyāmuḥu [wa-] ḥasunāt dawlatuḥu (?)... ātār ḥasana ... yayr annahu ḥadaṭat zalāzil bi-‘idda aqālīm [wa-] dāma fi l-xilāfa ilā an tuwiffiya bi-baydād ... al muḥarrām sana 487 fa-kānat mudda xilāfatihi tis‘ ‘ašra sana wa-ṭamāniya ašhur wa-taxallafa [ba] ‘dahu ibnuḥu al-mudtaḥhir bi-llāh wa-kāna ‘umruḥu tālāta wa-tālātīn sana wa-kāna ... xayyir^{an} qawīyy an-nafs (?) ‘ālī l-himma ... min ([örnek: fu’alā]) bani l-‘abbās naqş xatmiḥi laqabahu (?) wa-min muḥāsinihi annahu vs.

56. sayfaya gönderme yapan Osmanlıca notta **ari** ‘eşek arısı’ Kaşğari’nin belirttiği (10. mısra, “bal” anlamına gelen Arapça *al-arī* sözcüğüyle “aynı”dır. Zor okunan metin aşağıdaki gibi başlar:

işbu ari ile ‘arabiyyede olan arī muvâfakatına qarībe (?) zaman mürûrunda bu faķır (?) a mürâca’at eylediğimde ‘asal ma’nâsına olan arī lafzına gördüğüme mûlahazaya gele- bu muḥammad raḥmet ... faẓlihi

(11) Bir başka sonradan kopya eden. Metin üzerinde düzeltmeler yaptı. Bu düzeltmelerden bazıları onun ya önce yazılmış bir Divan el yazmasına sahip olduğunu ya da bizim elimizdeki üzerinde çok dikkatli çalıştığını gösterir. 404:15’de **bürçäklän-** uygun bir Türkçe kelimeyle EY’deki boşluğu doldurdu. 207: 17’de **bäzāk** metinden düşmüş olan sözcüğün açıklamasını yeniden düzeltti. 119: 16’da **öndür-** Kaşgari’nin şive etiketine Uygurca kullanım bilgisini de ekledi: “Oğuzlar bunu bilmiyor.” 420:12’de **bulat-** Kāşyari’nin aynı metinde başka yerde de kullandığı ses bilgisi açıklamasına bir ibare ekledi. 17:15-18:3’te bir dil bilgisi açıklamasında, metne açıklık getirmek amacıyla Arapça metnin sözcük düzeninde değişiklik yaptı. Onun Arapça yaptığı üç düzeltme (57: 7 **izi**, 61:17 **ayriy**, 157:5,6 **öñiklän-**) en yersiz olanlardır. Son olarak, 48:10’da bir hadis metnini değiştirdi (bütün bunlar için metindeki dipnotlara bakınız.).

(12) Bir Osmanlı okuru, belki 19. yüzyıl. O, Türkçe, Arapça ya da Farsça yorumların bulunduğu kenardaki malzemenin büyük bölümünden sorumludur. Onlar bizim metni anlamamıza hiçbir şekilde katkıda bulunmadılar ve onların tam listesi de başarısızdır. Aşağıdaki örnekler, rasgele verilmiştir (Osmanlı Türkçesi Arapça telaffuzların da gösterildiği modern Türkçe yazı çevirimle verilmiştir).

- 9:8 (bilgä için) bilgin
- 9:13 (kasmä, käsdi için) kesme, kesdi
- 9:15 (örmä saç için) örmek saç manasına
- 9:16 (qaçut, qaçdi için) kaçmak
- 9:17 (kädüt, kädti için) giymek
- 10:3 biliş bi-ma’na dâneş
- 10:4 bildi ‘alima ve dānest
- 10:9 (quridī için) kurudı
- 10:10 (yaylāy, yāy için) yaylak, yaz
- 11:16 daṭr bürünmek ve örtünmek demek
- 12:1 öldi bi-ma’nâ bi-mord
- 12:10 (sordi, turyu yēr için) şormak maşş gibi ya’nī emmek; duracak yer
- 14:9 (bardī, barturdi, kälđi, kältürdi için (giderdi (!), geldi, götürdi.
- 14:11 (sūw içsädi) su içe yazdı (!)
- 28:9 (tamyāq, tamaq için) boğaz
- 30:7 jazar laḥm maqtū’ matrūk li-s-sibā’
- 36:7 (ēl qūs için) kartal kuşu
- 38:15 (uṭur için) vakıt ve devlet ve imkan ve bereket ve ḥayır
- 47:4 (arūk için) şeftalu
- 66:17 ärkän iken, şöyle iken böyle iken denür
- 67:14 ärdim idim
- 69:13 ayruq ğayr mâ’nasına dur
- 69:15 ayla öyle demek
- 69:16 öyla vaḳt-ı zuhr

- 69:17 açlık gürüsneği
70:4 (adgü için) hasan ve eyü
73:17 (osâl kişi için) uysal kişi (!)
80:14 abâci umacı demek
88:15 (quyâş için) harâret-i şayf
92:11 ârmāk olmak kevn gibi.
92:12 ürmāk üfürmek
94:5 (al- için) âlim deyn ve borç
100:5 öçāsmāk yarışmak
100:16 (Ar. tarawwaba için) at-tarwīb sūd yoğurt [...(kesmek)]
118:7 üstârdi inkar etti
120:8 andyarmāq yemîn vermek
120:14 içgärmāk idxāl
148:1 utandi hayâ etdi demek
178:16 tæg harf-i teşbîh gibi gibi
180:1 qanat kanad ve bâl dur
180:5 kādür bedri libâs verdi
180:8 (buqaç için) su kabı ve bardak; allâhu a'lem bukraç bundan me'hûd ola
180:14 qaqaç ka ka demek
184:5 (Ar. awtâb için) waṭb sūd kabı ve tolum
192:11 (Ar. jillawz; lihâ için) uzunca fındık ma'nâsına; ağaç kabuğu kaşr-ı şecer demek
193:10 (P için) ne [?] bıçaq keskin olsa kendi sabını yonmaz kesmez
194:13 (ädgü, ēsîz-alt mısra) eyü, kötü
195:10 (Ar. fayşala için) deker başı
200:1 ya'nî bir adam boyu
201:2 bütün şahîh bütün ve dürüst ma'nâsına
201:10 (biqin için) böğür kasık
204:6 (dil bilgisi notu) kâ'ide naşb ve raf' ve her kelimât-i Türkîye
205:13 tatiy leddet ve çâşni
207:17 tilâk murâd ve dilek demek
208:2 (tükâl için-alt dizede) dükeli ma'nâsına
209:13 (Ar. tabî' için) buzağı dişi
210:5 kertinde Allâha ve resûluna inandı
211:3 qanda ḥanda ve kücâ demek
211:8 kändü kendi ve hûd ma'nâsına
211:9 aydi dedi ve söyledi
211:11 munda bunda burada
213: 5 (Ar. talbîna için) südlü bulamaç aş 'indelba'd arpa suyu
213: 16 (Ar. ma'ârif için) âşinâlar
tamya ma'ruf dur ṭâbi' al-malik ma'nâsına
213:17 (Ar. furda için) deñiz kenarında olan [...(tamir şeridiyle kapatılmış)]
214:13 (Ar. tayyâs için) ziyâde hafif kimesne
215:8 qatqi uygunsuz adam
217:8 (Ar. rakkakûhu, rakkalûhu şeklinde yanlış anlaşılmıştır!) tarkîl türkçeye döndürmek
219:1 qonşi jâr ve hemsâye
220: 16 yawuz yavuz ve kötü demek

- 223:12 qarāçi dilenci ve gedâ
 224:7 (P için) ev danası öküz olmaz
 229:15 taş kuyuya düştü takır takır etti
 229:16 bildir geçen yıl ‘âm-ı mâdî ma’nâsına
 238:4 (Ar. için) şafara yassı bıçak
 tarmîd yakup kül etmek ve kül içinde kılmak
 239:4 (Qulbâq için not!) hâriqul’âde
 242:1 (Ar. mutalabbad, yanlış anlaşılmış) birbiri üzerine yığılmak
 242:11 (toyrul için) Ertuğrul bundan me’hud ola
 243:5 (bağram için) bayram bundan me’hud olmak gerek
 284: 11,13 (Ar. metin dilbilgisi notu)
 336:11 (P için) yorgandan ziyâde ayak uzansa üşür
 352:7 (yuyçi için) yuyıcı veya yıkayıcı demek ola
 366: üst kenar (dilbilgisi notu) bayân ta’diya al-af’ul
 466: en üst kenar (yat için not!) haşşa-i ğarîb
 453:16 (qâş için not!) haşşa-i ğarîb
 462:10 yortuy ordu (!)
 612:1 (P için) yalnız kaz ötmez

Son sayfadaki (638) kenar notları metinde okunamayan sözcüklerin tam olarak yeniden oluşturulması açısından önceki sayfalarda yer alan bütün notlardan farklı bir karaktere sahiptir.

(13) 20. yüzyılda bir veya iki sonradan kopya eden. Notların çoğunluğu kitap ciltlendiğinde (1917’den sonra) kullanılan tamir şeridi üzerindedir. Aşağıdakiler buraya aittir: 7:10, 15:4, 82:2 (gök örtüldi), 81:3 (Ar. malla için), 308:3, sağ kenar (Ar. wattada için...: wattada!), 361:2 (onarım şeridinde), 379: en üst kenar (onarım şeritinde), 476:11 (ijtalafat – Ar. ihtarakat yerleştirmek anlamına gelir, krş. 505 **yût** [jâlifa], ama 15:4’e bakınız!) 626:6.

(14) 20. yüzyılda bir veya iki sonradan kopya eden, sayfa ve yaprak numaralarıyla yazdı, arasına önceki yaprağın ters tarafının alt sol kenarına bir sonraki yaprağın ilk sözcüğünü yazmıştır. Yani, 110-111. 110’un sol alt kenarında, 111’deki metnin ilk sözcüğü olan *wa-yūqalu* sözcüğünü buluruz. 111’in sol alt kenarında, 56 numarasını, son en üst kenarında da 126 numarasını görürüz. Her ikisi de açık mürekkeple, önceki sayfadaki *wa-yūqalu* ile aynı şekilde yazılmıştır; bu numaralar orijinal sayfa ve yaprak numaralarıdır. Muhtemelen kitap ciltlenmeden önce belirlenmiştir. Son olarak, biz sol alt köşede Arapça (yani. Avrupa) sayılarda 56 sayısını ve en üst kenarın ortasında ise 111 sayısını buluruz. Her ikisi de kurşun kalemle yazılmıştır; bunlar son sayfa ve yaprak numaralarıdır ve kitap ciltlenmeden önce işaretlenmiştir.

(15) Yirminci yüzyılda bir Türk okuyucusu, kurşun kalemle düzelttiler ve notlar yazdı. İlk örnek 31:13’te (**im** için) parola ve alt köşede, 17. dizedeki atasözü için: *parola bilse kişi katl edilmez.* (Atalay’ın Tercüme I, 38’deki çevrisine not olabilir: belgeyi bilen adam ölmez.) Diğer örnekler aşağıdaki gibidir: 33: üst kenar (okunaksız), 40: sol alt köşe (okunaksız) 40-1’de **oyuz** damga üstündeki sayılar, 42:1” (n. 2’ye bakınız) ve 47:14 (n. 2’ye bakınız)’te bazı ünlü sivrilikleri, 92’de bazı sayfa göstergeler; alt kenar (**ez-**: için ezdi ezâr ezmāk ş. 107, 113,117), 99:8 (okunaksız), 127: üst kenar (2. dizede KŞTY için [dikkat]: LAŞ·TIY), 151:5

(okunaksız), 174:12 (te'lif târîhi), 179:4 (**tübüt** için, okunaksız), 212:16 şabâh (n.2'ye bakınız), 264: sağ alt (EP'ye gönderme) ikinci cild, 337:7 (parantezler ve dilbilgisi notları, okunaksız), 347:10 (dilbilgisi notu) innahu yattafiquhu faşl al-lām wa-n-nūn, 349:3 (basdı), 545:17 (hikayeye açıklama) mafhare-i nebeviye, 625:8'de (n.2'ye bakınız) bazı ünlü sivrilikleri. Son olarak, 70:7-8'de **añduz** biz *rasāñ* (elecampane)'ın garip bir tanımını bulabiliriz. Görünen o ki kurşun kalemle asıl *turmus* (lapine) sözcüğünden değiştirildi; değişiklik 1917'de yapılmış olmalı, çünkü EP'de *rāşāñ* sözcüğü var.

8. Badraddīn al'Aynī

İstanbuldaki Topkapı Sarayı Kütüphanesi Badraddīn al'Aynī'nin 32 ciltlik dünya tarihi el yazmasının pek çok cildini barındırır, *'Iqd al-Jumān fī Ta'rīx Ahl az-Zamān*. 825/1422 tarihli birinci cilt Divan'dan alıntılar içerir.²⁸ 2. cilt al-'Aynī'nin Dīvān'dan bir başka parçayla doldurmaya niyetlendiği bir sayfaya yakın uzunluktaki boş bir bölümü içerir.²⁹

'Aynī, 801/1398-9 yıllarında Kahire'deki Memlük sarayında bir memurdu ve 855/1451'de vefat etti.³⁰ Onun çalışmasının birinci cildinden alınan parçalara bakarak, aşağıda da görüleceği gibi, onun şimdi Dīvān'ın elimizde bulunan tek nüshasına çok yakın bir el yazmasını temel aldığı hükmünü verebiliriz. Bu yüzden, o 1422 yılında Kahire'de bulunmuş olmalı.

'Iqd al-Jumān'ın ilk cildi uzayı ve coğrafyayı uzun bir girişle anlatarak başlar. Sonuç kısmında da 149a'ya kadar olan kısımda insanın yaratılışıyla insanlık tarihine kadar gelir. Dīvān'dan alıntılar 152a'da başlar, alttan ikinci dize, 153a'ya kadar devam eder, Hz. Nuh'un oğlu Japheth'in soyundan gelenlerin listesi verilir. Bu bölümün hemen akabinde Allah'ın yarattığı diğer varlıklardan, cinler, hayvanlar, bitkiler ve meleklerden söz açılır. Sonra 'Aynī 198a'da tekrar Adem'e döner ve Peygamberlerin kıssalarını anlatmaya başlar. İbrahim'in şemailine geldiğinde cilt sona erer.

Aşağıdaki metnin çeviri yazısı şüphelidir. Dīvān'ın el yazmasına uygun sayfa ve satır numaraları sol kenarda bulunmaktadır. Doğrudan Dīvān'dan aktarılmayan malzeme parantez içinde gösterilmiştir. Metindeki atlamalar üç noktayla gösterilmiştir.

(wa-yuqālu at-turk huwa bn yāfiṭ li-şulbihi wa-hum)

20:8 fi l-aşl 'iṣrūna qabīla...
 20:11 wa-kull qabīla minhā buṭūn lā (yuḥşūn)...
 20:15 fa-awwal al-qabā'il qurb ar-rūm BJANAK ṭumma QFJ'Q (wa-yuqālu QFJ'X) ṭumma 'UTAZ [dikkat] ṭumma YAM'K ṭumma BAŞGIRT ṭumma YAS·ML [dikkat] ṭumma YABA'QV ṭumma TAT'R (wa-yuqālu TATR) ṭumma QIRQIZ... ṭumma

²⁸. Karatay katoğunda No. 5920 (F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, Cilt. III, İSTANBUL, 1966, S. 393).

²⁹. Karatay katoğunda (s. 393) No. 5921.

³⁰. Bkz. EI², "al-'Aynī" (W. Marçais); GAL, II, 52, S.II, 51 makalesi.

21:1 JIKIL tumma TUX·SIY tumma YTM' tumma 'T·R'Q [dikkat] tumma JARUQ tumma JUML tumma 'UY·FUR tumma TANKUT tumma XIT'Y (wa-yuqālu XIT'Y wa-yuqālu XT') wa-hiya (allati tusammā) šīn tumma TUVΓ'J [dikkat] (wa-tusammā) māšīn...

40:4 (wa-min qabīla 'UTUZ yatafarrau'u t-turkmān [dikkat] wa-hum itnān wa-'iṣrūn baṭn^{an} li-kull baṭn minha 'alāma wa-sima 'alā dāwabbihim (wa-awānīhim wa-aṭāṭihim) ya'rifu bihā ba'ḍuhum ba'ḍ^{an} (fa-ā'zamuhum) QNIQ (wa-minhum) as-salāṭīn (wa-l mulūk wa-minhum banū saljūq fa-awwal malikihim ṭuyrūlbak [vs. Timur zamanından sonraki ve ilk dönem Osmanlı tarihi ve de Selçuklu döneminin özetini verir])

wa-'alāma (QNIQ) hāḍihi (al-baṭn) aṭ-ṭānī (min at turkmān) QAYIΓ' (wa-yuqālu QAY'N [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṭ-ṭalīṭ BA'YIN·DUR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) ar-rābī' 'IVA' (wa-yuqālu) YIV' wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-xāmis SAL·ΓR (wa-yuqālu SALUR·) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sādis AF·A'R [dikkat] (wa-yuqālu 'AV·Š'R) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sābi' BAK·TILY (wa-yuqālu BAK·DILY) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṭ-ṭāmin BUK·DUZ wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tāsi' BY'T wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-'āšir YAZ·ΓIR (wa-yuqālu YAZR·) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-ḥādī 'ašar 'AYMUR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-ṭānī 'ašar TAR' BULK [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṭ-ṭalīṭ 'ašar 'ALQ' BULUK wa-'alāmatuhum hāḍihi ar-rābī' ašar 'IK·DR (wa-yuqālu YUK·DAR [dikkat]) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-xāmis 'ašar 'URAKR ... wa-yuqālu YURKIR wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sādis 'ašar TUVTAR·Q' [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) as-sābi' 'ašar 'UVL' YUNDULUT [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tamin 'asar TVKAR ... wa-yuqālu (DUKAR) wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) at-tāsi' 'ašar BAJANK wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al 'iṣrūn JUVAL·DUZ [dikkat] wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) al-ḥādī wa-l-'iṣrūn JAB·NIY wa-'alāmatuhum hāḍihi (al-baṭn) aṭ-ṭānī wa-l-'iṣrūn JARUQLUT (wa-yuqālu JURUQLUV wa-hiya) qalīla... xafiyya 'alāmatuhā [boş yer, dize sonu]...

41: 8 (wa-hā'ulā'i itnān wa-'iṣrūn rajul^{an} fi l-aṣl fa-šāra kull wāḥid minhum 't [dikkat?] baṭn wāḥid...

622:17 aṣl dālika) anna ḍā l-qarnayn lammā ... qaṣada bilād at-turk (wa-kāna malik at-turk yawma'idⁱⁿ šaxṣ^{an}) yusammā su (wa-kāna lahu ḥašr) 'azim (la-yuṣāfu...

623: 12 fa-kabasahum ḍū l-qarnayn buytat^{an} fa-taḥayyāru wa-kāna ḍālika bi-l-layl fa- axaḍa kull wāḥid ilā jiha...

623: 16 tata'axxaru minhum fi'askarihi hā'ulā'l-) itnān wa-l-'iṣrūn ... lam yudrikū ḥamūlata hum...

624: 8 fa-ra'ā (hum ḍu l-qarnayn) wa-hum) ḍāt šu'ūr ... fa-qāla ... (hā'ulā'i) turk mānan [dikkat] (bi-l- fārisiya wa-) ma'nāhu hā'ulā'i (yuṣābihuna) t-turk fa-baqiya (lahum

hādā l-ism min dālīka l-yawm) ilā yawminā hādā (wa-lākin xaffarū iḥdā n-nunayn fa-nḥādāfa li-kaṭra al-isti'māl) ... [Türklerin asıllarına dair raporları vermeye devam eder, al Hamadānī'den, al-Mas'ūdī'den, vs.]

'Aynī'nin yaptığı, Dīvān'da üç parça halinde yer alan Türkmen alt kabileleri ve Türk kabilelerinin kökeni hakkındaki bilgiyi tek bir hikâye altında birleştirmesidir. Basmil adının Yasmil gibi ve Oyrāq adının Iyrāq biçimind özel bir telaffuzla okunması 'Aynī'nin bizim elimizde bulunan elyazması nüshasını kullandığını kanıtlar ("Yorumlar ve Kenar Notları" bölümüne bakınız, nos. 4, 5). Eski bir harf olan *wā* (W) harfine sahip olan böyle kabile isimlerinde bu *wā*'lar yakın bir harf olan *vā*'a (V) dönüştürülmüştür. Bu yüzden, 21:3'te o TWFA'J sözcüğünü TUVI'J biçiminde; 40:8'de 'IWA', YW'yı 'IVA', YIV' biçiminde okur. Ve o her durumda bildiği farklı okuyuş ve telaffuzları da adlara ekledi, onlar da adlandırıldı (*wa-yuqālu*) ifadesiyle tanıttı. Bu bağlamda, **qayiy**'in bir versiyonu olarak kullanılan QAY·N sözcüğü hatalı olmalıdır, doğrusu ise QAYY' (**qayi**)'dır. Kāşyarī'nin **tögär** sözcüğünün versiyonu olarak kullanılan TUKAR (**tögär** -40: 17) sözcüğü için **dögär** sözcüğünü yerleştirdi.

'Aynī'nin metinden ayrıldığı noktaların çoğu ortaya çıkıyor. Bu yüzden, Kāşyarī' (40:4) Oyuşların Türkmen (*wa-hum at-turkmāniyya*) olduklarını ifade ederken, 'Aynī Türkmenlerin Oyuşların bir kolu (*yatafa'rau*) olduğunu iddia etmektedir. Kāşyarī'nin (40:5) onların hayvanlarındaki damgaları göstermesine ek olarak, 'Aynī "kap kacak ve kullandıkları ev eşyaları"nı (*wa-awānīhim wa-atāṭihim*) da eklemektedir; 'Aynī'nin civarında yaşayan Türkmen kabileleri arasında damgaların geniş bir kullanımı olduğunu bildiğine şüphe yoktur. Kāşyarī Qınıqları Oğuz kollarının "en önemlisi" (*surra* - 40:6) olarak nitelendirir; çünkü "bizim zamanımızın" (*fī-zamāninā*) sultanları onlardan gelir; 'Aynī ise "en önemli" ifadesini "en büyük" (*a 'zam*) şeklinde değiştirir ve bu noktada Selçuklu hanedanının şeceresini, Selçukluların kısa tarihini araya sokar, onu kendi zamanına Osmanlılara kadar getirir. Çaruqlu'yla ilgili olarak (41:3) "onların sayısı azdı ve hangi damgayı kullandıkları bilinmiyordu" (*qalila 'adiduha xafīyya 'alamatuhu*) şeklinde bir ifade kullanır, Aynī ise "sayıları" (*adiduha*) hakkında bir şey söylemez ve sonra doldurulmak amacıyla damgalar için boş bir sayfa bırakır (buradan gelerek: "birkaç ve bilinmiyor ve onların damgası..."). 'Aynī esaslı bir şekilde Türkmenlerin adıyla ilgili olan hikayeyi özetledi ve kısalttı. Yine o Du-l-Qarnayn'ın konuştuğu düşünülen Farsça sözcüklerin farklı şekillerini verir (*turk mānand* yerine *turk mānan* [624:9]) ve onun kendi dil bilgisi açıklamasını verir, yani iki *n*'den biri kullanımdan düşmüştür. Sonuç olarak, Kāşyarī'nin Du-l-Qarnayn'ın Türkmenlerin atalarını "aynı işaretler ve Türk damgalarıyla," gördüğünü belirten ifadelerini de not edebiliriz (622:9). 'Aynī ikinci ifadeye yer vermez, ama bizim şu'ur şeklinde düzelttiğimiz şu'ur sözcüğünün EY.'de bulunduğu ilk hatalı şeklini korur.³¹

İlk metindeki şerit şekillerini karşılaştırarak tekrar bazı farklılıkların farkına varabiliriz. Bu farklılıkların 'Aynī'nin bölümünde kopya edilirken acele edilmesinden mi yoksa 'Aynī'nin yakınlığı dolayısıyla Türkmen damgalarının çağdaş şekillerinden etkilendiğinden mi kaynaklandığına karar vermek zordur. Damgalar Dīvān'ın EY.'deki gibi kırmızı renklidir.

³¹. Bu noktada, bkz R. Dankoff, "The Alexander Romance in the Dīwān Lughāt at-Turk," in *Humaniora Islamica* I, (1973), s. 236, n. 15.

'*İqd al-Jumân*'ın ikinci cildi İbrahim'in kıssasıyla başlar ve Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin kıssalarıyla devam eder. Bunlar arasında *Ḍu-l-Qarnayn*'ın kıssası da vardır (137b ff.). Sonra İslam öncesi ve İslamî olmayan krallıklardan bahseden bölümler vardır. Bu bölümler şu şekildedir: 164b *Mulūk-al-furs*; 178a *Mulūk-al-Kaldāniyya*; 178a *Farā'ina Mişr*; 193a *Mulūk-al-Yūnān*; 194a *Mulūk-ar-Rūm*; 199a *Mulūk al-Ifranĵ*. Bu noktada uzun bir sayfa kadar (200b-201a) boş bir bölüm yer alır. Ondan sonra: 201a *Mulūk as-Suryān*; *Mulūk al-Hind*; 209a *Mulūk al-'Arab* gelir. Son bölümde (216a ff.) Kureyş Araplarına kadar olan Arapların tarihi yer alır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi; 'Aynî boş bölümleri *Dīvān*'dan parçalarla doldurmaya niyet etmiş. Muhtemelen o, 622-5'te **türkmen** sözcüğünü içeren King Shu hakkında uzun bir rapor düşünüyordu- çalışmasının 1. cildinde özetlediği rapor ve muhtemelen bölüm başlığı da: *Mulūk at-Türk* olacaktı. (Muhtemelen 'Aynî, Afrasiyab gibi *Dīvān*'da ve diğer kaynaklarda bahsedilen Türk hakanları hakkında bilgi vermeye niyet etti) Buna delil olarak da Ahmet-Zeki Validi (Togan)'ın 1932'de yayımladığı bir makale gösterilebilir, Togan bu makalede 'Aynî'nin EY.'sının birinde böyle bir parça bulunduğunu ifade eder.³²

Togan'ın raporunun doğasından gelen karışıklık ve ilginçlik sebebiyle, o, tam olarak belirtilecek (bizim kendi sistemimize göre Latinleştirilmiş Arap yazısı).

Türkler arasında, Kâtip Çelebi'den başka, Ayıntaplı Bedreddin Al-'Aynî Mahmûd Kâşgarî'nin kitabını gördü. Bu kişi tarih kitabının ikinci cildinde "*Al-'İqd al-Cumân*" [dikkat] Avrupalılara (*mulūk er-rūm wa-qıṣṣa al-faranĵ*), Suriye ve Hintlilere (*qıṣṣa mulūk suryān wa-mulūk al-hind*) ayrılan bölümler arasında Türkler için de ayrı bir bölüm yazmıştır. Bu bölümün adı "Türk kabilelerinin kıssası" (Türk kavimlerinin kıssası, *qıṣṣa umam at-türk*) idi. Ama Al-'İqd al-Cuman'ın kopyalarından bazılarında, Türklerin anlatıldığı bu bölüm bulunmamaktadır. Örneğin, o Topkapı Sarayı EY. Üçüncü Ahmet Kütüphanesi no. 122/2911'de bulunmasına rağmen, aynı numaranın diğer nüshasında bulunmamaktadır (aynı numaranın iki mükerrer nüshasında bu kısım bulunmamaktadır.). Bedreddin 'Aynî onun kitabının bu bölümüne şu şekilde başlıyor: "Ben Kâşgarî'nin *Dīvān*'ını gördüm." (*wa-ra'aytu fî dīwān maḥmūd al-kāşgarī*), o *Divan*'dan aldığı çeşitli bölümlerden bilgilerle 6 sayfada Oğuz kabilelerini (şimdi basılmış yayının Cilt. I, ss. 56-57 ve cilt. III. s. 314-317 [dikkat] kısmında bulunur.); Türk şivelerini (cilt.I, ss. 29-36); ve Uygur yazısını (Cilt. I s. 9) özetler. Elimizdeki *Dīvān* nüshasında TFI'J biçiminde yazılan kelimeyi, 'Aynî TVI'J biçiminde yazar ve o EY.'sında görülmeyen JY'N adında bir kabileden bahseder. Benzer şekilde, basılı yayında (Cilt III, s. 305) ŞVB'B (yani. "Şuyâb" [dikkat]) şeklinde yazılan bir kalenin ismini 'Aynî "ŞV" (*wa-kāna yuḍrabu kull yawm li-l-umarā' fî junduhi bi-ḥisn şu talātami'a wa-sittin nawba*) biçiminde yazmıştır. Bu görüş etrafında Bedreddin 'Aynî bizim sahip olduğumuzdan farklı bir *Dīvān* EY.'sını kullanmış olmalıdır.

Buradaki muammanın sebebi de şudur ki III. Ahmet Kütüphanesindeki asıl katalogcu 'Aynî'nin çalışmasının tüm ciltlerine aynı numarayı - 2911- vermiştir. El yazması (= Karatay,

32. Mahmûd Kaşgarî'ye ait notlar, Atsız Mecmua 17 (1932) , s.135.

no. 5920-5932) ya da sonraki kopyalar (Karatay no. 5933-5940); ‘Aynî’nin ilk taslağı (Karatay, no. 5941-5942), ana metni ya da sonraki örnek: (*muxtaşar*).³³

1976 yazında Topkapı Sarayı Kütüphanesinde yürütülen bir araştırmaya dayanarak, biz Togan’ın şimdi kütüphanede bulunan ‘Aynî’nin EY.’sının 6 sayfalık uzun muammalı bölümünü görmediğini belirtebiliriz. Uygun EY.’sı aşağıdaki gibidir:

Karatay, no. 5941 (=A.2911/D1), ‘İqd al-Jumân’ın ilk taslağında görülen ilk cilddeki Aynî’nin el yazısı. Yaratılıştan 11. yy’a kadar olan olayları içerir. EY. 799/1396 tarihli. İfranç ve Suryaniler hakkındaki bölümler arasındaki 151b yaprağında hiçbir şey yoktur.

Karatay, no 5934 (=A.2911/C2), ‘Aynî’nin ana metninin 2. cildinin kopyasıdır, 896/1490 tarihli. El yazmasındaki gibi boş bölüm.

Karatay, no. 5945 (A. 2912/1), Yaratılıştan 21. yy’a kadar olan olayları kapsar. Muhtemelen 10./16.yy tarihli. Uygun yaprakta, 289b, kopya edenin notuyla birlikte boş bir bölüm vardır: “Bu yüzden ben onu aslında buldum, bir boşluk” (*wa-kadā wajadtuhu fī nusxa bayāḍ^{am}*). (Türk kabileleri ve Oğuz kabileleri hakkında malzeme 101a, b’dedir.)

Karatay, no. 5944 (=R. 1557), 2. cildin bir kopyası, 1127/1715 tarihli. Boş bölüm.

Karatay, no. 5943 (=B. 273), 2. cildin bir kopyası, 1143, 1722 tarihli. Boş bölüm.

Muamma olan bölüm şu anda Süleymaniye kütüphanesinde bulunan ‘Aynî’nin EY.’sında bulunmamaktadır. Örnek aşağıdaki gibidir:

Esad Efendi, no. 2322, cild ikinin bir kopyası, 1096/1685 tarihli. Suryaniler ve İfranç hakkındaki bölümler arasındaki 255a yaprağında hiçbir şey yoktur (hatta bir boşluk bile).

Togan’ın Dīvān’ın EY.’sına benzer 6 sayfalık muamma bölümde gördüğünü belirttiği Divan’dan bölümler aşağıdaki gibidir: 40-1 **oğuz** (EP. I, 56-57 622-5 **türkmān** (EP. III, 304-307 [!]), 24-28 D (EP. I, 29-36), 7-8 6 (EP. I, 9). Biz ‘Aynî’nin el yazmasının bu bölümlerin ilk ikisinden ve de EY. 20-1’den parçalar içerdiğini üstte gördük. Cilt I’de bu parçalar yaklaşık 2 sayfa yer kaplar; hâlbuki 2. Cilt bir sayfaya yakın boş bir bölüm içerir. Togan’ın ‘Aynî’nin bizim elimizde olandan farklı bir Divan EY.’sına sahip olduğunu kanıtlamak için bahsettiği üç noktanın sadece biri (TFİ’J şeklinde yazılır) el yazmasında bulunur; biz bunu üst bölümde farklı bir yolla anlattık.

Biz Togan’ın raporundaki karışık noktaların nasıl anlatılacağı konusunda kesin bir şey söyleyemeyiz. Ama biz onun şu an bilinmeyen bir başka kütüphanede gördüğü 2. cildin bir kopyası hakkındaki notları ile, Topkapı Sarayı Kütüphanesinde gördüğü I. ve II. cilt hakkındaki notlarını karıştırdığını düşünebiliriz. Bu kopya aydınlanana kadar, ne ‘Aynî’nin metninde temel alınan muamma bölümün yazarı belli olabilir ne de onun Divan temel alınarak oluşturulduğu, ya da bu el yazmasının bizim elimizdeki mi yoksa farklı bir kopya mı olduğu.

33. Bir istisna var: O bir sonraki kopyanın 4. cildine 2912 numarasını verdi. (Karatay no. 5945-5948)

‘Aynî’nin bizim elimizdeki EY.’sını temel aldığı yukarıda gösterildiği için, onun içerdiği malzeme Kaşyarî’nin çalışmasını tekrar oluşturmada kullanılamaz. Ama bu metnin tarihini ortaya çıkarmada yardımcı olabilir.

9. Metnin Tarihi

Önceki beş bölümün sonuçlarını beraber ortaya koyarsak, aşağıdaki kronolojiyi önerebiliriz. Önerilen tarihlerden bazıları varsayım, bazıları ise sonuçtur.

Kaşyarî kitabını 25 Ocak 1072, Çarşamba günü yazmaya başladı ve son düzeltiyi 9 Ocak 1077’de Pazartesi günü tamamladı. Bu kitabı bitirip Bağdat’ta halife al-Muqtadî’ye ithaf etti.

1258’den sonra Kaşyarî’nin el yazması Abbasi halifeleriyle birlikte Memlûk diyarına geçti. Burada, özellikle Kahire ve Şam saraylarında, Arapça konuşanlar tekrar Türk dilini öğrenme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldılar. Aynı Selçuklu hükmü altındaki Bağdat’taki gibi. Kitabın yeni sahibi bir kopyaya sahipti. Fars kökenli olan, vatani Moğol istilasındayken Şam’a gelmiş, aslen Savalı bir kişi bunun için çalışmıştı. Kopya eden kişi görevini 1 Ağustos 1266 Pazar günü bitirdi. Yazılış yeri olarak ya Şam’ı ya da başkent Kahire’yi alabiliriz. Kopyanın hem Arap hem de Türk dilbilgisini öğrenen sahibi, Kaşyarî’nin Divan’da tanımladığı dilin Türkmen dili olduğunu ileri sürenlere olan kızgınlığını kopya edene başlık sayfasına bir not yazdırarak gösterdi.

Bu noktada el yazması kaybolur.

Takip eden bir ya da bir buçuk yüzyıl içinde, en azından iki ya da üç el yazması içinde metinde değişiklikler yapıldı (yukarıdaki “Yorumlar ve Kenar Notları” bölümüne bakınız, no.2,4,5) Bunlardan ilki, (“Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden” bölümüne bakınız) hem Arapça hem de Türkçe olarak tam metnin hareketleriyle doldurulmasıydı; o, bu el yazmasında Memlûkler arasında o zaman konuşulan Qifçâq şivesine göre Türkçe hareketlendirmeyi değiştirdi. Bu değişimlere ve onun yazısındaki kanallara bakarak, onun 14. yüzyılın sonlarında Kahire ya da Şam’da yaşamış olduğunu düşünebiliriz. Diğer ikisinin yazımı 1422’den önce son bulmuş olmalı. Muhtemelen, diğer el yazmaları (6-9) bu zaman zarfında mevcuttu.

1400’de kitabın sahibi, aslen Şamlı iyi tanınan bir bilim adamı olan, Kahire’de oturan ve adını başlık sayfasında yazdıran birisiydi (“Başlık Sayfası” bölümüne bakınız). Kitap 1422’de hâlâ Kahire’de olmalı. Çünkü o iyi bilinen bir başka bilim adamı tarafından kendi en önemli eserini yazmak için kullanıldı. (“Badraddin al-‘Aynî” bölümüne bakınız).

1517’de Osmanlıların Memlûk devletine son vermesinden sonra, kitap İstanbul’a getirildi. Bunu izleyen birkaç yüzyıl birçok Osmanlı araştırmacı tarafından çalışıldı. Bunlardan biri (“Yorumlar vs.” no.10 a bakınız) metne iki kenar notu ekledi. Bir ikincisi (no.11) metin üzerinde düzeltmeler yaptı, bu düzeltmelerden bazıları bu kişinin Divan’ın bir başka el yazmasına daha sahip olabileceğini gösterir. Üçüncüsü (no.12), belki de 19. yy’da, metni anlamanın zayıf olduğunu göstermek amacıyla çok sayıda kenar notu yazdı.

1650 yılı civarında, ünlü Osmanlı yazarı Katip Çelebi (Hacci Halife) Dīvān'ın bir kopyasını gördü ve o bunu kendi bibliyografyasında, Kaşf az-Zunūn³⁴, not etti. Onun notu şöyledir:

Maḥmūd ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammad'ın [krş. EY.2;6] *Dīwānu Luḡat at- Turk'ü* [dikkat]. O şöyle başlar: “Cömetlerin en cömerti olan Allah'a şükürler olsun, vs.” [krş. EY. 2:2]. O, bunu Arapça olarak açıkladı. O, Türk şivelerinin 18 harf etrafında döndüğünden t, ʈ, z, ş, ɖ, h, h harflerini içermediğinden bahsetti [krş EY 6:7 7:5-6]. O, kitabını Abū l-Qāsim ‘Abdallāh ibn Muḥammad al-Muqtadī bi-Amrillāh, halifeye [krş. EY. 3:10-12] ithaf etti.

O, genel olarak, Katip Çelebi'nin bizim elimizdekinden farklı bir el yazması kopyasını da gördüğünü düşünmüştür, çünkü o, başlığı “Türk Şivelerinin Divanı” yerine “Türk Dillerinin Dīvānı” şeklinde ifade etmiştir. Ama muhtemelen başlığı yanlış okumuştur.

20. yüzyılın başında, kitap onun akrabalarından bir kadına verildi, bu kadın zor durumda kaldığında onu 30 altından daha az paraya satmamasını söyleyen Vanioğullarından Nazif Paşa'nın akrabasıydı. 1917'den önce bu kadın kitabı İstanbul'da bir kitapçıya satmak için verdi. Kitap iyi bilinen bir kitap koleksiyoncusu tarafından satın alındı. Ali Emiri ve o şimdi İstanbul'un Fatih semtindeki Millet Genel Kütüphanesinin bir bölümü olan Ali Emirî Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Özellikle Ali Emirî, Kilisli Rifat (Bilge)'a kitabının basılması görevini önerdi. Rifat'ın raporuna göre, o görevi aldığı anda kitap kötü bir durumdaydı: Sayfaları karışmıştı ve yaprakları tamamen düzensizdi. İki aylık bir çalışmayla Rifat yaprakları doğru şekilde düzenleyebildi ve kitabı tamamladığını bildirdi. Bir de sayfaları numaralandırdı.³⁵ Rifat yayın için kitabı hazırlamaya devam etti ve kitap 1917-1919 (EP) arasında üç cilt halinde basıldı.

Orijinal kitabın onarımı ve şeritlenmesi bu zamana yakın yapılmış olmalı. Kenar notlarının çoğu tamir şeridinin üzerindedir, bu da onların yeni olduğunu kanıtlıyor (“Yorumlar”, vs. no.13 bakınız.). Bir sonraki sayfadaki ilk kelimeyle birlikte asıl sayfa ve yaprak numaralarının açık mürekkeple yazılması Kilisli Rifat (no.14) tarafından yapılmış olmalıdır. 1917 (no. 15)'de oluşturulan metinde meraklı bir kurşun kalem düzeltmesi olmasına rağmen, kurşun kalem notlarının çoğu muhtemelen sonradan yazılmıştır.

10. Yazım Hataları, Gölge Sözcükler, Metin Düzeltmeleri.

Dīvān'ın, Kaşgarî'nin yazdığından iki yüzyıl sonra kopya edilen, elimizdeki tek EY.'sı hem Türk şivelerinde hem Arap dilinde birçok yazım hatasını içerir. Bu, Dīvān çalışmalarının basından itibaren görülebilir. Kilisli Rifat, metnin tıpkıbasımında (ED) Arapça'yı normal hale getirerek büyük bir hizmeti gerçekleştirmiştir. Türk şivelerine gelince, o el yazmasında gördüğü gibi bıraktı.

Karşılaştırmalı Türkoloji ve geniş olan çalışmalarının ışığında, Brockelmann hazırladığı sözlükte (MTW) birkaç düzelti önerisinde bulundu. Örneğin Basmil Kabile adı EY.'sında Y ile telaffuz ediliyordu. Rifat onu Y'li şekilde bıraktı. Brockelmann (DTS, 241) bu okuyuşu eski Türk yazıtlarında bu adın bulunuşuna dayanarak B-'li şekilde okuyarak düzeltti.

34. Ed. G. Flügel, 7. vols. (Leipzig-London, 1835-1858), Vol. III, P. 305; ED. Ş. Yaltkaya, 2 vols. (İst, 1941), Vol. I, P. 808.

35. M. Şakir Ülkütaşır, *Kaşgarlı Mahmud*, (İst, 1946), p. 44.

Atalay, Brockelmann'dan da ileri giderek yeni okuyuş önerileri getirdi, ama birçok bölüm için, bunları dipnotlarla sınırladı ve metni büyük oranda ED'deki gibi bıraktı. Nitekim onun ilerledikçe cesaretinin daha fazla arttığı görülür, çünkü III. ciltteki metinde I. cilttekine oranla daha fazla düzelti önerisi mevcuttur. Ama ne Brockelmann ne de Atalay metni oluşturmak için yaklaşımlarında uygun prensiplere başvurmamışlardır. (DTS bu bağlamda zor ilerledi. Birçok düzelti Taymas tarafından Atalay'ın çevirisinde yapılan eleştiride önerildi.).

Görünen o ki Atalay, 1926'da ve 1927'de yayımlanan Rabguzi'nin Sentaksı adlı Schinkewitsch'in çalışmasında ortaya çıkarılan bu probleme radikal yaklaşımın farkında değildi. Schinkewitsch Brockelmann'ın Divan'daki şiir okuyuşlarına pek çok düzelti önerdi. O, bu düzelteleri yaparken, Türk dillerine ait malzeme Kāşgarî'nin Arapça çevirisine göre ayarlanmış olmalı, görünüşünü esas aldı, bu görüş Brockelmann'da asla yer almayan bir görüştü. Örneğin, 229'daki şiir kıtasında **böktir**, ikinci dizede: BARIQ YA'QIB QYA' KURDM şeklinde okunur ve çevirisi şu şekildedir: *ra'aytu min ba'idin sawād^{an}*, "Ben uzaktan siyah bir nokta gördüm." Brockelmann bunu şöyle okur: **yariq yaqib qaya kördüm** ve şöyle çevirir: "nachdem ich mich der Erdspalte (?) genähert hatte, erblickte ich einen felsen" Schinkewitsch bu noktada kopya edenin onaylamış olduğunu gördü ve o aşağıdaki dizeyi şu şekilde düzeltti: **yıraq baqib qara kördüm**; tam metin çevirisiyle böylece uygun duruma geldi (Rabguzi's Syntax, II,36).

Bu ileri görüşlü yöntem Dīvān çalışmalarının ana akışına maalesef değiştirmedir. Brockelmann kendi "düzeltilmiş" şekillerle gölge sözcükleri de içine alarak sözlüğünde bir karışımı birleştirmiştir. Bu yüzden, **yariq** "gespalten" ile birlikte, üstteki şiirde ilk sözcüğün okunuşu için (MTW,79), **bariq** "eine undeutlich in der Ferne auftauchende Erscheinung (?)" okuyuşunu da bulabiliriz. (MTW,31) Görünen o ki, Brockelmann, karşılıklı referans olmadan aynı sözcüğün iki okunuşuna sahip olma konusunda ve de bu okunuşlardan birinin hopax legomenon olmasından da rahatsız değildi (her ne kadar soru işaretinin varlığı onun bölümünde belli bir şüpheyi gösterse de).

Atalay'ın bu dizeyi okuyuşu şöyledir (Tercüme I, 456): barık yakıp kıya kördüm, çeviri ise "yakın vararak bir karaltı gördüm." şeklindedir. (Arapça çevirisinden: "Uzaktan bir karaltı gördüm.") Dizinde, aynı sözcüğü Brockelmann'daki şekliyle bulabiliriz: *barik* "uzaktan beliren karaltı" (Dizin, 70); ve bu Rusça Eski Türkçe Sözlükte (DTS, 84) de görülür.

Sir Gerard Clauson ilk Türkçe malzemenin tam şeklinin işlenen analizinin temelinde metni yeniden oluşturma, gölge sözcükleri atma ve belirleme çalışmasıyla Dīvān çalışmalarına son noktayı koydu. 1955 sonrasına kadar, "Türkçe gölge sözcükler" adlı makalesinde, Clauson "Kasgarî'nin EY.'sının hemen hemen kusursuz olduğuna" gönderme yapabiliyordu. (JRAS, 1955, p. 137); ama o 1972'de anıtsal sözlüğünü (ED) yayımlarken Dīvān'daki birçok sorun üzerinde çalıştı ve daha iyi okumalar önerdi. Clauson özellikle Kāşgarî'nin söz varlığını gruplamada izlediği yolda duyarlıydı ve ilk zamanlar, metni oluşturmada Kasgarî'nin uygun yoluna başvurmayı denerdi. Bazı örneklerde, o belki de fazla cesaretliydi; ama prensip olarak daha etkiliydi. Atalay'ın durumundaki gibi, Clauson'un metne karşı tutumu çalışma boyunca daha serbestti.

Bu yüzden, Türk şivelerine ait malzemeyi oluşturmada iki önemli metodolojik ilkedden söz edildi: 1) Arapça malzeme, genel olarak Türkçe malzemedan daha güvenilirdir (Schinkewitsch'in veya her ne kadar uygun olmasa da, Clauson'un kullandığı malzame). 2) Sözcükleri gruplamada izlenen sistem düzenli ve uygun (Clauson'un kullandığı). Bir de

şimdiye kadar genişliğinden dolayı verilmeyen bir üçüncü yol daha var: 3) Türkçe sözcükler için Arapça denkleminin seçilmesi kayda değer şekilde uygundur. (Bu bir ölçüde temel dizinde görülecek)

Devam edegelen bir moda olarak biz bu prensiplere uyarak, Divan metninde kalan problemlerin birçoğunu (her ne kadar hepsini olmasa da) çözdük. Nitekim burada bir problemin şimdiye kadar belirlenmediği durumlarda metnin yeni okuyuşlarını amaçladık.

Yazım hatalarının ve hatalı okunuşlarının çeşitli kategorileri aşağıdaki listede gösterilmiştir. Birçok örnek, özellikle de ilk kategoride asıl kopya edenin değil, sonradan yazarların kabahatidir, (“Mürekkep rengi ve sonradan kopya eden” bölümüne bakınız). İlk bilim adamlarının burada doğru olarak oluşturdukları okumalara bakarak, referanslar ilk olanlara yapıldı. (Temel dizinin listedeki kategorilere şu şekilde göndermede bulunduğu not edilmelidir. Xa, Xb, vs.).

a. Sadece Ünlü

- ? 46 'ALUQ **oluq** (37'deki **olut**'un kökü, krş. **olgun**, vs.).
- 51 'AĞAİN **ayın** (= Ar. *ayann*, bu yüzden hatalı; ED, 87).
- 60 'İNKAS **āṇās** (<**āṇ**-!).
- 60 'URKUJ **ārkāc** (krş. WB, I, 780 ³**ārkāš**).
- 79, 637 'ILINJ **ulinç** (sonra gelen sözcüğün etkisi?; ED, 148).
- 98 'ADIR- **üdü**r- (önce gelen sözcüğün etkisi; ED, 67). Ama 186'da **kümüš** V: 'UDRDUM **adirdim** (Arapça çevirinin temelinde).
- 112 'ATAT- **ötāt**- (<**ötā**-).
- 126 'UTLAŠ- (bkz. n.) **ätläš**- (<**ät**-).
- 150 'UZUMLAN- **üzümälän**- (**üzüm** ile karışır; ED, 27-8).
- 153 'ARIFLA- **uruyla**- (önceki sözcüğün etkisi; ED, 220)
- 230 TARMAZ (ve de 173'de **qarç**: TURMUZ) **tarmuz** (< Fars. *tarmus*)
- 232 BAŞLA'G **boşlay** (MTW).
- 240 TUKLUK **teglük** (ED, 480).
- 250 QABIRJA'Q (bkz. n.) **qaburçaq** (bkz. ED, 586; krş. CC **qaburçuq**).
- ? 263'de **qaşgalaq** V: 'AT'R **ötār** (< **öt**- “ötüş” (kuş)).
- 276'da **çal**- V: 'ALIP **ilip** (AR. '*aḍḍa*, krş. **iliş**'in tanımı).
- 349:14'de KUNIKTIY **kenikti** (ED, 731).
- 325 QINIŞ- **qaniš**- (krş. **qaniy**, **qanit**-).
- 375 TABRAŞ- **tapriš**- (ED, 445).
- 429 TABRAT- **taprit**- (önceki sözcüğün etkisi, ED, 444).
- 460 YALIYM'N **yulimān** (< **yuli**-!).
- 517 QAYG **qiyiy** (ED, 676).
- 565 QARJA' **qurça**- (ED, 647).
- 605'de **siṅāk** V: TIKIB **tügüp** (Ar. *ya'qidu*- yaz vebaları “onların kuyruklarını ve saldırılarını bağlar,” savaş atları gibi!, krş. 237-8 **quдруq** V; şimdiye kadar **tikip** okunmuş).
- 611'de **qadaš** P: 'IKDIŞ **ögdāš** (DTS, 379; ED, 103).
- 614 SİUNK-, 617 SİUNGDUK- **suṅ**- **süṅdür**- (bu kök her ne kadar var olmasa da Kāşyārī onu **siṅ**-'den ayırdı, onu kökü **süṅü** veya **süṅük** olmalı).

b. B, T, N, Y arasında karışıklık

- 10:7'de: 'ARINDIY **arīdi** (Ar. *naẓufa*).
- 20:16'da ve başka yerlerde: YASMIL **basmil** (MTW).
- 54'de **āy** V: 'ITIN **anun** (<anu-).
- 56'da **ori** P: TABRAUVR **tērišūr**; ve 66'da **imrām**: TIYRIŠTY **täpräšti** (ED, 163).
- 116 'ABIT- **opi-**.
- 172 YART **bart** (EP). 59'da aynı sözcük **añut** P: YURT (bu yüzden **yurt** "şarap ölçme kasesi" anlamında bir hatalı sözcüktür; son olarak ED 176'da düzeltilmiştir).
- 190 YURIQ (bakınız n.) **bariq** (< **bar-!** **yoriq** ile karışır).
- 191'de **çaruq** N: BTZAN **bīzan** veya **bīžan** (İran efsanelerinde iyi bilinen bir kişi).
- ?199'da **qizil** V: YUR-KAŠIP (bakınız n.) **tergäšip** (bakınız İndekste **tergäš-**; bir sonraki dizedeki **yörgäšip** gibi uyaklı bir sözcük onu burada engeller; ***yüzkäš-** veya **yüzläš-**, ED 986'da önerildi, bulunmuyor).
- 211'de **munda** V: TAMUV **yamu** (ED, 503).
- 227 YARKUJ **bürgüç** (ED. 362-3).
- 229'da **böktir** V: BARIQ YA'QIB **yıraq bāqip** (Schinkewitsch).
- 231 YURBA'Š **borbaş** (ED, 356).
- 235 BAŠNAQ **baştaq** (ED, 378).
- 242 SANKIL **sāpgil** (Taymas I, 237; krş, WB, IV, 497, 730).
- 377 YASΓAŠ- (bkz. n.) **tasgaš-** (Dizin).
- 377 QISTAŠ- **qasnaš-** (ED, 668).
- 387'de **türlün-** V: YUKARMAN **bögärmän** (< **bög-!** Şimdiye kadar **yükärmän** şeklinde okundu ve ***yük-** 'den geldiği düşünüldü, **ük-**!'ün var olmayan bir başka değişik şekli.).
- 404'de **tiyraqlan-** V: YATA'R **tetār** (< **tet-**: yaklaşma durumu alır, 412'deki **tet-** sözcüğünde olduğu gibi; şimdiye kadar **yetār** şeklinde okundu, ama **yet-** belirtme durum eki alır, 422'deki **yet-** ve 105'teki **eliq-** V gibi).
- 410 YURKAK **bürkāk** (ED, 363).
- 423 YITIT- (bkz. n.) **yanut-** (ED, 947).
- 426:16: QUMIN·DY **qomīdi**.
- 453 BAYN **yepün** (Tercüme III, 21 n.- ama Dizinde! **bayın**).
- 495 BUVD **tōd** (önceki sözcüğün etkisiyle, ED, 449).
- 509-10'da **qāz**: YANKAND; DIZRUVTIYN **baykānd**; *diz ru'īm* (Fars.) (krş. J. Markwart, *Wehrot und Arang*, Leiden, 1938, s.160; R. N. Frye, *The history of Bukhara ... by Narshakhī*, Cambridge, Mass., 1954, s. 44; C. E. Sachau, tr., Al-Biruni, *The Chronology of Ancient Nations*, London, 1879, s. 221).
- 536'da **sü** V: 'AYA' **apa** (kafiye için; özel ad).
- 566 YAWRA'- **tawra-** (ED, 443).
- 566'da QAYNA- **qatna-** (ED, 603).
- 601'de **siñ**: KUMINJA'- **kömīçä** (ED, 722).
- 627'de **qorq-** V: YARA' tür-ä (yani., **tür-** 'ün emir hali ve istek kipi eki ä).
- 634'de **qōd-** V: BAQIL **yaqqıl** (< **yaq-**).
- ?635 SURIYA'- ; KURLA'- **sorpla-**, **korplä-** (ED, 845; 738).
- 636'da **toldra-**: TUVY **bōy** (ED, 495).

c. Diğer ünsüzlerin karışması

- J, X. ?245 XUJVNA'K **çüçünāk** (<**süçi**-? krş. WB III, 2200 **çüçülük** "tatlılık" (çay.).
541 JATUQ **xutu** (bakınız R. Dankoff, "*khutu* ve *chatuq* üzerine bir not," *JAOS* 93.4 [1973], 542-3.).
- J,K. 195 JKK **çeçäk** "kızamık" (ED, 400).
- R, Z, D. 76 'ZRV **aržu** (ED, 200).
84 'AWZUVRIY **awruzi** (ED, 15).
140 'AWRA'- **äwzä**-(EP).
220 BARΓA'N, Ar. *fats* "çekiç": **bazyān**, Ar. *fuṣ* 'demircinin çekici" (ED, 390).
232 TUTZA'Γ **tuṣrāy** (EP).
257 SUBUZΓA'N **suburyān** (MTW).
261 TARILKA'N **tizilgān** (ED, 575).
? 364'de **qaztur**:- QADAG **qaziṣ** ("kanal" olarak çevrilir, ama muhtemelen **qaz**-'ın **iṣ**'li hali mastar durumudur, krş. 192 **qazuq**; ED, 598 **quḍuq** "iyi" şeklinde okunur, bunun için pek çok düzelti gerekir).
391'de **qazyan**- V: YUDOQ YUDY **burqi yüzi** (kopya eden bu noktada kabul ediyor; krş. 13:10. Burada **burqi** tekrar *wajh* 'abūs şeklinde çevrildi ve 233 **tumliṣ**'de biz tekrar YUDİY **yüzi** sözcüğünü buluruz).
442 YANKZAT- **yaṣrat**- (ED, 952).
468 YZGJY **yoriṣi** (ED, 964).
546'da **bügü** V: 'IRDADIM **eḍārdim** (uyak için; kopya eden **irte**-'nin Oṣuz şivesindeki biçimini yerleştirdi).
571 QIZΓA'- **qirya**- (ED, 655).
590'da **satiṣa**- V: YARIGSA'DIY **yazırsādi** (ED, 986).
608 SAZINJY **sarinçi** (ED, 864).
- R, T. ? 245 TARIRQUV **tatirqu** (< **tatir**?).
- R, Y. ? 229'da **böktir** V: QYA' **qara** (bkz. n.; Schinkewitsch).
?555'de **ota**- V: 'RLA' **ayla** (Ar. *kaḍā*). Brockelmann: **ärlä** "vatansız"(Volkspoesie, II, 36), "Heimatstatte" (MTW); Tercüme: **erle** (**er**'le bağlantılı, yer! sözcüğünün varyantı) "yurtluk" ; DTS: "usud'ba" ; ED, 229'de **ergü** "barınak" (Divan'da başka yerde yok) şekli önerilir.
- R, V. 84 'ŞKURTY **eşgüti** (ED, 261).
- Z, N. 164'de **kiz**: KIZ YIBAR **kin yipār** (ED, 756).
42'de **ölās** V: MNKYZ **māñin** "ben ile" (şimdiye kadar **māñiz** "ten" şeklinde okundu).
- G, N. 233 SAFLIΓ **sanliṣ** (< **sān**; krş. WB IV, 304; W. Bang ve Gabain, "Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der Türkischen Turfan-Texte," SPAW, 1931, S. 497).
- G, W. 371'de **çärmāš**:- JAGIΓ **çawiṣ** (ED, 430).
388 JAGLAN- **çawlan**- (< **çawla**-).
- G, Q. 82'de **armayān**: YARMAQAN **yarmayān** (G. Clauson, "Turkish Ghost Words," *JRAS*, 1955, P. 137).
258 QAQURΓA'N **qayuryān** (ED, 613).
466 YASIFLIΓ **yasiqliṣ** (ED, 975).
470'de **yüz**:- TUTM **toqum** (ED, 984).
488'de **yetrül**:- SUNKUQ **soṣuṣ** (**soṣ**'un belirtme durumu; şimdiye kadar **soṣuq** okundu- gölge sözcük).
508'de **qāt**: 'FLΓV **awilqu**.
551 QIARQUVY **qaryūy**, **qirγūy** (ED, 654).

- 613 QARANKGUV (bkz. n.) **qaraŋqu**.
 Q, W. 37 'UWUT **oqut** (< **oqi-**; önceki sözcüğün etkisi).
 Q, V. 541 BUTUQ; JATUQ **botu**; **xutu** (ED, 299; 402- **çatu-** bakınız J, X üstte).
 K, L. ? 64'te **ördäk** P: 'IKNVR **ellānūr** (Ar. *yatamallaku*; < **el** ama ***ellān** yoktur!).
 110 'IKAN-N **alin-** (önceki sözcüğün etkisi; **alin-** QB'de 5768. dizede bir kadının bir adamın spermini "alma" bağlamında kullanılır; krş. *Türkiye'de Halk Ağızlarından Derleme Sözlüğü*, Cilt I, Ankara, 1963, s.220: alınmak (I) "Dişi hayvan gebe kalmak, döl tutmak").
 326'da **soruq-**: TIYUVL **yitūk** (Tercüme II, 115 n.).
 446-7'de **yin** V: 'RLK **ärkāk** (ED, 561).
 K, T. 455'de **yula** V: 'YWT **ēwāk** (ED, 6).
 L, '. 59'da **aŋar** V: BALZAY **yāzi** (Tercüme I, 94).
 S, Ş. 343 SASAIN- **sāšin-** (< **seş-**; Ş'nin SA gibi yanlış okunması).
 390 SATLAN-, Ar. *iḥtazā šatlan-*, Ar. *ijlara'a* (MTW, 174- Arapçanın düzeltilmesi; Taymas I, 248- Türk dillerini düzeltilmesi).
 456'da **yamāy** P: QARİŞ **qars** (ED, 663).
 S, B. ? 568'de **siyza-** 'IYSIN **yīpin** (**yip yi**'den ziyade "sırım" anlamına uygundur).
 S-B, B-Ş. 236 BAŞGA'Q **sapyāq** (ED, 786).
 M, F. 531 KUYFAN- **küymän-** (ED, 755-6).
 M, V. 81 'RUM DUVN **arūdūn** (ED, 232).

d. Eklenen ve kaybolan harfler

- 32 'UDUV; 'UVA'; 'VQ' (bkz. n.) ü; ü; ö (ED, 1).
 66'da ändik V: YATIL- **ētil-** (bkz. n.).
 77 'AZ₂MA₂N₂ : (bkz. n.) **azma** (ED, 288).
 145 'ATLAN- **atla-**.
 272'de **çoq-** V: 'USN LAYUV **üsläyü** (Brockelmann, Volkspoesie II, 37).
 380: 3'de BURUŞDY **borbaşdi**.
 417'de **törüt-** V: 'D **ädiz** (Schinkewitsch I, 153-4; Brockelmann onu **äd** şeklinde okur- Volkspoesie II, 39; Tercüme ve ED: **uđu**).
 441 MINKDADTIY, MINKDA'R MIKD'MAK **māŋdāt-** (EP).
 ? 466:8'de 'UYUFLUT- **ūyluy** (ED, 271).
 548 JILA'R **çila** (sözü edilen sözcüğün ilk harfinde harf tekrarı: *rawt*; ED, 418).
 Ve de 192'de **qiruq**: **ađaq** muhtemelen **ađaqliq** şeklinde okunur (bkz. n.); ve 522'de **çolqūy**: **älig äliglig** şeklinde okunmalı.

e. Muhtelif

- ?85'te **açıyliq** P: metin su lekeli; şimdiye kadar Š'BVK **šabūk** "çabukça" (Farsça) şeklinde okunan bir sözcük muhtemelen **tärk** (**šap?**) biçiminde okunmalı.
 156'da **orīla-** V: YARIQ **yorip** (Ar. *ja'a*). Brockelmann bunu 229 **böktir** V (! Volkspoesie I, 7)'de **yırak** "gespalten" sözcüğünü **yariq** biçiminde aldı; Tercüme: **yırak** "uzak."
 173'de **känd** V: KALNKIZLAYUV **kälginläyü** (ED, 718).
 206'da **qāyil** P: QL **qari** (Ar. *šayx*). Clauson (ED, 614) **qul** sözcüğünü "(Allah'ın) hizmetçisi" anlamında düşünür; ama bu asla Arap. *šayx* "yaşlı adam." sözcüğüyle çevrilemez.
 ?209 JATIYBA' **käsbä** (?- ED, 402).

? 520'de **quyār**: BUV QUYA'RIY **bu quyār qizi** (sadece bu okunuş Arapça'ya göre Türk dillerine çevrilir; Tercüme III, 171: **bu quyār är**; ED, 679 Ar. *bintuhu, bi-fīhi* şeklinde düzeltilir ve "Ağzından köpük ve damla akıtan adam" şeklinde çevrilir).

?523 QUDUVJaq **quyurçaq** (ED, 606).

547'de **sökä** V: 'UDUV QAM' TBN ?AİDIY **uđu barma tebän yiğdi** (kopya eden bu noktada onaylamış); okumanın amacı Arapça ile uyumluluğu kontrol etmektir; **uğulama** uygun olabilir; **yiğ-** = Ar. *'adānī* "o benim arkamdan tuttu" anlamı şüphelidir; çünkü özellikle de **yiğdi** sözcüğü bir şiirin bir başka kıtasında uyak sözcüğüdür- 201'de **bulun**).

f. Üstü çizilmesinden kaynaklanan Arapça yanlış okumalar.

82'de **aramayan**: 'AMUJ Ar. *aṣaḥḥ* (Clauson, JRAS, 1955, 137).

210'da **çügde**: 'ULUX·SA' Ar. al-xuṣṣā' (ED, 414- Clauson da *al-xusā* sözcüğü var, hatalı).

240'da **çäkräk**: QAB' Ar. **qabā'** (ED, 416).

g) Arapça yorum hataları

73 **aluç** Ar. *barqūq*, EY. **barūd** (MTW).

226 **salindi**, Ar. *'awf ar-rajul*, EY. *'arf ar-rajul* (bkz. n.; ve bkz. R.Dankoff, "Orta Türkçe Sertleşme," *Altay Halklarının Alanları II*, ed, L.V. Clark ve P. A. Draghi, Bloomington, 1978, 62-63).

263'de **qaşyalaq** V: **tañ**, Ar. **yudā**, EY. **γudar** (bkz. n.; Brockelmann, *Volkspoesie II*, 36).

352:2'de **suylmiš**, Ar. *γā'ir*, EY. *γābir*.

421 SAKIT-, Ar. *aḥṭā*: **sökit-** Ar. *ajṭā* (ED, 820).

h. Doğru olmayan ama yanlış yorumlanan metin

35'de **öz** V: **qanīqi** "nerede?" Brockelmann (*Volkspoesie*, II, 25): **qonīqi** "onun kalacağı"; (MTW, 159) listelenmiş s.v. **qonuq** 3. "kalma yeri" Tercüme, I, 47: "dileğine eren"; Dizin, 262: **kanık** = **kanığ** (osm. **kanık** "memnun")! ED'de doğru, 637, ama orada belirtildiği gibi Hap. Leg. değil; bakınız DTS, 418-9.

48 'SIK **äsik** (<äs-; **kārik!** sözcüğünün eş anlamlısı; şimdiye kadar **isig** şeklinde okundu).

53 'A'IZ (bkz. n.) **ēz** (**ez-** ile eşsesli, şimdiye kadar **iz** şeklinde okundu).

59'da **üme** V: son sözcük **uma**, **um-** sözcüğünün eylemsi eki almış şekli (Ar. *fī rajā'ika- elif* ve *cim* harflerini birleştiren çizgi silinmiş ve sözcük *radā'ika* şeklinde). Şimdiye kadar **ümä** veya (ED, 3) **öme** ('düşünmek! [için durma]mak').

?62 'TLQ **utluq** N (bkz. n.; Tercüme: Itlık; DTS: Ailuq).

102-3'de **aqiš-** V: son sözcük 'KRŠVR **ügrışūr**'dür; "sallamak" (beşik) sözcüğünden gelmektedir- **bot** sallanan beşik ya da havadaki bulutlar gibi (178-9'da **bulit** V!) "sallanır" (Ar. *yumīdu*) Şimdiye kadar **ägrišūr** şeklinde okunmuştur.

?105 **eliq-** (şimdiye kadar **aliq-** şeklinde okunmuştur; ama 36'da Ar. *la'īm* anlamındaki **ēl** olmalıdır).

107 **özäl-** (**öz'**den gelir; Ar. *rūḥ* sözcüğünde bahsedildiği not edilmiştir ve krş. **özgäy** [sadece QB] ve **öznä-** anlamlarıyla; şimdiye kadar **üzäl-** veya [ED, 287] **uzal-** şekillerinde okunmuştur).

? 128'de **irpäl-** P: **oñäli**<***oñäyali** (ED, 199 **oñärip** şeklini önerir).

185 TAIKİŞ (bkz. n.) **tikiş** (şimdiye kadar **tägiş** okundu).

219'da **tügsin** V: 408 **boquq** V: **bögüldü** (< **bög-**, krş. üstte b, 387 **türlün-** V; şimdiye kadar **büküldi** okundu).

251-2'de **saranliq** V: **siyta-** (şimdiye kadar **yiyla-** okundu- metin suyla kirlenmesine rağmen, S ve T açıkça fark edilebilir).

258 **quduzyun** EY. ve EP. açıkça burada bir Z'ye sahip, ve tabi ki 13:3'de (EP, I, 17:3) bu sözcüğün tekrar bulunduğu yerde. MTW, Tercüme, DTS, ED hepsinde de **quduzyun** sözcüğü vardır. Krş. osm. **kuskun**; Menges, Glossar, 106, s.v. **quşqan** – Menges burada bilinmeyen bir sözcüğü, Doerfer gibi, no. 1494 (TMEN) ortaya çıkarttı ve Clauson, bir kere daha, ona Türkçe-Hotan Sözlüğünün (İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi V, 1973, 37-45) tekrar basımında yer verdi. Nitekim bu sözcük ıslıklı bir sese sahiptir (**kūdāsāh:ānā**)!

353'de **talpir-**: TALWIR **tolwir** (Ar. *hajala*) “pavyon” (krş. 229 **tolwir** ve 485'de **yelwir-**), Ar. *hajala* anlamına gelebilecek “keklik” değil (MTW, 193 “rebhuhn”; Tercüme II, 173 VE Dizin, 566 “keklik”; DTS, 529 “kuropatka”). Son olarak ED 493'de doğrulandı.

356 **tüzgür-** “armağan vermek” (Ar. *ahdaytu*), krş. **tuzgu**! Genellikle “rehber” anlamıyla alınır (*hadaytu* olabilir), bu yüzden MTW “kaymak”; ED: **tüzger-** ‘ben ona rehberlik ettim.’ Tercüme II, 179'da doğrusu: **tüzgerdim** (dipnotta da **tüzgürdüm** şekli doğrulandı) “armağan verdim.”

369'da **täpräş-** V ve 461 **yaymur** V: **öl qar** ifadesi “yaş ve kar” (369'da Ar. *talj wa-nadā talj* sadece 461'de). Şimdiye kadar **ol qar** “şu kar” şeklinde okundu.

601 son (Ar. *‘aqib*) “cehennem” anlamına gelmektedir (krş. 251 **tolarsun**; ve de **burun** “burun” sonra “ön”). Şimdiye kadar “çocuklar, yavrular”

i. Yeniden oluşturmalar

74'de **arpa** P: **art** metinden kaybolmuştur.

586'da **sü** V: (bkz. n.) ikinci dizinin çoğu kopyalanmamıştır. Tekrar yapılandırma Arapça çeviriye dayanılarak yapılmaktadır; 268'deki **qaz-** - **at qazdi** örnek cümlesindeki gibi.

j. Kaşgari tarafından yanlış okunan sözcükler (?)

216 BUTLV **buylu** (bkz. n.; 521'de olmalı).

222 JAT·KA·N· **cılan** (bkz. n.; 206'da olmalı).

Metindeki sözcüklerin okunuşu Kāşgarī'nin izlediği yola göre “doğru” dur!

11. Divan'ın Yapısı

Arapçanın dilbilgisi metodolojisi bakımından Kaşgari'nin güvenilirliğindeki tutarlılık onun sözvarlığındaki asıl düzenlemesinden gelmektedir. 11. yy ile birlikte Arap sözlükçüleri tarafından pek çok yöntem geliştirilmiştir.³⁶ Kāşgarī (EY. 4-5) al-Halīl ibn Aḥmad'in (d. 170 veya 175/786 ya da 791) sistemini adapte etmeyi düşündüğünden bahseder, ama onu kullanışsız olduğundan reddetmiştir. Onun kullanmak için adapte ettiği sistem (EY.4'de altı çizildi), sadece bir Arap sözlükçüsü tarafından bilinen ve Kāşgarī'nin kendisi hariç Türk, Fars ve Arab sözlüklerinin bilmedikleri bir sistemdi.³⁷ Bu, al-Jawhari'nin amcası (d.c.398/1007)

36. Bkz. J. A. Haywood, *Arabic Lexicography* (Leiden, 1965).

37. Kāşgarī'nin Fārābī'yi temel aldığı ilk önce G. Bergstrasser tarafından ifade edilmiştir, “Das Vorbild von Kāşgarī's dīwān luḡāt at-türk,” *Orientalische Literaturzeitung* 24 (1921), 154-5. Bkz. J. Kelly, “On defining Dhū ath-Thalāthah and Dhū al-Arba'ah,” *JAOS*

Abū İbrāhīm Ishāq ibn İbrāhīm al Fārābī (d. 350/961)'nin *Şihāh* adını verdiği, uyak düzenine bağlı olarak hazırladığı geniş kullanımlı Arapça sözlüğün sistemiydi.

Fārābī, onun *Dīwān al-Adab fī Bayān Luḡat al-'Arab* adlı sözlüğünde, söz varlığı için kendine has bir yöntem geliştirdi. Öncelikle, çalışma aşağıdaki gibi altı kitaba ayrıldı:

1. *kitāb as-sālim* ("ses") sadece ünsüze sahip sözcükler
2. *kitāb al-muḍā'af* ("çift"): iki çift ünsüze veya benzer iki ünsüz sahip sözcükler
3. *kitāb al-miṭāl* ("benzer"): ünsüz işlevinde kullanılan *wāw* veya *yā'* gibi illetli harflerden biriyle başlayan sözcükler
4. *kitāb dawāt at-talāta* ("üç harfliler") ortasında illetli harf bulunan sözcükler
5. *kitāb dawāt al-arba'a* ("dört harfliler"): Sonunda illetli harf bulunan sözcükler
6. *kitāb al-hamz*: hemzeli sözcükler (yani. /'/).

(Bu terimlerden her biri aşağıda detaylı şekilde anlatılmıştır.) Sonra her bir ayırım iki temel bölüme ayrıldı, "Adlar" ve "Eylemler". Son olarak, her bölüm içinde, sözcükler, kalıplara ayrıldı. (Bu yüzden, Fārābī ilk önce *fa'l* kalıbındaki sözcükleri verir, sonra da *fa'la*, *fu'l*, *fu'la*, *fi'l*, *fi'la*, *fa'al* v.s. kalıplarındakileri). Bu bölümlerdeki her bir sözcüğün düzenlemesi son harfe ya da uyak düzenine göre yapılmıştır.

Sözcük türetmenin, sözcüğün temel anlamını içeren (*k-t-b* "yazmak") ünsüzlere dayalı bir iskelete, genellikle üç harfli, bazen ünsüz (*katip* "yazar," *maktūp* "mektup") bazen de çeşitli ünlü bileşimleriyle eklenerek oluşturulduğu "kalıp" sistemi sadece Sami dil ailesine ait bir dil için uygundur. Arap dilbilimcileri "yapmak" anlamındaki *f-'l* kökünü model sözcük olarak kullanarak bunu göstermişlerdir. Bu yüzden, *fā'il* kalıbı özneyi, işi yapanı (*kātib* "yazan, yazar" *qātil* "öldüren, katil") gösterir; *ma'f'ul* kalıbı nesneyi (*maktūp* "yazılan, mektup"; *maqtūl* "öldürülen, madur"); *mi'f'al* kalıbı vasıta isimleri (*minsaf* "elek" *n-f-s*'den "dağıtmak"); ve vb. Arapça biçim bilgisi çeşitli kalıplarla gösterilmesine rağmen, kalıplara göre söz varlığı birikiminin düzenlenmesi, genel biçimleri ortaya çıkaran sözcüklerin birlikte gruplanması gibi temel bir özelliğe sahiptir; onun temel eksikliği ise aynı kökten gelen sözcüklerin dağılmış olmasıdır.

Bölümler içindeki düzenlemelere gelince, bu son sese, sonra da ilk sese, daha sonra ikinci sese vb.göre alfabetik bir sıra takip eder (buradan gelerek: 3-1-2, 4-1-2-3, vb.), Görülen o ki Fārābī uyak düzenini kullanan ilk kişidir, sonra bu sistem Arap sözlükçülüğünde geniş oranda kullanılmıştır. Hatta onun yeğeni Jawharī bunun öncüsü olmuştur. Ama kalıp sistemi Fārābī'ye özgüdür.

91.1 (1972), 132-6; ve Kelly III. Biz Fārābī'nin *Dīwān al-Adab*'inin Bodlean Kütüphanesindeki kopyasını kullandık (=EY. Pococke 277). Çalışma yayımlandı, ed. Aḥmad Mukhtār 'Umar, 5 vols., Cairo, 1394-99/1974-79

Yeniden Dīwān'a döndüğümüzde, biz Kāşyārī'nin Fārābī'nin her detayını takip ettiğini görürüz, hatta başlıkta bile, *Dīwān Luḡāt at-Turk*, Fārābī'nin *Dīwān al-Adab fī Bayān Luyat al-'Adab*'ı model alınarak başlık olarak seçilmiştir. Ama Luḡa'nın tekilden çoğula dönüşümü Kāşyārī'nin İslam filolojisine en orijinal katkısı olarak sayılabilir. O, Türk dillerinin karşılaştırmalı söz varlığını verir, yalnızca temel dildeki sözcükleri değil.

Kāşyārī'nin Divan'ındaki ilk altı kitab tamamen Fārābī'ninkine benzer. Tek istisna Fārābī'nin taslağında sonda bulunan *kitāb al-hamza'nın* Kāşyārī'ninkinde en başta olmasıdır. Kāşyārī, Fārābī'nin eserinden bahsetmemesine rağmen, *kitāb al-hamz* hakkında konuşurken, üstü kapalı şekilde bundan bahseder: “Biz burayı Allah'ın Kitabından işaret olması için öne koyduk.” (EY. 4), Kāşyārī'nin eklediği iki ayrım Türk dillerinin Arapça'da bulunmayan ses bilgisel özelliklerini gösterir:

7) *kitāb al-ḡunna* (“nazal”): /ŋ/ veya /nç/ li sözcükler

8) *kitāb al-jam' bayn as sakinaḡn* (“iki harekesiz ünsüzün eklenmesi”): İçinde çift ünsüz bulunan sözcükler

Fārābī'deki gibi, bölümlerin her biri iki temel bölüme ayrılır, “Adlar” ve “Eylemler” (Kāşyārī 8. bölümde bir istisna uygular, aşağıdaki tartışmaya bakınız.) Sonra bütün sözvarlığı harf sayısına (ünsüzler), ilk önce iki harfliler, sonra üç harfliler, vs. göre kategorize edilir. (Fārābī de iki harfli kategori bulunmuyordu, çünkü o Arap filologlarının bütün kökleri üçlü köke uydurma eğilimlerini takip etti ve de Kāşyārī altı harfli bölümler için çok fazla sorun buldu. [yani. EY-264]³⁸ çünkü Türk dillerinin sözcük yapısı eklemeli bir yapıya sahiptir, halbuki Arapça sözcüklerde nadir olarak beş harfli kök görülür). Fārābī ünlülere dayanan kalıpları temel alan bu büyük bölümlerin içinde ayrı bölümlere de yer vermişti (buradan gelerek: *fa'l*, *fu'l*, *fi'l*, *fa'al*, *fa'ul*, *fu'al*, vs.) çünkü bunların her biri özel anlamlara sahip olabilirdi. (yani. onlar ayrı birer biçim olabilirdi) Türkçede ünlü kalıpların biçim bilimsel önemi olmadığından, Kāşyārī bunları büyük kategoriler içinde gruplandırdı (yani. EY-33: “Bölüm: Çeşitli harekeleriyle, ikinci harfi ünsüz *fa'l*, *fu'l*, *fi'l* kalıpları”). O, girişin sonunda Fārābī'den söz ettiği bölümde görülür (EY. 28) bu noktayı belirtirken şöyle der: “Daha açık ve kısa olması amacıyla, *fatḥ*, *ḡamm* ve *kesr* bölümlerin hepsini tek bir çizgi ile koydum.” Sonuç olarak, her bölüm içinde, sözcüklerin düzenlenmesi Fārābī'nin uyak düzeni şemasına uygun olarak yapılır.³⁹ Ve de 8 ayrım içindeki çalışmasının temel bölümlerini belirleyen ses bilgisi özelliklerine bağlı olarak her bölüm içinde alt bölümler vardır (yani. EY.32:11 “Nazal” [al-ḡunna minhu], /ŋ/'li iki harflilerin hepsi bu başlık altında listelendi.) Genelde her kitap kendi fonolojik karakterlerini içeren sözcüklerden oluşuyor, ama bu yapısal olarak mümkün değil, aslında kitaplar arasında çok sayıda çakışmalar var.

Türkçe Arapça'daki gibi iç türemeden ziyade sondan eklemeye dayanan bir sözcük yapısına sahip olduğundan, kalıp sistemi Fārābī'de olduğu gibi sözcük sınıflarının sadece biçimsel açıdan sınırlarını çizemez. Ama uyak prensibiyle birleştirilebilir. Asıl etkili yöntem yaygın eklere sahip sözcükleri bir arada sınıflandırmaktır, bu, Kāşyārī'ye biçim bilgisi bakımından onun sık gezintileri için imkân tanır. Bu yüzden, bölüm: *fa'al'al*, *hamz* kitabının ad bölümünde, ilk önce Γ alt başlığına sahiptir, bunun altında /-liḡ/'le sona eren bütün sözcüklerin listesi verilir, sonra Q başlığı altında /liq/'le sona erenler; sonra K başlığı altında

38. Krş. EY. 13: Yedi harfliler – “Bu, adlarda nadirdir...”

39. Krş. EY. 16-17, “Kalıp Düzeninde” ve “Harf Düzeninde”

/-lig/ ve /lik/'le biten sözcükler verilir, o bir dil bilgisel tenezzühte farklılaşır (86 **egâtlig** G). Başka yerde (yani. 254-5 G) o, bu sonlanmaları ve onların birbirine nasıl bağlı olduğunu gösterme fırsatına sahiptir. Ya da *sâlim* bölümünün eylem kısmında *fa'aldi*, (EY.305ff.) ilk önce R alt başlığına sahiptir, sonra (312) S, sonra Q (326) ve (327) K, sonra (328) N; ve bu bölümlerin her birinin sonunda bu çeşitli sonlara bağlı anlam tartışmalarının bulunduğu bir dilbilgisi bölümü yer alır (edilgen, dönüşlü, v.s.).

Biz şimdi detaylı olarak her bir ayrımı tartışmaya başlayacağız.

1) *Kitāb al-hamz* (E.Y. 29-159). Arapça'da bir sözcük ünlü ile başlamaz, sadece ünsüz olarak düşünülen *hemze* /'/'yle başlayabilir; *hamz* veya *hamza* hemzeyi gösteren harfin adıdır. *Hamz* Arapça'da hem sesbilgisi hem de imla bakımından özel bir niteliğe sahiptir. (Ortaçağ filologlarının bu ikisini yeterince ayıramadıkları hatırlanmalıdır.). Morfonemik olarak, (baştaki-*hemze* ile ilgili tartışmayı sınırlıyor) iki çeşit *hemze* vardır. İlki, *hamzat al-qaf* diye adlandırılır, bütün durumlarda korunur; bu ilk harfi *hemze* olan kökleri (yani. '-k-l "yemek"- ama emir halinde *hemze*'nin kaybolduğu not edilebilir: *kul*) ve '*af*'*al*, *af*'*āl*, vb kalıplardaki sözcükleri içerir; ikincisi *hemzat al-waṣl* diye çağrılır, başta hariç bütün durumlarda bulunur; belirli belirteç '*al*-, '*ism* ve '*ibn* gibi iki harfli sözcükleri ve '*infa*'*ala*, *ifta*'*ala* kalıplarındaki sözcükleri içerir. İmla bakımından (tekrar baştaki *hemze* tartışmasını sınırlar) bu *hemze* her zaman *hemze*'nin "yeri"denilen bu durumda *elif*'le yazılır. *hemzat al-waṣl*, başka bir deyişle, gırtlak *hemze*'si atıldığında bile, *elif* ile birlikte yazılır. Pratikte, Arapça yazarlar sık sık *hemze*'yi atarlar, hatta yalnız baştaki gırtlak *hemze*'sinin gösterilmesine izin veren *hamzat al-qaf*'da bile *hemze*'nin özel bir duruma sahip olması nedeniyle Arap dil bilimcileri onu ayrı olarak düşünmüşlerdir ve de Fārābī özellikle çalışmasında ona ayrı muamelede bulunmuştur.

Türk dillerinde *hemze* bulunmamaktadır ve sözcükler bir ünlü ile başlayabilir. Uygur yazısı ünlü ile başlayan bütün sözcükler için başta *elif* harfini kullanır (İbrani ve Arami dillerinde, Arapça'nın bir yansıması olarak kullanılır) bu uygulama Arap yazısıyla yazılan Türk dillerine de aktarılır. Türk dillerinde *elif* ile birlikte *hemze* yazılması oldukça yaygındır. (Gördüğümüz gibi Arapça'da da yaygın olduğu hissedildi.)⁴⁰

Aslında, Dīvān'daki Türkçe malzemede sadece birkaç tane *hemze* vardır ve bunlar sadece ilk birkaç sayfada yer alır; normal sistem basitçe *elif* ve uygun bir ünlü işaretidir (*ḥaraka*)., Kāṣṣarī, Fārābī'nin terminolojisi kullanarak bu bölüme *Kitāb al-hamz* dedi.

Kalıp sisteminin temel alındığı bölümlere bakarak, ilk harfi *elif* olan "iki harfli sözcükleri" (EY. 29 ff. [adlar], 92ff. [eylemler] ve ikinci harfi başka bir ünsüz olan sözcükleri- "harf" (*ḥarf*) Arap alfabesindeki harflerden biri anlamında; *elif*'in üstünde ve altında bulunan ünlü işaretlerini (sg. *ḥaraka*), bunlar harf olarak düşünülmez, ünlü eksikliğini gösteren *sukūn*'u (Genel olarak, Kāṣṣarī düzenli bir kural gösterir A-U-I; buradan gelerek 'AT· **at**, **āt**; 'UT· **ot**; 'IT· **it**.) bulabilirsiniz. Bölümlerin alt bölümleri sonraki kısımların düzenini takip eder; böylece biz ad bölümünde (EY. 32) önce "ikizleşmeyi"yi (ikinci ünsüzün ikizleşmesi durumu) sonra "söz sonunda bulunan illetli harf"i (ikinci ünsüzün '-V-Y olması demektir); daha sonra da "nazal" (NK işareti ile gösterilen /ŋ/'nin ikinci ünsüz olması durumu)'ı buluruz.

40. Kāṣṣarī 280:17'de Arapça'ya gönderme yaparken *hemze* ve *elif* terimlerini değiştirerek kullanır.

“Üç harfliler” (EY. 33 ff) ilk ünsüzü *elif* olan CvCC kalıbındaki bir bölümle başlar; bu bölüm “illetli” (*manqūš*) adında bir alt başlığa sahiptir, anlamı ikinci ünsüzün V ya da Y olması demektir. Arapça’da CvC kalıbındaki sözcükler CvCC kalıbına benzetilir, çünkü uzun ünlüler uzunluğu gösteren işaretler kullanılarak gösterilir (*alif*, *wāw*, *yā*’); bu yüzden *qāl*, *giyl* şeklinde yazılır. Bu yüzden Kāşyarī bu kalıba ait olan **öt** sözcüğünün ‘UVT’ (yani. V ile) bu kalıba ait olduğunu düşündü; **ōy** “illetli” ya da “nakıs” harflerin biriyle sona erme özelliğine sahiptir (aynıları uzunluğu gösteren işaretler olarak kullanılır). Onun bulunduğu yer “Sonunda illetli harf bulunan sözcükler” başlığı (EY. 36) altında yer alır. Sonra CvCvC kalıbındaki bölüm gelir (EY. 36 ff.-adlar, 97 ff. eylemler). İlk alt başlık ikinci ve üçüncü ünsüzlerin (yani. ’UBUB’ **üpüp**) aynı olduğunu gösteren “ikizleşme” (EY. 52) başlıklı alt bölümdür. “Başında illetli harf bulunan sözcükler” alt başlığı altında (*miṭāl*; EY. 52ff.) ilk ünsüz gibi, ikinci ünsüzü de *elif* olan sözcükler bulabiliriz; bu kural dışıdır ve *Kitāb al-miṭāl*’deki alt bölümde daha detaylı şekilde tartışılacaktır (Onun 58’de bulunmasının yanı sıra bu alt bölümde de **ala**’nın bulunması [EY. 53’ün sonu], kısmen Arap dilbilimcilerinin *lam-elif*’i tek bir harf ya da işaret olarak düşünmelerine bağlanabilir.) “Ortasında illetli harf bulunan sözcükler” alt başlığı (54 ff.) ikinci ünsüzü V ya da Y olan (burada ünsüz işlevinde, uzunluk gösteren işaretler değil) ve son ünsüzü *elif* olduğundan “Sonunda illetli harf bulunan sözcükler” alt başlığı altında düşünülen **aya** (55) gibi sözcükleri içerir. **ata** gibi sözcükler de “sonunda illetli harf bulunan sözcükler” başlığı altında yer alır; vb. Bu ayrıntılı analiz, Kāşyarī’nin metodolojisini göstermek açısından yeterli olmalıdır.

2) *Kitāb as-sālim* (EY. 160-406). Gördüğümüz gibi, Arap dilbilimciler belli harfleri “illetli” veya “nakıs” –viz. *elif* (*hemze* ile birlikte), *wāw*, *yā*’, olmak üzere belirli bölümlere ayırdılar. Diğer kalan harfler “salim” (*sālim*) harflerdir, onlar belli durumlar altında illetli harflerin maruz kaldığı durumlara maruz kalmazlar (yani. ’-k-l, emir: *kul*; q-w-l, emir *yaqul*; b-n-y, bilinen geçmiş zaman 3. tekil. kişi *banat*; vs.) veya uzunluk gösteren işaretler olarak görülmezler. Kāşyarī Türk dilleri için de aynı biçimde bu ilkeye başvurur. Bu bölüm en az problem olan bölümdür; çünkü pek çok sözcük böyle harflerle kurulmuştur. Adlar bölümü aşağıdaki gibidir:

I. İki harfliler (160): CvC

II. Üç harfliler (171 son)

A. CvCC (172)

B. CvCvC (178)

C. C̄vCvC (204). (Bu durumda uzun ünlüler *madd* terimiyle işaret edilir.)

D. C̄vC̄vC (206)

E. CvC̄vC (207). (*Madd* ve *līm* işaretiyle)

F. CvCCv (209)

G. CvCCvN (219) (Arap dilbilimcileri N'yi diğer ünsüzlerden ayrı düşündüler, hatta onu "illetli" harflere benzettikleri bile oldu, çünkü onun işlevlerinden biri harf olmasıdır. Yani. *fa'lān* kalıbında.)⁴¹

H. CvC̄vCv (223)

I. CvCvNCv (225). (N tekrar harf olarak düşünülür)

III. Dört Harfliler (226 son)

A. CvCCvC (226-7)

1. C1vCC1vC veya CvC₁CvC₁ (224)

B. CvC̄vCvC (224)

C. CvCvCCv (245). (**tawilyūç** buranın dışındadır. IV. A'ya ait; muhtemelen 245 **tawilqu**'dan dolayı buraya konuldu; aynı durum 245 **awilqu** için de geçerlidir, *Kitāb al-hamz*'da olmalı.)

D. CvCCvCv (246)

IV. 5 Harfliler (247)

A. CvCvCCvC (247)

B. CvCCvCvC (262). (264 **mundaru** burada değil, III. D'ye)

V. Altı Harfliler (264)

A. CvCvCCvCvC (264)

VI. Yedi Harfliler (264): CvCCvCCCvC (ör, **zaryunçūd**, olarak düşünülebilir. *Kitāb al-ḡunna* veya *Kitāb al-Jam'da*.)

Kitāb al-mudā'af (406-445). İkinci ve üçüncü harfleri aynı olan *d-l-l* veya *m-r-r* gibi Arapça kökler paradigmada belli özellikleri gösterir (yani. 3. tekil kişi geçmiş zaman **dolala* değil *dolla*'dır, bu k-t-b, *kataba* gibi "*sālīm*" kökten model alınarak düşünülebilir). Böyle kökler bu yüzden, onlara "çift ünsüz" veya "ikizleşme" diyen Arap dilbilimcileri tarafından aynı olarak düşünülür. (*dalla* gibi sözcükler yazım özelliği olarak sadece bir *lam* ile yazılma özelliğini gösterir; ikizleşme *šadda* ve *tašdid* denilen özel bir işaretle gösterilir).

Adlar bölümünde, Kāşyarī aynı iki ünsüze sahip pek çok sözcüğü "ikizleşme" olarak düşünür. İki harfliler arasında, biz, **tat** ve **qaq** sözcükleri gibi, **hāç hāç** (407) ifadelerini de bulabiliriz. Bunların iki ünsüzü farklıdır, ama tekrarlama bir çeşit ikizleşme oluşturur (Arap dilbilimcileri *z-l-z-l* "titremek" gibi kökleri aynı şekilde alırlar). Bu durum, iki harfli sözcüklerin ötesinde, sadece son iki ünsüzü aynı olan sözcükleri de içerir (Eğer N bir harf olarak

41. Krş. 13 G; bkz. Kelly II, 159-60; ve Kelly, *JAOS* 91.1, p.134.

düşünülmezse, 409 **kökägün** buranın dışında kalır; EY. 244 [III. B üstte]’de **çiçālaq** sözcüğüyle birlikte *Kitāb as-sālim*’de bulunması düşünülmelidir). Bu, 191’deki **tutuq**, **çoçuq**; 192’deki **qapak**, **qatiq**, 219’daki **taštīn**; 220’deki **tutyūn** gibi “salim” ve “ikizleşme” olduğu düşünülen sözcükleri içermez.

Eylemler bölümünde (411.ff.) Kaşgarî “asıl ikizleşme” ile “ikincil ikizleşmeyi” birbirinden ayırır. **tut-**, **süs-**, **qaq-** gibi iki harfi aynı olan iki harfli sözcüklerde asıl ikizleşme görülür. Bu bölümdeki diğer eylemler (412’den sona kadar) ikincil ikizleşmeyi gösterir. Bu ikizleşme sadece geçmiş zaman kipi eki olan /-Di/ ekinin kökün sonundaki dişil ünsüze benzemesi ile “çift” T sesinin oluşması sonucu görülür. Böyle köklerin sonunda /t/ (**bat-**, vs.) ve de /d/ vardır (413 **sūd-**, 414 **kād-**, vs). Bu bölümdeki sözcüklerin çoğu, (415ff.) ettirgen çatı eki /t-/ dolayısıyla “ikizleşme”ye uğraşmıştır.

4) *Kitāb al-miṭāl* (445-493). Gördüğümüz gibi “illetli harfler”den birini içeren (*hemze/elif*, *wāw*, *ya*’) Arapça kökler, paradigma ve sözcük yapısındaki bazı değişimlerden zarar görürler ve bu yüzden Arap dilbilimcileri tarafından ayrı olarak düşünülürler. Bu ve bunu takip eden iki bölüm başta, ortada, sonda böyle harflerle kurulmuş sözcükleri (Türk dillerinde: *alif*, *vāw*, *yā*’) içerir.

Fārābī *hemze* ile başlayan sözcükleri *wāw* ya da *yā* ile başlayanlardan ayırdı, çünkü bu iki kategori farklı biçimde değişimlere maruz kalır. “Benzerlik” (*miṭāl*) kavramına ilk harfi *wāw* ya da *yā* olan köklerde başvurulur, çünkü eylem yapılarındaki böyle kökler duyulan geçmiş zamanda değil, ama bilinen geçmiş zamanda salim köklere “benzer”, bu yüzden *w-d-d* “bulmak” bilinen geçmiş zamanda *k-t-b* “yazmak” salim kökü gibi benzeşir (*wajada*, *kataba*, vs), ama duyulan geçmiş zamanda *wāw* kaybolur. (*vajidu*, *yatubu*).

Dīvān’da *vāw* ile başlayan sadece iki sözcük var: Bağlaç **va** 539 (*Kitāb dawāt al-arba’a*’nın iki harfli adlar ayrımının başında illetli harf bulunan sözcükler alt bölümünde) ve 80 **oran**’a alternatif olarak verilen **varaṇ** özel adında. Bu yüzden bu bölüm, sadece /y/ ile başlayan sözcükleri içerir.

Diğer durumlarla ilgili olarak, eğer diğer bölümler fonolojik özellikleri gösterirse, onlarda /y/ ile başlayan sözcük örneklerini buluruz. Bu yüzden, *Kitāb al-mudā’af* da 409 **yetūt**, 422 **yat-**, **yopat-** vs gibi “başında illetli harf bulunan sözcükler” (*miṭāl*) başlığı altındaki sözcüklere sahibiz.

Bununla birlikte, biz göndermelerin ilk harfe (*hemze* olmalı ya da tercihen *elif*) değil de ikincisine yani Y’ye yapıldığı *Kitāb al-hamz*’daki “başında illetli harf bulunan sözcükler” başlıklı üç durum buluruz; bunlar EY. 68 (**uyyur**, **aytiš**, vs.), 73 (**oynaš**, **ayrān**) ve 74 (**ayās**)’dır. Bu kullanım muhtemelen Arapça’daki *’af’al* gibi kalıplar göz önüne alınarak temellendirilir (EY. 60, 68’deki örneklerin bir alt bölümüdür). Baştaki *hemze* (veya *elif*) “ek” (*ziyāde*) ve *fa*’nın yerinde bulunan ilk harf olarak düşünülür.⁴² Bununla birlikte, diğer örneklerde, Kaşgarî böyle sözcükler için farklı bir niteleme kullanır, yani “yā’lı” (54-**uyaz**, **ayiy**, vs.) ya da “nakıs” (*manqūš*: 115 – **ayit-**, **uyat-**, vs.). (O, 95’deki **et-**’de, “bu sözcük başında illetli harf bulunan sözcükler bölümünde bulunabilir,” dediğinde, onun “nakıs” alt

42. Aynı durum takip bir sonraki bölümde “baştaki zayıf ses” alt başlığında **yoriya** ve **yülīgā** ile yan yana bulunan 521 **āyāgü** sözcüğünü açıklar.

başlığı altında listelenmiş olabileceği anlaşılır, yani *Kitāb al-miṭāl*'da listelenebilen sözbaşı -/y-/li bir biçimin var olmadığı anlaşılır [Ama, EY. 66,n. N.1'i not ediniz].)

Son olarak, *miṭāl*'ın ikinci harfi *ya*' değil de *elif* olan sözcüklerle kullanılması kural dışı bir durumdur (EY. 52) (Bundan *Kitāb al-hamz*'daki tartışmada bahsedildi). Bu bölümdeki sözcükler (*āt*, *āç*, vb.), eğer üç harfli karakterlerinin etkisi arttırılırsa, iki *elif*'le yan yana (yani. **آت** 'A'T· *āt*) yazılırlar; Divan'daki diğer yerlerde, bir *elif* ve *madda* ("uzatıcı") denilen özel bir işareten oluşan /a-/ normal Arap imlasıyla görülür. (ör. 555:4 **آت** 'ĀT *āt*).⁴³ Ad bölümünde, Kaşgarî bu sözcükleri ikinci harfi V ya da Y olanlardan ayırır, onları sonraki kategoriye "nakıs" olarak (*manqūṣ*: 33 ff. – 'UVT· *öt* 'IYŞ *ış*, vs) olarak yerleştirir; ama her ikisi de üç harfli sözcükler bölümünde yer alır (33 en üst). Eylem bölümünde, 96 *ār*-, gibi kökler, 95'te "nakıs" alt başlığı altındaki (95 sonu) *öp* ve 96 *ēr*- ('IYR-) ile birlikte listelenirler ve bölümün tamamı üç harflilerden (97 ff.) değil, iki harflilerden (91 ff) oluşur. Bu tutarsızlık Kaşgarî'nin Arapça yapı içindeki sözcükleri Türkçeye uydurma teşebbüsünün arızalı olduğunu gösterir.

5. *Kitāb dawāt at-talāṭa* (493-535). Görülen o ki Fārābî, benzerlik yoluyla ortasında zayıf ses bulunan sözcükleri de bu terimle göstermek için illetli harfe sahip sözcükler için *miṭāl* terimine başvurdu. (yani. *bāb*, *būq*, *bid* gibi isimler; *t-w-b*, *ş-y-ḥ* gibi eylem kökleri) –yani. *ş-y-ḥ* gibi bir kökün bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimi *şihṭu*'dur, yani. üç "harf" ya da ünsüz anlamında "üçlü köke" (*du t-talāṭa*) sahiptir.⁴⁴

Türk dillerindeki duruma bakarak, Kāşgarî'nin "illetli" harfleri ünsüz olarak (yani. bir harf) ya da uzun ünlü (yani. matres lectionis) olarak düşünmesine bağlı olarak belli mantıksızlıklardan kaçınması beklenebilirdi. İki harfli adlar bölümü (493ff.) sonunda /-h/ bulunan sözcükler kategorisini içerir ve Arapça'daki *hā*'nın özel durumuna gönderme yapılarak anlatılır. Sonra, normalde üç harfli (CvCC) kalıp olan *fa'l* bölümü yer alır (494).

Burada Kāşgarî'nin 493 G, 515 G, 516 G'de, yani bu sözcüklerdeki "illetli" harfler konuşmada düşebilir (özellikle ek aldıklarında –516 G) şeklindeki açıklaması dolayısıyla iki harfli olarak düşünülen *fa'l* (494) başlıklı bölüm gelir. (Görülen şudur ki, Kāşgarî **qöl**: **qoli** gibi Türkçe sözcükleri, Arapça *şāḥa*: *şihṭu* gibi sözcüklere benzetmeye teşebbüs eder, yani. imlâ olarak bir uzun ünlünün kaybolması bir harfin kaybolması ile gösterilir.) Ad bölümünde, Kāşgarî tekrar ortadaki *vāv* şeklini *fa'al* kalıbı altındaki biçime koyarak, ortasında –V-Y olan sözcükleri ortasında *elif* olan sözcüklerden ayırır (507); bu düşüncede, Arap dilbilimcilerinin *ḥāl* gibi sözcükleri *fa'al* kalıbına benzetmeye çalışması etkilidir, iki ünlü arasında *wāv* kaybolan 'ayn harfinin yerinde bulunur (yani. **ḥawal*) *ḥaal*=*ḥāl*; krş. kırık çoğul *aḥwāl*).

43. Bir *elif* ve *madda* sözcüğün dışında normaldir. Bu yüzden 53 **āl**'daki atasözünde **ālīn** 'A'LIYN şeklinde telaffuz edilir, ama 410:17'deki aynı atasözünde 'ĀLIYN şeklindedir (ve 622:13'deki atasözünde basitçe 'ALIYN'dır). Krş. **āc** (227:15, 228:1, 380:4) **ās** (420:5, 526:10 **āş**), ve de **āw** (27:2), **āy** (202:14, 253:10, 266:1,458:13) sözcüklerinin telaffuzlarını krş. Sadece aşağıdaki istisnalar bulunur: **ay** 363:6'da ve 502:14'de "Y şeklinde telaffuz edilir. Ve de **āç** "aç!" 180:5'de **qol āç** ifadesinde" 'J şeklinde telaffuz edilir (ikincil uzatma ya da sözcük vurgusu). Temel dizinde not edildiği gibi, **at** "at" 14 kez *madda* ile bulunur. 236:1'de

Ar. **āmīş** "Koumis" sözcüğünün düzensiz telaffuzu not edilebilir: **آمصهم**.

44. Kelly, JAOS 91.1, 132-6.

Eylem bölümünde (524ff.) iki çeşit tekrar birlikte alınır. Bir sonraki ad bölümü “vāv’lı” (**çüvit**, **qavut** vs.) ve sonra (517) “yā’lı” (**qayir**, **tayış**, vs.) olan *fa’al* başlığına sahiptir. Bütün bunlar onların üç harfli olduklarını düşündürür ve bu uygun durum eylem bölümünde (526) tespit edilir. Ama eylemler arasında, **buyur**, 527 **tayış**-, vs gibi köklerle birlikte, 526 **baqir**-, **tētür**, 527 **kētür**, vs. gibi sözcükleri de bulabiliriz. İkinci durumda, yazım bakımından kökün dört harfe (BA’QIR-) sahip olmasına rağmen, ortadaki illetli harf sadece bir ünlü olabilir ve böyle **bāgirdi** gibi bir sözcük *fa’aldī* kalıbına benzetilebilir.⁴⁵ Adlar bölümündeki uygun sözcükler tekrar ayrı bir kategoride belirtilebilir (520).

6) *Kitāb dawāt al-arba’a* (535-599). Yukarıda da gördüğümüz gibi, Arapça’da ortasında illetli harf bulunan eylem kökleri (yani. *t-w-b*, *ş-y-ḥ*) bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekiminde illetli harfini kaybeder (*tubtu*, *şıhtu*). Öte yandan sonunda illetli harf bulunan eylemler, (yani. *d-‘-w*, *b-n-y*), aynı *da’awtu* (*banaytu*) şeklindeki gibi illetli harfi korurlar. Bu sebepten, Fārābī ikinci sınıfı dört “harfli” ya da dört ünsüz anlamına gelen “dörtlü” (*dū l-arba’a*) şeklinde adlandırmıştır.

Türk dillerine başvurduğumuzda, Kāşyarī ünlü ile sona eren tek heceli köklerle benzer bir durum bulmuştur. (yani. **ba-**, **sa-** bkz. 554-5 G), çünkü böyle Türkçe köklerin bilinen geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekimleri de dört “harf” ya da ünsüzlerle yazılmış anlamındaki “dörtlü” şeklindedir: BA’DIM (**bādim**), SA’DIM (**sādim**). Sonra Kāşyarī bir ünlü ile sona eren tüm sözcüklere “dörtlü” adını vererek bunu genişletir (ya da, ‘-V-Y ile sona eren bütün ad ve eylem kökleri).¹ Bu yüzden biz “Sonunda illetli harf bulunan sözcükler” *dū l-arba’a*, “Ortasında illetli harf bulunan sözcükler *dū-t-talāta*” ve “Başında illetli harf bulunan sözcükler” *miṭāl* şeklinde çevirdik.

7) *Kitāb al-ḡunna* (599-622) Yukarıda da açıklandığı gibi, Kāşyarī Fārābī’nin düzenine Türkçe’nin sesbilgisi özelliklerini temel olarak Arapça’da bulunmayan iki bölüm daha ekledi. Bunların ilki [ŋ] sesi. Bu ses onu ikinci bir ses ya da alofon olarak tanımlayan Arap dil bilimcileri tarafından bilinir.⁴⁷ Uygur yazısının tartışıldığı (EY. 7) Kāşyarī onu *ḡayn* ve *qāf* ve *nūn*, *qāf* arasında türetilen “nazal *kāf*” olarak adlandırır ve diğer bir nokta, “bu harfin telaffuzunun Türk olmayanlar için zor olmasıdır.” Bu örnekte “harf” (harf) “fonem” anlamındadır. Aslında Kāşyarī iki harfi bir işaret vasıtasıyla gösterme uygulamasını Uygurca’da gösterdi: NK; ama o açıkça bunu tek bir ses olarak gösterdi ve kalıp sistemine göre iki harf tek bir harf gibi düşünüldü (yani. 500 **böŋ**, BUNK şeklinde telaffuz edilir, “iki harfli”dir, 611 **qaŋdaš**, QNKDŠ şeklinde telaffuz edilir, “dört harfli”dir.).

Maalesef, Kāşyarī “nazallık” konusuna değinirken /ŋ/ fonemiyle birlikte /nç/ ünsüz çiftini de vererek meseleyi karıştırdı. (*ḡunna* – bkz. 599 G)⁴⁸ Ama o bu konuda mantıklı değildi, çünkü normal olarak /nç/ ünsüz çiftini iki farklı ses (/n/ ve /ç/) olarak analiz etti. Bu yüzden, *Kitāb el-hamz*’da *fa’lal* (116 ff.) kalıbın altında 120 **anyar** ile birlikte 128 **ençik**- sözcüğünü; *Kitāb as-sālim*’de (*fa’lal* kalıbı 226 son) 239 **qaŋçiq**, **maŋçun**; *Kitāb al-miṭāl*’de 457 **yinçü**; *Kitāb dawāt al-arba’a*’da 577 **yunçi** ve *Kitāb al-jam*’da **sürç-**, **kürs** ile birlikte 626 **saŋç**

45. Krş. Kāşyarī’nin 529’daki G işaretine!

46. Krş. 444 G. **tarma**- “dörtlü”ler bölümünde çünkü emir şekli dört harfli (TARMA’)!

47. Kelly III, N. 22 (Seman, p. 40).

48. Eski Türk Runik alfabesinde /nç/, /nt/, /lt/, /ŋ/ ve /ny/ için tek harf kullanılmıştır.

sözcüklerini bulabiliriz. Şimdiki bölümde, “sonunda *yunna* bulunan sözcükler” başlığını taşıyan (605) ve *fa’al* kalıbı altında (602), 607-8’de, önce “*Jim*’li nazal” bulunur. Burada sonu (ŋ) ile biten sözcükler, **birinç**, **büzânç** gibi **tutunçu**, **qarinça** gibi “Sonunda illetli harf bulunan sözcükler” alt kategorisinde bulunan sözcükler bulunur. Görünen o ki, Kāşyarī bu sözcüklerde /nç/ ünsüz çiftini tek bir harf ya da fonem olarak düşündü, ama üstteki diğer sözcükler için aynı şey söz konusu değildir. “*Jīm*’li nazal” aynı metindeki dörtlüler bölümünde (*fa’lal* kalıbı – 610 son) 613’te tekrar bulunur ve **qazyañç**, **qorquñç** gibi sözcükleri içerir. Bu iki sözcük kategorisinden başka, *fa’la* (608 son) kalıbının başında illetli harf bulunan sözcükler alt başlığında **yāñgā** ve **yalñu** ile birlikte 610 **yinçgā** sözcüğünü buluruz.

Muhtemelen ki “*jīm*’li nazal” başlıklı Divan’ın en sonundaki bölüm, aslında bu bölümün içinde düşünülmüştü, çünkü **ötünç** ve **inanç** gibi sözcükler tamamen **birinç** ve **büzânç** sözcüklerine benziyor ve onlar aslında, aşağıda göreceğimiz gibi, son bölümün ünsüz çifti karakteristiğini göstermez. Nitekim, bölümün tamamı *fu’ul* başlığı altında yer alan *Kitāb al-hamz* (78-9)’da tekrar edildi.

8) *Kitāb al-jām’ bayn as-sākinayn* (622-638). Arap dilbilgisinin bir özelliği de bir hecenin bir ünlü ya da tek bir ünsüz ile bitebilmesidir, ama Arapça’da bir hece çift ünsüzle bitmez (Bu bütün hecelerin Cv, CvC şeklinde olduğu anlamına gelir, CvCC asla bulunmaz.). Tek istisna, ünlü düştüğünde (yani. *kalb* “köpek”) bir kısa ünlü ile sona eren sözcüklerin “duraksamalı” söyleyişidir. Arap dilbilimcileri bunu genel olarak imla özelliği olarak açıklamışlardır. Hatırlanacağı gibi, Arap yazısı ünsüzlere dayanan bir yazıdır, kısa ünlüler ünsüzleri gösteren harflerin altındaki ve üstündeki küçük çentiklerle (bunlara harakat “hareket” denir) gösterilir. Ünlü eksikliği ünsüzlerin üstündeki (*sukūn* “kalan”) ufak yuvarlakla gösterilebilir. Bu yüzden harf (ünsüz) ya ünlü almıştır (“hareke” *mutaḥarrik*) ya da (“harekisiz” *sākin*) (Wright I 13 B) almamıştır. Bu sınırlandırıcı özellik “iki harekesiz ünsüzün katılması” (*al-jām’ bayn as-sākinayn*) şeklinde ifade edilebilir.

Kāşyarī muhtemelen yukarıda bahsettiği “pausal” söyleyişin Arapça’da bulunmasının ışığında, bu özelliği göstererek ünsüz çiftleriyle sona eren adları düşünmedi. Bu yüzden, *Kitāb al-hamz*’da 33 **alp**, **art**, **and** gibi sözcükleri; *Kitāb as-sālim*’de 172 **bart**, 173 **känd**, **bars** ve 176 **türk**; *Kitāb al-miṭāl*’da 447 **yarp**, **yurç**, **yand** sözcüklerini bulabiliriz. Ama o, bu özelliği göstererek ünsüz çiftiyle sona eren eylem köklerini göz önünde bulundurdu, çünkü o bu tip eylemlerin bilinen geçmiş zaman eki /-Dİ’/ den önce iki harekesiz ünsüz içerdiklerini düşündü. (yani. 626 **alq-**, **sanç-**, **kürs-**; 628 **art-**, **bärt-**; 630 **amurt-**, **qapart-**; 632 **yort-**, **yāñç**, **yapurt-**) Sonuç olarak, “ünsüz çifti” iki ünsüz değil, üç ünsüz çifti anlamındadır ya da Kāşyarī’nin terminolojisine göre sadece bir başka “harf” (ünsüz)’ten önce “iki harekesiz harf ekleme” önemlidir. Buna tek istisna “*jīm*’li nazal” denilen 637’deki bölümde yer alan **ötünç** ve **inanç** gibi sözcük grupları gösterilebilir; ama bu bölüm muhtemelen yukarıda *Kitāp al-yunna*’yı tartıştığımız kısımda not ettiğimiz gibi buraya yanlış olarak yerleştirilmiştir.

Bu bölümde Kāşyarī diğer bölümlerin düzeninden ayrılır. Bu bölümde Dīvān’daki ilk altı bölüme benzer 6 bölüm vardır ve bunların her biri bir ad ve eylem bölümüne sahiptir. Bu orijinal bir durum olarak görülebilir, ama belli düzensizlikler de söz konusudur. Bu yüzden, ilk ikisini (yani. başında ünlü bulunan ve salim) birlikte eklenmiş olarak bulabiliriz, 622 **arslan**, **oldrum** gibi sözcükler hemen 622 **türkmān** vs. sözcüğünü takip ederler; ve 626 **alq-**, 627 **and-** **yar-** gibi eylemler 627 **qorq-**, **köndgār-** ile birlikte. “İkizleşme” bölümü (628ff.) temel olarak *Kitāb al-muḍā’af*’taki gibi /t/ ile sona eren eylem köklerine sahiptir. “Başında

illetli harf bulunan sözcükler” bölümünü (631 ff), beklenen eylem kökleriyle birlikte, 632 **yānç-**, **yalq-**, ve 633 **yügürt-**, **yaldri** gibi, ünsüz çiftlerinin görülmediği (krş. 526 **yēr-**, **yör-yēl-**, *Kitāb dawāt at-talāta*’da) 631-2 **yād-**, **yōd-**, **yūd-**, **yēd** sözcüklerini de içerir. Benzer şekilde, kusurlu bölümdeki tüm sözcükler (633 ff.; “Ortasında illetli harf bulunan sözcükler”e benzerdir) gerekli özellikten yoksun görülür (633 **enç**, **kānç**, **qāfyar**, **bārliḡ**, **ōzlük**, **īd-**, **bēd**, **-tōd-**, **tīd-**, vs.) (krş. 524 **kēç-**, **tār**, 525 **ēw-**, **çīq-**, **tōg**, *Kitāb dawāt at-talāta*’da) ve tekrar “sonunda illetli harf bulunan sözcükler” bölümünde (634 ff), beklenen 635 **asurtyu**, **qaldraya** ile birlikte, 634 **zānbi**, **sāwçi**, **çāwli** gibi sözcükleri bulabiliriz. Bütün bu beklenmedik sözcüklerdeki genel özellik, hatırlanacağı gibi *elif*, *vāv*, *yā* (‘-V-Y) ile yazılan uzun ünlülere sahip olmalarıdır. Çünkü bu harfler öncelikle ünsüzdür. Arap filozofları onları bir ünlü bir telaffuz etmedikleri için “sakin” (*sākin*) olarak düşündüler ve aslında onları *sukūn* ile yazdılar. Bu yüzden Kāşyarī **yādti** (YA’D·TY), **ēnç** (‘IYNJ) ve **ōzlük** (‘UVZ·LUK) gibi sözcükleri üç ünsüzün gerekli özelliklerini birlikte göstererek düşünebilirdi.⁴⁹ Uzun ünlülü eylem köklerinin mantıksız davranışına gelince, o böyle /d/’li köklerin diğerlerinden farklı olduğunu düşündü.

Kāşyarī’nin 613-4 G’deki ifadesinden, ünsüz çiftlerinin /ŋ/’ye sahip olmadığını anlayabiliriz. Açıkça görülür ki, onun asıl niyeti Dīvān’ın ilk altı bölümüne benzer şekilde bu bölümü de altı bölümle (ya da beş, o ilk iki bölümü birlikte alır) bitirmektir. Ama, yukarıda da belirtildiği gibi, biz *Kitāb al-ḡunna*’ya benzer olarak “*jum*’li nazal’la belirtilmiş 637’de son bir bölüm bulabiliriz, ama onun bu noktadaki düşüncesi sonradan ortaya çıkan bir düşüncedir. Bu bölümün gerekli özelliğini, sadece eylem bölümündeki tek örnek olan ‘**yinçgālān**’ın gösterdiğini (adlar hariç) not etmek gerekir; ama *Kitāb al-ḡunna*’da **yinçgā** bulunur (610).

Özet olarak, Divan’ın son bölümü sözcük içindeki ünsüz çiftlerinin özelliği temeline dayanmaktadır (-vCCCv).⁵⁰ Kāşyarī bu bölümün düzenini diğer bölümlerinkinden farklı yapmıştır. Çünkü bu özellik şematik Arapça *f*-‘*l* kullanılarak normal şekilde gösterilemeyen Arap heceleme sistemine yabancıdır. Ama Kāşyarī ünsüz çiftindeki ilk ünsüzün her zaman sızıcı /r,l,n/ ünsüzlerinden biri olduğunun farkındadır,⁵¹ O, böyle harfler (ünsüzler) “sözcüğü hafifletir ve onu iki harften biri gibi yapar” (626 **alq-** G) düşüncesiyle böyle çiftleri “haklı çıkarmaya” çalışır.

12. Türk Dilleri ve Arapça

Girişte de anlattığı gibi (EY.5 en üst) Kāşyarī’nin amacı “Türk şivelerinin bir yarıştaki iki at gibi Arapçayla yarış içinde olduğunu göstermektir.”⁵² Sadece dini ve pratik çerçevede değil, (EY.2-3); zenginlik ve komplekslik bakımından da Türk dilleri Arapçaya eşit olarak görülür ve böylece Türkçe çalışmaları için de entelektüel çerçeve önerilebilir.

49. Krş. 190 **balıq** işareti: “Oyuz ve Arıların bir bölümü söyler: BA’·L·lQ· **bālq**, üç harekesiz ünsüzle; Türkçede yalnız iki harekesiz ünsüz bulunur, Arıların konuşmalarını bağlarlar.” Eğilim Türkçe’de bir sözcüğün sonundaki üç ünsüz ihtimalini dışarıda bırakmaktır; ama **bālq**, tamamen **ēnç** ve **kānc** gibidir.

50. Buna tek istisna 633 **ēnç**, **kānc**’dir, önceki nota bakınız.

51. Nitekim bu bir sözcüğün sonundaki iki ünsüz çifti için doğrudur, bir istisna ile- 33 **ast** (yabancı sözcük). Kāşyarī bu kuralı 447 G’de belirtir.

52. 595 G’de koşu meydanı resmini tekrarlar.

Buna karşılık, İslâm dilinin prestiji, Arapça'nın model olarak ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak, bu modelin aşırı durumu, ses ve anlam bakımından Arapça'ya “benzer” (Ar. *muwāfaqa*) Türkçe sözcükleri de içerir. Bunlardan biri (517 **tavul**), Kāşyarî bu sözcüğü tamamen ödünç kabul eder;⁵³ ve bir diğeri de Arapça'dan ödünçleme olabilir (38 **oyar**; bkz. ED, 89). Onların dördü (62 **iwriq**, 180 **kirit**, 181 **küzāç**, 411 **tārñük**) etimolojik olarak Arapça denklikleriyle ilgilidir, büyük ihtimalle iki dilde de Farsça kökenli olarak bulunurlar. Geriye kalanlar içinse, benzerlik tesadüfidir.⁵⁴ Her durumda Arapça şeklin önce olduğu, Türkçe'nin bir yansımanın “urform”u olduğuna dair bir görüş vardır. Buna karşılık, Kāşyarî bunlara yabancı sözcük olarak bakmaz (krş. EY. 20: Bu dilde yabancı sözcüklerden bahsedilmez)⁵⁵

Daha da genel olarak, Kāşyarî, Arap gramerinin ya da Arapçanın sözvarlığının kimi noktalarda Türk dillerine benzediğini göstermek için bu benzerlikleri sesbilgisi varyasyonu, anlam değişimi ya da dilbilgisi kullanımı bakımından ele alarak belirtmiştir.⁵⁶

O, ara sıra Farsça'dan da örnekler sunar.⁵⁷

53. Kāşyarî'nin Arapça'dan ödünç alındığını düşündüğü bir başka sözcük 179 **qarit**'tir

54. 32 **arra**, 51 **ayin**, 56 **ari**, 57 **awa**, 66 **ötrüm**, 162 **hâç**, 163 **qar qur**, 169 **bül**, 183 **qadir**, 184 **sämiz**, 407 **hâç**, 497 **yayru**, 507 **şâp**, 588-9 **ma**, 550 **qarvi**. *muwafaqa* (490 G)'nın bir başka örneği de hem Türk dillerinde hem de Arapça'da geçişsiz fiilleri geçişli yapmak için kullanılan /n/'nin kullanımıdır, **yaz-**, *halla*, “çözölmek”; **yazin-**, *inhalla*, “çözöme kavuşmak”

55. Diğer istisnalar aşağıdaki gibidir.

- i) Arapça'dan ödünç alındığı belirtilen örnekler (278 **son-**'da yer alan örnek cümledeki *xayl* sözcüğü ve Arapça *xayl* “atlar” biçiminde çevrilir, muhtemelen at için bir lapsus'tur.”)
- ii) Kāşyarî ara sıra Farsça'dan ödünç aldığı bir Oğuz sözcüğünden bahseder, 51 **örän**, **säxt** (66'da **üstäm**); **tana** (463'de **yumyāq**- Uç şivesinde); **altäbe** ve **gäsür** (Aryu **gözri**, 217'de **turma** - burada Arapça'dan **qalide**). Genellikle o diğer yollardan ödünç alınan sözcüklere bakar, ör. Türkçe'den Farsça'ya: 173 **känd**, 243 **badram**, 435 **taylat-**, 459 **yalma**, 496 **tēz**, 511 **dāy**. Alexander saga'nın bölümlerinde Fars halk etimolojisine ait bazı kabile adları vardır: 68-9 **uyğur**, 198 **çigil**, 624 **türkmän**. Ama Qum, Qazvin, Samarkand, gibi yer adları Türk halk etimolojisine göre verildi. (509-10'da **qāz N**)
- iii) Son olarak, altı sözcük “orijinal değil” şeklinde nitelendirilir (*ğayr aşılyya*): 213 **tumsa** (Aryu lehçesi); 213 **çaxşu**; 230 **borduz**; 541 **şuti** (?); 549 **mamu** (krş. **egät**); 573 **tayla** (ama krş. 435 **taylat** ve **dāy**!)

56. EY. 8,11,14-5,29 aç, 33 urq, 43 ülüş, 63 äpmäk, 68 äşgäk, 69 uyğur, 76 oyri, öpkä, 78 anda, 80 öñi, 82-3 ärdini, 886, 100 G, 105 ayuq, 112 atat-, 17 axtar-, 120 anyar-, 145 arqa-, 158 G, 169 tül, 181 küdäç, 187 boşuy, 190 başaq, 194 bölük, 198 tasal, 201 boyun, 207 soläq. 226 G, 234 boysuq, 236 çaqmāq, 247 qurutluy, 255 G, 267 tur- G, 280 G, 284-4 G, 293 G, 294 G, 333 tinil- G, 338 G, 346 G, 353 G, 354 tältür, 366 G, 384 qopsäl-, 396 G, 401 G, 414 G, 416 G, 416 qidit- D, 437 somlit, 457 yoyru, 459 yubqa, 493 G, 506 yïk, 508 qāp, 510 qāz-qās, 516 G, 523 sarqiyuq, 524 tür-, 534 yaymalan-, 536 sa, 543 qari, 545 soqu 6, 555 G, 565 sıyta-, 581 G, 594 yayırla-, 595 G, 625 burslän.

Arap dilbilimcileri tarafından Dīvān'da kullanılan teknik sözvarlığı yoğun bilimsel çabalar sonucunda birkaç yüzyıl içinde geliştirilmiştir. Kāşyarī'nin belirttiği gibi (EY. 4 son) “insanlar birbirleriyle yakın” “olduğundan beri” böyle terimleri ödünç almışlardır.

Bir önceki bölümde söz varlığının kategorileştirmesi ile ilgili terimleri tartıştık ve bir sonrakinde sözvarlığını araştıracağız. Burada özellikle sözvarlığı ile ilgili belli anahtar sözcükler üzerinde duracağız.

a- *Ḥarf*: “Ad ve Eylemler Dışındaki Sözcükler”

“Alfabenin harfleri”nden başka *ḥarf* sözcüğü (yani. EY. 6ff. krş. 48 **üžük**) Arap dilbilimcileri tarafından ad ya da eylem olmayan sözcükler için kullanılır (ad olarak sınıflandırılan sıfatlar). Bunlar edatlar, zarflar, bağlaçlar ve ünlemlerdir (bkz. Wright I. 278 C).

Bu dört kategoriyle birlikte, Kāşyarī dilbilgisinde kullanılan ekler kadar, yansıma (taklîd) sözcüklerin de zengin sözvarlığını da “ekler” olarak düşünür. Konu dizininde, grup x, biz 16 kategorinin hepsini listeledik. Dīvān'da listelenen her parça “ek” olarak nitelendirilemez, ama her kategorideki parçaların çoğu böyle nitelendirilir.

Kāşyarī'nin model aldığı, Al-Fārābī, (bkz. önceki bölüm) çalışmasının ad bölümünde eklerden bahsetmiştir.⁵⁸ Kāşyarī bu bağlamda onu takip etti. “Eklerden” kimileri hakkında bir başka özellik şudur onlar Dīvān'ın ad bölümünde listelenmiştir, onlar eylemlerin emir şekillerinden daha fazlası değildir; yani. 168 **çok çok**, develere diz çökmeleri için söylenir veya 58 **älä**, “yavaş!” Kāşyarī **älägil** alternatif şeklini verir.

b. *Aḍḍād* “Karşıt anlamlı sözcükler”

Klasik Arapçanın sözcükvarlığı, çok sayıda şivesel, şiirsel ve konuşma ile ilgili kullanımı ve karşıt anlama sahip birçok sözcüğü içerir. Birçok durumda temel anlam çeşitli anlamları ifade eden sözcüklere bağlanabilir. *Aḍḍād* ya da “karşıtlıklar” denilen böyle sözcükler Arap dilbilimcileri tarafından özel anlamlar olarak toplandı ve analiz edildi.

Kāşyarī *aḍḍād* sınıfına ait 6 sözcük belirtir: 183 **çayir** ve 205 **sūçig**, her ikisi de tatlı bir şeyleri kasteden “şarap” anlamındadır. (Kāşyarī şarabı tatlı olarak düşünmez), 463 **yarmaş**, ya “pürüzlü zemin” ya da “düz zemin; 580 **sayra-** ya “şarkı söylemek” (bir bülbülün) ya da

57. 56 **äçä**, 360 **šäštür**, 459 **yubqa**, 485 **yapşur**. (Farsça sözcükler aşağıdaki yapılarda Türk dillerine ait sözcük yorumları olarak Arapçanın eksikliğiyle açıklandı: 90 itilgān, 206 sīyun, 264 zorğunçmūd.)

58. Örneğin, *Kitāb dawāt at-talātā'nın* (285b, dize 12; 286a dize 220) ad bölümünde *sawfa. layta*, vb sözcükleri buluruz. Ve Fārābī'nin işaretini not ediniz (3a, dize 20): İbn Zeyd'in şiirindeki gibi ad işlevinde olanlar hariç. Ek sadece bir şekle sahiptir ve değiştirilemez; *layta šī'rī wa-ayna minnī laytan/ inna laytan wa-inna sawfan 'inā'u* (bu benim bildiğim mi, ama ben nerede “olabilirim”? Aslında “olabilmek ve ” olacak sıkıntıdan başka hiçbir şey değil.)

“kudurmak” (bir adamın); 563 **tükä**- temel olarak “sona ermek” ya da “miktarını azaltmak” ya da “yeterli olmak”; 572 **tärlä**- ya “terlemek” (bir atın) ya da “kaşağılamak” (bir at- yani. terleri temizlemek).

c. *Luya*: “Varyant; Şive”

Luya terimi Arapça’da geniş bir anlama sahiptir (krş. Kāşyarī’nin 169’da **til** işaretleri). Onun temel anlamı “konuşma” ya da “sözcük”tür; aslında Divan’ın başlığı “Türk dillerinin sicili” şeklinde çevrilebilir. “Metne bağlı” olarak, onun anlamı “özel telaffuz”, “değişim” ya da “şive”, “dil”, “konuşma”; ve de (modern anlamda) “sözlük” olabilir.

Maalesef, Kāşyarī’nin kullanımı, her ne kadar mantıklı olma eğiliminde olsa da, Arapça’daki terimlerin tamamını karşılamaz.

Örneğin, 456 **yiyaç**, “**yiyaç**”ın bir başka biçimi olarak düşünülebilir; ama “dört farklı biçimden biri”dir. İkinci hecedeki ünlünün uzun olması ya da olmaması alofoniktir (krş. 284 G); bu yüzden 193 **bāzāk** ve 207 **bāzāk** “birbirinin farklı biçimi”dur. **Yiāç**’ın diğer iki biçimi sadece ***iyaç** ve ***iyaç** olabilir. Her ne kadar bu biçim, Divan’da bulunmasa da, 26 D’deki kurala göre Oğuz-Qifçāq şive biçimlerinde Y’nin yerine benzer biçimler beklenebilir (ve böyle örnekler 460’daki gibi **yelgin**, 49 **ilik** vs.).

Benzer biçimde, 202 **tulun** ve 221-2 **qalqan**’daki “iki biçimden biri” 606 **tuluḡ** ve 612 **qalqaḡ**’a işaret etmelidir. Bu iki durumda da şive belli olmasa da, 612 **tapçaḡ**, “Kānčāk şivesi” biçiminde nitelendirilir, muhtemelen bir varyasyondur, hâlbuki 212 **tapčān** böyle bir niteliğe sahip değildir. Ve 608’deki **yaḡān** “Oğuz şivesi”ne ait değildir. “456 **yaḡān**”daki “iki biçimden biri” Oğuz şivesine aittir.

Bir başka kullanım seviyesi belli ses bilgisi çevresinde serbest biçime gönderme yapar (yani. γ-x ön ünsüzle: Bkz. 234 **boxsuq**, 432-3 **qayşat**-, 565 **siyta**-, γ-w iki ünlü arası: bakınız 245 **qayurmāç**, vs; γ-w ünsüzden önce: bkz. 223 **suglīn**, vs; genel olarak bkz. Şive dizini.). Bu karşılık, eğer Kāşyarī, bir versiyonu diğerinden (yani. 71-2 **owrūy**) “daha doğru” diyorsa, her ne kadar bu kişisel değerlendirme olsa da, bununla şive farkını kastediyor olabilir (bkz. **ṣiḥḥa** ve **faṣāḥa**).

Şu not edilmelidir ki, marjinal dizindeki “D” metinde *luya* nerede bulunursa orada bulunacaktır ve özel şive grubunun olduğu yer *luya* terimi olmadan adlandırılır. Şive dizini çeşitli kategorileri ayırır ve diğer biçimleri ve değişiklikleri içerir. Ama *luya* ya da *mubdala* şeklinde nitelendiremezler.

d. *Mubdala*: “Değişim”

“Değişim” sözcüğünün “biçim” sözcüğüyle yakından ilgisi vardır. Aslında ikisi sık sık aynı şey için kullanılırlar. Örneğin, 215 **tarqa** “**talqa**”nın bir biçimidir; ama 215’te **talqa** sözcüğünde “biz *lām*’ı *rā*’nın bir değişimi olarak okuruz.” (krş. 464 **yepgil**, **yepgin**; 541 **qayu-xayu**) Kāşyarī Arapça veya Farsça’da benzer değişim bulduğunda “değişimi” tercih eder görülür.⁵⁹ 457’deki **yaḡru** durumunda, değişim **yaqru** kökünün Arapça denklisi olan

59. Yani 43 ülüş, 46 uşuq, 56 açä, 68 äşgäk, 80 öñi, 201 boyun (krş. ükim, 453 yiyim) 207 solāq, 457 yoyru, 506 yīk, 510 qāz ~ qās.

yaqruqu sözcüğü ile alakalı olduğunu düşünmeye bağlıdır. Benzer biçimde, 184 **sämiz**'deki değişim Türkçe sözcük ile onun Arapça dengi, *samīn* arasındaki bağlantının temel alınmasına bağlıdır; ama burada Kāşyari bir iç-Türkçe /z/ ve /n/ “değişimi”ni bulur, yani. ikinci kişi zamirleri **sän** ve **siz**.

Kāşyari'nin basit bir ses değişimi değil de, biçimbilimsel bir sorunla karşılaştığında “değişim”i tercih ettiği görülür. Bu yüzden, o diğeriyle aynı anlamda bir eke sahip eylem köklerinin bulunduğu durumlarda /l/’yi, /n/ nin “değişkeni” olarak gösterir (110 **oqin-**, 148 **ayirlan-**, 278 **ban-**, 338 **bäzän-**); ama o **itin-**’in **itil-**’in bir varyasyonu olduğunu söyler. (337 G; krş. 347 G: **bitil-~bitin-**, “değişken”); ve 472 **yan-** Qıfçak şivesinde **yal-**’ın “bir biçimi” dir.⁶⁰ Nitekim “*bā*’nın bir değişimi olan *mīm*” 1. kişi çoğul zamininin morfonemik değişimini ifade eder, **biz** tek başına bir sözcük olarak, **-miz** ise bir ek olarak (164-5 **-miz**) kullanılır.

e.) *Siḥḥa*: “Doğruluk”; *Faṣāḥa* “; “incelik”; *Zarāfa*: “saflık”; *Rikka*: “Hece Karışması”

Biz şimdi, belki de, Karahanlı sarayında, bazı sosyal sınıfların standardının bir yansıması olan, standart altı olduğu düşünülen diğer İngilizcelerden daha üstün görülen kraliyet İngilizcesine benzer şekilde, ya da objektif dilbilgisi kriterlerini temel alan görüşlerden ziyade, Kāşyari'nin kişisel değerlendirmelerinin yansıması olarak görülen belli terimlerin tartışmasına gireceğiz.

Kāşyari, giriş kısmında çeşitli şivelerin tartışmasında böyle bir standarttan bahseder (E. 24-5). En veciz durum 25:7f’dir.: “Şivelerin en açığı (*axaff*) Oğuz şivesidir; Uygur ülkesine kadar en doğrusu (*aṣaḥḥ*) Yayma ve Tuxsi’dir..., en incesi (*afṣaḥ*) Hākānī hükümdarlarının ve onlarla alakalı olanların konuştuğudur.”

Pratikte, “doğruluk” ve “incelik” hükmü sık sık birlikte kullanılır, özellikle de uzun ünlülerden sonra kısa ünlüler tercih edildiğinde ve muhtemelen bu yukarıda bahsedilen saray standartlarını da yansıtır. Buradan gelerek, 162 **bir** G’de: “Türk şivelerinde en ince ve en doğru kullanım kısa telaffuz ve kırık telaffuz”dur. (krş. 13 G, 53 **āw**, 204 **kālin** G, 284 G, 305 **qapar-**, 447 G [burada *aṣaḥḥ*’ın yerine *aṣwab* vardır], 526 G). Buna karşılık, bu noktada tam bir mantıklılık bulamayız. Örneğin, 448 **yiyaç**’da, biz bu sözcüğü **yiyaç** şeklinde “daha iyi” söyleyebiliriz (burada *aṣaḥḥ*’ın yerine **ajwad**); hâlbuki 13 G ve 284 G’de ima edilen **yiyaç** **yiyaç**’dan “daha ince” ve “daha doğru”dur. Benzer şekilde, **bērt** ve **tōrt** okunuşu **bert** ve **tört**’ten “daha iyi” (*ajwad*)’dir (EY. 172); **qaçāç**, **qaçaç**’dan “daha doğru” (*aṣaḥḥ*)’dur (408); ve **šanju**, **šanju** (210)’dan “daha doğru”dur. Belki de bu tutarsızlık gerçek kullanım ile soyut standart arasında bir çatışma ortaya çıkarır; ama verilen durumlarda Kāşyari’nin görüşlerinde temel aldığı şekilleri söylemek zordur. Buna karşılık, Kāşyari arasına bir biçimi tercih etmesinin asıl sebebini de açıklar.

53 **āz** ~ **ās**: **ās** “daha ince”dir (nitekim o köle kızlar için takma ad olarak kullanılır; krş. 408 **qaçaç**: **qaçāç** “daha doğru” köle kızlar için takma ad olarak kullanılır.)

60. **il-** ~ **en-**’le ilgili olarak 94’de **en-** ve 142’de **ensä-** şeklinde “değişkenler”, 119’da **ildur-** şeklinde bir “varyasyon” buluruz. (Bakınız “Ses Bilgisi,” bölümündeki /i/ tartışmasına.)

70: **äşyäk, äşgäk**’ten “daha nazik” bir kullanımdır.

91 **ūhi: ūgi** “daha doğru”, çünkü Türk dillerinde *hā* yoktur.

71 **owrūy: oyrūy** “daha doğru.”

80 **orañ: varañ** “daha doğru.” (Kāşyarī bu özel adın asıl şeklini bildi ve bunun Türk dillerindeki söyleyişinden “daha doğru” olduğunu düşündü; krş. **örän** < Fars. **vīrān**; muhtemelen aynı sebepten **šanju, šanju**’dan “daha doğru” dur. (210)

82 **armayān: yarmayān** “daha doğru”dur. (Muhtemelen, y-’li biçim, başka yerde bulunmuyor, Türk-Çiğil şive grubunda bulunmaktadır ve bir Oğuz sözcüğü olan **armayān**’ın yerine kullanılmaktadır, ama 579’daki **yiklä-**’de ise karşıt durum **iklä-** biçiminde not edilir. Bu “daha doğru” dur.)

121-2 G: Çift geçişli biçim için **aryurt-** ve **üşkürt**; **aryurtur, üškürtür-** ‘den “daha doğru”dur (belki de kısa olduğundan).

133 **örlän-** “yükselmek”: **ör-** “daha iyi” (*ahşan-* belki de kısa olduğundan).

135 **uwşat-** “ufaltmak, parçalamak”: “Doğru biçim budur; bir de **uşat-** biçimi vardır” (Kök şekli daha doğru)

187 **tariy** “buğday” Türklerin çoğuna göre, ama Oyuz şivesine göreyse “darı”dır, sonraki biçim yanlışır (*xaṭa*’).

192 **qulaq, qulxāq** ya da **qulqāq** biçimlerinden “daha doğru”dur.

266 G; 282 G: Geçmiş zaman eki –di’nin /p, t, ç, k, q/’dan sonra –ti biçiminde okunması “tercih edilir” ya da “daha naziktir” (*aşwab, afşah*)

367-8: **suwyarimsin-** “suya benzemek” “**suwyarin**’in karşıtı olarak daha doğru, daha iyi ya da daha kullanışlıdır” (*aşahh, awjad, aktar isti’mālan*). (Krş. 533 **bilgälän-**: **bilimsin-** “daha iyi” (*aşsan*).)

400 **gaḍirlan-** : kök şekli, **qadran-**, “daha doğru.”dur.

443 G D: Tk. **-yuluq** ~ Oy. **iysaq** ~ bazen Oy. **-iysi** - ‘ilk şekil (ör. **-iysaq**) daha doğru, diğerleri bu türde asıl Türkleri (*şamīm at-turk*) takip eder.”

450 **yaliy, yāl**’ın bir “biçimi”; **yēl** “ikisinden de doğru.”dur. (Maalesef bu anlamdaki **yēl** tek yerde geçiyor; bkz. “Sesbilgisi,” kökteki dudaksıl-damaksıl ses değişimi tartışması.)

503 **tīm** “şarap tüccarı”: **tīmçi** “daha doğru” çünkü **-çi** meslek adı yapan bir ektir.

505 **bōy**: “**bōg**’ün bir “biçimi”; sonraki daha doğru”dur.

547 **tiki (tegi?)**: Bu sözcükte *tā* üzerinde bir kesre var, ama benim düşünceme göre *naşb* [bu

yüzden **tägi?**] daha iyi (*awjad*) çünkü... (Bkz. R. Dankoff in JAOS 95.1, p. 74.)

547 **kükü**: **küküy** “daha doğru”dur.

554 **qa**- (Aryu şivesi): **qāla**- “daha ince.”dir.

584-5: **yasta**- < **yastuq**, **bulya**- < **bulyāyuq**; “ya da bu adlar eklerle eylemlerden türetildi (*ma'xūd*); benim düşünceme göre bu daha doğrudur, çünkü adlar eylemlerden türer (*yustanbaṭu*) (yani.: **sūd**- > **suduq**, **sid**- > **sidük**); “bu mükemmellik başka bir dile değil Arapça ve Türkçe’ye aittir.”

591 **ṣatiyla**:- **ṣatiylaš**- “daha doğru” dur... ama her ikisi de kullanılır (muhtemelen -š- biçimi örnek cümlelerdeki karşılıklı anlamı yüzünden daha doğru düşünülmüştür.)

591 **butiqla**:- **buti** “daha doğru” dur. (belki de daha kısa olduğundan).

600 **çin**: ilk biçiminden “daha nazik” (referans belli değil, nota bakınız).

Bazen bir sözcük hiçbir şeyle karşılaştırılmaksızın “nazik” (*fašīḥa*- bu yüzden 588 **ayāla**- “ellerini şaklatmak”) ya da “nazik olmayan” (*ḡayr fašīḥa*- bu yüzden 529 **köytür**- “yakmak için emir vermek”) biçiminde ifade edilebilir. (Buna karşılık, her durumda, bir alternatif biçim de ima edilir; krş. 176 **qars**, 527 **köyür**-.)⁶¹ 226 **salindi** sözcüğündeki durumda (“erkek üye”), “nazik olmayan” ifadesi muhtemelen “kaba” anlamındadır. Diğer bir deyişle, onun anlamı “konuşma diline ait olabilir” ve *lafza al-‘amma*’ya denk gelir, **arila**- biçimini karakterize eden bir ifade, 156 **arala** sözcüğünün nitelemesiyle “daha doğru” (*aṣaḥḥ*). Ve de 159 **oyrīla**- sözcüğünü not ediniz: “halk (*al-‘amma*)” **oyurla**- diye söyler (krş. 152, bu şeklin iki “açıklaması” verilir) “ve bu bir hatadır (*xaṭa*).” Sonuç olarak, 67 **astin** “alt” “kaba” olarak nitelendirilir (*radiyya*), **altin** “daha kibar”dır (*aṣaḥḥ*) (belki de Kāşyarī ilk biçimde Ar. *ist* “sonraki” sözcüğüyle benzerlik görür).

Biz Kāşyarī’nin Hākānī hükümdarlarının ve onların halklarının şivesinin “en nazik” şive olduğunu çeşitli şivelerin tartışmasına yazdığı giriş kısmında belirttiğini not etmiştik. Ama, bundan önce, o bir başka kriter daha sunar (EY. 24 en üst): “Sadece bir dil bilenlere ait şivelerin en naziki, Farsça’ya karışmamış ve geleneksel olarak diğer bölgelerde yerleşmemiş bir şivedir; iki dile sahip olanların, şehirli nüfusuyla karışmış konuşmalarıyla dillerinde belli karışıklıklar vardır (*rikka*).” Buradaki standart, sarayla değil, tüm enerjileriyle şehirlerde İran dilini konuşanlarla bağlantıyı kesmeden göç yollarını tutan Türk kabileleriyle sağlanır. Bu fikrin önemi, eğer Arap dilbilimcileri Bedouin’in kullanımını Orta Doğu şehirlerinde ya da Amşār’da yaşayan, İslâmî mücahitlerin soylarından gelenler tarafından konuşulan Arapça’dan yabancı unsurlarla daha az yıpranmış ve daha geleneksel olarak düşündülse, daha çabuk kavranacaktır. Arap dilbilimcileri de çöle saf Arapça’yı (*al-luḡa al-fuṣṣā*) aramak için gitmişlerdi. Ve Kāşyarī onların metod ve standartlarını açıkça Türk dillerine uyguluyor.

Buna karşılık, şivelerin pek çoğunda tam bir tutarlılık bulamayız. Bu yüzden, Uygur, yerleşik halklarından biri, “saf bir Türk diline” sahip (*lisān türkiyya maḥḍa* 24:13) iken, göçebe

61. Benzer şekilde, “zayıf” (*ḡa’fī*) nitelemesi sadece 354’te **tamtur**- sözcüğünde bulunur, muhtemelen 421 **tamit**- ile (ya da 312 **tamuz**-) bir karşıtlık gösterir.

yaşayan halklar arasında “saf Türkçe konuşan” (*türkiyya maḥḍa luḡa wāḥida* 25:4) sekiz kabile adını bulabiliriz (Qırqız, Qifçāq, Oğuz, Tuxsi, Yayma, Çigil, Oğrāq, Çaruq)., en önemli şivesel ayırım Oğuz ve (Qifçāq şivesini içerir) Çigil (Tuxsi ve Yayma şivelerini içerir) şiveleri arasındadır. Kāşyarī dilin saflığını yansıtarak bu gruptaki şivesel farklılıkları dikkate almaz. Bunu, 243’te **baḍram** “gülmece ve eğlence” sözcüğüyle göstermiştir: “Ben bu sözcüğün kökenini bilmiyorum, çünkü ben onu Farslardan duydum, ama Oğuzlar festival gününe bayram derler, çünkü o gün eğlence ve neşe günüdür; *dāl* onun geleneğine göre *yā*’ya dönmüştür, bu açıdan bu sözcük saf Türkçedir (*luḡa maḥḍa*).”

“Saflık” fikriyle ilgili kavram “asıl, öz”dür (*ṣamīm*). Bu yüzden, 517’deki **tavul** “davul” (Ar. **ṭabl**)’un Arapça’dan türediğini düşünüyorum... ; ama ben İslam’ın ulaştığı en uzak noktadaki asıl Türkler tarafından konuşulan bir sözcük duydum. “Nitekim 199’da **büküm** (Oğuz şivesi): “Diğerleri *bā*’yı *mīm*’e ve sondaki *mīm*’i *nūn*’la değiştirerek **mükim** ve **mükin** şeklinde söylerler; ben bunun sözcüğün aslı olduğunu düşünmüyorum, ama Qifçāq ve diğer saf halklar bu sözcüğü kullanırlar.” Sonuç olarak, “saf” olmadığı düşünülen bazı Türkçe sözcüklerde /h/ bulunur. (7 D, 27 D, 493-4 6 D).

Kāşyarī, Oğuzlara karşı belirsiz bir tutum sergilemektedir. Diğer bir ifadeyle, Oğuz şivesi bozuk unsurlarla karışmakla karşı karşıya kalmıştır. Bu yüzden, (51 **örān**): “Oğuzlar Farslarla karıştıklarında, birçok Türkçe sözcüğü unuttular ve onların yerine Farsçalarını kullandılar;” ve (511-2 **dāy/dāy**): “Oğuzlar, Aryuların komşularıydı ve konuşmalarında kimi karışımlar (*muxālaṭa*) olmuştur.” Buna karşılık. Oğuz dili “saf Türkçe” ve aslında gördüğümüz gibi “şivelerin en açığı” olarak düşünülür.” Bu yüzden (182 **tamur**): “Oğuzlar **tamar** der...; onlar her zaman hafifliği tercih ederler ve *naṣb* [a] ünlülerin en açığıdır, bu yüzden biz ona başvurduk” (krş. 504 **sēn** D). Kapalılık 217 **turma** sözcüğünde daha açıktır, Kāşyarī önce Farsça’dan Oğuzca’ya alınan alıntı sözcükleri verir, çünkü onlar kendi dillerini unuttur ve sonra Oğuzlardaki “saflık” konusuna bir açıklık getirir. Bu bölüm Türklerin sadece çift ifadelerde kullandıkları izolosyona uğramış belli sözcüklerin kullanımını içerir. Bir başka “saf” kullanım 555’te “ısınmak” anlamındaki **ota-** sözcüğüdür: “Ama,” Kāşyarī’nin notlarına göre “o Yayma ve Yemāk’e aittir.” (“Saflık” *zarḡa* şeklinde çevrilir.)

Kāşyarī’nin açıklamasında belirttiği “karışıklık” (*rikka*)’a dönersek, (24:4)⁶²; seçilen üç şive Soydaq, Kānçāk ve Aryu’dur, sonra (25:11) biz: “İsbijab’dan Balāsāyūn’a kadar olduğu düşünülen Aryu ülkesinin halklarının konuşmalarında bir karışıklık vardır” biçiminde bir ifade okuruz. Aşağıdaki örnekler metinde bulunur:

7 D: “maşa” “hece karışması” (*rakik*)’dan dolayı Kānçāk şivesinde **ḡaha** şeklinde söylenmiştir. (Belki asıl biçimi **ḡaqmaḡ**’tan ziyade ***ḡaqa**’dır).

190 **balıq** “çamur” (Aryu şivesi): Oğuz ve Aryular **bālq** biçiminde söyler... (bkz. önceki bölüm, “Divan’ın Yapısı,” n. 49); Aryular telaffuzları karıştırdılar (Belki “hece karışması” ünsüz çiftinden önce uzun ünlü içerir; eğer Oğuzlar ***balq** şeklinde telaffuz etselerdi, bu “hafifletmenin” bir örneği olarak düşünülebilirdi (krş. 33 **urq**).

62. “Hece karışması çevirimi bir yorumdur. Arap dilbilimcileri “yanlış” anlamını vermek için basitçe “rakik” terimini kullandılar., *jazl* “sağlam” sözcüğünün karşıtı; bu yüzden o *ḡa’if* “zayıf” sözcüğünün eş anlamlısı (bakınız Lane, s.v.).

217 **turma** “turp,” **sariy turma** “havuç: “Aryu halkı sonrakine **gēzri** demişlerdir, havuç *gazar* sözcüğünü Farsça’dan ödünç almışlardır, ama söyleyişte hece karışımı olmuştur; Oğuzlar Farsçadan ödünç aldıkları şekli **gāšūr** şeklinde söylerler...”

338-9 **bošan**-(?) “boşanılmak” (Aryu şivesi)- hece karışması ile (*rakīka*). (Asıl kökü 561 **bošu**-’dur, Aryularda da “boşanmak” anlamındadır; burada ve 418-9’da **bošat**- sözcüğünün söyleyişi **bošu**- ve **boša**- arasında değişir; ama burada iki ayrı sözcük var, ilk önce 338 **bošun**-(?) “özgür olmak; serbest olmak” sonra **bošan**-(?) “gevşemek” ve “boşanmak” (Aryu) anlamındadır; bu yüzden Kāšyarī’nin –a’lı biçimi kök şeklinden bir sapma olarak ayırdığı ve onu “hece karışması” olarak nitelendirdiği görülür.)

563 **qaqi**-’nin geniş zaman **qaqīr**: “Aryular **qaqiyūr** biçiminde söyler ve bu *ḍamma* için bir temel olmamasına rağmen, bu bölümdeki bütün geniş zamanlar *ḍamma* ile biçimlendirilir. o düzensizdir (*la huwa bi-qiyās*); bu dilde bir karışımdır.” (Krş. 275 **bil**-.)

Bu örneklerle şunlar da eklenmeli:

350 G D: Aryu’nun kimi şivelerinde ikinci şahıs ekinin *kāf* ı *gayn*’a değişir. (yani. **tapinduy**, **qaçurduy**); “*kāf* kök şeklidir; buraya *gayn*’ın sokulması yanlıştır (*hujna*).”

504 **sēn** “sen” (Kāncāk şivesi): Türkler **sān** der; bu yüzden Kāncāk’in telaffuzu bozuktur (*taraḍḍala*) çünkü onlar hep *kesre*’yi tercih ederler... Türkler **bardim** “gittim” der... Hangisi kural (*huwa l-qiyās*)’dır; Oğuz, **bardem** şeklinde söyler... Hangisi kural değildir; Aryular **bardum** şeklinde söyler, hangisi kural dışıdır.”

Özetlersek, “hece karışması” ya da “bozulma” belli standart şive özellikleri için kullanılan terimler olarak görülür, özellikle Aryu telaffuzunun özelliği, yavaş konuşma, damaksıllaşma ve de belli ünlülerin ikizleşmesidir. (Bazı durumlarda *ē*’yi önermek için bir ünlü çiftlemesi görülür, bkz. “Ses Bilgisi” bölümü /*ē*/ tartışması.)

f.) *Kināya*: “ima,” vs.

Anlam aktarımının terminolojisi Arap dilbilimcileri tarafından büyük oranda geliştirildi ve özellikle de şiir alanında buna başvuruldu. Kāšyarī anlam genişlemesi ve değişimi ifadesini belirtmek için beş terim kullanır: *kināya* “ima,” *ibāra* “ifade,” *isti’āra* “mecaz” ya da “genişleme” (harf. “ödünç”), *tašbīḥ* “benzetme” (harf. “benzerlik”) ve *qiyās* “benzeşme”⁶³

Her şeyden önce, *kināya* ve *ibāra* ilk anlam seviyesinde bulunur, “anlamına gelmek” ve “ifade etme” sözcüğün temel anlamlarıdır. Buradan gelerek:

31 **ol**: ““o” anlamını ifade eden bir sözcük...;” dolaylı olarak “şu.” anlamına gelir.

30 **ir**: “dolaylı olarak utanmak anlamında bir sözcük”

63. Qiyās “düzenli şekil” anlamındaki “kural” sözcüğü için normal bir terim; “düzensiz” ise *laysa bi-qiyas*, veya *šadḍ* “benzerlik.”

50 **üçün**: “sebeup ya da uğruna’ anlamına gelen bir sözcük”

50 **için** “arasında” anlamını ifade eden bir sözcük”

167 **çaq**: “bir şeyin tam niteliğini ve önemini ifade eden sözcük”

291 G en üst: “yā [yani., -i] BAR:DIY **bardi** sözcüğünde üçüncü kişiyi dolaylı olarak anlatır.

Bununla birlikte, ‘ibāre “söz gelişi” anlamında “ifade” anlamına gelebilir. Buradan gelerek:

290 G D: **bardiğiz** “sen gittin,” Og- çoğul, Tk. – birine onur vermek. “Oğuz şivesi burada kuralı gösterir, ama Türkler ifade güzelliğini, en üstünlük ve en aşağılık arasındaki farklılığı korur.”

544 **tuşu**: “konuşmanın belli bir yolu” (*fi’ibāre ma*). Kāşyarī’nin yazılamadı dediği *rā* (**turşu** ?)’lı biçime gönderme yapılabilir; asıl biçim muhtemelen **tur-şu**’dur, yani. **tur-**’un emir şekli artı vurgu gösteren şekil 537 –**şu/şü.**)

Şimdi anlam transferine örnekleri listeleyeceğiz:

51 **aqin**: “akıntı”; mecazi olarak “gece baskını” (Krş. 273 **bög**-‘de Kāşyarī’nin işareti)

75 **esri** “leopard”; ve de “iki renkli- bir leopardın rengine benzer.”

154 **aruqla**- “dinlenmek”; Hākānī şivesinde uyku için kullanılan bir ifade.”

164 **qiz** “sevgili; kız, kızkardeş, bakire,”: kök anlamı “bakire”dir; diğerleri bu sözcükten türemiştir.”

191 **çapaq** “küçük balık”: “zayıf adam ona benzetilir ve **çapaq är** şeklinde söylenir” 220 **başyān** “büyük bir balık”: bir kabile reisi ona benzetilir ve **bodun başyāni** şeklinde söylenir.”

196 **şütük saqal** “az sakallı”- bir mürekkep kabına benzer. (krş. 146 **taka saqal**, İng. “keçi.”)

215 **bürgä** “kaçmak”: “hafif akıllı adam buna benzetilir ve **bürgä kişi** biçiminde adlandırılır.”

237-8 **quдруq** “kuyruk”: “anal delik” (ima ile).”

239 **qançiq** “dişi köpek” ona benzeyen bir kadına beddua etmek ve ona **qançiq** diye seslenir.”

277 **qil**- “hareket etmek”: “sözcük yardımcı eylem için ima ile kullanılır.”

309 **tuğur**- “doğurmak,” kadın için kullanılır ve de anlam genişlemesi ile” “hayvanların doğurması”nı ifade eder.

348 **kärtil**:- **qul boyni kärtildi** (harf. “Kölenin boynu kertildi”)- bu “kertilmek”ten türemiş olmasına rağmen, “küçük düşürme” anlamında kullanılır.

409 **suqaq** “beyaz antilop”: “bu ima ile Oğuzlar arasında ‘bir Farslı’ için dolaylı olarak kullanılır.

457 **yartu** “odun kırıntısı” benzerlik yoluyla “yazı tahtası” **yartu** şeklinde söylenebilir.

489 **yayqal-** “dağılmak (sıvı)”: ve “bir şeye benzeme eğiliminde olan bir adam...”

504 **kōn** “deri” özellikle bir at için ayrıca “anlam genişlemesiyle” de deve için kullanılır. (Bu sözcüğün deyim olarak kullanımı not edilir: “Onun derisi kurudu- anlamı o öldü.”)

512-3 **bēg** “emir”: ve de “koca”- o kendi evindeki emire benzetilir.”

547 **bala** “kuş yavrusu”: “anlam genişlemesiyle” diğer küçük hayvanların yavruları için de kullanılır.

628 **art-**: onun kaburgası büyüdü - bu dolaylı yolla kibir belirten [bir deyim].” (**bayır, boyuz, boyin**, vs. sözcüklerinin türemiş anlamlarıyla krş.)

g) *Aşl*: “Kök”

İslâm hukukçuları arasında olduğu gibi Arap bilimadamları arasında da her zaman bir sözcüğün kökünü araştırmak ve ilk şekliyle (*aşl*) türemiş biçimini ayırt etmek (*far’î, far’* “dal” dan gelir.) alışkanlık hâline gelmiştir. Dilbilimciler, dilin resmini akıllarında bir ağaç gibi çizerler; çeşitli konuşma hareketleri dallar, yapraklar, gözler gibi görülür, hâlbuki onların asıl görevi temel sözcükleri açıklamak, kök sistemi gibi prensipleri ortaya koymaktır. (Modern dilde “yüzeysel” ve “önemli” biçimlerin kavramlarına benzemez.)

Kāşyarî giriş kısmında bu ağaç imajını detaylandırır (EY. 5, en son): “Onların şive gruplandırılmalarının her biri için, dallandırılan konuşma hareketlerinden kök prensipleri oluşturdum (*innî mu’attil li-kull firqa minhum furtūma tatafarra’u minhā l-kalim*); çünkü yayılan dalların budanması bilginin, zekânın gelişmesini sağlar.” O, diğer deyimleri kullanır. Bu yüzden, girişteki biçimbilimi bölümünün sonunda (EY.12) o: “Yerküreyi çevirdiğimizdeki kutup gibi, bütün şiveleri çevirdiğimizde de prensipler (harf. kökler, *uşūl*) vardır,” diye iddaa eder.” Ve *Kitāb es-sālīm*’deki uzun dilbilgisi bölümünün sonunda (EY. 304): “Bu, şivelerin prensiplerinin kimyasıdır.”

Sonra, çeşitli Türk şiveleri aynı köklerin gelişen dalları gibidir. Kök “dilini temeli”dir. (*aşl al-luyāt*, EY. 25, en son) ve Kāşyarî’nin düşüncesine göre temel dil Çigil şivesi ve onunla ilişkili gruplardır.⁶⁴

Bu yüzden, sesbilgisinde, Türk dillerinde (*aşl*) “köklü” /h/ “harfi” yoktur, buna karşılık “asıl” Türkçede bulunmayan /n/ ünsüzü belli şivelerde bulunur (EY. 493-4).

Benzer şekilde, Türk dillerinin imlasında (yani. Uygur) 18 “asli” (*aşliyya*) harf; ve şivelerinin olmadan yapamayacakları (EY. 6-7) “ikincil” (*far’iyya*) harfler vardır. Kāşyarî sesbilgisi ve yazımı ayrı tutmamasına rağmen, sesbilgisinin öncelikli olduğunun farkındadır; bu yüzden, Arap yazısındaki köklerde (*fî aşl al-kalima*) bulunmayan Türk şivelerinde kısa ünlülerin uzunluk gösteren harflerle gösterildiğini söyleyerek Arap yazısına karşı Türk (Uygur) yazısının önemli bir karakterini belirtir. Şu söylenebilir ki, Arap yazısı Türkçe seslerini Uygur

64. “Asli olamadığı” (*yayr aşliyya*) düşünülen sözcükler için yukarıya not 55’e bakınız

yazısından daha iyi yansıtır, çünkü ilk önce uzun ve kısa ünlüleri ayırır. Ama burada yazım ve sesbilgisi arasında bir karışıklık vardır. “Kök-Sözcük” terimi “söyleyiş” anlamında değil (çünkü Uygur yazısı söyleyişi Arap yazısı gibi gösterilir), ama tercih edilen “sözcüğün ünsüzlerden oluşan iskeleti” dir.⁶⁵

Aynı ifade, *aşl al-kalima* “kök” (581:3) anlamına geldiğinde biçimbilgisi ile ilişkili olarak kullanılır: Zaman eklerinin ön eklerle sağlandığı (iç ek ve son ek gibi) durumlarda Arapçaya zıt olarak, Türk şivelerinde kök (*aşl al-kalima*) sabit kalır ve sona ekler eklenir. Çeşitli harflerin eklenmesiyle (9:4) eylemlerden türeyen (*tatasa’abu*) ad kökleri, her yerde eylem kökü “kök-harf” (*harf al-aşl*) biçiminde adlandırılır. Kāşyarī de “eylem kökü emir kipiyle aynıdır” (286:5) ifadesini oldukça fazla yerde belirtir.

Emirde sabit biçimde kalan kök (*wa-ḥarf al-aşl mā staqarra l-amr ‘alayhi*); ayrıca (281:12): “çeşitli amaçlar için eylemlerde bulunan anlamlı harfler (yani., son ekler, *ḥurūf al-ma’ānī*) sadece emir şekline eklenir. Ve son olarak (97:9): “bu dildeki eylem sistemi emire döner. Emirdeki uygun biçim yapım eki çevrildiğinde ortaya çıkar” (*madār al-aḥḥāl fi ḥādīhi l-luḡa ‘alā l-amr fa-kull ḥarf istaqarra fī l-amr fa-hwa l-aşl yeduru ‘alayhi ḥurūf al-ma’ānī allatī tadxulu li-ayrād muxtalifa*).

Çekim ve türeme terimleri bakımından, bir sözcüğün kökü etimolojik olarak aynıdır. Kāşyarī’nin terimlerinde her ne kadar harflerden biri uzunluk gösteren harf ise (örnekler: 143:13, 349:13, 396 G, 426:15)⁶⁶ ve o üç harfli de olabilirse de, iki harfli (“Dīvānın Yapısı” bölümüne bakınız.)’dir. Bu yüzden, örneğin, **qaçruş-** “kökün kökü” (*far’al-far*) olarak düşünülür, kök **qaç-**’tır ve orta şekli **qaçur-** (379:9)’dur.

Buna karşılık, türetme ekinden önce gelen, kök olarak düşünülür. Buradan gelerek (393:13-15) **qarta-**, **qartan-**’ın, **küglä-**, **küglän-**’in, **qūrša** ise **quršan-**’ın köküdür.⁶⁷

Bu yüzden, Kāşyarī’nin kalıp sistemi bakımından, belli kalıplara uygun olan ve kök artı ek sistemi içinde analiz edilemeyen eylemlerin “kök-kategorisi” olarak adlandırılan kalıba ait olduğu düşünülür (*aşl li-l-bāb*-ör. 328:4, 427:13, 585:5). O “serbest eylem” (*fi’l mustaqill bi-naḥsihi* – 337:10) ya da “basit eylem” (*fi’l maḥḍ binā^{an}* ‘alā ḥiyālihi -326:6) olarak adlandırılır.

Benzer biçimde, **oq** “ok” ve **qiliç** “kılıç” gibi adlar “basit” (*mawḍū’a-* harf. “verilen”) olarak adlandırılır, çünkü onlar analiz edilemez (*lā yatafarra’u*), halbuki diğerleri “türemiş” (*muštaqqa*)’tır (EY. 8, son).

65. 516:9 ve 531: 9’daki başlıklarda, Kāşyarī içinde zayıf harfler olan V ve Y “harfleri” bulunan sözcükleri karakterize etmek için *mimmā jā’a ‘ala l-āşl* ifadesini kullanır.

66. 369:7’de kökün son ünsüzü: axir *ḥarf al-kalima al aşliyya* ifadesiyle karşılanır; bu **kül-**’ün **l**’sini ve **tılā-**’nin **l**’sini kapsar.

67. Kāşyarī şu sözcüklerde türemiş kökle bir sözcük arasında bağlantı kurar: 78 ütünç, 80 öñiç, 192 qasuq, 205 tūdāş, 233 tumliç, 241 kākmaq, 323 çilaş-, 325 tanuş-, 322 tusul-, 353 tuytur-, 355 tindur-, 399 butaqan-, 626 kürs-, 634 sāwçı, 637 üçünç G. Ve biz şu sözcüklerde “kök” kavramı yerine “türemiş” (*ma’xūd*) kavramını buluruz: 45 aduq, 61 ögsüz, 291: 11 G, 566 tuwra-, 604 şınuq, 635-6 bärklä-.

Kāşyārī arasına modern dilbilimcilerin etimolojik ilkeleriyle çeşitlendirilmiş analiz metotlarını da kullanır.

Böyle bir metod, Kāşyārī'nin önce gelen türemiş olmasına rağmen, aynı etimolojik kökten türemiş bir başka sözcükle alakalıdır düşüncesine uygundur. Bu durumda kök genel olarak temel bir fikir ifade eden bir addır. Bu yüzden, **tōšāk tōšāldi** cümlesinde “yatak yayıldı” ve **tügūn tügūldi** “düğüm bağlandı,” eylemleri addan “türemiş” (*uttuxiḡa*) olarak düşünülür (348:8). **Qaris** “karış”, **qaršat**’ın “karışla ölçmek”, **qorqunç** “korku”, **qorqit**-’in, **aylāq** “boş” (445, en üst) **aylat**-’in köküdür. (Biz **qariš** sözcüğünün önce türediğini söyleyebiliriz, halbuki **qorqunç** ve **aylāq** sadece kavramsal olarak öncedir, Kāşyārī için eylemlerin üçü de addan “türemiş” [*ma’xūd* -444:17]’tir. Diğer durumlarda kök eylemdir. Bu yüzden **uluyluq** “büyük sayma” (*ma’xūd*), “büyümek” anlamındaki **ulyād**- kökünden ve **quruyluq** “kuruluk”, **qurin**- “kurumak” (*mustaqa*)’tan türemiştir (252:6).⁶⁸ **tapuysaq** “sunmak isteme” sözcüğünün durumu belirsizdir (350-1): Temel biçim **tapin**- “tapınmak, ibadet etmek”tir; sonra *nūm* düşer ve sözcük köküne döner (*raja’at al-kalhima ilā l-aṣl*) yani **tapuy** “hizmet” sözcüğüne. Kāşyārī başka yerlerde bu analiz metodu konusunda şüphelidir. Bu yüzden (584-5 G) o ilk önce **yasta**- “ima etmek” sözcüğünün kökünün **yasta**- “ima etmek” olduğunu (harf. desteklemek) ve **bulya**’nın “kirli olmak” kökünün **bulayayūq** olduğunu belirtir. “Ve diğerleri” O, bu adlara eklenme yoluyla eylemlerden türetilmiş olabilir (*ma’xūd*) diyerek devam eder; bana göre bu daha doğrudur. Çünkü adlar eylemlerden türer (*yustanbaṭu*); ve o **sūd**- “çiselemek”, **suḡuq** “tükürük, salya” gibi örnekler verir. Tekrar, **yeni**- “doğurmak” iki muhtemel eski biçime sahiptir, onların ikisi de “makul”dur (482-3 G): İlki **yenik** “ışık, hafif” çünkü bir kadın doğurduğunda hafifler; ikincisi **yēn** “vücut” çünkü o kendi vücudundan bir başka vücut atar. (Benzer bir örnek: 326 **qariq**-)

Kāşyārī’nin kullandığı analiz metotlarından biri de bir sözcüğü iki ayrı sözcüğün birleşimi gibi anlatmaktır. Biz bunu kök artı son ek olarak açıklayabiliriz. Bu yüzden, 48 **özük** sözcüğünün “kökü”, “saf benlik” anlamında başlık ya da **öz ök** “çok saf”tır ve 451 **yazuq** “kurutulmuş et”; **yāz oq ye**’den “onu baharda ye!” türemiştir. Diğer örnekler: 180 **qulaç** “kolların dışarı doğru çırpılması” < **qol aç** “kollarını geniş aç”; 223 **qurmān** “ok kutusu” < **qur mān** “kemerini bağla!”; 227 **tutmāç** “bir yiyecek” < **tutma āç** “Aç ayrılma!”; 418 **kōzāt**- “beklemek” < **kōz at**- “göz atmak”; 421 **tonat**- “elbise giymek” < **tōn īd**- “bir elbise göndermek”; 428 **yīḡit**- “burnuna vurmak” < **yīḡ at**- “sümük atmak”; 439 **yarsit**- “nefret etmek” < **yār sūd**- “nefreti açığa vurmak”; 461 **yasyāç** “hamur oklavası” < **yasi yiyāç** “geniş tahta”. Diğer örneklerde, Kāşyārī’nin etimolojileri doğru olabilir. Bu yüzden, o **sa**- “hesaplamak” eylem kökünden **-sa-** (*iṣtiqāq*) isteğini türetmek için eylem köküne bir ek eklemesi gerektiğini düşünür (143, son; krş. 554 **sa-** V, bkz. 464 **yüksāt**); 198 **tägül** “değil” (Oyuz) Aryu şivesindeki **dāy ol** ifadesinden türemiştir (*aṣluhu ma’xūd*); 229 **bāktür**; bir adamın adı, **bāk tur** “yerini hızlı tutmak” kökünden gelmiştir ve 455 **yamu** “gelmeyecek misin?” anlamındadır ya da “vaat” anlamındaki **yah** kökü ile soru eki **mu**’nun birleşimidir.

Kök ve dal imgesi birleşik ifadeler ya da vezinsiz şiirlerle alakalı olarak tekrarlanır (Kāşyārī burada “çift ifade” ve “fazla sözcük” şeklinde çevrilen *izdiwāj* ve *itbā* terimlerini kullanır). Buradan gelerek, **āwürdi tāwurdi** (310 **tāwür**) ifadesinde, ilk sözcük köktür, ikincisi onunla

68. Son örnekte **qurindi** sözcüğündeki **qurīdi** için kopya edenin hatası olduğu anlaşılabilir.

birlikte kullanılır. **tāwūr**’ün tek başına bir kullanımı yoktur, yalnızca **āwūr**’le birlikte kullanılır. Benzer şekilde, **uşaldi tāwşāldi** ifadesinde (384 **tāwşāl**-) **uşaldi** kök sözcük olarak belirtilir. Oğuzlar “nazikliğın” işareti (*zarāfa*- bkz. yukarıya) olarak tek başına kullanılan sözcükleri kullanırlar, hâlbuki diğer Türkler sadece belli birleşik ifadelerde asıl sözcüğün tamamlayıcısı olarak kullanırlar (217, son). (Bkz. 625 **burslān**, vs.).

Dīvān’da *aşl*’ın en yaygın kullanımı burada “kök biçimi” olarak çevrilir. Bu da Kāşyarī’nin öncelikle sözcüğün sesbilgisel biçimine baktığının göstergesidir. O, 68 **āsgāk**’te Kur’ân’dan Arapça örnekler gösterir.⁶⁹ Kimi durumlarda bir başka sözcüğün kök biçimi olarak düşünülen bir şivesel biçim, şüphelidir; bu yüzden 44 **iliy**’de o: onun kökü *yā*’dır, **yiliy** biçiminde belirtir. Daha da yaygın olarak, kök biçimi, ünlü kısalmasına, benzeşmeye, kaybolmaya, ses düşmesine, göçüşmeye maruz kalmadan önceki ses biçimine işaret eder.⁷⁰

Sonuç olarak, pek çok durumda *aşl* “kök anlamı” şeklinde tercüme edilir. Bu, Kāşyarī’nin anlam değişmesinden dolayı anlamı şüpheli olan sözcüklerin temel anlamlarına baktığını gösterir.⁷¹

13. Sesbilgisi

Bizim yazı çevrimimize göre, Divan’da yer alan şivelerde aşağıdaki sesler bulunur: Ünlüler: /a, ä (e), i, o, ö, w, ü/ ve bunların uzun ünlü biçimleri; /e/ aşağıda detaylı şekilde tartışılacağı gibi özel bir statüye sahiptir. Ünsüzler: /b, p, m; d, ḍ, t; n, ṇ; l, r; g, k, ḡ, q; s, z, š, j, ç, ž; f, h, x; y, w, v/.

Ses bilgisi tartışmasına Kāşyarī’nin bu konuda söyledikleriyle başlamak yararlı olacak (EY. 6-8). O, Arap kaynaklarındaki gibi düşünmesine rağmen, “harfler” ve “sesler” arasında yeterince ayırım yapmıyor (yazım ve sesbilgisi bakımından) ve ayrıca O, Türkçe’nin

69. Bir başka Arapça örnek için, bakınız 82-3 **ārdini**.

70. Şu örneklerde *aşl* “kök-şekli” anlamında: 61 ögsüz, ädgiş, 64 ötlük, idrig, 75-6 oğri, 108 ötün-, 114 igit-, 115 uyat-, 120 anyar-, 123 ötrüş-, 126 orlaş-, 129 aytil-, 134 öglän-, 135 olxut-, 158 iştönlän-, 161 qoç, 175-6 bärk, 190 biruq, 211 qanda, 263 qaryaliy, 282 G, 284 G, 306 tütür-, 307 toḍur-, 326 basiq-, 342 çilan-, 350 G, 356 tuşğur-, 358 çantur-, çinğar-, suttur, sittür-, 360 söktür-, 362 qantur-, 373 sanriş-, 374 sözläş-, 377 qarmaş-, 383 qurtul-, 385 boşğun-, 391 qorlan-, 400 qaḍırlan-, 401 G, 408 qaçāç, 412 tit-, 413 sut-, sit-, qot-, 414 kät-, 418 quzit-, 420 bulat-, çilat-, 421 qalat-, 422 yat-, 423 yenät-, 433 quryat-, 434 körkät-, bilgät-, 438 qalnat-, 439 yarpāt-, 440 yuwğat-, 441 yüglät-, 452 yolaq, 454 yaqu, 455 yigi, 457 yayru, 461 yolsuz, 462 yaşliy, yamliy, 472 yin-, 483 yattur-, yottur-, yettütür-, 539 nü, 540 yi, 545 soqu, 546 yigi, 552 tiy-, toy-, 559 tara-, 563 tülä-, çila-, 564 sülä-, 565 qani, sana-, 567 sanri-, 569 körsä, 577 yunçi, VG, 578 yağsa-, 579 yaşla-, yayla-, yimlä-, 586 qaçāla-, 629 G, 635 bärklä-.

71. Aşl şu sözcüklerde “kök” anlamındadır: 45 iduq, 46 ötüg, oluq, 65 ügmäk, 73-4 inäl, 118 eştür-, 128 örtül-, 131 isrin-, 145 arqa-, 147 ayna-, 154 aruqla-, 164 qiz, 188 quruğ, 203 qaçan, 208 tegin, 225 çulimän, 237 sayliq, 272 käw-, 289-90 GD, 306 qutur-, 320 qawuş-, 323 saliş-, 324 qomiş-, 345 kiçin-, 362 qistur-, 382 sançil-, 390 qurtan-, qatrun-, 393 kämlän-, 410 tolyāy, 420 bāküt-, tölät-, 422 yopat-, 437 somlit-, 453 yerim, 462 yarmaş, 463 yawlaq, 495 çör, 497 sız, 543 qara, 569 suwsa-, 606 toña, 620 mänjilä-, 626 kürs-. Şunlarda biz aynı olguya karşılık gelen “türeme” (ma’xūd) kavramını buluruz: 348 kärtıl-, 543 qari, 587 tikülä-.

özelliklerini Arapça'nın dilbilgisi bakımından açıklamaya gayret ediyor.

Kāşyarī, bu Uygur alfabesinin Türk dillerindeki sesleri göstermede yetersiz olduğunu ifade etti. 18 “birincil harf”, ünsüzleri ifade eder, /w, x, v, z, q, y, k, d~ḍ, m, n, s, b, ç, r, š, t, l/; aşağıdaki gibi uygun ayırıcı işaretlerle gösterilir: /p, j, ž, f, γ, g, ŋ/; ve de Arapça sözcükler için: /ṭ, ş, ḥ, ‘, h/.

Arap yazısı daha iyidir, fakat Türk dilleri için yetersizdir ayrıca, Türk dillerindeki seslere benzemeyen belli harfleri içerir, yani.: ş, ḍ, ṭ, ž, ḥ, h, ‘.⁷² Her ne kadar pratikte sadece ž için Ž ya da /ŋ/ için NK ligatürünü kullanmak uygunsa da, gelişmiş Arap yazısını kullanmakla Kāşyarī Türk dillerinde tüm ünsüzleri açıkça gösterebiliyordu; W, Divan’da bulunur, ama F de /w/ için kullanılır ve biz EY.’deki ayırıcı işaretleri P, G, Č’nin, B, K ve J’den ayrıldığı yerde buluruz, eğer her zaman görülmüyorsa, sonradan eklenmiştir.

Arap yazı geleneğinin uzun ünlüyü ayırabilmesi ona ek bir avantaj sağlamaktadır, bu özellik Uygur geleneğinde yoktur.⁷³ Bu yazı, /a-ā/, /i-e/ ve /o, ö, u, ü/ arasında yeterince ayırım yapamaz.

Kāşyarī’nin düzeninde, bir teknik sözlük vardı, o bu bölümü EY. 8’de listeledi. Bu bölüm, Arap dil bilimcilerinin ayırdıkları altsesbilimsel ve şivesel sesbilgisi özelliklerini içeriyordu. Bu listedeki ilk beş terim (*işbā’, iṣmām, imāla, şalāba, rikka*) ara sıra Türkçe fonemleri ayırmak için Divan’da bulunur; onlar aşağıda ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Diğer beş terim Arapça’da bulunmayan Türkçe’ye özgü çeşitli ünsüz olgularına gönderme yapar. Onlar:

1) “Nazallaşma” (*ḡunna*) sadece K ya da J ile takip edilen sondaki N’yi ifade eder (yani. ünsüz ŋ ve ünsüz çifti /nç/. Bkz. 599 G, Nazal Sözcükler Bölümü (*kitāb al-ḡunna*).⁷⁴

2) “Nazal ünsüz” (*al- ḡarf al-xayšūmī*) “nazallaşma”dan ayrı olarak yalnızca N’ye gönderme yapar (muhtemelen de M); çünkü bu terim Divan’da tekrar görülmez. Eğer o, Türkçe’nin Arapça’dan farklı özel bir niteliğini anlatıyorsa, onu görmek zordur.

3) “İki harekesiz ünsüzün birleşmesi” (*al-jam’ bayn as-sākinayn*). Bkz. 626 G, Ünsüz Çiftleri Bölümü.⁷⁵

4) “*qāf* ve *jīm*’ın birleşmesi” Türk dillerinde yaygın olan bir ünsüz çiftini gösterir /qç/, hâlbuki Arapça köklerde *qāf* ve *jīm*’in birlikte olmasında sınırlamalar vardır. (yani. **oqçi**)

5) “*mīm* ile *bā*’nın ya da *lām* ile *nūn*’un değişimi” üç seviyede değişime isnat edilir: Şivesel (yani. **bān~mān**); morfofonemik (yani. **biz~-miz**); biçimsel (yani. **bitin~bitil-**). Bkz. Şive dizini.

72. Şarbān, Sarban sözcüğünün “konuşmadaki” telaffuzudur (219); **toyril** bir kere **toyril** (611 **suḡqur**) şeklinde telaffuz edilir; /h/ sadece “pausal” pozisyonda “asıl” Türk dillerinde bulunur- ör., sondaki belli yanılmalı sözcüklerde (bakınız EY. 7). Slaşı bölümler sesbirimlerini, köşeli parantezler ise altsesbirimlerini gösterir.

73. Bakınız 204 **kālin G**; Kelly II, 153-3. Uzun ünlü bölüm h’de tartışılacak.

74. Kelly I 188.

75. Kelly I, 188-9.

a) *Ṣalāba, Rikka*

İlk beş terime dönersek, dördüncü ve beşincinin (*ṣalāba, rikka*) temel olarak /k-g/ ayrımını göstermek için kullanıldığını görebiliriz: “kalın *kāf*” (*ṣalāba* ile) ve “ince *kāf*” (*rikka* ile) ötümsüz /k/ ve ötümlü /g/ anlamındadır.⁷⁶

Sonra Kāşyarī iki farklı terimin anlamını farklı yönlerde genişletir.

281-2 G’de (nitekim 266 G) Kāşyarī /p,t,ç/ ve de /k/ ile birlikte /q/’yu “kalın harfler” (*ḥurūf aṣ-ṣalāba*) olarak alır. Bu harflerle sona eren eylem kökleri bilinen geçmiş zaman ekinde –di yerine –ti’yi tercih eder.⁷⁷ “Kalın *bā*” dan Uygur yazısının tartışıldığı bölümde tekrar bahsedilmiştir (EY. 6:15-16); ve de 29 **op**, 55 **ābā**, 456 **yipār**’da.

“İnce *kāf*” (yani. /g/), “ince *fā*”dan başka “ince harfler (*rakīka*)” de buluruz (yani. /w/).⁷⁸ 26:17’de Kāşyarī “Arapça *fā*” (yani. /f/) ve *bā*’ (yani. /b/) için telaffuz notları arasında üretilen *fā* olarak” bir tanımlama yapar ve bununla birlikte Oğuzların bu sesi *vāw* olarak telaffuz ettiklerine dair şivesel kural belirtir. Çünkü *vāw* (Ar. *wāw*) hem yeni Farsça’da hem de “Oğuz” Türkçesinde [v] şeklinde telaffuz edilir ve de Soğdca’da [w] ya da [B]’yi göstermek için kullanılan F şeklindedir; bu yüzden biz bütün *wa*’ları (= ف “ince *fā*”) /w/ ve bütün *vāw*’ları (و = Ar. *wāw*) hem Türk dillerine ait malzemenin yazı çevriminde hem de harf çevriminde /v/ olarak gösterdik.⁷⁹

Uygur yazısında (EY. 6) /w/, F ile gösterildi, aynı şekilde /ç/ de j ile gösterildi; buradan gelerek “Arapça *jīm*” (yani. /j/) ve “Arapça *fā*” (yani. /f/) ayırıcı işaretler kullanılarak bunlardan ayrılmalıdır. /f/, /j/ gibi Türk dillerinde ikincil sestir, birincil sesbirim değildir. (/j/ sadece bazı ödünç sözcüklerde /ç/’nin şivesel varyantı olarak; /f/ sadece bazı ödünç ve yansıma sözcüklerde bulunur ve bazı yerlerde /p/ ya da /w/’nin varyantı olarak bulunur- **furxān**’ın yanında **burxān** (ödünç), **xafsi**, **qifçāq**, **qaftān** (***qāptōn**), vs.) not edilir. Bu yüzden, Kāşyarī (ya da sonradan kopya eden) bu ses için w ve F ile ilgili yazım açısından doğan tutarsızlıktan rahatsızlık duymadı; aslında bütün durumlarda, F, /f/ değil /W/ şeklinde yorumlanabilir ve biz yazı çevriminde onu bu biçimde yorumladık.

Benzer bir tereddüt D ve D arasında söz konusudur, ama burada durum daha da karışıktır. Uygur yazısı /d-d/ için sadece bir harfe sahiptir; Arap yazısında hem D hem de D vardır ve bizim yazıçevirimimiz bu durumda uygun yazımı yansıtır. Sonuç d ile olan sözcüklerin

76. Yani. 255 G; 185 **söküş**, **sögüş**; 180 **bägäç**; 500 **küg**, 501 **kök**; 506 **yīg**, **yīk**. Kelly I, 187-8.

77. Kelly I, 186-7. /-š/ ile sona eren köklerdeki sistemi koruyan mısralar –ti’yi tercih eder.

78. O, 244 **qayurmāç**, 310 **qayur-**, 348 G, 516 **çüvit**, 517 **qaviq**, 571 **qarwa**-’da “ince *fā*” şeklinde söylenir. 54 **ävāt**, 544 **tewe**’de “iki nokta arasında kalan *fā*” diye söylenir.

79. Kelly II, 150-1. Borovkov *rikka*’nın basitçe “seslendirme” anlamına geldiği ile ilgili karşıt bir sonuca ulaştı. Bakınız T. A. Borovkov, “O gubnyx soglasnyx v ‘Dīvānu Luyāt-it turk’ Maḥmūda Kāşyarī,” *T’urkologičeskij Sbornik*, “1966, 24-27.

çoğunun /d/’li olarak yer aldığıdır.⁸⁰

Bu olgunun yorumlanmasında üç ihtimal vardır: 1) Bütün durumlarda D, D için hatalıdır (Kāşyarī ya da sonradan kopya eden bu noktayı unuttu, W’nin üç noktasının ikisinin unutulduğu gibi, onun yerine f yazılıyor); 2) Sesbirimin [d] ve [ɖ] arasında olması fonetik olarak şüphelidir ve Kāşyarī bunu göstermek için D ve D’yi değişken olarak kullanmıştır (O, /e/’yi göstermek için A ve I’yı kullanabilirdi) ; 3) Buradaki tereddüt şive karışmasını yansıtır.

Kāşyarī’nin iki kelimeyle bağlantılı olarak /d~ɖ/ değişimini açıkça gösterdiği not edilmektedir.: 162 **kād**, 511 **dāy** (Aryu’da “değil”). Divan’da en az üç yerde D ve D için ayrı alt başlıklar vardır. İlki EY. 52’dedir, **ād** (“eşya”) ve **ād** (“iyi şans”) arasındaki ayrımı göstermek için kullanılır,. İkincisi D’nin **bādūt**-, **qadit**-, **qadut**-, **qidit**’i içerdiği, D’nin **buğut**, **badit**-, **sidit** sözcüklerini içerdiği alt başlığın bulunduğu EY.416’dadır. Üçüncüsü D’nin **bādū**-, **bōdi**-,; D’nin **uđi**-, **bođu**-, **qađu**- sözcüklerini içerdiği EY. 558’dedir. **bōdi**- ve **qađu**- sözcüklerinin tutarsız davranışı hemen görülür, biz **bādū**- ve **bādūt**’ü bir kez, **bādük**’ü /d/ ile altı kez, /ɖ/ ile iki kez bulmanıza rağmen, sadece **bādū**- şekli uygundur; ama bir açıdan temel dizinde onu göstermiştir. Sonuç olarak, biz Kāşyarī’nin 416 **qidit**’-te şivelerde /ɖ/, /y/ değişiminden, /d/, /y/ değişiminden ve Türkçe’deki /d~ɖ/ değişiminden bahsettiğine dair bir işarete sahibiz. Bunu yaparken de Arapça’dan bir örnek verir. Bu, metindeki tereddütün Kāşyarī’nin kafasındaki karışıklıktan kaynaklandığını gösterir. Bize de, kopya edenin dikkatsizliği ile birleşmiş gibi gözükür.

Rikka, sesbilgisinin bir özelliğini ifade etmesine rağmen (yani. /g/, /k/’nın karşıtı ve /w/, /f/’nin karşıtı olarak) iki farklı şekilde de kullanılır: “damaksıllaşma” anlamında *imāla*’nın eş anlamlısı olarak (bkz. aşağı) ve pek çok şivesel özellik için teknik bir terim olarak (bkz. “Türk Dilleri ve Arapça” bölümü, “ses kayması” tartışması)

b) *Išbā’*, *Išmām*, *Imāla*

Sonuç olarak, EY. 8’deki listede yer alan ilk üç terime geldik. Bunlar harekelendirme ile ilgilidir. İlk olarak, onların bu kalıp sistemine göre ele aldıkları sözcükleri, aynı imlâya sahip diğer sözcüklere karşıt olarak belli sözcüklerin okunuşunu ayırmak için kullandığı terimlerle ilgili 28’ini listeleyeceğiz. Sonra biz bunların dilbilgisi bölümlerinde kullanımlarını araştıracağız. Son olarak da, terimlerin anlamını analiz edeceğiz. Tartışma /e/ ve /i/ gibi sorunlu ünlülere dönecek.

Önce, metinde *išbā’* ve *išmām* (*šamma*)’nın bulunduğu tüm yerler:

(1)	EY. 29	at	“ <i>elif</i> ’li <i>išbā’</i> ile”
		āt	“ <i>elif</i> ’li <i>išmām</i> ile”

80. Ör. **boğun** (on kez) ~bodun (17); **ōđ** (8)~**ōd** (4); **qoği** (12)~**qodi** (1); **quğu** (8)~**quduy** (6); **quğruq** (6)~**qudruq** (5, bunların dördü sözcükte). Başka bir deyişle, kimi sözcükler sadece /ɖ/ ile görülür: **ađāq** (yaklaşık 15), **iğ**-, **kiğiz** (9), **sāđrā**- (6). Kimi durumlarda ise iki ünlü arasında telaffuz edilir; bu şekilde: 45 **açuq** <**ayđuq**, 400 **qağirlan**-<**qadran**- (dikkat).

(2)	29-30	üç uç	“ <i>elif</i> ”li <i>işbā</i> ile”
(3)	32	ū ū (?) ū (?) ō (?)	“ <i>elif</i> ”li <i>işbā</i> ile”
(4)	33-4	ōt ūt öt	“ <i>elif</i> ”li <i>šamma</i> ile” “ilkinden ziyade daha az <i>šamma</i> ile”
(5)	34	ōd ūd	“ <i>vāv</i> ”lı <i>šamma</i> ile”
(6)	34	ōr ör	“ <i>šamma</i> ile”
(7)	34-5	üz öz üz	“ <i>šamma</i> ile”
(8)	42	utuš ötüş	“ <i>elif</i> ”li <i>išmam</i> ile”
(9)	49	ölüg ülüg	“ <i>elif</i> ”li <i>išmam</i> ile”
(10)	51	ärän aran	“ <i>elif</i> ”li <i>işbā</i> ile”
(11)	53	āw āw	“ <i>elif</i> ”li <i>išmam</i> ile”
(12)	55	äbä äpä apa	“ <i>elif</i> ”li <i>işbā</i> ile”
(13)	200	turum torum	“ <i>işba</i> ’ ile”
(14)	229	bäldir baldır qız baldır tariy baldır qozi	“Bunların dördü <i>bā</i> ’lı <i>işba</i> ’ya sahip”

(15)	309	tuγur- toγur-	“ <i>tā</i> ’, <i>išba</i> ’ya sahip”
(16)	495	tōr tōr	“ <i>išmam</i> ile” “ <i>išba</i> ’ ile”
(17)	496	bōz bōz būz	“ <i>išmam</i> ile” “ <i>išba</i> ’ ile”
(18)	496	tōz tōz tūz tūz	“ <i>išba</i> ’ ile”
(19)	497	tuš tōš tuš tūš	“ <i>šamma</i> ile” “ <i>išba</i> ’ ile”
(20)	498-9	cōγ cūγ cōγ	“ <i>šamma</i> ile”
(21)	505	bōy bōy bōy	“ <i>išba</i> ’ ile”
(22)	535	tū to	“ <i>išba</i> ’ ile”
(23)	542	tura tōrā	<i>tā</i> ’lı <i>išmam</i> ile”
(24)	599-600	tāŋ taŋ	“ <i>išba</i> ’ ile”
(25)		buruŋ bürüŋ	“ <i>bā</i> ’lı <i>išmam</i> ile”

Şimdi *imāla*’nın bulunduğu üç yer:

(26)	497	sīš (SIYŠ) sēš (SAYŠ)	“ <i>imāla</i> ile”

kalanını içerir) diğer yerlerde *išba* ‘damaksıllaşma’ anlamındadır ya da daha doğrusu belli köklere damaksıl ekler almak için (**bar-** ve **tur-** gibi) ve *qāf* ya da *ḡayn* içeren kökleri paylaşan kökler için (**qur-**, **say-** gibi) gereklidir.⁸¹

İsmām (harf. “belli bir nitelik verme”) *ḡamma* (yani. [u]’dan [ü]’ye; Wright I 71 A) ve *kasra* arasında *ḡamma* telaffuz etme anlamındadır. Kāşyarī bunun anlamını genelde “damaksıllaşma” olarak genişletmiştir. Ama bunu sadece kökler arasındaki ayrımı nitelendirmek için yapmıştır. Sonra/o, ö:/ /u,ü/ ‘yü göstermek için *išbā*’ *išmām* karşıtlığını da ilave eder.

Imāla (harf. “yön değiştirme”) *kasra* ve *fatḥa* (yani. [a]’dan [e]’ye, [ā]’dan [ē] ve hatta [ī]’ye; Wright I 10 C) arasında *fatḥa* okumak demektir. Dīvān’ın dilbilgisi bölümünde onun anlamı (*rikka* gibi) “dudaksıllaşma” anlamındadır, daha doğrusu belli köklerin (**tēr-**, **sūr-** gibi) dudaksıl ekler almasıdır. Bu, kökleri *kāf* (**kīr-**, **ög-** gibi) içeren kökler için gereklidir. Aynı sözcüklerin okunuşlarını ayırt etmek için kullanılırken, *imāla* sadece bir örnekte “dudaksıllaşma” anlamındadır (28 üstte): Diğer iki durumda (26, 27) o Arap dilbisindeki asıl işaret ettiği anlamdadır- [ē] telaffuzu. Buna karşılık, her iki örnekte de o, [a] ile değil, [i] ile karşıtlık oluşturur. Onun burada kullanılmasının sebebi [ē] yazmanın geleneksel şeklinin /ā/’lı değil /ī/’li olmasıdır. Bu yüzden, bu terim aynı şekilde telaffuz edilen iki sözcüğün okunuşunu karşılaştırmak için kullanılır.⁸²

c) /ē/

Tarihsel olarak, **kēš** büyük bir ihtimalle **kāš** olarak yeniden oluşturuldu. Görünen odur ki Türk dillerinde /ā/’nin sesbirimsel olarak [ē] şeklinde okunması eğilimi vardır (Arapça’daki *imāla* gibi) Kāşyarī de Arapça ve Uygurca yazan yazarlar da ses özelliğini göstermek istemişlerdir. Bunu yapmanın normal yolu *elif* (‘) yerine Y’yi kullanmaktır; çünkü o bu sesin /ī/’ye /ā/’den daha yakın olduğunu düşünmüştür.

sēš’in durumu farklıdır; çünkü tarihsel olarak bu ***saiš** veya **sayiš** (krş. osm. **sayış**- “sayışmak” gibi yeniden oluşturulmuştur.⁸³ /ai/ ünlü çifti bazen /ā/’nin ortaya çıkmasıyla fonetik olarak birlikte alınır, çünkü Kāşyarī **sāš** sözcüğündeki ünlüyü aynı **kēš** sözcüğündeki gibi düşünmüştür. Buna karşılık, **sēš**’ten oluşmuş eylem biçimi /-tur/ eylem biçimiyle ve ünlünün genel kısalığıyla vardır: 359 **seštur**-. Burada /-māq-/’lı masdar ünlünün çift ünlü [ai] olduğuna şüphe düşürür gibidir.

Çift ünlüyle yeniden oluşturulmuş /ē/’li kökleri /ā/ ile gösterilenlerden ayırmak zordur; çünkü onlar aynı şekilde telaffuz edilirler;⁸⁴ ama, bunlar için belli ipuçları vardır.

81. Kāşyarī’nin böyle köklerin “*išba*’lı sızıcılar”a sahip olduğunu belirttiği 582: 5 ‘de not edilir (Sızıcılar hakkında, bakınız “Dīvān’ın Yapısı” *Kitāb al-jam* tartışması.)

82. Farsça, *elif* ya da (‘) ya da Y (Kelly I, 186, n. 31) olarak kullanılan /ē/ sesbirimine sahiptir; Türk dilleri Y’yi hem Runik alfabede hem de Uygur alfabesinde normal olarak kullanır.

83. Çift ünlünün bir başka durumu da belki de ***qiš**- şeklinde yeniden oluşturulan 525 **qiš**-‘tir (Bakınız temel indeks s.v. **qiy**:- **qiš**:-; ama krş. **qay**-).

84. Bazı telaffuzlarda I ve A arasında görünen “varyasyon” ve “değişim” sonradan yazanın hareketi gibi görülmektedir. Yukarıya bakınız.

seştur-’dan başka, damaksıl ekle bulunan /e/’li üç kök örneği daha vardır; eğer bunlar sonradan kopya edenin hatalarını yansıtmıyorsa, belki de her durumda ünlü [ai] şeklinde gösterilir. Örnekler: (1) 104 **eniş-** (**-māq**) – Dīvān’da eklerde dudaksıl-damaksıl niteliğini ayıran tek örnek **en-**’dir, diğer yerlerde ekleri dudaksıl olarak yorumladık. Buna karşılık, diğer altı örneğin üçünün **il-** (**māq**) ile alakalı olduğu N ve L’nin “değişken” ya da “varyasyon”larıyla (bkz. dizin) birlikte not edilmelidir; Bunlar daha sonra /i/ sesiyle ilişkili olarak aşağıda daha ayrıntılı biçimde tartışılacak. (2) 105 **eliq-**, “değersiz” anlamına gelen **ēl** sözcüğünden gelmiştir;⁸⁵ aynı sözcük Dīvān’da iki kez atasözü içinde “avlu, iç bahçe” anlamında kullanılmıştır, bir kez genel ünlü kısaltmasıyla (’**ALDIYN**), diğer kez Y ile (’**IYLDIN**). (3) 44 **eçiqim**, **eçi** sözcüğünün küçültme eki ve birinci tekil şahıs eki almış biçimi.

Hem kısa ünlülü hem de /y/ ünsüzünü gerektiren bölümlerde /ē/’li eylem köklerine pek çok örnek vardır. Belki de bu durumlarda Y sesi uzun değildir, ama [ai] ve [äi] diftongları tercih edilir. Örnekler: 95 **ēt-**, 115 **ēnat-**, 116 **ēttür-** (*fa’lal* kalıbı); 139 **ēril-**, **ēwil-** (*äysil-* < **ägsil-*!); **tētil-**, **sēzin-** (*fa’il-* kalıbı); 422 **yēt-**; 530 **beläl-**, **kēçil-**, 577 **yesä-** (*fa’lal-* kalıbı); 602 **yēñ-**; 616 **kēñäš-**.

Sän sözcüğünün Kāñçāk şivesindeki telaffuzu 504 **sēn** (SIYN) biçimindedir. Kāşyarī onların konuşmasını “bozuk” (*tarāḍḍala*) olarak nitelendirir; belki de bu İngilizce’deki /ä/’nin bazı Amerikan şivelerindeki diftonglu telaffuz edildiği anlamına gelmektedir. Benzer şekilde, Fars. *gazar* sözcüğünün Arıy şivesindeki telaffuzu **gēzri** (KIYZRIY), “hece karışması işaretiyle” (*rikka*; 217 **turma**; bakınız “Türk dilleri ve Arapça,” bölüm e) sonundadır.

Bizim Türk dillerinin yazı çevirimi için, metinde nerede olursa olsun /ī/ (Y) için ē’imiz vardır, tarihsel ilkelere göre /ä/ (ya da muhtemelen /äi/) olarak yeniden oluşturulmuş olmalı (yani. **ter-**, **bel-**, **ber-**, **beş**, **keñ**, **kēç-**, **eş**, **yēg**, **yēl**, **yēn**, **yēt-**). Bu sözcükler genelde eklerle kısaltılır ve *kasra* (I) ile telaffuz edilir- ama bazen bunun yerine *fatḥa* (A) (muhtemelen bunların hepsi sonradan değiştirilmiştir) ile telaffuz edildiği görülür; her durumda onlar **e** gibi yorumlanır. Bununla birlikte, yaygın bir sözcük olan **bēg** sözcüğünü bu şekilde yorumladık, çünkü *elif*’li dört kez geçmesine ve kısaltılmış şekli *kasra*’lı değil *fatha*’lı olmasına rağmen, Y’li olarak bulunduğu iki yer vardır (bkz. Temel dizin). Tarihsel ilkelere göre, ünlüleşmeye uğrayamayan bazı sözcükler, eğer yukarıda belirtilen durumdaki gibi ünlü imlâsında benzer bir biçim varsa, **e** ya da **ē** ile yorumlanırlar.

ä:ē karşıtlığı görülmez, ama **ä:ē** (**käç:-kēç-**) karşıtlığı görülür. Buna karşılık, eklerle, (yani. 141 **äwsä:-ewsä-**; 416 **käçit:-keçit**; 541 **käçä: keçä**) ve benzeşme ya da birincil ve ikincil kısaltmalarla (414 **kät-** < **kād-**; **ket-** < ***kēt-** -krş. **kētär-**) **ä:e** karşıtlığı buluruz. Sesbirimsel düzeyde karşıtlık, /ä:ä/ olarak görülür, hâlbuki fonetik olarak /ä/ [ē] olarak görülür; ama eklerle, genel kısaltmayla ünlü, [ä] olma eğiliminde olabilir –bu imlâdaki varyasyondur. Aslı /ä/’li olan bazı ad kökleri *elif* (’)⁸⁵’li sözcükler olarak görülür, burada ikinci bir uzunluk (bkz. aşağıya, bölüm h), ünlü uzunluğu bakımından) gibi yorumlanır: **ād**, **āw**, **kād-**, **kāñç**, **tār**. **Kārzü**, **kāwli** gibi sözcükler, (/bāg/) sözcüğü gibi muhtemelen ödünç sözcüklerdir; aynı şey **yāk** ve Kāñçāk sözcükleri için de geçerlidir, belki de onlar **yāk** ve Ganjāg (krş. **nāg**) şeklinde okunmalıdır. **ēz** sözcüğünün durumu belli değildir.

85. Bu nokta Radloff tarafından JAOS 95.1, p. 76, n. 47.’de tartışılır.

Sonuç olarak, ilk hecede AY bulunan beş örnek vardır. Bunların en yaygını **tewe** (ünlü uyumunun etkisi ?) – bkz. Temel dizin) sözcüğüdür. Diğerleri: **süwre**, **çügde**, **çümēli**, (kesinlikle aynı sözcük **cümāli** gibidir), ve Oğ. **aftābe** (< Fars. *aftābe*).⁸⁶

d) /i/

EY. 8'deki teknik terimler listesinde *išmām* “üç ünlü,” niteliği taşır ve bir kere de (284 G'de) *imāla* “üç ünlü” niteliği taşır. “Ünlüler” burada hareketlerdir, bizim gördüğümüz sözcük Arap dilbilimcileri tarafından ünsüzlerin üstünde ve altında bulunan küçük çentikler için kullanılır ve Arapça üç kısa ünlü sesi gösterir: /a,u,i/.

Buna karşılık, /i/ ya da /ī/’yi gösteren *išbāʿ*, *išmām*, *imāla* için hiçbir örnek yoktur. (Gördüğümüz gibi, *imāla*’nın olduğu yerdeki iki örnek yazımdaki uygunluğa bağlı olarak /ī/’nin yerine /ē/ görülür ve aslında *imāla* [ā] ve [ā] karşıtlığını [ē] gösterir.

Dīvān’ın dilinde /i:ī/ karşıtlığı olmadığına dair olumlu bir delil vardır, sadece damaksıl ve dudaksıl ekler alabilen niteliği tam belli olmayan bir /i/ fonemi (uzun ünlü /ī/’ye benzer) vardır. Bu bizim yazıçevirimizde sadece içinde **i** ve **ī** bulunan sözcüklerde yansıtıldı.

Diğer yandan, nitelik belirten ekleri tercih etme konusunda açık bir eğilim vardır, buradan yola çıkarak: (aşağıdaki örneklerde, /γ,g,k,q/ içeren kökler düşünülmez; aşağıya bakınız).

Sadece dudaksal		Sadece damaksıl	
iç	sīd-	īd-	siç-
iç-	siç-	il-(“hayal kırıklığının uğramak”)	siçir-, sir
il- (“yapıştırmak”)	til-	isir-	siri-
isi-	tir-	it	siz-
it-	tiz-	biş-	tīd-
bil-	yit-	çi	tin-
biti-		çin	yirt-
		si-	

Diğer yandan, köklerin önemli miktarı eklerde değişik biçimlere sahiptir, bu yüzden:

īš: išiγ, īšqa (īškā- bkz. dizin!), īšliγ; iślā-, iślāš-, iślāt-, işlan- (işlān-)⁸⁷

biç-: biçāk hariç tüm ekli şekiller damaksıl

86. Krş. Ar. *qalāda* sözcüğünün Oğuz şivesindeki telaffuzu: **qalīda** (QALIYDAH); bu belki de **qāleda** şeklinde okunmalıdır, ya da – ör., *imāla* ile! **erēž** sözcüğünün durumu belli değildir.

87. Bu şekilde belirtilen eylem kökleri mastar şeklinde –K-Q’li sözcükler gibi görülür; bakınız alta, bölüm f).

tīl: tīllig; tīlāq, tiliq-
 tīš: tīšiy; tišā-; tišlā- (tišla-); tišlān-; tišlat-
 tiz: tizlā- (tizla-); tizlāt-
 yin: yinkā; yinqa
 yīd: yidla-, yidiy; yidimāq (yidimāk)
 yili-: yilimāq, yilitmāq, yiliy; yilmirmāk; yilišmāq/-māk
 çiz-: çizmāq; çizturmāk

/i/’yi niteliği belli olmayan bir sesbirim olarak düşünmek için bir neden de /i:ī/ karışıklığını gösteren açık bir minimal çiftin olmamasıdır. Buna açık bir istisna yukarıdaki listede yer alan iki **il-** sözcüğüdür. Burada pek çok zorluk vardır. İlk önce karışıklığın sonu mastar olan sözcüklerde bulunduğu not edilmelidir, ama geniş zamanda (bkz. 94 **il-**) benzer bir karışıklık var: “Yapışmak, yakalamak” anlamındaki kökün geniş zaman biçimi **ilār**, mastar biçimi ise **ilmāk**’tır; hâlbuki “hayal kırıklığına uğramak” anlamındaki kökün geniş zaman biçimi **ilur**, mastar biçimi ise **ilmāq**’tır. Muhtemelen paradigmanın belli bölümlerinde farklılık ortaya çıkaran benzer sesli köklerle ya da iki kök ayrıldığında (***ilā-**:**il-** ya da **il-**: ***ilu-**söyle) daha önceki dönemden bir farklılık ortaya çıkarmak için uğraşıyoruz. İkinci bir ihtimal ise, sesbirimsel karışıklığın ünlülerde değil, ünsüzlerde olabileceğidir- yani., iki sesbirim olarak damaksıl /h/ ve dudaksıl /l/ vardı;⁸⁸ ama, böyle bir karışıklığın ikinci bir örneği yoktur. Üçüncü ihtimal “hayal kırıklığına uğramak” anlamındaki sözcük **il-**, **el-** okunmalı; Kāşyarī bu anlamdaki **il-** sözcüğünü bir “değişken” ya da **en-** sözcüğünün bir “biçimi” olarak belirtir ve edilgenlik eki /-l-/ ya da orta edilgenlik eki /-n-/ ile birlikte bir *e- (ya da *ē – eşsesli **ēn** “aşağı meyilli” sözcüğüyle karşılaştır) kökü önerilebilir. Eğer bu böyleyse, biz yeniden damaksıl ek alan /e/’li bir kökün olabileceği gibi önemli bir olguya sahibiz, ama **ēn-**’in bu köklerden biri olarak görüldüğünü biz not ettik, çünkü **enišmāq** (bkz. yukarı, /ē/ hakkındaki bölüme) biçimini buluruz.

/ɣ/ ya da /q/ damaksıl ünsüzlüyle birlikte köklerde /i/’nin durumuyla ilgili yorumlar artar. Bu bağlamda pek çok minimal çift vardır (parantez içinde belirtilen çiftler tam anlamıyla minimal değil):

(īk~yīk	----	iq)
irk	----	irq
çik	----	çiq~çīq (her ikisi de yansımalı)
(kidiz	----	qidiy
(kim	----	qimiz)
kin	----	qin~qīn
(kīr	----	qir)
kir-, kiriš	----	qir-, qiriš- (vb.)

88. Bakınız üste, not 81. Krş. İbn Sīnā’nın işareti (d. 428/1037):

... Damaksıl /h/ ile /l/ arasında bağlantı olması aynı /t/’nin /t/ ile bağlantılı olması gibidir. Bu damaksıl (l) Türk dillerinde yaygındır, ve bağımsız bir ses gibi düşünülür, ama yaygın olarak kullananlar Arap dilinin özelliği olarak onu kullanırlar (ör. damaksıl [l]) /l/ ile aynı ve bir gibidir.

(K. I. Semeian, *Arabic Phonetics [Risāla fī Asbāb Ḥudūt al-Ḥurūf]*’un çevirisi], Lahore, 1963, p.54.)

(kirpi; kirpik	----	qirpās)
(kīš	----	qīš)
kiz	----	qiz
(sik	----	sīq)
sik-,sikir-	----	siq-, siqil- (vb)
tik-,tikil-	----	tiq-,tiqil- (vb.)
(yignā	----	yiyla-~iyla-
yigtür-	----	yiytur-
(yilik	----	yilqi)

Burada kabul edilen yorum şudur ki bu durumlarda /i/ belirsiz bir niteliğe sahiptir ve sesbirimsel karşıtlık /k:q/ ve /g:γ/ ünsüzlerine bağlıdır. Ama, diğer ünlülerle alakalı olarak (**kāl-:qal-**, **ük-:uq-**, **bög-:boy-**, **bök: boq**, vb.), gırtlak ünsüzleri muhtemelen açıkça aynı sesbirimin altsesbirimidir, çünkü sesbirimsel karşıtlık ünlülere bağlı gibi gözüktür. (Bu daha sonra aşağıda tartışılacak.)

e) Kökte damaksıl-dudaksıl değişimi

Yukarıdaki listede damaksıl ve dudaksıl eklerle bulunan /i/’li köklerle birlikte, köklerde birçok /k~q/ veya /g~γ/ değişimi bulabiliriz. Buradan gelerek: (referanslar için, bkz. Temel dizin)

çiy- “bağlamak.” çig- “zaptetmek.” çivil-, çigin-, çigtür-
ciqra-, cirkä- “(dişini) gıcırdatmak” (yansımali)
qiçīla- “gıdıklamak” (< qiçi “hardal ?). kiçi- “kaşınmak.” (yansımali ?)
qirt “sefilce, kötü mizaçlı” kirtüç “hasta”
tiyrat- tigrät- “katılaştırmak”
yiyril- “soğuktan kendini sıkma; elbisenin titremesi.” yigrän- “sürtünmek”; çiğ (et) saymak.”
(< yīg “çiğ” ?)

Bununla bağlantılı olarak:

uylit-, üklit- (üglit-? okunur) “artmak”

Bunların hepsi eklerdeki değişik biçimlerle karşılaştırılan köklerdeki damaksıl-dudaksıl değişime sahip sözcüklerin büyük bölümünün özel durumları olarak görülebilir. Buradan gelerek:

***os/ös** “benzerlik; hile” (?). osuy “benzerlik” ? [*taḥāyul*]. ösüglä- (-māq/māk) “anahtarsız, hile (*ḥīla*) ile açmak” (Kānçāk). ösnä- “benzemek.” osnat “benzetmek.”

öp- “yutma.” öp- “öpmek; yudumlamak.”

bus- “pusu kurmak.” böşüg böş- “ısırmak, pusu kurmak” (iki anlamı bağlantısız ve ikinci anlamında bus- sözcüğü ile karışma kolaylıkla görülebilir.).

***bur-/bür**- “anlaşma, birlikte çekmek”; dönmek, bükmek.” bür- “(çantanın ağzını) birlikte kapamak.” bürçäk “perçem.” bürgüç “ekmek döndürücü.” bürük “yara sarmak.” bürül- “(kitap) katlama.” bürmä “elbisenin beli.” bürün- “kendini sarmak.” bürünçük “peçe.” bürün “girdap.” ***burq**- “(deriyi) buruşturmak, hiddetle bakmak”: burqi, burqiy, burqur-, burqit-.

çom- “suya dalmak.” çöm- “daha derine dalmak.” çomur-, çömür-, çömüş-, çomtur-, çömtür- (aynı farklılık, birbirine uygun). çömçä “kepçe.” (Oyuz). çomuşluq “özel.”

särim (sarim ?) “süzgeç (şarap).” särmä- “(çorba, balık ve şehriyeler) süzme.” sarmaçuq “bir tür şehriye.” sarmal-; sarmaş- (särmäş-), sarmat- (särmät-). (N.b. *sar, saru-, sarum’dan türemiş “sarma-, bağlantılı değil, kökü vardır)

***taw-/täw-** “dönmek, bükmek, hareket etmek”; diğer eylemlerle kafiyeli olarak kullanılır. taw-(täw-?) “(malı) dağıtmak” [taşarrafa, < ş-r-f “devrilme”] (hapax legomenon: metin onun sat- “satmak,” ile kafiyeli olduğunu ima eder ve böylece muhtemelen o tawar “mal” sözcüğünün kökü değildir). täwin-: uwun- t. “(elini) sıkamak.” täwür-: äwür- t. “yukarı doğru döndürmek.” täwrän (tawrän ?) “bükülmüş iplik...” tawrat- “kulaç (yün).” Tawuş “ses, hareket.” täwšä-, tüwšä- “düğümlenmek (ipi); boncuk şeklini vermek” (bu iki kök EY.’de maalesef karışmıştır). *tawış- / täwiš-: satışyan tawışyan “alan satan”; tawışyan “tavşan” (alakasız ?); täwšin- “hareketli olmak”

tut- “almak, yakalamak, tutmak.” Damaksıl eklerle türemiş pek çok şekil vardır. tütür- ~ tütgür- <tüttür- (dikkat) “yakalamaya teşvik etmek” tütsüg “huysuz kavgacı” (belki de burada tüt- “tutmek” ile karıştı). tütüş- = tutuş- “bir başkasıyla kavga etmek”

tuzyu “hediye.” tüzgür- “hediye etmek.”

yäl “yele (at).” yël “yele” (?- sadece bir kere geçiyor.)

yanç- “kaza; ısıрма.” yançıl- / yänçil-

yar- “güçle parçalamak.” yer- “nazıkçe parçalamak.” (yar- /yer- ve yarıl-/ yeril- karışımından ya da ikisini uygun şekilde ayırma başarısızlığından.) yaruq, yerük; yarım, yerim “yarım.” yerin-. yarındaq “kayış, şerit.” yariš- “yarışmak; paylaşmak,” yeriš- “parçalamak” yartur-, yertür- ***yow-/yöw-** “paylaşmak, yardım etmek.” qur- yow- “akrabalık bağlarını sağlam tutmak, zenginliği paylaşmak, naziklikle etkilemek.” yöwgil “ver!” yowsa- (yawsä-) “mirası paylaşmak istemek.” yöwüş- (yöwüş-) “yardım etmek, paylaşmak.” yöwtür- **yüm-** “gözlerini kapatmak” yümülgän, yumluš-. yumun- (yümün-), yümtür- **yuš-** (yüş-) “tutmak (fıçı çeşmesindeki bira).” yüşil- (yušil-) “tutulmak” yušul- “fışkırtmak (yaradan çıkan kan).”

Bu olgunun kimi durumlardaki muhtemel yorumu, onun dilin erken bir dönemini yansıttığıdır. Bu dönem sesbirimsel karşıtlığın ünlülere değil, ünsüzlere dayandığı bir dönemdir (“Runik” Türk alfabesi açıkça bu prensibe dayanır.) Sonra gırtlak ünsüzleri (γ:g, q:k) arasındaki graphemic düzeydeki karşıtlık, yukarıda tartışıldı, sadece /i/ ile değil aynı zamanda diğer ünlülerle de bir sesbirimsel karşıtlık gösterebilirdi. İki **il-**’in açıklamasında da önerildiği gibi iki sesbirim olarak damaksıl /l/ ve dudaksıl /l/ vardır. Ünsüz uyumu sesbirimsel sistemdeki ünlü uyumuna müsaade ettiğinde, kimi durumlardaki ünlülerin yorumunda olduğu gibi karışıklık artabilir. Kimi durumlarda (**çom-/ çöm-, yar-/yer-**) çiftlemeyi farklı ayrıntılarda ifade etme cesaret isteyebilirdi. Muhtemelen de, farklı şiveler ünlüyü farklı şekilde yorumlayabilir.

Alternatif olarak, eğer biri dört ünlü çiftinde damaksıl/dudaksıl karşıtlığını düşünürse, Kāşyarī’nin tanımladığı dilde bu karşıtlığı bozma eğilimi vardı; **i:ī** durumunda, kimi paradigmalarda korunan ilk karşıtlıkların korunmasıyla ilgili bir birleşme ortaya çıktı.

Dīvān’da söyleyiş konusundaki yorum, karışıktır, bu durum sadece Kāşyarī’nin anlattığı dilde tanımladığı şive karışımlarıyla değil, aynı zamanda EY. ile bağlantılı faktörlerle de açıklanabilir. Sonradan kopya eden yanlış kopya etti ya da kendi telaffuzunu koydu ya da sonradan metindeki asıl biçimi değiştirdi. Bu yüzden, kimi durumlarda, biz kökteki damaksıl-dudaksıl değişiminin standart yorumuna geri döneceğiz: Bu varyasyon sesbirimsel

şartlanmanın bir sonucudur (belli ünsüzlerin dudaksıl karakteri, /y/ ve /ç/ vs. gibi) ve ard arda gelen tarihsel ifadeleri ya da şiveler arası ödünçlemeyi gösterir.

f) –K-Q

Özellikle metinde –MA’K-Q biçiminde görülen eylemlerin masdar biçimlerindeki durumları yorumlamak zordur- yani. (كق) gibi bir ligature benzer, *kāf* ve *qāf* birleşiyor. Birleşik biçimin 61’deki durumları aşağıda analiz edilmiştir. Pek çok durumda yazmadan ya da sonradan kopya edenin yazının aslını değiştirmesinden kaynaklanmasına rağmen, pek çok durumda da Kāşyari’nin kullandığı damaksıl-dudaksıl ayrımını göstermek için kullandığı ligatür çeşidini yansıtmamasından kaynaklanır. Bu yüzden, o yukarıdaki listede yer alan örneklerin çoğunu böyle değişimler için delil olarak kullanır (**işlan-**, **ösüglä-**, **sarmaş**, **sarmat-**, **yançıl-**, **yowus**, vs.)

Birleşik biçimlerin bulunduğu listeden önce, biz metinde hatalı olarak yorumladığımız şu durumları tartışmalıyız:

–MA’K. –*maq* için hatalı

–MA’Q, –*māk* için hatalı

93 aw-

92 öç-

102 ozuş-

96 ör-

146 usla-

106 örül-

152 uçuzla-

126-7 äwläř

314 şaçis-

134 ürpät-

429 taprit

157 öñiklän-

479 yerin-

342-3 särin

sar- 285:11 G’de

477 yörül-

486 yügrüş-

555-6 üzi-

Bunlardan bazılarında basit hatalar vardır (sonradan kopya edenin hatası). **Yörül-**’ün **yorul-** biçiminde okunması gerektiği tartışılabilir, çünkü bu kökün modern biçiminin kabulünde geriye doğru bir ünlüleşme vardır ve *Dīvān*’la çağdaş olan Kutad̡yū Bilig’in metninde bile önceki bölümde tartışılan (bkz. ED, 955) damaksıl-dudaksıl değişimi görülür. Biz burada onu bir hata olarak yorumladık, çünkü kök *Divan*’da diğer bütün bulunduğu yerlerde dudaksıl eklerledir (bkz. Dizin); ayrıca **yaril-** ve **yeril-** sözcüklerinden hemen sonra bulunur, bu durum sonradan kopya edenin kafasındaki karışıklıktan dolayı ortaya çıkmış bir durum olarak

görülebilir; bu durumda Clauson'un açıklaması makuldür (ED, 967): “sonradan kopya eden orijinal telaffuzla kendi telaffuzunu değiştiriyor.” Diğer durumlardaki hatalar çoğunlukla önceki sözcüğün etkisiyle orta çıkmıştır. Bu açıkça **taprit-** (bkz. yukarıda “sonradan kopya edenin hataları”... A.); ve muhtemelen **öç-** (**uç-**’u izler), **örül-** (**orul-**’u izler – ve **ürül-** geniş zaman ve mastarı eksik), **äwläš-** (**awlaš-**’ı izler) ve **ozuš-** (**üzüş-**’ü izler) gibi sözcüklerin durumu gibidir.

ör- sözcüğünün durumu daha da karışıktır. Materyalin genel düzenini takip ederek (A-U-I ya da işaretlerle, ’-V-Y) Kāşyārī ilk önce **ār-**; sonra **ör-** (“örmek”) ve **ör-**; sonra da **ēr** ve **īr** (tek sözcük olarak görüldü) sözcüklerine sahipti. Görülen o ki o sonra **ör-**’ün başka bir anlamını hatırladı ve biz onu şimdi tekrar bulduk, düzenin dışında (“yükselmek”)- ama o daha önce verdiği anlamı verir (“örmek”). Belki de kopya eden kişi burada aynı işaretle yazılan bir önceki sözcüğün etkisiyle master şeklinde bir hata yaptı, yani. **ör-**. Buna karşılık **ör-**’ün **ör** gibi okunmasının kopya edenin şivesel özelliğini gösterdiği de düşünülmelidir.

-K-Q birleşik şekillerin yorumu EY.’sındaki imlânın dikkatli incelenmesine bağlıdır. Pek çok durumda K ya da Q’nun önce yazıldığı görülür ve diğeri (yalnız yazıma bağlı olarak, kararlaştıran kriter genelde Q’nun iki noktasının yeri ve K içinde küçük *kāf*’ın eksikliği ya da varlığıdır) ya sonradan kopya eden ya da asıl yazıcı tarafından sonradan yazılmıştır. Buna karşılık, birkaç durum hariç % 100 yorum yapılmayacağı kabul edilmelidir.

36’da görülen örnekte, önce K sonra Q yazılır: 93 uw-, 111 inan-, 113 äšüt-, 119 ildur-, 120 alwir-, 141 atsa-, 148 atizlan-, 151 amaçla-, 153 ösüglä-, 318 taplaš-, 423 yulit-, 428 yoṇat-, 429 toprat-, 435 töšlät-, 439 yunçit-, 469 yer-, 470 yüz-, 470 yuš- 477 yarıł-, 477 yušıl-, 490 yüzlän-, 492 yišimlan-, 524 sār-, 566 tuwra-, 568 çapsa-, 572 tuzla-, 573 tizla-, 573 tišla-, 586 saçūla-, 593 burtāla-, 616 tünjüş-, 619 tiñīla-, 620 siñīla-, 621 sarñūla. İlk iki ya da üç durumda (**äšüt-** sözcüğünün durum belli değildir) Q kahverengiyle yazılmıştır, bu sonradan yazıldığını gösterir. Sonraki beş durum kahverengi yazının görüldüğü sayfalardır, ama burada Q siyahtır ve bu bizim “sonradan kopya eden” dediğimiz kişiden kaynaklanamaz; aynı durum EY. 572 ve ff.’deki örneklerin çoğu ve EY.490’daki örnek için de doğrudur. Bunların çoğu yukarıda tartışılan basit tarzda hatalardır (-MA’K, -*māq* için), bunlar sonradan düzeltildi; bu düzeltmeler ya asıl yazıcı ya da sonradan kopya eden tarafından yapılmıştır. 470 **yüz-** ve 490 **yüzlän-**’in düzeltilmesi büyük bir ihtimalle kopya edenin (ya da sonradan yazanın) şivesel özelliğini gösterir. Örneklerin bazıları (120 alwir-, 566 tuwra, 616 tünjüş-, 621 sarñūla-) bir kez görülür.

21’deki örneklerde görüldüğü gibi, Q önce, K sonra yazılır: 151 īšlan-, 156 orīla-, 159 eträlä-, 313 titiš-, 375 sarmaš-, 428 surçit-, 438 sarmat-, 475 yowuš-, 476 yiliš-, 477 yeḍil-, 477 yeril-, 480 yumun-, 480 yiḍi-, 485 yelwir-, 488 yañčil-, 569 çiwša-, 578 yowsa-, 579 yipla-, 590 tarasla-, 616 täñjit-, 635 sorpla-. İlk üç sözcükte kahverengi yazı görülmez. tarasla- ve sorpla- bir kez görülür. Bunların bazıları düzeltilmiş yazım hatalarıdır (MA’Q, -*māk* için). Diğerleri (īšlan-, samaš-, sarmat-, yowuš-, yowsa-, yañčil-, yumun-) yukarıda tartışılan damaksıl–dudaksıl değişimi kategorisine aittir. Kāşyārī, kökünde /i/ bulunanlarda olduğu gibi, kimi durumlarda -K-Q birleşik biçimini kullanır.

Son olarak, kuraldışı dört durum söz konusudur. 571 **bitla-** ve 594 **yelimlä-** sözcüklerinde Q’ya bağlı yazım eğilimi belirli değildir. 428 **törpit-** sözcüğünde görüldüğü gibi, Q sonradan yazılmış ve tekrar silinmiştir, ama her ikisi de kesin değildir. Sadece bir durumda, 567 **sāwrä-**

(bir kez kullanılmıştır), Q, K'nın ortasından ziyade, doğrudan üstüne yazılmıştır.

Dīvān'ın önceki yorumlarına daha az ya da daha çok benzer genel sonuçlar burada belirtilmesine rağmen, önceki yorumların mantıklı olmadığı ve onların yazım özelliklerini belirlemede başarısız oldukları söylenebilir. Rıfat (EP) bütün -K-Q'ları basitçe K ya da Q olarak nitelendirdi. Görüldüğü kadarıyla bu sadece kendi tercihidir. Atalay da Rıfat'ı izledi, ama onun not ettiği 31'deki durumda bir sorun vardı. 29'da bunları, Q'lar K'ya değişmiştir biçiminde yorumladı.⁸⁹ Kimi durumda (I, 298 n., ad 159 **ışlan-**) o bunları iki farklı kökün karışması olarak yorumladı (**işlen**, **ıslan-**); kimi durumlarda ise (III, 73 n., ad 475 **yowuṣ-**) birleşik biçimin -māq/māk'i gösterdiğini tespit etti.

Clauson'un yaklaşımı da Atalay'inkine çok benzer. Clauson, 27'deki durumda, sonradan kopya edenin asıl biçimi yazdığını, sonradan da onu bir başka biçime çevirdiğini düşündü.⁹⁰ Buna karşılık, diğer altı durumda, nasıl bir düzeltme yapıldığını yorumlayamadı.⁹¹ Clauson, Atalay gibi 159 **ışlan-** sözcüğünü aynı dizelerdeki biçimiyle yorumladı ve iki farklı kök arasında bir kararsızlık olduğunu düşündü, biri geriye dönük, diğeri ileriye dönük ünlü uyumu (ED. 263); benzer biçimde 1482'de yer alan **atizlan-** sözcüğünü metinde bulunmayan ***ätözlän-** (ED, 75, buna karşılık, **ätöz** Dīvān'da bulunmuyor bile) ile karışmış gibi yorumladı. Bir sözcükte (429 **toprat-**; ED, 444) metindeki biçimi yanlış okudu ("EY. **me:k** için hatalı") ayrıca 578 **yowsa-** ve 475 **yowuṣ-**'taki (ED, 880, 881; krş. 871, s.v. **yov-**: ünlülerin niteliği belirsiz) birleşik biçimlerin farkına varamadı. Sadece bir örnekte, şive karışmasına örnek olarak ünlüleştirilmede görülen bir karışıklığa farklı bir yorum getirdi (ED. 934, **yum-**: "Hak. hariç, ünlü uygun olarak -u-; Kāşyari'deki şekiller **yüm-**, **yümtür-**, **yümül-**, ama **yumluṣ-**, ve bkz. **yumun-**; eğer bu yazanın hatası değilse, bir şive biçimi olmalıdır")

153'deki **ösüglä-** için ise, Atalay (I, 306 n.), bunun **osuy** kökünden gelen ***osuyla-** olması gerektiğini düşündü. g'li okunuş K başlığı altındaki sözcüklerin bulunduğu yerlerle tespit edilmesine rağmen, Atalay'ın önerisi iki biçimin de muhtemelen değişmelerle kabul edilebilir olması ve aslında -K-Q birleşik biçiminin asıl amacı iki durumun da mümkün olduğunu göstermesi yolundadır. Buna karşılık, **ösüglä-**, sözcüğünün "Kāñçāk şivesine" ait olduğu da göz ardı edilmemelidir. **Ösnä-**, **osnat-** sözcüklerinin açıklamasında olduğu gibi şive karışımı ihtimali de düşünülmelidir. Clauson'un söylemeye çalıştığı 480 **yumun-/yümün-** sözcüklerinin bahsedilen şive karışımını gösterebilecekleridir. Buna karşılık, bu durumda, diğer durumlardaki gibi, **ösüglä-**'den başka çeşitli biçimlerin hiçbiri şive özelliğine sahip değildir.

89. Bakınız Tercüme I'deki 166, 224, 226, 286, 292, 299, 306, 316; II, 206, 316, 327, 328, 330, 352; III, 58, 60 77, 78, 79, 100, 181, 284, 294, 352, 394, 404, 405, 410, 444.

90. ED'de şu sözcüklere bakınız: 4-5 uv-, 156 amaçla-, 213 ert:le-, 440 taplaş-, tübleş-, 349 borta:la-, 258 eşüt-, 517 teñit, 523 tıñı:la-, 526-7 tünüş-, 840 siñi:le- ("Atalay'daki gibi -**me:k** -**ma:k**' tan düzeltildi"), 843 sa:r-, 845 sürçit-, 854 sürñü:le- (ve 621 sarñula-), 853 sermeş-sermet-, 886 yıdı-, 923 yulıt-, 933 yılış-, 945 yançıl- (krş. 944 yanç- "EY. -**me:k** hatalı"), yunçıt-, 947 yoña:t-, 967 yarıl-, yeril-, 976 yuş-, 978 yışımın-, 987 yüzlen-.

91. ED: 128 alvır-, 444 tovr-, 462 tıtış-, 564 tişle-, 845 sörple-, 937 yumun-. **tişle-** sözcüğünde Clauson (R. Donkoff'a 8/11/71 tarihli özel iletişim) şöyle yazmıştır: "Ettirgen biçimi oldukça açık **تَشَلَمَاق** olmasına rağmen, ben metindeki aslının **تَشَلَمَاق** olduğundan şüphelenmiyorum, yazar aslında onu doğru kopya etti ve kendi okuyuşuna göre **ك** ekledi, ya da önce **تَشَلَمَاق** yazdı ve sonra da onu hata olarak gördü ve **ق** ekledi."

Üçüncüsü, ikincil uzama ya da “pausal uzama” olarak adlandırılabilen duruma pek çok örnek olduğudur, sözcükler tek başına kullanıldıklarında ya da şiir ve atasözlerinde, özellikle de kafiye durumunda, mısra sonlarında oldukları zaman bu durum daha çok görülür. Sözcüklerdeki /ā/’li örnekler yukarıda gösterilmiştir (/ē/ tartışmasına bakınız); ayrıca 284 G’de **bārdi**, **tūrdi** belirtilmiştir (yukarıdaki *išbā* tartışmasına bakınız). Atasözlerindeki örnekler: 176’da **börk**: **tātsīz**, **bāšsīz**; buna karşılık aynı atasözünde 407 **tat**: **tatsiz**, **bašsiz**. Bir şiirdeki örnekler: 513’de **bāl**: **qāl** (**qāl**’ın emir şekli, **bāl** ile kafiye).⁹⁷

Dördüncüsü, kökteki ikincil uzunluğun bir başka biçiminin de olmasıdır, birinci hecede yazılmayan biçimlerde olduğu gibi bu, vurgu şeklinde gösterilerek yorumlanır.⁹⁸ Genel kurala ters olarak kökün vurgulandığı yerde iki sözcüklü ifadelerde böyle düz yazılar bulabiliriz; yani. 170 **tün**; **tūnlā kāldim**; 170 **tin**: **anig tīni**; 171 **qin**: **qiliç qīni**; 243 **bayram qum**: **bayram qūmi**. Bu, genel kurala bakılarak vurgunun sona kaydığı diğer yerlerdeki uzunluk kaybına benzer; yani. 634 **qōd**-, geniş zamanı **qōdūr**, ama şiirde: **qodur mām**. Vurgunun tam olarak açıklanması zordur ve daha fazla çalışma gerektirir.

Normal olarak, Kāşyarī “*madd* ve *līm* harflerini” uzunluk gösteren ‘-V-Y, için kullanır.⁹⁹ Bu harfleri ihmal etmesi “kısaltmaya” bir örnektir (yani. 204 **kālin** G).¹⁰⁰ Ve kısa biçim genelde “daha doğru” ya da “daha nazik” olarak düşünülür (yani. 162 **bir**, 52 **ād**, 53 **āw**, ama 172 **tört** sözcüğünü not ediniz: “En iyi telaffuz *vāw* ile TUVRT **tört**’tür ve de 305 **qapar**- i 13 G, 284 G, 526 G).¹⁰¹

32’deki **arra**, **urra**, **irra** hariç, ünlü ile biten bütün sözcükler eksik yazılır.¹⁰² Onun tüm durumlarda uzunluğu gösterdiği kesin değildir; muhtemelen bu bir yazım geleneğidir. Sözcüğe ekler eklendiğinde, temel sözcüğün eksik yazısı korunur. Ünlü ile sona eren tüm

97. Diğer örnekler: 37’de **ögüt V**: **tilā** (**tilā**- eyleminin emir şekli); 396 G’de: **tīlā**, **bīlā** (emirler); 42 **ōlās V**, **ūkūš**; ve de **bāš**, vs. –bkz. ED. 372,528.

98. Kelly II, 159-60.

99. Sadece 13 G’de Kāşyarī *elifli madd* olarak ve V-Y’yi *līm* olarak ayırır; başka yerde değişimli olarak kullanır. Kelly II, 153-5, 159.

100. Diğer örnekler: 579 **yašla**-, 584 G. Metinde “hafifleme, yumuşama” “benzeşmenin” eş anlamlısıdır. “Hafifleme”, “ağırlaşma”nın zıddı olarak bir sözcüğü bir ünlüsü düşmüş biçimde telaffuz etme anlamındadır. (**ayduq** için 45 **ađuq**, 120 **anyar**, **andyar** için, **qulna**-, ***qulunla**- için, 482’de **yeni**- G; ve de 32 **irra** için 30 **ir** 183 **sākīz**, **sakkīz** için); veya bir sözcüğü bir ünlüsü düşmüş biçimde telaffuz etme (33 **urq**, **uruq** için, 76 **oyri**, **oyiri** için, 152 **oyurla**- < -**oyri**- [dikkat]). Başka bir biçimde, nazallık ve ünsüz çiftlerinin her ikisi de “ağır” (613 G, 626 G)’dır; aynı tür iki gırtlak ünsüzünün eklenmesi gibi (292 G; ***sayyūçi** > **sayqūçi**). “Hafifleme”nin diğer bir türü de **tiđ**’in **tiy** 522 olarak telaffuz edilmesidir.

101. Kelly II, 159.

102. Kelly II, 160-1. Diğer istisnalar kopya edenin hataları olarak açıklanabilir: **bolyāli**: 109:7’de (LY, L biçiminde yanlış okundu); 271:3’te **muyāvu** (VUV üsttekiyle aynı olduğunu düşünür ve VU okur); 470:10’da **ara** (‘R’, ‘R biçiminde yanlış okunmuştur); **tāgrā** 618:12’de (TKR’, TKR biçiminde yanlış okunmuştur). Benzer biçimde, sonradan yazan eğer onlar ünlüyle bitiyorsa, belli sözcüklerde sondaki ünsüze bir işaret eklemiştir; **yoqār** 83:5’de (şiir, vezin için **yoqāru**’dan kısaltıldı!); 175: 9, 10’da **ay**; ayrıca 496’da **qūr**, 495 **kēp**, 500 **sīq**.

eylem kökleri için (EY. 553 ve -599)¹⁰³ bu doğrudur; böyle durumlarda bizim yazıçevrimimiz sözcüklerin ortasındaki eksik yazımı gösteren normal sistemi takip eder (553-4 **bādi**, **bār**, **bāmāq**), ama devam eden ayrıntılı dizinde (**ba-**) ünlü uzunluğu ihmal edilmiştir. Bu, nitekim iki heceli ad kökleri için doğrudur (540 **tapa**, 586 **tapāla-**), ama eksik gösterimlerde Kāşyārī her ne kadar, “kök biçimini” verse de ve harfin düştüğünü belirtse de (bkz. yani. 535 **tū**, **çi**; 563 **tūlä-** < **tūla**, **čilä-** < **čila-**), bu tek heceli ad kökleri için geçerli değildir.¹⁰⁴

103. Ama 597 G’yi not et. O emir biçiminde sadece son harfin gerektiğini ve sonlarda düşebileceğini ima ediyor.

104. Diğer örnekler: 323 **čilaš-** < **čilaš-**; 534 G; 597 G **udīqla-**. 538 **qi**’yi not ediniz (istek kipi): “O *qāf* ve **i** ünlüsü arasında uzun (*yumaddu*) telaffuz edilir- ör., bir istisna? Adların sadece bir ünlü içerdiklerinde uzun olarak yorumlanabilecekleri not edilmelidir. (32 **ā**, **ū**, vs.) Kimi uygun olmayan yazımlar belki de sözcük vurgusuyla açıklanılabilir. Bu yüzden biz **kišini** (KIŠINIY) sözcüğünü **bu X ol k. X’γān** şeklinde 4 kez buluruz. (88:11, 15, 89: 4, 8), ama diğer yerlerde **kišini** her zaman metinde **X k. X-di** (KIŠINIY 136:14, 554:15, KIŠY 416:14, 430:11, 485:17) biçimindedir. Benzer biçimde biz **kišilār** (KIŠYL’R) sözcüğünü altı kez buluruz (102:14, 103:9, 160:7, 438:9, 467:8, 617:11); ama 208;8,9’da ilk önce **qurām k.** ifadesinde önce **kišilār** (KIŠYL’R), sonra **k. qurām olturdi** cümlesinde **kišilār** (KISIL’R) sözcüğü yer alır.

[I. 2/3]

2

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

-Onun Yardımıyla

Gizli ve açık her şeyi bilen, emirlerini Hz. Muhammed'e Cebrail ile birlikte detaylı olarak ifşa eden merhamet sahibi, cömertlerin cömerti merhametli Allah'a şükürler olsun ve O Allah insanlık en karanlık zamanının yaşarken Muhammedi rehber ve ışık olarak gönderdi. Ona ve ailesine merhamet etti, onları asil kimseler kıldı, huzurlu eyledi.

Kul Maḥmūd ibn al-Ḥusayn ibn Muḥammed [al-Kāşyārī] şunları ifade eder:

Ben yüce Allah'ın büyüklüğünü gördüğümde, o Şans Güneşinin Türklerin Zodyak burcuna yükselmesini sağladı ve onlara Dünya milletleri arasında krallık verdi ve onları “Türk” adıyla çağırdı, onlara kanun verdi: Zamanın hükümdarlığın yapmak, geçici otoriteyi ellerinde bulundurmak, bütün insanlık üzerinde otorite sağlamak, onları doğru yola yönlendirmek; Türkler istekler daha rahat elde edebilsinler ve köle güruhunun ahlaksızlıklarından kurtulsunlar diye, onlara bağlı olanları ve onlar adına çalışanları güçlendirdi. [Sonra ben gördüm] akıllı her kişiyi onlara bağladı ya da onları kendi başarısız oklarıyla baş başa bıraktı. Ve onlara yaklaşmanın onların dilini konuşmaktan, onlar gibi işitmekten ve onlar gibi hissetmekten¹ daha iyi bir yolu yoktur. Ve onların düşmanlarından biri onların yakınına geldiğinde, korkularından onlara sığınır; sonra diğerleri de onlara sığınır ve korkuları geçer!

Ben Buhara İmamları arasından, Nişaburluların diğer imamlarından bilgi veren güvenilir bir muhbir duydum: Onların ikisi izlenen geleneği haber verdi ve diğer ikisi de Allah'ın elçisine dayanan bir silsileye sahipti, Allah onlardan razı olsun ve onları korusun. O zaman belirteçleri ve ahiret alemleri hakkında konuşuyorken,

[I. 3/4]

3

Oyuz Türklerinin ortaya çıkışından bahsetti ve: “onların çağı uzun olacağı için (*tuwāl*, *tā'*nın *raf'*ıyla verilir) Türklerin dilinin öğrenin.” dedi. Şimdi eğer bu hadis sağlam ise, kanıtların sağlamlığı bu iki hadise bağlı, öğrenmek dini bir vecibedir, ama eğer doğru değilse, akıl onu yok eder.

Ben şehirler ve bozkırlar boyunca seyahat ettim ve onların şivelerini ve de şiirlerini öğrendim; Türklerinkini, Turkmän-Oyuz, Çiğil, Yağma, Qırqız. Ve ben onlar arasında dili en nazik konuşan, en eğitilmiş, nesebi en köklü, mızrak fırlatmada en iyi olan birisiyim. Bu yüzden, onların konuşma gruplarının her birinin şivesini mükemmel biçimde öğrendim ve iyi bir sistemle bütün bu öğrendiklerimi bir kitapta topladım.

1. EY. *iştimāle*, *istimāle* şeklinde okunur.

Ben kitabımı Allah'ın yardımıyla tamamladım. Ve ona *Dīwān Luyāt at-turk* ("Türk Şivelerinin Lügati") adını verdim; onun sonsuz bir hafıza ve sonsuz bir hazine olsun diye ona adadım:

Kutsal peygamberlik tahtında oturan, Haşimiler soyundan Abbasoğullarından imam olarak bulunan yüce ulumuz, efendimiz Abū l-Qāsim 'Abdullah'a armağan ettim ki imanlıların beyi ve Tanrı halifesi Muḥammed al-Muqtadī bī-Amrillāh'ın oğludur. Tanrı onun hayatını sürekli ululuk üzerine, ömrünü rahat ve huzur içerisinde uzun eyleye; onu hükümlerinin temellerini –diğer ulular arasında- koşar durur bir yükseklikte yerleştirsın; emirlerini, insanları cömertliğiyle bollukta yaşatacak bir iyilikte, yıldızlarda yaşar bir kutlulukta, okun saplandığı bir istikamette, zaferi yüceliği kendisinden ayrılmayan bir dost ile; zayıflamış, çırpınmakta olan bir düşman karşısında- yükseltsin; gölgesini, kudretini, iyiliğini, güzelliğini, zenginliğini Müslümanlar üzerinden eksik etmesin.

Ve ben alfabe düzenine göre onu düzenledim:

[I. 4/5]

4

Ve onu sözcüklerle, kibar ifadelerle, atasözleriyle, şiir mısralarıyla ve nesir cümleleriyle süsledim. Böylece kaba yerlerini yumuşatıp, girinti ve çıkıntıları düzleştirdim. Onun üzerinde çalışırken uzun yıllarımı harcadım. Bu, her sözcüğün uygun yerde bulunmasını sağladı, yine sözcüklerin belirsizliğini ortadan kaldırdı ve böylece aranan bir sözcüğün onun arayan tarafından kolayca bulunabilmesi sağlandı.

Benim kitabım sekiz bölümden oluştu:

1. Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümü (*kitāb al-hamz*): Biz bunu yüce Allah'ın kutsal kitabından ilham alarak en başa yerleştirdik;
2. Salim Sözcükler Bölümü (*kitāb as-sālim*);
3. Çift Harf Bulunduran Sözcükler Bölümü (*kitāb al- muḍā'af*);
4. Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü (*kitāb al-miṭāl*);
5. Ortasında İletli Harf Bulunan Harfler Bölümü (*kitāb dawāt at-ṭalā'a*);
6. Sonunda İletli Harf Bulunan Harfler Bölümü (*kitāb dawāt al-arba'a*);
7. Nazal Ses Bulunaduran Sözcükler Bölümü (*kitāb al-ḡunna*);
8. İki Harekesiz Ünsüzün Birleşmesi Bölümü (*kitāb al-jam' bayn as-sākinayn*).

Bu ayrımların her birini adlar ve eylemler olmak üzere iki bölüme ayırdım. Her bölümde önce adları sonra da eylemleri koydum, durumlarına göre bölüm içinde bazı sebeplerden birinin önce, diğerinin sonra gelmesi gerekebilir [vs. yani., uzunluğa ve kalıba göre]. Bu bölümlerin ve ayrımların adlarını teknik terim olarak Arapça'dan ödünç aldım, çünkü insanlara onlara daha aşinalar.

Ben kitabı al-Halil'in kitabı *Kitāb al- 'Ayn* gibi yapılandırmaya niyet ettim

[I. 5/6]

5

O, Türk dillerinin Arapça'yla iki yarış atı gibi yarışıklarını göstermek amacıyla kullanılan ve kullanılmayan sözcükleri birlikte kaydediyor. Bu metot çok karışıktır. Benim şimdi kullandığım metot kolayca kavranabilir ve insanlar genelde onu tercih ederler. Bu yüzden, ben sadece asıl kullanımları verdim ve kısalsın diye, bulunmayan sözcükleri atlardım.

Sözcüklerin Türk dillerinde bulunup bulunmadığı bilin diye, bulunsun ya da bulunmasın, bir tablo hazırladım ve kullanılan ve kullanılmayanları bu tabloda gösterdim:

'ARIQ·	ariq	“nehir” (<i>nahr</i>)	bulunur
'AQR·	aqr	“ahır” (<i>iştabl</i>)	bulunur
QA'R·	qār	“kar” (<i>talj</i>)	bulunur
QARA'	qara	“siyah” (<i>aswad</i>)	bulunur
RAQA'	raqa		bulunmaz
RA'Q·	-rāq	“karşılaştırma eki”	bulunur
'AZUQ·	azuq	“azıklar” (<i>zād</i>)	bulunur
'AQUZ·	aquz		bulunmaz
QUZİY	qozi	“kuzu” (<i>hamal</i>)	bulunur
QIYZ·	qiz	“kız” (<i>jāriya</i>)	bulunur
ZIQİY	ziqi		bulunmaz
ZIYIQ·	ziyiq		bulunmaz

“İlk adım, yürüyüşü gösterir.” Dört ya da daha fazla harfli olanlar da bununla ölçülebilir.

Ben işi azaltmak ve kitabı kısaltmak amacıyla bu yolu tuttum. Bu yüzden, daha önce kimsenin denememiş olduğu bir düzenle ve sıralayla işi açıkladım. Bu oluşum uygun bir yolu ve örnek bir modeli takip etsin, diye birtakım kural ve prensiplere göre ölçütler belirledim. Daha sonra daha da ileri gitmek isteyenlere bir yol açmak, dileyenlere bir merdiven sunmak için bu şekilde davrandım.

Şive gruplarının her birinden, kendinden sözcük türetilen, kökler aldım, çünkü uzun sözü kısaltmakta fayda vardır. Kitapta aralara Türklerin bilgilerini, gelenek ve göreneklerini göstermek için konuşmalarına örnek olsun diye şiir parçaları serpiştirdim.

[I. 7/8]

6

Kaygılı veya sevinçli günlerde söylenmiş ve kişiden kişiye aktarılmış atasözlerini de kitabımın içine aldım. Bununla birlikte, kitapta çok kullanılan sözcükleri, çok bilinen ifadeleri topladım. Böylece kitap mükemmellik derecesine ulaştı.

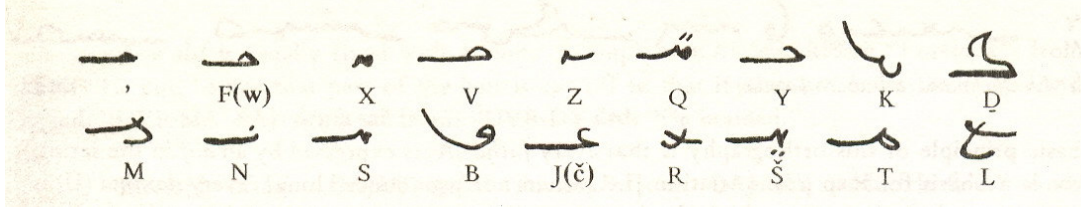
Gönül verdiğim bu işte Allah'tan yardım isterim. Her türlü güç ve kudret ancak ona güvenmektedir. O, güvenilirdir ve ne güzel koruyucudur.

Türk şivelerindeki Harflerle İlgili Söz

Bütün Türk şivelerinde kullanılan harfler toplam 18 tanedir. Türk yazısı bu harflerle yazılır. Onların akılda kalması için öyle kısaltılmıştır: *'axuwka lafa samj nazaq baḍr šutiyyā*.¹

1. Bunlar Arapça sözcüklerdir, anlamı: “senin kardeşin, sardı, çirkin, hoppalık, tohum, yağmurlu mevsim.” Normal yazı çevirimde, ilk sözcük *axūka*.

Ayrıca, [yani., alfabetik düzende] şu tablodaki gibi yazılır.

Bu harflerin Arapça'daki karşılıkları [*hiġā* düzeni]: ' , b, t, t.

YazılıŖta farklı olmayan, fakat söyleniŖte gerekli bulunan yedi harf daha vardır. Onlar: Kalın *bā*², (p); Arapça *jīm*, nadir³; *zāy* ve *šin* (ŷ) için iki telaffuz noktası arasında üretilen *zāy*; Arapça *fā*; noktalı *ḡayn*⁴;

[I. 8/9]

7

qāf ve *kāf* (g) için iki telaffuz noktası arasında *kāf*; *nūn* ve *qāf* (ŋ) veya *ḡayn* ve *qāf* arasında üretilen nazal *kāf* – bu harf Türk olamayanlar için telaffuzu zor bir harftir. Bu ikincil harfler birincil harflerin karakterleriyle yazılırlar, ama onlar ayırıcı işaretlerle ayrılırlar.

Türk Ŗivelerinin hiçbirisinde, Ŗunları bulamazsınız [Arapça harfler]: *tā*; vurgu harflerinden olan *tā*, *zā*, *šād*, *ḡād*; gırtlak harfleri, *hā*, *hā*, 'ayn. Her ne kadar "baykuŖ": 'UVHIY *ūhi*, denilse de asıl sözcük *kāf*la 'UVKIY *ūgi* – Qifġāq Ŗivesi-'dir. "Çalmak": JAHA' *ġaha* sözcüğü Kāġġāk Ŗivesindedir ve "göz ağrısına": 'UVH· *ūh* (?) denir – bu da asıl deęildir. Ayrıca, *hā* durak olarak sözcüklerin sonuna gelir [belli yansıma sözcüklerde], nitekim Ŗahini çağırmaq için: TA'H· TA'H· *tāh tāh*, tayı çağırmaq için: QURRIH· QURRIH·¹ *qurrih qurrih* denir. Ama onlar düzenli konuşmada bulunmaz. Hotan Ŗivesinde *hā*'yı bulabilirsiniz, çünkü o Hint kökenlidir, Kāġġāk Ŗivesinde bulunsa da bu Ŗive iyi bir Türkçe deęildir.

tā harfini yazmak gerekirse, o Türkçe *dāl* gibi yazılmalıdır ve uygun ayırıcı işaret kullanılmalıdır, benzer Ŗekilde *ḡād* için noktalı *dāl* yazılır. *Šād* için ise nokta ile *šā* yazılır. *hā* için, 'ayn ve noktalı *xā* için *hā* kullanılır; uygun bir işaretle istenilen Ŗekil gösterilir, çünkü

2. EY. *yā*.

3. EY. *ḡarīza*, 'azīza okunur.

4. EY. 'ayn. "nokta" Arapça yazıda *ḡayn* ile 'ayn'ı ayırır; Uygur yazısında, Γ, X ve Q işaretlerle yazılır.

1. Her durumda sondaki *sukūn* (·) U'dan deęiŖti.

1. Arapça yazıda ünlü uzaması *matres lectionis*le gösterilir: ā için *elif*, ū için *vāw*, ī için *yā*.

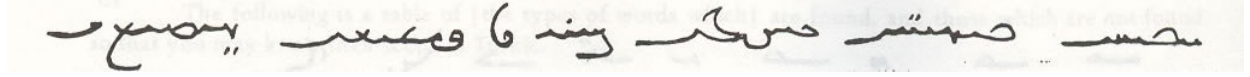
bu harfler Arapça'ya hastır ve Tür dillerinin alfabeleriyle yazıldıklarında, eski şekillerinde yazılıp uygun işaret ve noktalarla ayrılmalıdır.

Harflerin hepsi şu şekilde

[I. 9/10]

8

toplu olarak yazılabilir.

(*'awaxa vasaqa yaka da manaza başara şatala*)

Bu imlanın temel kuralı -söylenişte yeri olmamakla beraber- her *faṭḥa*'nın (A) yazıda *elif* le her *damma*'nın (U) *vāv*'la, ve her *kesre*'nin (I) *yā* ile ifade edildiğidir. Bu *ab* ve *ax* ("baba, kardeş") sözcüklerinin Arapça imlasına benzer. Bunları yazarken hareke için birer harf ilave edilir; *hādā abūka* ("bu senin baban"), *ra'aytu abūka* ("ben senin babamı gördüm") ve *marartu bi-abūka* ("babanla geçtim."). ¹

Kaşğār'dan Yukarı Çin'e kadar tüm Türk ülkelerinde Hakanların ve Sultanların yarlıkları, mektupları eskiden beri bu yazı ile yazılarmıştır.

Bununla birlikte, Türk dillerinde *işbā* ("doyma"); *imāla* ("uzatma") ve *işmām* ("rekik") üç hareke ile; *şalāba* ("sertlik") ve *rikka* ("incelik"); *yunna* ("nazallaşma"); nazal ünsüz; iki harfin bir arda toplanması; *qāf* ve *jīm*'in birleşmesi, *bā*'nın *mīm* ve *mīm*'in *lām*'la değişmesi; vs. gibi durumlar bulunur. Her biri uygun yerde anlatılacaktır.

Eylemlerden Türeyen Adlar Üzerine Söz

Adlar iki türdür, türemiş ve basit. Eylemlerden türemiş olan adlar türetme yoluyla elde edilmiş adlardır [yani., eylem köklerine]. Eylemlerden türetilen adlar on iki harften birisi eklenerek yapılır. Basit adlar şunlardır: QILIJ **qiliç** "kılıç" ve: 'UVQ² **oq** "ok"; bu çeşit adlar daha fazla analiz edilemez.

[I. 10/11]

9

Sadece türemişler analiz edilebilir. Bununla birlikte, bunların bazıları vardır ki duyularak kullanılmıştır, hâlbuki diğerleri benzerlik yoluyla türetilir, ama aslında bulunmaz. Ben kullanılanları yazdım, kullanılmayanları bıraktım. Öyle bir kural ortaya koydum ki kıyasi olan ve tarafımdan bırakılmış olan sözcükler bunlardan çıkarılabilir.

Eylemlerden türeyen adlar on iki harften birinin [veya daha fazla] eklenmesiyle oluşur. Bu harfler: *elif*, *tā*, *jīm*, *šīm*, *ḡayn*, *qāf*, sağlam *kāf*, *qāf* ve *kāf* (g) için iki telaffuz noktası arasında üretilen ince *kāf*, *lām*, *mīm*, *nūn*, *vāv*.

2. Asıl sözcük kırmızıyla yazılmıştır; *elif*'in üstünde *hemze* ve V siyahla sonradan eklenmiştir.

Elif’li örnek :: BIL·KA’ **bilgä** “biliş, akıl, zeka”; BUL·DIY bildi “o bir şeyleri bildi” den türemiştir. :: ’UGA’ **ögä** – üstün zekalı biri için unvan; ’UVDIY NA’N·KNIY **ōdi nāñji** “o üzerinde biraz düşündükten sonra anladı.” sözünde gelmiştir. Bir yemek olan: ’UVA’ **uva**, ’UVDIY **uvdi** “O bir şeyi ufaladı.” sözünden türemiştir, çünkü şekeri onun içine ufalarsın.

Elif genellikle *mīm* ile birlikte gelir. Örnek :: KAS·MA’ **käsmä** “kakül”: KAS·DIY **käsdi** “kesti,” sözcüğünden gelmiştir, saçların bir kısmı gözleri kapatmasın diye kesilir. Ve “örme saç”: ’UVR·MA’ SAJ **ōrmä saç**: ’UVR·DY **ōrdi** “o ördü” sözünden gelmiştir.

tā’lı örnek :: QAJUT· **qaçut** “kısa mızrak” sözü QAJ·DIY **qaçdi** “o kaçtı.” sözünden türemiştir. Ve “bir elbise”: KADUT· **kädüt**, KAD·TIY **kädti** “o elbisesini giydi.”

[I. 12/12]

10

jīm’li örnek :: KUMAJ· **kömäç** “çörek,” KUMDIY **kömdi** “o yaktı.” sözünden gelir. :: SAWIN·J **säwinç** “sevinç,” SAWIN·DIY **säwindi** “(o kişi) sevindi.” sözünden alınmıştır.

šm’li örnek :: BILIŠ· **biliš** “kendisinde üstün zekâlılık sıfatı bulunan,”: BIL·DIY **bildi** “O bildi.” sözünden alınmıştır. Ve “savaş ve kavga” anlamlarına gelen ’UVRUŠ· TUQUŠ· **ūruš toquš** sözü ’UVR·DIY **ūrdi** “o vurdu,” ve TUQIYDIY **toqīdi** “o vurdu” sözlerinden alınmıştır.

ḡayn’ın üç kullanımı vardır.

- 1) Eylemlerden ad yapar. Örnek: “temiz” sözcüğü :: ’ARIF· **ariy**, ’ARIN·DIY [dikkat] NA’N·K **arīdi nāñ** “Bu şey temiz.” sözünden alınmıştır. “kuru” bir şeyler: QURUT· **quruy**, QURIYDIY **qurīdi** “o kurudu.” sözünden türemiştir.
- 2) Basit adlardan yer adları adları yapar. Örnek :: YAY·LA’Γ· **yaylāy** “yazlak”, YA’Y· **yāy** “yaz” anlamına gelen sözden alınmıştır ve bu anlam için ona *ḡayn* eklendi. Benzer şekilde, “kışlak” QIŠ·LA’Γ· **qišlāy** anlamına gelen söz QIŠ· **qiš** “kış,” sözünden türemiştir ve bu anlam için ona *ḡayn* eklenmiştir.
- 3) Türk dillerinin hepsinde *vāv*’la birlikte eylem köklerine vasıta adı yapmak için gelir [dikkat]. Örnek :: BIYJ·ΓV **bīçyu** “bir şeyleri kesmeye yarayan aletin adı,”: BIYJ·DIY **bīçdi** “o kesti.” sözünden gelmiştir. :: ’UR·ΓV NA’NK· **uryu nāñ** “kendisiyle bir şeye vurulan nesne”: ’UR·DIY **urdi** “o vurdu” sözünden alınmıştır. Bu son kullanımda o ince *kāf*’la değişir. Örnek :: KAS·KUV NA’NK **käsgü nāñ** “kesecek

[I. 13/13]

11

nesne,”: KAS·DIY **käsdi** “o kesti.” sözünden alınmıştır :: ’AWUVS·KUV **äwūsḡü** “kendisiyle bir şey savrulan nesne,”: ’AWÜS·DIY **äwūsdi** “o bir eyleri savurdu.” sözünden alınmıştır. Bundan başka *ḡayn*, *išbā*’ya sahip eylemlerle bulunur, ama *imāla* ve *rikka*’lılarda bulunmaz; *kāf* bunun zıddı gibi hareket eder. Bu dilde *kāf* ve *ḡayn*, Arapça’da eylem köklerine eklenen ön ek *mīm*’e [vasıta adı yapar] benzer; örnek: *minjal* (“orak”), *najala* “o otları biçti.” sözünden gelmiştir; *munxul* (“elek”), *naxala* (“unueledi”) sözünden gelmiştir; *minsaf* (“bir şey savrulacak nesne”), *nasafa* “o bir şeyler savurdu” sözünden gelmiştir.

Bu kullanım için, Oğuzlar *ḡayn* veya *kāf* in yerine *elif*, ve *vāv* yerine *sm̄* ve *yā* kullanırlar. Örnek :: YAİΓA'J¹ BIJA'SIY NA'NK **yiḡāç biçāsi nāḡ** “Ağaç biçecek nesne.” :: 'UTVNG-KASA'SIY BAL-DUV **otūḡ kāsāsi baldu** “odun kesecek balta.” Yer ve zaman adları ve mastarlar [dikkat] aynı şekilde oluşturulur Hākānī Türkleri ile diğerleri ve Oğuz Türkmenleriyle başkaları arasında ayrılık vardır ki, bu değişmez bir şivesel ölçüdür. Bu Allah'ın izniyle uygun yerlerde anlatılacak [bkz. 25-28].

qāf lı örnek :: “tarak” TAR-ΓA'Q- **taryāq**: SAJ- TARA'DIY **saç tarādi** “saç taradı.” sözünden gelmiştir. Ve “orak” 'UR-ΓA'Q- **oyraq**: 'UT- 'UVR-DIY **ot ōrdi** “o ot kesti.” sözünden gelmiştir.

Kalın *kāf* lı örnek :: “Kesilmiş bir parça nesneye”: KAS'K- NA'NK **kāsāk nāḡ** denir: KAS-DY **kāsdi** “o kesti.” sözünden gelmiştir. “bürgü”ye: 'AŞUK **āšūk** denir: 'AŞUVDIY **āšūdi** “onu örttü.” sözünden gelmiştir.

İnce *kāf* lı örnek :: “canlı” sözcüğü: 'TIRIK- **tirig** diye çağrılır: TIRIYL-DIK **tirildi** “dirildi.” sözünden alınmıştır.

[I. 15/15]

12

“ölü” sözcüğü: 'UVLUK **ölüg** diye çağrılır: 'UVLDIY **öldi** “öldü” sözünden gelmiştir.

lām lı örnek :: BIYJ-ΓIYL- YIYR- **bīçyīl yēr** “yanık yer” ifadesi: BIYJIY-DIY NA'NK- **bīçildi nāḡ** “kesilen şey.” sözünden alınmıştır. “siyah beyaz karışık”¹ demek olan: TAR-ΓIYL- **taryīl** sözü: “TARIYL-DIY **tarīldi** “ayrılan şey.” sözünden alınmıştır- beyazla siyah önce karışmış, sonra da ayrılmış gibi.

mīm lı örnek :: YADIM **taḡim** “halı” sözü: YAD-TIY **yadti** “yaydı.” sözünden gelmiştir. BIYR BIYJIM- QA'ΓUVN- **bīr bīçim qāyūn** “bir parça kavun” sözü: BIYJ-DIY **bīçdi** “o kesti.” sözünden gelmiştir.

Nūn lu örnek :: 'AQIN- **aqin** “sel” sözü: SUW- 'AQ-DY **suw aqdi** “su aktı.” Sözünden gelmiştir. “toprak yığını” demek olan YIYTIN- TUB-RA'Q- **yīyin toprāq** sözü: TUB-RA'Q YIF-DIY **toprāq yīydi** “o toprak yıktı.” sözünden alınmıştır.

Vāv 'ın yanında bir harf olmadan yalnız geldiği nadirdir. Örnek :: “kan alan alet” SUR-ΓUV **soryu** sözü: SUR-DIY **sordi** “(hayvan) emdi (süt veya kan).” sözünden alınmıştır :: TUR-ΓUV YIYR- **turyu yēr** “kalma yeri.”

Bunlar öyle kurallardır ki nasıl ki gök kutup yıldızı üzerinde döner, Türk dilleri de bu kurallar üzerine döner. Bu ölçü iki, üç, dört, beş ve daha fazla harfi eylemler için genel bir kuraldır. Biz bu yerde özet bir açıklama verdik ve ileriye doğru daha geniş açıklamalar olacaktır.

1. Kırmızıyla yazılan ilk A, kalanlar gibi, siyahla (sonradan) çizildi; I ise siyahla.
1. EY. *ayraf a'ram*, ilk sözcük *abraḡ* okunabilir.

Sözcüklerin Harf Sayısı Üzerine Söz

İki harfli, kısaltılmış [yani., kısa ünlüyle]. Örnek :: 'AT· **at** “at” 'AR **är** “adam.”

Üç harfli. :: 'AZUQ· **azuq** “azıklar.” YAZUQ **yazuq** “günah.”

Dört harfliler. ::

[I. 16/16]

13

YAḤMUR· **yaymur** “yağmur.” JAḤ·MUR **çaymur** “çamur.”

Beş harfliler. :: QURUF·SA'Q **qurufsāq** “mide.” QUDUR·SAQ· **quḍuryāq** “kaftanın iki eteğinden biri.”

Altı harfliler. At “göğüslüğü”: KUMUL·DURUK· **kömüldürük**. “kuskun.”: QUDUZ·FUVN· **quḍuzyūn**.

Yedi harfliler. :: Bu adlarda nadirdir. Örnek: ZARḤNJMUVD· **zaryuṇṣmūd** – güzel kokulu bir fesleğenin adı.

Yedi harflinin ötesinde ayırım yoktur.

Adlara Yapılan Eklemeler Hakkında Söz

Adlara eklenen harfler ya *madd* (“uzatma”) ya da *līm* (“yumuşatma”) harfleridir.

Madd örneği: “buğday çuvalına”: TAḤA'R· **tayār** denir. “tutuşturucuya”: JAW'R· **çawār** denir.

Līm'li örnek: “korunan yere”: QURIYṬ· **qorīy** denir. “temiz” bir şeye: 'ARIYṬ· **arīy** denir. “hazır” bir şeye: 'ANUVQ· **anūq** denir. “bir şahide”: TANUVQ· **tanūq** denir.

Hemze'li örnek: “aygıra”: 'AD·FIR· **aḍyir** denir. “bir çeşit sebze”: 'ṢḤVN **iṣḥūn**.

Nūn'lu örnek: “sel sularının yaptığı yarığa”: BAZ·ḤA'N **bazyan** denir. “kazana”: QAZḤ'N· **qazyān** denir.

Vāv'lı örnek: “ipeğe”: TUR·QUV **torqu** denir. “zevzek” kişiye: QURḤUV **qurḥu** denir.

Yā'lı örnek: “dağımsı”: KUT·KIY **kōtki**. “ekşi yüze”: BUQ·QIY **burqi** denir.

fa'āl, *fu'āl*, *fī'āl*, *fa'ūl*, *fa'īl* kalıplarındaki sözcüklerin telaffuzunda *līm* harfinin düşmesine izin verilir. Örnek, “odun” sözcüğü: YAḤ'J **yīyāç** diye söylenir, ama: YIḤAJ· **yīyāç** denmesine de izin verilir. Benzer şekilde, “bir nehrin arkasına”: YUḤUVJ· **yoyūç** denir, ama onun: YUḤUJ· **yoyuç** diye çağrılmasına da izin verilir. Aynısı: QURIYṬ· **qorīy** “koru” sözcüğü için de geçerlidir. O: UQURIF· **qorīy** diye okunur. Kısa telaffuz uzun okunuştan daha iyidir.

Kalan noktalardan kitapta bahsedilmiştir, Allah'ın izniyle.

Eylemlere Yapılan Ekleme ve Eylem Oluşumu Hakkında Söz

Eylemler [yani., eylem kökleri] iki harfli, üç harfli, dört harfli, beş harfli veya altı harfli olabilir.

[I. 18/19]

14

Eylemlere sonradan eklenen [yani., adlara ve eylem köklerine eklenen ekler] harfler on tanedir. *Elif*, *tā'*, *rā'*, *sīm*, *šīm*, *qāf* veya *kāf*, *lām*, *nūn*, *lām-elif*, *yā'*. Her biri farklı anlamlarda eklenirler.

Elif [addan eylem yapar.]. Örnek :: TAB·ZA'DIY **tāpžādi** “o kıskandı.”: TABIZ· **tāpiz** “çorak yer.” kökünden gelmiştir. :: QUB·ZA'DIY **qopžādi** “ud çaldı.”: QUBUZ· **qopuz** [“kopuz”] kökünden gelmiştir.

tā' eylemleri geçişli yapmakta kullanılır. Örnek :: TARİF 'ARITİY **tariy aritti** “o buğdayı temizledi.”; TUVN· QURUTY **tōn qurutti** “o elbiseyi kuruttu.” Önceki kökler: 'ARIYDIY **arīdi** “o temizdi.” ve: QURIYDIY **qurīdi** “kurudu.” idi.

rā' genellikle *tā'* ile birleşerek bir eylemi geçişli yapmak için kullanılır. Örnek :: BAR·DIY **bardi** “o gitti.”; BAR·TUR·DIY **barturdi** “vardırdı.” KAL·DIY **kāldi** “geldi.”; KAL·TUR·DIY **kāltürdi** “getirdi.”

sīm bir eylemin gerçekleşmesi istenildiği anlamla eylemlere gelir. Örnek :: SUVW· 'IJSADIY **sūw içsādi** “o su içmeyi istedi.” :: 'AŞ· YAIYSADIY **aş yēsādi** “o yemek yemek istedi.”

Bu, [Arapça'nın] *tafā'ul* kalıbı anlamıyla eklenebilir, eylemleri olmadığı halde hakikatte olmuş gibi göstermek için eylemlere gelir.¹ Örnek :: 'UL MAN·DIYN· YARMA'Q 'ALIM·SIN·DY **ol māndin yarmāq alimsindi** “O kendisini benden para alır gibi gösterdi.” :: 'UL MAN·K' KULUM·SIN·DY **ol maṇa külimsindi** “o bana kendini güler gibi gösterdi.”

šīm, Arapça'daki *mufā'ala* kalıbında olduğu gibi bir işin iki kişi tarafından yapıldığını anlatmak için eklenir. Örnek :: 'UVR·DIY **ūrđi** “vurdu.”; 'URUŠ·DIY **urišđi** “o savaştı, vurdu.” TUR·DIY **turđi** “o ayakta durdu.”; TURUŠDIY **turušđi**

[I. 19/20]

15

“Başkasıyla beraber ayağa kalktı.” Yarışmak, kıyaslamak ve iki kişi arasındaki yarış anlamları dahi bu şekilde gösterilir. Yeri gelince bahsedilecektir [bkz. yani., 325 G].

qāf, yenilmeyi, ezilmeyi, tesir altında kalmayı anlatmak için ve *maf'ul* anlamıyla eklenir. Örnek :: 'AR· 'AJIYQ·DIY **ar açīkđi** “Adam açlığa yenildi.” :: YIL·QIY YUTUQ·DIY **yilqi yutiqđi** “Hayvan sürü kuraklıktan ölecek hale geldi.” Bu tipte genellikle *qāf*, *sīm*’le birleşir.

14 1. *arā*, *uriya*’ya *değişt*i. Metin boyunca.

Örnek :: 'AR· 'AR·SIQ·DIY **är arsiqdi** “adam aldatıldı.” :: 'AR· SUY·SUQ·DIY **är soysuqdu** “adam soyguna uğradı.”

İmāla, *rikka*'lı ve *kāf*'lı sözcüklerde bu manada *qāf* yerine *kāf* gelir. Örnek :: QAJ·FIN 'R· YIT·SIK·TIY **qaçyin är yetsikti** “kaçan adam yakalandı.” :: 'UL 'AR· BIL·SIK·TIY **ol är bitsikti** “o adamın gizlediği şey ve kendisi tanındı.”

lām eylemi gerçekleştiren belli olmadığı durumlarda eylem köklerine eklenir. Örnek :: 'AR· 'UVQ 'ATİY **är öq atti** “adam ok attı.”; :: 'UVQ 'ATIL·DIY **öq atildi** “ok atıldı.” :: BUVZ· TUQIYDIY **bōz toqidi** “o bez dokudu.”; sonra BUVZ· TUQIYL·DIY **bōz toqildi** “bez dokundu.”

nūn işi yapan kişinin işle doğrudan ilgisi olduğunu göstermek, işle ilgilenen başka birinin olmadığını göstermek için eklenir. Örnek :: 'UL YAR·MA'QIN 'ALIN·DY **ol yarmāqin alindi** “o parasını kendi başına aldı.” :: UL MAN·DIYN TAW'RIYN QULUN·DIY **ol mändin tawārın qolundi** “O benden malını almak için üsteledi.”

lām-elif **sadece** addan eylem yapmak için eklenir. Örnek :: BAIYK· QUVŞ·LA'DIY **bēg qūşladi** “Emir

[I. 21/22]

16

kuşları avladı.”; QUVS· **qūš** sözcüğü ad anlamındadır, çekimli şekli yoktur, ona *lām-elif* eklendiğinde öbür eylemlere gibi her yönde çekilebilir. Bu önemli bir prensip ve hatırlanmalı. :: BAK KAN·DA' QIYŞ·LA'DIY **beg kändä qışladi** “emir kışı şehirde geçirdi.”; QIYŞ· **qış** “kış” ve *lām-elif* eklendiğinde eylem olur.

yā', *lām* ile birlikte eklenir. Bir iş yapılmaya yaklaşılr da yapılmazsa o zaman kullanılır. Örnek :: 'UL TUR·ΓA'LIY QAL·DIY **ol turyāli qaldi** “o durayazdı.”¹ :: 'UL BARΓA'LIY QAL·DIY **ol baryāli qaldi** “o varayazdı, ama varamadı.”

Bu prensipleri öğren!

Kalıpların Düzeni Hakkında Söz

Önce iki harflilerle başladık, sonra üç, dört, beş, altı harflileri vereceğiz.

Ortası sakın olanları önce yazıp, sonra da çeşitli hareketlerle hareketleniş olanları sıralayacağız. Daha sonra başına ek harf getirilmiş olanları- hemze ve ona benzer harfler- söyleyeceğiz. Ondan sonra başına, ortasına, onuna ek getirilen sözcükleri anlatacağız.

Bahsettiğimiz her yapı için metot budur; ve bunlar her kitaptaki ad yapıların özetidir.

[I. 22/23]

17

16 1. Sonradan yazılmış bir sözcük: “ama durmadı.”

Harflerin Düzeni Hakkında

Edebiyatçılara uymak, Arapça sözcüklerin oluşumuna benzetmek amacıyla önce sonu *bā* olan adları yazacağız. Aynı zamanda, sözcüklerin başı ve sonu da göz önüne alınacak. *Hemze*'ye daha yakın olan harf yazıda daha önce görülecek. Sözcükler arasında atıf *vāv*'ını kullanmadık, çünkü Türk dillerinde bunun yeri yoktur, bunu böyle anla!

Bahsedilmeyen Sıfatlar Üzerine

Şu sıfatlar her bölümde [eylemlerden] türlü sözcüklerden türlü anlamlarda oluşturulur.

- 1) İşin yapılış sıklığını bildirir. Örnek :: BAR·DIY 'AR· **bardi är** "adam gitti."; mastarı :: BAR·DAJIY 'AR· **bardaçi är** "giden adam." KAL·DY 'AR· **käldi är** "adam geldi."; KAL·DAJIY 'AR· **käldäçi är** "gelen adam." [Adlar bölümünde] bu tür sıfatlardan bahsedilmemiştir.
- 2) İşin sürekliliğini ve devamlılığını gösterir. Örnek :: 'UL 'AR· 'UL 'AWKA' BARAΓA'N **ol är ol äwkä baryān** "o evine çok bir adamdır." :: 'UL KIŞY 'UL BIYZ·K' KALAKA'N **ol kişi ol bīzkä kalgān** "o bize sık sık gelen adamdır." Bu tür sıfatlardan bahsedilmemiştir.
- 3) Bir işi yapmaya isteği ve niyeti ifade eder. Örnek :: 'UL 'AR· 'UL 'WK' BARIΓ·SA'Q· **ol är ol äwkä bariysāq** "o adam evine gitmeyi isteyen ve niyet eden adamdır." :: 'UL KŞY 'UL BYZKA' KALIK·SA'K· **ol kişi ol bīzkä käligsāk** "o adam bize gelmeye isteyen ve dileyendir."¹
- 4) Herhangi bir işin yapılması gerektiğini bildirir. Örnek :: 'UL 'AWKA' BAR·ΓILIQ [dikkat] 'AR·DY **ol äwkä baryuluq ärdi** "o eve gitmeliydi."¹ Oğuzlar bütün bölümlerde bu anlamda *lām*

[I. 23/25]

18

yerine *sīm* kullanırlar [bkz. 296 G]. [Bir başka örnek] :: 'UŞ YIKT· BIYZ·KA' KALKUVLUVK 'AR·DIY **ol yigit bīzkä kalgülük ärdi** "o yiğit bize gelmeliydi."

5) İş yapmak üzere olan kişiyi gösterir. Örnek :: MAN 'AW·KA' BARIYT·LIY MAN **män äwkä barīyli män** "Ben eve gitmek üzereyim."¹

Bu sıfatların hepsi aynı eylem köklerinden türemiştir. Benzerlik yoluyla bütün eylemlerden bu anlamda sıfatlar türetebilirsiniz.

Bu sıfatların (?)² mevsufları söylenmedi, [bölümler anlatılırken] kuralla alakalı olarak, kuralın çerçevesini anlatmak ve bu şeklin halk arasındaki (?) varyasyonlarını belirtmek için ileride anlatılacaktır.

17 1. Sonradan yazılmış sözcük. "Bu bahsedilmeyecek." Metinde "bahsedilmeyen" sözcükler 4) ve 5)'in ilk cümlelerinden sonra silindi.

18 1. Önceki sayfadaki nota bakınız.

2. *al-mawşūf allađī waqa'a 'alayhi l-fi'l*: Bu muhtemelen mevsuf için dolaylı bir ifadedir, *maf'ūl* diye çağrılır ve kuralların anlatıldığı bölümlerde *fā'il*'den sonra tartışılır; bkz,

Çoğul ve tekil şekilleri, sıfatlarda karşılaştırma, küçültme ve diğer çekim türlerinden bahsedilmedi, çünkü onlar başka bir kitapta düşünüldü, bu kitabın adını da: *kitāb jawāhir an-naḥw fī luyāt at-türk* (“Türk dilleri Gramerinin Cevherleri”) olarak düşündüm. Siz, Allah’ın izniyle gramer kuralları için oradan çalışabilirsiniz.

Bahsedilmeyen Masterlar Üzerine

Masterlar iki türdür: 1) Doğrudan master olanlar – bu eylem bölümünde geniş ve geçmiş zamanla birlikte bahsedildi³; ve 2) İzafet yoluyla master olanlar, bu türde *ḥāl* (şart ifade eden zarf) manası da vardır- Bunları gerekli oldukça gösterdim.

Doğrudan master olanlara örnek :: BAR·DIY **bardi** “gitti,” BARIYR· **barīr** “gider,” BAR·MA’Q· **barmāq** “gitmek, gitme.” KAL·DIY **kāldi** “geldi,” KALIYR· **kālīr** “gelir,” KAL·MA’Q· **kālmāk** “gelmek, gelme.”

İzafetle yoluyla master olanlara örnek

[I. 25/26]

19

:: MANIG BAR·TİM· BULSA’ MAN·K’ TUŞTİYL **mānig baryim bolsa maṇa tuşyīl** “Benim için gitme zamanı geldiğinde, beni karşıla” :: KAYIK· KALKIY BULSA’ ’UQTA’ **kāyik kāligi bolsa oqta** “Geyik görüldüğünde, ona ok at.” Atasözü [= 286 G, 293 G]: TA’Z· KALIKIY BURK·JİYKA’ **tāz kāligi bōrkçikā** “Kelin geleceği yer takkeci dükkânıdır.” Masterların bu türü için kural *qāf* veya *işbā*’lı sözcüklerde köke *ṡayn* ya da *qāf* eklemektir [ya da diğerlerinde *kāf*; bkz 286]. Örnek :: BARIYR· BAR·DY **bariy bardi** “O gidiş gitti.” :: ’UL QULIN ’URUF ’UR·DIY **ol qulin uruy urdi** “O kölesini çok dövdü.” *qāf* veya [sert] *kāf* sadece [bir kişisel zamire] izafet edatıyla bulunur, *ṡayn* [veya ince *kāf*] gibi tek başına bulunmaz Örnek :: ’ANIG· YURUQIY NATAK **anig yoriqi nātāg** “Onun yürüyüşü nasıldı.” Buradaki *qāf*, *ṡayn*’dan çevrilmiştir. [ince] *kāf*, *kāf* ve *rikka*’lı sözcüklerde kullanılır. Örnek :: ’ANIY SUKUK· SUK·TIY **ani sōkūg sōkti** “Ona çok sövdü.” :: ’UL QULIN TABIK TAB·DIY **ol qulin tāpig tāpdi** “O kölesine çok tekme attı.” Bu gibi kurallar vurgu yapmak için kullanılır. Yüce Allah’ın şu sözlerindeki gibi: *wakallama llāhu mūsā taklīm^{an}* (Q.4:162 “ve Musa Allah’la direk konuştuğu yer”).

Benim bu tip kurallardan bahsetmemin tek amacı bilinçlilik ve tamamlamak, çünkü bu kurallar genel başvurulacak kurallardır. Benim bahsettiğim her kural ve her prensip tüm Türk dillerinde esastır ve Allah’ın izniyle öğrenilmelidir.

Kitapta Söylenilen ve Söylenilmeyen Şeyler Üzerine Söz

İslâm bölgesi içinde bulunan dağların, çöllerin, nehirlerin, göllerin, su birikintilerinin adlarından ben bahsettim.

ör., 351, 425, 583. Cümlelerin son bölümü sıkıntılıdır: *ibānat^{an} li-jarayān al-qiyās wa-i’lām^{an} kayfiyya luyāt hādā l-ḥarf min an-nās*.

3. EY. ‘*ābir*, *yābir* okunur.

[I. 26/27]

20

Çünkü onların adları insanların dillerinde dolaşan adlardır. Ben onlardan bahsettim, çünkü onlar iyi biliniyor, ama onların çoğunluğundan ben bahsetmedim, çünkü onlar çok tanımamıştı. Gayri Müslimlerin bulundukları topraklardakilere gelince, onların da bazılarından bahsettim ve bazılarından ise bahsetmedim, çünkü onlardan bahsetmenin yararı yok diye düşündüm.

Bu dildeki yabancı sözcüklerden bahsedilmedi.

Erkek ve kadın adları da yazılmadı, sadece çok bilinen ve yaygın olarak kullanılanlardan bahsedildi.

Türk Kabile ve Boyları Hakkında Söz

Türkler aslında, yirmi boydur. Bunların kökeni- Allah aziz kılsın- Peygamber Nuh'un oğlu Yafes, Yafes'in oğlu Türk'e kadar dayanır. Onlar- Allah aziz kılsın- Peygamber İbrahim'in oğlu İshak, İshak'ın oğlu İysu, İysu'nun oğlu Rüm'a benzer. Her kabile sayısını ancak Allah'ın bildiği oymağa sahiptir, Ben sadece büyük kabilelerden bahsedeceğim, küçük olanlardan bahsetmeyeceğim. Yalnızca herkesin bilmesi gerekli olan Oğuz-Türkmân kollarını ve hayvanlarına vurulan damgalardan bahsettim [bkz. 40-41 **oğuz**].

[Aşağıdaki listede] ben doğudaki kabilelerin her birinin coğrafi bölgelerini de bildirdim.¹ Onlar [batıdan] doğuya doğru listelendi, Rüm'a en yakın olandan başladım: İlki: BAJANAK·**bäcänäk**, sonra YAS·MIL·² **basmil**, sonra QA'Y· **qāy**, sonra YABA'QUV **yabāqu**, sonra TATA'R **tatar**, sonra QIR·QIZ **qırqız**. En sonuncusu Çin'e en yakın olan.

[I. 28/28]

21

Bu boyların ülkesi Rüm'a ülkesine doğru şöyle sıralanır:

Sonra: JIKIL **çigil**, sonra: TUXSI **tuxsi**, sonra: YA'FM' **yağma**, sonra: 'TRA'Q **oyrāq**, sonra: JARUQ **çaruq**, JUMUL **çömül**, sonra: 'UY·FUR **uyğur**, sonra: TANKUT **tañut**, sonra XITA'Y **xitay**, Çin, sonra: TWTA'J **tawğaç**, Māşin, Bu boylar güney ile kuzey arasından bulunurlar.

Onların her biri şu dairede (haritada) gösterilmiştir.¹

Türkçenin Şiveleri Hakkında Söz

Farsça ile karışmamış ve diğer topraklara yerleşmemiş bir şive, tek bir dile ait şivelerin en zarifidir. İki dile sahip olanlar ve şehir halklarıyla kaynaşanlar konuşmalarında belli

20 1. Ör., Anadolu ve Yakındoğu'daki Türklerin fethettiği yerleri içermez.

2. Y, metin boyunca B'den değişti.

21 1. Harita EY.22-3'ü içerir. Aslı dört renklidir, dört köşede verilen anahtar şöyledir:

Nehirler gri. Denizler yeşil.

Kumlar (çöller) sarı. Dağlar kırmızı.

telaffuz bozukluklarına (*rikka*) sahiptirler -örneğin, Soydaq, Kānçāk ve Aryu. İkinci kategoriye ise Hotan, Tübüt ve Tangut'un bazıları örnek verilebilir - Bu sınıf Türklerin topraklarında yerleşenlerdir. Şimdi biz bu grupların her birinin dilini ana hatlarıyla anlatmaya çalışacağız.

Uzaklıktan ve de Māşīnle onların arasının büyük deniz tarafından ayrılması sebebiyle Jābarka halklarının dili bilinmemektedir.

Yerleşik nüfusunun Türk dillerini iyi bilmesine ve Türk yazısında bizimle benzerlik arz etmelerine rağmen, Māşīn ve Şīn halkları kendi dillerine sahiptirler.

Nitekim Yājūj ve Mājūj dilleri de, Māşīn'in yakınındaki deniz ve dağların ayırması, çeşitli engeller dolayısıyla bilinmemektedir.

Tübüt halkı ise kendi dillerine sahiptir. Hotan da hem bir yazıya hem de bir dile sahiptir. Bunların ikisi de Türkçeyi iyi şekilde bilmemektedir.

Uygurlar saf bir Türk diline sahiptirler ve bir de kendi aralarında konuştukları bir başka dil daha vardır. [Ve onlar iki] yazma sistemine sahiptirler, birisi benim üstte [6] eklemeye yaptığım 25² harften oluşan ve onların yazılarına benzer bir Türk yazısı, diğeri genelde Sin ile yazılan, kutsal kitapları ve kütük kayıtlarını yazmak için kullanılan bir yazı sistemi – bu yazıyı rahipler haricinde kimse okuyamaz.

Bunlar şudur

[I. 30/29]

Bu noktaya kadar bahsettiklerimiz yerleşik halklardı.

Çömül, göçebe halklar arasındadır. Onlar kendilerine has anlaşılmaz bir takım konuşmalara sahiptirler, ama bu konuşma Türkçe olarak bilinir; nitekim Qāy, Yabāqu, Tatār ve Basmil¹ - bu grupların her biri kendi dillerine sahiptir, ama onlar Türkçeyi iyi bilirler.

Sonra Qırqız, Qifçāq, Oğuz, Tuxsi, Yayma, Çigil, Oğraq³, ve Çāruq – onlar saf Türkçeyi tek dil olarak konuşurlar.

Bunlara yakın olan diller Yemāk ve Başyirtlerin dilleridir.

Bulγār, Suvār, ve Bāçānāk dillerine gelince, onlar Rum diline yakındırlar, o eklemeli sonlarıyla (?) tek tip bir Türkçedir.⁴

2. M.S. “yirmi dört.”

1. M.S. YAS. MIL, Y, B'den dönüştü.

3. M.S. ' IFRA'Q ; I sonradan yazılmış (koyu siyah mürekkep, ince kalem)

4. *maḥḍūfa al-aṭrāf* 'alā namaṭ wāḥid. Bu ifade şu şekilde çevrilebilir: “Bir ve aynı şekilde bozar” (C. Brockelmann, “Maḥmūd al-Kāşgharī über die Sprachen und die Stämme der Türken im 11. Jahrh.,” *Köresi-Csoma Archivum* I. 1, 1921, P. 38) ; “mit gleichmässiger

Şiveler arasında en açığı Oğuz şivesidir. En doğru Yayma ve Tuxsi şiveleri ve İla, Ärtis, Yamār ve Ätil ırmakları kenarında, Uygur ülkesine kadar uzanan bölgede oturan halkların konuştuğu şivelerdir. En nazik şive ise Hākānīlerin ve onlarla ilişkili olanların konuştuğu şivelerdir.

Balāsāyūn halkı hem Soğd hem de Türk dilini konuşur. Aynı durum Tīrāz (Talas) ve Madīna't al Baydā' (İsbījāb) halkı için de geçerlidir.

Arğuların ülkesinin halkının konuşmasında bir takım telaffuz bozukluklarına (*rikka*) rastlanmaktadır. Arğu ülkesinin İsbījāh'dan Balāsāyūn'a kadar uzadığı düşünülebilir.

Kāşgar, Kānçāki dilinin konuşulduğu köylere sahiptir, ama ana merkezde onlar Hākānī Türkçesi konuşurlar.

Türklerin yaşadığı toprakların büyük bir kısmı, Rūm bölgesinin yanından Māşīn'e kadar, 5 bin fersah uzunluğunda, üç bin fersah genişliğindedir. Bu da toplamda 8 bin fersah [dikkat] yapar. Ben bütün bunları, bilinsin diye dünya şeklindeki yuvarlakta (harita) gösterdim.

Şivesel Farklılıklar Hakkında Söz

Temel dilde çok küçük varyasyonlar vardır. (*aşl al-luyāt* [harf. şivelerin kök biçimi]). Farklılıklar sadece belli harflerde

[I. 31/31]

26

değişim değerleriyle görülmektedir.

Bu yüzden, Oğuz ve Qifçāq dilleri, ister eylem isterse ad olsun, sözcük başındaki her *yā'*yı *elif*'e veya *cim*'e dönüştürür. Örneğin, Türkler “seyyah” sözcüğü için YAL·KIN **yelgin** derken; onlar 'ALKIN **elgin** derler. 0

Türkler “ılık su” ifadesi için: YILIF SUVW¹ **yiliy sūw** derken; onlar 'ILI Γ **iliy**, *elif* ile yazılır, derler. Bunun gibi, Türkler “inci” için YIN·JUV **yinçü** derken; onlara göre o: JINJUV **jınçü**'dür. Ve Türkler “bir devenin uzun saçı için”: YUTDUV **yoydu** derken; onlar JUTDUV **joydu** derler. 0

Arğu dili bütün söz içi ve söz sonu *yā'*ları *nūn*'a dönüştürür. Örneğin, Türkler “koyun” için: QUVY· **qōy** derken; onlar QUVN· **qōn** derler. Yine Türkler “fakir kişi” için: JIYTA'Y· **çiāy** derken; onlar JIJA'N· **çiān** derler. Ve Türkler “hangi şey?” ifadesi için Q'YUV NA'NK **qāyu nāñ** derken; onlar *nūn*'la QA'NUV **qānu** derler.

Oğuz, Qifçāq ve Suvārīn şiveleri bütün söz başı *mām*'leri *bā'*ya dönüştürür. Örneğin, Türkler, “ben gittim” ifadesini MAN BARDIM **mān bardim** şeklinde söylerken; bu gruptaki diller BAN BARDUM **bān bardum** şeklinde söylerler. 0 Türkler “et suyu” sözcüğüne: MUVN: **mūn derken**; bu sınıftaki diller ona BUVN: **būn** derler. 0

Elidierung der Suffixe” (O. Pritsak, “Kāşgarīs Angaben über die Sprache der Bolgaren,” ZDMG 109, 1959, p. 106); “bir düzine kelimenin sonu kısaltılmış” (Tercüme I, 30).

26 ¹. Asıl olarak SUVF, F'ye eklenen iki nokta sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkep).

Oyuz ve onları takip edenler bütün *tā*'ları *dāl*'a dönüştürür. Bu yüzden, “deve” kelimesi için kullanılan sözcük TAWAY **tewe**'dir, fakat onlar DAVAY **dāvā** olarak telaffuz ederler. Yine, Türkler “boşluk” sözcüğü için 'UVT: **ūt** derlerken; onlar: 'UVD: **ūd** derler. [Ama,] gerçek Türk şiveleri arasındaki pek çok dal, Oyuz şivesindeki² *tā*'ya benzer. Örneğin, Türkler “hançer” sözcüğüne BUGDA' **bögdā** derken; onlar ona BUKTA' **bögtā** derler. 0 Türkçede “üvez ağacı”na YIKDA' **yigdā** denirken; Türkmen-Oyuz dilinde YIGTA' **yigtā** denilmektedir. Benim bahsetmeyip bıraktıklarım bu kurala göredir.

Arapça *fā* v̄e *bā* sesi (ör., **w**) için konuşma noktaları arasında üretilen

[I. 33/31]

gerçek Türk dillerindeki bütün *fā*'lar, Oyuz ve onu takip eden şivelerde *vāv*'a dönüşmüştür. Bu yüzden, Türkler, “bir ev” için 'AW: **āw** derken; onlar 'AV: **āv** derler. Yine Türkler “av” sözcüğünü 'ĀW **āw**; şeklinde söylerken; onlar *vāv*'la 'AV: **av** şeklinde söylerler. Ben sözcüklerin asıl şekillerini yazacağım ve siz, benim bahsettiğim değişiklikleri bu gruba göre harfleri değiştirmelisiniz.

0

Yayma, Tuxsi, Qifçāq, Yabāqu, Tatār, Qāy, Çömül ve Oyuz şiveleri noktalı *dāl*'ların, *yā*'ya dönüşmesi konusunda hemfikirdirler. Bu şivelerde o, asla *dāl*'la telaffuz edilmez. Örneğin, bu gruba girmeyen şivelerin hepsi “kayın ağacı” sözcüğünü QADING¹ **qađiñ** şeklinde okurken, bu gruptaki şivelerde QAYING¹ **qayin** şeklinde okunur. Ve yine “kanun” sözcüğü QADIN **qaçin** şeklinde okunurken; onlar da QAYIN: **qayin** şeklinde okunur.

Benzer şekilde, Çigil şivesindeki ve diğer Türk şivelerindeki noktalı *dāl*, Qifçāq, Yemāk, Suvār, Bulȳār; Rus ve Rum bölgesine kadar uzanan [bu alanda] yerlerde konuşulan şivelerde *zāy*'a dönüşmüştür. Bu yüzden, Türkler “ayak” sözcüğünü 'ADAQ: **adaq** şeklinde söylerken, onlar 'AZAQ **azaq** şeklinde söylerler. Yine Çigil Türkleri “karnı tok” ifadesini QARIN: TUDTY **qarin toğti** şeklinde söylerken; onlar *zāy* ile TUZDIY **tozdi** şeklinde söylerler. Siz diğer isim ve eylemleri de bu örneklerle benzer şekilde şekillendirebilirsiniz.

Özetlersek, Çigil şivesindeki *dāl* Yayma, Tuxsi, Oyuz ve Şin'e kadar uzanan Aryu şivesinin bir kısmında *yā*'ya, Rum bölgesine kadar uzanan² Qifçāq şivesinde ise *zāy*'a benzer. Biz her şeyi yeri geldiğinde açıklayacağız.

Hotan ve Kānçāk halkları sözcük başında tüm *elif*leri *hā*'ya dönüştürür. Bu sebepten, biz onları Türkler içinde düşünemeyiz, çünkü onlar Türklerin diline onlara ait olmayan unsurlar katarlar. Örneğin, Türkler “baba” sözcüğünü 'ATA' **ata** diye çağırırken; onlar HATA' **hata** der. Ve yine “anne”ye Türkler 'ANA' **ana** derken; onlar HANA' **hana** derler. 0

². 2. EY'de bu dönüşü.

27 1. Son G, K'dan sonradan değiştirilmiştir. (üç nokta kahverengiyle yazılmıştır.

². EY. *mutasfil^{an}*, *musfil^{an}* okunur.

rā, *lām* ile değişebilir- bu değişim de yeri geldiğinde görülecektir. [yani., 145 **arqa-**, 215 **tarqai talqa**]. *zāy*, *sīm*’le veya başka bir harfle değişebilir. Bu konu da daha sonra anlatılacak [yani., 53 **āz**, **ās**, 510 **qāz/qās**].

Oğuz şivesi zaman ve yer isimlerinde her *yayn*¹’ı *elif*’e dönüştürür. Bu yüzden, Türkler, “gidilecek yer” ifadesini BAR·ΓUV YIYR **baryu yēr** şeklinde söylerken; Oğuzlar BARA’SIY YIYR **barāsı yēr** şeklinde söylerler. Yine Türkler “kalacak yer” için TUR·ΓUV ‘UFVR_ **turyu uyūr** derken; Oğuzlar TURA’SİY ‘UFVR_ **turāsı uyūr** derler. 0

qāf, *kāf* veya başka bir harfle değişebilir- biz onu uygun yerlerde göstereceğiz- Allah nasip ederse.

Burada harflerin değişimi konusunu tamamlıyoruz.

Düşmelere gelince: Oğuz ve Qifçāq grupları ad ve devamlılık ifade eden eylemsi şekillerinde söz ortasındaki *yayn*’ın düşmesi konusunda hemfikirdirler. İsimlere örnek olarak “beyaz ayaklı karga” sözcüğü JUMΓUQ **çumyūq**’un şeklinde söylenirken; *yayn*’ın düşmesiyle JUMUQ **çumuq** olması verilebilir. Yine Türkler “karın” sözcüğünü TAM·ΓAQ **tamyāq** şeklinde söylerken; onlar TAMAQ_ **tamaq** şeklinde söylerler. Eylemsilere ise şu örneği verebiliriz:: “O sık sık evine giden biridir.” ifadesi ‘UL’ AWKA’BARAΓA’N_ ‘UL **ol āwkā baryān ol** şeklinde söylenirken; Oğuzlarda bu ifade BARA’N ‘UL **baran ol** şeklinde söylenir. Yine Türkler, “Adam kölesini devamlı ısıran biridir.” ifadesini ‘AR· QULINY URAΓA’N ‘UL **ār qulini uryān ol** şeklinde söylenirken; onlar ‘URA’N_ **urān** şeklinde söylerler. Onlar adlarda yumuşama amacıyla *kāf*’ı düşürürler ve, eylemlerde *kāf*, *yayn*’a uydurulur.

Bu bütün Türk dillerinin alanındır. Diğer kalan kısımlardan, kurallar bölümünde bahsedilecektir.

Yumuşatma ve kısaltma amacıyla *fatħa*, *çamme* ve *kesreli* bölümlerin hepsini tek bir çizgiyle birlikte koydum.²

Allah’tan başka güç, kuvvet yoktur, o en yücedir.

[I. 37/34]

29

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah’ın Adıyla

Ünlü (*hamz*) ile Başlayan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

28 1. EY. ‘*ayn*.

2. Bu, varlıkların genel düzenini gösterir; yani. 29-30: ‘AJ (**aç**), ‘UJ (**üç, uç**), ‘IJ (**iç**); 95: ‘AT (**at-**), ‘UT- (**ut, öt-, üt-**), ‘IT (**it-**), ‘IYT- (**ēt-**).

'B· äp Abartma ve tekrar bildiren bir takı. Bazı şeyleri iyi olarak tanımlarken pekiştirmek için :: 'AB· 'A <u>DKV</u> N'NK äp ädgü nāñ "Çok (<i>jidd^{an}</i>) iyi bir şey" 0	äp
:: 'AB· 'AQ· ap aq "Bembeyaz (<i>nāṣi' jidd^{an}</i>).” Oğuz şivesi.	ap D
'AB· ap "Değil (<i>lā</i>)" anlamında bir takı. Buradan gelerek :: 'AB· <u>BUV</u> 'AB· 'UVL ap ap ol "Ne bu ne şu" denir.	bu
'UB· üp Renklerde pekiştirme bildiren bir takı. Buradan gelerek, Çigil şivesinde: 'UB· <u>URUNG</u> ¹ üp ürüñ "Bembeyaz (<i>yaqaq</i>).” denir.	üp D
'UB· 'UB· ob ob Eşeğin ayağı kaydığında söylenir, Arapların "Kalk! (<i>inta'ış</i>).” anlamındaki <i>la^{an}</i> sözcüğü gibi.	ob
'UP· op – sert <i>bā'</i> ile- "Harman öküzlerinin ortasında bulunan öküz (<i>ar-rākis min at-tīrān</i>).” Arzu şivesi.	op

T

'AT· at "At (<i>faras</i>).” <i>Elif</i> li <i>iṣbā'</i> ile. Atasözü: QUVŠ QANATIN· 'AR· 'ATIN· quš qanatin är atin "Kuş (amacına ulaşır) kanadıyla (ve benzer şekilde) er (amacına ulaşır) atıyla." 0	at P
'AT· ät – <i>elif</i> li <i>iṣmām</i> ile- "Et (<i>laḥm</i>).” 0 "Yumuşak (<i>sahl</i>) yer: 'AT· <u>YIYR</u> ät yer şeklinde söylenir. 0	ät
'UT· ot "Bitki (<i>nabt</i>).” :: UT UNDY ot öndi "Ot bitti.”	ot
'UT· ot "Hayvan yemlerinin (<i>alaf</i>) tümü için kullanılır. Buradan gelerek :: 'AT·QA' 'UT·BYR·KYL atqa ot bērgīl "Atı besle (<i>i'lif</i>).” denir. 0	
'UT· ot "İlaç (<i>dawā</i>).” Buradan gelerek :: 'UT· 'IJ· TIM ot içtim "İlaç içtim.” Bu sözcükten gelen "doktor (<i>ṭabīb</i>)” sözcüğü için: 'UT·JY otāci kullanılır. 0	
'UT· ot "Zehir (<i>summ</i>).” Buradan gelerek :: BAK 'NK'R· 'UT· BİYRDİY beg anjār ot bēdri "Emir zehri ona içirdi.” 0	
'IT· it "Köpek (<i>kalb</i>).”	it

J

'AJ· aç Arapçadaki hitap, nida edatıyla (<i>yā' an-nidā</i>) aynı şekilde kullanılan bir ifade. :: 'AJ BARUV KAL· aç bārü kāl "Sen! Buraya gel! (<i>ta'ālā ya hādā</i>).”	aç
'UJ· üç "Üç (<i>talātā</i>).” sayısı.	üç

[I. 38/35]

30

Buradan gelerek :: 'UJ· YARMA'Q **üç yarmāq** "Üç para.” denir. 0

'UJ· uç – <i>elif</i> li <i>iṣbā'</i> ile - İyi bilinen, tanınmış bir şehir.	uç N
'UJ· uç Kalem yapımında kullanılan bir dağ ağacı, ondan iğne ve sopa da yapılır.	

'IJ· iç Bir şeyin “iç bölümü (<i>bāṭin</i>)” Buradan gelerek :: “Kuşak (<i>wišāḥ</i>) : “İç kemer” anlamındaki 'IJ·KUR· iç qur sözüyle; ve “gizli (<i>sırr</i>)” ifadesi “iç söz” anlamındaki 'IJ·SUVZ· iç sōz sözüyle ifade edilir. 'IJ· 'AT· iç ät “Ciğere bitişik olan yumuşak et.”	iç

R

'AR· är “Adam (<i>raju</i> l).” Çoğulu: 'ARAN ärän bu düzensiz bir çoğul şeklidir, çünkü çoğul eki: LA'R· -lär'dir.	är
'IR· ir Utanma bildiren bir ifade. Buradan gelerek :: 'AR· 'IR· BULDY ar ir boldi “Adam utandı (<i>xajila</i>).”	ir

Z

'UZ üz “Yağ (<i>dasam</i>)” Buradan gelerek :: 'UZLUK MUVN· üzlüg mün “yağlı (<i>dasima</i>) çorba” denir.	üz

S

'US us “İyi ve kötüyü ayırt etme (<i>tamyġ</i>).” Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: 'UL 'US· BULDY us ol us boldi “O iyiyi kötüden ayırt etti (<i>aqila</i>).”	us D
'AS äs “Yırtıcı hayvanlara verilen parça (<i>jazar</i>).” 0	äs
'US· üs “Kerkes kuşu (<i>nasr</i>).” 0	Manzume: üs

KLDY MANK' T'T **käldi maña tāt**
'AY·DYM 'M·DY YA'T **aydım amdi yāt**
QUŞ·QA' BULUB· 'AT **quşqa bolup ät**
SYN TILA'R 'US· BURY **sani tilār üs böri**

V

“Bir Uygur göçebe bana geldi; ben onu öldürdüm [Bir Tat bana geldi, Ben ona “Şimdi yat!² Şahin gibi seni bekleyen kuşlar ve kurtlar için yem ol” dedim.]¹ ve onu akbabalara yem ettim.”

Ş

'UŞ oš “Bu yüzden, böyle (<i>hākaḍā</i>).” anlamında bir takı. :: 'UŞ MUNDAḠ QYL oš munday qıl “Böyle yap.”	oš
'UŞ oš “Şimdi (<i>al-ān</i>).” anlamındaki bir takı :: 'UŞ MUNDAḠ QYL oš kældüküm bu “Ben şimdi geldim (<i>ḥuḍīrī al-ān</i>).”	
'UŞ 'UŞ oš oš Öküzü sularken çıkarılan ses.	
'UŞ öš “Ağaç, dal, boynuz gibi nesnelerin “özü (<i>qalb</i>)”. Buradan gelerek :: MUNKUZ 'UŞK müñüz öši “boynuzun özü” denir. Bir kuşun ya da bir atın “kuyruk sokumuna (<i>asib ad-danab</i>) da böyle denir. 'UŞ öš .	öš

30 1. Sözcükçe: “av hayvanı.”
2. Ya da muhtemelen “Hey, yabancı!”

'İŞ iş Bir lambanın "isi (<i>sināḫ</i>)"; duvarlarda bulunan "is (<i>duxān</i>)" Buradan gelerek :: TU _{UVN} 'İŞ BULDY tōn iş boldi "Elbise islendi (<i>tadaxxana</i>).” denir.	iş

[I. 40/37]

31

Q

'UQ oq "Ok (<i>sahm</i>)."	oq
'UQ ¹ oq "Bir evin direği (<i>jā'iza</i>).” Buradan gelerek :: 'AW. ² 'UQIY āw oqi "Evin direği (<i>sahm</i>).” denir. 0	
'UQ· YILA'N oq yilān "Kendini insan üzerine atan yılan (<i>af'ā</i>)."	
'UQ oq "Malları ve toprakları ayırmak için kullanılan "kura (<i>qur'a</i>)"	
'UQ· Bir eylem vurgu eki. Buradan gelerek :: BARIIL 'UQ· baryil oq "Gitme! (<i>iḏhabanna</i>).” denir 0	
'UQ oq Şimdiyi ifade eden bir takıdır. Buradan gelerek :: BAYA' 'UQ· KALDIYM baya oq kâldim "Ben henüz geldim (<i>qalba hāḏihi s-sā'a ḥaqīqa^{tan}</i>).” :: 'AM·DY 'UQ 'AY·DYM amdi oq aydīm "Ben şimdi dedim (<i>sā'at'i dⁱⁿ</i>).” 0	
'IQ· iq "Soğuk su içildiğinde ve ekmek yenildiğinde çıkan hıçkırık (<i>rabw</i>).” Buradan gelerek :: 'ANY 'Q TUTY ani iq tutti "Onu hıçkırık tuttu.” denir.	iq

L

'UL· ol "O (<i>huwa</i>)” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAF 'AY·DY ol anday aydi "Böylece söyledi o.” denir.	ol
'UL ol "Şu (<i>dāka</i>)” anlamında bir sözcük. :: 'UL 'AR· ol ār "Şu (<i>dālīka</i>) adam.”	
'UL ol İsimlere ve eylemlere eklenen bir vurgu eki. Buradan gelerek :: 'UL MANK 'UFLUM 'UL ol mänig oylum ol "O kesinlikle (<i>ḥaqīqa^{tan}</i>) benim oğlum.” :: 'UL 'AWK' BARMİYŞ 'UL· ol äwkä barmış ol "O kesinlikle evine gitti.” denir.	

M

'AM· ām "İlaç (<i>'alāḫ</i>).” Buradan gelerek "İlaç yapan kişiye (<i>mu'ālīj</i>) :: 'AM·Y āmçi denir.	ām
'AM am "Kadının dişilik aleti (<i>jahāz al-mar'a</i>).” Oğuz ve Qifçāq şiveleri. 0	am D
'UM üm "Pantolon, şalvar (<i>sarāwīl</i>)."	üm
'IM· im "Parola (<i>amāra</i>)” Hakan parolayı asker adları arasından da belirlerdi. O, bir kuşun ya da bir silahın adı da olabilir. Meydan okuma ifadesi olarak kullanılır bu sözcükler (?) ³ . İki grup karşılaştığında, tanışmaları ve birbiriyle savaşmamaları için bir işarettir. Gece iki kişi karşılaştığında biri diğerine parolayı (<i>'alāma</i>) sorar ve eğer o doğru bilirse geçmesine izin verir, çünkü o aynı gruptandır. Eğer meydan okursa ya da başka	im

- 31 1. Q sonradan W'ye değişti (kahverengi bir noktanın eklenmesiyle)
2. W, sonradan Q'dan değişti (kahverengi bir nokta ile)
3. EY. y.t.f 'k, muhtemelen *yutasā'falu* için hatalı (ya da muhtemelen *yutafa'alu*).

bir şey söylese, ona saldırır. Atasözü: 'IM·BİL·SA' 'AR· 'ULM'S im bilsä är ölmäs 0	P

[I. 42/38] 32

“Eğer bir kişi parolayı bilirse o ölmeyecek” –onu tanıyan kişinin elinde hatayla.

N

'UN· ün “Ses (<i>sawt</i>).” 'UVN ün şeklinde söylenmesine müsaade edilir.	ün

İkizleşme

'ARA arra “Sidik (<i>bawl</i>).” Eşek kaşağılanmak istendiğinde birkaç kez bu denir. Bu, Arapçaya uygun düşmüştür, çünkü <i>arr</i> Arapça'da “ikizleşme” anlamındadır. 0	arra
'URA urra “Erkeklerde “kasık yarıklığı (<i>udra</i>).” Oğuz şivesi.	urra D
'IRA irra “Utanma (<i>xajla</i>).” Bu hafifletirilmiş [yani. 30 ir] ya da ağırlaştırılmış [yani. 30 irra] olabilir.	irra

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

''· ā Şaşırtma ifade eden bir takı. Buradan gelerek :: 'UL M <u>ANY</u> ''QILDY ol māni ā qildi “O beni şaşırttı (<i>mutaḥayyir</i>).” denir. 0	ā
'UV· ¹ ū “Uyku (<i>nawm</i>).” Buradan gelerek :: 'UD <u>IYDIYM</u> udīdīm “Ben uyudum (<i>nimtu</i>).” <i>Vāv</i> düşer çünkü <i>ḍamma</i> (U) ve <i>kesre</i> (I) arasında o düşer. 0	ū
'UVA· ² ū (?) Bir çağırana cevap verme ünlemi. Eğer bir kişi “O Muhammed!” şeklinde ū (?) ünlerse, sonra o: “Siz ne emrediniz?” anlamında 'UVA· ² ū şeklinde cevap verir.	ū (?)
ū ³ “Kefillik (<i>kafāla</i>).” :: MAN 'ANY 'UVQA· 'AL·DIM mān ani ūqa aldīm “Ben ona kefil oldum.”	ū
'AUV· ⁴ ō – <i>elif</i> ‘li <i>išbā</i> ‘ ile- Bir emrin reddini ifade eden ünlem. 0	ō
'AIY· ē (?) “Portakal renkli ipek.” 0 'AY· BİTİKY ē bitigi Askerlerin adıyla azıklarının [<i>arzāq</i>] yazıldığı sicil defterinin (<i>tūmār</i>) adı. 0	ē (?)
'IY· ī Bir red (<i>inkār</i>) ifadesi, 'UAV· ō gibi.	ī

Nazal

'ANG· ⁵ āṇ “Yanak (<i>xadd</i>).” :: QIZIYL 'ANG· ⁵ qizīl āṇ “Al yanak.”	āṇ

- 32 1. Kenar sözlüğü: 'UDUV.
2. Sondaki *elif* (')'in sonradan eklendiği görülür.
3. Kaybolan sözcük; kenar sözcüğü: 'VQ'. Bu sözcükler hakkında, bakınız ED. 1.
4. U çizildi ve A sonradan eklendi (kahverengiyle).
5. G, sonradan K'dan değişti (üç nokta kahverengiyle).
6. İkinci A kahverengiyle sonradan eklendi (nunlamayı göstermek için, buradan gelerek: **mindän**).

'ANAG ⁵ aŋ Yağı ile ilaç yapılan bir kuş. Bu kuşun yağı avuç içine sürülürse yağ avucun arka tarafına da geçermiş. 0	aŋ
'ANG ⁵ aŋ “Hayır (<i>lā</i>).” anlamında bir Oğuz sözcüğü. Bir kişi birisine emir verdiğinde: 'ANK “hayır hayır” anlamında 'ANK aŋ aŋ der. 0	D
'UNG ⁵ öŋ “Ön (<i>quddām</i>).” :: 'UL MINDA ⁶ 'UNKDUN BAR·DIY ol mindä öŋdün bardi “O benim önümde gitti (<i>quddām</i>).” 0	öŋ
'UNG ⁵ öŋ “Bir şeyin “rengi (<i>lawm</i>).” :: YA'ŞIL 'UNK LUK ⁵ TUVN· yāşil öŋlög tön “Yeşil renkli elbise.” 0	
'UYNG ⁵ İYŞ oŋ iş “Basit (<i>sahl</i>) bir sorun.” O: 'UNGA ⁵ 'Y ⁵ oŋāy sözcüğünün kısaltılmış şeklidir. 0	oŋ
'UNG ⁵ ALIK⁵ oŋ ālig “Sağ (<i>yumna</i>) el.” Çigil şivesi. 0	D

[I. 44/41]

33

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi sukūnlu *fa'l*, *fu'l*, *fi'l* kalıpları

B

'AL·B· alp “Cesur (<i>şuja</i> ’).” Atasözü: 'AL·B· YAFİYDA' 'AL·JAQ JUFİYDA' alp yayıda alçaq çoyıda “Yiğit (<i>baṭal</i>) düşman karşısında, yumuşak huylu kişi münakaşada belli olur. Manzume:	alp P

'AL·B· 'AR TUNK' 'ULDIYMUV
'YSYZ 'ŽVN QALDIYMUV
'UD·LAK 'UVJIN 'ALDIYMUY
'AM·DY YURAK YIR·TILUVR

alp är toğa öldi mü
ēsīz aẓūn qaldi mu
ödläg öçin aldi mu
amdi yüräk yırtılur

V

“Hakan Afrasyab öldü mü? Faydasız dünya kaldı mı? Zaman öcünü aldı mı? Şimdi yürek yırtılır.”

T

'AR·T· SAJ· art saç “Arka saç (<i>qafā</i>),” çünkü 'AR·T· art “boyun (<i>raqaba</i>).” demektir. art	
'AR·T· “Dağdaki geçit (<i>aqaba</i>).” Atasözü: 'AR·MAKUVKA' 'ŞIK 'AR·T BULUVR· ärmägükä eşik art bolūr “Tembel biri için eşik dağ geçidi olur.”	P
'UR·T· urt “İğne deliği (<i>samm al-xiyāṭ</i>).” 0	urt
'UR·T· ört “Yanan nesne, yangın (<i>ḥarīq</i>).”	ört
'AS·T ast “Sokak (<i>aziqqa</i>).” Çigil şivesi.	ast D

D

'AN·D· and “Yemin etme (<i>ḥalif</i>).” Buradan gelerek :: 'AN·DQ· andiq “Yemin et! (<i>iḥlif</i>).” denir.	and

Q

'R·Q· arq “Pislik (<i>ʿaḏira</i>).” 0 “Demir pisliği (<i>xabaṭ</i>): TAMUR 'AR·QY tāmūr arqi arq şeklinde söylenir.	arq

'URQ urq 'URUQ'un [45, “sopa”] kısaltılmışıdır – Oğuz şivesinde. Bu Arapça'daki D 'unq and 'unuq (“boyun”) sözcükleri gibi.	urq

'IR·Q· irq “Falcılık, kâhinlik, gizlilerden haber vermek (<i>kahāna, fa'l, ixrāj aḏḏamīr</i>).”	irq

K

'AR·K ärk “Otorite, söz sahibi olma (<i>saḷṭana; naḑāḏ al-amr</i>).” 0	ärk

'UR·K örk Hayvanın çenesinin altından bağlanan yular (<i>zināq</i>); “at tavalası (<i>ṭawīla</i>)”	örk

'IR·K· irk “Dört yaşındaki koyun (<i>ḏa'n</i> [tanımlanmış]).” 0	irk

'IL·K· ilk Bir şeyin “ilki (<i>awwal</i>).” :: 'ILK SAN BAR·ḒIYL ilk sän baryl “Sen önden git!”	ilk

İlletli

B

Bir kimse çok öğünür de, öğündüklerini kanıtlayamazsa ona: 'UVB· öb öb denir.	öb

T

'UVT· öt “Ateş (<i>nār</i>).”	öt

[I. 46/43]	34

Atasözü: 'UVT· TİYSA' 'AḒIYZ KUY·MA'S öt tēsā aḡīz köymās 0 “Ateş demekle P ağız yanmaz.” Bu söz söylediği söz için özür dileyen kimse için söylenir.	P

'UVT· ūt “Bir duvardaki ya da odun parçasındaki “delik (<i>taqb</i>)” vāv'lı <i>šamma</i> ile. 0	ūt

'UVT· öt “Acılık, öd kesesi (<i>marāra</i>).” İlkinden daha az <i>šamma</i> ile.	öt

J

'UJV· öç “Hınç (<i>ḥiqd</i>).”	Manzume:	öç

'VJ KAK· QMUT KIŞY NINK YALINKUVQ 'UVZA' 'ALYM BYL **V**
'DKVLVVK 'UVḒANJ' 'ALIKYNK BYL' TYLM QYL

**Öç kāk qamuy kişiniñ yalḡūk ūzä alīm bīl
äḡgūlūkūk uyança älgīñ bīlā tālim qīl**

“Öç (*ta’r*) bir borç gibidir, ondan çekin. Konuklara, yabancılara karşı elinden geldiğince yardımcı ol.” 0

’UJV ūç Bir şeyin “sonu, ucu (<i>ṭaraf</i>)” :: BUTAQ: ’UVJIY butaq ūçi “dahn ucu (<i>ṭaraf</i>).” ūç	
0	
’UVJ ’YL ūç ēl “Sınır, sınırdaki il (<i>ṭayr</i>).”	0
’UVJ ūç Bir şeyin “tükenmesi (<i>naḡāḡ</i>)” Oğuz şivesi. :: BUVY·DA’ NA’ ’UVJ BA’R D bōyda nā ūç bār “İnsanlar arasında sayıca azalma (<i>naḡāḡ</i> ... <i>kaṭra^{tan}</i>) yoktur.”	

D

’UVD: ōd “Zaman (<i>zamāna</i>).” <i>Vāv</i> ’lı <i>šamma</i> ile. Atasözü: ’UVD·KAJ’R KİŞY ōd P TUVY·MA’S·YALINQUVQ ’UVF·LIY MANK·KUV QALMA’S· ōd kăçār kişi tūymās, yalḡūq ōyli māḡgū qalmās 0 “Zaman (<i>zamān</i>) geçer ve kişi bunu kavrayamaz. İnsanoğlu sonsuza kadar yaşamaz.”	
’UVD· ūd “Öküz (<i>baqar</i>).” Çigil şivesi. :: ’UVD·YYLY ūd yilī Türk dillerindeki on ūd D iki yıldan biri.	

R

’UVR· ’AT· ōr at “Kırmızı ile sarı arasında rengi olan at (<i>bayn al-aşqar wa-l-kumayt</i>).” ōr	
’UVR· ōr – <i>šamma</i> ile- kaftanın “koltuk altı (<i>maḡall al-xaširatayn</i>).” 0 ōr	
’YR· īr (ēr?) “Delik açmak için kullanılan alet (<i>mitqab</i>).” īr (ēr?)	
’IYR ēr “Yer (<i>arḡ</i>).” YIYR: ¹ yēr sözcüğünün bir biçimi. ēr D	

Z

’UVZ ūz “Yağ (<i>dasam</i>).” <i>šamma</i> ile. Bu yüzden :: ’UVZ·LUK ’AŞ: ūzlüg “yağlı (<i>dasim</i>) ūz çorba” 0	
’UVZ ūz “Sağır (<i>ašamm</i>).” :: ’UVZ KİŞY ūz kişi. 0	
’UVZ: ōz “Kendi (<i>naḡs</i>).” 0	Manzume: ōz

KVRKLVK TUNVT ’VZVNK K’
TATLYT ’ŞYT ’ADIYN·Q’
TUVTFIYL·QUNUVQ ’AFIYRLYT·
YADSUVN JAWIYNK BUDUVN·QA’

körklüg tonuy ōzūḡkā **V**
tatlīy aşıy aḡinqa
tūtyīl qonūq ayīrlīy
yadsūn çawīḡ boḡunqa

“Güzel elbiseyi kendin giy, tatlı yemekten başkasına pay ayır, konuklarını onurlandır, öyle yap ki herkes seni bilsin.” 0

'UVZ: **ōz** "Dağdaki vadi (*wādī*).":

[I. 47/46]

35

TA'Γ: 'UVZIY **tāy ōzi** "Dağ vadisi."

'UVZ: KIŞY **ōz kişi** "Akraba olan kişi (*qarīb*).": BUV BIZ:NIK: 'VZ: KIŞY 'UL **bu biznig ōz kişi ol** "Bu bizim akrabalarımızdan biri."

'UVZ **ōz** "Yürek ve karnın içindeki nesne (*al-qalb wa-mā taḥwī' alayhi l-baṭn*): 'UVZUM 'AΓ:RIYDIY **ōzüm ayrīdi** "Karnım ağrıdı (*waja'a ma fī baṭnī*)."

'UVZ: **ōz** "Bir ağacın özü (*qalb*).": YIAΓ'J 'UVZIY **yiḡāç ōzi-** hurma ağacının içinde bulunan püse (*jummār*) gibi. 0

'UVZ KIŞIY **üz kişi** "İşinde becerikli kişi (*san' al-yad, mahir fi hirfa*).": 0

üz

'UVZ QUNUQY **ōz qonuqi** ["ruh"] "Vücutta kımıldayan bir nesnenin (*mā yaxtaliju min al-jasad*).": adı. O ruh (*rūh*) için de söylenir. Aşağıdaki manzumede bu anlamda kullanılmıştır. Manzume:

ōz

BAR:DY KVZVM YARVQY
'AL:DIY 'UVZVM QUNUQY
QANDA' 'RNJ QANIYQY
'AM:DIY 'UVDIYN 'UVD:ΓURVR

bardi kōzūm yarūqi
aldi ōzūm qonuqi
qanda ärinç qanīqi
amdi ūdīn ođyurūr

V

"Gözlerimdeki ışıltı gitti; o ruhumdan uzaklaştı. O şimdi nerede olabilir? O beni uykudan uyandırır, gözüme uyku girmiyor."

Š

'IYŠ **iš** "Çalışma, iş (*'amal, amr*).": NA' 'IYŠING¹ BA'R **na işiḡ bār** "Ne işin var?" **iš**

'YŠ **ēš** "Eş (*ṣāḡhib*).": "Yakın bir ruha sahip kişi (*ma'ahu tābi'a min al-jinn*)" de: 'YŠLK **ēšlig** şeklinde çağrılır. Manzume:

ēš

'NINK 'YŠYN KAJUVRDUM
YŠYN YM' QJUVRDUM
'VLVM 'VTIN 'IYJVRDUM
'YJ-TY BULUB YVZY TURN [dikkat]

aniḡ išin kăçūrdūm
ēšin yemā qaçūrdum
ölüm ötin içūrdūm
īçti bolup yūzi turi

"Ben (onu öldürerek) onun işini bitirdim (*amḡaytu amrahu*) ve onun eşini özgür bıraktım; Ben ona içmesi için ölüm zehri verdim, o onu ekşi bir ifadeyle içti." O, "benim onu tatlı bir ölümle öldürdüğümü." anlar.

Γ

'UVΓ: **ūγ** "Bir çadırın üst kısmındaki direklerden (*ḡīl'*) her biri."

ūγ

Q

'UVQ **ōq** “Bir mirasın paylaşımı (*naşīb*).” Buradan gelerek :: 'NK'R₂ BYR· 'UVQ₂ TKDY **ōq aṅār bīr oq tāgdi** “O mirastan bir pay aldı.” denir.

K

'UVK ōg “Akıl, anlayış, anlama (<i>'aql, fiṭna</i>).” Bu sözcükten anlayışlı yaşı kimse anlamına gelen 'UVKA ₂ ōgä sözcüğü gelmiştir.	ōg
Bazıları “olgunlaşmış hayvanlar (<i>intaşafa sinn, kabura</i>)” için de böyle söyler: 'UVK ōg . “Dört yaşındaki at (<i>allaḍī jāwaza arba' sinm</i>)” : 'UVK 'AT· ōg at şeklinde söylenir. 0	0
'IYK īk “İğ, ip bükme için kullanılan alet” YYK yīk sözcüğünün bir varyantı. 0	īk D
'IYK ₂ īg “Hastalık (<i>marād</i>).”	īg

[I. 49/48]

36

L

'UVL ₂ ūl Bir çeşit duvar “temeli (<i>uss</i>).” Buradan gelerek :: T'M ₂ 'UVLIY tām ūli “bir duvarın temeli.” 0	ūl
'UVL ₂ NA'NK ₂ ōl nāḡ “Yaş nesne” Bu yüzden :: 'UVL ₂ TUVN ₂ ōl tōn “yaş elbise” derler. Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0	ōl
'IYL ēl “Alan ya da il (<i>walāya</i>).” :: BAK 'IYLIY beg ēli “beyin alanı veya ili.” 0	ēl
'YL ēl “Avlu (<i>finā'</i>) Buradan gelerek :: QABU' 'YLY qapuy ēli . 0	
'YL ēl “Atlar (<i>xayl</i>),” için kullanılan bir sözcük, çünkü atlar Türklerin kanatlarıdır. Buradan gelerek bir “at bakıcısı (<i>sā'is</i>)”: “bir ilin ya da bir bölgenin başı” olarak çevrilen 'IYL BAŞIY ēl baši şeklinde çağrılır, ama atların başını ifade eder.	
'IYL ₂ ēl “İki hakan arasındaki barış (<i>şulḥ</i>).” :: 'IYKY BAK BIYR·LA' 'IYL ₂ BUL ₂ DIY ēki beg bīrlä ēl boldi “İki emir aralarında barış yaptı (<i>şālaḥa ... ma^{an}</i>).”	
'IYL ₂ KIŞIY ēl kiši “Kötü, değersiz (<i>la' īm</i>) kişi.	
'YL ₂ QUVŞ ₂ ēl qūš “Kerkes kuşu (<i>raxma</i>).”	

M

:: 'AR· 'UVM₂ BULDY **ar ōm boldi** “Adam et yemekten kaynaklanan mide ağrısından ve hareketsizlikten rahatsızdı (*ittaxama, yamita*).” **ōm**

N

'UVN ₂ ōn “On (<i>'asara</i>).” sayısı 0	ōn
'UVN ₂ ūn “Ses (<i>şawt</i>).” Kısa ya da uzun ünlüyle.	ūn
'UVN ₂ ūn “Un (<i>daqīq</i>).” 0	ūn
'IYN YIYR· ēn yēr “Çukur yer (<i>habūt</i>).” :: 'IYN YUQ ēn yoq “İniş (<i>hapṭa</i>) yokuş.” ēn	ēn

'IYN: ēn “Yan tarafa olan “genişlik (<i>‘arḍ</i>)” :: BUṼ BUṼZ: IYNIY NJA’ bu bōz ēni nāḥā “Bu elbisenin eni nedir?”	
'IYN: īn “Arslanın, kurdun, yırtıcı hayvanların “ini (<i>‘arīm, wijār, ma’wā</i>).” Siz <i>yā</i> ile IYIN: yīn şeklinde söyleyebilirsiniz.	īn
'IYN īn “Koyun pisliği (<i>farṭ al-yanam</i>).” <i>yā</i> ’lı şeklin bir varyantı [ör. yīn].	D

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

Y

'UVY: ōy “Oyukluk (<i>al-huwwa fī l-arḍ</i>).”	ōy
'UVT: 'AT: oy at “Kül rengi (<i>dayzaj</i>) at.”	0

İkinci Harfi Sükûnlu Olan Sözcükler Bölümünün Sonu

İkinci Harfi Harekeli Olan Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi harekeli olan *fa'al*, *fa'ul*, *fa'il* kalıpları

T

BYR· 'ADUT NA'NK· bīr aḍut nāḥ “Bir avuç (<i>ḥafna</i> [tanımlanmış] nesne. 0 aḍut
[I. 51/50] 37
'RR'T arut ot “Eski kuru ot (<i>dawīl</i> [tanımlanmış]).” 0 orut
'UJUT öçüt “Öç, hınç (<i>ta'r, ḥiqd</i>).” Kökü: 'VJ ōç . öçüt
'UTUT uḡut İçki yapılan bir çeşit hamur (<i>xamīr</i>) adıdır. Birçok bitki ıslanarak karıştırılır; [karışım] arpa unu ile karıştırılır. Oluşan hamur fındık büyüklüğünde kesilerek konulur ve kurutulur. Bundan sonra arpa ile buğday pişirilir hamur iyice ezilir ve fındık tanesi büyüklüğünde olan her yuvarlak üstüne pişmiş buğday dökülür. Bundan sonra buğdayla hamur temiz bir beze sarılarak üç gün bir yere bırakılır. Üçüncü gün sonunda küpe doldurulur, daha iyi olması için on gün küpte kalır. On gün sonra üzerine su dökülür. Su süzülerek bir içki elde edilir. Bu “beyaz şarap (<i>šarāb al-ḥinṭa</i>).” 0 uḡut
'AWAT· äwät “Evet (<i>na'am</i>).” anlamında bir sözcük. Üç biçimi vardır. 'AWAT· äwät , Yayma, Tuxsi, Qifçāq ve Oğuzlara aittir. ¹ 0 'MAT 'VAT· YAMAT· ämät , ävät , yämät diğer Türklere aittir. D
'UWUT· uwut “Hayâ, alçakgönüllülük (<i>ḥayā</i>).” uwut
'UWUT [dikkat] oqut “Yemeğe ya da beyin yanına çağırma, davet (<i>da'wa</i>),” 0 oqut
'KIT ägüt Nazar değmesini önlemek için çocukların yüzlerine sürülen bir ilaç. Safrana bir takım şeyler karıştırılarak yapılır. ägüt
'UKUT· ögüt “Öğüt (<i>iḫa</i>).” 0 Manzume: ögüt

37 1. Aslı *wa-l-γuzziyya*, *wa-li-l-γuzziyya*’dan sonradan değiştirildi (kahverengiyle). Metin karışık.

LFYL 'UKUT MINDYN 'UFVL 'AR·DAM TIYLA'
BVY·DA' UVLF BILKA' BULUB BILKYNK 'UVLA'

V

alyıl ögüt mindin oyul ärdäm tîlä
böyda uluy bilgä bolup bilgîñ ülä

“Oğul benden ögüt al, beni dinle, edep ve terbiyeye alış; ta ki insanların lideri olasın ve onlar arasında hikmet ve edebın duyula.”

'UKIT_ ögüt “Tahıl ögütölmesi (<i>taḥn</i>).” 'UKIT·JIY ögütçi “öğütücü (<i>taḥin</i>).” ²	ögüt
'AIKAT_ egät “Hizmet için gerdek gecesinde gelinle birlikte gönderilen hizmetçi (<i>xādima</i>).”	egä
IYKIT igit “Yalan (<i>kaḏib</i>).” Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: 'IKT SUVZ_ igit sōz “yalan sözler”	igit D
'ULUT_ ölüt “Öldürme (<i>qitāl</i>).” Buradan gelerek :: “bir katil (<i>qātil</i>)” ³ : ULUTJY ölütçi ölüt şeklinde çağrılır.	ölüt
'ULUT 'AR_ olut är “Olgun adam (<i>kahl, tārr</i>).” 0	olut

[I. 52/52]

38

J

'ATAJ_ 'UFUVL ataç oyul Yaşlı bir adam gibi hareket eden genç (<i>mutaşayyik</i>), o sanki ataç “halkın babası.” gibidir.	ataç
'TJ ätiç “Çocukların ‘ceviz’ (<i>mizdāt</i> [tanımlanmış]) oyununda kullandıkları çukur.” 0	ätiç 0
'İSJ eşiç “Tencere (<i>qidr</i>).” Atasözü: 'SIJ 'AYUVR_ TUVBUM_ 'ALTUVN_ QMIJ eşiç 'AYUVR_ MAN QANDA' ¹ MAN eşiç ayūr tūpüm altün, qamiç ayūr män qanda män P “Tencere der altım altın, kepçe der ‘ben neredeyim?’” 0 Bu söz kendini tanıyanların yanında övünenler için söylenir. 0	eşiç P
'KAJ_ äkäç Kendini herkese sevdiren “insanların annesi (<i>uxt al-qawm</i>).” gibi bir kız. Ona sevginin simgesi adı verilir. 0	äkäç
'AMAJ_ amaç “Amaç (<i>hadaḡ</i>).”	amaç
'AMAJ amaç “Çift öküzü (<i>faddān</i> [tanımlanmış]).” 0	0
'ULJ oliç Çocuklara sevgiyi söylemek için kullanılan bir sözcük. :: ULJM oliçim oliç “Sevgili oğlum (<i>bunayya</i>).” Qarluq şivesi. 0	oliç D
'ANAJ anaç Kendini herkese sevdiren “insanların annesi (<i>uxt al-qawm</i>).” gibi bir kız. Ona sevginin simgesi adı verilir. 0	anaç
'ANUJ anüç “Gözdeki perde (<i>zarfa al-'ayn</i>)”	anüç

2. EY'de bu sözcük manzumedan önce gelir s.v. **ögüt**.

3. EY. *qatl*.

38 1. QANDA' QAY_ DA'ya sonradan değiştirilmiştir (kahverengiyle).

R

'AFIR: ayır "Ağır (<i>taqīl</i>)" bir şey. Emir ya da insanlar tarafından "onurlandırılan (<i>mukarram</i>)" bir kişi 'AFIYR:LIYΓ: KİŞY ayīrlīy kiši şeklinde çağrılır. :: TANKRY MANIY 'AFIYR:LA'DIY tāgrī māni ayīrlādi "Allah beni lütuflandırdı (<i>akrama</i>)." Gecenin bir kısmı (<i>hudū</i> ² <i>min al-layl</i>) geçtiğinde 'AFIYR: 'ADA'Q 'AM·RUL·DY ayīr adāq amruldī denir. Anlamı "Ağır ayak çekildi" demektir. Ağır yürüyen kimse varacağı yere vardı." ifadesi için kullanılır." 0	ayır (P)
'AFIYR: NA'NK ayır nāḡ "Yüksek fiyatlı (<i>ḡālī fī t-taman</i>) nesne." 0	
'UFUR 'AT: oyar at "Alnında akı olan at (ayar)." Bu sözcük Arapçayla ses ve anlam bakımından aynıdır, yalnız Arapça'da ilk harfi üstün, Türkçe'de ötreidir. 0	oyar
'UFUR: uyur "Zaman (<i>waqt</i>)." "Sen hangi zamanda geldin?" 0	uyur
'UFUR: uyur "Çağ (<i>dawla</i>)." "Bey zamanında benim işlerim açıldı." 0	

[I. 54/53]

39

'UFUR: uyur Bir şey için "imkân (<i>imkān, furṣa</i>)" Buradan gelerek :: BV 'YŞ 'UFUR:LUT BUL·DIY bu iṣ uyurluḡ boldi "Bu sorun çözüldü." 0	
'UFUR: uyur "Karşılık (<i>iwad</i>)" Oğuz şivesi. :: AT·QA' 'UFUR 'AL·DIYM atqa uyur aldīm "Ben ata karşılık aldım."	D
'UFUR: uyur "İyi şans (<i>xayr, baraka</i>)." "Yolculuk hayırlı olsun." Bu ifade sadece yolculuk için kullanılır. 0	D
'AKIR āgr Mide ağrısını iyileştirmek için kullanılan "kök (<i>wajj</i>)". Atasözü: 'AKIR BULSA' 'AR: 'UL:MA'S: āgr bolsa ār ölmās 0 "Eğer bir kişinin yanında bu ilahtan varsa mide ağrısından ölmez," çünkü o ilaç onu rahatlatır. Bu söz ihtiyaç baş göstermeden hazırlanmanın önemini göstermek için söylenmiştir. 0	āgr P
'UGUR: ügür "Darı (<i>duxn</i>)." "Susam (<i>simsim</i>)." "Koyun, deve, antilop, kaz, carıye gibi şeyleri "sürüsü (<i>sirb, qaṭī</i>)," 0	ügür D
YA'Γ: 'UKRY yāḡ ügürī "Susam (<i>simsim</i>)." "Koyun, deve, antilop, kaz, carıye gibi şeyleri "sürüsü (<i>sirb, qaṭī</i>)," 0	D
'UGUR: ögür "Kırağı, sis (<i>dajn, ḡabāb</i>)." "Koyun, deve, antilop, kaz, carıye gibi şeyleri "sürüsü (<i>sirb, qaṭī</i>)," 0	ögür
'AMIR: imir "Kırağı, sis (<i>dajn, ḡabāb</i>)." "Koyun, deve, antilop, kaz, carıye gibi şeyleri "sürüsü (<i>sirb, qaṭī</i>)," 0	imir D

Z

'UBUZ: obuz "Katı olan yer (<i>kull ḡilaz min al-arḡ</i>)." "düz yer (<i>ḡā iṭ wa-fadfad</i>)." "İki dere arasındaki set (<i>kull ṣaṭba min al-arḡ al-'arimayn</i>)." "Ucuz bir şey (<i>raxīṣ</i>)." "Bey onu küçümsedi (<i>ahāna</i>)" denir. 0	obuz atiz uçuz
'UBUZ: öy obuz "Katı olan yer (<i>kull ḡilaz min al-arḡ</i>)." "düz yer (<i>ḡā iṭ wa-fadfad</i>)." "İki dere arasındaki set (<i>kull ṣaṭba min al-arḡ al-'arimayn</i>)." "Ucuz bir şey (<i>raxīṣ</i>)." "Bey onu küçümsedi (<i>ahāna</i>)" denir. 0	
'ATIZ atiz "İki dere arasındaki set (<i>kull ṣaṭba min al-arḡ al-'arimayn</i>)." "Ucuz bir şey (<i>raxīṣ</i>)." "Bey onu küçümsedi (<i>ahāna</i>)" denir. 0	
'UJUZ NA'NK uçuz nāḡ "Ucuz bir şey (<i>raxīṣ</i>)." "Bey onu küçümsedi (<i>ahāna</i>)" denir. 0	

2. EY. *huduww*.

39

1. İlk elif (') sonradan eklendi (kahverengiyle).
2. Z, R'den değişti (kahverengi bir nokta eklendi).

'UDUZ: uçuz “Uyuz (<i>jarab</i>).” Atasözü: [= 446 yın]: TLKV 'VZ 'YNIKA ¹ 'UR·SA' uçuz	
'UDUZ: BULVR tilkü õz yinka ürsa uđuz bolūr 0 “Tilki kendi yuvasını hor görürse P uyuz (<i>yajrubu</i>) olur.” Bu söz ilini, boyunu, şehrini yeren kişi için söylenir.	
“Yüksek (<i>murtafi</i>) yer: 'ADIYZ YZR äđiz yēr şeklinde söylenir. 'DIYZ T'Γ äđiz tāy äđiz “Geçit vermez (<i>māni</i>) dağ.” 0	
'AGUŽ ayūž “Hayvan doğurduktan sonra ilk gelen süt (<i>libā</i>) İki telaffuz noktası ayūž arasında <i>žāy</i> ile. Düzenli <i>zāy</i> [ayuz] ile telaffuzuna izin verilir. 0 (ayuz)	

[I. 55/55]

40

'AFIZ: ¹ ayiz “Bir nehrin “ağız (<i>fūha</i>).; su deposunun ağız (<i>fam</i>) ya da şarap fıçısının ağız.” 0 'AFIZ: ayiz “Bir insanın veya bir hayvanın ağız (<i>fam</i>).” Atasözü: P	
'AFIZ YIYSA' KVZ: 'UYA'DUVR: ayiz yēsā kōz uyađūr 0 “Ağız yer, göz utanır.” Birisinin armağanını alan ama işini görmeyen, sıkılan kişi için söylenir.	
'UFUZ: oyuz Bir Türk kabilesi, Türkmän. Onlar 22 kolu içerir, her birinin hayvanlarında ayrı damgaları (' <i>alama</i> , <i>sima</i>) vardır. Başlıcaları: QINIQ: qiniq , şimdiki sultanımızın mensup olduğu boy. Onların hayvanlarının simgesi: 	oyuz
İkincisi: QAYIF qayiy . Onların simgesi 	
Üçüncüsü BA'YIN·DUR: bāyundur . Onların simgesi 	
Dördüncüsü: 'IWA' ewā – <i>hemze</i> ile, veya <i>yā</i> ile: YW' yewā . Onun simgesi 	
Beşincisi: SAL·FUR: salıur . Onların simgesi 	
Altıncısı: 'AF·ŠA'R: afšār . Onların simgesi 	
Yedincisi: BAKTILY bäktili . Onların simgesi 	
Sekizincisi: BUK·DUZ: bügdüz . Onların simgesi 	
Dokuzuncusu: BAYA'T: bayāt . Onların simgesi 	
Onuncusu: YAZTIR yazyir . Onların simgesi 	
On birincisi: 'AY·MUR äymür . Onların simgesi 	
On ikincisi: QR'BULK qara bölük . Onların simgesi 	
On üçüncüsü: 'L·QA' BULUK alqa bölük . Onların simgesi 	
On dördüncüsü: 'IK·DIAR: igdir . Onların simgesi 	
On beşincisi: 'URAKIR: ürägir – <i>Hemze</i> , <i>yā</i> ile değişir; YURAKIR: yürägir . Onların simgesi 	
On altıncısı: TUVTIR·Q' tütirqa . Onların simgesi 	
On yedincisi: 'UVLA' YUNDLUT ūla yondluy . Onların simgesi 	
On sekizincisi: TUVKAR: tögär . <i>Vāv</i> düşer: TUKAR: tögär . Onların simgesi 	

40

1. Z, sonradan R'den değişti. (nokta kahverengiyle eklendi).
2. Damgalar kırmızıyla gösterildi. Damgaların üstündeki sayılar kurşun kalemle yazıldı.
3. Kenardaki damga, EY'deki onarım dolayısıyla görülemez.

[I. 57/57]

41

On dokuzuncusu BA _J ANA _K · bāčānāk . Onların simgesi
Yirmincisi: JUVUL·DAR· ¹ čuvaldar . Onların simgesi
Yirmi birincisi: JAB·NY čāpni . Onların simgesi
Yirmi ikincisi: JARUQLUT čaruqluy . Onlar birkaç tanedir. Onların simgesi bilinmez. 0

Maḥmūd der ki: Ben bütün bu alt kabilelerden bahsettim, çünkü onlar bilinmeli diye düşündüm. Bu damgalar onların hayvan ve atlarının üzerlerindeki işaretlerdir. Her kabile kendi hayvanını işaretinden bilir ve tanır.

Bunlar başlıca alt kabileler. Her biri alt kollara sahipler, ben kısa olsun diye onları almadım. Bu alt kabilelerin adları eski zamanlarda onları doğuran atalarının adlarıdır. Onlar da Araplar gibi “Banū Salīm” ya da Banū Khafāja.” kabilelere atalarının adlarını veriyorlar. 0

'UKUZ ögüz Ceyhun (Öküz) ve Fırat gibi “akan nehir (<i>wādī jārī</i>),” Bu sözcük yalnız olarak kullanıldığında ise Oğuzlar arasında Benegit [Sir Derya?] ırmağı için kullanılır. Çünkü onların şehirleri bu nehrin kıyısı boyuncadır. Göçebeler dahi onun kenarına inerler. Türk ülkesinde bulunan pek çok ırmak için de böyle denir; bir sınır şehrine: 'YKY 'UVKVZ ēki ögüz – iki nehir arasındaki bir şehir: 'ILA' ila ve: YAFINJ yawinç denir. 0
'UKUZ öküz “Öküz (<i>tawr</i>).” Atasözü: 'UKUZ 'A D'QY ² BUL·FIN·JA' BUZ'TUV öküz P BAŞIY BULSA' YIYK öküž adāqi bolıyınça buzāyu başi bolsa yeg “Öküzün ayağı olmaktansa soğan ³ başi olmak daha iyidir. Bunun anlamı kendi kendine hüküm vermek emir almaktan daha iyidir.

S

'AWUS· ⁴ awus

[I. 58/59]

42

“Mum (<i>mūm</i>).” Bulγār şivesi. 0
'UVLA'S· KUVZ· ōlās kōz “Baygın bakan (<i>latīffa ar-runuww</i>) göz,” sarhoş bir adamın gözü gibi. Manzume:

BULN'R MYNY 'UVLA'S· KVZ
QAR' MNKYZ QIYZYL· YUVZ
'ANDYN TM'R TVK'L TVZ
BULNA'B YAN' 'UVL QAJ'R

bulnār mīnī ōlās kōz
qara māñīn qizīl yūz
andīn tamār tūkāl tūz
bulnāp yana ōl qačār

V

- 41 1. A sonradan U'dan değişti (kahverengiyle); ikinci U çizildi (?- açık değil).
2. Q sonradan F'den değişti (noktalardan biri kahverengiyle).
3. W sonradan Q'dan değişti (noktalardan biri kahverengiyle).
42 4. EY. S.

“Bu baygın (*sakrā*) göz ışıltılı yüzü ve neşeliliğiyle beni tutsak eder. O yanaklardan bütün güzellikler düşerse, sen beni tutsak ettikten sonra kaçır gidersin.”

Ş¹

'UBUŠ öpüş “Öpüşme (<i>taqbīl</i>).”	0	öpüş
'ATIŠ atiş “Bir başkasına bir şey atma (<i>murāmāt</i>).”		atiş
'ATAIŠ atiş Bir kişi adı.	0	N
'UTUŠ utuş Bu da [bir kişinin adı].	0	utuş N
'UTUŠ ötüş – <i>elif</i> ’li <i>ışmām</i> ile – Oyunda kullanılan bir sözcük. Gençler bir çember etrafında otururlar. Bir genç yanındakini iter ve şöyle der: 'UTUŠ 'UTUŠ ötüş ötüş . Bunun anlamı “yanındakini it ve çek (<i>'addi 'anka l-qamş</i>)” demektir. Bu çemberin sonuna gelinceye kadar devam eder.		ötüş
'TIŠ itiş “İki insanın elleriyle birbirini itmesi, itişme” (<i>al-mudāfa'a bayn itnayn bi-l yad</i>).”	0	itiş
'UJAŠ öçüş “Yarış (<i>muxāṭara</i>).” Buradan gelerek :: 'UL MAN·NIG ² BIRLA' 'UVJAŠ·DIY öçüş ol mājın birlā öçüşdi “O benimle bir şeyde yarıştı (<i>xāṭara</i>).” denir.		
'ADAŠ adaş “Samimi arkadaş (<i>xidn</i>).”	0	adaş
'IDIŠ idiş “İçki kadehi (<i>qadaḥ</i>).” Yagma, Tuxsi, Yāmāk, Oğuz ve Arğu dillerinde tas, tabak, bardak, kap, tencere (<i>qidr, tawr, inā</i>).” gibi her şeye böyle denir.		idiş D
'ARIŠ ariş “Eriş (<i>sadā</i>)” 'AİRİŠ ³ 'AR·QA'Γ ariş arqāy “Eriş ve argaç”	0	ariş
'URUŠ uruş “Mücadele (<i>mušāḫara</i>).” Ve “muharebe (<i>ḥarb</i>).”	0	uruş
'AGIŠ ayış “Yükseliş (<i>ša'ūd</i>).”	0	ayış
'UFUŠ oğuş “Kabile (<i>'ašira</i>).”	0	oğuş
'UWUŠ uwuş Bir şeyin “ufalanmış (<i>futāt</i>).” “Ufalanmış ekmek (<i>duqāq</i>): 'UWUŠ· 'AT·MA'K uwuş ätmäk biçiminde söylenir.	0	uwuş
'UQUŠ uquş “Zeki, akıllı (<i>fiṭna</i>).” “Zeki birisi (<i>faṭin</i>).” : 'UQVŠ·LUF KİŠİY uquş uquşluy kişi biçiminde çağrılır.	0	uquş
'VKUVŠ·NA'NG ⁵ üküş nāḡ “Bir şeyin çoğu (<i>kaṭīr</i>).”		üküş

[I. 60/62]

43

Atasözü: TIYRIYK 'ASAN BULSA' TA'NG ¹ 'VKVŠ KURUVR tīrīg äsān bolsa tāḡ üküš körür “Biri canlı ve sağlıklıysa sık sık (<i>kaṭīr^{an}</i>) şaşılacak şeyler görür.”	P	0
“Kalp hayvan, harın at (<i>ḥarūn</i>)” : 'VKVŠ YLQY ügüş yılqi şeklinde çağrılır.	ügüş	0

2. G'nin üç noktası kahverengi; *sukūn* (·) kurşun kalemle (?).

3. A çizildi ve I (*hemze* ile) kahverengiyle eklendi. Bu çizgideki ve diğer çizgideki (*ayış*) hemzeler kahverengi.

4. W'nin üç noktası kahverengi.

43 1. G'nin üç noktası kahverengi.

2. EY. *jīdahā* (a kahverengiyle).

'ALİŞ ališ “Suyun döküldüğü yer (<i>fūhāt aš-širb wa-l-an-šibā</i>).”	0	ališ
'ALUŠ aluš Kaşgar'da bir köy adı.		aluš
'ALİŞ ališ “Borçluyu borcundan dolayı sorgulama (<i>al-mu'āxada bi-d-dayn li-l-ḡarīm</i>).”		ališ
Buradan gelerek :: 'ALİŞ BİYRİYŞ ališ bēriš “Bir hakkı alma bir hakkı verme (<i>axd ḡaqq wa-i'tā' ḡaqq</i>).”		
'ULUŠ ülüš “Pay (<i>našīb</i>).” Kök şeklinde aslında <i>šm</i> yerine <i>kāf</i> vardır: 'UVLUK ülüg .		ülüš
Bu Arapça'da müennes ekindeki <i>šm-kāf</i> değişimi gibidir. Mecnun şiirindeki gibi: <i>fa-aynaši 'aynāhā wa-jīduši jīduhā</i> ² (“senin gözlerin onun gözleri, senin boynun onun boynu”). O, <i>'aynāki</i> ve <i>jīduki</i> anlamına gelir.	0	
'ULUŠ uluš “Çigil şivesinde “köy (<i>qarya</i>).” Balasagun ve onun yakınlarındaki Arzu şehirlerinde “şehir (<i>balda</i>).” demektir. Buradan gelerek Balasagun şehrine: QUVZ:		uluš D
'VLUVŠ qūz ülüš denir.	0	N
'ULŠ ülüš “İnsanlar arasında pay ayrımı (<i>tafriqa al-an-šibā</i>).” <i>Šin kaf</i> ın bir değişkeni [yani. ülüğ], [Kur'an 19:24] bu okuyuş vardır: <i>qad ja'ala rabbuši taḡtaši sariyy</i> ^{an3}		ülüš D
(“Tanrı ağacın altında bir gölge gibi”) - <i>rabbuki</i> ve <i>taḡtaki</i> 'nin yerine.		

F

'AJİF açiy “Sultanın bir hediyesi (<i>jā'iza</i>).” Buradan gelerek :: XA'N: MANKA' 'AJİF açiy BİYR·DIY xān maḡa açiy berdi “Han bana hediye (<i>ajāza</i>) verdi.”	0	
'AJİF açiy “Bolluk içinde yaşama (<i>tana'um</i>).” Buradan gelerek :: 'VZVNKNY		
'JİF·LİF TUT ōzūḡni açiyliḡ tut “Kendini iyi yemeklerle besle (<i>na'im nafsaka bi-l-aḡḡiya aš-šāliḡa</i>).”	0	
'AJİF açiy “Acı (<i>murr</i>).”		
'ADİF aḡiy “Ayı (<i>dubb</i>).” Atasözü: [= 167 tāw]: 'AWJY ⁴ NAJ' 'AL BİL·SA' aḡiy P		
'AD İF 'ANJ' YUVL BİL·YR: awci nāčā al bilsā aḡiy anča yōl bilir 0 “Avcı ne kadar hile bilirse av da o kadar yol (kaçış) bilir.” Bu söz tartışan iki zeki kişi için söylenmiştir.	0	
'ADİF aḡiy “Sarhoşluktan ayılan (<i>šāḡī</i>) kişi.”		

[I. 60/63]

44

Buradan gelerek :: 'AS·RUK 'ADİF asrük aḡiy “Sarhoş ve ayık (<i>šāḡī</i>).”	0	
'ADİF aḡiy Bizim köylerimizden birinin adı.	0	N
'UDUF 'AR· oḡuy ār “Uyanık kişi (<i>yaqzān</i>).”		oḡuy
“Uyanık gönüllü, anlayışlı (<i>mutayaqqiz al-qalb</i>)” bir kişi: 'UDUF KVNKU·VL: LUVK: 'AR· oḡuy kōḡüllūḡ ār şeklinde çağrılır – bunun anlamı “akıllı, zeki (<i>faḡīn</i>)” demektir. 0		
'ARİF ariḡ “Çadır örtüsü (<i>izār al-xibā</i>).” Barsyān şivesi.	0	ariḡ D
ARİF NA'NK ariḡ nāḡ “Temiz şey (<i>naḡīf</i>).”	0	

3. r'nin üstündeki *tašdīd* kahverengiyle çizildi.

4. W sonradan Q'dan değişti (bir nokta kahverengiyle).

'URUT uruḡ Bir şeyin “kökü (<i>ḥabb</i>).” “Tohum kökü (<i>baḍr</i>)”: 'URUT uruḡ diye söylenir. Buradan gelerek :: 'URU Γ 'AK:TIY uruḡ äkti “O tohum dikti.” denilir. “Akrabalar (<i>aqārib</i>)” ona benzetilir ve: 'URUT TARİF uruḡ tariḡ şeklinde çağrılır. 0	uruḡ
'AZİΓ aziḡ Bir hayvanın “azı dişi (<i>nāb</i>).” 0	aziḡ
'ASİΓ asiḡ “Yarar, fayda (<i>ribḥ</i>).” 0	asiḡ
'USUT osuḡ “Bir şeyin başka bir şeye benzemesi (<i>taḥāyul</i>).” Buradan gelerek :: BV'YŞ ¹ 'US:ΓIY MUNDAΓ bu iṣ osyi munday “Şu iş bu işe benzer (<i>muḥāyala</i>).” denilir. 0	osuḡ
'ALİΓ aliḡ “Bir şeyin “kötüsü (<i>radī</i>).” Oğuz ve Qifçāq şiveleri.	aliḡ D
'ULUT uluḡ Bir şeyin “büyüğü (<i>kabīr</i>).”	uluḡ
'İLİ Γ SUVF iliḡ sūw “Ilık (<i>fātir</i>) su.” Kökü <i>yā</i> la: YİLİΓ yiliḡ [450]. Manzume:	iliḡ

'ULUT LVQUT BULSA' SAN 'DKV QILYN **uluḡ V**
 BULΓYL KIŞIYK BAK-LA'R QATIN YXŞY 'VLA'N
uluḡlūquḡ bulsa sän ädgü qilīn
bolγīl kişīḡ beglār qat yaxşı ūlān

“Büyüklüğü kazandığın zaman (*jāh wa-baṣṭa*), iyi huylu ol ve öyle davran. Beyler yanında başkalarına daima iyilik sunan kişi ol (*waṣṣāl xayr ḥasan al-maḥḍar li-amr an-nās*).”

Q

'AÇUQ açuq Bir şeyin “açığı (<i>maftūḥ</i>).” Buradan gelerek :: 'AJUQ QABUΓ açuq qapuy “açık bir kapı.” “Gökyüzü açık olduğunda (<i>muṣṣiyya</i>): 'AJUQ KUVK: açuq kōk denir. “Açık iş (<i>bayyin</i>)” : 'AJUQ: 'IYŞ: açuq iṣ diye söylenir. 0	açuq
'UJAQ: oçaq “Ocak (<i>kānūn</i>).” 0	oçaq
Hākāniyye lehçesi büyük kardeşi (<i>ax akbar</i>) araya bir <i>qāf</i> sokarak: 'AJIQIM eçiḡim [eçiḡ ’e, bakınız 56 eçi] şeklinde söyler, ama buna sadece birinci tekil kişi ekinde izin verilir; ikinci tekil kişi ekinde: 'AJIQING eçiḡiḡ denmesine izin verilmez. 0	eçiḡ D

[I. 63/65]

45

'ADAQ aḍaq “Ayak (<i>rijl</i>).”	aḍaq
'DUQ N'NK aḍuḡ nāḡ “Bilinmeyen bir şey (<i>majhūl</i>).” Kökü: 'AFDUQ: ayduḡ “değişik, bozuk (<i>mutayayir, mutannakir</i>).” ifadesidir. Bu, şu ifadeden türemiştir: 'N?K MANKZY 'AΓ-DY anīḡ (aniḡ?) māḡzi aydi “Onun rengi değişti (<i>taḡayyara</i>).” <i>ḡayn</i> kısaltma (<i>taxfīf</i>) amacıyla düşmüştür.	aḍuḡ
“Uyuklayan (<i>wasnān</i>)” kişiye: 'UDIQ 'AR: uḍiḡ ār denir. 0	uḍiḡ
'IDUQ iḍuḡ “Kutlu (<i>mubārak</i>)” olan şey. Asıl anlamı bir hayvanın serbest bırakılmasıdır (<i>yusabbabu</i>) ki: 'IDUQ: iḍuḡ diye söylenir. Sahibinin adağı için saklandığından bu hayvana yük yüklenmez, ondan süt sağılmaz, yün kırılmaz. 0	iḍuḡ
'IDUQ TA'Γ: iḍuḡ tāḡ “Uzun ve aşılabilir dağ (<i>māni' ṭawīl</i>).” 0	

44 1. Ş'nin üç noktası açıkça görülür (kahverengi mürekkep?).

'ARIQ ariq "Nehir, kanal (<i>ariq</i>)." 'ARIQ DA' ariq 'VTIY 'UVNA'R_ ayıldā oylaq tuysa ariqda oti önär "Ağılda oğlak doğsa, ırmak kenarında onun için ot biter." Bu söz "Allah rızkını verir" anlamında bir sözdür.	Atasözü: 'AFLD DA' 'UFLA'Q TUFSA' 0 0	ariq P
'ARUQ 'AR_ aruq är "Yorgun kişi (<i>mu'yā</i>)."	0	aruq
'ARUQ_ TURUQ aruq turuq Faryāna ve Kāçyar arasında bir dağ geçidinin adı.	0	N
'ARU IQ_ aruq "Zayıf, cılız (<i>mahzūl</i>)." 'RUQ uruq "İp (<i>šaṭan</i>)."	Oğuz ve Qifçāq şiveleri. 0	D
'AZUQ_ 'UVQ azuq ðq "Atıldığı yer belli olmayan ok (<i>sahm al-γarb</i>)"	0	azuq
'AZUQ_ ¹ MUNQ azuq munuq "Kaçan, yoldan çıkan (<i>ābiq, dāll</i>)."		
'AZAQ_ azaq Oğuz emirleri arasında bir liderin adı.	0	azaq N
'AZUQ_ azuq "Azıklar, hazırlıklar (<i>zād</i>)." 'AZUQY 'ARIQ ² BULSA' YUVL 'UVZA' YYR_ sartnīg (-niñ ?) azuqi ariy bolsa yöl üzä yēr Bu söz doğru olduğunu söyleyen fakat sözünü kanıtlamayan kişi için söylenir.	Atasözü: [= 172 sart]: SAR·T Nİ ³ K 0 0	azuq P
"Uzun süre bitmeyen, uzayan iş (<i>tāla</i>):" YAL'VAJ_ 'UZAQ BAR·DIY yalāvaç uzaq bardı "Peygamber uzağa gitti (<i>abṭa'a</i>)."	'UZAQ_ 'IYŞ_ uzaq iş . Buradan gelerek :: 0	uzaq
'UZUQ 'AT_ ozuq at "Yarıştā ya da başka şeyde önde koşan (<i>sābiq</i>) at."	0	ozuq
'AŞAQ aşaq "Dağın dibi (<i>safḥ</i>)." 'AŞUQ aşuq İnsanın "topuk kemiği (<i>ka'b</i>)"	Oğuz şivesi. 0	aşaq D aşuq

[I. 64/67]

46

veya başkaları da böyledir.		
"Küçük şeylere (<i>şiyār</i>):" "ufak çocuklar (<i>şibyān</i>):" (<i>duqaq</i>)" tekiler için kullanılmaz.	'UŞAQ_ NA'NK_ uşaq nāñ denir. Buradan gelerek :: 'UŞAQ_ 'UF·L'N uşaq oylān diye çağrılır ve "odun kırıklarına" 'UŞAQ_ 'UVTUNK_ uşaq ðtuñ denir. Bu sözcük sadece çoğullar için kullanılır, 0	uşaq
'ŞUQ uşuq "Demir başlık (<i>bayda al-ḥadīd</i>)." [Arapça'da] söylendiği gibi <i>alma'ī</i> ya da <i>yalma'ī</i> ("zeki, akıllı") biçiminde söylenir.	<i>elif</i> , <i>yā</i> ile değişir [ör. yuşuq] ve 0	uşuq D
'UFUQ uyuq "Çizme (<i>jurmūq</i>)."	0	uyuq
'IWIQ_ ² iwiq "Kırlarda ve taşlı yerlerde yaşayan geyik (<i>zabya</i>)."	0	iwiq
'ALUQ 'AR_ oluq är "Kel (<i>aḍla'</i>) kişi." 0	Oğuz şivesi. 0	oluq D

- 45 1. U (kahverengi), A (siyah)'dan değişti.
2. Sözcük çizildi ve kenarda bir sözcük var: 'RΓ farklı biri tarafından yazılmış.
- 46 1. EY. *almayī wa-yalmayī*.
2. W, sonradan F'den değiştirmiş (eklenen iki nokta kahverengi).
3. *elif* le (') ve L arasında kahverengi bir V sokulmuştur; ikinci U (kahverengi) asıl A'dan (siyah) değişmiştir.
4. *elif* le (') ve T arasına kahverengi bir V sokulmuştur.

'ULUQ: ³ oluq (<i>olaq?</i>) “Ağaç oyularak yapılan yalak (<i>yunqaru</i>), hayvanları sulamak (<i>olaq?</i>) için kullanılan “oluk (<i>mi'laf</i>).”	0
'ULUQ: TUVN: oluq tön “Eskimiş elbise (<i>xalaq, bālī</i>).” Eskiye diğer şeyler için de böyledir.	0
'ULUQ oluq “Küçük kayık (<i>zawraqşayır</i>).” Asıl anlamı ilkidir [yani. “oyulan bir şeyler...”].	0
'ULUQ uluq “Atın omuzbaşı (<i>minsaj</i>).” Atasözü: 'ULUQ YAĞIRIY 'UTUVL:QA' uluq P QALIYR: uluq yayri oğūqla qalır “Omuzbaşı yagırı (miras olarak) evlâda kalır.” Bu söz “Yağır kolay kolay iyi olmaz, çünkü ek yerler orada toplanmıştır.” anlamındadır.	0
'ALIQ alıq “Kuşun gagası (<i>minqār</i>).” Oğuz şivesi.	alıq D
'ANUQ NA'NK: anuq nāñ “Hazır şeyler (<i>hāḍır</i>).” Atasözü: [=278 san-]: 'ANUQ anuq P 'UTRUV TUTSA' YUVQA' SA'N:M'S: anuq utru tutsa yōqqa sānmās 0 “Birisi hazır olan yemeği koyarsa (<i>al-hāḍır min aṭ-ṭa'ām</i>), misafire yemek verilmemiş sayılmaz.” Bu söz ev sahibinin misafire gücü yettiği şeyi hazırlayabilmesini öğütlemek için söylenmiştir.	

K

Çocuk dilinde “ekmeğin (<i>xubz</i>)” adı: 'ABAK äpāk .	0	äpāk
'ATAK: ätäk “Etek (<i>ḍayl</i>).”	0	ätäk
'ATUK ätük “Pabuç (<i>xuff</i>).”	0	ätük
'UTUK ⁴ ötüg “Sultana bildirilen bir istek (<i>qişşa, hāja</i>).” Aslı bir şeyi “anlatma, hikâye etme (<i>hikāya</i>).”	0	ötüg
'UTUK ötüg “Kusma (<i>hayḍa</i>).” :: 'NK'R 'UTVK TUTY aṇār ötüğ tutti “Onu kusma tuttu.”	0	
'UTK: ütüg “Mala gibi bir demir (<i>ḥadīda</i>), ısıtılır ve elbiseleri düzleştirmek için kullanılır.”	0	ütüg
'IYUK içük Teğin gibi hayvanların derisinden		içük

[I. 66/69]

47

yapılan “kürk (<i>farw</i>)”	
'UDİYK: üḍīg “Aşk, istek (<i>hayajān aš-šawq wa-l-‘iṣq</i>).”	Manzume: üḍīg

'UVD İYK MYNY QUMITY
SAQINJ MANK' YUMITY
KVNKLVM 'NK'R 'AMITY
YVZUM MANIK SAR'FAVUR

üḍīg mīni qomitti
saqinç maṇa yomitti
kōñlūm aṇār ämitti
yüzüm mänim saryarūr

V

“Sevgi beni heyecana getirdi (*aš-šawq wa-t-tahannun ilā l-maḥbūb*) ve kaygı başıma toplandı, gönlüm ona meylettiğinde yüzüm sarardı.” 0

'ARUK ärük Şeftali, kayısı, erik gibi meyvelere verilen genel ad. Onlar sıfatlarla birbirlerinden ayrılırlar. Buradan gelerek “şeftaliye (<i>xawx</i>): TUVLUK:	ärük

'ARUK tūlūg ärük ["tüylü"]; "kayısıya (<i>mišmiš</i>)": SA'RIF 'ARUK sāriy ärük ["sarı"]; ve eriğe (<i>ajāš</i>): QAR' 'ARUK qara ärük ["siyah"] denir.	
"Örülmüş (<i>maḏfūr</i>) nesneye: 'URUK ₁ örük denir. Buradan gelerek "örülmüş saç (<i>ḏafīr</i>): 'URUK SAJ ₁ örük saç denir. 0	örük
'URUK ₁ örüg "Bir yerde bir süre kalma (<i>al-iqāma ... muddat^{an}</i>).” Buradan gelerek :: SUV 'UVN ₁ KUVN ₁ 'URUK BULDY sü ön kūn örüg boldi "Ordu bir yerden ayrılmaksızın orada on gün kaldı." Bir emir ya da kabile bir yerde ikamet ettiğinde (<i>aqama</i>) de böyledir. 0	örüg
"İslenmiş (<i>baliya</i>) her şey" için: 'IRI·K NA'NK irig nāḡ denir. Buradan gelerek "İslenmiş (<i>hašīm</i>) odun kırıklarına" 'IRIK 'UTVNK ₁ irig otūḡ denir. 0	irig
'ARIK ₁ NA'NK ärig nāḡ "Yağ gibi eriyen (<i>ḏā'ib</i>) her şey,"; donduktan sonra eriyen şeylere de böyle denir. 0	ärig
'IRUK erük "Duvar ya da başka yerlerdeki delik, yarık (<i>tulma</i>).” Atasözü: KUNDA' erük P 'IRUK YUQ BAKDA' QIYIQ ₁ YUVQ kündä erük yoq, begda qiyiq yōq 0 "Güneşte (yuvarlağında) delik, beyde sözden cayma yok." Bu söz emirlere sözlerinden caymamaları için söylenmiştir. 0	
'ARUIK ₁ ² ärük "Deri sepilemekte (<i>mā yudbayu³ bihi l-jild</i>) kullanılan bir şey.” Buradan gelerek :: TARIY 'ARUIK·LA ₁ DIY ² täri ärüklādi "O deriyi sepiledi (<i>dabaḡa</i>).” 0	ärük
'ARIYK ₁ ⁴ YIYL ₁ QIY erig yīlqi "Canlı hayvan (<i>fāriha</i>).” Buradan gelerek :: 'RIYK ⁴ erig 'AT ₁ erig at "yörügen at (<i>rāyi</i>)" denir. Oğuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar. D	
'RIK 'R irig är "Becerikli, yürekli adam (<i>jalad, nāfiḏfīl umūr</i>).” Atasözü: 'ARIK IYRINIY YA'Γ·LIYT 'AR·MAKUV BA'ŠIY Q'N·LIYT ₁ irig ērini yāylīy, ärmäḡü başı qānlīy 0 "Çalışan adamın dudakları yağlıdır (çünkü o çok çalışır ve iyi yer, yağlı et onun dudaklarını da yağlı yapar); tembel adamın başı kanlıdır (o çalışması için tartaklanır).” Bu söz tembelliğin terk edilip çalışkan olunması için öğüt olarak söylenmiştir. 0	irig
'IRIG NA'NK irig nāḡ "Katı nesne (<i>xašin</i>).” 0	

[I. 68/71]

48

"Dikenli bir otun baş tarafı (<i>ra's al-jarbān</i>): 'IRIK ₁ irig diye söylenir. 0	
'AZIK eziḡ "Deride uzunlamasına bir çizik (<i>xadša ... tūl^{an}</i>)” 0	eziḡ
'UZUK ₁ özük "Kadınlara verilen bir unvan, 'AL·TUVN ₁ 'UZUK ₁ altūn özük "Altın özük N gibi temiz ruhlu (<i>naqiyya an-naḡs ka-ḏ-ḏahab al-xālīs</i>)” ve : 'AR·TIYN 'UZUK ärtini özük "inci gibi vücutlu (<i>ṣāfiya al-badan ka-d-durra</i>)” ifadeleri gibi- çünkü iri taneli inci:.	

47 1. *elif* (')'in üstündeki asıl A (siyah) sonradan *hemze*'ye (kahverengi) değişti ve U (kahverengi) eklendi.

2. U kurşun kalemle yazıldı (?).

3. *yudbayu*'dan değişti (*dāl*'ın noktası kahverengiyle *sukūn*'a değişti).

4. Y sonradan değişti (kahverengiyle).

'AR·DINY ärdini diye çağrılır ve bir benzeşme vardır [krş. 82 ärdini]. Bu Çigillerin de kadınlara verdiği bir unvandır. Kökü: 'UVZ ₂ öz "ruh" ona "çok şey" anlamında <i>kāf</i> eklenerek: 'UL 'AR·NY 'UK ₂ ¹ KALDUR ol ärne ök käldür "O adamın kendisini getir" denir. 0 'UQ· oq , <i>išba</i> , <i>qāf</i> ve <i>ḡayn</i> 'lı sözcüklerle kullanılır. 0	
'UZUK özük "Oyularak havuz yapılan yer (<i>mā stanjala min al-arḡfa-šāra ḡiyāḡ</i>)." Benzer şekilde, "bir nehrin koluna (<i>xālīj min al-awdiya</i>) da: 'UZUK SUVW ² özük sūw denir. 0	
'UZAK ₂ ³ özäk "Belin iç yanında bulunan damar (<i>abhar</i>)." ⁴ O omuriliğin içinde bir damar, Peygamber söylediği bir sözde ona gönderme yapmıştır: "Hayberde yediğim bir yiyecek her yıl yeniden zehirlenmeme sebep olur; bu âdeta benim omuriliğimi kesti." ⁵	özäk
'UŽUK· üzük "Heceleme (<i>ḡijā</i>)." Buradan gelerek :: BITIK 'UŽUK·LA'DIY bitig üzük üzüklādi "O yazıyı heceledi (<i>ḡajā l-ḡurūf wa-l-kitāb</i>)" denir. "alfabenin her harfine (<i>ḡarf</i>)": 'UŽUK ₂ üzük denir. Buradan gelerek :: BUV NA' 'UŽUK ₂ 'UL ₂ bu nā üzük ol "Bu harf hangisi?" denir. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. 0	üzük
'SIK YIYR ₂ äsik yēr "Uzayıp giden çöl (<i>sahab</i>)"- o "yayılmış olandır (<i>madīda</i>)." äsik	äsik
'İSIK NA'NK isig nāḡ "Sıcak (<i>ḡārr</i>) bir şey." Buradan gelerek :: 'İSIK KU ₂ VN ₂ isig kūn "Sıcak bir gün." denir. 0	isig
'AŠUK äšük "Örtü (<i>datār</i>)." 0 'AŠUK äšük Hanlardan, beylerden birisi öldüğünde onu onurlandırmanın belirtisi olarak mezarın üstüne örtülen ipek örtü; bu kamaş sonra parçalanarak fakirlere dağıtılır. 0	äšük
'UŠIK ₂ üşik ["ayaz"] Meyveleri yakarak büyümesini engelleyen soğuk (<i>al-bard alladī ḡaḡriḡu</i>) ⁶ . 0	üşik
'ALIK ₂ älig "El (<i>yad</i>)." älig	älig

[I. 69/72]

49

- 48 1. K'nın altına kahverengiyle bir V sokulmuş.
2. W sonradan F'den değişti. (iki nokta kahverengiyle).
3. Üç ünsüzün arasına kahverengiyle V ve *elif* (') sokuldu (bundan gelerek: **özäk**).
4. EY. *abhur*, *u* sonradan *a*'dan değişti (kahverengi); *abhurī* deki *u* sonraki hadiste kahverengiye yazılmış.
5. Aslında: *mā zālat ukla xaybar tu'āddunī fa-hādā awān qaṭa'at abharī* (EY. *abhurī* bakınız önceki not). Bir sonraki sözcük bunu okumak için değişti: *mā zālat ukla xaybar tu'āwidunī fī kull 'ām ḡattā kāna hādā awān qaṭ' abharī* ("Benin Hayberde yediğim bir yiyecek her yıl beni tutar, bu zamanda benim omuriliğim kesilir"). Arapça ifade de, "omuriliğin kesilmesi" "yoğun zehirlenmeye maruz kalmak." anlamındadır. Krş. Bukhārī, Bk. 64, no: 83 (ed. Krehl, vol. III, p. 184, alttan üçüncü satır): *qālat 'ā'īša kāna n-nabī ... yaḡūlu fī maraḡiḡi llaḡī māta fīhi yā 'ā'īša mā azālu aḡidu alam aṭ-ṭa'ām alladī akaltu bi-xaybar fa-hādā awān wajadtu nḡiṭā' abharī min ḡālīka s-samm* ('Ā'īša dedi ki: Peygamber ... ölmeden önceki hastalığı sırasında söyledi: Ey 'Ā'īša! Ben Hayber'de yediğim yiyeceğin acısını hâlâ hissediyorum; bu zamanda omuriliğim bu zehirden kesiliyor").
6. *yaḡṭariḡu* sonradan değişti (kahverengiyle).

“Sağ el”: ’VNG ¹ ’ALIK öñ älig diye söylenir- Oğuzlar onu: SA’T: ’ALIK sāy älig diye söylerler. “Sol el”: SUVL ’ALIK söl älig diye söylenir- bu ikisinde de yaygındır.	D
’UVLUK ölüg “Ölü (<i>mayyit</i>).”	0 ölüg
’UVLUK ülüg – <i>elif</i> li <i>işmām</i> ile- “Pay (<i>naşīb</i>).”	0 ülüg
’ILIK ilik “İlik (<i>muxx</i>).” – Oğuz şivesinde; Türkler arasında: YILIK: yilik denir. <i>elif, yā</i> ile değişmiştir.	0 ilik D
’AMIK ämig “Kadın memesi (<i>tady</i>).” “erkek memesine (<i>tunduwa</i>)” de: ’AMIK ämig denir.	ämig
“İlık (<i>fātir al harr</i>) güne: ’A IMIK: KUVN emik kün denir. Benzer şekilde soğuduktan emik sonra ısınan (<i>saxuna</i>) ve sıcaklığı artmayan nesneye (<i>lam yaštadd harāra</i>) de: ’AMIK: ämik denir.	0
’ANUK: änük “Aslan yavrusu (<i>şibl al-asad</i>).” Sırtlan, kurt, köpek “yavrusuna (<i>walad</i>)” änük da ’ANUK änük denir.	0
“Kilidin dişlerine (<i>asnān</i>): KIRTULK [dikkat] ’ANVKY kiritlik änūki denir.	

L

’BUL ² abul (?) “Bizim köylerimizden birinin adı.	0 abul? N
’ATIL ätıl Qifçāq ülkesinde Bulğar denizine akan bir nehrin [Volga] adı; O Rusya üzerinden akan bir kola (<i>xalīj</i>) da sahip.	0 ätıl N Manzume:

’ATIL SUWY ’AQ’ TRVR
QYA’ TUBY QAQ’ TRVR
BLBQ TLYM BAQA’ TRVR
KVLUVK TQY KUŞ’ RUVR

ätıl suwi aqa turūr
qaya tüpi qaqa turūr
balıq tälīm baqa turūr
kölün taqi köşārūr

V

“İdil ırmağı sert dağın eteğini döğerek akmaktadır; suyun coşması yüzünden dolan gölde balıklar, kurbağalar çoğalmıştır.” 0

’AFIL ayıl “Koyun barınağı (<i>marbağ al-yanam</i>).” Oğuzlar arasında o “koyun pisliği (<i>rawt al-yanam</i>).” Bu iki anlam birbirine yakınlığından böyle olmuştur, [Arapça’da] yağmur ve bulutlar “gök,” diye çağrılabilir.	0 ayıl D
UFUL oğul “Oğul (<i>ibn</i>).” “Bir oğuldan başka gence” de: ’UFUL: oğul denir. BUV ’UFUL NA’ TİYR: bu oğul nā tēr “bu genç (<i>şabī</i>) ne der?” Çoğulu: ’UFLA’N: oylān – bu düzensiz; çoğul kuralına göre şöyle olmalı: ’UFL: LA’R: oğullār – bu ’ARAN: ärān “erkekler” gibi; her ikisi [ör. oylan ve oğullār] de bulunur.	0 oğul G
’UKIL ükil “Çok (<i>katīr</i>).” Qifçāq şivesi :: ’UKIL KŞY ükil kişi “çok kişi.”	0 ükil D
’AMUL: ³ amul “Sessiz, sakın (<i>sākin</i>) şey.” “Yumuşak huylu (<i>halīm</i>)” kişiye de: amul ³ amul denir.	Manzume:

- 49
- G’nin üç noktası kahverengiyle yazılmıştır.
 - U kurşun kalemle yazılmıştır (?- açık değil).
 - V, sonradan M ve L arasına sokuldu (kahverengi).

[I. 71/74]

50

QANJA' BAR-DINK 'AY 'UTUL
'AR-DIYNK MUNDA' 'INJ 'AMU
'ATIN 'AM-DY SAN TVNKVL
QYLDYNK 'RSA' QYLM'GV

qança bardıñ ay oñul V
ärdñ mändä enç amul
atın amdi sän tññül
qıldñ ärsä qılmāyu

Zamanında onunla beraber olan ve sonra bıraktığı atı almaya gelen gence atı vermeyi reddederek – “benim yanında rahattın, hâlin iyi, gönlün mutlu idi (*sālim sākin ḥasan al-ḥāl maḥbūr al-bāl*). Niye benden kaçtın? dedi.”

[Oğul nereye gittin?]
Burada rahat ve huzurluydun.
Attan vazgeç,
Yapmaman gerekeni yaptın.]

M

BIYR· 'UBUM· MUVN· bīr öpüm mūn “Bir içimlik çorba (<i>ḥaswa</i>).” 0	öpüm
'ATIM 'AR· atim ār “Şut atmada becerikli kişi, nişancı (<i>ḥāḍīq fī r-ramy, muqarṭis</i>).” 0	atim
BİYR· 'URUM 'UT· bīr orum ot “Bir kesimlik ot (<i>qadr mā yuxtalā marra^{tan}</i>).” 0	orum
'UZUM· üzüm “Üzüm (<i>‘inab</i>).” 0	üzüm
BIYR· 'AĞIM YİYR ¹ bīr ayım yēr “Bir basamak çıkılarak girilecek yer (<i>ša‘ūd ... qadr mā yaṣ‘adu daf‘a^{tan} ‘alayhā</i>).” 0	ayım
BYR 'AQIM SUVW ² bīr aqım sūw “Bir akışlık su (<i>qadr mā yasīlu marra^{tan}</i>).” 0	aqım
BİYR· 'AKIM· YIYR· bīr ākim yēr “Bir ekimlik arazi (<i>qadr mā yubḍaru marra^{tan} waḥīda^{tan}</i>).” 0	ākim
BIYR 'UKUIM YAR·MA'Q bīr üküm yarmāq “Bir yığın (<i>kawma</i>) para.” <i>Mīm, nūn</i> ’dan değişti [yani. ükün]. 0	üküm
'ALIM alim “Alacak, borç (<i>ad-dayn allaḍī ‘alā insān</i>).” Atasözü: [=206 bērim	alim
'ALIYM'JY 'AR·SLA'N· BYRYM·JIY SIJ·ΓA'N· alīmçi arslān bērimçi siçyān 0 P	
“Alıcı (<i>dā'in</i>) arslan, borçlu fare gibidir (çünkü onu korku kaplar).” 0	
'ULUM· ölüm “Ölüm (<i>mawt</i>).”	ölüm

N

'ATAN· atan “İğdiş edilmiş deve (<i>al-xaṣīmin al-ibil</i>).” Atasözü: 'ATAN· YUVKY atan P 'AŞ BULSA' 'AJ·Q' 'AZ KUR·NUVR· atan yūki aş bolsa açça az körnūr 0 “İğdiş edilmiş devenin yükü yemek olsa, aç az görünür” çok aç olduğu için. 0
'UJUN· üçün “Sebepten ya da neden (<i>ajl</i>)” bildiren bir edat. :: SANIK· 'UJUN· KALDIM üçün sänig üçün kâldim “Senin için (<i>li-ajl</i>) geldim.” 0

50

1. Y'nin iki noktası kahverengiyle yazıldı.
2. W, sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).

'İJİN için “Arasında (<i>bayn</i>)” anlamında bir edat. :: 'ULA'R: 'İJİN 'AY·TİŞ·DİY LA'R: için olar için etişdilär “Onlar kendi aralarında birleştiler (<i>taşālahū fīmā baynahum</i>).” 0
'UDUN udun Hotan şehrinin adı. Hotanlılara da: udun N

[I. 71/74]

50

'UDUN udun denir. 0
'ADIN: ağin “Diğer (<i>ğayr</i>)” anlamında bir edat. Çigil şivesi. 0 ağin D
'ARAN· TUVZ: ärän tüz “Terazi (<i>al-mizān</i>)” yıldızının adı. Ayın burçlarından biri. 0 ärän
'ARAN: ärän “Adamlar (<i>rijāl</i>).” – düzensiz bir çoğul.
'ARAN: aran – <i>elif</i> li <i>işba'</i> ile- “Ahır (<i>ārī</i>).” 0 aran
'URAN örän Bir şeyin “kötüsü (<i>radī</i>).” Oğuz şivesi. Ben onun Farsça <i>vīrān</i> “harap (<i>xarāb</i>).” Sözcüğünden türediğini düşünüyorum. Oğuzlar Farslarla karıştıklarında pek çok Türkçe sözcüğü unutup yerlerine Farsça sözcükleri kullandılar. Bu bir örnektir. 0 örän D
'IRIN: erin “Dudak (<i>şafa</i>).” 0 erin
'UZUN uzun Bir şeyin “uzunu (<i>ṭawīl</i>).” uzun
'AŽUN: ažun “Dünya (<i>dunyā</i>).” :: BUV'AŽUN: 'UL 'AŽUN ol ažun “Bu dünya (<i>ad-dunyā</i>).” “Diğer dünya (<i>al-āxira</i>).” Çigil şivesi. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. 0 ažun D
'ASAN: äsän Bir şeyin “sağlamı, iyisi (<i>sālim</i>).” Buradan gelerek :: 'ASAN· MUV SAN: äsän müsän “İyi misin?” O şu atasözündeki gibi “selamet (<i>salāma</i>),” anlamında da kullanılır: 'ASANDA' 'IYWAK· YUVQ: äsändä ewāk yōq 0 “Selamette acele yoktur.” Bu söz birilerine yavaş hareket etmelerini öğütler. 0 P
ASIN: äsin “Esinti (<i>nasīm</i>).” 0 äsin
'UŠUN: öšün “Omuzbaşı (<i>ra's al-katīf</i>).” öšün
'AĞAIN 'AR: ağin är “Genizden konulan kişi (<i>ağann</i>).” Bu ses ve anlam bakımından Arapça ile aynı. 0 ağin
'UFAN: uyan “Varlıklar üstünde güç sahibi olan, kudretli (<i>al-qādir</i> ‘ <i>alā l-ašyā</i>).” Buradan gelerek Tanrıya: 'UFAN TANK·RIY uyan tāğri “gücü yeten Tanrı (<i>al-qādir</i>).” denir. uyan
'AWIN: äwin “Tohum tanesi (<i>ḥabb</i>).” äwin
'AQIN aqin “Yiyecek (<i>sayl</i>).” “Taze yiyeceğe (<i>atī</i>): MUNDUZ 'AQIN munduz aqin denir. Sözcük mecazi olarak “gece baskını yapan askerler (<i>al-katība al-muḡīra layl^{an}</i>)” için de kullanılır. Buradan gelerek: 'AQINJY KAL·DIY aqinci kaldi “Gece baskını yapan askerler taze yiyecekler gibi aktı.” denir. aqin
'AKIN: ägin “Sırt (<i>katīf</i>).” ägin
'AKIN äkin “Çiftlik, ekili alan (<i>mazra'a</i>).” Oğuz şivesi. 0 äkin D
'KIN ägin Eni bir buçuk karış, uzunluğu dört arşın olan bir bez parçası (<i>kirbās</i>); Suvār oymağı alış verişi için onu kullanır. 0 ägin D
'UKUN: ükün Para, gül gibi şeyleri “yığını (<i>kawma</i>)” ükün

[I. 74/78]

52

“Toprak yığınınına (*muḡtami'*)” da: 'UKUN TUB·RA'Q: ükün toprāq şeklinde söylenir. 0

'ALIN_ alin “Alın (<i>jabha</i>).” 0	'ALIN alin “bir dağın cephesi (<i>ḥayd, rukuḥ</i>).” 0	alin
'ULUN ulun “Temrensiz (<i>qidḥ</i>) ok.”		ulun

İkizleşme

B

'UBUB_ üpüp “İbibik kuşu (<i>hudhud</i>).”	'UB·KUK üpgük sözcüğünün bir varyantı.	üpüp D

K

'AKAK_ 'ŞL'R ākāk ešlār “Kadının düşmesi (<i>mūmisa</i>)” 0	ākāk
'UKAK_ ükāk “Kutu (<i>tābūt, şundūq</i>)” ¹ 0	ükāk
'UKAK_ ükāk “Şehri çevreleyen burçlar (<i>burj</i>).”	

L

'ILAL_ ilal “Evet (<i>na'am</i>)” anlamında bir sözcük. Hākān şivesi. O emir ve krallara cevap vermede kullanılır.	ilal D

İlletli Harfle Başlayan Sözcükler

T

'A'T_ āt “Ad (<i>ism</i>).” 'A'T āt “unvan (<i>laqab</i>).” Buradan gelerek :: BAK 'NK'R_ 'A'T_ āt BIYR·DIY beg aṇār āt bērdi “O emir ona unvan verdi (<i>laqqaba</i>).” Buradan gelerek :: insanların başı (<i>kabīr al-qawm</i>): 'ATLΓ atliḡ [harf. “ada sahip olan”] diye çağrılır.

J

'A'J aç “Aç (<i>ḡurtān</i>).” Atasözü: 'A'J 'N YYM'S TOQ NA' TIYMA'S_ āç nā yēmās, aç P toq nā tēmās [Aç ne yemez? Tok ne demez?] Bu sözün anlamı aç önüne konan yemeği çevirmez, hâlbuki tok olan aç ne demez”dir.

D²

'A'D_ ³ ād “Kumaş ve kumaşa benzer “üretilmiş (<i>maşnū</i>)” her şey. O: 'AD_ ³ ād şeklinde kısaltılmış olabilir – bu telaffuz daha iyidir. :: 'ADKUV 'AD_ ³ ādgü ād “iyi üretilmiş parça.”	ād

52 1. *şundūq*’dan değişti (*waw*, kahverengiyle).

2. Asıl D, D’ye değişti (baş harfi kırmızı, nokta siyahla).

3. D, asıl D’den değişti (nokta kahverengiyle).

D

”**D̡** **āḍ** “İyi şans (*fa’l jayyid*).” Buradan gelerek :: ’IKLIK TUTZFY ’**A̡** **D̡** BULVR **āḍ** (P)
iglig tutzuḡi āḍ bolūr “Hastanın vasiyeti şans (*fa’l ḥasan*) getirir (kendi için).” Bu ifade hasta adamın vasiyetini isteyen kişi için söylenmiştir.

R

’ A̡ R̡ BIRIY ār böri “Sırtlan (<i>dabu’</i>).”	0	ār
’ R̡ NA’NK ār nāḡ “Kestane (<i>aṣḥab</i>) [bir şeyler].” O bir ekle şöyle de söylenebilir: ’AR·SAIL arsal .		Manzume:

KRUB NJUK QJMA DINK
YAMAR SUWIN KAJMA DINK
TAWA’RINK·NY SAJMA DINK
YYSU V SNY ’**A̡** **R̡** BURY

körüp nāḡük qaḡmadin
yamar suwīn kāḡmādiḡ
tawāriḡni saḡmadinḡ
yēsü sāni ār böri

V

Alt ederek yakaladığı bir askeri anlatarak diyor ki: “Sen beni gördüğünde neden kaçmadın? Ve neden Yamār bölgesine (*xalīj*) geçmedin? Niçin malını bırakarak canını kurtarmadın? Şimdi seni sırtlan yesin.”

[I. 76/80]

53**Z**

’ A̡ Z̡ N’NK āz nāḡ “Az miktarda şey (<i>qalīl</i>).”		āz
’ A̡ Z̡ āz “Kakım (<i>qāqūm</i>).” <i>S̄m</i> ’li varyantı [yani. ās] daha güzeldir.	0	D
’ A̡ I̡Z ¹ ēz “Yerde ve deride uzunlamasına çizik (<i>xadša ... ḡūl^{an}</i>).”	0 QZL ’ U̡Z qizil	ēz
ez Kāşyar dğlarında bir kışlak.		N

S

’**A̡** **S̡** **ās** “Kakım (*qāqum*).” *Zāy*’lı şeklin bir varyantı [ör. **āz**]. Bu cariyeler için ad olarak **ās** **D** kullanılır.

N**Ş**

’ A̡ Ş̡ āš “Yemek (<i>ṭa’ām</i>).”		āš
“Bir kabın onarılan kab (<i>ru’ba</i>)”: ’ Ş̡ āš denir. Buradan gelerek :: ’AYQ ’ A̡ Ş̡L ’ ayaq ašla “kabı onarmak (<i>ir’ab</i>)” denir.		

İ

'A'Γ **ay** "İki bacak arasındaki boşluk (*al-masāfa allatī bayn al-faxīdayn*).": YUVZ 'AT· **āy**
MINK 'AΓ·DIN· KJTY **yūz at mānig aydin kächti** "Bacaklarımın arasından bin at geçti."
İki parmak arasındaki boşluğa da böyle denir.

W

'A'W **āw** "Av (*şayd*).": BAK 'AWQA' JIQ·TY **beg awqa çiqti** "Bey ava gitti." 0 **āw**
'UW² **āw** "Ev (*bayt*).": Elif'li *işmām* ile. Kısaltılmış şekli daha güzeldir: 'UW² **āw** **āw**

Q

'A'Q **āq** Bir şeyin "akı (*abyaḍ*).": Oğuz şivesi. Türkler arasında at rengi olarak **āq** D
kullanılır: 'A'Q· 'AT· **āq at** "griy at (*aşhab*).": 0
'A'Q SAQA'L 'AR· **āq saqāl ār** "Beyaz sakallı (*aşyab*) adam." Oğuz şivesi. 0 D
'Q SA'Y **āq sāy** Bir yer adı. 'A'Q TAR'K **āq terāk** Yayma ilinde İla Nehrinde bir N
köprü adı.

L

'A'L· **āl** Hanların bayraklarının ve devlet adamlarının atlarının eyerlerine örtülen **āl**
portakal rengi ipek örtü. "Portakal rengine (*nāranjī*)" de: 'A'L **āl** denir. 0
'A'L· **āl** "Hile, al (*makr, xadī'a*).": Atasözü [= 410 **kösgük**, 622 **arslān**]: 'A'LIYN P
'AR·S·L·N· TUTR· KVVJUN 'YUQ TUTM·S· **ālīn arslān tutār, kūçün oyuq tutmās**
"Hileyle (*hīla*) arslan yakalayabilirsin, ama güçle serçe yakalayamazsın." Bu söz güçle
elde edemeyeceği bazı şeyler için hile yapmaya çalışan kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0

L'

'ALA' **ala** "Ala tenli (*abraş*) kişi.": 'ALA' 'AT· **ala at** "kır (*arqaṭ*) at." 0 **ala**
BAK· 'ALA' BUL·DIY³ **beg (xānqa) ala boldi** "Hana karşı geldi (*xālafa ... wa-xaraja*
'*alā*).", düşmanlara uydu." 0

[I. 77/82]

54

'ALA **ala** "Faryāna yakınlarında bir yazlığın adı. 0 N
'ALA' YIΓ'J **ala yiṭāç** Sınırdaki bir yerin adı. N

Bir Başka Tip

- 53 1. İlk *elif* (') çizildi (siyahla).
2. U (kahverengi), asıl A (siyah)'dan değişti; sözcüğün ikincisi silindi (siyahla).

'A'Y· [dikkat] āy “Ay (<i>qamar</i>).” UVLUN 'A'Y· tölun āy “dolunay (bard).”: TUVLUN āy 'A'Y· tölun āy . 0	
'A'Y· āy “Ay (<i>šahr</i>).”	Manzume:

QİŞQA' 'ITIN [dikkat] KAL·SA' QALY QUTLU' YA'Y
TUN KUN KAJ' 'LQNV' 'UD·LK BILA' 'Y

V

qışqa anun kâlsâ qalî qutlu' yāy
tün kün kaçā alqinur ödlāg bilā āy

“Kutlu yaz geldiğinde, kış için hazırlan, gece gündüz geçerek ay ile zaman tükenir.”
Sebebi “ay” sözcüğünün ayın geçmesiyle bilinen “ay” sözcüğü ile aynı söylenmesidir.
Atasözü [=146 **imlā**]: 'Y· TULVN BULSA' 'ILKIN 'IM·LA'M'S¹ **āy tolūn bolsa ālgin** P
imlāmās 0 “Ay dolunay şeklindeyken onu elinle gösterme”- çünkü hiçbir göz onu göremez. Bu söz kusur görülen bir iş için söylenmiştir.

Ortasında İletli Harf Bulunan Sözcükler

T

'AVUT avut : 'A DUT· aḏut [36] “Yardımsaver (<i>ḥafna</i>).” Sözcüğünün bir varyantıdır. 0	avut D
'UVUT· ² uvut “Hayâ (<i>ḥayā</i>).” anlamındaki 'UWUT· uwut sözcüğünün bir varyantı. 0	uvut D
'AVAT· ävāt “Evet (<i>na'am</i>).” anlamındaki 'AWAT· äwāt sözcüğünün dengi.”	ävāt D
İki telaffuz noktası arasında her <i>wā</i> , <i>vā</i> ile değişebilir. Örneğin, “peygamber”: YALA'VAJ yalāvaç veya: YALA'WJ yalāwaç diye söylenir. “[bitki] <i>ḥurṭūt</i> ”: YAWA' yawa veya <i>vā</i> 'la: YAVA' yava diye söylenebilir. Buradan gelerek.	
'VN āvan “Ağaçlar (<i>šajar</i>).” Isbījāb, Sayram şivesi. 0	āvan D
'AVIN· ³ ävin “Tohum tanesi (<i>ḥabba</i>).” 'AWIN· äwin 'in bir varyantı.	ävin D

yā ile

'UYAZ uyaz “Bir çeşit sivrisinek (<i>al-hamaj min al-ba'ūd</i>).” Oğuz şivesi.	uyaz D

Γ

'AYIΓ ayiy “Ayı (<i>dubb</i>).” Oğuz, Qifçāq, Yayma şiveleri için: 'DIΓ adiy . 0	ayiy D

3. Alt kenarda: X'NQ'.
54 1. İlk *elif* in üstündeki U kahverengiyle çizilmiş.

'Yİİ ayiy [Arapça gurur eylemine] <i>ni'ma</i> ⁴ ve [utanma eylemi] <i>bi'sa</i> 'ya benzer. ayiy Buradan gelerek :: 'AYİİ 'A İ DKUV ayiy ädgü "Ne iyi!" :: 'AYİİ YAWUZ NA'NK: ayiy yawuz nāḡ "Ne kötü." ⁵ denir. Bu sözcük "iyi" için vurgu ön eki (<i>yadxulu ta'kidan</i>) olarak kullanılır.

Q

'AYAQ ayaq "Kâse (<i>qaş'a</i>)." DJANAQ: çanaq diyorlar.	Oyuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar ve onlar "kâseye": ayaq D
'AYAQ ayaq "Ayak (<i>qadam</i>)." dāl'lı şeklin bir varyantı [ör. 45 adaq].	0 D
'AYIQ: ayiq "Söz (' <i>ida</i>)."	

[I. 79/84]

55

Buradan gelerek :: 'NIK MANK' 'AYIQIY BA'R anig maḡa ayiqi bār “Onun bana sözü var.” 0	
'UYUQ oyuq “Hayali iz, belge, iz, nişan (<i>xayāl, iram</i>).” Oyuz şivesi.	oyuq D Manzume [= 193 qonuq]

BAR·DIY 'ARAN QUNUQ KRUB QUT'Q SAQ'R
QALDIY YAWUZ 'UYQ KRUB 'WNY YQ'R

V

bardi aran qonuq körüp qutqa saqar
qaldi yawuz oyuy körüp awni yiqar

[Adamlar] bir misafir bulduklarında onu iyi bir şans olarak görenler gittiler; bir yol işaret taşı ya da bir bostan korkuluğu gördüklerinde onu konuk sayarak çadırlarını yıkanlar (onu misafirlerinin yakmalarından korktukları için) kaldılar.

K

'UYUK ¹ öyük "Yükseltilen yer (<i>murtafi</i>)" bir tepecik gibi (<i>uzun</i>)." 'UYUK YIYR öyük yer "bataklık kumu (<i>al-'anik min ar-raml</i>)," o bataklıktan çekilen kumdur, suyla ve başka şeylerle karışmış olduğu için çıkartılması zordur.	0 öyük D 0

'TYK iyik "Mil" (<i>miḡzal</i>) anlamındaki YIYK yik sözcüğünün bir biçimidir.	0 iyik D

N

'UYUN oyun "Oyun (<i>la'ib</i>)."	oyun

- İlk U (kahverengi) original A'dan (siyah) değişti.
- V'nin üstündeki üç nokta sonradan eklendi.
- EY. *na'am*.
- "Şey" kenara kahverengiyle yazıldı.

Söziçi ve Sözsonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler (*mu'tall al- 'ajz*)

Y

'AYA' aya "Avuç içi (<i>kaff</i>)"	0	aya
'UYA' ² uya "Kuş yuvası (<i>wakr</i> , 'ušč)		uya
'UYA' uya "Kardeş, akraba (<i>ax</i> , <i>qarib</i>)"	Manzume:	

TAWAR 'UJUN TNKRY [dikkat] 'DLMADB **tawar üçün tğrini ädlämädip**
 'UYA' QADAŞ 'UTILNY JIN·LA' BUT'R **uya qadaş oylini çinla boyar**

Kardeşler arasındaki sevgi eksikliğini belirtir: "Bir adam zenginliğini bilir ve Allah'a şükretmez, ama zenginlik uğruna kardeşini boğar." 0

[Zenginlik uğruna Allah'a şükretmez/ ama kardeşinin oğlunu boğar]

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B²

'ABA' ² äbä "Anne (<i>umm</i>). Oğuz şivesi. Qarluq Türkmenleri arasında o sert äbä , äpä D <i>ba</i> ' ile [yani. äpä] telaffuz edilir 0	
'BA' ² apa – <i>elif</i> li <i>işba</i> ile- "Ayı (<i>dubb</i>). "Qifçaq şivesi. 0	apa D
'BA' ² aba "Baba (<i>ab</i>). "Tübütlü şivesi – Her ne kadar onların Arap dillerinden kalma bir kalıntı olsa da; Onlar, Yemenden kaçarak Türk ülkesine kaçan ve onlara babalık yapan Tabit denilen bir adamın soyundan geliyorlar. aba D	
0 'ABA' ² BAŞY apa başi " <i>tannum</i> bitkisi" – o salalık gibi büyür (<i>qita</i> ') ve sıkıntılı bir köke sahip; o dağlarda yenilir. 0	apa başi
'BY abi Bir adamın adı. 0	abi N
'UBA' oba "Kabile (<i>qabila</i>). "Oğuz şivesi. 0	oba D
'UBUV ¹ opu "Beyaz kurşun (<i>işfida</i>). "	opu

T

'ATA ata "Baba (<i>ab</i>). " 0	ata
[I. 81/86]	56
'TA'SA'FUVN ata sayun "Doktor (<i>tabib</i>). "	

- 55** 1. İlk U (kahverengi) asıl A (siyah)'dan değişti.
 2. B aslında (?) P (iki nokta çizilmiş?).

- 56** 1. EY. *iḍāttaqa'a*, *iḍārtaf'a* (?) şeklinde okunur.

J

'AJA' âçâ "Büyük kızkardeş" (<i>uxt akbar</i>) anlamındaki 'AKA' âkâ sözcüğünün dengi. <i>Jim</i> , [Farsça] <i>jarm</i> ve <i>garm</i> ("ılık"), <i>junbad</i> ve <i>gunbad</i> ("kemer") sözcüklerindeki gibi <i>kaf</i> harfinin bir değişkeni [yani. 57 âkâ] 'dir. 0	âçâ D
'AJY açi "Sinsi yaşlı kadın (<i>şahla</i>)." 'UJA' uçâ "Geri (<i>zahr</i>)." 'IJIY eçi "Büyük kardeş (<i>ax akbar sinnan</i>)."	açi D uçâ eçi

D

'UDV udu "Tepecik (<i>akama</i>)." QUM 'UDV qum udu şeklinde söylenir. Yine bundan türemiş Aryu'da bir şehir: 'UDV KAN·D udu känd şeklinde söylenir.	udu N 0
'UDV udu "Arkasında, ardında (<i>xalfa</i>)" anlamında [bir sözcük]. :: MĀN 'ANĪ ² K 'UDV KALDIM mān anīg (<i>aniğ ?</i>) udu kaldim "Ben onun arkasından geldim." :: MAN SANIK 'UDV BAR·DIM mān sānig udu bardim "Ben seni takip ettim (<i>iqtaḫaytu</i>)."	0
'IDIY idi "Usta (<i>sayyid, mawla</i>)." der?" Ve "Allah (Allah ta'ala)": 'IDIY idi biçiminde söylenir. Onlar: 'IDIMIZ YARLIY idimiz yarliyi "tanrımızın (<i>rabb</i>) emri" biçiminde söylerler.	idi

R

'ARA' ara "Bir şeyin ortası (<i>wasat</i>)." ara kirdim "İnsanların arasına (<i>bayna</i>) girdim."	KŞY 'ARA' KIR·DIM kişi 0	ara
'ARIY ari "Arı (<i>zanbur</i>)." 'ARIY YAĞIY ari yaği "arı yağı (<i>samm an-nahl</i>)."	Bu Arapça'yla aynı, çünkü Arapça'da <i>al-ari</i> "bal," <i>veari</i> D Türk dillerinde bal sözcüğünden türetilmiştir. Çigil Türkleri "bal (' <i>asal</i>)" şeklinde söyler; 0	ari D
'UVRUV oru "Buğday saklamak için kazılmış "çukur (<i>hufra</i>)."	0	oru
'URIY ori "Çılgılık (<i>siyah, jalaba</i>)." kälsä imrām terišür 0 "Yardım (<i>surax</i>) çağrısı yükseldiğinde ¹ klan toplanır (çağrıya yardım için) ; düşmanlar toplanıp (savaşmak için) geldiklerinde." Bu, akrabalar (<i>at-ta'allub fi l-umur</i>) arasındaki bağları güçlendirmek için söylenmiş bir sözdür."	'URIY QUB·SA' 'UTUŞ 'AQLI-ŞUVR YAĞR KALSA' 'IMRAM TAB·RAŞUVR· [dikkat] ori qopsa oyuş aqlişur yayi 0	ori P
'URIY uri "Erkek çocuk (<i>ad-dakar min al-awlad</i>)." "erkek çocuklar."	'URIY 'UVTL'N· uri oylan	uri

Z

'AZUV azu "İki şey arasında alternatif (<i>taxyir</i>) olarak verilen bir konuşma. Bu yüzden :: 'UZUM YIYKIL 'AZUV QA'TUVN YYKL üzüm yegil azu qayun yegil	azu

“Üzüm ve kavun (<i>aw</i>) ye.” Genellikle emir cümlelerinde kullanılır. :: KALIR· MUV SAN 'AZUV BARIYR· MUV SAN kälir mü sän azu barir mu sän “Geliyor musun yoksa gidiyor musun?” 0	
'UZA' oza “İlk zamanlar (<i>ad-dahr as-salif</i>).” Buradan gelerek :: 'UZA' QIY BIL· KAY oza 'N·JA' 'AY·MIYŞ ozaqi bilgä ança aymiş “bu yüzden ilk zamanların aklıyla konuştu.” Manzume:	

'AR·DI 'UZA' 'ARAN LA'R·	ärdi oza äränlär	V
'AR·DAM BAKIY BLIK· TA'Γ·	ärdäm begi bilig tay	
'AY·DY 'KUŞ 'KUT LA'R·	aydi üküş ögütlär	
KUNKLUM BULUR 'NKAR SA'Γ	könlüm bolur aqar say	

“Eski zamanlarda (*ad-dahr as-salif*) fazilet beyleri, bilgi dağları vardı; söz söyler, öğüt verirlerdi. Onlardan bahsetmekle kalbim açılır.” 0

'UZIY özi “Bir dağdaki geçit (<i>fajj</i>).” Çigil şivesi. 0	özi D
'IZIY izi “Gelecek yıldan sonraki yıl (<i>qubaqib</i> [belirtilmiş])” ¹ Buradan gelerek :: 'AR·QIN 'IZIY arqin izi “gelecek yıl ve sonraki yıl.”	izi

S

'AŞUV aşu “Kırmızı toprak (<i>muyra</i> [tanımlanmış]).”	aşu

I

'AΓUV ayü “Zehir (<i>samm</i>).” 0	ayü
'AΓIY ayi “İpekli kumaş (<i>dibaj</i>).” Bundan türemiş olan “hazineci (<i>xazîn</i>)” anlamındaki sözcük: 'AΓIY·JIY ² ayiči şeklinde söylenir, çünkü o korur onu.	ayi

W

'AW' awa “Acıma (<i>ta'allum</i>) bildiren bir edattır, Arapça'ya benzer şekilde birisine acındığında ona acı (<i>tawajja'a</i>) ifade eden <i>wawayli</i> denir. 'W' 'W' awa awa. 0	awa
'UWA' uwa “Pirinç pişirilerek yapılan bir yemek çeşidi, önce pirinç suya koyulur, kaynatılır, içine buz ve şeker katılır, soğumaya bırakılır. Soğuk olarak yenir. 0	uwa
'IWA' ewä Oyuzların bir kolu.	ewä N

Q

'AQIY aqi “Eli açık (<i>jawad</i>)” Buradan gelerek “cevizin kolayca kırılmasına (<i>farik</i>): 'AQIY YAΓA'Q· “iyi ceviz” anlamındaki aqi yayaq denir.	aqi

⁵⁷ 1. Tanım: *al-'am alladi yatlu l-muqbil* şeklinde okunur; son sözcük silinmiştir ve sonradan yerine *l-qabil* yerleştirilmiştir.

2. Y· (kahverengi) asıl N (siyah)'den değişmiştir.

K

'AKA' ākā "Büyük kız kardeş (<i>uxt akbar</i>).” Oğuzlar: 'AZA' āzā derler.	ākā D āzā
'UKA' ögä Olaylar karşısında tecrübeli, akıllı ve olgun davrananlara verilen bir lakap. Tegin'in altındaki bir derece. Bunun kökeni "Zülkarneyn Çin'e dek ilerleyince, Türk kralı tamamen gençlerden oluşmuş bir bölük asker gönderir. Vezir ona:	ögä

[I. 84/90]

58

"Sen gençleri Zülkarneyn üzerine gönderdin, ama onların arasında tecrübeli, savaş görmüş adamlar da olması gerekti." deyince o "olgun adam (*akahl*)?" anlamına gelen 'UVKA' **ögä** mi dedi. Vezir de: "Evet" dedi. Bunun üzerine o, tecrübeli bir adam gönderdi. Zülkarneyn'in ileri kollarına hücum etmişler ve düşmanlarını yenmişler. Türk askerlerden biri Zülkarneynin askerlerden birine kılıç vurmuş ve onu göbeğine yakın yerine kadar doğramış. Öldürülen adamın kemerinde içi altın dolu bir kemer varmış, kemer de kesilmiş, altınlar kana bulanarak dökülmüş. Ertesi sabah Türk askerleri kana bulanmış altınları görmüşler ve hayrete düşmüşler, bunlar ne demişler. Bazıları: "altın ve kan" anlamına gelen 'ALTUN QA'N' **altun qan** demişler. Oradaki büyük dağa da bu ad verilmiş. Bu dağ Uygurlara yakın Türk göçebelerin bulunduğu bir dağdı. Zülkarneyn bu baskından sonra Türk hakaniyla barış yapmış.

L

'ALA' ala "Teninde alalık bulunan kişi (<i>abraş</i>).” Atasözü: KIŞY 'ALA' SIY 'IJ-TIN YILQIY 'ALA' SIY TAŞ-TIYN' kişi alasi içtin, yilqi alasi taştin 0 "Kişinin alası ¹ içinde ² , - bununla muhalefet gizlenmek istenir (<i>muxalafa</i>) - hayvanın alası dışarıdadır (vücudun)." Bu söz yapacağı kötülüğü gizlemek isteyen kimseler için söylenir. 0	ala P
'ALA' älä "Yavaşça" (<i>ruwayd</i>).” anlamında bir edat :: 'ALA' 'ALA' älä älä "yavaş yavaş." Şunun söyleyebilirsiniz: <i>kaf lam</i> eklenmesiyle 'ALA' KIL älägil . 0	älä
'ULA' ula "çölde bir işaret (<i>sawa</i> [tanımlanmış]).” Atasözü: 'ULA' BULSA' YVL'Z-M'S BLIK BULSA' SUVZ YAZMA'S ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas 0 "Eğer çölde birinin kaybolmaması için bir işaret (<i>iram</i>) konulursa; eğer biri konuşurken hata yapmıyorsa o zekidir. 0	ula P
'ILA' ila Nehir adı [Ili]. Türk kavimlerinden Tuxsi ve Yayma'ların ve Çigil'lerden bir kısmının barındığı yer. O Türk ülkelerinin "Jayhun" ("Öküz")'udur.	ila N

[I. 85/92]

59

'ILY QABUT' ili qapuy "Anahtarsız açılan bir kapı (<i>yanfatihu min yayr miftah</i>).”	ili

M

'UMA' uma "Anne (<i>umm</i>).” Tübü't şivesi –her ne kadar Arapça'dan bir kalıntı. 0	uma D

58

1. Sözlük: "saklı."

2. EY. *fi zahirihi, fi batinihi* için hatalı.

'UMA' ümä "Misafir (<i>dayf</i>)" Atasözü: 'UMA' KAL·SA' QUT KALYR ümä kälsä ümä P qut kälir 0 "Konuk geldiğinde şansıyla birlikte gelir." Bu söz misafirin yük değil aksine uğur getireceğinin düşünülmesi için söylenmiştir.

KAL·SA' QALY YAR·LİF BULUB YUNJİF 'UMA' V KALDUR 'ANUQ BULMIYŞ AŞİF TUTM' 'UMA' kälsä qali yarlıy bolup yunçıy ümä käldür anuq bolmış asiy tutma uma

"Sana yoksul bir misafir gelirse, hazır olan yiyeceği önüne koy, onu bekletme." 0

N

'ANA' ana "Anne (<i>umm</i>)."	0	ana
'INY' ini "Genç kardeş (<i>ax asyar fi s-sinn</i>)"	0	ini

Nazal

T

'ANGIT' ¹ añit “Ördeğe benzer kızıl renkte bir kuş (<i>nuham</i>)”	0	añit
'NKUT' ² añut “Şarap tıpası (<i>qam</i>)” Atasözü: YURT· [dikkat] KİJK BULSA'		añut P
'NKUT BADUK 'UVR· bart kiçig bolsa añut bädük ur “şarapın ölçüsü küçükse de, tıpayı büyük koy.” Bu küçük bir işi büyük gösterenler için söylenilir.	0	

R

'ANGAR' ² añar "Ona (<i>lahu</i>) anlamında bir sözcük." :: 'ANGAR' ¹ 'AYDIM añar añar aydim "Ben ona dedim." Manzume:

'AY·DIM· 'ANKAR SA'WUIK aydim añar säwük V BİZ·NY TAB'NA' 'LUK [dikkat] bizni tapa nälük KJTNK BALZAY [dikkat] K'RIK käçtiñ yazi kârik QIRL'R ADIZ BA'DUK qirlär ädiz bädük

Sevgilisinin hayalini görerek diyor ki: "Ben sevgilime dedim: Yüksek tepeleri, uzun kırları, geniş çölleri geçerek bize nasıl geldin?" 0

'UNGUR. ¹ ünür “Mağara (<i>kahf</i>).”	0	ünür
'INGIR. ¹ ıñir “Alaca karanlık (<i>sudfa</i>)” – ör., ışık ve karanlığın karışması. Oğuzlar ona: ıñir D		
'IMIR· imir [39] derler.	0	

Z

'ANGIZ. ¹ añiz “Ekin anızı (<i>jill</i>)- ör., buğday ya da diğer tahıllar biçildikten sonra tarlada kalan kökler.	añiz

S

“Sağına soluna bakan adam	

[I. 87/94]	60

her ne kadar bir yabancı (<i>a'jami</i>) olsa da: 'INKAS KIŞY änäş kişi şeklinde söylenir.	änäs

L

'ANKIL 'AJUQ QABUT añil açuq qapuy “Geniş açık kapı (<i>futuh jiddan</i>).”	añil

N

'UNKIN öñin “-den başka (<i>ğayr</i>)” anlamında bir edat :: BUV 'ATA' ¹ 'UNKIN KAL-DUR bu attā öñin kâldür “Bundan başka bir at getir.”	öñin

Basit Kökler Bölümünün Sonu

Türemiş Kökler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *af'al kalıbı*

T

'ARMUT armut “Armut (<i>kamutra</i>).”	armut

J

AR·TUIJ artuç “Ardıç (<i>'ar'ar</i>).” Kāşyārī'de bu adla iki köy ismi var: 'AT·TUIJ ² artuç N artuç . 0	
'UJLJ üçläç “Tavşanları avlamak için derisiz ok (<i>mi'rad</i>) ve başları demir parçalarıyla birleştirilmiş üç çubuk (<i>talat qudban</i>).” 0	üçläç
'UDIJ odyuç “Ateş alevi (<i>aş-šu'la min an-nar</i>).”	odyuç
'AR·TUIJ aryuç “İnsanı aldatan (<i>yağtaru bihi l-insan</i>) her şey.” “Dünya (<i>ad-dunya</i>): “aldatıcı dünya (<i>ğarur</i>)” 'AR·TUIÇ 'AZUN aryuç aẓun biçiminde söylenir. 0	aryuç

2. K'nın üstündeki üç nokta açıkça görülür.

1. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle (nunlanma gösterir: **attan**).

2. J sonradan H'den değişti (nokta kahverengiyle).

'AR·KAJ· ärkâç "Erkeç (<i>tays</i>).” Atasözü: 'ARKAJ 'ATİY 'AM BULVR 'AJ·KUV ärkâç 'ATİY YAIL· BULUVR· ärkâç äti äm bolur, äçkü äti yel bolur 0 "Erkeç eti sağlıklı olur, keçi eti yel olur." 0
'URKUJ· ³ ärkâç "Dalga (<i>mawj</i>).” Buradan gelerek :: SUVW ⁴ 'UR·KUJ·LAN·DIY suw ärkâçländi "Su dalgalıydı (<i>maja</i>).” 0
'URKUJ· örgüç "Kadınların saç örgüsü (<i>dafıra, qanza'a</i>).” 0 'URKUJ örgüç örgüç "saçayağı (<i>utfiya</i>).”

R

'ADGIR adȳir "Aygır (<i>fahl</i>).” 0 adȳir
'UL·KAR· ülkär "Ülker (<i>at-turayya</i>).” 0 Bir savaş taktiği: 'ULKAR JARIK· ülkär ülkär çäriy – askerler bölük bölük ilerler, birisi ileri gidince diğerleri de ona uyar: Bu strateji nadir olarak kullanılır.

Z

'ARWUZ arwuz "Bir adam adı” 0 arwuz N
'AR·KUZ SUVF ärgüz suw "İlkbahara doğru karların erimesiyle ortaya çıkan su (<i>duwaba</i>).” Manzume: ärdüz

YA'Y BARVBAN 'ARKUZY
'AQ·TIY 'AQIN MUNDIZIY
TUTDY YARUQ YALDUZIF
TINKL' SUVZUM KULKVSUZ

yay yaruban ärgüzi
aqtı aqın munduzi
tuȳdi yaruq yulduzi
tıȳla sözüm külgüsüz

V

[I. 88/96]

61

"Bahar giderken; eriyen karlar (*dawaba*) coşkun seller gibi aktı; tan yıldızı doğdu; beni
gülmeden dinle.” 0

'UK·SUZ ögsüz "Öksüz (<i>yatim</i>); şaşkın (<i>hayran</i>).” Kök biçimi: 'VKSUZ ögsüz ögsüz "anlama" (' <i>aql, fitna</i>) anlamındaki 'UVK· ög sözcüğünden türemiştir.

Ş

'UTAMIŞ· utmiş Bir adamın adı. 0 utmiş N
'AD·RIŞ adriş "İkiye ayrılan yolun başı (<i>ra's kull tariqayn</i>).” 0 adriş
'UDRUŞ üdrüş "Bazı şeyler arasından seçme (<i>muxayara</i>).” 0 üdrüş
'ADGIŞ ädȳiş Yer adı. 0 ädȳiş N
'UDKIŞ ädȳiş Özçend'de yerleşmiş olan bir Türk kabilesi. Kökü bunun metatezidir: ädȳiş N 'AK·DIŞ ädȳiş 0 (ädȳiş)
'ARTIŞ ärtiř Yemäk steplerinde bulunan bir nehrin adı [Irtiř]. Bir göle akar, birçok kolları vardır. O: 'ARTIŞ SUWIY ärtiř suwı biçiminde söylenir. O "benimle yarış" (<i>barini¹ fi l-mu'abara</i>) anlamındaki 'ARTIŞ ärtiř [122] sözcüğünden türemiştir. 0

3. İlk U (kahverengi) asıl A (siyah)'dan değişti.

4. W sonradan F'den değişti (iki nokta kahverengiyle).

'IRTAŞ· irtaş “Araştırma, irdeleme. Bir iş hususunda halk arasında vaki olan bahis (tafahhus, mutalaba). Buradan gelerek :: 'IR·TAŞ· QUB·DIY irtaş qopdi “konu (baht, tafahhus) karıştı.” 0	irtaş
'ARQİŞ arqış “Karavan ('ir).” Atasözü: YIRA'Q YIYR SA'WIN 'ARQİŞ KALDURUVR yiraq yer sawin arqış kældürür 0 “Haberci (safr) uzaklardan yeni haberler getirir.” Şiirde: wa-ya'tika bi-l-axbari man lam tuzawwidi (“Beklemediğin bir anda sana haberler getirecek biri”)² 0	arqış P
'ARQİŞ arqış Uzak yerden birine “haber getiren (mursal) kişinin adı. Buradan gelerek :: 'NIK 'ARQİŞY KALDIY anig arqışı kaldi “Onun habercisi (rasul) geldi.” O “mesaj (risala).” anlamında olabilir.	
'ALQİŞ alqış “Dua etme, birbirinin iyiliklerini söyleme (tana', du'a', dikr ayadi, 'add manaqib).” :: 'UL BAK· KA' 'ALKİŞ BIYR·DIY ol begkâ alqış berdi “O emire dua etti (atna 'ala).” :: YALA'VAJ·QA' 'ALQİŞ· BIYR·KIL yalavaçça alqış bergil “Peygamber Muhammede salavat getir (salli).”	alqış

F

'UTRUḞ otruy “Ada (jazira).” 0	otruy
'ATLIḞ'AR· atliḡ är “Atlı (rajul faris).” 0	atliḡ
'UTLUḞ T'Ḟ otluḡ tay “Otlu (mu'shib) dağ.” 0	otluḡ
'ITLIḞ 'W itliḡ äw “Köpekli (du kalb) ev.” 0	itliḡ
'ARTIḞ artiy Bir kadının “mintanı (surda).” 0	artiy
'ARTIḞ artiy “Hayvana yükletilen iki yükten (ahad) [biri] 'idlay al-himl).” 0	
'AḞ·RIḞ ayriḡ “Ağrı (waja’),” genelde; vücudun neresi ağrıyorsa onunla adlandırılır.³ 0	ayriḡ
'AḞRUḞ SUNKVKY oḡruḡ süḡüki “Omurga kemiklerinden biri (fahqa).” 0	oḡruḡ
'UTRUḞ oḡruḡ “Derenin (jiz' al-wadi) dönemeci.” ::	

[I. 90/96]

62

TA'Ḟ'UTRUḞY tay oḡruḡi “Dağın dönemeci (munqata').”

'TLQ utluḡ Taraz yakınlarında bir şehir adı. 0 'UT·LUQ· utluḡ onların şivesinde “sabit (ari)”¹	utluḡ N D
'UḞTUQ uḡyuḡ “Genel soğukluk (zukam).” 0	uḡyuḡ
'ADRIQ adriḡ Arapça'da at-til (“turba”) bir bitki. 0	adriḡ
'ADRUQ· adruḡ Oḡuz şivesinde “diğer (ḡayr) anlamında bir sözcük. Türkler: 'ADIN· adin “diğerleri.” için Atasözü: 'ADIN KŞY NA'NKY NANKSINMA'S²	adruḡ D kişi P
adin nāḡi nāḡ sinmās “başkasının malı mal sayılmaz.” 0	
'UDLUQ udluḡ “Kol kemiğinin kalın yeri.” (mustaylaz 'azam ad-dira).” 0	udluḡ

61 1. EY. barini

2. Tarafa'nın Mu'allaqa'nın sonundan; bir ölünün haber anlamında.

3. ila a'da'ihî silindi ve yerine köşede ilayhi eklendi.

'UD·LUQ ³ udluq "Sığır gibi hayvanların yattığı yer (<i>mabit al-baqar min al-ari</i>)."	0	udluq
Aryu şivesi.		
'UD·MAUQ ³ udmaq "Hizmetçi, uyan. (<i>tabi'</i> , <i>şakiri</i>)."	0	udmaq
'AR·TUQ : artuq "Fazlalık (<i>ziyāda</i>)."	0	artuq
'URTUQ : ⁵ ortuq "Yoldaş (<i>şarīk</i>)."	Atasözü: 'UR·TUQ : ⁵ AR·DAN 'ARTUQ	ortuq P
'LM'S ortuq ārdān artuq almās "([Malın] paylaşımında) bir yoldaşın diğerinden fazla almaması." Bu söz kimilerinin adaletli davranmaları için söylenmiştir.	0	
'ŽMUQ ažmuq "Beyaz şap (<i>šabb abyad</i>)."	Saçsız baş buna benzer, bu yüzden:	ažmuq
'AŽMUQ TA'Z: ažmuq tāz söylenir, her ne kadar kel adamın başına şap serpiştirilse de. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. 0		
'IS·RIQ isriq Bebekleri kem gözlerden ve kötülüklerden korumak için söylenir. Birisi [hastanın] yüzüne buhur ile buhur dezenfekte eder (<i>yudaxxanu wa-yubaxxaru fī wajhihi</i>), sonra: "Def ol (<i>kun ma' dūḡ</i>) cin!" anlamına gelen 'ISRIQ 'ISRQ isriq isriq derler.	0	isriq
'USRUQ osruq "Fart (<i>rudām</i>)."	0	osruq
'USRIQ : usriq "Uykulu (<i>wasnān</i>)."		usriq
'AF·DUQ KİŞY ayduq kişi "Bir yabancı, kimliği bilinmeyen (<i>ad-daxīl allaḡī lā yu'rafu man huwa</i>)."	'DFUQ adyuq metatezle oluşturulmuş bir biçimdir. 0	ayduq D
'AFRUQ: ayruq "Ağır yük (<i>taqal al-matā</i>)."	⁶ Buradan gelerek :: 'AFIR 'AF·RUQ : ayruq	ayruq
QAYUVDA' QAL·DİY ayir ayruq qayūda qaldi "Bagaj (<i>al-ḡaml wa-t-taqal</i>) nereye bırakıldı?"	0	
'IWRQ iwriq "İbrik (<i>ibriq</i>)."	Bu sözcük ses ve anlam olarak Arapçayla aynı, ama Türkçede <i>bā</i> , <i>wā</i> ya değişir.	iwriq
	Manzume:	

[I. 92/100]

63

'IWRQ BAŞY QAZLAYUV **iwriq başi qazlayu** V
 SAIRQ TULUV KUZLAYUV **sayraq tolu közläyü**
 SAQINJ QUDİ KIZLAYUV **saqinç qoḡi kizlāyü**
 TUN KUN BILA' SAWNALIM **tün kün bilä säwnälim**

"İbriğin başı bir kazın boynu gibi ve kap dolu göz gibi; bu yüzden onun altındaki kaygıyı gömüp, gece ve gündüz mutlu olalım." 0

'UQ·RUQ uqruq "Engel (<i>wahaq</i>)."	Atasözü: [krş. 539 ya]: TA'TIF 'UQRUQN	uqruq P
'AK·M'S TNKIZNY QAY·FIQN BUKM'S taḡig uqruqin āgmās tānizni qayḡuqin		

62 1. *fī luyatihim* – bu bahsedilen yerdeki şiveye gönderme yapıyor olmalı. Onların şivesindeki bir yer adı için **udluq** (alt) yerine **utluq** kullanılmıştır. Bu şivedeki başka sözcük 251:9'da görülür: 'TLIQ.

2. Sonradan yazılmış bir sözcük üstte: NNK S'NM'S **nān sanmas**.

3. D iki kelimedede asıl D'den değişmiştir: D'nin noktası (siyah) *sukūn*'a değişti (kahverengi).

4. Sonradan eklenmiş alttaki sözcük: 'UYMAQ **uymaq**.

5. İkinci U belki de A'dır (ayırt edilemez); bu yüzden **ortaq**?

6. Sonradan *aṭ-taqal wa-l-mutā*' biçiminde değişti.

bögmās 0 “(Yumuşak) dağ bir kazmayla kazılmaz, 0 denize bir botla baraj yapılamaz.” 0 Bu söz ufak sebeplerden dolayı büyük bir iş reddedilemez anlamındadır. 0	
’UQLUQ oqluq “Titreme (<i>kināna</i>)” 0	oqluq
’AL·JAQ alçaq “Eli açık (<i>ḥalīm ẓarīf</i>).” 0	alçaq
’ULDUQ ‘AT· olduq at “Nalsız (<i>ḥāfī</i>) at.” 0	olduq
’ALFUQ alyuq Kāşyar’a ait bir köy adı. 0	alyuq N
’AM·RAQ KUNKUL amraq köñül “Saf kalp (<i>maḥmūn naqī</i>).” 0	amraq

K

’IB·RUK iprük “Kaymakla taze sütün karışımı (<i>an yuxlaṭa r-rā’ib bi-l-laban al-ḥalīb</i>)” Ekşi (<i>raṭi’a</i>) ya da bozuk süt (<i>maxīḍ</i>) içip kabız olanlara müshil olarak içirilir. 0	iprük
’BMAK äpmäk “Ekmek (<i>xubz</i>).” Yayma ve Tuxsi şiveleri, Oğuz ve Qifçāq şivelerinin bir bölümü. Arapçada telaffuz yakınlığından dolayı bunun [yani. äpmäk~ätmāk sözcüklerinde <i>p-t</i> değişimi] <i>bā’ wāw</i> değişimli bir eşiti var, ve sonra <i>tā’</i> ve <i>wāw</i> değişimi, <i>bi-llāhi wa-llāhi ta-llāhi</i> (“Tanrıyla!”) yeminlerinde olduğu gibi. 0 G Buna karşılık, bu kuralara Türk dillerinde nadir olarak rastlanır. 0	äpmäk D
’AITLIK¹ ätlik “Et kancası (<i>mi’lāq al-laḥm</i>)” Nitekim “kurban için hazırlanan bir koyun (<i>uḥḍirat li-d-dabḥ</i>): “koyun eti.” anlamındaki ’AT·LIK QVY ätlik qoy biçiminde söylenir. 0	ätlik
“Etlı butlu (<i>ḍaxm</i>) adam” : ’ATLIK KİŞY ätlig kişi şeklinde çağrılır. Ve de “ete sahip biri (<i>şāḥib al-laḥm</i>)” : ’ATLIG² KİŞY ätlig kişi şeklinde çağrılır. İnce <i>kāf</i> ile. Benim niyetim eğer onlardan bahsedilmese bilinmeyecek olanlar hariç sıfatlardan bahsetmemek. 0	ätlig G
’AT·RAK ätrāk Bir adamın “sağlığı (<i>aşqar</i>).” 0	ätrāk
’UTRUK³ ötrük “Enrika (<i>muḥtāl</i>).” Oğuz şivesi	Manzume: ötrük D

’UT·RUK³ ’UTN ’UTRIY LAYUV YUZKA’ BAQ’R

’ILKIN TUŞB· BIR·MIŞ ’ŞĠ BAŞRA’ QAA’R

ötrük utun oyrılayu yūzkā baqār

elgīn tūşüp bermiş aşıy başra qaqār

[I. 94/102]

64

“Hilekār (*ḍā ḥīla*) ve alçak (adamlar kaldı); hırsız gibi misafirlerin yüzüne bakar, misafiri ağırlar, verdiği yemeği başına kakar.” 0

’UTLUK ötlük “Öğüt (<i>iṣa</i>).” “öğüt” için ’UVUT· övüt kullanılabilir; kökü: ’UKUT· ögüt. 0	ötlük

63 1. İlk I (siyah) kahverengiyle çizilmiş.

2. G’nin üç noktası kahverengi.

3. İkinci U asıl A (?)’dan değişti.

'ATMAK ätmäk "Ekmek (<i>xubz</i>)."	0	ätmäk
'IJ·LİK içlik "İpekli kumaş (<i>waliyya as-sarj</i>)."	0	içlik
'IJ·MAK ıçmāk "Sağmak, koyun derisi (<i>farw al-birqān</i>)."	0	ıçmāk
'IDRIK ıdrig "Kaba (<i>xašin</i>)."	Aryu şivesi. Kökü: IRIK irig .	0 ıdrig D
'UDLAK ¹ ödläg "Zaman (<i>zamān</i>)."	Manzume: [= 462 yunçiy]:	ödläg

'UDLK QAMUṬ KUFRADIY
'AR·DAM 'ARİF SAWRADY
YUNJİF YAWUZ TAWRADY
'AR·DAM BAKY JARTILUVR

ödläg qamuy käwrädi
ärdäm ariy säwrädi
yunçiy yawuz tawradi
ärdäm begi çärtılūr

V

"Zaman zayıfladı ve erdemler azaldı, zayıflık ve karanlık güçlendi, çünkü erdemli emir öldü"-burada Kral Afrasyab'dan bahsediliyor. 0

'UDRAK NA'NK üdräg nāḡ "Mamur, gelişen (<i>rāyi</i>) [tanımlanmış]."		üdräg
'ADLIK NA'NK ädlik nāḡ "İyi kullanılabilen her şey (<i>yuntafa'u bihi</i>)."	0	ädlik
'URPAK ürpāk Bir adam ya da hayvanın "tüyleri (<i>aş'at</i>)."	0	ürpāk
'ARTIK ärtik "İyi seyahat edilebilir yol (<i>tarīq maslūk</i>)."	0	ärtik
'URTUK ² örtüg "Örtü (<i>sutra</i>)" kutsal mezarların üstünü örtmek için kullanılan ipek örtü gibi; ve de bir şeyi "örtüsü (<i>yiṭā</i>)."	0	örtüg
'URJUK örçüg "Saç örgüsü (<i>ḍafīra</i>)."	Oyuz şivesi. 'URKUJ ³ örgüç [60]'ün metatez şekli. 0	örçüg
'URDAK ördäk "Ördek (<i>iwazz</i>)."	Atasözü: QA'Z· QUBSA' 'URDAK KUVLG	ördäk
'K'NVR [dikkat] qāz qopsa ördäk ellānūr (?) "Kaz ⁴ gölden yükselirse, ördek kapar onu." Bu söz bey ayrıldıktan sonra halk üzerinde büyüklük iddia eden düşkün kimse için söylenmiştir. 0		P
'ARSAK· 'ŞL'R ärsäk ašlār "Fahişe (<i>mumisa bāyiya</i>)."	Atasözü: 'ARSAK 'ARK' TKM'S 'IYWAK 'AWK' TKM'S ärsäk ärkä tägmās, ēwāk äwkä tägmās "Hızlı fahişe (<i>al-'ajūl min al-bawāyī</i>) nadiren adam bulur (bağlantı kurmadan acele eder, bunun gibi)	ärsäk

[I. 95/104]

65

Acelecı adam da bir engele takılarak eli boş kalır (çünkü o atını çok yorar.)" Bu Peygamberin söylediği gibidir, "yolcu zor durumdadır, çünkü onun binek hayvanı ne ölür ne de canlanır." Bu söz acele edenler için söylenmiştir.

'AR·LİK ärlik "Erlik (<i>rujūliyya</i>)."	ärlik

- 64 1. D'nin noktası kısmen kahverengi *sukūn* (·)'a değişti.
2. İkinci U asıl A (?)'dan değişti.
3. İlk U asıl A (?)'dan değişti.
4. EY. *xayf*, *baṭṭ* için hatalı.

'AR·NAK ärnäk "Parmak (<i>işba'</i>)."	'R·NG'K ¹ ärnäk.	0	ärnäk D
'IYZ·LIK izlik "Sandal (<i>hiḏā'</i>)."	Deve derisinden yapılır. Atasözü: 'IZLIK BUL- SA' 'AR· 'ULDIYMA'S· IJ·LK BULSA' 'AT· YAFRIYM'S izlik bolsa är oldīmās, içlik bolsa at yayrīmās "Sandallı bir adam varsa, o yalın ayak gitmez; atın (arkasında) ipek bir elbise varsa, o sinirlenmez." [Bu söz] ihtiyatlı olmayla ilgili öğüt vermek için söylenmiştir. 0		izlik P
'AS·RUK äsrük "Sarhoş (<i>sarkān</i>)."		0	äsrük
'AWŠUK äwšük "Kiriş, kalas (<i>'āriḏa</i>)."		0	äwšük
'ILRUK ilrük "Sedef otu (<i>ḥarmal</i>)."	Uç şivesi.	0	ilrük D
'UMZUK ² ümzük "Ön veya arkasıyla eğer tahtasının ucu (<i>ṭaraf ḥanw as-sarj</i> <i>muqaddam^{an} wa-mu'axxar^{an}</i>)."		0	ümzük
'IK·DUK igdük Süt veya eksi süttten yapılan, peynire benzer bir yiyecek.		0	igdük
'AKRIK ägrik "Pamuk (<i>yazl</i>)."		0	ägrik
'UG·RUK ¹ ügrük "Bebek beşiği sallama (<i>taḥrīk al-mahd li-ş-şabī</i>)."		0	ügrük
'AK·ŠIK ¹ ägšig "Ekşi (<i>muzz</i>)" bir şey.		0	äkšig
'AKSUK ägsük "Eksik (<i>nāqış</i>)" bir şeyler. :: 'KSUK YARMA'Q ägsük yarmāq "eksik dirhem." 0			ägsük
'UG·MAK ¹ ügmäk "Kadının kulağındaki (<i>xurs, ḥalaqa</i>)," altın ya da gümüş küpe. 0 O kök şeklinde bir masdar. 0			ügmäk
Yığın halindeki şeyler (<i>mukawwam</i>): 'UKMA'K ükmāk şeklinde söylenir. O kök biçiminde bir masdardır. 0			ükmāk
'ANDAK ändäk "Çatı (<i>sath</i>)."	Oyuz şivesi.		ändäk D

L

'UJKUL ¹ üçgil "Üçgen (<i>mutallat</i> [tanımlanmış])."		0	üçgil
'R·SAL SAJ· arsal saç "Göğse kadar uzanan saç (<i>aşhab</i>)."		0	arsal
'AŠTAL 'UTUL atšal oyul "Yaşlı bir adamın oğlu (<i>'ujza walad ar-rajul</i>)."		0	aštal
'ANDIK 'AR· ändik ar "Ahmak adam (<i>ablah</i>)."	Atasözü: 'ANDIK 'UMA' 'AWLIKNY 'AFIR·LA'R· ändik ümā äwligni ayırlār "Şaşkın konuk evsahibini ağırlar." Bu söz ağırlamanın konuk için olduğunu belirtmek için söylenmiştir. Manzume:		ändik D

[I. 97/106]

66

'AN·DIK KIŠIY TAYTILSUVN
'IYL TURV YATILSUVN [dikkat]

ändik kişi tētilsün
ēl törü ētilsün¹

V

- 65 1. G'nin üç noktası kahverengi.
2. İlk U asıl A (?)'dan değişti.

- 66 1. Çeviri (*taşluḥu*) böyle okumayı gerektirir. Muhtemelen baştaki *elif* (') TURV sözcüğünün V'sinden sonra onun gereksiz olduğunu düşünen gayretli yazıcının bir ihmali ve Türk dillerindeki sözcüklere ait değildir.

TUQLY PURY YAYTILSUVN²
QDİV YM' SAWLSUVN

toqli böri yētilsūn
qaḍyu yemā sawulsūn

“(Biz kılıçla sıkıntıları açacağız,) ta ki ahmaklar ayılsın, gerçek anlamda vilayet barışa kavuşsun; kurt kuzuyla yakın yürüsün,³ ve bizden kaygu gitsin.” 0

M

'UTRUM örtüm “İlaç (<i>dawa' mushil</i>).” 0 “Sütün özsuğu (<i>šubrum</i>)” SUVT_	örtüm
'UTRUM sūt örtüm şeklinde söylenir. Bu Arapçaya yakın bir kullanımdır [ses ve anlam bakımından]. 0	
'AX·ŞAM_ axşam “Akşam (<i>waqt al-mayrib</i>).” 0	axsam
'AD·RIM_ ädrim [“semer yastığı”] Eyer tahtasının her iki yanındaki deri. 0	ädrim
'UDRUM üdrüm “En iyi seçenek (<i>xiyār</i>). 0	üdrüm
'AR·DAM_ ärdäm “Erdem, edep (<i>adab, maqiba</i>).” Atasözü: [= 169 til , 501 tıl]: 'AR·DAM BAŞIY TIYL ärdäm başi tıl “erdemin başi dildir”- konuşmasını iyi beceren toplumda saygınlık kazanır. 0	ärdäm P
'US·TAM_ üstäm Eğer ya da kemerlerdeki altın ve gümüş “kakma (<i>mā yuraşsa'u</i>)” Oyuşlar ona: SA·XT sāxt [Farsça'dan alıntı] derler. 0	üstäm D
'IS·RIM KİŞİ isrim kişi “Dişlerini sıkın ve kaşlarını çatan bir adam (<i>mutaqabbid, qaṭūb</i>).” 0	isrim
'İŞKUM işküm “Kraldan önce konulan kâse şeklinde tepsi (<i>mā'ida ka-hay'a al-jafna</i>).” Ayakları yoktur. 0	işküm
BYR 'UQTAM YR bır oqtam yēr “Bir yerin bir ot atımlık uzunluğu (<i>qadr ramiyya</i>).” 0	oqtam
'AK·RIM_ ägrim “Girdap (?), su toplanan yer (<i>tayhūr⁴ al-mā' wahwa mustanqa'ahu</i>).” ägrim	
'IM·RAN imrān “Bir sorun başladığında ülkenin tüm grupları çekinmeksizin bu sorunu çözmeye çalışırlar. (<i>kull jamā'āt min ahl walāya idā xāḍū fī amr</i>).” :: 'MRAM TIYRİŞTY [dikkat] imrān tāprāsti “Toplum (<i>jamā'a</i>) harekete geçti.”	imrān

N

'UTFUN utyun Eyerin sol yanındaki kayış ⁵ ; kolanın zili ona bağlı ve diliyle bağlanır. utyun

2. İlk Y kahverengiyle Q'ya değişmiş; **qatilsūn** (kuzu ve kurt birlikte katılabilirler) mükemmel bir okuyuş olabilir (krş. QB 461, 1040, 3096) ama kafiye ve çeviri ile uyum sağlamaz (bakınız bir sonraki not)

3. *fa-yamši q-dī'b ma'a l-jaḍa'a min aq-dī'b ma^{an}* xalfahu. Son dört sözcük EY'da silinmiş, ama anlam 476 **yetil-** (*laḥiqa*) ile uygun. Clauson (ED, 469) *min aq-dī'b'i min aq-da'n'a* düzeltir; krş 217 **toqlu**.

4. Clauson (ED, 113) *tayhuwa* şeklinde düzeltti; ama krş. 199 **tarim**'de *tayhūr* “bataklık kumu”. Normal olarak *wahwa* Türk dillerine çevrilen Arapça anahtar sözcüklerin tanımını verir; burada *wa-?* için hatalı.

5. EY. *ansā, aysar* için hatalı (?).

'ARQUN arqun “Vahşi hayvandan üremiş ve evcilleştirilmiş kısırak.” O en hızlı koşu atı. 0	arqun
'URKAN· örgän “Devenin kolanının bir sırumı (<i>nis</i> ’).” Oğuz şivesi.	örgän D
'AR·KAN· ärkän Şöyle böyle “bir zamanda (<i>ḥālata</i>)” anlamında bir sözcük.	ärkän

[I. 98/108]

67

Buradan gelerek :: 'UL KALUR 'ARKAN· KUR·DUM ol kälür ärkän kördüm “o gelirken onu gördüm.” 0	
'IRKIN SUVW irkin sūw “Su toplanan yer (<i>mustanqa</i> ’).” Bir şeyler için “bir araya gelme (<i>mujtama</i> ’)” da aynı şekilde söylenir. Bu sözcükten Karluk şeflerinin ünvanı olan N sözcük türemiştir: KVL· 'IRKIN köl irkin onun akıllı dolu bir havuz gibidir.” 0	irkin
'IRKIN YAḠMUR irkin yaḡmur “Günlerce devam eden yağmur (<i>dā'im ayyām^{an}</i>).” 0	
'ARQUN arqun “Gelecek yıl (<i>al-‘ām al-muqbil</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'ARQUN 'YZY arqun İzi “gelecek yıl ve bir sonraki yıl.” 0	arqun
'URKUN ürkün “İnsanların düşmanlarından dolayı düştüğü panik (<i>hazāhiz</i>).”	ürkün
'UTRAN ortan “Pantolonlar (<i>sarāwīl</i>).” Ben onu Yaymalarda duydum. 0	ortan
'IJ·KIN 'AR· içkin är “Düşmanlara üstün gelen ve cesaretli davranan bir adam (<i>daxala min al-‘aduww mustaslim^{an} wa-āmanūhū</i>).”	içkin
'US·TUN üstün “Üst (<i>fawq</i>).” anlamında bir takı :: 'ANDÄ ¹ 'US·TUN anda üstün “onun üstü.” 0	üstün
'AS·TIN astin “Alt (<i>taḥt</i>).” anlamında bir takı. Kaba bir sözcük; daha naziği: 'ALTIN altin şeklindedir. 0	astin D
'AWRAN äwrän “Demirci ocağı şeklinde inşa edilen bazı şeyler ve pişirmek için kullanılır.”	äwrän
'ALTIN altin “Alt (<i>taḥt</i>).” anlamında bir takı.” 0	altin
'İŞGUN işyun “Münakaşa (<i>rībās</i>).” 0	işyun
'AŞKIN TUBRA·Q äskin topraq “Savrulan toprak (<i>munhāl</i>).”	äskin
“Ata dörtlü binme (<i>saḡar mu'addī</i>): 'AŞKIN äskin şeklinde söylenir. Buradan gelerek “habercinin ata binmesi” : 'AŞKINJY äskinçi şeklinde söylenir. 0	
'AMŞAN aşman “Yünlü post, deri içinden yapılan bir deri (<i>burqān, jild yuttaxaḡu minhu l-farw</i>).” 0	aşman
'ANDÄ·N ² andan “Şundan sonra (<i>ba'da dālika</i>).” anlamında bir Oğuz sözcüğü. Buradan gelerek :: 'ANDAN 'AY·DIM andan aydim “ben bundan sonra söyledim (<i>ba'dahu</i>).”Türkler <i>elif</i> le 'ANDA' anda derler, ama anlamı “orada (<i>hunāka</i>)”dır [78], bu yüzden :: MAN 'ANDA' 'AR·DIM män anda ärdim “oradaydım.”	andan D

İkizleşme

T

67 1. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle eklendi (nunlanma gösterir, bu yüzden: **andan**).

2. İkinci A: Bir başka A kahverengiyle eklendi, ikinci bir *elif* (') de kahverengiyle.

'ARTUT ärtüt “Emirin huzunda sunulan at gibi “bir hediye (<i>hadiyya</i>),”; sonra her hediye: 'ARTUT: ärtüt şeklinde söylenir.	ärtüt

Q

'ARQUQ KİŞİY arquq kişi Bir adamın “inatçılığı (<i>ḥarūn</i>),” 0 'ARQUQ arquq “iki duvar ya da kolum arasına odun tıkama (<i>xašaba mu'tariḍa</i>).”	arquq

K

'UBKUK üpgük “Hudhud (<i>hudhud</i>).” Çigil şivesi. 0	üpgük

[I. 100/110]

68

'AM·KAK ämğäk “Zorluk (<i>miḥna</i>).” Atasözü: 'AM·KAK 'AKINDA' QALMA'S ämğäk P ämğäk äğindä qalmās 0 “Zorluk kollarına bağlı kalmaz.” Bu yüce Allah'ın sözlerine benzer [Q. 94;6]: “Doğrulukla zorluklar basit gelir.”	
'UM·KUK ümğük “İmik- yani., kafatasının yumuşak kısmı (<i>al-qurqūf wahwa ramā'a¹ ar- ra's</i>).”	ümğük

Manzume:

'AY·DY SANIK 'UVDV
'AM·KAK TALIM 'YDV
YUMŞAR QTIF 'VDV
KUNK·LUM· SANK' YUKRUK

aydi sänig udu
ämğäk tälüm idu
yumşar qatıy udu
köñlüm saña yügrük

ämğäk V

Sevgilinin hayalini anlatarak diyor ki, [krş. 59 **añar**] bize kadar bu sert dağları aşarak nasıl ulaştın? Ve o cevap verir: “Kalbin senin yanına çabuk gelmek dileğiyle çarpıyor, bu yüzden dağlar yumuşadı.” 0

'ASKAK äşgäk “Eşek (<i>himar</i>).” İki şivesel varyanttan biri, diğeri: 'ŞYA'K äşyäk . äşgäk D ya' çift harflerden birinin alternatifidir. Aynı şeye <i>taqadda l- bazi</i> ifadesindeki gibi Arapça'da da izin verilir – onun kök şekli <i>tadaddada</i> (“atmaca üzerine atladı”); ya da Allah'ın sözlerinde [Q. 75:33]: <i>tumma dahaba ila ahlihi yatamatta</i> – yani. <i>yatamattatu</i> (sonra o kibirlice evine gitti”); veya [Q. 91:10]: <i>wa-qad xaba dassaha</i> - Aslı <i>dassasaha</i> (“onu baştan çıkartmada başarılı oldu”). ² 0	
'AR·KAK ärkäk Hayvanların “erkeği (<i>dakar</i>).” Buradan gelerek “horoz (<i>utrufan</i>)”: ärkäk 0 'AR·KAK TAQ·IV ärkäk taqayū şeklinde söylenir. 0	
'INKAK ingäk “İnek (<i>bakara</i>).” 0	ingäk
'INKAK ingäk “Dişi kaplumbağa (<i>al-unta min as-salafil</i>).” Oğuz şivesi.	D

68 1. EY. *rimaya*.

2. Arapça sözcükler *taqaddā*, *yatamattā*, *dassā*, *yā'*lı (*elif maqşūra*) sonla telaffuz edilirler; Kāşyarī bu *yā'*nın *tadaḍḍaḍa*, *yatamaṭṭaṭu* ve *dassasa* sözcüklerinde son ünsüzün bir “alternatifi” olarak düşünür.

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

R

'UY·TUR **uygur** Türklerle barış yaptığında Zülkarneynin inşa ettiği beş şehirden **uygur** N oluşan bir vilayet (*wilāya*) adı. Bu bana Muḥammad Çaqır Tonqa Hān'ın oğlu Nizām ad-Dīn Isrāfīl Ṭoḡān Tegīn tarafından söylenildi. O babasının hakimiyeti hakkında: Zülkarneyn Uygur vilayetinin yakınına yaklaştığında, Türklerin hakamı dört bin adamını ona doğru gönderdi. Onların şapkalarının kanatları şahinlerin kanatları gibiydi ve onlar geriye ve ileriye eşit şekilde ok atabilirlerdi. Zülkarneyn onları görünce hayrete düştü ve

[I. 102/112]

69

[Farsça olarak]: “bunlar kendilerini beslemede özgürdürler”- onların hiç kimsenin yiyecek vermesine ihtiyaçları yoktur, çünkü av asla onlardan kaçırılmaz ama onlar istediklerinde onu yakalarlar anlamında *ṡān xud xurand* dedi. Bu yüzden bu vilayet: XUDXUR **xudhur** şeklinde adlandırılır. [İlk *xā*] *elif* e dönüşmüştür. Bu durum illetli harflerle ilgilidir, onlar bir başkasına değışirler, özellikle de *xā*, *elif* ve *elif*, *xā* ile. G

'Bu kitabın yazarı Maḥmūd: bununla ilgili bizim büyükbabalarımız, emir sözcüğünü *xamīr* şeklinde söylediler, çünkü Oğuzlar *'amīr* sözcüğünü söyleyemezler, onlar *elif* i *xā* ya çevirdi ve *xamīr* şeklinde söylediler şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bizim atamız- o Samanilerden Türklerin oturduğu toprakları fethetti- *al 'amīr* JRKYN (?) şeklinde söylenir.¹ Benim gösterdiğim gibi onlar *elif* i *xā* ya değıştirdiler. Uygurlarla ilgili olarak: Onlar *xā* yı *elif* e değıştirdi, yine onlar *xud* sözcüğünde *yā* içinde *dāl* yaptı- bu önemli bir kural, yani *dāl*, *yā* yapılabilirdi. Sonra onlar *xur* sözcüğünde *xā* yı *ḡayn* yaptılar – *xā* nın *ḡayn* 'a ve *ḡayn* 'ın *xā* ya değışimine *xatara~ḡadara* (“o ihanet etti”) gibi durumlarda da izin verilir [Arapça'da da]. D

Bu vilayet iyi atıcı olmayan ve imansız olan insanların güçlü olduğu beş şehri kapsar: Onlar: SULMY **sulmi**, Zülkarneyn tarafından kuruldu; sonra QUVJUV qoço; sonra JANBALIQ **janbaliq**; sonra BİYŞ BALIQ **bēš baliq**; sonra: YANKY BĀLYQ **yañi balīq**. N

Ş

'AYTİŞ **aytiş** “Bir kimsenin hal ve hatırını sormak (*an yas'ala r-rajulān kull wāḡid minhumā ḡāl al-āxar*).” **aytiş**

69 1. Metin şöyle okunur: *al 'amīr beherkin*. Atalay'ın okuma önerisi: **xamir Tegīn** (Tercüme I, 112n.; Dizin, 832). Togan ismi “Beherkin” şeklinde okur (dikkat; *Atasız Mecmua* 17, 1932, pp. 133-4). En basit düzeltme: *al-'amīr* (*al-xamīr*? için hatalı) *baḡr tegīn*; veya muhtemelen: *al-'amīr naşr tegīn*. Pritsak (*TM* 10, 1953, pp. 243-4)'a göre, o 389/999'da Samaniler Devletine son veren Hazneli Maḥmūdla beraber bulunan Arslan İlig Naşr ibn 'Alī'den ziyade 382/992'de Samanilerden Buhara'yı fetheden Buyra Hān Hārūn al-Ḥasan ibn Sulaymān olmalıdır.

F

' <u>A</u> YITİF aytiy “Birini hatırlamak (<i>al-istixbār ‘an as-sālama</i>),” anlamındaki ' <u>A</u> YITİŞ aytiş sözcüğünün bir varyantıdır.	aytiy D

Q

'AY·RUQ ayruq “Diğer (<i>yayr</i>)” anlamındaki [62 adruq sözcüğünün] bir biçimi. Oğuz şivesi.	ayruq D
'AYRIQ ayriq “Ayrık otu (<i>tīl</i>).” – nazik bir bitki. Türkler: 'DRIQ adriq şeklinde söylerler, ve Oğuzlar onu <i>yā</i> ya [ör. <i>q</i>] değiştirir. 0	ayriq D
:: 'AYLUQ 'AYLUQ ayloq ayloq “Öyle böyle (<i>kaḏā kaḏā</i>).” Oğuz şivesi.	ayloq D

Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

L

'AY·LA' ayla – Oğuz şivesi – “Bu yüzden (<i>ka-ḏālika</i>).” :: 'AY·LA' QILTIL ayla qilyil “bu yüzden yap (<i>kaḏā</i>).”	ayla D
'UY·LA' öylä “Gece (<i>zuhr</i>).” Oğuz şivesi. Qifçāqlar <i>yā</i> yı <i>zāy</i> yaparlar ve: 'UZLA' özlä şeklinde yaparlar.	öylä D

Bir Başka Tip

Q

'A·J·LIQ āçliq “Aç (<i>majā'a</i>).” 0	āçliq

[L. 104/114]

70

'AŞLIQ aşliq “Mutfak (<i>maḥḥax</i>).” ¹ Oğuzlar “buğday (<i>burr</i>)” sözcüğünü: 'AŞ·LIQ aşliq şeklinde söylerler.	aşliq D

K

'ŞYAK äşyäk “Eşek (<i>ḥimār</i>).” 'AŞKAK äşgäk bir varyanttır. <i>yā</i> lı şekil [yani. äşyäk] daha nazik şekli.	äşyäk D

W

'AWIYA awya “Ayva (<i>safarjal</i>).” Bir biçim. ²	awya D

70 1. EY. *muḥḥax* – klasik bir şekil değil; belki de *miḥḥax* “yemek pişirme aleti.” şeklinde okunabilir.

2. Muhtemelen **aywa**, düzenli şekil, metinden düştü.

'NKLİK **äñlik** "Kızıl (*raxf*).” – kadınların dudaklarına sürdükleri kırmızı renkte boya **äñlik** (*wajanāt*).

N

'UNKDUN **öñdün** "Ön (*quddām*).” anlamında bir sözcük. Oğuzlarda *dāl* ve *nūn* **öñdün** D düşer ve: 'UNK: **öñ** şeklinde söylerler. :: 'NKDUN YURUT: **öñdün yort** "önden inmek (*sir bi-farasika quddām^{an}*).” Onlar doğru şekle sahip.⁴

Sonunda Nazal Harf Bulunan Sözcükler

'UL·DANK **uldañ** "Bir ayakkabının teki (*afsal al-xuff*).” Atasözü: 'IT·Q' 'WUT' **uldañ** P **AT·SA'** 'ULDANK YİY(T)M'S **itqa uwut itsä uldañ yēmās** **0** "Eğer biri bir köpeğe nazikçe vurursa, ayakkabının tekini yemeyecek.” **0** Bu alçakgönüllü davranması istenen kişilere öğüt olarak söylenmiştir. Anlamı: Alçakgönüllü olmanın kötü davranışı durduracağıdır.

[I. 105/116]

71

L

'ŽLNK **azlañ** "Bukelemon (*ħirbā*).” İki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. Oğuz şivesi **azlañ** D

D

'IZDANK **izdañ** "Bir çeşit balık yakalama oltası (*šabaka*).” Kanalın ortasına yaş ağaç **izdañ** çubukları dikilir, kanalın ortasında bir açık bir kapı bırakılır, ağ kapının ağzına konur ve balıklar onun içine girer gizli bir kere de hepsi çekilir.

S

'AXSUNK· 'AR· **axsuñ är** "Sorhuş olup kavga eden kişi (*mu'arbid fī sukrihi*).” **axsuñ** D
Şive varyantı: 'AXSUM **axsum**.

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

'AY·BANG¹ 'AR· **aypañ är** "Kel (*aşla*) adam.” Çigil şivesi. **aypañ** D
'AY·DINK **aydiñ** "Ayışığı (*faxt al-qamar*).” **aydiñ**

71 1. G'nin üç noktası kahverengi.

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

'AR_İNGA'N ¹ 'AR· ärñān är "Bekâr ('azab) adam." Atasözü: 'ARNK'N_KA' ärñān P
'ALIK· QARIY BUVZUN 'UVM' TUIKA'MA'S· ärñānkä ällig qari bōzün ūm tükāmās "Elli kubitlik kumaş bir bekarın pantolonları için yeterli değildir."- çünkü yabancı onu onun için dikmez. Bu evlenmesi istenen kişilere öğüt olsun diye söylenmiştir.

Bölüm: *af' āl, uf' āl, if' āl*, çeşitli hareketleriyle ikinci harfinde ünlü bulunanlar

R

'ARQA'R· arqār "Dişi dağ keçisi (<i>arwiyya</i> [tanımlanmış].)" Boynuzundan bıçak sapı yapılır. 0 arqār
'ŠBA'R ašbār "Samanla kepek karışımı atlara yem olarak verilen bir yem." 0 ašbār
'AIŠL'R· ešlār "Kadın (<i>mar'a</i>)." Kökü: "saygın kadın (<i>as-sayyidāt min an-nisā</i>) anlamındaki 'AŠIYLA'R· ešlār sözcüğüdür; sözcük sık sık kullanıldığından <i>yā'</i> hafifleme amacıyla düşmüştür. O tekil ve çoğul olarak kullanılır. Bu adın verilmesinin uzun bir hikâyesi vardır. G ešlār

Γ

'UXŠA'Γ oxšay "Benzeme, gibi (<i>šabīh</i>).": 'ANIK· 'UXŠA'ΓIY anig oxšayi oxšay "ona benzeyen kimse." 0
'AR_QAΓ· arqāy "Bez, halı (<i>luḥma at-tawb</i>)." 0 arqāy
'UWRUVΓ owruy "Kemiğin ek yeri (<i>maḥsil</i>)" ya da bir dağın yamacı (<i>jiz', munqata'</i>) owruy anlamına gelen 'UΓ_RUVΓ· oyrūy [61-62] sözcüğünün bir biçimi. D
'UWRUVΓ owrūy "Bel kemiğinin boyunla birleştiği yer (<i>fahqa</i>)." Bu üç biçimden en doğrusu: D

[I. 107/120]

72

'UTRUVΓ oyruy 'tur.
'UTRA'Γ uyrāy "Amaç, niyet (<i>qaşd, 'azīma</i>)." 0 uyrāy
'ANDA'Γ andāy "Öyle (<i>ka-dālika</i>)." anlamında bir sözcük." Bu yüzden:: 'ANDAΓ andāy
'AY·DIM anday aydim "Ben öylece (<i>kaḍā</i>) söyledim." Çigil şivesi. 0 D
'NIDΓ indāy (?) "Elekt kasnağı (<i>iṭār al-munxul wa-l-γirbāl</i>)." 0 indāy ?

Q

'UBRA'Q· oprāq "Yıpranmış (<i>xalaq</i>)" elbise. Buradan gelerek :: 'UBRA'Q TVN· oprāq tōn "yıpranmış elbise." 0 oprāq
'ATΓA'Q· atyāq "Sarı su hastalığı (<i>şufār, qawlanj</i>)." Sarı çiçekli bir bitki de atyāq
'ATΓA'R atyāq diye çağrılır. Yüzü kaygıdan sararmış olanlar ona benzer.
'UJMA'Q· uçmāq "Cennet (<i>al-janna</i>)." Manzume: uçmāq

TURLK JJK YAZIL·DIY	türlüg çeçäk yazildi	V
BARJIN YADM KARILDY	barçin yağım kārildi	
'UJM'Q YARY KURUL·DIY	uçmāq yeri körüldi	
TUMLI' YAN' KALKUVSUVZ	tumliy yana kalgūsüz	

Baharı betimleyerek: “Türlü türlü çiçekler açıldı, ipek halı serildi ve cennetin yeri görüldü (mevsim ılık oldu) soğuk asla geri gelmeyecek.” 0

'AXSA'Q axsāq “Topal, aksak (<i>a'raj</i>).”	axsāq
'ART'Q NA'NK artāq nāñ “Bozulmuş nesne (<i>fāsīd</i>).” 0	artāq
'URFA'Q oryāq “Orak (<i>minjal</i>).” 0	oryāq
'UT·RA'Q oyrāq Sınırdan oturan bir Türk oymağı: QARA' YİGA'J qara yiyāç oyrāq N şeklinde söylenir.	oyrāq N
'AFLA'Q YYR· aylāq yēr “İssiz (<i>lā anīs bihi</i>) yer.” 0	aylāq
'UTL'Q oylāq “Oğlak (<i>jady</i>).” Atasözü: 'UTLA'Q YLIK SIZ 'UTL'N BİLK SIZ oylāq P oylāq yiliksiz oylān biligsiz 0 “Oğlakta ilik, çocukta bilgi yoktur.”	oylāq P

K

'IS·TA'K istāk “İstek, araştırma, irdeleme (<i>ṭalab, tatabbu', faḥṣ</i>).” Buradan gelerek ::	istāk
'IS·TAK QUB·DIY ¹ istāk qopdi “İstek (<i>ṭalab</i>) geldi.” 0	
'US·TA'K üstāg “Ziyade, ekleme (<i>ziyāda</i>),” bine yüz eklemek. Buradan gelerek ::	üstāg
MAN USTA·K BIYR·DIM· mān üstāg berdim “Ben üste verdim.” denir.	

N

'B·L'N aplān Sıçan (<i>jirdān</i>) cinsinden küçük bir hayvancık.	aplān
'AR·TUVN aryūn Sıçan (<i>jirdān</i>) cinsinden küçük bir hayvancık. Uzunluğu yarım arşın kadardır. Duvarlardaki çukurlarda yaşayan bazı kuşları avlamak için kullanılır. Eğer o bir koyuna sıçarsa koyunun derisi sarıya döner, eğer bir insana atlarsa insan sidik tutukluğuna yakalanır. 0	aryūn

[I. 108/120]

73

'LTVN altūn “Altın (<i>ḍahab</i>).” 0	altūn
'UMKA'N ömgān “Şahdamarının iki yanında bulunan damar (<i>wajad</i>).” 0	ömgān
'İN·KA'N ingān “Dişi deve (<i>nāqa</i>).” Atasözü: 'İN·KA'N 'INK·RASA' BUTUV BUZLA'R ingān iñrasa botu bozlār 0 “Dişi deve inlediğinde yavru deve ses verir.” 0 Bu akrabalık ilişkilerinin devam ettirilmesi amacıyla söylenmiştir. 0	ingān P

Ş

'UYN'Ş· oynāš “Başka biriyle sevişen kadın (<i>lahā man yarhaquhā ḥarām^{an}</i>).”	oynāš

Q

'UYN'Q 'ŠL'R oynāq ešlār “Oynak (<i>ṭula'a xuba'a</i>) kadın.”	oynāq

N

'AY-RA'N: ayrān “Ayrān (<i>māxiḏ</i>).”	ayrān

Sonunda Vāv Bulunan Sözcükler

Γ

'UYN'A'ΓUV YIYR oynāyu yēr “Oyun yeri (<i>mil'ab</i>).”	oynāyu

N

'ULYA'N: ¹ ulyān Bir bitkinin güzel kokulu kökü (<i>ar-rāl</i> [?- tanımlanmış]).	ulyān

K

'ARNK'K ärṇāk “Parmak (<i>iṣba</i> ’).” Atasözü: BİYŠ 'RNK'K TUVZ 'ARMA'S beš ärṇāk tūz ärmās “Beş parmak da bir değildir”- insanlar da birbirine tıpatıp benzemezler.	ärṇāk P
'URNGA'K: ² ürṇāk “Kireç (<i>jaṣṣ</i>).”	ürṇāk

Bölüm: *fa'al, fa'ul*

J

'ALUVJ aluḥ “Sarı erik (? <i>barqūq</i>).” ³	aluḥ
'ULA'R ulār “Keklik (<i>ya'qūb</i>).”	ulār

Z

'UVSUVZ KIŠY ūsūz kiši “Uykusuz (<i>šaqdān</i>) kişi.”	0	ūsūz
'ISIZ esīz “Haşarı (<i>a'ram</i>),” çocuk.	0	esīz
'ADIYZ ädīz “Yükselmiş (<i>murtafi'i</i>).”		ädīz

Š

'AIKYŠ egīš “Maden eritildiğinde çıkan pislik (<i>suḥāla kull mā yuḏābu min al-jawāhir</i>).”	0	egīš

- 73
1. Y sonradan B'ye değişti. (bir nokta kahverengi).
 2. G'nin üç noktası kahverengi.
 3. EY. *barūd*.

'IKYŠ igiš “İğdiş edilmiş (<i>ḥarūn</i>)” hayvan.	igiš

K

'AIWA'K 'AR ewāk ār “Aceleci (<i>‘ajūl</i>) adam.” 0	ewāk
'AILUVK ⁴ ālūk “Alay (<i>suxriyya</i>).”	ālūk

Γ

'ULA'Γ ulāy “Emirin emrini yetiştirmek isteyen habercinin bir başkasını bulana kadar bindiği at.”	ulāy
'ULA'Γ ulāy ⁵ “Yama (<i>ruq'a</i>).”	

Q

'UX'Q oxāq “Kayısı kuyu (<i>‘uṣāra falīq al-mišmiš</i>)” ⁶ . 0	oxāq
'UŠ'Q ušāq “Koğuculuk (<i>namīma</i>).” :: 'UŠ'Q SUVZ ušāq sōz “koğuculuk sözü.”	ušāq

L

'USA'L KIŠIY osāl kiši “Gafil (<i>γāfil fī l-umūr</i>) kişi.” 0	osāl
'IN'L ināl Annesi Hātūn olan	ināl N

[I. 110/122]

74

babası ortalık adamı olan genç. Bu kök anlamı.

N

'UJA'N uċān “İki yelkenli gemi (<i>saḫāna dāt janāḥayn</i>).” Qifċāq şivesi.	uċān D

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

'AYA'S KVK ayās kōk “Açık (<i>muṣḥiya</i>) hava.” Bu yüzden köleler yüzlerinin güzelliğinden (<i>ṣafā</i>) 'AYA'S ayās şeklinde çağrılırlar.	ayās N

N

'UTUVN utūn “Değersiz, alçak (<i>waqīḥ, la'īm</i>).”	utūn

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler**K****74**

4. I kahverengiyle çizildi.

5. Sözcüğün altındaki kahverengi sözcük: YM'Γ **yamāy**.6. EY. *muššamš*.

'UKA'Y· 'ATA' ögāy ata “Üveybaba (<i>rābb</i>).” “üvey oğul (<i>rabīb</i>).” 'UKA'Y· 'UTUL ögāy ögāy oγul 0 ve “üvey kızkardeş (<i>rabība</i>)” : 'UKA'Y· QIYZ ögāy qiz .	

M

'UMA'Y· umāy [Placenta] “Çocuk doğduktan sonra kadının rahminden çıkan bir şey” O bir hokka (<i>ḥuqqa</i>) gibidir ve anne karnında çocuğun eşi (<i>ṣāḥib</i>) gibi söylenir. Atasözü: 'UMA'Y·QA' TBNSA' 'UTUL BULVR umāyqa tapinsa oγul bulūr 0 “birisi ona hizmet ederse [ör. umāy], çocuğu olur.” Onlar ¹ bunu uğurlu sayarlar.	umāy P

Bölüm: Çeşitli hareketleri ile *fa'lī* (*fa'lā*),² kalıbı

B

'ARBA' arpa “Arpa (<i>ša'īr</i>).” Atasözü: 'ARBA'SIYZ 'AT· 'AŠUVMA'S arpa N 'ARQ'SIYZ 'AL·B JARIYK SIYUVMA'S arpasīz at [art] ašūmās arqasīz cārīg siyūmās 0 “At biraz arpa yemezse dağı aşamaz; (ve de) savaşçı arkası olmadan savaşa kazanamaz.” Bu, bir başkasına yardım etmeyi, yardımlaşmayı öğütlemek için söylenmiştir.	

T

'URTV ortu Bir şeyin “ortası (<i>wasaf</i>)” Buradan gelerek :: 'URTV 'AR· ortu ār ortu “orta yaşlı (<i>tawassaṭa min 'umurihi</i>).” :: 'AW· 'UR·TUVSIY āw ortūsi “evin ortası.” :: D 'KUVN 'UR·TUV kūn ortu “gece (<i>zühr</i>).” Çigil şivesi. 0	
'AIR·TA' ertā “Erken (<i>burka</i>).”	ertā

J

'AR·JY arçi “Heybe (<i>ḥaqība</i>).”	arçi

D

'URDUV ordu “Hakanın oturduğu yer (<i>qaṣaba al-malik</i>).” Bu yüzden Kāşyar: ordu “kralın oturduğu şehir (<i>balda al-iqāma wa-qaṣaba al-mulūk</i>)” anlamındaki N 'UR·DUV KAND ordu känd şeklinde çağrılır. 'URDUV ordu Balāsāyūn yakınlarında N bir yer. Balāsāyūn: QUVZ 'URDUV qūz ordu şeklinde çağrılır. 0	
'URDUV BAŞY ordu baši “Hakanların yaygıcısının (<i>farrāš</i>) adı. 0	
'URDUV ordu “Sıçan, köstebek yuvası (<i>nāfiqā</i>); bir hayvanın meskeni (<i>maskan ...taḥta l-arḍ</i>). 0	

74. 1. Sözlük: “Kadın.” Metinde atasözü başlığından sonra “kadının” gelir (*maṭal an-nisā'*, kahverengiyle *maṭal li-n-nisā'* ya değişti), sonradan silindi.

2. Bu okuyuş kahverengiyle.

'UR·DUV T'L ordu tāl "Hamam otu (<i>nūra</i>).” İki varyanttan biri [krş. 84 ardūtāl]. 0	ordu tāl D
'AK·DUV ägdü "Ucu sivri bıçak (<i>sikkīm mu'aqqaf ar-ra's</i>)”.	ägdü
'KDY ägdi (?) "Mezbaha (<i>maḍbaḥ</i>).” 0	ägdi (?)
'AMDİY amdi "Şimdi (<i>al-āna</i>).” anlamında bir sözcük. :: 'AM·DIY KALDIM amdi kældim "Ben şimdi geldim.” Oğuzlar <i>elif</i> li <i>kesre</i> 'ye sahiptirler ve: 'İM·DIY imdi şeklinde söylerler. Manzume: D imdi	

'UBKAM KLIB· 'UTRADIM	öpkām kälip uyradım	V
'ARS·LAN LAYUV KUK·RADIM	arslanlayu kökrädim	
'ALB· LA'R BAŞIN TUTRADIM	alplār başin toyradım	
'AM·DY MĀNY KYM TUT'R	amdi māni kīm tutār	

“Öfkelenerek düşman üzerine vardım; arslan gibi kükredim ve savaşçıların başını kesdim; [Şimdi] beni kim tutar?” 0

'UM·DUV umdu "İstek, dilek (<i>tama', su'āl</i>).” Buradan gelerek dilenci (<i>sā'il</i>):	umdu
'UMDUVJIY umdūçi şeklinde çağrılır. 0	
'ANDA' anda "Orada (<i>hunāka</i>) anlamında bir sözcük.	anda

R

'UB·RIY opri "Çukur (<i>ḥufra</i>).”	opri
'UTRA' otra "Bir şeyin "ortası (<i>wasṭ</i>)" – yani. Bir şeyin kenarlara sahip ortası.	otra
'UR·TUV ortu sözcüğünün metatezi. 0	
'AYRUV ayru "Değilse (<i>in lam</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MUVNY TIYLA'MASA' SAN 'AYRUV NA' KRA'K mūni tīlāmāsā sän ayru nā kārāk 0 "Eğer bundan memnun değilsen (<i>iḍā lam</i>), ne yapmak istersin?" 0	ayru
'A D·RIY adri "Çatal (<i>miḍrā</i>)" – yani., buğdayları temizlenmek için kullanılan alet. Çatallaşma da (<i>lahu šu'batān</i>): 'AD·RIY adri şeklinde söylenir. Bu yüzden "insan (<i>insān</i>) : "ayrık bacaklı (<i>munfarij al-faxiḍayn</i>).” anlamında 'ADRIY BUT·LUT adri butluḡ biçiminde çağrılır.	adri
U'UTRUV ¹ utru "Bir şeyin "karşısı (<i>qubāla</i>).” :: 'UVL MANK' U'UTRUV ¹ KALDI ol maḡa utru kældi "O bana karşı geldi (<i>bi-qubālati</i>).” 0	utru
'AS·RA' asra "Altında (<i>taḥta</i>)” anlamında bir sözcük.”	asra
'IS·RA ² isra "Bu yerin ötesinde (<i>dāna ḍālīka l makān</i>)” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAN 'IS·RA' 'UL ol andan isra ol "o sonrasında ya da ötesinde (<i>ba'da, dūna</i>).” 0	isra

75 1. İkinci (asıl ilk) U kahverengiyle silindi.

2. Sözcüğün altındaki kahverengi sözcük: BSR'.

'AIS·RIY esri “Leopar (<i>nimr</i>).” 0 “siyah ve beyaz ip (<i>muballaq</i>)”: 'AIS·RIY esri YAŞIḡ esri yişiy biçiminde söylenir. Ve iki renkli nesneler (<i>dū lawnayn</i>) ' 'AIS·RIY esri biçiminde söylenir. Bu da leoparın iki renginden esinlenerek söylenmiştir. 0	
'UTRIY oyri “Hırsız (<i>lişş</i>).” 0	oyri
:: BUM ³ [dikkat] NA'NK 'ANIK 'UTRY 'UL bu nāḡ anig oyri ol “Bu	

[I. 114/126]

76

şey bunun altında (<i>dūna</i>).” Kökü <i>ḡayn</i> ’lı <i>kesre</i> ile [ör. oyiri], o hafifletilerek [Arapçada] <i>ibil</i> ya da <i>ibl</i> (“develer”), <i>uḡun</i> ya da <i>uḡn</i> (“kulaklar”) biçiminde söylenebilir. 0	
'AGRIY ägri “Eğri (<i>mu'wajj</i>).” bir şey. Atasözü: 'YLA'N KANDUV 'AKRIYSIYN ägri P BİLM'S TAWAY BUVY·NIN 'AKRY TYR yilān kändü ägrīsūn bilmās, tewe böynin ägri tēr “Yılan eğriliğini (<i>i'wajj</i>) bilmez, deveye boynum eğri (<i>mu'wajj</i>) der. Bu söz kusurlu olup kusurunu görmezden gelenler için söylenir. 0	ägri P
'UK·RQ· ügrä “Tutmaca benzeyen çorba (<i>iḡriyya</i>).” 0	ügrä
'AILRIY elri “Oğlak derisi (barda [tanımlanmış].)” Siz: bir <i>dāl</i> ekleyerek 'AIL·DIRIY eldri şeklinde söyleyebilirsiniz. 0	elri

Z

'ŽRV [dikkat] aržu “Çakal (<i>ibn āwā</i>).” İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile okunur. Bir şeylerin etrafında çakal gibi (<i>ḡaffū ḡawla</i>) toplanan insanlar hakkında da: KŠY 'ŽRVLYV TURDIY ¹ kiši aržūlayu turdi “insanlar onun etrafında çakal gibi onu yemek için toplandı” (<i>izdaḡama... ḡawlahu</i>) denir.	aržu

S

'AR·SUV ärsü “Değersiz şey (<i>raḡdal</i>).” Oğuz şivesi.	ärsü D

Γ

'AR·ΓU aryu “İki dağ arasında yer alan geçit (<i>al-lihb² bayn al-jabalayn</i>).” Bundan dolayı Tīrāz ve Balāsāyūn arasındaki ülke: 'AR·ΓU aryu şeklinde adlandırılır, çünkü o iki dağ arasındadır.	aryu N
'URΓA' urya “Çok dalı olan uzun ağaç (<i>dawḡa</i>).” Oğuz şivesi; Aryu şivesinde de bulunur.	urya D
'IM·Γ' imya “Hazineden sorumlu kişi (<i>al-xāzin li-l-amwāl wa-l-qayyim 'alā jam 'ihā</i>).” 0	imya
'NΓA' 'AR· inya är “Değersiz (<i>raḡdl</i>) adam.” “Düşen (<i>sāqiḡ</i>)” bir şeye de 'NΓA' inya denir.	inya

76 3. Sonraki sözcük (siyah): BV.
1. QRY'ye değişti (?).
2. Sonradan ekleme: *wahwa mā*.

W

'IR·WY QULA'Q irwi qulāq "İnce uzun (<i>mu'allala</i> , <i>ḥašra</i>) kulak." 0 irwi
'IR·WY irwi Hindistan'dan gelen bir ilaç.

Q

'AR·QA' arqa "Arka, sırt (<i>zahr</i>)."	arqa
'AR·QA' arqa "Sıkıntıda olanlara yardım eden (<i>zahr</i>) kişi. Bu sözde belirtildiği gibi 'AR·QA'SIZ 'ALB· JARIK SIYUVMA'S arqāsiz alp çarig siyūmās "Yiğit, arkasında kimse olmadıkça savaşı kazanamaz." [bkz 74 arpa P.]	P

K

'UBK' öpkä "Akciğer (<i>riyya</i>)."	0	'UB·K' öpkä "Öfke (<i>ḡayz</i>)."	Onun bu şekilde çağrılmasının nedeni öfkenin akciğerden yükselmesidir ve ikisi bağlantılıdır, nasıl ki Arapça'da] bazen "yağmur", "hava" gibi çağrılır.	0	öpkä

[I. 115/128]

77

'UTAKY ötki “Bedel, karşılık (<i>‘iwaḍ</i>).” Çigil şivesi. :: BUV 'ATAQ' 'UTAKY BYRDIM bu atqa ötki bērdim “Bu at için bir bedel verdim.”	0	ötki D
'AJ·KUV äçkü “Keçi (<i>‘anz</i>).”	0	äçkü
'IJ·KUV ičkü “İçki (<i>mašrūb</i>).”	0	ičkü
'A <u>DKUV</u> ädgü “İyi, güzel (<i>ḥasan</i>).”	Manzume: [= 277 kül -]	ädgü

KUL·SA' KIŞY 'AT·M' 'ANK'R· 'UR·TAR· KULA'
BAQIL 'ANK'R 'A **DKUV**LKUN 'AF·ZIN KULA'

külsä kişi atma aṅār örtär kül-ä
baqqil aṅār ädgülükün ayzin külä

"Sana doğru biri gülümseyerek geldiğinde onun yüzünde sıcak kül atma, [yani. onu utandırma], ona gülümseyerek, iyilikle (*iḥsān*) bak." 0

'AR·KIY ärki "Şüphe (<i>šakk</i>)."	bildiren bir takıdır. Buradan gelerek :: 'UL KALIR· MUV 'ARKIY ol kälir mü ärki "O gelir mi ki (<i>am lā</i>)?" O soru edatı yerine de kullanılır (<i>istifhām</i>). 0	ärki
'URKV örgü "Hörgüç (<i>sanām</i>)."	0	örgü
'AS·KV ¹ äsgü "Süpürge (<i>minsaf</i>)."		äsgü
'AS·KY äski "Eski, eskimiş (<i>qadīm</i> , <i>bālⁱⁿ</i>)."	Buradan gelerek :: 'AS·KY TUVN äski ton "Eskimiş (<i>xalaq</i>) elbise."	äski
'ULKUV ülgü "Ölçü (<i>faymān</i>)."		ülgü
'AL·KA' BULA'Q älkä bulāq Bir Türk kabilesi.		älkä N

77 1. VU elif (‘) ve S (bu yüzden: **ävüsgü**) arasına kahverengiyle eklendi.

L

'UT·LA oyla “Genç adam (<i>fatā</i>).” Arıu şivesi.	0	oyla D
'UTLY oyli “Havuç (? <i>hinzāb</i>).” Kāşgar'da yetişen beyaz, tatlı bir havuç (<i>jazar</i>).	0	oyli

M

'DMA' YLQY idma yilqi “Bir hayvanı “serbest bırakma (<i>sā'iba</i>).”		idma
'UVR·MA' SAJ· ōrmā saç “Örme saç (<i>dafīra</i>).”		ōrmā
'AZ·MA N· ² azma Erkeklik organının derisi yarıldığı için aşayamayan koç.	0	azma
'UŽMA' ūzmā “Dut ağacı (tut).” ³ İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile.	0	ūzmā
'USMIY TARİM usmi tarim İslam ülkesinden Uygurlara doğru akan büyük bir ırmak. Uygur ilinde kurur.	0	usmi N
'AK·M' āgmā Evin “kemer (<i>tāq</i>).”		āgmā
'UK·M' TUBRA'Q· akmā toprāq “Yığılmış (<i>mukawwam</i>) toprak.” Diğer yığılan nesneler de bu şekilde söylenir.	0	akmā
'AL·MA' alma “Elma (<i>tuffāḥ</i>).” Oğuz şivesi. Türkler 'LMLA' almila .	0	alma D
'ULMA' olma “Çanak (<i>jarra</i>).”	0	olma

N

'UT·NUV ötnü Ödünçle alakalı bir sözcük. :: MAN YARMA'Q 'UT·NUV BİYR·DIM mān yarmāq ötnü berdim “Ben borç (<i>qarḏ^{mn}</i>) para verdim.”	0	ötnü
'AŞ·NUV aşnu “Önce (<i>qabla</i>).” anlamında bir sözcük. :: MAN ANDĀ' ⁴ 'AŞ·NUV KALDIM mān anda aşnu kâldim “Ben ondan önce geldim.”	0	aşnu
'ANDA' anda ⁵ “Orada (<i>hunāka</i>).” anlamında bir sözcük. Oğuzlar		anda

[I. 117/130]

78

anlamı “sonra (<i>ba'da</i>)” olduğunda, sondaki <i>elif</i> 'i <i>nūn</i> 'a [yani. 67 andan] çevirirler; anlamı “orada” olduğunda diğerleriyle aynıdır. <i>Elif-nūn</i> değişimine Arapça'da da izin verilir yüce Allah'ın sözlerindeki gibi [Q.26:23] : <i>wa-mā rabbu 'l-'ālamīn</i> (Her şeyin sahibi kim?) – Musa'nın kıssasında- <i>elif, nūn</i> la değişir, akıl sahipleri için yapılan bir sorguda <i>mā hādā</i> (“bu ne”) yerine <i>man</i> (“kim”?) denir; veya yüce Allah'ın sözlerinde [Q. 96:15]: <i>la-nafsa'an bi-n-nāşiya</i> (“biz onun nefsiyle yakalayacağız.”) – <i>elif, nun</i> 'la değişir [yani. <i>la-nafsa'an, tanwīn</i> yerine <i>nūn</i> 'la]; 0 veya al-A'şā'nın şiirinde <i>wa-lā n-nuṣba^l l-manṣūba</i>	D

-
2. N· kahverengiyle eklendi.
3. EY. *tūt*.
4. İkinci A: Bir başka A sonradan kahverengiyle eklendi (nunlanma gösterir, buradan gelerek: **andan**).
5. Bu sözcük buradaki düzenin dışındadır; bakınız 75 **anda**.
78 1. EY. *n-nasba* (ünlüler kahverengiyle yazılmış)

la ta'budannahu li-'āqiba^{tin} wa-llāha rabbaka fa-'budā- fa-'budan anlamında (elle yapılmış putlara tapma, korku ile yüce Allah'a ibadet et!").²

Bölüm: *fa'lā*

'IKY **ekki** "İki (*itnān*)" sayısı.

ekki

Jīm'li Nazal

Bölüm: *fu'ul*

T

'UTN·J **ötünç** "Borç, ödünç (*qarḍ*).": MAN 'NKR' YARMA'Q 'UTN·J BYR·DIM **ötünç mān aṇār yarmāq ötünc bērdim** "Ben ondan borç aldım (*aqraddu*)."

"Utanılacak (*mundiya, mu'āyir*).": iş 'UVTUNJ 'YŠ **ütünç ĩš** şeklinde söylenir. Aslı: **ütünç** 'UWT· **uwut** "Utanma, haya (*ḥayā*).":dır.

J

'UJNJ **üçünç** [Sayma] sayısı "üç (*tālīt*).':IKNJ **ekinç** "ikinci." Bu bir kuraldır, yani **üçünç** ona kadar olan sayı köklerine ondan önceki sayıyı takip ettiğini göstermek için *nūn* ve *jīm* eklenir: TVRTNJ **törtünç** "dördüncü," BYŠNJ **bēšinç** "beşinci" – aslı: TUVRT **tört** "dört," BYŠ **bēš** "beş," – *nūn* ve *jīm* bu anlamı ifade etmek için eklenir. Onun aynı şekilde onu ifade etmesine de izin verilir: 'VNNJ **önunç** "onuncu," YKRMNJ **yigirminç** "yirminci," 0 Bu düzenli bir kuraldır. 0

'ARINJ **ärinç** "Belki de (*la'alla*).": anlamındaki bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL **ärinç** KALDIY 'ARINJ **ol kälđi ärinç** "belki de o geldi." 0

'URUNJ **urunç** "Rüşvet (*rušwa*).": **urunç**

[I. 118/132]

79

'IRINJ **erinc** "Huzur, mutluluk (*at-tana''um wa-t-taqallub fī n-ni'ma*)": Bazı şivelerde: **erinc** 'RIN/YŽ **erēž** (?) iki telaffuz noktası arasında *zāy* ile. 0 D

W

'AWINJ **awinç** "Arkadaşlık, bir şeye alışma (*al-mu'ānasa bi-š-šay'*).": **awinç** MANK' 'AWIN·DY **maṇa awindi** "Ona bana alıştı (*ānasa*).":¹

2. Krş. R. Geyer, ed., *Gedichte von ... al' A'šā* (Gibb Memorial Series, 1928), no 17 (p. 103), v.20:

wa-ḍā n- nuṣabi l-manṣūbi lā tansukannahu wa-lā ta'budu l-awṭāna wa-llāha fa-'budā varyasyonu ile:

wa-la n- nuṣabi l-manṣūbi lā tansukannahu bi 'āqibatin wa-llāha rabbuka fa-'budā. Dilbilgisi kuralları için, bakınız Wright I, 61 D.

K

'IKINJ ekinç Bir şeyin “ikincisi (<i>tānī</i>)”	0	ekinç
'UKUNJ ökünç “Pişmanlık (<i>hasra</i>).”	0	'UL TALIM 'UKUNJ UKUNDY ol ökünç
tālim ökünç ökündi “Onun çok pişmanlığı vardı (<i>taḥassara bi-ḥasarāt kaṭīra</i>).”	0	
'UGUNJ ¹ ögünç “Öğünç (<i>tamadduh</i>).” :: BUV 'IYŞ-QA' ² NA' 'UGUNJ ¹ KARA'K		ögünç
bu işqa nā ögünç kārāk “Bu işte öğünmenin ne gereği var?”		

L

'ILINJ. ³ YVL ulinç yöl “Doğru olmayan (<i>multawī, laysa bi-l-mustawī</i>) yol.” Kıvrımlı	ulinç
(<i>multawⁱⁿ</i>) nesneler için de aynıysa söylenir.	
'IALANJ ilānç “Düşüncesinin hatalı olduğu görülen bir kişinin bir sorun üzerine söz	ilānç
söylemesini kınamak.”	

M

'UMNJ umunç “Umut (<i>rajā</i>).” :: 'UMNJ TANKRIY KA' TUT umunç tāḡrikā tut umunç	
Allah'tan ümidini [kesme].”	
'UNNJ YARMA'Q onunç yarmāq “Onuncu (‘ <i>āšir</i>) para.”	0
	onunç
'INANJ inanç “Güvenilen (<i>mu'tamad</i>).” Bundan gelen isim: INANJ AK inanç beg inanç N	
“güvenilir emir.” anlamındadır.	

Bir Başka Tip: Çeşitli hareketleriyle *fa'anlā* kalıbı

T

'IATINJUV NA'NK atinçu nāḡ “Atılan nesne (<i>maṭrūḡ</i>).”	atinçu
'ITNJUV NA'NK itinçü nāḡ “İtilen nesne (<i>madfū</i>).”	itinçü

D

'IDINJUV SAJ idinçu saç “Erkeğin sonradan bırakılan saçı (<i>arsala ba'd al-awl</i>).”	idinçu
Başkası için de bu kullanılır.	0
Serbest bırakılan hayvanlar (<i>sā'iba</i>): 'IDINJV YILQY idinçu yilqi şeklinde çağrılır.	0
'IARINJV irünçü “Günah (<i>iṭm</i>).”	irünçü

79

1. G'nin üç noktası kahverengi.
2. 'IŞ-KA' **işkā**'ye değişti.
3. 'A YLANJ_ (Y kahverengi)'ya değişti.

W

'AWINJV NA'NK **awinçu nāṇ** "Yakın olunan ve avunulan şey (*yuta' allahu bihi wa awinçu yusta'nasu*).” Buradan gelerek cariyeler: 'WINJV **awinçu** biçiminde adlandırılırlar. N

Q

'AQINJY **aqinçi** "Gece baskını yapan asker (*as-sariyya allatī taḏhabu layl^{an} wa-tubayyitu l-'aduww*).” **aqinçi**

kāf’lı Nazal

'ABAN·K **apaṇ** "Eğer (*law*).” anlamında bir sözcük. :: 'ABANK SAN BARSA' SAN **apaṇ**
apaṇ sän barsa sän "Eğer sen varırsan.”

T

'UTN·K **otuṇ** "Odun (*ḥaṭab*).” **otuṇ**

R

'URN·K **ürün** Bir şeyin "beyazı (*abyaḍ*),” Oğuzlar: 'Q **aq** şeklinde söylerler. **ürün**
'URN·K **ürün** "Tırnak üzerinde bulunan aklık (*kadab⁴* [tanımlanmış]).” :: TIRNA'Q
'URNKY **tirṇāq ürünī** "tırnağın akı (*bayāḍ*).”
'URNK **ürün** "Kâhine verilen ücret (*ḥulwān al-kāhin*).” :: 'LIK 'URNKY BIYR **älig**
ürünjī bër "ücretini ver! [harf. elin beyazı].”

[I. 120/134]

80

'URANG¹ **oraṇ** Rum'a yakın bir yer adı. Onun kuzeyinde. Daha doğru şekli: **oraṇ** N
VARANK **varaṇ**. 0
'IRINK **iriṇ** "İrin (*qayḥ, ṣadīd*).” **iriṇ**

Š

'USANK TA'Š_ **üşäṇ tāš** "Düz (*malsā*) kaya.” YUŠAUNK **yüşäṇ**'ın biçimi. **üşäṇ** D

L

'ALANG¹ YAZIY **alaṇ yazi** "Düz (*qarqar*) ova.” "açık (*futuḥ*)” kapı anlamındaki **aṇil**
'NKL **aṇil** [60]sözcüğünün metatezidir.

İkizleşme

80 4. EY. *karb*.
1.G'nin üç noktası kahverengi.

'ANGAK ₁ āṇāk “Ağzın iki yanında azı dişlerinin bittiği yer (<i>al-māḍiyān wa-l-fanīkān</i> āṇāk <i>min jantabay al-fam</i>).”	0	
'ANKAK āṇāk “Kadınların baş örtülerine bağladıkları ip (<i>xayṭ</i>).”	0	āṇāk
'UNKIK ōṇik “Kadınların keçi kılından yaptıkları züluf (<i>ṣudḡ ... ḡūr^{an}</i>).”		ōṇik
O, 'UNKIAK YURKAY'K ōṇik yörgäyāk diye çağrılır. Ashı: “diğer” anlamında		
'UNKY ōṇi sözcüğüdür.	0	
'UNKIUK ōṇik “Yastıkların başına yapılan ipek saçaklar (<i>aḡnāb, āḡān</i>).”	0	

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

'UNKIY ōṇi “Diğer (<i>ḡayr</i>).” anlamında bir sözcük. <i>yā, nūn</i> ’la değişir: 'UNKIN ōṇin . Bu ōṇi <i>yā' nūn</i> değişimi Arapça’daki <i>inkamana</i> ve <i>inkamā²</i> sözcüklerindeki gibidir.”O gizlenmiştir.		

Bir Başka Tip

'ARNKAYUV ārṇäyü “Altı parmaklı kişi (<i>lahu sitta aṣābi</i>).”	0	ārṇäyü
'ARNKAYUV ārṇäyü “Çok kısa (<i>qaṣīr... jidd^{an}</i>)”kişi- boyu iki arşın olan.		

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'ālū, fu'ālū, fi'ālū* kalıpları

T

'ULA'TUV ülātü [ipek mendil] “Burnu temizlemek için cepte taşınan ipek parçası.”	ülātü

J

'ALAJUV alāçu “Büyük çadır (<i>fāza, fuṣṭāṭ</i>).”	0	alāçu
'AB'JIY abāçi “Hayalet (<i>jātūm</i>).” Çocukları korkutmak için: “hayalet geldi.”		abāçi
'ABA'JIY KALDIY abāçi kaldi denirdi.	0	
'AFIN·JY ayīçi “İpekleri muhafaza eden (<i>xāzin ad-dībāṭ</i>).”		ayīçi

F

'ULA'GUN NA'NK ulāyu nāḡ “Kendisiyle bir şey onarılan nesne (<i>mā yūṣalu bihi ṣ-ṣay</i>).” Yamal elbise gibi.	0	ulāyu
:: BU 'UIUR 'UL BURIY 'ULIYTUV bu uḡur bōri ulīyu “Kurdun uluma (<i>'uwā</i>) zamanı.”		ulīyu

Q

'ABA'QIY abāqi “Göz değmesin diye bostanlıklara konulan korkuluk (<i>xiyāl</i>).”	abāqi

2. *inkamā* sonu *yā*’lı telaffuz edilir (=elif *maqṣūr*).

'ATA'QIY atāqi	atāqi

[I. 122/136]	81

“Babacığım (*yā abati*).” anlamında sevgi bildiren bir söz.

K

'ITA'KUV itāgü “Değirmen taşı üzerine konulan tahta.” Bu tahtanın kalın olması istenirse yükseltilir, ince olması istenirse alçaltılır. 0	itāgü
'IJA'KV içāgü [bağırsaklar] Kaburgaların yanında bulunan şeyin adı. 0	içāgü
'ULIYKA' ölīgä “Ökse otu (<i>nabt ad-dibq</i>).”	ölīgä
'INA'KV ināgü “Kulunca benzer bir hastalığın adı.”	ināgü

K

'AB'KY ābāki Az bulunan bir şey (<i>istiqlāl</i>) için söylenen bir sözcük.	ābāki

M

'ANUVMY anūmi “Cüzam hastalığı (<i>judām</i>).”	anūmi
'IKA'MA' egāmā “Bir çeşit çalgı (<i>naw' min al-mazāhir</i>).”	egāmā

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

K

'AYA'KV äyāgü “Yan (<i>ḍil'</i>).” Çadırın direkleri (<i>aḍlā</i>): 'AYA'KUV äyāgü şeklinde söylenir. 0 “Bir dağın yamacındaki eğimli (şa' ud) yer: 'AYA'KUV YIYR äyāgü yēr şeklinde söylenir.	äyāgü

Sonuna *Nūn* Eklenen Sözcükler

'ŠYJA'N ašijān Çin'e giden yol üzerinde bir konaklama yerinin ismi.	ašijān N
'ALUVIYN alūçin “Yenilen, boğumlu bir ot (<i>anābīb</i>).”	alūçin

D

'RUM DUVN [dikkat] arūdın “Boya (<i>şiby</i>).”	arūdın

İ

'URA'TVN urāyūn Hindistandan gelen bir ilaç.	urāyūn

K

'UTUVKA'N ötükān Uygurların yakınındaki Tatār çöllerinde bir yerin adı.	ötükān N

Bir Başka Tip

'ALIMALA' almila "Elma (<i>tuffāh</i>)."	almila

K

'AR·MAKUV ärmägü "Tembel (<i>kaslān</i>). Atasözü: 'AR·MAKUVK' BULUIT·YUK BULUVR ärmägükä bulit yük bolūr "Tembele bulut bile yük olur."	ärmägü P

Γ

UFLA'TUV oylāyu "Bolluk içinde büyüyen (<i>muna' 'am, murabba fī ni' ma</i>)."	oylāyu
buradan gelerek Hātūnlar (prenseler): 'UFLA'TV QA'TUVN oylāyu qātūn şeklinde çağrılır. 0	
'UXŞA'TUV oxşāyu "Oyuncak (<i>lu'ba</i>). Bu sözcük kadınlar için takma ad olarak da kullanılır. 0	oxşāyu N

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *afā' ūl* kalıbı

T

'ARUVBA'T arūbāt "Demirhindi (<i>tamr hindī</i>)."	0	arūbāt
'URA'TUVT· urāyūt "Kadın (<i>mar'a</i>)."	0	urāyūt
'AR'MUVT arāmūt Uygurlara yakın bir kabile adı.	0	arāmūt
'AR'MUVT arāmūt Bir yer adı.	0	N

J

'IQYLA'J iqīlāç "Yakışıklı (<i>faras rāyi' jawād</i>)."	Atasözü: 'AL·B· 'ARIKA	iqīlāç
YAWRIT·M' 'IQYLA'J 'AR·Q'SIN YAΓ·RIT·M' alp ärig yawritma iqīlāç arqāsin yayritma	0 "Yiğit adama zarar verme, yügrük atın arkasını yağırlatma (<i>jawad</i>	P

[I. 124/139]

82

' <i>sabūh</i>). Bu emirlere öğüt için söylenmiştir.	Manzume:

'IQYLA'JIM· 'IRK· BUL·DY
'RIK· BUL·TUV YARIY KURDY
BULIT· 'UVRUB· KUVK· 'UR·TUL·DIY
TUMAN TUVRUB· TULIY YAΓ·DIY

iqīlāçim erig boldi
erig bolıy yeri kördi
bulit örüp kök örtüldi
tuman türup toli yaydı

Yöğrük atım (*jawād*) hızlıca¹ koştu, ilerledi, çünkü o bunu kendisine yaraşır gördü. Çünkü bulut yükseldi, duman sardı; dolu yağdı.” 0

'ALA'VA'N alāvān “Timsah (<i>timsāh</i>).”	alāvān

Bölüm: *af'alān*

'AR·BAΓ'N arpayān Arpaya (<i>ša'ir</i>) benzer bir bitki; başağı var tohumu yok.	arpayān
0	
'AR·MAΓA'N armāyan Gittiği yerden başarılı bir şekilde dönen kişinin getirdiği “hediye (<i>hadiyya</i>).” Oğuz şivesi. Bir başka BİÇİMİ var: YAR·MAQA'N [dikkat] yarmāyan daha doğru. ²	armāyan D
0	

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fi'inlī* kalıbı

T

'ITINDY NA'NK itindi nāṇ “İtilmiş nesne (<i>madfu</i> ’).”	itindi

Q

'AQINDIY SUVW aqindi sūw “Akan (<i>sā'il</i>) su.”	0	aqindi
'AKIN·DY TARİΓ ākindi tariy “Ekilen (<i>mazrū</i> ’) tohum.”		ākindi
'UKINDIY KŞY ögüندی kişi “Övülen (<i>mamdūh</i>) kimse.”	0	ögüندی
'IKINDY NA'NK ekindi nāṇ “İkinci (<i>tānī</i>) şey”	0	ekindi
'AKINDY ekindi “İkinci namazı zamanı (<i>waqt šalāt al-'aṣr</i>).”		

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: *af'al*

İkizleşme

'AR·ΓAΓ' iryāy “Olta (<i>aš-šīṣṣ allaḡīyūṣādu bihi s-samak</i>).”	0	iryāy
'IR·ΓA'Γ iryāy “Donmuş buzu buzluğa getirmek için kullanılan ip (<i>xuṭṭāf</i>).”		

Bu kalıba *yā'* eklenmesi ile

82 1 . EY. *sabaḥa* ... *wa-a'adda fī s-sayr*; *a'adda* ajadda okunur. (veya daha az ihtimalle, *a'addā*, krş. 67 **āškin**).

2 . EY. AMUJ (eğer Türk dillerine aitse alı çizildi), *aṣaḥḥ* için hatalı.

:: BUV 'YŞİF 'IMTILY QLDIY bu işi imtili qildi “O bu işi birdenbire yaptı (min γayr imtili tadabbur wā-la rawiyya jazāf ^{an}).” Çigil şivesi.	imtili D

J

'UM·DUVJY umdūci “Hırsız (<i>sā'il</i>).”	umdūci
'AR·QUJY arquçi “İki kişi arasında vasıta (<i>mutawassiṭ</i>), evlilikte iki ailenin arasını yapan kişi (<i>rasūl</i>)”	arquçi

D

'AR·DINİY ārdini “İri inci (<i>durr yatīm</i>).” Buradan kadınlar için isim olarak kullanılan: “iri inci gibi bir vücutlu” anlamında 'ARTINİY 'UZK ārtini özük sözcüğü türemiştir – <i>dāl</i> [Arapça] <i>muḍtakir</i> (“hatırlama”) kök şeklindeki <i>muddakir</i> 'deki <i>tā'</i> ya benzer.	ārdini N ārtini

[I. 126/141]

83

R

'USBRY usbari Külde pişirilen yağ içine doğranan (<i>yufattu</i>) ekmektir. Üzerine şeker dökülür.”	usbari 0

Bölüm: Ortası çift harfli *fa''ūl* kalıbı

'UTUZ YARMA'Q ottuz yarmāq Otuz (<i>talātūna</i>) para.” Bu sözcük “üç (<i>talātā</i>)” için de kullanılır. Yağmalar arasında: KUNKUT kūṇūt ben onlardan şöyle söylendiğini gördüm: 'UTUZ 'IJA'LIM ottuz icālīm . Sözcük otuz anlamında olursa olsun “üç bardak içelim” anlamındadır. Bana göre onlar üç kere içti (<i>talāl^{an} talāl^{an}</i>). Manzume:	ottuz D

'UTZ 'IJB· QIQRALİM

ottuz içip qiqralim

V

YUQ'RU QUBB SAK·RİLİM

yoqār qopup sekrilim

'AR·SLAN LAYUV KUK·RALİM

arslanlayu kökrälim

QJTY SAQNJ SAWNALİM

qaçti saqinç säwnälīm

“Üçer üçer içelim, ayağa kalkıp hoplayalım. Arslan gibi kükreyelim¹ kaygının bizden geçmiş olduğunu gösterelim.”

Bir başka geleneğe göre: 'UTVZ 'IJB· QIBALİM ottuz icip qiqralim : “Üçer üçer içelim.” anlamında.	0
“Yüzsüz, utanmaz (<i>waqih, yaddār, xalī' al-'idar, širrīr</i>)” biri: 'ISIZ KİŞİ essiz kişi şeklinde çağrılır. [s'nin ikizleşmesi] abartama dolayısıyladır.	essiz 0
'ASİZ essiz Arapça'daki <i>yā asafā</i> (“yazık!”) ifadesi gibi kaybolan (<i>talahhuf</i>) bir şey için acıma. Buradan gelerek :: 'ASİZ 'NIK YKTLIKY essiz anig yigitliki “yazık (<i>yā lahfā</i>) onun gençliğine!”	0

'IKZ 'UTL'N ekkiz oylān “İkizler (<i>taw' amān</i>).”	ekkiz

Γ

'ARIF N'NK arriy nāḡ “Çok temiz nesneler (<i>naẓīf jidd^m</i>).” [r'nin] ikizleşmesi abartma içindir.	arriy

K

'LIK YARMA'Q ällig yarmāq “Elli (<i>xamsūna</i>) para.”	ällig

Bölüm: Üçüncü harfi çift olan *fa'allā²* kalıbı

K

'AWIJ·ΓA' awiçya “Yaşlı adam (<i>šayh</i>).” 0	awiçya

İlk Harfi *Ḍamma*'lı Olan Sözcükler

M

'UDIT·M' uğitma “Taze peynir (<i>jubun raṭub</i>).”	uğitma

İlk Harfi *Kesre*'li Olan Sözcükler

Γ

ILIMΓA' elimya “Türkçe yazıyla sultanın yazısına benzer yazan “kâtip (<i>kātib</i>)”	elimya

Bölüm: *af'ālil*

T

'ALBA'ΓUT alpāyut “Bir kahraman, cesur (<i>mubāriz, buhma</i>).”	Manzume:	alpāyut

BUDRAJ YMA' QUDR·DIY
 'ALBA' ΓUTIN 'UDR·DIY
 SUVSIN YAN' QDIR·DIY
 KLK'LIMAT 'IR·KAŠUVR

budraç yemä qudurdi V
alpāyutin üdürdi
sūsın yana qadirdi
kälgālimät irkišūr

“Budraç (Yabāqu emirlerinden ilkinin adı) askerlerini geri döndürdü, [O yine kudurdu, cesareti seçti ve askerleri geri döndürdü, gelmek için toplaşıyorlar (bize karşı)]”

[I. 128/144]

84

Q

'AD·ΓIRA'Q : aḍyirāq “Beyaz ayaklı dağ keçisi (<i>al-a'şam min al-wu'ūl</i>).” Koyunlar arasındaki geyiğe (<i>kabš</i>) benzer.	aḍyirāq
'A D·ΓIRA'Q SUWY ¹ aḍyirāq suwi Yağma'da bir nehrin adı.	0 N
'R·QQ arqıçaq Ağzın kenarından dökülen bir ilacın akıtılmasını sağlayan alet. O <i>skurja</i> [bir çeşit kâse] ve tabağa (<i>maṭ'ab</i>) benzer.	arqıçaq

L

'AR·DUVTA'L ardūtāl “Hamam otu (<i>nūra</i>).”	ardūtāl

Bölüm: *fa'lūlī***T**

'ŠKURTY [dikkat] eşgūti İpekli, nakışlı Çin kumaşı.	eşgūti

Z

'WZUVIY awrūzi “Buğday, arpa gibi şeyler “karıştırılarak (<i>maṭlūṭ</i>) yapılan yemek.” awrūzi	

Bölüm: *fa'landī***D**

'UDRUNDIY NA'NK üdründi nāṅ “Seçilmiş nesne (<i>muxtār</i>).”	0 üdründi
'AWDIN·DY NA'NK äwdindi nāṅ “Bir şeyin kırıntısı (<i>luqāṭa</i>).”	äwdindi
Bu bölüm bir şeyin arttığını gösteren Arapça <i>fu'āla</i> kalıbına benzer eylemden isimleri içerir.	G

Bölüm: *fu'ūlin***Nazal****N**

'UNKUVŽIYN: oṅūžīn “Çölde insana saldıran gülyabani (<i>γūl</i>).”	oṅūžīn

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu**Beş Harfli Sözcükler Bölümü**Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'al'al*

Bu bölüm, yalnız adları, sıfatları, eşyaların durduğu ve bulunduğu yeri bildiren mekân adlarını gösterir. Aslında mekân adları ve sıfatlar sadece kendi kurallarıyla bırakılmalıydı, ama burada bahsedilmesi gereken noktalar vardı. Bu yüzden burada bu kurala başvuruldu.

Γ

“Utangaç (<i>raqīq al-ḥayā</i>) kişi”: ’WUTLI KİŞY uwutluy kişi şeklinde çağrılır. 0	uwutluy
’ΓIRLIΓ ’AR· ayirliγ är “İnsanlar arasında onurlu (<i>mukram</i>) kimse.” 0	ayirliγ
’UTRLUIΓ ’YŠ uyurluy iš “Vaktinde yapılan (<i>allaḏī waqa’a fi imkānihi</i>) iş.” ²	uyurluy
:: ’UVY ’UBUZLUF YYR öy obuzluy yēr “Sarp, engebeli yer (<i>ḏāt ḡīṭān wa-ḥuzūma</i>).” 0	obuzluy
’UDZLUF KİŞY uduzluy kişi “Uyuz olmuş kişi (<i>ḏū jarab</i>).” ² 0	uduzluy
’TUŽLUF ’AR· uyuzluy är	uyuzluy

[I. 130/146]

85

“Ağzı olan kişi (<i>ḏū libā</i>).” 0	
’TUŠLIΓ ’AR· oγušluy är “Bir klana mensup kişi (<i>lahu ‘ašīra</i>).” 0	oγušluy
-----’Γ. ¹ ’AR uqušluy är “Zeki (<i>faṭīn</i>) kişi.” 0	uqušluy
’AJIΓLIΓ ’AR· açıyliγ är “Bollukta yaşayan kişi (<i>muna’‘am</i>).” Atasözü: ’AJIΓLIΓ----- --- ² QRYM’S açıyliγ är tärk (šap ?) qarīmās “Varlıklı kişi (<i>ḏū ni‘ma yatana’‘amu fīḥā</i>) çabuk yaşlanmaz.” P	açıyliγ
’AJIΓLIΓ KB açıyliγ küp “İçerisinde ekşi bulunan ve içerisine konulan ekşi yapan küp (<i>ḏū ḥamūḏāt muḥammīḏ mā šubba fīḥī</i>).”	
’DIΓLIΓ TA’T aḏiyliγ tay “Ayının çok bulundu dağ (<i>ḏū dubb kaṭīr</i>).” 0	aḏiyliγ
’URUΓLIΓ ’ALTVN uruyluy altūn “Para olarak kesilmiş altın (<i>mawḏū</i>).” 0	uruyluy
’AZIΓLIΓ ’AT· aziyliγ at “Azısı belirmiş olan at (<i>qārīḥ</i>)” Diğer hayvanlar için de aynısı söylenir.	aziyliγ
’UJUQLUΓ ³ ’AW oçaqliγ äw “Ocaklı ev (<i>ḏū kānūn</i>).” 0	oçaqliγ
’AJUΓLI ⁴ KİŞY açuqluy kişi “Neşeli, iyi mizaçlı (<i>ṭalq, ḥasan al-xuluq</i>) kişi.”	açuqluy
’ASIΓLIΓ ’IYŠ asiyliγ iš “Yararlı (<i>ḏū manfa’a</i>) iş.”	asiyliγ
’ADAΓLIΓ ⁴ NA’NK aḏaqliγ nāṇ “Ayaklı nesne (<i>ḏū arjul</i>).” 0	aḏaqliγ
’ARIQ·LIΓ YYR ariqliγ yēr “İrmaklı yer (<i>ḏāt nahr</i>).” 0	ariqliγ
’U·URQ·LUΓ QUVA’ uruqluy qova “İpli kova (<i>ḏū ḥabl</i>).” 0	uruqluy
’ZUIQLIΓ ’AR· azuqluy är “Azığı olan adam (<i>ḏū zād</i>).” Atasözü: ’AZUIQLIΓ ’AR·MA’S ⁵ azuqluy armās 0 “Yolculuk için hazırlık yapan yorulmaz (çünkü o güçlü ve iyi beslenmiştir). 0 P	azuqluy

85

2. EY. *ḏū aḡrab*

1. İslanmış.

2. İslanmış; şimdiye dek: Š’BVK **šabūk** şeklinde okundu.

3. İkinci (aşl ilk) U, A’ya düzeldi (siyah).

4. İlk Γ, Q’ya düzeldi (siyah).

'ARAN_LİF 'AW aranliḡ äw “Ahırlı ev (<i>dū iṣṭabl</i>).”	0	aranliḡ
'ATANLIḡ 'AR· atanliḡ är “İğdiş edilmiş devenin sahibi (<i>ba'ır xaṣṭ</i>).”	0	atanliḡ
'ULARLIḡ T'ḡ ularliḡ tay “Keklikli dağ (<i>dū ya'āqīb</i>).”	0	ularliḡ
'ALIMLIḡ 'AR· alimliḡ är “Alacaklı (<i>dā'in</i>).” ⁶		alimliḡ
'ALINLIḡ 'AR· alinliḡ är “Alın geniş kişi (<i>dū jabha 'aẓīma</i>).”	0	alinliḡ
'ULUNLUḡ 'AR· ulunluḡ är “Yeleksiz eki olan kişi (<i>dū qidāḡ li-s-sihām</i>).”	0	ulunluḡ

Q

'URUNJAQ urunçaq “Emanet (<i>wadī'a, amāna</i>).” O: URNJ'Q urunçaq şeklinde telaffuz edilebilir.	Manzume:	urunçaq

'URNJQ 'AL·B· YARMADY
'ALIMLIḡ KURV 'ARMADY
'DAŞLQ 'UZ' TURMADY
QLIN 'RAN TRKŞVR

urunçaq alip yermädi
alimliḡ körü armadi
adaşliḡ üzä turmadi
qalin ärän tergäşür

V

Birisini kınayarak diyor ki: “Emanet olmaktan, hak sahibini görmekten, borcunu vermemekten bıkmadı. Şimdi de büyük bir ordu topladı (bana karşı ilerliyor).” 0

'UFULJUQ oḡulçuq Bir kadının “rahmi (<i>raḡim</i>).”		oḡulçuq
'AḡIUR·ŞUQ ⁷ ayırşuq “Ağırşak (<i>filka al miyza</i>).”	0	ayırşuq
'UFULMAUIQ· oḡulmuq “Üstüne hatıl atılmak için uzatılmış direk (<i>xaşaba mustawiya</i>)”		oḡulmuq

[I. 131/149]

86

<i>fī qiwām al-'ārida</i> .”	0	
'UJZLUQ uçuzluq “Ucuzluk (<i>ruxşa</i>).”	0	uçuzluq
'UJUZLUQ uçuzluq “Değersizlik, küçüklük (<i>madalla, şayār</i>).”	0	
'ADIAŞ·LIQ adaşliḡ “Arkadaşlık (<i>şadāqa</i>).”	0	
'ADAQLIQ adaqliḡ “Üzüm bağlarında çardak yapmak için (<i>sūq al-'arīs</i>) kullanılan ağaç.”	0	adaqliḡ
'UDUQLQ uduqluq Bir kişinin “gafleti, dalaleti (<i>ḡafla, tanāwum</i>)” ¹	0	uduqluq
'U DUT·LUQ oḡuyluq “Uyanıklık (<i>at-tayaqquẓ fī l-umūr</i>).”	0	oḡuyluq
'ARIḡLIQ ariyliḡ “Temizlik (<i>naẓāfa</i>).”	0	ariyliḡ
'URUTUQ BUTDA'Y uruyluq buydāy “Tohumluk saklanan buğday (<i>alladī udduxira li-l baḡr</i>).”	0	uruyluq
'AJIḡLIQ açıyliḡ “Acılık (<i>marāra</i>).”	0	açıyliḡ

5. İki sözcük arasındaki sözcük: 'ARUQ (buradan gelerek: **azuqluḡ aruq** ärmās).

6. EY. *dayn*

7. A kahverengiyle U'dan değişti.

YUVZ 'AJUQLQY yūz açuqluqi “Yüzün açıklığı (<i>ṭalāqa</i>).”	0	açuqluq
QBUṬ 'AJIQLIQY qapuy açiqliqi “Kapı açıklığı (<i>an yakūna ... maftūḥ^{an}</i>).”	0	açiqliq
'UJAQLIQ YYR oçaqliq yēr “Ocak yeri (<i>mawḏī' al-kānūn</i>).”	0 :: 'UJAQLIQ	oçaqliq
TITIK oçaqliq titig “Ocak yapmakta kullanılan çamur.”	0	
'ARUQLQ aruqluq “Yorgunluk (<i>i'yā'</i>).”	0	aruqluq
'URUQLUQ YUVNG ² uruqluq yūḡ “İp yapımında kullanılan yün (<i>u'idda li-yuttaxada minhu l-habl</i>).”	0	uruqluq
'AZUIQLIQ azuqluq “Aзык olarak hazırlanana şey (<i>mā u'iddia li-z-zād</i>).”	0	azuqluq
'UZAQLIQ uzaqliq “Bir şeyde ağır ve yavaş olma (<i>ibṭā'</i>).”	0	uzaqliq
'UŞAQLIQ uşaqliq “İşte çocukluk (<i>taṣābī'</i>) gösterme.” :: 'UŞAQ: LIQ QILM' uşaqliq qilma “çocukluk yapma.”	0	uşaqliq
'ULUṬLUQ uluyluq “Ululuk, şeref (<i>kibriyā', šaraf</i>).” Buradan gelerek :: 'ULṬLUQ uluyluq TNKTIYKA' uluyluq tāḡriḡā “ululuk tanrıdır.”	0	uluyluq
'ULUṬLUQ uluyluq “yaşça büyüklük (<i>al-kibr fi s-sinn</i>).”	0	
U'AMJ:LIQ YYR amaçliq yēr “Atış yapmak için nişan olarak kullanılan yer (<i>hadaḡ li-r-ramy</i>).”	0	amaçliq
'ANUQLQ anuqluq “Hazırlık (<i>al-isti'dād fi l-umūr</i>).”		anuqluq

K

'UZTLK özütlük “Bir şey için cimrilik.”	0	özütlük
'AKAT:LIK QARA'BA'Ş egätlik qarābāš “Gerdek gecesi gelinle birlikte gönderilen egätlik sağdıç kadın.” Ve “gelin (<i>'arūs</i>)”: 'AIKAIT:LIK egätlik şeklinde söylenir.		egätlik

Bu genel bir kuraldır. Eğer adların sonuna sert *kāf* la gelirse [yani., **-lik**] adın verilen şeyin yeri ya da o şeyin konulduğu yer anlamına gelir ya da bir mastar. Eğer bu üç anlamı da taşııyorsa,

[I. 133/151]

87

adın sahibini (*ṣāḡib*) ifade eder, bu kez o ince *kāf*¹ lıdır [ör., **-lig**]. Buradan gelerek: 'AKAT:LIK **egätlik** – sert *kāf* la- anlamı gelinin yanında gerdek gecesinde gönderilen cariye; eğer *kāf* ince ise [ör. **egätlik**] anlamı cariye sahibi gelin (*ṣāḡiba*)'dır. Bunların hepsinde anlam bu şekildedir. 0

'TJLK ätiçliq “‘Ceviz’ oyunu için kazılmış çukur (<i>al-mawḏī' allaḏī yuḡfaru fīhi l-mazda li-la'ib al-jawz</i>).”	0	ätiçliq
'A DAR:LIK ädärlik “Üzerine eğer konulan ağaç.” Sözcüğün sonundaki <i>kāf</i> ince ise [ör. ädärlik] “eğer sahibi (<i>ṣāḡib as-sarj</i>)” anlamındadır.	0	ädärlik ädärlik

2. G'nin üç noktası kahverengi.

1. EY. *fa-l-bi-kāf, fa-bi-l-kāf* okunur.

' <u>UKUR</u> · <u>LUK</u> ügürlük “Darı konulan yer (<i>duxn</i>).” ² Onun sahibi ince <i>kāf</i> lıdır [ör. ügürlüg].		ügürlük ügürlüg
' <u>UGURLK</u> 'AR· ögürlüg är “Koyun sürüsü (<i>dū qaṭī</i>)” bulunan adam” 0		ögürlük
“Eşeri bulunan aygıra (<i>lahu rimāk</i>): 'UKUR·LK 'AD· <u>ΓIR</u> · ögürlüg aḍyir denir.		
' <u>ADIZLIK</u> ädizlik “Yükseklik (<i>irtifā</i>).” 0		ädizlik
' <u>ISIZLIK</u> esizlik “Kötü, şer (<i>šarr</i>).” 0		esizlik
' <u>ATAK</u> · <u>LIK</u> <u>BUVZ</u> ätäklük böz “Eteklik kumaş (<i>ḍayl</i>).” Eğer bir elbise etekli olarak nitelendiriliyorsa: “Etekli elbise” anlamında – ince <i>kāf</i> ile- 'ATAK· <u>LIK</u> <u>TUVN</u> ätäklük ton biçiminde söylenir. 0		ätäklük ätäklüg
'ATUKLUK <u>SAΓRIY</u> ätüklük sayri “Mest (<i>xuff</i>) yapımında kullanılan deri.” 0		ätüklük
'UTKLK KŞY ötüglük kişi “Hakandan dileği olan kişi (<i>dū ḥāja</i>).” 0		ötüglük
U'UZK·LUK üzüklük “Kesilme (<i>inqiṭā^{am}</i>).” 0		üzüklük
'URUMJK örümçäk “Örümcek (<i>'ankabūt</i>).” 0		örümçäk
'IALARSUK ilärsük “Şalvar uçkuru (<i>tikka</i>).” 0		ilärsük
'ISIK· <u>LIK</u> isiglik “Sıcaklık (<i>ḥarāra</i>).” 0		isiglik
'SIK· <u>LIK</u> isiglik “Sevgi, acıma (<i>ḥubb mawadda</i>).” :: KUNKUL 'ISKLIKY KAR'K könjül isigliki kārāk “Gönül sıcaklığı (<i>ḥarāra al-mawada</i>) gerek.”		
'ARUKLUK ärüklük “Erik bahçesi (<i>manbit al-xawx</i>).” 0		ärüklük
'YRIK· <u>LIK</u> ēriglik “Hayvanların canlılığı (<i>farāha</i>).” 0		ēriglik
'AŞIK· <u>LIK</u> <u>YIΓA</u> ·J eşiklik yiṭāç “Eşik yapmak için hazırlanan odun parçası (<i>'ataba</i>).” 0		eşiklik
'AŞUK·LK BAR·JIN äşüklük barçin “Bürgü yapılmak için hazırlanmış olan ipekli kumaş (<i>ḍiṭar</i>).” Bunun sahibi ince <i>kāf</i> la [ör. äşüklüg] dır. 0		äşüklük äşüklüg
'AWAK· <u>LIK</u> ewäklük “Hızlılık (<i>al-'ajala fīl-umūr</i>).” 0		ewäklük
'AKAK· <u>LIK</u> äkäklük Kadının “yüzsüzlüğü (<i>xalā'a, qīḥa</i>)” 0		äkäklük
'UKAK· <u>LIK</u> ükäklük “Sandık yapılmak için kullanılan odun parçası (<i>ṣundūq</i>).”		ükäklük
“Üzerinde kule (<i>'alayhi burūj</i>) bulunan duvara.”: 'UKA'KLİK TA'M· ükāklik tām denir. 0		ükāklik
' <u>LİKLİK</u> äliglig “Eldiven (<i>quffāzān</i>).” 0		äliglig
'A MIKLİK 'AŞ·LA'R ämiglig eşlār “Emzikli (<i>murḍi'a</i>) kadın.” 0		ämiglig

[I. 135/153]

88

Atasözü: 'AMIKLIK 'URA'TUT KUSA'K·JY BULUVR ämiglig urāyut küsāgçi bolūr 0 “Emzikli kadın iştahlı olur” – bu yüzden ona uygun şeyler verilir. 0	P
'NUKLUK 'ARS·L'N änüklük arslān “Yavrulu aslan (<i>ḍat ašbāl</i>).” 0	änüklük

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ilk ve ikinci harfi ünlü *fa'al'ān* kalıbı

Bu bölüm hareketin sıklığını gösteren sıfatlarla ilgilidir. O Arapça'daki sıfatlarda sıklık belirten *mif'āl* kalıbına benzer. *miṭ'ām* “sık besleme” ve *miḥrāb* “sık savaşıma” sözcüklerindeki gibi. O sonda *nūn*'a sahiptir. Oğuz ve Qifçāq'lar *nūn*'u *qāf*'a çeviriler. Örneğin, “çabuk mizaçlı” (*ḍajir*) biri: BUŞĠA'N· **buşyan** biçiminde söylenir; Oğuzlar ise onu: BUŞAQ· **buşaq** – *ḡayn* birlikte düşer- biçiminde söylerler. Bu temel bir kuraldır.

T

:: 'UL 'AR· 'UL 'UVZIN KŞDAN 'BTİ'N ol är özin kişidän opityān “O kendini insanlardan gizleyen (<i>min 'ādatihi l-ixtifā</i>) bir kişidir.”	opityān
:: 'UL KUB 'UL SUJIK·NY 'AJİT'N ol küp süçigni açityān “O küp, içine konan nesneleri her zaman acı (<i>abad^{an} yuḥammiḍu</i>) yapar.” 0	açityān
:: 'UL [dikkat] BUV 'UT 'UL KŞINY 'UDİTİA'N bu ot ol kişini uđityān “Bu, insanı her zaman uyutan bir ilaçtır (<i>yurqidu</i>).” 0	uđityān
:: 'UL KŞY 'UL TARIİ' 'ARIT·İA'N ol kişi ol tariy arityān “Şu adam her zaman buğday ayıklar (<i>yunqī</i>).” 0	arityān
:: 'UL KİŞY 'UL YUVLDAN 'AZIYTİ'N ol kişi ol yoldän azityān “Bu kişi insanları hep yoldan (<i>yuḍillu</i>) çıkarır.”	azityān
:: BUV 'AR· 'UL 'İYŞİİ' 'AZIT· İA'N· bu är ol işiy uzatyān “Bu adam daima işi uzatır (<i>yuṭawwīlu</i>).” 0	uzatyān
:: BUV 'AR 'UL 'ATIN 'UZITİA'N bu är ol atin ozityān “Bu adam atını daima ileri sürer (<i>yusbiqū</i>).” 0	ozityān
BUV QUYA'Ş· 'L KİŞINY 'USIT·İA'N bu quyāş ol kişini usityān “Bu yaz sıcaklığı insanı susatır (<i>mu'aṭṭiṣ</i>).”	usityān Manzume:

'USITİA'N QUİY'Ş QABSADY
'MNJLİ 'DŞ YAYSADY
'URTŞ SUWIN KAJSADIY
BUVDUN 'ANIN 'URKUŞVR

usityān quyāş qapsadi
umunçuy adaş tāpsādi
ärtiṣ suwin kâçsādi
bōdun anin ürküşür

“Yaz sıcaklığı bizi kuşattı, beklenen dost bizi çekemedi, (düşman)

[I. 137/155]

89

Ärtiṣ ırmağını geçmek üzeredir ¹ , bu yüzden insanlar arasında panik başladı.”	0
:: 'BUV KAYK 'UL 'ITİİ T'İQ' 'AİTİT'N bu kâyik ol itiy tāyqa ayityān “Bu geyik daima köpeği dağa koşturur (<i>yuṣa'īdu</i>).” 0	ayityān
:: BV T'T 'L TAWRA'Q 'AQIN 'AQİTİ'N bu tāy ol tawrāq aqin aqityān “Bu dağ yağmuru çabuk akıtır (<i>sarī^ī al-isāla li-l maṭar</i>).” 0	aqityān
BV BITK 'L KŞINY 'UQİTİA'N bu bitig ol kişini oqityān “Bu kitap kendini sık sık okutturur (<i>kaṭīr^{an} mā yuqri'u</i>).” 0	oqityān

89 1. EY. *ta'yura*, *ya'bura* okunur.

:: BUV 'R· 'L 'ITIN 'ULITT'N bu är ol itin ulityān “Bu adam köpeğini çok ulutur (yunbiḥu).”	ulityān
:: BUV 'AR· 'UL SUVZ 'UNITA'N bu är ol sōz unityān “Bu adam sözlerini sık sık unuttur (kaṭīr an-nisyān).”	unityān
:: BUV 'R· 'UL 'YŠIF 'ANUITT'N bu är īsiy anutyān “Bu adam her zaman hazırlıklıdır (yasta'iddu).” 0	anutyān
:: BUV 'R· 'L QUŠIF 'UJUR·Γ'N bu är ol qušiy uçuryān “Bu adam sık sık kuş uçurur (kaṭīr al-iṭāra).” 0	uçuryān
:: BV 'AŠ 'UL KŠINY 'AJUR·Γ'N bu aš kišini açuryān “Bu yemek insanı çabuk acıktırır (sarī' al-ijā'a).” 0	açuryān
:: BUV 'AR· 'L TALIM 'ASUR·Γ'AN bu är ol tālim asuryān “Bu adam sık sık aksırır (kaṭīr al-'uṭās).” 0	asuryān
:: BUV 'AR· 'L USUR·ΓA'N bu är ol osuryān “Bu adam çok osurur (ḍarrāṭ).” 0	osuryān
:: 'ISIR·ΓA'N 'IT isiryān it “Isırgan ('aqūr) köpek.”	isiryān

Γ

'AWUŽΓUVN awužyūn Deriye serilen “palamut yaprağı (qaraž)” 0	awužyūn
:: UL MANİK BIRLA' UQ ATİŠΓA'N 'UL ol mänig barlä oq atišyān ol “O benim-le ok atma yarışı yapmayı gelenek haline getirdi (min 'ādatihi an yurāmiya ma'īn-nabl mubārā ^{tan}).”	atišyān

K

:: BV 'AR· 'L SUVT 'UBUR·KA'N bu är ol sūt öpürgān “Bu adam başkasına süt içirmeyi adet edinmiştir (iḥsā).” 0	öpürgān
:: BUV 'R· 'L TLM SUJK 'IJURK'N bu är ol tālim süçig içürgān “Bu adam insanlara sık sık şarap içirmeyi adet edinmiştir (yasqī).” 0	içürgān
:: BUV 'IT 'L KAYIK·NY 'A DARK'N bu it ol kāyikni eḍārgān Bu köpek yaban hayvanı avını çok aramaktadır (min ādatihi ḫilāb).” Bu hakkını her zaman arayanlar için de söylenir (yaḫlubu ḫiqdahu dā'im ^{an}).” 0	eḍārgān
:: BUV 'R· 'L 'YŠΓ 'AWURK'N TAWURKA'N bu är ol īsiy äwürgān tawürgān “Bu adam her zaman işlerle uğraşır (ḥuwwal li-l-umūr wa-qullab).”	äwürgān
:: BUV 'R· 'L TAKM' N'NK NY 'U DURK'N bu är ol tāgmā nāḡni üdürgān	üdürgān

[I. 139/157]

90

“Bu her zaman bir şeyler seçen (yuxayyiru) bir kişi için söylenir.”

:: BUV 'R· 'L KVZIY 'UŠAR·KA'N bu är ol kōzi üšārgān “Bu adam (açlık ve benzeri şeyler karşısında) gözleri kararan (yataḥayyaru ṭarfuhu) bir adamdır.” 0	üşārgān
'KURKA'N ügürgān Taneli bir bitki. Qarluq Türkmenleri tarafından yenilir. 0	ügürgān

:: BUV 'AŞL'R 'L TALIM YİB· 'AKİR·K'N ¹ bu eślār tālim yip āgīrgān	āgīrgān
"Bu kadın çok ip eğirir (<i>kaṭīra al-ḡazl</i>)."	0
:: BUV 'AR· 'L 'TILK'N SAYILΓ'N bu ār ol itilgān sapilyān "Bu adam pek çok işe girer çıkar (<i>xarūj walūj- fīl-umūr</i>)."	0
'TILK'N itilgān Atları etkileyen hastalık. Bu bez hastalığıdır, bezler yarılarak (<i>ḡudad yuṣāqqu 'anhā</i>) at iyileştirilir. Farsça'da <i>xunām</i> şeklinde söylenir.	0
:: MANK 'İYŞİM 'A DKUV LKUN 'ATILK'N 'UL mänig īşim ādgülükün etilgān ol "Benim işim daima iyiliğe yol açmaktır (<i>yanṣaliḡu</i>)."	0
:: BV YŞİΓ 'UL 'UZULK'N bu yişiy ol üzülgān "Bu daima üzülen (<i>yanqaṭi'u</i>) bir iptir."	0
:: BUV 'R· 'L 'UB·KA'N 'URULKA'N bu ār ol öpkān ürülgān "Bu adam her zaman öfkeyle (<i>tulum gibi</i>) kabarır (<i>yantaḡixu</i>)."	0
:: BUV YİB 'UL AŞILKA'N ² bu yip ol āsilgān "Bu ip daima uzar."	0
(<i>yamtaddu</i>)."	0
:: BV QAYIR· 'L 'AŞILK'N bu qayir ol āsilgān "Bu, daima eşilen (<i>yanhālu</i>) kumdur."	0
:: BUV BUTAQ 'L 'AKILKA'N bu butaq ol āgilgān "Bu dal daima eğilir (<i>yatamayalu</i>)."	0
:: BUV NA'NK 'L TUTJY UKUİLKA'N bu nāḡ ol tutçi ükülgān "Bu daima yığılan (<i>yatakawwamu</i>) nesnedir."	0

Bir Başka Tip

'URUM·DA'Y· urumdāy Panzehir olarak kullanılan bir taş.	0	urumdāy

Bölüm: *af'alal*

'R·SALIḡ arsalīq "Çift cinsiyetli (<i>xunṭā</i>) hayvan". Oyuz şivesi.	arsalīq

İlk Harfi *Ḍamma*'lı Olan Sözcükler

J

'USKBJ üskābāḡ "Kuru üzüm (<i>zabīb</i>)."	üskābāḡ

K

'UK·RAYUK ögrāyūk "Gelenek (<i>'āda</i>)."	ögrāyūk
[Manzume] Kral Afrasyab öldüğünde zamanı anlatan mısralar:	0

K·RAY·KY MUNDAΓ UQ'
MUNDA' ḌIN TILDAΓ³ UQ

ögrāyüki munday oq
munda adin tilday oq

90 1. *Sukān* (·), (kahverengi) asıl U (siyah) ile değişti.
2. Š'nin üç noktası kahverengidir.

'ATSA' 'AŽUN 'UFRAB· 'UQ atsa ažun uyrap oq
TAĞLAR BAŞIY KAR·TİLUVR taylar baši kārtilūr

“(Zamanın) geleneği böyledir; bundan başka ölümün sebepleri de vardır; (Zaman) dağın başına isteyerek bir ok atsa dağın başı yarılır.”

Bölüm: *fu'ālil*

Q

[I. 141/160]

91

'USA'YUQ 'R· osayūq är “Gafil (<i>γafil</i>) adam.”	osayūq

Bir Başka Tip: İletli

Q

'YAD·SILIQ 'R· uyadsiliq (?) är “Çok utangaç kişi (<i>yalaba 'alayhi l-ḥayā</i>).”	uyadsiliq ?

Bir Başka Tip

H

'VHY ūhi “Bülbül (<i>būm</i>).” 0 Türklerin çoğu: <i>kāf</i> 'la 'UVKİY ūgi şeklinde söylenir. ūhi D Bu daha doğru, çünkü Türkçe'de <i>hā</i> yoktur.	

Nazal

J

'UTKUNJ ötkünç “Hikâye, anlatı (<i>ḥikāya</i>).” Buradan gelerek :: 'UTKUNJ 'UTKUN·DIY ötkünç ötgündi “O hikâye anlattı.”	ötkünç

R

'LA'NKIR alāñir Sıçan (<i>jirḍān</i>) türlerinden biri, yani “geleni (<i>yarbū</i>).” Türkmenler onu yer.	alāñir

Q

'UNKA'MUQ 'AR· oñāmuq är “Sağ elini kullanan (<i>ayman</i>) ¹ kişi.”	oñāmuq

91

3. L sonradan K'ye dönüştü (üst çentik kahverengi).

1. EY. *aysar* “sol elli.” Krş. 244 solāmuq.

K

'UNKA'YUK NA'NK öḡäyūk nāḡ “Bir şeye has (<i>xāṣṣ</i>) olan.” Ve bir kimseye tahsih edilen nesneye (<i>xuṣṣa bihi</i>) de : 'UNKA'YUK öḡäyūk denir.	öḡäyūk

Bir Başka Tip

Q

'UTUNKLUQ otuḡluk “Odunluk (<i>muḡtaṭib</i>).”	otuḡluk

Hemzeli Adlar Bölümünün Sonu

Allah'a Şükürler Olsun

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

Her kitabın eylem bölümünde, eylemlerin geçmiş zaman, geniş zaman ve mastar şekillerinden bahsedeceğimizi bilmelisiniz. Burada sadece geçmiş zamanı anlatıp, diğerlerini gerekli olmadığı için anlatmayacağız. Ama geniş zaman şeklinin nasıl olduğu ve nasıl okunacağı tahmin edilemeyeceğinden burada bahsedilecek. Mastar şekli için de aynısı geçerlidir. Çünkü bundan bahsedilmedikçe *rakīk*, *muṣba*'dan; *mumāl*, *mufaxxam*'dan [mastarın **-māk** ya da **māq** ile olacağı] ayrılmaz.

Bütün eylemlerde kural geçmiş ve geniş zaman *imāla* ve *rikka* içeriyorsa, mastar *kāf*'a [yani. **-māk**] sahiptir [dudaksıllaşma ya da ön ünlüler]. 0 *qāf*'lı mastar [yani. **-māq**] kökte *qāf* ya da *iṣbā*' gerektirir [yani., damaksıllaşma ya da geri ünlüler] ya da *ḡayn*. *Kāf*'lı bir mastar *kāf* ya da *imāla* veya da *rikka* gerektirir. Bu eylemler ve mastarlarla ilgili temel bir kuraldır.

B

[I. 143/163]

92

:: 'UL MĀNIY 'UB·DIY ol māni öpdi “O beni öptü (<i>qabbala</i>).” 'UBA'R· 'UBMA'K öp-öḡpār öḡmāk. Atasözü: TA'ŠIT 'IS· RUVMASA' 'UBMIŠ KRA'K tāṣiy isrumasa öpmiṣ P kārāk “Taşı ısıramayan öpmeli.” Bu söz amacına ulaşmak isteyen kişinin iyi davranışta bulunmasını öğütler. 0

:: MUVN· 'UB·DY mūn öpdi “O çorba içti (<i>ḡasā</i>).” 'UBA'R· 'UBMA'K öḡpār öḡmāk. 0

J

:: QBUḡ 'AJ·DIY ḡapuy açdi “O kapıyı açtı (<i>fataḡa</i>).” 'AJA'R 'AJM'Q açār açmāq. 0	aç-

:: QUŠ 'UJ·DİY quš uçdi “Kuş uçtu (<i>fāra</i>).” :: 'ANIK QUTİY 'UJ·DIY anig quti uçdi “Onun şansı kaçtı (<i>ḍahabat</i>).” :: 'AR· 'AT· ¹ QUDİY 'UJ·DIY är attin qoḍi uçdi “Adam attan düştü (<i>saqaṭa</i>).” 'UJA'R· 'UJM'Q uçār uçmāq , bunların hepsi için.	uç-
:: 'UVT· 'UJ·DIY öt öçdi “Ateşin (alevi) söndü (<i>sakana</i>).” :: 'R·NINK 'UBK'SİY ärniḡ öpkāsi öçdi “Adamın kızgınlığı geçti (<i>sakana</i>).” :: 'AR· TİYNY 'UJ·DİY är tīni öçdi “Adamın nefesi kesildi (<i>inqaṭa'a</i>).” 'UJA'R· 'UJM'Q [dikkat] öçār öçmāk , bunların hepsi için. 0	öç-
:: 'AR· SUVW ² 'UIJ·DY är sūw içdi “Adam su içti (<i>šariba</i>).” “içilen (<i>šariba</i>)” diğer şeyler ve absorbe edilen diğer sıvılar için: 'IJ·DIY içdi . 'UIJA'R· ³ 'UIJMA'K ³ içār içmāk denir.	iç-

R

:: 'L 'NDAṬ 'AR·DY ol anday ärdi “O öyle idi (<i>kāna</i>).” 'ARUVR· 'AR·MA'K ärür ärmāk . 0	är-
:: 'L 'UVT· 'UR·DY ol öt ürdi “O ateşi üfledi (<i>naḡaxa</i>).” :: 'IT 'UR·DIY it ürdi “Köpek uludu (<i>nabaḡa</i>).” 'URA'R· 'URMA'K ürār ürmāk .	ür-
:: 'LKINDA'KY NA'NKNY YYRDA· 'UVR·DİY ⁴ älgindāki nāḡni yērdä ürdi “Elindeki nesneyi yere koydu (<i>waḍa'a</i>).” Atasözü: K MUŠ KUNKA· 'URSA· 'ALTUN P 'DA'QIN KALİYR· kümüš künkä ursa altun aḍākin kälīr 0 “Paralar [harf. gümüş] güneşe konsa, altın ona yürüyerek gelir.” Bu söz işlerini karşılamak için para harcayan kişi için söylenmiştir. 'L QULIN 'UVR·DIY ol qulin ürdi “O kölesini dövdü (<i>ḍaraba</i>).” 'URUVR· 'UR·MA'Q urūr urmāq . 0	ür-
:: 'UL YYR·NY 'ZDIY ol yēni ezdi “O toprağı kazdı,” ve “o derisini yüzdü (<i>xadaša</i>).” 'UIZA'R· ⁵ 'UIZMA'K ⁵ ezār ezmāk . 0	ez-
::	

[I. 145/165]

93

'UL YİB· 'UZDIY ol yip üzdi “O ipi kesti (<i>qaṭa'a</i>).” 'UZA'R· 'UZMA'K üzār üzmāk üz-

S¹

:: 'L YŠİI' 'AŠ·DİY ² ol yišiy äsdi “O ipi uzattı (<i>madda</i>).” 'AŠA'R ² 'AŠ·M'K ² äsār äsmāk .	äs-

- 92 1. Sözlük: D'N sonradan üstü çizilmiş (siyah mürekkeple).
2. W, sonradan F'den değişti (iki noktası kahverengi).
3. U, kahverengiyle çizildi.
4. U (kahverengi), A (siyah)'dan değişti.
5. *Elif*'in üzerindeki hamza siyahla; I kırmızıyla; U kahverengiyle.

- 93 1. EY. Š.
2. Š'nin üç noktası sonradan (siyah) eklenmiştir.
3. EY. *yanassamu*

::'ASIN 'AS·DIY äsin äsdi “Rüzgar esti (<i>tanassama</i>).” ³ :: 'TARİF 'AS·DIY tariy äsdi “Tahıl savurdu (<i>nasafa</i>).” Rüzgâr toprağı “savurduğu (<i>nasafat</i>) zaman da aynı şekilde söylenir. Geçişli ve geçişsiz.	
:: 'AR· 'US·DY är usdi “Adam susuzdu (‘ <i>aşısa</i>).” 'USAR· 'USMA'Q usar usmāq.	us-
::MAN 'AY·LA' 'US·DUM mān ayla usdum “Ben böyle düşündüm (<i>zanantu</i>).” Oyuz şivesi. [Geniş zaman] ve mastar [üstteki gibi] aynı.	D

Ş

'L QAYIR·NY 'AŞ·DIY ol qayirni äşdi “O kumu eşti (<i>ahāla</i>).” Aynısı elek içinde buğday ayıklamak için de söylenir. :: 'ATLİ 'AŞ·DIY atliy äşdi “Atlı yürüdü, gitti (<i>xabba, rakaça</i>).” :: 'ŞJ QAY·NA' 'Ş·DY ⁴ eşiç qayna äşdi “Tencere taşı (<i>aylat... yalayān^{an}</i>).” 'AŞ'R 'AŞM'K äşär äşmāk. 0	
:: 'UL 'UQ 'UŞDY ol oq üşdi “O oku matkap ile deldi (<i>taqaba... bi-l-mitqab</i>).” :: 'AT·M'KA' TALIM KŞY 'UŞ·DY ätmākkā tālim kişi üşdi “Birçok kişi ekmek için toplandı (<i>izdahama</i>).” 'UŞ'R 'UŞM'K üşār üşmāk.	

W

:: 'L 'TM'K 'UF·DIY ol ätmāk uwdi “O ekmek ufaladı (<i>fatta</i>).” 'UW'R· 'UWM'K-Q ⁵ uw-uwar uwmāq. 0	
:: KURNJK' KIŞY 'AWDIY körünçkä kişi awdi “Halk ona bakmak için o nesnenin çevresini sardı (<i>ħaffa ... ħawla şay</i>).” 'AIWA'R 'AWM'K [dikkat] awār awmāq.	
:: 'R· 'WDIY ar ewdi “Adam acele etti (‘ <i>ajila</i>).”	Manzume: ew-

'UDV BARIB· KUŞ 'WDIM
TLIM YUVRIB· KUJY KAWDIM
'ATIM BIR·LA' TKUV 'IWDIM
MINY KVRUB⁶ YASIY⁷ 'AΓ·DIY

uğu bārip üküş ewdim **V**
tālim yōrip küçi kāwdim
atim birlā tāgü awdim
mini kōrüp tüsi⁸ aydi

Kurdu anlatıyor ve diyor ki: “Onu bulmak için acele ettim. Onu kovalarken gücüm takatim azaldı. Atımla ona yetiştim. Beni görünce tüyleri ürperdi.” 'IW'R 'IWMA'K **ewār ewmāk.**

Q

4. QAY·NA' çizildi ve sonradan (siyah mürekkeple) kenara 'ŞJ'den önceye ait gibi QYN'R konuldu.

5. K asıl; Q sonradan eklendi (kahverengi ile).

6. KRUB'dan değişti.

7. İlk Y'nin iki noktası kahverengi.

8. **yēni** okunuşu mümkün (krş. 116 **ürpär-**) ve Brockelmann (Volks poesie I, 6) tarafından adapte edildi ve yerine 91 **āy-** “değişen renk” anlamında ve 535 **tü** “saç” veya “renk” (özellikle hayvan derisinin) anlamında, getirildi.

::SUVW 'AQDY sūw aqdi “Su aktı (<i>sāla</i>).” :: YAFY 'AQ-DIY yayi aqdi “Düşman geldi (<i>ja'at</i>).” 'AQA'R AQM'Q aqār aqmāq.	aq-
:: 'UL 'AR İYŞİN 'UQDIY ol ār īşin uqdi “Şu adam işi anladı (<i>faṭīna</i>).” 'UQ'R UQM'Q uqār uqmāq	uq-

K

::

[I. 147/168]

94

'L TRΓ 'AK-DIY ol tariy ākdi “O tohum ekti (<i>baḍara</i>).” Bir şey üzerine “yayılan (<i>ḍarar</i>) ilaç da aynı şekilde çağrılır. 'AK'R 'AKM'K ākār ākmāk. 0	āk-
:: 'L YRM'Q 'UKDY ol yarmaq ūkdi “O paraları (<i>kawwama</i>) yığdı.” 'UK'R 'UKM'K ūkār ūkmāk. 0	ūk-
:: 'L BUTQ 'AKDIY bu butaq āgdi “O dalı eğdi (<i>'aṭafa</i>).” 'AK'R 'AKM'K āgār āgmāk.	āg-

L

:: 'L 'LMIN 'ALDIY ol alimin aldi “O borcunu topladı (<i>qabaḍa</i>).” :: BAK 'YL 'ALDIY al-beg ēl aldi “Bey vilayeti ele geçirdi (<i>axaḍa</i>).” 'ALIR 'ALM'Q alīr almāq. 0	
:: 'AT BIŞİP 'ULDIY āt bişip oldi “Et pişerek yumuşadı (<i>tubixa... ḥattā taharra'a min aṭ-ṭabx</i>).” “uzun bir süre giyilip “yıpranan (<i>uxliqa, baliya</i>)” elbiseler için de aynısı söylenir. 'ULUR 'ULM'Q olur olmāq. 0	ol-
:: TK'N TVNUF 'ILDY tikān tōnuṭ ildi “Diken elbiseye ilişti (<i>jaḍaba</i>).” :: 'R-TA'Γ-DAN QUD İY 'ILDIY ār tāyḍin qoḍi ildi “Adam dağdan indi (<i>nazala</i>).” 'ILAR ilār – elbise [ve] diken için <i>lām</i> ’lı <i>naşb</i> ile; ama “inmek” için <i>lām</i> ’lı <i>ḍamma</i> : 'ILUR ilur. 'LM'Q ilmāq- master “inmek” için <i>qāf</i> ’a sahip; “yakalamak için” o: <i>kāf</i> ’la 'ILM'K ilmāk.	il-

M

:: KNJ 'AN'SİN 'AMDY kānç anāsin āmdi “Bebek annesinin memesini emdi (<i>raḍī'a</i>).” ām- Aynı şey hayvan yavruları için de söylenir. 'AMA'R 'MA'K āmār āmmāk. 0	
:: 'L MNDN N'NK 'UMDY ol mändin nāṇ umdi “O benden bir şey bekledi (<i>ṭami'a</i>).” um- 'UMA'R 'UMA'Q umār ummāq.	
'UT 'UNDY ot öndi “Ot ¹ bitti (<i>nabata</i>).” :: 'L 'WK' 'UNDY ol āwkā öndi “O eve gitti (<i>ḍahaba</i>).” – Uygur şivesi. 'UN'R 'UNM'K önār önmāk. 0	ön- D
:: 'L T'ΓDN QU DY 'INDY ol tāyḍin qoḍi endi “O dağdan aşağı indi (<i>nazala</i>).” <i>Nūn</i> en- Arapça’daki gibi <i>lām</i> [yani. il-]’ın bir değişenidir: <i>rajul šaṭn al-aşābi' wa-ṣaṭluhu</i> (“yumuşak parmaklı bir kişi”, veya: <i>kabn ad-dalw wa-kabluhu</i> (“deri kovanın oyuğu”).	

İkizleşme

T

::

[I. 149/170]

95

'AR· 'UQ 'ATİY ar oq atti "Adam ok attı (<i>ramā</i>).": TANK 'ATİY taṇ atti "Şafak at-söktü (<i>inbalaja</i>).": 'UL 'ATİY N'NKNY :: ol atti nāṇni "O nesneyi attı (<i>ṭaraḥa</i>).": 'AT'R 'ATM'Q atār atmāq.	
:: 'UL 'ANY 'UTY ol ani utti "O (oyunda) onu yendi (<i>qamarra</i>).": 'UT'R 'UTM'Q ut-utār utmāq.	Manzume:

QİŞ YA'Y BILA' TUQŞ·TY
QINKR KVZUN BAQŞ·TY
TUTŞ·QALY YOŞTY
'UTGA'LIMAT· 'UTRAŞUVR

qış yay bilä toqışti
qıñır kōzün baqışti
tutuşqali yaqışti
utyālimat uyrāşūr

V

"Yaz ile kış tartıştılar ve savaşa başladılar, kızgın gözlerle birbirlerine baktılar; biri diğerini tutmak için birbirine yaklaştılar, her biri diğerini yenmek (*yayliba, yaqmara*) ister."

:: 'UQ KAYIKTAN: 'UTY oq kāyiktān ötti "Ok geyiğe geçti (<i>naḫaḫa</i>).": "parçalananan (<i>naḫaḫa</i>) diğer şeyler için de aynısı söylenir.": QARIYN· 'UTY qarīn ötti "Karın boşaldı (<i>aḫlaqa l-baṭn wa-mašā</i>).": 'UT'R 'UTM'K ötār ötmāk. 0	öt-
:: 'UL BA'ŞĠ 'UTY ol bāšiy ütti "O saçlarını yaktı (<i>ašāḫa ša'r, ahraqa</i>).": 'UT'R 'UTM'K ütār ütmāk. 0	üt-
:: 'L 'NY ITY ol ani itti "O, eliyle ya da ayağıyla onu itti (<i>ṣadama wa-dafa'a... ḥattā asqaḫa</i>).": 'IT'R 'ITM'K itār itmāk. 0	it-
TNKRY MANIK 'YŠM 'İYTY tāṇri mānig īšim etti "Allah işimi düzeltti (<i>aṣlaḫa</i>).": :: 'L YUKNJ 'YTY ol yūkünç etti "O namaz kıldı (<i>ṣallā</i>).": – Oğuz şivesi.	ēt-D
Onlar "yaptıkları (<i>fa'alū</i>) her şeyi "iyi etmek (<i>ṣalāḫ</i>).": sözcükleriyle ifade ederler: 'İYTY etti . Türkler: "yapmak (' <i>amila</i>)" [277] QILDY qildi derler. Buna karşılık, diğer sözcük [Oğuzlar arasında] yardımcı eylem olarak kullanılır; bu sebepten onlar [yani. Oğuz] bu sözcüğü kullanmaktan sakınır ve onun yerine bayanları utandırmamak için diğerini kullanırlar. 'İYT'R İYTM'K ētār ētmāk. 0 Bu sözcük başında illetli harf ¹ bulunanlar bölümünde bulunabilir.	

B²

:: 'AR· SUVW 'UVB·DY ār sūw öpdi "Adam suyu yutuverdi (' <i>abba</i>).": 'UVBA'R 'UVBM'Q öpār öpmāq.	öp-

J

95 1. Ör. *Hemze*'den sonra ilk harf y olarak; krş. 68, 73, 74'de bölüm başlıkları.
2. EY. R.

:: 'AR· ''AJ·TIY ³ ār āçti “Adam açtı (<i>jā'a</i>).” ''AJA'R· ³ 'A'J·MA'Q ⁴ āçār āçmāq.	āç-

[I. 150/172]

96

R

:: 'AR· Ā'ARDIY ār ārdi “Adam yorgundu (<i>'ayya</i>).” :: 'UL 'A'ĀR·DIY ol [am] ārdi “o ār-onu aldattı (<i>yarra</i>).” ĀRA'R· 'ARMA'Q ārār armāq. 0	
:: 'UL SAJ 'UVR·DY ol saç ördi “O saç ördü (<i>rammala, nasaja</i>).” 'UVRA'R 'VR·MA'K örār örmāk.	ör-
:: 'UL 'UT· 'UVR·DIY ol ot ördi “O çimenleri kesti (<i>qaṭa'a</i>).” Tarlayı biçerken (<i>ḥaṣada</i>) de böyle söylenir. 'UVRA'R 'UVR·MA'Q örār örmāk. 0	ör-
:: 'AR 'IYR·DY ār ērdi “Adam yalnızdı (<i>istawḥaša</i>).” – Bu arkadaş yokluğundandır. :: 'L T'M 'IYRDY ol tām ērdi “O duvarda bir gedik açtı (<i>ṭalama</i>).” 'IYR'R 'IYRMA'K ērār ērmāk. 0	ēr-
:: BULT 'UVR·DY bulit ördi “Bulut yükseldi (<i>naša'at</i>).” :: QUVY 'UVR·DY qōy ördi “Koyun ağıldan kalktı (<i>naḥada</i>) ve başka bir yere sürüklendi.” Eğer onlar “geceleyin de durursa (<i>nafaṣat taḥt al-layl</i>).” aynı şekilde söylenir: :: 'L SFDJ 'VR·DY ol sawdıç ördi “O, sepet ördü (<i>rammala</i>).” Elle örülen diğer şeyler için de aynısı söylenir, iplik veya hurma yaprakları gibi. 'UVRA'R 'VR·MA'K [dikkat] örār örmāk.	ör-

Z

:: 'L YUVL ''AZDY ¹ ol yöl āzdi (Adam) yolunu kaybetti (<i>ḍalla</i>).” ''A'ZA'R ''AZMA'Q azār azmāq.	az-
:: 'NIK 'ATY 'UVZ·DY anig ati özdi “Onun atı önde koştu (<i>sabaqa</i>).” Bir başkasının önünde koşan kişi için de aynısı söylenir. ''UVZ'R 'UVZMA'Q özār özmāq.	öz-

S

:: 'L 'AT· ''AS·DY ol āt āsdi “O eti (kancaya) astı (<i>'allaqa</i>).” “asılan (<i>ṣuliba</i>)” için de aynısı söylenir.” ''ASA'R ¹ 'AS·MA'Q asār asmāq.	ās-

Š

:: 'L TA'Γ ''AŠDY ¹ ol tāy āšdi “O dağı aştı (<i>jāwaza</i>).” ''AŠ'R ''AŠMA'Q ¹ āšār āšmāq	āš-

Γ

3. İlk *elif* (') sonradan eklendi (siyah mürekkep).

4. İkinci *elif* (') sonradan eklenmiştir (siyah mürekkep).

96 1. İlk *elif* (') sonradan eklendi (siyah mürekkep).

'L TA'Γ Q' 'AΓDY ol tāyqa āydi “O dağa tırmandı (<i>şa'ada</i>).” 'AΓ'R 'AΓM'Q āyār aymāq :: BULIT 'AIDY bulit āydi “bulut yükseldi (<i>naša'at</i>).” :: 'NIK YVZIY 'AIDY anig yūzi āydi “onun rengi değişti (<i>tayayyara lawnuhu</i>).”	āy-

W

:: 'NKAR KŞY 'AW:DIY ¹ aḡar kiši āwdi “İnsanlar onun etrafını sardı (<i>izdaḡama</i>).” 'AW'R ¹ 'AWM'Q ¹ āwār āwmāq.	āw-

K

:: 'UL MANIY 'UVK:DIY ol māni ōgdi	ōg-

[I. 152/174]

97

“O benimle gurur duydu (<i>madaḡa</i>).” 'UVK'R 'UVKM'K ōgār ōgmāk.

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'L MANK' SUVZ 'AY:DY ol maḡa sōz aydi “O benimle konuştu (<i>qala... kalām^{an}</i>).” 'AYUVR 'AY:M'Q ayūr aymāq. 0	ay-
'UL Q'TUVN 'UVY:DY ol qāyūn ōydi “O kavunu kesti (<i>qawwara</i>).” 'UVYA'R 'UVY:M'Q ōyār ōymāq. 0	ōy-
:: 'L 'VNUF 'UY:DIY ol ūnuḡ uydı “Sağlam ve sağlıklı kalsın diye onu unu çuvalda öğüttü (<i>ḡayaḡa</i>).” 'UYA'R 'UY:M'Q uyār uymāq.	uy-

Nazal

K

:: 'AR' 'ANKDIY ār āḡdi “Adam şaşırttı (<i>taḡayyara</i>).” 'ANK'R 'ANKM'M āḡār āḡmāk.	āḡ-
:: 'L YAF'J 'UNKDY ol yiḡāç üḡdi “O ağaçta bir delik açtı (<i>naqaba</i>).” Bir duvarı kurmak için “kazmak (<i>naqaba</i>)” da aynı şekilde söylenir. 'UNK'R 'UNKM'K üḡār üḡmāk.	üḡ-
:: BARJIN· BUDVTY 'UNKDIY barçin bodūyi oḡdi “İpekli kumaşın rengi soldu (<i>inṡamasa, ḡahaba</i>).” 'UNK'R 'UNKM'Q oḡār oḡmāq. Siz: 'UNKUQ:TY oḡuḡti [116].	oḡ-
Kural: Bu bölümde emir kipi iki şekilde görülür: YARMA'Q 'AL yarmāq al “para al”; 'ATIN 'IL attin il “attan in” ifadelerindeki gibi. 0 Sonra şunu bilmelisiniz ki bu dilde	G

97 1. EY. “çorba”; muhtemelen sūt, mūn için hatalı.

eylem sistemi emir şeklini etkiler. Emir şeklindeki uygun durum yapım ekiyle ortaya çıkar. 0 Bütün eylemlerin olumsuzu kökten sonra *elif* ya da *min* getirilerek oluşturulur. Örneğin: 'AL·MA' **alma** "alma"; 'IL·MA' **ilma** "inme" Bütün bu dilbilgisi kuralları Sesbilgisi Bölümünde [279ff.] tartışılacak, Allah izin verirse.

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi ünlü *fa'al* kalıbı

R

:: 'L MANK' SUVT· 'UBUR·DY ol mağa sūt öpürdi "O bana yudumlamam (<i>aḥsā</i>) için sūt ¹ verdi." 'BRUR· 'BUR·MA'K öpür üpürmāk.	öpür-
:: 'L SIBUZ FUV ² 'TURDIY ol sibizyu ötürdi "O flütü öttürdü (<i>şayyaḥa</i>)."	ötür-
'UTRUVR· 'UTUR·MA'K ötrür ötürmāk.	
:: 'UL SAJ 'UTUR·DIY ol saç oturdi	otur-

[I. 154/176]

98

"O saçlarını (ya da elbise) kestirdi (<i>qaşşa</i>)."	'UTRUR 'UTR·MA'Q otrur oturmāq.	
:: 'L TA'M 'UTURDY ol tām ötürdi "O duvarı parçaladı (<i>taqaba</i>)."	'UTRR 'UTRMA'K ötrür ötürmāk.	ötür-
0		
:: 'UL QUŞ 'UJURDY ol quş uçurdi "O kuşu uçurdu (<i>aṭāra</i>)."	:: 'UL 'ANY 'ATIN 'UJURDY ol ani attin uçurdi "O, onu attan attı (<i>asqaṭa</i>)."	uçur-
'UJRUR 'JURMA'Q uçur uçurmāq.		
:: 'UL 'UTUF 'UJURDY ol otuy öçürdi "O ateşin (alevini) söndürdü (<i>aṭṭa'a</i>)."	:: 'ANIK 'UBK'SIN 'JURDIY anig öpkāsın öçürdi "o kızgınlığını yatıştırdı (<i>askana</i>)."	öçür-
:: 'UL 'ANİY 'RUB TIYNIY 'UJURDY ol ani urup tīni öçürdi "O, ona ölümle susturana kadar vurdu (<i>askata na'matuhu</i>)"	UJRUR 'UJR·MA'K öçrür öçürmāk.	
Atasözü: 'VTUF P 'DUFJ BIR·LA' 'UJR·MA'S· ötuy oḍyuç birlä öçürmās "Ateş alevle söndürülmez."		
Bu söz fitne (karmaşa) bir başka fitneyle (karmaşayla) bastırılamaz, sadece barışla, huzurla bastırılabilir, anlamındadır. 0		
:: 'UL 'ANKAR SUVW 'IJURDY ol aṇar sūw içürdi "O ona içmesi için su verdi (<i>aşraba</i>)."	'IJ·RUR 'IJURMA'K içrür içürmāk.	içür-
0		
:: 'L 'DKVNY YAW·LA'Q·TAN 'ADIRDİY ² ol ādgūni yawlāqtan aḍirdi "O iyiyi kötüden ayırdı (<i>ixtāra, mayyaza</i>)."	'ADIRUR ² 'ADIR·MA'K ² [dikkat] aḍirur aḍirmāq.	aḍir-
Atasözü: 'AT·LY TIRNG'Q·LY ¹ 'A D IRMA'S· ätli tirṇāqli aḍirmās "Eti tırnaktan		P

2. İlk U (kahverengi) A'dan (siyah) değişti.

98 2. İlk A ve I açıkça sonradan yazılmış (siyah mürekkep).

3. EY. *intimāe*

4. İlk U (kahverengi) *sukūn* (·) (siyah) değişti

99 1. EY. *imdadat*.

ayıramazsın (<i>lā yufarraqu</i>).” Bu söz akrabalık hakkında üretilmiştir. Anlamı “et ve tırnağın birbirinden ayrılmayacağı gibi akrabalar arasında da ayrılık olmayacağıdır.”	
:: 'L ADIR·DIY ² NA'NKNY ol üdürdi nāḡni “ O seçti ya da tercih etti (<i>ixtāra</i>). ³ ” üdür- 'ADIRUR ² 'ADIRMA'K üdrür üdürmāk. 0	
:: MN 'ANY 'A D AR·DIM mān ani edārdim “Ben onun izlerini takip ettim (<i>iqtaḡaytuhu wattaba'tu aṡarahu</i>).” 'AID A'RUR MN 'ID AR·MA'K edārür mān, edārmāk. 0	edār-
'AR· 'ASUR·DY ar asurdi “Adam hapşırıldı (<i>'aḡṡa</i>).” 'ASURUR ⁴ 'ASUR·MA'Q asur-asrur asurmāq. 0	asur-
:: 'AR· 'USR·DY ar osurdi “ Adam osurdu (<i>radama</i>).” 'US·RUR 'USR·MA'Q osrur osur-osurmāq. 0	osur-
:: 'IT 'ISIR·DY it isirdi “Köpek ısırıldı (<i>'aḡḡa</i>).” Atasözü: 'IT· 'SIR·MA'S 'AT isir-TAB·M'S TİYMA' it isirmās tāpmās tēmā “Köpek ısırılmaz (<i>ya'qiru</i>), at tepmez deme”- P çünkü onların huyları böyledir. 'IS·RUR 'ISIR·MA'Q isrur isirmāq. 0	isir-

::

[I. 156/178]

99

'ANIK KVZY 'UŞARDY anig kōzi üşardı “Yakına bakmaktan ve açlıktan gözleri karardı (<i>sadirat, irmaddat</i>) ¹ 'UŞ'RUR 'UŞAR·MA'K üşārür üşārmāk. 0	üşār-
:: 'AR· SUNKK 'UTURDY ar süñük oyurdi “O kemiği birleştirdi ve ayırdı (<i>ṡabbaqa, oyur-faṡala</i>).” 'UTRUR 'UTUR·MA'Q oyrur oymāmāq. 0	oyur-
:: 'L MĀNY YVLDIN 'AWURDY ol māni yöldin äwürdi “Beni yoldan çevirdi (<i>ṡarafa</i>).” :: 'L 'L [dikkat] 'AY'Q 'AWURDY ol ayāq äwürdi “O kabı çevirdi (<i>qalaba</i>).” 'WR'R 'WRMA'K äwrār äwürmāk.	äwür-
:: BAK KAND 'KIRDIY beg känd ägirdi “Emir şehri kuşattı (<i>ḡāṡara</i>).” :: 'URA'TUT ägir-YIYB 'AKIRDIY urāyut yīp ägirdi “Kadın ip eğirdi (<i>ṡazalat</i>).” :: SUVW KAMIYNY 'AKIRDIY sūw kemīni ägirdi “Su gemiyi döndürdü (<i>adāra</i>).” 'AKIR'R 'AKIRMA'K ägirār ägirmāk. :: 'L MNY 'YŞQ' 'KRDY ol māni īṡqa ägirdi “O beni bir şeye yönlendirdi (<i>alāṡa</i>).”	
:: TLQ' 'LRDY talqa alardi “Üzüm korukları (veya başka meyvelerin) kızardı (<i>talawwana</i>).” :: KŞY YIYNIY 'ALAR·DIY kişi yēni alardi “Bedeni kızardı (<i>bariṡa</i>).” :: 'ANIK KVZY 'ALAR·DIY anig kōzi alardi “Gözleri kızardı (<i>bariqa</i>).” 'ALA'RUR 'ALAR·MA'Q alārur alarmāq. 0	alar-
:: MANIK KVZUMA NA'NK 'ILAR·DIY mānig kōzümā nāḡ ilārdi “Gözüme dışarıdan (<i>ḡaxayyala</i>) bir şey (karanlıkta veya uzakta) ilişti.” Manzume [= 407 qaq]:	ilār-

QAA'L'R QAMF KUL'RDY
TAFLA'R BAŞY 'ILARDA

qaqlār qamuy kölārdi
taylār başı ilārdi

V

'AŽUN TINİY YILAR·DY
TV TV JAJAK JARKAŠVR

ažun tini yilirdi
tü tü çeçek çärgäšür

“Sular çoğaldı, çukur yerere doldu, dağ başları hayal meyal göründü; dünyanın nefesi ılındı, (ağaçlar çiçek açtı) türlü çiçekler sıraya dizildi.”

R

'URA'TT 'UTLINK' SUVT 'AMUZDY **urāyut oylıḡa sūt āmüzdi** “Kadın oğluna süt **āmüz-**
emzirdi (*arḡa'at*).” 'AMUZR 'MUZMA'K **āmzür amüzmāk**.

Š

:: 'L MANIK BR·L' 'BUŠDY ol mänig birlä öpüşdi “Onunla öpüştük (<i>qabbala</i>).” öpüş- 'UBŠUR 'UBŠM'K öpšür öpüşmāk .	
:: 'UL MANIK BRL' 'UQ 'ATİŠ·DY ol mänig birlä oq atışdi “O benimle ok atıştı (<i>bārānīfīr-ramy</i>).” “Fırlatılan (<i>tarḡ</i>)” şey de aynı şekilde söylenir. 'ATİŠUR 'ATİŠM'Q atišur atišmāq .	atiš-
:: 'UL 'NIK BİRL' YARMA'Q 'UTUŠDY ol anig birlä yarmāq utuşdi “O benimle para yutuştı (<i>qāmarahu wa-xāṭarahu</i>).”	utuš-

[I. 157/180]

100

'UTŠUR 'UTŠM'Q **uštur utušmāq**.

:: 'L 'NIK BRLA' 'İTİŠDY ol anig birlä itişdi “Onunla itiştı (<i>dāfa'a ma'ahu</i>).” itiş- 'İTİŠVR 'İTİŠMA'K itišür itišmāk . Bir şeyi savunmada yardımlaşmak ya da yarışmak için de böyle denir. 'İTİŠVR İTİŠM'K itišür itišmāk . 0	
:: 'AL MANK' QABU' 'AJİŠDY ol maḡa qapuy açışdi “Kapıyı açmama yardım etti açış- (<i>fath</i>).” Yarış için de aynıdır. 'AJİŠVR 'AJİŠM'Q açışür açışmāq .	
:: 'UZUM 'AJİŠDY üzüm açışdi “Üzümler olgunlaştı (<i>ḡamuḡa ...ba'duhu fība'd</i>).” 'AJİŠVR 'AJİŠM'Q açışür açışmāq .	
:: 'L MANIK BIRLA' UJAŠ·DIY ol mänig birlä öçäşdi “Benimle bazı şeylerde öçäş- yarıştı (<i>bārā</i>).” 'UJAŠVR 'JAŠM'K öçäšür öçäšmāk .	
:: 'L MANK BİRL' SUVT 'İJİŠDY ol mänig birlä içişdi “O benimle süt içmede (<i>šurb</i>) içiş- yarıştı.” 'İJİŠUVR 'İJİŠMA'K içişür içişmāk . Yardım için de aynısı söylenir. 0	

Bu kalıbın iki kullanımı vardır. Birincisi Arapçadaki *mufā'ala* kalıbı gibi karşılıklı G
geçişlilik yapan ve yardımlaşma ya da yarışma anlamı bildiren kullanımdır. 0 Diğer
eylemleri geçişsiz yapan eylemi öznenin bütün parçalarına genişleten kullanımdır, SIR KA'
'AJİŠDY **sirkā açışdi** “Sirkenin her tarafı ekşileşti (*ḡamuḡa... ba'duhu fība'd*); veya
TUVN TAR·NY 'İJİŠDY **tön tärni içişdi** “Elbise tamamen eskidi (*našafa... fīajzā'ih*).”
örneklerinde olduğu gibi. Bu çeşit pek çok eylem vardır.

:: 'AR· 'ADA'QY 'ADIŠDY ar ađāqi ađišdi “Adam ayağını ayırdı (<i>faḥija</i>).” ađiš-
'A DŠVR 'DŠM'Q ađišūr ađišmāq . Birbirinden ayrılan (<i>infaraja</i>) nesneler için de aynı şey söylenir. 'A D İŠVR 'A D İŠM'Q ađišur ađišmaq .
:: 'L MANIK BRL' 'U DUIŠDIY ol mänig birlä uđišdi “O benimle uyumakta yarış yaptı (<i>nawm</i>) (hangimiz daha fazla uyuyacak diye).” :: 'A DA'Q· 'U DIŠDY ađaq uđišdi “ayak uyuştı (<i>xadarat</i>).” YUFRUT 'UDIŠDY yoyrut uđišdi “Süt pıhtılaştı (<i>tarawwaba, xaṭara</i>).” 'UDIŠVR 'UDIŠM'Q üđišūr üđišmaq .
:: 'UL MANK 'ARTUT 'IDIŠDY ol maña ärtüt iđišdi “O benimle hediyeleşti (<i>ahdānī iđiš-wa-inni ayđ^{fm} ahdaytuhu šay</i>).”

[I. 159/182]

101

Başkalarıyla serbest bırakma (<i>iḥlāq</i>) ya da göndermede yarışmada da böyle denir. 'I DŠUVR 'I D İŠM'Q iđüşur iđişmaq . 0
:: 'ULA'R 'IKY 'ÄRIŠDY ¹ olār ekki arišdi “Onların ikisi birbirini aldattı (<i>yarra</i>).” ariš-
'ÄRIŠVR ¹ 'ÄRIŠM'Q ¹ arišūr arišmāq . 0
:: 'YA'Γ 'ARUIŠDY yāy ärüşdi “Yağ tamamen eridi (<i>tađāwaba</i>).” 'ARUIŠUVR ärüş-
'ARUIŠM'K ärüşūr ärüşmāk .
:: NIK BRLA' 'URUŠDY anig birlä urušdi “Onlar birbirleriyle vuruştı (<i>tašājarā</i>).” uruš-
Savaş yapan iki emir için de aynısı söylenir (<i>taḥāraba</i>). 'URUŠUVR 'URUŠM'Q uršūr urušmāq . Atasözü: 'ALB· LA'R· BIR·LA' 'URUŠM'BAKL'R· BIRL' TURUŠMA' P
alplār birlä urumša, beglār birlä turuška “Yiğide vurma, emire karşı durma.”
Manzume [=181 qiliç]: ²

'ARAN· 'ALBY 'UQIŠ·TIYLA'R
QIKIKR· KUVZUIN BAQIŠ·TIYLA'R
QAMUΓ TULMUN TUQIŠ·TIYLA'R
QILJ QIN·Q' KUJN SIΓ·DY

ärän alpi oqištīlār
qiğir közün baqištīlār
qamuy tulmun toqištīlār
qiliç qinqa küçün siydi

V

Yiğitler birbirlerini çağırıldılar [yani birbirlerine meydan okudular]. Birbirlerine yan gözle bakiştılar, bütün silahlarıyla vuruştular, kılıç kınına zorla sığıdı (ondaki büyük miktarda kuru kandan dolayı).” 0

:: 'L MANK' 'UVT 'URUŠDIY ol maña ôt ürüşdi “O bana ateş üflemede (<i>nafox</i>) ürüş-
yardım etti.” Yarışma için de böyle denir. 'URŠVR 'URUŠM'K üršūr ürüşmāk .
:: 'L MANK' YŠIF 'URUŠDIY ol maña yisiy örüşdi “O bana ip örmeye (<i>tawđīn</i>) örüş-
yardım etti.” Herhangi bir şeyi örmekte yarışma (<i>raml</i>) da böyledir. 'URUŠVR URŠM'K öršūr örüşmāk . 0

101 1. *Elif*’in üzerindeki *madda* kahverengiyle yazılmıştır.

². Bu 103 **oqiš-** gösterdiği anlam bu yerin dışındadır ya da **toqištīlār**, **uruštīlār** için hatalıdır.

Yardım ile yarışmayı ayırt etmek isteyen onu sıra edatıyla (*ḥarf aş-şıla*) yapmalıdır. G
Eylem MANKA' **maḥa** sözcüğüyle birleşirse, anlam “bana, benim için (*lî*)” olur, Eylem bu halde “yardım etme” anlamındadır; eylem MANIK BİR-LA' **mānig birlā** ile birleşirse, anlam “benimle (*ma'î*),” olur. Eylem bu halde “yarışma.” ifade eder. Bu bütün işteş eylemler için kök prensibidir. Üçüncü kişiyi: 'ANKAR- **aḥar** şeklinde söyleyen de vardır – Eğer niyet “yardım etme”; ya da “yarışma (*mubārāt, musājala*) ise

[I. 160/184]

102

“onunla (<i>ma'ahu</i>)” anlamında 'ANIK BIRLA' anig birlā şeklinde söylenir.” Bu unutulmamalıdır! 0	
:: 'L MANK' 'UZM' 'UZŠDY ol maḥa üzüm üzüşdi “O bana üzüm toplamakta (<i>qatf</i>) üzüş- yardım etti.” Aynı şey “bir sopayı kırmak (<i>ḥaḍq</i>) ve kırmada yarışmak için de söylenir. 'UZŠVR 'UZŠM'K üzüşür üzüşmāk. 0	
:: 'UL MANIK BIRLA' 'AT' 'UZUŠDY ol mānig birlā at ozuşdi “O benimle at ozuş- koşturmada (<i>sibāq</i>) yarış etti.” Yardımlaşmada da böyle denir. 'UZUŠVR 'UZŠM'K [dikkat] ozuşür ozuşmāq.	
:: 'UL MANK' 'AT' 'ASİŠDY ol maḥa āt asişdi “O bana et asmada (<i>ta'līq</i>) yardım asiş- etti.” 'ASİŠVR 'ASİŠMA'Q asişür asişmāq.	
:: 'L MANK' 'YİB' 'ASİŠDIY ¹ ol maḥa yip äşişdi “Bana ip çekmede (<i>madd</i>) yardım äşiş- etti.” Yarışmada da böyle denir. 'ASİŠUVR ¹ 'ASİŠMA'K ¹ äşişür äşişmāk. 0	
:: 'İSİŠDY NA'NK isişdi nāḡ “Nesne ısındı (<i>ḥarra</i>) – yani. sıcak onun içine yayıldı isiş- (<i>ta'addā l-ḥarāra fi ajzā'ihî</i>)” 'İSİŠVR 'İSİŠM'K isişür isişmāk. 0	
:: 'L MANK' TUBRA'Q 'AŠİŠDY ol maḥa toprāḡ äşişdi “O bana toprağı äşiş- kazmada (<i>ihāla</i>) yardım etti.” Yarışmada da böyle denir. 'AŠİŠVR 'AŠİŠM'K äşişür äşişmāk. 0	
:: 'L MANIK BRL' T'ΓQA' 'AΓİŠDY ol mānig birlā tāyqa ayişdi “O benimle dağa ayiş- tırmanmada (<i>su'ūd</i>) yarıştı.” 'AΓİŠVR 'AΓİŠM'Q ayişür ayişmāq. 0	
:: 'L MANIK BIRLA' BIYR- 'ALTUVNDA' ² 'AΓİŠDY ol mānig birlā bir altında ayişdi “O ücreti bir dinara yükseltmek için benimle yarış etti (<i>ḡālā fī s-si'r bi-dīnār</i>).” :: BAKL'R BIYR 'KINDY BRL' 'AΓİŠDY beglār bīr ekindi birlā ayişdi “Beyler birbirini koğmakta (<i>tadaffa'at</i>) yarış ettiler.” 0	
:: 'L MANK' 'ATM'K 'UWUŠDY ol maḥa ätmāk uwuşdi “Bana ekmek uwuş- ufalamada (<i>fatt</i>) yardım etti.” Yarışmada da böyle denir. 'UWŠVR 'UWŠM'Q uwüşür uwüşmāq. 0	
:: KŠYL'R 'İYŠQA' 'AWİŠDY kişilār işqa ewişdi “Herkes işe koşuşturdu (<i>'ajila</i>).” ewiş- 'İYWİŠUVR 'İYWŠM'K ewişür ewişmāk. 0	
:: SUWL'R 'AQİŠDY suwlār aqişdi “Sular akıştı (<i>tasāyalat... min kull awb</i>).” aqiş- Manzume:	

102 1. Kahverengi üç nokta S'nin üzerinde açıkça görülür.

2. Son A: Bir başka A kahverengi (nunlanma gösterir, bu yüzden: **-dan**).

QAR: BUVZ QMF'ARUŠDY
TTL'R SUWY 'AQIŠDY
KUKŠIN BULT· 'URUŠ·DIY
QAYTUQ: BLUB 'KRŠVR

qar buz qamuy arüšdi
taylar suwi aqišdi
kökšin bulit örüşdi
qayyuq bolup ügrišür

V

Yazı anlatarak diyor ki: Kar ve buzlar eridi; [dağ] suyu aktı

[I. 162/186]

103

Gök bulutlar yükseldi, onlar kayık gibi dolanır.” 0

:: 'ULA'R BUV 'IYŠIF' 'UQUŠTIYLA'R olar bu işi uquštılār “Onlar bu işi anladılar (<i>faṭīnū</i>).” 'UQUŠVR L'R 'UQUŠM'Q uqušūrlār uqušmāq. 0	uquš-
:: 'ULA'R BYR· KINDY BRL' UQIŠTIYLA'R olar bīr ekindi birlā oqištılār “Onlar birbirlerini çağırıldılar (<i>da'ā</i>).” 'UQIŠUVR 'UQIŠM'Q oqišūr oqišmāq. 0	oqiš-
:: 'L MANIK BRL' BİTIK 'UQIŠDY ol mānig birlā bitig oqišdi “O benimle kitap okumada (<i>qirā'a</i>) yarıştı.” Yardımlaşmada da böyle denir. 0	
:: 'L MANK' TRII' 'AKIŠDY ol maṇa tariy ākišdi “O bana tohum ekmede (<i>baḍr</i>) yardım etti. Yarışmada da böyle denir. 'AKIŠVR 'KIŠM'K ākišūr ākišmāk. 0	ākiš-
:: 'L MANK' JUN'K 'AKIŠDY ol maṇa çögān āgišdi “O bana çevgen eğmede (<i>'aḥ</i>) yardım etti.” Yarışmada da böyle denir. 'AKIŠVR 'KIŠM'K āgišūr āgišmāk.	āgiš-
:: 'IKY 'RAN 'UKUŠDY ekki ārān ögüşdi “İki kişi birbirini övdü (<i>tamādaḥa</i>).” 'UKUŠVR 'KUŠM'K ögüşūr ögüşmāk.	ögüş-
:: 'L MANK' TARII' U'UKŠDY ol maṇa tariy ögišdi “O bana buğday öğütmekte (<i>taḥn</i>) yardım etti.” U'UKIŠVR ¹ U'UKIŠM'K ¹ ögišūr ögišmāk. 0 Yarışmada da böyle denir.	ögiš-
:: KIŠYLA'R IYŠTA' BİYR BİYRIK' IKAŠ·DIYLA'R kišilār išta bīr bīrkā igāš·diğilār “Adamlar iş konusunda birbirine destek oldular (<i>ittaka</i>).” 'IKAŠVR 'IKIŠMA'K igāšūr igāšmāk. 0	igāš-
:: 'L MANK' TAMUR 'IKAŠDIY ol maṇa tāmūr egāšdi “O bana demir içelemekte (<i>saḥl</i>) yardım etti.” 'IKAŠVR 'IKAŠMA'K egāšūr egāšmāk.	egāš-
:: 'IKY BUḤ·RA' 'IKAŠDIY ekki buyra egāšdi “İki [deve] aygırı kakıştı ve birbirini ısırdı (<i>tašādama</i> , <i>ta'āḍḍā</i>).” Atasözü: [= 409 kökägün] : 'IKY BUTRA' IKA'ŠUVR 'UTRA' KAKA'KUVN· YANJILUVR· ekki buyra egāšūr otra kökägün yañčilūr 0 “İki aygır kakışır (<i>yatašādamu</i>) ve mavi sinek aralarında ezilir.” 0 Bu savaşı iki emir arasında zayıfların ezilmesi hakkında söylenmiştir.	P
:: 'L MANK' 'ALIM 'ALIŠDY ol maṇa alim ališdi “O bana borçlarımı toplamada (<i>qabḍ</i>) yardım etti.” 'ALIŠUVR 'ALIŠMA'Q ališūr ališmāq.	ališ-
:: 'IKY NA'NK BIRLA' 'ILIŠDY ekki nāḥ birlā ilišdi “İki şey birbirine bağlandı (<i>ta'allāqa</i>).” 'ILIŠUVR· 'ILIŠMA'K ilüšūr ilišmāk.	iliš-
:: QAN·JIQ· 'ILIŠDY qançiḡ ilišdi “Köpeğin erkeklik organı dışıninkine yapıştı.” 0	0
:: AD·FIR 'ILIŠDY aḍyir ilišdi “İki aygır birbirini ısırdı (<i>ta'āḍḍā</i>).”	

[I. 164/188]

104

:: BUV BARJA' 'ULİŞDY böri barça ulışdi “Kurtlar uluştu (‘awat).” Manzume:	ulış-

'ULŞIB 'ARN BUVRLYV	ulşip ärän bōrläyü	V
YRTN YQ' 'UVR·LAYV	yirtip yaqa örlayu	
SIQRIP 'VNY YVR·LAYV	siqrip üni yūrlayu	
SIİTAB KVZY 'UR·TULVR	siytap kōzi örtülür	

“Adamlar kurtlar gibi uluşuyor (Afrasyabın mezarı üstünde), haykırarak yakalarını yırtıyor, bazen bir şarkıcının sesi gibi ses çıkıyor, gözyaşları yüzü sarıncaya kadar akıyor. 'ULİŞUR 'ULİŞMA'Q **ulışur ulışmāq**.

:: 'ULA'R 'KY TW'RIN 'ULAŞDY olār ekki tawārin üläşdi “Onların ikisi malları ayırdı (<i>mayyaza</i>) ve üleştiler (<i>axaḡa ḡiṣṣa</i>).” 'ULAŞUVR 'ULAŞMA'K üläşür üläşmāk .	üläş-
:: BYR N'NK BİYRK' 'ULAŞDY bīr nāḡ bīrkä ulaşdi “Bir şey bir şeye katıldı (<i>ittaṣala</i>).” 'ULAŞVR 'ULAŞM'Q ulaşür ulaşmāq .	ulaş-
:: 'ULİŞ·DY NA'NK ölišdi nāḡ “Nesne nemlendi (<i>ibtalla, naḡaḡat al-ruṭba fī ajzā'ihī</i>).” 'ULİŞUVR· 'ULİŞ·MA'Q ölišür ölišmāk .	öliš-
:: 'L MANIK BRL' TA'ḡDIN QUD İY 'İLİŞDY ol mänig birlä tāyḡin qoḡi ilışdi “o benimle daḡdan inmede yarıştı (<i>nuzūl</i>).” 'İLİŞVR 'İLİŞM'Q ilüşür ilışmāq . 0	iliş-
:: 'UL MANIK BRL' TUBIQ 'İLİŞDY ol mänig birlä toqıp ilışdi “O benimle topu yakalamada (<i>ta'līq</i>) yarıştı.; O benimle hangimizin daha iyi topu yakaladığını göstermek için bir yarışa sahip (<i>a'laq</i>).” 'İLİŞUR 'İLİŞMA'K ilişür ilışmāk . 0	
'AMŞDIY 'AR· amuşdi är “Adam kendisine yapılan çıkışmaya sessiz kaldı (<i>sakata ... muṭriq^{an} min 'itāb lā'ima</i>).” AMUŞUVR 'AMIŞMA'Q amuşür amuşmāq . 0	amuş-
:: BUV 'IYSIF 'ULA'R QMF 'UNAŞ. ¹ DIYL'R bu işiy olār qamuḡ unaşḡılār “Onları hepsi bu işe alıstılar (<i>tarāḡaw</i>).” 'UN'ŞUVR L'R 'UNAŞMA'Q unāşürlār unaşmāq . 0	unaş-
:: 'UL MANIK BRL' TA'ḡDIN 'İNİŞDY ol mänig birlä tāyḡin enişdi “Onlar benimle birlikte daḡdan indiler (<i>nuzūl</i>).” 'İNİŞUVR 'NİŞM'Q enişür enişmāq .	eniş-

Q

:: 'AR· 'AJIQ·TY ar açıqti “Adam açlıktan kıvrandı (<i>taḡawwara... min al-jū'</i>).” 'AJIQA'R 'AJIQM'Q açıqār açıqmāq . 0	açıq-
:: 'YŞ 'UJUQTY ış uçuqti “İş sona ulaştı (<i>balaya ... āxirahu</i>).” 'UJUQA'R 'UJQ·M'Q uçuqār uçuqmāq . 0	uçuq-

:: 'AR· USUQ·TY är usuqti “Adam susamıştı (<i>aḫša</i>).” USUQ'R 'USUQ·M'Q usuq-usuqār usuqmāq. Atasözü: 'SUQMIŞ·Q' SA'QIF QAMΓ SUVF KURNVR usuqmişqa saqiy qamuy sūw körnūr “Susamış kimseye her serap su görünür.” Bu söz her şeyi kendi ihtiyacıymış gibi gören kimseler için söylenmiştir. 0	usuq-

[I. 166/191]

105

:: 'L 'WK' 'AŠUQ·TY ol äwkä ašuqti “O evini özledi (<i>ištāqa</i>).” Aynısı bazı şeyleri uzatanlara (<i>mulā', muštāq</i>) da denir. 'AŠUQ'R 'AŠUIQM'Q ašuqār ašuqmāq. 0	ašuq-
:: 'AR: 'AFUQ·TY är ayuqti “Adam zehirlendi (<i>summa</i>).” Bu [Arapça'daki] <i>al-ḥummā</i> (“ateş”)’den gelen <i>ḥumma r-rajul</i> (“adam ateşlendi”) ifadesi gibi geçişsizdir. 'AFUQ'R 'AFUQM'Q ayuqār ayuqmāq. 0	ayuq-
:: 'AR· 'ALIQTY är eliqti “Adam alçaldı (<i>la'uma</i>).” :: BA'Š 'AİLİQ·TY bāš eliqti “Yara azdı (<i>tanaffaṭa, fasada</i>).” Aynı şey bir kadın tarafından zarar verilen (<i>fasada</i>) bir şey için de denir. 'AİLİQA'R 'AİLİQMA'Q eliqār eliqmāq. 0 Manzume:	eliq-

BA'ŠİY 'ANIK 'İLİQTY ¹	bāši anig eliqti	V
Q'NY YUZUB TURUQTY	qāni yüzüp turuqti	
BA'LİΓ BULUB TAΓİQ·TIY	bāliγ bolup tayıqti	
'M·DY 'NY KYM YAT'R	amdi ani kim yetār	

Kanı soğuyan bir yaralıyı anlatarak diyor ki: “Onun yarası azdı (*tanaffaṭa*), ama yine de dağa tırmandı. Yarasından çok akmasına ve ağırlaşmasına rağmen, şimdi ona kim ulaşabilir?”

K

:: 'UFL'N 'ATIKTY oylān ätikti “Çocuk yetişti (<i>tarabbala, kabura</i>).” 'ATIK'R ätik-ätikmāq. 0	ätik-
:: 'AR· 'İJIKTY är içikti “Adam esiri oldu ve tekrar karşı tarafa savaşa girdi (<i>istislama... fī l-ḥarb wa-daxala ilā l-ḥarb al-āxar ṭāyi^{am}</i>).” 'İJIK'R 'İJKM'K içikār içikmāq. 0	içik-
:: 'AR TİYNY U'UJKTY är tīni öçükti “(Savaşta) adamın sesi kısıldı (<i>xafata</i>) veya (üzerine dökülen soğuk sudan ya da şiddetli esintiden) nefesi kesildi (<i>inqaṭa'a</i>).” 'UJUK'R 'UJKM'K öçükār öçükmāq.	öçük-

L

:: SUVT· U'UBLDY sūt öpüldi “Süt ¹ içildi (<i>ḥusiyat</i>). Bu bir kök prensibi, yani eylem köküne <i>lām</i> eklendiğinde o edilgen olur. U'UBLUR U'UBLMA'K öplür öpülmāq. 0	öpül-

105 1. A (kahverengi) asıl U (siyah)’dan değişti.
2. EY. “çorba” – bakınız 97, n.1.

:: 'UQ 'ATILDIY oq atildi “ok atıldı (<i>rumiya</i>).” 'ATILUR 'ATILMA'Q atılır atılmāq.	atil-
:: JAJ'K 'AΓZIY 'ATILDY çeçāk ayzi atildi “Tomurcuk açıldı (<i>tafaṭṭarat al-jamā'a</i>).” Yaprakları ayrılmadan (<i>infaraja min ḡayr baynūna</i>) açan çiçekler için de aynısı denir.	0
:: 'UL BUV 'IYŞ-TA' 'UTALDY ol bu išta ötāldi “O bu işte çalıştı, yoruldu (<i>ta'annā, mārāsa š-šidda</i>).” UTALUR 'TALM'K ötālür ötālmāk.	0

[I. 168/193]

106

:: TARIḤ 'UTALDI ¹ tariḥ otaldı “Otlar kesildi, başı vuruldu (<i>qaṭi'a</i>)” –Ekini bozan bir otal-bitki için de böyle denir. ² 'UTALUR ¹ 'UTALM'Q ¹ otalur atalmāq.	
:: QUVY BAŞIY 'UTULDY qōy baši ütülđi “Koyunun başındaki yünler kesildi (<i>uḡriqa ša'r</i>).” U'UTLUR U'UTLM'K ütlür ütölmāk.	0
:: 'ATILDIY NA'NK itildi nāḡ “Bir nesne itildi (<i>dufi'a</i>).” :: 'UFL'N 'AITILDY itil-oylān itildi “Bebek kendini ileriye attı (<i>tara'ra'a, tazaḥḥafa</i>).” 'AITILVR' 'AITILMA'K itlür itilmāk.	
:: KVK 'AJILDY kōk açıldı (İş açıldı [<i>infataha</i>]; gökyüzü açıldı (<i>taqaš'ša'at</i>).” :: KUNKUL 'AJILDY kōḡül açıldı “Göğüs coşkuyla açıldı (<i>inšaraha</i>).” Açılan (<i>infataḥa</i>) diğer şeyler için de aynısı denir. 'AJILUVR 'AJILM'Q açılür açilmāq.	açıl-
:: SUVF 'IJILDIY sūw içildi “Su içildi (<i>šuriba</i>).” 'IJL-LUR 'IJLM'K içlür içilmāk.	0
:: 'AS-RUK 'ADILDIY ³ āsrük açildi “Sarhoş kendine geldi (<i>afāqa</i>).” 'AD-LUVR ⁴ 'ADILMA'Q ³ ağlür ađilmāq.	ağil-
:: TUTIVN 'IDILDIY ³ tutyūn idildi “Tutuklu serbest bırakıldı (<i>uḡliqa</i>).” 'ID-LR 'IDLM'Q idlur idilmāq.	idil-
:: 'AR- 'URULDY ār urulđi “Adam vuruldu (<i>ḡuriba</i>).” :: 'URLVR- 'URULM'Q urul-urölür urulmāq.	urul-
:: TIRKY 'URULDY tergi urulđi “Sofra kuruldu (<i>wuḡi'at</i>).” :: TUVI 'URULDY tuy urulđi “Nöbet davulu vuruldu (<i>duribat</i>).”	0
:: TARIḤ 'URULDY tariḥ orulđi “Ekin biçildi (<i>ḡuṣida</i>).”	Manzume:

QUR·VIY JUVAJ QURLDY
TUVγUM TIKIB 'URULDY⁵
SUVSIY 'TN [dikkat] 'RULDY

qarvi çuvaç qurulđi
tūyum tikip urulđi
sūsi anin orulđi

V

106 1. A kahverengiyle U'dan değiştirildi.

2. EY. *fa-yufsiduhu, kay-lā yufsidahu* şeklinde düzeltilmiştir, krş. 555:6.

3. D sonradan D'den değişti (nokta kahverengi)

4. 'AD-LR'den düzeltildi.

5. Aşlı 'UZLDY, Z'nin noktası kahverengiyle U'ya değiştirildi.

107 1. Q, V'den sonradan değiştirilmiştir (kahverengi mürekkeple).

QANJUQ QAJ'R 'UL TUT'R

qanç-oq qaçār ol tutār

Savaşı anlatarak diyor ki: “Hanın çadırı kurulduğunda”- bu çadır ipekten yapılır- hana özeldir, sıcaktan yağmur ve kardan korunmak için kullanılır- savaş nişanları dikilir, davullar çalınır, düşman askerleri ekin gibi biçilir, şimdi onların lideri [yani. Tutar] benden nasıl kaçar?”⁰

:: 'URK'N 'URULDIY örgän örüldi “Urgan örüldü (<i>rummila</i>).” 'URLUR 'URLM'Q örül- [dikkat] örlür örülmāk. 0	
:: 'AR. 'UWK'SINDA 'URULDY ar öwkāsindā ürüldi “Adam öfkeden kabardı (<i>intafaxa</i>).”	ürül-

[I. 169/195]

107

:: Q'B 'URULDY qāp ürüldi “Tulum şişirildi (<i>nufixa fī</i>).” :: 'UVT 'URULDY ot uruldi “Ateş üflendi (<i>nufixat</i>).” O geçişli veya geçişsiz değil. Atasözü: YALNKUQ ¹ 'URULMIŞ QA'B. 'UL 'AĞZIY YAZ.LB. 'ALQINVR yalñuq urulmiş qāp ol, ayzi P yazlup alqinūr “İnsan şişirilmiş (<i>manfūx fīhi</i>) tulum gibidir, ağzı açıldığında esner.” 0	
:: 'AR. 'IRILDY ² SARILDY är erildi sarildi “Adam kaygıdan sarsıldı ve yerindi (<i>ih̄tazza ... min ẓamm wa-lāma nafsahu fīhi</i>).” 'IRILUR ² 'RILM'K erlür erilmāk. 0	eril-
:: 'ANIK 'ATY 'IZULDY anig äti ezildi “Onun eti üzüldü (<i>xudiša</i>).” Uzunlamasına üzülen şeyler için de söylenir (<i>xudiša tūl^{an}</i>). 'IZLUR 'ZLM'K ezlür ezmāk. 0	ezil-
:: YUVL 'AZILDY yöl azildi “Yol kaybedildi (<i>qulla</i>).” 'AZILUR 'AZILM'Q azilur azilmāq. 0	azil-
:: 'AR. 'UZALDI är özäldi “Adam acı çekti ve hızla rahatlayamayacağı bir duruma düştü (<i>ta'ayya, baqiya fī amr la yanfariju 'anhu sarī^{an}</i>).” Buradan gelerek :: 'IK.LIK 'UZALDY iglig özäldi “Hastaya can vermek güç geldi, sanki ölümün şiddeti karşısında can veremiyor (<i>'asura 'alā l-marīḏ naz' ar-rūḥ ka-annahu lā yuqḏā 'alayhi min aššidda</i>).” 'UZA'LUR 'UZALM'K özälür özälmāk. 0	özäl-
'UZLDY NA'NK üzüldi nāḡ “Nesne kesildi ve kırıldı (<i>inqaṭa'a</i>).” 'UZALUR 'UZALMA'K üzlür üzölmāk. 0	üzöl-
:: YAŞIF 'ASILDY yişiy äsildi “İp uzadı (<i>imdatta</i>).” İp uzatıldığı (<i>madda</i>) zaman da böyle denir. 'ASLUR 'ASILM'K äşlür äşilmāk.	äsil-
BYR NANK BYRK' 'ASILDY bīr nāḡ bīrkā asildi “Bir nesne başka bir nesneye asıldı asil- (<i>ta'allāqa</i>).” 'ASLUR 'ASILM'Q aslur asilmāq. 0	asil-
:: 'TM'K UŞALDY ätmāk uşaldi “Ekmek ufalandı (<i>tafattata</i>).” 'UŞ'LUR 'UŞALMA'Q uşälur uşalmāq.	
:: 'NIK 'UZA' YUTUR.QA'N 'AŞULDY anig üzä yoyurqān äşüldi “Onun üstüne yorgan örtüldü (<i>duṭ tīra</i>).” Bir şey üstüne sarılan (<i>yutṭiya</i>) nesne de böyle söylenir. 'AŞULUR 'AŞULMA'K äşülür äşölmāk.	äşöl-
:: QUM 'AŞILDY qum äşildi “Kum eşildi (<i>inhāla</i>).” 'AŞ'LUR 'ŞILM'K äşlür äşilmāk. 0	äşil-
:: 'NIK 'LKY 'İYŞQ' 'İŞILDY anig älgī iṣqa işildi “Eli işe yatkındı (<i>marinat</i>).” 'AŞLUR 'İŞLM'K işlür işölmāk. 0	işil-

:: 'NIK 'WK 'UŠALDY anig äwi ušaldi “Onun evi arandı (<i>buḥiṭa</i>).” Seni arayan başka ušāl- şeyler için de aynısı söylenir. 'UŠ'LUR 'UŠLM'K üšälür üšälmāk. 0
U'UWLDY NA'NK uwuldu nāḡ

[I. 171/197]

108

Nesne ufalandı (<i>futta</i>).” 'UWLUR 'UWLM'Q uwlur uwulmāq. 0
:: BV SUVZ 'UQLDY bu sōz uquldi “Bu sözler anlaşıldı (<i>'urifa</i>).” 'UQLUR uqul- 'UQLM'Q uqlur uqulmāq. 0
:: BTIK 'UQILDIY bitig oqildi “Kitap okundu (<i>quri'a</i>).” 'UQILUR 'UQILM'Q oqil- oqilur oqilmāq.
:: TARIḡ 'IKILDY tariḡ äkildi “Tohum ekildi (<i>zuri'a</i>).” Bir şey üzerine yayılan äkil- (<i>durra</i>) başka şeyler için de aynısı söylenir. 'AKI ULUR 'AKILM'K äkilür äkilmāk. 0
:: YT'J 'AKILDY yiḡaç ägildi “Ağacın dalları eğildi (<i>māla</i>).” 'AKILUR 'AKILMA'K ägil- agilür agilmāk. Atasözü: [krş. 539 ya]: QURḡ YT'J 'AKILM'S QUR-MİŠ KIRŠ P TUKULM'S quruḡ yiḡaç ägilmās, qurmiš kiriš tügülmās 0 “Kuru ağaç eğilmez (<i>yan'aḡfu</i>), kurduğu için bükülmez.” 0 Bu söz bir şeyin kullanıldıktan sonra eski asıl haline dönemeyeceğini ifade etmek için söylenmiştir.
:: TUBR'Q 'UKULDY toprāq üküldi “Toprak yığıldı (<i>takawwama</i>).” 'UKULUR ükül- 'KULM'K üklür ükülümāk.
:: 'AR' 'UKULDY är ögüldi “Adam ögüldü (<i>mudiḡa</i>).” 'UKULUR 'UKLM'K ögülür ögül- ögülümāk.
:: MANDIN 'UBAN·DIY māndin opindin “O benden gizlendi (<i>ixtafā</i>).” 'UBANUVR opin- 'UBANM'Q opinür opinmāq.
:: 'UL MUVN 'UBUN·DIY ol mūn öpündü “O çorba içer (<i>yaḡsū</i>) gibi göründü.” öpün- U'UBNUVR 'UBUN·M'K öpnür öpünümāk. 0
Bazı eylemler bu anlama sahip olan <i>nūn</i> ekiyle oluşturulur, yani özne işi yapıyormuş gibi G görünür ama aslında yapmaz; veya o yapıp yapmamakta özgürdür, başkasının yardımına ihtiyaç duymaz. 0
:: 'UL N'RUV 'AITNDIY ol nāru itindi “O bir tarafa yuvarlandı (<i>tazahhafa</i>).” itin- Bazı şeylerin gücünden dolayı yuvarlanan (<i>tadaḡraja</i>) şeyler için de böyle denir. 'AIT·NUVR 'AITN·M'K itnür itinmāk. 0
:: 'UL 'UQ 'ATINDIY ol oq atindi “O ok atar gibi göründü (<i>yarmī</i>).” 'ATINUVR atin- 'TINM'Q atinür atinmāq.
:: 'UL MANDIN 'UTAN·DIY ol māndin utandi “O benden utandı (<i>istaḡyā minī</i>).” utan- 'UTANUVR 'UTANM'Q utanür utanmāq. Oğuz şivesi. D
:: 'UL XA'N·QA' 'UTUK 'UTUN·DY ol xānqa ötüḡ ötündi “O Hakana halini anlattı ötün- (<i>rafa'a qiṣṣatahu</i>).” Aslı: “O duyduğu gibi anlattı (<i>ḡakā kamā sami'a</i>) anlamındaki 'UTKUN·DY ötgündi sözcüğüdür. U'UTNUVR 'UTUNM'K ötnür ötünümāk. 0
:: BAK'ARIN 'AJINDIY beg ärin açindi “Emir açin-

[I. 173/199]

109

askerlerine lütfetti (<i>arkama, na'ama</i>).” :: 'AR· 'ATIN 'JNDY är atin açındı “Adam atına yem (iyi buğday veya arpa) verdi (<i>aḥsana</i>).” 0 :: 'AR· QUVYN 'AJINDIY är qōyin açındı “Adam koynunu açar gibi (<i>yaftaḥu</i>) göründü.” Aynısı hastalar ve kundakta sarılı (<i>kaşafa</i>) yatan bebekler içinde söylenir. 'AJ·INUR ¹ 'AJNM'Q açnur açınmaq.
:: 'AR· 'DUNDY är oğundi “Adam uyandı (<i>istayqaḥa ... min manāmihi</i>).” 'UDNUR ođun- 'UDNM'Q oğnur ođunmāq. 0
:: 'UVT· 'UDNDY öt uğindi “Ateş söndü (<i>xumidat tuḥfi'at</i>).” :: YULA' U'UDNDY uğin-yula uğindi “Lamba söndü (<i>tuḥfi'a</i>).” 'UDNUR UDNMA'Q uğnur uđinmāq.
:: 'NIK QUTIY U'UDNDIY anig qutı uğindi “Şansı yok oldu (<i>tuḥfi'a</i>).” Manzume:

'AM·DIY 'UVDN 'UDNDY KIYDIN TALM 'KUNDY 'YL BULFA'LI 'IKANDY 'ANDAF 'RIK KYM 'UT'AR	amdi ūdin ođundi kēdin tālim ökündi ēl bolyāli igāndi anday är kīm utār	oğun- V

“Şimdi düşman uykusundan uyandı; barış zamanındaki rahatlığından² pişman oldu. Bunun gibi bir adamı (benden başka) kim yener?” 0

:: 'AR· 'ARINDY är arindi “Adam yıkandı ve kendi kendine iyileşti (<i>istaḥāba, iytasala</i>).” :: 'AR· 'ARINDY är arindi “Adam tıraş oldu (<i>nawwara ... wastā'ana idā ḥalaqa 'ānatahu</i>).” 'ARINUR 'ARINM'Q arinūr arinmāq.
:: 'UL 'UVZIN U'URNDY ol ōzin urundi “O pişmanlığından kendi kendine dövündü urun- (<i>ḍaraba</i>).” Dövünüyor gibi görünmek de aynı şekilde söylenir. :: 'AR· SUWLQ 'RUNDY är suwluq urundi “Adam sarık taktı (<i>ta'ammama</i>).” :: 'URA'UT BURNJUK U'URNDY urāyut bürünçük urundi “Kadın başörtüsünü taktı (<i>ixtamarat</i>).” 'URNUR 'URNM'Q urnur urunmāq. 0
'AR· SKY 'URNDY är siki öründi “Adamın erkeklik aleti kalktı (<i>na'aḥa</i>).” 'URNUR örün- 'URNM'K örnür örünmāk.
:: 'AR· İYŞQA' 'IRNDY är işqa erindi “Adam sıkıntıdan işe gitmek istemedi erin- (<i>takāsala ... mustawḥiş^{am}</i>).” 'AIRNUR 'AIRINM'K ernür erinmāk.
:: 'AT· 'SNDY at äsindi “At ipi uzattı (<i>madda</i>) az kalsın ipi koparıyordu (<i>kada an yaqḥa'a</i>).” äsin-
:: MAN 'ANK'R· 'ISNDIM men aḡār isindim “Ben onu sevdim (<i>aḥbābtu</i>).” :: 'UL isin- 'UVT·Q' 'ISINDY ol ötqa isindi “O ateşte ısındı (<i>işṭalā</i>).” :: 'UL KUVN [dikkat] 'ISINDY ol künkä isindi

[I. 175/202]

110

“O güneşte ısındı (*taşarraqa*).” 'ISINUR 'ISINM'K **isnūr isinmāk.**

109 1. Asıl *sukūn* (·) kahverengiyle çizildi ve yerine I konuldu.
2. EY. *naḍīma, nadima* okunur.

:: 'UL MANK' 'İŞAN·DY ol maña işāndi “O bu işte bana güvendi (<i>ittakala, i'tamada</i>).” 'İŞANUR 'İŞAN·M'K işānūr işānmāk.	işān-
:: 'UL MANDIN 'AŞUNDIY ol māndin ašundi “O benim önümde gitti (<i>sabaqa</i>).” 'AŞUNUR 'AŞUNMA'Q ašanur ašunmāq.	aşun-
:: 'UL MANK' 'AWINDIY ol maña awindi “O bana alıştı (<i>ista'nasa</i>).” 'AWİNUR 'AWINMA'Q awnur awinmāq.	awin-
:: 'UL 'UVZINK' 'ATM'K 'UWUNDY ol ōziñā ātmāk uwundi “Adam kendi için ekmek ufaladı (<i>fatt</i>).” 'UWNUR 'WUNMA'Q awnur uwunmāq.	uwun-
:: 'UL 'ALKIN 'UWUNDY ol ālgin uwundi “(Şu adam) ellerini ovuşturdu (<i>farraka</i>).”	
:: BTIK 'UQIN·DIY bitig oqindi “Kitap okundu (<i>quri'a</i>).” :: 'UL BTIK 'UQIN·DY ol bitig oqindi “O kitap okuyor gibi göründü.” 'UQINUR 'UQINMA'Q oqinur opinmāq. <i>Nūn, lām</i> 'ın değişkenidir [ör. <i>oqil-</i>]. 0	oqin-
:: 'UL 'UVZINK' TARIṬ 'AKINDY ol ōziñā tariṭ ākindi “O kendisi için tohum ekti (<i>zirā'a, baḍr al-arḍ</i>).” 'AKINUR 'AKINM'K ākinūr ākinmāk. 0	ākin-
:: 'UL YA'ZUQINK' KUNDIY ol yāzuqiñā ōkündi “O günahına pişman oldu (<i>taḥassara 'alā, nadīma</i>).” Tövbe (<i>nadāma</i>) için de aynı şey söylenir. 'UKNUR 'KUNMA'K ōknūr ōkünmāk. 0	ōkün-
:: 'UL 'UVZIN 'UKUNDY ol ōzin ōgündi “O kendisini övdü (<i>madaḥa</i>).” 'UKNUR 'KUNMA'K ōgnūr ōgünmāk. Atasözü: 'UKUNKUVJY 'UMINDA' 'ARTA'TUR ōgüngüçi uminda artātur 0 Kendini öven (<i>mādiḥ an-naḥs</i>) donunu kirletir” – Anlamı o kendini övdüğü şeyleri kanıtlayamazsa, donunu kirletmiş gibi utanır. Bu söz kendini çok öven kimselerin bu davranışlarını terk etmeleri için söylenmiştir. 0	ōgün-
:: 'AT 'IKANDY at iğāndi “At igendi (<i>ḥarana</i>).” 'IKANUR 'IKANM'K iğānūr iğānmāk. 0	iğān-
:: QISRA'Q 'IKANDY [dikkat] qisrāq alindi “Kısarak igendi (<i>ḥamalat ...fuluww^{an} wa-'aliqat</i>).” Ve de :: 'UL 'ALMIN 'ALINDY ol almin alindi “O borçlarını kimseden yardım almadan yalnız başına topladı (<i>qabḍ</i>).” 'ALINUR 'ALINMA'Q alinur alinmāq.	alin-
:: 'ULANDY NA'NK ulandi nāḡ “Bir şey başka bir şeye bağlandı (<i>ittaṣala</i>).” 'ULA'NUR 'ULAN·MA'Q ulanur ulanmāq.	ulan-

[I. 172/204]

111

:: U'ULNDY NA'NK ulindi nāḡ “Bir şey dolandı, döndü (<i>iltawā, dāra</i>)” – örneğin ağaç etrafındaki ip veya dolanan (<i>tarta'iṣu, taltawī</i>) bir yılan gibi.” :: YUVL 'ULUNDY yol ulindi “Yol kıvrıldı (<i>iltawā</i>).” 'ULNUR 'ULNM'Q ulnur ulinmāq.	ulin-
:: MAN BUV 'YŠTA' 'ULIN·DIM mān bu išta olindim “Ben bu işten usandım (<i>malaltu</i>) ve ondan dolayı acı çektim.” 'ULINUR MAN 'ULINM'Q olinur mām, olinmāq. 0	olin-
:: 'L 'NK'R 'İALIAN·DIY ¹ ol aḡar ilāndi “O ondan nefret etti (<i>'ayyara</i>).” Bundan gelen “nefret (<i>malāma</i>) sözcüğü için: 'ILANJ ilānç sözcüğü kullanılır. 'ILA'NUR 'ILAM'K ilānūr ilānmāk.	ilān-

:: TIK'N TVN Q' 'ILINDY tikān tōnqa ilindi “Diken elbiseye ilişti (<i>ta'allaqa</i>).” 'ILINUR 'ILINMA'K ilnūr ilinmāk.	ilin- Manzume:

² BDUV MANK' 'AILIN-DIY
'M·K'K KURV 'ULINDY
QILMŠINK' 'ILANDY
TUTFUN BULB 'UL QAT'R

yabdu² (?) maḡa ilindi **V**
āmgāk körü olindi
qilmišīḡa ilāndi
tutyun bolup ol qatār

“Düşman [yani. Yabdu] elime tutsak düştü (*usira*) çektiği zahmetten sıkıldı, yaptığına pişman oldu (*sa'ima l-ḡayāt*), kendini kınadı, bolluktan sonra ona [tutsaklık] zor geldi.” 0

:: 'AR· YAḡY QA' 'AILINDY ³ ar yaḡīqa ilindi “Adam düşmanlar tarafından tutsak edildi (<i>usira</i>).” :: KYK TUZAQ· QA' 'ILINDIY käyik tuzaqqa ilindi “Geyik tuzağa yakalandı (<i>ta'allaqa</i>).” [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynı.	
:: MAN TNKRY DIN 'UMUNDUM mān tāḡridin umundum “Tanrıdan umutlandım (<i>rajawtu</i>).” 'UMNUR 'UMNM'Q umnur umunmāq.	umun-
:: 'UL YA'ḡY Q' 'ANUN-DIY ol yāḡīqa anundi “(Adam) düşmanlara karşı hazırlandı (<i>ista'adda</i>).” 'ANUNUR 'ANUNM'Q annur anunmāq.	anun-
:: MAN 'NK'R 'INAN·DIM mān aḡār inandim “Ben ona güvendim (<i>i'tamadtı</i>).” 'INA'NUR 'INAN·MA'K-Q inānur inamāq. Bu yüzden “güvenilir emir”: 'INANJ BAK inanç beg şeklinde söylenir.	inan-

İkizleşme

B

:: 'UL 'UZIN MANDIN 'UBATIY ol özin māndin opitti “O kendini benden sakladı (<i>katama</i>).” Örtülen ve gizlenen (<i>satara, katama</i>) bir şey için e böyle denir. 'ABITUR ⁵ 'ABITM'Q ⁵ opitur opitmāq.	opit-

T

:: TA'Y 'ATITY tāy atitti “Tay at oldu (<i>tafarrasa ... ay 'udda min al-fursān</i>).” Bu Arapça'da: <i>futtiyat al-jāriya 'uddat min al-fatayāt</i> (“kız genç kadın oldu”) ifadesindeki gibi.	atit-

[I. 178/206]

112

2. İlk harf b, t, n, veya y olabilir. Brockelmann (Volkpoesie I, 15) Yabdu önerdi; Atalay (I, 205) Tapdu önerdi; ve de Baydu ve Taydu okunabilir. Çeviri için de “düşman” uygun isim olmalı.

3. İlk I sonradan yazılmış (koyu siyah, ince kalem).

4. K orijinal (siyah); Q (kahverengi) sonradan; çember kırmızı.

5. Şüpheli, belirsiz bir okunuş.

Atasözü: TA'Y 'ATAIT-SA' ¹ AT· TINUVR 'UFVL 'ARADSA' ² ATA TINUVR tāy atitsa at tinūr, oyūl ārāḍsa ata tinūr “Tay at olursa at dinlenir (anlamı aygır olarak kalırdır); oğul adam olarak sayılırsa, baba dinlenir (çünkü o istediğinden özgür olabilir).” Manzume: [= 514 tāy]:	P

TAKUR MANIK SA'WMNY BLK'LKA' ĀY TINUR QALY 'ATAIT-SA' ¹ QISRAQ SANY TA'Y· tāgūr mānig sāwimni bilgālākā āy tinur qali atitsa qisraq sani tāy	V

“Sözünü bilginlere ulaştır, kısrağın tayı at olursa kısarak dinlenir.” 0

:: 'UL 'ANY 'ATATY ol ani ötätti “O, onu sıkıntıya soktu (<i>awqa'ahu fī muqāsāt al-minha</i>).” 'AT'TUR 'TTM'K ötātūr ötātmāk.	ötāt-

J

:: 'UL SIR·K' 'AJITY ol sirkä açitti “O sirkeyi acıttı (<i>ḥammaḍa</i>).” :: 'UL 'NIK KVNK·LIN 'AJITIY ol anig kōḡlin açitti “O şansızlıkla onun gönlünü acıttı (<i>amaḍḍa i fajī'a</i>).” 'AJITUR 'AJIT·M'Q açitur açitmāq. 0	açit-

D

:: 'UL MINY 'UDITY ol mini uḍitti “O beni uyuttu (<i>anāma</i>).” :: 'UDITUR 'UDITM'Q uḍitur uḍitmāq.	
:: 'UL YUFRUT 'UDITY ol yoḡrut uḍitti “O yağurdu katılaştırdı (<i>rawwaba</i>).” :: 'UL 'UDITM' 'UDITY ol uḍitma uḍitti “O peynir yaptı (<i>jabbana</i>).” :: 'UL 'UT 'UDITY ol ot uḍitti “Ateşi söndürdü (<i>aḫḫa'a</i>).” [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynıdır. 0	

R

:: 'UL TARIḤ 'ARITY ol tariḡ aritti “O buğdayı ayıkladı (<i>naqqā</i>).” 'ARITUR 'ARITM'Q aritur aritmāq.	arit-
:: 'UL QUVZIY 'ARITY ol qozi aritti “O kuzunun aletini çıkardı (<i>naza'a xuṣya</i>).” Bir genci sünnet etme (<i>xattana</i>) de aynı şekilde söylenir. [Geniş zaman ve mastar üstteki gibi] aynıdır. 0	
:: 'UFLA'N 'ARATY oylan ārätti “Çocuk adamladı (<i>'udda ... min ar-rijāl</i>).” Aslı: 'AIRD·TIY ārāḍti ve <i>aḍ-ḍikr</i> (“hatırlama”) kökünden gelen [Arapça'daki] <i>muḍḍakir</i> (ārāḍ) (“hatırlayan”) sözcüğü gibi. 'ARA DUVR 'ARA D·MA'K ārāḍūr ārāḍmāk.	ārāt-
:: 'UL YA'Ḥ 'ARUITY ol yāḡ arütti “O yağı eritti (<i>aḍāba</i>).” 'ARUITUR 'ARUITM'K arüt-ārütūr arütmāk.	

- 112 1. İkinci T'nin altındaki iki nokta kahverengi.
2. D, sonradan D'den değiştirildi.

Z

:: 'UL 'ANKA'R YUVL 'AZITY ol aṇār yōl azitti “Onun yolunu şaşırttı (<i>aḍalla</i>).”	azit-
'AZITUR 'AZITM'Q azitur azitmāq.	
:: 'UL 'UTLA'N QULA'QIN· 'AZITY ol oylān qulāqin ezitti “O, çocuğun kulağını	ezit-
uzattı (<i>ašraṭa</i>).”	

[I. 180/209]

113

Uzatılan (<i>xadaša</i> ¹ <i>wa-šaraṭa ṭawīl</i> ^{an}) başka şeyler için de böyle denir. 'AZITUR 'AZITM'K	
ezitür ezirmāk.	
:: 'UL YŠG 'UZATİY ol yišiy uzatti “O ipi uzattı (<i>madda</i>)” :: 'L 'YŠG 'UZATİY	uzat-
ol išiy uzatti “O işi uzattı, erteledi (<i>ṭawwala, sawwafa, maṭala</i>).” 'UZA'TUR 'UZATM'Q	
uzātūr uzatmāq.	
:: 'UL 'ANIK QUL'QIN 'UZATY ol anig qulāqin üzitti “O, onun kulağını	üzit-
(çok konuşmaktan) sağırлаştırdı (<i>ṭaqqala sam', ašamma</i>).” :: SIR·K' KUB·NİY 'UZTY	
sirkā küpnī üzitti “Sirke ekşiliği yüzünden küpten dışarı çıktı (<i>raššaḥa</i>).” 'UZITUR	
'UZITM'K üzitür üzitmāk.	

S

:: 'UL 'URUQ·NİY 'ASİTİY ² ol uruqni äsitti “O ipi uzattı (<i>amadda</i>).” 'ASTUR ²	äsit-
'ASTM'K äsitür äsitmāk. 0	
:: TUVZLUF 'AT MINY 'USITIY tūzluy ät mini usitti “Tuzlu et beni susattı	usit-
(<i>aṭṭasa</i>).” 'USITUR 'USITM'Q usitur usitmāq. 0	
:: 'UL MUVN 'ISITY ol mūn isitti “O çorbayı ısıttı (<i>saxxana</i>).” Isınan demir	isit-
(<i>aḥmā</i>) için de aynısı denir. :: 'AR· 'ISITY är isitti “Adem ateşlendi (<i>ḥumma</i>).” Sonraki	
geçişsiz. İlki geçişli. 'SITUR 'SITM'K istūr isitmāk.	

Š

:: UL MANK' 'AŠ 'AŠATİY ol maṇa aš ašatti “O beni yiyeceklerle besledi (<i>aṭ'ama</i>).”	ašat-
Türklerin pek çoğu bu sözcüğü kral ve bey yiyecekleri için kullanırlar, ama Oğuzlar onu	D
herkes için kullanırlar. 'AŠATUR 'AŠAT·M'Q ašatur ašatmāq. Oğuzlar [bu sorunda]	
kuralı takip ederler. 0	

113 1. EY. *xadš*ⁱⁿ.

2. S'nin üstündeki üç noktanın kahverengi olduğu açıkça görülür.

3. K siyah; Q kahverengi (?- açık değil).

:: 'UL MANK' YUTURQA'N 'AŞUTİY ol maña yoyurqān āšūtti “O birine yorgan örtmesi (*daṭ tara*) için emretti.” Başkasının üzerine bir şey örtmesi (*satr*) emredilen biri için de böyle denir. 'AŞUITR 'AŞİTM'K-Q³ āšūtūr āšūtmāk. Manzume:

'IDUV BYBR· BUŞTUM	īdu bērip boşuttum
TAW'R· YUVLUF TAŞUTUM	tawār yūluṭ tuşuttum
'RAN 'ASIN 'STM	ārān āsin āšüttüm
YUKN BARJA 'UZY JİDY	yūkūn barça özi çiydi

Bir tutukluyu anlatarak diyor ki: “Ben onu serbest bıraktım (fidye bulmaya gitsin diye) fidyeyi getirmesini ve kendi eliyle herkesin kötülüğünü gömmesini (*satr*) istedim; (büyükleri yardımcı bulamadı) o da kendi eliyle halletti bu meseleyi.”

:: 'UL MINY TUMLIF QA' 'UŞİTİY ol mini tumliṭqa üšitti O beni soğukta üşüttü üšit-
(*awjadanīl-qurr*).” :: 'UL SUJUK 'UŞİTİY ol süçüg üšitti

“O soğusun diye içeceği soğuğa koydu (<i>waḍa’a ... li-l-bard ḥattā wajada l-qurr</i>)” – Bu bir çeşit içecek. ’UŠUTUR ’UŠTM’K üšitür üšitmāk.	
:: ’UL ’ATMA’K ’UŠATİY ol ätmāk ušatti “O ekmeği ufaladı.” Parçalanan ve ufalanan (<i>raḍḍa, fatta</i>) diğer şeyler için de böyle denir. UŠATUR UŠATM’Q ušatur ušatmāq.	ušat-
:: ’UL ’NIK ’VIN ’AUŠAITİY ¹ ol anig ävin üšätti “O, onun evini araştırttı (<i>baḥṭ</i>). Araştırılan diğer şeyler için de aynısı söylenir. ’AIŠAITUR¹ ’UŠAITMA’Q¹ üšätür üšätmāk.	üšta-
Atasözü: QULA’ Q ’AŠITSA’ KVNKVL BİLİR KVZ KVRSA’ ’UDIK KLYR ešit- P qulāq ešitsä köḡül bilīr, köz körsä üdig kälīr 0 Kulak işittiğinde (<i>sami’a</i>), kalp bilir; göz gördüğünde (sevgiliyi), gönül coşar.”	

F

:: ’UL ’ANY TA’Γ QA’ ’AĞİTİY ol anig tāyqa ağıtti “O, onu dağa çıkarttı (<i>aş’ada</i>).” :: ayıT-TANKRIY BULIT ’AĞITY tāğri bulit ağıtti “Tanrı bulutu yükseltti (<i>anša’a</i>).” AĞITUR ’İTMA’Q ağıtur ağıtmāq.

Q

:: TANKRIY ’AQIN ’AQİTİY tāğri aqin aqitti “Tanrı sel akıttı (<i>asāla</i>).” :: ayıT-’UL SUVW’AQİTİY ol sūw aqitti “O su akıttı (<i>ajrā</i>).” :: BAK ’AQINJY ’AQİTİY beg aqinçı aqitti “Bey düşmana karşı akıncı gönderdi (<i>ba’aṭa</i>)” ’AQITUR ’AQİTM’Q aqitur aqitmāq. 0	aqit-
:: ’L MANK’ BTİK ’UQİTİY ol maṇa bitig oqitti. “O bana kitap okuttu (<i>aqra’a</i>)” ’UQITUR ’UQTM’Q oqitur oqitmāq.	oqit-

K

:: UL TARİİ’ AKİTİY ol tariy äkitti “O, ona tohum ektirdi (<i>abḍara</i>).” Her ekilen tohum için de aynısı denir (<i>ḍarra</i>). ’AKİTUR ’KITM’K äkitür äkitmāk.	äkit-
:: ’L TARİİ’ UKİTİY ol tariy ögitti “O buğday öğüttü (<i>aṭḥana</i>).” ’UKİTUR² ’UKİTM’K² ögitür ögitmāk.	ögit-
:: ’UL ’ANY ’İKİTY ol ani igitti “O onu terbiye etti (<i>rabba</i>)” Aslı: ’AKİ DTİY igidti - ḍāl, tā’ya benzeşir. ’İKİDUR ’İKİDMA’K igidür igidmāk. (igid-)	

114 1. İlk A ve ilk I sonradan yazılmıştır (siyah mürekkeple ve ince uçlu kalemle) – Atasözünde kaçan hariç sözcük **ešit-** sözcüğü ile karışıyor.

2. İlk U kırmızıyla yazılmıştır.

L

:: 'UL YIB· 'UVLAṬṬIY ol yip ūlattī “O, ona ip bağlattı (<i>awṣala</i>).” 'UVLATUR 'ULATM'Q ūlatur ulatmāq. 0	ūlat-
:: 'UL 'ANY 'RUB 'UVLIṬṬIY ol ani urup ūlitti “Onu (kurt gibi) ulayana (<i>a'wā</i>) kadar dövdü. 'UVLITUR 'ULITM'Q ūlitur ulitmāq.	ūlit-
:: 'UL 'ANIK BUY·NIN 'UVLIṬṬIY ol anig boynin ūlitti “O ona boynunu eğdirdi (<i>alwā</i>).” Buna benzer şeyler için de böyle denir. 'UVLITUR 'ULITM'Q ūlitur ulitmāq.	
:: 'UL TUVN 'ULIUṬṬIY ol tōn ōlitti	ōlit-

[I.184/213]

115

“O elbisesini ıslattı (<i>balla</i>).” 'ULITUR 'ULITM'K ōlitūr ōlitmāk.	
:: 'UL QA'TUVN 'AWK' 'ILAṬṬIY ol qāyūn āwkā elātti “O, eve kavun götürdü (<i>ḍahaba bi-</i>).” 'ILATUR 'LATM'K elātūr elātmāk.	elāt-
:: 'UL JIḠA'Y QA' YARMA'Q ULAṬṬIY ol çiyāyqa yarmāq ūlātti “O yoksullara para dağıtılmasını (<i>tawzī', tafriq</i>) emretti.” 'ULATUR ULATM'K ūlātūr ūlātmāk.	ūlat-

M

:: TA'M· 'AMITṬIY tām āmitti “Duvar yıkılmak üzere eğildi (<i>māla ...li-yasqaṭa</i>).” :: KUNKLUM 'ANKAR 'AMITṬIY kōḡlūm aḡar āmitti “Gönlün ona meyletti (<i>māla</i>) ¹ ” 'AMITUR 'AMIT·M'K āmitūr āmitmāk. Manzume:	āmit-

QULA'N TUKA'L QUMṬIY
 'AR·QA'R SUQAQ YUMIṬTY
 YAYL'Ṭ TAB' 'AMITIY
 TZKQ [dikkat] TRUB SAKRIŠUVR

qulān tūkāl qomitti
arqār suqaq yomitti
yaylāy tapa āmitti
tizgin turup sekrišūr

V

Baharı anlatarak diyor ki: “(Bahar) yaban eşiğini², dağ keçisini³, erkek ve dişi antilopu coşturarak bir araya getirdi; bunlar yaylaya doğru ilerlediler (*mālat*); sıra sıra olup (sevinçten) hopladılar.”

N

:: 'UL YAḠY·Q' TULUM 'ANUṬṬIY ol yayıqa tulum anutti “O, düşmana karşı silah hazırladı (<i>a'adda</i>).” Hazırlanan diğer şeyler için de aynısı söylenir. 'ANUṬTVR· 'ANUTM'Q anutūr anutmāq. Atasözü: TULUIM 'ANUTSA' QULUIN BULVR TULUM 'UNUTSA' BULUN BULVR tulum anutsa qulun bulūr; tulum anutsa bulun bolūr 0 “(Düşmanı için) silah hazırlayan tay da bulur; silahı unutan tutsak olur.” [Bu söz] hazırlık yapmanın önemini vurgulamak için söylenmiştir. 0	anut-
	P

115

1. EY. *amāla*.

2. EY. 'nr, 'ayr okunur.

3. Dikkat (*wa ṭ*); bu yüzden **tūkāl** (“hepsi”) belki de **tākā** için hatalı.

:: MAN 'UNA'MA'S 'AR·DIM 'UL MINY 'UNAT̃IY mān unāmās ārdim ol mini unat-unatti “Ben çekinirdim (<i>abī</i>), ama o beni razı etti (<i>arḍānī fīhi</i>).” 'UNA'TUR 'UNATM'Q unātūr unatmāq.	unat-
:: 'L SUVZIN 'UNȚY ol sōzin unitti “O, sözlerini unuttu (<i>nasiya</i>).” 'UNITUR 'UNITMA'Q unītūr unitmāq. 0	unit-
:: 'UL QUVYİN 'IYNAT̃IY ol qōyin ēnätti “O koyununu işaretledi (<i>i'lām</i> [tanımlanmış]).” 'INATUR 'INATM'K enātūr enätmāk.	ēnät-

İletli

:: 'UL MANK' SUVZ 'YTY ol maṇa sōz ayitti “O bana bazı şeyler sordu (<i>sa'ala</i>).” Oğuzların: “Ben onunla konuştum (<i>takallamtu ma'ahu wa-qultu lahu kalāman</i>)” anlamında MAN 'ANK'R: SUVZ: 'AYİTİM mān aṇār sōz ayittim derler – Bu kurala göre değil. 'AY·TUVR 'AYİTM'Q aytūr ayitmāq.	ayit-
:: 'UL MINDIN 'UYATİY ol mindin uyatti “O benden utandı (<i>istaḥyā minnī</i>).” Aslı: 'UYA'Ḍ·TIY uyāḍti – o benzeşti. 'UYA'ḌUR: 'UYA'Ḍ·MA'Q: uyāḍur uyāḍmāq. 0	uyat-(uyāḍ)

[I.185/216]

116

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANY KŞIYDIN 'ABIYDIY [dikkat] ol ani kişidin opīdi “O onu herkesten gizledi (<i>satara, axfā</i>).” Gizlenen başka şeyler (<i>wārayta</i>) için de aynısı söylenir. 'ABITUR·'ABITM'Q [dikkat] opīr opīmāq.	opi-

Nazal

:: 'AR·YUVZİY 'UNKUQTIY ār yūzi oṇuqti “Adamın yüzü soldu (<i>sahuma</i>).” :: BARJIN 'UNKUQTIY barçin oṇuqti “İpek kumaşın rengi soldu (<i>ḍahabat ṭarāwā</i>).” 'UNQUQ'R 'UNKUQM'Q oṇuqār oṇuqmāq.	oṇuq-

L

:: SUKAL 'UNKUL·TY sökāl oṇulti “Hasta iyileşti (<i>indamala</i>).” :: 'IYŞ 'UNKUL·TIY ış oṇulti “Sorun düzeltildi (<i>istaqāma</i>).” ¹ 'UNKLVR 'NKULM'Q oṇlūr oṇulmāq.	oṇul-

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci ve dördüncü harfi ünsüz olan *fa'laldī* kalıbı

R

:: 'AR· 'URBAR·DIY ar ürpärđi "Adam (kızgınlıktan ya da savaştan) ürperdi (<i>tanaffaša</i> , ² <i>izba'arra</i>) :: TAQ·'UVN [dikkat] 'URBAR·DIY taqāyu ürpärđi "Tavuk ürperdi (<i>taqazza'a</i>).": 'ANIK TIYNIY [dikkat] 'URBAR·DIY anig yēni ürpärđi "Onun tüyleri ürperdi (<i>iqša'arra jilduhu</i>).": 'UR·BARUR 'URBAR·MA'K ürpärür ürpärmāk .	ürpär-
:: 'ANY 'UB·TURDIY ani öptürđi "O, onu öptürdü (<i>qabbala</i>). 'UBTURR 'UBTURMA'K öptürür öptürmāk . 0	öptür-
:: 'UL 'UQ 'AṬURDIY ol oq aturđi "O ot almasını emretti (<i>ramy</i>).": Bir şey atıldığı (<i>aṭraḥa</i>) zaman da böyle denir. 'ATURR 'AṬURMA'Q atturur atturmāq . 0	attur-
:: SIBUZ·FUV 'UṬURDY sibizyu öttürđi "Kaval öttürdü (<i>şayyaha</i>)": Hareketinizle ses çıkartan diğer şeyler için de aynısı denir (<i>ḥadaṭa minhu ş-şiyāḥ bi-fi'lika</i>).": 'UTRUR 'UṬURMA'K öttürür öttürmāk . 0	öttür-
:: 'UL MANIK 'IYŠIM 'IYṬUR·DIY ol mänig išim ēttürđi "O benim işimin düzelmesini emretti (<i>išlāḥ</i>).": 'L 'TUK 'YṬRDY ol ätük ēttürđi "Onun botunu tamir ettirmesini emretti (<i>išlāḥ</i>).": 'YṬURR 'YṬURMA'K ēttürür ēttürmāk .	ēttür-
:: 'UL QABUṬ 'AJ·TURDIY ol qapuy açturđi "O kapının açılmasını emretti (<i>fath</i>).": 'AJ·TURR 'AJ·TURMA'Q açturur açturmāq .	açtur-
:: 'UL MANK' SUVF 'IJ·TURDIY ol mana sūw içtürđi "O bana su içirdi (<i>ašraba</i>)": 'IJ·TURUR 'IJ·TURMA'K içtürür içtürmāk . Bu anlamda 'IJUR·DIY içürđi [98] biçiminde söyleyebilirsiniz.	içtür-

[I.187/218]

117

Atasözü: SUVF 'IJUR·MA'S·K' SUVT·BIYR· sūw içürmāskā sūt bēr 0 P "Su içemeyene içmek için süt ver"- Sana kötülük edene, sen iyilik yap. 0	
Bu eylemlerin asıl olanı, ikisinin de geçişli olmasıdır. Birincisi işi yapmayı emreder. Diğeri işi yapar. Bu eylemler bu anlamı vermek için iki harfli kök ve iki harfli [yani. <i>t</i> ve <i>r</i>] bir ek içerir. Bu tür eylemler kuraldışıdır, bu yüzden burada söz edildi. 0	G
:: 'AR· TA·ŠIF 'AX·TAR·DIY är tāšiy axtardı "Adam taşı çevirdi (<i>qallaba</i>).": :: axtar-TUBIY YIF·A'JIF 'AX·TAR·DIY tüpi yiāciy axtardı "Rüzgar ağacı devirdi (<i>asqaṭat</i>).": Aynısı devrilen (<i>qalaba</i>) başka şeylere de denir. <i>xā</i> , ' <i>ṣayn</i> 'ın [yani. aytar-] bir değişenidir [Arapça'da] <i>xattar</i> veya <i>yaddar</i> ("hain"), <i>xumār an-nās wa-ṣumārūhum</i> ("kalabalık") aytar- sözcüklerinin söylendiği gibi. :: 'UL YYR· 'AXTAR·DIY ol yēr axtardı "O toprağı sürdü (<i>'azaqa, karaba</i>).": 'AXTARUR 'AXTARMA'Q axtarur axtarmāq . 0	axtar-
:: 'UVN YARMA'Q 'UZA' BIYR· 'AR·TUR·DIY ön yarmāq üzä bir arturđi "On paraya bir para ekledi (<i>zāda</i>).": 0 :: 'AR· 'AR·TUR·DIY är arturđi "Adam haddini aştı (<i>'adā ... ṭawrahu</i>).": 'ARTURVT 'AR·TURMA'Q arturur arturmāq . Manzume:	artur-

116 1. EY. *msws*, okunur *mušawwaš*.2. EY. *tanaffasa*.3. EY. *şannaḥa*.

KALDY BARUV'AR'TURV **käldi bärü arturu**
 BYR'DIY 'IYLIN' 'TURV **bērdi ēlin ārtürü**
 MUBDA 'QAILB' 'ULTURV **munda qalip olturu**
 BUKRIY BLB 'UN BUT'R **bükri bolup ün bütār**

V

Tutsak olmuş bir beyi anlatarak diyor ki: “Bize aşırı giderek kalabalık bir orduyla geldi (*yaşlihu wa-ya'dū ʔawrahu*); sonra oturduğu vilayetini bize armağan etti, beli büküldü sesi kısıldı.” 0

:: 'NIK YA'ZUQIN 'AR'TURDIY anig yāzuqin ārtürdi “O, onun günahından vazgeçti (<i>şafaḥa</i> ‘an).” :: 'NIK 'YŠIN 'AR'TURDIY anig īšin ārtürdi “Onun işini kabullendi (<i>ajāza</i>)”- onun isteğini kabul etti (<i>qabila</i>) anlamındandır. Bir yerden geçilmesine izin veren kişi (<i>jāwaza šay</i> ‘an mawḏi’) için de böyle denir. 'RTURR 'RTURMA'K ārtürür ārtürmāk.	ārtür-
:: 'UL 'UTLY QULA'QIN 'AZTURDIY ol oyli qulāqin eztürdi “O, oğlunun kulağını ezdirdi (<i>ašraḥa</i>).” Deride ya da yerdeki uzunlamasına çizgi (<i>kull xadš aw xaṭṭ fi l-jild wa-l-arḍ ʔaw īl^{an}</i>) için de aynısı denir. 'AZTURR 'AZTURMA'K eztürür eztürmāk. 0	eztür-

[I.189/220]

:: 'UL 'YB' 'UZTURDIY ol yip üztürdi “O ipi uzattı (<i>aḥḍaqa</i>).” UZTURR 'UZTURMA'K üztürür üztürmāk.	üztür-
:: 'UL 'AR' 'AS'TURDY ol ār asturdi “O adamı astırdı (<i>şalb</i>).” :: 'UL 'AT 'AS'TURDY ol at asturdi “O etin asılmasını buyurdu (<i>ta līq</i>).” 'ASTURR 'ASTURMA'Q asturur asturmāq.	astur-
:: 'URUQ 'AS'TURDIY¹ uruq āstürdi “O ipi uzattı (<i>amadda</i>).”² :: 'UL QAWIQ 'US'TURDY ol qawiq āstürdi “O, unu kepeğinden ayırmayı emretti (<i>naḥs, tanqiya</i>).” Her elenen (<i>naḥs</i>) nesne için de aynısı söylenir. 'USTURR 'USTURMA'K āstürür āstürmāk. 0	āstür-
:: 'UL MANKA' 'USTARDIY ol maḡa üstärdi “O belli konularda bana karşı geldi (<i>mārā</i>).” :: 'UL QILMIŠ 'YŠIN 'USTARDIY ol qilmiš īšin üstärdim “O yaptıklarını reddetti (<i>jaḥada</i>).” Reddedilen (<i>inkār, juḥūd</i>) diğer şeyler için böyle denir. 'USTARR 'USTARMA'K üstärür üstärmāk. Atasözü: [= 209 <i>tüzün</i>]: TVZUN BRL' 'URŠ 'VTUVN BRL' 'US'TAR'MA' tüzün birlä uruṣ, ütün birlä üstärmä “Yumuşak huyluyla çarpış, alçakla çarpışma (<i>lā tumāri</i>) çünkü o kötülük eder.” 0	üstär-
:: 'UL MANK' 'DKV SUVZ 'AIŠTURDIY ol maḡa ādgü sōz eštürdi “O bana iyi söz işittirdi (<i>asma'a</i>).” Aslı: 'ŠİT'TURDIY eštürdi, çift <i>tā</i> ile. 'İŠTURR 'İŠTURMA'K eštürür eštürmāk. 0	eštür-
:: 'UL QUM 'AŠ'TURDIY ol qum āštürdi “O bana kum eştirdi (<i>ihāla</i>).” Dağarcığa un koyulmasını emretmek de böyledir. 'ŠTURR 'ŠTURMA'K āštürür āštürmāk. 0	

- 118 1. S'nin üstündeki üç nokta açıkça görülür.
 2. EY. *madda*.

'UL 'UQ 'UŞ-TURDIY ol oq üştürdi “O okun ucunun delinmesini emretti (<i>taqb ru'z</i>).” Okun ucunu delmek (<i>taqb dayyiq</i>) için de aynısı söylenir. 'UŞTURR 'UŞTURMA'K üştürür üştürmāk.	üştür-
:: 'UL SUVW 'AQTURDIY ol sūw aqturdi “O, suyun akıtılmasını emretti (<i>tasyīl, isāla</i>).” 'AQTURR 'AQTURMA'Q aqturur aqturnāq. Manzume: [= 452 yulaq]	aqtur-

QTURR KVZUM YULA'Q **aqturur közüm yulāq**
 TUŞLANUR 'UR·DAK YUFA'Q **tüşlānūr ördāk yuyāq**

“Gözümün yaşı pınar gibi akar (*tasīlu*) ve orada ördek ve diğer su kuşları toplanır.”

::'UL MANK' 'NIK SUVZIN 'UQ-TURDIY ol maña anig sōzin uqturdi “O bana sözünü anlattı (<i>afhama</i>).”	uqtur-

[I.190/233]

119

'UQTURR 'UQTURMA'Q uqturur uqturnāq.	
:: 'UL TARIḤ 'AK-TURDY ol tariḥ äktürdi “O tohum ektirdi (<i>abḍara</i>).” Aynı şey bir şeyi yaymak (<i>darr</i>) isteyen bir güç için de söylenir. 'AKTURR 'KTURMA'K äktürür äktürmāk. 0	äktür-
:: 'UL JUKA'N' 'AKTURDIY ol çögān ägtürdi “O çevgen eğdirdi (<i>‘aff</i>).” Eğdirilen (<i>imāla</i>) diğer şeyler için de aynıdır. 'AKTURR ' 'AKTURMA'K ägtürür ägtürmāk. 0	ägtür-
:: 'UL MINY 'UKTURDIY ol mini ögtürdi “O beni öğdürdü (<i>yamdaḥa</i>).” 'UKTURR 'KTURMA'K ögtürür ögtürmāk. 0	ögtür-
:: 'UL MINK YARMA'Q 'ANKAR 'UKTURDIY ol miñ yarmāq añar üktürdi “O bana para yığdırdı (<i>takwīm</i>).” 'UKTURR 'KTURMA'K üktürür üktürmāk. 0	üktür-
:: MAN 'NDAN YARMA'Q 'ALTURDUM mān andan yarmaq alturdum “Ben ondan para aldardım (<i>axḍ</i>).” 'ALTURR MAN 'LTURMA'Q alturur mān, alturmāq. 0	altur-
'L 'ŠIJ 'IJRA' 'AT' 'ULTURDY ol eşiç içrā āt olturdi “O tencerede eti haşladı (<i>harrā</i>).” Bir elbisenin eskimesi (<i>ablā</i>) de aynı şekilde söylenir. 'ULTUR [dikkat] 'ULTURMA'Q olturur olturmāq. 0	oltur-
:: 'UL 'AR' 'ULTURDIY ol ār olturdi “Adam oturdu (<i>jalasa</i>).” 'ULTURR 'LTURMA'Q olturur olturmāq. Atasözü: BUTVN 'UVM LK QANJA' QULSA' 'ULTURR bütün ümlüg qaṇça qolsa olturur 0 “Pantolonu sağlam olan nereye isterse oturur.” Bu söz temiz olan hiçbir töhmetten etkilenmeyeceğini (<i>ma'mūn al-izār</i>) belirtmek için söylenmiştir.	P
:: 'L MANK' KAYIK' 'ILTURDY ol maña käyik iltürdi “O bana geyiği yakalamamı iltürdi (<i>ta'liq</i>) emretti.” Yakalanan (<i>ta'liq</i>) diğer şeyler için de böyle denir. 'ILTURR 'ILTURMA'K iltürür iltürmāk. 0	
:: 'UL 'UTRIY NY 'ULDURDIY ol oyrini öldürdi “O hırsızı öldürdü (<i>qatala, amāta</i>).” 'ULDURUR 'ULDURMA'K öldürür öldürmāk. 0	öldür-

:: 'UL 'ANY TA'ṬDIN 'ILDURDIY ol ani tāyḏin ildurdi “O onu dağdan indirdi (<i>anzala</i>).” 'ILDURUR 'ILDURMA'K-Q ildurur ildurmāq . <i>Nūn</i> 'lu bir versiyonu da vardır: 'IN'DURDIY endürdi . 0 (endür-)	ildur-
:: TANKRY 'UVT 'UVNDUR'DIY tāḡri ʾōt ʾōndürdi “Tanrı bitki bitirdi (<i>anbata</i>).” ʾōndür- :: 'UL 'ANY 'AWKA' 'UNDURDIY ol ani āwkā ʾōndürdi “Onu eve yönlendirdi (<i>ašxaša</i>).” Sonraki Uygur şivesi- Oğuzlar onu bilmezler. ¹ 'UNDURUR 'NDURMA'K D ʾōndürür ʾōndürmāk . 0	ʾōndür-
:: 'L MINY 'AT'ṬARDIY ol mini atyardi “O ata binmeme yardım etti (<i>a'āna ... 'alā rukūb, akraba</i>).” 'AT'ṬARUR 'ATTARMA'Q atyarur atyarmāq . 0	atyar-

[I.192/225]

120

:: 'AT 'UTṬARDIY [ol] at otyardi “O at otlattı (<i>ra'ā</i>).” 'UTṬARUR 'UTṬARMA'Q otyarur otyarmāq .	otyar-
:: 'UL MINIY 'UDṬUR'DIY ol mini oḏyardi “O beni uyandırdı (<i>ayqaḏa ... min manām</i>).” 'UDṬURR 'UDṬURMA'Q oḏyurur oḏyurmāq . 0	oḏyur-
:: 'UL 'ANY KIY'DIN 'UDṬIRDIY ol ani kēdin oḏyardi “O beni biraz düşündükten sonra tanıdı (<i>'arafahu¹ ba'da tafakkur wa-mudda</i>).” 'UDṬARUR 'UDṬARMA'Q oḏyarur oḏyarmāq . 0	oḏyar-
:: 'UL 'ATIN 'AR'ṬURDY ol atin aryardi “O atını yordu (<i>a'yā</i>).” 'AR'ṬURUR 'AR'ṬURMA'Q aryurur aryurmāq . Manzume:	aryur-

KUNK·LUM 'ANKAR QAYNAYV
'IJ·TIN 'NKAR 'UYVAYV
KALDY MANK' BUYNAYV
'UYNAB MINY 'AR'ṬURVR

**könlüm aḡar qaynayu
içtin aḡar oynayu
kāldi maḡa boynayu
oynap mini aryurür**

V

“Evde (sevgilimle) oynasırken, gönlüm coştı; o kurularak bana geldi ve beni yorana (*a'yā*) kadar oynadı.” Yorduğu (*a'yayta*) her hayvan için de böyle denir. 0

'UL 'ANIY 'AN'ṬAR'DIY ol ani anyardi “O ona and içtirdi (<i>ḡallaḡa</i>).” Aslı: anyar- AND'ṬAR'DIY andyardi – <i>dāl</i> kısaltma amacıyla düştü. Bu Allah'ın kutsal (andyar-) kitabındaki gibi [K. 56:65]: <i>fa-ḡaltum tafakahūma</i> (“ve sen acıyla kalabilirdin.”)- aslı: <i>fa-ḡalaltum</i> , ama [l'nin biri] kısalma amacıyla düştü. 'AND'ṬARVR 'AND'ṬAR'MA'Q andyarūr andyarmāq . 0	anyar- (andyar-)
:: 'L NIK YVZING' 'ALWIRDIY ol anig yūziḡā alwirdi (?) “O çekişmeyi isteyerek alwir-? ona atladı (<i>waṡaba fī wajhihi fī kalām kaannahu yurīdu mušāḡaratahu</i>).” 'ALWIRA'R: 'ALWIRMA'K-Q alwirār alwirmāq, alwirmāk .	alwir-
:: 'UTRUM QARIN 'UTKURDIY örtüm qarın ötgürdi “Müşhil karnı guruldattı (<i>aḡlaḡa</i>).” :: 'UL 'AWK' BITK 'UTKARDY “(Adam) eve mektup gönderdi (<i>anfaḡa</i>).” Aynısı bir şey içinden geçen (<i>anfaḡa ... 'an</i>) nesneler için de söylenir. 'UTKRUR 'UTKURMA'K ötgürür ötgürmāk .	ötgür-

119 1. *lā ta'rifuhā* – sonradan çizgi üstüne yazımlı.120 2. EY. '*arrafahu*.

:: UL ATIN AWK İJKARDİY ol atin äwkä içgärdi “O atını eve soktu (<i>adxala</i>).”	içgär-
’IJ·KARUR ’J·KARMA’K içgärür içgärmāk.	
:: ’UL ’ANY BAKKA’ ’İJKAR·DIY ol ani begkä içgärdi “O onu beye kurban etti (<i>wašā bi-</i>).”	
:: ’UL KİJK SUVZUK ’ <u>DKAR·DIY</u> ol kiçig sōzūg ädgärdi “O bazı bayağı sözler duydu, ama onların önemli olduğunu düşündü ve ona göre hareket etti (<i>kabbarahu wa-’amila bihi</i>).” Bu sözcük genellikle olumsuzdur, bu yüzden:	ädgär-

[I. 194/277]

121

’NK SUVZIN ’ <u>ADKARMADY</u> anig sōzin ädgärmädi “O sözlerine kulak asmadı (<i>mā ḥtalafa bi-, mā bālā</i>).” :: ’UL YAWUZ NA’NKNY ’ <u>ADKARDY</u> ol yawuz nāḡni ädgärdi “O kötü şeyi düzeltti (<i>ašlaḥa</i>).” ’ <u>ADKARUR</u> ’ <u>ADKARMA’K</u> ädgärür ädgärmāk.	
:: ’UL YA’T ’ARKURDIY ol yāḡ ärgürdü “O yağı eritti (<i>aḡāba</i>).” ’ARKRUR	ärgür-
’RKURMA’K ärgürür ärgürmāk.	
:: ’AŞ·QA’ ’AURKURDY ¹ (ol) ašqa ärgürdi “O yemek zamanına yetişti (<i>adraka</i>).” Herhangi bir şeye erişmek de böyledir (<i>adraka šar’an qabla an yanfalita</i>). ’AUR·KURUR ¹ ’AURKURM’K ¹ ärgürür ärgürmāk.	
:: TUVN ’AS·KIRDIY ton äskirdi “Elbise yıprandı (<i>axlaqa</i>).” ’ASKIRUR·	äskir-
’ASKIRMA’K äskirür äskirmāk. 0	
:: ’UL ’ITİF KAYIKA’ ’ <u>ÜŞKURDIY</u> ² ol itiy käyikkä üškirdi “Köpeği geyiğe saldırttı (<i>ayra</i>).” Başka şeylere saldırma da böyledir. :: YILA’N ’ <u>ÜŞ·KURDY</u> ² yilān üškirdi “Yılan ıslık çaldı (<i>naḡaxat ... bi-fīḥā</i>).” ıslık çalan bir kişi (<i>şafara bi-fīḥi</i>) için de böyle denir; ve de öten (<i>şafara</i>) bir şahin için de. Atasözü: ’US· ’ <u>ÜŞKURSA</u> ’ ’ <u>ULUVR</u> üs P üškirsä ölür 0 “Şahin ıslık çaldığında (bir insanın yüzüne karşı; o bir işaretir), o ölecek.” Onlar bunda kötü şansın olduğunu düşünürler. ’ <u>ÜŞKIRUR</u> ’ <u>ÜŞKUIR·MA’K</u> üşkirür üškirmāk. 0	üşkir-
:: ’L <u>UN(Y)T·MŞ</u> SUVZUK ’ <u>ÜŞ·KURDIY</u> ol unitmiš sōzūg üškürdi “O unuttuğu sözü hatırladı (<i>taḡakkara</i>).” ’ <u>ÜŞ·KURUR</u> ’ <u>ÜŞKURMA’K</u> üşkürür üškürmāk.	
Bu bölümdeki geçişsiz eylemleri geçişli yapmak istediğinde veya çift geçişli yapmak istediğinde geçmiş zaman ekindeki <i>dāl</i> ’ı <i>tā</i> ’ya değiştir – birinci <i>dāl</i> ’ı, diğeri geçişlilik <i>tā</i> ’sıdır. Örneğin, siz “O söylediklerini hatırladı.” manasında SUVZ ’ <u>ÜŞKUR·DIY</u> sōz üškürdi diyebilirsiniz. Bu eylemi geçişli yapmak için: “O unuttuklarımı hatırladı.” manasında ’ <u>ÜŞKURTIY</u> üşkürtti diyebilirsiniz. Çift geçişli eylemlere örnek olarak: ’ANIK ’ATIN ’AR·TURTIY anig atin arḡurtti “O atını yordurdu.” diyebilirsiniz. Bunu söylemenin bir başka yolu ise: “O yordu.” manasında ’ARḡUR·TUR·DIY arḡurturdi şeklinde söylemektir.	G

[I. 195/299]

122

121 1. A sonradan yazılmıştır (koyu siyah, ince kalem ucu).

2. U siyahla yazılmıştır ama görünen o dur ki bir önceki sayfadaki kahverengiyle aynı kalem tarafından yazılmıştır.

'UŠKIRTUR·DIY üškirtürdi "O kışkırttı" – Ama ilk yol daha nazik ve doğrudur.

Ş

:: 'RAN 'UR·BAŞTIY **ärän ürpäşdi** "Yiğitler öfkelenerek birbirlerine kabardılar (taš'ata/taša'aba, izba'arrū)." 'URIYAŞVR [dikkat] 'URYAŞMA'K **ürpäşür**
ürpäşmäk. Manzume:

'RAN 'ARIF 'URBAŞUR	ärän ariy ürpäşür	V
'UVJIN KAKIN 'IR·TAŞUR	öçin käkin irtäşür	
SAQAL TUTUB TARTIŞUR	saqal tutup tartişür	
KUK·SIY 'AR' 'UVT TUTA'R	kögsi ara öt tütär	

"Savaşanlar birbirlerine öfkeyle bakıyorlar (*yanzuru ... bi-a'yun hanaq^{an}*); onlar öç almak istiyorlar; (savaşçılar) savaş kızıışığında birbirlerinin sakallarını çekiyorlar, sanki öç ateşi göğüslerinde tütüyor."

'ULA'R BUV SUZUK 'IR·TAİŞTIYLA'R olär bu sözüg irtäştälär "Onlar bu işin iç yüzünü sorguladılar (<i>tafaħħaşū</i>)." 'IR·TAŞUVR 'IR·TAŞMA'K irtäşür irtäşmäk.	irtäş- 0
:: YAL·NIQUQ 'IJIN· 'AR·TAŞ·DIY yalñuk için artaşdi "İnsanlar birbirlerini görünce bozuldular (<i>fasada ... ba'đuhu bi-ru'ya ba'đ</i>)." Birbirini bozan her çokluk böyledir (<i>fasada ba'đuhu fī ba'đ</i>). 'AR·TAŞUVR 'ARTAŞMA'Q artaşür artaşmäq.	artaş-
:: 'ULA'R BUV 'IYŞIF 'UR·TUŞDIY olär bu işiy örtüşdi "Onlar bu işi örttüler (<i>tawāta'ū 'alā satr</i>)." Bir şeyi saklamak (<i>tayfiya, satr</i>) için yardım eden kimseler için de böyle denir. 'UR·TUŞUVR· 'UR·TUŞMA'K örtüşür örtüşmäk.	örtüş-
:: BUVDUN BIYR· AKINDIYNIK 'AWLA'RIN 'UR·TAŞDIY böğun bīr ekindinig awlärin örtäşdi "İnsanlar birbirlerinin evlerini yaktılar (<i>aħraqa</i>)." Diğer şeyler için de böyledir; yarışma ve işbirliği yapma da böyledir. 'UR·TAŞUVR 'UR·TAŞMA'K örtäşür örtäşmäk.	örtäş- 0
:: 'UL MANIK BRL' 'ARS·L'N· DAN 'AR·TIŞTIY ol mänig birlä arslāndan ärtiştī "O benimle aslanın yanından geçmede yarıştı (<i>mujāwaza 'an</i>)." 'ARTIŞUR 'ARTIŞMA'K ärtiştür ärtiştmäk.	ärtişt- 0
:: 'UL MANK' 'ARJY 'AR·TIŞDIY ol maña arçi artişdi "O bana heybeyi yüklemekte (<i>ilqā', haml</i>) yardım etti." 'ARTIŞUR 'AR·TIŞA'Q artişür artişmäq. Yarışma için de böyledir.	artiş-
:: 'L 'ANIK BRL' 'UQTAŞ·TIY ol anig birlä oqtaştī "O, onunla ok atıştı (<i>rāmāhu¹ bi-s-sahm</i>)." Kura için (<i>qāra'ahu</i>) atışılırsa yine böyledir. 'UQTAŞUR 'UQTAŞMA'Q oqtaşür oqtaşmäq.	oqtaş-
:: 'UL 'ANIK BRL' 'UNDAŞ·DIY ol anig birlä ündäşdi "Onlar bir başkasını çağırdı (<i>tanādayā</i>)." 'U'UN·DAŞUVR ²	

[I. 197/231]

123

122 1. EY. *ramāhu*.

2. Asıl U çizildi ve ikinci U *elif* (')'in sağına yazıldı.

'UNDAŠMA'K ündašūr ündašmāk.	
:: TUVN LA'R UBRAŠ·TIY tōnlār oprašti "Elbiseler yıpranmaya başladı (<i>axaḍat ... opraš-fīl-bilā</i>)."' UBRA'ŠUVR 'UBRAŠMA'Q oprāšūr oprāšmāq. Atasözü: [krş. 601 keḡ]: P KANK'Š LYK BLYK 'UDRAŠUVR KNK'Š SYZ BLYK 'UBRAŠVR kāḡāšlīg bilīg üdrāšūr, keḡāšsīz bilīg oprāšūr [Danışıklı bilgi tazelenir, danışiksız bilgi yıpranır."]"Olaylar danışıklı gerçekleştirildiği zaman gün iyi gelişir, danışiksız olunca gün kötü (<i>yablā</i>) olur."	
'UL MANK' MUVN U'UBRŠDY ol maḡa mūn öprüšdi "O bana çorba içmede yardım etti (<i>ḡasw</i>)."' UBRŠUVR 'UBRŠM'K öprüšūr öprüšmāk. Yarışma için de aynısı. 0	öprüš-
:: 'ULA'R· BIYR· BYR·KA' BITK 'UTRUŠDY olār bīr bīrkā bitig ötrüšdi "Onlar birbirlerine mektup gönderdiler (<i>anfaḍa</i>)."' UTRUŠUR 'UTRUŠMA'K ötrüšūr ötrüšmāk. 0 Aslı: U'U·TUK·RUİŠDIY ¹ ötgürüšdi. Bir şeyi taşımada (<i>tanfīḍ</i>) yarış ya da yardım da böyledir.	
:: 'UL 'NKAR 'UTUR·ŠDIY ol aḡar utrušdi "O, ona karşı çıktı (<i>qāwama</i>):' 'UL MANK' 'UTRUŠDY ol maḡa utrušdi "O benimle yüz yüze geldi (<i>wāḡaha</i>)."' 'UTRŠVR 'UTRŠMA'Q utrušūr utrušmāq. 0	
:: 'L MANK' KS·MA' U'U·T·RUŠ·DY ol maḡa kāsmā otrušdi "O bana zülüm kesmede (<i>jazz</i>) yardım etti." "Makasla kesilen (<i>yuḡṭa' u ziyadatuhu</i>) her şey için de böyle denir." U'U·TRUŠVR 'UTRŠMA'Q otrušūr otrušmāq. 0	
:: 'UVL MANK' QUŠ 'UJRUŠDY ol maḡa quš uḡrušdi "O bana kuşu uçurmamda (<i>iḡāra</i>) yardım etti." Yarışma ve yardım için de böyledir. 'UJRUŠVR 'UJRUŠM'Q uḡrušūr uḡrušmāq. 0	
:: 'UL 'ANIK 'UBK'SIN MANIK BRL' U'UJRUŠDY ol anig öpkāsin mānig birlā öḡrūš-öḡrūšdi "Onun öfkesini yatıstırmada (<i>taksīm</i>) bana yardım etti." Ateşin alevini söndürmek (<i>iḡā</i>) için de böyle denir. 'UJRUŠVR 'UJRUŠMA'K öḡrūšūr öḡrūšmāk. 0	
:: 'UL MANK' SUVF 'IJRUŠDY ol maḡa sūw iḡrūšdi "O, bana su içmemde (<i>saḡy</i>) yardım etti." Yarışma için de böyledir. 'IJRUŠUVR· 'IJRUŠMA'K iḡrūšūr iḡrūšmāk. 0	
:: 'ULA'R 'IYKY 'ADRIUŠDIY ² olār ēki adrišdi "İkisi birbirinden ayrıldı (<i>tafāraḡa, adriš-tazāyālā</i>)."' ADRIUŠUVR· 'UDRIUŠMA'Q adrišūr adrišmāq. Manzume:	

TUM'N JAIJAK TIZILDIY
 BUKUNDAN 'UL YAZILDIY
 'KUŠ YATIB· 'UZAL·DIY
 YYR·DA' QUB' 'ADRIŠVR

tümān çeçāk tizildi
 tügündān ol yazildi
 üküš yatip özāldi
 yērdā qopa adrišūr

Yazı anlatarak diyor ki: "Türlü türlü çiçekler açtı ve dizildi

[I. 199/234]

124

123 1. İkinci (aslı önce) U *sukūn*'a (? - açık değil) dönüştü.
 2. *Sukūn* (·) U'dan değişti (124 *üdrūš-* ile karıştı); A sonradan yazıldı.

tomurcuklar açıldı; yer altında duranlar yerden fışkırıyor ve birbirinden ayrılıyorlar (*yanfariju*).”

:: 'UL MANK' TVA'R 'UDURUŠDY ol maña tavār üdrüşdi “O mal seçiminde bana yardım etti (<i>taxyîr</i>).” U'·DRUŠUVR ¹ 'UDRUŠMA'K üdrüşür üdrüşmāk . Yarışma için de aynısı söylenir.	üdrüş-
:: 'IKY 'ADĠIRĠ· BRL' 'IS-RIŠTIY ekki ađyir birlä isrišti “İki aygır birbirini ısırdı (<i>ta'āđđā</i>).” 'IS-RIŠUVR 'IS-RIŠMA'Q isrişür isrişmāq . Yardım ve yarışma için de böyledir.	isriş-
:: 'IKY 'AR· 'AS·RUŠ·DIY ekki ār asruşdi “İki adam hangisinin daha çok aksırdığını görmek için aksırdı (<i>ta'āłasa</i>).” 'AS·RUŠUR 'AS·RUŠMA'Q asruşur asruşmāq .	0
:: 'ULA'R 'IKY 'US·RUŠDY olār ekki osruşdi “İki adam osurmada (<i>rudām</i>) yarış etti.” 'US·RUŠUR 'USRUŠMA'Q osruşur osruşmāq .	0
:: 'IKY YAĠY 'UTRAŠDIY ekki yayı uyraşdi “İki düşmen birbiriyle uğraştı (<i>qasada</i>).” U'·TRAŠUR ¹ 'UTRAŠM'Q uyraşur uyraşmāq .	
:: 'ULA'R BV 'YQS' 'AĠRIŠ·TIY LA'R olār bu işqa ayrıştılār “Onlar bu işte sızlandılar (<i>tawajja'u</i>)” 'AĠRIŠVR 'AĠRIŠM'Q ayrışür ayrışmāq .	ayrış-
:: 'L MANK' SUNKUVK 'UTRUŠTY ol maña süñük oyruşti “Onlar kemikleri ayırmada (<i>taḥbîq, faşl</i>) bana yardım ettiler.” Yarışmada da böyledir. 'UTRŠUR 'UTRŠM'Q oyruşur oyruşmāq .	0
:: 'NIK BRL' TALM 'WRŠTY anig birlä tālim äwrüşti “O, onunla gücünü denedi (<i>mārasa</i>).” :: 'UL 'ANIK QJMYS 'ATİF 'AWRIŠTIY ol anig qaçmîş atiy äwrüşti “O, kaçak atını geri döndürmekte (<i>radd wajh ... ilayhi</i>) yardım etti.” :: 'UL MANK' TAV'R· 'AWRIŠTIY ol maña tavār äwrüşti “O askerleri aşağıdan yukarıya döndürmekte (<i>taqlîb</i> [tanımlanmış] yardım etti.” 'AWRUIŠUVR 'AWRUŠM'K äwrüşür, äwrüşür äwrüşmāk .	äwrüş-
:: YUN·D QAMUĠ 'UQRAUŠ·DY yond qamuġ oqraşdi “Atlar birlikte kişnedi (<i>taḥamḥamat</i>).” U'·UQRAŠVR 'UQRŠM'Q oqraşür oqraşmāq . Manzume:	oqraş-

YAŠIN 'TB YAŠ· NADY
TUM'N TVRB TUŠ·NADY
'ADĠIR QSIR· KIŠNADY
'KUR 'ALIB 'UQRŠVR

yašin atip yašnadi
tumān tūrup tūšnādi
ađyir qisir kišnādi
ögür alip oqraşür

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Bulut etrafı aydınlattı, bulut yükseldi; aygır ve kısıraklar

[I. 201/236]

125

kişnedi; her aygır kendi kısırağını aldı.”

:: 'UL BAKK' KAND ¹ 'AKIRI·Š·TY ol begkâ känd ägrišti “O şehir kuşatmasından ägriş- (muḥāşara) beye yardım etti. :: QIZ 'NA·SIY BİRLA·YİB· 'AKRIŠ·TY qiz anāsi birlä yip ägrišti “Kız annesiyle ip eğirmekte (yazl) yarıştı.” Yardım için de böyledir. KRIŠVR 'KRIŠM·K ägrišūr ägrišmāk. 0	
:: 'UL 'ANKAR BAYŠIK U· 'KRIŠTIY ² ol aṇar bēşik ügrišti “O beşik sallamada ügriş- (taḥrīk) ona yardım etti.” 'UKRIŠUVR 'UKRIŠMA·K ügrišūr ügrišmāk. 0	
:: 'ATIM BAR·JA· 'AMRIŠ·TY ätim barça ämrišti “Benim bütün vücudum kaşındı ämriş- (iḥtakka).” 'AMRIŠUVR 'MRŠM·K ämrišūr ämrišmāk. 0	
:: QA·M· LA·R· QAMUT 'AR·WAŠDY qāmlār qamuy arwašdi “Kahinler sihirli arwaş- sözler (ḥaynamat ... bi-kalām) söylediler.” Cin çarpmasına (raqaw min sa'fa) karşı söylenenler de böyledir.” 'ARWAŠUR 'ARWAŠ·MA·Q arwašur arwašmāq. 0	
:: 'UL 'ANIK BIRL· YUK 'AR·QAŠ·TIY ol anig birlä yük arqašti “Onlar her biri arqaş- için yükledi (ḥamala ... muḥāhara ^{tan}) [tanımlanmış]).” 'ARQAŠVR 'ARQAŠMA·Q arqašūr arqašmāq.	
:: BUVY· 'IKY BILA· 'AL·QIŠ·TY boy (bīr) ekki bilä alqisti “İnsanlar birbirlerini alqis- yok etti (tafānā).” Yok edilen (ifnā) diğer şeyler için de böyledir. 'AL·QIŠUVR 'AL·QIŠMA·Q alqišūr alqišmāq.	
:: 'UL MANIK BRL· 'ALQIŠ 'ALQAŠDIY ol mänig birlä alqiš alqašdi “O benimle alqaş- alkışta (madḥ, ṭanā) yarıştı.” 'ALQAIŠUVR 'ALQAIŠMA·Q alqašūr alqašmāq. Yardım için de böyledir. Manzume:	

'LB LA·R 'ARIF 'ALQIŠUR·	alplar ariy alqišur	V
KUJ BYR QLIB 'ARQAŠUR·	küç bīr qilip arqašur	
BYR BYR 'VZA· 'ALQAŠUR·	bīr bīr üzä alqašur	
'ADKARMAD IB· 'UQ 'TA·R	ädgärmädip oq atār	

Savaşı anlatarak diyor ki: “Yiğitler bir başkasını kırıyordu (tuḥnī ba'ḍuhum ba'ḍ^{fm}); onlar güçlerini birleştirdi, birbirlerinin arkalarını ördüler (muḥāhirīn); onlar bir başkasına üstün gelmek için işbirliği yaptılar (yuḥnī ba'ḍuhum 'alā ba'ḍ b-t-ta'āwun); her biri ölümden korkmayarak oklarını attı.”

:: 'UL MANK' TAV·R 'IR·KIŠTY ol maṇa tavār irkišti “O bana malları irkiş- toplamakta (jam) yardım etti.” Yarışma için de böyledir. 'IR·KIŠVR 'IR·KIŠMA·K irkišūr irkišmāk. 0	
:: 'UL 'ANKAR 'UVN 'ALKAŠ·TY ol aṇar ün algäšti “Un elemekte (naxl) ona algäş- yardım etti.” Yarışma için de böyledir. 'ALKAŠUR 'ALKAŠMA·K älgäšūr älgäšmāk. 0	
:: BUV 'YŠTA· BUVY· 'AM·KAŠ·TIY bu išta böy ämgäšti “Birbiri yüzünden ämgäş-	

125 1. Burada kahverengi mürekkep olduğu farz edilir. Aslı, KNDA', A, sukūn'a değişti ve elif (') kahverengiyle çizildi; **kändä?** okunur.

2. Sukūn (·) (kahverengi) U (siyah)'dan değişti.

insanlar bu işten yoruldu (<i>ta'iba ... ba'ḍuhum bi-sabab ba'd</i>).” ’AM·KŞUR· ’AM·KŞMA’K āmgāšūr āmgāšmāk. 0	
BUVDUN ’IKN·DIY TAW’RIYN ’UBLAŞDY bodun (bīr) ekindi tawārīn üplāšdi “İnsanlar birbirinin malını yağmaladı (<i>ayāra</i>)” ’UBLAŞUR ’UBLAŞMA’K üplāšūr üplāšmāk. 0	üplāš-
:: ’UT·LAŞ·DY NA’NK ütlāšdi nāḡ “Eşyalar parçalandı (<i>inṭaqabat</i>).” ’UTLŞVR ’UTLSMA’K ütlāšūr ütlāšmāk. 0 Yağma (<i>nahb</i>) için de böyle denir. ¹	ütlāš-
:: ’AL·B·LA’R ’UT·LAŞDIY ² alplār ātlāšdi “Yiğitler savaştı (<i>talāḥamat, tajāladū</i>).” ’UTLAŞUVR ² ’UTLAŞMA’K ² ātlāšūr ātlāšmāk.	ātlāš-
:: ’ITLİŞDY NA’NK itlišdi nāḡ “Nesneler birlikte itildi (<i>indafa’at</i>).” ’ITLŞVR ’ITLSMA’K itlišūr itlišmāk. 0	itliš-
:: QABUTLA’R ’AJ·LIŞ·DIY qapuylār açlišdi “Kapılar açıldı (<i>infataḥat</i>).” Kapalı şeyler için de böyledir. ’AJ·LIŞUR ’AJ·LIŞMA’Q açlišūr açlišmāq.	açliš-
:: ’ULA’R BYR ’IKINDYNIY ’ADLAŞDIY olār bīr ekindini ādlāšdi “Onlar birbirlerini ağırladı (<i>tafaqqada ... ḥurma</i>).” ’ADLAŞUR ’DLAŞM’K ādlāšūr ādlāšmāk. 0	ādlāš-
:: ’IWIQ BIYR BIYR·KA’ ’UDLAŞ·DIY iwiq bīr bīrkā uđlašdi “Geyikler birbiri ardınca yürüdü (<i>mašat ... xalifatan</i>).” ’UDLAŞUVR ’UDLAŞMA’Q uđlašūr uđlašmāq.	uđlaš-
:: ’ULA’R ’IKY ’AR·LAŞSIY olār ekki ārlāšdi “Onların ikisi erkeklikte yarış ettiler (<i>tabārayā fi-r-rujūliyya</i>).” ’ARLAŞVR ’ARLAŞMA’K ārlāšūr ārlāšmāk.	ārlāš-
:: BVDUN QMUT ’UR·LAŞDIY bōdun qamuy orlašdi “İnsanlar ağlaştı (<i>šāḥa,</i> <i>jalabū</i>).” ’UR·LAŞVR ’UR·LAŞMA’Q orlašūr orlašmāq. Aslı: ’URIYLAŞ·TIY orīlašti.	orlaš-
:: ’UZ·LUŞDIY NA’NK üzlüşdi nāḡ “O şey üzüldü, koptu (<i>inqaṭa’a</i>) :: BAKY KIŞY üzlüş- ’UZLŞDY begi kişi üzlüşdi “Karı koca arasındaki evlilik bitti (<i>inqaṭa’at az-zawjiyya</i>).” ³ :: ’ALIM·LİF BYRIM·LİK·DİN ’UZLUŞDY alimliḡ bērimligdin üzlüşdi “Borçlu ile alacaklı arasındaki borç kapandı (<i>ifnašala d-dā’in min al-madyūn</i>).” ’UVZLUŞUVR· ’UZLUŞMA’K üzlüşūr üzlüşmāk.	
:: ’UL MANİK BIR·LA’ ’İŞLAŞ·DIY ol mānig birlā iślāšdi “Çalışmada benimle yarış etti (<i>bārānī fīl-‘amal</i>).” Yardım için de böyledir. ’İŞLAŞUVR· ’İŞLAŞMA’K iślāšūr iślāšmāk. 0	iślāš-
:: ’UTLA’N ’IF·LAŞTI oylān iylašti “Bebekler ağladı (<i>bakat</i>).” <i>yā</i> ’lı şeklin bir varyasyonu [ör. <i>yīylaš-</i>]. IF·LAŞUR ’IFLAŞMA’Q iylašūr iylašmāq.	iylaš-
:: KIŞY ’AWLAŞDY kişi awlašdi “İnsanlar bir şey hakkında toplıştı (<i>izdahama</i>).” ’AWLAŞUVR ’AWLAŞMA’Q awlašūr awlašmāq.	awlaš-

- 126 1. Bu cümle görünen o ki önceki sözcüğe gönderme yapıyor (**üplāš-**).
2. U (kahverengi) A (siyah)’dan değişti.
3. w, j’nin üstünde kahverengiyle restore edildi.

:: BAK BRL' 'AWLAŠTY 'UY·NA'B· **beg (anig) birlä äwläšti oynāp** “Emir evini ortaya koyarak onunla bir oyun oynadı (*waja'ala baynahumā l-xaṭar bayt^{an}*).” Bu kök prensibi, yani **äwläš-** G

[I. 204/240]

127

Kumarda ortaya koyulan nesnenin adı ekle birlikte söylenir: KŠTY [dikkat] – lašti . 'AWLAŠVR 'AWLAŠMA'Q [dikkat] äwläšür äwläšmāk . 0	
:: BYR NA'NK BYR' 'UZA' 'UK·LUŠDY bīr nāḡ bīr üzä üklüşdi “Bir şey başka bir şey üzerine yığıldı (<i>inkatāba</i>)” – kum, insan kalabalığı gibi. 'UKULŠVR 'UKULŠMA'K üklüşür üklüşmāk . üklüş-	
:: TKM' YANKA'Q·TIN· BUVDUN 'AQ·LİŠDIY tāgmä yaṇāqtin bōdun aqlışdi “Her tarafta halk toplandı (<i>izdaḥama</i>).” Dereden birlikte akan sulara (<i>tasāyalat</i>) da böyle denir. 'AQLİŠUVR 'AQ·LİŠ·MAQ· aqlışür aqlışmāq . 0 aqlış-	
:: 'ULA'R QAMUT' 'DAQ· 'AK·LAŠDY LA'R olār qamuy aḍaq ikläšdilār “Bu bir işte “aynı fikirde (<i>muwāḫfaqa</i>)” olan insanların “karşılıklı çiğnemesini (<i>tawāḫu</i>)” ifade eder; ve de “Onlar birbirlerine çiğnemedi (<i>waḫa</i>)” yardım ettiler.” 'AKLAŠUR 'AK·LŠMA'K ikläšür ikläšmāk . ikläš-	
:: YLQY 'ARIF· 'IKLAŠDIY yilqī ariy igläšdi “Sığır hastalandı (<i>marīḍat</i>).” 'IKLAŠUR 'IKLAŠMA'K igläšür igläšmāk . igläš-	
:: BA'LIḤ LA'R 'AMLAŠDIY LA'R bāliylār ämläšdilār “Yaralar ilaçlandı (<i>ta'ālajat</i>).” 'AMLAŠUVR LA'R 'AM·LAŠM'K ämläšürlār ämläšmāk . ämläš-	
:: 'UL 'ANIK BIRL' JUK'N 'UR·DIY 'UM·LAŠV ol anig birlä çögān urdi ümläšü “O onunla şalvarını ortaya koyarak çevgen oynadı (<i>'alā xiṭār as-sarāwīl</i>).” 'UMLAŠUVR 'UMLAŠMA'K ümläšür ümläšmāk . ümläš-	
:: 'UL 'ANIK BL' 'ALKIN 'IM·LAŠDY ol anig bilä älgīn imläšdi “O onunla elle işaretledi (<i>ašāra</i>).” 'AIM·LAŠUR ¹ 'AIM·LAŠMA'K ¹ imläšür imläšmāk . 0 imläš-	

Q

:: 'L YARMA'Q 'UT·SUQ·TY ol yarmāq utsuqti “Oyunda para yutuldu (<i>qūmira darāhim</i> [yani. o onları kaybetti]).” Diğer şeyler için de böyledir. 'UTSUQA'R 'UTSUQ·MA'Q utsuqār utsuqmāq . Atasözü: SIN'MASA' 'AR·SIQA'R SAQIN·MASA' 'UTSUQA'R sināmasa arsiqār saqinmasa utsuqār “Bir şey denenmese, kişi aldatılır, denenmese yutulur (<i>yūḷabu</i>).” Bu söz deneme ve sinama için [öğüt vermek] söylenmiştir. P	
:: 'AR· 'AR·SIQ·TIY ār arsiqti “Adam aldandı (<i>yurra</i>).” 'AR·SIQA'R 'AR·SIQM'Q arsiq-arsiqār arsiqmāq .	
:: 'AR 'URSUQ·TY ār ursuqti “Adam dövüldü (<i>yuliba² ... fī ḍ-ḍarb wa-šāra maḍrūb^{an}</i>).” 'UR·SUQAR ³ 'URSUQM'Q ursuqār ursuqmāq . ursuq-	

127 1. A kahverengiyle çizildi.

2. EY. *yulibat*.3. *Sukūn* (·) (kahverengi) A (siyah)'dan değişti

:: 'UL TAW'RIN 'AL·SIQ·TY **ol tawārin alsiqti** “Onun malı alındı (*ḥuriba, suliba*).” **alsiq-**
'AL·SIQA'R 'AL·SIQ·MA'Q **alsiqār alsiqmāq.**

::

[I. 206/243]

128

'AR 'AN·DİQTİY **ār andiqti** “Adam yemin etti (*ḥalafa*).” **AN·DİQA'R 'AN·DİQ-** **andiq-**
MA'Q· andiqār andiqmāq. Manzume: [=450 **yuluṣ**]:

QUY·GAŞIB YTS' 'NIK YVZYNK' **qoyyaşıp yatsa anig yūzīñä** **V**
'ALSIQAR 'VKIN 'NIK SUVZYNK' **alsiqar ōgin anig sōzīñ** (**alsiq-**)
MINK KŞY YULUṢY BVLB 'VZYNK' **miñ kişi yuluṣi bōlup ōzīñä**
BYR·KA' LAR 'UDIN [dikkat] 'NIK KVZYNK' **bērgälär özin anig kōzīñä**

“Bir kimse onunla yatsa ve onun yüzünü görse akı gider (*suliba 'aqluhu*); bin kişi onun güzelliğine ruhunu feda eder [Onun gözler için ruhlarını verirler].”

K

:: 'R 'INJKTIY **ār ençikti** “Adam bilincini kaybetti, titredi (*dahabat ḥāssa ...k - annahu muymā 'alayhi wa-rta'ada wa-taqallaṣa*).” 'INJKA'R 'INJIKM'K **ençikār ençikmāk.** 0

:: 'L BV 'YŞ Q' 'USTUIKTY **ol bu işqa östikti** “O bu işi özledi, bu işi istedi (*ḥariṣa, alā, istāqa*).” 'USTK'R 'STKM'K **östikār östikmāk.** Aslı: 'VZ TIKTY **ōz tiktī.**

[L]

:: YT'J 'IRBALDY **yiṣāç irpāldi** “Ağaç biçildi (*nuṣira ... bi-l-minšār*).” 'IRBALUR **irpāl-**
'IRBALMA'K **irpālūr irpālmāk.** Atasözü: 'NK'KAY· [dikkat] 'IRBALDY 'YŞ **oṣālī**
irpāldi iş “İş düzeltilmek istendi, ama bozuldu” - (*urīda l-amr bi-l-işlāḥ fa-nuṣira ya'nī ufsida*). 0

:: 'AR· 'AT· 'UVZA' 'AR·TIL·DY **ār at ūzā artildi** “Adam atın üzerine koşarken **artil-**
atladı (*alqā ... nafsahu ... wahwa an yakūna nişf al-badan min jānib wa-l-āxar min jānib*).” P
:: TAḠ'R 'AŞYA'K 'UVZA' 'ARTILDY **tayār āyşāk ūzā artildi** “Yük eşeğe yüklendi
(*ḥumilat*).” 'ARTILVR 'ARTILM'Q **artilūr artilmāq.** 0

:: 'YŞ 'AR 'UVZ' 'RTİLDİY **işār ūzā örtüldi** “İş adama karışık (*ubhima*) geldi.” :: **örtül-**
KVK 'URTULDIY **kōk örtüldi** “Gök kapandı (*tayayyamat*).” Kök anlamı bir şeyin
altında gizlene (*sutira*) şey demektir. **U'URTULVR¹ 'URTULMA'K örtülūr örtülmāk.**

:: BUK 'URTULDY **bük örtäldi** “Ağaçlık yakıldı (*uḥriqat*).” 'URTLVR 'URTLM'K **örtäl-
örtälūr örtälmāk.** 0

128 1. İkinci U kahverengiyle çizildi.

129 1. EY. *yatafaşşasu*.

:: 'IRTALDIY 'N'NK irtälđi nãŋ “O şey arandı, araştırıldı (<i>fuḥiṣa</i> ‘an, <i>ḫuliba</i>).”	irtäl-
'IRTLVR 'IRTLM'K irtälür irtälmāk.	Manzume:

KNKLM 'IJN 'URTADY
YTMYṢ YŠĠ [dikkat] QARTADY
KJMYṢ̌ 'DUK 'IRTADY
TUN KUN KJB 'IRTALUVR

könlüm için örtädi
bütmiš başıy qartadi
käcmiš öđüg irtädi
tün kün käçip irtälür

V

Ağıt yakarak anlatıyor: “Kalbim yandı

[I. 208/245]

129

yaram açıldı; geçen zamanı aradı; ama felek onu yakaladı, durmadan onu arıyor (*yatafaḥḥaṣu* ‘an).” [harf. Gece ve gündüz o aranıyor] 0

:: MUVN 'UBRULDY mün öprüldü “Çorba içildi (<i>ḥusiyat</i>).”	öprül-
'UBRLM'K öprülür öprülmāk. 0	
:: SVW 'USTALDIY sūw üstäldi “Su arttı, çoğaldı (<i>zāda</i>) ve eklendi (<i>zīda fīhi</i>)	üstäl-
Diğer şeyler için de böyledir. 'USTALUR 'USTALM'K üstälür üstälmāk. 0	
:: 'IS'TALDY NA'NK istäldi nãŋ “O şey arzuladı (<i>ḫuliba, fuḥiṣa</i>).”	istäl-
'ISTALM'K istälür istälmāk. 0	
:: BV SUVZ 'AŠTILDIY bu sōz eštildi “Sözler işitildi (<i>sumi'a</i>).”	eštil-
'STILM'K eštilür eštilmāk. 0	
:: 'AR 'AṬTILDY ār aytildi “Adam yere vuruldu (<i>şuri'a</i>).” Aslı: 'AṬTARILDY	aytil-
aytarildi. 'AṬTILR 'ṬTILM'Q aytılır aytilmāq. 0	
:: 'WDILDY NA'NK äwdildi nãŋ “O şey toplandı (<i>ultuqiṭa</i>).”	äwdil-
'WDILM'K äwdilür äwdilmāk. 0	
:: UFL 'IK'DILDY oyl igdildi “Çocuk yetiştirildi (<i>rubba</i>).”	igdil-
'IKDILUR 'IKDLM'K igdilür igdilmāk. 0	
:: SBIZIUV ² 'UTRLDY sibizyu ötrüldi “Kaval çalındı (<i>şuyyiḥa bi-</i>).”	örtül-
'UTRLM'K örtülür örtülmāk.	
:: SAJ 'UTRLDY saç otruldi “Saç kesildi (<i>quṣṣa</i>).”	otrul-
'UTRLR 'UTRLM'Q otrulur otrulmāq.	
:: YVL 'ADRILDIY yöl ağrildi “İki yol ayrıldı (<i>tafarraqa</i>).” Birbirinden ayrılan	ağril-
(<i>tazāyala</i>) iki dış veya iki arkadaş için de böyledir. 'A DRILUR 'A D :RIL:MA'Q:	
ağrilur ađrilmāq.	
:: 'UDRULDY NA'NK üğrildi nãŋ “Bir şey seçildi, ayrıldı (<i>xuyyira, muyyiza</i>).”	üğrül-
Ayrılan insan grubu için de böyledir (<i>inḥāzat ... jāniban</i>): :: 'NIK 'ARA'NIY	
'UDRULDY anig ārāni üğrildi “Adamları ayrıldı (<i>imtāza ... jāniban</i>).”	
'UD:RULUR 'UDRULM'K üğrülür üđrülmāk.	

2. S'nin üstündeki üç nokta açıkça görülür.

3. İlk U (kahverengi) A (siyah)'dan değişti; A (kahverengi) U (siyah)'dan değişti.

:: 'ATM·K 'IS·RILDY ätmāk isrildi “Ekmek ısırdı (<i>‘uḏḏa</i>).” 'YIS·RILUR 'IS·RULMA'Q İsrilur isrilmāq.	isril-
:: YUK 'AR·TIN 'ŠRULDY yük arttin ašruldi “Yük tepeden geçirildi (<i>ujīza</i>).” 'AŠRULUR 'ŠRULM'Q ašrulur ašrilmāq. 0	ašrul-
:: 'UL YİYR·KA' 'UTRALDY ol yērka uyraldi “O yere gidilmeye (<i>quṣidat</i>) niyet edildi.” 'UT·RALUR ³ 'ATRULM'Q uyralur uyralmāq.	uyral-
:: SUNKVK 'UTRULDY süñük oyruldi “Kemik ayrıldı (<i>fuṣila, ḫubbiqa</i>).” 'UGRU- LUR 'UGRULM'Q oyrulur oyrilmāq. Manzume:	oyrul-

BLJQ BALQ YUTRULVR
JİT'Y YWR YİTRILVR
'RNKAK LARIY 'UTRULVR
'ADİJ BL' 'WRŠVR

balçiq baliq yoyrulur
çiyây yawuz yiyrilür
ärñäkläri oyrulur
oḏyuç bilä äwrišür

V

[I. 210/248]

130

Yaz ve kışın karşılaşmasını anlatarak diyor ki: “Balçık ve çamur toplanır; yoksul miskin başını yakasına sokar; soğuktan parmakları ayrılır (*yanfaşilu*) ve bir ateş parçasıyla elini ovuşturur.” 0

:: 'AR· 'AWRILDY är äwrüldi “Adam yöneldiği yerden döndürüldü (<i>raja'a ... min wajh</i>).” Yöneldiği yerden döndürülen (<i>inşarafa 'an wijha</i>) diğer kişiler için böyledir. 'AWRULUR 'AWRULM'K äwrülür äwrümāk.	äwrül-
:: KAND 'AKRİL·DİY känd ägrildi “Şehir kuşatıldı (<i>ḫūširat</i>).” :: YİB· 'AKRİL·DİY ägril-yip ägrildi “Şehir muhasara altına alındı (<i>γuzila</i>).” 'AKRİLUR 'KRLM'K ägrilür ägrilmāk.	ägril-
:: BYŞİK 'UKRILDY bēşik ügrildi “Beşik sallandı (<i>ḫurrika</i>).” 'UKRLUR 'UKR- LM'K ügrilür ügrilmāk.	ügril-
:: QAY·NA'R 'ASJ 'AMRUL·DİY qaynār eşiç amruldi “Kaynar tencere delindi (<i>sakana</i>).” :: 'AR· TIYNIY 'AMRUL·DY är tūni amruldi “Adamın nefesi kesildi (o öldü) (<i>sakana</i>).” Karıştırıldıktan sonra eski halini kaybeden şeyler de böyledir. 'AMRILUR 'MRULM'Q amrulur amrilmāq.	amrul-
:: YİGA'J 'IR·ΓAL·DİY yiğāç iryaldi “Ağaç sallandı (<i>nufiḏat</i>).” Sallanan (<i>huzza</i>) diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓALUR 'IRΓALM'Q iryalur iryalmāq.	iryal-
:: 'AR·QİŞ [dikkat] 'ARWALDY arwiš arwaldi “Afsun yapıldı (<i>ruqiyat</i>).” 'ARWALR 'ARWALMA'Q arwalur arwalmāq.	arwal-
:: BAK·KA' AL·QIS 'AL·QAL·DİY begkā alqis alqaldi “Emir alkışlandı (<i>utniya</i>) ve erdemleri sayıldı.” 'ALQALUR 'ALQALM'Q alqalur alqalmāq.	alqal-
:: SUV TALIM· IR·KİL·DY sü tälim irkildi “Büyük bir ordu toplandı (<i>ijتما'a</i>).” Çoğalana kadar toplanan bir şeyler de böyledir; geçişli veya geçişsiz. 'IRKILUR 'IRKILM'K irkülür irkilmāk.	irkil-
:: 'URKNJ BULUB 'UR·KULDY ürkünç bolup ürküldü “Panik insanların ürkme-sine sebep oldu (<i>hazāhiz ... nufira</i>).” 'URKULUR 'RKULM'K ürkülür ürkümāk.	ürkül-

:: 'UVN 'ARKALDY **un älgäldi** “Un elendi (*nuxila*).” 'ARKALUR 'ALKALM'K **älgäl-älgälür älgälmāk.**

N

:: 'AR 'ARJISIN 'ARTINDIY **är arçisin artindin** “[Adam] heybesini yükledi (*hamala*).” Diğer şeyler için de böyledir. 'ARTINUR 'AR·TIN·M'Q **artinur artinmāq.**

:: 'URA 'UT YVZIN 'URTUNDIY **urāyut yūzin örtündi** “Kadın yüzünü açtı¹ veya kadın yüzünü kapadı (*satarat*).” 'URTUNUR 'URTUNM'K **örtünür örtünmāk.**

:: 'URTANDY NA'NK **örtändi nāñ** “Nesne yandı (*ihtaraqa*).” 'URTANUR: **örtän-**

[I. 212/251]

131

'URTAN·M'K **örtanür örtänmāk.** :: BULIT 'URTANDY **bulit örtändi** “Bulutlar kızardı (*iḥmarrat*) (günbatımından sonra).” Türkler bunu iyi bir uğur olarak görürler; bu yüzden şu atasözünü söylerler: TUNL' BULIT' 'URTANSA' 'AWLUK 'URIY KALDURMIŞJA' BULVR TANKDA' BULT 'URTANSA' 'AWKA' YAFY KIRMIŞJA' BULVR **tünlä bulit örtänsä äwlük uri kældürmişçä bolur, tañda bulit örtänsä äwkä yayi kirmişçä bolur** “Gece olurken bulutlar kızarırsa, evin hanımı bir oğlan çocuk doğurmuş; tan vaktinde bulut kızarırsa (*ihtaraqat*), eve düşman girmiş gibidir. İkincisi kötü talihtir.

:: 'UVZINKA' YAMIYŞ 'AWDIN·DIY **ōziñä yemiş äwdindi** “O kendisi için meyve **äwdin-** topladı (*iltaqat*).” 'AWDIN·MA'K **äwdinmāk.**

:: 'L MANK' U'UTRNDIY **ol maña utrundi** “O bana karşı koydu (*qāwama*).” :: **utrun-**YYL YIḤA'J·Q' 'UTRUNDIY **yēl yiyāçqa utrundi** “Rüzgar ağaca karşı esti (*istaqbalat*).” 'UTRNUR 'UTRNM'Q **utrunur utrunmāq.**

:: 'AR·'IS·RIND·DY **är isrindi** “Adam bir şeye kızıp dişlerini gıcırdattı (*ikla'azza* **irsin-** *yaḍaban*).” Bu karnabahar ve benzer şeylere su döküldüğünde pişmeyerek çiğ kalması halinde söylenir. Yumuşak huylu bir kimsenin sertleşmesi (*ištadda*) de böyledir. 'IS·RINUR 'IS·RIN·MA'Q **isrinur isrinmāq.**

:: BA'LIT' 'AFRIN·DIY **bāliḡ ayrindi** “Yaralı adam acı duydu (*tawajja'a*).” 'AFRI-NUR 'AFRIN·MA'Q **ayrinur ayrimmāq.**

:: 'UL BILIK 'UKRAN·DY **ol bilig ögrändi** “O bilgiyi ve aklı öğrendi (*ta'allama*).” **ögrän-** 'UKRANUR 'UKRAN·M'K **ögränür ögränmāk.** Manzume:

'AR·DAM TILA' 'UKRANYN [dikkat] BULM' KUW'Z

V

'AR·DM SIZN 'KUNSA' 'NKMKVD' 'NK'R

ärdäm tilä ögränibän bolma küwāz

ärdämsizin ögünsä äñmägüdä äñār

“Bilgi ve hikmet için çalış, öğrenmekten çekinme, kibirlenme, bir şey öğrenmeden bilgi ve edep aldığını zanneden kişi sınavda şaşırır.” 0

:: 'AR 'UZLUQ 'UKRAN·DY **är uzluq ögrändi** “Adam iş¹ öğrendi.”

130 1. Dikkat (*safarat*) – Bu anlam buranın dışındadır.

131 1. EY. *xirfa*, *ḥirfa* okunur.

:: 'URA'TUT YIB· 'AG·RINDIY urāyut yip āgrindi “Kadın kendisi için ip eğirdi (<i>yazalat</i>) veya kendisini ip eğirir gibi gösterdi.” 'AKRINUR 'KRINM'K āgrinür āgrinmāk.	āgrin-
:: 'UL QILMIŞ 'YŠNK' 'UXSIN·DIY ol qilmiş išiņa oxsindi “O yaptığına pişman oldu (<i>nadima</i>)” 'UXSINUVR 'UXSINM'Q oxsinür oxsinmāq.	oxsin-
:: 'UTL 'AR·SIN·DY oγul ārsindi “Oğul erkekliğini gösterdi (<i>abdā² ... min nafsihi yaliyya</i>).” 'ARSINUR 'AR·SINM'K ārsinür ārsinmāk.	āsrin-

[I. 214/253]

132

:: 'UL BUV 'AWNY 'AWSINDY ol bu āwni āwsindi “O bu evi kendi evi saydı (<i>buyūt</i>) ve orada yerleşti kaldı.” 'AWSINUR 'AWSINM'K āwsinür āwsinmāk.	āwsin-
:: 'L QUŠNY 'ALIKDIN 'IJ·QIN·DY [dikkat] ol qušni āligdin içyindi “O, kuşu elinden kaçırdı (<i>iflata</i>).” Atasözü: [=578 <i>yalya</i> -]: YAQ'DA'QIY YALFA'ΓALIY 'ALIKDA'KIY IJFINUVR yaqādāqi yalyāyali āligdāki içyinür 0 “Yakadaki yalanırken ¹ , eldeki kaybedilir (<i>yaflitu aw yanfalitu</i>). Bu söz bir şeye ihtiyacı olan kimseye önce elindekini koruması için söylenmiştir. :: 'AR· 'IJ·ΓINDY ār içyindi “Adam bir yerde kendini tutamayarak yellendi (<i>radama</i>) ve utandı.” 'IJFINUVR 'JFINM'Q içyinür içyinmāq.	içyin- P
:: YIΓA'J 'IR·ΓANDIY yiğaç iryandi “Ağaç sallandı (<i>ihtazzat, taħarraat</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓANUVR 'IRΓANM'Q iryänür iryanmāq.	iryän-
:: TA'S 'AŠΓINDY tāš ašyindi “Taş aşındı ve parçalandı (<i>insaħaq</i>).” Parçalanan ve aşınan diğer şeyler de böyledir. 'AŠΓINUR 'AŠΓINM'Q ašyinur ašyinmāq.	ašyin-
:: 'AL·KINDIY NA'NK alqindi nāñ “Bir şey tamamen tükendi (<i>nafada ... bi-ümmatihî</i>).” :: 'AR· 'ALQINDY ār alqindi “Adam öldü (<i>matā, funiya</i>).” 'AL·QINUR 'ALQINM'Q alqinur alqinmāq.	alqin-
:: 'UL MANK' 'UT·KUNDY ol maña ötgündi “O beni işimde taklit etti (<i>ħakā, bārā</i>).” 'UTKNUVR 'UTKNM'K ötgünür ötgünmāk. Atasözü: QARΓA' QA'ZΓA' 'UTKUNSA' BUTIY SINUVR qarya qāzγa ötgünsä buti sinür “Karga (uçuş ve kuvvette) kaz gibi olmak (<i>ħākā</i>) isterse, ayağı kırılır.” Bu söz haddini aşanlara hadlerini aşmamaları için söylenmiş bir sözdür.	ötgün- P
:: 'UL 'UVZINKA' NANK 'IRKINDIY ol ōziñä nāñ irkindi “O kendisi için bir şeyler biriktirdi (<i>jama'a</i>).” 'IRKINUR 'RKINM'K irkinür irkinmāk.	
:: 'AT 'UT 'IUS·KANDY at ot iskāndi “At otu kopardı (<i>natafa ... qalīlan</i>).” Kıl veya kısa ot koparan (<i>natafa</i>) için de böyle söylenir. 'IS·KANUR 'IS·KNM'K iskänür iskänmāk.	iskän-
:: 'URA'TUT 'UVN 'ALKANDIY urāyut ün ālgāndi “Kadın kendisi için uneledi (<i>naxalat</i>)” 'ALKNUR 'ALKNM'K ālgänür ālgänmāk.	ālgän-

2. EY. *abda'a*.1. EY. *bifāda, nufāda* okunur.2. Çizginin üstünde ikinci bir *qalīl^{an}* var.

:: 'L BUV 'IYŠTA' TALİM 'AM·KANDY ol bu iŝta tälim ämgändi “Adam bu işte ämgän-yoruldu (*ta'ayyā*).” Buradan gelerek :: XA'N QAR·ŠIYQA' 'AM·KAİNDY xān qaršīqa ämgändi “Bey saraya indi (*nazala*).”

[I. 215/255]

133

Bu söz “Han bu yolda yoruldu (<i>ta'ab</i>) ve saraya indi.” Anlamındadır. Bu, emir ve saygın kişiler için ince bir söz olarak söylenir. 'AMKANUR 'AMKANM'K ämgänür ämgänmāk. Oğuzlar bu biçimi bilmiyorlar. 0	D
:: 'ANIK TAW'RİY 'UBLANDY anig tawāri üpländi “Onun malları yağmalandı (<i>nuhiba</i>) veya o yağmalandı (<i>uyīra</i> ¹ ‘ <i>alayhi</i>).” 'UBLANUR 'UBLANM'K üplänür üplänmāk.	üplän-
:: 'AR· 'ATLANDY är atlandi “Adam ata bindi (<i>rakiba</i>).” :: 'UL TA'ΓQA' 'AF·LANDIY ol tāyqa atlandi “O dağa tırmandı (<i>ša'ida</i>).” Oğuz şivesi. Tırmanma için de böyledir. 'ATLANUR 'ATLANMA'Q atlanur atlanmāq.	atlan-
:: 'TUL 'AT·LANDIY oγul ätländi “Çocuk etlendi (<i>tarabbala</i>).” ² Zayıf iken etlenen (<i>samima</i>) şeylere böyle denir. 'ATLANUR 'ATLANM'K ätlänür ätlänmāk.	ätlän-
:: TA'Š 'ITLINDY tās itlindi “Taş itildi (<i>indafa'a</i>).” Çocuk emeklemeye (<i>tazaḥḥafa</i>) başladığında da böyle denir. Bu yüzden, kızınca :: “Karşımdan çekil (<i>uyrub</i>).” anlamında MANIK YVZDN 'TLN mänig yūzdin itlin denir. 'TLNUR 'TLINM'K itlinür itlinmāk.	itlin-
:: QABUT 'AJ·LİNDIY qapuy açlindi “Kapı açıldı (<i>infataḥa</i>).” 'AJILDY açildi [106]'nın bir varyasyonu. 'AJLNUR 'AJLNM'Q açlinur açlinmāq.	açlin-
:: 'UJ·LANDIY NA'NK üçländi nāḡ “Bir şey üç oldu (<i>šāra ... talāta</i>).” :: 'IKY QA'Z üçlän- 'UJ·LANDIY ekki qāz üçländi “İki kaz üç oldu (<i>taṭallaṭa</i>).” 'UJLANUR 'UJLANM'K üçlänür üçlänmāk. 0	üçlän-
:: TARİT 'IJ·LANDIY tariy içländi “Ekin içlendi, tane bağlandı (<i>in'aqada ḥabbāt</i>).” Yenilen şeylerin ortası (<i>wasat</i>) yenilecek hale geldiğinde de böyle denir. 'IJLANUR 'JLANM'K içlänür içlänmāk.	içlän-
:: 'UJLANDIY NA'NK uçländi nāḡ “Bir şeyin ucu göründü (<i>dū aṭraf</i>).” 'UJLNUR 'UJLANM'Q uçlanur uçlanmāq.	uçlan-
:: 'DLANDY NA'NK ädländi nāḡ “O şey bir nesne için kullanıldı, yüzüstü bırakıl-madı (<i>uttuxiḍa 'araḍ^{an3} wallam yutrak muḥmal^{an}</i>),” Deriden kürk, keçeden çizme yapılması gibi. 'ADLANUR 'ADLANMA'K ädlänür ädlänmāk.	ädlän-
:: YLQY 'UD·LAN·DIY yılqi üdländi “Yılık ısındı (<i>ḍaba'at, ištahat al-fuḥūla</i>).” 'UDLANUR 'UDLAN·M'K üdlänür üdlänmāk.	üdlän-
:: 'URA'TUT 'AR·LANDIY urāyut ärländi “Kadın evlendi (<i>tazawwajat</i>).” 'AR·LANUR 'AR·LANM'K ärlänür ärlänmāk.	ärlän-

133 1. EY. *yīra*
2. EY. *tarayyala*.

:: BULIT 'UR·LANDIY bulit örländi “Bulutlar belirdi (<i>naša'at</i>).” 'UR·LANUR 'URLANM'K örlänür örlänmāk. 'UVR·DY ördi [96] şeklinde söylemek daha doğrudur.	örlän-

Manzume:

'AY· QABUB 'AWLANB
'AQ BULT 'URLANUB
BİR BİR 'UVZA' 'UKLNUB
SALJB SUWZ 'NKRAŠUVR

ay qopup äwläñüp
aq bulit örlänüp
bir bir üzä üklänüp
saçlup suwi agrašūr

V

0

[I. 217/258]

134

“Ay doğup etrafını haleler çevirdiği zaman bulutlar yükselir (*yartaḡi'ü*), toplanır ve gürültü ile sularını yeryüzüne boşaltır.” Ay ağıllandığı zaman yağmur yağacak diye uğur bilinir.

:: 'URQ 'UVZ·LUNDIY uruq üzlündi “İp koptu (<i>inqaṭa'a</i>).” 'UZLNUR 'UZLUN- M'K üzlünür üzlänmāk.	üzlün-
:: 'AŠAIJ· 'UZLANDY eşiç üzländi “Tencerenin kapağını kopardı (<i>irtaḡa'dasam</i>).” 'UZLNUR 'ZLN M'K üzlänür üzlänmāk.	üzlän-
:: 'ASLINDY NA'NK aslindi nāñ “Bir şey başka bir şeye asıldı (<i>ta'allaqa</i>).” 'AS·LI- NUR 'ASL·NM'Q açlinur aslinmāq.	aslin-
:: 'AY· 'AWLAN·DIY ay äwläñdi “Ay halelendi (<i>dāra</i>).”:: 'L·BUV 'AWNY 'AWLAN·DIY ol bu äwni äwläñdi “O adam bu eve yerleşti ve orayı kendine barınak (<i>maskan</i>) saydı.” 'AWLNUR 'AWLNM'K äwläñür äwläñmāk.	äwläñ-
:: 'ARUQ ¹ 'AR· 'UKLANDY aruq är ögländi “Yorgun adam dinlendi (<i>ajamma</i>).” 'UKLNUR 'UKLANM'K öglänür öglänmāk. Birisi bir şeyi önceden anlamayıp sonradan anlarsa (<i>faṭina</i>) da böyle denir. Aslı: 'UVK·LANDIY ögländi.	
:: 'URA'TUT 'IK·LANDIY urāyut iğläñdi “Kadını ağrı tuttu (<i>ṭalq</i>).” Bir kişinin biraz hastalanmasına (<i>mariḡa qalīlan</i>) da böyle denir ² .	iğläñ-
:: 'AR 'AMLAN·DY är ämländi “Adam ilaca başvurdu (<i>'ālaja</i>).” 'AM·LANUR 'AMLANM'K ämlänür ämlänmāk.	ämlän-

İkizleşme

[B]

:: 'AR· BAŠIN 'URBATY är bašin ürpätti “Adam saçlarını dağıttı (<i>sa'ṭaṭa</i>).” 'URBATUR 'URBATM'Q [dikkat] ürpätür ürpätmāk.	ürpät-
:: 'UL YṬ'J 'RBATY ol yiyāç irpätti “O ağaç biçirdi (<i>našr ... bi-l-minšār</i>).” 'IRBATUR 'IRBATM'K irpätür irpätmāk.	irpät-

134 3. EY. *γaraḡ^{an}*.
1. R sonradan Z'den değişti (nokta kahverengi ile).
2. İlkinin üzerinde ikinci bir *qalīlan* var.

T

:: 'UL 'ARTATIY ol artatti (nāḡni) “O, o şeyi bozdu (<i>afsada</i>).” 'ARTATVR 'ARTATM'Q artatūr artatmāq. 0	artat-
:: 'UL 'ANY 'R-TATY ol ani irtätti “O, onu istedi, araştırdı (<i>faḥḥaṣa 'an aḡlaba</i>).” 'IRTATUR 'IRTATM'K irtätür irtätmāk.	irtät-
:: 'L BAK 'URTATIY ol bük örtätti “O bükü yıktırdı (<i>taḥriq</i>).” 'URTATUR 'RTATM'K örtätür örtätmāk.	örtät-
:: MAN 'ANY 'ISTATIM män ani istättim “Ben onu araması (<i>ba'attu fī atarihi li-yuḡlabu</i>) için arkasından adam gönderdim.” ³ 'IS-TATUR 'IS-TATM'K istätür istätmāk.	istät-
:: BAK 'ANIY 'UQTATIY beg ani oqtatti “Bey ona ok attırdı (<i>armāhu bi-n-nabl</i>).” 'UQTATUR 'UQTATMA'Q oqtatur oqtatmāq.	oqtat-

X⁴

:: 'UL MANIY 'ULXUTIY ol mäni olxutti “O beni oturttu (<i>ajlasa</i>).” 'ULXUTUR 'ULXUTM'Q olxutur olxutmāq.	olxut-

[I. 219/260]

135

Asıl şekli *ḡayn* ile: 'UL-FUTIY olḡutti çünkü eylem *xā'* ile geçişli olmaz, ama *ḡayn* ile olur; örneğin, 'UDFURDY oḡyurdi “O onu uyardı,” TUDFURDY toḡyurdi “O onu doyurdu,” ifadelerindeki gibi. Eylemler *ḡayn* ile geçişli yapılır.

R

:: 'UL TVNIN 'UB-RATY ol tōnin opratti “O elbisesini yıprattı (<i>ablā</i>) 'UBRTUR 'UBRATM'Q opratur opratmāq. 0	oprat-
:: 'UL TAW'RII 'UD-RATIY ol tawāriḡ üdrätti “O malını çoğalttı (<i>tammara, nammā</i>).” 'UDRATUR 'UDRATM'K üdrätür üdrätmāk.	üdrät-
:: 'UL 'ANY 'AGRITIY ol ani ayritti “Onu yaraladı (<i>awja'</i>).” 'AGRITUR 'AGRITM'Q ayritur ayritmāq. 0	ayrit-
:: 'UL MANIY 'IYŠA' 'UF-RATY ol mäni iṣṣa uyratti “O beni işe gönderdi (<i>aqṣada</i>).” 'UTRATUR 'UTRAT M'Q uyratur uyratmāq.	uyrat-
:: 'UL MANK' BLIK 'UKRATIY ol maḡa bilig ögrätti “O bana bilgi edep öğretti (<i>allama</i>).” 'UKRATUR 'UKRATM'K ögrätür ögrätmāk. 0	ögrät-
:: 'L 'NK'R BIŠK U'UKRITY ¹ ol aḡār beşik ügritti “O bana beşik sallattı (<i>taḥriḡ</i>) 'UKRITUR 'UKRITM'K ügritür ügritmāk. 0	ügrit-

3. *yaḡluba'* dan değişti

4. EY. J.

135

1. İkinci U (orijinal aslı) kahverengiyle çizildi.

2. Bir başka *-manī* sonradan kenara eklendi.3. EY. *mannānī* (“o beni istetti.”); muhtemelen **ani**, **mäni** için hatalı.

:: QAŠINMA'Q MANIK YAYNIM 'AM·RITIY **qašinmāq mānig yēnim āmritti** **āmrit-**
 “Kaşınmak vücudumu gıdıklandırdı (*aḥakka*).” Kimin koltuk veya boyun altı kaşınırsa,
 bedeni bundan gıdıklanır (*yaḥtakku*) ve gülmeye başlar. 'AMRITUR 'AMRITM'K
āmritūr āmritmāk.

S

:: 'UL MNY 'AT·SATY **ol māni ätsätti** “O benden et istedi (*aqraman² ilā l-laḥm* **ästät-**
wa-šahhānī).” 'ATSATUR 'ATSATM'K **ätsätūr ätsätmāk.**
 :: 'UL 'ANY 'AX·SATIY **ol ani axsatti** “Onu aksattı (*‘arraja*).” 'AXSATUR **axsat-**
 'AXSATM'Q **axsatur axsatmāq.**
 :: 'UL 'ANIY 'AŠ·SATY **ol ani ašsatti** “O, ona yemek arzulattı (*mannāhu³ t-ṭa'ām*).” **ašsat-**
 'AŠSATUR 'AŠSATM'Q **ašsatur ašsatmāq.**
 :: 'UFLUM M·NIY 'AW·SATY **oylum māni äwsätti** “Çocuğum bana evi özletti **äwsät-**
 (*mannāni wa-šawwaqanī ilā l-bayt*).” 'AWSATUR 'AWSATM'K **äwsätūr**
äwsätmāk.

Š

:: 'UL M·NIY 'ATA'MA' 'UX·ŠATY **ol māni atāma oxšatti** “O beni babama **oxšat-**
 benzetti (*šabaha*).” 'UXŠATUR 'UXŠATM'Q **oxšatur oxšatmāq.** 0
 :: 'UL 'ATMA'K 'UW·ŠATIY **ol ätmāk uwšatti** “O ekmek ufalattı (*fatta*) **uwšat-**
 'UWŠATUR 'UWŠATM'Q **uwšatur uwšatmāq.** Bu doğru şekil, bir de: 'UŠATIY
ušatti [114].
 :: 'UL 'NY 'LŠATIY **ol ani ölsätti** “O, onu acıktırdı, öyle ki gözleri seçmez (*adā'a ...* **ölsät-**
ismadarra ṭarf).” 'LŠATUR 'LŠATMA'K **ölsätūr ölsätmāk.**

I

:: 'L YIΓA'J 'R·ΓATIY **ol yiṭāç iryatti**

[I. 221/263]

136

“O ağaç ırgalattı (*anfaḍa*).”

Manzume:

YKTLARIK 'İŞLATUV
 YI'J YMŠ 'IRΓATUV
 QUL'N KAYK 'AWLATUV
 BADRAM QILB 'AWNALIM

yigitlārig işlatu
 yiṭāç yemiš iryatu
 qulān kāyik awlatu
 baḍram qilip awnalim

V

Bir bayramı anlatarak diyor ki: “Gençleri meyve toplamakta, ağaç silkmekte; yaban hayvanları avlamakta kullanalım, günlerce sevinç duyarak bayram geçirelim.” 0

:: 'UFL'N 'ULFATIY oylān ulıyatti “Çocuk büyüdü (<i>kabura</i>).” Aslı: 'ULFA'D·TIY ulyat-ulyāđti , benzeşti. 'ULFATUR 'LFATM'Q ulyatur ulyatmāq. (ulyād-)

K

:: 'L QVY 'URKUIY ol qōy ürkütti “O adam koyunu ürküttü (<i>naffara</i>).” ürküt-ürküturr [dikkat] 'URKUTM'K ürkütür ürkütmāk.
:: 'L 'ANY 'AMKTY ol ani ämgätti “O, onu yordu (<i>a'yā</i>).” 'AMKTUR 'AMKTM'K ämgätür ämgätmāk.
:: 'L 'VN 'ALKTIY ol ün älgätti “O, ona un eletti (<i>anxala</i>).” 'ALKTUR 'ALKTM'K älgät-älgätür älgätmāk.

L

:: 'L 'NIK TAW'RIN 'UBLATY ol anig tawārin üplätti “Onun malını yağma ettirdi (<i>anhaba</i>).” 'UBLATUR 'UBLATMA'K üplätür üplätmāk.
:: 'L QVY 'AT·LATY ol qōy ätlätti “O koyunu kestirip et haline getirtti (<i>laḥm</i>).” 'ATLATUR 'ATLATM'K ätlätür ätlätmāk.
:: 'L NA'NKY 'UKLUTIY ol nāḡni üklitti “O malını çoğalttı (<i>kaṭ tara, tammara</i>).” 'UKLITUR 'UKLITM'K üklitür üklitmāk.
:: 'L TAV'RIN 'ADLATY ol tavarin ädlätti “O malını kullanılır hale getirdi (<i>işlāḥ</i>), işe yaramaz malını islah etti.” 'ADLATUR 'DLTM'K ädlätür ädlätmāk.
:: 'L 'UFLIN 'UDLATY ol oylin uğlatti “O oğluna beni takip ettirdi (<i>aḥba'a</i>).” ¹ 'UDLATUR 'UDLTM'Q uğlatur uđlatmāq.
:: 'L 'NKAR 'YŠ 'İSLATY ol aḡar iṣ iślätti “O, ona iş yaptırdı (<i>ista'mala</i>).” 'İSLATUR 'İSLATM'K iślätür iślätmāk. 0
:: 'L 'Y'Q 'AŞLATY ol ayāq aşlatti “O kapıyı tamir ettirdi (<i>ar'aba</i>).” 'AŞ·LATUR 'AŞ·LATM'Q aşlatur aşlatmāq.
:: 'L KIŞNIY 'AFLATIY ol kişini aylatti “O istediğini yapabilmek için yanında-kileri uzaklaştırdı (<i>ab'ada</i>).” 'AFLATUR 'AFLTM'Q aylatur aylatmāq. 0
:: 'L TAV'RIN 'UFLITY ol tavārin uylitti “O malını çoğalttı (<i>tammara, kaṭ tara</i>).” 'UFLTUR 'UFLTM'Q uylitur uylitmāq. 0
:: 'L MANK' 'IWQ 'AWLATY ol maḡa iwiq awlatti “O bana geyik avlattı (<i>aşāda</i>).” 'AWLATUR 'AWLTM'Q awlatur awlatmāq.

::

[I. 223/265]

137

:: 'L 'ANKAR YAYR 'IKLTY ol aḡar yēr iklätti “O, ona yer çığnetti (<i>awṭa'a</i>).” 'KLTR 'KLTM'K iklätür iklätmāk.

136 ¹. EY. *xalfi, xalfahu* şeklinde okunur.

:: BUV YAYR 'ANY 'IK·LTY bu yēr ani iglātti “Bu yer onu hasta yaptı (<i>amraḍat</i>) (çünkü o, onunla aynı fikirde değil).” 'IKLATUR 'IK·LTM'K iglätür iglätmäk.	iglät-
:: MAN 'ANY 'AM·LATIM mān ani ämlättim “Ben onu ilaçlattım (<i>‘ilāḡ</i>).” 'AMLATUR 'AMLTM'K ämlätür ämlätmäk.	ämlät-
:: MAN 'ANY 'IM·LATIM mān ani imlättim “Ben onu elle veya göz kırpmakla işaret ettirdim (<i>ašāra</i>).” 'IMLATUR MAN 'MLATM'K imlätür mān, imlätmäk.	imlät-

N

:: 'AR· 'AD NATY ār aḍnatti “Adam değişti (<i>tayayyara</i>).” Her değişen nesne için böyle denir. 'ADNATUR 'ADNATM'Q aḍnatur aḍnatmäq.	aḍnat-
:: MAN NA'NK 'UR·NATM mān nāḡ ornattim “Ben o şeyi yerine koydum (<i>waḍa'tu ... mawḡi'ahu</i>).” 'URNATUR MAN 'URNATM'Q ornatur mān, ornatmäq. 0	ornat-
:: TANKRIY 'ASIN 'AS·NATY tāḡri āsin āsnätti “Tanrı yel estirdi (<i>nassama</i>).” :: YA'K 'NY 'IS·NATİY yāk ani āsnätti “Şeytan onu esnetti (<i>awqa'ahu fī t-tu'abā</i>).” 'ASNATUR 'SNATM'K āsnätür āsnätmäk.	āsnät-
:: MN 'ANKAR 'US·NATUM mān aḡar osnattim “Ben onu ona benzettim (<i>šabbahutu</i>) ve onu o zannettim (<i>zanantu</i>).” 'US·NATUR 'US·NATM'Q osnatur osnatmäq.	osnat-
:: 'L 'TIN TUBRA'QA' 'Aḡ·NATY ol atin toprāqqa aynatti “O atını toprakta ağnattı (<i>marraya</i>).” :: YAḡA'Q 'ANIK TIYLIN 'Aḡ·NATİY yayāq anig tīlin aynatti “Cevizler onun dilini buruşturdu (<i>taqqala</i>), kekeme yaptı (<i>araṭ ta</i>).” 'AḡNATUR 'AḡNATM'Q aynatur aynatmäq. 0	aynat-
:: 'UL 'UQIN 'ULNATİY ol oqin ulnatti “O adam okunun ağacını, altını üstüne getirerek düzeltirdi (<i>iṣlāḡ qadh... hattā ju'ila niks^{an}</i>).” 'ULNATUR 'ULNATM'Q ulnatur ulnatmäq. 0	ulnat-

Bir Başka Tip; İletli

:: 'L MANK' SUVZ 'UVTURDIY ol maḡa sōz ōtürdi “O bana sözü hatırlattı (<i>ḍakkara</i>).” 'UVTRUR 'UVTRMA'K ōtürür ōtürmäk.	ōtür-
:: 'L 'NKAR BILK 'YTURDY ol aḡar bilik ittürdi (?) “O, ona fitil büktürdü (<i>aftala</i>).” 'YTURR 'YTURMA'K ittürür ittürmäk. Diğer bükülen şeyler için de böyledir.	ittür-?

R

:: 'L 'ANY 'IJUR·DY [dikkat] ol ani āçurdi “O onu acıktırdı (<i>aşyaba</i>).” 'JURR 'JURMA'Q açrur açurmāq.	āçur-

Ş

:: 'ULA'R 'IKY QA'TUVN 'UYUŞDY **olār ekki qāyūn oyuşdi** “Onların ikisi kavun oyuş-
oymakta (*taqwīr*) yarıştılar.” Yardım için de böyledir. 'UYŞUR 'UŞM'Q **oyşur**
oyuşmāq.

[I. 225/268]

138

:: 'UL 'ANKAR QA'B'Q' 'UVN 'UYŞDIY **ol aḡar qāpqa ūn uyuşdi** “O, çuvala **uyuş-**
veya dağarcığa un basmakta (*şadd*) ona yardım etti.” 'UYŞUR 'UYŞM'Q **uyşur**
uyuşmāq.

K

:: 'ANIK 'A DA'QIY QUM·DA' 'UYK·TİY **anig adāqi qumda üyüktü** “Onun ayağı **üyük-**
kuma gömüldü (*sāxat*).” :: 'INIK 'A D A'QIY 'UYKTY **anig adāqi üyüktü** “Onun
ayağı taşa çarparak incindi (*laṭamat al-ḥijāra rijlahu wa-ḥafā*).” 'UYKA'R 'UYKM'K
üykār üyükmāk.

L

:: 'NKAR SUVZ 'AYILDİY **aḡar sōz ayildi** “Ona söz söylendi **ayil**
(*qīla*).” 'AYILUR 'AYILM'Q **aylur ayilmāq.**

:: YYR 'UYULDY **yēr oyuldi** “Yer oyuldu (*hārat, xasafat*).” :: KUTV 'UYULDY **oyul-**
kütü oyuldi “Yağmur yüzünden çatı oyuldu (*intaqaba*).” 'UYLVR' 'UYLM'Q **oylur**
oyulmāq.

N

:: 'L MANDIN 'UYALDIY **ol mändin uyalı** “O benden bir işte utandı (*istaḥyā*) ve **uyal-**
o işi üslenmekten çekindi.” 'UYALUR 'UYALMA'Q **uyalur uyalmaq.**

:: 'L 'AR 'IYNİ :DIY (ol) **är iyindi** “Adam ıkındı (*ajhada tabī'atuhu fīixrāj al-barāz*), **iyin-**
abdest bozmak için kendini zorladı.” 'IYINUR 'IYINM'Q **inyur iynmāq.**

Dört Harfliler Bölümü

:: 'L MANK' SUVZ 'YTRDY **ol maḡa sōz ayturdi** “O bana söz söyletti **aytur-**
(*takallum*) 'AYTRUR 'AYTURMA'Q **ayturur ayturmāq.** 0

:: 'L MANK' QA'TUVN 'UYTURDY **ol maḡa qāyūn oyturdi** “O bana kavun **oytur-**
oydurdu (*taqwīr*) 'UYTRR 'UYTURMA'Q **oyturur oyturmāq.**

:: 'UL 'UVN 'UYTURDY **ol un uyturdi** “O un bastırdı (*şadd*,
ḡayf).” 'UYTURR 'YTURMA'Q **uyturur uyturmāq.**

:: 'L MĀNĪY 'UYTURDĪY **ol māni oyğurdi** “O beni uyardı (*ayqaṣa*).” *dāl*’lı **oyğur-**
şekilde bir varyasyonu [yani. 120 **odğur**] vardır. UYTURR 'UYTURMA'Q **oyğurur**
D **oyğurmāq**

D

:: 'UYA'R 'IKY 'AYİRİŞ·DĪY **olār ekki ayrişdi** “İkisi birbirinden ayrıldı (*tazāyalā*, **ayriş-**
tafarraqā).” *dāl*’lı şekilde bir varyasyonu [yani. 123 **aḍris-**] D
vardır 'AYRİŞVR 'YRİŞMA'Q **ayrişur ayrişmāq**.

L

:: SUVZ 'ĀYTILDY **sōz aytildi** “Durum hakkında sorgulandı **aytil-**
(*su'ila*).” 'ĀYTILUR 'YTILM'Q **aytilur aytilmāq**.

N

:: 'L SUVZ 'ĀYDINDY **ol söz aytindi** “Soru sormayı (*su'al*) kendi üstüne **aytin-**
aldı 'ĀY TINUR 'ĀY TINM'Q **aytinur aytinmāq**. 0
:: 'L MANDIN BUV 'IYŞ·TA' 'ĀY·MANDĪY **ol mändin bu iṣṣta äymändi** “O bu **äymän-**
işte benden utandı (*istaḥyā*) ve ileri gitmekte çekindi.”

[I. 227/270]

139

'ĀYMANUR 'ĀYMANM'K **äymänür äymänmāk**.

L

:: TA'M 'ĪYRILDY **tām ērildi** “Duvar delindi (*intalama*) 'ĪYRILUR 'ĪYRULM'K **ēril-**
ērilür ērilmāk. Buradan gelerek :: 'AY· 'ĀYRLDY **ay ērildi** denir. Ay erilmeye
başladı (*axaḍa ... fīn-nuqṣān*) (ayın sonuna doğru).” 0
:: 'IY·SIL·DY N'NK **äysildi nāḡ** “Nesne eksildi (*naqaṣa*).” 'IY·SILR 'IYSILM'K **äysil-**
äysilür äysilmāk.
:: 'IYŞ·Q' 'IYWILDY **iṣṣa ēwildi** “İş acele oldu (*ujila*).” 'YWILUR 'IYWILM'K **ēwil-**
ēwilür ēwilmāk.

İkizleşme

:: 'UL 'ANY 'UY·NATĪY **ol ani oynatti** “O, onu oynattı **oynat-**
(*al'aba*).” 'UYNATUR 'UYNATM'Q **oynatur oynatmāq**.

Bir Başka Tip

:: 'L TVNIN 'A YA'DIY ol tōnin ayādi “O elbisesine dikkat etti (*şāna*).” :: aya-
XA'N 'ANKAR 'A YA'Γ 'A YA'DIY xān aṇar ayāy ayādi “Han ona unvan verdi (*laqqaba*).”
'YA'R 'YA'MA'Q ayār ayamāq.

Üç Harfliler, Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'L YF'U 'IRBA'DIY oy yiṛāç irpādi “O, ağacı biçti (*našara*).” :: 'L 'YŠIF 'RB'DIY irpā-
ol īšiy irpādi “O, işi düzeltmek isterken bozdu (*afşada*).” 'RBA'R 'RBA'MA'K irpār
irpārmāk.

T

:: 'ARTA'DIY NA'NK artādi nāṇ “Nesne bozuldu (<i>fasada</i>).” 'ARTAR 'ARTMA'Q artā- artār artamāq. 0	
:: 'UL 'UTNK 'URTA'DIY ol otuṇ örtādi “O, odunu yaktı (<i>aḥraqa</i>).” 'URTA'R 'URTA'RMA'K örtār örtāmāk. 0	örtā-
:: 'R 'YŠΓ 'IRTA'DY ār īšiy irtādi “Adam iş istedi (<i>ṭalaba</i> , <i>tabi'a</i>).” 'IRTA'R 'IRTA'MA'K irtār irtāmāk. ¹	irtā-
'IS'TA'DIY istādi: 'IRTADY irtādi gibidir. 'IS'TA'R 'IS'TA'MA'K istār istāmāk. Manzume:	istā-

YİFLAB 'DUV 'IRTADIM	yiṛlap uḍu irtādim
BAĞRIM BAŞIN QARTADIM	bayrim bašin qartadim
QJMYŠ OTUĞ 'IRTADIM [dikkat] ²	qaçmīš qutuṇ istādim
YİTMUR KUNY [dikkat] QA'N SAJA'R	yaṣmur kepi ³ dān saçār

“Sevgilimin arkasından ağladım (*xalfa*), ve yüreğimin kapanan yarasını yeniden açtım;
kaçmış talihin arkasından koştum (*tabi'tu atar*),⁴ (gözlerim) yağmur [gibi kan] akıtır.” 0

:: 'L MANY 'UNDA'DIY ol māni ündādi “O beni çağırdı (<i>da'a</i> , <i>nādā</i>).” 'UNDA'R 'UNDA'MA'K ündār ündāmāk. 0	ündā-
:: 'L YVJV 'AWDIYNIY ol yinçü äwdīdi “O inci topladı (<i>laqaṭa</i>).” Yemiş [topla- makta] böyledir. 'AWDIYR 'AWDIYMA'K äwdīr äwdīrmāk.	äwdi-
:: 'UL YA'ΓIYNIY 'ALDA'DIY ol yāyini aldādi “O düşmanını kurnazlıkla, hileyle aldattı (<i>xada'a</i>).” 'ALDA'R 'LDA'M'Q aldār aldāmāq.	alda-
:: ' AT' 'ULDIYDIY at oldīdi	oldi-

139 1. “Manzume,” sözcükleri burada silindi, manzumenin öncesindeki bir sonraki çizginin üstüne sonradan (siyah mürekkep) yazıldı

2. İki irtādim'den biri istādim için hatalı olmalı.

3. Metin küni “(yağmurlu) gün” okunur.

4. EY. *jidd* (ünlü kahverengiyle), *jadd* okunur.

“At nalsız kaldı (*ḥafiya*).” ’ULDIYR ’ULDYMA’Q **oldīr oldīmāq.**

R

:: TUVN ’URBA’DIY tōn oprādi “Elbise yıprandı (<i>baliya</i>).” ’UBRA’R ’UBRA- ’MA’Q oprār oprāmāq.	opra-
:: ’U DRA’DIY NA’NK üdrādi nāḡ “Nesne ağırlaştı (<i>kaṭura ray</i>)” ’UDRA’R ’UDRA’MA’K üdrār üdrāmāk.	üdrä-
:: ’AFRUVDY NA’NK ayrūdi nāḡ “Nesne çoğaldı (<i>taqula</i>).” :: ’IKLK ’AFRUVDIY iglig ayrūdi “Hasta adam ağırlaştı (<i>taqula, danifa</i>).” ’AFRUVR ’AFRVMA’Q ayrūr ayrūmāq.	ayru-
:: ’NIK BASIY ’AFRIYDIY anig basi ayrīdi “Onun başı ağrıdı (<i>suddi’a ra’suhu</i>).” ayri- Nasıl olursa olsun insanın bir yerinin ya da yarasının ağrımaları (<i>waj</i>) da böyledir. ’AFRIYR ’AFRIYMA’Q ayrir ayrimaq. Diğer ağrı ve sızılar için de P böyledir. Atasözü: BYR· TUYIN BASY ’AFRIYSA’ QAMT TUYIN BASIY ’AFRIYMA’S bir toyin basi ayrisa qamuy toyin basi ayrimas “Eğer bir din büyüğünün başı ağrırsa, onların tümünün de başı ağrır.” Bu söz arkadaşları bir şey istedikleri halde birinin istememesi halinde söylenir.	
:: BAK ’NKR ’UTRA’DIY beg aḡar uyrādi “Bey ona uğradı (<i>qaṣada</i>).” ’UTRA’R ’UTRA’MA’Q uyrār uyrāmāq. Bir yere gitmek de (<i>qaṣd</i>) böyledir. Manzume:	uyra-

QUL·SA QALY ’UTRAYIAN¹ BIR·KIL TAQY ’AZUQLUQ
QARḡİŞ QILUR ’UMA’LA’R YUNJḡ KRUB QUNQLUQ

V

qolsa mali uyraban bergil taqi azuqluq
qaryiş qilur ümālār yunçiy körüp qonuqluq

“Sana bir konuk gelip bir şey istese ona ver; konuk yemeği iyi bulmazsa ev sahibine lanet eder.” 0

:: ’AT· ’UQRA’DIY at oqrādi “At homurdandı (<i>ḥamḥama ...</i> <i>isti lāfan</i>).” ’UQRA’R ’UQRAMA’Q oqrār oqrāmāq.	oqra-
:: ’URA’TUT BİŞİK U’UKRIYDY urāyut beşik ügrīdi “Kadın beşik salladı (<i>ḥarraka</i>).” :: Birine karşı hilesini gizleyen kişi (<i>dassa l-makr fī tamalluq</i>) için de böyle denir.” ’UL ’ANIY ’UKRIYDIY ol ani ügrīdi “O bebekmiş gibi onu salladı.” ’UKRYR ’KRIYMA’K ügrīr ügrīmāk.	ügrī-
:: MANIK YIYNIM ’AM·RIYDIY mānig yēnim āmrīdi “O benim vücudumu kaşdı (<i>iḥtakka</i>).” ’AM·RIYR ’AM·RIYMA’K āmrīr āmrīmāk.	āmri-
:: ’UL SUVZNIY ’ANKAR ’AWR’DIY [dikkat] ol sōzni aḡar āwzādi “O onu bu sözle koğladı (<i>waṣā ilayhi</i>).” ’AWRA’R ’AWRA’MA’K āwzār āwzāmāk.	āwzä-

S

:: MAN 'ANY 'UB:SA'DIM mān ani öpsādim “Ben, onu öpmek istedim (<i>taqbīl</i>).” 'UBSA'R MAN 'UBSA'MA'K öpsār mām, öpsāmāk.	öpsä-

[I. 231/275]

141

:: 'AR' 'AT:SA'DIY ār ätsādi “Adamın canı et istedi (<i>qarima l-laḥm</i>).” 'AT:SA'R 'ATSA'MA'K ästār ätsāmāk. 0	ätsä-
:: 'UL' 'UQ 'AİTSA'DY ol oq atsādi “O, ok atmak istedi (<i>ramy</i>).” 'AİTSA'R 'AİTSA'MA'K-Q astār atsāmāq. 0	atsa-
:: 'L' 'UVTIN' 'UTUSA'DIY ol üttin ötsādi “O delikten dışarı gitmek (<i>yaxruja</i>) istedi.” 'UTUSA'R 'UTUSA'MA'K ötsār ötsāmāk. Bir şeyi delmek (<i>nuhūd</i>) için de böyle denir.”	atsä-
:: 'UL TA'ŞİF 'AİTSA'DIY ol tāşiy itsādi “O, taşı itmek (<i>yudaḥriju</i>) istedi.” 'AİTSA'R 'AİTSA'MA'K istār istāmāk.	itsä-
:: 'AR' QABUT 'AIJ:SA'DIY ār qapuy açsādi “Adam kapıyı açmak istedi (<i>yaftaḥa</i>).” açsa- Bir şeyi açmak da böyledir. 'AIJ:SA'R 'AIJ:SA'MA'Q açsār açsāmāq. 0	
:: 'UL SUWZ 'İJİSA'DIY ol sūw içsādi “O su içmek istedi (<i>šurb</i>).” 'İJİSA'R 'İJİSA'MA'K içsār içsāmāk.	içsä-
:: 'AT' 'AX:SA'DIY at axsādi “At aksadı (<i>‘arija</i>).” 'AX:SA'R 'AX:SA'MA'Q axsār axsa-axsāmāq. 0	axsa-
'UL QULIN MANK' 'İ D İSA'DIY ol qulin maña ıdsādi “O kölesini bana göndermek (<i>yab‘aṭa</i>) istedi.” 'İ D İSA'R 'İ D İSA'MA'Q ıdsār ıdsāmāq.	ıdsä-
:: 'UL 'ANY 'URUSA'DIY ol ani ursādi “O onu vurmayı (<i>yaḥriba</i>) istedi ve niyet etti” 'URUSA'R 'URUSA'MA'Q ursār ursāmāq. 0	ursa-
:: 'L YŞİF 'UZSA'DIY ol yişiy üzsādi “O ipi koparmak (<i>yaḥḍiqa</i>) istedi ve niyet etti.” 'UZSA'R 'UZSA'MA'K üzsār üzsāmāk. 0	üzsä-
:: 'UL 'AR:T 'AŞİSA'DIY ol art ašsādi “O dağ geçidini aşmak (<i>mujāwaza</i>) istedi ve niyet etti.” Biri yiyecek istediğinde (<i>iştahā ṭ-ṭa‘ām</i>) de böyledir. 'AŞ:SA'R 'AŞ:SA'M'Q ašsār ašsāmāq.	ašsa-
:: 'L TA'Ṭ:QA' 'AĞİSA'DIY ol tāyqa aysādi O dağa tırmanmak (<i>şu‘ūd</i>) istedi.” 'AĞİSA'R 'AĞİSA'MA'Q aysār aysāmāq.	aysä-
:: 'AR' 'AW:SA'DIY ār äwsādi “Adam evini özledi (<i>iştāqa ilā baytihi wa-tamannā</i>).” 'AW:SA'R 'AW:SA'MA'K äwsār äwsāmāk.	äwsä-
:: 'AR' 'IWSA'DIY ār ewsādi “Adam acele etmek istedi (<i>‘ajala</i>).” 'IAWSA'R 'IAWSA'MA'K ewsār ewsāmāk. 0	ewsä-
:: 'AR' SUVZUK' 'U'UQ:SA'DIY ār sōzüg uqsādi “Adam söylediklerimi anlamak (<i>yafḥina</i>) istedi.” 'UQUQA'R 'UQUQA'MAQ uqsār uqsāmāq.	uqsa-
:: MAN BUTUQ 'AKİSA'DIM mām butaq ägsādim “Dalı eğmek (<i>imāla</i>) istedim ve niyet ettim.” 'AKİSA'R MAM 'AKİSA'MA'K ägsār mām, ägsāmāk. 0	ägsä-
:: 'UL MANY 'U'UKSA'DIY ol māni ögsādi “O, beni ögmek (<i>yamdaḥa</i>) istedi.” 'UKUSA'R 'UKUSA'MA'K ögsār ögsāmāk. 0	ögsä-

:: 'AKSUVDY NANK: ägsüdi nāḡ	ägsü-

[I. 233/278]

142

“Nesne azaldı (<i>naqaṣa</i>).” 'AKSUVR: 'AK:SUVMMA'K ägsür ägsümāk. 0	
:: 'UL TUBR'Q U'UK:SA'DIY ol toprāq üksādi “O toprak yığmak (<i>takwīm</i>) istedi.” 'UKUSA'R 'UKUSA'MA'K üksār üksāmāk. 0	üksä-
:: 'UL 'AT' 'ALISA'DIY ol at alsādi “O at almak (<i>yaštariya</i>) istedi ve niyet etti.” 'ALISA'R 'ALISA'MA'Q alsār alsāmāq. 0	alsa-
:: 'AR 'ULUSA'DY är ölsādi “Adam ölmek (<i>mawt</i>) istedi ve niyet etti.” 'ULUSA'R 'ULUSA'MA'K ölsār ölsāmāk. 0	ölsä-
:: 'AR TA'TDIN 'ILISA'DIY är tāyḡdin ilsādi “Adam dağdan inmek (<i>yanzila</i>) istedi.” 'ILISA'R 'ILISA'MA'Q ilsār ilsāmāq.	ilsa-
:: KAN:J 'AN'SIN 'AMISA'DY kānç anāsin ämsādi “Çocuk anasını emmek (<i>yurḡi'a</i>) istedi ve niyet etti.” 'AMISA'R 'AMISA'MA'K ämsār ämsāmāk.	ämsä-
:: 'AR KTUVDIN 'ANISA'DY ar kütüḡdin ensādi “Adam damdan inmek (<i>yanzila</i>) istedi ve niyet etti.” 'ANSA'R 'ANISA'MA'K ensār ensāmāk. <i>Nūn, lām</i> ile değişir [yani. <i>ilsa-</i>].	ensä-

Kural

G

Sīm ve *elif* harflerinin iki, üç harfli ad ve eylemlere gelerek işin henüz yapılmadığını ama yapılmak istendiğini belirten yapılar oluşturduğunu bilmelisiniz. İki ve üç harfli ad ve eylemler dışındaki kökler için de bu, kural ise de nadir olarak görülür. 0

İki harfli adlara örnekler. :: 'AR' 'AT:SA'DIY är ätsādi “Adam et istedi”; “et”: 'AT' ät iki harfli bir köke sahiptir, *sīm* ve *elif* eklendiğinde niyet ve istek anlamı ifade eder. :: 'AR' 'AW:SA'DIY är äwsādi “Adam onun evini istedi”; “ev” : 'AW' äw iki harfli bir köke sahiptir, bu iki harf ona eklendiğinde istek ve niyet anlamı taşır. 0

Üç harfililere örnekler. “ekşi” veya “acı” sözcükleri: 'AJIḡ açiḡ diye söylenir “Adam ekşi bir şeyler istedi” :: 'AR' 'AJIḡ:S'DIY är açiḡsadi. “tatlı” sözcüğü: TATIḡ tatiḡ diye söylenir “Adam tatlı bir şeyler istedi” :: 'AR' TATIḡ:SA'DY är tatiḡsādi.

[I. 235/280]

143

Üç harften daha fazla köklere sahip adlara örnekler. 'AR QA'TUVSA'DY är qāyünsādi “Adam kavun istedi.” :: 'AR' JNŠTURKSA'DY är çāništürüksādi “Adam bilinen bir meyve istedi” –o taze bir meyve fındık gibi, Šinī (?). Bu kurala genelde başvurulur, ama biz bazılarını gösterdik, siz kalanlara türetebilirsiniz.

İki harfli köklere örnekler. :: 'AR' QIYZIN 'UB:SA'DY¹ är qīzin öpsādi “Adam kız kardeşini öpmek istedi.” 0 :: 'UL YA' ATISA'DY ol ya atsādi “O ok atmak istedi.” Kökleri: 'UBDIY öpdi “Öpdi.” 'ATIY atti “Attı.” 0

143 1. *Sukūn* (·) sonradan U'dan değişti (kahverengi ile)

Üç harfli eylem köklerine örnekler. :: 'AR· YUK KUTURSA'DIY **är yük kötürsādi** "O yük taşımak istedi." 0 :: 'UL QUŞ 'UJURUSA'DIY **ol quş uçursādi** "O kuşu uçurmak istedi." 0

Daha fazla harften oluşan köklere örnekler. :: 'L TNKRYK' KIYRTKIN·SA'DIY **ol tānṛikā kērtgünsādi** "O tanrının birliğini açıkça söylemek istedi."

Bu kural bazen sonu *rā* ile biten köklerde farklıdır. Bu durumda bir *ṣayn išbā* lı harflerle ve bir *kāf* la bunlara eklenir. Buradan gelerek :: 'L 'AWKA' BARIṬ·SA'DY **ol äwkā bariysādi** "O eve gitmek istedi ve niyet etti." :: MAN SANIY KURUK·SA'DIM **mān sāni körügsādim** "Ben seninle görüşmek istedim." BARIṬ·SA'DIY **bariysādi** yerine **barsādi** ve KURUK·SA'DIY **körügsādi** yerine KURUSA'DY **körsādi** söylenilmesine müsaade edilir, ama benim bahsettiğim şekil kullanılır. Kökler BAR·DIY **bardi** ve KUR·DIY **kördi**. 0 Eğer kökün sonu *lām* 'la ise de aynıdır. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDIN YAR·MAQ 'ALISA'DIY **ol andin yarmāq aliysādi** "O ondan para almaya niyet etti."

Bu iki harfin anlamı "O bu şeyi hesap etti" anlamındaki SA'DIY NA'NKNIY **sādi nāṣni** sözcüğünden türemiştir. 0 – Böyle tanımlayıcı sözcüklerle özne istediği şeyler arasında [onları] "hesaplar". 0 Buradan gelerek :: 'AR SUW·SA'DY **är suwsādi** "Adam susadı" – Anlamı adam istekleri arasında

[I. 236/282]

144

su içmeyi de saydı.

Bu sözcüklerde *elif*, *yā* 'ya değiştiğinde, nesnenin adının bulunduğu halden başka bir hale değiştiği anlamına gelir. O kendine nispet olunan nesnenin halini alır. Örnek :: SUJK SUWSIYDIY **süçig suwsīdi** "Şarap sulandı." 0 'USM 'AJIṬSIYDY **üzüm açiysīdi** "Üzümler ekşidi ve ekşilik tatlılığa üstün geldi." Bu kural sadece meyve ve diğer şeylerin başka bir duruma geçmesinde geçerlidir. Bu eylemlerdeki anlamı: "O bu şeyi kırdı." anlamındaki SIYDIY NA'NKNIY **sīdi nāṣni** sözcüğünden gelmektedir –şarabın sulandırılması şarabın tadını ve ekşilik tatlılığını kırar.

Diğer örnekler benzer şekilde çıkarılabilir. Bu bütün Türk şivelerinde uygun bir kuraldır.

Ş

:: MAN 'ANY 'UX·Ş'DIM **mān ani oxšādim** "Ben onu okşadım (*lāṭaftu, lā'abru*)."
Bu bir kadının çocuğuyla konuşması gibidir (*tunāyī*) Atasözü [=409 **saqaq**]: SAQA'Q· BİJA'R· SAQ'L 'UXŞA'R· **saqāq biçār saqāl oxšār** "O sakalını okşarken, çenesini keser." P 0 :: Bu söz hilesini dalkavuklukla saklayan kimse için söylenir." BYR NA'NK BYRK' 'UXŞ'DIY **bīr nāṣ bīrkā oxšādi** "Bir şey bir şeye benzedi (*šābaha*)."
:: 'AT· 'AX·ŞA'DIY **at uxšādi** (?) "Atlar uyudu (*nāma*)."
Bu ifade özellikle öğrenciler **uxšā** ? için kullanılır ve başka şeyler için kullanılmaz." Yemāk, Yabāqu, ve çoğu göçmen D şiveleri. 'UXŞA'R 'UXŞA'MA'Q **uxšār uxšāmāq**. 0

:: 'AR 'AJIB 'LŠ'DIY **är açip ölsādi** “Adam acıktı, gözleri karardı ve açlığın şiddetinden bayılayazdı (*ismaddarra ʔarfuhu wa-kāda an yuʔšā ‘alayhi min šidda al-jū’*).” Çigil şivesi. 'LŠ'R 'LŠ'MA'K **ölsār ölsāmāk**. D

Γ

:: 'L YIΓ'A'J 'IRTA'DIY **ol yiγāç iryādi** “O meyve düşürmek için ağacı salladı (*hazza, irya-nafaða*).” Diğer şeyler için de böyledir. 'IRΓA'R 'IR'ΓA'MA'Q **iryār iryāmāq**.

W

:: QA'M' 'ARWAUŠ.¹ 'AR'WA'DIY **qām arwiš arwādi** “Şaman efsunladı (*raqā ... arwa-ruqya*).” 'ARWA'R' 'AR'WA'MA'Q **arwār arwāmāq**.

Q

:: 'UL 'ANIK

[I. 238/283]

145

'AWIN 'AR'QA'DIY **ol anig äwin arqādi** “O, onun evini araştırdı (*baḥaṭa*) ve onu yokladı (*ṭalaba*) ve onun ne düşündüğünü araştırdı (*faḥaṣa*).” Oğuz şivesi. D

:: 'UL 'ANY QAR'ΓA'DIY 'ARQA'DY¹ **ol ani qarγādi arqādi** “O, ona lanet etti ve onun kötülüklerinden bahsetti (*la'ana wa-dakara masa'āt*).” Bu tek başına değil, birlikte kullanılır. “Gurur (*tanā*)” için söylenen 'ALQA'DIY **alqādi** sözcüğü 'AL'QIŠ **alqiš** sözcüğünden alınmıştır. Çift ifade de 'ALQA'DIY **alqādi** kötü için kullanılır, onun asıl anlamının iyi olmasına rağmen. Sonra *rā', lām*'la değişir; kutsal kitapta belirtildiği gibi: *ka-annahum bunyānun maršūš* (K. 61:4 “Onlar iyi bir akit yapmalarına rağmen”), *malšūš* sözcüğün değişik bir okunuşudur. 'ARQA'R 'ARQA'MA'Q **arqār arqāmāq**.

K

:: 'L YUVNK 'IUSK'DIY² **ol yūḡ iskādi** “O yün dikti (*natafa*).” 'SKA'R 'ASK'MA'K **iskā-iskār iskāmāk**.

:: 'L 'VN 'AL'KA'DIY **ol ün älgādi** “O, un eldi (*naxala*).” 'AL'KA'R 'AL'KA'MA'K **älgä-älgār älgāmāk**.

:: 'AR' 'AM'K'DIY **är ämgādi** “Adam zorluklardan acı çekti (*imtaḥana wa-qāsā l-miḥna*).” 'AM'K'R 'AM'K'MA'K **ämgār ämgārmāk**. 0

:: 'L 'NIK TAW'RIN 'UB'LA'DY **ol anig tawārin üplādi** “O, onun malını yağmaladı (*nahaba*).”³ 'UBLA'R 'UBLA'MA'K **üplār üplāmāk**.

144 1. U kahverengiyle çizildi.

145 1. Q, Γ'den (veya Γ'ye?) değişti.
2. U kahverengiyle çizildi.
3. EY. *anhaba*.

:: 'L QVYΓ 'AT ₂ LA'DIY ol qoyiγ ätlādi “O koyundan et (<i>laḥm</i>) yaptı.” 'ATLA'R 'ATLA'RMA'K [dikkat] ätlār ätlāmāk.	ätlā-
:: 'AT' 'UTLA'DIY at otlādi “At otladı (<i>i'talaḥa</i>).” 'UTLA'R 'UTLA'MA'Q otlār otlāmāq.	

N

:: 'UL 'AT 'ATLA'NDY [dikkat] ol at atlādi “O ata bindi (<i>rakiba</i>).” 'ATLANUR 'ATLANM'Q [dikkat]. ⁴	atla- Manzume:

YLQY YRIN 'TLNVR
'UTLAB 'ANIN 'TLNUVR
BAKLAR SAMUZ 'ATLANVR
SAFNUB 'UKUR 'SRIŠVR

yilqi yazin etlānūr
otlap anin ätlānūr
bāglār sāmüz atlanūr
säwnüp ögür isrišūr

V

0 Baharı tasvir ederek diyor ki: “Hayvanlar baharda iyileşir; etlenir; bu yüzden beyler binmek için semiz atlar bulurlar; bahar gelince kısraklar sevinçten (oyun için) birbirlerini ısırırlar.” 0

:: 'UL 'ANY 'ITL'DY ol ani itlādi “O, onu köpeğe döndürdü, kötüledi (<i>min jumla al kilāb</i>).” 'ITL'R 'ITLA'MA'Q itlār itlāmāq.	itla-
:: 'L ⁵ TVNUΓ 'IJL'DY ol tōnuγ içlādi “O elbiseye astar yaptı (<i>biṭāna</i>).” 'IJ ₂ LA'R 'IJ ₂ LA'MA'K içlār içlāmāk. 0	içlā-
:: 'UL 'ADLA'DIY NA'NKIN ol ädlādi nāḡin	ädlā-

[I. 240/286]

146

“O bir şeyi enine genişletti (<i>šana'a arḥan</i>).” 'DL'R 'DL'MA'K ädlār ädlāmāk. 0	
:: 'UL 'UVNUΓ 'UZ ₂ LA'DIY ol ūnuγ özlādi “O külde hamur pişirdi (<i>malala</i>).” 'UZ ₂ L'R 'UZ ₂ LA'MA'K äzlār özlāmāk. 0	özlā-
:: 'UL 'S ₂ L'DY NA'NKNY ol uslādi nāḡni “O iyi ve kötüyü ayırt etti (<i>faṭana, mayyaza</i>).” Oγuz şivesi. 'S ₂ L'R 'S ₂ L'MA'K [dikkat] uslār uslāmāq.	usla-
:: 'L 'Y'Q 'AŠLA'DIY ol ayāq ašlādi “O tabağı tamir etti (<i>ra'aba</i>).” 'ŠL'R 'AŠLA'MA'Q ašlār ašlāmāq.	ašla-
:: 'AR ₂ 'IŠL'DIY är išlādi “Adam çalıştı (<i>'amila</i>).” 'IŠL'R 'IŠLA'MA'K išlār išlāmāk.	išlā-

I

:: 'UFL'N 'IAΓ ₂ LA'DIY ¹ oylān iylādi “Bebek ağladı (<i>bakā</i>).” YIΓLA'DIY yiyladi sözcüğünün bir varyasyonu. 'IΓL'R 'AIΓL'MA'Q ¹ iylār iylāmāq.	iyla-

4. Krş. 133 **atlan-**; manzume **atlan-** gösterir.

5. Kırmızıyla eklendi.

W

:: BAK 'AW 'AWL'DIY beg aw awlādi “Emir avlanmaya (<i>şāda ş-şayd</i>) gitti.” :: 'ANK'R KŞY 'AWLA'DIY aṇār kiši awlādi “İnsanlar onun çevresinde toplandı (<i>izdaḥama</i>).” 'WLA'R 'WLA'MA'Q awlār awlāmāq.	awla-

K

:: 'UK·LIYDY NA'NK üklīdi nāṇ “Bu şey büyüdü (<i>zāda, namā</i>)” 'UK·LAIR 'UKLYMA'K üklir üklīmāk.	ükli-
:: 'L YYRIK 'KL'DY ol yērig iklādi “O toprağı çiğnedi (<i>waṭi'a</i>).” 'KL'R 'KLAMA'K iklār iklāmāk. 0	iklā-
:: 'AR·'IK·L'DY ār iglādi “Adam hasta (<i>mariḍa</i>) oldu.” 'IKLA'R 'IKLA'MA'K iglār iglāmāk.	iglā-

L

:: MAN 'ANY 'AM·LA'DIM mān ani āmlādim “Ben onu ilaçla tedavi ettim (<i>'alajtu, āmlā-daḡaytu</i>).” 'AM·LA'R MAN 'AM·LA'MA'K āmlār mān, ālmāmāk. 0	
:: MAN 'ANK'R 'IM·L'DIM mān aṇār imlādim “Ben onunla göz kırptım (gözümle) (<i>yamaztu</i>) ve ona işaret ettim (elimle) (<i>aşartu</i>).” 'IM·LA'R MAN 'IM·L'M'K imlār mān, imlāmāk. Atasözü: [=54 āy] : 'AY·TULVN BIULSA' 'LKIN 'IM·LA'MA'S ay tolun bolsa ālgın imlāmās “Ay tam ay olduğunda elle gösterilmez.” Bu açık bir iş hakkında söylenir.	imlā-

N

YIYR·'ADNA'DIY yēr aḡnādi “Yer değişti (<i>taḡayyarat</i>).” 'ADNA'R 'ADNAMAQ aḡna-aḡnār aḡnāmāq.	aḡna-
:: MAN BUV YYR·DA' 'UR·NA'DIM mān bu yērdā ornādim “Ben bu yere yerleştim (<i>tawaṭṭantū</i>)” :: 'R·NA'DIY NA'NK ornādi nāṇ “Şey yerleşti ve katı aldı (<i>tamakkana mawḍi' wa-staqarra</i>).” :: KUVN 'UR·NA'DIY kūn ornādi “Güneş doğdu (<i>yābat</i>).” 'URNA'R 'UR·NA'MA'Q ornār ornāmāq.	ornā-
:: 'UTUL 'AT'QA' 'UZ·NA'DIY oḡul atāqa öznādi “Oğul babasına itaat etmiyor (<i>'atā, lam yanqad li-amr</i>).” Diğerleri de böyledir. 'UZNA'R 'UZNA'MA'K öznār öznāmāk.	öznā-
:: 'ASIN 'AS·NA'DIY āsin āsnādi “Yel esti (<i>tanassama</i>).”	āsnā-

[I. 242/288]

147

:: 'AR· 'IAS·NA'DIY är äsnādi “Adam esnedi (<i>taṭāwaba</i>).” 'IAS·NA'R 'IAS·NA'MA'K äsnār äsnāmāk.	
:: BYR NA'NK BYR NA'NKKA' 'US·NA'DIY bīr nāḡ bīr nāḡkā ösnādi “Bir şey ösnā- diğerine benzedi (<i>šabaha</i>).” 0 'UVS·NA'R 'US·NA'MA'K ösnār ösnāmāk. 0	
:: 'AT· 'AḤ·NA'DY at aynādi “At devrildi (<i>tamayarra</i>).” :: 'AR· 'AḤNA'DIY är ayna- aynādi “Adamın dili bağlıydı (<i>tata 'ta 'a lisān ar-rajul wa-n 'aqada 'alayhi</i>).” 'AḤNA'R 'AḤNA'MA'Q aynār aynāmāq. Aslı “burundan konuşmak (<i>al-yunna</i>).”	

Nazal

R

:: 'URNKARDIY NA'NK ürḡardı nāḡ “Bu şey beyazlaştı ürḡār- (<i>ibyaḡḡa</i>).” 'URNKARUR 'ARNKAR·M'K ürḡārūr ürḡärmāk.	
:: 'AR· 'ASKRDY [dikkat] är osḡardı (?) “Adam aniden çalışmayı bıraktı ve oturdu osḡar-? (<i>ḡaruna¹ min al- 'amal wa-jalasa</i>).” 'SNKRA'R [dikkat] 'SNKRMA'Q osḡarūr osḡarmāq.	

Ş

:: 'UḤLA'N 'ANKRAŞ·DIY oḡlān aḡraşdi “Bebekler acı aḡraş- çekti.” 'ANKRAŞVR 'ANKRŞM'Q aḡraşūr aḡraşmāq.	
:: 'IN·K'N 'INK·RAN·DIY ingān iḡrandi “Dişi deve inledi iḡran- (<i>ḡannat</i>).” 'INKRNVR 'INKRNM'Q iḡranūr iḡranmāq.	
:: 'UZM 'UNKINDY [dikkat] üzüm öḡlāndi “Üzümler olgunlaştı (<i>talawwana</i>).” öḡlān- Hastalandıktan sonra rengi değişen kişi için de böyle denir. 'UNKLNVR 'UNKLNM'K öḡlānūr öḡlānmāk.	
:: 'AR·NIY 'ANK·TURDY ärni äḡtürdi “O adamı işte karıştırdı (<i>ḡayyara,</i> äḡtür- <i>adhaşa</i>).” 'ANKTARUR 'ANKTRMA'K äḡtürūr äḡtürmāk.	
:: 'L·NKR YI'U 'UNKTURDY ol aḡar yiḡaç üḡtürdi “O odunda bir delik deldi üḡtür- (<i>atḡaba</i>).” 'UNKTURUR 'UNKTURMA'K üḡtürūr üḡtürmāk.	

Bir Başka Tip

:: 'UL SUVZUK 'ANKLA'DIY ol sōzüḡ aḡlādi “O söylediklerimi (<i>fahima</i>) aḡla- anladı.” 'ANKLA'R 'NKLA'MA'Q aḡlār aḡlāmāq. Oḡuz şivesi.	

Dört Harfliler Bölümünün Sonu

Beş Harfliler Bölümü

R

:: 'L MANY 'UFUTTAR·DIY **ol māni uwutyardi** “O benden utandı (*alja'anī ilā uwutyar-l-hayā hattā hayītu*).” 'UWUT·TARUR· 'UWUT·TARMA'Q **uwutyarur uwutyarmāq.**

K

:: 'ANIK BAŠIY 'ISIR·KNDY **anig baši isirgāndi** “Onun başı pişti (*buṭūr bi-ḥarāra*) (çünkü o uzun zamandır tıraş olmadı) 'ISIR·KANUVR 'ISIR·KANM'K **isirgānūr isirgānmāk.** 0

:: 'AR TAWA'RINKA' 'ASIR·KAN·DY **ār tawāriṇa āsirgāndi** “Adam servetini kaybettüğinden (*ta'assafa 'alā dahāb*) pişmanlık duydu.” 'ASIR·KANVR 'ASIR·KANM'K **āsirgānūr āsirgānmāk.**

N

::

[I. 244/291]

148

'AR 'UWUT·LAN·DIY ār uwutlandi “Adam utandı (<i>isṭahyā</i>).” Oğuzlar: Bazı harfleri düşük şekilde 'UTAN·DIY utandi okurlar. 'UWUT·LANUR 'UWUT·LAN·MA'Q uwutlanur uwutlanmāk. 0	uwutlan-
:: QYZ 'AKAT·LANDY qīz egātlāndi “Gelin kendisiyle gönderilen bir hizmetçiye (<i>xādima</i>) sahip oldu.” 'AKAT·LANUR 'AKAT·LANM'K egātlānūr egātlānmāk. 0	egātlān-
:: 'AR 'ŠIJLAN·DY ār eşiçlāndi “Adam tencere (<i>qidr</i>) edindi.” 'ŠIJLANUR 'ŠIJLANM'K eşiçlānūr eşiçlānmāk. 0	eşiçlān-
:: 'NIK KVZY 'ANUJLANDY anig kōzi ānüçlāndi “Gözüne katarat (<i>ḡafara</i>) indi.” 'ANUJLANUR 'ANUJLANM'K ānüçlānūr ānüçlānmāk. 0	ānüçlān-
:: 'AR· 'AĞIRLNDY ār ayırlāndi “Adam ağırlandı (<i>ukrima</i>).” <i>Nūn lām</i> ’ın bir değişkenidir [ör. ayırlal-]. :: 'UL BUV 'AT·NIY 'AĞIR·LAN·DIY ol bu atni ayırlāndi “Adam atın pahalı (<i>ḡālī</i>) olduğunu düşündü.” 'AĞIR·LANUR 'AĞIR·LANM'Q ayırlānūr ayırlānmāk. Ağır (<i>taḡīl</i>) olduğu düşünülen bir şey için de böyledir.	ayırlan-
:: 'UTURLAN·DY NA'NK uḡurlāndi nāḡ “Bir şey için uygun vakit geldi (<i>ḡāna waqt</i>).” :: YUVL 'UTURLANDY yōl uḡurlāndi “Seyahat uğurlu (<i>mubārak</i>) geldi.” :: 'AT· 'UTURLANDIY at uḡurlāndi “Bağışlanan atın ücreti verildi (<i>'uwwiḡa</i>) ¹ ” –Oğuz şivesi. 'UTURLANUR 'UTURLANM'Q uḡurlānūr uḡurlānmāk. 0	uḡurlan-
:: YUN·D 'UKR·LANDY yond ögürlāndi “Atlar bir aygırla kısarak oldu (<i>ṣārat dāt faḡl ra'īlan</i>).” 'KURLANUR 'UKURLANM'K ögürlānūr ögürlānmāk. Sürü (<i>quṭ'ān</i>) halinde olan hayvanlar için de böyledir. 0	ögürlān-
:: YZR· 'ATUIZLANDY yēr atizlandi “Yer parçalara ayrıldı (<i>mušārāt</i>).” 'ATUIZLNUR 'ATUIZLANMA'K-Q atizlanur atizlanmāk. 0	atizlan-
:: BUV NA'NKY 'UJUZZLAN·DIY bu nāḡni uḡuzlandi “O bu nesneyi ucuz (<i>raxīṣ</i>) buldu.” 'UJUZZLANUR 'UJUZZLANM'Q uḡuzlanur uḡuzlanmāk.	uḡuzlan-

:: 'L TA'Γ'NY 'A DIZLANDY ol t̄ayni ādizlāndi “O bu dağı uzun bir engel olarak ādizlāndüşündü (<i>māni' tawīl</i>).” 'A DIZLANUR 'DIZLANM'K ādizlānūr ādizlānmāk. 0	
:: 'UTLA'N 'ISIZ·LANDY oylān esizlāndi “Çocuk yaramazlaştı (<i>aruma</i>).” 'ISIZLANUR 'AISIZLAM'K esizlānūr esizlānmāk. 0	esizlān-
:: 'AR 'UFUZLAN·DIY ār oyuzlandi “Adam Oyuz kılığına büründü.” 'UFUZLANUR 'UFUZLAM'Q oyuzlanur oyuzlanmāq. 0	oyuzlan-
:: 'AR 'UKUZLANDY ār öküzlāndi “Adam öküz (<i>tawr</i>) sahibi oldu.” 'UKUZLANUR 'KUZLANM'K öküzlānūr öküzlānmāk. 0	öküzlān-

[I. 249/293]

149

:: 'AR· 'UTUŠLANDIY ār oyušlandi “Adam akraba, hısım sahibi oldu (<i>taḥazzaba wa-šāra dū wa-'asīra</i>).” 'UTUŠLANUR 'UTUŠLANM'Q oyušlanur oyušlanmāq. 0	oyušlan-
:: TARI' 'URUF·LANDIY tariy uruylandi “Ekin tane verdi (<i>in'aqada ḥabba</i>).” :: uruylan-KBA'Z 'URUFLANDY kābāz uruylandi “Pamuk tane tuttu (<i>in'aqada</i>).” 0 Başka meyveler için de böyledir. 'URUFLANUR URUFLANM'Q uruylanur uruylanmāq. 0	uruylan-
:: 'AW· 'UJUAQLAN·DY āw oçaklandi “Eve ocak yapıldı (<i>kānūn</i>).” 'UJUAQLANUR UJUQLANM'Q oçaqlanur oçaqlanmāq. 0	oçaqlan-
:: 'DAQLANDY NA'NK adaqlandi nāḡ “Nesneye ayak (<i>rijl</i>) takıldı.” Atasözü: 'ALIM KIIY QAL·SA' 'ADAQLANUR alim kēç qalsa adaqlanur 0 P “Borçlu uzun zaman borcunu ödemezse, (alacaklı) ayağıyla ona gider” -'ADA'Q·LANUR 'ADAQLANM'Q adaqlanur adaqlanmāq. 0	adaqlan-
:: SUVW 'ARIQ·LANDY sūw ariqland i “Su ark açtı (<i>inṭa'aba</i>).” ¹ Suyun yerde kanal (<i>anhār</i>) açması da böyledir. 'ARIQLANUR 'ARIQLANM'Q ariqlanur ariqlanmāq. 0	ariqlan-
:: 'AR· 'AZUQLANDY ār azuqland i “Adam hazırlık (<i>zād</i>) yaptı.” 'AZUQLANUR 'AZUQLANM'Q azuqlanur azuqlanmāq. 0	azuqlan-
:: TUVN 'ATAK·LA'N·DY tōn ātäklāndi “Elbise eteklendi (<i>dayl</i>).” 'ATAK·LANUR 'ATAK·LANM'K ātäklānūr ātäklānmāk. 0	ātäklān-
:: 'AR· 'ATUK·LANDY ār atüklāndi “Adam ayakkabı (<i>xuff</i>) sahibi oldu.” 'ATUK·LNUR 'ATUK·LANM'K ātüklānūr ātüklānmāk. 0	ātüklān-
:: YTA'J· 'ARUK·LANDY yiāç ārüklāndi “Ağaçlar erik, şeftali, çilek (<i>xawx, mišmiš, ajāš</i>) verdi.” 'ARUK·LANUR 'ARUKLANM'K ārüklānūr ārüklānmāk. 0	ārüklān-
:: 'L BUV 'UTUR·DA' YATMA'Q' QA' 'ISIK·LAN·DY ol bu uyurda barmāqqa isiglāndi “(Adam) gitmek için vakti çok sıcak (<i>ḥār</i>) buldu.” 'ISIK·LANUR 'ISIK·LANM'K isiglānūr isiglānmāk.	
:: 'IT· 'ANUK·LAN·LANDIY it ānüklāndi “Köpek yavruladı (<i>jirā'</i>).” ANUK·LANUR 'ANK·LANM'K ānüklānūr ānüklānmāk.	ānüklān-

149 1. *inba'ata* noktalı.

2. Buradaki bölümün dışında; o daha ziyade dört harfliler (134-137) bölümünün çiftleme kısmına ait.

:: 'AT· 'AR·BALAN·DİY **at arpalandi** “Ata arpa (*ša'ir*) verildi.” Diğer şeyler de **arpalan-** böyledir. 'ARBA·LANUR 'ARBALANM'Q **arpalanur arpalanmāq.**

D

:: BAK BYR YYRK 'RDVLANDY **beg bīr yērig ordūlandi** “Bey bir yeri şahsi barınağı (*qaşaba*) olarak aldı 'URDUVLANUR 'URDUVLANM'Q: **ordūlanur ordūlanmāq.**

:: 'UL 'ANKAR 'UTRUVLAN·DY **ol aṇar utrūlandi** “O, onunla yüzyüze geldi (*wājahā*).” 'UTRLANUR 'UTRLANM'Q **utrulanur utrulanmāq.**

Q

:: 'L MNY 'ARQALAN·DY **ol māni arqalandi** “O beni yardımcı (*zahīr*) olarak aldı.” :: 'L TA·T·NY 'ARQALAN·DY **ol tāyni arqalandi** “O arkasını dağa verdi (*istinada*).” 'ARQALANUR 'ARQALANM'Q **arqalanur arqalamāq.**

M

:: YT·J 'UŽUM·LANDY [dikkat] **yiṣāḥ ūzmālāndi** “Ağaç dutlandı (*tūt*).”³ 'UŽUM·LANUR 'UŽUMLANM'K **ūzmālānūr ūzmālānmāk.**

Bir Başka Tip

:: 'AT· 'VT·LANDY **at ōtlandi** “:: At ateş gibi yürüdü (*iltahaba jaryan*).” Ve de :: **ōtlan-**

[I. 250/297]

151

'AR· 'UVT·LANDY **ār ōtlandi** “Adam öfkeden ateş gibi oldu (*iltahaba yaḍaban*).” 'UVT·LANUR 'VTLANM'Q **ōtlanur ōtlanmāq.**

Z

:: 'UL BUV YARMA·QIF ''ZLANDY **ol bu yarmāqiy āzlandi** “O bu paranın az (*qalīl*) olduğunu düşündü.” Diğerleri için de böyledir. 'ZLANVR ''AZLANM'Q **āzlanūr āzlanmāq.** 0

:: 'AR 'UVZLANDY **ār ūzlandi** “Adam iyi bir ustalık gösterdi (*abdā fī ṣan'atihi ḥusn 'amal wa-ḥaḍāfa*).”¹ :: 'UVZ·LANUVR 'VZ·LANM'Q **ūzlanūr ūzlanmāq.**

Ş

:: 'AR 'IYŞLANDY är işlandi “Adam kendisini çalışıyor (<i>ya'mala</i>) olarak gösterdi.” :: 'AW 'IYŞLANDY ² äw işlandi “Ev islendi ve karardı (<i>laziqa d-duxân, iswadda</i>).” Diğer elbiseler için de böyledir. 'IYŞLANUR ² 'IYŞLANMK-Q ² ışlanur işlanmāq (ışlānmāk).	ışlan-

K

:: 'AR 'VZINK' 'AWLANDY är öziñä äwlandi “Adam kendisi için avlandı (<i>iştiyād</i>).” 'AWLANUR 'WLANM'Q āwlanur awlānmāq.	āwlan-

W

:: 'ARUQ' 'AR' 'VK-LANDY aruq är ögländi “Yorgun adam dinlendi (<i>ajamma</i>).” Büyüyen (<i>kabura</i>) bebek için de kullanılır. 'UVKLANUR 'VK-LANM'K öglänür öglānmāk.	öglän-

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

T

:: 'AR YRMA'Q 'ADUTLA'DY är yarmāq ađutlādi “Adam parayı avuçladı (<i>ħafana ... bi-kaff</i>).” Birisi suyu avuçlasa da böyle denir (<i>ğarafa ... biğad</i>). 'ADUTLA'R 'ADUTL'MA'Q ađutlār ađutlāmāq. 0	ađutlā-
:: 'L 'ANY 'UZTLA'DIY ol ani özütlādi “O, onun cimri (<i>baxxala, nasaba ilā l-buxl</i>) özütlā olduğunu düşündü.” 'UZTL'R 'UZTLA'M'K özütlār özütlāmāk.	özütlā-
:: 'L 'UTLIN 'KUTLA'DIY ol oylin ögütlādi “O, oğluna öğüt verdi (<i>wa'ağa</i>).” 'UKUTL'R 'KUTLA'MA'K ögütlār ögütlāmāk. 0	ögütlā-
:: 'UL QIYZIN 'AKATLA'DIY ol qizın egätlādi “O bir hizmetçiyi (<i>xādima</i>) kızıyla kocasının evine gönderdi.” 'AKATLA'R 'AKATLA'MA'K egätlār egätlāmāk. 0	egätlā-
:: 'AR 'ULUTL'DY är ölütlādi “Adam çarpıştı ve hemen savaşılmaya başladı (<i>jādala ħattā kāda yūqi' u l-muqātala</i>).” ³ 'ULUTLA'R 'ULUTLA'MA'K ölütlār ölütlāmāk. 0	ölütlā-

J

:: 'AR QUŞUT 'AMAJLA'DY är quşuy amaçlādi “Adam kuşa nişan (<i>ğarağ</i>) aldı.” 'AMAJLA'R 'AMAJLA'MA'K-Q amaçlār amaçlāmāq.	amaçlā-
:: 'UTA'JY KVZUK 'ANUJLA'DIY otāçi közüğ āniçlādi “Doktor göze inen katarata āniçlā (<i>ğarafa</i>) tedavi buldu.” 'ANUJL'R 'NUJLA'MA'K ānüçlār ānüçlāmāk.	ānüçlā-

151 1. EY. *aħdāfa*.2. Ş'nin üstündeki üç nokta *sukūn*'a değişti ve üç nokta aşağı yerleştirildi.3. EY. *muqātala*.

R

:: 'AT 'ADARLA'DY (är) at ädärlädi “Adam atı eğerledi (asraja).” 'ADARL'R 'DARL'M'K ädärlär ädärlämāk.	ädärlä-
:: TNYRY MANIY 'ABIR·LA'DIY täñri mäni ayırlädi “Tanrı bana lütfetti (akrama).” 'AĞIRLA'R 'AĞIR·LA'MA'Q ayırlär ayırlāmāq. Bir başkasına lütfeden için de böyledir.	ayırla-
:: 'AR 'YŞIN 'UTU·RLA'DY är işin uyurlädi “Adam işini zamanında yaptı (irtaqaba, fa'ala fī waqtihi wa-imkānihi).” 'UTURLA'R 'UTUR·LA'MA'Q ¹ uyurlär uyurlāmāq. Buradan gelerek :: 'AR TAVA'R 'UTURLA'DIY är tavār oyurlädi “Adam mal çaldı (saraqa)” –çünkü o uygun zamanı ve yeri bekledi (yartaqibu fur şatahu wa-waqtahu). Bu eylem için bir başka açıklama daha vardır, yani onun ad kökü olduğudur: “hırsız (sāriq) sözcüğü için 'UTRIY oyri kullanılır ve hafifleme amacıyla yā' 'UTRIY oyri sözcüğünden düşmüştür. Ben sonraki açıklamayı tercih ederim, ama ikisi de mümkündür. Manzume:	uyurla- oyurla-

BAKIM· 'UVZN 'UTRLA'DY
YARĠ BYLB 'UTRL'DY
'LĠ TNKRY 'AĠRL'DY
'NIN QUT QW TURY [dikkat] TUDY

begim özin oyurlädi
yaray bilip uyurlädi
uluñ täñri ayırlädi
anin qut qiw tozi toydi

V

0 Düşmana pusu kuran Tangut beyini anlatarak diyor ki: “Beyim askerinden saklandı; uygun zamanı bekledi, Tanrı ona zafer lütfetti ve bu yüzden bahtı ve şansı açıldı.”

Z

:: 'AR·YYRIN 'ATIZL'DY är yērin atizladi “Adam ekmek için toprağı parçalara ayırdı (dibār, musannāt).” 'ATIZLA'R ATIZLA'M'Q atizlär atizlāmāq.	atizla-
:: BAK 'ANY 'UJUZLA'DY beg ani uçuzlädi “Bey ona hakaret etti (ahāna)” 'UJZL'R 'UJZL'M'Q uçuzlär uçuzlāmāq. 0	uçuzla-
:: 'UL 'ANY 'UDUZ·L'DY ol ani uduzlädi “O, onun uyuzunu (jarab) iyileştirdi.” 'UDUZL'R 'UDUZLA'MA'K [dikkat] uduzlar uduzlāmāq. 0	uduza-
:: 'UL 'ARIQNY 'AĞIZLA'DIY ol ariqni ayizlädi “O kanal için ağız (fūha) açtı.” :: 'L QULIN 'AĞIZ·LA'DIY ol qulin ayizlädi “O kölesinin ağzına (fam) vurdu.” 'AĞIZL'R 'AĞIZL'MA'Q ayizlär ayizlāmāq.	ayizla-
:: 'UL MANY 'UTUZLA'DIY ol mäni oyuzlädi “O beni Oyuz olarak düşündü.” 'UTZL'R 'UTZL'M'Q oyuzlär oyuzlāmāq.	oyuzla-

S

152 1. EY.'de bu şekil bir sonraki cümleinin çeviriminden sonra gelen mısra da bulunur.

:: 'UL BITK 'UQITISA'DIY ol bitig oqitsādi “O mektubu okutmak (<i>yuqri'a</i> istedi.” Bir kimse çağrılmak (<i>yad'uwa</i>) istendiğinde de böyle denir. 'UQITISA'R 'UQITISA'M'Q oqitsār oqitsāmāq. 0	oqitsa-
:: 'L TARIIF 'UKITISA'DIY ol tariy ögitsādi “O buğday öğütmek (<i>yaṭṭhana</i>) istedi.” 'UKITISA'R 'UKITISA'MA'K ögitsār ögitsāmāk. 0	ögitsä-
:: 'AR' 'AKIR·SA'DIY är ägirsādi “Adam ilaç (<i>wajj</i>) kullanmak istedi.” :: 'URA'TUT YIB 'AKIRISA'DIY urāyut yip ägirsādi “Kadın kendisi ip eğirmek (<i>tayzīl</i>) istedi ve niyet etti.” :: BAK KAND 'AKIRISA'DY beg känd ägirsādi “Bey kaleyi kuşatmak (<i>yuḥāširu</i>) istedi ve niyet etti.” 'AKIRISA'R 'KIRISA'MA'K ägirsār ägirsāmāk. 0	ägirsä-
:: 'AR' 'AJIF·SA'DY är açiysādi “Adam ekşi (<i>ḥumūḍa</i>) bir şeyler istedi.” AJIF·SA'R açiysa-AJIF·SA'MA'Q açiysār açiysāmāq. 0	
:: 'AR' 'ATA' 'ULF·SA'DY är atta uluysādi “Adam büyük (<i>kabīr</i>) bir at istedi.” Büyük olan diğer şeyler için de böyle denir. 'ULF·SA'R 'ULFSA'M'Q uluysār uluysāmāq. 0	uluysa-
:: 'AR' 'ARUKSA'DY är ärüksādi “Adam erik (<i>xawx</i>) istedi.” 'ARUKSA'R 'ARUKSA'MA'K ärüksār ärüksāmāk. 0	ärüksä-
:: 'AR' 'ULUK·SA'DY är ölügsādi “Adam ölmek (<i>mayyit</i>) istedi.” 'ULUKSA'R 'ULUKSA'MA'K ölügsār ölügsāmāk.	ölügsä-

Ş

:: 'AR TAV'RIN 'UKUŞL'DY är tavārin üküşlādi “Adam malının çok (<i>kaṭīr</i>) olduğunu düşündü.” 'UKUŞL'R 'KŞL'M'K üküşlār üküşlāmāk.	üküşlä-

T

:: QUZY 'ARIFL'DY qozi ariylādi “O kuzuyu içdiş etti (<i>naza'a xuşya</i>).” :: 'L YARMA'QIF 'ARIFL'DY ol yarmāqiy ariylādi “O parasının iyisini (<i>ilṭaqata jawda</i>) topladı.” Seçilenler içinden en iyisi (<i>ixtāra nuqāwa</i>) için de böyle denir. 'ARIFL'R 'ARIFL'M'Q ariylār ariylāmāq.	ariyla-
:: 'UL KBA'Z ARIFL'DY [dikkat] ol kăbāz uruylādi “O pamuğun çekirdeğini çıkardı (<i>naza'a ḥabb</i>).” Meyveden çekirdek (<i>axraja nawāt</i>) çıkarmak da böyledir. 'ARIFL'R 'ARIFL'M'Q uruylār uruylāmāq.	uruyla-
:: TUNKZ 'ATIF 'AZIFL'DY toñuz atiy aziylādi “Domuz ata saldırdı ve boynuzuyla (<i>nāb</i>) yaraladı.”	aziyla-

[I. 255/304]

154

:: MAN TUNKZNY 'AZIFL'DİM mān toñuzni aziyladim “Ben domuzun boynuzunu vurdum.” İki tarafta da boynuzu bulunan diğer yaban hayvanları (<i>nāb</i>) için de böyledir. 'AZIFL'R 'AZIFL'M'Q aziylār aziylāmāq.

:: TANKRY MANİY 'ULUFL'DY **tānri māni uluylādi** “Tanrı beni yüceltti (*raqaza uluylal-kibriyā*).” :: BAK MANY 'ULUFL'DY **beg māni uluylādi** “Bey beni yüceltti (*kabīr*).”
 'ULFLA'R 'ULFLA'M'Q **uluylār uluylāmāq**. Atasözü: 'L'NY 'LFLA'SA' QUT
 BULUVR: **uluyni uluylāsa qut bulūr** 0 “Birisı yaşlılara saygıda bulunursa (*waqqara*) uğur ve mutluluk bulur.”

Q

:: 'L 'NY 'ADAQ:L'DY ol ani adaqlādi “O, onun ayağına (<i>rijl</i>) vurdu.” 'DAQL'R 'DAQL'M'Q adaqlār adaqlāmāq .	adaqla-
:: 'L 'NY 'A DUQ:LA'DY ol ani aduqlādi “O onu tanımadığı için garip buldu (<i>istaṭrafahu li-kawnihi majlūl</i>).” 'A DUQL'R 'A DUQL'MA'Q aduqlār aduqlāmāq .	aduqla-
:: BAK 'ARUQL'DY beg aruqlādi “Emir yorgunluğu attı (<i>ajamma min at-ta'ab</i>).” Bu ifade Hākānī şivelerinde uyumak (<i>nawm</i>) için kullanılır. Aslı “yorgunluktan dinlenmek (<i>istarāḥa min al-kalāla</i>)” dir.” 'ARUQL'R 'ARUQL'M'Q aruqlār aruqlāmāq .	aruqla-
:: 'L 'NY 'AŞUQLA'DIY ol ani aşuqlādi “O aşık kemiğine (<i>ka'b</i>) vurdu.” 'AŞUQL'R 'AŞUQL'M'Q aşuqlār aşuqlāmāq . 0	aşuqla-
:: 'L 'NY 'AŞAQ:LA'DY ol ani uşaqłādi “O, onu küçük (<i>şayīr</i>) düşündü.” Atasözü: YAĞYNIY 'AŞAQ:L'SA' BAŞ:QA' JQ'R yayīni uşaqłāsa başqa çiqār 0 “Düşman küçük görülürse başa biner.” :: 'UL MANIK SUVZUM·NY 'UŞAQLA'DIY ol mānig sōzümni uşaqłādi “O benim sözümü yanlış gösterdi (<i>qatta, wašā</i>).” 'UŞAQL'R 'UŞAQL'M'Q uşaqłār uşaqłāmāq .	uşaqł-
:: 'L 'ANUKL'DY NA'NKNY ol unuqlādi nāḡni “O bu nesneyi hazır bulup aldı (<i>ḥāḡir mu'add</i>).” 'ANUQL'R 'ANUQLA'M'Q anuqlār anuqlāmāq .	unuqla-

K

:: 'L TVNUT 'IJUK·LA'DY ol tōnuḡ içüklādi “O elbisenin içini kürk (<i>farw</i>).” kaplattı.” 'IJUKL'R 'IJUKL'M'K içüklār içüklāmāk . 0	içüklä-
:: TARİY 'ARUKL'DY tāri ärüklādi “O deri tabakladı (<i>dabayā</i>).” 'ARUKL'R 'ARUKL'M'K ärüklār ärüklāmāk . 0	ärüklä-
:: 'L QVY (N)UT 'UZAK:L'DIY ¹ ol qōpuḡ özäklādi “O koyunun şah damarını (<i>abhar</i>) kesti.”	özäklä-

[I. 257/306]

155

Ona vurmak da böyledir. 'UZUKL'R 'UZUK:L'M'K özäklār özäklāmāk . 0	
:: 'R 'SIKL'DY är isiglādi 'SIKL:L'R 'SIKL'M'K ¹ “Adam yaz sıcakında (<i>ḥamāwat</i>), isiglā-öğle ortasında dışarı çıktı.” isiglār isiglāmāk .	

154 1. A (kahverengi) U (siyah)'dan değişti (?-açık değil).

155 1. Bir S sondaki K (siyahla) vasıtasıyla yazılır.

2. U (siyah) kahverengi ile çizilmiş.

:: 'L KIRTLIK 'USKL'DY ol kiritlik ösüglādi (?) “O kilidi hile ile açtı (<i>fataḥa ... bi-hīla min ḡayr miftāḥ</i>).” 'SKL'R 'SKL'MK-Q ösüglār ösüglāmāk . Kānçāk şivesi.	ösüglā- D
:: 'L 'SIR·KA'DIY NA'NKY ol äsirgādi nāḡni “O nesnenin kaybolması üzerine pişman oldu (<i>taḡassara 'alā fawt ... wa-ta'assafa</i>).” 'ASIRK'R 'ASIRK'M'K äsirgār äsirgāmāk .	äsirgä-
:: 'L KYKNY 'UŠIKL'DY ol kāyikni üšiklādi “O geyiği yakaladı (<i>fī ḡaṣrihi wa-hala wajūdihī l-bard</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. 'UŠIKL'R 'ŠKL'M'K üšiklār üšiklāmāk .	üšiklä-
:: 'URA'TUTNY 'KAKL'DY urayutni äkākklādi “Adam karısına kötü söz söyledi (<i>saba ... wa-nasaba ilā l-fujūr</i>).” 'AKAKL'R 'AKAK·L'M'K äkākklār äkākklāmāk .	äkākklä- 0
:: 'L T'MI 'UKAKL'DY ol tāmīḡ ükākklādi “O kale üzerine burçlar (<i>burūj</i>) yaptı.” Bir şey üzerine konulan kutular (<i>šanādīq</i>) için de böyle denir. 'UKAKL'R 'UKAKL'-M'K ükākklār ükākklāmāk .	ükākklä- 0
:: 'UL 'ANY 'ALIUK·L'DY ² ol ani änüklādi “O onunla alay etti, onu makaraya aldı (<i>hazī'a bihi wa-saxira minhu</i>).” ³ 'ALIUKL'R ² 'ALIUK·L'M'K ² älüklār älüklāmāk .	änüklä- Manzume:

TANKUT SUVSIN 'UŠIKL'DY
KIŞY 'YŠN 'ALIUK·L'DY²
'ARIN 'ATIN BALIKLA·DY
BULUN BVLP BAŞY TTDY

taḡut sūsin üšiklādi
kişi išin älüklādi
ärin atin beläglādi
bulun bölup başi tiydi

V

“(Çine yakın bir alan olan) Tangut ilinin askerine (zafer kazansın diye) soğukta gece saldırdı; sonra onlarla alay etti, bize at ve adamlarını sundu; o kaygı ve sıkıntı yüzünden başını öne eğdi [harf.: o esir düştü ve başını öne eğdi].”

:: 'URA'TUTNY 'AMIK·L'DY urayūtni ämiglādi “Adam karısının memesine (<i>tady</i>) vurdu.” 'AMIKL'R 'MIKL'M'K ämiglār ämiglāmāk .	ämiglä-
:: 'IT·'ANUK·LA'DIY it änüklādi “Köpek yavruladı (<i>ajrat</i>).” :: 'ARS·L'N 'ANUKL'DY arslān änüklādi “Arslan yavruladı (<i>aşbalat</i>).” 'ANUKL'R 'ANUK·LA'M'K änüklār änüklāmāk .	änüklä-
:: 'L MANK' 'ASANL'DY ol maḡa äsänlādi “O beni selamladı ve elimi sıktı (<i>ḡayya, şafaḥa</i>).” 'ASANL'R 'SANLA'M'K äsänlār äsänlāmāk .	äsänlä-

Bir Başka Tip

D

[I. 259/308]

156

3. EY. *huṣi'a bihi wa-suxira minhu*.

:: 'L 'NY 'U D UVL'DY ol ani uđulādi “O onu takip etti (*ittaba'a, iqtafā*).” 'U D uğula-
UVLA'R 'U D UVLA'M'Q uđulār uđulāmāq.

R

:: 'L 'KY KİŞY 'UTRA' 'RA'LA'DY ol ekki kişi otra arālādi “O iki adam arasında arāla-
namaz kıldı (*şālaḥa*).” İki şey arasından (*jāwaza bayna*) geçen de böyledir. “Barış
yapmak (*şulḥ*) için siz : 'ARIYLA'DIY arīlādi diyebilirsiniz- Bu bir halk söyleşidir; arīla-
ama ilki daha doğrudur. 'RA'LA'R' 'ARA'LA'MA'Q arālār arālāmāq. D

:: 'AR' 'URIYLA'DIY ār orīlādi “Adam bağırды (*şāḥa, rafa'a*
'aqīra).” 'URIYL'R 'URIYL'M'Q orīlār orīlāmāq. orīla-

:: 'R 'RYL'DY ār orīlādi “Adam kendini övdü ve bunda ileri gitti (*şalaḥa, zāda 'an al-ḡāya*).”
'URYL'R 'RYL'M'K-Q orīlār orīlāmāq. 0 Manzume:¹

'UZN 'KNB 'RYL'DY
YARIQ [dikkat] YYRK QRYL'DY
'TİF KMŞB 'URYL'DY
'UFT BVLB TUBV 'TDY

özin ögnüp orīlādi
yorip tērig qarīlādi
atıy kāmşip orīlādi
uwut bōlup tōpü aydı

V

Ona saldıran savaşçıyı anlatarak diyor ki: “Öğündü ve öğünmekte ileri gitti (*faxara wa-şalaha wa-naḥaxa amruhu*); yeri arşınlayarak geldi; atıyla [bağırarak] saldırdı; (sonra utanarak geri döndü); tepeyi aşip gitti.” 0

:: 'L QVNUT 'URUVL'DY ol qōnuḡ örülādi “O koyunu ayakta kurban örülā-
etti.” 'URVLA'R 'URVLA'MA'K örülār örülāmāk.

F

:: 'L 'AŞIN 'AFUVL'DY ol aşin ayūlādi “O onun yiyeceğine zehir koydu ayūla-
(*samma*).” 'AFUVL'R 'TVL'M'Q ayūlār ayūlāmāq.

W

:: 'NK TKR' KŞY 'AW'LADY anig tāgrā kişi awālādi “İnsanlar onun çevresine awāla-
toplandı (*ḥaffa ḥawla*).” 'AW'L'R 'AW'L'M'K awālār awālāmāq. Bu özellikle
karışıklık (*fitna*) çıktığında kullanılır; başka yerde :: 'AW'DIY awdi [93]. 'AW'L'R
'W'L'M'K awālār awālāmāq.

Q

:: 'L MANY 'AQIYL'DIY ol māni aqīlādi “O, beni cömert (*jūd*) olarak aqīla-
düşündü.” 'AQIYL'R 'QYL'M' aqīlār aqīlāmāq.

K

:: 'L 'NY 'AKA'LA'DIY ol ani äkälädi “O, onu abla (<i>uxt kabīra</i>) olarak çağırdı.” 'KA'L'R 'K'L'M'K äkälär äkälāmāk. 0	äkälä-
:: 'L 'NY 'UKA'L'DIY ol ani ögälädi “O, ona ‘ulusun başı (<i>kabīr fīl-qawm</i>)’ anlamına gelen 'UKA' ögä ünvanını verdi.” 'UKA'LA'R 'UKA'L'M'K ögälär ögälāmāk.	ögälä-

N

:: 'L 'ANY 'NA'LA'DIY ol ani anälädi “O, ona anne (<i>umm</i>) dedi ve	anäla-

[I. 260/311]

157

:: onu anne olarak gördü.” 'AN'L'R 'AN'L'M'Q analär anälāmāq.

Nazal

D

:: 'AWJY KAYIKNY 'ANKDIYDY awçi kayikni aṇḍīdi “Avcı geyiği yakalamak için aṇḍi- hile (<i>iḥtāla</i>) yaptı.” :: 'L 'ANY 'ANKDYDY ol ani aṇḍīdi “O geyiği yakalamak için (<i>iḥtāla li-ya'xuḍa</i>) hile yaptı.” 'ANKDYR 'NKDYM'Q aṇḍīr aṇḍīmaq.

Bir Başka Tip

:: 'ŠY'K 'ANKIYL'DY äyšāk aṇīlādi “Eşek anırdı (<i>nahaqa</i>).” 'ANKIYL'R 'NKYL'M'Q aṇīlär aṇīlāmāq.	aṇīla-

Bir Başka Tip

:: 'URA'UT 'KKLNDY ¹ urayūt öṇiklādi “Kadın kedi kılından yapılma züluf taktı öṇiklän- (<i>wada'at ... bi-sudḡayn muzawwirayn</i>).” ² NNKLANUR 'NKKLIYMA'Q öṇiklänür öṇiklänmāk.

Beş Harfliler Bölümü

N

:: 'AR' 'AFRIQAN·DIY är ayrıqandi “Adam ağrısından şikayet etti (<i>šakā ... min waja'ihī</i>).” ³ 'AFRIQANUR 'AFRIQAN·MA'Q ayrıqanur ayrıqanmāq.	ayrıqan-

157

1. Dikkat; N sonradan ilk K'dan önce eklendi (siyah).

2. EY. *wḡ'b ... bšud ḡyr mrwryn*; sonradan yazılmış bir kenar eklemesiyle *bi-šudḡ min ša'r 'anz muzawwira^{tan}* (“keçi kılından yapılan yamuk bir püskül”).3. EY. *waja'ahu; min* çizginin üstünde.

İki Harfi Sükunlu Olan Sözcükler

:: MAN 'NY 'AN·D·ΓAR·DIM mān ani andyardim “Ben ona yemin ettirdim (<i>ħallaftu</i>).” 'AN·D·ΓARUR 'AN·D·ΓARMA'Q andyarur mān, andyarmāq.	andyar-

Altı Harfliler Bölümü

T

:: YΓ'J 'AR·MUT·LAN·DIY yiṡāç armutlandi “Ağaç armut (<i>kumatrā</i>) verdi” 'AR·MUTLANUR 'ARMUTLANMA'Q armutlanur armutlanmāq.	armutlan-

J

:: T'Γ 'AR·TUJLANDY taṡ artuçlandı “Dağda pek çok ardıç vardır.” 'AR·TUJLANUR 'AR·TUJLANMA'Q artuçlanur artuçlanmāq.	artuçlan-	0
:: SUVF 'UR·KUJLANDY sūw ārkāçlandı “Su dalgalandı (<i>māja</i>).” 'AR·KAJLANUR 'AR·KJLANM'K ārkāçlānūr ārkāçlānmāk.	ārkāçlān-	0
:: QYZ 'URKUJLAN·DIY qīz örgüçlandı “Kız saçlarını örgüledi (<i>qanza'a, ḍafīra</i>)” 'URKUJLANUR 'URKUJLANMA'K örgüçlānūr örgüçlānmāk.	örgüçlān-	
:: ŠIJ 'URKUJLAN·DY ešīç örgüçlandı “Tencereye bir saç ayağı (<i>utfiyya</i>) takıldı.” 'URKJLNUR 'URKJLANM'K örgüçlānūr örgüçlānmāk.	örgüçlān-	

R

:: TA'Y· 'AD·ΓIRLAN·DIY tāy aḍyirlandi “Tay aygır (<i>faḥl</i>) gibi hareket etti.” Kısarak, aygır bulduğunda da böyle denir. 'AD·ΓIR·LANUR 'AD·ΓIR·LANMA'Q aḍyirlanur aḍyirlanmāq.	aḍyirlan-

Q

:: 'AR· 'UDMAQLAN·DIY ār uḍmaqlandi “Adam hizmetçi ve uşak (<i>taba', šākiri</i>) sahibi oldu.” 'UDMAQLANUR 'UDMAQLNM'Q uḍmaqlanur uḍmaqlamāq.	uḍmaqlan-	0
:: 'AR· 'ARTUQLANDY ār artuqlandi “Adam sınırlarını (<i>'adā ṡawr</i>) aştı.” 'ARTUQLANUR 'ARTUQLANM'Q artuqlanur artuqlanmāq.	artuqlan-	0

[I. 263/313]

158

T'Z BAŠY 'IZMAQLANDIY [dikkat] tāz baši aḷmuqlandi “Kelin kelliği (<i>qara'</i>) arttı.” :: YIYR 'IZMAQLANDY yēr aḷmuqlandi “Yere şap (<i>šabb</i>) arttı.” 'AIŽMAQLANUR 'IŽMAQLANM'Q aḷmuqlanur aḷmuqlanmaq.	aḷmuqlan-
:: 'UL BUV 'YŠIF 'AFRUQ·LANDY ol bu īšiy aṡruqlandi “O bu işi ağırlaştırdı (<i>istatqala</i>).” Bir yükü ağır (<i>taqīl</i>) olarak görmek de böyledir. 'AFQUQLANUR 'AFRUQLANM'Q aṡruqlanur aṡruqlanmāq.	aṡruqlan-
0	

:: 'AR·'UTRAQ·LANDY **är oyraqlandi** “Adam Oyrāq (bir kabile adı) kılığına **oyraqlan-**
büründü.” 'UTRAQLNUR 'UTRQLANM'Q **oyraqlanur oyraqlanmāq.**

K

:: 'AR·'ATMAK·LANDY **är ätmäkländi** “Adam ekmek (*xubz*) sahibi oldu.” –o **ätmäklän-**
zenginleşti (*atrā*) anlamındadır. 'ATMAK·LANUR 'ATMKLANM'K **ätmäklänür**
ätmäklänmāk. 0

Böyle eylemler çoktur ve adlardan türemiştir. Bu ifade Arapça'daki, örneğin, adam süt sahibi oldu anlamındaki *ablana r-rajul* (“Adam sütlendi”) ve adamın kürk yapacak derisi çoğaldı anlamındaki *ashā* (“Adam kürklendi.”) ifadelerine denktir. 0

:: 'AR·'IJ·MAK·LANDY **är içmäkländi** “[Adam] kuzu kürkü (*farw barqān*) **içmäklän-**
giydi; veya kuzu kürküne sahip oldu.” 'JMKLANUR 'JKKLANM'K **içmäklänür**
içmäklänmāk.

:: 'İŞ·LA'R 'AR·SAK·LAN·DİY **eşlār ärsäkländi** “Kadın azgınlığı yüzünden **ärsäklän-**
erkek istedi (*ṭalabat ar-rajul li-šawha bihā biya^{an} wa ḥirṣ^{an}*).” 'AR·SAK·LANUR
'RSAKLANM'K **ärsäklänür ärsäklänmāk.**

:: 'URA'FUT 'K·MAK·LANDY **urāyut ügmäkländi** “Kadın küpe (*tašana fat,* **ügmäklän-**
taqarraṭat) taktı.” 'UK·MAK·LANUR 'UKMAKLANM'K **ügmäklänür**
ügmäklänmāk.

M

:: SUVW¹ 'AKRIM·LAN·DİY **sūw ägrimländi** “Su gölde dinlendi (*istadāra fi* **ägrimlän-**
l-manaqī' ma'a fawarān wa-jary).” 'AKRIM·LANUR 'AKRIM·LANM'K
ägrimlänür ägrimlänmāk.

N

:: 'AR·'İŞTUN·LAN·DİY **är iştönländi** “Adam pantolon (*sarāwīl*) giydi.” Aslı **iştönlän-**
şekli: 'IJ·TUN·LANDY **içtonlandi** ama *jīm*, telaffuzu yakın olduğu için *šīm*'e **(içtonlän-)**
dönüştü. 'İŞTUN·LANUR 'İŞTUN·LANM'Q **iştönlänür iştönlänmāq.**

İkizleşme

Q

:: 'AR·'AR·QUQ·LANDY **är arquqlandi** “Adam itaatsizlik etti (*'atāfī qabūl* **arquqlan-**
al-amr wa-ḥaruna).” 'AR·QUQ·LANUR 'ARQUQLANM'Q **arquqlanur**
arquqlanmāq.

K

:: 'L BV 'YŞĠ 'AMKAKLNDY ol bu ĩŝiy ämgäkländi “O bu işi zahmetli (miĥna) olarak düşündü.”	ämgäklän-

[I. 264/315]

159

'AM·KAKLNUR 'AM·KKLNM'K ämgäklänür ämgäklänmāk.	0
:: 'AR 'AŞKAK·LANDY är äŝgäkländi “Adam eşek (ĥimār) sahibi oldu.” İki varyasyonundan biri. 'AŞKAKLNUR 'AŞKAKLNM'K äŝgäklänür äŝgäklänmāk.	äŝgäklän- D
:: SUVW ¹ 'AIR·KAKLANDY ² sūw ärkäkländi “Su dalgalandı (māja).”:: 'ANIK ärkäklän-YYNY ³ 'AIRKAKLANDIY ² anig yēr ärkäkländi “Tüyləri ürperdi (iqša'arra).” 'IR·KKLNUR 'IR·KAKLNM'K ärkäklänür ärkäklänmāk. Bir kimse erkeklik (rujūliyya) gösterirse yine böyle denir.	0

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ATIN 'ARBA'LA'DIY ol atin arpālādi “O atına arpa (ša'īr) verdi.” 'ARBA'LA'R 'ARBA'LA'M'Q arpālār arpālāmāq.	arpāla-

T

:: 'AR YA'ŞIN 'URTLA'DY är yāŝin ortülādi “Adam orta yaşlıydı (intaşafa min 'umrihi).” 'URTVL'R 'URTVL'M'Q ortülār ortülāmāq.	0	ortüla-
:: 'AR 'YŞQ' 'RTA'L'DY är ĩŝqa ertālādi “Adam işe erken başladı (bakkara).” 'RTA'LA'R 'RT'LA'MA'K-Q ertālār ertālāmāk.		ertälä-

R

:: 'L Kİ D İZNIY 'İS·RIYLA'DIY ol kidizni esrīlādi “O keçeyi nakışladı, üzerini kaplan derisi ile süsledi (ka-lawn an-namir).” 'AS·RIYLA'R 'ASRIYLA'M'K esrīlār esrīlāmāk.	0	esrīlä-
:: 'L NA'NK 'UTRIYL'DY ol nāñ oyrīlādi “O bir şey çaldı (sarada).” Halk bunu genelde rā'yı [ör., 152 oyurla-] sakın olarak söyler, ama hatalıdır. 'UTRLA'R 'UTRLA'MA'Q oyrilār oyrilāmāq.		oyrīla- D

T

- 159
1. W, F'den sonradan değişti (iki nokta kahverengi)
 2. İlk A sonradan (?) yazıldı (koyu siyah, ince uçlu kalem).
 3. İlk Y'nin üstünde kahverengi iki nokta var (bu yüzden T).

:: 'L QVY 'IK·TUVLA'DIY ol qoy igtülādi “O koyunla beslendi (‘alafa).” 'IK·TUVLA'R 'IK·TVL'M'K igtülār igtülāmāk.	igtülā-

Γ

:: 'L 'KY KŠY 'ARA' 'ARIVL'DIY ol ekki kiši aryūlādi “O iki kişi arasından (marra bayna, šaqqa) geçti.” 'ARIVL'R 'ARIVLA'MA'Q aryūlār aryūlāmāq.	aryūla-
:: 'L 'NKAR 'UBKAL'DIY ol aṇar öpkālādi “O, onun ciğerine (ra'ā [tanımlanmış] vurdu.” 'UBKALA'R 'UBKALA'MA'K öpkālār öpkālāmāk. 0	öpkälä-
:: 'UL 'ANDIN 'UBKIYL'DIY ol andin öpkīlādi “O, ona öfkeleni, çünkü ona kızdı (yaḏība).” 'UBKIYLA'R 'UBKIYLA'MA'K öpkīlār öpkīlāmāk. 0	öpkīlā-

Bu kural yeri geldiğinde tartışılacak.

Ünlü ile Başlayan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun.

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Salim Sözcükler Bölümü

[I. 267/318]

160

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

TAB tap “Yeterli (<i>ḥasbu</i>)” anlamında bir sözcük. Bu yüzden :: BUV 'AŠ· MANK' TAB· tap bu aš maṇa tap “Bu yiyecek benim için yeterli.” denir. :: TAB BULDY tap boldi “O yeterli (<i>kafā</i>).” 0	
TUB töp “Buğday (<i>xaḏīma</i>) su ile kaynatılır, arpa hamuru ile yoğrularak bir keçeye sarılır, sıcak bir yere bırakılır, eridikten sonra yenir.” 0	töp
JAB· JAB· çap çap Kamçı (<i>waq' as-siyāt</i>) vururken veya dudağı şapırdattırken (<i>šīb aš-šifāh</i>) çıkan ses. Bu yüzden :: 'L 'ARUK JAB· JAB· YIYDIY ol ärük çap çap yēdi “O eriği şapur şapur yedi.” 0	çap
JUB çöp “Şarabın tortusu (<i>durdī</i>) ; bir şeyin çöküntüsü (‘akar) anlamına da gelir. Bu yüzden :: “Değersiz kişiler (<i>haṭāla an-nās</i>)” JUB· JAB· KIŠYLA'R çöp çap kišīlār şeklinde söylenir. 0	çöp
JIB· çip “İnce dal (<i>yusn laṭīf daqīq</i>).” Bu JIBIQ çipiq sözcüğünün kısaltılmışıdır, nasıl ki TUBW· töp şeklinde çağrılan “top (<i>kura</i>)” sözcüğü TUBIQ· topiq sözcüğünden kısaltılmıştır. 0	çip
JUB· çöp “Tutmāç parçası (<i>qit'a</i>).” :: BIYR· JUB· YIYKIL bīr çöp yegil “Bir parça Tutmāç ye.” Kesilmiş tutmāç ya da erişte parçalarına (<i>al-laṭīf wa-l-iṭriya</i>) da böyle denir.	çöp

ZAB ZAB zap zap Çabuk çabuk, hızlı hızlı yürürken çıkan ses (<i>sur'a naql al-qadam wa-l-mašl</i>)." Bu yüzden :: ZAB ZAB BAR·İİL zap zap baryil "Acele et! (<i>asri'</i>)" denir.	zap
Gelinin çeyizi (<i>jahāz</i>): SAB· säp şeklinde söylenir. O, onun malıdır. 0	säp
SIB sip "İki yaşına girmiş olan tay (<i>muhr</i>)."	sip
ŞAB šap Arapça'daki <i>hallā</i> gibi hızlılığı anlatan edat. Buradan gelerek :: ŞAB· KAL· šap käl "çabuk gel (<i>asri' fīl-majī</i>)."	šap
QUB· qop Abartma ve pekiştirme ifade eden bir edat. Buradan gelerek :: 'UTL QUB· BADUVDIY oγul qop bādūdi "Çok çok (<i>γāyat^{an}</i>)büyüdü." :: QUB· 'A DKV ¹ NA'NK qop ādgü nāṅ "Çok (<i>jidd^{an}</i>) iyi nesne." 0	qop
KUIB· NA'NK köp nāṅ "Sık, gür (<i>multaff katir</i>) nesne." Bu yüzden :: KUIB· SAJ· köp sac "gür (<i>jaṭl</i>) saç." Atasözü: KUB· SUKUT·KA' QUŞ QUNA'R KRKLVG KİŞYK' SUVZ KALYR köp sögütkä quş qonār, körklüg kişikä söz kälir 0 "Gür söğüde kuş konar; (aynı şekilde) güzel ve neşeli kadına mesaj gelir." 0 Bir başka versiyonu da vardır.	köp P

[I. 268/319]

161

YT'J 'VJNK' YYL TKYR ¹ KURKLIK KŞYK' SUVZ KALYR yīāç ūçiṇa yēl tāgīr, körklüg kişikä söz kälir 0 "Ağacın ucuna yel değer, güzele söz gelir" –ama güzel kendisini korumalıdır.	P

T

BAT· bat "Bir nesnenin çöküntüsü (<i>tajīr</i>)."	0	bat
BAT· KAL· bat käl gibi: ŞAB· KAL· šap käl , çabuklukta (<i>isrā</i>). Ağır bir şey düştüğü zaman çıkan ses (<i>šay' taqīl idā waqa'a</i>) için de böyle denir. BAT· TUŞDY bat tüşdi . 0		
BIT· bit "Bit (<i>qaml</i>)."	Buradan alınarak tahıla düşen ufak hayvancığa (<i>dūd</i>) da: TARIİ· bit BITIY tariy biti denir.	
JAT JAT çat çat Bir kasenin (<i>waq'</i>) sesi. Bu yüzden :: JAT· JAT 'URDY çat çat urdi "O çat çat vurdu." denir. 0		çat
JIT· çit "Kamış veya dikenlerden yapılan duvar (<i>xuşş</i>)."		çit
ŞAT· šat "Cesaret (<i>jur'a</i>)" Buradan gelerek :: 'NIK NA' ŞATIY BA'R anig nā šati bār "Onun nasıl cesareti var?" Olumsuzluk ima eder.		šat
QAT· qat "Bir şeyin katı (<i>tiny</i>)."	:: TUVN QATIY tōn qati "elbisenin katı." "Dağ katmanlarına ve kıvrımlarına (<i>ma' āṭif al-jibāl wa-maḥānīhā</i>)" bu sözden gelerek QAD·RA'Q· qadrāq denir. 0	qat
QAT· qat Oγuz şivesi. 'inda ("de, da, yanında) anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BAK QATINDA' beg katinda "Beye göre." denir.		D
QUT· qut "Şans, baht (<i>dawla, jadd</i>)."	Bundan isim olan QUT·LUF qutluy sözcüğü gelmiştir.	Manzume: N

160 1. D, D'den değişti (nokta kahverengiyle)

161 1. Çizginin üstünde.

QUT· QUWIΓ BIR·SA' 'IDIM QUVLINKA' **qut qiwıy bersä idim qūlınā** V
 KUNDA' 'İŞY YUKSABAN: YUVQ'R: 'AΓ'R **kündä işi yūksābān yōqār ayār**

0 “Tanrı bir kuluna şans verirse, onun işi her gün yükselir.” 0

KUT köt “Arka, kış (<i>dubur</i>).”	köt
MAT mat “Bu yüzden, böylece” (<i>kaḏā</i>) anlamında bir sözcük. :: 'ANDAΓ MAT anday mat “Bu yüzden böyle (<i>kaḏā huwa</i>).” 0	

J

SJ saç “Saç (<i>ša'r</i>).” 0	saç
SUJ suç “Bir şeyin sapmasını (<i>nubūw</i>) bildirir.” Buradan gelerek :: QILJ SUJ suç QILDY qiliç suç qildi “Kılıç kesmedi (<i>nabā</i>).”:: 'AR SUJ QILDY är suç qildi “Adam işi almayı reddetti (<i>nabā ... qabūl al-amr</i>).” 0	
QAJ qaç “Kaç? (<i>kam</i>)” anlamında sayı ifade eden bir edat. :: QAJ YARMA'Q BİYRDİY qaç yarmāq bedri “Kaç para verdi?” 0	
QUJ qoç “Koç (<i>kabş</i>).” Oğuz şivesi. Aslı: QUJNKA'R: qoçnār.	qoç
QAJ qaç “Kez (<i>marra</i>).” anlamında bir edat. Buradan gelerek :: QAJ QATA' 'AY·DIM qaç qaç qat aydim “Kaç kez söyledim?” 0	
KUJ: köç “Göç	köç

[I. 270/321]

162

veya kampa hareket etme (<i>aḏ-ḏa'n wa-l-irtiḥāl</i>).” Buradan gelerek :: SUV KUJTY sü köçti “Asker göçtü (<i>irtaḥala</i>).” denir. 0	
KUJ köç “Saat veya an (<i>sā'a</i>).” Buradan gelerek :: BİYR: KUJ KUDKIL bīr köç küḏgil “Bir dakika (<i>sā'at^{an}</i>) dur.” denir. 0	
HJ HJ hāç hāç At başını alıp gitmek istediği zaman onu yavaşlatmak için kullanılan söz. hāç Bu ifade Arapçaya'da uygundur [yani. <i>haj</i>]. Bu sözcük kural dışıdır, çünkü o <i>hā</i> içerir. Türk şivelerinde <i>hā</i> yoktur.	

D

:: KAD ¹ kād (<i>dāl</i> ve <i>dāl</i> ile) Bir şeyi anlatırken abartma ve pekiştirme bildiren edat. kād, kād Buradan gelerek :: KAD 'ĀAT: kād āt “Ne iyi at! (<i>nī'ma l-faras</i>).” :: KAD : NA'NK kād nāḡ “Ne iyi şey!” denir. 0	

R

2. K sonradan G'den değişti (üç nokta kahverengiyle).
 162 1. D, D'ye değişti (kahverengi nokta açıkça görülür).

BIR· bir “Bir (<i>wāḥid</i>)” sayısı.” :: BİYR YARMA’Q bīr yarmāq “Bir para”. O nakıs bölümde de yer alır ve: BİYR bīr şeklinde söylenir. Buna birçok örnek vardır; ama Türk şivelerinde doğru ve nazik olan kısa ve sert söyleyiştir. 0	bir G
:: ’R TR YLDY· ār tār boldi “Adam utandı (<i>xajila</i>).” Bu söyleyiş yerindedir. ’AR BULDY ir boldi . 0	tār
JAR çar “Vücudun ağırlığını (<i>tiqal al-badan</i>) bildiren bir sözcüktür. Bu yüzden :: ’AR JRLAN·DY ār çärländi “Adamın vücudu ağırlaştı (<i>taqala badan</i>).” Hākānī şivesi.	çar D
JAR çar “Zaman (<i>waqt</i>).” Oğuz şivesi. Bu yüzden :: BUV JARLIK DA’ KAL bu çärlikdä käl “Zamanında gel.” denir. 0	D
JAR· çar Bir şeyin “karşı tarafı (<i>qubāla</i>).” Oğuz şivesi. Bu yüzden :: ’ANIK ’AWIY BUV JARLIK DA’ anig äwi bu çärlikdä “Onun evi bunun karşısında.” “Savaşta karşı karşıya duran saflara (<i>şaffay al-ḥarb</i>) için JARIK· çärig sözcüğü kullanılır, çünkü onlar yüz yüze (<i>yataqābalāni</i>) gelirler.	D
JIR· çir Elbise yırtılırken (<i>mazq</i>) çıkan ses. Buradan gelerek :: ’NIK TUNVIN JIR YIR·TIY anig tönin çir yırttı “Onun elbisesi çirt diye yırtıldı.” 0	çir
JUR· çür “Menfaat (<i>manfa’a</i>).” Buradan gelerek :: ’UL ’AN·DIN· NA’NK· JURLA’DIY ol andin nāḡ çürlädi “O, ondan çıkar sağladı (<i>nāla ... manfa’a</i>).” 0	çür
JUR· JUR· çur çur Süt sağılırken kapta çıkardığı ses. Herhangi akan bir şeyin çıkardığı ses de böyledir.	çur
JIR· çir “Yağ (<i>dasam</i>).” :: ’AŞJ·TA’ JIR· YUVQ· eşiçtä çir yōq “Tencerede hiç yağ yok.” Kök anlamı “çir (<i>as-simḥāq min aš-šaḥm</i>).”dir. Bu yüzden :: BUV ’ATA’ JIR· YUVQ· bu ättä çir yōq	çir
[I. 272/323]	163

“Bu ette yağ (<i>šaḥm, samm</i>) yok.” denir. 0	
Ağustos böceğinin çıkarttığı ses için: “Ağustos böceği gibi ses çıkarttı.” anlamında SIR· sir SIR· ATY sir sir etti denir. Kalem ve benzeri şeylerin çıkardığı “seslere (<i>şarīr</i>)” de böyle denir. 0	sir
SIR· sir [“sırlı”] Çin kâselerinin cilalanıp nakış yapıldığı macun (<i>luzūjāt tutaxaḍu min al-ḡirā</i>). Bu yüzden :: SIR·LIF ’AYA’Q· sirliḡ ayāq “sırlı, nakışlı kase” [sırlı kase] denir. 0	sir
ŞR ŞR· şar şur Yağmurun sağnak şeklinde yağmasından çıkan ses. Akan diğer şeylerin çıkardığı ses için de böyle denir. <i>šm, jm</i> ile değişir. :: ’UL JAR JUR YIYDY ol çar çur yēdi “O hiçbir şeyi ayırt etmeden her şeyi yedi.” 0	şar şur
QAR· QUR· ’ATY QARIN· qar qur etti qarın “Karin guruldadı (<i>qarqara</i>).” Ses ve anlam bakımından Arapçaya da uygundur. 0	qar qur
QUR· qur “Mertebe (<i>martaba</i>).” Bu yüzden :: MANIK QRUM· ’ULF mānig qurum uluy “Benim mertebem yüksek.” denir.	qur
QUR· qur ’IJ· QUR iç qur “kemer (<i>minṭaqa</i>).” ’IJ· QUR iç qur “kuşak (<i>wašāḥ</i>).” 0	0
QIR·YAFIY qir yayi “Gizli (<i>mukāših</i>) düşman.” 0	qir
QIR· ’AT qir āt “Kır (<i>samand</i>) at.”	
QIR· qir “Su bendi (‘ <i>arim, musannāt</i>).” 0	0
QIR qir Basık dağ (<i>al-ḥaḍba min al-jibāl</i>).” 0	0

KUR· 'AR kür är Soğuk kanlı (<i>rābiṭ al ja's</i>), yürekli (<i>qawī al-qalb</i>) ve gurulu kişi (<i>šāmix bi-lanf</i>).” Atasözü: KIM· KUR· BULSA' KUW'Z BULVR kim kür bolsa küwāz bolūr “Yiğit (<i>jald</i>) olan gururlu (<i>mutakabbir</i>) olur.” Manzume:	kür P

'AR·TİŞ SUWY YİMA'KY
SİT·FAB· TUTAR BİL·KİY
KUR·MAT· 'ANIK· YURA'KİY
KAL·KA'LİMAT· 'İRKİŞ·UVR

ärtiṣ suwi yemāki
sityap tutar bilāki
kürmät anig yürāki
kälgälimät irkišūr

V

Yämāk bir Qifçāq kabilesidir. “Kabiledekiler [harf.: Ärtiṣ Nehrinin kıyısındaki Yämāk] bileklerini sıvadı, kalpleri güçlü ve yüksek ruhlu (*qawiyya* ‘*aliyya*),¹ bir biçimde üzerimize gelmek için toplandılar.” 0

Z

BIZ biz “Biz (<i>naḥnu</i>).” anlamında bir sözcük. :: BIZ KALDIYMYZ biz kälđimiz “Biz geldik.”	biz
TUZ tüz “Düz (<i>mustawⁱⁿ</i>).” bir şey. Buradan gelerek :: TUZ· YİYR· tüz yēr “düz yer.” denir. 0	tüz
JUZ· çuz Kırmızı veya siyah Çin ipeği. 0	çuz
“Dağların güneş görmeyen yakaları (<i>maḡnuwa</i>).”:	

[I. 273/325]

164

QUZ TA'Γ quz tāγ şeklinde söylenir. Oraya güneş ancak öğleden sonra vurur; çünkü güneşin solunda (' <i>an yasār</i>) kalır; ve her zaman kar ve soğuk olur. Atasözü:	quz

QUZ·DA' QA'R· 'AK· SUVMA'S
QUVY·D' YA'Γ 'AKSUVMA'S·

quzda qār ägsümās
qōyda yāγ ägsümās

0

P

“Dağların kuzey yamacında kar, koyunda yağ eksik olmaz.” 0

“Pahalı nesne (<i>ḡālī</i>): QIZ· NA'NK qiz nāḡ diye çağrılır. Buradan gelerek :: BU·V 'ÄT QIZ 'ALDIM bu ät qiz adlim “Bu atı pahalıya aldım.” denir.	qiz
QIZ qiz “Kız (<i>jāriya</i>).” Bu yüzden :: QIZ QIRQIN· qiz qirqin “kızlar (<i>jawārī</i>).” denir. QIZ qiz “kız evlat (<i>bint</i>).” Bu yüzden :: MANIK QIZM mānig qizim “benim kızım.” denir. 0 Ve bakire (' <i>aḡrā</i>), “yatağa atılacak (<i>muxaddara al-bayt</i>).” anlamına gelen: 'AV· QIZIY äw qizi şeklinde çağrılır. 0 YİNJK· QIZ yinçgä qiz “inci kız (<i>surriyya</i>).” 0 Bu sözcük cariye (<i>jāriya mamlūka</i>) ya da özgür kızlara (<i>ḡurra fatiyya</i>) da söylenir. Kök anlamı “bakire”dir; diğerleri benzetme yoluyla bundan çıkmıştır.	
QIZ QUŠ qiz quš İnsanı üzerine düşecekmiş (<i>yatakāfaḡu</i>) gibi alçaktan uçan kuş. 0	0

QIZ KİŞİY qiz kişi “Cimri (<i>baxīl</i>) kişi.” Arzu şivesi. Atasözü: QIZ KİŞİY SA’WİY YUVRIŦLIY BULM’S qiz kişi sāwi yōriyli bolmas “Pinti adamın ünü yayılmaz, ve o tanınmadan kalır.” Bu söz adının duyulması için cömertlikte bulunan kimse için söylenir. 0	D P
KAẒ̣ kāz “Okun gezi (<i>fuq</i>).” :: ’UQ KAZIY oq kāzi 0 kāz	
KAZ kāz “Tencerenin dibinde kalan (<i>al-qurāra</i>).” :: Süt, un gibi şeylerin tencere dibinde yapışıp kalan parçaları. ’AŞJ̣̣ KIZIY eşiç kāzi . 0	
KAẒ̣ kāz Bir tür Çin ipeğinin adı. 0	
KUZ küz “Sonbahar (<i>xarj̣̣</i>).” küz	
KIZ kiz Misk kutusu (<i>atīda</i>); tahta, kürsü (<i>taxt</i>); elbise çantası (<i>ayba at-tiyāb</i>).” :: Sandık (<i>şiwān</i>) için de aynısı söylenir. KIZDA’KIY KIZ [dikkat] YİBA’Ṛ̣ kizdāki kin yipār “Sandıktaki misk (<i>nāfija misk maşūna fī şiwān</i>) elenmez.” Bu ifade kadınların ağzlarının kokusunun miske benzediği söylemek için kullanılmıştır. 0	kiz
MIZ miz “Biz (<i>naḥnu</i>).” anlamından bir sözcük.	

[I. 275/327]

165

mīm, *bā*’nın bir değişeni; *bā* sözcüğün başında gelir. Buradan gelerek :: BIZ BAṚ̣-DİMİZ **biz bardimiz** “Biz gittik.” :: KALDİMİZ **kāldimiz** “Biz geldik.” denir. Bu kural hem adlar hem de eylemler için geçerlidir. :: A’ĀTİMİZ **ātimiz** “atımız.”

S

BIṢ̣ bis “Pislik (<i>tufāla</i>) veya şarap tortusu.” Bu katran (<i>qīr</i>) gibi bir şeydir. 0 bis	
Oyuzlar bir şeyi abartmak istediklerinde: TAṢ̣ TAKIṚ̣-MA’ tās tāgirmā derler. Bu, kurala aykırıdır. Renkler ve abartma ifadelerindeki kural sözcüğün ilk harfini almak ve ona birçok Türk şivesindeki gibi <i>bā</i> ’ eklemektir, ama Oyuz şivesinde <i>mīm</i> katılır. 0 Örnek. Koyu griy (<i>aybar muşabba</i> ’): KUḄ̣ KVḲ̣ köp kōk şeklinde söylenirken, Oyuzlar: KUM KVK kōm kōk şeklinde söylerler. 0 KVK kōk “koyu griy (<i>akhab</i>)” anlamındadır. Türkler ilk <i>kāf</i> ı alırlar, <i>bā</i> ’ya onu eklerler ve abartma bildiren edat olan KUḄ̣ köp şeklinde söylerler, sonra da ona renk ismini katarak: KVK kōk derler. Oyuzlar <i>bā</i> ’yı <i>mīm</i> ’e değiştirir ve: “koyu griy.” için KUM KUVK kōm kōk derler. 0 “Sarı (<i>aşfar</i>) için : SARİŦ̣̣ sariy denir. “Koyu sarı (<i>aşfar fāqi</i> ’): SAḄ̣ SARİŦ̣̣ sap sariy şeklinde söylenir. <i>Sīm</i> , SARİŦ̣̣ sariy sözcüğünden alınır, sonra abartma ifade etmek için <i>bā</i> ’ya eklenir ve ondan sonra da renk ifadesi getirilir. 0 “Açık gök (<i>faḍā</i>)”:: YAZIY yazi şeklinde söylenir. Bunun pekiştirmesi yapılmak için: “geniş açık gök (<i>faḍā afyaḥ</i>).” anlamındaki YAḄ̣ YAZIY yap yazi şeklinde söylenir. Bütün pekiştirmeler bu kurala göre yapılır. Ama <i>bā</i> ’yı <i>sīm</i> ’e değiştirme için kural yoktur.	
TAṢ̣ tas “Kötü (<i>radī</i>).” bir şey. Oyuz şivesi. :: BUV A’ĀT TAṢ̣ TAKUL bu āt tas tas tāgöl “Bu at kötü değil.”	
TUṢ̣ TUṢ̣ tos tos Keçe ya da elbise gibi nesnelere vurunca çıkan ses. Bu yüzden :: TUṢ̣ ¹ tos TUṢ̣ ¹ ’URDIY tos tos urdi	

[I. 276/329]

166

165 1. U (kahverengi) A (siyah)’dan değişti.

“Tıp tıp vurdu.”	
KAS· kās “Bir nesnenin parçası (<i>qiṭ’a</i>)” :: BİYR· KAS· ’ATM’K bir kās ätmāk “bir parça ekmek.” 0	kās
KAS· kās “Abdest (nubla [tanımlanmış]) bozduktan sonra temizlenmek için kullanılan nesne.”	
KIS· kis “Kadın, eş (<i>zawja</i>).” Bu yüzden :: ’ANIK KİŞİY ¹ anig kisi “onun eşi.” Bazıları kis bu sözcüğü iyelik ekiyle (<i>ma’ al-iḍāfa</i>) kullanırlar; :: ’UL KİŞİY ² ’AL·DİY ol kisi aldı “O eş aldı (<i>xaṭaba z-zawja</i>).”	

Š

BUŠ YILQY boš yılqi “Serbest bırakılan (<i>musayyaba</i>) bir hayvan.” Bu yüzden :: ’UL ’İSLA’R BUŠ· ol ešlār boš (qildi) “O kadından boşandı (<i>tallaqa</i>).” – “o serbest kalmasına (<i>ahmala</i>) müsaade etti.” :: ’UL QUL BUŠ QILDY ol qul boš qildi “O hizmetçisini serbest bıraktı (<i>a’ṭaqa</i>).” 0 “Özgür adam (<i>ḥurr</i>)”: BUŠ boš şeklinde çağrılır. Atasözü: BUŠ NA’NK K’ ’IDİY BULM’ S· boš nāḡkā idi bolmās 0 “Boş bırakılan (<i>muhmal</i>) malın sahibi olmak. Bu söz malını korumakla emrolunan kimse için söylenir.” 0	boš
TUŠ· tüš “Konulacak yer ve zaman (<i>manzil, waqt an-nuzūl</i>).” 0 Buradan gelerek :: TUŠ· ’UVDIY tüš ödi “konulacak zaman.”	tüš
JAŠ čāš “Firuze (<i>fayrūzaj</i>).”	Manzume: čāš

YARATY YAŠIL JAŠ
SAWUR·DIY ’URNK QAŠ·
TIZİL·DIY³ QARA’ QUŠ
TUN KUN ’UVZA’ YURKANUVR⁴

yaratti yaš čāš
sawurdi ürün qaš
tizildi qara quš
tün kün ūzā yörgänūr

V

Göğü anlatarak diyor ki: (Tanrı) firuze gibi yeşil göğü yarattı; üzerine yeşim gibi yıldızlar saçtı” – beyaz bir taştır ki ondan yüzük taşı yapılır; “Mizan (*al-mīzān*) yıldızı dizildi” –bu yıldız Türk şivelerinde: QARA’ QUŠ **qara quš** şeklinde çağrılır; “gece ve gündüzü birbirinin üzerine örter” 0

JİŠ JİŠ čiš čiš Kadın çocuğu iŧetmek (‘ <i>inda ibāla aŧ-ŧabī</i> ’) istediği zaman böyle der; binici de yürüdükten sonra atı iŧetmek isterse böyle der.	čiš
SİŠ· siš “Piş (<i>sufūd</i>).” Tutmāç (<i>minzām tutmāj</i>) dedikleri yemeği dizmek için kullanılan alete: SİŠ siš denir. 0	siš
QUŠ· quš “Kuş (<i>ṭayr</i>).” Bu bir tür isimdir, sonra onlar özel adlarla adlandırılırlar. Buradan gelerek: ’URNK· QUŠ· ürün quš “beyaz şahin (<i>bāzī abyad</i>)”; QAR’ QUŠ· qara quš “kartal (<i>uqāb</i>); 0 TAWAY QUŠ· tewe quš “deve kuşu (<i>na’ām</i>)”; 0	uš

- 166 1. *Tašdīd* (~) kahverengiyle.
2. Š’nin üç noktası kahverengiyle.
3. Z, R’den değişti (nokta kahverengiyle).
4. Y’nin iki noktası kahverengiyle.

[I. 278/331]

167

YUVN QUŞ: yūn quş “Tavus (<i>tāwūs</i>)”; 0	’IYL QUŞ: ēl quş “karakuş (<i>raxama</i>).”
QAR’ QUŞ qara quş “Jüpiter (<i>muštari</i>).” gezegeni. :: QAR’ QUŞ TUTDY qara quş tuydi “Karakuş doğdu.” Onlara göre bu yıldız sabah vakti doğar. 0	
QAR’ QUŞ qara quş “Deve ayaklarının uçları (<i>aṭrāf axfāf al-ibil</i>).” Oğuz şivesi. 0	D
QIZ QUŞ qiz quş Tüylerinin rengi bukalemuna (<i>abū barāqış</i>) benzeyen bir kuş adı. 0	
QİŞ qış “Kış (<i>šitā</i>).” Atasözü: QİŞ QUNUQY ’UVT: qış qonuqi ôt “Kış konduğu ateş.” 0	qış P

[F]

TAF tāw “Hile, tuzak (<i>makr, ḥīla</i>).” Atasözü [= 43 adiy]: ’AWJY NAJ’ A’ĀL BILSA’ ’A DIF’ NJ’ YUVL BILYR awçi nāçā āl¹ bilsā adiy ança yöl bilīr 0 “Avcı ne kadar hile bilse, ayı da o kadar kaçış yolu bilir.” 0	tāw P
JIF’ çiw Hurma, üzüm gibi şeylerin “kaynaması (<i>yalayān</i>)” sırasında çıkan ses.	çiw
QIW qiw “Şans, baht (<i>baxt, dawla</i>).”	qiw

Q

TUQ KİŞY toq kişi “Tok adam (<i>šab’ān</i>).”	toq
TUQ ’AR’ toq ār “Başında saçı olmayan kişi,” Türklerdeki gibi (<i>allaḡī la ša’ar ‘alā ra’sihi kamā li-t-türk</i>). :: TUQ YILQY toq yilqi “Boynuzsuz (<i>ajamm</i> [tanımlanmış]) hayvan.”	
TUQ TUQ ’TY toq toq etti Taşın taş vurulması gibi katının (<i>muşmat</i>) birbirine vurulmasından çıkan ses. 0	
’R KİŞİY ² BIRLA’ TUQ TUQ BULDIY ār kişi birlä toq toq boldi “Karı ile koca arasında geçimsizlik oldu (<i>waqa’at al-xuṣūna bayn ar-rijal wa-l-mar’a</i>). 0	
JAQ çaq Bir şeyin “özünü, aynını (<i>‘ayn aš-šay’ wa-nafsuhu</i>).” bildiren sözcüktür. Bu yüzden :: JAQ ’UL ’AT’NIY TUT’GİL çaq ol atni tutyil “Atı tut!” :: JAQ: ’UMAJNY ’UR’GİL çaq amaçni uryil “Nişanı vur!” 0	çaq
JAQ JUQ çaq çuq Odun, ceviz, kemik gibi şeylerin “kırılması (<i>kasr</i>)” sırasında çıkan ses. Buradan gelerek :: JAQ: JUQ ’ATY çaq çoq etti denir. 0	çaq çuq
JAQ çiq Bu da bir ses ifadesidir. 0 :: ’UL ’ANY ’UR’DIY JAQ: ’AT’MADIY ol ani urdi, çiq etmädi “O, onu itti, ama o çitini çıkarmadı (<i>mā ta’allama wa-mā šāḥa</i>).” 0	çiq
ZAQ ZQ zaq zaq Koçları tos yapmaları için kışkırtmak (<i>niṭāḥ</i>) amacıyla kullanılan bir söz.	zaq
SAQ SAQ saq saq Nöbetçinin, bekçinin kaleyi ve atları koruması için uyanık olmasını (<i>tayaqquṣ</i>) emreden ifade. :: SAQ SAQ: saq saq	saq

167

1. Dikkat, **tāw** hatalı.2. *Tašdīd* (~) kahverengiyle.

[I. 279/333]

168

“Uyanık ol! (<i>kūnū ayqāzan</i>).” Böylece “akıllı ve uyanık (<i>faṭīn, mutayaqqiz</i>) adam: SAQ ’AR’ saq ār şeklinde çağrılır. 0	
SUQ’ YALNKVS ’AR’ suq yalḡūs ār “Arkadaşı olmayan, yalnız kişi (<i>al-wahid al-munfarid la anis lahu wa-la mu’āwin</i>).”	suq

K

BAK’ NA’NK bāk nāḡ “Sağlam (<i>muḥkam</i>) şey.” 0	bāk
BUK būk “Ağaçlık (<i>ajama</i>).”	būk
TAK tāk “Amaçsızlık (<i>lā qasḡa</i>).” ifade eden bir sözcük. Bu yüzden :: TAK’ KAL’DIM tāk tāk kāldim “Sebepsiz geldim (<i>bilā qasḡd li-ṣay</i>).” 0	
:: TAK’ TUR tāk tur “Sessiz ol! (<i>uskut</i>).” Oğuz şivesi.	D
JAK’ ¹ JUK’ ¹ čāk čūk “değersiz, eski mal (<i>al-xurṭī min al-matā</i>).” 0	čāk čūk
JUK JUK čök čök Deveye diz çöktürmek (<i>yunāxu biḡā l-ba’īr</i>) için kullanılır. 0	čök
JIK JIK čik čik Keçiye çağırma ya da gütmek (<i>du’ā al-jady wa-kaḡālika idā sīqa</i>) için kullanılır.	čik
JIUK’ čik Aşık oyununda (<i>al-ka’b</i>) kullanılan bir sözcük. Aşık yan yattığında (<i>idā waqa’a li-baḡnihi</i>) JIUK TURDIY čik turdi şeklinde söylenir. 0	
:: DUK ’UR’DIY dūk urdi “Yumruğu ile yavaşça vurdu (<i>ḡaraba bi-kaffihi ḡarban xafṭī^{an} majmū^{an} anāmīluhu</i>).” 0	dūk
DUK MINK dūk miḡ “Binler (<i>mā bayn al-ulṭf</i>).” :: DUK MINK YARMA’Q’ dūk miḡ yarmāq “bin paralar.” 0	
Eğer bir şeyler “ayakta duruyorsa (<i>qa’im^{an}</i>)” ona: DIK’ TURDIY dik turdi denir.	
SIK sik “Erkeklik organı (<i>‘ard ar-rajul</i>).” Maḡmūd [al-Kāṣyarī] şöyle belirtir: Tanrının kitabına karşı saygı ve yüceltme olmak üzere, Türkler arasında bilgisiz kadın ya da erkekler yanında bir Kur’an okuyan kişi şu ayetleri okuduğunda: <i>wa-āṭat kulla wāḡidatⁱⁿ minhunna sikkīn^{an}</i> (K. 12: 31 “sonra onların her birine bir bıçak verdi”); ve: <i>mā yaṭfaḡi llāhu li-n-nāsi min raḡmatⁱⁿ fa-lā mumsika lahā wa-mā yumsik fa-lā mursila lahu ba’dihi</i> (K. 35:2 “Allah bir kimseye yardım ederse, hiç kimse onu tutamaz, hiç kimse ondan sonra gevşeyemez.”). sesini kısımalı; çünkü onlar anlamını bilmedikleri için kendi dillerindeki anlamı alırlar ve gülerler. Bu yüzden günaha girerler. Yine bunun gibi <i>in hāḡdā illā xtilāq</i> (K. 38:7 “Bu apaçık bir davet”) ayeti okunurken sesin kesilmesi gerekir, çünkü Türk dillerinde TIL’Q’ tilāq “kadınlık organı (<i>farj al-mar’a</i>).” demektir. Oğuzlar arasında <i>a’antum anzaltumūhu min al-muzni am naḡmu l-munzilūn</i> (K. 56:69 “Sen onu bulutlardan aşağı gönderdin mi veya biz gönderdik mi onu?”) ayeti okunurken soru edatı olan <i>am</i> sözcüğü alçak sesle okunur, çünkü ’AM’ am Oğuz şivesinde “kadınlık organı (<i>farj al-mar’a</i>).” demektir.	D

[I. 281/335]

169

Sözcüğün anlamını bilenler için okunuşun zararı yoktur. 0

168 1. K’nin çizgisi L’ye benzesin diye çizilmiştir.

ŠUK_ šük Susturma edatı. Türkler: ŠUK_ šük tur “sessiz ol! (<i>uskut</i>).” Şeklinde söylerler.	šük D
:: 'UL MUK TURDIY ol mük turdi “O belini bükerek durdu (<i>qiyām ar-rāki</i>).”	mük

L

BUL 'ĀT bol āt 'UTR BUL oñar bol “Ayaklarında ak (<i>muḥajjal</i>) olan at.” “alını akıtmalı bol olan (<i>ayar muḥajjal</i>) ata: 'UTR BUL oñar bol denir.	
“Üzerinden yıllar geçerek tadı bozulan tahıla” :: BUL TARIĠ bül tariy denir. Yağmur ve yaşlılıkta da böyledir. “Zamanla bozulan (<i>baliya min tūl az-zamān</i>)” şeylere: BUL bül denir. Bu, anlam ve ses bakımından Arapça'ya yakındır, çünkü bu Arapça'da <i>baliya</i> , Türk dillerinde BUL bül 'dür. 0	bül
TIL til “Söz (<i>kalām</i>).”:: 'UL 'ANKAR TIL TAKURDY ol añar til tagürdi “O, ona diliyle söz kondurdu (<i>aḡā</i>).” 0	til
TIL til “Dil (<i>lisān</i>).” Atasözü: [=66 ārdām , 501 tīl]: 'AR-DAM BAŞIY TIL ardām baši til “Faziletin başı dildir.”- Bununla [Arapça'da] söylendiği gibi, <i>al-mar' maxbū taḥta lisānihi</i> (Adam dilinin altındakini saklar”) iyi söz murad edilir.	P
TIL til “Şive (<i>luḡa</i>).” :: 'UTZ TLY oyuz tili “Oyuz şivesi.” :: YABA'QV TILIY yabāqu tili “Yabāqu şivesi.” Bu sözcük anlam olarak Arapça'ya da uygundur, çünkü Arapça'daki <i>al-lisān</i> (“dil”) “söz” (<i>kalām</i>), “dil” (<i>luḡa</i>) diye ayrılır; takip eden mısradaki gibi: <i>innī atatnī lisān^{un} lā usarru bihā min 'alwa lā 'ajab^{un} fīhā wa-lā saxarū</i> 0	

(“Benim katılmadığım bir yerden, üstten bana bir sözcük [*lisān ... arāda bihi l-kalima*] geldi; bunda acayip bir şey ya da alay vardır.”)¹

“Düşmandan alınan tutsak (<i>al-axīd min al-'adū</i>)” : TIL til diye çağrılır. Buradan gelerek :: TIL TUTYM til tuttīm “Ben bir düşman tutsak aldım.” denir, - düşmanın durumunu görmek için. 0	
JIL čil “Deride ortaya çıkan iz (<i>aṭar aḡ-ḡarb fi l-jild</i>).”	čil
“Yöntemsiz kişi (<i>axraq al-yad</i>)” ŠAL ŠUL 'ALIK-LIK: šal šul āliglig şeklinde çağrılır.	šal šul
QUL qul “Köle (<i>'abd</i>).” Atasözü: QUL YAFY 'IT: BURIY qul yayi, it bori 0 qul “Kul bir köle (eğer efendisinin malını eline geçirirse, onu bitirir, fırsat gözler) düşman gibi davranır; köpek de (bulunduğu ev için kurt gibidir çünkü yiyecek bulduğu zaman hiç çekinmez).” Bu söz kölenin sahibine karşı sevgisi olmadığı göstermek için kullanılmıştır. 0	P
QIL qil “Bir adamın kılı (<i>ša'ra</i>).” 0	qil
QIL QUŠ qil quš “Yaban kuşu (<i>subad</i>).” Ördeğe benzer (<i>ka-l-iwazz</i>) bir kuş	

169 1. A'šā Bāhila tarafından yazılan bir mersiyeden. Tawḥīdī'nin, Kitāb al-Imtā' wa-l-Mu'ānasa, Vol. II, P. 199, editörlerine göre, *lisān* burada *risāla* (“mesaj”) anlamındadır; “üstten” Üst Jajd'(*Khināzat al-Adab*'da yer alıyor) den anlamındadır ve A'šā's *Dīwān*'ın Avrupa baskısı '*ajab* yerine *kaḡab*'a sahiptir. Bakınız ed. R. Geyer (Gibb Memorial Series, 1928), p. 266 (line 4: *innī atātī lisānun lā usarru bihil min 'alwa lā kaḡibun minhu wa-lā suxuru*) ve p. 251-2'nin notları.

[I. 282/337]

170

İlkbaharda gelir, beyler onu birbirlerine hediye ederler. “kıl kuyruk” (<i>aş’ar aḡ-danab</i>) anlamında QIL QUDRUQ qil quḡruq şeklinde de söylenir. 0	
KUL kül “kül (<i>ramad</i>).” Atasözü: KUL ’URKNK’ KUVZ ’URSA’ YIYK kül ürginçä kül kōz ürsä yēg “Küle üfleyeceğine köze üflese daha iyidir.” 0 Bu söz küçük işleri P bırakıp büyük işler yapmakla emrolunan kişi için söylenilir.	

M

TAM tam Bir kapının “türkazi (<i>lizāz</i>).” Buradan gelerek :: QBUḡ TAMLTŸ qapuy tam tamlatti “O kapıyı türkazladı.” denir.	
TUM· tum Kök anlamı “soğuk” (<i>al-bard</i>); ama: “her soğuk şey (<i>aş-şay’ al-barīd</i>).” için tum olduğu gibi “soğuk (<i>al-bard</i>) için de TUMLT tumliḡ kullanılır.	
TUM· tum “At renklerinin tek renk (<i>bahīm</i>) olanı.” Bu yüzden :: TUM QARA’ ’AT· tum qara at “bütün kara atlar (<i>bahīm aḡham</i>)” denir. 0 :: TUM TURḡ ’T tum toruy at “tüm doru atlar (<i>kumayt bahīm</i>)” 0	
JIM çim Bir şeyin çiğ ya da yaş olması istenildiği zaman pekiştirme için kullanılır. Bu çim yüzden :: JIM· YIYK ’AT· çim yīg āt “çok çiğ (<i>niyy jidd^m</i>) et.” denir. :: JIM· ’UL TUḡN cim öl tōn “çok ıslak elbise (<i>raḡb jidd^m</i>).” 0	
JIM· çim “Ayrık otu (<i>tīl</i>).” Yerden yan köklü olarak kesilir, kurutulur; sonra da ateş yakmak için tutuşturucu olarak kullanılır. :: JIM· BIḲTİY çim biḡti “O çim biḡti.”	
SUM· SUJK NA’NK süm süçig nāḡ “Çok tatlı (<i>ḡulw jidd^m</i>) bir şey.” Oḡuz süm şivesi. 0 D	
QUM· qum “Kum (<i>raml</i>).” Çigil şivesi. Oḡuzlar bu sözcüğü bilmiyorlar. qum D	
KAM· kām “Hastalık (<i>dā</i>).” Buradan gelerek :: ’AT· KAM·LANḡDİY at kāmlandı kām “At hastalandı.” denir.	
KUM kōm Oḡuz şivesinde Griy renk için pekiştirme sözcüğü. :: KUM· KVK kōm kōk kōm “koyu griy (<i>aḡbar jidd^m</i>).” 0	
KIM kim “Kim? (<i>man</i>).” anlamında bir soru edatı. :: BUV KİYM bu kīm “Bu kim?” kim O tekil ve çoğul için kullanılır. Oḡuzlar: “Senin kabilen kim? (<i>man al-qalība</i>).” anlamında D BUVY KYM bōy kīm derler. Bu topluluk adıdır.	

N

BAN bān “Ben” (<i>anā</i>). anlamında bir sözcük. :: BAN BAR·DIM bān bardim “gittim.” bān Oḡuz şivesi. Türkler MANḡ mān derler. D	
TUNḡ tūn “Gece (<i>layla</i>).” Buradan gelerek :: TUḡN·LA’ KAL·DIM tūnlā kāldim “Gece tūn geldim.” denir.	
TINḡ tin “Ruh, nefes (<i>rūḡ, nafas</i>).” Buradan gelerek :: ’ANIK TİYNİY KASİL·DIY tin anig tīni kāsildi	

[I. 284/339]

171

“Onun soluğu kesildi ve ruhu çıktı.”		
TIN tīn “Yular (<i>miqwad</i>).” Bu yüzden :: TIN TIZ·KIN· tīn tizgin “yular ve dizgin.”	0	
JIN· çin “Doğruluk (<i>şidq</i>).” Bu yüzden :: JIN· SUVZLA’R çin sözlār “O doğruca konuşur çin (<i>yaşduqu l-kalām</i>).” denir. :: JIN’ AY·DINK çin aydiğ “Doğru söyledin.”		
SAN· sān “Sen (<i>anta</i>).” anlamında bir sözcük. Türker çocuk ve uşak gibi kendilerinden yaşça ufak olanlara derler. Saygı için onlar <i>zāy</i> ile: SIZ· siz derler. Oğuzlar işi tersine döndürür. Onlar yaşlı insanları <i>nūn</i> ’la SAN· sān şeklinde, gençleri ise <i>zāy</i> ’la SIZ· siz şeklinde çağırırlar. İkincisi çoğullar için de kullanılır. Kurala göre SIZ· siz topluluk bildirir.	D	
0		
QIN qin Kılıç veya bıçak “kını (<i>jafn</i>)” :: QILJ QIYNİY qiliç qini “kılıç kını.”	0	qin
KAN· kān Doğu bölgelerinde “şehir” (<i>kull balda fī diyār aš-šarq</i>). Bu KAN·D· kānd şeklinden kısaltılmıştır.		kān
KUN kūn “Güneş (<i>šams</i>).” :: KUN TUḠ·DIY kūn toydi “Güneş doğdu.” Atasözü: KUNKA’ BAQ·SA’ KVZ· QAMA’R· künkā baqsa kōz qamār “Güneşe bakanın gözü kamaşır.”	0	kūn P
KUN· kūn “Gün (<i>yawm</i>).” :: BUḠ KUN BAR·FIL bu kūn baryil “bugün git.” Aydınlık güneşten geldiğinden böyle denir.		
KIN YBA’R· kin yipār “Misk göbeği (<i>nāfiḡa misk</i>).”	0	kin
MAN mān “Ben (<i>anā</i>).” anlamında bir sözcük. Türk şivesi.	0	mān D
MUN mūn “Çorba (<i>maraqa</i>).” Yağmalar arasında ben onların: “çorba getir” anlamında MUN KALDUR mūn kāldūr dediklerini duydum, ama onlar şehriye çorbası (<i>iḡriya</i>) getirdiler, çünkü onlar bundan onu anlarlar.		mūn D
Türk şivelerinde yazılarda veya bu yazıda bu sözcüklerde <i>līm</i> harfinin sokulmasına müsaade edilir. Ama telaffuzda onun varlığı benim onların şivelerinde yazdığım gibidir.	0	G

Salim İki Harfli Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

[I. 286/341]

172

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortası sükunlu *fa’l*, *fi’l*, *fu’l* kalıbı

T

BART bart Şarap ve şaraba benzeyen akıcı şeylerin ölçüsü (<i>nayṭal aš-šarāb</i>); bir ölçü kabı (<i>mikyāl</i>).”	0	bart
YART· bart “Su içilen bardak (<i>kūz</i>).” Oğuz şivesi.		D
YART YURT TUTY bärt bürt tutti “Ansızın onu her yandan yakaladı (<i>min kull jānib faj’at^{an}</i>).”	0	bärt bürt
YUR·T bürt “Kabus (<i>jāṭūm</i>).” O, KTY BURT kōti (?) bürt şeklinde de çağrışabilir.		bürt
BYRT [dikkat] bert “Efendinin (<i>mawlā</i>) her sene kölesinden aldığı vergi (<i>darība</i>).” En iyi telaffuz <i>yā</i> ile BYRT bērt .	0	bert
:: ’ANIK TUḠNIN TIR·T YIR·TY anig tōnin tirt tirt yirtti “O, elbisesini cart diye yırttı (<i>min yayr mubālāt bihi</i>).”	0	tirt

TURT YARMA'Q tört yarmāq “Dört (<i>arba'a</i>) para.” Bunun gibi her “dört”: TUVR:T: tört tört şeklindedir. En iyi telaffuz <i>vāv</i> ile: TUVRT: tört şeklindedir.	
Bir şeyin döküntüsü (<i>duqāq</i>) ve parçaları (<i>ruḏāq</i>): JAR:T JUR:T: çärt çürt çärt çürt şeklinde söylenir. Bu yüzden :: BZINIK 'ANDA' BYR: JART 'ALFUVMIZ BA'R çärt biziñ anda bñ çärt alyūmiz bār “Bizim ondan bir parça (<i>kisra</i>) alacağımız var.” denir.	
“Dişlerinin arasından tükrük saçan kimse (<i>min xilāl asnāhihi</i>)” için: JIR:T: SUVD: TIY çirt çirt sūdti denir.	
SAR:T: sart “Tüccar (<i>tājir</i>).” Atasözü: SAR:T 'AZUQY 'ARIF BULSA' YULDA' sart YYR sart azuqi ariy bolsa yēr. 0 Biz bunu yukarıda [45 azuq] anlatmıştık. 0 P	
:: 'ANIK 'A DA'QIY SAR:T SURT QILDY anig aḏāqi sart surt qildi “Onun ayağı ses çıkarttı” – Bu ayağın pabuç içinde çıkarttığı ses gibidir.	sart surt
SIR:T sirt “Kalın kıl (<i>hulb</i>).” ¹	sirt
Oyuzlar her “Bayır (<i>tul'a</i>)” ya da “küçük vadiye (<i>wādī ṣayīr</i>)” SIR:T sirt derler.	D
QAR:T qart “Yara (<i>qarḥ</i>).” Bu yüzden “huysuz kişiye (<i>ṣakis al-xuluq</i>): QART 'AR: qart qart ār denir. 0	qart
QURT: qurt Türkler arasında “soğulcan (<i>dūd</i>).”; Oyuzlar “kurdu (<i>ḏi'b</i>)” QUR:T: qurt qurt diye söylerler. 0 D	
:: 'ALIK: QART: QURT 'ATY ālig qart qurt etti “Parmaklarını çıtlattı (<i>tafarqa'at qart qurt al-aṣābi</i>).”	
QIRT 'UT qirt ot “Kısa (<i>qaṣīr</i>) ot.” Benzer şekilde “kısa saç”: QIRT SAJ qirt saç diye qirt söylenir. 0 Ve “kötü huylu ve cimri kişi” (<i>baxīl, sayyi' al-xuluq</i>): QIR:T: KIŞY qirt kişi şeklinde çağrılır.	
:: 'AT: 'AR:BA'NY KURT KURT YIYDIY: at arpāni kürt kürt yēdi “At arpayı kürt	kürt

[I. 287/343]

173

kütür kütür yedi (*bi-xaḏd*).” Hıyar ve benzeri şeyleri ses çıkartarak (*axḏada*) yiyen kimse için de böyle denir.

KURT **kürt** *an-nab'*. Yay, kamçı, değnek yapımında kullanılan kayın.

J

:: 'AR: TURMUZNY QARJ QURJ YYDY ār tarmuzni qarç qurç yēdi “Adam qarç qurç hıyarı kıtır kıtır (<i>bi-xaḏd</i>) yedi.” 0	
“Çelik (<i>ḥadīd ḏakar</i>)” QUR:J: ATAMUR qurç tāmür şeklinde söylenir. Bu sözcük qurç dayanıklı ve yiğit (<i>jilād</i>) kişiler için kullanılır, bu yüzden “yiğit (<i>ṣilāb</i>) adam.” Anlamında QUR:J 'ARAN: qurç ārān denir. “İçi dolu, sert (<i>muṣmat ṣalb</i>)” şeyler için de böyle denir. 0	
MUR:J murc “Karabiber (<i>filḏif</i>)”	murç

[D]

KAṆD kānd “Şehir (<i>balad</i>).” Kaşyarlar “oturma yeri (<i>balad al-iqāma</i>) anlamında ’UṚ·DỤV KANḌ: ordu kānd derler, çünkü Afrāsiyāb havanın güzelliğinden dolayı burada oturuyordu; Burası aşağı Çin’dir. Manzume:	kānd N

KAḶNKIZLAYUV [dikkat] ’AQ̣·TIMZ
KANḌ·LAR ’UZA’ JIQTIMZ
FURXAṆ· ’AWIN YQTIMZ
BURXAṆ ’UZA’ SIJTIMZ

kālgınlāyü aqtimiz V
kāndlār üzā çıqtimiz
furxan āwin yiqtimiz
burxan üzā siqtimiz

Uygurlara yapılan akını anlatarak diyor ki: “Onların üzerine sel gibi aktık; onların şehirleri içine girdik; put tapınaklarını yıktık; putların başlarına işedik.” Müslümanlar arasında bir gelenektir, bir gayr-i Müslim ülkesi zapedildiğinde onları aşağılamak için putlarına işerler. 0

KND kānd “Köy (<i>qarya</i>)” (Oyuzlar ve onlarla ilişkili olanlar arasında); “kasaba (<i>kūra</i>)” (Türklerin çoğu arasında). Feryāna kasabasına (<i>qaşaba</i>) “özkent (<i>balad anfusina</i>).” anlamında: ’UVẒ· KANḌ ōz kānd denilir. Onun büyüklüğü dolayısıyla ona “semiz şehir (<i>balda samīna</i>)” anlamında SAMIẒ· KAṆḌ sāmiz kānd de denir. İranlılar ona Samarkand derler.	D N N

S

BAṚṢ: bars “Leopar (<i>fahd</i>).” 0 BAṚṢ: bars Türklerdeki on iki yıldan biri. 0 bars Türkler on iki hayvanın adını alarak 12 yıla ad olarak vermişlerdir. Çocukların doğumlarını, savaşlarını, bu yılların dönmesi (<i>dawarān</i>) ile hesap ederler. 0 Bu geleneğin kökeni şöyledir: Türk hanlarından biri kendisinden birkaç yıl önce meydana gelmiş olan bir savaşı öğrenmek istemiş ve onlar savaşın yılı

[I. 289/345]

174

konusunda yanılmışlardır. 0 Bu yüzden Hakan kurultayda adamlarıyla bir bir istişare yapar. O: Biz bu tarihte yanıldık. Öyle ise bizden sonrakilerde yanılacaklar. Biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sayısınca her yıla bir ad verelim. Savaşları o yılların geçmesiyle anlayalım. Aramızda unutulmaz bir hatıra olarak kalsın, dedi. Onlar da Hakani onayladılar. Sonra Hakan ava çıkar, yaban hayvanlarını İla ırmağına doğru sürmelerini emretti. Halk bu hayvanları suya doğru sürdü. On iki farklı hayvan suyu geçer, ve her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak verilir. İlki: SIJ̣·Γ̣Ạ’Ṇ: siçyān “fare (<i>fāra</i>).” Bu ilk geçendi, bu yüzden takvimin en başına konuldu. Bu kullanımı şunlar izler. :: SIJ̣·Γ̣Ạ’Ṇ YILY siçyān yili “fare yılı”; 0 sonra: ’UVḌ YILİY ūd yili “öküz yılı (<i>baqar</i>)”; sonra: BAṚṢ: YILİY bars yili “pars yılı”; sonra: TẠWIŞ̣Γ̣Ạ’Ṇ YILİY tawışyān yili “tavşan yılı (<i>arnab</i>)”; sonra: Ṇ’Ḳ LVV ¹ YILİY nāg (lū) yili “timsah yılı (<i>timsāh</i>)”; 0 sonra: YIḶẠ’Ṇ YILİY yilān yili “yılan (<i>hayya</i>) yılı ² ”; sonra YUṆḌ: YILİY yond yili “at yılı (<i>faras</i>)”; 0 sonra: QỤVỴ: YILİY qōy yili “koyun yılı (<i>yanam</i>)”; sonra: BİYJIṆ: YILİY bēçin yili “eşek (<i>qird</i>) yılı”; 0 sonra:

- 174 1. Çizginin altında (sözlük sonradan eklendi?).
2. EY. *sana wahya, wahya* sözcüğünü hesaba katma.

TAQA'ṬUV YILİY taqāyū yili “tavuk (<i>dajāj</i>) yılı”; sonra: 'IT· YILİY it yili “köpek (<i>kalb</i>) yılı”; sonra: TUNKUZ YILİY toṇuz yili “domuz (<i>xinzīr</i>) yılı.”
Takvim TUNKUZ toṇuz yılına ulaştığında tekrar başa döner: SIJ·ṬA'N· siçyān “sıçan.” yılına.
Bu kitabı yazdığım yıl: Muḥarram, 466, YIL·A'N· YILİY yilan yili . Bu yıl sona erdiğinde '70 ³ yılı başlar, sonra at yılı başlar: YUND YLY yond yili .
Hesap sana gösterdiğim gibidir.
Türkler bu yılların her birinin bir hikmeti (<i>ḥikma</i>) olduğunu düşünürler,

[I. 290/347]

175

Ve ondan uğurlu sayarlar. Onlar: “eğer yıl: 'VD YILY ūd yili ise ör. öküz yılı –savaşlar artarmış, çünkü öküzler vuruşurmuş. 0 Eğer yıl tavuk yılı ise yiyecek çok olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkar, çünkü tavuğun yemi danedir ve onlar daneyi bulmak için çöpleri birbirine karıştırır. Eğer yılan ya da timsah yılı ise, yağmur çok yağar ve bolluk olur, çünkü böyle hayvanlar suda yaşar. Eğer domuz yılı gelmişse kar ve soğuk olur.” Onlar her yıl için böyle şeyler ileri sürerler.
Türklerde haftanın yedi gününün de adı yoktur, çünkü hafta [sadece] İslâm'la girmiştir. Ay adları için Arapça adlar kullanılır. Göçebe ¹ ve Müslüman olmayan Türkler yılı dört mevsime göre adlandırır: Her üç aylık zaman diliminin bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir. Örneğin, baharın başlangıcı, Nayrüz'dan sonra, “oğlak (<i>jady</i>) ayı” anlamında 'UṬLA'Q 'AYİ oylāq ay biçiminde söylenir, sonra “büyük oğlak ayı” anlamında: 'LUT 'UṬLA'Q 'AYİ uluy oylāq ay gelir – çünkü ikinci ay uzundur; 0 sonra: “büyük ay” anlamında 'LUT 'AY· uluy ay gelir – çünkü o yaz ortasıdır, yeryüzünde nimetler artar, hayvanlar artar. Kalanlar az kullanıldıkları için burada bahsetmiyorum. 0
BAR·S bars Pire, bit gibi hayvanların ısırmasından vücutta çıkan “şişlik (<i>waram</i>)”: 'NIK 'ATY BAR·S BULDY anig äti bars boldi “Onun derisi kabardı (<i>tawarrama</i>).”
TAR·S tärs “Zor (<i>ša'b</i>).” şey. Buradan gelerek :: TAR·S 'IYŠ tärs iš “zor iş.” denir. 0 tärs
'UL 'ANY JAR·S JAR·S 'URDIY· ol ani çars çars urdi “O, onu çat çat dövdü.” çars Benzer şekilde “o, her yandan ona vurdu (<i>min kull jānib</i>) anlamında: TRS TRS 'URDY tars tars urdi denir. 0
QARS qars “Deve veya koyun tüyünden yapılan elbise (<i>kisā</i>).” 0 qars

[I. 291/348]

176

:: 'UL QAR·S QAR·S 'AYA' YAB·TY ol qars qars aya yapti “O ellerine vurarak ses çıkarttı (<i>šaffaqa bi-yadayhi</i>).” Bu el çırpma da çıkan sestir.

F

:: TA'M· KULF YQLDY tām külf yiqildi “Duvar aniden gürültüyle yıkıldı (<i>bi-šawt wa-sur'a</i>).” külf

3. Kenar notu kahverengiyledir. “düzeltme: yıl '67.”

175 1. “Göçebeler kenar notuyla eklenmiştir (orijinali kopya eden).

Q

:: 'AW BAR:Q äw barq “Ev bark (<i>bayt wa-dār</i>).” BAR:Q barq asla yalnız kullanılmaz, barq sadece çift olarak kullanılır.		
Vücutun “uzunluğu (<i>tūl</i>)” TUR:Q: turq diye söylenir. Buradan gelerek :: BİYR: turq SUNKUUV TUR:QY bīr süñü turqi “bir süngü uzunluğu kadar (<i>qadr tūl al-qanāt</i>).” denir.		
::YIYR: 'İYNİY TURQİY yēr ēni turqi “yerin eni ve boyu.”	0	
JULQ 'S·KURK [dikkat] çulq äsrük “Sarhoş (<i>sakrān tāfiḥ</i>).”	0	çulq
:: JALQ JULQ 'DR QILDY: çalq çulq badar qildi “O, onu itti (<i>wakazahu</i>).” Bu itme sırasında çıkan sestir.		
QIAR:Q qirq “Kırk (<i>arba 'm</i>).” sayısı. Atasözü: QIR:Q YILQA '1 BA'Y: JİA'Y TUZLIUNUVR qirq yılqa bāy çiyāy tüzlinūr “Kırk yıla kadar zengin yoksul olur” – anlamı zamanla ya da ölümle yoksul ve zenginin kırk yıla kadar eşit olacağıdır.	0	qirq P

K

BAR·K NANK bärk nāḡ “Muhkem nesne (<i>muḥkam</i>).” Aslı: BAK: bāk' tir. <i>rā'</i> eklenmiştir.		
BUR·K börk “Kavuk (<i>qalansuwa</i>).” Atasözü: [=407 tat]: TA'T:SIYZ: TURK: BULM'S BA'Ş:SIYZ: BURK: BULM'S tātsīz türk bolmās, bāšsīz börk bolmās “Acemsiz Türk, başsız başlık olmaz.”	0	börk 0 P
TRK: türk Türk ülkesinde bir şehir adı.	0	türk N
:: TARK KAL tärk käl “Tez gel! (<i>asri' fīl-ḥudūr</i>).” Herhangi bir işin çabuk görülmesi istendiğinde de kullanılır; :: TARK QIL tärk qil “acele et! (<i>asri'</i>).”		
TURK türk Nuh'un oğlunun adıdır, Tanrının onu korusun. Bu Tanrının Nuh'un oğlu Türk'ün oğullarına verdiği addır. Nitekim Tanrının sözündeki insan sözcüğü “Adem'im ismi anlamına gelmiştir: <i>hal atā 'alā l-insāni ḥīmūn min ad-dahr</i> (K. 76:1 “O zaman sırasında insanoğlu var mıydı ...?”) Burada yalnız bir tek (<i>wāḥid</i>) kişiyi bildirir; ve şu ayette: <i>la-qad xalaqnā l-insāna fī aḥsani taqwīm</i> tumma radadnāhu aḥsala sāfilīm illā llaḏīna āmanū wa-'amilū ş-şāliḥāt (K. 95:4-6 “Biz insanı ahseni takvim üzerine yarattık, sonra onu aşağıların en aşağısına indirdik- inananlar hariç, onları dosdoğru yola ...”) – O çoğul addır (<i>ism jam'</i>), çünkü tekilden bir şey çıkarmak mümkün değildir		

[I. 293/350]

177

Aynı şekilde tekil olduğunda “Türk” Nuh'un oğlunun adıdır, ama o topluluk ismini anlatırsa – “insan (*al-bašar*),” gibi o tekil veya çoğul olarak kullanılabilir. Bunun gibi “Rüm” da İsa'nın oğlu İysu'nun oğlunun Rum'un adıdır.

Ben, *at-Türk* sözcüğünün tanrı tarafından verildiğini belirtmiştim. Bunu söyleyen otorite Ibn al-Gharqī tarafından söylendiğine göre, Şeyh ve İmam, al-Husayn Ibn Khalaf al-Kāşgarī'dir; O şunu söylemiştir: Ibn Abī-d Dunyā olarak bilinen Şeyh Abu Bakr al-Muḡīd al-Jarjārā'ī¹ tarafından Ahirzaman Hakkında (*al-mu'allaf fī āxir az-zamān*) adlı kitapta Türklerin soyunun peygamberlere dayandığı söylenilmiştir, Allah onu bağışlasın ve esirgesin, o şöyle dedi: Tanrı 'ben *at-Türk* diye çağırdığım bir kabileyi misafir ettim ve onları Doğu illerine yerleştirdim; ben insanlara sinirlendiğimde onları insanlar üzerine saldırtacağım.' diye söyler. Bu onların geri kalan yaratılanlar üzerindeki üstünlükleridir: Yüce Tanrı onları adlandırmak için kendine aldı; onları en güzel ve havanın en güzel olduğu yere yerleştirdi; onları kendi ordusu olarak çağırdı. Hiç kimse onların güzellik, naziklik, saygılı olma, iyilikseverlik, alçakgönüllülük, cesaret ve daha sayısız özelliklerinden bahsetmiyor. Manzume:

QJAN KURSA' 'ANY TURK
YUDN 'A'·ΓA' 'NIK 'AYDAJY
MUNKAR TAKIR 'ULUFLUQ
MUNDA' NARUV KAS·LINUVR

qaçan körsa ani türk
(boğun) ayya anig aydaçi²
muñar tığir uluyluq
munda naru käslinür

Gururlanan bir adamı anlatarak diyor ki: "Türk kabileleri onu gördüğünde, 'gurur ve ihtişam ona yakışır, onda kesilir.' der"

Tekili, çoğuldaki: TURKU **türk**'tür. :: KIM SAN **kim sän** "Sen kimsin?"; cevap: TURK-
MAN **türk män** "Ben Türk'üm." :: TURK SUVSIY 'ATLAN·DİY **türk süsi atlandi** "Türk
askerleri atlara bindi." 0

[I. 294/353]

178

TURK **türk** "Meyvelerin olgunlaştığı zamanın ortasını (*wasat idrāk kull šay' min at-tamar*)." gösteren zaman sözcüğüdür. Bu yüzden :: TURK 'ZUM 'UVDIY **türk üzüm**
ōdi "üzümün olgunlaştığı zaman (*waqt tawassuṭ*)." :: TURK QUY'Š 'UVDY **türk quyāš**
ōdi "gün ortası (*waqt tawassuṭ [aš-šams?]*)." :: TURK YİKT- **türk yigit** "Gençlik çağının
ortası (*šābb tawassaṭa šabābuhu*)." 0

177. 1. EY. Jarjārānī. Burada verilen başlık ünlü Ibn Abī d-Dunyā ve Abū Bakr 'Abdallāh ibn Muḥammad ibn 'Ubayd'ın (d. 281/894) çalışmalarında bulunmaz. (Krş. GAL, S I, 247-8: "40. K. Āḫir az-zaman, zitiert al-Kāşgarī ...")

2. Muhtemelen **boğun** ilk mısrayla gider, ve "Türk kabileleri" (*tawā'if at-turk*) **türk boğun** şeklinde çevrilirler. İki mısradaki birlikte olan sözcükleri önemsemezsek, ölçü olarak doğrudur ve ikinci mısra şu anlamdadır: "onların söyleyeni söyleyecek." Bu ifade A. Z. Validi [Togan], "Maḥmūd Kaşgarī'ye ait notlar," *Atsız Mecmua* 17 (1932), p. 126, temel alınarak al-Farazdaq'ın şiirinde Arapça *qāla qā'iluhā* ("onlarda biri söyleyebilir") ifadesiyle çevrilebilir. Arapça şiir: *idā ra'athu qurayshun qāla qā'iluhā/ilā makārimi hādā yantahī l-karamu* (Kureyş onu gördüğünde, onlardan biri söyleyebilir: 'Saygınlık birinin saygın nitelikleri kadardır' "). İkinci mısra düzeltilip: **boğun anār aydaçi** şeklinde okunmalıdır ve iki mısra ya "Türkler onu gördüğünde, insanlar ona söyleyecek" (bu yüzden Brockelmann, "Volks poesie," I, p.18) ya da Onlar bunu gördüğünde, o Türk diyecekler" (bu yüzden Atalay, Tercüme, I, 352 n.) şeklinde çevrilmelidir.

178 1. Z, sonradan R'den değişti (nokta kahverengi mürekkeple).

SAR·K särk Saksı ve saksı kırıkları (<i>al-xazaf wa-mā nkasara minhā</i>)." 0	särk
:: 'NIK 'DA'QY SUR·K BUVZ. ¹ TAK anig adāqi sürk büz tæg "Ayağı buz gibi soğuk (<i>ka-l-jamd fi l-burāda</i>)." Bu sözcük sadece bu metinde yer alır. 0	sürk
KUR·K kürk "Kürk (<i>farw</i>)." 0	kürk
KUR·K körk "Güzellik (<i>husn, jamāl</i>)." Bu yüzden "güzellik (<i>jamāl</i>) anlamında :: körk KUR·K·LUK· körklüg denir. 0	

Ortası Harekeli Sözcükler Bölümünün Sonu

Ortası Harekeli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortası sükunlu *fa'al, fa'ul, fa'il* kalıpları

B

KALAB· käläp Türk yaylalarında biten bir bitki türü (<i>nabt nā'im</i>), öküzleri çabuk besler.	käläp

T

BASUT basut "Yardımcı, destekçi (<i>zahīr, mu'āwin muşfiq</i>)." 0 BASUT· basut basut "yardım (<i>i'āna</i>)." Buradan gelerek :: 'UL MANK' BASUT· BIR·DIY ol maña basut bedri "O bana yardım etti." Bunların ikisi ilişkilidir. 0	
BULIT bulit "Bulut (<i>saḥāba</i>)." :: QAR' BULIT· qara bulit "siyah bulut." :: 'AQ· BULIT· aq bulit "yağmur bulutu (<i>muzn</i>)." Atasözü [krş. 540 tüpi]:	bulit

QAR' BULIT' YİYL 'AJA'R
'URNJ BIL' 'IYL 'AJA'R:

qara bulitiy yēl açār
urunç bilä ēl açār

0 "Siyah bulutlar göğü kapladığında, rüzgâr havayı açar, aynı şekilde, hükümet kapısı da rüşvetle açılır." Bu sözle istediğini elde etmek için rüşvet verenlere öğüt verilir.

:: Siyah saç ona benzetilebilir; bu yüzden :: BULIT· TAK SAJY **bulit tæg saçı** "Onun saçı bulut gibidir." Manzume:

'AḠDIY BULIT· KUKRAYUV
YAḠMUR TULY SAK·RIYUV
QALIQ 'ANY 'UK·RAIYUV²
QANJ' BARIYR BALKUVSUVZ

aḡdi bulit kökräyü
yaḡmur toli sekriyü
qaliq ani ügr ügriyü
qañça barīr bālgüsüz

V

[I. 296/354]

179

"Bulut şimşek çakarak yükseldi, yağmur ve dolu ondan dökülüyor, hava onu sürüyor, hangi yöne doğru sürüklediği bilinmiyor." 0

2. I sonradan yazıldı (siyah, ince kalemle).

TUBUT_ tübüt Türklerin yaşadığı topraklarda büyük bir kabile (<i>jāl ... kaṭīr</i>). Onların yaşadığı yerde ciğerinden misk yapılan misk geyiği bulunur. 0 Onlar Tābitlerin takipçileridir. O Yemen’den suç işlediği için gelen bir adamdı, sonra korktu ve Çin denizini aşarak serbest kaldı. O orada eski yaşadığı yere benzeyen yerler buldu ve oraya yerleşti. Onun çocukları zamanla çoğaldılar, Türk topraklarından (<i>arādī</i>) 1500 fersah kadar uzaktaydılar. Onlar Doğuda Çin’e, batıda Qışmīr’e, kuzeyde Uygurlara, ve güneyde Hind Denizine kadar genişlediler. Onların dillerinde bazı Arapça sözcükler bulunur, ’UMA’ uma “anne (<i>umm</i>)” ve ’ABA’ aba “baba (<i>ab</i>).” gibi. 0	tübüt N
TIKIT_ tegit TIKYN_ tegin sözcüğünün çoğulu. :: Aslı “köle (’ <i>abd</i>)”; sonra Hākāniye hanedanının oğulları için ünvan oldu. O düzensiz bir çoğuldur. ’UKA’ TIKIT_ ögä tegit “Bu sınıf halk tabakasından olan büyük kimseleri ve küçük ünvanlı kişileri (<i>al-kibār min as-sūqa wa-ṣ-ṣiṣār min abnā’ al-mulūk</i>) içerir.” Bu çift ifade gibi kullanılır: ’UKA’ TIKIT_ ögä tegit . Hitabın aslı: Antlaşmadan önce [bakınız 57 ögä] onun ordusu ve Türk askerleri savaştığında ’UKA’ ögä Dū-l Qarnayn ’ın zamanına gider şeklindedir. 0	tegit N
JUKUT_ KİŞY çöküt kişi Kısa (<i>qaṣīr</i>) boylu kişi.” 0	çöküt
JKIT çigit Pamuk kökü (<i>ḥabb al-qutn</i>).” Arıy şivesi.	çigit
SIBUT sibut “Karabiber gibi bir ot (<i>kuzbara</i>).” Kaşyar şivesi.	sibut D
SUTUT suyut “Kurutulmuş peynir (<i>aqiṭ</i>).” Qarluq Şivesi. 0 SUTUT suyut “Pirinç, et ve baharatla doldurulmuş bağırsak yemeği (<i>al-am’ā</i>).” 0	suyut D
SİFIT siyit “Ağlama (<i>bukā</i>).” 0	siyit
SUKUT sögüt “Sögüt (<i>ṣajar al-xilāf</i>).” Atasözü [=502 sōl]: SUKUT SUVLINK’ QADINK Q’SNK’ sögüt sōlinā, qaḍiṣ qāsiṣa 0 “Sögüde tazelik, kayın ağacına katılık yaraşır.” [Sögüdün özü, kayın ağacının kabuğu] Bu söz aslına (<i>yamālu ilā aṣlihi</i>) karşı eğilimi olan her şey için söylenir. 0	sögüt P
QAJUT qaçut Savaşta “vuruşma (<i>ḡirād</i>).” 0	qaçut
QARIT qarit Türkmenlere ait bir küfür sözü (<i>sabb li-t-turkmān</i>). Arapça <i>ṣārat</i> (“yağma” ?) sözcüğünden geldiğini düşünüyorum.	qarit D ?
QURT qurut “Ekşi peynir (<i>aqiṭ</i>).” 0	qurut

[I. 298/357]

180

QANAT_ qanat “Kanat (<i>janāḥ</i>).” 0	qanat
QUNAT_ qonat “Birbirlerine yanan insan topluluğu (<i>kull ṣirm min an-nās talabbada ba’ḍuhum bi-ba’ḍ</i>).” Bu yüzden :: ’UL MANIK QUN’TIM ’UL ol mānig qonātim ol “O ban ayaklaşan kişilerden biri.” 0	qonat
KABIT kābit “Dükân (<i>ḥānū</i>).” 0	kābit
KUJAT_ küçät Harem’de oturan (<i>uskinū</i>) bir Türk kabilesi (<i>jāl</i>). 0	küçät N
KJUT köçüt “At (<i>faras</i>).”	köçüt
KADUT kädüt Giysi parçası (<i>kull mā yalbasu min al-atwāb</i>).” Bu sözcük normalde düğünlerde sınırlıdır, gelin veya damadın akrabalarına giydirdikleri elbise. Onlar “O bana hediye (<i>libās al-karāma</i>) olarak elbise verdi.” anlamında: KADUT_ BIR-DIY kädüt bedri derler. 0	kädüt

KIRIT kirit “Anahtar (<i>miṭāḥ</i>).” Bu sözcük Arapça <i>iqḷīd</i> sözcüğüne yakındır; <i>elif</i> düşmüş, <i>qāf</i> , <i>kāf</i> ’a dönüşmüştür, <i>lām</i> , <i>rā</i> ’ya ve de <i>dāl</i> , <i>tā</i> ’ya dönüşmüştür. 0	kirit
KULUT_ külüt “Halk arasında gülünç nesne (<i>duḥka</i>).”	külüt

J

BUQAJ_ buqaç “Su kabı, çömlek (<i>at-tawr aw al-qidr min xazaḥ</i>).” :: ’AŞJ BUQAJ_ buqaç eşiç buqaç “tas ve tencere (<i>qidr wa-tawr</i>),” , bu iki sözcük birlikte kullanılır. 0	buqaç
BAKAJ bākāç Prenslere verilen bir unvan (<i>laqab li-t-takākīm</i>), :: BAKAJ ’ARS-LA’N_ bākāç TIKIYN bākāç arslān tegīn gibi. N	bākāç
Eğer bu sözcük ince <i>kāf</i> [yani. begāç] ile telaffuz edilirse anlamı “küçük bey” (<i>yā umayyir</i>)’dir. Bu “emir” için kullanıldığında acıma ve sevgi bildirir. Sözcük: İnce <i>kāf</i> ile BAK_ beg “Emir” dir.	begāç
BULUJ_ buluç Bir adamın ismi.	buluç
TUQJ toqaç “Çörek (<i>qurṣ</i>).” :: Bu sözcük “tok insan” manasındaki TUQ_ ’AR_ toq ār toqaç ifadesinden gelir, çünkü o insanı doyurur. 0	toqaç
TUKUJ tiküç “Ekmek üzerine nakış yapmak için kullanılan nesne (<i>minsaya</i>).”	tiküç
JANJ çanaç “Kendini düzdüren (<i>muxannaṭ</i>), korkak, gevşek (<i>jabān</i>), iş göremeyen (<i>lā rifk lahu fī l-umūr wa-fīhi faṣal wa-futūr</i>).”	çanaç
Kırmızı dağacığa (<i>jirāb aḥmar</i>): SANJ KSIR-LUV sanaç kāsirgü denir. 0	sanaç
QAQAJ qaqaç “Kir, pas (<i>wasax, daran</i>).” Bu yüzden :: TUVN QAQAJ BULDY tōn qaqaç qaqaç boldi “Elbise kirlendi (<i>wasixa</i>).” 0	qaqaç
QUILUJ_ quluç Erkek adı. 0	quluç N
QULAJ qulaç “Kolları dışa doğru açma (<i>bāṣ</i>).” Onun kökü “kollarını geniş aç (<i>iftaḥ al-bāṣ</i>)” anlamında: QUL_ ’A’J_ qol āç ifadesinden gelir. Bu yüzden :: BYR QULJ_ BAR-JIN bīr qulaç barçin “bir kulaç ipek” denir. 0	qulaç
QILIJ qiliç “Kılıç (<i>sayf</i>).” Atasözü: QUŞ QILJ QIN-SA’ SIFM’S qoş qiliç qinqa qiliç siymās 0 “Çifte kılıç bir kına sığmaz.” P	qiliç

[I. 299/359]

181

Bu söz bir iş için çarpışan, karşılaşan yahut bir kızı isteyen iki kişi için söylenir. Hākānīler bu sözcüğü “kılıç gibi kararlar veren ve olaylara kılıç gibi yaklaşan.” anlamında QILJ XA’N qiliç xān ’daki gibi unvan olarak verirler. Manzume [=101 uruş -]	N

’RAN ’ALBY ’QİŞ-TIYLAR-
QINKR KVZIN BAQİŞ-TIYLAR
QAMUṬ TULMUN TUQİŞ-TIYLAR-
QILJ QINQA’ KUJUN SIF-DIY

ārān alpi oqiştīlar
qıgiz kōzin baqiştīlar
qamuṭ tulmun toqiştīlar
qiliç qinqa küçün siydi

V

Savaşı anlatarak diyor ki- “Savaşçılar birbirlerini çağırdılar; birbirlerine öfkeyle baktılar; bütün silahlarıyla savaştılar; kılıç kınına zor girdi”- çünkü kılıçların üstünde çok fazla kan kurumuştur.

QAMIJ_ qamiç “Kepçe (<i>miyrafa</i>).” 0	qamiç

Genç çocuğa kötü söz söylediği zaman “kıç gibi kokmuş! (<i>yā muntin ka-ṣ-ṣumārā</i>).” anlamında KUTIJ kōtiç denir. Bu sözcük “kıç [ör. 161 kōt].” sözcüğünden türemiştir.	kōtiç
KUZAJ küzāç “Bardak, testi (<i>kūza</i> , ¹ <i>bastūqa</i>).” Bu sözcük Arapçaya uygundur, fakat <i>hā, jīm</i> olmuştur. 0	küzāç
KUADAJ küdāç <i>dāl</i> ile-, “Testi (<i>kūza</i>).”; Arýu şivesi. Arapça’da <i>dāl</i> ve <i>zāy</i> ’lı alternatifler bulunur, örneğin “yazmak” için <i>zabara</i> ve <i>dabara</i> ² ve <i>ma’ zu’ āq wa-du’ āq</i> (“biraz su”). 0	küdāç D
KUMAJ· kömāç Küle gömülerek pişirilen çörek (<i>qurṣ</i>).” 0	kömāç
KUMUJ kömüç “Define (<i>kanz</i>).” :: ’UL KUMUJ BULDY ol kömüç buldi “O gömü buldu.” 0	kömüç
“Siyah üzümler (<i>‘inab yirbīb</i>): MAŞJ ’ZUM maşiç (?) üzüm şeklinde çağrılır.	maşiç ?

R

BUTR botar (?) “Pamuk ipleri (<i>tūt al-bardī</i>).”	botar ?
:: YDAR· YADAR YUKRDY badar badar yügürdi “O ayağının sesi işitilerek geçti (<i>‘adā wa-sumi’a li-‘adwihi ḥafīḥ^{an}</i>).” 0	badar
BASR basar “Dağ sarmaşığı (<i>tūm al-jabal</i>).” 0	basar
BAĞIR bayir “Karaciğer (<i>kabid</i>).” İtaatsiz kimse “büyük karaciğerli” anlamında: BADUK BAĞIR·LİF bādük bayirliḡ diye çağrılır. Ve “yağın ortası (<i>kabid</i>)” da: YA’ BAĞ·RIY ya bayri şeklinde söylenir.	bayir
BAQIR· baqir “Bakır (<i>nuḥās</i>).” Atasözü: BA’R BAQIR· YUVQ ’ALTUVN· bār baqir P baqir yōq altūn 0 “Var olan bakır, kaybolan altın.” Bu söz bir kişinin arkadaşlarının yanında değeri bilinmediği ama o yokken değerinin söylendiği zaman söylenir. 0 BAQIR· baqir “bakır paralar (<i>fulūs</i>).” Çin’de alışveriş için kullanılır. 0 D BAQIR· SUQIM baqir suqim	baqir P

[I. 301/361]

182

“Mars (<i>mirrīx</i>).” Kırmızılığı bakıra benzer. 0	
BUKUR· bögür “Böğür (<i>kulya</i>).” 0	bögür
BUKR bögür Uygur ve Kuça arasında dağın üstünde bir kale (<i>qal’a</i>). O sınır (<i>ṭayr</i>) kalesidir. 0	N
TABAR· tapar ’İNA’L· ’UVZ· ināl ōz adlı Kıpçak kralının iki oğlu. 0	tapar N
TATIR· YYR· tatir yēr “Kıraç yer (<i>al-qarāḥ min al-arḍ</i>).” 0	tatir
TITIR· titir “Dişi deve (<i>nāqa</i>).” 0	titir
:: ’AT ’A DA’QIY TAQIR TAQIR ’ATİY at aḏāqi taqir taqir etti “Atın ayakları ses çıkardı.” Ve de: TIKIR· TIKIR· ’ATİY tikir tikir etti , aynı anlamdadır. 0	taqir tikir
TAMUR tāmür “Demir (<i>ḥadīd</i>).” Atasözü: KUVK TAMUR KRUV TURMA’S· kōk tāmür tāmür kerü turmās “Gök boş kalmaz (<i>lā yastaqirrum in ḡayr ‘amal</i>)” – Bu söz	P

181 1. EY. *al-lawza*.
2. EY. *dabara*.

dokunduğu şeyi yaralar anlamındadır. 0 Bu söz başka bir anlama da sahiptir. Qırqız, Yabaqu, Qıfçaq ve diğerler boy halkları ant içtiklerinde veya birbirleriyle sözleştiklerinde demiri yüceltmek için kılıcı çıkararak yan olarak öne koyarlar ve “gök (demir) girsın, kızıl çıksın” anlamında şunu söylerler: BUV KUVK: KIR·SUVN: QIZIL: JIQ·SUVN bu kök kirsün qizil çiqsün . Kızıl “kanlı” demektir. Eğer onlar antlaşmayı bozarsa kan dökülecek anlamına gelir. Bunun anlamı şudur; onlar demiri büyük sayarlar, eğer sözde durulmasa demirle öldürülecektir, çünkü onlar demiri büyük bir güç (yu’azzimūna l-ḥadīd) olarak görürler. 0	
TAMUR: tamur “Vücuttaki damar (‘irq).” Oğuzlar <i>fatha</i> ’lı <i>mīm</i> ile TAMAR: tamar tamar derler. Onlar her zaman kısaltmayı tercih ederler, ve <i>naşb</i> A ünlülerin en kısasıdır. D tamar	
TAWAR: tawar “Mal, canlı veya cansız” (<i>as-sil’a ma şāta¹ wa-şamata</i>). Oğuzlar ve diğerleri <i>vāv</i> ile TAVAR: tavar derler. Manzume: D tavar	

TAWAR KIM·NIK UK·LISA’	tawar kimmig üklisä	V
BAKLIK ‘ANKAR KARKAYUVR:	beglik aṅar kargäyür	
TAWARSIZIN QALIB· BAK	tawarsizin qalip beg	
‘ARAN·SIZIN ‘AM·KAYUVR:	äränsizin ämgäyür	

“Kimin malı çoğalırsa, beyliğe en çok o yakışır; ama eğer bir emir malsız kalırsa, adam toplamakta sıkıntı çeker,” çünkü askerler onun çevresinde sadece malı için toplanırlar. 0

JUBUR çöpür “Keçi kılı (<i>ša’r al-ma’z</i>).”	çöpür
“Eski, değersiz mal” (<i>al-xurtī min al-matā</i>): JUBUR JABUR çöpür çäpür şeklinde söylenir.	çöpür çäpür
“Kötü mizahlı kişi (<i>sayyi’ al-xuluq</i>)” : JUTUR ² KİŞY çotur kişi şeklinde söylenir.	çotur

[I. 303/363]

183

JAFIR çayır “Şıra (‘aṣīr).” 0 JAFIR çayır “şarap (<i>xamr</i>).” Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir (<i>min al-aḍḍād</i>).	çayır
JAFIR çiyir “Dar yol (<i>zaqab</i> [tanımlanmış]).” 0	çiyir
JAQIR çaqir “Mavi (<i>azraq</i>).” Atasözü:	

‘IT· JAQIRIY ‘AT·QA’ TAKIYR:	it çaqiri atqa tägīr
‘AT JAQIRIY ‘ITQA’ TAK·MA’S:	at çaqiri itqa tägmās

0 “Çakır gözlü köpek ata eş değerdir, ama mavi [gözlü] at köpeğe eş değer değildir” –çünkü böyle bir at iyi görmez – bu söz böyle birine karşı uyarı olsun diye söylenmiştir.

JKIR JKIR çikir çikir “Ekmeği çiğnerken içinden taş kırıntıları (<i>qaḍīḍ</i>) çıktığında dışerin çıkarttığı ses (<i>yakillu</i>).	çikir
SUTUR suyur “Ada tavşanı (<i>wabr</i>).” Derisinden yağmurluk yapılan bir çeşit ada tavşanı (<i>waral</i>). 0	suyur

182 1. EY. *şā*.

2. T’nin altında kırmızı bir nokta var (B’yi gösterir).

SİİR sayir Hanların teb'alarıyla yaptığı bir çeşit av (<i>şayd</i>): Hanın adamları ormanlara, kirlara dağılırlar; yaban hayvanlarını hana doğru kovalarlar. Han ise yorulmadan önüne çıkan hayvanları vurur. 0	sayir
SİİR siyir "Sığır (<i>baqar</i>).” SUVW SİİRİY sūw siyiri "su sığırı, manda (<i>al-jāmūs ay baqar al mā'</i>) 0	siyir
QATIR_ qatir "Katır (<i>bayl</i>).”	qatir
QADIR_ NA'NK_ "Zor şey (<i>şa'b</i>).” qadir nāṅ Bu yüzden :: QADIR_ YİYR_ qadir yēr qadir "sarp bir yer.” denir. Bu dağlardaki bir yerin karlı ve soğuk olduğunu ifade eder. 0 QADIR_ QİŞ qadir qış "sert kış (<i>zamharir</i>).” 0 QADIR qadir "sert ve çetin bir hakan (<i>al-jabbār aş-şa'b min al-mulūk</i>).” Hākāniye bu sözcüğü unvan olarak kullanır, D N tıpkı QADIR_ XA'N_ qadir xān 'da olduğu gibi. Bu kullanım Arapça'ya uygun, çünkü tiranlık (<i>tajabbur</i>) güçten (<i>qudra</i>) türer ve güce (<i>yaqdirur</i>) sahip olan istediği gibi hareket eder. 0	
QISIR_ qisir "Kısır (<i>aqim</i>).” :: QISR QISRA'Q qisir qisrāq "Doğurmayan (<i>ḥā'il</i>)", kısır kısarak.” 0	qisir
KALAR_ kālār "Keler (<i>qabb</i>).”	kālār

Z

BUTUZ boyuz "Boğaz (<i>ḥalq</i>).” 0	boyuz
TABİZ täpiz "Çorak yer (<i>sabxa</i>).” TABİZ KİŞY täpiz kişi "Hasetçi (<i>ḥasūd</i>) kişi.”	täpiz
"Üstüne binilemeyen hayvan yükü (<i>allaḏī la yastaqirru rākibuhu</i>)": TUBZ YK topuz (?) yük şeklinde çağrılır. 0	topuz ?
TITİZ NINK titiz nāṅ "Tadı helile gibi acı (<i>lahu ta'm 'afiş</i>),” olan şey. 0	titiz
TKUZ 'AT tögüz (?) at "Alında (<i>aqraḥ</i>) beyaz olan at.” 0	tögüz ?
SAGİZ sayiz "Sakız (<i>ilk</i>).” 0 SAGİZ TUBRA'Q sayiz toprāq "Kuru, saf toprak (<i>salṣāl, ṭīn ḥurr</i>).”	sayiz
SAQIR saqiz "Elbiseye bulaşan meyve suyu, pislik gibi kirletici şeyler (<i>luzūja</i>).” 0	saqiz
SAKYZ_ säkiz "Sekiz (<i>tamāniya</i>).” sayısı. Bu SAKYZ_ säkkiz şeklinin kısaltılmışıdır. 0	säkiz

[I. 305/365]

184

SAMİZ_ sämiz Bir hayvanın "semizliği (<i>samīn</i>).” Bu sözcük Arapça'ya uygundur, ama sämiz onlar <i>nūn</i> 'un <i>zāy</i> 'a değiştirmesine "sen (<i>anta</i>)" anlamındaki SAN sän ve "siz (<i>anta</i>)" G anlamındaki SİZ_ siz 'de olduğu gibi izin verirler. <i>Zāy, nūn</i> 'la değişir. 0	
QUBUZ qopuz "Kopuz (<i>al-'ūd allaḏī yaḏrabu bihi</i>).” 0	qopuz
QUTUZ qötuz "Yaban sığırı (<i>baqar al-waḥş</i>)” [ör. "yak"]. 0	qötuz
QUTUZ 'IT qutuz it "Kudurmuş (<i>kalib</i>) köpek.” 0	qutuz
QDZ qaḏiz Ağaç "kabuğu (<i>liḥā'</i>)” 0	qaḏiz
QDUZ qoḏuz "Kocasız, dul kadın (<i>mar'a tayyib</i>).” 0	qoḏuz
QIMİZ_ qimiz "Kımız (<i>al-āmiṣ</i>).” Kısırak sütü tulumda bekletilerek ekşitilir, sonra içilir. QIMİZ_ 'AL-MILA' qimiz almila "Ekşi elmalar kımıza benzer.” 0	qimiz

KUKUZ kögüz “Göğüs (<i>şadr</i>).”	0	kögüz
KIDIZ kidiz “Keçe (<i>libd</i>).”	0	kidiz
KWIZ köwiz “Halı (<i>zarbiya</i>).”	0	köwiz
KUWZ köwiž İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. – bir ağacın çürük kısmı (<i>wašt kull sajarah bāliya</i>), ör., bir söğüdün zarar görmüş kısmı. :: KUWIŽ TUR-MA’ köwiž turma “tadı bozuk (<i>fāsīd</i>),” tadı gitmiş.		

S

TARUS· tarus “Çatı (<i>saqf al-bayt</i>).”	0	tarus
TALS talas At yarışlarında “meydanın sonuna çekilen ip (<i>maqbağ</i> [tanımlanmış]).	0	talas
TALAS· talas Tārāz gibi bir şehir. Bu isimle iki şehir vardır. Biri: “ulu Talas” anlamında ’LUT TLA’S uluṣ talās . Diğeri İslām sınırında: KAMIY TALA’S· kūmi (?) talās ’dır.	0	N
“Somurtkan (<i>sāhim</i>)” yüz: TULAŠ YVZ tulas yūz şeklinde söylenir.		tulas

Ş

BIJŠ biçiš Saygın kimselerin misafirliğine, düğününe gidenlere verilen “ipekli kumaş (<i>qiṭ’a min ad-dībāḡ</i>)”.	0	biçiš
BURIŠ burış “Deri ve elbisede buruşukluk (<i>inziwā’</i>).”	0	
BAFIŠ bayış Parmak veya diğer uzuvların “ek yerleri (<i>mafāšil</i>)”; ve de “boğumları (<i>anābīb</i>).”	0	bayış
BAQIŠ baqiš “Bakış (<i>al-munāzara bi-l-bašar</i>).”	0	baqiš
BILIŠ biliš “Biliş (<i>ma’rifā</i>).” Bu eylem adı (<i>mašdar</i>) değil, sıfattır (<i>şifa</i>).		biliš
BULUŠ buluš “Kişinin yaptığı (<i>yajidu</i>) işten yararı, kazancı (<i>manfa’a</i>).”	0	buluš
BULUŠ boluš “Sözle yardım (<i>al-i’āna bi-l-kaḡān</i>).” Buradan gelerek :: ’UL MANKA’ BULUŠ QILDIY ol maṡa boluš qildi “O bana sözle yardım etti.” denir.	0	boluš
TABIŠ tapiš “İki adamın birbirine karşılıklı güven (<i>muwākala</i>) duyması.”	0	tapiš
TUTUT· tutuš Daha sert telaffuz edilir ¹ - “çakışma (<i>mu’āxaḡa</i>).” TTŠ· tutuš Bir kişinin adı.	0	tutuš N

[I. 306/367]

185

TAWUŠ· tawiš “Ses ve hareket (<i>ḡiss wa ḡaraka</i>).”		tawiš
TUQUŠ toqiš “Savaş (<i>ḡarb</i>).”	Manzume:	toqiš

TUQIŠ ’IJRA’ ’URŠTM
 ’LUT BIR-LA’ QARŠTM
 TUKUZ ’TIN YARŠTM
 ’AYDM ’M-DY ’AL ’UTA’R

toqiš içra urištim
uluṣ birlā qarištim
tögüz atin yarištim
aydim amdi al utār

V

“Savaşta (*hayjā*) büyük bir kahramanla savaştım, ben alını akıtmalı atımla savaşa girdim (ona ok attım) ve dedim: ‘Al bunu, Utar!’”¹ Utar, bir adamın adıdır. 0

TUQİŞ toqış Bir kişi adı. 0	N
TAIKİŞ ² tikiş “Karşılıklı besleme (<i>munāwala</i> [tanımlanmış]).” 0	tikiş
TAKİŞ tägiş Bir şeyin sonu, bitimi (<i>γāya, madā</i>). 0	tägiş
TAKİŞ tägiş Kişi adı. 0	
JABIŞ çäpiş “Altı aylık keçi yavrusu (<i>min awlād al-ma’z i dā atā ‘alayhi sitta ašhur</i>).” 0	çäpiş
JAWUŞ çawuş “Savaşta safları düzenleyen, savaş olmadığını askerleri şiddetten sakındıran kimse (<i>allaḏī yusawwī š-şufūf fil-ḥarb wa-yaza’u l-jund ‘an aḏ-ḏulm</i>).” 0	çawuş
JIQİŞ çiqiş “Yarar, fayda (<i>manfa’a</i>)” :: ’UL ’İYŞTA’ JIQİŞ YUVQ ol İŞTä çiqiş yōq “Bu işte fayda yok.” 0	çiqiş
JALIŞ çaliş “Güreş (<i>mušāra’a</i>).” 0	çaliş
SURUŞ soruş “Buğday taneleri sertleşmeden, başak alevde ütülür, sonra döğülerek yenir. 0	soruş
SIQİŞ siqış “İtişme, didişme (<i>zaḥma, tašādum</i>).” 0	siqış
SUKUŞ söküş “Karşılıklı sövme (<i>sabb, tasābb</i>).” 0	söküş
SUKUŞ sögüş – İnce <i>kāf</i> ile- “kebablık kuzu (<i>mā yaşluḥu li-š-šiwā’ min al-jidā wa-l-ḥumlān</i>).” 0	sögüş
SIKİŞ sikiş “Sikiş (<i>mujāma’a</i>).” 0	sikiş
QABIŞ qapiş “Yağmalama (<i>intihāb, ixtilās</i>).” 0	qapiş
QAPUŞ qapuş Arzu’da bir yer (<i>mawḏī’</i>) adı. 0	qapuş N
QAJŞ qaçış “Panik, korku (<i>al-munāfara wa-l-muḥārada bayn al-qawm</i>).” Atasözü: QJİŞ BULSA’ QYA’ KUR·MA’S qaçış bolsa qaya körmās 0 “Halk arasında panik olsa kimse birbirine bakamaz (<i>iḏa waqa’a n-nifār wa-l-hazāhiz bayn al-qawm fa-lā yu’arriju aḥad ‘alā aḥad</i>).” 0	qaçış P
QUJUŞ quçuş “Kucaklaşma (<i>mu’ānaqa</i>).” 0	quçuş
QDŞ qadaş “Hısım, akraba (<i>al-qarīb min al-ixwān</i>).”	qadaş
QADIŞ qadış “Kayış (<i>as-sayr allaḏī yaqaddu min julūd al-juzur</i>). 0	qadış
QARIŞ qariş “Kariş (<i>šibr</i>).” :: BIYR QARIŞ bır qariş “bir kariş” 0	qariş
QUTUŞ qoyuş “Sepili ve sepisiz “deri (<i>jild al-juzur</i>),” 0	qoyuş
QUTUŞ qoyuş “Oluk, hendek (<i>maṭ’ab, mīzāb</i>).” :: QUTŞ qoyuş “değirmen oluğu” (<i>maṭ’ab aṭ-ṭāḥun</i>). :: TARKMA’N QUTUŞIY tägirmān qoyuşı 0	
QUTUŞ qoyuş “Ok yapmak için kesilen ağaç (<i>ṭarīda an-nabbāl</i>).”	
QAMIŞ qamiş “Kamış (<i>qaṣab</i>).” 0	qamiş

184 1. *aşlab lafz^{an} minhu* - belki özel bir isim olan **tutuş** sözcüğüne gönderme yapıyor.

185 1. EY. *utā*.

2. A sonradan yazılmış (?).

KAJİŞ käciš “İrmak ya da kanalın “geçidi (<i>ma’bar</i>).” Atasözü: ’UL KJŠNY SUVW ’ILATİY ol käcišni sūw elätti “Su geçidi götürdü” – bu söz geçip giden, ulaşılması zor iş için söylenir. 0	käciš P
KARİŞ käriš Tırmanılabilen dağ (<i>ra’s kull jabal yuṣ’adu ‘alayhi</i>).” Oğuz şivesi. D	käriš D
KARİŞ käriš “Atların sırtı (<i>kāhil</i>).” Atasözü: KARİŞ YAİRY ’UṬUL·QA’ QALİYR käriš yayri oṭulqa qalīr 0 “Sırt yağırı oğla kalır” – çünkü orası oynak yerdir, kolay kolay sağlamaz. Bu söz vücudunun kıymetini bilmeyenlere söylenir. 0	P
KARİŞ käriš “Savaşta dayanma (<i>al-muqāwama fī l-mujādala</i>).” 0	
KURUŞ körüş “Bakış (<i>al-munāzara bi-l-alḥāz lā bi-l-alfāz</i>).” 0	körüş
KİRİŞ kiriš “Gözle tartışma (<i>watar al-qaws</i>).” 0	kiriš
KİRİŞ kiriš “Birinin hesabından (<i>ḍay’a</i>) gelen gelir (<i>daxl</i>).” 0	
KARİŞ käriš “Kavga (<i>mujādala</i>).” :: NA’LİK· KARŞ·TINK nālük kärištiṅ “Niçin sen käriš kavga ettin?” 0	
“Geliş ve gidiş (<i>aḍ-ḍahāb wa-l-majī</i>)” için: KALİŞ· BARIŞ kālīš bariš denir. Bundan kālīš gelerek “konuk evi” (<i>bayt aḍ-ḍifān</i>) için “giden gelen evi” anlamında KALİŞ LİK BARIŞ LİT ’AW kālīšliḡ barišliṡ āw kullanılır. 0	
KUMUŞ kümüş “Gümüş (<i>fiḍḍa</i>).” 0	Manzume: kümüş

’LB· ’RAN NY¹ UDRDUM
BUY·NIN ’ANIK QADIR·DIM
’ALTUN KMUŞ YUDR·DUM
SUVSIY QALIN KYM ’UTA’R

alp äränni aḍirdim
boynin anig qaḍirdim
altun kümüş yüḍürdüm
sūsi qalin kīm öṭār

V

Savaşı anlatarak diyor ki: “Düşman askerlerini ayırdım, boyunlarını büktürdüm, sonra gümüş ve altınlarını aldırđım; ama askerin çokluğundan öteye geçemedim.” 0

KUMUŞ· “Para (<i>dirham</i>).” çünkü o gümüş içerir. :: kümüš :: KMUŞ kümüš “bir cariyenin adı. N	

F

BATİF· batıṡ Kanalın “derin olan yeri (<i>ṡamīq</i>)” 0	batıṡ
BAİJİF· biṡıṡ And, sözleşme (<i>mīṡāq, ‘ahd</i>).” :: ’UL MANİK BIR·L’ BİJİF QİYL·DİY ol biṡıṡ māniḡ birlā biṡıṡ qildi “O benimle antlaşma yaptı (‘ <i>āhada ma’ī</i>).” 0	
::’UL BARIF BDY ol bariṡ bardi “O doğruca gitti (<i>ḍahaba ḍahāban wa-lam yu’arrij ‘alā ṡay</i>).” 0	bariṡ
BAIRİF bariṡ “Kokmuş nesne (<i>munṡin</i>).” Bu sözcük çift olarak kullanılır: SASİF BAIRİF sasiṡ bariṡ 0	
BASİF basiṡ “Gece baskını yapılacak yer (<i>maḡall at-tabyīṡ yuqālu</i> [dikkat] <i>wa-l-axḍ ‘alā ṡirra</i>).”	basiṡ

[I. 310/372]

187

186 1. NY çizginin üstü.

:: UL 'ANY BASİYYNDA' TUTİY ol ani basyında tutti "O, onu gece baskınıyla yakaladı (<i>fī'awānihi vayāt^{an}</i>).” 0		
BUŞUT buşuy "Pusu (<i>kamīn</i>).”	0	
BUSUT bosuy "Dönüş izni (<i>al-iḍn ... bi-l-qufūl</i>),” Hanın elçiye gitmesi için izin bosuy vermesi; elçiye verilen "bahşiş (<i>jā'iza</i>) de böyledir. Bu Arapça'daki <i>sufra</i> sözcüğü gibidir. Anlamı misafire sunulan yemek iken, sonradan yemeğin altına konan "sofra" anlamına kaymıştır. Benzer bir değişme bu sözcükte de olmuştur. Bunun gibi bir akraba uzaktan geldiğinde, dönüşüne şölen (<i>da'wa</i>) düzenlenir, bütün akraba ve başkaları davet edilir; sonra da ona bir takım armağanlar verilerek gitmesine izin verilir. Buna "yemek izni (<i>ṭa'ām al-iḍn</i>)" anlamında: BUŞUT 'AŞY boşuy aşı denir.		
BIŞİİ 'Ş bisiy aş "Pişmiş (<i>maṭbūx</i>) yemek” Pişirilen diğer şeyler için böyle denir. Bu yüzden :: "kızarmış tuğla (<i>ajurr</i>)" "pişmiş tuğla" anlamında: BIŞİİ KRBİ bişiy kârpiç şeklinde söylenir. :: BIŞİİ SUJVK bişiy sücūg "kaynatılmış şarap (<i>šarāb maṭbūx</i>).”	0	
BAQİİ baqiy "Bakış (<i>naẓra</i>).” Buradan gelerek :: 'ANİK BAQİİY KUR anig baqiyi kör "Onun bakışına bak! denir.		baqiy
Bu kitapta benim isteğim yaygın olmayan eylem adlarından bahsetmemekti.	0	G
:: BUŞUT BUŞDİY buşuy buşdi "Onun canı çok sıkıldı (<i>ḍajira ḍajr^{an}</i>).”	0	buşuy
TABUT tapuy "Hizmet (<i>xidma</i>).”	0	tapuy
TABUT tapuy "İtaat (<i>tā'a</i>).” Bu yüzden :: TNKRY TABUTY tānri tapuyi "Tanrıya tapma.” denir.		
TUTUT tutuy "Rehin (<i>rahn</i>).”	0	tutuy
TUTUT tutuy "Efsun, büyü tutması (<i>al-iḍd wahwa s-sa'fa min al-jinn</i>).” :: 'NK TUTİY BA'R anig tutuyi bār "O dutarı var (<i>bihi sa'fa</i>).”		
TİDİİ tiḍiy Bir şeyden "alıkoyma (<i>ḥaẓr, man'</i>).”	0	tiḍiy
TARİİ tariy "Ekin (<i>zar'</i>)” için genel sözcük. Türklerin çoğuna göre TRİ tariy "buğday (<i>ḥinṭa</i>)”; ama Oğuzlara göre "darı (<i>duxn</i>)”. İkincisi hatalıdır. Onlar [Oğuz], "buğday"ı 'AŞLİQ aşliq şeklinde söylerler.	0	D
TURUIİ turiy "Dağdaki sığınak (<i>wazar</i> [tanımlanmış]).”		turiy
TURUIİ toruy "Atları (<i>xayl</i>).” süslemek için kullanılan bir sözcük. :: BUV 'UTL'Nİİ toruy BİYR TURUIİQA' 'ALDIM bu oylāniy bīr toruyqa adlim "Ben bir at (<i>faras</i>) için bu köleyi getirdim.” Benzetme yoluyla deve ve sığır için de denir. :: TURUIİ 'ĀT toruy āt "doru (<i>kumayt</i>) at.”		
TURİİ 'AR-T TIYZ turiy art tēz "Kāşyar'da yaylaya verilen ad.	0	turiy N
JAWİİ çawiy "Kamçının ucu (<i>aḍaba as-sawṭ</i>).”	0	çawiy

[I. 312/374]

188

SABİ sapiy "Çadırın eteği (<i>kisr al-xibā</i>).”	0	sapiy
SATİİ satiy "Satış (<i>mubaya'a</i>).”	0	satiy

SI DİF sidiy Kaftanın göğse kadar yükselen iki eteğinden biri (<i>aḥad daylay al-qabā' ilā t-talbīb min al-janbayn</i>).” Bu yüzden :: SI DİF YABIYB. ¹ 'UL-TURDIY sidiy yapıp olturdi “Kaftanın iki eteğini toplayarak oturdu” denir. Bu hareket inceliği gösterir. 0	sidiy
SI DİF sidiy “Diş etleri arasındaki boşluklar (<i>furaj al-asnān bayn al-līāt</i>).” Sır tutması için öğüt verilen birine: BUV SUVZ:NIY SDİF DİN: SİZİT:MA' bu sōzni sidiydin sizitma denir 0 “Bu sözü dişlerinin arasından sızdırma” –kimseye söyleme. 0	
SARİF sariy “Sarı (<i>aşfar</i>).” “Koyu sarı (<i>aşfar fāqi</i>): SAB· SARİF: sap sariy şeklinde söylenir. 0 “Safra (<i>al-mirra al-şafra</i>)” basitçe SARİF: sariy şeklinde söylenir. “Karındaki biriken sarı su (<i>aş-şufār fī l-baṭn</i>).” SARİF SUVW sariy sūw şeklinde söylenir. 0 :: SARİF SURİF sariy suriy – çift ifade –“sarı (<i>aşfar</i>).” 0	sariy
SURUF soruy “Kaybolan şeyi arama (<i>nişdān aḍ-ḍalla</i>).”:: SURUF QIYL:DIY soruy qildi “O kaybolan şeyi aradı.” 0	soruy
JALİF çaliy Bu sözcük de “kaybolanı arama” anlamındadır ve de “emirlerin bir işi çıktığında göçebe ve yerleşiklere gönderdikleri haber (<i>yab'atūna l-xabar ... li-ya'tūhu</i>).” 0	çaliy
QABUF qapuy “Kapı veya giriş (<i>bāb</i>).” 0	qapuy
QATİF qatıy Bir şeyin “sert olanı (<i>şalb</i>).” 0	qatıy
QAD İF: qadiy “Çift dikiş (<i>xiyaṭā mu'akkada</i>).”	qadiy
QUDUF quduy “Kuyu (<i>bi'r</i>).” Atasözü: QUDUF DA' SUVW BA'R 'IT· BURNY TKM'S quduyda sūw bār, it burni tāgmās “Kuyuda su var, ama köpeğin burnu ona erişmez.” Bu söz bazı şeyleri isteyip ulaşamayan veya yiyecek gibi şeyler arayıp alamayan kişiler için söylenir. 0	quduy
QIDİF qidiy Denizin, ırmağın ya da kanalın “kıyısı (<i>jānib</i>) veya bir şeyi “kenarı (<i>ḥitār</i>)” ² :: 'ARİQ QIDİFY ariq qidiyi “kanalın kıyısı (<i>şatṭ</i>).”:: 'AYAQ QIDİFY ayaq qidiyi “kabin kenarı (<i>şafīr</i>)” :: YA'R: QIDİFY yār qidiyi “uçurumun kıyısı (<i>şafā</i>).” 0	qidiy
QURUF 'AW quruy āw “İnsanın ve mobilyanın olmadığı boş (<i>xālī</i>) ev. :: QURUF 'UL-MA' quruy olma “kuru desti (<i>yābisa</i>).” “İçi “boş (<i>iḍa xālā 'ammā fīhi</i>) olan her şey: QURUF quruy şeklinde söylenir. 0 QURUF quruy bir şeyin “kurusu (<i>yābis</i>)”	quruy

[I. 313/375]

189

Önceki sözcük buna geri döner.	
QURİF qoriy Emir ya da başkalarının “korunağı (<i>ḥimā</i>).” “kapalı yer (<i>makān maḥūz</i>)” : qoriy QURİF qoriy şeklinde söylenir.	
QASİF qasiy “Ağzın yanları (<i>şahr</i> [tanımlanmış]).” 0	qasiy
QISİF qisiy “Engel (<i>ḥabs, ḍīq</i>).” :: 'UL BAK QISİFİN:DA' QAL:DIY ol beg qisiyinda qisiy qaldi “O beyin emri (<i>ḥabs</i>) altında kaldı.” 0	
QUSİF qusiş “Kusma (<i>quyā</i>).” :: 'ANY QUSİF TUYİY ani qusiş tutti “Onu kusma tuttu.” 0	qusiş
QUŞUF qoşuy “Şiir, kaside (<i>şi'r, rajaz, qaşā'id</i>).”	Manzume: qoşuy

TARKAN· QATUN QUTİYNK'

tārkan qatun qutīṇa

V

188 1. İlk B'nin ve ikinci Y'nin noktaları kahverengiyledir.

2. EY. *ḥiyāz*.

TAKUR MINDIN QUŞUT
'AY·FIL SIZINK TABUTJY
'UTNUR YANKY TABUT

tägür mindin qoşuy
ayyl siziñ tapuyçı
ötnür yañi tapuy

“Hatuna benden kaside sun, ‘sizin hizmetçiniz size yeni hizmetler sunacak,’ de.”

0

QAQIŦ qaqiy “kızma, öfke (<i>yağab, murāyama</i>).” Buradan gelerek :: MAN 'ANIK QAQIŦIN·DA' BUV 'IYŞ QILDIM män anig qaqiyında bu iş qildim “Ben bu işe ona rağmen kızdım (<i>raym^{an}lahu</i>).” 0	qaqiy
QAMUT qamuy “Hepsi, tüm” (<i>kull</i>) anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: QAMUT KIŞY TUVZ 'ARMA'S: qamuy kişi tüz ärmäs “Herkes eşit değildir.” denir.	qamuy
QANIŦ qaniy “Sevinç (<i>aryañiyya</i>).”	Manzume: qaniy

TUTJY YAĞAR·BULYTY
'AL·TUN TAMR·'ARIŦ
'QSA' 'NINK 'QYNY
QANDIY MANIK QANIŦ

tutçı yayar buliti
altun tamar ariy
aqsa añin aqini
qandi mänig qaniy

S

Kraliçenin cömertliğini anlatarak diyor ki: “Onu (cömertlik) bulutu her zaman saf altın yağdırır; onun seli bize doğru akarsa mutluluğa (*surūr*) kanarım.”

Q

BUTIQ butiq Bir şeyin “dalı (<i>yuşn, şu'ba</i>)” 0	butiq
BTIQ butiq “Küçük tulum (<i>qirba şayīra</i>).”; Kāşyar şivesi. 0 BTUIQ ¹ butiq “Atın ayağının derisinden yapılan “tulum (<i>qirba</i>)”. 0	D
BUTAIQ butaq “Dal (<i>yuşn</i>),” ve de bir varyantı daha var. <i>tā</i> ’lı ünlü ya <i>nasb</i> [a] veya da <i>kasr</i> [i] ile dir.	Manzume: butaq D

KIM·'AYIB·'İSTUR QULA'Q
'AY·'AWIY 'AR·TUI BUTA'Q

kim ayip eştür qulāq
ay äwi artuq butāq

V

[I. 315/377]

190

“Kim derdi ki ay evinin ardıç dalı olduğunu işitmiş olsun?” O bir kızı anlatıyor ve onu ayla karşılaştırıyor ve yüzünü aya, boyunu dala benzetiyor. 0

BJUQ biçuq “Kesik (<i>maqṭū'</i>)” bir şey. Bu yüzden bir şeyin “yarısı (<i>nişf</i>)”: BJUQ biçuq şeklinde söylenir. :: BJUQ YARMA'Q biçuq yarmāq “yarım para.” 0	biçuq
BIDIQ biğiq “Bıyık (<i>sabala</i>).” 0	biğiq
BARAQ· baraq “Tüylü köpek (<i>kalb ahlab</i>).” Türkler şahinin yaşlandığında iki yumurta bıraktığını, sonra onların üzerine oturduğunu ve onlardan birinden BARAQ	baraq

189 1. U (kahverengi) A (siyah)’dan değişti.

baraq denilen köpeğin çıktığını ileri sürerler. O köpeklerin en iyi koşanı ve en iyi avlananıdır. Öbüründen de bir yavru çıkar ve bu son yavru olurmuş. 0	
YURIQ ¹ bariq “Davranış, insan ilişkileri (<i>as-sīra wa-l-‘isra ma’a n-nās</i>).” :: BAK YURIQ ¹ NATK beg bariqi nātäg “Emirin huyu nasıl?” 0	bariq
BIRUQ biruq “Hanın yanına girenleri alan ve yer gösteren kişinin adı (<i>allaḏī yunzilu l- akābira fī marātibihim ‘ind al-malik</i>).” Aslı “buyruk (<i>amr</i>)” manasına gelen: BUY-RUQ buyruq ’tur, çünkü emir onlara böyle emir verir. 0	biruq
BUZUQ ’AW: bozuq äw “Yıkılmış (<i>munhadim</i>) ev.” Bunun gibi “kırık veya bozuk (<i>maksūr munhadim</i>) her şeylere de BUZUQ bozuq denir. 0	bozuq
BAŞAQ başaq “Okun ucu (<i>naşl</i>) veya mızrağın ucundaki demir (<i>sinān</i>).” 0	başaq
BAŞAQ başaq “Pabuç (<i>mik’ab</i>).”; Çigil şivesi. Oğuz ve Qifçâqlar <i>mīm</i> ekler ve: BAŞ-MAQ: başmaq şeklinde okurlar. Bu çeşit bir eklemeye Arapça’da da izin verilir; <i>tamadra’at al-mar’a</i> (“kadın üstünü değiştirdi”) denir, onun aslı <i>ad-dir’den</i> (“değişme”) <i>tadarra’at</i> ’tır. 0 <i>tamaskana r-rajul</i> (“adam sessiz durdu”) denir- aslı <i>as-sukūn</i> (“sessiz”)’dan <i>tasakkana</i> ’dır. 0	başaq
BUŞAQ ’AR: buşaq är “Kızgın (<i>ḏajūr</i>) kişi.” Oğuz şivesi. 0	buşaq D
BIŞIQ ’AT: bişiq ät “Pişmiş (<i>maṭbūx</i>) et.” Yayma şivesinde: BAŞIQ [dikkat] bişiy D şeklindedir. 0	bişiq
BALIQ: balıq “Balık (<i>samak</i>).” Atasözü: BALIQ SUWDA’ KVZIY TAŞ-TIN balıq suwda kōzi taştin 0 “Balık sudadır, ama gözleri dışarıdadır.” Bu söz gözü dışarıda olup etrafındaki gerçekleri görmeyenler için söylenir. 0	balıq P
BALIQ: balıq “Çamur (<i>ṭīn</i>)”; Arıy şivesi. Arıy ve Oğuzların bir bölümü üç harekesiz ünsüzle: BA’-L-IQ: bālq şeklinde söylerler. Türk dillerinde sadece iki ünsüz yan yana bulunur; Arıy şivesinde karışıklık vardır. 0	D
BALIQ balıq “Kale (<i>ḥiṣn</i>), şehir (<i>madīna</i>),” Uygur ve yakın (<i>al-jāhiliyya</i>) lehçelerde böyledir. Bu sözcükten BİYŞ BALIQ: bēş balıq –(Uygurların en büyük şehri)- ortaya çıkmıştır. 0	D N

[I. 317/379]

191

“Beş şehir (<i>xams bilad</i>).” Onların bir başka şehir “yeni şehir (<i>balda jadīda</i>).” anlamında: YANKIY BALIQ yañi balıq diye çağrılır.	
BULAQ: ’AT: bulaq at “Geniş sırtlı (<i>adakk</i>) at.” 0 BULAQ bulaq Türklerin bir kabilesi (<i>jīl</i>). Qifçâqlar onları tutsak aldılar, sonra onlar Allah’ın yardımıyla serbest kaldılar ve onlar ’ALKA’ BULA’Q älkä bulāq şeklinde çağrıldılar. Ünlü uzun veya kısadır. 0	bulaq N
BAMUQ bamuq “Pamuk (<i>quṭn</i>).” Oğuz şivesi. 0	bamuq D
TUBIQ topiq Çevgenle vurulan “top (<i>kura</i>)” :: TUBIQ SUNKVK topiq süñük “et piazı (<i>al-kurdūs min aṭ-ṭa’ām</i>).” 0	topiq
TUTUQ tutuq “İğdiş edilmiş (<i>xaşī majbūb</i>).” 0	tutuq
TUTUQ turuq Bir şeyin “arığı (<i>mahzūl</i>).”	turuq
’ARUQ TURUQ aruq turuq Kāşyar ve Ferḡāna arasında bir geçit adı (<i>‘aqaba</i>). 0	N
TUZAQ tuzaq “Av için kullanılan “tuzak (<i>faxx, ḥibāla</i>).” Manzume:	tuzaq

'IK·LADY MA'NIK 'DA'Q
KURMADİB 'UTRY TUZ'Q
'IKLADIM 'ANDIN 'UZA'Q
'AM·LAKIL 'AM·DY TUZA'Q

iklādi mānig aḏāq
kōrmāḏip oyri tuzāq
iglādim andin uzāq
āmlāgil amdi tuzāq

V

“Ayağım kazayla takıldı, gizli tuzağı görmeyerek ve uzun zaman bundan acı çektim; bu yüzden sevgilim ilaç ol bana, beni neşelendir (*malīḥa*)!”

TUZAQ tuzaq Bir kişinin sevgilisinin neşesiyle (<i>istamlāḥa</i>) gururlanmak için söylediği söz; o <i>yā</i> la uygundur: TUZAQIY tuzaqi . 0	
TAŞAQ· taşaq “Testis (<i>xuṣya</i>).” İkisi arasındaki yakın ilişkiden dolayı “Penis (<i>dakar</i>)”: taşaq şeklinde söylenir. 0	taşaq
TUTUQ tutuq “Bir kişinin adı.	tutuq N
TANUQ tanuq “Şahit (<i>šāhid</i>).”	tanuq
JABAQ çapaq Bir tür balık adı. Onlar küçük olurlar ve Türklerin göllerinde bulunurlar. “çelimsiz (<i>naḏl</i>) kişi de ona benzetilir ve: JABAQ 'AR· çapaq är biçiminde çağrılır. 0	çapaq
JIBIQ çipiq “Yaş dal (<i>qaḏīb raṭb</i>).” 0	çipiq
JUJUQ çoçuq “Domuz yavrusu (<i>xannūs</i>).”	çoçuq
JARUQ çaruq “Takunya (<i>ḥiḏā</i>).” Atasözü: YD'Γ 'TY JARUQ KUVJY 'AZUQ yadāy ati çaruq kūçi azuq 0 “Yayanın atı sandalıdır, onun gücü azıgıdır.” Bu söz kuvvetsiz düşmemesi için hazırlıklı olması emrolunan kimselere denir.	çaruq P
JARUQ çaruq Türklerin bir kabilesi. Onlar Afrasyab'ın şehrinde BARJUQ barçuq 'da otururlar. O burada Nebukadnezar'ın oğlu BTZAN [dikkat] bīzan 'ı hapiste tutmuştur.	çaruq N
JULUQ· çoluq “Tek kollu (<i>aqṭa</i>).” 0	çoluq
JULUQ çuliq Üveyik büyüklüğünde alacalı bir su kuşu. 0	çuliq
JUMAQ çomaq “Çomak, değnek (<i>aṣā</i>).” JUMAQ çomaq Uygur ve Müslüman olmayanlara göre “Müslüman (<i>muslim</i>): JUMAQ 'ARIY çomaq äri “Bir Müslüman kişi”	çomaq D

[I. 319/381]

192

JANAQ çanaq Tuzluk ya da tuzluğa benzer “tahtadan yapılmış kap (<i>al-maxrūt min al-xaṣab</i>).” 0	
JANAQ çanaq “Tahta kâse (<i>qaṣ'a</i>).” Oğuz şivesi.	D
SAJUVQ NA'NK saçūq nāñ “Saçılmış nesne (<i>mantūr</i>).” 0	saçūq
SUDUQ· suduq “Sırık (<i>buzāq</i>).” 0	suduq
SIURUQ· siruq “Çadır direği (<i>ṣaqb</i> [tanımlanmış]).”	siruq
SASIQ sasiq “Saksı (<i>xazaf</i>).” Uç şivesi ve arkasındakiler.	sasiq D
SUSIQU susaq “Kova (<i>dawl</i>).” İşittiğim bir şivede böyle duydum. 0	susaq D
QABAQ qapaq “Göz kapağı (<i>jaḥn al-‘ayn</i>).” :: KUVZ QABAQIY köz qāpaqi 0	qapaq
QABAQ· qabaq “Kabak (<i>dubbā</i>).” Yaşken yemek yapıla bir sebze (<i>qar</i>). 0	qabaq

QABQ qapaq “Bekâret (<i>‘udra al-‘aḍrā’</i>).” :: QIYZ QABAQIY ¹ SIYDIY qiz qapaqi qapaq sidi “O kızlığını bozdu (<i>iqtaḍḍa l-jāriya</i>).” 0	
QATIQ qatiq Sirke, yoğurt gibi “Tutmâç yemeğine katılan nesne (<i>şiby</i>).” 0 qatiq QATIQ qatiq bir şeydeki “karışık nesne (<i>mizāj</i>).” 0	
:: BIYR QUJAQ BUVZ bır quçaq böz “Bir kucak bez (<i>iḍbāra</i>).” 0 quçaq	
QADIQ: qadiq “Ağaçtan oyulmuş nesne (<i>naqir al-xaşab</i>).” Arzu şivesi. 0 qadiq	
QARAQ qaraq “Göz bebeği (<i>muqla</i>).” QAR’ QARAQ qara qaraq “Gözün siyah kısmı (<i>sawād al-‘ayn</i>).” 0 qaraq 'RUNK QARAQ: ürün qaraq “Gözün akı (<i>bayāḍ al-‘ayn</i>).” 'UVT· QARAQ: üt qaraq “Gözün gören yeri (<i>nāzir al-‘ayn</i>).” 0	
QIRUQ 'AR· qiruq är “Çolak (<i>aşall</i>) kişi.” QIRUQ 'DAQ qiruq adaq “Topal (<i>a'sam</i>) qiruq ayak.” ² 0	
QAZUQ 'ARIQ qazuq ariq “Kazılmış ark (<i>maḥfūr</i>).” 0 qazuq	
QASUQ qasuq “At derisinden yapılan tulum (<i>rāwiya</i>) gibi bir şey, süt ve kımız saklamak için kullanılır. qasuq	
QASUQ qasuq “Ağaç kabuğu (<i>liḥā'</i>).” Aslı QA'S· qās – qāf sonradan eklemidir. 0	
QUSIQ qusiq “Fındık (<i>jillawz</i>).” Bu cariyeler için bir isim olarak kullanılır. qusiq N	
QAŞAQ qaşaq “Kindıra otu (<i>ḥalfā'</i>).” 0 qaşaq	
QAŞUQ qaşuq “Kaşık (<i>mil'aqa</i>).” Atasözü: QURUQ QAŞUQ 'ATIZ·QA' qaşuq YARAMA'S· QURUQ SUVZ QULA'QA' YAQIŞMA'S· quruq qaşuq ayizqa yaramās, P quruq sōz qulāqqa yaqışmās 0 “Kuru kaşık ağza yakışmaz, kuru söz kulağa yakışmaz.” Bu söz ihtiyacı olan kişinin desteklenmesi ³ için öğüt vermek amacıyla söylenmiştir.	
QAWAQ 'AR·T qawaq art “Kāşyar ve Özjānd arasında bir geçit (<i>‘aqaba</i>) adı. 0 qawaq N	
QUWUQ NA'NK qowuq nāḥ “Kavuk nesne (<i>ajwaf</i>).” qowuq	
QAWUQ qawuq “Sidiklik (<i>matāna</i>).” 0 qawuq	
QAWIQ qawiq “Darı kepeği (<i>nuxāla al-jāwars wa-d-duxn</i>).” 0 qawiq	
QALIQ qaliq “Hava (<i>hawā'</i>).” 0 qaliq	
QULAQ qulaq “Kulak (<i>uḍun</i>).” Bazıları :: QUL·XA'Q qulxāq der, ve bazıları qulaq QUL·QA'Q qulqāq şeklinde söyler, ama ilki daha doğrudur. 0 D	

[I. 320/383]

193

QULAQ· TUVN qulaq tōn “Yenleri kısa elbise (<i>qāşir al-kummayn</i>).” 0	
QILIQ qiliq “Davranış, tutum (<i>as-sīra wa-l-‘işra ma'a n-nās</i>).” <i>lām</i> harekesiz, bu yüzden QIL·Q: qilq. qiliq	
QUMQ qumuq Zamanında yanında bulunduğum bir beyin adı. 0 QUMQ qumuq N qumuq Atların “gübresini (<i>rawt</i>).” 0	
QANAQ qanaq “Kaymak (<i>dawāya</i>).” Arzu ve Bulğar şiveleri. <i>nūm</i> , <i>yā'</i> ile değişir qanaq D [ör 518 qayaq].	

- 192 1. I'nın iki noktası kahverengiyledir (nunlaşmayı gösterir, bu yüzden **qapaqin**).
2. EY. *rajul*, *rijl* okunur; ve de **qiruq adaqliy** “topal adam.”
3. EY. *an-nayl ilā*, *al mayl ilā* (?) okunur.

QUNUQ qonuq “Konuk (<i>ḡayf</i>).”	Manzume [=55 oyuq]	qonuq

BAR·DIY 'ARAN QUND BULB· QUT·QA' SQ'R
QALDY 'ALIF 'YUQ KRUB 'AW·NIY YİQA'R

V

bardi ārān qonuq bulup qutqa saqār
qaldi aliy oyuq körüp āwni yiqār

“Konuk bulunduğu zaman uğurlu sayan adamlar gitti, karşıdan bir karaltı görseler- konuk geliyor diye-çadırını yıkıp gidenler kaldı.” 0

QUNAQ **qonaq** “Çavdar (*jāwars*).” 0 Atasözü: QUNAQ BAŞY SAD·RAKY YYK **qonaq P qonaq başi sādrāki yēg** “Çavdar kulağının az olanı yeğdir.” – çünkü daneler seyrek olursa büyük, sık olursa küçük olur. Bu söz istediğini elde etmek için az zahmet çekmek isteyenler için söylenir. 0

K

BİTİK bitig “Kitab (<i>kitāb</i>).” BTK bitig “yazma (<i>kitāba</i>).” Ve de eylem adı; buradan gelerek :: 'NIK BITKY BALKUVLK anig bitigi bālgūlūg “onun yazısı açıktır.” denir. BTK bitig “muska (<i>‘ūdā</i>)” –Oğuz şivesi. bitig
BİJAK biçāk “Bıçak (<i>sikkīn</i>).” Atasözü: NAJ' YITIG BİJA'K 'AR·SA' 'VZİ SA'BIN biçāk YUNUVMA'S nāçā yitig biçāk ārsā ōz sāpin yonūmās 0 “Bıçak ne kadar keskin P olursa olsun kendi sapını kesemez.” Bu söz başkalarının problemlerini çözebilen, fakat kendi problemlerini çözemeyen kişiler için söylenir.
BADUK bādūk Bir şeyin “büyüğü (<i>kabīr</i>).” :: BADUK· TAIWAIY ¹ bādūk tewe bādūk “büyük bir deve.” 0
BARUK· bürük “Saf başı, pantolonun kemeri, çatal püskülü gibi çevrede dolanan (<i>xayṭ mudawwar</i>),” bir ip. 0 bürük
BAZAK bāzāk “Nakış dekorasyon (<i>naqš</i>).” Bir varyant [krş. 207 bāzāk]. bāzāk D
BZIK ² bāzik “Titreme (<i>ri'da</i>).” Buradan gelerek :: 'L BAZAK ² BZDIY ² ol bāzig bāzdi “O titredi.” denir. 0 bāzig
:: 'L QULIN BUSK BUSDY ol qulin bösüg bösdi “(O kölesi için pusu ³ kurdu; ve de,) bösüg o onu [kölesini] dövdü (<i>ḡirāb</i>).” 0
BULK bölük Hayvan veya insan “grubu (<i>ṭā'ifa</i>).” Buradan gelerek :: BYR BULK bölük QUVY· bīr bölük qōy “bir bölük (<i>qaṭī</i>) koyun” denir. 0

[I. 322/385]

194

- 193 1. İlki hariç bütün ünlüler sonradan yazıldı (?-siyah mürekkeple).
2. B'nin noktası kahverengiyle.
3. *ittaxada l-kamīn* – 187 **busuy** ile karışma (?) var.
- 194 1. K, G'den değişti (üç nokta kahverengi ile).

:: BİYR BULUK KIŞİY bīr bölük kişi “Bir grup (<i>tāʾifa</i>) insan.” Bu topluluk ismidir, <i>al-qawm</i> (“insanlar”) ve <i>al-ibil</i> (“develer”) gibi. 0		
BILAK bilāk “Bilek (<i>miʿšam al-yad</i>).” 0		bilāk
BALAK belāg “Konuğun akrabalarına getirdiği veya başka yerden getirdiği armağan (<i>hadiyya</i>).” 0		belāg
BALIK bilik “Kandil fitili (<i>fatīla as-sirāj</i>).” 0		bilik
BLIK blik “Yara (<i>misbār</i>) olup olmadığını kontrol etmek için kullanılan mil.”		
BLIK bilig “Bilgi (<i>ʿilm</i>).” Buradan gelerek :: BILIK ’UK·RAN “bilgi öğren.” denir. 0 BILIK bilig “akıl (<i>ḥikma</i>).” Buradan gelerek :: ’UZ’QIY BILKA’LA’R ozāqi bilgālār “eski hakimler (<i>al-ḥukumāʾ al-mutaqaddimūn</i>).” 0 BILIK bilig “anlama (<i>ʿaql</i>).” Atasözü: ’UTLA’N BILIK SIYZ oylān biligsiz “Çocuklar anlayamaz.” 0 P		bilig
BANK ¹ bānāk “Tane (<i>ḥabbe</i>).” Arýu şivesi; bazı şivelerde (<i>wa-fī baʿdal-luḡa</i>) BNAL [dikkat] bānāk “bakır para (<i>fals</i>).”		bānāk D
TABUK tāpūk [futbol] Kurşun eritilerek iğne şeklinde dökülür, üzerine keçi kılı veya benzer şeyler sarılır. Çocuklar ona vurarak (<i>rakl</i>) oynarlar.		tāpūk
:: ’UL QULIN TABIK TAB·DY ol qulin tāpig tāpdi “O kölesine vurdu (<i>rakla</i>).” 0		tāpig
:: BA’Š TITK TITY bāš titig titti “Yara çok acıdı (<i>amaḍḍa ayya imḍāḍ</i>).”		titig
Bu [yapı] sadece vurgu için kullanılır. Örnek: ’UL ’ARIK ’RUT ’UR·DY ol ārig uruy urdi “O adama sertçe vurdu (<i>ḍaraba ... ḍarb^{an} ’ayya ḍarb</i>).” :: ’UL QJF QJDY ol qaçiy qaçti “O çok uzağa kaçtı (<i>firār</i>).” 0		G
TUTAK tütāk “İbrik ve benzer şeylerin “emziği (<i>ṣunbūr</i>)”		tütāk
TITIK titig “Çamur (<i>ṭm</i>).” 0		titig
TIRIK tirig “Canlı (<i>ḥayy</i>),” hayvan.		tirig
TAZAK tāzāk “At gübresi (<i>rawṭ al-faras</i>).” Atasözü:		tāzāk

TAZAK QA’RDA’ YTM’S
’DKV ’YSYZ QATM’S

tāzāk qārda yatmās
ādgü ēsiz qatmās

P

“Tezek karda kalmaz (çünkü sıcaklığı karı eritir, benzer şekilde) iyi ile kötü karışmaz anlamındadır.”

TAZIK tāzig “Panik, korku (<i>an-nifār bayn al-qawm</i>).” :: TAZIK KIŞY tāzig kişi “Bazı işlerden kaçan (<i>naḥūr</i>) kişi.” 0		
TIZIK tizig Bir şeyin “safı (<i>ṣaff</i>)”:: TZIK TZIK [dikkat] tizig terāk “bir sıra direk (<i>ṣaff min al-ḥawr</i>).” :: BYR TIZK YNJUV bīr tizig yinçü “bir dizi (<i>naẓm</i>) inci.” 0		tizig
TAŽIK tažik “Farşlı (<i>Fārisī</i>)” – iki telaffuz noktası arasında <i>ẓāy²</i> ile. 0		tažik
TAŠUK tāšük “Deşik, yarık (<i>āḍar</i>).”		tāšük

[I. 324/387]

195

2. z, ž’ye deġiřti (iki nokta kahverengi ile).

Atasözü: TAŞUK SUWDA' BALKURA'R tāşuk suwda bālgūrār 0 P "Yarık suda belli olur." 0 Bu söz bir işi yaptığında öğünen kimseye, işin iyiliği kötülüğü ortaya çıktığı zaman söylenir. 0
TAŞIK tāşik "Obur (<i>manhūm</i>). – Böyle kişinin gözleri midesinden büyüktür. 0 tāşik
"Haylaz (<i>sāqit kaslān</i>): TUŞUK KİŞİY tūşuk kişi diye çağrılır. tūşuk
TUŞAK tōşāk "Döşek (<i>firās</i>). 0 tōşāk
TIŞAK tişāk "İki yaşındaki koyun (<i>aṭ-tanī min al-yanam</i>). 0 tişāk
TULAK· tölāk "Sakin (<i>muṭma'inn sākin</i>). Atasözü: 'AJ· 'IYWAK TUQ TULAK· tölāk aç ēwāk toq tölāk 0 "Aç aceleci, tok sakın olur"- akşam yemeği geciktiğinde o P sıklmaz. Oyuz şivesi. D
TULAK tülāk "Hayvanların tüylerini döktükleri mevsim (<i>waqt 'asqāt ad-dawābb 'aqā'iqahā</i>). :: 'UL QVY· TULA'KINDA' KAL·DY ol qōy tülāk kindā kaldi "O koyun kırkımında geldi." 0 tülāk
TALİK tālik "Delik (<i>taqb</i>). 0 tālik
TUWK tüwāk "Yaş söğüt ağacı veya buna benzer bir ağacın kabuğu boru (<i>šabbūr</i>) gibi çıkarılır. Serçe kuşlarını vurmak için içine yuvarlak tane (<i>banādiq</i>) konularak atılır. Bu borudan dahi yapılır. Çigil şivesi. 0 tüwāk
JUBAK çüpāk "Bebeğin penisi (<i>fayšala aṣ-şabī</i>). 0 çüpāk
JIBAK QARİVY çipāk qarvūy "Delice doğan (<i>yu'yu</i>). 0 çipāk
JATUK çätük "Dişi kedi (<i>hirra</i>). Oyuz şivesi. 0 KVK JATK küvük çätük çätük "erkek kedi (<i>daywan</i>)."
JAIAK çāçāk "Çiçek, gonca (<i>nawr, zahr</i>). 0 çāçāk
JKAK çāçāk "Çiçek hastalığı (<i>ḥaṣba</i>). Çigil şivesi. 0 D
JARIK çärig "Savaş safı (<i>šaff al-ḥarb</i>). 0 Atasözü: 'AL·B· JARIK·DA' BIL·KA' çärig TAİYRIK·DA' alp çärigdä bilgä tērigdä "Yiğit harp düzeninde ('savaşın safları dağıtıldığında') ¹ , akıllı dişi dernekte sınanır." 0 P
JARIK çärig Bir şeyin "karşısı (<i>qubāla</i>)", Oyuz şivesinde; bir şeyin "zamanı (<i>waqt</i>)" D
JURAK· çörāk "Çörek (<i>qurṣ</i>). 0 çörāk
Bazıları çocukları (<i>fīdu'ā' al-jady</i>): JLIK JLIK çilik çilik şeklinde çağırır. 0 çilik
JUNK çünük "Çınar ağacı (<i>šajar ad-dulb</i>). 0 çünük
JUŞK çüşāk "Ot, çayır (<i>ri'y</i>). Soyd şivesi. çüşāk D
DULK dülāk "Ağzı kırık testi (<i>xazaf a ṣar</i>) ² 0 dülāk
SIBAK sibāk "Değirmen taşının demiri (<i>quṭb ar-raḥā</i>). Değirmen taşının etrafında döndüğü demir. 0 sibāk

[I. 325/389]

196

SIBAK **sibāk** "Çocuğun içerisine işemesi için (*li yabūla fīhi*) beşiğe konulan kap (*qaṣab*). 0

SIDUK **sidük** Bir çeşit "sidik (*bawl*). 0 **sidük**

195 1. *iḍā ṣubba ḫīrāmuha* – Labid'in Mu'allaqası'ndan bir ünlem.
2. EY. *a ṣā*.

SIDIK sidig “Kaftanın sağ ve sol yanlarından biri (<i>aḥad jānibay al-qabā’ min al-jānibayn</i>).” Bu şekil SIDİİ sidīy [188] şeklinden daha iyidir. 0	sidig
SARUK: sürüg Sığır “sürüsü (<i>qaṭīṣ</i>)” :: BİYR: SURUK QUVY: bīr sürüg qōy “Koyun sürüsü (<i>qaṭīṣ</i>).” Manzume:	sürüg

’UKUR SURUK QVY· TAWY YUNDIY BILA’
YUMURLAYUV ’R·KANN SUVTIN SAĞA’R
ögür sürüg qōy tewe yondi bilä
yumurlayu erkānin sūtīn sayar

V

“Bir kimsenin koyun, deve ya da sığır sürüsü varsa onları [erken] toplamalı, onlardan süt sağarak yararlanmalıdır.”

SUZUK SUVW ¹ süzük sūw “Açık mavi (<i>azraq şāfi</i>) su” Her “temiz (<i>şāfi</i>) şeye SUZUK süzük denir. 0	süzük
“Bağını kurtarmış her şeye (<i>ḥulla min waṭāqihi</i>)”: SAŞUK sāşük denir. SAŞUK ’AT sāşük āt “yularından çözülmüş (<i>muṭlaq</i>) at.” 0	sāşük
SAWUK NA’NK sāwük nāḡ “Sevilen şey (<i>maḥbūb</i>).” 0	sāwük
SILIK ’AR· silig ār “Temiz (<i>naqīṣ</i>), ince (<i>zarīf</i>), yakışıklı (<i>ḥasan</i>), tatlı dilli (<i>latīf al-kalām</i>) kimse.” 0	silig
ŞUBIUK şöpiḡ “Çer, çöp; meyve yedikten sonra atılan post (<i>samāj</i> [tanımlanmış]).” <i>şin, jīm</i> ile değişti [ör. çöpiḡ]. 0	şöpiḡ D
ŞUTUK şütük Sığır boynuzundan yapılan “divit (<i>dawāt</i>),” :: ŞUTUK ² SAQA’L şütük saqāl “Köse sakal (<i>kawsaj</i>)”- bir divite benzetilir. 0	şütük
“Çınar ağacı (<i>dulb</i>)” ŞUNUK şünük diye çağrılır. <i>şīm, jīm</i> ’in değişkenidir [ör. 195 çünük]. 0	şünük D
KABAK kāpāk “Kepek (<i>nuxāla</i>).” 0 KABAK YNJV kāpāk yinçü “küçük inci (<i>lu’lu’ sayīr</i>).” KABAK kāpāk “Başta bulunan kepek (<i>ḥazāza ar-ra’s</i>).” 0	kāpāk
KUBUİK köpük “Köpük (<i>zabad al-mā’</i>).” 0 KUBUK köpük “Kaynayan tencerenin köpüğü (<i>ḥafāḥa al-qidr</i>).” 0	köpük
KAJIK kāçig “Köprü (<i>ma’bar</i>).” Atasözü [=528 qayin] QAY·NA’R ’UKUZ KAJIK kāçig SIYZ BULMA’S: qaynār ögüz kāçigşiz bolmās “Coşkun su geçitsiz olmaz.” Bu söz hiç kimsenin çözemediği bir problemde yol bulunabileceğini anlatmak için söylenir. 0	kāçig P
KJK köçük “(Koyunun) yağlı kuyruğu”; (adamın) kıcı (<i>al-alyatān wa-ridf al-insān</i>).” 0	köçük
KIJIK kiçig Bir şeyin “küçüğü (<i>şayīr</i>).” 0	kiçig
KADUK kādük “Keçe şapka (<i>lubbāda</i>).” KADUK kādük “deri başlık (<i>al-ḡifāra</i>)”	kādük

[I. 327/390]

197

196 1. W, F’den değişti (iki nokta kahverengiyle).
2. İkinci U (kahverengi) A (siyah)’dan değişti.

<i>min ar-rīš</i>) –çünkü o keçe şapkaya benzer.	
“Çalışma ve yorulma (<i>aš-šubl wa-l-‘amal</i>): ’YŠ KUDUK īš ködüg şeklinde söylenir. 0 KUDUK ködüg asla yalnız kullanılmaz; sadece çift olarak kullanılır. 0	ködüg
KARAK kārāk “Gerekli (<i>yanbayī</i>).” anlamında bir sözcük. O birine söylenen KARAK·MUV kārāk mü “O gerekli mi?” (<i>a- yanbayī</i>) sorusuna cevap olarak söylenir. Cevap: “Evet o (<i>balā</i>).” ¹ anlamında KARAK· kārāk ’tir.	kārāk
KURUK körük “Demircinin körükleri (<i>ḥimlūj, minfāx al-ḥaddād</i>).” 0	körük
KUZK küzük Tezgahta, “alçaktan yukarı doğru düğümlenen ipler (<i>al-xuyūṭ al-mun ‘aqida ba ‘ḍuḥa ‘alā baḍ</i>).” Dalgalı ipek (<i>nāsij ad-dībāj</i>) için de böyle denir.	küzük
KAZIK kāzik “Hararet ve soğuk (<i>al-ḥummā allatī ta’xuḍu l-insān bi-ra‘da</i>).” :: SARİİ kāzik KAZIK sariy kāzik “sarılık (<i>yaraqān</i>).”	
KAZIK kāzig Çalışmada “devir” (<i>an-nawba fīl-‘amal</i>). Bu yüzden :: SANIK KAZIYKIYNK ² KAL·DIY sānig kāzīgīñ kāldi “Senin devrin geldi.” 0	kāzig
KAZIK kāzig “Cesaret (<i>jur‘a</i>).” :: BV ’YŠTA’ SANK’ KAZIK KARA’K· bu īšta saña kāzig kārāk “Sen bu işte cesaretli olmalısın.” Anlamı ilktir (? <i>wa-ma ‘nāhu al-awwal</i>).	
KUŽK kūžāk “Saç lülesi veya perçemi (<i>al-quzza ‘a min aš-ša ‘r wa-š-šudḡ</i>).” Arzu şivesi. 0	kūžāk D
KASAK kāsāk Bir şeyin “parçası (<i>qiṭ‘a</i>).” :: BYR KASAK ’UTM’K bīr kāsāk ötmāk “Bir parça ekmek.” 0	kāsāk
KAWK kāwig –ince <i>kāf</i> ile- “burnun kıkırdak kısmı (<i>yudrūf al-anf</i>).”	kāwig
KUWK MUVŠ küwük müš “Erkek kedi (<i>ḍaywan</i>).” Çigil şivesi. 0	küwük D
KULUK N’NK kölük nāj “Borç alınan şey (<i>musta ‘ār</i>).” 0	kölük
KULUK kölük “Yük hayvanı (<i>ḡahr</i> [tanımlanmış]).” 0	
KAMK kāmāk “Çizgili, işlemeli pamuk bez (<i>nasīj</i>),” Qifçaqlar tarafından örtü olarak kullanılır. 0	kāmāk
KUNAK könāk “Deri çanta (<i>rakwa</i>).” 0	könāk
MAŽK māžāk “Köpek gübresi (<i>ja ‘r al-kalb</i>) – iki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ³ māžāk ile. :: ’IT MAŽKY it māžāki . 0	
NATAK nātäg “Nasıl? (<i>kafya</i>).” anlamında bir soru edatı. Bu yüzden :: NATAK SAN nātäg nātäg sän “Nasılsın?” denir. 0	
NAJUK näçük “Niçin? (<i>kafya</i>).” anlamında bir soru edatı. Bu yüzden :: NAJUK BAR·DIYNK näçük bardīñ “Niçin gittin?” Yabāqu şivesi.	näçük D
NALK nälük Türklerin geri kalanları arasında NAJUK näçük ile aynı anlama gelen bir edat. Anlamı “niçin? (<i>lima</i>).”	nälük D
NRAK närāk “O niçin gerekli? (<i>limāḍa yanbayī</i>).” anlamında bir ifade. :: BV SANK’ NRAK bu saña nārāk “O senin için niçin gerekli?” Aslı bazı düşen harflerle: NA’ KARA’K nä kārāk .	närāk

197 1. *balī, kasra* kahverengiyle.
2. K, G’den değişti (üç nokta kahverengiyle).

³. z, ž’ye değişti (iki nokta kahverengiyle); EY.’de hatalı olarak *bi-zā bayn bayn, bi-zāy bayn* okunur.

[I. 329/392]

197

L

BJAL biçal Bir kadının “kısırlılığı (<i>matkā</i>).”; bir adamın, atın ya da hayvanın “iğdiş edilmesi (<i>atman</i>)” 0	biçal
BAŠIL QUVY bašil qōy “Başında (<i>aşqaʿ</i>) beyaz bir nokta bulunan koyun.” Bir varyant [krş. 242 bašyil]. 0	bašil D
BADAL ’R·T badal art Uç ve Barsyān arasında bir geçidin (<i>ʿaqaba</i>) adı. Orası çöl (<i>kaʿūd</i>). 0	badal N
TSL tasal Polo oyununda “sınır (<i>madā, ḥadd</i>)” O TALA’S- talās sözcüğünün metatezi. – Arapça’daki “[Bu yerde otlak yok] anlamındaki <i>mā fī al-arḍ ʿalaq wa-la ʿaq</i> ifadesindeki gibi.” 0	tasal
TAKAL tägül – Oğuz şivesi- “böyle değil (<i>laysa kaḍālika</i>).” O Arğu şivesindeki DA’Γ ’UL dāy ol ifadesinden türemiştir. <i>dāl, tāl</i> ya, <i>ḡayn, kāf</i> a değişti ve iki <i>elif</i> düştü. 0	tägül D

:: 'UQ KYŞ 'JRA 'JİFİL TİFİL QILDY oq kēš icrā çiyil tiyil qildi “Ok sadakta çığıl çığıl ses çıkardı.”	çiyil tiyil
JIKIL çigil Türklerde üç kabilenin (<i>ṭawā'if</i>) adı.	çigil N
Birisi göçebedir (<i>qawm min ahl al-wabar</i>) QUYA'S qayās 'ta otururlar. Kuyas, Barsyān'ın ötesinde küçük bir kasabadır (<i>bulayda</i>).	
İkincisi JIKIL çigil diye çağrılan Tarāz yakınlarında bir kasabada otururlar. Bu ismin verilmesinin nedeni şöyledir: Dū-l Qarnayn Aryu ülkesinden geldiğinde, bulutlar musluklarını gevşetmiş, yollar çamur olmuştu, ve bu ona büyük zorluklar yaratmıştır. Bunu gören Dū-l Qarnayn Farsça: “Bu çamur ne (<i>mā hādā ṭ-ṭm</i>)?” manasında: 'IYN JIKIL 'AS·T: īn çigil ast demiş. Böylece o bu noktada bir kale yapılmasını emretmiş, ver onun inşa ettirdiği bu kale (<i>hiṣn</i>) bugün: JKIL çigil şeklinde çağrılır. Bu yer bu isimle çağırılmış, daha sonra orada oturan Türklere de: JKILY ¹ çigilī denmiş ve bu isim zamanla yaygınlaşmıştır. Şimdi Oğuzlar bu yere yakın oturdukları için devamlı Çigillerle savaşırlarmış-İki halk arasındaki düşmanlık bugün de devam eder- ve bu yüzden Çigil kılığına bürünenlere de bu ad verilir. Oğuzlar Jayhūn (Oxus) ırmağından Yukarı Çin'e kadar olan bölgedeki tüm Türklere JKIL çigil derler - ama bu hatalıdır.	
Üçünü grup Kāşyar'da bulunan bir takım köyler (<i>qurā</i>)	

[I. 330/394]

199

Onlar JKIL çigil şeklinde çağrılırlar. Bunlar da bir yerden çıkarak dağılmışlardır.	0
JMUL çömül Türklerde bir kabile (<i>jīl</i>).	0 çömül N
SUKAL sökāl “Hastalık (<i>marīḏ</i>).” Oğuz şivesi.	0 sökāl D
SIGIL ¹ sigil “Siyil (<i>tu'lūl</i>).”	0 sigil
QZIL qizil Bir şeyin “kırmızısı (<i>aḥmar</i>)”	Atasözü [= 453 yepün] qizil P

QILNUV BLSA' QIZL KAD'R
YARA'NUV BLSA' YAŞIL KAD'R

qilnu bisä qizil kädär V
yarānu bilsa yasil kädär

“Eğer bir kadın güzel görünmeyi bilse, kırmızı ipekli kumaş giyer; eğer naz etmeyi, kırtmayı bilirse yeşil ipekli kumaş giyer.” Bu, kadınlar için söylenmiş atasözlerinden biridir. Bu söz iyiliğe ulaşmak için güzel davranmakla emrolunan kadınlara öğüt olsun diye söylenmiştir.

0

QIZIL qizil Kāşyar'da bir nehrin (<i>wādī</i>) adı.	Manzume:	N

QIZIL SARİF 'R·QAŞİB·
YBKIN YAŞIL YUR·KAŞİB·²
BIR· BIR· KARUV YURNKAŞİB·
YALINKUQ· 'ANY TANK·LAŞUVR

qizil sariy arqaşip V
yepgin yazil tergaşip (?)
bir bir kerü yörgäşip
yalñuq ani tañlaşür

198 1. Y'nin üstündeki kahverengiyle yazılmış iki U vardır (nunlanma gösterir).

199 1. G'nin üç noktası kahverengiyle.

Baharı anlatarak diyor ki: “Kırmızı ve sarı çiçekler ardı ardına çıkar, yeşil ve kahverengi menekşeler birbiri üzerine sarılır; insanoğlu bunlara şaşar.” 0

KAWL'AT· **kāwāl at** “Küheylan at (*faras rā'i' jawād*).” **kāwāl**

M

:: BYR BJIM QA'TUVN bīr biçim qāyūn “ Bir dilim (<i>šaṭba</i>) kavun.” Başka şeyler için de böyle denir. biçim
BUTIM boyim Parmakların “boğumu (<i>aşja</i> ’).” Kamışın ya da kindıra otunun “boğumu boyim (<i>anbūb</i>)” da: BUTIM ³ boyi şeklinde çağrılır. 0
BUKUM'ATUK böküm ätük “Kadınların giydiği pabuç (<i>xuff</i>).” Oğuz şivesi; diğerleri: MUKIM mükim veya <i>bā</i> ’yı <i>mīm</i> ’e değiştirerek ve sondaki <i>mīm</i> ’i <i>nūn</i> ’a dönüşürerek: MUKIN mükün derler. Ben bunu doğru aslı olmadığını düşünüyorum; Ama Qifçāq ve diğer avam tabakası ⁴ bu sözcüğü kullanırlar. büküm D 0
TARIM tārim Teginlere (<i>takākīm</i>), Afrāsiyāb soyundan gelen prenseslere (<i>xawātīm</i>) ve onların büyük ve küçük çocukları için kullanılan bir sözcüktür. Bu sözcük ne kadar büyük olursa olsun Hākānī hanlarının oğullarından başkasına söylenmez. Prensesler çağrıldığında 'ALTUN TARIM· altun tārim denir. Bu onların lakabıdır. tārim N
TARIM tarim Göllere, kumluk bölgelere dökülen çay kolları, kanallar (<i>a'qād al-awdiya</i>).” tarim
TARIM tarim Uygur sınırında Kuça yakınlarında bir yer adı (<i>mawḏi</i> ’). O: 'S·MY ⁵ tarim N TARIM üsmi tarim diye çağrılır ve onun döküldüğü bir nehir (<i>wādī</i>) vardır.

[I. 332/396]

200

O da aynı adla çağrılır. 0
TURUM· turum “Bir adamın boyu kadar olan uzunluk (<i>qadr qāma ar-rajul</i>).” Bu yüzden :: BIYR'AR· TURUMIY SUVW ¹ bīr ār turumi sūw “bir adam boyu su.” Diğer şeyler için de böyledir. turum 0
TURUM· turum - <i>işba</i> ’ile- Yeni doğmuş deve (<i>ibn maxāḏ</i>).” Dişisine (<i>bint al-maxāḏ</i>): TIŞY TURUM· tişi torum denir. torum 0
“Bir dizi (<i>naẓm</i>) inci.” BIYR· TIZIM YINJUUV ² bīr tizim yinçü. tizim
TUQUM toqum “Kurbanlık hayvan (<i>jazūr</i>)” – genellikle atlar için kullanılır. toqum

2. Y’nin iki noktası kahverengiyle.

3. Γ’nin noktası kahverengiyle.

4. EY. *aḥlāf*, *ajlāf* okunur (krş. 168:11; 459:9).

5. Bu sözcük mısranın altına eklenmiştir (asıl kopya eden).

200 1. W, F’den değişti (iki nokta kahverengiyle).

2. Y’nin iki noktası kahverengiyle.

“Bir parça dürüm (<i>bidda</i>)” BIYR·TIKM·TURMA’K bīr tikim türmāk	tikim
TALIM tālim Bir şeyin “çoğu (<i>kaṭīr</i>)” :: TALIM YARMA’Q tālim yarmāq “çok para.” 0	tālim Manzume:

TALIM BASLAR·YUWLDIYMAT YATY’ANDIN YAWLDYMT KUJY’NINK KAWILDIYMAT QILJ QIN·Q’ KUJN SĠ·DIY	tālim başlar yuwuldīmat yayī andin yawaldīmat küçi aniḡ kāwildīmat qiliç qinqa küçüm sıydi	V

Bir savaşı anlatarak diyor ki: “Yiğitler”in başları yuvarlandı; düşman bu yüzden yavaşladı; onların gücü azaldı; kılıç kınına zorla girdi.” 0

TULUM tulum “Silah (<i>silāḥ</i>).” Çoğul gösteren bir isimdir. ³	tulum
:: BYR TILIM’AT bir tilim āt “Bir dilim (<i>filḍa</i>) et.” Uzunlamasına kesilen ya da yarılan şeyler (<i>maqṭū’ aw maṣqūq ṭūlan</i>) için de böyle denir.	tilim
DIDIM didim “Geline gerdek gecesi giydirilen taç (<i>iklāl</i>).” 0	didim
SARIM sārim “İbrik, testi gibi şeylerden içilecek nesnenin süzülmesi için bu kapların ağızlarına gerilen ipek kumaş parçası (<i>li-yuṣaffā bihi</i>).”	sārim
:: BIYR·SAGIM SUVT bīr sayim sūt “Bir sağlamlı süt (<i>qadr ḫalba min laban</i>).” 0	sayim
SUQM suqim Çam kozalağı şeklinde kesilerek içi oyulan bir ağaç parçasının adı, sonra da üç tarafından delinerek okun bir oka bağlanır; o “muhabir (<i>aṣ-ṣuḫārī</i>).” dir. “Mars gezegeni (<i>mirrīx</i>) de BAQIR SUQIM baqir suqim adıyla çağrılır. 0	suqim
BYR·QUJAM NA’NK bīr quçam nāḡ “Bir kucak (<i>iḫbāra</i>) dolusu şey” 0	quçam
QURUM· qorum “Kaya (<i>ṣaxr</i>).” “bir hazine (<i>māl jamm</i>) de: QORUM qorum şeklinde söylenir. :: ’UL·QRUM·BULDY ol qorum buldi “O bir hazine buldu.” 0	qorum
KARAM kārām “Yer altı yerleşimi (<i>sarab</i>).” Yukarı ve Aşağı Çin şivesi.	0

[I. 334/398]

201

KARIM kārim Nakışlı perde (<i>al-qirām</i>).” Buradan gelerek :: TA’M·KARIMİY tām kārim kārimi duvar örtüsü (<i>sitr al-jidār</i>).” denir.

N

“Güvenilir, doğru kişi (<i>amīn nāṣiḥ</i>)”: JIYN· BUTUN· KIŞİY çīn bütün kişi şeklinde bütün çağrılır. 0 BUTUN· bütün Bir şeyin “aşlı, salimi (<i>ṣaḫīḥ</i>)”. :: BUTUN YARMA’Q bütün yarmāq “bütün para” 0
BUDUN· boḍun “Ahali, halk, avam (<i>ar-ra’īya wa-’awāmm an-nās</i>).” Çigil şivesi. 0 boḍun D
BURUN burun “Burun (<i>anf</i>).” 0 BURUN burun “dağ zirvesi (<i>ra’n al-jabal</i>).” burun :: TA’Ṭ· BUR·NIY tāy burni . Bir şeyin “ilk bölümü (<i>awwal</i>)” BURUN· burun şeklinde söylenir. :: ’UL MANDIN· BURUN BAR·DIY ol māndin burun bardi “O benden

3. EY’de bu sözcük şiirden önce gelir s.v. **tālim**.

önce gitti (<i>qudāmī</i>).”Bu sözcük anlam olarak Arapça’ya uygundur, ama ses bakımından uygun değildir. ¹ 0	
BUŽIN bužin “Çöpleme (<i>xarbaq</i>)” denilen bir tür ot. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. bužin	
BASAN· basan Ölü gömüldükten sonra ölü kişi için hazırlanan yemek (<i>ta’ām</i>).”:: Buradan alınarak YUVI BASAN yōy basan denir. 0 basan	
BUṬIUN· ² boyin “Boğum (<i>ašja</i> ’); parmak boğumu (<i>unbūb</i>)” kamış boğumu. <i>Nūn</i> , <i>mīm</i> ’in değişkenidir [yani. 199 boyim]. Bu tip bir değişime Arapça’da aşağıdaki beyitte olduğu gibi izin verilir. 0 boyin D	

yā ruba ja’dⁱⁿ fīhimū law tadrīm
yaḍribu ḍarba s-sabiṭi l-maqādīm

(Onlar arasında biri çok tıknaz- eğer sen biliyorsan – onlardan birine uzun boylu gibi vur, savaşla ilerle.”) *lam* ve *lan*’ın olumsuzluk edatı oldukları not edilmelidir. 0

BAQAN· baqan “Altın ya da altına benzer şeylerden yapılan “halka ya da yüzük (<i>ḥalqa</i> , <i>ṭawq</i>)” :: ’ALTUN BAQAN altun baqan “Altın yüzük”; vs. 0 baqan	
BIQIN biqin “Böğür (<i>xāšira</i>).” biqin	
BUKN bögän “Erliksiz (<i>‘innīm</i>)” bögän	
BUKN bögän “Körbağırsak (<i>al-mimraya³ min al-am’a</i>).”	
BUKAN bükän “Karpuz (<i>baṭīx hindī</i>).” 0 bükän	
BULUN bulun “Tutsak (<i>axīd</i> , <i>asīr</i>).” Manzume: bulun	

A’ABNG⁴ QULSA’M·⁵ ’UDUV BA’RIB
TUTAR ’AR·DIN SUSIN TA’RIB
BULUN QIYLIB BA’ŞY YA’RIB
YULUT BARJA’ MANK’ YAIḠ·DIY⁶

apaṇ qolsa udu bārip V
tutar ārdim susin tārip
bulun qīlip bāši yārip
yuluṇ barça maṇa yiḍdi

Yenilen bir adamı anlatarak diyor ki: “İsteseydim onu ardından gider ve onu yakalardım, askerlerini de dağıtırdım, onu da tutsak ederdim, sonra kafasını yarardım, (ama) o benim için ganimet topladı (bu yüzden ben ona özgürlük bağışladım).” 0

TABAN taban Bir devenin “tabanı (<i>xuff</i>).” 0 taban	
TUBUN topun “Bir parça yemek, buğday kesmiği (<i>ku’bura aṭ-ṭa’ām</i>).” Uç şivesi. topun D	
TADUN taḍun “Tosun (<i>al-jada’ min al-baqar</i>).” Dişisi: TİŞİY TADUN tiši taḍun 0 taḍun	
TUDN tuḍun “Köy muhtarı (<i>‘arḫ al-qarya</i>); su dağıtıcısı (<i>muwazza’ al-miyāh fī š-širb</i>).” 0 tuḍun	

- 201 1. Ar. Anf “burun” “ilk bölüm” anlamında da kullanılır.
2. I sonradan çizildi.
3. EY. *mumarraya*.

TUTUN· tütün “Duman (<i>duxān</i>).”	tütün

[I. 335/400]

202

’UVT TUTUN SUZ BULM’S
YGT YA’ZUQ SUZ BULMA’S

öt tütünsüz bolmās
yigit yāzuqsuz bolmās 0

P

“Ateş dumansız, genç günahsız olmaz.” 0

TUGUN ¹ tütün “Düğün (<i>’uqda</i>).” 0	tütün
TIKAN tikān “Diken (<i>šawk</i>).” Bu söyleyiş kısaltma içindir. Hâlbuki kurala göre şeddeli <i>kāf</i> ile: TIKAN· tikkān demek gerekir. 0 Bu sözcük “o dürttü, deldi (<i>γazara</i>) ² ; G eti şişe geçirdi (<i>xazara</i>), dikti (<i>naxasa</i>)” anlamlarına gelen TIK·DY tikdi eyleminden gelmiştir. İlk <i>kāf</i> sözcük kökünde, ikinci <i>kāf</i> ise sıfat (<i>šifa</i>) yapmak için getirilmiştir. Diğer örnekler: TAW·DIY ’AT·NY tāwdi ātni “eti şişe saptı (<i>šakka l-laḥm fī s-saffūd</i>)”; bu eylemi sıfat şekline sokmak istersek: ’AT·NIY TAW·KA’N· ātni tāwgān denir. “eti şiş yapan (<i>šakak li-laḥm</i>).” Sıfat yapmak için sözcüğün kökünden sonra bir <i>kāf</i> ekleriz. :: ’AR·JUM·DY SUWDA’ ār çömdi suwda “Adam suda yüzdü, suya daldı (<i>γāša</i>).” ; bundan sıfat yapmak istersek: SUWQA’JUMKA’N· ’AR suwqa çömgān ār “dalan adam (<i>rajul yawwās</i>).” Böylece sözcüğün aslında bulunmayan bir <i>kāf</i> ekledik. Eğer bir sözcüğün kökünde <i>kāf</i> varsa ve bir de sıfat yapan <i>kāf</i> (<i>kāf aṣ-šifa</i>) eklenirse <i>kāf</i> ’lar çiftlenerek okunur. Örnek: ’AR· ’URA’ FUT·NY SIKTY ār urāyutni sikti “Adam kadınla cinsel ilişkiye girdi (<i>jāma’a</i>)” ; bundan sıfat yapmak için; SIKKA’N ’AR· sikān ār “sık sık cinsel ilişkiye giren (<i>rajul jamma’a</i>).” denir. TIKAN ³ tikān sözcüğü de aynı şekildedir. Hafiflik amacıyla sonradan <i>kāf</i> ’ın biri atılmıştır. 0	tikān
TULUN· tulun “Kulakla ağız arasındaki yer (<i>šudḡ</i>).” İki varyanttan biri [krş. 606 tuluḡ] Ve “Atın sağ ve sol dulunundaki kemik (<i>hana</i>)” de: TULN tulun diye söylenir. 0	tulun
TULUN· āay· tolun āy “Dolunay (<i>badr</i>).” 0	tolun
TAMAN· tāmān Kaşyar yakınlarında bir nehirin adı. 0	tāmān N
TAMAN· YINK·NA’ tāmān yiḡnā “Büyük iğne, çuvaldız (<i>ibra kabīra</i>).”	
TUMAN tümān Bir şeyin “çoğu (<i>katīr</i>).” :: TUMAN TUR·LUK SUVZ·LA’DIY tümān tümān türölüg sözlādi “O her çeşit konudan pek çok söz söyledi (<i>qāla min kull naw’ kalām^{an} katīr^{an}</i>).” TUMAN MINK· tümān miḡ “bir milyon (<i>‘alf ‘alf fī al-‘adad</i>)” :: TUMAN MINK YARMA’Q tümān miḡ yarmāq “bir milyon para” 0	tümān
TUSUN tosun “Henüz binilmemiş tay (<i>al-muhr allaḡī lam yuraḡba’du</i>).” 0	tosun
JUBAN· ⁴ çupan “Köy muhtarının yardımcısı (<i>‘awn ‘arḡ al-qarya</i>).” 0	çupan

[I. 334/398]

203

4. G’nin üç noktası sonradan eklenmiştir.
5. M· sonradan eklenmiştir.
6. A sonradan çizilmiştir.

- 202 1. G’nin üç noktası sonradan eklenmiştir.
2. EY. *jazara*.

JIQAN· çıqan “Annenin kız kardeşinin oğlu (<i>ibn al-xāla</i>).” çıqan	0	
JAKUN çäkün “Ada tavşanı yavrusu (<i>walad al-wabr</i>).”	0	çäkün
JUKAN çögan “Çevgen (<i>şawlawjān</i>).”	0	çögan
SABAN· saban “Sapan, sapan, çift takımı (<i>al-faddān bi-jamī² ālātihi</i>).” SABAN saban nitekim “çiftçilik (<i>falāḥa al-arḍ</i>).” demektir. Atasözü [=373 sanriş- , 625 sandruş]: SABANDA’ ’SANDRIŞ BULSA’ U’URT·KUN·DA’ ’IRTAŞ BUL·MA’S· sabanda sandriş bolsa örtgündä irtaş bolmāş “tarla ekilip sürülürken kavga çıkarsa ¹ , harman zamanında gürültü olmaz.” Bu söz sonunda bir kargaşa çıkmaması için işi önden sağlama bağlaması istenen kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0		saban P
SAḠUN sayun Karluk boyunun büyüklerine verilen bir ünvanıdır. 0 Türk doktorlarına (<i>tabīb turkī</i>): ’ATA’ SAḠUN ata sayun denir. 0		sayun N
SİḠAN· SAJ siyan saç “Düz (<i>sabīḥ</i>) saç.”	0	siyan
SUKAN sögän (?) “Sele veya sepet (<i>qirṭāla</i>).”	0	sögän ?
QAJN qaçan “Ne zaman? (<i>matā</i>)” anlamında bir zaman zarfı. Bu yüzden :: QAJN KAL·DINK qaçan kældiñ “sen ne zaman geldin?” denir. Bazen “mış (<i>law</i>)” anlamında da kullanılır; bu yüzden :: QAJN BAR·SA’ SAN qaçan barsa sän “gitmiş ² olsaydın.” Bazen de zaman edatı “dışı zaman (<i>iḍā</i>)” olarak kullanılır. Fakat asıl olan ilk manasıdır.		qaçan
QADIN· qaḍin “Akraba (<i>şihr</i>).” Qifçāq şivesinde bu <i>zāy</i> [ör. qazin] ile söylerler. Atasözü [=553 qay-]: QADAŞ TYMYŞ QAY·MA’DUK QADIN TYMYŞ QAY·MYŞ· qadaş tēmīş qaymaduq, qaḍin tēmīş qaymīş “onlar ‘kardeş’ demiş onlara bakamamış; onlar ‘kayın’ demiş, onlara iltifatta bulunmuş.” Bu söz hısımlar arasında kayınlara saygı gösterilmesi için öğütlenmiştir.		qaḍin D P
QARIN qarin “Karın (<i>baṭn</i>).” 0 QARIN·’AT·MA’Q’ qarin atmāq Hayvan kurban edildikten sonra hayvanın midesine (<i>karş</i>) nişan alınır ve ok atılır, kim vurursa o bir parça et alıp götürür.		qarin
QURUN qurun [kurum] “Duvarda toplanmış olan is (<i>aṭar ad-duxān al-murtabik</i> (<i>alā l-jidār</i>).” 0		qurun
QUQUN qoqun “Kıvılcım (<i>şarara</i>).”	0	qoqun
QALIN· qalin “Kalın, yağırlı (<i>taxm̄n ḡalīz</i>)” şey. Çok sayıda (<i>katīf</i>) asker: QALIN· SUV qalin sü şeklinde söylenir. 0		qalin
QULUN· qulun “Tay (<i>falw</i>).”	0	qulun
QULAN· qolan “Bağırdak (<i>ḡizām</i>).” 0 QULAN· ’ATİY qolan äti “Atın kolan geçen yeri.” 0		qolan
KATAN kätän “Zorluk (<i>miḥna</i>).” Bu yüzden bir sıkıntıya maruz kalan kişiye: KATAN KUR·DY KARA’KUV YUD·TIY kätän kördi kārākü yüdti “Sıkıntıyı gördü, (P) çadırı yüklendi.” demektir. [Ama krş. 225 kārākü P.] 0		kätän (P)
KUDAN· küdän “Düğün yemeği (<i>walīma</i>).”		küdän

203 1. EY. *mulāḥa*, *mulāḡja* okunur.

2. EY. *lima*, *law* okunur.

KUBAN köpän – Oğuz şivesi. Deveye konulan çul (<i>hils al-ba'ir</i>), sepet (<i>barḍa'a</i>), veya diğer hayvanların çulu.” 0 köpän [I. 339/404] D 204

KURIN kürin “Kavun, karpuz, hıyar gibi şeyler taşınan küfe (<i>şarḥja</i>).” 0 kürin
KUZAN: küzän Kendisiyle küçük cins kuşlar ya da “köstebek (<i>yarbū</i>).” yakalanan sıçan (<i>jirḍän</i>) cinsinden bir hayvan. küzän
KUSAN küsän Kuça diye çağrılan bir şehrin adı. O Uygur sınırında. 0 küsän N
KALIN kälin “Gelin (<i>'arus</i>).” 0 kälin
Bu bölümdeki isimler yazılırken Türkçe yazıda (<i>fi hijā' at-turkiyya</i>) bir <i>elif</i> ekleyerek [yani., Uygur yazısında] ortaya bir A (<i>al-manşūb al-awsaṭ</i>) yazılmalıdır. Örnek :: TABAN taban “deve tabanı” şöyle yazılır: T-'-B-'-N; Siz Arapça yazıda sözcük kökünde bulunmayan (<i>fi hijā' al-'arabiyya fi aṣl al-kalima</i>) ¹ iki <i>elif</i> eklersiniz. Bu A (<i>naṣb</i>) ile alakalıdır. Ortası U'lu (<i>marfu'a awsaṭuhā</i>) sözcüklere örnekler: TUBAN topun “buğday kesmiği” Türkçe yazıda T-V-B-V-N şeklinde yazılır; aynı şekilde, iki U (<i>ḍamm</i>) ² için iki <i>vāv</i> eklenir. 0 KALIN: kälin “gelin” Türkçe yazıda: K-'L-Y-N [I için Y ile] ³ yazılır. Bu kural benim bahsetmediği örnekler için de geçerlidir. <i>Madd</i> ve <i>lin</i> harflerinin eklenmesine izin verilse de asıl olan kitapta gösterildiği (<i>mā yanṭiqu bihi l-kitāb</i>) gibidir. Böyle olmasının sebebi <i>fa'āl</i> kalıbının <i>fa'āl</i> kalıbının, <i>fu'āl</i> kalıbının <i>fu'al</i> ⁴ kalıbının, ve <i>fi'al</i> kalıbının <i>fi'āl</i> kalıbının kısaltılmışı olmasıdır. Uzatılmış olsa sözcüğün aslından uzaklaşmış olmaz. Kısaltılmış olsa hafiflik olur ve hafifletme daha doğrudur.

Eksik Bölümlerin Sonu

Birinci ve İkinci Heceleri Arasına bir *madd* Eklenen Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fā'il* kalıbı

QA'ṬUT: qāyut “Darıdan yapılmış bir tür yemek. Darı kaynatılır, kurutulur, sonra da dövülür; ve de yağ ve şeker ile karıştırılır. Yeni doğum yapmış kadınlara verilen bir yemektir. qāyut

R

JA'TIR: çätir “Çadır (<i>xayma</i>)” 0 çätir
JA'TIR: çätir “Nişadır (<i>nuṣāḍir</i>).” Kuça şivesi. D

204 1. Kaşyari Arap yazısının altında birebir harfleri tekrar ederek Uygur yazısının özelliğini belirtmiştir: T-'-B-'-N.

2. T-V-B-V-N

3. K-'-L-Y-N.

4. EY. *fu'āl*.

5. EY. *fi'āl*.

JA'JIR çaçir “Çadır (<i>xayma</i>).” Oğuzlar onu: JA'ŞIR çaşir diye çağırırlar. 0	çaçir çaşir D
SA'TIR sātir “Aslı belirsiz! anlamında bir küfür ⁶ sözcüğü.”	sātir

[I. 340/406]

205

(<i>lā aşl lahu</i>).” 0	
SA'IR sayir “İçerisine şarap konulan koniye benzer bir kap.”	sāyir

Z

SIYBIZ_ KŞY sībiz kişi “Dikkatsiz, dalgın (<i>axraq ʔāfil</i>) kişi.”	sībiz

Ş

“Birbirine benzeyen, aynı türden olan nesneler (<i>kull jins min al-aşyā' yuşbihu ba' duhu tūdaş ba' dan</i>)”: TUVDAŞ NANK tūdaş nān diye çağılır. Aslı “saç (<i>ša'r</i>).” anlamındaki TUV tū sözcüğüdür. Hayvanlar için: BUV 'AT NA' TUVLUK bu at nā tūlūg “Bu at ne renkte (şiya)?” denir. 0 DAŞ -daş, -dāş yakınlık bildiren bir edattır (<i>ḥarf muşāḥaha wa-muqārana</i>). Bir anneden doğan iki çocuğa da QARIN·DAŞ qarindaş denir; çünkü QARIYN qarīn “rahim” (<i>baṭn</i>) demektir; sonuna DAŞ_ -daş eklenince “aynı rahimde bulunmuş” (<i>muşāḥib al-baṭn</i>) demek olur. “Meme (<i>tady</i>)” için 'AMIK āmig kullanılır ve “aynı memeden emen iki çocuğa”: “emme arkadaşı” (<i>şāḥibay at-tady</i>) anlamına gelen 'AMIK·DAŞ āmigdāş denir. :: YIYR·DAŞ_ yērdāş “Aynı yerden gelen iki kişiye (<i>mawḍi'</i>)” denir. :: QADAŞ_ qadaş “kardeş, akraba (<i>ax, qarīb</i>)”; aslı: QA' qa “zarf (<i>zarf</i>)”; ona DAŞ_ -daş eki getirilerek onların ikisi aynı yerde, anne karnında, yatmışlar demek olur. :: KUNKUL·DAŞ_ könüldāş “gönüldaş (<i>muşāḥib al-qalb</i>)”, çünkü “kalp”: KUNKUL_ könül’dür. Bu yüzden TUVDAŞ_ tūvdāş “renkteş (<i>muqārīn al-lawn wa-ş-şiya</i>).” 0	
TIYDIS tīdiş “Engelleme (<i>mumana'a</i>).” 0	tīdiş
KA'KUŞ kāküş “Aksırgan otu (<i>kundus</i>)” diye bilinen tümörler için kullanılan bir ilâçtır.	kāküş

I

BA'LIF_ bāliy “Yaralı (<i>jarīḥ</i>).” 0	Manzume:	bāliy

'URMIŞ 'AŽUN BUSVFIN
QILMIŞ 'ANIY BA'LIF
'AM· SAM· 'NKAR TILA'NIB
SIZDA' BULUR YAQIF

urmiş ažuñ busūyin
qilmiş ani bāliy
ām sam aḡar tilāñip
sizdā bulur yaqiy

V

Kendi durumunu anlatarak diyor ki: “Zaman beni sıkıntı bilmecesine itti ve beni yaraladı; o bunun için ilâç aradı, onu senin yanında buldu.” 0

6. *sabb*, SAB_ yazılır. Ve Türkçeymiş gibi altı çizilmiştir.

TA'TİF **tātīy** "Güzel tat (*laḍda*).” Bir çift ifade olarak TA'TİF T'LİF **tātīy tatiy** denir. **tātīy**

K

BIYŞK: bēşik "Beşik (<i>mahd aş-şabī</i>).” 0 bēşik
DIYDAK dīdāk "Acı perdesi (<i>kabīsa aṣ-ṣa'īna</i>).” Gelin her zaman ayrılırken onu yüzüne örter. dīdāk
BIYLAK bēlāg "Hediye (<i>hadiyya</i>).”0 bēlāg
TUVNAK tūnāk "Zindan, hapishane (<i>sijn</i>).” Barsyān şivesi. 0 tūnāk D
SUVJIK sūçig "Tatlı (<i>ḥulw</i>).” 0 SUVJIK sūçig "şarap (<i>al-xamr</i>).” özellikle. sūçig Bu sözcük iki anlama sahiptir. Ilı vadisinin halkları –Yayma, Tuxsi ve Çigil- şarabı: QIZIL: SUJIK qizil sūçig diye söylerler.

[I. 342/408]

206

Anlamı: "kızıl içecek" (<i>şarāb aḥmar</i>)'dır.
SAIYZIG sēzig "Düşünce, sezme (<i>ẓann</i>).” sēzig
KUVBIK: kūpik "Bezin arasına pamuk koyarak dikmek (<i>taḍrīb at-tawb</i>).” 0 kūpik
KUVŞIK: kōşik "Perde, ekran (<i>sutra, xamar</i>).” 0 kōşik
KUVLIK: kōlik "Gölge (<i>ẓill</i>).” kōlik
QA'ṬIL qāyil Üzüm asmaları bağlanan "yaş söğüt dalı (<i>quḍbān xilāf raṭb</i>)” Atasözü: qāyil QL [dikkat] SA'WIY QALM'S QA'ṬIL BA'ṬIY YAZIL-MA'S qari sāwi P qalmās, qāyil bāyi yazilmās 0 "Yaşlı adamın sözleri yabana atılmaz, yaş söğüdün dalından yapılan bağ çözülmez.”

M

BIYRIM bērim "Ödünç (<i>dayn</i>).” Atasözü [=50 alim]: 'ALIMJY 'AR:Ş-LA'N bērim BIYRIMJY SIJTA'N alimçi arslān bērimçi siçyān 0 "Alacaklı arslan (gibidir) (onun gücü alacaklı olmasından gelir), borçlu fare gibidir (onu güçsüzlüğü korkusundan gelir).” P

N

BIYJIN bēçin "Fare (<i>qird</i>).” BIYJIN bēçin (yil) Türk dillerindeki on iki yıldan biri. 0 bēçin
TYMIN tēmin "Kısa bir süre önce (<i>qabla hāḍihi s-sā'a</i>).” anlamında bir sözcük. :: TYMIN KALDIM tēmin kāldim "demin geldim.” 0 tēmin
JUVDİN çōdin "Bronz, tunç (<i>qiṭr</i>).” Bu yüzden :: JUVDİN' AŞJ çōdin eşiç "bakır tencere.” 0 çōdin
SUVTUN sōyun, sōyan "Soğan (<i>baṣal</i>)” (ikinci hecede <i>ḍamm</i> [u] veya <i>naṣb</i> [a]). 0 sōyun
SUVTAṆ: YILA'N soyān yilān "Büyük zararsız bir yılın (<i>al-ḥuffāt min al-ḥayyāt</i>).” 0
SIYTUN sīyun "Yaban sığırı (<i>ayyil</i>).” SIYTUN 'UTY sīyun oti [Mandrake] Kökü insana benzeyen ve kuvvetsiz kalanları iyileştirmek için kullanılan bir sözcük. sīyun

Farsça'da <i>istarang</i> şeklinde söylenir. Bu otun erkeği ve dişisi vardır, erkeği erkekler için, dişisi kadınlar içindir. 0	
SIYṬUN SAMUR sīyūn samur Bir yer adı (<i>mawḍiʿ</i>). Buṣra Han orada zehirlendi. 0	N
JA'DAN ḩādan "Akrep (' <i>akrab</i>)."	ḩādan
LA'JIN laḩin "Şahin (<i>šāhin</i>)," yırtıcı bir kuş. Savaşta yiğitlik gösteren kişiye de: LA'JIYN lāḩin denir. 0	lāḩin N

Bölüm: *fā'ūl*

Q'TUVN qātūn Afrāsiyāb'ın kızlarından (<i>banāt</i>) her birinin adı. Atasözü: XA'N qātūn N 'IYŞIY BULSA' QA'TUVN 'IYŞIY QALIYR xān īši bolsa qātun īši qalīr "Han'ın işi P varken, Hatun'un işi geri kalır." Bu Arapça'daki şu söyleyişe uygundur: <i>iḩā jā'a nahr</i> <i>Allāh baṭala</i>	

[I. 343/410]

207

<i>nahr</i> 'īṣā (Allah'ın ırmağı geldiğinde İsa'nın nehri akmaz.) ¹	
QA'TUVN: qāyūn "Kavun (<i>baṭṭā</i>). Atasözü QA'TUVN: QARMA' BULSA' qāyūn 'IDISIY 'IKIY 'ALKIN TAKIYR: qāyūn qarma bolsa iḩisi ekki ālgin tāgīr 0 P "Kavun yağmalanırsa, sahibi iki eliyle onu yakalar." Bu söz malına düşkün olan kişinin malına düşkünlüğünü göstermek için söylenmiştir. 0	
LA'TUVN: lāyūn Süt, ayran gibi şeylerin içildiği ölçek (<i>ṣay' manqūr ka-ṣ-ṣa'</i>) gibi oyulmuş bir nesne." 0	lāyūn

Birinci ve İkinci Heceleri Arasına *madd* veya *lām* Eklenen Sözcükler BölümüBölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'āl*, *fa'ūl*, *fa'il* kalıpları

BUQA'J 'AR:T buqāḩ art Bir geçidin adı (' <i>aqaba</i>). 0	buqāḩ N
BUQA'J: buqāḩ "Tencere ve bardak (<i>tawr wa-qidr</i>).": 'ŞIJ BUQA'J: eṣiḩ buqāḩ .	

R

TATA'R: tatār "Bir Türk kabilesi (<i>jīl</i>). 0	tatār
TAGA'R tayār Buğday koyulan "hara (<i>yirāra</i>)" 0	tayār
TW'R: tawār "Mal, mülk (<i>māl</i> , <i>sil'a</i>)."	tawār
JAWA'R: ḩawār "Ateş tutuşturmak (<i>aḩ-ḩaram allaḩī yūqadu bihi n-nār</i>)." O çift ifade olarak da kullanılır: JAWA'R JUW'R ḩawār ḩuwār . 0	ḩawār
SUQA'R: soqār "Boynuzsuz (<i>lā qarn lahu</i>)" (hayvan); yanağa doğru kel olan (kişi) (<i>lā ṣa'r 'alā ra'sihi naḩw aṣ-ṣudayn</i>)" – Türk dillerindeki gibi (? <i>aw ka-t-turkiyya</i>). SUQA'R: QUYY: soqār qōy "boynuzsuz (<i>jammā</i>) bir koyun." 0	soqār

207 1. Krş. Tha'ālibī, *Thimār al-Qulūb* (Cairo, 1384/1965), pp. 30-31. *Nahr allāh* "deniz" veya "yağmur" veyahut da "sel" anlamındadır; *nahr* 'īṣā Bağdat'ta bir nehrin adıdır.

XUZ'R: xuzār “Türk ülkesinde bir yerin (<i>mawḏī</i>) adı.”	xuzār N

Z

KUFA'Z: kūwāz “Gururlu kişi (<i>mutakabbir</i>).”	kūwāz
MARA'ZA marāz “Karanlık gece (<i>‘iḏlim</i>).”	marāz
MARA'ZU marāz “İrgatlık yapan kişi (<i>ajḏr</i>).” Arýu ve Yayma şivesi. :: XIYA'R	D
MARA'Z xiyār marāz	

T

TAŠUVI tašūy “Taşınabilir (<i>nuqla</i>)” eşya, vs. 0	tašūy
TUŠA'T: tušāy “Atın ön ayakları için kullanılan köstek (<i>šikāl yaday al-faras</i>).”	tušāy

Q

BAJA'Q: baçaq “Hristiyan orucu (<i>šawm an-našāra</i>).” 0	baçaq
TALA'Q talāq “Dalak (<i>ḏḥāl</i>).” 0	talāq
TILA'Q tilāq “Dişilik organı (<i>matā' al-mar'a</i>).” Çigil şivesi. 0	tilāq
SULA'Q: solāq “Dalak (<i>ḏḥāl</i>).” Qifçāq şivesi. <i>Sīm, tā</i> dan değişmiştir. Arapça'daki <i>sids</i> kökünden gelen <i>sitt</i> (“altı”) ve <i>tass</i> kökünden gelen <i>fast</i> (“basın”) gibidir. Dil bilimciler bununla ilişkili olarak şu şiiri belirttiler: <i>jazā llāhu banī s-si' lāti 'amran wa-qābūsa širār an-nāti</i> (“Tanrı şeytanın, insanların şeytanı ‘Amr ve Qābūs, oğullarına karşılık verebilir”)² – son sözcüğü <i>an-nās</i> olarak düşünüyor.	solāq D

K

BUDIYK bödīg “Dans (<i>zafan, raqş</i>).” 0	bödīg
BAZA'K bāzāk : BZK bāzāk [193]³ sözcüğünün bir varyantı.	bāzāk D
TIRA'K terāk “Direk (<i>al-ḥawr min aš-šajar</i>).” 0	terāk
TIKA'K tilāk “Dilek (<i>murād</i>).”	tilāk
TUL'K YLQY tülāk yılqi “Kışın tüylerini döken (<i>mu'iqq</i>) ve yazın tüyleri çıkan bir hayvan.” 0	tülāk

[I. 345/412]

208

2. İki hece iyi bir Rajaz için başta atlanıyor.: -- *jazā 'llāhū banī s-si' lāti' / 'amran wa-qābūsa širāra nāti* Krş. ‘İlbā’ ibn Arqam’ın şiirleri (*Lisan al-'Arab* ile belirtildi, s.v. nwt): *yā qabbaḥa llāhu banī s-si' lāti' / 'amra bna yarbū'a širāra n-nātil laysū a'iffā'a wa-lā akyāti* (Tanrı şeytanın oğullarını, insanların şeytanı Yarbu’nun oğlu ‘Amr’ı yok edebilir, onlar ne doğru ne de akıl sahibidirler”).

3. Tanım sonradan mısranın altına yazılmıştır.

L

TUKA'L tūkāl "Tamamı, hepsi (<i>tamām</i>).” "Tam olan bir şey (<i>şay' tām</i>)" için de TUKA'L tūkāl denir. Buradan gelerek :: TUKA'L 'ALFIL tūkāl alıyl "hepsini al (<i>tāmman</i>).” denir. 0	tūkāl
QIWA'L BURN qiwāl burun "Havalı burun (<i>irnā ašam</i>).” Bu gurulu bir şeydir. Manzume:	qiwāl

'ARDIY SINY QIYZ

BUVDY 'NIK TA'L

YAY·LIUR 'ANIK 'ARTUJ

BUR·NY TQY QIW'L

ardi sini qız

bōdi anig tāl

yarlur anig artuçi

burni taqi qiwāl

V

Bir kızı anlatarak diyor ki: "Kız seni yordu (o yumuşak vücutluydu), onun vücudu yumuşaklıktan eğilir ve ardıç dalı gibi salınır, hâlbuki onu burnu havalardadır."

M

JURA'M çurām "Hafif bir okun atılışı (<i>ramya bi-sahm xafīf</i>).” O <i>yalva</i> [=1/8 mil]'dan çurām daha uzağa gider. Adam ok daha fazla uzağa gitsin diye sırtüstü yatarak oku atar. :: JURA'M 'UQIY çurām oqi "bu çeşit atılan ok" 0	
QUR'M KIŞY LA'R qurām kişilār "Hakanın huzurunda oturuyormuş gibi "sıraya göre oturmuş kimseler (<i>al-julūs 'ala l-marātib</i>)," KIŞILA'R QURA'M: 'ULTURDIY L'R kişilār qurām olturdilār "İnsanlar sıraya göre oturdular."	qurām

N

BULA'N bulān "Qifçāq ilinde avlanan büyük, iri bir yaban hayvanı. Küp seklinde boynuzla sahiptir ve boynuzu havaya kalkıktır. Orada kar ve yağmur toplanır. Erkek oradan su içsin diye dişisi eğilir. Dişisi de su içsin diye erkeği eğilir. 0	bulān
TİKNY tegīn "Köle (' <i>abd</i>)"- Bu kök anlamıdır. Buradan alınarak :: K MUŠTİKNY kümüš tegīn "gümüş bibi açık renkli köle" denmiştir. 'AL·B· TİKNY alp tegīn "güçlü köle." QUTLUT TİKNY kutluγ tegīn "uğurlu köle."	tegīn N
Sonra bu sözcük Hākāniye ailesinin adı (<i>sima maḥḍa</i>) olmuştur. Bu yırtıcı kuşlardan birinin adına eklenerek kullanılır. Örnek: JAΓ·RIY TİKNY çayri tegīn "doğan (<i>bāzī</i>) gibi kuvvetli, cesur Tegīn." KUJ· TİKNY küç tegīn "güçlü Tegīn."	N
Bu ismin kölelerden (<i>mawālī</i>) Afrāsyāb'ın oğullarına geçmesinin nedeni	

[I. 347/414]

209

Onların atalarının yolunu takip ederek, babalarını saymalarındır. Ne zaman babalarına karşı bir söyleyecek olsalar ya da bir şey yazsalar "köle ('*abd*) şunu şunu yaptı, köle bunu bunu yaptı." Denir. Bu onların babalarına saygılarını gösterir. Daha sonra bu ad onlara isim olarak kaldı [yalnız söylendiğinde], hâlbuki ikisi kolayca ayrılabilirsin diye köleler (*mawālī*) için ad olanın yanına bir şey eklemek gerekir. 0

TUZUVN: tüzün Yumuşak huylu (<i>ḥalīm</i>).” Atasözü [=118 üstär-]: TUZVN BYRLA’ tüzün ’URUŞ ’UVTUVN BYRLA’ TIRAŞMA’ tüzün birlä uruś, ütün birlä tiräsmä 0 P “yumuşak huylu insanlarla tartış (yumuşak huylu seni kaldırır), ama akılsız, kötü insanlarla tartışma (o seni kaldıramaz).” 0
TUKUVN: tögün “Dağ, dağlama (<i>wasm, kayy</i>).” 0 tögün
TUMA’N: tümān “Duman (<i>ḍabāb</i>).” 0 tümān
JARUVN çarün “Çınar (<i>šajar al-dulb</i>).” Yağma şivesi. çarün D
JIKIYN: çigīn “Üzüm bağları arasında biten başaklı bir ottur, hayvanlara verilir. 0 çigīn
JIKYN: çigīn “İpek (<i>ibrīsām</i>).” :: JIKNY: YIBIY çigīn yipi “ipek teli.”
0 JIKIYN çigīn “İpekle altın figürü dikmek (<i>xiyāta ad-dībāj muqarqam^{an} bi-d-dahab</i>).” :: JIKNY JIK_NA’DIY çigīn çignādi “O ipekli kumaşı dikti (<i>qarqama</i>).” 0
SAMA’N: samān “Saman (<i>tibn</i>).” 0 samān D
QULA’N qulān “Yaban eşiği (<i>ḥimār al-waḥş</i>).” qulān
QABA’N ¹ qapān Bir erkek adı.
QUT’N qutān Bir erkek adı. 0
KUKA’N: kögān “Süt sağılacağı vakit hayvanların ayağına bağlanan “köstek (<i>ribāq</i>)” kögān
[?] IL KUKA’N: yel kögān “Gökkuşağı (<i>qaws quzaḥ</i>).”

Üçüncü Hecesinden Sonra Bir Ek Alan Sözcükler

Bölüm: Ortası sükunlu *fa’lā, fa’lū, fa’lī* kalıpları

B

TUR·BIY torpi “İşin başında olan yardımcı, kalfa (<i>tabī</i>).” 0 torpi
KUR·BA’ ’UVT: körpā ot “Taze (<i>xalifa</i>) ot.” Benzer şekilde: KURBA’ YIMIŞ: körpā körpā yemiş “taze (<i>xalifa</i>) meyve.” O mevsimi geçtikten sonra biten bitkiyi anlatır. Bunun gibi “yazın doğan çocuğa (<i>walad şayfī</i>)” da KURBA’ ’UFUL: körpā oylul denir. Vakti geçtikten sonra doğan (<i>iḍa wulidat ba’da awānihā</i>) deve, kuzu, ya da danaya KUR·BA’ körpā denir.
KIR·BIY kirpi “Kirpi (<i>qunfuḍ</i>).” “büyük kirpi (<i>duldul</i>)” : ’UQ·LUF KIR·BIY kirpi oqluy kirpi diye söylenir. 0
JATIYBA’ [dikkat] kāsbā (?) Köy muhtarının köyün çeşmeleri ve nehir için kazma kāsbā (?) çalışmasına gitmeyen kişilere aldığı tutu (<i>rahn</i>). Çigil şivesi. 0 D

[I. 348/416]

210

KNPA’ kānpā Bir bitki. Kānçāk şivesi. kānpā D

T

BARTV bärtü “Hırka (<i>qurtaq</i>).” 0	
BUR·TA’ burta “Altın kırıntısı (<i>ruqāqāt aḍ-ḍahab</i>).” 0	burta
TAX·TUV taxtu “Eğrilmemiş, ham ipek (<i>al-qazz qabl al-γazl</i>).”	taxtu
SUK·TIY sökti “Kepek (<i>nuxāla</i>).” Barsyān şivesi. 0	sökti D
SUQ·TUV suqtu “Sucuk (<i>am‘ā</i>)” Karaciğer, et, baharat karıştırılarak bağırsağa doldurulur, sonrada pişirilip yenir. 0	suqtu
QIF·TUV qiftu “Makas (<i>miqrāḍ</i>).” Çigil şivesi. 0	qiftu D
KIR·TUV kertü “Yemin (<i>yamīn</i>).” 0 KIRTUV· kertü “doğruluk yeri (<i>mawḍi‘ aṣ-ṣidq</i>): Ölmüş biri için “O yalan söylenilmeye izin verilmeyen doğru yerdedir.” anlamında : ’UL KIR·TUV YIYR·DA’ ’UL ol kertü yērdä ol denir. Bu ifadeden yola çıkarak: ’UL TANKRIYK’ KAIRTIUN·DIY ol tāṅrīkā kertüندی “O Tanrıya inandı (<i>āmana</i>), (peygamberi doğruladı).” denir.	kertü

J

BAR·JA’· barça “Hepsi (<i>kull</i>)” anlamında bir sözcük. :: BAR·JA KAL·DIY LA’R· barça barça kăldilār Onların hepsi geldi. Manzume:	

QUL·DAJIY QA’ MINK YAFA’Q·
BARJA’ BILA’ AY·RUQ TAY’AQ

qoldiçaq miñ yayāq V
barça bilä ayruq tayāq

“Dilenci için bin ceviz borcumdur; bununla beraber ona dayanması için bir de değnek veririm.”

TARJIY tärçi “Ücretli çalışan (<i>ajīr</i>).” 0	tärçi
TANJUV tañçu “Lokma (<i>luqma</i>).” 0	tañçu
JUMJA’ çömçä “Kepçe (<i>miṣrafa</i>).” Oγuz şivesi. 0	çömçä D
JINJUV jinçü “İnci (<i>lu‘lu</i>).” Oγuz ve Qifçāq şiveleri. <i>jīm, yā</i> ’ dan değişmiştir. [yani. yinçü]. 0	jinçü D
JANJUV jançu “Hamur açmak için “oklava (<i>miṭnala</i>)”. 0	jançu
SINJUV sinçu “Somundan küçük ama yufkadan büyük bir çeşit ekmek (<i>xubz bayn ar-ruqāqa wa-r-rayīf</i>).”	sinçu
ŠANJUV šanju Yukarı Çin yolunda bir şehir (<i>balda</i>). Daha doğru okunuşu ünlü uzatılarak: ŠA’NJUV šanju şeklindedir. 0	šanju N
QAM·JIY qamçi “Kamçı (<i>sawṭ</i>).” 0 QILJ QAM·JY qiliç qamçi “kazma (<i>mi‘wal</i>) ör., içinde kılıç bulunan kamçı. 0 QAM·JY qamçi atın, aygırın veya devenin “erkeklik aygıtı (<i>qaḍīb</i>).” O genellikle at için kullanılır. :: ’AT· QAM·JIYSIY at qamçisi . 0	qamçi
KAW·JIY kāwçi Uygur ülkesinden Kaşyār’a kadar olan yerlerde kullanılan bir ölçü (<i>mikyāl</i>). O <i>raṭl</i> tutar. 0	kāwçi
KUM·JUV kömçü “Define, gömü (<i>kanz</i>).” :: TAW·FA’J KUM·JUYSIY tawγāç kömçüsi “‘Ād kabilesinin hazinesi (<i>kanz ‘ādī</i>).” 0	kömçü

MAN·JUV mançu “Yalnızca sanatkâra verilen ücret (<i>ujra al-muhtarif faqat</i>).”	mançu

D

BUK·DA' bögdä “Hançer (<i>xanjar</i>).”	bögdä
BAL·DUV baldu “Balta (<i>fa's</i>).” 0	baldu
TAM·DUV tamdu “Kuvvetli ateş (<i>daram</i>).” TAM·DUQ tamduq şeklinde de söylenir. 0	tamdu D?
JUK·DAY çügde “Kulağın arkasında başın çıkıntılı kısmı (<i>xuššā'</i> [tanımlanmış]).”	çügde
SAM·DA' samda Ayağa giyilen “sandal (<i>aş-şandal alladī yulbasu</i>).” Çigil şivesi. 0	samda D
SIN·DUV sindu	

[I. 350/418]

211

Makas (<i>miqrāḍ</i>).” Oğuz şivesi.	
QAM·DUV qamdu Dört arşın boyunda, bir karış genişliğinde, üzerinde Uygur hakanının mührü olan ve alışveriş için kullanılan (<i>bihā biyā'atuhum</i>) bir bez parçasıdır. Bu bez eskirse yamanır, yıkanır ve yeniden mühürlenir; bu her yedi senede bir olur.	qamdu
QANDA' qanda “Nerede (<i>ayna</i>).” anlamında yer belirten bir soru edatıdır. 'QANDA' qanda 'AR·DIYNK qanda ärdīñ “Nerede idin?” <i>nūn</i> , <i>yā'</i> ile değişmiştir: QAY·DA' qayda Aslı: QAYUVDA' qayūda . 0	D
QAR·DUV qardu “Çok soğuklarda su üzerinde yüzen fındık büyüklüğündeki buz parçaları (<i>ḥabbāt al-jamd</i>).”	qardu Manzume:

QAR·DUVNIY YINJUV SAQINM'NK
TUZİVNY MANJUV SIZINM'NK
BULM' DQ¹ N'NK' SAWINM'NK
BILKA'LA'R_ 'ANİY YIYRA'R

qardūni yinçü saqinmāñ V
tuzyūni mançu sezinmāñ
bulmaduq nāñkā sāwinmāñ
bilgālār ani yērār

“Buz parçalarını inci olarak düşünme, armağan edilen yemeği çalışma karşılığında verilmiş ücret sanma, bulmadığın şeye sevinme, çünkü büyükler bütün bunları beğenmezler.” 0

KAN·DUV kändü “Kendi (<i>dāt, nafs</i>).” :: 'UL KANDUV 'AY·DIY ol kändü aydi “O kändü kendi söyledi.” 0	
KUNDIY kündi “Aşağılık (<i>raḍl</i>).” Oğuz şivesi. :: 'UL KUNDIY KIŞY 'UL ol kündi kişi ol “O aşağılık bir kişidir.” Bazen bu söz sözün gerisi gelmediği zaman kurtarıcı (<i>şila</i>) olarak kullanılabilir (<i>iḍā lam yattaḥiq ḥuḍūr al-kalām</i>). Birisi bu sözcüğü söyleyeceğini düşünürken araya sokabilir. 0	kündi D
MUNDA' munda “Burada (<i>hāhunā</i>)” anlamında bir sözcük. 'UL MUNDA' 'UL ol munda ol “O burada.”	munda
MUN·DA' mändä “Bende (<i>fiyya wa-'indī</i>).” anlamında bir sözcük. Manzume:	mändä

211 1. DQ mısranın altındadır.

2. KUV mısranın üstünde (sonradan yazıldığı açık).

'AM·KAK SIZIN YURΓUV YUVQ MUNDA' TAMUV
'A D· KUV² LUKUK KURMADIB· 'AŽUN JIQA'R

V (munda)

ämğäksizin turγu yōq munda yamu
ädgölüküg körmädip ažuñ çiqār

“Emek çekmeden burada yaşayan insan göremezsın, bir iyilik görmeden zaman dolar, gider (ve o ölür).” 0

MANDUV **mandu** Bir tür Türk sirkesi (*xall turkī*). İyi üzümler seçilerek küpün içine **mandu** ekşimesi için konulur, sonra üzerine saf şarap dökülür ve bir gece karışması için bırakılır. Bu sirkelerin en güzelidir. 0

[R]

BUTRA' **buγra** “Deve aygırı (*faḥl al-ibil*).” BUT·RA' XA'N: **buγra xān** adı bu **buγra** N sözcükten gelmiştir.

[I. 352/420]

212

BUKRIY bükri “Eğri büğrü (<i>aḥdab</i>),” 0	bükri
TAT·RUV tetrü Bir şeyin “tersine dönmüşü (<i>ma'kūs</i>),”	tetrü
TUTRUV toγru “Bıçağın sapı (<i>sīlān</i>).” Kılıç, bıçak, hançer gibi şeylerin saplarının (<i>danab</i>) içine geçirildiği demir. 0	toγru
TAK·RA' tägrä “Daire, çevre (<i>ḥawl, ḥitār</i>)” :: QU D UF TAKRASIY quduγ tägräsi “kuyunun çevresi.”	tägrä
JUBRA' çöprä Elbisenin “eskimişi (<i>xalaq</i>).”	çöprä
JATRIY çayri “Doğan (<i>şaqr</i>).” Bu sözcükten gelen JAT·RIY BAK çayri beg erkek adı olarak kullanılır.	çayri
JATRIY çiyri “Felek (<i>falak</i>).” :: KUVK JAITRIYSIY kōk çiyri “gök feleği.” 0	çiyri
JIFRY çiyri Değirmen , çark, dolap gibi şeylerin “çıkırığı (<i>falak</i>).” İpek çıkırığı (<i>şihrija</i>); her çeşit “makara (<i>bakara</i>)”	

Manzume: V (çayri)

JAT·RIY 'ALIB: 'AR·QUN MUNUB: 'AR·QAR: YATA'R
'AWLAR KAYIK TAY·FAN 'I D IB: TILKUV TUT'R
çayri alip arqun münüp arqar yetār
awlar kâyik tayyan idip tilkü tutār

Avı anlatarak diyor ki: “Eline doğanı alır ve hızlı atına binerek dağ keçisine erişir; geyik avlar, tazıyı koyuverip tilkiyi yakalar.” 0

SAḤRY sayri “Deri (<i>zaryab</i>).” Bir şeyin “deri veya yüzeyine (<i>adīm</i>)” de: SAḤ-RIY sayri sayri denir. Buradan gelerek :: YIYR- SAḤ-RIYSIY yēr sayrīsi yeryüzü (<i>adīm, wajh</i>) denir. :: KIŠIY SAḤ-RIYSIY YUVZ- kiši sayrīsi yūz “insanın derisi (<i>zaryab</i>) yüzüdür”- (P) çünkü yüz sıcak ve soğukla karşılaştığı için daha katı ve daha sert olur.	
SIF-RA’ siyra “Vadi, kaynak (<i>fajj, wādī</i>).” Oğuz şivesi. 0 siyra D	
SUWRAY süwre Kılıç, mızrak, şamdan, şişi gibi “ucu sivri (<i>muḥaddad ar-ra’s</i>)” olan süwre nesneler. 0	
:: ’ AWK’ SIUQ-RUV ¹ KIR-DİM- äwkä suqru kirdim “Eve izinsiz gizlice girdim suqru (<i>dāmir^{an} min γayr iḥn</i>).” 0	
KUS-RAY küsri (?) “Kaburga kemikleri (<i>jawāniḥ aṣ-ṣadr</i>).” küsri (?)	
KUW-RA’ köwrä “Hayvanın ölüp, içindeki nesneler çürüyüp eti kemikler üzerinde kuruduktan sonraki hali (<i>šabaḥ</i>). ² 0 köwrä	
KAK-RA’ käkrä “Develerin çiğnediği acı bir ot. käkrä	

Z

BAN-ZIY banzi “Bağ bozumundan sonra asmaların üzerinde kalan üzüm kırıntıları banzi (<i>baqāyā l-‘inab ba’d al-qitāf</i>	

[I. 353/422]

213

‘ <i>alā l-‘arṣ</i>). Kānçāk şivesi. D	
SUNZIY sunzi (?) Bir tür pire (<i>buryūt</i>). Bunun bit (<i>qaml</i>) olduğunu düşünüyorum. 0 sunzi ?	
JWŽV çawžu (?) Dalı, budağı, meyvesi kırmızı olan bir ağaç. Dağlarda biter. Ona kadınların parmağının kırmızılığına benzediği için ‘ <i>anam</i> ağacı da denir. 0 çawžu ?	
KAN-ZIY känzi Kırmızı, yeşil, sarı gibi renkleri olan bir tür Çin kumaşı (<i>nasīj</i>). känzi	

S

BUX-SIY buxsi Bir yiyecek adı. Buğday pişirilir, içerisine badem taneleri atılır, üzerine <i>talbāna</i> [süt, bal karışımı bir bulamaç] katılır, sonra da ekşitilir. Katı kısmı yenir, sıvı kısmı içilir. 0 buxsi	
TUXSIY tuxsi Qayās’ta bir Türk kabilesi (<i>jīl</i>) ¹ . :: TUX-SIY JIKIL tuxsi çigil . 0 tuxsi N	
TAW-SIY täwsi “Tepsi (<i>xiwan</i>).” 0 täwsi	
TUM-SA’ tumsa (?) “Minber (<i>minbar</i>).” Aryu şivesi – öz Türkçe değil. 0 tumsa ? D	
XAF-SIY xafsi “Küçük kutu, hokka (<i>ḥuqqa</i>).” 0 xafsi	

212 1. I sonradan çizildi.

2. EY. *šayx*.213 1. EY. *quyaš* (*u* sonradan ekleme).

Ş

TUT_ŞIY tutşi “Yakın (<i>muqārin, mujāwir</i>).” bir şeyler. :: ’ANIK YIYRY MANIG ² tutşi YYY ³ KA’ YUT_ŞIY ’UL anig yēri mānig (yer)kā tutşi ol “Onun yeri benimkine yakın (<i>muqārīna</i>).” <i>Şīn</i> burada <i>jīm</i> ’e yaklaşmıştır. TUT·JIY tutçi de söylenebilir. Aynı sözcüğün bir varyantı: TUTA_ŞIY tutāşi :: MAN· SANK’ TUTA_ŞIY BARIYR_ MAN mān saña tutāşi barīr mām “ben her zaman (<i>dā’ib^{an}</i>) size varırım.” 0
JAX_ŞUV çaxşu “Filiz herç (<i>huḍaḍ</i>).” adında bir ot. Göz ağrısı için kullanılır. Öz Türkçe değildir. 0 çaxşu
QARŞIY qarşi “Hükümdar sarayı (<i>qaṣr al-malik</i>).” 0 qarşi
QARŞIY qarşi “Karşı (<i>ḡidd</i>).” :: TUVN KUVNUK_ QARŞIYSIY ’UL tūn kūnüg qarşisi ol “gece gündüzün karşıtıdır.”
QARŞIY qarşi İki bey arasındaki “anlaşmazlık (<i>ixtilāf</i>)” :: ’UL BAN ’ANIG BIR·LA’ QAR·ŞIY ’UL ol beg anig birlā qarşi ol “Şu emir diğeriyle aynı fikirde değil (<i>muxālif</i>).” 0
QAW_ŞIF QA_Ş_ qawşi qāş “İnce, çatık kaş (<i>maqrūm azajj</i>).” qawşi

T

BAT_ΓA’ batya “Üzeride külah yapmak için yün ve keçe kesilen tahta (<i>lawḥ</i>).” 0 batya
TUZ_ΓUV tuzyu “Yoldan geçen tanıdık veya akrabalara verilen yiyecek hediye (<i>hadiyya</i>).” tuzyu
TAM_ΓA’ tamya Hakanın ve diğerlerinin “damgası (<i>ṭābi</i>)” tamya
TAMΓA’ tamya Denize, göle ya da nehre dökülen suyun bir “kolu (<i>sā’id</i>)”. “Gemilerin demir aldıkları limana (<i>furḍa al-baḥr</i>)” da: TAM_ΓA’ tamya denir.

[I. 355/424]

214

TAM_ΓA’ SUWIY TAŞ_RA’ JIQB_ TA’ΓIF ’UTA’R_ V
 ’AR·TUJ LARIY TAK·RA’ ’UNUB_ TIZ_KIN YATA’R_
tamya suwi taşra çıqip tāyiy ötār
artuclari tāgrā önüp tizgin yetār

“Bu suyun kolu dışarıya çıkarak bu dağı aşar, çevresinde at dizgini gibi sıra sıra ardıc yetişir.”¹

JUF_ΓA’ çuwya “Postacının ekspres olarak kullandığı at (<i>al-faras allaḡī ya’xuḍuhu l-barīd al-musri’ fi ṭ-ṭarīq fa-yarkabuhu ilā an yajida l-axār</i>).” çuwya
JUF_ΓA’ çuwya “Rehber, kılavuz (<i>dalīl, qā’id</i>).” Qifçāq ve Oyuz şiveleri. Atasözü [krş. 244 qalāvuz]: QALIN QULA’N JUF_ΓA’ SIZ BULM’S_ qalin qulān çuwyasiz bolmās “Vahşi eşek sürüsü rehbersiz (<i>dalīl, hādī</i>) olmaz.” Bu söz başkalarına uymanın iyi olacağı bir işte onları takip etmesi istenen kişiye söylenir. 0

214 1. **tizig** “sıra” ve **tizgin** “yular” ile sözcükler hakkında bir oyun.

SURΓUV soryu “Kan alınan şişe (<i>miḥjama</i>).”	0	soryu
SLΓ’ ’AT ₂ salya āt “Gem almaz (<i>jamūḥ</i>) ² at”		salya
QAB·ΓA’ qapya “Giriş ve geçiş (<i>darb</i>).”		qapya
QAD ₂ ·ΓUV qadyu “Kaygı, tasa (<i>hamm, ḥuzn</i>).”	0	qadyu
QUD ₂ ·ΓUV qudyu “Sinekler (<i>dubāb</i>).”	0	qudyu
QAR·ΓA’ qarya “Karga (<i>yurāb</i>).” Atasözü:		qarya

QAR·ΓA’ QARIYSIN KIM BILYR **qarya qarīsin kim bilīr** **P**
 KIŞY ALA’ SIN KIM· TAB’R **kişi alāsin kim tapar**

“Karganın yaşlısını kim bilir, insanın içindekileri kim anlar?” Manzume:

QARΓA’ QLY BUILSA’ MUNGİN ’UL₂ BUZ SUQ’R **V**
 ’AW₂·JY YAŞIB· TUZAQ₂ TABA’ MANK·K’ YAQA’R₂
qarya qali bulsā muḡin ol buz suqār
awçı yaşıp tuzaq tapa mänkä yaqār

“Karga başına gelecek sıkıntıyı bilse (kendine açlık gelecek) gagasıyla buzu deler, hâlbuki avcı saklandığında tuzaktaki yeme bakmaktan kendini alamaz.” 0

QUR·ΓUV ’AR ₂ quryu ār “Zevzek (<i>ṭayyāš</i>) adam.”		quryu
QAR·ΓUV qaryu “Minare şeklinde bir yapı, dağ doruklarına inşa edilir, düşman yaklaştığında herkese haber vermek için üzerinde ateş yakılır.”	0	qaryu
QAŞ·ΓA’ QUVY ₂ qaşya qōy “Beyaz başlı siyah vücutlu koyun (<i>arxam</i>).” QAŞ ₂ ·ΓA’ qaşya qaşya at “yüzü ak (<i>muqarba</i> ’), gözlerinin çevresi siyah olan at.” “Başında (<i>aşqa</i> ’) beyaz benekler olan bir deve” de böyle çağrılır. 0 QAŞ·ΓA’ BUΓRA’ qaşya buyra “İki yerin adı (<i>ism mawḏi’ayn</i>). ³	0	N
“Eğri, büğrü (<i>inzawā, i’wajja</i>)” olan her şey: QAM·ΓIY qamyi . “Çarpık yüzlü (<i>laqwa</i>)” kişiye de: QAM·ΓIY YUVZ ₂ ·LÜK ₂ qamyi yūzlüg denir.		qamyi

W

TAL·WA’ telwä “Deli (<i>majnūn</i>).”	0	telwä
QAL·W’ qalwa “Üzerinde temreni bulunmayan, onun yerine bir tahta parçası bulunan ok (<i>jummāḥ</i> [tanımlanmış]).”		qalwa

[I. 357/426]

215

Q

“Kırıksık bir nesne (<i>fīhi yuḏun</i>): BUR ₂ ·QIY NA’NK ₂ burqi nāḡ şekline söylenir.- örnek, burqi ekşi yüzlü kişilerin suratları gibi. 0	

2. EY. *jamū*’.

3. Atalay (Tercüme I, 426) **qaşya buyra**’nın tanımını için “başında beyaz benek bulunan bir deve” der ve bu “iki yerin adı” gibi bir ifade metinde yoktur.

TAR·QA' tarqa "Ekşi üzüm (<i>hişrim</i>)."	TAL·QA' talqa sözcüğünün bir varyantıdır.	tarqa D
TUR·QUV torqu "İpek (<i>harîr</i>)."	Atasözü: TAW·ΓA'J· XA'NIK TURQUV SIY ¹	torqu P
TALIM TANK·LA'MADIB· BIJ·MA'S· tawyâç xānnig torqusi tālim tānlāmāḍip biçmās	0 "Çin hakanının ipeği çoktur, ama (elbise yapmak için) denk getirmeden biçmez." Bu söz israftan kaçması istenen kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir.	0
TAL·QA' talqa "Ekşi üzüm (<i>hişrim</i>)."	<i>lām, rā</i> dan değişmiştir [yani. tarqa].	talqa D
"Eğrilmiş" ya da "bükülmüş" her şey (<i>maftūl mudawwar</i>): TAL·QUV talqu diye söylenir. Buradan gelerek "bükülmüş ip" için: TAL·QUV YİŞİT talqu yişiy		talqu
JANQA' çanqa "Bir çeşit avlanma tuzağı (<i>ad-dāḥur wahwa naw' min al-maṣāyid</i>)."	0	çanqa
"Katı kişi (' <i>asir aṭ-ṭab</i> '), hiç kimseye itaat etmeyen (<i>lā yanqādu li-aḥad</i>): QAT·QIY KİŞİY qatqi kişi diye çağrılır.		qatqi
QUT·QIY qotqi ār "Yumuşak huylu (<i>mutawāḍi</i>)."		qotqi

K

BAR·KA' bārgā "Hırsızları dövmek veya eşeği sürmek için kullanılan değnek ya da sopa (<i>qaḍīp, sawf</i>)"	0	bārgā
BURKA' bürgā "Pire (<i>baryūt</i>)."	Zevzek (<i>ṭayyāš</i>) kişide buna benzer ve: BURKA' KİŞİY bürgā kişi diye çağrılır.	0
BIYR·KUV bērgü "Borç (<i>dayn</i>)."	:: 'ANIK MANK' BIYR· 'AĀT· BIYR·KV SIY ¹	bērgü
BA'R· anig maṇa bīr āt bērgüsi bār	– "Onun bana bir at borcu var."	0
BAL·KUV bālgü "İşaret, iz (<i>amāra, 'alāma</i>)."	Atasözü: QUT· BALKUVSIY BİLİK qut bālgüsi bilig "devlet alameti bilgidir."	0 P
BILKA' bilgā "Bilge (<i>ḥakīm</i>)."	0	bilgā
BILKA' bilgā "Bilgin (' <i>ālim</i>)."	0	
BIL·KA' bilgā "Akıl (' <i>āqil</i>)."		Manzume:

BILKA' 'ARIK 'DKV SUVZIN 'İŞİT

V

'AR· DAMINIY 'UK·RANIBAN 'İŞ·QA' SURA'

bilgā ārig āḍgü tutup sōzin ešit**ārdām ini ögrānibān iŝqa sūr-ā**

"Bilgin kişiyi hoş tutup sözünü dinle, onun erdemlerini öğren ve bunları uygula (öğrendiğinde)."

Bu sözden "bilge, âlim, akıllı emir." emir manalarına BIL·KA' BAK· **bilgā beg** sözcüğü N gelmiştir. Uygur hakanı: KUVL· BIL·KA' XA'N· **kōl bilgā xān** "onun akıllı bir göl gibidir ('*aqluhu ka-l-ḡadīr*)" diye çağrılır. 0

:: BUKV BILKA' bügü bilgä "Akıl (' <i>āqil</i>).” Burada çokluğu göstermek için su dolu havuza benzetilmiştir. 0	
TAIR·KUV tergü "Sofradaki çeşitli yemekler (<i>simāṭ</i>).” ¹ 0	tergü
TIRKY tergi "Sofra (<i>mā'ida</i>).” Atasözü: [krş. 237 sayraq]: TILIN· TIRKY K'TAKIYR tergi tilin tergikä tägür 0 "dil ile sofraya erişilir.” Bu söz bir kimseye dili ile faziletini bildirmek zorunda olana öğüt olsun diye söylenmiştir. Bu söz Arapça'daki: <i>al-mar' maxbūw taḥta lisānihi</i> ("kişi dilinin altında gizlidir"). 0	
Düşman görüldüğünde halk arasında düşman kaçarken olan paniğe (<i>hazāhiz</i>): TAZKY tāzgi BULDY tāzgi boldi denir. 0	
TILKUV tilkü : "Tilki (<i>ta'lab</i>).” 0 Kız çocuklarına takma isim gibi söylenir. tilkü Bir kadın doğurduğunda, ebeye "tilki mi (anlamı kızdır, çünkü kız aldatıcı ve kurnaz olur ve :: BURIYMUY) yoksa kurt (erkek, çünkü erkek cesur olur) mu oldu anlamında : TILKUV MUV TUF·DIY 'AZUV BURIYMUV tilkü mü tuydi azu bōrīmü derler. 0	
:: BIYR TILKA' 'AT bīr tilgä ät "Bir parça (<i>filḍa</i>) et.” Buna benzer kesilen şeyler için de böyledir. Buradan gelerek "uzunlamasına (<i>ṣaṭba</i>) ayrılmış yere: BIYR TILK' YIYR· bīr tilgä yēr denir. 0	tilgä
JAJK' çäçgä "Çulha tarağı (<i>ḥaff al-nassāḡ</i>).”	çäçgä
Bir çocuğa çiş olup olmadığı (<i>hal bihi am lā</i>): JURKV BA'R MUV çürgü bār mu? çürgü diye sorulur. 0	
BUTKUV bütgü "Kaka (<i>ḡā'iḡ</i>).” sadece çocuklar için kullanılır. :: BUTKV BA'R MUV büktü bār mu? "kakan var mı?" 0	bütgü
JILKUV 'AT· çilgü at "Al (<i>aşqar</i>) at.” 0	çilgü
SIR·KA' sirkä "Sirke (<i>xall</i>).” 0	sirkä
SIR·KA' sirkä "Bit yumurtası (<i>ṣu' āba ar-ra's</i>).” 0	
KATKIY 'AT· kätki at "Sırtı dar, yanları geniş at (<i>aq'as</i>).” 0	kätki
KUT·KIY kötki "Toprak yığını (<i>at-tall min al-turāb</i>).” 0	kötki
KADKUV kädgü "Mutlaka giyilecek elbise (<i>malbūs</i>).” 0	kädgü
KULKV külgü "Gölüş (<i>ḍaḥika</i>).” 0	külgü
"Kalp sektesine (<i>sakta</i>)” de: KULKV külgü denir. :: 'AR· KLKV BRDY är külgü bardı "Adam kalp krizi geçirdi.” Bazen bunun için: KUL·T·KUV kültgü dahi denir. 0	
KAR·KIY kärki "Marangozun keseri (<i>qaddūm</i>).” 0	kärki
KUR·KA' körgä "Ağaçtan yapılmış tabak (<i>aṭ-ṭabaq allaḍī yuṣna'u min xaṣab</i>).” Känçäk şivesi.	körgä D

L

BUTLV butlu (buylu?) "Devenin burnuna geçirilen burunluk (<i>xašāš anḡ al ba'ir</i>). ² 0	butlu (buylu?)

216 1. *simṭ* "sofradaki yiyecekler" sözcüğünün klasik çoğulu *sumūṭ* tur. *simāṭ* "sofra" anlamında olabilir; bakınız ED, 544.

2. Bakınız S. Tezcan *Türk Dilleri Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1977, p. 60.

[I. 360/430]

217

BIRLA' birlä "İle (<i>ma'a</i>).” anlamında bir edat. :: 'UL MANIK BIR-LA' 'AR-DY ol birlä mänig birlä ärdi "O benimleydi.” <i>rā</i> harfi bazen hafiflik için atılarak: BILA' bilä da denir. 0	
BBLY bibli "Karabiber (<i>ad-dār fulful</i>).” 0	bibli
TUB-LUV toplu (?) "Mezar (<i>qabr</i>).” Birine kötü söz söylenildiğinde: TUB-LUV- QA' TUL toplūqa tol "Mezara gir!” denir. 0	toplu ?
TUQ-LIY toqli "Atlı aylık kuzu (<i>al-jada' min aḍ-ḍa'n wahwa llaḍī maḍā 'alayhi sitta</i> <i>ašhur</i>).” 0	toqli
JAFly çawli "Şahin (<i>šāhin</i>).” 0	çawli
JAFLa' çayla Sınırdaki bulunan bir yaylanın adı.	çayla N
ŠUFLUV şuylu "Tilki üzümü (<i>'inab at-ta'lab</i>).”	şuylu

M

BIJ-MA' YURYNJTA' biçma yorīnça "Biçilmiş yonca (<i>maqṭū</i>).”	biçma
<i>mīm</i> ve <i>elif</i> ile biten [- ma] böyle isimler mastar anlamından çıkarak basit isim olurlar. Bu yüzden onları burada yazacağım.” 0	G
TUITM' tutma "Kutu (<i>ṣandūq</i>).” 0	tutma
TURMA' turma "Turp (<i>fijl</i>).” Buradan gelerek "havuç (<i>jazar</i>)”a SARI' TURMA' turma sariy turma (sarı turp)” denir. Arıyular havuca KIYZRIY gēzri derler. Bu sözcüğü Farsça'daki <i>gazar</i> sözcüğünden almışlardır. Ama yumuşatılmış (<i>rikka</i>) şekilde telaffuz edilir. Oyuzlar buna: KAŠUR- gāšūr derler. Onlar da Farsça'dan almışlardır. Oyuzlar Farslarla birlikte olunca kendi dillerindeki sözcüğü unutup Farsça'dakini kullanmaya başlarlar. Örneğin, onlar kovaya (<i>qumquma</i>): 'AF-TABAY aftabe derler. Bu sözcük Farsça D <i>āftābe</i> sözcüğünden gelmiştir. Onlar gerdanlığa (<i>ṭawq</i>): QALIYDAH qalīda derler- Arapça'da ¹ <i>qalāda</i> ’dır. Diğer Türkler kovaya (<i>qumquma</i>): QUMΓ'N- qumγān derler ve onlar gerdanlığa ve yüzüğe (<i>ṭawq</i> , <i>ḥalqa</i>): BAQAN baqan derler.	D
Oyuzların dilinin ince olduğu bilinmelidir. Diğer Türklerin asıl ve kök veya ekli olarak kullandıkları isim ve eylemleri Oyuzlar ekli olarak kullanırlar. Örneğin, Türkler "O iki şeyi birbirine karıştırdı.” manasında QATIIY QAR-DY qatti qardi derler.0 QATIIY qatti burada asıl kök olan sözcüktür. QARDIY qardi ise takıntı olan sözcüktür. Oyuzlar iki şeyin karışımına QAR-DIY qardi derler. Asıl kökü kullanmazlar. Benzer olarak, Türkler: 'DKV YAWLA'Q aḍgü yawlāq derler– 'ADKUV āḍgü "iyi”; 0 YAWLA'Q yawlāq "kötü” ve çift olarak kullanılırlar. 'ADKUV āḍgü yalnız kullanılmaz. Oyuzlar onu yalnız kullanırlar. 0	D

[I. 361/433]

218

TIZ-M' tizmā "Pantolonları uçkuru (<i>nayfaqa</i>).” Çantanın "ağzı (<i>ra's</i>)” gibi şeyler. Bunlar uçkur gibi yapıp, sonradan bir ipe bağlandığı için böyle denmiştir. 0	tizmā

TAK·MA' tāgmä “Her biri (<i>kul aḥad</i>).” anlamında bir sözcük. Atasözü: TAK·MA' tāgmä KIŞY 'UVZ· BUL·M'S· YA'T YAĞUQ· TUVZ· BULM'S tāgmä kişi öz bolmäs, yāt yayuq tüz bolmäs 0 “Her kişi kendin gibi olmaz (ona güvenebilmek, gizli sırlarını açabilmek için), ya da akraba ile yabancı eş değildir.”	P
TUKMA' tügmä “Düğme (<i>zirr</i>)” 0 Gömlek, hırka, kaftan gibi şeylerin düğmesi. 0	tügmä
TIK·M' NA'NK tikmä nāḡ “Dikilmiş şey (<i>muxayyaḡ</i>).”	tikmä
JAL·MA' çalma “Kemre (<i>madar</i>).” Koyun ağıllarında ve deve akıllarında toplanıp kesilerek kışın yakacak olarak kurutulan tezeğe (<i>kirs</i>): JAL·M' çalma denir.	çalma
SATM' satma Bağ bekçisinin geceleri barınmak için ağaç üzerine yaptığı çardak (<i>irzal</i> [tanımlanmış]).”	satma
SUZ·MA' süzmä “Ayran süzmesi, yağsız kuru peynir (<i>ḥālüm</i>).” 0	süzmä
QAT·MA' YUVGA' qatma yuvya “Ufalanmış ekmek (<i>yutbaxu fī samn</i>).” 0	qatma
QAR·MA' qarma “Yağma (<i>nahb</i>).” Buradan gelerek :: NA'NK QAR·MA' LA'DIY qarma nāḡ qarmälädi “O bir şeyleri yağmaladı.” denir. 0	qarma
QIR·MA' qirma Bir şeyin “söbüsü (<i>maxrūḡ</i>).” Buradan gelerek :: QIRMA' TUBIQ qirma qirma topiq “söbü topaç.” denir. 0	qirma
KAS·MA' käsmä “Geniş ok temreni (<i>al-mišqaş min al-niṣāl</i>).” 0	käsmä
KAS·MA' käsmä “Perçem (<i>nāṣiya</i>).”	Manzume:

TUNLA' BIL' BASTIMIZ:
TAK·M' YNKAQ BISTIMZ
KS·MA' LARIN KAS·TIMZ
MINK·LAQ 'ARIN BJTIMZ

tünlä bilä bastimiz
tāgmä yaḡaq bustimiz
käsmälärin kästimiz
miḡlaq ärin biṭçimiz

V

Uygurları yağmalamalarını anlatarak diyor ki: “Onlara geceleyin baskın yaptık, atlarının perçemlerini bile kestik.” MINK·LA'Q **miḡlāq** (bir yer adı) adamlarını öldürdük.” 0

[N]

BAK·NIY bägni Buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan “içki (<i>ṣarāb</i>).” 0	bägni
BAḠ·NA' bayna “Merdiven basamağı (<i>daraja</i>).” 0	bayna
Bir tür püse (<i>maḥrūḡ</i>): TAḠ·N' YWA' tayna yawa şeklinde çağrılır. Sütle karıştırılır ve Tutmaç'a eklenir. Bir devadır. ¹	tayna
TAK·NA' täknä “Tekne (<i>naqīr</i>).”	täknä
JURNY çurni “Türk doktorları tarafından yapılan sürgün ilâcı (<i>dawā' mushil</i>).”	çurni
JIKN· çignä “Mala (<i>mimlaqa</i>).” Yağma şivesi.	çignä N
XAS·NIY xasni Çocukların yağlı derilerine yerleştirilen bir Hint ilacı.	xasni

[I. 363/435]

219

şişmanlamaları için verilir.¹ 0

- 218 1. EY. *ma'qūr^{um}*, *ma'qūruhu* şeklinde okunur, ‘*aqqaruhu*’ anlamındadır.
2. Mısranın üstündeki sözcük sonradan eklenmiş: *ṭa'ām* (“yiyecek”).

QUŠNIY qoŝni “Komşu (<i>jār</i>).” Oğuzlar <i>šm̃</i> ’den önce <i>nūn</i> koyar ve: QUNŠIY qonši qoŝni diye okurlar. Bunların ikisi de doğrudur. 0 D

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa’lān*, *fu’lān*, *fi’lān* kalıpları

B

TUR·BUN· torpun (?) “Sorgulama, araştırma, ölçme (<i>taḥarrī, qiyās</i>).” :: ’ANIK torpun (?) ’AFIN TURBIN·LA’ anig äwin torpinla “onu evinin nerede olduğunu araştır (<i>taḥarra ayna baytuhu</i>).”

T

TRBYN tartīn Türkler içinde bir topluluk (<i>jamā’a, rahṭ</i>) adı, aralarından bir tartīn büyüğüm emri altında bulunurlar.” 0
TARTIYN tartīn “Hazırlıklar (<i>mīra</i>).” ² 0
:: ’AR· TAŠTIN BARDIY är taštīn bardī “Adam dışarı gitti (<i>xārij^{an}</i>).” 0 taštīn
JIK·T’N çiktān “Eğer örtüsü (<i>γāšiya as-sarj</i>).” 0 çiktān
QAF·TA’N· qaftān “Kaftan (<i>qaba</i>).” qaftān

J

BARJA’N barçān Bir yer adı. barçān N
TABJA’N tapçān “Üçayaklı tepsi şeklinde (<i>xiwān</i>) bir alet olup, üzüm toplamak için tapçān kullanılır.” 0 boyun yetmediği yerlerdeki üzümleri toplamak için kullanılır. 0
JUR·JA’N jurçān Çin yolunda, Müslüman sınırlarından (<i>ṭayr</i>) biri. jurçān N

X

BARXA’N barxān Aşağı Çin’in adı. Kaşğar yakınların bir dağın tepesinde bulunan barxān bir kale (<i>ḥiṣn</i>). Aşağısında altın madenleri bulunur. 0
BURXA’N· burxān “Put (<i>šanam</i>).” Heykele (<i>dumya</i>) de: BDAZ BURXA’N bāḍiz burxān burxān denir. 0
TARXA’N tarxān “Emir (<i>amīr</i>)” anlamında bir sözcük. Arzu şivesi. tarxān D

D

JIN·DA’N· çindān “Sandal ağacı (<i>şandal</i>)” 0 JINDA’N’ AT· çindān at “kızıl renkli çindān (<i>ward</i>) at.”

R

TAW·RA’N tāwrān “Şalvar uçkuru, sapan kolu yapmak için bir araya getirilmiş ve tāwrān bağlanmış iplikler (<i>xuyūt tujma ‘u tumma yuftalu</i>).” 0

SAB·RA'N sabrān Oğuz şehirlerinden birinin adı. Halk arasında <i>şād</i> 'la ŞAB·RA'N: şabrān denir, ama Türk dilleri içinde <i>şād</i> harfinin yeri yoktur. 0	sabrān N
SUY·RA'N subrān (?) Minare gibi “uzun ve yüksek (<i>tawīl</i>)” şey. Oğuz şivesi. 0	subrān (?) D

S

TUKSIYN tügsīn “Dört köşeli düğümlenen bir çeşit düğüm (<i>naw' min al-'uqad</i> <i>yu'qadu 'alā arba'a aḍlā</i>). Manzume [=408 boquq]	tügsīn

TAK·M' JAJ·K 'UKUL·DIY
BUQUQLANIB· BUKUL·DIY
TUKSIYN TUKUVN TUKUL·DIY
YAR·ΓA'LIMAT:³ YURKAŠVR

tāgmā çeçāk üküldi
boquqlanip böğüldi
tügsīn tügün tügüldi
yazyālimat yörgäšür

V

Yazı anlatarak diyor ki: “Çiçekler toplandı; tomurcuklar köşeli düğümler gibi birbirine bağlandı; onlar birbirine bağlandı, açılmak üzere duruyor.” 0

TUK·SIYN tügsīn Halk içinde bulunup hakandan üç seviye daha aşağıda	N

[I. 365/437]

220

bulunan kişi. 0	
TUQSUVN toqsōn “Doksan (<i>tis'ūn</i>).” sayısı. Aslı “dokuz kere on” anlamına gelen: toqsōn TUQVZ 'UVN toqūz ōn 'dur. 0 İki sözcük birleştirilmiştir. 0	
SAX·SIYN: saxsīn “Bulğār yakınlarında bir şehir. Suvār'dır. 0	saxsīn N
SAKSUVN säksōn “Seksen (<i>tamānūn</i>).” sayısı. Aslı “sekiz kere on” anlamına gelen: SAKIZ 'UVN: säkiz ōn 'dur. İki sözcük birleştirilmiştir.	säksōn
KUB·SUVN: köpsūn “Şilte, minder (<i>ḥašīyya</i> , <i>firāš mawṭū</i>).”	köpsūn
KIM·SA'N: kimsān “Şapkaların süslemek için kullanılan altın kırıntıları (<i>ruqāqāt</i> <i>aḍ-ḍahab</i>)”	kimsān

Ş

KIR·ŠA'N kiršān “Kurşun (<i>istidāj</i>).” 0	kiršān
KUKŠYN NA'NK kökšīn nāṇ “gök mavisi renginde her şey (<i>ka-lawn as-samā</i>).”	kökšīn

Γ

BAR·ΓA'N [dikkat] bazyān “Mersin ağacının meyvesi (<i>fuṣ</i>).” 0	bazyān

3. İlk *sukūn* (·) R'nin (Z'yi gösterir) üstündeki noktadan değişmiştir.

BAŞ:ΓA'N: başyān 50-100 <i>riḥ</i> arası balık. Ulusun başı (<i>kabīr al-qawm</i>) buna benzetilir ve ona: BUDUN· BAŞ:ΓA'NIY bodun başyāni “halkın başı (<i>ra'īs al-qawm</i>)” denir. 0	başyān
TUTFUVN tutyūn “Tutsak (<i>axīḍ, asīr</i>).” 0	tutyūn
TAD:ΓUVN tadyūn “Nehir (<i>wādī</i>),” Fırat gibi. O “akan ırmak (<i>wādī jārī</i>)” yerine 'UKUZ öğüz gibi de kullanılır. 0	tadyūn
TALΓ'N 'YK talyān īg “Sara (<i>şar'</i>).”	talyān
SIJ:ΓA'N: siçyān “Fare (<i>fāra</i>).” Atasözü [=562 qaşı -]: 'ULDAYJ SIJ:ΓA'N MUVŞ TAŞAQIY QAŞIYR· öldäçi siçyān müş taşaqi qaşır 0 “Ölecek fare kedi taşağı taşır.” Bu Arapça: <i>ka-l-bāḥit 'an al-mudya</i> (“hançer arayan biri gibi”) ifadesi gibidir. Bu söz ölümüne sebep olacak şeyin etrafında dolaşan kimse için söylenir. SIJ:Γ'N YILİY siçyān yili Türk dillerindeki on iki yıldan biri. 0	siçyān P
SAR:ΓA'N saryān Çorak yerde yetişen bir tür ot. Onun geliştiği yer: SAR:ΓA'N YIYR· saryān yēr diye çağrılır. “Kamışın kurduğu (<i>yabisa</i>) tepeye”: SAR:ΓA'N QAMIYŞ saryān qamiş denir. 0	saryān
QRGA'N YIYR· qazyān yēr “İçinde yarlıklar (<i>juruf</i>), bataklıklar (<i>şuqūq</i>), çatlaklıklar (<i>axāqīq</i>) bulunan yer.” Atasözü:	qazyān

QUŞ YAWZIY SAΓ:ZIF'N
YİGA'J YAWUZY 'AZGA'N
YIYR· YAWUZY QAZ:ΓA'N
BUDN YAWUZY BARS:ΓA'N:

quş yawuzi sayizyān
yiyāç yawuzi azyān
yēr yawuzi qazyān
bodun yawuzi barsyān

P

“Kuşların kötüsü saksagan, ağaçların kötüsü Azyān'dır.” 0

[I. 366/439]

221

Gül gibi sarı, beyaz çiçekleri olan küçük bir ağaçtır, küpe gibi kırmızı meyveleri olur. Bizim oralarda bağ kenarlarına (? <i>xuss</i>) diklerler, çünkü bu ağaçtan odun yapılmaz: yandığı zaman çatlar, elbiseyi ve evdeki eşyayı yakar. “Yerin en kötüsü de kendisinde yarlar (<i>dāt al-juruf</i>)”- çünkü böyle yerler çadır kurmaya, ekin ekmeğe yaramaz. “İnsanların en kötüsü de Barsyānlılardır.”- çünkü onların huyu kötüdür, toplumla barışık değillerdir. 0	
QUZ:ΓUVN: quzyūn “Kuzgun (<i>γudāf</i>).” Atasözü: BURININK 'URTAQ· QUZ:ΓU- VNUĞ:¹ YİGA'J· BA'ŞIN·DA' böriniğ ortağ quzyūnnun yiyāç başında 0 “Kuzgun kurdun avladığı şeyleri paylaşır, fakat kendi avladığı şey ağacın en üstünde durur.” [kurdunkiler paylaşılır, kuzgununkiler ağacın zirvesindedir.] Arapça'daki şu söz gibidir: <i>yarbuḍu ḥajrat^{an} wa-yarta 'īwasaf^{an}</i> (“O yanına yatar ve ortada otlar.”) 0	quzyūn P
QŞΓVN quşyūn “Yem olarak kullanılan taze kamış (<i>qaşab raḥb</i>).” 0	quşyūn
QŞΓVN quşyūn “Ekşi bir çeşit ot (<i>rībās</i>)” anlamındaki: 'UŞΓUVN uṣşūn 'un bir versiyonu.” 0	D
QUM:ΓA'N: qumyān “İbrik (<i>qumquma</i>).” 0	qumyān
MUN:ΓA'N: KİŞIY munyān kişi “Geveze kişi (<i>tartār</i>).”	munyān

221 1. Taşdīd (~) ve G'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

Q

BAR_QIN KIŞIY barqin kişi “Yolundan hiçbir şeyin alıkoyamayacağı yolcu (<i>ar-rajul al-musāfir allaḍī lā yaṭnīhi ‘an ‘azmihi šay’</i>).” 0	barqin
TURQUVN_ SUVW. ² turqūn sūw “Durgun (<i>dā'im</i>) su.” 0	turqūn
TALQA'N_ talqān “Kavut (<i>sawīq</i>).” Manzume:	talqān

'UTLM 'UKUT_ 'ALFIL

BILIK_ SIZLIK KTA'R_

TAL_QA'N KIM_NIK BUL_SA'

'ANGAR.³ BAK_MAS_ QATA'R_

oylum öğüt alıyl

biligsizlik ketār

talqān kimnig bolsa

aḡar bākmās qatār

V

“Ey oğul! Öğüt dinle, ve boş vermişliği bırak, kavutu olan bir kimse onu pekmeze katar” – ve benzer şekilde akıllı olan kişi de öğüt alır. 0

JAL_QN çalqan “Yaranın bir yerden başka bir yere dağılması (<i>ta'diya al-jurḥ wa-sirāyatuhu</i>).” Ayağı şişen bir adamın kasıklarının da şişmesi gibi. 0	çalqan
QAL_QA'N qalqān “Kalkan (<i>turs</i>).” İki varyanttan biri. [Krş. 612 qalqaṅ] Manzume:	qalqān D

QIQ-RIB_ 'ATIF_ KAM_ŞALIM.⁴

QAL_QAN_ SUNKUVN JUM_ŞALIM_

QAY_NAB_ YANA' YUM_ŞALIM_

QAT_TIY YAFIY YUWIL_SUVN.⁵

qıqrip atiy kāmşālim

qalqan sūḡūn ḡomşālim

qaynap yana yumşālim

qatyi yayi yawalsūn

V

[I. 368/441]

222

Düşmanı anlatarak diyor ki: “Onların üzerine bağırarak nara atarak saldıracağız, süngü ve kalkanla vuruşacağız; düşmanla karşılaşınca şiddetleneceğiz, - sonra barış isterlerse duracağız. Katı düşmanı yumuşatıncaya kadar savaşağız.”

K

TAR_KAN_ tärkän Bir bölgeye hâkim olan kimsenin (<i>man kāna malik^{an} ‘alā l-wilāya</i>) Hakanlılardaki karşılığı (<i>xiṭāb</i>). O sadece Hakanlılara mensup kimseler için (? <i>‘alā šadr</i>) kullanılır. Sözcük anlamı: “kendisine itaat edilen (<i>ya muṭā‘</i>).”dır. 0	tärkän

2. W'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

3. G'nin üç noktası sonradan yazılmıştır.

4. Bu kıtadaki pek çok *sukūn* (·) görüldüğü gibi sonradan yazılmıştır. Çok dikkat çeken durumlar hariç bu noktanın ötesinde yazı çevrimde gösterilmez.

5. Bu kıtadaki tüm U'lar görüldüğü gibi sonradan yazılmıştır. Bu çeviri yazıda sadece nadiren gösterilir.

:: TAR·KIN· KAL· tärkin käl “Çabuk gel (<i>asri‘ fīl-ḥuḍūr</i>).” Aslı “hız (<i>sur‘a</i>).” anlamında: TAR·K· tärk ’dir. 0	tärkin
TUR·KUN· törkün “Akrabanın toplandığı ev (<i>majma‘ al-‘ašīra</i>), baba evi (<i>bayt al-umm wa-l-ab</i>).” :: QIZ· TUR·KUNİKA’ KAL·DIY qiz törkünkä kälđi “Kız babasının evine geldi.” Manzume: [=371 çärgäš-]	törkün

KAL·SA’ ’ABNG· ¹ TAR·KANIM· ’ATIL·KAMAT· TUR·KUNIM YADIL·MAĞAY· TAR·KINIM ’AM·DIY JARIK· JAR·KASUVR	kälsä apañ tärkänim etilgämät terginim yađılmağay törkünüm amdi çärig çärgäšūr	V

Yabāqularla savaşa yardım eden hakana seslenerek diyor ki: “Hakan yardıma gelebilirse benim mallarım korunur (*jam‘ī*), oymağımın evleri (*buyūt ‘ašīratī*) yıkılmaz; savaş düzeni alınmıştır (hakanım ulaş!)” 0

TAR·KIN· SUVW ² tergin sūw “Birikmiş su (<i>mustanqa‘</i>).” 0 TAR·KIN· tergin SUV tergin sū “toplanmış asker (<i>mujtama‘</i>).” “Toplanan bir şeye (<i>mujtama‘</i>)” de TARKIN· tergin denir.	tergin
TAŠ·KAN· taškän Šaş şehrinin adıdır. Bu şehir Abū Bakr al-Qaffāl aš-Šašī’nin memleketidir. Aslı: TA’Š· KAN·D· tāš känd “taş şehri (<i>balda min ḥijāra</i>).” 0	taškän N
TUŠKUN tüşgün “Dikenli kitre ağacı (<i>šajar al-kaṭīrā’ dū šawḳ</i>).”	tüşgün
JAT·KA’N· çätgän (çigän ?) “Gem dizgini (<i>‘inān al-lijām</i>).” ³	çätgän
JUMK’N [dikkat] çimgän “Çimenlik (<i>rawḍ</i>); ayırıkotu (<i>tīl</i>).” 0	çimgän
JIWKIN ’AŠ· çiwgin aš “Doyurucu, yağlı aš (<i>nāji‘ musammin</i>).” :: JWKIYN ’UT· çiwgin ot “(hayvanlar için) semirtici ot” 0	çiwgin
SITKUVN sitkūn Bir Oğuz şehri.	sitkūn
SUZKUN süzgün “Siyah, dikenli bir ağaç.	süzgün
KIR·KIN kirgin “Devenin kızgın zamanı (<i>qaṭn al-faḥl</i>).” :: BUT·RA’ KIR·KINIY kirgin KIR·DIY buğra kirgini kirdi “Devenin kızışma zamanı geldi (<i>daxala qaṭn al-faḥl</i>).” 0	kirgin
KAWKIN ’AŠ· käwgin aš “Doyurmayan aš (<i>ğayr nāji‘</i>).” Bu sözcük JIWKIN· çiwgin sözcüğünün zıttıdır. Bir bitkinin de adıdır. 0	käwgin
KAL·KIN· kälgın “İrmağın taşması (<i>al-madd wahwa bi-manzil as-sayl</i>).” 0	kälgın

[I. 370/444]

223

LIM·KAN· limkän “Sarı erik (<i>ijjāš asfar</i>).”	limkän

222 1. G’nin üç noktası sonradan yazılmıştır. Bu kıtadaki ünlülerin çoğunun sonradan yazıldığı bellidir.

2. W’nin noktalarından ikisi sonradan yazılmıştır.

3. Bkz. ED, 402, **tizgin** sözcüğünün düşmesi ile ilgili öneri için. DTS, 145 (**çätgän**), QB, 6110 (hapax legomenon)’de aynı anlamdaki **çigän** ile karşılaştırılır. Çünkü MSS. QB’nin B ve C’si açıkça **çigän** sözcüğüne sahip (JYK’N) ve çünkü bu ölçüye uygun (hâlbuki **çätgän** uygun değil), o asıl olmalı.

L

BAQ·LA'N QUZIY baqlān qozi “Taze ve semiz (<i>ṭarī samīm</i>) kuzu.”	baqlān
BK·LA'N baklān Bir erkek adı. 0	baklān N
JUF·LA'N çoylān Karluk büyüklerinin adlarından.	çoylān N
SUK·LYN süglīn “Sülün kuşu (<i>tadruj</i>).” SUWKYN ¹ süwlīn bir varyanttır.	süglīn süwlīn D

[M]

BAT·MA'N batmān “Bir <i>manā</i> [= 2 raṭl] :: BIYR BAT·MA'N 'AT· bīr batmān ät batmān “Bir batman et.” 0	
JUQMIYN çuqmīn Kurabiye şeklinde yapılan bir ekmektir. Çömlekte su buharında pişirilir. Bu, sindirmesi kolay bir ekmektir. 0	çuqmīn
SUKM'N sökmān Kahramanlara (<i>abṭāl</i>) verilen sandır: “Savaşta sırayı kıran kişi (<i>kāsir šaff al-ḥarb</i>).” demektir. O şu ifadeden gelir: SUK·TY MA'NK·NIY sökti nāḡni “bir şeyleri sökü� attı.” 0	sökmān
SIQM'N siqmān “Üzüm sıkma zamanı (<i>awān 'aṣr al-'inab</i>).” 0 Sonbaharda.	siqmān
QUR·MA'N· qurmān “Yaylık (<i>miqwas</i>).” Oğuz ve Qifçāq şiveleri. :: KIYŞ· QUR·MA'N· kēš qurmān “ok ve yay konan kap.” Kökü: QUVR MA'N· qūr mān “beline kuşağı bağla (<i>šudd al-minṭaqa</i>)” ifadesidir.	qurmān D
KAIT·MA'N· ketmān “Yeri kazmak için kullanılan kazma (<i>mi'zaq</i>).”	ketmān
KUVZ·MA'N· kōzmān “Közde pişirilen ekmek (<i>xubx al-malla</i>).”	kōzmān

İkinci ve Üçüncü Hecesi Arasında bir *Madd* ya da *Lm* Eklenen Sözcükler BölümüBölüm: Çeşitli hareketleriyle *fā'ālā* kalıbı

T

[?] M'T' tamāta qaṭā'if hamuruna benzeyen ince bir hamurun adı (<i>'ajīm raqīq</i>), yağlı tamāta ? et veya tavuk kızartılacağı zaman yağ akmasın diye buna sarılır. 0	

J

QAR·JIY qarāçi “Kapılara giden dilenci (<i>sā'il</i>).”	qarāçi
KALA·JUV kālāçü “Konuşma, söz (<i>ḥadīṭ, kalām</i>).” Oğuz şivesi. 0	kālāçü D
KUMYJA' kōmīçā “Sivrisinek (<i>baqq</i>).”	kōmīçā

R

:: 'UL MANIK TABA'RUV KAL·DIY ol mänig tapāru kældi “O bana yaklaştı (<i>ḥaḍara ilayya</i>).”	0	:: 'UL 'ANIK TABA'RUV BAR·DIY ol anig tapāru bardı “O ona yaklaştı.”	0	TABA' tapa “e doğru (<i>ilā</i>).” anlamında bir edat. <i>rā</i> ve <i>vā</i> sonradan eklenmiştir.
XUM'RUV xumāru “Miras (<i>al-mīrāt bi-'aynihi</i>).”	::	BUVNIY 'TAM· DAN	xumāru	
XUM'RUV BULDUM būni atamdan xumāru buldum “Ben babamdan miras olarak bunu aldı.”	0	XUMA'RUV xumāru “yadigâr kalan mal (<i>al-taḍrika min al-amwāl</i>).”		O Türkler arasında bir gelenektir.

[I. 371/445]

224

Bölgenin büyüklerinden biri öldüğünde mallarından bir parça krala ayrılır. Buna: XUMA'RUV **xumāru** “ondan yadigâr (*taḍrika minhu*)” denir. Bu sözcük kadın ve erkek ismi olarak kullanılır. Gurbete giden bir kişinin akrabalarına bıraktığı mala da (*šay' N taḍrikat^{am}*): XUMA'RUV **xumāru** denir.

Z

NAMYZ' namīza “Karının kız kardeşinin kocası (<i>silf</i> [tanımlanmış]).”	Çigil	namīza D	şivesi.

Š

ŠALA'ŠUV šalāšu Bir çeşit Çin kumaşı.	šalāšu
ŠAMUVŠA' šamūša “Yenilen bir ot (<i>al-ḥulba allatī yu'kalu</i>).”	šamūša

I

QARA'TUV qarāyu “Siyah boya (<i>zāf</i>).”	0	qarāyu
QARA'TUV qarāyu “Kör (<i>a'mā</i>).”	0	qarāyu
QURIYTUV NA'NK qurīyu nāḡ “Kurumak üzere olan nesne (<i>'alā šaraf al-jafāf</i>).”	qurīyu	
“Bir şeyin kuruduğu vakte (<i>waqt jafāf</i>)” de böyle denir.	0	
QIRA'TUV qirāyu “Soğuk gecelerde gökten düşen kırağı (<i>jalīd</i>).”	0	qirāyu
BUZA'TUV buzāyu “Buzağı (<i>'ijl</i>).” Atasözü: 'AWDA'KY BUZA'TUV 'UKUVZ	buzāyu	
BULMA'S· äwdāki buzāyu öküz bolmās “ev danası öküz olmaz.”	0	P
Fazilette, erdemde yükseldiği halde akrabalarının hâlâ çocuk saydığı adam.	0	
BUZA'TUV TILIY buzāyu tili [harf. “buzağı dili”] “Sıçan (<i>jirḍawn</i>).”	Küçük bir hayvan.	0
:: 'AT· BUŠUVTUV VULDY at boşūyu boldi “Atın serbest bırakılma zamanı (<i>awān boşūyu iḥlāq ... min al-wataq</i>).”	Diğer şeyler için de böyle denir.	
:: 'AT· TUŠA'TUV BULDY at tušāyu boldi “Atın ayağına köstek vurma vakti geldi (<i>waqt waḍ' aš-šikāl</i>).”	Diğer şeyler için de böyle denir.	
BUQA'TUV buqāyu “Hırsızların ellerine vurulan zincir (<i>maqṭara</i>).”	0	buqāyu

TAQA'FUV taqāyu “Kümes hayvanları (<i>dīk wa-dajāj</i>) için genel sözcük. Sonradan taqāyu “horoz (<i>dīk</i>)” ¹ için 'AR·KAK· TAQA'FUV ärkāk toqāyu ve “tavuk (<i>dajāj</i>).” için TIŞIY TAQA'FUV tişi taqāyu denir. Atasözü [krş. 449 yawaş V] : YAZYDA' QY SUW·LIYN· P 'A DAR·KALIY ' 'AW·DA' KIY TAQA'FUV 'IJ·GIN·MA' yazīdaqi süwlin edārgāli äwdāki taqāyu içyinma 0 “kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma.” 0 Bu söz bir şeyi elde ederken elindekini kaybedenlere öğüt olsun diye söylenmiştir. 0
TAQA'FUV YILİY taqāyu yili “Türk dillerindeki

[I. 373/447]

225

On iki yıldan biri. 0
TALA'FUV talāyu “Hızlı öldüren zehir (<i>summ mujhiz</i>).” ¹ “dizanteriye (<i>zaḥīr</i>)” talāyu de: TALA'FUV talāyu denir.
TUMA'FUV tumāyu “Nezle (<i>zūkām</i>).” 0 tumāyu
QAN'FIV qanāyu “Patlıcan (<i>mibḡa</i>).” qanāyu

K

BUTUVKA' bütügä “Kan alan aygıt (<i>bāḍinjān</i>).” bütügä
BILA'KUV bilāgü “Bileği (<i>misann</i>).” 0 bilāgü
TIRA'KUV tirāgü “Direk. Dayanılacak destek (<i>yu'tamadu 'alayhi wa-ya'midu bihi</i>).” tirāgü
KAR'KV kārākü Türkmänler arasında “çadır (<i>xibā</i>)”; ² yerleşik halk arasında “kışlık kārākü (<i>bayt šawtī</i>). Atasözü: [=203 kātān] : KUK KURDIY KARA'KV YUDTY kāk kördi D P kārākü yüḍti “sıkıntı gördüğü için çadırını sırtlandı.”
KUZ'KUV közāgü “Ocak süngüsü, küskü (<i>miḥḍāt</i>).” Atasözü: KUZ'KUV 'UZUVN közāgü BULSA' 'ALIK KUY·M'S közāgü uzün bolsa ālig köymās 0 “Küskü uzun P olsa el yanmaz.” 0 Bu söz oğlu, uşağı çalışarak huzur gören kişi için söylenir.
KUŞIYKA' kösīgä “Hafif gölge (<i>zill şayīr</i>).” 0 kösīgä
KALA'KUV kālāgü “Tarla sıçanı (<i>yarbū</i>).” kālāgü
KULIYK' kölīgä “Koyu gölge (<i>zill zalīl</i>).” kölīgä

L

JUMA'LIY çümāli “Karınca (<i>naml</i>).” Çigil şivesi. 0 çümāli D
Sıcaktan gözü kararan kişi (<i>sadira ṭarfuhu</i>) için JUMAIYLY ² BULDY çümēli (?) çümēli boldi “Onun gözü karardı ve tembelleşti. (<i>sadira wa-fatara</i>).” 0 ?
KABA'LIY kāpāli “Kelebek (<i>al-farāša allatī taṭīru</i>).” kāpāli

224 1. EY. *dajāj*.225 1. EY. *mujahhaz*.

2. I sonradan eklendi (siyah mürekkep, ince uç).

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'ālān*, *fa'īlān* kalıpları**Z**

QARIYZ'N qarīzān “Kocamış kişi (<i>šayx harim</i>).”	qarīzān

Q

JİYQA'N ³ çibiqān “İnnab (<i>'unnāb</i>).” kırmızı olduğundan innaba benzetilir.	0 JİYQA'N ³ çibiqān “çıban (<i>dummal</i>)”- 0	çibiqān
QAR'Q'N qarāqān Bir çeşit dağ ağacı.		qarāqān

M

JULYMA'N 'IYŞ çulīmān (?) İŞ “Karışık (<i>la yu'rafu maxrajuhu</i>) iş.” Kök anlamı “su birikintisi (<i>mustanqa' al-mā'</i>).” Kānçāk şivesi.	çulīmān ? D

Bölüm: Çeşitli harekeleriyle *fa'anlī* kalıbı**D**

TADINDY SIVT· tatindi sūt “Bol süt (<i>al-yubr⁴ min al-laban</i>).”		tatindi
SAJIN·DIY NA'NK saçindi nāḡ “Yayılan, saçılan nesne (<i>maṭrūḡ manšūr</i>).”	0	saçindi
TADIN·DY NA'NK· tiḡindi nāḡ “Yasaklanan şeyler (<i>mumanna'</i>).”	0	tiḡindi
KADINDY TUVN kāḡindi tōn “Çok giyilen (<i>malbūs kaṭīr^{an}</i>) elbise.”		kāḡindi

[I. 374/449]

226

SURUN·DIY 'AR· süründi ār “Her yerden sürülen kişi (<i>maṭrūd</i>).”	0	süründi
QIRINDIY qirindi Bir şeyin “kırıntısı (<i>qušāra</i>).”		qirindi

Z

ZARNZ' zaranza “Yaban mersini (<i>qirṭim</i>).”: ZARNZ' 'UR·ITY ¹ zaranza uryi diye zaranza söylenir.

3. Y'nin bir noktası çizilmiştir ve o BI yapılmıştır.

226 1. *Sukūn* (·) U (?)'ya değişti.

2. G'nin üç noktası ve W'nin iki noktası sonradan yazılmıştır; bu yüzden bu metinde gösterilmemiştir.

3. EY. *laqaṭa*.

4. EY. 'arf, krş. 451:10, ve bakınız Dozy II, 190. Muhtemelen 'ard okunur; krş. 168 sik.

N

SUZUN·DIY SUVW· süzündi sūw “Süzülmüş su (<i>allaḏī ṣuffīya kaṭīr^{an}</i>).”	0	süzündi
QAZIN·DIY TUB·RA'Q· qazindi topṛāq “Kazılmış toprak (<i>nabīḩa at-turāb</i>).”	0	qazindi
BUTN·DIY boyundi “İnsanların değil, hayvanların “sidikliği (<i>maṭāna</i>)”		boyundi
SALIN·DIY 'UTUNG ² salindi otuḡ “Sellerin kıyıya getirdiği odun (<i>lafaza</i>) ³ .”	0	salindi
SALIN·DIY NA'NK salindi nāḡ “atılan şey (<i>maṭrūḡ</i>).” SULNDY salindi “erkek üye (<i>'awf⁴ ar-rajul</i>).” Bu, SALINDY NA'NK salindi nāḡ “sarkıtılan nesne (<i>tadallā</i>).” Anlamındaki ifadeden gelmiştir. Bu yanlış olmayan bir sözcüktür (<i>luḡa ḡayr faṣīḡa</i>). 0		
TAMIN·DIY SUVW ² tamindi sūw “Su damlası (<i>quṭāra al-mā</i>).”	0	tamindi
KUMIN·DIY NA'NK kömümdi nāḡ “Gömülmüş nesne (<i>maḏfūn</i>).”		kömümdi
Eylem köklerine <i>nūn</i> , <i>yā'</i> ve <i>dāl</i> eklenerek ad yapılır. Böylece bir şeyin arttığını (<i>fuḏāla</i>) gösterir. Pasif (<i>al-maḑ'ūl</i>) anlamı taşır. O, Arapça'daki <i>fu'āla</i> ile aynı işlevdedir.		G
Bir başka yaklaşım da eylemin geçmiş zamanla başlamasıdır. <i>Nūn</i> eylem kökünün son harf ve geçmiş zaman eki <i>dāl yā'</i> arasına sokulduğunda, eylem mef'ul anlamında bir ad olur. Örneğin: SUW ⁵ NIY SUVZ·TIY [dikkat] suwni sūzdi “suyu süzdü.” <i>Nūn</i> 'u sondaki <i>zāy</i> ve geçmiş zaman eki <i>dāl yā'</i> arasına soktuğunuzda: SUZUN·DIY SUVW ² süzündü sūw dersiniz, böylece eylem nesne görevinde bir isim olmuş olur, “süzülmüş su (<i>muṣaffā</i>).” Diğer sözcükler için de bu kural geçerlidir. 0		

Bölüm: *fu'lulī*

L

BUS·TULY bustuli “Dağ ispanağı (<i>as-sarmaq allaḏī yu'kalu</i>).”	0	bustuli

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üçten Fazla Hecesi Olan Sözcükler

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'lal*, *fa'lāl*, *fu'lul* kalıpları

[I. 376/451]

227

T

BUŞİUT· boşyut “Çırac (<i>al-tilmīḏ fī l-ḡirfa</i>).”	0	boşyut

5. W, V'den değişti (üç nokta sonradan).

227 1. Bkz. ED. 780. Bu sözcüğün alfabetik düzende doğru yerde olmadığı not edilmelidir, İlk harfinin T veya J olması gerekir. Belki de **tapçut** (< **tapşut**) veya **çapçut** (**çapşut**)?

TARMUT· tarmut “Dağların dere ve tepeleri (<i>fajāj al-jabal wa-talā’uhu</i>).” Buradan gelerek :: TA’Γ· TARMUT KAJTIM tāy tarmut kăçtim “dere ve tepeleri geçtim.” 0	tarmut
TAK·ŠUT· tăgšūt “Karşılıklı (<i>‘iwaḍ</i>) değış tokuş (badal), kalp akçe verip iyisini alma gibi.” 0	tăgšūt
RABJAT rabçat ¹ (?) “Zorla yaptırılan iş (<i>suxriyya</i>),” emirin halkın taşıma hayvanlarını parasız alıp kullanması. Kăñçāk şivesi. 0	rabçat ? D
JABΓUT çapyut “Şilte, çaput (<i>ḥašiyya</i>).” 0	çapyut
QAR·ŠUT· qaršut “Karşıt, zıt (<i>ḍidd</i>),” gece ve gündüz gibi. 0	qaršut
QIZΓUT qizyut “Ceza, işkence (<i>nakāl</i>)” – suçundan dolayı birinin insanlarca cezalandırılması (<i>yufḍaḥu</i>), diğçerleri görsün ve ibret alsın diye böyle davranılır.	qizyut
QAW·ŠUT· qawšut “İki kralın ölkelerinin iyiliğı için bir araya gelip barışmaları (<i>muşāfaḥa muşālaḥa</i>).” Buradan gelen QAW·ŠUT· qawšut erkek adı vardır.	qawšut N
LUJNT luçnut ² “Buğdayları temizlemede köylölere yardım etme (<i>i’āna</i>).” Bu arasıra köylölçerlin köle veya hayvan göndererek harman dövdürmek için yaptıkları yardımdır. Kăñçāk şivesi.	luçnut ? D

J

BIJ·FUVJ· biçyūç “Makaslar (<i>miqrāḍ</i> [tanımlanmış]).” 0	biçyūç
BUD·RA’J budrāç Yabāqu büyüklerinden birinin adı. Onlar Băkăç Arslān Tegīn zamanında Müslümanlara esir düştüler.	budrāç N
YAR·KUVJ· bürgūç “Kılıç gibi tahtadan yapılmış geniş ve uzun ağaç parçasıdır.”	bürgūç
BUS·KA’J bösgăç “Çörek (<i>rayḥ</i>).”	bösgăç
TUT·M’J tutmăç Türklerin iyi bilinen bir yemek. 0 Bu yemek Dū-l-Qarnayn’ın yaptığı yemeklerden biridir. Bu yüzden :: Dū-l-Qarnayn karanlıktan çıktıktan sonra insanların yiyeceğı azalmış ve kıtlık başlamıştı. Onlar BIZ·NIY TUT·M’ ’AJ· bizni tutma ač “bizi aç bırakma (<i>lā tumsiknā ḥāhunā jiya^{an}</i>)- ama biz vatanımıza dönebilelim.” derler. Dū-l-Qarnayn bilginlerle konuşmuş bu yemeğı çıkarmışlar. Bu yemek bedeni kuvvetlendirir,	

[I. 377/452]

228

Yüze kırmızılık verir. 0 Tutmaç yendikten sonra suyundan da içilir (<i>aḍ’āfahu</i>). Türkler bunu gördüklerinde: TUT·M’J· tutmăç dediler. Kökü: TUTM’ ’AJ· tutma ač “aç kalma (<i>lā tujawwi’</i>)”dır. İki <i>elif</i> hafifletmek için düşmüştür. Anlamı “aç kalma, bu yemeğı al ve ye.” 0	
TUT·FUVJ tutyūç “Kahvaltı (<i>as-sulfa min at-ṭa’ām</i>).” 0	tutyūç
TUD·RIJ ¹ tudriç “Gübre, dışkı (<i>zibl</i>).” Arýu şivesi.	tudriç D
TAL·FUVJ· talyūç “Hayvanın sırtıyla ip arasına sokulan odun parçasının adı. Yükü sıkı sıkıya tutsun diye ip birkaç kez bükölür, yük sarkmaz.” 0	talyūç

2. Belki **köçnüt** (krş. 180 **köçüt** “at”)?
228 1. U, A’ya (ve A’dan) değışti.

TAW·Γ'J tawṣāç “Māṣīn’in adıdır.” Burası Şīn’den dört ay uzaktadır. 0 Şīn tawṣāç aslında üç bölümdür: “yukarı,” doğuda: TAWΓ'J tawṣāç ; “orta,”: XIAṬA'Y· xīṭāy ; ve N “aşağı,”: BAR·XA'N barxān , bu Kaşgar’dadır. 0 Ama şimdi Tawṣāç, Māṣīn olarak bilinir, Kхіṭāy ise Şīn olarak. 0
TAWΓA'J· tawṣāç Bu bölgede yerleşen bir Türk kabilesinin adı. Bu sözcükten tawṣāç gelerek TAT TAWΓA'J tat tawṣāç “Uygur (Tat) ve Şīnī (Tawṣāç)” denmiştir. 0
“Büyük ve eski yapıların tümü (<i>iḏā kana qadīm^{an} ‘azīm^{an}</i>): TAW·ΓA'J 'ADİY tawṣāç ādī denir. Bu Arapça’daki <i>ṣay’ ādī</i> (“‘Ad’ın bir şeyleri”) ifadesi gibidir. Bu sözcük hakanlar için bir ad olarak da kullanılır. TAWΓ A'J· XA'N· tawṣāç xān “ülkesi eski ve büyük (<i>‘azīm al- N mulk wa-qadīmuhu</i>).” 0
Onlar bir çift ifade olarak: TAT· TAWΓA'J· tat tawṣāç derler. “Tat” sözcüğü ile “Fars (<i>al-Fārisī</i>),” ve “Tawṣāç,” sözcüğü ile de “Türkler.” anlatılır. Benim düşüncemde benim bahsettiğim kullanım daha doğrudur. Sonraki İslam topraklarında kullanılır, ilki şu yerde. Her ikisi de doğrudur.
TAW·ΓA'J YUDA'SIY tawṣāç yodāsi “Yaprakları susam (<i>sūsan</i>) çiçeğinin yapraklarına benzeyen bir ağaç. İlaç için kullanılır.
SAR·QIJ sarqīç “Sakıza benzer bir ot (<i>mārūra</i> [tanımlanmış].” 0 sarqīç
SURQIJ surqīç “Kılıç, hançer, bıçak gibi şeylerin saplarını zamlamak için kullanılan surqīç reçine (<i>‘uṣāra ṣibḡ al-lukk</i>)” 0
SAR·NIJ· sarnīç “Deve derisinden yapılan su tulumu (<i>‘ulba</i>).” 0 sarnīç

[I. 379/455]

229

SAΓ·DIJ· saydıç “Dost, sağdıç (<i>ṣadīq</i>).” 0 saydıç
SUΓ·DIJ· soydıç “Kışın dostlar arasında sırayla ve başarıyla (<i>‘ala t-tartib</i>) yapılan şölen (<i>ḏiyāfa</i>). 0 soydıç
SAWDIJ sawdıç “Ağaç dalları örülerek yapılan meyve taşımaya yarayan sepet (<i>qaf’a</i>).” 0 sawdıç
SANKAJ· sāngāç “Fındık küçüklüğünde, tatlı ve kırmızı beyaz bir elma (<i>tuffāh</i>). 0 sāngāç
QTQJ· qatquç (?) “Çıyan gibi bir böcektir (<i>ṣay’ yaldaḡu</i>).” Arğu şivesi. 0 qatquç ? D
QIS·ΓA'J· qisṣāç “Kerpeten (<i>kalbatān</i>).” 0 qisṣāç
QIU·ΓA'J· qisṣāç İnsanı ısırın küçük siyah bir hayvan. Oğuz şivesi. 0 D
QUS·ΓA'J· quṣṣāç “Serçe kuşu (<i>‘usfūr</i>).” 0 quṣṣāç
KAR·BIJ· kärpiç “Kerpiç (<i>labin</i>).” 0 “pişmiş kerpiç (<i>ājurr</i>): BIŞİΓ KARBIJ· kärpiç bişiy kärpiç diye çağılır.
KIR·TUJ KİŞİY kirtüç kişi “Kimseyi çekemeyen, huysuz (<i>ḥasūd ṣaris al-xulq</i>) kişi. kirtüç

R

BAŞTAR baştar “Orak (<i>minjal</i>).” Arğu şivesi. 0 baştar D
BAK·TUR· bäktür “Bir erkek adı. Kökü: BAK· TUR· bäk tur “(yerinde) sağlam bäktür N dur (<i>uṭbut makānaka jald^{an}</i>).” 0

BUKTIUR ¹ böktir “Dağdaki sert ve çukur yerler (<i>al-ḥazan wa-l-wahada fī l-jabal</i>).”	Manzume:	böktir

'AĞA' BUKTIR 'Z' YURDIM	aya böktir üzä yordim	V
BARIQ YA'BIQ QYA' [dikkat] KURDM	yıraq bāqıp qara² kördim	
'NY BYLB TQY BARDM	ani bīlip taqi turdim	
TUKAL YA'TY TURY [dikkat] TUTDY	tükäl yāyi tozi toydi	

“Dağın sert yamacından (*ḥazn*)³ atladım, uzaktan bir karartı gördüm; tanıdıktan sonra yerimde kaldım, düşmanın tozları yükseldi [tamamen].” 0

BALDIR bäldir “Dağ doruğu (<i>ra'n al-jabal</i>).” :: TA'T BALDIRIY tāy bäldiri . 0	bäldir
BALDIR· 'UTUL baldır oyul “Üvey oğul (<i>rabīb</i>).” BALDIR· QIYZ baldır qīz “üvey kız (<i>rabība</i>).” 0	baldır
BALDIR· TARIİ baldır tariy “İlkbaharın başında ekilen tarla (<i>allaḏī ḥuriṭa fī btidā' ar-rabī</i>).” Bu onun için en uygun zamandır. Benzer şekilde “herhangi bir iş zamanında yapılırsa (<i>kull fī l-fībtidā' awānihi</i>) ona: BAL·DIR· baldır denir. :: BALDIR· QUZIY baldır qozi “Kuzu doğum mevsiminde ilk doğan kuzuya (<i>nujita fībtidā' annatāj</i>).” denir. Bu dört sözcük de <i>išba'</i> ve <i>bā'</i> lıdır. 0	
:: TA'Š QUDİQ' TUŠTY BULDUR· BULDUR· 'ITIY tāš quduyqa tüšti buldur buldur etti “Taş kuyudan düşerken küldür küldür ses çıkardı.”	buldur
BILDIUR· bildur “Geçen yıl (<i>al-'ām al-māḏī</i>).” 0	bildur
BUL·GA'R· bulyār “Türklerde iyi bilinen bir şehir. 0	bulyār N
TUL·FI'R· tolwir (?) “Örtü, perde (<i>as-sitr wahwa l-ḥijāl</i>).” Kadınlar için gerdirilir ? (<i>yumaddu</i>), ve ipek veya kumaştan yapılır. 0	tolwir

[I. 380/457]

230

'UQ KIYS·TA' JAL·DIR· JAL·DIR· 'ITY oq kēštā çaldır çaldır etti “Ok sadakta çaldır çaldır etti (<i>taqalqala</i>) ¹ .” Rüzgâr estiğinde çıkan kuru otların sesi.	çaldır
JAGMUR çaymur “Şalgam (<i>şaljam</i>).” 0 JAMIUR çamyur Bu da şalgam demektir, metatezle değişmiştir.	çaymur çamyur
SAR·KAR· särkär “Haydut (<i>qāḏī' aṭ-ṭarīq</i>).” Qarluk şivesi. 0	särkär D
QAN·DIR· qandır Sepilenmeye yarayan deri soyulduktan sonra kalan derinin adı (<i>jild al-laḥm</i>)	qandır
KAS·TAR kästär “Saksı (<i>xazaḑ</i>).” Uç şivesi. 0	kästär D

229 1. İkinci U kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

2. Böyle okunur, çeviriye uygun olması için (**qara**, Ar. *sawād*, burada “uzaktan kavranan bir şekil” anlamındadır; krş. WB, ii, 138). **Qaya** da iyi bir okunuştur, ifade “uzaktan geri baktım.” Şeklinde olabilir.”

3. EY. *ḥazm*.

230 1. EY. *yuqalqilu*.

KAŞMIYR· kāšmīr “Türklerin bölgesinde bir şehir. Bunu Süleyman peygamber kāšmīr N inşa etmiştir, Allah ondan razı olsun. 0
MANDA’R mandār Ağaçlara sarılan ve çoğu zaman ağacı kurutan bir bitkinin adı. mandār Bu “sarmaşık (<i>aşaq</i>).”dır. Oyuz şivesi.

Z

YURDUZ borduz “Bostan, bahçe (<i>fālīz</i>).” Bu sözcük asıl değildir. 0 borduz
BALDIZ· baldiz “Karının küçük kız kardeşi (<i>uxt al-mar’ aṣ-ṣuyrā</i>).” Bir adamın kız kardeşine (<i>uxt ar-rajul</i>): KBAL·DIZ baldiz denmez, onun yerine SINGIL· sinil [604] tercih edilir. 0
TARMAZ· tarmuz “Küçük hıyar (<i>qaṭad</i>).” 0 tarmuz
QUT·SUZ· qutsuz “Şansızlık (<i>al-mudbir fīl-umūr</i>).” Atasözü: [krş. 545 qowī]: qutsuz QUTSUZ QUDU·QA’ KIR·SA’ QUM· YAĞA’R· qutsuz quḍuyqa kirsā qum yaḡār 0 P “Uğursuz (<i>al-mudbir alladī lā jadd lahu</i>) kuyuya girse kum yaḡār ² .” Bu Arapça’daki şu ifade gibidir: <i>iḏā aqbala aqbala wa-iḏā adbara damara</i> (“ileri gitme şans getirir, geri gitme şanssızlık getirir”). 0
QIR·QIZ qırqız Türklerde bir kabile. 0 qırqız N
QALBUZ qalbu “Lokma (<i>luqma</i>).” :: QAL·BUZ LA’DIY NA’NKNY qalbuzlādi qalbu nāḡni “O şeyi yuttu (<i>iltaqama</i>).” 0
QUNDUZ· qunduz “Kunduz (<i>al-quḏā’a wahya kalba al-mā</i>).” 0 QUNDUZ qunduz QAY·RIY qunduz qayri “kunduz penisinden yapılan bir ilaç (<i>xizmiyan</i>).” ³ 0
KUNDUZ kündüz “Gündüz (<i>ḡaw’ an-nahār</i>).” 0 kündüz
MUNDUZ munduz “Budala, şaşkın (<i>al-ablah min an-nās</i>).” Atasözü: NAJA’ MUN·DUZ· ’ARSA’ ’IYŞ· ’AD·KUV NAJA’ ’K·RIY ’AR·SA’ YUVL· ’AD·KUV nāḡā P munduz ārsā ēš āḡgū, nāḡā āḡri ārsā yōl āḡgū “Ne kadar ahmak olsa da arkadaş iyidir; ne kadar eğri olsa da yol iyidir, arkadaş şaşkın olsa da kırdan yalnızlıktan iyidir; en azından yolla bir menzile varılabilir.” [Lit. “ne kadar şaşkın olursa olsun arkadaş iyidir, ne kadar yamuk olursa olsun yol iyidir.”] 0
MUNDUZ· ’AQIN munduz aqin “Aniden gelen sel (<i>al-atī min as-sayl</i>).” 0 MUN·DUZ YURIYT’ ’ĀAT· munduz yorīya āt

[I. 382/458]

231

“Sadece yorga yürüyüş yapan at (*hamlaja*).”

S

BIJ·GA’S· biḡyās “İnsanlar arasında yapılan yemin (<i>‘ahd, mīṭāq</i>)” Manzume: biḡyās

BIJ·GA’S BTİK QILURLAR·
’ND KAY YM’ BIRUVRLAR·

biḡyās bitig qılurlar
and kāy yomā berūrlār

V

2. Çizginin üstündeki “Kuyuda” sözcüğü sonradan eklenmiştir.

3. EY. *al-xirmiyan fīl-awdiya, al-xizmiyān fīl-adwiya* okunur.

X'NDIN BASUT TILAR·LAR·
BAS·MIL JUMAL TIRKAŠUVR·

xāndin basut tilārlār
basmil çömül tergāšūr

Yabāqularla yapılan savaşta yardım etmesi için Hakana seslenerek diyor ki: “Benim halkım Hakana karşı koymamak için antlaşma metni yazıyorlar (<i>kitāb al-‘ahd wa-l-bay‘a</i>); [Onlar hakandan yardım diliyorlar, yemin ediyorlar;], şimdi Basmil ve Çömül kabileleri bizimle savaşmak için toplanıyorlar.” Hakan erişti ve onların kanını döktü, onları esir aldı. 0	
BAKMIAS· bākmās “Pekmez (<i>rubb</i>).” Oğuz şivesi. 0	bākmās
QIRBA’S· ’AR· qirpās ār “Saçları dökülüp (<i>yatanātaru</i>) bir daha saçı çıkmayan (<i>yaxıffu wa-lā-yakuṭ tu</i>) kişi. 0	qirpās

Š

YURBA’Š· ’IYŠ borbāš iš “Karışık, içinden çıkılmaz iş (<i>muxtalit la yu‘rafu maxrajuhu</i>).” 0	borbāš
BATRUŠ SUVW· batruš sūw “Bulanık (<i>kadir</i>) su.” “Suyu azalıp hamuru çoğalan erişte çorbası (<i>atriyya</i>) da böyledir. 0	batruš
BUL·ΓA’Š· bulyāš “Düşmanın yaklaşması ile halk arasında orta çıkan karmaşa (<i>fitna</i>).” 0	bulyāš
TIR·K’Š tergāš “Kalabalığın baskısının hareketi engellemesi (<i>at-tamānu‘ fī s-sayr min az-zaḥma</i>).” 0 SUVF· TIRK’ŠIY sūw tergāši “dere kollarının sularının toplandığı yer (<i>mustanqa‘ al-mā‘ fī l-wādī min al-a‘ḍād</i>).” 0	tergāš
JULBUŠ çalpuš “Elbiseye ve ele bulaşan (<i>yuşbu</i>) meyve yapışkanı (<i>luzūja</i>).” 0	çalpuš
SAR·MAŠ sarmaš “Bir şeyin başka bir şeye sarılması (<i>iltifāf aš-šay‘ bi-š-šay‘</i>).” 0 İnsanların bir karışıklık vaktinde birbirine girmesi (<i>māja ... ba‘ḍuhum fī ba‘ḍ fī fitna</i>) SAR·MAŠ BULDY sarmaš boldi 0	sarmaš
SUWSUŠ suwsuš “Buğdayın alkolik kuvveti gittikten sonra alınan son suyu (<i>āxir mā‘ al-ḥinṭa ba‘da mā ḍahaba quwwa šarābihi</i>).” “Üzerine su akıtılan ayna (<i>al-māxiḍ‘ yuṣabbu ‘alayhi l-mā‘</i>) da böyledir. 0	suwsuš
QAT·LIŠ· qatliš “Su kollarının kavşağındaki su birikintisi (<i>mu‘tarak al-miyāh ‘inda tanāṭuḥ al-a‘ḍād</i>).” :: SUVW· QAT·LIS·TIY sūw qatlišṭi . 0	qatliš
QATMIŠ qatmiš “Erkek adlarındandır. 0	qatmiš N
QIRTIŠ qirtiš “Yüz rengi (<i>lawn wajh</i>).” 0	qirtiš

[I. 383/460]

232

:: KUR·K·LK QIRTIŠ·LIF KIŠY körklüg qirtišliy kiši “güzel yüzlü kişi.” :: YYR· QIRTIŠY yēr qirtiši “yeryüzü (<i>adīm</i>).” Her yüzeye: QIRTIS qirtiš denmez. 0	
QAR·ΓIŠ qaryiš “Lanet (<i>la‘na</i>).” :: TANKRIY QAR·ΓIŠIY ’ANIK· ’UZA’ tāgri qaryiši anig üzä “Tanrının laneti üzerine olsun!” O sıfat da olabilir, şöyle ki: QARTIŠ· KIŠY qaryiš kiši “lanetlenmiş (<i>mal‘ūn</i>) kişi.” 0	qaryiš

QULDAŞ· qoldaş “Koldaş (<i>qarīm</i>).” Bu büyüklerin uşakları arasında kullanılır (? <i>fī xidam al-kubarā</i>). 0 qoldaş
KIR·DAŞ kirdāş “Bir avluda seninle beraber oturan komşu (<i>al-jār alladī yuḥālluka fī dār wāḥida</i>).” 0 kirdāş

Γ

YURBA'Γ borbāy “İşi uzatma, erteleme (<i>al-maṭl wa-t-taswīf fī l-umūr</i>).” 0 borbāy
BIR·QII' birqiy “At veya eşeğin ses çıkarması (<i>naxīr</i>).” :: 'ĀT BIR·QII'Y āt birqiyi . birqiy
BRQΓ burqiy derideki ve benzer şeylerdeki “büzlük (<i>inziwa'</i>)” 0 burqiy
BAŞ·LA'Γ· NA'NK· boşlāy nāḡ “Bırakılmış, ihmal edilmiş şey (<i>muhmal</i>).” Buradan gelerek :: BAŞLA'Γ· YILQY boşlāy yilqi “serbest bırakılmış hayvan.” denmiştir. 0 boşlāy
BIIRIΓ boyruy (?) “Çuval (<i>amt</i>), tulum gibi şeylerin taşması. 0 boyruy ?
TAB·LA'Γ taplāy Bir şeye “razı olmak (<i>riḍā'</i>)” :: BUV 'IYŞ· DA' SANIK taplāy TAB·LA'ΓINK· BA'R· MUV bu işda sānig taplāyin bār mu “Bu işten memnun musun?” 0
TAB·ZUF tapzuγ “Bilmece (<i>al-ulyūza allatī yuḥājā biḥā</i>).” :: TABUZ·FUQ tapzuγ TABUZDM tapuzyuq tapuzdum “(Ona) bir bilmece sordum (<i>uḥjiyya</i>).” 0
TUT·SUF tutsuy “İstek, vasiyet (<i>waṣiyya</i>).” :: MAN 'ANKAR· TUT·SUF· tutsuy TUTUZ·DUM· mān aḡar tutsuy tutuzdum “Ben ona vasiyet ettim (<i>awṣaytuḥu bi-waṣiyya</i>).” 0
TAR·TIF· tartiy “Yük ipi (<i>ḍafr ar-raḥl^l wa-ḥizāmuhu</i>).” 0
TAR·TIF· tartiy “Bir işten dolayı hakanın okuyucusunu (<i>du'ā</i>) çağırması.” Buradan gelerek :: BAK· DAN TARTIΓY KAL·DIY begdān tartiyçi kaldi “hakanın okuyucusu (<i>dā'ī</i>) geldi.” denir. 0
TURQΓ turqiy “Utanma (<i>al-ḥayā' fī l-amr</i>).” :: 'UL MANDAN TRQΓ ol mändān turqiy turqiy ² “O, benden utanır oldu (<i>ṣāra ... ḥayī</i>).” 0
TUΓRA'Γ tuγrāy “Hakanın mührü ve imzası (<i>tābi' al-malik wa-tawqī'uhu</i>).” Oγuz şivesi. Türkler bu sözcüğü bilmezler, ben de onun aslını bilmiyorum. 0 tuγrāy D
TUΓZA'Γ [dikkat] tuγrāy “Dönüşte (<i>yawm ar-rukūb aw al-ḥarb</i>) geri verilmek üzere hakanın savaş için askerlerine verdiği at.” 0
TILDA'Γ· tildāy “Birini yanlışlıkla suçlama (<i>at-tajannī 'ala l-insān</i>).” tildāy

[I. 385/462]

233

Buradan gelerek :: 'UL 'ANKAR· TILDA'Γ· QILUVR· ol aḡar tildāy qilūr “O, onu yanlışlıkla suçladı (<i>yatajannā 'alayhi</i>).” Bu Farsça'daki <i>bahāne</i> sözcüğüne denktir. 0
“Doğu (<i>ṣarq</i>): KUVN· TUFST kūn tuysuy diye söylenir. 0 KUVN tuysuy BATSIF kūn batsry “batı (<i>γarb</i>).” 0 batsry

232

1. EY. *ṣafr ar-rajul*.2. **turqiylandi** (402-3) veya **turqiy boldi** okunur.

TALQI talqiy “Dağların çakıştığı yer (<i>muştadam al-ḥibāl</i>).” ¹ talqiy “işleri erteleme (<i>ta‘wīq</i>).” 0	0 TALQI	talqiy
TUMLI tumliy “Soğuk (ad ya da sıfat) (<i>bard, bārid</i>).”	Manzume:	tumliy

TUMLI KLB QAB·SADIY
QUTLI YA·YI TAB·SADIY
QAR·LAB ‘AŽUN YAB·SADIY
‘AT·YIN ‘UŠB ‘AMRIŠUVR·

tumliy kâlip qapsadi V
qutlu yāyiy tāpsādi
qarlap aẓun yapsadi
āt yen üšip āmrišūr

0 “Soğuk başladı ve tüm dünyayı sardı. Kış kutsal yazı kıskandı. Kar yağdı ve yeryüzü bembeyaz bir örüye büründü. Vücut karınca girmiş gibi titreşir.” 0 TUM·LUF·
tumliy sözcüğünün kökü: TUM· **tum**’dur. 0 :: ‘ULUK· YUDIY TUM·LUF· **ölüg yūzi**
tumliy “ölü adamın yüzü soğuktur” –bunun anlamı yakınlarının ölümünden sonra ondan P çekilmeleridir.

SIR·TIF sirtiy “Bir hikâyenin özelliğidir (<i>aṭar kull ḥadīṭ</i>) ki bir kişi onun bazı parçalarını anlayabilir.” Buradan gelerek :: MAN BUV SUVZDAN SIR·TIF BULDUM mān bu sōzdān sirtiy buldum “ben bu sözün özelliğini buldum (<i>wajadtu aṭar ḥadā l-kalām</i>).” 0	sirtiy
SAJ·LIF· ‘AR· saçliy ār “Saçlı adam (<i>sa‘rānī</i>).” 0	saçliy
SAR·SIF SUVZ sarsiy sōz “Katı söz (<i>xašin</i>).” Sert iş veya sert yürüyüş için de böyledir. 0	sarsiy
SIZ·LA·T sizlāy “Soğuk su içmekten veya buz çiğnemekten “dişlerin üşüyerek uyuşması (<i>kalāl as-sinn</i>)”	sizlāy
SII·ZIF siyza “Mest ve ayakkabı gibi şeylerde iki dikişi boşluğu arasına sokulan sahtiyan (<i>kalb</i> [tanımlanmış]).” SII·ZIF siyza “iki şeyi birlikte tutan bağ (<i>ar-ru‘ba bayn aš-ṣay‘ayn</i>).” 0	siyza
“Dişlerin arasındaki açıklığa (<i>xilāl al-asnān</i>)”: TIYŠ· SII·ZA·TIY tīš siyzāyi denir. 0	
SAFLI [dikkat] sanliy “Sayılı (<i>ma‘dūd</i>).” her şey. Kökü: SA·T·LIF· [dikkat] sānliy . 0	sanliy
SUW·LA·T suwlāy “Sulama yeri (<i>mašra‘a al-mā</i>).” 0 SUWLA·T suwlāy suwlāy N	
QUT·LI NA·NK· qutlu nāṅ “Kutlu şey (<i>mubārak</i>).” Bu erkek adı da olur. N	qutlu
QAR·ŠA·T qaršāy “Bir elbisenin bir karışlık parçası (<i>šibr at-tawb</i>).”	qaršāy

[I. 387/464]

234

Buradan gelerek :: ‘ANIK QAR·ŠA·TIY KUVR· anig qaršāyi kōr “onun elbisesinin bir karışlık yerini gör.” 0	
QURŠA·T quršāy “Kuşak kuşanma (<i>at-tanaṭṭuq bi-l-minṭaqa</i>).” QURŠ·T quršāy quršāy “tura (<i>ṭurra</i>), yünden dokunur, bel kuşağına benzer bir nesne olup çadıra sarılır (<i>wahwa minṭaqa al-xibā</i>).” O: ‘AW· QURŠA·TY āw quršāyi diye çağrılır.	

QIŞLA'Γ qişlāy “Kışlak (<i>mištāt</i>).” Atasözü: 'VZ KVZ 'YR QIŞLA'Γ ōz kōz īr (?) qişlāy	
qişlāy 0 “Adam kendi işini kendi yaptı, başkalarına bırakmadı, bu kışlağın güney tarafını alan adam gibidir (<i>maşraqa al-jibāl</i>), çünkü güney tarafında ot uzun olur, kışın kar az bulunur.” [Harf. Birinin kendi gözleri dağların güneş yönündeki kışlaklar gibidir” (?).] 0 MA'N· QIŞLA'Γ mān qişlāy Oğuzların ülkesinde bir yer adı. 0	P N
QUŞLA'Γ quşlāy “Kuşların çok olduğu yer (<i>maṭīra</i>).” Orada kuşlar avlanır. 0 quşlāy	
QRQA'Γ qirqāy “Çöl (<i>mart</i>).” Su ve bitki olmayan çöl (<i>mafāza</i>). ¹ 0 qirqāy	
QUL·SIF 'AR· qulsiy ār “Köle gibi (<i>yuşbiḥu xulquhu xulq al-'abīd</i>) adam.” qulsiy	
NIŹDA'Γ niŹdāy “Bilek taşı (<i>maşḥaḍ</i>).” İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. niŹdāy	

Q

BATRAQ batraq “Ucuna bir ipek parçası takılan mızraktır (<i>miṭrada</i>). Savaş günü yiğit kendini bununla tanıtır.” 0 batraq	
BUJΓ'Q buçyāq “Yerin dört kutrundan biri (<i>quṭr al-arḍ</i>).” :: YYR· BUJΓA'QIY yēr buçyāq buçyāqi .	
BUJΓA'Q buçyāq “Zaviye, bucak (<i>zāwiya</i>). 0	
BUJΓA'Q buçyāq “Ayakkabı yapımında kullanılan “deve derisinden bir parça (<i>jild akārī' al-juzur</i>),” 0	
BUXSUQ boxsuq “Kölelerin boyunlarına geçirilen lâle (<i>ḡull</i>). 0 BUTFSUQ boxsuq boysuq aynı sözcüğün Arapça'daki <i>xatir</i> ~ <i>ḡadir</i> (“treacherous”) gibi <i>xā</i> ve <i>ḡayn</i> 'nin değişmesiyle oluşmuş bir varyantıdır. 0 boysuq D	
“Topal ve çolak olanlar (<i>a'raj a'sam</i>): 'AX·SAQ· BUX·SAQ· axsaq boxsaq diye söylenir. İki sözcük bir arada söylenir. boxsaq	
BADRUQ· badruq Bir erkek adı. 0 badruq N	
BARJUQ barçuq “Afrāsiyāb tarafından inşa edilen bir şehir. O, Nebukadnezar 'ın oğlu Bizān'ı hapsetmiştir. barçuq N	
BARJAQ· burçaq “Burçak (<i>lūbiyā</i>).” 0 burçaq	
BURJAQ burçaq “ter taneleri (<i>ḡabbāt al-'araq</i>).” Bundan gelerek :: TAR BUR·JAQ·LAN·DIY tār burçaqlandi “kar taneleri burçak gibi çıktı (<i>taḡabbaba</i>).” 0	
BUZLUQ buzluq “Buzhane (<i>majdama</i>).” 0 buzluq	
BAS·RUQ basruq “Baskı (<i>tiqāl kull šay</i>).” Atasözü: basruq	

[I. 388/466]

235

YIYR· BAS·RUQY TA'Γ BUḌUVN· BAS·RUQY BA'K yēr basruqi tāy bodun basruqi bēg 0 “yere baskı (<i>awtād</i>) uygulayan, ona ağırlık yapan (<i>tiqāl</i>) dağlar; benzer şekilde insanlara baskı yapan da beydir.” Bunun anlamı dünyanın sabitliği dağlara, insanların sabitliği de onları sınırlayan onlara baskı yapan emirlere bağlıdır demektir. 0	P
BAŞNAQ [dikkat] 'AR· baštaq ār “Savaşa hazır olmayan (<i>ḡāsir</i>) kişi.” 0 baštaq	
BAŞ·MAQ başmaq “Ayakkabı (<i>mik'ab</i>).” Oğuz şivesi. 0 başmaq D	

BUTMAQ boymaq “Gömlek düğmesi (<i>zirr al-qamīš</i>).” 0	BUTMAQ boymaq “altın veya diğer materyallerden yapılan gerdanlık (<i>at-tiqşār wahwa qilāda</i>), üzerine değerli taş ve inciler oturtulur. Gerdek gecesi için süslenen geline takılır.” 0
BAL·JIQ· balçiq “Çamur (<i>waḥl</i>).” Oğuz şivesi.	balçiq D
BUL·ΓA’Q· bulṡāq “Düşmanın geldiğini görerek halkın panik (<i>hazāhiz</i>) yapması.” 0	bulṡāq N
BUL·ΓA’Q· bulṡāq Bir erkek adı.	Manzume:

BUL·ΓA’Q ’UKUŠ BUL·SA’ QAJAN BILKINK· YITA’R·
YANK·ŠAQ· TALIM· SAY·RAB· ANY TAM·ΓAQ· QATA’R·

V

bulṡāq üküš bolsa qačan bilgin yitār
yaḡşaq tālim sayrap ani tamṡaq qatār

“Çok fazla karışıklı (*fitan*) olursa bilgin kaybolur, yaḡşak çok söylerse ağzı kurduğundan çenesi yorulur.” Bu söz sözü az söylemesi istenen kişi için söylenir.

TUB·RA’Q· toprāq “Toprak (<i>turāb</i>).”	toprāq
TAB·LUVQ· toplūq “Yerdeki yarıklar (<i>şuqāq</i>).” 0	toplūq
TUT·ΓA’Q· tutyāq “Gece düşmanın gözcülerini ve ileri kollarını yakalamak için çıkarılan atlı birlik (<i>jarīda</i>).” 0	tutyāq
TAR·TUQ tartuq Yayma ilinde bir şehir. 0	tartuq
TAR·ΓA’Q· taryāq “Tarak (<i>mušf</i>).” 0	taryāq
TUR·LA’Q· turlāq Bir hayvanın “arığı (<i>naḥḡf</i>).” Ve eğer bir kişi ihtiyarlarsa (<i>şubba ... bi-ḡ-ḡa’f</i>) ona: TUR·LA’Q· turlāq denir. 0	turlāq
TARMA’Q tarmāq “Pençe (<i>mixlab</i>).” Bir çeşit bitkiye de: QAR·Γ A’Q· TAR·MA’QY qaryāq tarmāqi . ¹ denir. 0	tarmāq
TUZ·LUQ· tuzluq “Tuzluk (<i>mimlaḡa</i>).” 0	tuzluq
TUΓ·RA’Q· toyrāq “Kavak ağacı (<i>al-ṡarab² wahwa šajar al-hamad</i> [?]).” 0	toyrāq
TIΓRA’Q· ’AR· tiyrāq ār “Yılmaz (<i>jald</i>) kişi.”	Manzume: tiyrāq

’UTRA’Q ’ARIY TIΓRA’Q
YYMY ’ANIK ’UTL’Q
SUVTY ’AZ’ SAΓRA’Q
YYRY TQY ’AFLA’Q

oyrāq āri tiyrāq
yēmi anig oylāq
sūti üzä sayrāq
yēri taqi aylāq

V

“Oyrāq kabilesinin³ adamları yılmaz kişiler, yedikleri oğlaktır, süt kabının üstünde

235 1. Clauson (ED, 550) **qarya tarmaqi** “karganın ayağı” önerir.

2. EY. *ṡarb*. Lane’ye göre (p. 2242) *ṡarab* genellikle kavak diye bilinir, *salix Babylonica*; *ṡarb* farklı bir ağaçtır. Bu “siyah ve (meyvenin) pis kokusu” anlamında olan *hāmīd* sözcüğü ile bağlantılı olabilir.”; ama *hamad* bilinmiyor. Belki de balsam poplar; bakınız ED, 472.

3. EY. *qatīla*, *qabīla* okunur.

sürahileri bulunur ve yerleri de çoraktır.” Onları cömert ve cesur olarak anıyor. 0

TUF·SA'Q· tuysāq “Dul kadın (<i>armala</i>).” Bu genellikle çift ifade olarak kullanılır: TUVL· TUF·SA'Q· tūl tuysāq. 0 tuysāq
TAW·RAQ· tawrāq “Hız (<i>sur'a</i>).” Bu sözden gelerek :: TAW·RA'QIN KAL tawrāq tawrāqin kāl “çabuk gel.” denmiştir. O sıfat olarak da kullanılabilir, buradan gelerek :: TAW·RA'Q· 'YŠJY tawrāq iŝçi “Hızlı işçi (<i>musri'</i>).” denmiştir.
TUQ·LUQ· toqluq “Tokluk (<i>šiba'</i>).” 0 toqluq
TOQ·LUQ· toqluq “İnsanın başı saçsız, hayvanın (<i>jamam</i> [tanımlanmış]).” başı boynuzsuz olmaz.”
TALFUVQ· talyūq “Baltanın sapının sıkıştırmak için çakılan çivi (<i>watid</i>).” 0 talyūq
TAM·ŠUQ· tumšuq “Kuşun gagası (<i>al-minqār li-ṭ-ṭayr</i>).”0 tumšuq
TAM·FA'Q· tamyāq “Damak (<i>ḥalq, ḥanjara</i>).” 0 tamyāq
JAX·ŠA'Q· çaxšāq “Dağdaki taşlık yer (<i>ar-raḍrāḍ fi qulal al-jibāl</i>).” Atasözü: JAX·ŠA'Q· 'UZA' 'UT· BUL·MA'S JAQ·RAQ· BILA' 'UWUT· BUL·MA'S· çaxšād P üzä ot bolmas çaqraq bilä uwut bolmās 0 “dağların taşlık yerlerinde ot, dik başlı kişi de utanma olmaz.” 0
JAX·ŠA'Q· çaxšāq “Kurutulmuş şeftali ve üzüm (<i>faliq al-mišmiş wa-z-zabīb</i>).” Oğuz şivesi. 0 D
JA'R JARMAQ çar çarmaq “Çocuklar (<i>ad-darādiq wa-l-aḥfāl</i>).” Bu iki sözcük birlikte kullanılır [yani. Gereğinden çok söz kullanma]. Bir varyasyon: JAMR·Q çamraq D çamraq. 0
JFRUQ YIYR· çiyrūq yēr “Çiğnenerek katılaştıran yer (<i>murakkala şulba</i>).” çiyrūq
JAQ·MA'Q· çaqmāq “Ateş yakmak için çelikten yapılan nesne, çelik (<i>zand</i>).” Bu sözcük isim olduğu gibi mastar [yani. “ateş yakma”] da olur. [Arapça'daki] gibi <i>ḥamidtu</i> ² (“gururlandım”) sözcüğünden gelen <i>ḥamd</i> (“gurur, gururlanma”) veya <i>jamada</i> ⁴ <i>l-mā</i> (“su dondu”)’dan gelen <i>jamd</i> ³ (buz, donma”) gibi; onların her ikisi de hem ad hem de mastardır. çaqmāq G
JAL·BAQ· çalpaq “Kir, pislik (<i>qaḍar, wasax</i>).” 0 JAL·BAQ· 'IYŠ çalpaq iŝ çalpaq “karışık (<i>muxtaliṭ</i>) iş.” 0
JUMFUQ çumyuq “Beyaz ayaklı karga (<i>al-a'şam min al-ḡirbān</i>).” Oğuzlar <i>ḡayn</i> harfini atarlar ve: JUMQ çumuq derler. Dört harfli olup da kendisine <i>kāf</i> veya <i>ḡayn</i> bulunan sözcükler de böyledir. çumyuq (çumuq D)
“Kovucu, sinsî (<i>nammām, muxranbaq</i>)” kişiye: JAM·FUQ 'AR· çamyuq är çamyuq denir. 0

1. EY. *jamd*.
2. EY. *jamidat*.
3. EY. *jamida*.
4. EY. *jamd*. Bu düzeltiler EP ve Tercüme I, 469'a göre yapılmıştır.

BAŞGA'Q· sapyāq “Oyluk kemiklerinin üstü (<i>māfawq al-warikayn</i>).” ⁵	sapyāq
SAB·LIQ· sapliq “Kılıç, bıçak gibi nesnelere sap olmaya yarayan nesne (<i>miqbaḍ</i>) veya bir şeyin sapı (<i>niṣāb</i>)”: SAB·LIQ· sapliq diye söylenir.	sapliq

[I. 391/470]

237

“Malını dağıtan, israf eden kişiye (<i>man yubaddiru mālahu</i>).” : SAJ·GA'Q· KİŞİY saçyāq saçyāq kişi diye çağrılır. 0	saçyāq
SIJ·GA'Q· siçyāq “Sık sık sıçan kişi (<i>ya'tarīhi l-γā'iṭ kaṭīr^{an}</i>).” Bu sözcük kural dışıdır, siçyāq çünkü kurala göre bu sözcükteki <i>qāf</i> , <i>nūn</i> olmalıdır, çünkü süreklilik bildiren sıfatlar bu G şekilde yapılır. Örnek :: 'UZ·GA'N 'AT· ozyān at “devamlı başkalarını geçen ata (<i>sabbāq</i>) denir.” 0 :: 'UL 'IYŞ QIL·GA'N 'L ol iṣ qilān ol “Çok iş yapan kişi (<i>kaṭīr al-'amal</i>).” 0	siçyāq
SUS·Γ'Q susyāq “Kendisiyle su veya benzer şeyler alınan nesne (<i>yuyrafu bihi</i>).” susyāq Qarluq, Qifçāq ve diğer göçebe şiveleri. 0 D	susyāq
SUF·DA'Q soydāq “Balāsāyūn'da oturan kişiler. Bunlar Buhara ile Samarkand arasındaki Soydlardır, ama onların giyiniş ve huyları Türkler gibidir.” 0 N	soydāq
SAΓ·RA'Q· sayrāq “Bir şey içilen kâse (<i>al-qa'b wa-l-ka's alladī yuṣrabu fīhi</i>).” 0 sayrāq Atasözü: [krş. 216 tergi]: SA'WIN· SAΓRA'Q· QA' TAKIYR· sāwin sayrāqqa tāgīr 0 P “Güzel sözle kişi (emirlerin içtiği kaptan) su içer” – anlamı onlar gibi ağılanır demektir. 0	sayrāq
SIR·MA'Q· sirmāq “Eşek eğerindeki pohça (<i>barḍa'a</i>).” 0 sirmāq	sirmāq
SUF·NA'Q· suynāq Oyuzların bir şehri. 0 suynāq	suynāq
SAΓ·LIQ sayliq “Dişi koyun (<i>na'ja</i>).” ¹ Kökü “sağılan hayvan (<i>ḥalūb</i>).”dur. sayliq	sayliq
SUW·LUQ· suwluq “Mendil (<i>mindīl</i>).” 0 suwluq	suwluq
SAQ·LIQ· saqliq “Uyanıklık (<i>al-yaqaḥa fī l-umūr</i>).” 0 saqliq	saqliq
SUQ·LUQ suqluq “Oburluk (<i>ḥirṣ, jasā'a</i>).” 0 suqluq	suqluq
QAB·GA'Q· qapyāq “Sadağın kapağı (<i>ifāṣ</i> [tanımlanmıştır]).” 0 qapyāq	qapyāq
QA?·JAQ· qatçaq “Nehrin kollarının kavuştuğu yer (<i>al-mawḍi' alladī yatanāṭuḥu l-miyāh min as-sawā'id</i>).” 0 qatçaq	qatçaq
QADRQ qadraq “Dağın yanları, yamaçları (<i>ma'āṭif al-jibāl wa-maḥānīhā</i>).” Buradan qadraq alınarak :: QAT· QADRAQ qat qadraq “yan, yamaç (<i>ma'ṭaf wa-maḥniya</i>).” denir. 0	qadraq
QUD·RUQ· quдруq “Bütün hayvanların “kuyruğunu (<i>aḥnāb</i>).” anlatan genel bir quдруq sözcük. :: QUVY· QUD·RUQIY qōy quдруqi “Koyunun yağlı kuyruğu (<i>alya</i>).” 0 'AT· QUD·RUQIY at quдруqi “at kuyruğu (<i>ḍanab</i>).” Manzume:	quдруq

QUD·RUQ· QATIF TUK·DUMIZ
TANK·RIYK· 'UKUŞ· 'UK·DUMIZ
KAM·BIŞ· 'ATIF· TAK·DIMIZ
'ALDAB· YANA' QAJ·TIMIZ.

quдруq qatīy tügdümüz
tānrig üküš ögdümüz
kāmšip atīy tāgdımız
aldap yana qaçtimiz

V

[I. 393/472]

238

5. Bakınız ED, 786; G. Clauson, “The Turkish-Khotanese Vocabulary Re-Edited,” İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, v. 1–4 (1973), pp. 37–45, line 184.

237 1. EY. *naj'a*.

“Atların kuyruklarını sıkı sıkıya bağladık; Tanrıya çok hamd ettik (anlamı *Allāhu ekber* diyerek tekbir getirdik demektir), Atları onlara sürdük, onların etrafını sarmak için arkamıza düşünler diye yalancıkta kaçiverdik.” 0 QUŞ QUD·RUQY **quş qudruqi** “kuş kuyruğu.” Atasözü: TUQUM· BUZUB· QUD·RUQ·TA’ BIJAK SIYMA’ **toqum yüzüp qudruqta bıçak sīma** 0 “Deriyi yüzdükten sonra, bıçağı kuyruğunda kırma.” Bu Arapça şu söz gibidir: *šawwā axūka hattā idā anđaja rammada* (Senin kardeşi eti küllerin üzerine koyarak onu çok fazla kızarttı”).

QUD·RQ qudruq “Kıç, göt (ima ile) (<i>yuknā bihi ‘an al-faqḥa</i>).” Buradan alınarak :: QUD·RUQY ’TK’N KŞİY qudruqi ötgān kişi “kıcı çok öten (<i>nabbāj al-faqḥa</i>) kişi.” denmiştir. 0	
QAR·SA’Q· qarsāq “Derisinden güzel kürk yapılan bir tilki (<i>fanak</i>).”	qarsāq
QAR·LUQ qarluq Bir Türk kabilesi. Onlar göçebe, Oğuz değiller, ama Türkmān’lar. 0	qarluq N
QUR·LUQ qorluq “İçinde kıymız biriktirilen tulum (<i>šann</i>).” 0	qorluq
QARN’Q qarnāq Bir Oğuz şehri.	qarnāq N
QARNA’Q· ’AR· qarnāq ār “Koca karınlı (<i>‘aẓīm al-baṭn</i>).” 0	
QIRNA’Q qirnāq “(köle-) Kız (<i>jāriya</i>).” Yabāqu, Qāy, Çömül, Basmil, Oğuz, Yemāk ve Qifçaq şiveleri. 0	qirnāq D
KUTY QZLA’Q kōti qizlāq “Kırmızı kuyruklu kuş (<i>al-ḥummara min aṭ-ṭayr wahwa aḥmar aḍ-ḍanab</i>).” 0	qizlāq
QIS·RA’Q· qisrāq “Genç kısarak (<i>ramaka fatiyya</i>)” ; veya, Oğuzlara göre “her kısarak (<i>ar-ramaka ka’in^{an} mā kānat</i>).” BIR·LA’ KURAŞMA’ QIS·RA’Q BIRLA’ YARIŞMA’ qiz birlā kürāşmā qisrāq birlā yarişma 0 “kızla güreşme (çünkü kız kuvvetli olur), kısarakla yarışma (çünkü kısarak attan (<i>faras</i>) daha çevik daha sıçrayışlı olur).” Bu söz Hākānlılardan bir kızın gerdek gecesi Sultan Mes’udu ayağıyla dokunarak yıktığı Hakanlıların sultan Mes’ud hakkında söyledikleri bir sözdür. 0	qisrāq D P
QIS·MA’Q· qismāq “Üzenginin iki yanında bulunan kayış (<i>wahaq</i>).” 0	
QUŞ·LUQ quşluq “Kenet (<i>ḍaḥwa</i>).” Oğuz şivesi.	quşluq D
QİŞ·LIQ qışliq	

[I. 394/474]

239

“Kışlık ev (<i>bayt šitwi</i>); kış için hazırlanan bazı şeylere (<i>šay’ u’idda li-š-šitā</i>).” de böyle denir. 0	
QUT·SA’Q NA’NK· qoysāq nāṅ “Gevşek, çürük nesne (<i>fīhi futūr wa-wahn</i>).” 0	qoysāq
QIF·JA’Q· qifçāq Türklerden bir kabile. 0	qifçāq N
QIF·JA’Q· qifçāq Kaşğār yakınlarında bir yer adı.	
QUL·BA’Q· qulbāq “Bir Türk din ulusunun adıdır. Balāsāyūn dağlarında bulunurlar. Anlattıklarına göre bir gün sert bir kayaya eliyle: TANKRIY QULIY QUL·BAQ· tāṅri quli qulbāq “Tanrının kulu Qulbāq,” diye yazar ve yazı açıkça görülür, bir de ak bir kaya üzerine yazı yazar, yazı siyah olarak görülür. İzleri bugün bile durmakta imiş. 0	qulbāq N

QALTUQ qaltuq “Yaban sığırı boynuzu [ör. yak] (<i>qarn baqar al-waḥṣ</i>).” Delinerek kırmızı ve benzer şeyler içilir.	qaltuq
QULTIQ qoltiq “Koltuk (<i>ibiṭ</i>).” 0	qoltiq
QLTQ qiltiq “Başta bulunan kepek (<i>ibriyya ar-ra’s wa-ḥazāzatuhu</i>).” 0	qiltiq
QAMGA’Q qamyāq “Semer otu (<i>tumām</i>).” 0	qamyāq
QUM·LA’Q qumlāq “Qifçāq illerinde yetişen yaprağı fasülye (<i>lablāb</i>) yaprağına benzer bir bitki. Balla karıştırılarak bir içecek yapılır. Bu bitki denizde bulunan bir gemiye alınacak olursa, fırtına kopar, içindekiler batacak gibi olur.” 0	qumlāq
QAN·JIQ qançiq “Dişi köpek (<i>kalba</i>).” Bir kadına kötü söz söylendiğinde köpeğe benzetilerek ona: FYNJIQ [dikkat] qançiq denir.	qançiq
MUN·JUQ monçuq “Boncuk (<i>kull xaraza min al-ḥulī</i>).” 0 MUN·JUQ monçuq “süs için boyna asılan değerli taşlar, muska (<i>tamā’im</i>), aslanpençeleri veya cevher vb.” 0	monçuq
MANJUQ mançuq “Heybe, torba (<i>ḥabīqa, mixlāṭ</i>) gibi at eğerine takılan (yu‘ <i>allaqu</i>) şey.” 0	mançuq
MUNGA’N KİŞİY munyāq kişi “Geveze (<i>tartār</i>) kişi.”	munyāq
QIS·MA’Q qismāq “Üzenginin her iki yanındaki kayış (<i>sayray ar-rikāb al-‘arīḍayn yakānu r-rikāb baynahumā</i>).”	qismāq

K

BUR·JAK bürçäk “İnsanların kâkülü (<i>nāṣiya</i>), atın perçemi ya da kuyruğu (<i>sabīḥa</i>).” 0	bürçäk
BİTRİK bitrik “Kadınların avret yerinde bulunan diltik (<i>baṣr al-mar’a</i>).” 0	bitrik
BİTRK bitrik “Fıstık (<i>fustuk</i>).” Arzu şivesi.0	bitrik
BİSTK bistäk “Eğrilmek üzere hazırlanmış, pamuk (<i>qaṭ’a quṭn mandūf mu‘add li-l-ḡazl</i>).” Çigil şivesi. 0	bistäk D
BSTK bistäk “Fitil (<i>fatīla</i>).” Arzu şivesi.	D
BUK·SAK böksäg “Kadının göğsü ile boynu arasındaki yer (<i>tarība al-mar’a</i>).”	böksäg
BUK·SAK· böksäg “göğsün üst kısmı (<i>naḥr</i>).” 0	
TUT·SUK KİŞY tütsüg kişi “Kinci (<i>mušāḥin</i>) kişi.” 0	tütsüg

[I. 396/476]

240

THJK taxçäk (?) “Bir tür Çin ipeği. 0	taxçäk ?
TURBK· törpig “Törpü, keser (<i>safan</i>).” Onlar: TURBKUV törpigü derler. 0	törpig
TARLIK· tärlik “Teri çekmek için eğerin altına konan keçe (<i>miršaḥa</i>).” 0	tärlik
TUR·LUK türlüg Bir şeyin “türlü çeşitleri (<i>anwā</i>)” ”Buradan gelerek :: QAJ·““ türlüg TURLK NA’NK· qaç türlüg nāñ “bir şeyin farklı türleri (<i>aṣṇāf</i>).”0 :: QAJ TUR·LUK·SUVZ· ’AY·DIM qaç türlüg sōz aydım “Bütün çeşitlerini söyledim (<i>qultu anwā^{an} min al-kalām</i>).” 0	
TUR·MA’K· türmāk “Kadınbudu yemeği (<i>zumāward</i>).” 0	türmāk

TIRNA'K ternāk “İnsanların ulusun işlerini konuşmak için toplandıkları yer (<i>miḥfal al-qawm ijtama' ū t-tadbīr</i>).” 0	ternāk
TUŞ·LK 'UVDIY tüšlük öđi “Yolcuların dinlenme vakitleri (<i>waqt at-ta'rīs</i>).” 0	tüšlük
TAKRAK· tāgrāk Bir şeyin “halkası (<i>ḥitār</i>).” Buradan alınarak :: QUDUF TAK·RAKIY quduy tāgrāki “kuyu ağzına konulan halka.” denmiştir. 0	tāgrāk
TUK·LUK· tāglük “Kör (<i>ḍarīr</i>).” Buradan alınarak :: TUK·LUK· KUZLK tāglük közlük “kör adam.” denmiştir. 0	tāglük
TAW·LUK· tāwlük “Hilekâr (<i>muḥtāl, xaddā</i>).” 0	tāwlük
JAK·RAK· čākrāk “Yünden yapılan, kölelerin giydiği cepsiz bir kaftan (<i>qabā' fāq</i>).” 0	čākrāk
“Zayıf görüşlü kimse (<i>aḫfaš</i>): KUZVIY JAR·LIK kōzi čārlig diye çağrılır.	čārlig
JALBAK čālpāk “Gözün çapağı (<i>yamas al-'ayn</i>).” 0	čālpāk
JIL·DAK čildäg “Atın göğsünden çıkan bir çıban (<i>qarḥ</i>).” Bu çıbandan sarı su ile irin kar, dağlanırsa geçer. 0	čildäg
SUR·TUK 'İŞL'R· sürtük ešlār “Lezbiyen (<i>al-mar'a al-mašḥūqa wa-s-sāḥiqa kaḍākika</i>).” “Ezilen (<i>insaḥaqa</i>)” her şeye de SUR·TUK sürtük denir. 0	sürtük
SAD·RAK· ¹ BUVZ· sādrāk bōz “Gevşek bez elbise (<i>muḥalhal an-nasj</i>).” 0 SADRAK QABUF sādrāk qapuy “parmaklıklı kapı (<i>as-sanjura wahwa bab mušabbak</i>).” 0	sādrāk
SUR·JUK sörçük “Gece toplantısı (<i>samar</i>).” Oğuzlar <i>jīm</i> 'i <i>fatḥa</i> 'lı olarak söyleyip: SUR·JAK sörçäk şeklinde okurlar. 0	sörçük sörçäk D
SALJUK sālčük “Şimdiki Selçuk hakanlarının dedelerinin adı. O: SAL·JUK SUV BA'ŠIY sālčük sü bāši şeklinde çağrılır. 0	sālčük N
SIKRIK sekrık “Dağda atlanarak geçilen yer (<i>kull mawḍi' fīl-jabal yu'baru 'anhā bi-l-waṭb</i>).” 0	sekrık
SUKRUK sökrük “Kadının avrat yeri (<i>matā' al-mar'a</i>).” 0	sökrük
KUBRUK köprüg “Köprü (<i>qanṭara</i>).” 0	köprüg
KUT·LUF· kötlük “Sen döneğin birisin! (<i>yā muxannaṭ</i>).” anlamında bir küfür sözü. Asıl anlamı “sen ibnesin! (<i>yā man 'umila bihi 'amal qawm lūḥ</i>).” demektir. 0	kötlük
TUM·RUK· ² tümrüg “Def, tambur (<i>duff</i>).” Oğuz şivesi. 0	tümrüg D
KUB·JUK· köpçük “Eğerin ön ve arka yastıkları (<i>mīṭara</i>).” Oğuz şivesi. 0	köpçük
KIR·BIK kirpik “Kırpık (<i>al-hudb fī jafn al-'ayn</i>).” 0	kirpik

[I. 398/478]

241

KAR·TUK kärtük :: “Ağaçta açılan kertik (<i>ḥazz</i>).” :: KARTUK KAM·RUK kärtük kāmruk “kesik ve gedik (<i>ḥuzūz wa-axādid</i>).” 0 KARTIK kärtik karti “ekmek ve benzer şeylerin sayısını bilmek için ağaca kazına çentik (<i>ḥazz</i>).”	kärtük karti
KUR·ŠA'K küršāk Yiyecek adı. Darı özü suda ve sütte kaynatıldıktan sonra üzerine yağ dökülerek yenen bir yemek. 0	küršāk

- 240 1. D'nin noktası sonradan yazılmıştır (?).
2. İkinci U A'dan değişti (?).

KAZLIK kāzlik “Kadınların elbiselerine taktıkları küçük bıçak (<i>sirkīn ṣayīr</i>).”	kāzlik
KUZLUK kōzlük “At kuyruğundan yapılmış bir dokuma, göz ağrıdığı veya kamaştığı zaman üzerine konur.” 0	kōzlük
KUS·RUK· TUŞA’Γ kōsrük tušāy “Atın ön ayakları için köstek (<i>šikāl yaday al-faras</i>).”	kōsrük
KWRIK kāwrik “Gürgen ağacı (<i>al-‘arfaj min aš-šajar</i>).” 0	
KUWRUK· küwrüg “Davul, kös (<i>al-kus wa-ṭ-ṭabl alladī yuḍrabu bihi</i>).” 0	küwrüg
KAW·RAK NA’NK kāwrāk nāḡ “Kamış ve kamışa benzeyen her nesne (<i>kull ṣay’ xirw min aš-šajar</i>).” 0	kāwrāk
KAW·ŞAK NA’NK· kāwšāk nāḡ “Yumuşak, gevşek nesne (<i>fīhi līn wa-futūr</i>).” İnce elbise gibi.	kāwšāk
KUWŞAK’ AT· kōwšāt āt “Sülpük (<i>fīhi raxāwa</i>) et.” KUWŞAK’ AT·MA’K kōwšāk ātmāk “İyi hamurdan yapılan ekmek (<i>‘ajīnuhu min xamīr ḡasan</i>).” 0	kōwšāt
KUW·LUK· küwlük “Çamurda yapılan yuvarlaklar (<i>bunduqa min aṭ-ṭin</i>).” kurumadan önce ve kuruduktan sonra zıpızp gibi atılır. 0	küwlük
KAK·LIK· kāklik “Çeklik kuşu (<i>qabj</i>).” ¹	kāklik
KAKMAK’ AR· kākmāk ār “Sıkıntılarla pişmiş adam (<i>ḡārasathu l-umūr wa-qāsā l-miḡan fa-štadda fīhi</i>).” Aslı: KK kāk “sıkıntı (<i>miḡna</i>).” sözcüğüdür. Bu kural dışı bir sıfattır. Bu sözcük: KAK·MA’N· * kākmān olmalıdır.	kākmāk G
KAM·DUK SUNKUVK· kāmdük süḡük “Eti yenilmiş kemik (<i>al-‘urāq min al-‘izām</i>).”	kāmdük
KUNJUK· könçük “Yaka, (<i>jayb</i>).” Oğuzlar <i>jīm</i> ’i <i>faṭha</i> ’lı söylerler ve: KUNAJAK· könçäk derler. 0	könçük könçäk D
KAN·JA’K kānçäk “Türklerde bir kabile.	kānçäk N
KAN·J’K SANKIR kānçäk sāḡir Tarāz yakınlarında bir şehir adı. O, Qifçāq sınırındadır. 0	N
KANDUK kāndük “Küp gibi, topraktan yapılan büyükçe bir kap (<i>kandūḡ</i> [tanımlanmış]).” Kānçäk şivesi. 0	kāndük D
KUN·LUK künlük “Günlük iş (<i>amr muyāwama</i>).” 0 KUNLK YIM künlük künlük yem “günlük ekmek (<i>rizq</i>).” Ama bu [ifade] nadir olarak kullanılır. 0	künlük
MAR·DAK· mārdäk “Ayı yavrusu (<i>walad ad-dubb</i>).” :: ’DIİ MAR·DAKY adiy mārdäk mārdäki “ayı yavrusu (<i>daysam</i>).” Türklerin bazıları “domuz yavrusu (<i>xinnawš</i>)” için de: TUNKUZ MAR·DAKY toḡuz mārdäki derler. 0	mārdäk D

[I. 399/480]

242

MALDAK NA’NK **māldäk nāḡ** “Erkek avadanlığı gibi “keçeleşen şey (*mutalabbad*).”**māldäk**

L

BJİİL **biçyil** “El ve ayaktaki çatlaklıklar (*šuqāq*);¹ yeryüzündeki çatlaklıklar. 0**biçyil**

BAS·BAL basbal “Bir tel iplik (<i>jaḏba min yazl</i>).” 0	basbal
YAS·MIL· basmil Bir Türk kabilesi. 0	basmil N
“Beyaz başlı, dört ayaklı bir hayvan (<i>ibyaḏḏa ra’suhu</i>)”: BAŞĞIL YLQY başyil yilqi diye çağrılır.	başyil
BTMUL bitmül “Uzun biber (<i>ad-dār fufful</i>).” 0	bitmül
BUŞKA’L böşgāl “Düz ekmek (<i>ar-ruqāqa min al-xubz</i>).” Hākāniye şivesi. 0	böşgāl D
BUṬ·RL boyul “Tulum ² veya benzer bir çantanın yaptığı “çıkıntı (<i>amt</i>)” 0	boyul
BUṬRUL QUVY boyrul qōy “Beyaz boğazlı koyun (<i>ibyaḏḏa ḥalquhu</i>).”	
BUKTAL ’AR· büktāl ār “Orta boylu (<i>rab’a</i>) kişi.” 0 :: BUKTAL büktāl ’AT· büktāl at “yassı (<i>adakk</i>) at.” 0	
BUKRUL ’AT· bögrül at “Böğürleri (<i>axşaf</i>) beyaz at.” Alaca (<i>aşkal</i>) koyun ve başka hayvanlara da böyle denir. 0	bögrül
BND’L bandāl (?) <i>al-karb</i> [tanımlandığı gibi] Ağaçtan omuzbaşı şeklinde çıkarılan parça, ve çocuklar bunu alır, yakar sonra geceleyin birbirlerine vurular. Onlar bunu: ’UVT· BNDA’L öt bandāl diye çağırırlar. Bu çevgen oyunudur [dikkat].	bandāl ?
TAR·ĞIL YIL·QIY taryil yilqi “Sırtında beyazlı siyahlı çizgiler bulunan her hayvan (<i>fī zahrihi xuṭūṭ bīḏ wa-sūd</i>), örneğin alacalı (<i>namış</i>) bir hayvan: TAR·ĞIL taryil . Bu sıfat at hariç tüm hayvanları niteleyebilir. 0	taryil
TUṬRIL· toyril “Yırtıcı bir kuş. Bin kaz öldürür, bir tanesini yer. Bu sözcük erkek adı olarak da kullanılır: TUF·RIL· toyril . 0	toyril N
TṬRL toyril “Et ve baharatla doldurulan bağırsak (<i>am’a</i>).” Kānçāk şivesi. 0	D
JAŞKA čāškāl “Çanak, çömlek (<i>xazaf</i> , ³ <i>burma a’sār</i>).” Kānçāk şivesi. 0	čāškāl D
SANKIL [dikkat] sāpgil “Yüzde görülen sivilce (<i>kalafa</i>).” 0	sāpgil
SAR·SA’L sarsāl “Sansar (<i>dalaq</i>).” Samura (<i>sammūr</i>) benzer ufak bir hayvancık. 0	sarsāl
QAR·TA’L ’AT· qartāl āt “Beyaz ve kırmızı et (<i>mujazza</i>).” QAR·TA’L QUVY qartāl qōy “alacalı koyun (<i>arqaṭ</i>).” 0	qartāl
QIR·ĞIL ’AR· qiryil ār “Kır saçlı (<i>kahl</i>) kişi.” 0	qiryil
QIZ·ĞUL ’AT· qizyil at “Boz ile griy arasında bir rengi olan at (<i>bayn al-aḥḥal wa-l-aşhab</i>).”	qizyil

M

BAJ·KAM· bäckām “Savaş sırasında işaret olması için yiğitlerin taktıkları, ipekten ya da yaban sığırı (<i>yak</i>) kuyruğundan yapılan bir bez parçası (<i>sawm</i>).”	bäckām D

242 1. EY. *rajul*, *rijl* okunur.2. EY. *ṭabb*, doğrulanmak için *watb*’a çevrilmiştir, krş. 232 **boyruy**.3. EY. *jazaf*.

Oyuzlar onu BAR·JAM **bärçäm** diye çağırırlar.

Manzume: **bärçäm D**

BAJ·KAM· 'URUB· 'AT·LAQA'
'UYTUR·SAQIY TAT·LAQA'
'UF·RIY YAWUZ· 'IT·LAQA'
QUŞ·LAR· KIBIY 'UJ·TUMUZ·

bäckäm urup atlaqa **V**
uyyurdaki tatlaqa
oyri yawuz itlaqa
quşlar kepi uçtimiz

“Atlara alamet vurarak Uygur köpeklerinin (‘halk’ anlamında) üzerine doğru ilerledik [Harf.: Uygurlar arasındaki Tatlara doğru, gizli şeytan köpeklerine doğru;] Kuşlar gibi uçarak tepelerine çullandık.” 0

BAJ·KUM bäcküm “Evin salonu (<i>saqıfı asl-bayt</i>).”	0	bäcküm
BAD·RAM· badram “Halk arasındaki gülme eğlence (<i>as-surūr wa-d-daḥika bayn al-qawm</i>).” Her bir yer ışık ve çiçeklerle süslendi vakit: BAD·RAM· YIYR· badram yēr “gönül açan yer (<i>arḍ naziha</i>).” diye çağrılır. Ben bu sözcüğün kökenini bilmiyorum, çünkü ben bu sözcüğü Farslardan işittim. Ama Oyuzlar “bayram günü (<i>yawm al-‘īd</i>)” için BAY·RAM· bayram derler, çünkü o eğlence ve neşe günüdür. Onların geleneğine göre <i>dāl</i> , <i>yā</i> ya dönüşmüştür. Bu açıdan bu sözcük saf Türkçe olmalı (<i>luḡa maḥḍa</i>). 0		badram
:: UL YUMUŞ·QA· BIR·TAM BAR·DIY ol yumuşqa birtām bardı “O sanki hiç dönmeyecekmiş gibi uzun bir zaman için elçiliğe gitti (<i>munqaṭian ṭawīlan</i>).”	0	birtām
BAḠ·RAM· QUM· bayram qum “Geniş kumluk yer (<i>raml ‘ālij jubayl</i>).” ¹ Kāşyar ile Yärkänd arasındaki kumluk bölgeye (<i>raml</i>): BAḠRAM QUVMIY bayram qūmi denir.		bayram N
BUXSUM buxsum “Darıdan yapılan bir içki (<i>mizr</i> [tanımlanmış]).”	0	buxsum
TUM·RUM· YIḤA·J· tomrum yiḥāç “pabuçların topuğu (<i>‘ālat al-iskāf</i>) gibi kesilen ağaç tomruğu (<i>maqṭū</i>).”		tomrum
TUŞ·RUM türşüm “Eğrilmiş ip yumağı (<i>kull dajāja min al-ḡazl</i>).” ² Arḡu şivesi.	0	türşüm
ZUNKM züngüm “Bir çeşit Çin ipeği.	0	züngüm
SID·RIM sidrim “Sırım (<i>qidd</i>).” Oyuz şivesi.	0	sidrim D
sidrim işliḡ “Başladığı işi bitiren başkasına hiçbir şey bırakmayan kişi.” 0		
SAR·QIM· ³ sarqim “Soğuklarda kar gibi yağın çığ (<i>saqrī</i>).”	0	sarqim
KUTRUM kötrüm “Üzerinde oturlan dükkân (<i>dukkān</i>).”	0	kötrüm
KURJM köçrüm “Panik, telaş (<i>faza ‘a</i>).” Bu köylerdeki halk şehre kaçtığı zaman olur.	0	köçrüm
KD·RIM ‘AT· kādrim āt “Derisi yüzülmüş et (<i>maslūx</i>).”	0	kādrim

243 1. EY. *ḡabīl*.

2. EY. *daḡāja min al-‘azl*.

3. İkinci *sukūn* (·) U’dan değişti (?)

KAS·TAM **kätsäm** “Gece davetsiz gelen kişilere verilen içki daveti (*ḡiyāfa*).” 0 **kätsäm**

İki Harfi Aynı Olan Sözcükler Bölümü

R

TAR·TAR· ¹ tartar (turtur ?) Kumruya (<i>qumrī</i>) benzer bir kuş.	tartar
:: TAWY 'AM·KY JURJUR tewe ämgi çurçur [Harf. “devenin memesi çurçur ”] Deve sağılırken sütün kapta çıkardığı ses. 0	çurçur
:: QARIN QURQUR 'TY qarin qurqur etti “Karın guruldadı (<i>taqarqara</i>).”	qurqur

K

SUSSUK süksük “Odunu sağlam bir ağaç (<i>yaḡā</i>).”	süksük

M

SUM·LIM TAT· somlim tat “Türkçe bilmeyen bir Farslı.” Türkçe bilmeyen bir kişi: SUM·LIM somlim diye çağrılır.	somlim
KUR·KUM kürküm “Safran (<i>za'farān</i>).” Bu sözcük Arapça'ya uygundur, çünkü Araplar onu kurkum diye adlandırırlar. Manzume:	kürküm

BAK·LAR 'TIN 'AR·FURUB·	beglär atin arıyurup	V
QADUV 'ANY TUR·FURUB·	qaḡyu ani turıyurup	
MANKZIY YUZIY SAR·FARIB·	māñzi yüzi sarıyarip	
KUR·KUM 'ANKAR· TURTULUVR·	kürküm aḡar türtülür	

Afrāsiyāb için ağıt yakarak diyor ki: “Beyler atlarını sürdüler, onları bir endişe aldı, yüzleri safran sürülmüş gibi oldu [yüzleri sarardı].” 0

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'ālil* kalıbı

J

SARA'FUJ sarāyuç “Kadın yaşmağı (<i>ximār al-mar'a</i>).”	sarāyuç

R

SIPA'QUR sipāqur “Hayvan yemliği (<i>mixlāt</i>).” Kökü: SIB 'AQURY sip aquri “iki sipāqur yıllık tayın yemliği (<i>mi'laf at-tanī min al-xayl</i>).”	

Z

244 1. *Sukūn*lar (·) U (ilki açık değil)'dan değişti.

QULA'B(W)UZ. ² qalābuz “Rehber (<i>dalīl</i>).” <i>bā</i> ’, <i>vāw</i> ’la değişmiştir. Atasözü [krş. 214 çuwyā]: QALIN QA’Z QULA’VUZ SUVZ BULM’S. qalin qāz qulāvuzsüz bolmās 0 “Kaz sürüsü kılavuzsuz olmaz.” Bu söz kendisine rehberlik D P edebilecek bir rehber ³ ihtiyaç duyanlar için söylenmiştir.	qalābuz qulāvuz

Q

JILA’LAQ. ⁴ çiçālaq “Küçük parmak (<i>xinşir</i>).” 0	çiçālaq
JIIA’MUQ çiçāmuq “Yüzük parmağı (<i>binşir</i>).” Bu az bilinen bir sözcüktür. ⁵	çiçāmuq
SULA’MUQ solāmuq “Solak (<i>a’sar</i>) kişi.” 0	solāmuq
QAR·JUQ· qarāçuq “al-Fārāb’ın bir adı. Oğuz şehirlerinden ⁶ birinin adı. 0	qarāçuq N
QAR·MUQ qarāmuq “Karamuk (<i>zuwān aṭ-ṭa’am</i>).” 0	

[I. 404/487]

245

QAMIYJA’Q qamīçāq “Kurbağa yavrusu (<i>du’mūş</i>).”	qamīçāq

K

TUN’RIK YIYR· tünārig yēr “Karanlık (<i>muḏlim</i>) yer.” “Mezar (<i>qabr</i>)” da: TUN’RIK tünārig diye çağrılır. :: ’AR TUN’RIK·K’ KIRFY ār tünārigkā kirdi “Adam mezara girdi.” 0	tünārig
JUM’RUK KŞY çömārük kişi “Gözü sulanan (<i>a’māš</i>) kişi.” 0	çömārük
XUJVNA’K [dikkat] çüçünāk “Güzel kokulu, küçük kavun (<i>ḥadaja</i> [tanımlanmış]).” 0	çüçünāk ?
BAJ·NAK bāçānāk Rumlara yakın oturan bir Türk kabilesi. BAJ’NK bāçānāk Bir Oğuz kabilesi. BJAN·K bāçānāk bir versiyondur. 0	bāçānāk N

Bölüm: *fa’al’al*, ikinci ve dördüncü harfleri ünlü olan; *fa’allū* kalıbı

J

TAFIL·FUVJ tawilyūç “Tabarhun (<i>ṭabarxūn</i>).” ¹	tawilyūç

2. B, sonradan W’den değişti.

3. EY. *ahdā*, *ahdā* okunur.4. *Sukūn* (·) U’dan değişti, aslı JJ’LUQ (?).5. *qallāma yu’rafu*, son sözcük sonradan *ya’rifu*’ya değişti.6. EY. *ism bilād*, *min bilād* okunur, veya (Tercüme I, 487 n.) *ism balda min bilād*.

D

BUTUR·DA' SAJ· buyurda saç “Kıvrıcık (<i>ja'd</i>) saçlı.”	buyurda

S

Jİ ² AXSY çinaxsi (?) Nakışlı bir Çin ipeklisi.	çinaxsi ?

F

TABUZ·FUV NA'NK tabuzyu nāḡ “Bilmece (<i>alyūza</i>).” 0	tabuzyu
TUTUR·FUV NA'NK tutuzyu nāḡ “Önerilen bazı şeyler (<i>ḥaqquhu an yū'aza fīhi</i>).” 0	tutuzyu
SIBIZ·FU sibizyu “Flüt, düdük (<i>mizmār</i>).”	sibizyu
SIRIJ·FA' siriçya “Sırça (<i>zujāj</i>).” 0	siriçya
SARIJ·FA' sariçya “Çekirge (<i>jarād</i>).” Ona benzetilerek gevşek ve tembel (<i>raxw</i>) kişiye de: SAIRIJ·FA' 'AR· sariçya är denir.	sariçya
QUBUR·FA' qoburya “Baykuş (<i>al-hāma min aṭ-ṭayr</i>).”	qoburya

Q

TRRQUV [dikkat] YIYR· tatirqu (?) yēr “Otu az olan yer (<i>nabtuhā ḡayr multaff</i>).” 0	tatirqu ?
TATIR·FA' tatırqa “Sepilenmiş beyaz ten (<i>qaḍam</i> [tanımlanmış]).” 0	tatırqa
TAWILQUV tawilqu TAWIL·FUVJ· tawilyūç “Tabarhun (<i>ṭabarxūn</i>).” sözcüğünün tawilqu bir varyantı. 0	D
'AWIL·QUV awilqu “Bir tür çınar ağacı (<i>šajar al-qarm</i>).” Kırmızı meyveleri vardır, Meyvesinin suyu Turmāç'a katılır. Göz ağrısına ilaç olarak kullanılır ve elbise boyası yapılır. 0	awilqu
TUQUR·QA' toqurqa “Küp ve ibrik gibi şeylerin kulpu (<i>ṣunbūr</i>).” 0	toqurqa
TUQUR·QA' toqurqa Kāşyar'da yazlık bir yerin adı.	N
SAQAIRQUV saqirqu “Kene (<i>qurād</i>).” 0	saqirqu
QASIR·QUV qasirqu “Fırtına (<i>i'šār</i>).”	

K

TUŞR·KUV tüşürgü “Çayın nehre aktığı ağız (<i>fūha</i>); değirmenin bir ırmağa olan akıntısı (<i>maḡraḡ</i>); vb.” 0	tüşürgü
JAKUR·KA' ² çäkürgä “Çekirge (<i>jarād</i>).” Oyuz şivesinde; “Ancak Türkler daha uçmadan (<i>qabl an yaṭīra</i>) böyle söylerler. Ordunun çokluğu, çoluk çocuğun çokluğu buna benzetilerek JUKURK' TAK SUV çäkürgä täḡ sü “çekirge gibi asker.” denir. 0	çäkürgä
SUBUR·KUV süpürgä “Süpürge (<i>miknasa</i>).” 0	süpürgä
KTUR·KUV kötürgü “Bir şey taşınan nesne (<i>minqala</i>).” 0	kötürgü

2. İlk A, U'dan değişti (?).

KASUR·KUV käsürgü “Deri çanta (<i>jirāb</i>).”	0	käsürgü
KASUR·KA’ kösürgä “Bir tür fare (<i>naw‘ min al-jirḍan</i>).” ³	0	kösürgä
DANUŞKA’ dünüşgä “Sülüklü pancar (<i>qunābar</i>).” Känçäk şivesi.	0	dünüşgä D

[I. 406/490]

246

KIMIŞ·KA’ kimişgä “Käşyar’da üretilen nakışlı bir keçe.”		kimişgä

M

TAKIRMA’ NA’NK tägirmä nāñ “Çörek, değirmen ve para gibi “yuvarlak olan her şey (<i>mudawwar</i>).”	0	tägirmä
SAKIR·MA’ säkirmä Hotan yolunda küçük bir şehrin adı.	0	säkirmä N
QUTUR·MA’ BUR·K quturma börk “Önde ve arkada iki kandı (<i>janāḥān</i>) ¹ bulunan şapka.”	0	quturma
KUJUR·MA’ ’UJUK· köçürmä oçaq “Taşınabilen ocak (<i>yunqalu</i>).” KUJUR·MA’ köçürmä ’UYUN köçürmä oyun “on dört” adı verilen bir oyun. Yerde kale gibi dört çizgi çizilir, sonra ona on kapı yapılır; sonra da fındık veya benzer şeylerle kapılar üzerinde oyun oynanır. 0		

İkinci Hecesi Harekeli, Üçüncü Hecesi Sakin Sözcükler Bölümü

T

MINDATUV mindatu “İpekli yatak (? <i>qazzīna</i>).” ²		

J

QUL·NAJIY QIS·RA’Q· qulnaçi qisrāq “Hamile kısrak (‘ <i>aqūq</i>).”		qulnaçi

I

QAR·NAḠUR ’AR· qarnayū är “Koca karınlı (<i>baṭīn</i>) kişi.”	0	qarnayū
SAḠ·NAḠUV saynayū “Kurumuş kabak (<i>qar‘ yābis</i>).”	0	saynayū
QUN·DIIUV qondıyū “Harman döğeni (<i>midwas</i>).”	0	
QAM·JIYḠUV qamçıyū “Ağızda, parmaklarda veya dudaklarda ağrı ile, ateşle çıkan sivilce (<i>baṭra</i>).”		qamçıyū

K

TUR·BIKUV törpigü Ağaç yontmağa yarayan “keser (<i>saḡan</i>).”	0	törpigü

246

3. EY.*jirdān*.1. EY.*janāḥā*.2. Krş. 247 **mandiri** ve 264 **manduru**; ED, 768.

TAM·RAKUV tāmrāgü “Tamreği (deri hastalığı) (<i>qūbā</i>).”	0	tāmrāgü
SUK·NAKUV sögnägü “Deri ve tırnak arasında çıkan sivilce (<i>batra</i>).”	0	sögnägü
KAR·ŞAKUV 'AT· kāršägü at “Kürek kemiği yağırlı at (<i>bihi dabar bi-minsajih</i>).”		kāršägü

M

BUL·ΓAMA' buylama “Yağsız ve tatsız bulamaç (<i>'aṣīda</i>).”	0	buylama
JUQRAMA' YUL· çoqrama yul “Suyu çok olan kaynak (<i>fawwāra yazīra³ al-mā'</i>).”		çoqrama

N

BUΓ·FUN' buyluna Ilgın (<i>tarfā'</i>) ağacına benzer, kırmızı bir çalı (<i>šajar</i>).” Develer onu yer. MALΓUN' malyna onun bir varyantıdır.	buyluna	malyna D

Bölüm: *fu'lulī*N⁴

BULDUNY bulduni (?) İçinde kuru ya da yaş üzüm bulunan taze ya da ekşi süt karışımı (<i>raṭiyya</i>) bir tatlı adı. Kānçāk şivesi.	bulduni ?	D

R

SUNDIRIY sondiri (?) “Deniz (<i>baḥr</i>).” Atasözü: 'Ş·YA'K 'AYUR· BAŞIM sondiri ?		
BUL·SA' SUNDURIY DA' SUVF· 'IJ·KA'Y· MAN äşyāk ayur başım bolsa sondurida P		
sūw içgāy mān 0 “Eşek der ki, ‘Başım sağlam olsa da denizden su içerim.’”		
Bu söz dileğine erişmesi için uzun yıllar yaşaması istenen kişi		

[I. 408/492]

247

için söylenir.		
MAN·DIRIY mandiri – Çigil şivesi- Gelin ve damatın gece birlikte getirilip üzerlerine para (<i>niṭār</i>) saçılan odanın adı (<i>majlis</i>).	mandiri	D

L

BUSTALY bustuli “Dağ ıspanağı (<i>sarmaq</i>)” denilen bir sebze. Yenilir.	bustuli

N

KUZKNY közkāni (?) “Geceleri ses çıkararak uçan bokböceği cinsinden bir böcek (<i>quṭrub</i> [tanımlanmış]).”	közkāni	?

3. EY. *yarīza*.4. Krş. ED, 335; T? için hatalı, bu yüzden **bulduti**?

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fu 'lundi* kalıbı

D

SUBURN·DIY süpründi “Süprüntü (<i>qumāma</i>).” 0	süpründi
SAR·QIN·DIY SUVW· sarqindi sūw “Su damlası (<i>al-quṭār min al-mā</i>).” 0	sarqindi
QUJ·FUN·DIY quçyundi “Soğan (<i>başal</i>).” Çigil şivesi.	quçyundi D

Dört Harflilerin Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa 'al 'al*

J

SUQAR·LAJ BUR·K soqarlaç bōrk “Uzun şapka, külah (<i>ṭawīla</i>).” 0	soqarlaç
QAḠUR·MA·J ¹ qayurmaç “Kavrulmuş buğday (<i>ḥinṭa maqliyya</i>).” 0	qayurmaç
QAWURMA·J qawurmāç –ince <i>fā</i> ile- bir varyasyondur.	qawurmāç
YUUTR·FUVJ· yoçuryūç “Şehriye ve benzer şeyleri açmakta kullanılan oklava (<i>miṭmala</i>).” 0	yoçuryūç

R

JAIḠIL·WA·R· 'UQY çiyilwār oqi “Kısa oklar (<i>ḥusbāna</i> [tanımlanmış]).”	çiyilwār

Manzume:

'UTRV TURIUB· YAḠDIY [dikkat] 'ANKAR KIYŞ 'UQY JAIḠILWA·R· V
 'AY·DIM 'ASİḠ QILḠUV 'AMAS· SAN TAQİY YALWA·R·
utru turip yaydim aḡar kēş oqi çiyilwār
aydim asiḡ qilyu āmās sän taqi yalwār

Düşmanı anlatarak diyor ki: “O benim karşıma geçtiğinde ok torbasından bana ok yağdırdı, sonra da, ‘yalvarma fayda vermez dedim.’” 0

İ

:: SAMUR·TUḠ· 'İYŞ samurtuy iṣ “Karışık, içinden çıkılmaz (<i>muxtaliṭ la yudrā</i> samurtuy <i>maxrajuhu</i>) iş.” 0	
QURUT·LUT KIŞY qurutluy kişi “Kendisinde keş bulunan kişi (<i>dū aqiṭ</i>).” 0	qurutluy
Bu Arapça’daki şu ifade gibidir: <i>rajul tāmīr wa-lābin</i> (“süt ve hurma sahibi”), anlamı: <i>dū tamr wa-laban</i> (“süt ve hurma sahibi kişi”). 0	
:: TATIR·LİḠ YIYR· tatirliy yēr “Düz sert yer (<i>dāt jadaḍ wa-şalāba</i>).”	tatirliy

:: QATIR·LİF 'AR· qatirliḡ är “Katır sahibi kiři (<i>dū bayl</i>).” 0	
:: BASAR·LİF 'AR· TA'Ṭ basarliḡ tāy “Sarımsaklı daḡ (<i>dū tūm</i>).”	basarliḡ
BAĞIR·LİF 'AR· bayirliḡ är “Kimsenin sözünü dinlemeyen kişi (<i>lā yanqādu li-aḥad</i>).” Bu Arapça şu ifade gibidir: <i>innā la-naḥmu a'zam akbādan min al-ibil</i> (“bizim ciğerlerimiz deveninkinden büyüktür”). 0	bayirliḡ
:: JAĞIR·LİF 'AR· çayirliḡ är “Şaraba sahip kiři (<i>dū aṣīr</i>).” 0	çayirliḡ

[I. 409/494]

248

SUFUR·LUF· TA'Ṭ· suḡurluḡ tāy “Bol tavşan bulunan daḡ (<i>dū wabr</i>).”	suḡurluḡ
:: SİĞİRLİF 'AR· siḡirliḡ är “Sığırı olan kiři (<i>dū baqar</i>).” 0	siḡirliḡ
TAWAR·LİF 'AR· tawarliḡ är “Zengin kiři (<i>dū māl</i>).” 0	tawarliḡ
JAWA'R·LİF YIYR· çawārliḡ yēr “Tutuşturucu odun bulunan yer (<i>dāt darm</i>).” 0	çawārliḡ
BAQİRLİF baḡirliḡ “Balāsāyūn yakınlarında bir yer adı. 0 BAQİR·LİF TA'Ṭ baḡirliḡ baḡirliḡ tāy “bakırlı daḡ (<i>dū nuḥās</i>).” 0	baḡirliḡ N
TAMIUR·LUF 'AT· tamurluḡ āt “Damarlı, sinirli taze et (<i>dū 'urūq wa-a'ṣāb</i>).” 0	tamurluḡ
:: QUBZLİF KİŞY qopuzluḡ kiři “Kopuza sahip kiři (<i>dū 'ūd wa-mizhar</i>).” 0	qopuzluḡ
QUTUFLUF 'AR· qotuzluḡ är “Yaban sığırına (yak) sahip kimse (<i>ṣāḥib al-baqar al-waḥṣ</i>).”	qotuzluḡ
SAGİZLİF 'AR· sayizliḡ är “Sakıza sahip olan (<i>dū 'ilk yumḡayū</i>).” 0	sayizliḡ
SAGİZLİF YIYR· sayizliḡ yēr “yapışkan çamur bulunan yer (<i>dāt tīna ḡurra</i>).” 0	
SAQİZLİF TVN saqizliḡ tōn “Üzerine bir şeyler yapışmış olan elbise (<i>fīhi ta'alluq al-luṣṭijāt</i>).” 0	saqizliḡ
QAMIŞ·LİF YIYR· qamişliḡ yēr “Kamışlık yer (<i>maqṣaba</i>).” 0	qamişliḡ
TABUṬ·LUF 'AR· tapuḡluḡ är “Eskiden beri hizmetleri olan kiři (<i>dū xidma qadīma</i>).”	tapuḡluḡ
QABUṬ·LUF 'AW· qapuḡluḡ äw “Kapılı ev (<i>dū bāb</i>).” 0	qapuḡluḡ
TATİF·LİF NA'NK tatiḡliḡ nāḡ “Tathı şey (<i>laḡīḡ</i>).” Kökü: TA'Tİ·F·LİF tātiḡliḡ . 0	tatiḡliḡ
TUTUF·LUF YIYR· tutuḡluḡ yēr “Tekin olmayan yer (<i>majanna</i> [tanımlanmış]).”	tutuḡluḡ
TUDİF·LİF NA'NK tiḡliḡliḡ nāḡ “Ulaşılmaması engellenen nesne (<i>mamnū</i> ‘an al-wuṣṭūl ilayhi).” 0	tiḡliḡliḡ
:: QİDİF·LİF BUR·K· qiḡliḡliḡ bōrk “Kenarlı külâh (<i>dāt ḡitār muxayyaṭ</i>).”	qiḡliḡliḡ
QUḌUF·LUF 'AW· quḡuḡluḡ äw “Kuyulu ev (<i>bi'r</i>).” 0	quḡuḡluḡ
TARİF·LA'Ṭ tariḡlāy “Tarla (<i>mazra'a</i>).” 0	tariḡlāy
TURUF·LA'Ṭ YIYR turuḡlāy yēr “Durulacak yer (<i>mawḡī al-iqāma</i>).” 0	turuḡlāy
TARİF·LİF YIYR· tariḡliḡ yēr “Ekin bulunan yer (<i>dāt zar</i>); “ambar (<i>hurī</i>).” da böyle söylenir.	tariḡliḡ
SARİFLİF 'AR· sariḡliḡ ar “Sarılık hastalığı (<i>mamrūr</i>) bulunan kiři.” 0	sariḡliḡ
QURUTLUF YA' quruḡluḡ ya “Kurulu yay (<i>muwattar</i>).” 0	quruḡluḡ
BUSUF·LUF YAḡY busuḡluḡ yaḡi “Pusudaki düşman (<i>dū l-kamīn</i>).” 0	busuḡluḡ

QABIQ·LİF QIYZ· qapaqlıy qız “Bakire (<i>‘aḍrā’</i>).” 0	qapaqlıy
QAITUQ·Lİ·F ¹ ‘AR· qatiyliy är “Soysuz kişi (<i>hajm</i>)”; Yemek için katığı bulunan kişiye (<i>lahu idām yu’tadamu bihi</i>).” de böyle denir. 0	qatiyliy
BARAIQ·LİF KIŞY baraqlıy kişi “Barak soyundan bir köpeğe sahip kişi (<i>ḍū kalb ahlāb</i>).” 0	baraqlıy
JARAQLUṬ ‘AR· çaruqluy är “Çarık sahibi kimse (<i>muḥtaḍī</i>).” JARUQLİF çaruqluy Oğuzlarda bir oymağın adı. 0	çaruqluy N
QARAQ·LİF· qaraqıy “Gözü olan her hayvan (<i>lahu muqla</i>).” :: QARAQ·SIYZ·TAK KUIR·VR· ² qaraqsız tæg körür “savaşta savaş yapanları, onların silahlarını	qaraqıy

[I. 411/497]

249

görmezden gelir ³ .”	
QASUQLUṬ ‘AR· qasuqluy är “Kımız tulumuna sahip kişi (<i>lahu rāwiya al-āmiṣ</i>).” 0	qasuqluy
QUSIQ·LİF ‘AR· qusiqliy är “Badem sahibi kişi (<i>ḍū jillawz</i>).” 0	qusiqliy
:: BAŞAQ·LİF SUNKV başaqliy süñü “Temrenli mızrak (<i>ḍāt sinān</i>).” Temrenli oka (<i>ḍū naṣl</i>) da böyle denir. 0	başaqliy
:: TAŞAQ·LİF ‘AR· taşaqliy är “Taşaklı adam (<i>ḍū xuṣya</i>).” 0	taşaqliy
QAŞUQLUṬ ‘AY·Q qaşuqluy ayāq “Kaşıklı kadeh (<i>ḍāt mil‘aqa</i>).”	qaşuqluy
BUQUR·LUT ‘AR· boquqluy är “Bağırlı kişi (<i>ḍū ḥawṣala</i>).” 0	boquqluy
TAQUQLUṬ ‘AR· taquqluy är “Tavuk sahibi kişi (<i>ḍū dajāj</i>).” Oğuz şivesi.	taquqluy D
SUQAQ·LİF TA·Ḡ suqaqliy tāy “Geyiği çok olan dağ (<i>ḍū ‘ufr min az-ḫibā</i>).” 0	suqaqliy
BALIQLİF ‘UKUZ baliqliy ögüz “Balıklı nehir (<i>ḍū samak</i>).” Çamurlu yere (<i>fihā waḥl</i>) Arýu şivesinde böyle denir. 0	baliqliy D
:: QULA·Q·LİF NA·NK qulāqliy nāñ “Kulaklı şey (<i>ḍū uḍun</i>).” 0	qulāqliy
QUNUQLUṬ ‘AW qonuqluy äw “Misafirli ev (<i>ḍū aḍyāf</i>).” 0	qonuqluy
TURUM·LUT ‘AR· torumluy är “Yavru deye sahip kişi (<i>lahu ibn maxāḍ</i>).” 0	torumluy
QURUMLUṬ TA·Ḡ qorumluy tāy “Kayalık dağ (<i>ḍū janādil</i>).” 0	qorumluy
TULUM·LUT ‘AR· tulumluy är “Silahlı kişi (<i>mudajjaj</i>).” Manzume:	tulumluy

‘UNKDUN NALK YALWARMADINK QAJ QATA’ BIR·DINK TAW’R
TULUMLUṬ BULUB· QATIN·DINK QA’NIK ‘AMDY YIYR· SUWA’R

V

“Birçok kez vergi ödemededen önce neden yalvarmadın? Şimdi sen silahlanınca sertleştin? (Çabuk vergiyi vermeye git), yoksa senin kanın yeri sulayacak.” 0

- 248 1. Sondaki *sukūn* (·), U’dan değişti (aslı QITUQLUṬ ?).
2. İlk *sukūn* (·) U’dan değişti.
3. *lā yadrī, lā yarā* “göremez” (sonradan yazıldı) olarak düzeltildi, mısranın altında.

TABAN·LİF TAWAY tabanlıy tewe “Tabanlı deve (<i>dāt al-xuff</i>).” 0 tabanlıy
TUBUN·LUT TARİF topunluq tariy “Kesmikli buğday (<i>al-burr dū l-ku‘bura</i>).” 0 topunluq
:: BUDUNLUT BUQUNLUT KİŞY bodunluq boqunluq kişi “Akrabası olan kişi (<i>dū rahṭ wa-‘ašīra</i>).” 0 bodunluq boqunluq
BAQANLİF QADİŞ· baqanlıy qadiş “Halkalı kayış (<i>dū ḥalqa</i>).” 0 baqanlıy
BADUK QARUNLİF ’AR· bādük qarınliq är “Büyük karınlı (<i>baṭm</i>) kişi.” 0 qarınliq
QURUN·LUT ’AW· qurunluq äw “Dumandan içi kararmış olan ev (<i>muswadd min ad-duxān al-mutarākim</i>).” 0 qurunluq
SAGIN·LİF ’AR· sayinliq är “Sağımı olan kişi (<i>dū ḥalā‘ib</i>).” 0 sayinliq
:: SUTUNLUT TA’İT· soyunluq tāy “Soğan yetişen dağ (<i>dū ‘unṣul</i>).” 0 soyunluq
:: SAMAN·LİF ’AR· samanliq är “Saman sahibi kişi (<i>dū tibn</i>).” 0 samanliq
QAFUNLUT ’AR· qayunluq är “Kavun sahibi kişi (<i>dū baṭṭix</i>).” 0 qayunluq
QUQUN·LUT ’UVT qoqunluq ôt “Kıvılcımlı ateş (<i>dāt šarara</i>).” 0 qoqunluq

[I. 413/500]

250

QULUNLUT QIS·RA’Q qulunluq qisrāq “Tay sahibi kısrağ (<i>mutliya</i> [tanımlanmış]).” qulunluq
Kural şudur ki: LİF liy adlara eklenerek nesnelerin sahibini (<i>şāḥib</i>) bildirir; ayrıca mef’ul (<i>maf’ūl</i>) anlamına da gelir. Bundan bir takım nüanslar çıkar. Söylenmedikçe anlaşılmaz; 0 Bu çeşit adlar yer adı da olurlar. Bu kullanımların ilki şu ifade de gösterilmiştir: BADUK QARINLİF ’AR· bādük qarınliq är “büyük karınlı (<i>baṭm</i>) adam.”, büyük karına sahip kişi (<i>dū baṭn ‘aṣīm</i>); SAMNLİF ’AR· samanliq är “saman sahibi kişi (<i>dū tibn</i>).” İkincisi şu ifade de gösterilir: SARİFLİF ’AR· sariyliq ar “sarılık hastalığı (<i>mamrūr</i>) bulunan kişi.”; 0 veyahut: QURUFLUT YA’ quruyluq ya “kurulu yay (<i>muwattar</i>).” Üçüncüsü şu ifade de gösterilir: TARİF·LA’İT tariyliq “tarla (<i>mazra‘a</i>).”; veyahut TURUF·LA’İT turuyluq “durulacak yer (<i>mawḍi‘ al-iqāma</i>).”
Beş harfliler bölümündeki sözcüklerin çoğunun basit üç harfli köklerin birleşmesiyle meydana geldiği bilinmelidir.
<i>ḡayn</i> ’lı ek <i>qāf</i> ¹ ’lı olanlardan farklı anlamlar ifade eder. <i>ḡayn</i> ¹ benim gösterdiğim gibi kullanılır. <i>qāf</i> ² sadece yer (<i>talzamu l-amākin</i>) belirtmek için kullanılır. Örnek: TARİFLİF ’AW tariyliq äw “buğdaylı ev (<i>dū ḥinṭa</i>)” 0 ama: TARİF·LİF [dikkat] tariyliq “ambar (<i>hurī</i>).” 0 QURİ·LUT YA’ quruyluq ya “kurulmuş yay (<i>muwattar</i>).” 0 ve QURFLUT [dikkat] quruyluq “sadak (<i>miqwas</i>).” 0 Beni onlar bilinsin diye onların çoğundan bahsettim.
Yazılıştā <i>lām</i> ve <i>ḡayn</i> ’lı sözcükleri basit sözcüklerden ayırabiliriz. Örneğin, şu ifadede de: BALİQ·LİF ’UKUZ balikliq ögüz , BALİQ· balıq sözcüğünü LİF – liq ekinden ayırabilirsiniz. 0 [Bir başka örnek:] BARAQ· LİF ’AR· baraq liy är “köpek

250

1. EY. *qāf*.2. EY. *ḡayn*.

sahibi kişi (*dū l-kalb al-ahlab*).” Bu kitapta kullanılan sistem (? *hādīhi l-jiha*) daha doğrudur, çünkü hem ölçüde (*mizān*) hem de yazıda (*kitba*) kısalık vardır.

Q

BURNDUQ burunduq “Yular (<i>zimām</i>).” 0	burunduq
BASINJAQ ’AR· basinçaq är “Zayıf görülen (<i>mustaḏ’af</i>) kişi.” 0	basinçaq
SAİİR·JİQ siyirçiq “Sığırcık kuşu (<i>ṭayhūj</i>).” 0	siyirçiq
QABİR·JA’Q· ³ quburçāq “Tabut (<i>tābūt</i>).” Bu çoğu kez “ölü tabutu (<i>tābūt al-mayyit</i>) için kullanılır.” 0	quburçāq
QUDUR·JUQ qoḏurçuq [kukla] (<i>al-kīd</i> [?]) ⁴ Kız çocuklarının insan suretinde yaptıkları ⁵ oyuncak bebek (<i>tamātīl</i>). 0	qoḏurçuq
QARINJAQ· qarinçaq “Karınca (<i>naml</i>).” Oyuz şivesi.	qarinçaq D

[I. 415/501]

251

Onlar: QARIN·JA’ qarinça [608] diye de söylerler. 0	
⁷ IRJAQ bayırçaq “Eşek semeri (<i>akāf</i>).”	bayırçaq
TULAR·SUQ· ¹ tolarsuq (?) “Genellikle bir hayvanın “arka ayağı (<i>‘aqib</i>),” için kullanılır. 0	tolarsuq
BAGIR·SAQ KİŞY bayırsaq kişi “Merhametli, nazik (<i>‘aṭūf ḥafī</i>) kişi.” 0	bayırsaq
BAGIRSUQ bayırsuq “Bağırsaklar (<i>mi‘ā</i>).” 0	bayırsuq
BAGIR·DAQ bayirdaq “Kadın göğüslüğü (<i>şurda al-mar’a</i>).” 0	bayirdaq
QURUṬ·SAQ qurıysaq “Mide (<i>ma‘ida</i>).” “Kuş midesi (<i>qāniṣa aṭ-ṭayr</i>)” de: QURUṬ·SA’Q qurıysāq diye çağırılır. 0	qurıysaq
BUTURḠA’Q buturyaq [uğultu] “Elbise ve başka şeylere takılan fıstık şeklinde çengelli bir dikendir (<i>šawk</i>).” 0	buturyaq
TABUZ·TUQ topuzyuq “Bilmece (<i>alyūza</i>).” 0	topuzyuq
TUBUL·ḠA’Q topulṭāq “Yaraya konulan bir ot (<i>su‘d</i>).” TUBLḠA’Q topulṭāq “kulunç (<i>qūlanj</i>).” 0	topulṭāq
SIDIR·ḠA’Q sidiryāq “Çatal tırnaklı olan hayvanların tırnaklarından biri (<i>zīlf</i>).” 0	sidiryāq
QUDR·ḠA’Q· qudurṭāq “Kaftanın iki kanadından biri (<i>aḥad ḏaylay al-qabā’ xalf^{am}</i>).”	qudurṭāq
QADIZ·ḠA’Q· qaḏizyāq “Çalışmaktan elde oluşan nasır (<i>majl</i>).” 0	qaḏizyāq
BADIJ·LIQ YḠA’J· badiçliq yiyaç “Üzüm asmalarına çardak yapılmak için ayrılan ağaç (<i>‘ariš al-karm</i>).” 0	badiçliq
J’AJLAQ çanaçliq “Aptallık, perişanlık (<i>xurq, taxnīl</i>).” 0	çanaçliq
BAGIR·LAQ bayirlaq “Bağırtlak kuşu (<i>qaṭāt</i>).”	bayirlaq

3. QUBURJA’Q·’ dan değişti.

4. Muhtemelen *al-bild* (“keçe”) veya belki de *al-lu‘ab* (“kukla”).

5. EY. *tatḥduh*, *tattaxiḏuhu* okunur.

251 1. İlk *sukūn* (·) U’dan değişti; aslında TLURSUQ.

TAWAR·LUQ· tawarluq “Hazine (<i>xizāna</i>).”	0	tawarluq
TURUQ·LUQ· turuqluq “Durgunluk (<i>huzāl</i>).”	0	turuqluq
TARİF·LIQ tariyliq “Ambar (<i>hurj</i>).”		tariyliq
JUBULMAQ çubulmaq (?) “Kurutulmuş elma (<i>fālīq at-tuffāh</i>).” Utluq ²		çubulmaq ?
JUMUŞLUQ çomuşluq “Abdestlik (<i>kanj</i>).”	0	çomuşluq
JARUQLUQ çaruluq “Çarık yapılmak üzere ayrılmış deri (<i>u‘idda ... li-l-ḥiḍā</i>).”		çaruluq
TANUQLUQ tanuqluq “Şahitlik (<i>şahada</i>).”	0	tanuqluq
TUFA’Q·LIQ tuyāqliq “Süzgeç yapılmak için kullanılan ağaç (<i>fidām</i>).”	0	tuyāqliq
SATİFLİQ NA’NK satiyliq nāḡ “Satışa hazır şey (<i>mu‘add li-l-bay’</i>).”	0	satiyliq
SARİFLİQ ³ sariyliq “Sarılık (<i>şufra</i>).”	0	sariyliq
SIRUQLUQ· YİFA’J· siruqluq yiḡāç “Çadır direği yapımında kullanılan ağaç (<i>şaqb</i>).”	0	siruqluq
SUFIQLİQ NA’NK soyiqliq nāḡ “Soğukluk için hazırlanmış nesne (<i>mu‘add li-l-burūda</i>).”	0	soyiqliq
QBAQLQ qabaqliq “Kabak tarlası (<i>manbit al-qar’</i>).”	0	qabaqliq
QADAŞ·LIQ ³ qadaşliq “Kardeşlik, akrabalık (<i>uxuwwa, qarāba</i>).”	0	qadaşliq
QURUF·LUQ quruyluq Bir şeyin “kuruluğu (<i>jafāf</i>).”	0	quruyluq
QRUTLQ quruyluq “Sadak, okluk (<i>miqwas</i>).” Buradan gelerek :: KYŞ QRUTLUQ kēş quruyluq “sadak ve okluk.”		
QAŞİQLİUQ· MUNKUZ· qaşuqluq münjüz “Kaşık yapmak için kullanılan boynuz (<i>mil‘aqa</i>).”	0	qaşuqluq
SARAN·LIQ saranliq “Cimrilik (<i>buxl</i>).”	Manzume:	saranliq

NAKIN TUTAR BAK·LAYUV ’UVZY Y²MA’S
SARANLIQIN· Sİİ·TAYUV³ ’ALTUN· Yİİ’R³

V

nāḡin tutar bāklāyü ōzi yēmās
saranliqin siḡtayu altun yiḡār

İnsan doğasını tanımlayarak:

[I. 416/504]

252

“Kişi malı olduğu halde cimrilik gösterir, malını sıkı sıkıya saklar, cimrilik gösterir, altınları toplar, sonra da bırakır gider!” 0

[O malını sıkı sıkı tutar, yemez,
Cimriliğinden dolayı ağlar, o altın biriktirir]

QAFUNLUQA qayunluq “Kavun tarlası (<i>mabṭaxa</i>).”	0	qayunluq

2. ’TLİQ telaffuz edilir- bakınız 62, n.1.

3. Sayfa nemlenmiş, metin açık değil.

QUNQLUQ 'AV· qonuqluq äv “Misafir evi (<i>bayt aḍ-ḍiyāfa</i>).” 0	qonuqluq
TAFUZMQ 'AR· tayuzmaq är “Kısa ve eti dolgun (<i>buḥtur qaṣīr</i>) kişi.” <i>qāf</i> lı bir versiyonu da vardır.” [yani. taquzmaq].” Diğer şeyler için de böyledir. 0	tayuzmaq (taquzmaq D)
MUFUZ·FAQ muḡuzmaq “Bal arasına (<i>naḥl</i>) benzeyen bir sinek (<i>ḍubāb</i>).” Arḡu muḡuzmaq şivesi. D	
Bu ekin beş kullanımı var: (1) Eylemden ad yapma (<i>maṣḍar</i>). Örnek: U'ULUFLUQ uluḡluq “büyüklük (<i>kibriyā</i>),” 'ULFA'D·TIY ulyāḍti “büyüdü (<i>kabura</i>)” sözünden türemiştir. :: QURUFLUQ quruḡluq “kuruluk (<i>jafāf</i>),” QURINDIY NA'NK qurindi nāḡ “bu şey kurudu (<i>jaffa</i>).” sözünden alınmıştır. (2) Başka bir şey için hazırlanan (<i>mu'add</i>) nesnenin adı veya biriktirilen (<i>muddaxar</i>) bir şeyin adı olarak. Örnek: SURUQ·LUQ YİFA'J siruḡluq yiyāc “çadır direği yapılmak için hazırlanan ağaç (<i>mu'add li-yuttaxaḍa minhu ṣ-ṣaqb</i>).”, :: TUQA'Q·LIQ [dikkat] YİFA'J· toyāqliq yiyāc “süzek yapmak için hazırlanan ağaç.” (3) Bir şeyin yetiştiği yerin adı olarak. Örnek: QABAFLIQ [dikkat] qabaqliq “kabak tarlası (<i>manbit al-qar</i>)”; 0 QAFUNLUQ qayunluq “kavun tarlası.” (4) Diğer anlamlarla bağlantılı olmayan basit isim olarak. Örnek: BAĞIR·LIQ bayirliq “bağırlak (<i>qaṭāṭ</i>)”; SİİRJUQ siyirçuq “sığırcık (<i>ṭayḥū</i>).” Bu burada sıralanmayan sözcükleri oluşturmak için bir klavuzdur. Onlar burada verilen açıklamayı izlerler. Eğer siz bu soruna bu açıdan bakarsanız kuraldışı bir şey bulamazsınız. (5) Eylem adları (<i>maṣḍar</i>) yapma. Örnek: TURUQ·LUQ turuḡluq “durgunluk (<i>huzāl</i>).” G	

K

KIRIT·LK kiritlik “Kilit (<i>ḡalaq</i>).” KRIT·LK QABUT kiritlig qapuy “kilitli (<i>muḡlaq</i>) kapı.”	kiritlik kiritlig
KUZAT·LIK NA'NK közätlig nāḡ “Saklanan nesne (<i>maḥfūz</i>).” 0	közätlig
JUKUT·LUK· çökütlük “Boyca kısalık (<i>qaṣr al-jut ta</i>).” 0	çökütlük
SUKUT·LUK· sögütlük “Sögütlük (<i>manbat ṣajar al-xilāf</i>),” kalın <i>kāf</i> ile. Sögüt sahibi (<i>ṣāḡhibuhu</i>) ince <i>kāf</i> ile [sögütlüg] denir. 0	sögütlük (sögütlüg)
KUZJ·LUK·	

[I. 418/506]

253

TITIK küzäçlik titig “Çömlek yapmak için kullanılan çamur (<i>bastūqa</i>).” Sahibi ince <i>kāf</i> la [küzäçlig] olabilir. 0	küzäçlik (küzäçlig)
TAMURLK tämürlük “Demir eritilen ve saklanan yer (<i>al-mawḍi' alladī yuḍābu fīhi ḥijāra al-ḥadīd wa-yuxallaṣu minhā l-ḥadīd</i>).” Sahibi ince <i>kāf</i> la [tämürlüg] olabilir. 0	tämürlük (tämürlüg)
KMURLK kömürlük “Kömür yapmak için kullanılan ağaç, yer (<i>ṣajar al-faḥm wa-mawḍi' al-faḥm</i>).” Sahibine ince <i>kāf</i> la [kömürlüg] denebilir. 0	kömürlük (kömürlüg)
TABIZ·LIK täpizlik “Kıskançlık (<i>ḡasad</i>).” Buradan gelerek :: 'NIK TBZLIKY KIM·KA' TAL·QA'R· anig täpizliki kimkā talqār “onun kıskançlığı kime zarar verir?” 0	täpizlik
TTIZLIK titizlik “Acılık (<i>afūṣa</i>),” helilenin tadı gibi.	titizlik
BUŞINJAK büşinçäk “Üzüm salkımı (<i>unḡud al-inab</i>).” Känçäk şivesi.	büşinçäk D

TKIRMAK tāgirmāk “Devenin üstüne konulan sepet (<i>hawda</i>).” Oyuzlar bazen: tāgirmāk UKUR·MAK ügürmək derler. (ügürmək)
ŞAKIRTUK: šäkirtük “Fıstık (<i>fustuq</i>).” 0 šäkirtük
KABAZLK käbäzlik “Pamuk tarlası (<i>maqţana</i>).” Bir kişiyi tanımlamak için: käbäzlik KBAZLK ’AR· käbäzlig är “pamuk sahibi kişi (<i>dū quṭn</i>).” denir. 0 käbäzlig
BADİZ·LIK ’AW bädizlig äw “Bezenmiş (<i>muzaxraf</i>) ev.” 0 bädizlig
KIDİZ·LIK YUVNK kidizlik yūṇ “Keçe için hazırlanan yün (<i>libd</i>).” Sahibine kidizlik ince <i>kāf</i> la [kidizlig] denilebilir. 0 (kidizlig)
TAKUZLK tögüzlük “Alnı akıtmalı at (<i>kawn al-faras aṣarr</i>).” Atasözü: ’AT· tögüzlük TAKUZLKY ’ÄY· BUL·MA’S at tögüzlüki äy bolmās “Atın alnındaki akıtma ay yerini P tutmaz.” Bu söz büyük bir işin yerine küçük bir işin yapılması tercih edildiğinde söylenir. 0
SAMİZ·LIK sämizlik “Şişmanlık (<i>siman</i>).” 0 sämizlik
KUWAZ·LIK küwäzlik “Şımarıklık (<i>baṭar</i>).” Manzume: küwäzlik

’ŠTIB· ’TA’ ’NA’NK NIK SAWLARNY QADIR·MA’ V
NANK· QUB· BULUB· KUWAZ·LIK QILNB· YAN’ QUTURMA’
eštíp ata anāṇig sawlarını qadirma
nāṇ qut bulup küwäzlik qılñip yana quturma

“Büyüklerinin sözlerini duymazdan gelme, zenginliğe ve talihe¹ eriştiğinde şımarıp yoldan çıkma.” 0

JAJAKLK çeçäklik “Çiçek yetiştirilen yerin adı (<i>mawḍi‘ yanbut fīhi z-zahr</i>).” 0 çeçäklik
KABAKLK käpäklik “Kepek konan yer (<i>al-mawḍi‘ allaḍī yuj‘alu fīhi n-nuxāla</i>).” käpäklik sahibi için ince <i>kāf</i> la [käpäklig] denilebilir. (käpäklig)
TUWAK·LIK tüwäklik “Serçe kuşu vurmak için oyulan ağaç dalı (<i>mā kāna min al-ḡuṣṣ mu‘add li-yuttaxaḍa minhu marmā l-banādiq</i>)” tüwäklik

[I. 419/518]

254

<i>bi-n-naḥas</i>).”
BTIK·LIK· N’NK bitiglik nāṇ “Yazı yazmak için uygun nesne (<i>mu‘add li-yuktaba</i> bitiglik ‘alayhi).” Sahibine ince <i>kāf</i> la [bitiglig] denebilir. 0 (bitiglig)
KADUKLK KIDİZ· kädüklük kidiz “Yağmurluk (<i>minṭar</i>) yapmak için hazırlanan kädüklük keçe.” Sahibine ince <i>kāf</i> la [kädüklüg] denebilir. (kädüklüg)
:: ’YŠLIḠ KUDK·LK ’AR· İLšiy ködüglüg är “İşi gücü olan kişi (<i>dū šuyḷ wa- ködüglüg ‘amal).” Kimse sadece KUDK·LK ködüglüg sözcüğünü kullanamaz.</i>
TIRAIK·LK teräklik “Kavaklık (<i>manbit al-hawr</i>).” Sahibine ince <i>kāf</i> la [teräklig] teräklik denebilir. (teräklig)
:: BUV NA’NK· ’UL BIZK’ KARAKLK bu nāṇ ol bizkā kāräklig “Bu şey bize kāräklig gereklidir (<i>yanbayḥ</i>).” 0

BAŞIK·LIK 'URA'TUT beşiklik urāyut “Beşikte çocuğu olan (bebek sahibi) kadın beşiklik (<i>dāt rađī wa-mahd</i>).” 0	
TUŞAK·LIK BAR·JIN töşaklik barçin Döşek ya da benzer şeyler yapmak için ayrılmış ipek kumaş (<i>firaş</i>). Sahibi ince kaf'la söylenebilir –bundan döşek sahibi [töşaklik] anlaşılır. 0	töşaklik (töşaklik)
KUŞIK·LIK YYY· köşiklik yēr “Gölgelik yer (<i>mužallal</i>).”	köşiklik
TIKIKLK TUVN tikiglig tōn “Dikilmiş elbise (<i>muxayyat</i>).” 0	tikiglig
TUKKLLK TARIṬ töküklüg tariṭ “Dökülmüş (<i>maşbūb</i>) ¹ buğday.” Başkası da böyledir.	töküklüg
:: KVV·LK BILAK·LIK KŞY küçlüg biläklig kişi “Güçlü bilekli kişi (<i>qawī dū sā'id</i>).” 0	biläklig
“Bilgin, zeki, akıllı kişi (‘ <i>ālim</i> ‘ <i>āqil</i> , <i>ḥakīm</i>): BLIKLK KŞY biliglig kişi diye çağrılır.	biliglig
BALIK·LK KBA'Z biliklik kăbāz “Fıtıl yapmak için hazırlanmış pamuk (<i>quṭna mu'adda li-l-fatāla</i>).” 0	biliklik
KULUK·LK 'AR· kölüklüg ār “Yük beygirine sahip kişi (<i>lahu ḥumūla wa-ḡahr</i>).” 0	kölüklüg
KULIKLK YYY· köliklig yēr “Gölgelik (<i>mužallal</i>) yer.” 0	köliklig
BURN·JUK bürünçük “Kadının yaşmağı (<i>ximār al-mar'a</i>).”	bürünçük
BILIN·JAK NA'NK bilinçäk nāṇ “Hırsızın ya da başkasının elinde bulunan “çalınmış(<i>masrūq</i>) her şey.” Bundan gelerek :: BILIN·JAK· BUIL·DY bilinçäk bildi “Hırsızın elindeki çalınan malı tanıdı ² .” denir. 0	bilinçäk
TARINJAK tärinçäk “İnce kadın pardüsesi (<i>rayṭa</i>).” Oğuz şivesi.	tärinçäk D
Bu ekin beş kullanımı vardır:	
(1) Bir şeyin yetiştiği yeri belirtmek. SUKUT·LUK sögütlük “sögütlük (<i>manbit al-xilāf</i>).” Veya bir şeyin konulduğu yeri adını belirtir. Örnek: KABAK·LIK kapaklik “kepek konan yer (<i>mawđi' an-nuxāla</i>).”	
(2) Bahsedilen bir şeyin yapıldığı (<i>uddixira</i>) şeyin adını belirtir. Örnek: TUŞAK·LIK BAR·JIN· töşaklik barçin	

[I. 421/511]

255

“döşek yapılmak için ayrılan ipek kumaş”; :: BUV YFA'J 'UL QABUF·QA' TIRAK·LIK bu yīyaç ol qapuyqa tiräklük “bu ağaç kapıya direk olarak hazırlanmış (<i>mu'add li-lizāz al-bāb</i>).” 0
(3) Soyut ad eylemler yapar (<i>bi-ma'nā l-masdar fī ṭ-tabāyi</i>).” 0 Örnek: KUWAZLK küwäzlik “şımarıklık (<i>baṭar</i>).”; YKITLIK yigitlik “gençlik (<i>şabāb</i>).”
Ad bu üç maddedeki anlamlardan birini taşırsa, sözcük bütün Türk dillerinde sert ve sağlam <i>kāf</i> ile dir.

254 1. EY. *maşūna*.2. ‘*arifa wa-wajida*; belki de *wajada* “buldu,” buradan gelerek **buldi**.

(4) Adı verilen nesnenin sahibini belirtir. Örnek: BİLAK·LIK 'AR· bilāklig ār “bileği güçlü (<i>dūsā'id qawī</i>) kişi.”; :: BITK·LIK 'AR· bitiglig ār “muska sahibi (<i>dū ruq'a</i>).” Bu Arapça'daki şu ifadeye benzer: <i>rajul tāmīr wa-lābin</i> (“talihli kişi”).” 0
(5) Sözcük mef'ul anlamı belirtir. Örnek: BLIK KIŞY 'ARA' 'ULK·LK bilig kişi ara ülüglüg ol “Zeki diğer insanlardan ayrılır (<i>maqsūm</i>).” :: TUŞAK·LIK TUŞA'K töşāklig töşāk “döşenmiş döşek (<i>mafrūs</i>).” 0
Eğer bu iki kategoriden biri ince <i>kāf</i> a sahipse diğerleri değildir.
Bu bölümde bütün bu sözcükler üç harfli köklere sert veya ince <i>kāf</i> lı ekin gelmesiyle oluşur, son bölümde ise <i>qāf</i> la. Benim bahsettiğim anlamda.
Kendisinde sesli harf bulunan ve bulunmayan dörtlü, beşli isimlerden başkasında asıl köke <i>qāf</i> , basit sözcüklerde <i>qāf</i> ve <i>lam</i> eklenir. <i>qāf</i> lı ve basit sözcüklerde ise bu beş anlam için sözcüğe <i>kāf</i> eklenir. Bu kural değişmez. Bütün Türk dillerinde bu kural bu şekildedir.

Bölüm: İkinci harfi harekeli, üçüncü harfi harekesiz *fa'allān*¹ kalıbı

J

BAL·IQ·JIN baligcin “Balıkçıl (<i>mālik al-ḥazīn</i>), balık avlayan beyaz bir kuş.”	baligcin

D

JURUF·DA'N çuyurdān “

[I. 423/512]	256

“uçurum ya da yar (<i>juruf</i>).”

Z¹

QURİŻIYN qoruyžin “Kurşun (<i>usruf</i>),” iki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. Oyuzlar birçok harfi sözcükten atarak: QUŞUVN· quşūn derler.	qoruyžin (quşūn D)

S

BUDUR·SIYN budursin “Bıldırcın (<i>salwā</i>).”	Manzume:	budursin

'UZUM MANIK BUDUR·SIYN·
'UVTIY 'ANIK JAQ·LANUVR

özüm mänig budursin
öti anig çaqlanūr

V

255 1. EY. *fa'allān*.

256 1. EY. R.
2. EY. ('ayn).

0 Sevgisini anlatarak diyor ki: “Benim ruhum bir bıldırcın (*summānā*) gibi, onun sevgi ateşi üzerinde döner, dolaşır.” 0

Γ²

TWIŞΓ’N tawişyān “Tavşan (<i>arnab</i>).” 0 TWIŞΓ’N YLY tawişyān yili Türk tawişyān dillerindeki on iki yıldan biri.
TAWUŞ-ΓA’N ’UKUZ- tawişyān ögüz Uç şehre akan bir nehrin adı. 0 N
:: BUV ’IT- KİŞİY K’ JABIT-ΓA’N bu it ol kişikā çapityān “Bu, insana çok çapityān saldıran (<i>abad^{an} yaḥmilu ‘alā</i>) bir köpektir.” JABIT-ΓA’N ’AR- çapityān ār “Uygur D şivesinde “cellat (<i>ḍarrāb li-l-a ‘nāq</i>).” 0
:: BUV ’AT- ’UL QUD-RUQ SABIT-ΓA’N- bu at quḍruq sapityān “Bu, daima sapityān kuyruk sallayan (<i>abad^{an} yuḥarriku</i>) bir attır.” Köpeğin ekmek istediği, sahibini görünce kuyruk sallaması (<i>tabaşaşa</i>) da böyledir. 0
QADIT-ΓA’N ’AR- qaḍityān ār “Hiç kimseye itaat etmeyen kişi (<i>lā yanqādu</i> qaḍityān <i>li-aḥad</i>).” İnatçı (<i>ḥarūn</i>) hayvanlara da böyle denir.
:: BUV ’AR- ’UL TALIM TARIΓ TARIT-ΓA’N bu ār tālim tariy tarityān “Bu, tarityān tarlasına tohumu çok ektiren kişidir (<i>kaṭīr^{an} mā ya ‘muru bi-z-zirā’a</i>).” 0
:: BUV ’AR- ’UL TALIM- ’UZUM- QURIT-ΓA’N- bu ār ol tālim üzüm qurityān qurityān “Bu, üzümü çok kurutan (<i>kaṭīr^{an} ma yuḥaffifu</i>) kimsedir.” 0
:: BUV ’AT- ’UL TALIM- TUB-RA’Q- TUZIT-ΓA’N bu at ol tālim toprāq tozityān tozityān “Bu, toprağı çok tozutan bir attır (<i>kaṭīr^{an} mā yuhayyiju l-yubār wa-yuṭīruhā</i>).”
:: BUV ’UT- ’UL QARIN- BUĀŞUT-ΓA’N bu ot ol qarın boşutyān “Bu, boşutyān yumuşaklık, ishal veren (<i>yushilu</i>) bir ilaçtır.” Çoğu kez bir şeyin katılığını gideren, onu yumuşatan şeye de böyle denir (<i>yuhmu quwwa aš-šay’ bi-l-ḥall</i>). 0
:: BUV ’AR- ’UL ’AWINK’ TALIM TAWA’R- TAŞIT-ΓA’N bu ār ol äwiñā tālim taşityān tawār taşityān “Bu, evine çok mal taşıtan (<i>naql</i>) kimsedir.” Başka şey taşımak da böyledir. 0
:: BUV ’UVT- ’UL ’AŞYJ TAŞIT-ΓA’N bu ôt ol eşiç taşityān “Bu, tencereyi çok taşıran (<i>mufawwira</i>) ateştir.” 0
:: BUV ’AR- ’L ’ATIN QAŞIT-ΓA’N bu ār ol ätin qaşityān “Bu, adam vücudunu qaşityān çok kaşıtan (<i>ḥakk</i>) bir kişidir.” 0
:: BUV ’AR- ’UL MANY TUVT-JIY QAQIT-ΓA’N- bu ār ol māni tūtçi qaqityān

[I. 424/515]

257

“Bu, her zaman beni kızdıran, canımı sıkan kişidir (<i>abad^{an} yūqi ‘unīfīl-yaḍab</i> <i>wa-ḍ-ḍajjar</i>).” 0
:: BUV ’AR- ’UL ’ATIN- TALIM QALIT-ΓA’N bu ār ol atin tālim qalityān “Bu, qalityān atını her zaman şaha kaldıran (<i>yuwaṭ ṭibu</i>) kişidir.” 0
:: BUV KUN ’UL KUVZ QAMAT-ΓA’N bu kün ol kōz qamatyān “Bu, gözleri qamatyān kamaştırı (<i>muḥayyira</i>) bir güneştir.” 0

:: 'UTUL· MANİY 'AWK' QUMIT·ΓA'N 'L oyul māni āwkā qomityān ol qomityān “Oğlum bana her zaman evi özletir (<i>mušawwiq</i>).” Başka şeyi özlemek de böyledir. 0
:: BUV 'UT· 'UL BURUN· QANAT·ΓA'N bu ot ol burun qanatyān “Bu, daima qanatyān burun kanatan (<i>mura 'if</i>) bir ilaçtır.”
:: 'UK·DIY 'UL 'ARIK QANIT·ΓA'N ögdi ol ärig qanityān “Övgü ve alkıştan qanityān şevke gelen (<i>muhiẓza abad^{an}</i>) kişi.”
:: BUV KIŞY 'UL SUVZ BATUR·ΓA'N bu kişi ol sōz baturyān “Bu, daima sözü baturyān saklayan kişidir (<i>min 'ādatihi kitmān al-kalām</i>).” 0
:: BUV 'AR· 'UL 'AŞ· TATUR·ΓA'N bu är ol aş taturyān “Bu, (konuğu ve taturyān misafiri) her zaman besleyen (<i>min 'ādatihi idāqa aṭ-ṭa'ām</i>) kişidir.” Manzume: [krş. 306 qatar -]:

'AR·DIY 'AŞIN TATUR·ΓA'N
YAWLAQ YAĞIΓ QAJURΓA'N
'UTRAQ SUVSIN QAY·TARΓA'N
BAS·TIY 'ULM 'AX·TARUV

ärdi aşin taturyān V
yawlaq yayiy qaçuryān
oyraq sūsın qaytarıyān
basti ölüm axtaru

Bir adam ağıt yakarak diyor ki: “O misafirlerini beslerdi (*miṭ'ām*), düşmanını kovardı, Oyraq ordusunu cesaretle geri gönderdi, ölüm onu yere serdi.” 0

TUBR·ΓA'N YYR· topuryān yēr “Ayak basıldığında tozan yumuşak toprak topuryān (<i>layna, baṭna</i> [tanımlanmış]).” 0
SUBUZ·ΓA'N [dikkat] suburyān “Maşatlık (<i>nāwūs</i>), gayr-i müslimlerin mezarlığı suburyān (<i>maqābir al-kafara</i>).” Atasözü: SUBUZ·ΓA'N DA' 'AV· BUL·M'S TUBR·ΓA'N DA' P BULM'S suburyānda äv bolmās topuryānda aw bolmās “Eski mezarlıkta (<i>maqābir</i> <i>qadīma</i>) ev (yaşamak için); gevşek topraklı yerde (<i>baṭīna</i>) av olmaz” – Av ancak bitki ve suyu çok olan yerde bulunur. 0
QABAR·ΓA'N qaparyān “Vücutta görülen sivilce (<i>baṭra</i>), yahut kaşıma veya qaparyān sıcaklık yoluyla çıkan kabartı.”
:: BUV 'AR· 'UL 'KUŞ QATURΓ'N bu är ol üküš qaturyān “Bu, çok öğünen qaturyān kişidir (<i>kaṭir aḍ-ḍaḥk wa-s-surūr wa-l-faxr</i>).”
:: BUV 'AR· 'UL TA'ŞIΓ YYR· DAN QUBUR·ΓA'N bu är ol tāšiγ yērdān qopuryān qopuryān “Bu, taşı yerden koparan (<i>qallā</i>) kişidir.” Taştan başkası için de böyle qopuryān denir.

[I. 426/517]

258

:: BUV 'AR· 'UL 'ĀJIΓ TUDUR·ΓA'N· bu är āçiy toḍuryān “Bu, aç kimseleri toḍuryān doyuran (<i>mušabbi'</i>) kişidir.” Kökü: TUD·ΓURΓA'N toḍuryān 'dır.
:: BUV 'AR· 'UL SIDRIM SIDIR·ΓA'N bu är ol siḍrim siḍiryān “Bu, sırim sıyıran, siḍiryān deri soyan (<i>yattaxiḍu l-qidd wa-yuqadduhu min al-jild wa-yaqşuru 'anhu š-ša'r</i>) bir kişidir.” Herhangi bir şeyi sıyıрма (<i>qaşr</i>) kabiliyetinde olan da böyle denir. 0

:: BUV 'AL·B· 'UL YAĞIYNY QAY·TAR·ΓA'N ¹ bu alp ol yayīni qataryān “Bu, qataryān düşmanı kaçırان bir yiğittir (<i>yaruddu l-xamīš abad^{an}</i>).” 0
:: BUV 'AR· 'UL QUNUQ·NIY QAJUR·ΓA'N bu är ol qonuqni qaçuryān “Bu, qaçuryān daima konuklarını kaçırان kişidir (<i>tarrād naffār</i>).” Başkasını kaçırان için de böyledir.
:: BUV 'AR· 'UL KŠIYK' (Y) ² QJUR·ΓA'N bu är ol kiškā qıçuryān “Bu, qıçuryān kendisine geleni gördüğü zaman, kötüleşen, canı sıkılan kişidir (<i>yusū'u xuluquhu wa-yubayyinu min nafsihī l-kibr wa-l-faxr dāim^{an}</i>).”
:: BUV 'AR· 'UL 'ARAN BUY·NIN QAĐIRΓ'N bu är ol ärän boynin qađiryān qađiryān “Bu, insanlara daima boyun eğdiren (<i>yalwī</i>) bir kişidir.” 0
:: BUV 'UVT 'UL 'İŞYJ TAŠUR·ΓA'N· bu ôt ol ešīç tašuryān “Bu, daima tašuryān tencereyi taşıran (<i>mufawwira</i>) bir ateştir.” Sel havuzun suyunu taşıyorsa (<i>afāda mā' al-ḥawḍ wa-hazamuhu abad^{an}</i>) böyle denir.0
QAQUR·ΓA'N [dikkat] qayuryān “Yağla yoğrulan bir ekmek hamurudur.” 0 qayuryān
:: BUV BILA'ZUK 'UL BILAK QAWUR·ΓA'N bu bilāzük ol bilāk qawuryān qawuryān “Bu, daima bileği sıkın (<i>yaḍyaṭu</i>) bir bileziktir.” 0
:: BUV 'UĞUL· 'UL BURUŇIY TAMUR·ΓA'N bu oğul ol burni tomuryān “Bu, tomuryān daima burnu akan (<i>yar'ufu</i>) çocuktur.” 0
SAGIZ·ΓAN sayizyān “Saksağan ('aq'aqa).” 0 sayizyān
QUĞUZ·ΓUVN· quduzyun “Eğerin kuskunu (<i>tafar as-sarj</i>).” 0 quduzyun
:: BUV 'AR· 'UL KIŠY BRLA' TUTJY TURUŠ·ΓA'N bu är ol kiši birlä tutçi turušyān turušyān “Bu, daima herkese karşı koyan (<i>yuqāwimu</i>) kişidir.” 0
:: 'ULA'R 'IKY TAWA'R· SATIŠ·ΓA'N 'ALIŠ·ΓA'N LA'R 'UL olār ekki tawār satišyān satišyān ališyānlār ol “Onlar birbirlerine mala alıp satmaktadırlar (<i>yatabāya'ani ... wa-yaštariyāni</i>).” Başka bir deyişle: SATIŠ·ΓA'N TAWIŠ·ΓA'N satišyān tawišyān , SATIY satti “sattı (<i>bā'a</i>)” ve TAW·DIY tawdi (<i>tāwdi</i> ?) “aldı (<i>tašarrafa</i>).” eylemlerinden gelmiştir. 0

[I. 427/519]

259

:: 'UL KIŠY BIRLA' BAQIŠ·ΓA'N 'UL· ol kiši birlä baqışyān ol “O herkese göz baqışyān ucuyla bakan kimsedir (<i>min 'ādatihī abad^{an} yunāziru l-insān bi-l-liḥāz</i>).” 0
:: 'UL 'AR· 'UL YAWLA'Q TUQUŠ·ΓA'N ol är ol yawlāq toqušyān “Bu, yavuz toqušyān savaşan, kavgacı bir kişidir (<i>min 'ādatihī l-ḥarb wahwa miḥrāb wa-mis'ar</i>).”
SUWUS·ΓA'N sowušyān “Soğulcan yüzünden oluşan sarılık (<i>şafar</i>)” – o karında sowušyān bulunan yilandır.
BIJILΓA'N biçilyān “Elde, ayakta, yeryüzünde oluşan “yarıklar (<i>şuqāq</i>).” 0 biçilyān
KUVK· TUBUL·ΓA'N kōk topulyān “Dağ kırlangıcı (<i>sumām</i>).” Kanadında çelik topulyān olduğu ve burnunu vurunca dağın öteki tarafına geçtiği (<i>yaḍribu ... fa-yanfuḍu</i>) söylenen bir kuşun adı. Buna bana kendisinden çok yarar gördüğüm kimse haber verdi. 0 ::

258 1. Y· sonradan eklendi.

2. Y (veya NY) K'nın altına yazıldı (bu yüzden: **kišīni**)

BUV 'AR· 'UL JARIK· TUBUL·ΓA'N· bu är çärig topulyān “Bu, savaş saflarını yaran (<i>hattāk</i>) kişidir.” Aslı şu ifadeden gelmiştir: TAMUR TUBL·DY tāmūr topuldi “demir delindi (<i>taqaba l-ḥadīd bi-šidda wa-ṣalāba</i>).” 0	
:: BUV 'AR· 'UL KŠIY BRLA' TUTJY QATIL·ΓA'N QARIL·ΓA'N bu är ol kiši qatilyān birlä tutçi qatilyān qarilyān “Bu adam toplum içine karışan bir kimsedir (<i>mixlaṭ mizyal</i>).” 0 qarilyān	
:: BUV 'AR· 'L SINKIRIY QURUL·ΓA'N bu är ol siğiri qurulyān “Bu, daima sinirlenen bir kişidir (<i>ya'tarīhi t-tašannuj</i>).” qurulyān	
:: BUV 'AR· 'L YAŦIYDIN QUTUL·ΓA'N bu är ol yayīdin qutulyān “Bu, daima düşmanlardan kaçan (<i>abad^{an} yanjū</i>) bir kişidir.” 0 qutulyān	
:: BU NA'NK 'UL QABUΓ·DA' QABUL·ΓA'N [dikkat] ¹ bu nāṇ ol qapuyda qawulyān “Bu, daima kapıda sıkışan (<i>yanḍayīṭu</i>) kişidir.” Başkası da böyledir. 0 qawulyān	
:: BUV QUZIY 'UL SAŦ·LIQ BRLA' QUŠUL·ΓA'N bu qozi ol sayliq birlä qoşulyān “Bu, daima sağılan koyuna katılan (<i>yuqārīnu</i>) kuzudur.” Diğer şeyler için de böyledir. qoşulyān	
:: BUV SUVF 'UL· TAWRA'Q· SUTUL·ΓA'N bu sūw ol tawrāq suyulyān “Bu, her zaman çabukça toprağın emdiği bir sudur (<i>sarī^{an} mā yayūru abad^{an}</i>).” Baharda çabuk kuruyan su (<i>sarī'a al-γu'ūr</i>) için de böyle denir. suyulyān	
:: BUV 'AR· 'UL TALIM QAQIL·ΓA'N SUQUL·ΓA'N bu är ol tālim qaqilyān soqulyān “Bu, daima herkes tarafından itilen kişidir (<i>ḍalūl bi-ajmā' ar-rijāl mulakkad</i>).” ² soqulyān	

Q

TUTUR·QA'N· tuturqān “Pirinç (<i>uruz</i>).” 0 tuturqān	
[I. 429/521]	260
TAŠIR·QA'N KUVZLUK taširqān kōzlug “Patlak gözlü kişi (<i>jāḥīz</i>).” 0 taširqān	
SIQIR·AQ'N siqirqān Bir tür sıçan (<i>naw' min al-jirdān</i>).” siqirqān	

K

:: BUV 'AR·SUVKA' BTILK'N 'UL bu är sūkā bitilgān ol “Bu, adı daima orduda yazılı (<i>yuktabu smuhu</i>) kişidir.” 0 bitilgān	
:: BUVLA'R BUVDUN 'UL YUTJY TIRL·K'N bulār bōḍun ol tutçi terilgān “Bunlar her zaman toplanan ve aynı fikirde olan insanlardır (<i>abad^{an} yajtami' ūna fī amr</i>).” Geleneksel olarak toplanıp çekilen her şeye (<i>fī' ādatihi l-inziwā' wa-l-ijtimā'</i>) de böyle denir. 0 terilgān	
:: BUV BUTRA' 'L YUK KUTURKA'N bu buyra ol yük kötürgān “Bu, her zaman yük götüren (<i>ḥammāl</i>) devedir.” Yük taşıyan diğer şeylere de böyle denir. kötürgān	

259 1. B, T (?)’den değişti.
2. EY. *mulakkad*.

:: BUV BA'K 'UL YA'ZUQ· KUJURKA'N· bu bēg ol yazuq kăçürgān “Bu, daima suçu bağışlayan (<i>şafūh</i>) beydir.” 0 kăçürgān
:: BV 'R 'L TLM 'IYŞ KAJURKA'N· bu ār ol tālim iŝ kăçürgān “Bu, her zaman işinde kararlı, becerikli bir kişidir (<i>ḥuwwal qullab faşşāl xuṭṭa</i>).” Bir başka deyişle: 'AWUR·KA'N TAWUR·KA'N āwürgān tāwürgān . Manzume:

YAĞY 'UVTIN 'UJURKA'N
TUVY·DUN 'ANY KUJURK'N
'İŞLAR 'UZUB KAJURK'N
TKDY 'UQY 'ULDURUV

yayi ōtin öçürgān
tōydun ani köçürgān
iŝlār üzüp kăçürgān
tāgdi oqi öldürü

V

Ölen kişinin erdemlerini sayarak diyor ki: “Ölüm savaşlarının ateşini söndüren¹, onları ordusundan çıkaran bir kişi idi, bununla birlikte zor işlerinde üstesinden gelirdi (*faşşāl xuṭṭa*); sonra ona zamanın öldürücü oku değdi.”

:: BUV 'AR· 'UL TALIM 'UQ JAWURK'N bu ār ol tālim oq çäwürgān “Bu, her zaman oku çeviren (<i>naqqār</i>) kişidir.” –Bu, oku tırnak üzerinde çevirmektir. çäwürgān
KUSUR·KA'N· kösürgān “Bir çeşit köstebek (<i>naw' min al-xuld</i>).” 0 kösürgān
TUŞUR·KUVN tüşürgān “Keçinin boynuzu (<i>şajar al-kaṭīrā</i>).” Bir versiyonda [krş. 222 tüşgün]. 0 tüşürgān D
KUWRK'N köwürgān “Dağ soğanı (<i>'unsul</i> [tanımlanmış]).” Oğuzlar onu: köwürgān KUMURKA'N· kömürgān diye çağırırlar. 0 kömürgān
TAMURK'N tāmürgān “Ok temreni (<i>naşl as-sahm</i>).” Oğuz şivesi. tāmürgān D
:: BUV 'AR· 'L 'IYŞİF 'ADA'QA' TAKUR·K'N bu ār ol işiy aḍāqqa tāgürgān tāgürgān “Bu, her zaman aldığı işi bitiren kişidir (<i>yuballiyu l-amr āxirahu</i>).”
:: BUV 'AT· 'UL KULAR·K'N bu at ol kölārgān “Bu, her zaman karnı şişen ve yere yığılan attır (<i>yantafixu baṭnuhu² wa-yanbaṭīhu</i>).” 0 kölārgān

[I. 430/523]

261

:: BUV 'AR· 'UL SUVTUK· SUMUR·KA'N· bu ār ol sūtüg sümürgān “Bu her zaman sütü yutkunarak içen (<i>'abda'</i>) kişidir.” Yutkunarak içen başka şeyler için de böyle denir. 0 sümürgān
:: BUV 'AR 'UL TAKMA' YIYR·DIN TUTJY SURUL·K'N bu ār ol tāgmä yērdin tutçi sürülgān “Bu, her zaman her yerden sürülen (<i>mudaffa'</i>) kişidir.” sürülgān
:: BUV NA'NK· 'UL· KARIL·KA'N· bu nāñ ol kārīlgān “Bu, her zaman gerilen (<i>yamtaddu</i>) bir nesnedir, Derinin gerilmesi, dağ tepesinde bulutun yayılması da böyledir. 0 :: BUV 'AR· 'UL TALIM KARIL·K'N bu ār ol tālim kārīlgān “Bu, her zaman gerilen, esneyen bir kişidir (<i>ya'tarīhi t-tu'abā' wa-t-tamaṭṭī</i>).” 0 kārīlgān

260 1. EY. *ḥurūf al-aqtāl*, *ḥurūb al-aqtāl* okunur.

2. EY. *baṭnuhu*.

:: BUV 'AR· 'UL 'ADKUV SA'WIN TIRIL·KA'N· bu ār ādgü sāwin tirilgān tirilgān “Bu, her zaman iyi şan ile yaşayan kimsedir (<i>ya'īṣu fī ḥusn šī wa-tanā</i>).” 0
:: BUV NA'NK 'UL BIYR· BIYR·K' TARIL·KA'N· [dikkat] bu nāḡ ol bīr bīrkā tizilgān tizilgān “Bu, her zaman birbiri üzerine toplanan nesnedir (<i>yantaḡimu ba'ḍuhu ba'ḍ</i>).” 0
:: BUV YIB· 'UL KASIL·KA'N· bu yip ol kāsilgān “Bu, her zaman kopan iptir (<i>yanqaṭi'u</i>).” 0 kāsilgān
:: BUV TUKUVN 'UL SAŞIL·K'AN bu tügün ol sāşilgān “Bu, daima çözülen (<i>tanḥallu</i>) bir düğümdür.” sāşilgān
:: BUV YB· 'UL TUKUL·K'N bu yip ol tügülgān “Bu, her zaman düğümlenen (<i>mun'aqid</i>) bir iptir.” :: BUV 'AR· 'UL TUT·JIY QA'ŞIY KUVZIY TUKUL·K'N bu ār ol tutçi qāşi közi tügülgān “Bu, her zaman (can sıkıntısından) kaşı çatılı (<i>munzawī</i>) kişidir.” 0 tügülgān
Bu ek (harf. bölüm) – hem <i>ḡayn</i> hem de <i>kāf</i> ile 5 kullanıma sahiptir. 0
(1) Hareketin devamlılığını ve devamlı tekrarlanmasını gösterir. Örnek: BUV 'TUL 'UL BUR·NY YAMUR·FA'N· [dikkat] bu oḡul ol burni tomuryān “Bu, her zaman burnu kanayan çocuktur (<i>dā'im^{an} ya'tarīhi r-ru'āf</i>);” 0 :: BUV 'AR· 'UL 'ADKUV SA'WIN TIRIL·K'N bu ār ol ādgü sāwin tirilgān “Bu, her zaman iyi şanla yaşayan kişidir (<i>dā'im^{an} ya'īṣu fī ṣī ḥasan</i>).”
(2) Hareketin devamını gösteren geçişli sıfat yapmak. Örnek: BUV 'AR· 'UL TUVNIN QURITFA'N bu ār ol tōnin qurityān “Sık sık elbisesini kurutan (<i>kaṭīr at-tajfīf</i>) kişidir.”; 0 :: BUV 'AR· 'UL SUWSUT SUMUR·KA'N· bu ār ol sūwuy sümürgān

G

[I. 432/525]

262

“Bu, suyu yudumlayan (<i>'abdā'</i>) kişidir.” Başka bir şeyi sömüren için de böyle denir.
(3) Sıfatlardan mef'ul oluşturmak. Örnek: BUV 'AR· 'UL QAQIL·FA'N SUQUL·FA'N bu ār qaqilyān soqulyān “Bu, sık sık itilen ve kakılan bir kişidir “Bu, daima bir yerden bir yere sürülen kişidir (<i>kaṭīr^{an} mā yudfa'u wa-yudallu</i>).”; :: BUV 'AR· 'UL YIYR·DIN YIYR·K' SURUL·KA'N bu ār ol yērdin yērkā sürülgān “Bu, daima bir yerden bir yere sürülen (<i>mudaffa'</i>) kişidir.” 0
(4) İstenmeyen bir hareketin sıfatı yapmak. Örnek: BUV KIŞY 'UL SUVZUK 'UNIT·FA'N· bu kişi ol sōzüg unityān “Bu daima söyleyeceğini unutan kişidir (<i>dā'im^{an} yansā</i>);” :: BUV TUKUVN 'UL SAŞIL·K'N bu tügün ol sāşilgān “Bu, daima çözülen bir düğümdür (<i>tanḥallu dā'iman</i>).”
(5) Yukarıdaki anlamlardan hiçbirisini içermeyen basit ad yapmak. Örnek: KAWUR·KA'N· kōwürgān “dağ soğanı (<i>'unşil</i>);” TAWUŞ·FA'N· tawışyān “tavşan (<i>arnab</i>).”
Oğuzlar ve Rüm bölgesinden Çin'e kadar olan göçebeler için devamını gösteren işaret olan <i>kāf</i> ve <i>ḡayn</i> 'i hafiflik olsun diye atarlar. D
Söyleyişte eril dişil sıfatlar arasında bir ayrım yoktur. Cinsiyet sadece metinden bilinebilir.
Benim bahsettiğim her sıfat, gösterdiğim her ölçü, her kurak bu ayrıma özgü değildir. Gerek dört harfli, gerekse daha fazla harf içeren eylemler için de bu kural geçerlidir. Yüce Tanrı dilerse, bu kural sözü uzatmadan yakında anlatılacaktır.

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi harekesiz olan *fa‘lalāl*,¹ kalıbı

J

SUN·DILA’J· sondilāç “Çayır kuşu (<i>şa‘wa</i>).” Atasözü: SUNDILA’J· ’TYŞIY sondilāç ’RM’S ’UR·T·KUVN· ² TM’K sondilāç İşi ärmās örtgün täpmāk “Harman döğmek P çayır kuşunun işi değildir.” 0 Bu söz kuvvetli kişinin işini yapmak isteyen,

[I. 433/526]

263

ama gücü yetmeyen kişi için söylenir. 0
QAR·ΓILA’J· qaryilāç “Gölge (<i>waṭwāt</i>).” QAR·LİFAJ qarliyaç metatezle oluşmuş qaryilāç bir varyasyondur. qarliyaç D

Γ

QAR·ΓALİΓ qaryaliy “Tarāz yakınlarında bir kalenin adı. Kökü: QAR·ΓA’LİΓ qaryaliy qaryāliy ’tir. N

Q

TAMΓALQ tamyaliq “Küçük ibrik (<i>ibriq şayır</i>).” 0 TAMΓALIQ tamyaliq tamyaliq “Bir kişi için ayrılmış masa küçük masa (mā’ida <i>şayıra yuxaşsu bihā r-rajul</i>).” Kökü: TAMΓA’LIQ tamyāliq “damgalı (<i>dū ṭ-ṭābi</i>).” Sebebi hakanların kendilerine özgü olan sofralarını ve ibriklerini damgalamalarıdır. Bunlarda bir kişiye yetecek kadar yiyecek ve içecek bulunur. Sonraları hakandan başkası kullanmasın diye üzerlerine damga vurulmuş (mā’ida <i>mu‘adda li-yūḍa‘a ‘alayhā l-xatām</i>), sonuç olarak TAM·ΓA’LIQ· tamyaliq sözcüğü her küçük sofraya ve ibrik için ad olmuştur. Söyleniş noktalarının yakınlığı dolayısıyla <i>ṣayn</i> ¹ , <i>qāf</i> ² ’a dönüştürülerek daha doğru okunabilir.
SRMJUQ sarmaçuq “Bir tür şehriye (<i>naw‘ aṭriyya</i>).” Bunun hamuru nohut sarmaçuq büyüklüğünde kesilerek yapılır; hasta ve hasta gibi olanlara verilir. 0
SAR·MUSAQ sarmusaq “Sarımsak (<i>tūm</i>).” SARMUSAQ· samursaq metatezle sarmusaq oluşmuş bir varyasyondur. 0 samursaq D
QUR·ΓULUQ quryuluq “Yeğnilik (<i>ṭayş, nazaq</i>).” ² quryuluq
QIZ·LA’MUQ· qizlāmuq “Kızamık, veya benzer sivilceler (<i>al-ḥaṣba wa-buṭūr</i> <i>miṭluḥā</i>).” qizlāmuq
QAŞ·ΓALAQ qaşyalaq “Ördekten küçük bir su kuşu. Manzume: qaşyalaq

TANKDA’ BL’ KURSA’ MINY ’UR·DAK ’AT’R·
 QALW’ KRUB· QAŞ·ΓALAQIY SUWQA’ BAT’R

V

263 1. EY. *fa‘lalālāl*.

1. EY. *qāf*.

2. EY. *az-zaq, an-nazaq* okunur; krş. 13:9.

**tañda bilä körsä mini ördäk ötär
qalwa körüp qaşyalaqı suwqa batär**

Kuşları avlamasını anlatarak diyor ki: “Ördek beni bu sularda³ temrensiz okla gördüğünde[**qaşyalaq** beni gördüğünde vakvaklar;] hemen suya dalar.”

BAL·KULK NA'NK bälgülüg nāñ “Belli şey (<i>bādī zāhir</i>).” Atasözü: BULDA'JIY bälgülüg BUZA'ŦUV 'UKUVZ· 'ARA' BAL·KUVLUK boldāçi buzāyu öküz ara P bälgülüg 0 “Öküz olacak buzağı öküzler arasında bellidir.” 0 Bu söz kendisinden her türlü iyilik beklenen güçlü ve zeki kişi için söylenir. 0
KUZKUNAK· közkünäk Çakıra ve kelere benzer bir kuş. Hava yutarak yaşar közkünäk (<i>tā'ir yušbihu ş-şaqr wa-l- 'azāya wa-yataballayū bi-r-rīh</i>).

[I. 434/528]

264

N

“Kayın, kayınbabalar, güveyiler (<i>al-aḥmā' wa-l-aṣḥār</i>)” için: QADIN QAD·NA'ŦUN qaḍin qaḍnāyun denir. Art arda söylenir.

qaḍnāyun

Bir başka tür.

SAN·DUVA'J· sanduvāç “Bülbül (<i>'andalīb</i>).” Manzume [=523 sanduvāç]

sanduvāç

SAN·DA'¹ QAÇR SUNDILA'J
MAN·DA' TINAR QAR·ŦILA'J
TAT·LIUT 'UTAR SAN·DUVA'J
'RKAK TŠLY JARŠVR [dikkat]

sändä qaçar sondilāç
mändä tinar qarȳilaç
tatliȳ ötär sanduvāç
ärkāk tiši uçruşūr

V

“Yaz ve kışın karşılaşması anlatarak diyor ki: “Yaz kışa: “Yunt kuşu senden kaçır, kırlangıç (*xuṭṭāf*) bende zaman geçirir, bülbül türlü seslerle öter, erkek, dişi bende çiftleşir, der”- yani yazın.

R

MUNDARUV mundaru “İpekle süslenmiş gelin odası (<i>al-ḥajara min al-ḥarīr</i>).” 0 mundaru

Beş Harfliler Bölümünün Sonu

Altı Harfliler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'al alal* kalıbı

K

3. EY. *γudar* (“göl, ufak havuz”), *γuda* (*γudwa*’nın çoğulu, “tan, sabah”); okunur; krş. 131:2.

264 1. D’nin üstündeki iki A sonradan eklendi. (nunlanmayı gösterir, bu yüzden **sändän**).

TIZIL·DURUK tizildürük “Çedik, mest gibi şeylerin ucuna takılan pullar (<i>fulūs ru’ūs al-xulf</i>).” 0 tizildürük
KUZUK·DURUK közüldürük “Göz kamaştırıcı, at kuyruğundan yapılan bir bez közüldürük parçası.” KUZLUK· közlük sözcüğünün bir varyantı. 0 (közlük D)
JANIŞTURK çaniştürük “Fındığa benzer bir meyve (<i>haml šajar</i>), beyaz ve kırmızısı olur, yazın başında yetir ve yenir.” 0 çaniştürük
KUMUL·DURUK kömüldürük “At göğüslüğü (<i>al-labab fīs-sarj</i>).” kömüldürük

Q

SAQAL·DURQ· saqalduruq “İpekten örülen, külahın yere düşmemesi için çene saqalduruq altından geçirilerek bağlanan kaytanın” adı. 0
QALLDURUQ· qalalduruq Erkek adlarındandır. qalalduruq N

Yedi Harfliler Bölümü

ZAR·FUN·JMUVD zaryuñçmūd “Bir çeşit fesleğen (<i>sinjilāf</i>).” Farslar tarafından <i>palang mušk</i> denir. zaryuñçmūd

Salim Adlar Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah’ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

:: QUL TANKRIY KA’ TAB·DIY qul tāñrikā tapdi “Kul Allah’a tapdı (<i>‘abada</i>).” tap-

::

[II. 3/3]

265

’UL XA’N·QA’ TAB·DIY ol xānqa tapdi “O, Hakana hizmet etti (<i>xadama</i>).” Başkasına hizmet etmek de böyledir.
:: ’UL NA’NK·NIY TAB·DIY ol nāñni tapdi “O kaybolan şeyi buldu (<i>wajada</i>).” TABA’R· TAB·M’Q tapār tapmāk .0
:: ’UL QULIN· TAB·DIY ol qulin tāpdi “O kölesini ayağıyla tepti (<i>rakala ... bi-rijl</i>).” tāp- TABA’R TAB·M’K tāpār tapmāk .
:: ’AR· SUWDA’ JAB·DIY ar suwda çapdi “Adam suda yüzdü (<i>sabaha</i>).” çap-
:: ’UL ’AT·NIY JIBIQ· BIR·LA’ JAB·DIY ol atni çipiq birlä çapdi “Atına çubukla yavaşça vurdu (<i>çaraba .. xafj^{an}</i>).”

:: JUMAQ TAT· BUY·NIN JAB·DIY çomaq tat boynin çapdi “Müslümanlar inanmayanların boynunun vurdu (<i>çaraba</i>).” Uygur şivesi. 0	D
:: 'AR· 'AWIN· JAB·DIY är äwin çapdi “Adam evini arı çamurla sıvadı (<i>laṭaxa ... bi-ṭm̄ hurr</i>).” JABA'R· JAB·M'Q çapār çapmāq .	
:: YYJY YKNA' SAB·DIY yīçi yignā sapdi “Terzi iğneye iplik geçirdi (<i>daxxala ... s-silk fñ</i>).”	sap-
:: 'UL QUŞ QANTIN· SAB·DIY ol quş qanatın sapdi “Kuşun kanadını sardı (<i>wasala</i>).” Bir şey kendi cinsinden başka bir şeyle tamamlanamazsa ve de başka bir şeye tamamlanırsa (<i>jabara, waşala</i>) da böyle denir. SABA'R SAB·MA'Q· sapār sapmāq .	
:: 'AR· TUVN QAB·DIY är tön qapdi “Adam elbise çaldı (<i>xasala</i>).” Başka bir şey çalmak da böyledir. :: 'UTLA'NIF YIYL· QAB·DIY oylāniy yel qapdi “Çocuğa yel dokundu (<i>aşāba ... sa'fa</i>).” QABA'R QAB·MA'Q qapār qapmāq . Yel, elbise vb şeyleri uçurursa (<i>habba bi-</i>) da böyle denir.	qap-
:: 'AR· YUQA'RUV QUB·DIY är yoqāru qopdi “Adam yerinden ayağa kalktı (<i>qāma ... min mākanih</i>).” :: TUBIY QUB·DIY tüpi qopdi “Tipi çıktı (<i>habbat</i>).” :: QUŞ QUB·DIY quş qopdi “Kuş kalktı (<i>nahaḍa</i>).” QUBA'R QUB·M'Q qopār qopmāq .	qop-

J

:: 'AR· 'AT· BIJ·DIY är ät biçdi “Adam eti kesti (<i>qaṭa'a</i>).” BIJA'R BJMA'Q biçār biçmāq .	biç-
:: MAN YBA'R SAJ·TIM män yipār saçtim “Ben misk saçtım (<i>naṭartu</i>).” Başkası da böyledir. :: 'UL 'AWKA' SAJ·DIY ol äwkä sūw saçdi “O eve su saçtı (<i>raşša</i>).” SAJA'R SAJ·MA'Q saçār saçmāq .	saç-
:: 'AR· SIJ·DY är siçdi “Adam sıçtı (<i>taṣawwaṭa</i>).” SIJ'R SIJMA'Q siçār siçmāq . Diğer hayvanlar için de böyledir. 0	siç-
:: 'AR· QAJ·DIY är qaçdi “Adam kaçtı (<i>haraba</i>).” QJ'R QJM'Q qaçār qaçmāq . 0	qaç-
:: 'UL MINY QUL·DIY ol mini quçdi “O, beni kucakladı (<i>ānaqa</i>).” QUJA'R QUJMA'Q· quçār quçmāq .	

[II. 5/5]

266

:: 'ÄY· KUVN KAJ·TY ay kün kächti “Ay ve gün geçti (<i>maḍā</i>).” :: 'AR· SUVW KAJ·TY är sūw kächti “Adam suyu geçti (<i>'abara</i>).” Başkası için de böyledir. :: 'AR· KAJ·TY är kächti “Adam geçti (<i>maḍā</i>), öldü (<i>māta</i>).” KAJ'R· KAJ·M'K käçār kächmāk . 0	käç-
:: SUV KUJ·TIY sü köçtü “Asker göçtü (<i>raḥila</i>).” Başkası için de böyledir. KUJA'R KUJM'K köçār köçmāk . 0	köç-
Sert harflerle ilgili olarak, geçmiş zaman ekindeki <i>dāl'</i> ın <i>tā'</i> ya değiştirilmesi ses ahengi açısından tercih edilebilir. Sert harfler şunlardır: sert <i>bā'</i> ¹ sert <i>jīm</i> , <i>qāf</i> ve sert <i>kāf</i> . Bu harfler hariç, geçmiş zaman ekinin doğru okunuşu <i>dāl</i> iledir [bakınız 281-2 G]. Manzume:	G

TUNLA' BLA' KUJA'LIM
 YAMAR₂ SUWIN KAJ'LIM
 TARNKUVK SUWIN 'JA'LM²
 YUWTA' YAFY 'UWLSUVN

tünlä bilä köçälim
 yamar suwin kaçälim
 tärñük suwin içälim
 yuwya yayı uwulsün

V

“Geceleyin göçelim (*nartañilu*); Yamar suyunu geçelim-(o bir dere); sızan, kaynayan sudan içelim; yufka düşman elimizde didik didik olsun.”

R

:: 'UL 'AWKA' BAR·DIY ol äwkä bardi “O eve gitti (<i>qahaba</i>).” Başkası da böyledir. bar- BARIYR· BAR·MA'Q barır barmāq. 0	
:: 'UL YANJUQ 'AIZIY BUR·DIY ol yançuq ayzı bürdi “O çantanın ağzını büzdü (<i>zawā</i>).” Pantolon uçkuru vb. şeyleri bağlamak için de böyle denir. BURA'R· BURMA'Q bürār bürmāk.	bür-
:: YIBA'R· BUR·DIY yipār burdi “Misk koktu (<i>fāhat</i>).” Herhangi güzel kokulu bir şeyin kokması (<i>taḍawwa'a</i>) da böyledir. :: SUVW ₂ BUR·DIY sūw burdi “Su buğulandı (<i>irtifa'a</i>).” BURA'R· BURMA'Q burār burmāq. 0	bur-
:: 'AR· YUQA'RUV TUR·DIY är yoqāru turdi “Adam ayakta durdu (<i>qāma</i>).” :: TUM'N TUR·DIY tumān turdi “Duman yükseldi (<i>hāja</i>).” TURUR· TUR·MA'Q turur turmāq.	tur-
TURUR· turur Bu geniş zamanda kullanılan bir eylemdir, geçmiş zaman veya masdar değil. Anlamı “odur” (<i>huwa</i>).	(turur)

[II. 6/7]

267

Örnek: :: 'UL TA'Š TURUR· ol tāš turur “o bir taştır (<i>annahu ḥajar^{um} huwa</i>).” :: 'UL QUŠ TURUR· ol quš turur “O kuştur.” Bu konuşmada bir kopuladır (<i>šila</i>). O Arapça'ya <i>yanbayī</i> (“o zorunludur”) sözcüğüdür, geçmiş zaman ve masdarı yoktur. 0	G
:: 'UL BITIK TUR·DIY ol bitig turdi “O kitabı dürdü (<i>ṭawā</i>).” TURA'R TUR·MA'K tūr- tūrār türmāk. 0	tür-
:: 'UL SAR·DIY ol sārdi “O bir şeyler hakkında sabırlı oldu (<i>ṣabara</i>).” SARA'R· SAR·MA'K sārār särmāk. 0	sār-
:: 'UL 'AT· SUR·DIY ol at sürdi “O at sürdü (<i>sāqa</i>).” Başka şeyler için de böyledir. sür-	sür-
:: 'AR· 'ITIF SUR·DIY är itiy sürdi “Adam köpeği kovdu (<i>ṭarada</i>).” SURA'R SUR·MA'K sūrār sürmāk. Bir Beyin bir kimseyi bir şehirden bir şehire sürmesi (<i>ajlā</i>) de böyledir. SUR·DIY sürdi. 0	sür-
:: XA'N SUVSIN· QUR·DIY xān sūsin qurdi “Han askerini topladı (<i>jama'a</i>).” :: X'N JUVA'J· QUR·DIY xān çuvāç qurdi “Han, çadır kurdu, çadırını açtı (<i>ḥalla, našara</i>).” ¹ QURA'R· QUR·MA'Q· qurār qurmāq.	qur-

2. Kenarda sonradan yazılmış: 'IJA'LIM.

267 1. “hakanın otağı” sözcüğü kenara sonradan eklendi.

:: 'AR· YIYRIK QIR·DIY är yērig qirdi “Adam yeri kazdı (<i>qašara</i>).” QIRA'R· QIR·MA'Q qirār qirmāq. 0	qir-
:: 'AR· YA' QUR·DIY ar ya qurdi Adam yayı kurdu (<i>wattara</i>).” QURA'R· QUR·MA'Q qurār qurmāq. 0	qur-
:: 'AR· YIB· KAR·DIY är yip kādri “Adam ipi gerdi (<i>madda</i>).” :: Başkası da böyledir. kār-BAK YUVL KAR·DIY beg yöl kārdi “Bey ² yol kapattı (<i>madda</i>).” Bunun anlamı Beyin düşmandan sakındığından tanımadığı kimselerin geçmesini önlemek için yola adam yerleştirmesidir 0	kār-
:: 'IT· KARDIY it kārdi “Köpek ürdü (<i>nabaḥa</i>).” Qarluq şivesi. KARA'R· KAR·MA'K kārār karmāk. 0	D
:: 'L MNY KRDIY ol māni kōrdi “O beni gördü (<i>ra'ā</i>).” KUR'R KURM'K kōrār kōrmāk. : Atasözü [=506 yüz]: YUVZKA' KUR·MA' AR·DAM TILA' yūzkā kōrmā ārdām tilā 0 “Yüze bakma ³ , insanda fazilet, erdem ara.”	kör- P
:: 'UL 'AWK' KIR·DIY ol āwkā kirdi “O eve girdi (<i>daxala</i>).” Başkası da böyledir. KIRUR KIR·MA'K kirür kirmāk.	kir-

Z

:: 'AR· TUM·LIF·DIN BAZ·DIY är tumliḏdin bāzdi “Adam soğuktan titredi (<i>irta'ada</i>).” BAZA'R· BAZ·MA'K· bāzār bāzmāk.	bāz-

[II. 8/8]

268

:: 'UL 'AW· BUZ·DIY ol āw bozdi “O, evi yıktı (<i>hadama</i>).” BUZA'R BUZMA'Q bozār bozmāq. 0	boz-
:: KAYIK TAZ·DIY kāyik tāzdi “Geyik kaçtı (<i>fara</i>).” TAZ'R· TAZMA'K tāzār tāzmāk. 0	tāz-
:: BAK 'IYLIN TUZDIY beg ēlin tūzdi “Bey ilini, ülkesini düzeltti (<i>suwwā</i>).” :: 'UL YIYRIK· TUZDIY ol yerig tūzdi “O yeri düzeltti (<i>suwwā</i>).” TUZ'R TUIZMA'K tūzār tūzmāk.	tūz-
:: 'UL YINJUV TIZDIY ol yinçü tizdi “O, inci di dizdi (<i>naḏama</i>).” Bir kimse söz dizdiği (<i>naḏama</i>) zaman da böyle denir :: 'UL SUVZ TIZDIY ol sōz tizdi. TIZA'R TIZMA'K tizār tizmāk. 0	tiz-
:: YAFIR·LIF 'AT· JIŽDIY yayirliḡ at çizdi “Yagırı olan at, binilmek istendiğinde gocundu (<i>infaxaḏa</i>).” ¹ Sirtına yagır bulunan her hayvan sirtına yük yüklenmek istendiğinde böyle yapar. JIŽA'R JIŽMA'Q çizār çizmāq. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. 0	çiz-

2. EY. *ar-rajul al-amīr*.3. EY. *lā yunḏar, lā tanḏur* okunur.

:: 'URA'ΓUT YIB· JUIŽDIY urāyut yip çözdī “Kadın ip çekti, uzattı (<i>jaçabat</i>).” İp ve koyun bağırsağı gibi çekilince uzatılan her şey için böyle denir. JUŽ'R· JUŽMA'K çöžār çözmāk . İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile. 0	çöz-
:: 'UL SUVW SUŽDIY [dikkat] ol sūw süzdī “O, su süzdü (<i>şaffa</i>).” SUZA'R· SUZMA'K süzār süzmək . 0	süz-
:: YA'Γ SIZ·DIY yāy sizdi “Yağ eridi (<i>dāba</i>).” :: KUVN SUZ·DIY kūn sizdi “Güneşin ilk ışıklar görüldü (<i>badā qarn aš-šams</i>):: SUKAL SIZ·DIY sökāl sizdi “Hasta zayıfladı (<i>indaqqa, taḏā'ala</i>).” SIZA'R SIZ·MA'Q sizār sizmāq .	siz-
:: 'AR· 'ARIQ QAZDIY ār ariq qazdi “Adam ark kazdı (<i>ḥafara</i>).” Başkası da böyledir. :: 'AT· QAZDIY at qazdi “At çamışlandı ve ön ayaklarıyla yeri kazdı (<i>ḥafara</i>).” QAZA'R QAZ·MA'Q qazār qazmāq .	qaz-
:: 'UL YIYRIK KAZ·DIY ol yērig kāzdi “O, yeryüzünü dolaştı, gezdi (<i>naqqaba l-arḏ wa-tāfa fīhā</i>).” KAZA'R· KAZMA'K kāzār kāzmāk .	kāz-

S

:: 'ANY BUR·T· BAS·DIY ani bürt basdi “Onu kabus bastı (<i>jaṭama</i>).” :: BAK 'IYL BAS·DIY beg ēl basdi “Bey vilayet bastı ve ülkesini düzenledi (<i>qahara, sawwā</i>),”	bas-

[I. 10/10]

269

Sanki üzerlerine “çöktü (<i>jaṭama</i>).” :: BAKNIY YAΓY BAS·DIY begi yaḡi basdi “Düşman gece saldırısıyla beyi bastı (<i>bayyata</i>).” :: 'AR· QIYZIΓ BAS·DIY ār qīziy basdi “Adam kızın üzerine çullandı (<i>tasannama</i>).” :: 'IT· KAYIK·NIY BAS·DIY it kāyikni basdi “Köpek avı yakaladı ve yıktı (<i>axaḏa ... fa-şara'a</i>).” BASA'R· BAS·MA'Q basār basmāq . 0	
:: 'AR· QULIN BUS·DIY ar qulin bösdi “Adam kölesini çok fena dövdü (<i>ḏaraba ... mubāliyan fīhi</i>).” BUSA'R· BUS·MA'K bösār bösmāk . 0	bös-
:: BAK YAΓIYQA' BUS·DIY beg yaḡiqa busdi “Bey düşmanı beklemek için pusuya yattı (<i>daxala fī kamīn</i>).” BUSA'R BUS·MA'Q busār busmāq . 0	bus-
:: 'AR· QUS·DIY ār quşdi “Adam kustı (<i>qā'a</i>).” Başkası da böyledir. QUSA'R· QUSMA'Q qusār qusmāq . BUDUT QUS·DIY boḏuy quşdi “Boya soldu (<i>naşala</i>).” anlamı da vardır. 0	qus-
:: QABUT 'NIK 'DA'QIN QIS·DIY qapuy anig aḏāqin qisdi “Kapı (adamın) ayağını kısırdı (<i>daḡaṭa</i>).” Bir şeyin başka bir şeye sıkışması da böyledir.	qis-
QISA'R· QIS·MA'Q qisār qismāq .	
:: 'UL 'ANIK TUVN·LUQIN QIS·DY ol anig tōnluqin qisdi “O, onun elbisesinden izinle parça kesti (<i>naqaşa min ijrā'ihī l-marsūm li-t-tawb</i>).” İzinle kesilen başka şeyler (<i>muni'a min marsūmihi</i>) için de böyle denir.	
:: 'UL YIΓA'J KAS·DY ol yiḡāç kāsdi “O odun kesti (<i>qaṭa'a</i>).” Başkası da böyledir. KASA'R· KS·MA'K kāsār kāsmāk . Atasözü: 'UY·ΓUR YΓA'J 'UZUVN· KAS· TAMUR QIS·ΓA' KAS· uyyur yiḡāç uzun kās tāmür qisḡa kās 0 “[Ey Uygur!]	kās-

ağacı kestiğin zaman uzun, demiri kestiğin zaman kısa kes.”- çünkü demir uzatılabilir. Onlar [Uygur] her gün bağırp çağırın, öğretici şeyler söyleyen tellala sahiptir. ¹ 0	
:: 'UL 'ANDIN KUS·DIY ol andin küsdi “O, onunla küstü (<i>'ataba 'alayhi wa-a'raḍa 'anhu</i>) KUSA'R· KUS·MA'K kūsār küsmāk . Oğuz şivesi.	küs- D

Š

:: MAN BUV 'IYŠDIN BUŠ·DUM mān īdšin bušdum “Ben bu işten sıkıldım (<i>dijirtu</i>).” BUŠMA'Z MAN BUŠMA'Q busmāq mān, bušmāq . Atasözü: BUŠMASA'R ² BUVZ QUŠ TUTA'R· 'YW·MASA'R ² 'URV NK QUŠ TUTA'R bušmasa bōz quš tutār, ēwmāsā ürūṅ quš tutār 0 “Avcı sıkılmazsa boz kuş tutar, acele etmezse beyaz kuş tutar.” ³	buš- P

[II. 11/12]

270

Bu söz birilerine amacına ulaşmak için sabırlı olması gerektiğini öğütlemek amacıyla söylenmiştir. 0	
:: 'AŠAJ· BIŠ·DIY eşiç bišdi “Çorba pişti (<i>adrakat al-qidr wa-ṭubixat al-maraqa</i>).” :: Y ² MIŠ BIŠ·DIY yēmiš bišdi “Yemiş, meyve oldu (<i>naḍḍjat</i>).” :: 'AR· QMIZ BIŠ·DIY är qimiz bišdi “Adam kımızı uygun kıvama getirmek için salladı (<i>ḥarraka ... li-yudrika</i>).” BIŠ·MA'Z BIŠMA'Q bišmāz bišmāq .	biš-
:: 'SIJ TAŠ·DIY eşiç tašdi “Tencere taştı (<i>fārat ... wa-fāḍat</i>).” :: SUVF TAŠ·DIY sūw tašdi “(Bir nehrin, bir kanalın) suyunun taşması (<i>fāḍa</i>).” da böyledir. TAŠA'R TAŠMA'Q· tašār tašmāq . 0	taš-
'UL MANK' TUŠDIY ol maṇa tušdi “O, benimle karşılaştı (<i>laqiya ... wa-ra'ā</i>).” TUŠA'R· TUŠMA'Q· tušār tušmāq .	tuš-
:: 'AR· 'ATIN· TUŠ·DIY är attin tüšdi “Adam attan indi (<i>nazala</i>).” :: 'AR· TA'M·DIN TUŠ·DIY är tāmḍin tüšdi “Adam duvardan düştü (<i>saqaṭa</i>).” Attan veya başka bir yerden düşen için de böyle denir. TUŠA'R TUŠMA'K tušār tüšmāk . Manzume: [=336 kāwil]:	tüš-

TAK·RA' 'ALIB· [dikkat] 'AK·RALIM
'ATIN TUŠB· YUK·RA'LIM
'ARS·LAN LAYUV KUK·RALIM
KUVJY 'ANIN KAWLSUVN

tāgrā awip āgrālim
attin tüšüp yūgrālim
arslanlayu kökrālim
kūçi anin kāwilsūn

V

“Düşmanı çevirelim, kuşatalım; attan inerek gayretle yaya olarak saldıralım; arslan gibi kükreyelim; öyle ki bu durumdan düşman zayıflasın.” Atasözü: 'IYWAK SINKA'K P

- 269 1. EY. *ḥukm* (ünlü işareti sonradan yazılmıştır), *ḥukam* okunur.
2. R sonradan eklenmiştir. S'nin üstünde kırmızı bir cezm işareti var.
3. Boz “gri” anlamında; “beyaz şahin” 166:17'deki gibi **ürūṅ** quš ifadesine gönderme olmalıdır (Ama krş. 53 **aq at** “griy at.”).

SUVTK' TUŠUVR· ēwāk siṇāk sūtkā tūšūr 0 “İven sinek süte düşer,” ve ölür.
Bu söz acele eden kimseleri uyarmak için söylenmiştir. 0

:: 'AR· 'ATIN KIŠAN SAŠ·DIY ¹ är attin kišan säšdi “Adam attan köstek çözdü (<i>ħalla</i>).” Herhangi bir şeyi bağından çözmek de böyledir. SAŠ'R SAŠMA'K säšār säšmāk. 0	säš-
:: 'UL QUVY·QA' 'AJ·KUV QUŠ·DIY ol qōyqa āčkü qošdi “O koyuna keçi kattı (<i>qarana</i>).” Bir şeye başka bir şey katmak da böyledir. :: 'UL YIYR· QUŠ·DIY ol yīr qošdi “O şiiir besteledi (<i>naẓama</i>).” QUŠA'R· QUŠ·MA'Q· qošār qošmāq.	qoš-

I

:: 'UL 'AR·NY BUṬDIY ol ärni boydi	

[II. 13/14]

271

“O adamı boğdu (<i>xanaqa</i>).” BUṬA'R BUṬM'Q boyār boymāq. 0	
:: KUVN TUF·DIY kūn tuydi “Güneş doğdu (<i>ħala'at</i>).” :: 'UTUL TUF·DIY oγul tuydi “Çocuk doğdu (<i>wulida</i>).” Atasözü: MUVŠ· 'UTLY MUYA'VU TUṬA'R· mūš oγli muyāvu tuyār “Kedi yavrusu anası gibi miyavlar” [harf. Kedi yavrusu miyavlayarak doğar]. Bu söz babasına benzeyen oğlan çocukları için söylenir. TUṬA'R TUṬMA'Q tuyār tuymāq.	tuy- P
:: 'UQ ¹ BŠAQIN TA'Š TIṬ·DIY oq başaqin tāš tiydi “Taş ok temrenini körleştirdi (<i>kallala, aḏhabat hidda</i>).” TIṬA'R· TIṬ·MA'Q tiyār tiymāq. 0	tiy-
:: 'UL TURKA'K JIṬ·DIY ol türgāk çiydi “O bohçayı bağladı (<i>šadda</i>).” Başkası da böyledir. JIṬA'R JIṬM'Q çiyār çiyimāq. 0	çiy-
:: 'AR· QUVY· SAṬ·DIY är qōy saydi “Adama koyunu sağdı (<i>ħalaba</i>).” Başkası da böyledir. SAṬA'R SAṬM'Q sayar sāymāq.	say-
:: 'UL QUVY· DAN QURUT· SAṬ·DIY ² ol qōydan qurut suydi “O koyunun sütünden kuru yoğurt elde etti (<i>ittaxaḏa... l-aqiṭ</i>).” SUṬA'R SUṬ·MA'Q suyār suymāq Kökü: SUṬUR·DIY ³ suṭurdi [309].	suy-
:: BUV SUVZ KUNKUL·KA' SIIṬ·DIY bu sōz köñülkā siydi “Bu söz gönle tesir etti (<i>naja'a ... fī</i>).”	siy-
:: 'UVN· QA'B·QA' SIIṬDIY ūn qāpqa siydi “Un kaba sığıdı (<i>was'a</i>).” Diğer şeyler de böyledir. SIIṬA'R· SIIṬM'Q siyār siymāq.	

W

270 1. Kenardaki tam sözcük sonradan yazılmıştır.

271 1. 'UQ kırmızıyla eklendi (asıl yazıcı tarafından).

2. A, U'dan değişti.

3. U'nunki A'dan değişti (ya da A'ya).

:: 'UL 'ATIK SIYŞ-QA' TAWDIY ol ätig sişqa täwdi “O, eti şişe dizdi (<i>naẓama</i>).” Diğer şeyler de böyledir. TAW'R TWM'K tāwār täwmāk.	tāw-
:: 'UL MANY SAW·DIY ol māni säwdi “O beni sevdi (<i>aḥabba</i>).” SAW'R SAWM'K sāw-sāwār säwmāk. Atasözü: [=521 <i>tayyān</i>]: TAY·FA'N: YUKUR·KANI ⁴ TIL·KUV P SAWM'S: tayyān yügrükin tilkü säwmās “Tilki tazı köpeklerinin hızlı koşanını sevmez”- çünkü o onu yakalar. Bu söz arkadaşları arasında erdemleri ile ün salan kimse için söylenir. Arkadaşları onu çekemezler, ona karşı hınç beslerler. 0	sāw-
:: 'IT· KAYIK·NY QUWDIY it käyikni qowdi “Köpek geyiği kovaladı (<i>ṭarada</i>).” Arkasından koşularak yakalanan başka	qow-

[II. 14/16]

272

şeyler (<i>ṭarada ... wa-ya'dūfī'atır</i>) için de böyle denir. QAWA'R· QAW·MA'Q qowār qowmāq. 0	
:: 'AR SUWZUK· KAW·DIY ar sōzūg kāwdi “Adam sözü geveledi (<i>talajjaja ... fīkalām</i>).” Bu ifadedeki asıl anlamı: TAN·JUVNIY KAW·DIY tančūni kāwdi “lokmayı ağzında geveledi (<i>lāka ... wa-lam yabtali</i>).” KAWA'R· KAWMA'K kāwār kāwmāk.	kāw-

Q

:: 'UL MANKA' BAQ·DIY ol maña baqdi “O, bana baktı (<i>naẓara</i>).” BAQA'R BAQMA'Q baqār baqmāq. 0	baq-
:: 'UL 'ADAQIN· BUQDIY ol adāqin boqdi “O ayağını topladı (<i>ḍamma ilā nafsihi ... ba'da mā kana mabsūṭan</i>).” BIQA'R BUQM'Q boqār boqmāq. 0	boq-
:: 'UL QA'B-QA' 'UVN· TIQ·DIY ol qāpqa ün tiqdi “O kaba un tıktı (<i>šadda</i>).” Herhangi bir şeye tıkarak bastırarak konulan şey (<i>uxdila ... bi-šidda rakl wa-ḍayṭ</i>) için de böyle denir. Bu yüzden “tanelere birbirine sıkışan üzüme (<i>mutarākim al-ḥabbāt</i>)”: TIQ·MA' UZUM· tiqma üzüm denir.	tiq-
:: 'AR· BURUN·DUQ BUT·LUVQA' TAQ·DIY är burunduq butluqa taqdi “[Adam] yuları burun yumuşağına bağladı (<i>šadda</i>).” ¹ Oğuz şivesi. Başka bir şeye bağlanan ip için de böyle denir. TAQA'R TAQM'Q taqār taqmāq.	taq- D
:: 'UL SUVZUK· 'ANIK QULA'QA' JAQ·DIY ol sōzūg anig qulāqqa çaqdi “O, sözü onun kulağına eriştirdi (<i>ballaya</i>).” Oğuz şivesi. :: 'UL 'IKY KŞIY 'ARA' JAQ·DIY ol ekki kişi ara çaqdi “O, iki kişinin arasını açtı (<i>ayra</i>).” :: 'UL JAQ·M'Q JAQDIY ol çaqmaq çaqdi “O, çakmak çaktı (<i>qadaḥa</i>).” JAQA'R· JAQM'Q çaqār çaqmāq. Sonraki hem ad hem de mastardır.	çaq- D
:: QUŞ JUQDIY quş çoqdi “Kuş kondu (<i>inqaḍḍa</i>).” JUQA'R· JUQM'Q çoqār çoqmāq. Manzume:	çoq-

4. *Tašdid* (~) sonradan eklendi.272 1. EY. *al-wars* (?), belki *al-xašāš* için hatalı; krş. 216 **butlu**.

'ARAN· QAMUṬ AR·TADIIY NA'NK LAR· 'UDV
TAWA'R KRUB 'USN [dikkat] LAYUV 'AS· KA' JUQA'R

V

ärän qamuy artadi nāḡlär uḡu
tawar körüp üsläyü äskä çoḡār

“Mala düşkünlük yüzünden halkın ahlakı bozuldu; bir mal gördüklerinde kartalın leşe saldırması gibi saldırılar.” 0

[II. 16/17]

273

:: 'AR· 'AWDIN JIQ·TY är äwdin çiqti “Adam evin dışına çıktı (<i>xaraja</i>).” Başkası da böyledir. Atasözü: [= 495 kūç]: KUVJ· 'AL·DIYN KIR· SA' TURUV TUNK·LUK TAN· JIQA'R· kūç eldin kirsä törü tünluktän çiqār “Şiddet evin kapısından girdi mi, adalet ve hal pencereden çıkar.” 0	çiq-
:: MAN· 'ANY 'WK' SUQ·DUM· män ani äwkä suqḡum “Ben, onu eve soktum (<i>adxaltu</i>).” “Sapı baltaya sokmak gibi bir şeyi başka bir şeye sokmak (<i>adxalta ... bi-šidda</i>) da böyledir. :: 'AR· TUVZ SUQ·DIY är töz soḡdi “Adam tuz döḡdü (<i>daqqa</i>).” :: QUŞ· MANK· SUQ·DIY quş mäh soḡdi “Kuş tane topladı (<i>laḡaḡa</i>).” :: 'ANIY YILA'N SUQDIY ani yilän soḡdi “Onu yılan soktu (<i>ladayāt</i>).” Oḡuz şivesi. SUQA'R· D SUQM'Q soḡār soḡmāḡ .	suq- soḡ-
:: 'UL 'UZUM SIQ·DIY ol üzüm siḡdi “O üzüm sıkı (<i>aḡara</i>).” Başkası da böyledir. SIQ·DIY SIQM'Q siḡdi siḡmāḡ . 0	siq-

K

:: 'UL MANIY KURUB· BUK·DIY ol mäni körüp bükdi “O beni gördüğünde saklandı (<i>laḡi'a bi-l-arḡwa-nxafaḡa mutakammin^{an}</i>).” :: 'UL 'AŞ DİN BUK·DIY ol ašdin bükdi “O midesini yemekle doldurdu (<i>šabi'a ... ḡattā sa'ima wa-bašima</i>).” :: 'UL TAW'RQ' BUK·DIY ol tawārqa bükdi “Onu gözü mala doydu (<i>imtala'a 'aynuhu</i>).” BUKA'R BUK·M'K bükār bükḡmāk . 0	bük-
:: 'UL SUVWUF· BUK·DIY ol sūwuy böḡdi “O suyu bir engelle durdurdu (<i>qarā ... wa-jama'a ... bi-sikr intaxaḡa lahu</i>).” :: BAK· SUVSIN BUK·DIY beg sūsin böḡdi “Emir askerlerini topladı (<i>jama'a</i>).” BUKA'R· BUK·MA'K böḡār böḡmāk . Ordu kalabalık olduğunda suya benzetilir; bu yüzden :: SUVF 'AQTIY sūw aḡti “Su aktı,” ve: SUV 'AQ·TIY sū aḡti “Ordu aktı.” 0	böḡ-
:: 'UFLA'N SUVW TUK·DIY oylän sūw tökdi “Genç su döktü (<i>arāḡa</i>).” Atasözü: 'UFLA'N SUVF TUKA'R· 'ULUF· YA'NIY SINUVR· oylän sūw tökār, uluy yāni sinūr 0 “Genç su döker ve büyüḡün	tök- P

[II. 17/19]

274

bir yanı incinir.” Bu söz küçüḡün yaptığı bir fenalık sonrası büyüḡün zarar görmesi halinde söylenir. 0

:: 'UL 'AWKA' TAK·DIY ol äwkä täḡdi “O eve ulaştı (<i>balaya</i>).” TAKYR TAKMA'K täḡir täḡmāk . Atasözü: 'IYWAK 'AWKA' TAKMA'S· ēwāk äwkä	täḡ- P

tāgmās “Acele eden kişi eve ulaşamaz” – çünkü o yürürken atını yorar, yardım alamaz ve boynu bükük kalır. Bu söz yavaş hareket edenlere öğüt olsun diye söylenmiştir. Manzume:

’AT·ΓALIR· ’UQ·NIY ’AZA’Q· **atyalir oqni azāq** V
TAKMADIY BUV SA’W ’UŞA’Q· **tāgmādi bu sāw uşāq**

“Bu koğuculuk bana ulaşmadı, o oynak kadın beni bilinmeyen bir yerden gelen bir okla vurmak istiyor.”

[O koğuculuk yaparak bana ok atmak isterdi,
Ama bu söz bana ulaşmadı anlamındadır.]

:: ’AR· TUKUVN TUKDIY ār tūgūn tūgdi “Adam düğümü bağladı (<i>‘aqada</i>).” tüg- Başkası da böyledir. TUKA’R TUK·M’K tūgār tūgmāk. Atasözü: TILIN· TUK·MIŞ·NIY P TYŞIN· YAZMA’S· tilin tūgmışni tışin yazmās 0 “Dil ile bağlanan dişle çözülmez.” Bu söz sözünü tutması söylenen bir kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0	
:: ’AR· TUVN· TIK·DIY ār tōn tikdi “Adam elbise dikti (<i>xāṭa</i>).”:: ’ATİΓ YILA’N tik- TIK·TIY atıy yilān tikti “Atı yılan soktu (<i>lasa’at</i>).” 0 Yengeç soksa da böyle denir. :: ’AR· YİΓA’J· TIK·DIY ār yiyāc tikdi “Adam ağaç dikti (<i>yarasa</i>).” Dikilen diğer şeyler (<i>naşaba qā’im^{an}</i>) için de böyle denir. TIKA’R TIK·M’K tikār tikmāk. Atasözü: P TIK·M’KIN·J’ ’UNM’S· TILA’MAKIN·J’ BULMA’S· tigmāginçā önmās tilāmāginçā bulmās “Ağaç dikilmedikçe bitmez, bunun gibi dilek aranmadıkça bulunmaz.” Bu söz bir işi gerçekleştirmek için emek sarf edilmesi gerektiğini öğütlemek amacıyla söylenmiştir. 0	
:: ’UL BITIK JAK·DIY ol bitig çākdi O kitabı noktaladı (<i>naqaṭa</i>).” :: ’UL ’ATIN çāk- JAK·DIY ol atin çākdi “O atın damarından kan aldı (<i>faşada</i>	

[II. 19/21]

275

‘<i>irq</i>’). JAK’R KAKM’K çākār çākmāk. 0	
:: ’UL BAK·KA’ JUK·DIY ol begkā çökdi “O emirin önünde diz çöktü (<i>jatā</i>).” çök- Başkası da böyledir. :: TAWAY JUK·DIY tewe çökdi “deve diz çöktü (<i>baraka</i>).” :: TAMUR SUWDA’ JUK·DIY tāmür suwda çökdi “demir suyun dibine çöktü (<i>rasaba</i>).” Başkası da böyledir. JUKA’R· JUK·M’K çökār çökmāk.	
:: ’UL TARKA’K· BA’TIN JAK·DIY ol tūrgāk bāyin çigdi “O paketin bağını sıkıca çig- bağladı (<i>şadda</i>).” Başkası da böyledir. JK’R JKM’K çigār çigmāk.	
:: ’UL YAM’Γ SOK·TY ol yamāy sökti “O, (elbisesinden) yama söktü (<i>naqaṭa</i>).” :: sök- ’UL ’AWIN· SUKTIY ol āwin sökti “O evini veya çadırını söktü (<i>naqaṭa</i>).”¹ :: ’UL BAK·KA’ SUK·TIY ol begkā sökti “O emirin önünde diz çöktü (<i>jatā</i>).” Başkası da böyledir. Bu yüzden :: SUKA’ ’ULTUR· sökā otur “diz üstü otur.” denir. SUK’R SUKM’K sökār sökmāk.	

275 1. “veya onun binası” mısranın üstüne eklendi (asıl kopya), *wa-bināhu*, belki de *wa-banāhu* okunur “ve o onu tekrar inşa etti.”

2. A ve *elif* (‘) çizildi ve Y sonradan eklendi (ör., aslında TAL’R, TALIYR· **tālīr**’e değişti.

:: 'AR· 'URA·TUT·NIY SIK·TY **är urāyutni sikti** “Adam kadınla cinsel ilişkiye girdi (*jāma‘a*).” SIK'R SIKM'K **sikār sikhāk.** **sik-**

L

:: 'UL YAR·MA'Q· BUL·DY **ol yarmāq buldi** “O, para buldu (*wajada*).” Başkası da **bul-**
böyledir. BULVR· BULMA'Q **bulūr bulmāq.**

:: 'UL BILIK BILDIY **ol bilig bildi** “O, akıl, bilgi ve hikmet öğrendi (*'arafa*).” Diğer **bil-**
şeyler de böyledir. BILIYR· BILMA'K **bilūr bilmāk.**

Aryu halkı *lām*'dan sonra *ḍamma* ile BILUVR· **bilūr** derler, diğerleri burada onlarla aynı D
fikirde değiller. 0

:: 'AR· TA'M· TAL·DIY **är tām tāldi** “Adam duvarı deldi (*ṭaqaba*).” Başkası da **tāl-**
böyledir. :: 'UL 'UT·LA'QI' SAḠ·LIQA' TALIDIY **ol oylāqiy sayliqqa tāldi** “O, oğlağı
süt veren keçiye kattı (*ḍamma ... li-tarḍa'a*).” Bu durum keçi az süt verdiğinde, öldüğünde
veya süt emen oğlağın arkaya kaldığında söz konusudur. TALİAYR·² TALİAMA'K **tālār**
tālmāk. 0

:: 'AR· TUBIQ·NIY 'AD·RIY BILA' TULDY **är topiqni aḍri bilä taldi** “[Adam] **tal-**
topa çatal değnekle vurdu (*ḍaraba*).” Bu Türklerde bir oyun çeşididir. Bir oyuncu oyuna
kendisinin başlamasını istediğinde yukarıda anlatıldığı şekilde topa vurur.

[II. 20/23]

276

Çelik çomak oyununa (*ḍarb al-qāl wa-l-qula*).” dahi böyle denir. TAL·DIY **taldi.**
TALA'R TLM'Q **talar talmāq.** 0

:: 'AR· YARIN·DA'Q· TILDIY **är yarindāq tildi** “Adam kayışı kesti (*qadda*).” **til-**
Uzunlamasına kesilen bir şey (*ṣaqqa ṭūl^{an}*) için de böyle denir. TILA'R· TIL·MA'K **tilār**
tilmāk. 0

:: 'UL 'ANY JAL·DY **ol ani çaldi** “O, onu yendi (*ṣara'a*).” :: 'UL SUVZUK MANIK **çal-**
QULA'QA' JAL·DIY **ol sōzūg mänig qulāqqa çaldi** “O kulağıma bağırarak bir şeyler
söyledi (*summa'a*).” Atasözü: JAQ·SA' TUT·NUVR· JAL·SA' BILNUVR **çaqsa tutnūr** P
çalsa bilnūr 0 “çakmak çakılrsa ateş çıkar, söz duyulsa (*usmi'a*) dilek anlaşılır.” ::
TUVNUF· TA'Š· 'UVZA' JAL·DIY **tōnuṣ tāš ūzā çaldi** “(Çamaşırıcı) elbiseyi taş
vurdu (*ḍaraba*).” Manzume:

'IATIM TVTB· QUDİY JALDIY
'ANIK TVSIN QIRA' YUL·DY
BAŠIN 'ALIB· QUDİY SAL·DIY
BUTUZ 'ALIB· TUKAL BUTDIY

itim tūtup qoḍi çaldi
anig tūsın qira yuldi
bašin alip qoḍi saldi
boyuz ilip tūkāl boydi

V

“Köpeği anlatarak diyor ki: “O [harf. Benim köpeğim] (kurdu) yakaladı, onu yendi (*ṣara'a*);
onun tüylerini yoldu; ve onu arkaya attı, sonra boğazını ısırды, boğdu.” JAQ'R JAQM'Q
[dikkat; krş. 272 **çaq-] çalār çalmāq.** 0

:: 'UL MANK' TUVNIN SAL·DIY ol maña kişidä altun saldı “O bana elbisesiyle işaret etti (<i>lama'a</i>).” :: 'UL MANK' KIŞY DA' 'ALTUN SAL·DIY ol maña kişidä altun saldı “O bana bir kişi ile altın gönderdi (<i>axraja lî 'alā insān dahab^{an}</i>).” :: SUVW YİFA'JİF SALDY sūw yiyaçiy saldı “Su ağacı topladı (<i>lafaža</i>).”¹ Başkası da böyledir. SALA'R SALM'Q salār salmāq. Bir kişi uzaktan eliyle işaret yapıyorsa (<i>awwa'a</i>) da böyle denir.	sal-
:: 'AR· KIYDIN QAL·DIY ār kēdin qaldı “Adam arkada kaldı (<i>baqiya</i>).” :: 'UL 'UYUVN· DA' QAL·DIY ol oyūnda qaldı “O yarışta geride kaldı (<i>turika</i>).”² Kalan (<i>baqiya</i>) ve bırakılan (<i>turika</i>) diğer şeyler için de böyle denir. Atasözü: [=542 törü]: 'IYL QAL·DIY TURV QAL·MA'S· ēl qaldı törü qalmās 0 “İl terk edilir, ama gelenek terk edilmez.” Bu söz geleneklere uygun hareket edilmesi için öğüt olarak söylenmiştir.	qal-

[II. 21/25]

277

QALIYR· QALIMA'Q qalīr qalmāq .	
:: 'UL MANDIN· NA'NK· QUL·DY ol mändin nāñ qoldı “O benden bir şey istedi (<i>sa'ala</i>).” QULUVR QULM'Q qolūr qolmāq. 0	qol-
:: 'AR· 'YŞ QILDIY ār īş qıldı “Adam hareket etti (<i>'amila</i>).” :: 'AR· QIYZİF QIL·DIY ār qīziy qıldı “Adam kızla cinsel ilişkiye girdi (<i>jāma'a</i>).” Bu söz erkekle dişinin birleşmesinden kinayedir. Bu yüzden Oğuzlar bu sözü kullanmaktan sakınır. QILDIY qıldı “yaptı (<i>'amila š-šay</i>)” yerine 'IYTIY ētti “iyi yaptı (<i>aşlaḥa</i>).” derler. Örnek: 'AR· YUQUNJ 'IYTIY ār yūkünç ētti “O namaz kıldı (<i>aşlaḥa</i>).” Türkler: QILDIY qıldı derler. QILUVR QIL·MA'Q qilūr qilmāq.	qil-
:: 'AR· 'AWK' KAL·DIY ār āwkā kāldı “Adam eve geldi (<i>atā</i>).” Başkası da böyledir. KALIYR· KALMA'K kālīr kālmāk. Atasözü: BIYR· QAR·FA' BIR·L' QİŞ KAL·MA'S· bīr qarya birlā qış kālmās 0 “Bir karga ile kış gelmez.” Bu söz arkadaşı gelene kadar yavaş hareket eden kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0	kāl-
:: 'AR· KUL·DIY ār küldı “Adam güldü (<i>daḥika</i>).” Bir başkasının gülmesi de böyledir. KULA'R KULMA'K külār külmāk. Manzume [=77 ädgü]	kül-

KULSA' KIŞİY 'AT·MA' 'ANKAR· 'UR·TA'R· KULA'
BAQIL 'ANKAR· 'ADKUVLUKUN· 'AĞ·ZIN· KULA'

V

**külsä kişi atma añar örtär kül-ä
baqqil añar ädgülükün ayzin külä**

“Senin yüzüne gülen (*yatabassamu*) bir kimsenin, yüzüne kül atma, ama ona gülümseyerek (*tabassum*), iyilikle bak.” Anlamı: İyiliğe iyilikle karşılık vermektir.

M

:: SUVW TAM·DIY sūw tamdı “Su damladı (<i>qaṭara</i>).” Başkası da böyledir. TAM'R TAMA'Q tamār tammāq.	tam-

276 1. EY. *laqaṭa*, *lafaža*' dan sonradan değişti.
2. EY. *taraka*.

:: 'UTLA'N SUWDA' JUM·DIY oylān suwda çomdi “çocuk suya daldı (<i>γāša</i>).” JUMA'R JUMA'Q çomār çommāq.	çom-
:: 'UR·DAK SUWQA' JUM·DIY ördāk suwqa çomdi “Ördek derine daldı (<i>γāša ... γawš^{an} mubāli^{an} fīhi</i>).” JUMA'R JUMA'K çömār çömmāk.	çöm-
Sonraki mastar <i>kāf</i> lıdır, önceki ise <i>qāf</i> lı. Aralarındaki fark bilinsin diye böyle yazılmıştır. 0	
:: 'UL 'ANY QAM·DIY ol ani qamdi “O, onu gebertene kadar dövdü (<i>daraba fa-atxana wa-awbaqa</i>).” QUAMA'R· ¹ QUAMA'Q ¹ qamār qammāq.	
:: SUVW· QUMDIY sūw qomdi	

[II. 23/27]

278

Su dalgalandı (<i>māja</i>).” QUM'R· QUMA'Q qomār qommāq 0	
:: 'UL 'ULK·NY KUM·DIY ol ölügni kömdi “O ölüyü defnetti (<i>dafana</i>).” Başkası da böyledir. KUM'R KUM'K kömār kömmāk. :: KUVZMA'N KUM·DIY kōzmān kömdi “O çöregi sıcak külün içine gömdü (<i>ittaxada l-xubz fī l-malla</i>).”	köm-

N

:: QUVY· BAN·DY qōy bandi “Koyun bağlandı (<i>rubiṭa</i>).” Bir bağla bağlanan diğer şeyler (<i>šudda bi-wiṭāq</i>) için de böyledir. BA'NIR BANM'Q bānir banmāq. <i>nūn, lām</i> ile değişmiştir [ör. bal-].	ban-
:: KUVK TUN·DIY kōk tundi “gökyüzü kapandı (<i>γāmat</i>).” :: QABUT TUNDIY qapuy tundi “kapı kapandı (<i>insadda</i>).” Benzer olarak sırt karla kapandığı zaman da: 'R·T TUN·DIY art tundi denir. TUNVR· tunūr – ve geniş zaman da TUNA'R tunār – TUNMA'Q tunmāq. Bu gibi örneklerde [yani. Geniş zaman <i>ā</i> ile] Oğuz ve Qıfçāq'ların âdeti fiili <i>naṣb</i> ile okumaktır. 0	tun-
:: YAḤMUR TINDY yaymur tindi “Yağmur dindi (<i>aqla'a</i>).” :: 'AR· 'LUT TIN·DIY ār uluy tindi “Adam soludu (<i>tanaffasa ... aṣ-ṣu'dā</i>).” :: 'ARUQ· TIN·DIY aruq tindi “yorgun kişi dinlendi (<i>istarāḥa</i>).” TINA'R TIN·M'Q tinār tinmāq.	tin-
Oğuzlar bir kişiye söz söyletmek istemediklerinde: TIN·MA' tinma derler. Bu değişmiş bir ifadedir (<i>maqlūb</i>). Anlamı, “susma (<i>lā taskut</i>).” demektir. Türkler: TIN· tin “sus (<i>uskut</i>)” derler; onlar TINMA' tinma dediklerinde “susma (<i>lā taskut</i>)” anlamı anlaşılır. Oğuzlar burada hatalıdır.	D
:: 'UL 'AR· XYL BILA' SAN·DIY ol ār xayl¹ bilā sandi “Şu adam <i>xayl</i> [yani. atlılar] sınıfından sayıldı (<i>'udda</i>).” Başka bir şeyden sayılan bir şey için de aynısı denir. SA'NUR· SAN·MA'Q· sanūr sanmaq. Atasözü: [=46 anuq]: BA'RIF· 'UTRUV TUT·SA' YUVQA' SAN·MA'S· bāriy utru tutsa yōqqa sanmās 0 Birine elde olan sunulsa (misafire) bir şey sunulmamış sayılmaz.” 0	P

277 1. İlk A sonradan yazıldı (koyu siyah, ince uç).

278 1. Büyük olasılıkla Arapça sözcük mekanik bir hata ile **at** veya **yond** ile yer değiştirdi.

:: 'UL MANK' 'AT·M'K SUN·DY ol maḡa ätmāk sundi “O bana ekmek sundu (<i>nawāla</i>).” SUNA'R SUNMA'Q sunār sunmāq.	sun-
:: YIḡA'J. SIN·DIY yiḡāç sindi “Odun parçası kırıldı (<i>inkasara</i>).” Başkası da böyledir. sin- :: SUV SIN·DIY sü sindi “Asker yoldan çıktı (<i>inhazama</i>).” SINUVR· SIN·M'Q sinūr sinmāq. SINA'R· sinār dahi denir. 0	

[II. 24/29]

279

:: 'UF·RIY TAWA'R QUN·DIY oyri tawār qundi “Hırsız mal çaldı (<i>salaba</i>).”	qun- Manzume:

KIJK BULUB· YA'ḡINY YIR·KUV 'AMA'S·
'ADKAR·MADIB· QUD·SA' 'ANY 'IYL·NIY QUN'R·
kiçig bolup yāyini yergü ämās
ädgärmädip qoḡsa ani ēlni qunār

V

“Her ne kadar az olsa da düşmanı hakir görmemek gerekir, hakir görerek onu serbest bırakırsa memleketini çalar.” QUN'R· QUNM'Q **qunār qunmāq.**

:: YḡIA'J KUNDIY yiḡāç köndi “Odun parçası düzeldi (<i>istaqāma</i>).” Başkası için de böyledir. :: 'UTRIY KUN·DIY oyri köndi “Hırsız (hırsızlığını) kabul etti (<i>aqarra</i>).” Herhangi bir şeyi inkâr eden kişi bir şeyi inkâr ettiğinde de böyle denir. :: 'AR· YUVL·QA' KUN·DIY är yölqa köndi “Adam yola koyuldu (<i>šaxaša ilā ... wa-rakiba</i>).” :: 'UTUNK KUN·DIY otuḡ köndi “odun yandı (<i>iḡtaraqa</i>).” Bu Arıuca bir sözcüktür- onlar kurala göre D <i>yā'yı nūn</i> 'a değiştirdiler [krş. 533 köy-]. :: TUSUVN· 'AT· KUN·DIY tosūn at köndi “haşarı at yola geldi ya ‘güçlendi’ (<i>irtāḡa, istaqāma</i>).” Güçlenen diğer şeyler için de böyle denir. KUN'R· KUNM'K könār könmāk. 0	kön-
:: 'AR· TULUM· MAN·DIY är tulum mandı “Adam silah kuşandı (<i>labisa</i>).” :: 'AR· A'UT·MA'K ¹ SIR·KA'KA' MAN·DIY är ötmāk sirkākā mandı “[Adam] ekmeği sirkeye bandı (<i>šabaya ... wa-'tadama</i>).” Herhangi bir şey başka bir şeye katık edilirse de böyle denir. MANA'R· MAN·M'Q manar manmāq. 0	man-
:: QARIY 'AR· MUN·DIY qari är mündi “İhtiyar kişi saçmaladı (<i>haḡḡa</i>).” MUNA'R· MUN·M'Q munār munmāq. 0	mun-
:: 'AR· 'ÄT· MUN·DIY är ät mündi “Adam ata bindi (<i>rakiba</i>).” Başkası da böyledir. MUNA'R· MUN·M'K münār münmāk	mün-

Gramer Kuralları, Çekimler, Sıfatların Açıklanması

G

ve Kuralların Uygulanması

Ben şunları ileri sürüyorum. Ve Allah'ın yardımıyla!

Eylem sistemi geçmiş zaman ve emir temeline oturtulmuştur. 0

Ben onu geçmiş zamana çevireceğini ileri sürdüm, çünkü eğer geçmiş zamandaki sözcüğün ilk ünsüzü

[II. 26/31]

280

fatḥa'ya (A) sahipse, geniş zaman ve masdar ilk ünsüzlerinde *naṣb* (A)'lı bulunur. *raf* (U) ve *xafḍ* (I)'a sahipse de aynı durum söz konusudur. 0 Örnek: BAR·DIY **bardi** "gitti"; *bā* geçmiş zamanda *fatḥ* (A) alır, ve geniş zaman *fatḥ*'lı *bā* la söylenir: BARIR·**barir** ve [mastarda] tekrar *fatḥ*'a sahiptir *bā*. : BAR·MA'Q· **barmāq**. *raf* (U) ile :: TUR·DIY **turdi** "o ayağa kalktı"; geçmiş zamanda *tā*, *raf* alır, ve böylece geniş zaman da *tā* nın *ḍamm* (U) ile : TURUR· **turur** olur; ve mastarda *tā* *raf* la: TUR·MA'Q· **turmāq** olur. *kasr* (I) :: YIN·JUV TIZ·DIY **yinçü tizdi** "inci dizdi"; *tā* *kasr* alır ve böylece geniş zamanda *tā* *kasr* ile: TIZA'R· **tizār**; ve mastarda *tā* *kasr* ile: TIZ·MA'K **tizmāk**.

Bu dilin yapısı Arapça'daki gibi değildir. Arapça'da geniş zaman, geçmiş zaman, mastar birbirine uymaz. Bu yüzden eylem kökünde "oturmak" için *qa'ada* dersiniz, *naṣb* (a)'lı *qāf* la; sonra *yaq'udu* dersiniz, geniş zamanda harekesiz *qāf* la; masdarda *ḍamm* (u) olan *qāf* ile *qu'ūd^{an}* dersiniz. "yağmak" eyleminde de benzerdir: *maṭara*,¹ geçmiş zamanda *mīm* *fatḥ* ile, mastarda *ḍamm* ile, ve geniş zamanda hareke yoktur. Türemiş kök eylemlere bir örnek "gurulanmak": 'akrama, geçmiş zamanda *fatḥ* alan *hemze* ile; geniş zamanda *yā*, *ḍamm* alarak *yukrimu*; 'ikrām^{an}, mastarda *kasr* alan *hemze* ile. Bir başka örnek: 'istayfara ("tövbe etmek")- *elif*, *kasr* alır; *nastayfiru*; *istayfār^{an}*.

[II. 27/32]

281

Geçmiş zaman tüm eylemlerde geniş zaman ve mastardan farklıdır. Ama Türk dillerinde bunun gibi değildir, tercihen ikili, üçlü, dördü, beşli ve daha fazla harfli eylemlerde geçmiş zaman, mastar ve geniş zaman bir düzen içindedir. 0

İkinci kural mastar ve geniş zamanda görülmeyen, sadece geçmiş zamanda görülen harf çiftlemesidir [bakınız 414 G]. 0

Üçüncü kural, Oğuz, Qıfçāq, Yemāk, Yayma, Arıu halkı, Suvārīnler¹, Bāçānāklerde eylemden oluşan sıfatlar geçmiş zaman üzerine kurulur. Örnek: BAR·DIY **bardi** "vardı";

0 BAR·DAJIY **bardaçi** "varan"; *jīm*, *dāl*, geçmiş zaman eki, ve *yā* arasına girer. 0 :: TUR·DIY **turdi** "durdu"; TUR·DAJIY **turdaçi** "duran"; *jim*, *dāl* ve *yā* arasına girer. Bu bölümdeki tüm eylemler bu kural izler.

Emir. Çigil gibi Türk dillerinin pek çoğunda emir eylemden yapılan sıfatlara bağlıdır, [aşağı bakınız, 290ff.]. 0 Allah izin verirse yakında anlatacağımız gibi eylemlere çeşitli amaçlarla gelen bazı harfler emirlere de gelir.

Şu bilinmeli ki geçmiş zaman eki her eylemde *dāl* ve *yā* ile gelir. Yalnız sert harfler geldiğinde telaffuz dolayısıyla [ör., benzeşme] *dāl*, *tā* olur. Bu dildeki sert harfler dört tanedir: sert *pā*, *tā*, sert *çīm*, ve sert *kāf*. *pā* lı örnek :: TAB·TIY **tāpti**

[II. 28/32]

282

280 1. EY. *maṭar^{um}* (sonradan harekelendi).

1. Aslında Suvārayn, *rā* nın altına eklenen *kasra* sonradan konuldu.

“O ayağıyla vurdu.” *tā*’lı örnek: TUTIY **tutti** “tuttu.” sert *jīm*’li örnek :: QAJ·TIY **qaçti** “kaçtı.” sert *kāf*’lı örnek: TAWAY JUK·TIY **tewe çökti** “deve diz çöktü.” *qāf* da sert *kāf*’a benzeyerek bazen sert harfler arasında sayılabilir, örnek :: ’UL MANK’ BAQ·TIY **ol maña baqti** “O bana baktı.” Anlattığımız gibi yalnızca bu harflerin söyleyişlerinin sertleşmesinde *dāl*, *tā* olur. Aslı *dāl*’dır, ama *tā*’lı telaffuz daha güzeldir Bu bütün eylemler, basit ve birleşik, geçerli bir kuraldır.

Geniş zaman her kitaptaki bütün eylemlerde *rā* harfiyle yapılır. Sözcüğün sonunda *rā* harfi bulunursa, ikinci bir *rā* getirilir. Birincisi sözcüğün köküne, diğeri eke aittir. 0
Bu dildeki geniş zaman eki *rā* Arapça’daki geniş zaman ekleri olan *elif*, *tā*, *nūn*, *yā* ekleri gibidir. 0 Eğer sözcük kökünde *rā* yoksa, sonradan gelen bir *rā* geniş zaman eki olan *rā*’dır. Bu kural en iyi geçmiş zaman ve emirde görülür. Eğer *rā* geçmiş zamanın *dāl*’ından önce bulunursa, *rā* bulunur; ve emirde iki geçmiş zaman alameti olan *dāl* ve *yā* düşer, *rā* harfi kalır. Bu *rā* ister köke ait olsun isterse geniş zaman eki olsun geniş zamandaki gibi farklı bir *rā* eklenmelidir. Başka bir deyişle, emir ve geçmiş zamanda *rā* yoktur, sonra ona basitçe *rā* eklenir. 0 Örnek :: BAR·DIY **bardi** “vardı.” *dāl*’dan önce *rā* yok.

[II. 30/34]

283

:: Emirde BAR· **bar**, geçmiş zaman eki düşerken *rā* yerinde kalır, bu yüzden bu durumda *rā* sözcük köküne aittir; geniş zaman da: ’UL BARIYR· **ol barir** “gider.”; geniş zaman *rā* eklenir, *rā*’nın biri sözcük köküne, diğeri geniş zaman ekine aittir. :: ’UL TUR·DIY **ol turdi** “durdu”; emir: TUR· **tur** “tur”; geniş zaman: ’UL YUQA’RUV TURUR· **ol yoqāru turur** “o durur” – Şimdi sözcükte iki *rā* var, biri köke, diğeri geniş zaman ekine ait. Oyuzlar pek çok geniş zamandaki eylemde *rā*’lardan birini hafilik için atarlar ve sadece tek *rā* ile D okurlar, emirdeki gibi; bu hem uygun, hem de kurala göre değildir [bak. D Alta, 300-301]. *rā*’sız eylemlere gelince- örneğin KAL·DIY **kāldi** “geldi” emir: KAL· **kāl**, geniş zaman: KALIR· **kālır**; veya: KUL·DIY ’AR· **kūldi ār** “Adam güldü,” geniş zaman: KULIAR· **kūlār**- kökte *rā* yoksa geniş zamanda bir *rā* eklenir. 0 Oyuzlar bu tür D eylemlerde, *rā* bulunmayan, diğer Türklerle aynı fikirdedirler ve bu *rā*’yı atmazlar. Bu, üç, dört ve daha fazla harfli sözcükler için genel bir kuraldır.

Türk [dillerindeki] eylemlerinin yapı olarak Arapça’ya benzediği söylenebilir. Onlar: geçmiş zaman için *fa’lā*¹; geniş zaman için *fa’il*²; mastar için *fa’lāl*. Örnek :: BAR·DIY **bardi** “gitti”; bu, *‘aqrā* (*‘aqīr*’in çoğulu “yaralı”) ve *ħalqā* (*ħalīq*’in çoğulu “yaratıcı”) sözcükleri gibidir. ::

[II. 31/36]

284

BARIR· **barir** “varır”; Bu, *namir* (“leopar”), *rajil* (“ayakta”), *bakir*¹ *fī ħājatihī* (“onun ihtiyaçlarını karşılamak için erken kalkmak”). sözcüklerine benzer. 0 BAR·MA’Q **barmāq** – bu, *al-qarqāf* (“şarap”), *al-xalxāl* (“ayak bileği”) gibidir Bu dildeki tüm eylemler bunun gibidir, hem basit hem de bileşikler. 0

283 1. –a burada *elif maqşūra*, Arapça’da *yā* ile yazılır.

2. EY. *fa’ala* (ünlüler sonradan eklenmiştir).

284 1. EY. *bakur*.

İki harfli bir eylem *išbā*’lı söylenerek üç harfli eylemler arasında düşünülebilir. Örnek: BAR·DIY **bardi** “vardı”; :: BA’R·DIY **bārdi** da olabilir :: TUR·DIY **turdi** “durdu”; :: TUVR·DIY **türdi** de denilebilir. Ama buna sadece geçmiş zamanda izin verilir, geniş zamanda ve mastarda verilmez. 0 Bu, basit adlara kökünde bulunmamasına rağmen *madd* ve *līm* uzatma harflerini sokmak gibidir. Örnek: YAF·A’J· **yīyāç** “ağaç”; kökü: YIF·A’J· [dikkat] **yīyaç**. :: TANUVQ· **tanūq** “tanık”; kökü: TANUQ· **tanuq**. Buna karşılık, doğru olan hem adlar hem de eylemler için sözcüğün söyleniş ve sağlamlıkta doğru ve güzel olmasıdır. 0

Mastar tüm eylemler için bir şekle sahiptir. :: Mastar sözcük köklerine *mīm* ve *qāf* ve *qāf* veya *ḡayn* içeren ya da telaffuzda *išbā*’lı sözcüklere *qāf* eklenerek yapılır; 0 veya *kāf* içeren sözcükler için *qāf* yerine *kāf* veya üç ünlüye *imāla* ya da *rikka* getirerek yapılır. 0 *qāf*’lılara örnek :: ’UL YA’ QUR·DIY **ol ya qurdi** “O yayı kurdu”; QURA’R· QUR·MA’Q **qurār qurmāq** - mastar *qāf*’a sahiptir, çünkü sözcük kökünde *qāf* vardır. *ḡayn*’lılara örnek :: ’UL SUVT· SAĞ·DIY **ol sūt saydi** “O sür sağdı”; SAĞA’R SAĞMA’Q **sayār saymāq** - mastar *qāf*’a sahiptir, çünkü sözcük kökünde *ḡayn* vardır. 0 *išbā*’lı örnek ::

[II. 32/38]

285

:: ’AR· BAR·DIY **ār bardi** “Adam gitti”; BARIR· BAR·MA’Q **barir barmāq**. TUR·DIY **turdi** “O durdu”; TURUR· TUR·MA’Q **turur turmāq** – çünkü sözcük *išbā*’ya sahiptir, mastar *qāf*’a sahiptir. 0 *kāf*’lı sözcüklere örnek :: KAL·DIY **kāldi** “geldi”; KALIR· KAL· MA’K· **kālır kālmāk** – mastar *kāf*’a sahip, çünkü sözcük *kāf*’a sahip. Sert *kāf*’ın yerine yumuşak *kāf*’ın kullanılması da aynıdır, bu yüzden :: ’UL MANİY ’UK·DIY **ol māni ögdi** “beni öğdü”; ’UKA’R· ’UK·MA’K **ögār ögmāk** – Sözcüğün başında yumuşak *kāf* bulunsa da sağlam [ör. kökünde sert *kāf* olan sözcükler] sözcüklerdeki gibi mastarı yine sert *kāf*’lı olacaktır. 0 *rikka*’lı sözcüklere örnekler :: ’AR· TALIM· SAR·DIY **ār tālim sārđi** “Adam çok sabretti”; SARAR· SAR·MA’K **sārār sarmāk** – çünkü sözcük *rikka*’lı, mastar *kāf*’lı. :: *išbā*’lı uygun sözcük mastarında *qāf*’a sahiptir, bu yüzden :: BAK ’ANY SAR·DIY **beg ani sardi** “Bey ona kızdı”; SARAR· SAR·MA’K [dikkat] **sarar sarmāq**. 0 :: ’AR· BITIK· TUR·DIY **ār bitig türdi** “Adam kitabı dürdü”; TURUR· TUR·MA’K **türür türmāk**. :: ’UL YAR·MA’Q TIRDIY **ol yarmāq terdi** “O paraları topladı”; TIRAR· TIR·MA’K **türür türmāk**. :: ’AT· SUR·DIY **at sürdi** “O atı sürdü”; SURAR· SUR·MA’K **sürār sürmāk** -[bu durumlarda] mastar benim gösterdiğim sebeplerden dolayı *kāf*’lıdır. Bu genel bir kuraldır, tüm kitaplardaki tüm eylemler için bu geçerlidir. *qāf* ve *kāf*’ın alanı verilen örneklerden anlaşılabilir. Bunlar mastarla ilgili prensiplerin özetleridir. 0

Üstteki örneklerdeki gibi *qāf* ve *ḡayn* ve *išbā*; veya *kāf* içeriyorsa *kāf* veya *yā* getirilir; 0 veya faille yapılan şeyin izafeti söz konusu ise *ḡayn* ve *yā* getirilir. Emirde sabit kalan köktür :: ’UL BARIĠ BAR·DIY **ol bariy bardi** “O direk gitti.” 0 :: ’NIKA ’IYŞ· QILĠIY BALKUVLK **anig iṣ qilyi balgūlūk** “Onun iş işlemesi açıktır.” 0 :: SUKAL· TINĠIY ’ARTAQ **sökāl tiniyi artaq** “Hastanın nefesi fenadır.”- Bu söz şu ifadedden alınmıştır: ’AR· ’ULĠ TIN·DIY **ār uluy tindi** “Adam kaba kaba soludu.” 0 :: MANIK YURIQIM· NATAK **mānig yoriqim nātāg** “Benim gidişim nasıl?” :: SANIK YURIQING NATAK **sānig yoriqin nātāg** “Senin gidişin nasıl?” :: ’ANIK YURIQY NATAK **anig yoriqi nātāg** “Onun gidişin nasıl?” Bu tür mastar izafetle mastar olmuştur. Onun kökü şundan gelmiştir: YURIYDIY **yoriği** “O yürüdü.” Bu eylemde *qāf* yoktur. *ḡayn* sadece kendisinde *qāf* bulunan eylemlere gelir. Bu çeşit eylemlerde kural eylemlerden mastarın çıkmasında en iyi gözlenir, geçmiş

zaman alametleri *dāl* ve *yā* düştüğünde kalan kısım emirdir. 0 :: Bu anlamda *kāf*, *qāf* bulunmayan sözcüklerde bulunur. :: 'NIK YAR·MA'Q· TIYRI·KİY KUVR· **anig yarmāq tērigi kōr** "Onun para topladığını gör." Atasözü: [=19G, 293G]: TA'Z· KALIKY BUR·K·JKA' **tāz kālīgi bōrkçikā** "Kelin geleceği yer külahçı dükkânıdır"

[II. 35/41]

287

(kel, kelini örtmek için mutlaka külahçı dükkânına gelecektir)." Bu söz kendisine gerekli olan şeylerden kaçan kişi için söylenir. 0 Bu eylemin kökü: KAL·DIY **kāldi** "geldi"; gördüğünüz gibi sözcüğün anlamı değiştiğinde mastar yapan ek *kāf* getirilmiştir. 0 Mastar bu anlama veya bu dereceye gelirse *ḡayn*'ın yerinde *qāf* bulunmaz, ama sadece bu dereceden sonra *ḡayn*'ın bulunduğu yerde, yani, *dāl* ve *yā* arasında, geçmiş zaman alametleri, bulunur.

0 *kāf* üstteki açıklamaya göre benzer yerde de bulunur. Örnek: BAR·DIY **bardi** "gitti"; Bir mastar bu eylemden şu şekilde oluşur: 'NIK BAR·DUQY BARMA'DUQY BIYR· **anig barduqi barmāduqi bīr** "Onun gitmesi veya gitmemesi eşit demektir." 0 :: TURDIY **turdi** "durdu"; Bir mastar bu eylemden şu şekilde oluşur: MANIK TURDUQUM· BIYR· **mānig turduqum turmāduqum bīr** "Onun durup durmaması eşittir." *ḡayn* bu tür yerlerde bulunmaz, çünkü TUR·DUQIY **turduqi** "onun durması" yerine TUR·DUQIY [dikkat] ***turduyi** denemez; veya yine bunun gibi: MANIK BARDUQUM· BARMA'DUQUM· [dikkat] **mānig barduqum barmāduqum** "benim vardığım [veya varmadığım]." Demek olmaz. *ḡayn* bu tip yerlerde bulunmaz, ama *kāf* bulunur, bu yüzden :: 'NIK KALDUKY KALMA'DUKIY BIYR **anig kāldüki kalmādüki bīr** "Onun gelmesi de gelmemesi de birdir." 0 :: SANIK KUR·DUKNK· KUR·MADUKNK BIYR· **sānig kördükün körmādükün bīr** "Senin gördüğün de görmediğin de birdir." Bu gibi mastarları ne ad ne de eylem bahsinde anlattım, çünkü yukarıdaki kuralları iyi anlayan kimse için sözcüklerden bunu çıkarmak kolaydır. Bu kural sağlam, zayıf, çift veya basit

[II. 36/43]

288

Bileşik eylemlerin hepsi için geçerlidir.

[II. 34/39]

286

Mastarın bir başka türü de o hareketi gerçekleştiğinde ve isim gibi hareket ettiğinde faille kurulan izafette bulunur. Kural kökten sonra sözcüğe *qāf* ve *yā* eklemektir.

Bu bölümde emir iki ünsüz içerir ve bu sebepten bir onu "iki harfli" olarak adlandırdık. Bu yüzden :: BAR· **bar** "git." :: KAL· **kāl** "gel." Bu köktür. Türklerin çoğu emir yalnız olduğunda köke *qāf* veya *išbā*'lı sözcüklerde *lām* ve *ḡayn*, *ḡayn* ile sona eren sözcüklerde ise *qāf* ve *lām* getirirler; 0 veya *kāf*, *imala* veya *rikka*'lı sözcüklerde *kāf* ve *lām*. Böylece eylemler dörtlüye, üçlünden beşliye, dörtlüden altılıya geçmiş olur. 0 Örnek :: BAR·ΓIL **baryil** "git"; :: TUR·ΓIL· **turyil** "dur"; bunlar *išbā*'lı sözcükler, bu yüzden ek *ḡayn* *lām*. Sonunda *ḡayn* bulunanlar :: TA'Γ·QA' 'AF·QIL· **tāyqa ayqil** "dağa tırman"; :: SUVT· SAΓ·QIL **sūt sayqil** "süt sağ" bunlar *ḡayn* ile sona erer, bu yüzden ek *kāf* lıdır. 0 *kāf* lılar :: 'AWKA' KIRKIL **āwkā kirgil** "eve gir"; :: YARMA'Q· TIR·KIL **yarmāq tergil** "paralar toplar"; benim üstte bahsettiğim sebepten ek *kāf* lıdır ve sözcük iki harfliden dört harfliye çıkmıştır. 0 Üç harfliler :: YUK· KUTUR **yük kötür** "yük götür"; TA'M· 'UTUR **tām**

ötür “duvarı yık”; emir [şekli şöyle olabilir] :: KUTR· KIL· 'UTR·KIL· **kötürgil, ötürgil**; bu sözcükler böylece üçlünden beşliye çıkmıştır. :: 'AT· SUWTAR **at suw̄yar** “atı sula” :: MNY 'UD̄FUR **māni odyur** “uyandır beni”; emir [şekli şöyle olabilir] :: 'UD̄FUR·FIL SUWTAR·FIL **odyuryil, suw̄aryil** – emir böylece dörtlüden altılıya çıkmıştır. Bu tip emir sadece muhatap bir kişi olduğunda izin verilir; eğer muhatap iki veya daha fazla kişiye bu kurala başvurulmaz.

[II. 34/39]

289

Emir iki kişiyi veya daha çok kişiyi muhatap aldığında da yine bir düzene göre yapılır, ve dişil ve eril arasında farklılık yoktur. Bu yüzden :: BAR· **bar** “git (tekil); BARIYNKL'R 'KIYKUV **bariñlār ekigü** “git (iki kişi)”; Çoğulu :: BARIYN·LA'R QAMUT **bariñlār qamuγ.** 0

Eğer bir kişi yaşça ve derece olarak üstün sayılırsa, Türkler onun için çoğul kullanırlar, bu yüzden :: BARINK· **bariñ** “git (tekil)” – aslı “gidiniz (çoğul).” Oγuz ve Qıfçaqlar: BAR **bar** “git (tekil) ve: BARINK **bariñ** “gidiniz (çoğul)” derler. Çoğul eki: LA'R· **-lār** düşer ve onun yerine bir kişiyi saygılarını göstermek ve acıdıklarında *zāy* ve nazal *kāf* getirirler – bu onların dilinde “çoğulun çoğulu” olur, ama tekil için kullanılır; manzumedeki gibi:

'AWLAB MANY QUYMNKIZ
'AYIQ 'YB· QYMANKIZ
'AQAR KUZUM 'UŞ TANKIZ
TAKRA' YURA' QUŞ 'UJA'R·

awlap māni qoymañiz
ayiq ayip qiymañizñ
aqar közüm oş täñiz
tägrä yörä quş uçār

V

Sen beni¹ avladığında beni hor görme; verdiğin sözden geri dönme; gözümünden deniz suyu akar (deniz suyu ile gözyaşı tuzluluk açısından karşılaştırılıyor); kuşlar (gözümünden akan tuzlu suyun) etrafında dolaşiyor.” 0 Bu tipe sadece ikinci şahıs için müsaade edilir. O birinci ve üçüncü şahıs emirlerinde bulunmaz, çünkü nazal *kāf* sadece ikinci şahıs emirle düşünülebilir. Şu sözcüklerde: BAR·DINK **bardiñ** “gittin” ve KALDINK **käldiñ** “geldin”, bu [harf] eylemin ikinci şahıs durumunu ifade eder, emri değil. Bu yüzden o [emir şeklinde] işaret olmadan düşmez: BARINK **bariñ** “git.” Geçmiş zaman alameti *dāl* her zaman *kasr* (I) alır, birinci, ikinci ve üçüncü şahısta. Örnek :: BAR·DIM· **bardiñ** “gittim” – *dāl*, *kasr* alır :: BAR·DINK **bardiñ** “gittin” -

[II. 39/46]

290

Aynı. :: BAR·DIY **bardi** “gitti.” Bütün durumlar *dāl kasr* alır. *Mīm* birinci kişi ekidir: BAR·DIM **bardiñ** “gittim.” Nazal *kāf* ikinci kişi ekidir: BAR·DINK **bardiñ** “gittin” *Yā* üçüncü kişi ekidir: BAR·DIY **bardi** “gitti.” Türkler bir adama saygı belirtmek istediklerinde ikinci çoğul kişi için: BAR·DINKIZ **bardiñiz** “gittiniz (tekil)”; *zāy* artı nazal *kāf*, D sözcüğün aslında çoğul için kullanılır ve Oγuzlar onu ikinci çoğul şahıs için kullanmazlar, bu yüzden: BAR·DINKIZ **bardiñiz** “gittiniz (çoğul).” Oγuzlar burada kuralı gösterirler, ama diğer Türkler'in kullanımı söz güzelliği bakımından ve küçükle büyüğü ayırt etme yönünden daha uygundur. Bu durumların hepsinde daha önce de anlattığım gibi *dāl*, *kasr*'lıdır. Bütün Türklerin dilinde her kitaptaki tüm eylemler için kural bu şekildedir.

Bu bölümdeki ve diğer bölümlerdeki fail çeşitli nüansları ifade eden beş şekle sahiptir. 0
Bir failin kendisinden çıkan eylemin nasıl söyleneceği hakkında Türkler arasında bir uyum yoktur; ama eylemlerden yapılan sıfatlar konusunda bir uzlaşma söz konusudur. Tüm Türkler bazı farklılıklara rağmen onları aynı şekilde kullanırlar.

1) Türklerin aynı fikirde olmadığı fail: :: BAR·DAJIY **bardaçi** “giden”; TUR·DAJIY **D turdaçi** “kalan” Bu failin yapısı geçmiş zaman üzerine kurulmuştur. Oyuz, Qifçāq, Yayma, Oyrāq, Suvārīn ve Rus’yaya kadar uzanan Bağānāk şivelerinde iki geçmiş zaman alameti *dāl* ve *yā* arasına bir *jīm* girer. Bu kurala göredir, çünkü *dāl* geçmiş zaman alameti olarak gösterilen bir harftir,

[II. 40/48]

291

hâlbuki *yā* üçüncü şahsı ima eder, şu sözcükte: BAR·DIY **bardi** “o gitti.” Bu [*yā*’nın] ikinci şahısta düştüğü not edilmelidir. BAR·DINK· **bardiñ** “sen gittin,” ve de birinci şahısta: BAR·DIM· **bardim** “gittim.” Buna karşılık, *dāl* düşmez, eylem geçmiş zamanda olduğunda tüm durumlarda o yerinde kalır. Şunlarda olduğu gibi: BAR·DAJY **bardaçi** [ancak] *jīm* ve *yā*’nın fail alameti olduğu bilinir. Buradaki *yā*’ geçmiş zaman geçmiş zamanda üçüncü şahıs alameti olan değildir. Eğer öyle olsaydı “nispet” veya “sıfat” isimleri üzerine bina olurdu, şundaki gibi: ’AT·JY **ätçi** “kasap,” ’AT·MAK·JY **ätmäkçi** “fırıncı.” Türk dillerinin hepsi işi yapan kişiye ad koymak için isimlere *yā* ve *jīm* eklenmesinde hemfikirdirler. Örnek :: TARİF **tariy** “ekin,” :: TARİF·JY **tariyçi** “ekinci”; :: ’ATUK· **ätük** “ayakkabı,” ’ATUK·JY **ätükçi** “kunduracı.” 0 BAR·DAJIY **bardaçi** “giden,” TUR·DAJIY **turdaçi** “kalan,” bunlar eylemden yapılmış sıfatlardır, ama şekil olarak addan türemişlerdir. Onların kuralları tek bir prensibe bağlı demek uygundur. Bu kural *qāf*’lı, *kāf*’lı veya *işbā*’lı sözcükleri için değişmez. 0

Çigil, Kāşyar, Balāsāyun, Ar̄yu, Barsyān, Uygur, yukarı Çin’e kadar olan şivelerde bu D anlamdaki fail yapısı emir üzerine kuruludur. *qāf*, *γayn*, *işbā* ‘ veya yumuşak *kāf* bulunan sözcüklerde geçmiş zaman alameti *dal* yerine *γayn* bulunur.

[II. 41/49]

292

Jīm ve *yā* her durumda uygundur. Örnek. Emirde :: BAR· **bar** “git”; sonra bu şivede “giden: BAR·FUVJIY **baryūçi** olmuştur. :: TUR· **tur** “kal,” :: TUR·FUVJIY **turyūçi** “kalan.” *qāf*’lı örnekler :: YA’ QUR·FUVJIY **ya quryūçi** “yay kurucu”, :: TAWA’R QAB·FUVJY **tawār qapyūçi** “mal çalan.” 0 *γayn*’lı örnekler :: ’AT· SUWΓAR·FUVJIY **at suwγaryūçi** “at sulayıcı”; MANIY ’UD·FUVRIY¹ **māni odyuryūçi** “beni uyandıran.” İkili bölümlerinde, bu *γayn*, içinde *γayn* bulunan sözcüklerde *qāf* olur, bu yüzden :: TA’Γ·QA’ ’AΓ·QUVNIJ **tāyqa ayqūçi** “dağa tırmanan”; :: QUVY· SAΓ·QUVJY **qōy sayqūçi** “[koyun] sağan.” *γayn*, *qāf* olur, çünkü iki gırtlak harfi yan yana gelmiştir, telaffuz güçleşmiştir², bu yüzden hafiflik amacıyla onlardan biri *qāf*’a dönüşmüştür. Sözcüğün son harfi *γayn* olduğunda aynı şey emirde de geçerlidir – o [emir ekindeki *γayn*] *qāf*’a değişir, bu yüzden :: TA’Γ·QA’ ’AΓ·QIL **tāyqa ayqil** “dağa tırman”; SUVT· SAΓ·QIL **sūt sayqil** “süt sağ.” denir. *kāf*’lı örneklerde geçmiş zaman alameti *dāl*’ın yerinde yumuşak *kāf* bulunur, bu yüzden :: KUL·KUVJY ’AR·

292 1. Dikkat, ’UD·FUVJY’den değişti; ve sonradan kenara ’UD·FVRΓJY yazılmıştır.

2. EY. *yqul*, *yatqulu* okunur.

külgüçü är “gülen adam”; :: ’AWKA’ KIR·KUVJIY **äwkä kirgüçi** “eve giren kişi.” *İmāla*’lı örnekler :: YAR·MA’Q TIYR·KUVJIY **yarmāq tērgüçi** “para toplayan adam”; ’AT·SUR·KUVJY **at sürgüçi** “at süren.”

Oyuzlar, ve onlarla bahsettiklerim, kurala uyar, konuşmalarında sonraki türler alakalı olarak ilk metodu temel alırlar, ama Oyuzlar bazen Çigil gibi diğer Türklerle farklılık kaybolsun diye aynı fikirdedirler. Buradan gelerek

[II. 43/51]

293

Oyuzlar: “gelin ve damadın aileleri arasında gidip gelen” için YURIF·JY **yoriçi** derler; onlar YURYDAJY ***yorīdaçi** demezler. Ve onlar “ekici,” için: TARIḤ·JY **tariçi** derler ve: TARIYDAJY ***tarīdaçi** demezler. Bu tüm şiveler için geçerlidir. 0 Bu çeşit sıfatlar Emire bağlı olduğu ve emir harekesiz bir ünsüzle sona erdiğinden, onlar iki fail alameti *jīm* ve *yā*’yı basitçe bağlayamadılar ve: BARUJY ***baruçi** “giden,” veya: TURUJIY ***turuçi** “kalan,” denildi, çünkü böyle durumlarda *rā* bir ünlüye harekeye sahiptir ve emir yapısından böyle ayrılır. Bu yüzden onlar *qāf*, *išbā* ve *kāf* bulunduran sözcüklere *ḡayn* eklediler, böylece emirin sonunu harekesiz olarak tuttular. Şu açıktır ki bu şive gruplarında bu sıfatlar emir üzerine kurulmuştur. Bununla birlikte, *ḡayn* ve *kāf* bu anlam için sıfatlara eklenmeye diğer harflerden daha uygun olabilir, çünkü onlar mastar yapısında da bulunurlar; bu yüzden :: ’ANIK TURUḤY NATAK **anig turuḡi nātāg** “Onun duruşu nasıl?” :: TA’Z·KALIKIY BUR·K·JIYKA’ **tāz kālīgi bōrkčikā** “kelin geleceği yer külahçıdır.” (P)

[Arapça’da] fail mastarla ifade edilebilir, *nā’im^{un}* için (“uyuyan adam”) *rajuḷ^{un} nawm^{un}* ya da *šā’im^{un}* (“oruç tutma”) için *šawm^{un}*; ya da ulu Tanrının sözlerindeki gibi: *qul a-ra’aytum in ašbaḡa mā’ukum ḡawran*, *ḡāir^{an}* için (Q.67:30 Dedi ki: Sen ne düşünüyorsun? Senin suyun sabahleyin toprağa karışmış olmalı ...”).

Bütün bölümlerde [şive] grupları arasında farklılıklar görülen sıfat bu çeşit bir sıfattır.

2) İşin devamını ve sıklığını ifade eden faildir. Bu tip failde emir üzerine kurulması bakımından diğer şive gruplarıyla aynı fikirdedir. *qāf* ve *išbā*’lı sözcüklerde emire *ḡayn*, *elif*, *nūn* eklenerek yapılır, *imāla* ve *kāf*’lı örneklerde *ḡayn* yerine *kāf* getirilir. 0 Örnek. Emirde :: BAR· **bar** “git”; bir kişinin işi yapma sıklığı belirtilmek istendiğinde: ’UL ’AR·’UL ’AW·KA’ BAR·ḤA’N· **ol är ol äwkä baryān**

[II. 44/53]

294

“O sık sık eve giden bir kişidir.” denir. :: ’UL ’AR ’UL ’IYŠLA’R·QA’ TUR·ḤA’N **ol är ol iślārqa turyān** “O sık sık büyük işlere karışan biridir.” Manzume:

TURḤA’N ’ULḤ ’IŠ·LAQA’
TIRKY ’URUB ’AŠ·LAQA’
TUMLUḤ QADIR QIŠ·LAQA’
QUḌTY ’ARIK· ’UM·DURUV

turyān uluy iślāqa
tergi urup ašlaqa
tumluy qadir qišlaqa
qoḍti ärig umduru

V

Bir adama ağıt yakarak diyor ki: “O sık sık büyük işlere kalkışırdı; şiddetli kış aylarında (yemek yedirmek için) bile sofra sererdi; halkını (onun iyiliğini ve hayrını) umar bir halde

bıraktı.” 0 *kāf*’lı örnekler :: KULKA’N ’AR **kūlgān ār** “gülen adam”; emiri: KUL-**kūl** “gül,” bu ekler emire bu anlamda eklenir.

İşin sıklığını gösteren bu sıfatlarda *ḡayn* ve *kāf* harflerinin sokulmasına izin verilirse şu ifade de daha uygun olabilir: BAR·FUVJIY KAL·KUUVJIY¹ **baryūci, kālgūci** “gelen, giden,” çünkü az sıklık çok sıklığa bağlıdır; bunu bilmelisiniz. Bu şekil *fa* “*āl*² veya Arapça’daki *mif*’*āl* şekilleri gibidir, *innahu la-šarrāb bi-anqu* (“o bataklık suyunun uygun bir içicisi”) ifadesi, *tallā’ anjud* (“yüksek yerlere tırmanan”), *miṭ’ām* (“besleyici”), veya *mit’an* (“mızrak atıcısı”) gibi. Bunlar işin sıklığını bildirirler.

3) Bir iş yapılmadan önce o işin yapılmasını isteyen ve sıfat olan faildir. O [doğrudan] emir üzerine kurulmamıştır. *Qāf*, *ḡayn* veya *išbā*’lı sözcüklerde köke *ḡayn sām*, *elif qāf*, ve *kāf* ya da *rikka*’lı sözcüklerde sondaki *qāf* ve ortadaki *ḡayn*’ın yerine *kāf* eklenir. Emirde sonda harekesiz olan harf *kasr* (I) alır.

[II. 46/55]

295

Örnek: BAR· **bar** “git”; birinin gitme isteğini belirtmek için : ’UL ’AWK’ BARİF·SA’Q ’UL **ol āwkā bariysāq ol** “o eve gitmek istiyor.” dersiniz. TUR· MUN·DA’ **tur munda** “burada kal”; bu düşüncüyü dile getirmek için: ’UL MUN·DA’ TURİF·SA’Q· ’UL **ol munda turuysāq ol** “O burada kalmaya istekli.” denir. *kāf*’lı örnekler :: ’UL BARUV KALIK·SA’K· ’AR·DIY **ol bārū kāligsāk ārdi** “O buraya gelmeye niyetli, itseliydi.” :: ’UL ’AW·K’ KIRK·SA’K ’UL **ol āwkā kirigsāk ol** “o eve girmeye istekli.” 0 :: ’UL TAWA’R· TIRIK·SA’K ’UL **ol tawar terigsāk ol** “o para toplamaya istekli.” Bu kuralları hatırla!

Bu [ek] bu anlamda bir kişiyi tanımlamak için bulunur. Bu yüzden :: ’UL ’AR·’UL TAWAR·SA’Q **ol ār ol tawarsāq** “O para isteyen bir kişidir.” :: BUV ’URA’TUT· ’UL ’AR·SA’K· **bu urāyut ol ārsāk** “Bu adam isteyen bir kadındır.” Ama *ḡayn* ve *kāf* adlarla bulunmaz.

4) Bir kişinin görmediği ama bahsedilen bir işi yapmasını ifade eden fail (? *kāna min ḡaqqihi an yaf’ala l-fi’l al-kāmin al-muxbir ‘anhu*) ya da biri onu yapmaya niyet eder. Bu tip fail de emir üzerine kurulmuştur. Emir sonu sakın olarak kalır ve *qāf* veya *išbā*’lı sözcüklerde *ḡayn lām qāf* veya [diğerlerinde] sondaki *qāf* ve ortadaki *ḡayn*’ın yerine *kāf* eklenir. Örnek :: BAR· **bar** “git”; gidilmesini ifade etmek için: ’UL BAR·FULUQ ’AR·DIY **ol baryuluq ārdi** “o gitmeliydi,” veya “o gitmeye niyet etti.” denir. :: ’UL MUNDA’ TUR·FULUQ ’AR·DIY **ol munda turyuluq ārdi** “O buda kalmalı, kalmaya niyet etti.”

[II. 47/56]

296

Oyuzların bazıları *sām* yerine *lām* getirirler, buradan gelerek :: ’UL MUNDA’ BARİF·SAQ· [dikkat] ’AR·DIY **ol munda turuysaq ārdi** “O burada kalmalıydı.” :: ’UL MUNDA’ BARİF·SAQ· TAKUL **ol mundin bariysaq tāgūl** “O buradan gitmemeliydi.” denir.

Bu çeşit sıfatlar ikililerden dörtlü, dörtlülerden altılı [üçlülerden] ya da yedili yapar. Bunların hepsi Allah’ın izniyle zamanı geldiğinde görülecek.

5) Failin işi yapmaya niyeti olduğunu ifade eder. Bu işin işlenmesine niyet eden bundan önceki çeşide yakındır. Bu çeşit emir üzerine kurulmamıştır. Sözcüğün son harfi *kasr* (I)’lıdır,

294 1. Asıl U çizildi, K’nın üstüne sonradan doğrudan bir başkası yerleştirildi.

2. EY. *fi* “*āl*.”

hâlbuki bütün bölümlerde ekin ilk harfi harekesizdir. Örnek :: BAR· **bar** “git”; *qāf* ve *išbā*’lı sözcüklerde *ḡayn lām yā*’; veya *kāf* ve *rikka*’lı sözcüklerde *ḡayn* yerine *kāf* eklenir, bu yüzden :: MAN SANK’ BARIḡ·LY MAN· **mān saḡa bariḡli mān** “ben gitme düşüncesine sahibim.” :: ’UL MUNDA’ TURUḡ·LIY ’UL **ol munda turuḡli ol** “o¹ burada kalma düşüncesinde.” *kāf*’lı örnekler :: ’UL MANKA’ KALIKLIY TURUR **ol maḡa kâligli turur** “O bana gelmeye niyet etti, onun düşüncesindeydi.” [*imāla* ile] :: ’UL MANK’ TAWA’R· BIRIK·LY ’UL **ol maḡa tawār berigli ol** “o bana mal vermek niyetindedir.”

Bu çeşit sıfatlar mastar yapısı üzerinedir, ama o tam sıfat olsun diye ona *lām* ve *yā* eklenir; çünkü daha önce anlattığımız gibi [286], *ḡayn* ve *kāf* köke eklendiğinde ve harekesiz ünsüz ünlüleştiğinde, o işin şimdiki yapılışını gösteren² bir mastardır ::

[II. 48/58]

297

:: ’ANIK BARIḡY KUR· **anig bariḡi kōr** “onun gidişine bak”; :: ’NIK KALIKY KUVR **anig kâligi kōr** “onun gelişine bak.” Çünkü bu bir mastardır, benim daha önce anlattığım gibi *lām yā*’nın eklenmesiyle bir sıfat olur.

Bütün Türk dilleri arasında sıfatların bu çeşidi bakımından tam bir birleşme vardır.

Tüm eylemler için çeşitli anlamlarla beş çeşit sıfat vardır.

İsm-i mef’ul bütün bölümlerde tek şekilde düzenlenmiştir, yani emire *mām šm* eklenerek. Bu yüzden :: YA’ QUR **ya qur** “yay kur”; ism-i mef’ul: QUR·MIŞ YA’ **qurmiş ya** “kurulmuş yay.” :: QAZ·MIŞ ’ARIQ· **qazmiş ariq** “kazılmış kanal.” Kök sakın kalır, bu iki harf ona eklenir. Bu geçişli eylemler için geçerlidir. Geçişsiz eylemler geçmiş zamanda *mām šm* alabilirler; bu yüzden :: ’AW·KA’ BAR·MIŞ **āwkā barmiş** “o eve gitti, ama ben onu görmedim”; :: ’UL MANKA’ KAL·MIŞ **ol maḡa kâlmış** “o bana gelmiş, ama ben onu bilmiyorum.” Bu örneklerde *mām* ve *šm*, geçmiş zaman alametleri *dāl* ve *yā*’nın yerindedir. Şu örneklerdeki gibi: BAR·DIY **bardi** “gitti” ve: KAL·DIY **kâldi** “geldi.” Bu iki şekil arasındaki farklılık geçmiş zamandaki eylemlerde *dāl yā*’nın işin konuşmacının bulunduğu zaman olduğunu göstermesidir¹. İş onun bulunduğu zamanda gerçekleşir. Örneğin, bazıları: BAR·DIY **bardi** “o gitti, ve onun gittiğini gözlerimle gördüm.” derse. Buna karşılık, *mām šm* işin konuşmacının olmadığı bir zamanda yapıldığını gösterir. Bu yüzden :: ’UL BAR·MIŞ **ol barmiş** “o gitmiş, ama ben onun gittiğini görmedim.”; :: ’UL KAL·MIŞ **ol kâlmış** “o gelmiş, ama ben onu görmedim.” Bu genel bir kuraldır

[II. 50/60]

298

Geçişli ya da geçişsiz olsun bütün geçmiş zamandaki eylemler için geçerlidir. *qāf* ve *išbā*’lı sözcükler ve de *kāf*’lı veya *rikka*’lı sözcükler arasında farklılık yoktur. Ayrıca dişil eril ayrımı da yoktur. *mām šm*’li ifadelerde: BAR·MIŞ KIŞIY **barmiş kişi** “gitmiş kişi,” ve KAL·MŞ ’AR· **kâlmış ār** “kalmış kişi” ifadeleri eylemden sıfat olmuş ifadelerdir. *dāl yā* BAR·DIY KAL·DIY **bardi, kâldi** eylemlerinde olduğu gibi bu işleve sahip değildir.

296 1. EY. *annī, annahu* okunur.

2. EY. *yubnā, yunbi’u* okunur, EP ile.

297 1. EY. *yubnā, tunbi’āni* okunur.

298 1. EY. *suvārayn*.

Çekim: Şive gruplarının çoğu- Yayma, Tuxsi, Çigil, Arıu ve Çin'e kadar olan Uygurlar- D geçmiş zaman ekinin *dāl* ve *yā* olmasında aynı fikirdedirler; bu yüzden :: BAR·DIY **bardi** "gitti." Buna karşılık Oğuzlar, Qifçāq ve Suvārīn'lerin¹ bazıları *qāf*, *ḡayn* veya *išbā* lı sözcüklerde *qāf* la *yā* nın yerini değiştirirler ya da *rikka* ve *kāf* lı sözcüklerde *qāf* yerine *kāf* getirirler. Bu şivede, çoğul ve tekil tek şekle sahiptir, onlar arasında ayırım yoktur. *qāf* ile :: YA' QUR·DUQ **ya qurduq** "O yay kurdu"; :: MAN YA' QUR·DUQ **mān ya qurduq** "ben yay kurdum."; :: BIZ· YA' QUR·DUQ **biz ya qurduq** "biz yay kurduk." *ḡayn* ile :: 'UL SUVT· SAḠ·DIY [dikkat] **ol sūt sayduq** "o sūt sağdı"; :: 'ULA'R TA'Ḡ·QA' 'AḠDUQ· **olār tāḡqa ayduq** "o dağa tırmandı"; birinci çoğul şahıs :: BIZ· 'AḠDUQ· **biz ayduq** "biz tırmandık." *išbā* ile :: 'UL 'ANIY 'UR·DUQ· **ol ani urduq** "o ona vurdu"; :: MAN MUNDA' TUR·DUQ **mān munda turduq** "ben burada kaldım." *kāf* ile :: 'UL KAL·DUK· **ol kældük** "o geldi"; :: BIZ· KALDUK **biz kældük** "biz geldik"; :: 'ULA'R· 'AWK' KIR·DUK· **olār āwkā kürdük**

[II. 51/61]

299

"Onlar eve girdiler." *īmāla* ile :: MAN 'ANKAR TAWA'R BIYR·DUK **mān aḡar tawār bērdük** "Ben ona para verdim." :: MAN YARMA'Q· TIYR·DUK **mān yarmāq tērdük** "Ben para topladım." Gördüğünüz gibi tekil ve çoğul arasında farklılık yok. Oğuzların çoğu birinci kişi için *mīm* yerine *qāf* kullanır: BAR·DIM **bardim** "gittim" [ör., Oğuzlar **barduq der**]; çoğulu ve tekili aynıdır. Ama onlar üçüncü şahısta öbür Türklerle birleşirler; onlar: BAR·DUK KAL·DIY [dikkat] **barduq kældük** "o gitti, o geldi." demezler.

Emir tüm şivelerde aynıdır.

Olumsuz: BAR·MA'DIM **barmādim** "gitmedim"; KAL·M'DIM **kālmādim** "gelmedim" Birinci şahısta tüm şiveler arasında bir birleşme var. Üçüncü şahsın olumsuzu: BAR·MA'DUQ **barmāduq** "duyduğum kadarıyla o gitmedi"; KAL·M'DUK **kālmādük** "Bildiğim kadarıyla o gelmedi." Bu çeşit olumsuzluklar işin yapılmış olduğunu göstermek açısından anlattığım gibidir: BAR·MIŞ **barmiş** "gitmiş, ama ben onu görmedim veya onun geldiğine şahit olmadım"; KAL·MIŞ **kalmiş** "o geldi, ama ben onun geldiğini görmedim." Olumsuzluk *qāf* veya *išbā* lı sözcüklerde *qāf* ve diğer durumlarda *kāf* ile yapılır. Diğer eylemlerde de bu manada böyle yapılır. Eğer buna karşılık siz olumsuzluğu illa da belirtmek isterseniz: BAR·MA'DIY **barmādi** "o kesinlikle gitmedi"; KAL·MA'DIY **kālmādi** "o kesinlikle gelmedi" dersiniz. Oğuzlara gelince, onlar BAR·DUQ **barduq** "gittik"; KALDUQ· **kældük** "geldik" diyerek iddiayı gösterirler. Türkler [şiveleri; bu yüzden] olumsuz şeklin birinci tekil kişinin *mīm*'i veya üçüncü tekil kişinin *yā* sı yerine *qāf* veya *kāf* getirirler: BAR·MA'DUQ **barmāduq** "o gitmedi";

[II.52/63]

300

KAL·MA'DUK **kālmādük** "O gelmedi." O [Oğuz şivesinde] iddia, kesinlik ifadesi olarak kullanılır. Bu genel bir kuraldır, istisna olmazsınız tüm eylemleri kapsar. 0

Mastar eylemden önce geldiğinde vurgu için gelir, Arapça'daki kural bunun tam tersidir. :: 'UL BAR·MA'Q· BAR·DIY **ol barmāq bardi** "o bir geliş geldi"¹- mastar temel eylemden

300 1. *dahāb^{an}* *dahaba*; Kaşgari Türk sentaksının önemini ortaya çıkartmak için doğru Arapça'yı terinse çeviriyor.

önce getirilir; :: 'UL KAL ₂ MA'K ₂ KAL ₂ DIY ol kâlmāk kâldi “o bir geliş geldi” –mastar geçmiş zaman [ör., temel eylemden önce] ekinde önce getirilir. 0
Eylem çekimi :: BAR·DIY bardi “gitti”; BARIYR· barīr “gider”; BAR·MA'Q barmāq “gitme, gitmek”; emir BAR· bar “git (tekil)”; çoğul: BARIYNK·LAR barīḡlār “git (çoğul).” Emirde ikinci çoğul şahsa <i>lām elif rā</i> ’nın eklenmesi Türk dillerinde bir kuraldır; D onlar [ör., Oğuz – bakınız 289 üstü] ikinci çoğul şahıs için <i>kāf</i> kullanırlar, Türklerin bir kişiye saygılarını belirtmek istediklerinde kullandıkları gibi, bu yüzden :: BARIYK· barīḡ “git (çoğul).” denir.
Olumsuz emir tek yolla yapılır, yani bütün şivelerdeki emir şekillerine <i>mām elif</i> ekleyerek. Örnek: BAR·MA' barma “gitme”; TUR·MA' turma “durma”; çoğulu: BAR·MA'NK·LA'R barmāḡlār “gitmeyin (çoğul)”; TUR·MA'NK·LA'R· turmāḡlār “durmayın (çoğul).” Üçüncü şahıs :: 'UL ² BAR·MA'SUVN ₂ ol barmāsūn “gitmesin”; KAL ₂ M'SUVN ₂ kālmāsūn “gelmesin.”
Kesinlik bildiren emir :: BAR ₂ SUVN ₂ barsūn “o gitsin”; KAL ₂ SUVN ₂ kālsūn “o gelsin” Bütün şivelerde üçüncü kişi emiri oluşturmak için ikinci kişi emire <i>sām vāv nūn</i> harflerini eklenmesi gerekir.
[Geniş zaman.] :: Birinci kişi :: BARIYR· MAN barīr mām “ben giderim.” Oğuzlar geniş zamanda <i>rā</i> ’lardan birini atarlar; onlar kökteki <i>rā</i> ’yı tutarlar, geniş zaman <i>rā</i> ’sını atarlar. Bu yüzden :: MAN BARN mām baran “ben giderim,” MAN TURN mām turan “ben dururum.” Denir. Eğer kökte <i>rā</i> yoksa

[II.54/65]

301

geniş zaman <i>rā</i> ’sını sokarlar. Bu yüzden :: MAN KALIRA'N mām kālirān “ben gelirim” – sözcükte <i>rā</i> yok: KAL·DIY kāldi “o geldi.”; MAN· KULARAN ₂ mām külārān “ben gülerim” - sözcükte <i>rā</i> yok: KUL·DIY kūldi “o güldü.” Onlar <i>mām</i> ’i <i>elif</i> ’e çevirmiştir-eylemden sonra geldiğinde: MAN BARIYR· MAN· mām barīr mām “ben giderim” denir; onlar: MAN YA' QURARAN ¹ mām ya quran “ben yay kurarım,” hâlbuki Türkler çift <i>rā</i> ile: QURAR· MAN qurar mām “ben kurarım,” derler, biri köke diğeri geniş zaman aittir, ve sonrasında MAN mām gelir. Bu kurala göredir, Oğuzların yaptığı kurala aykırıdır, ama kolaylık yoludur.
Olumsuzluk: 'UL BAR·MA'S ₂ ol barmās “o gidemez.”; MAN BARMA'S ₂ MAN· mām barmās mām “ben gitmem.” Şive grupları arasında farklılık yoktur. Geniş zamanın olumsuzunda kural birinci ve üçüncü şahısta emir şekline <i>mām elif sām</i> eklemektir; Çoğulda bu eylemlere: LA'R· -lār ekini eklersiniz. Örnek :: 'ULA'R ₂ BAR·MA'S ₂ LA'R ₂ olār barmās lār “onlar gitmez”; BUVLA'R BARMA'S ₂ bulār barmās lār “bunlar gitmez”; BIZ BARMA'S MIZ biz barmās miz “biz gitmeyiz.”
Gelecekte bir işin yapılacağını göstermek için emir şekline <i>qāf, işbā</i> ’lı sözcüklerde <i>ḡayn elif yā</i> ’, başkalarında <i>kāf</i> veya <i>ḡayn</i> ’lı sözcüklerde <i>qāf</i> eklenir. Bu yüzden :: 'UL YA' QUR·FA'Y· ol ya quryāy “o yay kuracak”; :: 'UL SUVT· SA'ḡ·QA'Y· ol sūt sāyqāy “o süt sağacak”; :: 'UL 'AWKA' BAR·FA'Y· ol āwkā baryāy “o eve gidecek”; :: 'UL MANK' KAL·KA'Y· ol maḡa kālgāy

2. *Sukūn* (·), sonradan U’dan değişti
301 1. İkinci –RA- sonradan eklenmiş.

[II.55/66]

302

“O bana gelecek”; :: ’UL YAR·MA’Q· TIYR·KA’Y· **ol yarmāq tērgāy** “o para toplayacak.” Bu genel bir kuraldır, bu anlamı ifade eden bütün bölülmedeki tüm eylemler için geçerlidir. 0

Bir işi gerçekleştirenin işi yapmak üzere olduğunu haber veren eylem sıgası için emir şekline *qāf*, *išbā*’lı sözcüklerde *ḡayn elif lām rā*’, *ḡayn*’la sona eren sözcüklerde *qāf* veya diğerlerinde *kāf* eklenir. Bu bütün eylemler için geçerlidir. Örnek :: MAN BARḡA’LIR· MAN **mān baryālir mān** “ben varayazdım”; :: MAN TUR·ḡA’LIR· MAN **mān turyalir mān** “ben kalmak üzereyim”; 0 :: ’UL YA’ QUR·ḡA’LIR· **ol ya quryālir** “O yayı kurmak üzere”; :: ’UL TA’ḡ·QA’ ’Aḡ·QA’LIR· **ol tāḡqa ayqālir** “O dağa çıkmak ve tırmanmak üzere”; *kāf*’lı örnek :: ’UL· ’AWKA’ KIR· KA’LIR· **ol āwkā kirgālir** “O eve girmek üzere”; :: ’UL· YAR·MA’Q· TIYR·KA’LIR· **ol yarmaq tērgālir** “o para toplamak üzeredir.” Bu genel bir kuraldır, tüm eylemler için geçerlidir.

Zaman, yer ve vasıta adları köke *qāf*, *išbā*’lı sözcüklerde *ḡayn*, *vāv*, ve *rikka*, *imāla*, *kāf*’lı sözcüklerde *ḡayn* yerine *kāf* eklenerek oluşturulur. Bu Çigil, Yagma, Tuxsi, Arıu ve Yukarı Çin’ kadar olan Uygur şivelerinde bulunur. Oğuz, Qıfçaq, Bāçānāk, Bulıār şivelerinde, böyle isimler yapmak için emir sıgasına *sīm* ve *yā*¹ eklenir. D

[II.56/67]

303

Örnek. Zaman [ve yer] adları :: BUV YA’ QUR·ḡUR ’UḡUR· ’AR·MA’S· **bu ya quryu uyur ārmās** “Bu yay kuracak vakit değildir.” :: BUV TUR·ḡUV YIYR· ’AR·MA’S **bu turıu yēr ārmās** “Burası durulacak yer değildir.” Oğuzlarda :: BUV YA’ QURA’SİY ’UḡUR· TAKUL· **bu ya qurāsi uyur tāgöl** “Bu yay kuracak vakit değildir.” :: BUV TURA’SİY YIYR· TAKUL **bu turāsi yer tāgöl** “Bu durulacak yer değildir.” Ve :: BUV TA’ḡ ’Aḡ·QUV ’AR·MA’S **bu tāḡ ayqu (uyur?) ārmās** “Bu dağa tırmanma zamanı değil” –Ben her zaman şunu belirttim [krş. 292, 301] sözcüğün son harfi *ḡayn* ise böyle ekler için siz [*ḡayn* yerine] *qāf* eklersiniz, son cümle bunun bir örneğidir. Oğuz şivesinde :: D BUV TA’ḡ· ’AḡA’SİY U’UḡR TKUL· **bu tāḡ ayāsi uyur tāgöl** “Bu dağa tırmanma zamanı değil.” Bu [ekle] birlikte siz “zaman” ve “mekân” sözcüklerinden bahsediyorsunuz, yani: ’UḡUR· **uyur** “saat (*sā’a*),” YIYR· **yēr** “yer.” 0 *kāf*’lı örnekler :: BUV ’AW·KA’ KIR·KUV ’UVD· ’UL **bu āwkā kirgü öḡ ol** “Bu eve girme zamanıdır.” :: ’UL BIZ·KA’ KAL·KUV BUL·DIY **ol bizkā kalgü boldi** “Onun bize D gelme zamanı geldi.” Oğuzlar aynı anlamda: ’UL BIZ·KA’ KALASIY BUZ·DIY **ol bizkā kālāsi boldi** derler. Bu tarz eylemler [şahıs zamirleri] ile oluşturulabilen adlar gibi hareket ederler. Bu yüzden :: SANIK BAR· ḡUVNK· QAJA’N· **sānig baryūn qaçān** “Senin gidişin D ne zaman?” denir. Oğuzlar bunun için: SANIK BARA’SINK· QAJA’N· **sānig barāsiḡ qaçān** derler. 0 :: MANIK BARḡUVM·² YAQ·TIY **mānig baryūm yaqtı** “benim gidişim yakındır”; :: ’ANIK· BAR·ḡUVSIY **anig baryūsi**. Oğuzlar “benim gidişi.” sözü D için: MANIK BARA’SIM· **mānig barāsim** derler. *Sīm* ve *yā*’nın bu tip isimlerde

303 1. EY. *sīm* ve *vāv* ve *yā*
2. M. sonradan eklendi.

getirilmesi kuralıdır. Onların şivelerinde [bu şekilde] *qāf* lı ve *kāf* lı sözcükler arasında bir farklılık yoktur, vs.;

[II.58/69]

304

Diğer şivelerde *ḡayn*, *qāf* ve *kāf* lı sözcükler arasında farklılık var. Her kategorideki vasıta isimleri eylemlerden türediğinden [basit] adlar gibi hareket ederler. 0 Örnek :: YIYKUV NA'NK_ **yēgü nāḡ** “kendisiyle bir şey yenilecek şey;.bir tabak.” :: 'URḡUV **uryu** “vurmakta kullanılan şey.” 0 :: YḡIA'J BIJ_ḡUV **yīḡāḡ biḡḡu** “ağaç kesilen bıçkı.” :: SUR_ḡUV **soryu** “kan alınan sorgu”; bu şu ifadeden türemiştir: 'AMIG SUR-DIY **āmig sordi** “meme emdi.” Bu tip adlar bu şive gruplarında önce de gösterdiğim gibi *ḡayn*, *qāf* ve *kāf* lı sözcüklerde değişir,¹ ama Oğuzlarda değişmez. Kural önceden gösterdiğimiz gibidir. Oğuzlara gelinde, onlar tüm eylemlerde vasıta adlarını *sīm* ve *yā'* ile oluştururlar; bu yüzden :: YIḡA'J_ BIJ A'SIY NA'NK_ **yīḡāḡ biḡāsi nāḡ** “ağaç kesecek nesne”; :: YIYKA'SIY [dikkat] NA'NK_ **yesāsi (?) nāḡ** “yemek yenecek nesne.” 0

Benim gösterdiğim bu prensipler ve kurallar sadece bu bölümle sınırlı değildir. Üç, dört, beş, altı harfli sözcüklerde dahi her kitapta kural olarak görülür. Bu yüzden bu kuralları ve yolları iyi bilmek gerekir, çünkü bu bölümde ben uzun uzadıya anlattım. Çoğu kez sözü uzatmadan buraya havale ettim. Bu Türk dillerinin usulünü bildiren bir kimyadır.¹ Bunun için bir defter doldurdum. Bir kişi bu kuralları bellere Türklerden aslını bilmeyerek işittiği kelimelerin kuralını kendi kendine çıkarabilir, bunu iyi anla!

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

[II. 59/71]

305

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi harekeli *fa'aldī'* kalıbı

R

:: TUBIY TUBUR-DIY tüpi tüpirdi “Rüzgâr tozları uçurdu (<i>habbat ... wa-nasafat at-turab</i>).” TUBIRA'R_ TUBIR-MA'K_ tüpirār tüpirmāk. Atasözü: TUTUŞ-MA'KIN--JA' TUZUL-MA'S_ TUBIR-MA'KIN-JA' 'AJIL-MA'S_ tütüşmāgincā tüzülmās tüpirmāgincā açılmās 0 “(İki adam arasında) ilişki olmadığı sürece onlar uzlaşamazlar; rüzgâr esmediği sürece, hava açılmaz.” Bu söz bir kişinin¹ kavgalı iki kişiyi uzlaştırmasını istemek için söylenir. 0	:: BA'Ş_ QABAR-DY bāš qapardi “Yara şıştı (<i>intaḡaxa</i>).” QABARUR QABAR--MA'K qaparur qaparmāq. Aslı: QA'BAR-DIY ama [ünlü] atılarak daha güzel telaffuz edilebilir. qapar-
:: 'UL 'UNUḡ QUT(B)UR-DY² ol unuy quturdi “O unu (bir kaptan başka bir kaba) boşalttı (<i>aḡraḡa</i>).” QUT(B)URUR² QUT(B)UR-MA'K² quturur quturmaq.	qutur-

304 1. EY. *ḡabaqa*, *ḡabaqāt* okunur.

2. EY. *kīmā*, *kīmiyā'* okunur.

305 ¹. EY. *li-man yuzādu*, *yurādu* okunur.

². B, çizildi ve T'ye değişti.

:: 'UL MANİY 'UR·NIM·Dİ·N· QUBUR·DIY ol māni ornumdin qopurdi “O beni qopur- yerimden kaldırdı (<i>aqāma</i>).” Yerinden kalkan (<i>hayyaja</i>) bir şey için de böyle denir. QUBURUR QUBUR·MA'Q qoprur qopurmāq. Atasözü: TUTUVN· QUBUR·SA' 'IS·LANUVR.³ tütūn qopursa išanūr 0 “Kim karıştırırrsa karıştırırsın sigara isle P sarılamaz.” Anlamı, kim toplum düzenini bozarsa bozsun, toplumun düzensizliği şiddetten dolayı ona kurban olur. 0
:: 'AŞJ KUBUR·DIY eşiç köpürdi “Çaydanlık köpürdü (<i>zabadat</i>).” :: SUVT· köpür- KUBUR·DIY sūt köpürdi “Süt köpürdü (<i>tazabbadat</i>).” Dudakları köpüren bir adam için de böyle denir. KUBRUR· KUBR·MA'K köpürür köpürmāk.
:: 'UT· BA'Şİİ BUTURDIY ot bāşiḡ bütürdi “İlaç yarayı iyileştirdi (<i>admala</i>).” :: bütür- 'NIK· 'UZA' 'ALMIN BUTUR·DIY anig üzā almin bütürdi “O borca dair iddiasını ona karşı kanıtladı (<i>abarra hujjatuhu wa-barhana da'wahu wa-alzama 'alayhi d-dayn bi-l-hujja</i>).” BUTRUR· BUTURMA'K bütrür bütürmāk.
:: 'UL SUVZIYN· MANDIYN BATUR·DIY ol sōzīn mändīn baturdi “O sırrını batur- benden sakladı (<i>katama</i>).” :: 'UL 'ANY SUWQA' BATUR·DIY ol ani suwqa baturdi “O onu suyun içine daldırdı (<i>maqala</i>).” Bir şeyin altına sıvı veya yumuşak olarak konulan şeylere de böyle denir.

[II. 60/73]

306

Un pastasındaki şeker gibi. BATURUR BATURMA'Q baturur baturmāq . 0
:: MAN 'ANKAR 'AŞ· TATUR·DUM· mān aḡar aš taturdum “Ben o yiyeceği tattım tatur- (<i>aḡatqu</i>).” TATURUM MAN TATURUMA'Q· taturur mān taturmāq .
:: 'UL 'ĀŅĶĀR· 'IT· TUTUR·DIY ol aḡar it tütürdi “O köpeği onu yakalaması için tütür- onun üzerine yönlendirdi (<i>aḡrā 'alayhi l-kalb li-ya'xudahu</i>).” Birisi: TUT·KURDIY tütgürdi diyebilir. Kökü üç <i>tā</i> ile: 'IT· TUTURDIY it tüttürdi , <i>tašdīd</i> ile, sonra onlardan biri kısaltma amacıyla düştü. TUTRUR· TUTR·MA'K tütrür tütürmāk .
:: 'AT· QULA'QIN TUWUR·DIY at qulāqin tuwirdi (?) “At kulaklarını kabarttı tuwir- ? (<i>aḡarra</i>).” Bunun anlamı o bir şey duyduğunda kulaklarını kaldırdı demektir. TUWYR·R TUWR·MA'Q tuwīrār tuwirmāq .
:: 'UL 'ATİİ· QATARDIY ol atiy qatardi “O atı çevresinde döndürdü (<i>radda, ṣarafa qatar-</i> 'an wajha).” :: YAḡY QATAR·DIY yayī qatardi “O düşmanı geri döndürdü (<i>radda</i>).” QATARUR QATAR·MA'Q· qatarur qatarmāq . Manzume [krş. 257 taturyān]:

'AR·DIY 'AŞİN· TATURĠA'N
YAWLAQ· YAḡİİ· QATARĠAN
BUY·NİN· TUTUB· QAḌİRĠA'N
BAS·TİY 'ULUM 'Aḡ·TARUV

ärđi ašin taturyān
yawlaq yayiy qataryān
boynin tutup qaḍiryān
basti ölüm aytaru

V

³. S sonradan Š'den değişti.

Adam ağıt yakarak diyor ki: “O yemeğin tadılmasına müsaade edendi, o düşmanımı geri püskürtendi, ölüm onlara gelinceye dek onların boynunu bükendi.” 0

:: 'UL YUMŞ'Q NA'NK·NY QATUR·DIY ol yumşāq nāḡni qaturdi “O yumuşak qatur- demirden çelik yapıldığı gibi yumuşak şeyleri sertleştirdi (<i>şallaba</i>).” :: TA'Ş YZR¹ 'ANIY QATUR·DIY tāš (yēr) anī qaturdi “Evden ayrılma onu sertleştirdi,” yani o zorlukları kanıksadı (<i>ja'alahu mujarrasan muḥakkakan</i>). QATARUR QATUR·MA'Q· qatur qaturmāq.
:: 'UTLA'N QUTURDIY oylān quturdi “Bebek neşeli ve yaramazdı (<i>irtāḥa, lajja qutur-fī mujūn</i>).” :: TARIḤ QUTUR·DIY tariḥ quturdi “Kök (veya bitki veya başka bir şey) çabuk gelişti (<i>zakā</i>).” Kök anlamı “bir şeyin ölçüsünün ötesine gittiğini (<i>jāwaza 'an miqdār</i>)” söylemektir: QATURDIY qaturdi. QUTURMA'Q quturmāq. 0
:: 'AR· YUK KUTUR·DIY ār yük kötürdü “Adam yükü taşıdı (<i>ḥamala</i>).” Hamile kötür- (<i>ḥamilat</i>) bir kadın için de böyle denir. KUTRUR· KTURMA'K· kötrür kötürmāk. Atasözü: TAIWAIY² YUK· KUTURSA' QAMIJ· YAM' KUTURR· tewe yük kötürse P qamiç yemā kötrür 0 “Deve yükü taşıdığı gibi, kepçeyi de taşıyabilir.” Bu Arapların: <i>atbi</i>³

[II. 62/75]

307

<i>al-faras lijāmahā</i> (“Atın gemini izleyelim.”).¹ 0
:: 'AJIK· NA'NK· SUJIR·DIY açiy nāḡ süçirdi “Acı şey tatlı oldu (<i>tāba, iḥlawlā</i>).”
:: MAN 'ANIY QAJURDUM mān anī qaçurdum “Ben onu uçurdum (<i>anfartuhu wa- qaçur-suqtuhu munhazıman maṭrūdān hāriban</i>).” QAJURUM MAN· QAJIRMA'Q qaçurur mān qaçurmāq.
:: 'UL MANY SUWDAN KAJURDIY ol māni suwdan kâçürdi “O beni sudan kâçür- karşıya geçirdi (<i>a'barani</i>)².” :: BAK 'ANINK YA'ZUQIN KAJURDIY beg aniḡ yazūqin kâçürdi “Bey onun suçunu affetti (<i>şafaḥa 'an</i>).” KJURUR KAJURMA' kâçürür kâçürmāk.
:: 'UL 'ANY 'AWDIN KUJUR·DIY ol ani äwdin köçürdi “O, onu evden kaçırdı ve köçür- veya göç ettirdi (<i>ḥawwala, anqala, aḏ'ana</i>).” Ve de :: 'UL BITIK KUJURDIY ol bitig köçürdi “O kitabı kopya etti (<i>nassaxa</i>).” Bir şeyi bir yerden başka bir yere geçirenin (<i>anqala</i>) adı. :: 'UL KUJT· KUJURDIY ol köçüt köçürdü “O atı bir yerden başka bir yere taşıdı (<i>naqala</i>).” KAJURUR KAJURMA'K [dikkat] köçürür köçürmāk.
:: MAN 'ANY TUDUR·DUM mān anī toḏurdum “Ben onu doyurdum (<i>aşba'tuhu</i>).” toḏur- Kökü: TUD·FUR·DUM· toḏurdum. TUD·FUR· MAN· TUDUR·MA'Q· toḏurur mān toḏurmaq. 0

306 ¹. YZR **yēr** sonradan sokulmuştur.

². I, sonradan eklenmiştir.

³. EY. *itba'*.

307 ¹. Yani., “Sen bana bir at verdin, şimdi bana bir gelin ver.” Krş. İngilizce ifade, “işin sonuna git.” Krş. Lane, Cilt I, s. 294: “...Bir iyiliği, yardımı yerine getirme anlamında kullanılır...”

². EY. *a'barahu*.

:: 'UL ANNK BUY·NIN QADIR·DIY ol anıñ boynın qağirdi “O onun boynunu (veya başka yerini) büktü (<i>lawwā</i>).” :: 'UL 'NIK SUVZIN QADIR·DIY ol anıñ sōzin qağirdi “O onun söylediklerini reddetti (<i>radda 'alayhi</i>).” QADIRA'R· QADIR·MA'Q· qađirār qađirmāq. 0	qağir-
:: 'UL BUV 'IYŞ·TA' QUDUR·DIY ol bu iştā qudurdu “O gayret etti, o bu işte azami gayret gösterdi (<i>jadda, bālaya</i>).” QUDURUR· QUDUR·MA'Q qudurur qudurmaq.	qudur-
:: 'UL MANKA' TUVN KADUR·DIY ol maña tōn kädürdi “O bana elbise (veya başka bir şey) giydirdi (<i>albasa</i>).” KADURUR· KADUR·MA'K kädürür kädürmāk.	kädür-
:: 'UL QUVYUT KADIR·DIY ol qōyuy kädirdi “O koyunun derisini yüzdü ve etini ince ince kesti (<i>jalafa ... wa-qaddala</i>).” KADIRA'R KADIR·MA'K kädirār kädirmāk. 0	kädir-
:: TUVN· QARAR·DIY tūn qarardi “Gece karardı (<i>azlama</i>).” :: TUVN QARAR·-DIY ton qarardi “Elbise karardı (<i>iswadda</i>).” QARA'RUR· QARAR·MA'Q qararur qararmaq.	qarar-
:: QUBIR·DIY NA'NK· qurirdi nāñ “Bu şey kurumaya başladı (<i>tawajjaha ... li-l-jafāf</i>).” QURIYRUR· QURIR·MA'Q· qurirur qurirmāq. 0	qurir-
:: QIZAR·DIY NA'NK· qizardi nāñ “Bu şey kırmızılaştı (<i>iḥmarra</i>).” QIZARUR· QIZAR·MA'Q qizarur qizarmaq. 0	qizar-
:: TAZAR·DIY NA'NK· tazardi nāñ “Bu şey kel (<i>taqarra'a</i>).” TAZARUVR· TAZAR·MA'Q·	tazar-
:: YIYR· TUZAR·DIY yēr tüzardi	

[II. 62/75]

308

“Yer (ya da başka bir şey) düzleştirdi (<i>istawat</i>).” TUZARU'R· TUZAR·MA'K tüzärür tüzärmāk. 0	
:: 'UVD· ¹ KUZAR·DIY ōđ küzardi “Sonbahar mevsimi başladı (<i>tawajjaha l-waqt an yaşīra xarīfān</i>).” KUZARUR KUZARMA'K küzärür küzärmāk.	küzär-
:: TANKRIY TA'Γ· BIR· LA' YIYRIK BASUR·DIY tāñri tāy birlä yēriğ basurdi “Tanrı yeri dağlarla sınırladı (<i>waḥṭada</i>).” Ağır bir şeyi başka bir şeyin altına koymak (<i>waḍi'a taḥt šay' taqīl</i>) da böyledir. BASURUR BASURMA'Q basurur basurmāq.	basur-
:: KUVK· BUSAR·DIY kōk busardi “Gökyüzü dumanla kaplandı (<i>ḡāmat as-samā' wa-qāma ḡ-dabāb</i>).” BUSA'RUR BUSAR·MA'Q busārur busarmāq. 0	busar-
:: 'UL 'UZUN· NA'NK·NIY QISURDIY ol uzun nāñni qisurdu “O uzun bir şeyi kısalttı (<i>qaşşara</i>).” QISURUR QISURMA'Q qisurur qisurmāq. 0	qisur-
:: 'UL 'ATIΓ· KUSUR·DIY ol atiy kōsürdi “O atın ön ayaklarına pranga vurdu (<i>aşkala</i>).” KUSURUR ² KUSUR·MA'K. 0	kōsür-
:: 'UL MANIY BUŞUR·DIY ol māni buşurdi “O bana kızdı (<i>aḡḡara</i>).” BUŞURUR· BUŞUR·MA'Q buşurur buşurmāq. 0	buşur-

308 ¹. D'nin noktası sonradan *sukūn*'a (bu yüzden öd) değişti.

². Ortadaki U, *sukūn*'dan çevrildi.

:: 'UL 'AT· BİŞUR·DIY ol ât bişürdi “O et (veya başka şey) pişirdi (<i>tabaxa</i>).” BİŞURUR·BİŞUR·MA'Q bişürür bişürmāq.	bişür-
:: 'UT 'ŞIJ· TAŞURDIY ot eşiç taşurdi “Ateş çaydanlığı taşırdı (<i>afārat</i>).” Yerinden taşan (<i>ufīḍa</i>) diğer sıvılar için de böyle denir. TAŞARUR· TAŞUR·MA'Q taşarur taşurmāq.	taşur-
:: UL MANİY SANKA' TUŞUR·DIY ol māni saṇa tuşurdi “O benimle senin arasında bir karşılaşma düzenledi (<i>awqa'a l-mulāqāt</i>).” TUŞURUR· TUŞUR·MA'Q· tuşurur tuşurmāq.	tuşur-
:: 'UL ALIK·DIYN YAR·MA'Q TUŞUR·DIY ol āligdīn yarmāq tüşürdi “O parayı (veya başka bir şeyi) elinden düşürdü (<i>asqaṭa</i>).” :: MAN 'ANY 'ATIN TUŞUR·DUM mān ani attin tüşürdüm “Ben onun attan düşmesine neden oldum (<i>anzaltuhu</i>).” Eğer sen onu düşürürsen (<i>asqaṭahu</i>), onun için de aynısı denir. TUŞURUR TUŞURMA'K tüşürür tüşürmāk.	tüşür-
:: 'UL YINJUVNİY JAŞ BILA' SAŞUR·DIY ol yinçūni çāš bilā saşurdi “O turkuvazla ayrılan incileri (veya diğer mücevherleri) birlikte dizdi (<i>faşala ... bayn fī naẓm</i>).” SAŞURUR· SAŞUR·MA'Q saşurur saşurmāq.	saşur-
:: KUVL· KUŞAR·DIY kōl köşārdi “Havuz neredeyse taşacak kadar doldu (<i>imtala'a ... jiddan ḥattā kāda an yafīḍa</i>).” KUŞA'RUR KUŞA'R·MA'K köşārür köşārmāk. Manzume:	köşār-

'ALIN· TUBUV YAŞAR·DIY
'URUT 'UTIN YAŞURDIY
KUVL NIK SUWIN KUŞARDIY
SİTİR BUQA MUN·K·RAŞUVR·

alin töpü yaşardi
orut otin yaşurdi
kōlnig suwin köşārdi
siyir buqa münräşūr

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Dağ zirveleri yapraklarla yeşillendi,

[II. 66/80]

309

yeni bitkiler eskilerini örttü, havuzlar neredeyse taşacak kadar doldu; öküz ve sığırlar neşeyle böğürüyor.” Taşmaya yakın derecede “suyla doldurulan bardağa ve kâseye (*yuyātu ilā ašbārihā*)”¹ de böyle derler: KUŞAR·DIY **köşārdi**.

:: 'UL YİFA'J· BUĞAR·DIY ol yiğāç buyardı “O odunda bir çentik açtı (<i>ḥazza</i>).” BUĞARUR BUĞR·MA'Q buyarūr buyarmāq. Kökü: BUĞ·RA'DIY buyrādi. 0	buyar-
:: 'URA'TUT 'UTUL TUFUR·DIY urayūt oyul tuyurdi “Kadın bir çocuk doğurdu (<i>waladat</i>).” Anlamı genişleterek, doğum yapan hayvana: TUFUR·DIY ² tuyurdi denir. TUFURUR TUFUR·MA'K tuyurur tuyurmāq. Atasözü: 'ATA' 'UFLİY 'ATAJ· TUFAR·R· ata oyli ataç tuyār “Bir adamın oğlu, olgunlaştığında, şüphesiz karakter olarak babasına benzer.” 0	tuyur-

309 ¹. EY. *yuyātu ilā ašbārihā*.

². R, Z'ye düzeltildi.

:: 'UL MANK' TUF₂RUDİY³ ol maña toyrurdi “O yolda ayrıldı ve hızla bana geldi toyrur- (atā ilayya mutayaşmıran wa-taraka ƒ-ƒarīq).” Bir yere doğru gözü kapalı giden (sāra muta‘assıfan) için de aynısı denir. TUF₂RUR TUF₂RUM'Q toyrur toyrurmāq. Tā, iṣbā'ya sahip. 0
:: 'AR· SUVW· SAĞUR·DIY är sūw suyrurdi “Adam su içti ('abba).” Ve de :: QUM suyrur- SUVW· SAĞUR·DIY qum sūw suyrurdi “Kum suyu çekti (naššafa).” “O katılaştırmak D için süttten su çekti (anšafa)” – Qarluq şivesi. :: 'UL YUQA'RUV YA'RIN· SAĞURDIY D ol yoqāru yārin suyrurdi “O yukarı doğru tükürdü (bazaqa)” – Barsyān şivesi – diğerleri: SUD₂TIY suḏti derler. SAĞRUR· SAĞUR·MA'Q suyrur suyrurmāq. Atasözü [=511 kōk, P 634 sūḏ]: KUVK· K'⁴ SAĞUR·SA' YUVZKA' TUŠUVR· kōkkā suyursa yūzkā tūšūr 0 “Eğer göğse doğru tükürürsen, tükürük senin yüzüne düşer.” 0 Bu söz kendisinden büyük kişilere karşı gelmek (mukābada) isteyen bir kişi hakkında söylenir, ama onun bu karşı gelmesi yine kendisine döner. 0
:: 'UL 'UVNUF· QA'B·QA' SIFUR·DIY ol ūnuḡ qāpqa siyrurdi “O unları küçük bir siyrur- paketin içine koydu (adxala waanja'a).”

[II. 67/81]

309

Bir şeyin içine sıkıştırılarak ya da bastırılarak konulan (awsa'a) başka şeyler için de böyle denir. SIFURUR SIFUR·MA'Q siyrurur siyurmāq.
:: 'UL TARIḡ QUTUR·DIY¹ ol tariḡ qayurdi “O buğdayı (ya da diğer şeyleri) qayur- kavurdu (qalā).” QUWUR·DIY¹ qawurdi ḡayn'ın yerine ince fā'nın kullanıldığı qawur- D qawur bir versiyondur. QUTURUR· QUTUR·MA'Q qayurur qayurmāq. 0
:: 'AR· TAW'RIF 'AWUR·DIY TAWUIR·DIY är tawāriḡ äwürdi tawürdi “Adam tawür- malını evirdi çevirdi, altını üstüne getirdi (qallaba ... wa-tašarrafa fīhā wa-ja'ala zahrahā l-baḡn).” 'AWUR·DIY “kök” ve TAWUR·DIY “dal” TAWURA'R· TAWUR·MA'K tawūrār tawürmāk. 0
:: 'AR· 'UQ JAWUR·DIY är oq çawürdi “Adam oku parmağının üstünde çevirerek çawür- denedi (naqara ... 'alā ẓufr).” Sol elin başparmağı üzerinde herhangi bir şey çevrilirse (dawwarta) yine böyle denir. Ve de :: 'UL₂ JIFRIYNIY JAWUR·DIY ol çiyriṇi çawürdi “O çıkırığı (ya da başka bir şeyi) çevirdi (aḏara).” JAWURA'R· JAWUR·MA'K· çawūrār çawürmāk. 0
:: 'AR· TARIḡ SAWUR·DIY är tariḡ sawurdi “Adam ekin savurdu (darrā, sawur- naqqāfī l-kuds).” Harman yerinde savrulan (nasafta wa-naqqayta fīr-rīh) diğer şeyler için de böyle denir. SAWURA'R· SAWUR·MA'Q sawurār sawurmāq. 0
:: BILA'ZUK KUNK· 'AL·KIN· QAWUR·DIY bilāzūk kūḡ älgın qawurdi “Bilezik qawur- cariyenin elini sıkıttı (ḏayaṭa).” Herhangi bir şeyi sıkın nesne için de böyle denir. QAW-RA'R· QAWUR·MA'Q qawrār qawramāq.

310

³. İkinci U, *sukūn*'(·) dan düzeltildi; aslında TUF₂R·DY.

⁴. K' kırmızıyla üstteki mısıraya eklendi (asıl kopya).

¹. İlk U, A'dan değişti.

² Son A: Bir başka A sonradan yazıldı (nunlanmayı gösterir, bu yüzden: **tāğirindān**.)

:: 'UL 'AT· TAKIYRIN·DA' ² BUQR·DIY ol at tągırindä boqurdi “O atın fiyatını, boqur- değerini indirdi (tercihen ya da başka sebeplerden) (<i>haṭṭa min</i>).” Fiyatı indirilen başka şeyler için de böyle denir. BUQURUR BUQR·MA'Q boqurur boqurmāq. 0	
:: 'UL MANK' KIŞİY BAQUR·DIY ol maña kişi baqurdi “O [bana] [birisine] baqur- baktırdı (<i>anṣara</i>).” BAQURUR· BAQUR·MA'Q baqurur baqurmāq. 0	
:: MAN 'ANIY 'AWDAN· JIQAR·DIM män ani äwdän çıqardım “Ben onu evden çıqar- çıkardım (<i>axraṣtu</i>).” Başkası da böyledir. JIQA'RUR JIQAR·MA'Q· çıqārur çıqarmāq. 0	
:: QUŞ SIAQIR·DIY quş siqirdi “Kuş ıslık çalar gibi öttü (<i>şaffara</i>).” :: KŞİY SIQIR·DIY kişi siqirdi “Adam ıslık çaldı.” SIQ·IRA'R· SIQIR·MA'Q siqrar siqirmāq. 0	siqir-
:: 'AR· QIQIR·DIY är qiqirdi “Adam yüksek sesle (bir kişiye ya da bir şeye) bağırdı (<i>şāḥa ... yad'ū ... bi-a'lā şawt</i>).” QIQ·IRA'R· QIQIR·MA'Q qiqrār qiqramāq.	qiqir- Manzume:

QUDİY QIQRIB· 'URUŞ·TIR·DIM·
YAFY QA'RUV KIRIŞ· QUR·DUM
TUQUŞ 'JRA' 'URŞ BRDM
'ARN KVRUB BAŞY TIF·DIY

qoği qiqrib oyuş terdim
yayıqāru kiriş qurdum
toqış içrā uruş berdim
ärän kōrüp başı tiydi

V

“Dağın tepesinden aşağı bağırarak oymağı topladım, yayımı düşmana karşı kurdum;

[II. 69/84]

311

onlarla savaştım, onlar benim ordumun askerlerine görünce, başlarını eğdiler ve kaçtılar.”

0

:: 'UL MANK' BAK·DİN SUVZ· TAKUR·DIY ol maña begdin sōz tągürdi “O tągür- bana beyden söz getirdi (<i>ballaya</i>).” Başkası da böyledir. TAKURUR TAKUR·MA'K· tągürür tągürmāk.	
:: 'UL TAWAY JUKUR·DIY ol tewe çökürdi “O deveyi çöktürdü (<i>anāxa</i>).” Bir çökür- adama diz çöktürülürse (<i>ajṭā 'alā rukbatayhi</i>) yine böyle denir. JUKURUR· JUKUR·MA'K çökürür çökürmāk. 0	
:: 'AR· KIKIR·DIY är kegirdi “Adam geçirdi (<i>tajašša'a</i>).” KAIK·IRA'R· KAIKIR·- kegir- MA'K kegrār kegirmāk.	
:: KUVKAR·DIY NA'NK kōkardı nāṅ “Nesne göğerdi (<i>aybara</i>).” Onun anlamı gök kōkār- rengini (<i>'alā lawn as-samā'</i>) almaktır. KUVKARUR· KUVKAR·MA'K kōkārür kōkärmāk.	
:: KULAR·DIY SUWF kölardı sūw “Su havuzda toplandı (<i>istarāḫa, istanqa'a şāra ka-l-yadīr</i>).” KULARUR· KULAR·MA'K· kölärür kölärmāk.	
:: 'AT· KULAR·DIY at kölärdi “At karnının şişkinlinden tökezledi (<i>inbaṭaḥa ... min intifāx al-baṭn</i>).” KULARUR· KULAR·MA'K· kölärür kölärmāk. Atasözü: 'AR· 'UT·LIY MUNKA'D·MA'S 'IT· 'UTLIY KULAR·MA'S· är oyli muṣaḏmās, it oyli kölärmās “İnsanoğlu her zaman acı çekmez (bir yolunu bulur ve ondan kaçar); köpek yavrusu (at gibi) asla düz yerde yatmaz.” 0	P

:: 'AR· BUR·NIY TAMUR·DIY är burni tomurdi “Adamın burnu kanadı (<i>ra'ufa</i>).” tomur-	
:: 'AR· YİḤA'J TUIMUR·DIY är yiyāç tomurdi “Adam ağacı tomruk (destek direkleri gibi) olarak kesti (<i>qaṭa'a... mudawwaran</i>).” TMURUR· TUMUR·MA'Q tomurur tomurmāq. 0	
:: 'UL 'ANİY SUWQA' JUMUR·DIY ol ani suwqa çomurdi “O, onu suya daldırdı çomur- (<i>yaṭṭa maqala</i>).” JUM·RUR· JUMUR·MA'Q çomurur çomurmāq.	
:: JUMUR·DIY JUMURUR JUMUR·MA'K çömürdi çömrür çömürmāk -Bunun çömür- anlamı [bir şeyleri] öncekinden daha derine daldırılmasıdır (<i>a'maq minhu fī l-yaṭṭ</i>).	
:: 'UL SUVTUK· SUIMR·DIY ol sūtug sümürdü “O sütü yudumladı (<i>'abba</i>).” sümür- Başkası da böyledir. SUIMRUR· SUIMRMA'K sömrür sümürmāk.	
:: 'UL 'AW· SUBUR·DIY ol äw süpürdi “O evi süpürdü (<i>kanasa</i>).” Başkası da süpür- böyledir. SUBURUR· SUBUR·MA'K süpürür süpürmāk. 0	
:: 'UL SUNKUVK· KAMUR·DIY ol süñük kāmürdi “O kemikten ilik emdi kāmür- (<i>tamaššaša</i>).” KAMURUR KAMUR·kāmürür kāmürmāk.	
:: TUNAR·DIY YYR· tünärđi yēr “Yer karardı (<i>aḫlama</i>).” Zaman için de böyle tünär- denir. TUNARUR· TUNAR·MA'K tünärür tünärmāk.	

Z

:: 'UL MANKA' SUVZ· TABUZ·DIY ol maṇa sōz tapuzdi	tapuz-

[II. 71/86]

312

“O bana bir bilmece sordu (<i>alyāza ... al-kalām min al-alyūza</i>).” TABUZUR· TABUZ·MA'Q· tapuzur tapuzmāq.	
:: MAN 'ANKA'R· SUVZ TUTUZDUM mān aṇār sōz tutuzdum “Ben ona tutuz- uyulması, riayet edilmesi gereken bir söz söyledim (<i>aw'aztu¹ al-kalām aw šay' min ḥaqqihi an yarā'a dālīka</i>).” TUTUZUR· TUTUZMA'Q tutuzur tutuzmāq.	
:: 'UL SUWZ· TAMUZDIY ol suw tamuzdi “O su damlattı (<i>qaṭṭara</i>).” Başka tamuz- bir şey damlatılırsa da böyle denir. TAMUZUR· TAMUZMA'Q tamuzur tamuzmāq.	
:: 'UL MANK' KUDAZ·DIY ol maṇa köḏāzdi “O benim için bir şeyler sakladı köḏāz- (<i>ḥafaḫa</i>).” :: 'UL MANİY KUDAZ·DIY ol māni köḏāzdi “O beni bekledi (<i>intaḫara</i>).” Bu sözcük hem “saklamak” hem de “gözlemek” manasına gelir. ² KUD'ZUR KUDAZ·MA'K köḏāzür köḏāzmāk. Kökü: “O onu “tutmak” ³ için bazı şeylere göz attım (<i>rāma baṣar</i>).” manasında KUVZ· 'ATİY kōz atti ’dir. Bunun bir başka versiyonu: KUZATİY kōzätti. 0	D
Bu eylemlerde <i>zāy</i> kural dışıdır, çünkü [kurak şudur] geçişsiz eylemler emir şekillerine <i>rā</i> eklenerek geçişli yapılır. Örnek :: 'AR· QAJ·TIY är qaçti “Adam kaçtı (<i>haraba</i>)” – bu geçişsiz bir eylemdir; geçişlisi: 'UL 'ANY QAJUR·DIY ol ani qaçurdi “O, onu kaçırdı	

312 ¹. EY. *awṣaztu*.². EY. *tubnā*, EP ile *tunbi*’u okunur³. Yani, gözle tutmak, üstten bakmak, bakmak” –halk etimolojisi.

(*ahraba*).” :: ’AR·SUVF·KAJ·TY **ar sūw kăçti** “Adam suyu geçti (*a’bara*)”; :: ’UL ’ANY KAJURDIY **ol ani kăçürdi** “O onu sudan geçirdi (*’abara*)”; bunlar kök şeklinde geçişsiz eylemlerdir; SUVW·TAM·DIY **sūw tamdi** “Su damladı (*qatarā*)”; ve: “O beni bekledi (*intaḡara*).” ifadeleri gibi. Benzerliğe göre onlar olmalı...⁴

Oyuzlar bazen *rā* yerine *zāy*’a sahiptir. Örnek :: ’UL TAWA’R· ’AL·DUZ·DIY **ol tawar alduzzi** “Onun malı çalındı (*ḡuriba, suliba*).” Kökü: ’AL·DIY **aldi** “O kavradı veya aldı (*qabaḡa, axaḡa*).”

Š

:: ’UL MANIK BIRLA’ TABIŠ·DIY ol mänig birlä täpišdi “O benimle tepişti (<i>rākalanī bi-r-rijl</i>).” TABIŠUVR· TABIŠMA’K täpišür täpišmāk . 0	täpiš-
:: ’UL MANIK BIRLA’ TUBIQ QABIŠ·DY ol mänig birlä topiq qapišdi “O benimle top kapıştı (<i>xalaṣa</i>) (çevgen oyununda).” QABIŠUVR· QABIŠMA’Q qapišür qapišmāq . 0	qapiš-
:: ’UL MANIK BRLA’ QUBUŠ·DIY ol mänig birlä qopušdi “O benimle ayağa kalkmada (<i>qiyām</i>) yarıştı.” Yardımlaşmak da böyledir. QUBUŠUVR·	qopuš-

[II. 71/86]

313

QUBUŠ·MA’Q qopušür qopušmāq . 0	
:: ’UL MANKA’ TUVN· KUBUŠ·DIY ol maṡa ton küpišdi “O bana elbise dikmekte (<i>taḡrib</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. KUBUŠUVR· KUBUŠ·MA’K küpišür küpišmāk . 0	küpiš-
:: ’UL MANK’ BITIK BITIŠ·DIY ol maṡa bitig bitišdi “O bana kitap yazmakta (<i>kitba</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. BITIŠUVR· BITIŠMA’K bitišür bitišmāk .	bitiš-
:: ’UVLA’R· ’IKY BTIŠ·TILA’R olār ekki bütüştilār “Onların her biri arkadaşının kendisine karşı iddiasını kabul etti (<i>aḡarra ... mā dda ‘ā ‘alayhi ṣānibuhu</i>).” BITIŠUVR·LA’R BITIŠ·MA’K bütüşürlār bütüşmāk . 0	bütüş-
:: ’ULA’R· ’KY TUTUŠ·DIYLA’R olār ekki tutušdīlār “Onlar ikisi tutuştular (<i>axaḡa</i>).” Bir şey başka bir şeye yapışır (laṣīḡa) da böyle denir. TUTUŠUVR· TUTUŠMA’Q tutušür tutušmāq .	tutuš-
:: ’UL MANK’ KAYIK· TUTUŠ·DIY ol maṡa kāyik tütüşdi “O bana avı yakalamakta (<i>axḡ</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. :: ’ULA’R· ’KY TUTUŠ·DIY·LA’R olār ekki tütüşdīlār “Onların ikisi çekiştirler (<i>tašāḡarā</i>).” TUTUŠUVR· TUTŠM’K tütüşür tütüşmāk . Asıl olan ilkidir.	tütüş-
:: ’UL MANK’ YUVNK· TITIŠDIY ol maṡa yūṡ titišdi “O bana yün dikmekte yardım etti (<i>naḡš ... bi-l-yad li-yuṡzala</i>).” Yarışmak da böyledir. Eğer iki kişiden biri diğerinin elbisesini yırtarsa (<i>mazaḡa</i>) da böyle denir. TITIŠUVR· TITIŠMA’K·Q titišür titišmāq\titišmāk . Atasözü: SUKŠUB· ’UR·ŠUR· ’UT·RA’ TUVN· TITIŠUVR· sōkšüb P	titiš-

⁴. Metin eksik; onlar *z* ile değil *r* ile geçişli yapılmalıdır. Kāšyārī **kōḡāz-** sözcüğünüm kökünü **kūḡ-** gibi anlar, ama sonraki **kōzād**’ın (**kōzāt-**) metatezi gibidir, bkz ED, 707.

urşur orta tön titişür 0 “Söverek başlanan kavga kızışır, arada elbise yırtılır.” Bu söz sövüşmekten kaçınması emrolunan kişi için söylenmiştir. 0	
:: ‘UL MANK’ TAW’R· SATİŞ·DIY ol maña tawār satışdı “O bana malı satmada satiş- (<i>bay’</i>) tardım etti.” Yarışmak da böyledir. SATİŞUVR· SATİŞMA’Q· satişür satışmāq.	
:: ‘UL MANIK· BIR·LA’ TAL·QA’N·QA’ YA’Γ· QATİŞ·DIY ol mänig birlä qatiş- talqanqa yāy qatişdı “O bana kavuta yağ katmakta (<i>jadh</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. ¹ QATİŞUVR· QATİŞ·MA’Q qatişür qatişmāq. 0	
:: ‘ULA’R· BIYR· ‘AIKN·DIYDIN· KATİŞDIY olār bīr ekindīdīn ketişdi ketiştir “İki arkadaş birbirlerinden ayrıldılar (<i>tafarraqa</i>).” KAITİŞUVR· KATİŞ·MA’K ketişür ketişmāk. Manzume:	

[II. 74/90]

314

YARAΓ BULUB· YAFUŞ·DIY
‘AR·TUQLUNQ SUKUŞ·DIY
QULUN QABUB· KITŞDIY
SURD’ [dikkat] MANK QYYUMY

yaray bulup yayuşdı **V**
ortuqluqin söküşdi (?)¹
qulun qapup ketişdi
sürdi mänig qöyumi

Kazanç elde ettikten sonra kendisinden bir şeyleri saklayan ortağını anlatarak diyor ki: “O bir fırsat bularak tayımı çaldı, ortaklığımızı dağıttı (?);¹ benim koyunlarımı güttü ve sonra ayrıldı (*faraqa*).” 0

[O fırsatını bulduğunda]
Ortaklığımızı bozdu (?)¹
Benim tayımı çaldı ve ayrıldı
Benim koyunlarımı güttü.]

[**ortuqluqin** sözcüğünün açıklamasında:] LIQIN· LIKIN· **-liqin, -likin** “ile (*ma’a*)” **G**
anlamında iki edat. *lām* hem *rāf’* (U) hem de *kasra* (I) sahip. Bazı metinlerde [Arapça
edatsıl] *bā’*’nın bağlamasına benzer.² Örnek :: BLIKIN ‘ULUF·LUQA’ TAK·DIM **biligin**
uluyluqqa tādım “Bilgi ile (*bi-*) ululuğa eriştim.” :: ‘ADKULUVLUKUN
KAL·IYSIZ·LIKIN KAL·MA’ **ädgölükün käl eşizlikin kälma** “Hayırla gel (*bi-xayr*), şerle
(*bi-šarr*) gelme.” Kökü *qāf*’iledir, üstte açıkladığım gibi *imāla* ve *kāf*’a sahip sözcüklerde

313 ¹. Bu yüzden metin; yardım etme veya yarışma anlamı korunmalı, veya **mänig birlä**, **maña** okunmalıdır.

314 ¹. Clauson (ED, 211) **artuqliqin** okur ve onu “O fazlalıkları kaldırdı.” şeklinde çevirir. **ortuqliqin** okunuşu çeviriyle daha uygun görünür; “o benimle arkadaştı” ifadesi metinde: *a’annī fī š-širka*; *a’anna nī* için kullanılan *a’annī*, *inān* diye bilinen arkadaşlık çeşidini karşılayabilir, ama Arap sözlüklerinde *sabba*’lı *anna* genellikle **sök-** (526) sözcüğüne, yani “hor görme, hakaret etme” denktir, ama **söküş-** (322), **sök-** (275) “yıkma.” kökünden alınabilir. Dil bilimsel açıklama biraz karışıktır; soruda “ek” sadece vasıta eki **-in**’dir ve soyut ad yapan ek olan **-liqlık** ekine bağlanabilir, ama **biligin** sözcüğünde böyle değildir.

². *bā al-ilşāq*, krş Wright II, 157 B.

<i>qāf</i> in yerine <i>kāf</i> kullanılır. <i>Lām</i> , sözcüğün ortasında <i>raf</i> olan bir sözcüğe eklendiğinde, <i>raf</i> ’a (U) sahiptir; sözcüğün ortasında ünsüz ya da <i>kasr</i> bulunan sözcük <i>kasr</i> ’a (I) sahiptir.	
:: ‘UL MANIK BIRLA’ YṬIA’J BIJİŞ·DIY ol mänig birlä yiyāç biçışdi “O benimle ağaç kesmede (<i>qaṭ</i>) yarıştı.” Yardım etme de böyledir. BIJİŞUVR· BIJİŞ·MA’Q· biçışūr biçışmāq. İki kişi birbirinden ayrılırken (<i>tahājarā</i>) yine böyle denir. 0	biçış-
:: SUVJUŞ·DIY NA’NK sūçışdi nāṇ “Nesne tatlandı (<i>tāba ... wa-ḥlawlā ba‘ḍuhu fī ba‘ḍ</i>).” SUJİŞUVR· SUVİŞMA’K sūçışūr sūçışmāk. 0	sūçış-
:: ‘UL MANK’ YAR·MA’Q SAJİŞ·DIY ol maṇa yarmāq saçışdi “O, para saçmakta (<i>naṭr</i>) bana yardım etti.” Yarışmak da böyledir. SAJİŞUVR· SAJİŞMA’K [dikkat] saçışūr saçışmāq.	saçış-
:: ‘AT·LA’R QAMUṬ· SUJUIŞ·DIY atlār qamuṭ suçışdi “Atlar birlikte sıçradı (<i>istaṭ ṭaba</i>).” SUJUIŞUVR· SUJUIŞMA’Q suçışūr suçışmāq.	suçış-
:: ‘ULA’R· BYR· BYR·DIN QAJİŞ·TIY olār bīr bīrdin qaçışdi “Onlar birbirinden kaçıştı (<i>tanāfarā</i>).” QAJİŞUVR· QAJİŞ·MA’Q qaçışūr qaçışmāq.	qaçış-
:: ‘UL MANIK BIRLA’ QUJUŞ·DIY ol mänig birlä quçuşdi “O benimle kucaklaştı (<i>ānaqa</i>).” QUJUŞUVR· QUJUŞ·MA’Q· quçuşūr quçuşmāq. 0	quçuş-
:: ‘UL MANIK BIRLA’ SUWV· KAJİŞ·TIY ol mänig birlä sūw kăçışti “O, benimle suyu geçmede (<i>ubūr</i>) yarıştı.”	

[II. 75/93]

315

KAJISUVR· KAJİŞMA’K kăçışūr kăçışmāk. 0	
:: ‘ULA’R· ‘IKY TAWA’R· KUJAŞ·DIY olār ekki tawār küçäşdi “Onların ikisi mal yağma etmede (<i>yaşb</i>) birbirleriyle yarıştılar.” Yardımlaşma da böyledir. KUJAŞUVR· KUJAŞMA’K küçäşūr küçäşmāk.	küçäş-
:: ‘UTLA’N· BUḌUŞDIY oylān böḍüşdi “Çocuklar oyunda (<i>zaḥn, raqs</i>) yarıştılar.” BUḌUŞUVR· BUḌUŞ·MA’K böḍüşūr böḍüşmāk.	böḍüş-
:: BDŞDY NA’NK buḍuşdi nāṇ “Bir nesne ayrıldı (eğri (<i>tafaḥḥajaṭa</i>) bacaklar gibi (<i>inḥaraja, taqā‘asa</i>).” BDŞUR BDŞM’Q buḍuşur buḍuşmāq. 0	buḍuş-
:: ‘ULA’R BIYR· BIYRIK· TIDİŞ·DY olār bīr bīrig tiḍışdi “Onlar (belli bir işte) birbirini alıkoymakta (<i>tamāna‘ā</i>) yarıştılar.” TIDİŞUVR· TIDİŞMA’Q tiḍışūr tiḍışmāq.	tiḍış-
:: ‘UL MANK’ TUVN QADI·ŞDIY ¹ ol maṇa tōn qaduşdi “O, bana elbise dikmekte (<i>şamraja ... wahwa xiyāṭa mu‘akkada</i>) yardım etti.” QADI·ŞMA’Q ¹ qaduşmāq. Yarışmak da böyledir.	qaduş-
:: ‘UL MANK’ BUR·K· QIDIŞDIY ol maṇa bōrk qidişdi “O bana bōrk dikmede (<i>xiyāṭa ḥitār</i>) yardım etti.” Yuvarlak bir şeyin kenarlarını dikmede (<i>lahu stidāra wa-kafāf</i>) yardımlaşmak da böyledir. QIDIŞUR· QIDIŞ·MA’Q qidişūr qidişmāq. Yarışta da böyledir.	qidiş-

315 ¹. *Sukūn* (·) *ḍamma* (U)’dan değişti.². EY. *şamraxa*.

:: 'ULA'R· BIRY· BIYR·KA' 'IYŞ· QUDUŞ·DIY olār bīr bīrkā īş qoduşdi "Onların her biri birbirlerine iş bıraktı (<i>taraka</i>) ve birbirlerine güvendiler (<i>ittakala</i> 'alayhi)." QUDUŞVR QUDUŞ·MA'Q qoduşūr qoduşmāq. 0	qoduş-
:: 'ULA'R· BIYR· BIYRIK KUDUŞ·DIY olār bīr bīrig kūdüşdi "Onlar birbirlerini beklediler (<i>intaẓara</i>)." KUDUŞVR KUDUŞM·K kūdüşūr kūdüşmāk. 0	kūdüş-
:: 'ULA'R· BIRY· BIYR·KA' BARIŞDIY olār bīr bīrkā barişdi "Onlar birbirlerine gittiler (<i>dahaba</i>)." BARIŞVR BARIŞ·MA'Q barişūr barişmāq. Yardımlaşma ve yarışmak da böyledir. 0	bariş-
:: 'UL MANK' BUR·MA' BURUŞ·DIY ol maña bürmä bürüşdi "O bana ağ dikmekte (<i>kaff an-naffaqa</i>) yardım etti." Torba başının ağzı gibi yuvarlak olarak dikilen (<i>lahu tadvīr wa-stidāra</i>) her şey için de böyle denir. BURUŞVR· BURUŞMA'K bürüşūr bürüşmāk. 0	bürüş-
:: BURUŞ·DIY NA'NK buruşdi nāñ "Nesne asık yüz (<i>kulūh</i>) gibi buruştu (<i>inqabaḍa</i>)." buruş-	

[II. 76/94]

316

BURIŞUVR· BURUŞ·MA'Q buruşūr buruşmāq. 0	
:: 'ULA'R· BIRY· BIR·K' QYZ· BARIŞ·DIY olār bīr bīrkā qīz berişdi "Onlar kızlarını evlilik için birbirlerine verdiler (<i>dafa</i> 'a)." Birbirlerine başka bir şey değiştirdiklerinde (<i>ta</i> 'āṭaw) de böyle denir. BAIRŞUVR· BIRIŞMA'K berişūr berişmāk. 0	beriş-
:: KJIK 'ULUṬ BRLA' TURUŞ·DIY kiçig uluṭ birlā turuşdi "Küçük olan büyüğe karşı geldi (tartışmada veya benzer bit şeyde) (<i>qāwama</i>)." TURUŞUVR· TURUŞMA'Q turuşūr turuşmāq. Atasözü: KJK 'ULUṬ QA' TURUŞMA'S· QIR·TUVY· SUNKQURQ' P QARIŞMA'S· kiçig uluṭqa turuşmās, qirṭūy suṇqurqa qarişmās 0 "Küçük büyüğe karşı koyamaz (güçlü de olsa, çünkü gücü yetmez, o daha akıllı ve güçlüdür [dikkat]; bunun gibi atmaca da sonkura karşı koyamaz."	turuş-
:: 'UL MANIK BRLA' TIRAŞ·DIY ol mājig birlā tirāşdi "O benimle çekişti (<i>jādala</i>)." Kapıyı tutan menteşeyi vurmakta (<i>ta</i> 'mīd) yardımlaşmak için de böyle denir [tirāk, bkz 255:1]. TIRAŞUVR· TIRAŞMA'K tiraşūr tiraşmāq. 0	tirāş-
:: 'UL MANK' BITIK TURŞDIY ol maña bitig türüşdi "O bana kitabı katlamakta (<i>tayy</i>) yardım etti." TURŞVR TURŞMA'K türüşūr türüşmāk. Yarışmak da böyledir.	türüş-
:: 'UL MANK' YIMIŞ TIRIŞ·DY ol maña yemiş terişdi "O bana meyve toplamakta (<i>ijtinā</i>) yardım etti." Herhangi bir şeyi tutmak (<i>iltiqāt</i>) veya toplamak (<i>jam</i>) için de böyle denir. TAIRŞUVR· TARIŞMA'K terişūr terişmāk. Yarışmak da böyledir.	teriş-
:: YILQY TUVATUN TIRAŞ·DIY yılqi tuyayin tirāşdi "Hayvanlar kalabalıktan sıkılıp yürümez oldular (<i>tamāna</i> 'at ... min as-sayr zaḥmatan)." [Harf. "Onlar yürümekten çekindiler mi"? –krş. tuyay 517.] TIRAŞUVR· TIRAŞ·MA'K tirāşūr tirāşmāk. 0	tirāş-
:: 'UL MANK' SUW·LUQ· SARIUŞ·DIY ol maña suwluq saruşdi (sarişdi ?) "O bana sarık sarmakta (<i>kawr</i>) yardım etti." Herhangi bir şeyi sarmak (<i>laff</i>) da böyledir. (sariş ?) Yarışmak da böyledir. SAR·IŞUVR· SARIUŞ·MA'Q saruşūr saruşmaq. 0	saruş-
:: TUVN TA'RIK SURUŞ·DIY tōn tārig soruşdi "Elbise teri tamamen çekti (<i>naşşafa</i> soruş-ajzā' at-tawb)." SURUŞUVR· SURŞMA'Q soruşūr soruşmāq. 0	soruş-

:: 'ANIK YUVZIY SURIŞ·DY anig yūzi sorişdi “Onun yüzü ekşidi (<i>kalaḥa</i>).”	soriş-
SURIŞUVR· SURIŞMA'Q sorişūr sorişmāq. 0	
:: QIYZ· 'ANA'SINKA'	

[II. 78/96]

317

KIDZ· SİRİŞDY qīz anāsiḡa kiḡiz sirişdi “Kız annesine keçe dikmekte (<i>xiyāṭa ... muqarmaṭatan bi-mubalāya</i>) yardım etti,” Türkmenlerin çadırlarının örtüsünü teyelti yaptıkları gibi. SİRİŞUVR· SİRİŞM'Q sirişūr sirişmāk. 0	siriş-
:: 'ADḡIR· QISR'Q BIRLA' SURUŞ·DY adḡir qisrāq birlā sürüşdi “Aygır kısırak ile sürtüşti (<i>sānna</i>).” – bunu aygır, aşmak istediği zaman yapar. :: 'UL MANIK BIR·LA' SURUŞ·DIY ol mänig birlā sürüşdi “O benimle itişti (<i>tārada</i>).” :: 'UL 'ANDA' 'ALIMN SURUŞ·DIY ol anda almin sürüşdi “O ondaki borcunu aldı (<i>taqāḡā</i>).” SURUŞVR SRŞM'K sürüşūr sürüşmāk. 0	sürüş-
:: 'BURIY TIYŞY QARIŞ·TIY bōri tīši qarişti “Kurdun dişi kamaştı (? <i>ixtalafat</i>)” – bu onun aç olduğu zaman olur, çünkü kurt ayda bir defa bir hafta bir şey yemez, bu sırada yaşamını hava yutarak sürdürür. :: TUN KUN BIR·LA' QARISDY tün kün birlā qarişdi “Gece ve gündüz karşılaştı (<i>ixtalafa</i>).”	qariş-
	Manzume:

YA'Y· QIŞ· BLA' QARIŞTY
 'AR·DAM¹ YA'SIN QURŞTY
 JARIK TUTUB· KURŞTIY
 'UQTA'ḡALY 'UTRŞUVR

yay qış bilā qarişti
 ārdām yāsin quruşti
 çārig tutup kürāşti
 oqtayāli utruşūr

V

“Yaz ve kışla karşılaştı ve tartıştı (*ixtalafa ... wa-tanāzarā*); onlar hünerlerini sayarak birbirlerine kurum yaptılar; saf bağlayıp savaştılar [harf. Onlar güreşti]; onlar nerdeyse birbirlerine ok atacak oldular.” 0 :: 'IKY BAK·LA'R· QARIŞTIYLA'R **ekki beglār qariştīlār** “İki bey karşılaştı ve savaştı (*ixtalafa ... wa-taqāṭalā*).” 0 :: 'UL MANK' YUVL·DA' QARIŞ·TY **ol maḡa yōlda qarişti** “O benimle yolda karşılaştı (*istaqbala*).” QARIŞUVR· QARIŞM'Q **qarişūr qarişmāq.** 0

:: 'UL MANIK BIRLA' YA' QURUŞ·TY ol mänig birlā ya quruşti “O benimle yay kururmakta (<i>tawṭīr</i>) yarıştı.” Yardım etmek de böyledir. QURUŞUVR· QURUŞ·MA'Q quruşūr quruşmāq.	quruş-
:: 'AT·M'K QMUT QURŞ·DIY ātmāk qamuḡ qurişdi “Ekmek (veya başka bir şey) tamamen kurudu (<i>tajāffa ba'ḡuḡu fi ba'ḡajzā'ihī</i>).” UQURŞUVR· QURŞMA'Q qurişūr qurişmāq. 0	quriş-
:: 'UL MANK' UQURİḡU QURIŞ·TIY ol maḡa qoriḡ qorişti “O bana [koruyu] korumada (<i>ḡfz al-ḡimā</i>) yardım etti.”	qoriş-
:: 'UL MANK' YYR· QIRIŞDIY ol maḡa yēr qirişdi	qiriş-

[II. 79/98]

318

317 ¹. D, aslında ḡ'dir, ama nokta silinmiştir.

“O bana toprağı (veya başka bir şeyi) sıyırmakta (<i>qaşr</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. QIRIŞUVR· QIRŞ·M·Q qirişūr qirişmāq. 0	
:: ‘UL MANK’ YIB· KARIŞDIY ol maņa yip kərişdi “O bana ip (ya da başka bir şey) germekte (<i>madd</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. KARIŞUVR· KARIŞMA·K kərişūr kərişmāk.	kəriş-
:: ‘UL ANIK BIR·LA’ KARIŞ·DIY ol anig birlä kərişdi “O onunla (bir şeyler için) çekişti (<i>nāza‘a</i>).” :: ‘UL ANIK BIRLA’ KARIŞ·DIY ol anig birlä kərişdi “O ona karşı uğraştı ve savaştı (<i>šājara, nāza‘a</i>).” KRŞVR KRŞM·K kərişūr kərişmāk. 0	
:: ‘L MNK BRL’ KURŞDY ol mänig birlä körişdi “O ve ben birbirimize baktık (<i>nāzarānī bi-l-‘ayn¹</i>).” Birbirini gören (<i>tarā‘ā</i>) her şey için böyle denir. KURIŞUVR KURIŞMA·K körişūr körişmāk.	köriş-
:: ‘UL MANK’ QA·R· KURAŞ·DIY ol maņa qār küräşdi “O bana karı (veya başka bir şey) küremekte (<i>jarf</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. KURAŞUVR· KURAŞ·MA·K küräşūr kürüşmāk.	küräş-
:: ‘UL MANIK BIR·LA’ ‘IYŞ·QA’ KIRIŞ·DIY ol mänig birlä işqa kirişdi “O benimle işe (veya başka bir şeye) başlamada (<i>duxūl</i>) yarış etti.”	kiriş-
:: ‘UL MANK’ BAZAK· BAIZAŞ·DIY ol maņa bāzāk bāzişdi “O bana bir şeyi süslemekte (<i>naqş</i>) yardım etti.” BAZAŞUVR· BAZAŞ·MA·K büzäşūr büzäşmāk. Yarışmak da böyledir. 0	bāziş-
:: ‘UL MANK’ ‘AW BUZŞDIY ol maņa äw bozuşdi “O bana ev bozmada (<i>hadm</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. BUZUŞUVR BUZUŞMA·Q· bozuşūr bozuşmāq.	bozuş-
:: ‘LA·R’ ‘IKY TAZIŞ·DIY olār ekki täzişdi “Onların ikisi birbirinden kaçtı (<i>tanāfarā</i>).” TANIŞUVR TAZIŞ·MA·K täzişūr täzişmāk. 0	täziş-
:: ‘UL MANK’ YIYR· TUZUŞ·DIY ol maņa yer tüzäşdi “Onlar bana yeri (veya başka bir şeyi) düzlemekte (<i>taswiya</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. TUZAŞUVR· TUZAŞ·MA·K tüzäşūr tüzäşmāk. 0	tüzäş-
:: ‘UL MANIK BIR·LA’ YINJUV TIZIŞDY ol mänig birlä yinçü tizişdi “O benimle inci (veya şiiir veya başka bir şey) dizmekte (<i>nazm</i>) yarıştı.” Yardımlaşmak da böyledir. TIZIŞUVR· TIZIŞM·K tizişūr tizişmāk. 0	tiziş-
:: ‘UL MANK’ YIYR· QAZIŞ·DIY ol maņa yēr qazişdi “O bana yeri (veya başka bir şeyi) kazmada (<i>ħafr</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. QAZIŞUVR· QAZIŞM·K·Q qazişūr qazişmaq. 0	qaziş-
:: ‘UL MANKA’ YIYR· KAZIŞDIY ol maņa yēr kazişdi “O benimle yeryüzünü dolaşmakta (<i>taħwāf</i>) yarıştı.” KAZIŞUVR· KAZIŞMA·K· käzişūr käzişmāk.	käziş-
:: ‘UL MANK’ ‘UVT· KUZAŞ·TIY ol maņa öt közäšti “O	közäş-

[II. 81/100]

319

“bana ateşi karıştırmakta (*taħriṭ*) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. KUZAŞUVR· KUZAŞ·MA·K **közäşūr közäşmāk.** 0

:: ‘UL MANK’ ‘UYMA’ BASIŞ·DIY **ol maņa uyma basişdi** “O bana çizme yapılan Türkmen keçesi tepmekte (*talbīd*) yardım etti.” Kabarıklığı, sertliği, kabalığı

318 ¹. EY. *nāzarānī bi-l-ḡayn*.

giderilmek (<i>yujtama</i> ‘ <i>alayhi</i>) için üstüne basılan her nesne için de böyle denir [dikkat]. BASİŞUVR· BASİŞ·MA’Q basişūr basišmāq. 0	
:: BAK·LA’R· BUSŞ·DIY beglār busuşdi “Beyler birbirlerine karşı pusu kurdular (<i>ittaxaḍa ... kamīm^{an}</i>).” BUSUŞUVR· BUSUŞ·MA’Q busuşūr busušmāq. 0	busuş-
:: ’IKY QUJNKA’R· SUSUŞ·DIY ekki qoçnār süsüşdi “İki koç birbiriyle sürtüştü (<i>tanāṭaḥat</i>).” SUSUŞUVR· SUSUŞ·MA’K süsüşūr süsüşmāk.	süsüş-
:: ’UL MANK’ YĠIA’J· KASİŞ·DIY ol maṇa yiṭāç kāsışdi “O bana ağaç (veya başka bir şey) kesmekte (<i>qaṭ</i>) yardım etti.” KASİŞUVR· KASİŞ·MA’K kāsışūr kāsışmāk. 0	kāsış-
:: ’ARAN· QAMUṬ TAWA’R· KUSAŞ·DIY ārān qamuy tawār kūsāşdi “[Bütün] adamlar mal istediler (<i>tamannā</i>) ya da mallarıyla öğündüler (<i>tafāxarū</i>).” KUSA’ŞUR· KUSAŞ·MA’K kūsāşūr kūsāşmāk. 0	kūsāş-
:: ’ULA’R· ’IKY BUṬUŞ·DIY olar ekki boyuşdi “Onlar birbiriyle boğuştular (<i>xanaqa</i>).” BUṬUŞUVR· BUṬUŞ·MA’Q boyuşūr boyušmāq.	boyuş-
:: ’ULA’R· ’IKY SUVT· SAḠİŞ·DIY olar ekki sūt sayışdi “Onların ikisi süt sağmakta (<i>halb</i>) yarıştılar.” Yardım için de böyle denir. SAḠİŞUVR· SAḠİŞ·MA’Q sayışūr sayışmaq. 0	sayış-
:: ’UVD· SUḠİŞ·DIY ōd soyişdi “Hava soğumaya başladı.” SUḠİŞUVR· SUḠİŞ·MA’Q soyişūr soyišmāq.	soyiş-
:: ’UL MANİK BIR·LA’ ’AT· TUWİŞ·DIY ol mānig birlā tāwişdi “Onlar benimle etleri şişe dizmekte (<i>naẓn</i>) yarış etti.” Yardımlaşmak ve diğer şeyler için de böyle denir. TUWİŞUVR· TUWİŞ·MA’K tāwişūr tāwišmāk.	tāwiş-
:: ’ULA’R· ’IKY SAWAŞ·DIY olār ekki sawaşdi “Onların ikisi çarpıştılar (<i>tajādalā</i>).” Oğuz şivesi. SAWAŞUVR· SAWAŞ·MA’Q sawaşūr sawašmāq. 0	sawaş- D
:: ’ULA’R· ’IKY SAWİŞ·DIY olār ekki säwişdi “İkisi seviştiler (<i>taḥābbā</i>).” SAWİŞUVR· SAWİŞ·MA’K säwişūr säwišmāk. 0	säwiş-
:: YUFUR·MIŞ· ’UVN· SUWİŞ·DIY yoğurmiş ün suwişdi	suwiş-

[II. 82/102]

320

“Yoğrulan un suyun çokluğundan cıvıklaştı (*istarxā ... min kaṭra al-mā*).” Suyun çokluğundan dolayı cıvıklaşan (*raqqa*) diğer sıvılar için de böyle denir. SUWİŞUVR· SUWİŞ·MA’Q **suwişūr suwišmāq.**

:: ’UL MANK’ ’AW· SUWAŞ·DIY **ol maṇa āw suwaşdi** “O bana ev (veya başka bir şey) sıvamakta (*taṭyīm*) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. SUWAŞUVR· SUWAŞ·MA’Q **suwaşūr suwašmāq.**

:: ’AR·KAK TIŞİYQA’ QAWUŞ·DIY **ärkāk tişīqa qawuşti** “Erkek kadınla nikâhlandı (*nakaḥa*).” Kök anlamı bir şeyi başka bir şeye “katmak (*ittişāl*)”tır. Buradan gelerek :: QAD’Ş QAD’ŞQ’ QAWUŞDY **qadaş qadaşqa qawuşdi** “Akraba akrabaya kavuştu (*ittaşala*).” “İki hükümdarın barışıp görüşmelerine (*mulāqāt al-malikayn bi-ş-şulh*)” de: QAW·SUT· **qawşut** [277] denir. Atasözü [= 511 *tāγ*]: TA’Γ· TA’Γ·QA’ QAWUŞ·- P MA’S KIŞY KŞIYK’ QAWUŞUVR· **tāγ tāγqa qawušmās, kişi kişikā qawuşūr** “Dağ dağa kavuşmaz (*yaşilu*), insan insana kavuşur.” QAWUŞUVR· QAWUŞ·MA’Q **qawuşūr qawušmāq.** Bu sözcükte ince *fā’*, *vāv*’la [yani **qavuş-**] değişebilir. (qavuş- D)

:: 'ULA'R· BIYR· 'KIN·DIYNIY QUWUŞ·DIYLA'R olār bīr ekindīni qowuşdıllār “Onlar birbirlerini kovmaya çalıştılar (<i>tārada</i>).” QUWŞUVR· QUWŞMA'Q qowuşūr qowuşmāq.	qowuş-
:: 'ULA'R· BIYR· BIYR·KA' BAQİŞ·DIY olār bīr bīrkā baqışdı “Onlar birbirine bakıştılar (<i>tanāzarā bi-l-liḥāz</i>).” BAQİŞUVR· BAQİŞ·MA'Q baqışūr baqışmāq.	baqış-
:: BAK·LA'R· TUQUŞ·TIY beglār toqıştı “Beyler (veya başkaları) çarpıştılar (<i>ḥārabat</i>).” TUQİŞUVR· TUQİŞMA'Q toqışūr toqışmāq. Manzume:	toqış-

KUJY TANKY TUQŞ·TIY
'UTŞ· QUVNUM U'UQŞ·TIY
JARİK· TABA' YAQİŞ·TIY
BIZKA' KALİB· 'UJ· 'UTA'R·

küçi tāñi toqıştı
oγuş qōnum oqıştı
çärig tapa yaqıştı
bizkā kälip öç ötār

V

Bir adamı anlatarak: “Gücü yettiği kadar vurdu; bütün oymağı çağırdı; askere yaklaştı; onlar [bize] öç almak için geldiler.”

:: KIŞY 'AW·DA TIQİŞ·TIY kişi äwdä tiqıştı “Evdeki halk kalabalıklaştı (<i>izdaḥama ... wa-mtala'a l-bayt</i>).” TIQİŞUVR· TIQİŞM'Q tiqışūr tiqışmāq.	tiqış-
:: 'UL MANK' JAQ·MA'Q JAQİŞ·DIY ol maña çaqmaq çaqışdı “O bana çakmak çakmada (<i>qadh</i>) yardım etti.” Yarış da böyledir. JAQİŞUVR· JAQİŞMA'Q çaqışūr çaqışmāq. 0	çaqış-
:: 'UL'R· 'IKY 'AW·DIN JIQİŞ·DIY olār ekki äwdin çiqışdı “Onların ikisi evden çıkmada (<i>xurīj</i>) yarış ettiler.” Yardımlaşma da böyledir. JIQİŞUVR· JIQİŞ·MA'Q· çiqışūr çiqışmāq.	çiqış-

[II. 84/104]

321

:: UL MANK' TUVZ· SUQUŞDY ol maña tūz soquşdı “O bana tuz (veya başka bir şey) dögmekte (<i>daqq</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. SUQUŞUVR· SUQUŞ·MA'Q soquşūr soquşmāq. 0	soquş-
:: 'UL MANK' 'UZUM· SIQİŞ·DIY ol maña üzüm siqışdı “O bana üzümleri bastırmada (<i>aşr</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. ¹ SIQİŞUVR· SIQİŞMA'Q siqışūr siqışmāq. Ve de :: KIŞY SIQİŞ·DIY kişi siqışdı “Oda onlar için çok küçük olduğundan halk sıkıştı (<i>izdaḥama ... ḥattā taḍāyaqa l-makān</i>).”	siqış-
:: 'ARAN· QAMUT QAQİŞDIY ärän qamuy qaqışdı “Adamların [hepsi] birbirine kızdılar (<i>tayaḍḍaba ... ba'ḍuhum 'alā ba'ḍ</i>).” :: 'UVLA'R· 'IKY BAŞ·RA' QAQİŞ·DIY olār ekki başra qaqışdı “Onlar birbirlerinin başına vurdular (<i>taqāra 'ā</i>).” QAQİŞUVR· QAQİŞ·MA'Q qaqışūr qaqışmāq.	qaqış-
:: BAKUIŞDIY NA'NK bäküşdi nāñ “Nesne sağlamlaştı (<i>istaḥkama</i>).” BAKUV·ŞUR· BAKUIŞMA'K bäküşūr bäküşmāk.	bäküş-
:: 'UL MANK' TA'L· BUKUŞ·DIY ol maña tāl бүкüşdi “O bana dal (veya başka bir şey) бүkmekte (<i>aḥf</i>) yardım etti.” BAKUŞUVR· BAKUŞMA'K büküşūr büküşmāk. Sert <i>kāḥf</i> ladir.	büküş-

321 ¹. EY. *al-i'āna*, *al-mubārāt* için hatalı.

:: 'UL MANK' SUVV· BUKUŞ·DIY ol maña sūw bögüşdi “O bana suyun önünü kapamada (<i>sakr, qarw</i>) yardım etti.” Yarış da böyledir. BUKUŞUVR· BUKUŞMA'K bögüşür bögüşmāk.	bögüş-
:: 'ULA'R· 'IKY BAK·KA' TKIŞ·DIY olār ekki begkă tägişdi “Onlar beyin huzurunda mahkeme edildiler (<i>taḥākamā</i>).” :: MANIK 'ALIKYM ² TARS·Q' TAKIŞ·DIY mānig ālgim tarusqa tägişdi “Elim çatıya ulaştı (<i>waşala</i>).” TAKIŞUVR· TAKIŞMA'K tägişür tägişmāk. Atasözü: MUVŞ· YAQ·RIYQA' TAKIŞMA'S 'AY·UR KIŞIY NANKY YARAŞ·MA'S· mūş yaqrıqa tägişmās ayur kişi nāñi yaraşmās “Kedi çivide takılı olan yağa erişemez de ‘elin malı bize yaraşmaz,’ der.” Bu söz istediği şeye ulaşamayıp ben zaten onu istememiştim, arzu etmemiştim diyen kimse için kullanılır.	tägiş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' TUKUŞ·DIY ol mānig birlä tügün tügüşdi “O benimle düğüm bağlamakta (<i>‘aqd</i>) yarıştı.” Yardımlaşma da böyledir. TUKUŞUVR· TUKUŞMA'K tügüşür tügüşmāk. 0	
:: 'UL MANIK BIR·LA' TUVZ TUVKUŞ·DIY ol mānig birlä tūz tögüşdi “O benimle tuz (veya başka bir şey) döğmekte (<i>daqq</i>) yarış etti.” Yardımlaşma da böyledir. TUVKUŞUR· TUKUŞ·MA'K tögüşür tögüşmāk.	tögüş-
:: 'UL MANK' TUVN· TIKIŞ·TIY ol maña tōn tikişti “O bana	tikiş-

[II. 85/106]

322

elbise (veya başka bir şey) dikmede (<i>xiyāta</i>) yardım etti.” :: 'UL MANKA' TURMA'K TURMAK'K [dikkat] TIKŞ·DIY ol maña türmāk tikişdi “O bana dürüm (veya başka bir şey) dürdü (<i>nāwala</i>).” TIKŞUVR· TIKŞMA'K tikişür tikişmāk. 0	
:: 'UL MANK' TARIḤ TUKUŞDY ol maña tariy tōküşti “O bana harmanda ekin döğmekte (<i>sabb</i>) yardım etti.” Saçarak suyu dökmek için de böyle denir. TUKUŞUVR· TUKUŞMA'K töküşür tōküşmāk. Yarış da böyledir.	töküş-
:: 'UL MANK' JIKIK JAKIŞDIY ol maña çäkig çäkişdi “O bana nokta koymakta (<i>naqṭ an-nuqaṭ</i>) yardım etti.” Yarış da böyledir. JAKIŞUVR· JAKIŞMA'K çäkişür çäkişmāk. 0	çäkiş-
:: 'AR· 'URA'TUT· BIRLA' SKIŞDIY ār urayut birlä sikişdi “Adam kadınla ilişkiye girdi (<i>bāḍa'a</i>).” Bu ifadede, onların her biri aktif olarak birleşmişlerdir (<i>mujāmi'</i>). SKIŞUVR· SKIŞMA'K sikişür sikişmāk.	sikiş-
:: 'ULA'R· 'IKY SUKUŞ·DIY olār ekki sōküşdi “Onlar birbirlerine sövdüler (<i>tašābbā</i>).” SUKUŞUVR· SUKUŞM'K söküşür sōküşmāk. 0	söküş-
:: 'UL MANK' TUVN SUKUŞ·DIY ol maña tōn sōküşdi “O bana elbise sökmekte yardım etti.” Ev veya eve benzer şeyleri yıkmakta yardımlaşmak için de böyle denir. SUKUŞUVR· SUKUŞM'K söküşür sōküşmāk. Yarış da böyledir.	0
:: 'UL MANIK BIR·LA' BILIŞDIY ol mānig birlä bilişdi “O benimle tanıştı (<i>ta'ārafa</i>).” BILIŞUVR· BILIŞMA'K bilişür bilişmāk.	biliş-
:: 'ULA'R· 'IKY BIYR· BYRIK BULUŞDIY olār ekki bīr bīrig buluşdi “Onların ikisi buluştular (<i>wajada</i>).” BULUŞUVR· BULUŞMA'Q buluşür buluşmāq. 0	buluş-

². M sonradan yazılmış (asıl kopya ?); sonradan yazılmış iki nokta Y'yi gösteriyor.

:: UL MANK' BULUŞ·DIY ol maña boluşdi “O benim yanımda yer aldı ve benimle kavga eden adama karşı benim için savaştı (<i>ta‘aşşaba lī wa-arāda hawayā wa-şājara li-ajlī ma‘a man yunāwīmī</i>).” BULUŞUVR· BULUŞ·MA'Q boluşūr boluşmāq. 0	boluş-
:: 'ULA'R· 'IKY TA'M· TALIŞDIY olār ekki tām tālišdi “Onlar duvar (veya başka bir şey) delmekte (<i>tabq</i>) yarıştılar.” Yardımlaşma da böyledir. TALIŞUVR· TALIŞMA'K tālišūr tālišmāq.	tāliš-
:: 'L MANK' YARIN·DA'Q· TILAŞ·DIY ol mänig yarındāq tilişti “O bana kayış dilmekte (<i>qadd al-qidd</i>) yardım etti.” TILAŞUVR· TLAŞMA'K tilişūr tilişmāk. 0	tiliş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' NA'NK TILAŞ·DIY ol mänig birlä nāñ tiläşti “O benimle kaybolan bir şeyi aramakta (<i>iftaqād, nişdān</i>) yarıştı.” TILAŞUVR· TILAŞMA'K tiläşūr tiläşmāk. 0	tiläş-
:: QABUT JALŞ·DIY qapuy çalışdi “Kapı aralıkları açıldı (<i>anfarajat şudū' al-bāb</i>).” Çanağın çatlağı (<i>ru' ūb</i>) ve eğerin ekleri (<i>mufāşil</i>) ¹ ayrılırsa da böyle denir.	çalış-

[II. 87/108]

323

JALIŞUVR· JALIŞMA'Q çalışūr çalışmāq. Ve de :: 'UL MANIK BIR·LA' JALIŞ·DIY ol mänig birlä çalışdi “O benimle güreşti (<i>şāra'a</i>).” 0	
:: 'UL MANK' 'UT· JILAŞ·DIY ol maña ot çılaşdi “O bana ot (veya başka bir şey) ıslatmakta (<i>ball</i>) yardım etti.” Bu sözcüğün kökü dört harfliler (<i>dawāt al-arba'a</i>) grubunda ise de [yani bir ünlü ve matres lectionisle biter, 535 JIY çi] gösterildiği gibi kullanılır. JILAŞUVR· JILAŞMA'Q çiläşūr çiläşmāk. 0	çılaş-
:: 'ULA'R· 'IKY YIYNK· SALIŞ·DIY olār ekki yēñ salışdi “Onlar birbirlerine yenlerini salladılar (<i>lama'a</i>).” Güreşte iki adamdan birinin diğeri kaldırıp sağa sola sallaması (<i>axaḍa ... 'iḡ¹ al-āxar ... fa-ahwā bihi yamnatan wa-ša'matan</i>) için de böyle denir. SALIŞUVR· SALIŞMA'Q salişūr salişmāq. Kök manası iki kişi için elbise silmektir (<i>naḡaḍa</i>). 0	saliş-
:: YA'Ş· SULUŞDIY yāş soluşdi “Yeşillikler (veya başka şeyler) soldu (<i>dalaba</i>).” Herhangi bir taze meyve ya da sebze tazeliğini kaybettiğinde (<i>dahabat ṭarāwa</i>) de böyle denir. SULŞUVR· SULUŞMA'Q soluşūr soluşmāq.	soluş-
:: 'AT· 'ADĠIR· QALIŞ·DIY at adyir qalışdi “Atlar ve atlar birlikte sıçradı (<i>tawātabat</i>).” QALIŞUVR· QALIŞMA'Q qalışūr qalışmāq. Halkı terk etmekte yarışan (<i>tark xalfan</i>) ² iki kişi için de böyle denir.	qalış-
:: 'UL MANK' 'IYŞ QILIŞ·DIY ol maña iş qilişdi “O iş yapmakta (<i>'amal</i>) bana yardım etti.” Yarışmak da böyledir. QILIŞUVR· QILIŞMA'Q qilişūr qilişmāq.	qiliş-
:: 'ULA'R· 'IKY QIYZ· QULUŞ·DIY olār ekki qīz qoluşdi “Onların ikisi birbirlerinde kız istediler (<i>xāṭaba</i>).” Birbirlerinden başka şeyler isteyen (<i>sa'ala</i>) iki kişi için de böyle denir. Manzume:	qoluş-

322 ¹. EY. *muqāşil*.323 ¹. EY. *'aṭafa 'alā*.². EY. *xalqan*.

TVNKUR QADIN BULŞ·TIY
QIR·QIN· TQY QULUŞTY
'AM·DIY TIŞIM· QAMAŞ·TIY
'AL·TY TURM·TA'YIM· NY³

tūñür qađin boluşti
qırqın taqi qoluşti
amdi tişim qamaşti
alti turumtāyimi

V

Gadre uğrayan bir adamı anlatarak diyor ki: “O benimle dünürlük yaptı, kızımı istedi (*xaṭaba*) ve ben ondan kızını istedim. Sonra bana gadretti. “Turumtay” adındaki (kölemi) aldı, götürdü, bu yüzden dişim kamaştı.”

:: 'UL MANK' KALIŞ·DIY BARIŞ·DIY ol maña kălišdi barişdi	kăliš-

[II. 88/110]

324

“O beni ziyarete geldi (<i>ixtalafa ilaya</i>) ve ben de onu ziyarete gittim.” KALIŞUVR· KALIŞMA'K kălišūr kălišmāk.	
:: 'UL MANK' 'ULUK· KULIŞ·DIY ol maña ölüg kôlišdi “O bana ölü gömmekte (<i>dafn</i>) yardım etti.”	kôliš-
:: BUDUVN· QAMUT· KULUŞ·DIY bođun qamuγ külüşdi “İnsanların hepsi gülüştüler (<i>tađāḥaka</i>).” KULUŞUVR· KULUŞMA'K külüšūr külüšmāk.	külüš-
:: SUVF TAMIŞDIY sūw tamişdi “Su damladı (buzdan ya da başka bir şeyden) (<i>taqāṭarat</i>).” TAMIŞUVR· TAMIŞMA'Q tamişūr tamišmāq.	tamiş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' SUWQA' JUMUŞ·DIY ol mănig birlā suwqa çomuşdi “O benimle suya dalmakta (<i>inyimās</i>) yarış etti.” JUMUŞUVR· JUMUŞMA'Q çomuşūr çomušmāq. 0	çomuş-
:: JUMŞDY JUMŞUVR· JUMŞMA'Q [dikkat] çömuşdi çömuşūr çömuşmāk “Bu da “dalmak”tır, ama öncekinden (<i>aq'aru minhu</i>) daha derine dalmaktır.	çömuş-
:: TIYŞ· QAMAŞ·DIY tīş qamaşdi “Eki ya da benzer şeyler yemekten dişler kamaştı (<i>kallat</i>).” QAMAŞUVR· QAMAŞMA'Q qamaşūr qamašmāq. 0	qamaş-
:: 'ULA'R· 'IYŞQA' QUMIŞ·DIY olār işqa qomişdi “Onlar sevinçle işlerine koyuldular (<i>ihtazzū li-l- 'amal wa-naşaṭū fīhi</i>).” Bu sözcüğün aslı: SUVW· UQUMŞ·DIY sūw qomuşdi “Her yandan dalgalar coştı (<i>hājat</i>).” sözünden alınmıştır. UQUMŞUVR· QUMUŞMA'Q qomuşūr qomušmāq.	qomiş-
:: 'UL MANK' NA'NK KUMIŞDY ol maña nāñ kömişdi “O bana (yere) bir şeyler gömmekte (<i>dafn</i>) yardım etti.” KUMIŞUVR· KUMIŞMA'K kömişūr kömişmāk.	kömiş-
:: 'L NA'NK KAMIŞDY ol nāñ kămişdi “O bir şey fırlattı (<i>ṭaraḥa</i>).” KAMIŞUVR· KAMIŞMA'K kămişūr kămişmāk. Atasözü: 'ADKUVLUK·NY SUVW· 'ADA'QINDA' KAMIŞ BAŞIN·DA' TILA' ādğülükni sūw ağaqında kămiş başında tīlā “İyiliği su altına at (<i>iṭraḥ al-ma' rūf wa-alqi l-iḥşan</i>), su başında ara.” Bir başka yorum: “Azıkları ırmağın aşağısına bırak, yukarısında bulursun.” 0	kămiş-
:: 'ULA'R· 'IKY SUVZ TANUŞ·TIY olār ekki sōz tanuşti “Onlar birbirlerine fikir danıştılar (<i>aw'aza</i>) ¹ .” Aslı: TAN (B)UVDIY ² tanūdi. TAN(B)UŞUVR. ² TANUŞMA'Q tanuşūr tanušmāq.	tanuş-

³. ·N sonradan eklenmiştir.

:: 'ULA'R· MANİY TANIŞ·DIY [dikkat] olār māñi alimni tanişdi ³ “Onlar birbirlerinin borcunu inkâr ettiler (<i>jaħada</i>).”	taniş-

[II. 90/112]

325

TANIŞUVR· TANIŞMA'Q tanişūr tanişmāq.	
:: 'ULA'R· 'IKY 'AT·MA'K· SUNUŞ·DIY olār ekki ātmāk sunuşdi “Onların ikisi birbirlerine ekmek (veya başka bir şey) sundular (<i>nāwala</i>).” SUNUŞUVR· SUNUŞMA'Q sunuşūr sunuşmāq. 0 Yarışmak da böyledir. 0	sunuş-
:: 'ULA'R· 'IKY TAW'R· QUNUŞ·DIY olār ekki tawār qunuşdi “Onların her biri diğerinin malını çaldı (<i>salaba</i>).” Yardımlaşma ve yarışma için de böyle denir. QUNUŞUVR· QUNŞMA'K qunuşūr qunuşmāq. 0	qunuş-
:: YKIT LA'R· 'IYŞQA' QINIŞDY yigitlār işqa qanişti “Yiğitler istekle işe koyuldular (<i>irtāħa</i>).” Bunun anlamı onlar yaptıkları işten zevk aldılar (<i>ihtazzā</i>) demektir. QINIŞUVR· QINIŞMA'Q qanişūr qanişmāq. 0	qaniş-
Kural. Bu bölümde <i>şm</i> birçok anlam içerir. Bu eylemlerin kökleri iki harflidir. Buradan gelerek :: 'AR· TAWA'R· QAB·TIY ār tawār qapti “Adam malı çaldı (<i>salaba</i>).” :: 'UL 'ANY TAB·DIY ol ani tāpdi “O (ayağıyla) ona tepti (<i>rakala</i>).” <i>şm</i> 'in sokulması iki ya da daha fazla hareketin karşılıklı yapılmasını (<i>al-mufā'ala</i>) gösterir. Buradan gelerek :: 'UL MANIK BRLA' TUBQ· QABUŞ·DIY ol mānig birlā topiq qapuşdi “O benimle top kapıştı (<i>xālasanī</i>).” :: 'UL MANIG BIR·LA' TABİŞ·DIY ol mānig birlā tāpişdi “O benimle tepişmekte (<i>rākalanī</i>) yarıştı.” Burada bu şeklin kullanımı içeren dört kategori vardır.	G
1) Bir işte yardımlaşma (<i>al-i'āna</i>) manasındadır. Buradan gelerek :: 'UL MANK' TUVN TIKİŞDY ol maña tōn tikişdi “O bana elbise dikmekte (<i>a'anani fi xiyāṭa</i>) yardım etti.” :: 'UL MANKA' BITIK BTİŞ·DIY ol maña bitig bitişdi “O bana kitap yazmada (<i>kitba</i>) yardım etti.”	
2) Bir işte kimin daha becerikli, kimin daha cesaretli, kimin daha güçlü ve kimin daha hızlı olduğunu görmek için yarışma (<i>al-mubārāt</i>) anlamında kullanılır. Buradan gelerek :: 'UL MANIK· BR·LA' JALIŞ·DIY ol mānig birlā çalişdi “O benimle güreşti (hangimizin daha kuvvetli olduğunu görmek için) (<i>şāra'a</i>).” :: 'UL MANIK· BIR·LA' YA' QURUŞ·TIY ol mānig birlā ya quruşti “O benimle yay kurmakta (<i>wātara ma'ī</i>) yarıştı (hangimizin daha iyi yay kurduğunu görmek için).”	
Yardımlaşma ve yarışma arasında farkı şu şekilde anlarız: Siz söz arasında “bana (<i>lī</i>)” anlamındaki MANKA maña sözcüğü gelirse yardımlaşma anlamındadır.	

[II. 91/114]

326

Eyleme “benimle (<i>ma'ī</i>)” anlamında MANIK· BIR·LA' mānig birlā sözü eklendiğinde yarış anlamındadır.

324 ¹. EY. *awṗaza*. (Aynı hatanın 546 **tanu-**, 333 **tanul-**, 312 **tutuz-** olduğu not edilmelidir.)

². N altta bir noktaya sahiptir (B'yi gösteriyor).

³. Bkz Tercüme II, 112 n.

3) <i>lām</i> ve <i>šm̄</i> adlara eklendiğinde, oyunda, yarışta, ok atmada ödül (<i>xatar</i>) adı olur. Buradan gelerek :: 'UY·NA'DIM· 'AT·LAŠUV oyñādim atlašu "Atı ortaya koyarak oyun oynadım (<i>la'ibtu waja'altu l-xatar fīhi l-faras</i>).": 'UY·NA'DIM· AL·TUNLAŠUV oyñādim altunlašu "Altını ortaya koyarak oyun oynadım." Bu da bir tür yarışır.
4) Şu saydığımız anlamlardan hiçbiri olmayıp basit eylem anlamında gelebilir. Buradan gelerek :: KAMIŠDIY NA'NKIN kāmišdi nāñni "O nesneyi fırlattı (<i>ṭaraḥa</i>).": 'UL 'ANIK BIR·LA' KARIŠ·DIY ol anig birlā kārīšdi "O onunla çekişti (<i>jādala</i>).": Burasını iyi anla!

Q

:: YIYR· TARIQ·TIY yēr tariqti "Oda çok daraldı (<i>taḍayyaqa</i>).": TARIQA'R· TARIQ·M'Q tariqār tariqmāq. 0 tariq-
:: QA'N TURQ·TIY qān turuqti "Kan damarda toplandı (<i>aqrana</i>).": Yarada irin ya da cerahat toplanırsa (<i>ij̄tama'at</i>) da böyle denir. <u>UTURQA</u> 'R <u>UTURQMA</u> 'Q turuqār turuqmāq. 0 turuq-
:: ?IT(Y)UVL [dikkat] <u>SURUQ</u> ·TY yitük soruqti "Kaybolan nesne arandıktan sonra haberi alındı (<i>wajida xabar ... ba'd inšād</i>).": <u>SURUQA</u> 'R <u>SURQMA</u> 'Q soruqār soruqmāq. soruq-
:: 'AR· KUVZIY QARIQTIY ār kōzi qariqti "Adamın gözleri kardan kamaştı (<i>qamarat min at-talj</i>).": QARIQA'R· QARIQM'Q qariqār qariqmāq. Eğer bu "kar" [qār] sözcüğünden türemişse, o eksiltili kategorisindedir: QA'RIQ·TIY qāriqti ; ama QARAQ· qaraq "gözbebeği (<i>muqla</i>)" sözcüğünden türemişse daha sahihtir. QARIQA'R· QARIQMA'Q qariqār qariqmāq. 0 qariq-
:: KIŠY YAFY QA' BASIQ·TIY kiši yayıqa basiqti "Halk gece düşmanın saldırısına uğradı (<i>bayata l-'aduww 'alā l-qawm</i>).": BASIQA'R· BASIQM'Q basiqār basiqmāq. Aslı: BAŠIQ·TIY bassiqtı , <i>tašdīd</i> 'li <i>s̄m</i> ile [380]. basiq-
:: 'AR· BUSUQ·TIY ār busuqti "Adam pusuda yakalandı (<i>uxida ... fīl-kamīn</i>).": <u>BUSUQA</u> 'R· <u>BUSUQM</u> 'Q busuqār busuqmāq. 0 busuq-
:: BUV 'UT· MANKA' TUSUQ·TIY bu ot maña tusuqti "İlaç bana iyi geldi (<i>nafa'a</i>).": <u>TUSUQA</u> 'R <u>TUSQM</u> 'Q tusuqār tusuqmāq. tusuq-
:: 'AR· 'AWDIN TAIŠIQTY ār āwdin tašiqti "Adam evden çıktı (<i>xaraja</i>).": Yayma, Tuxsi, tašiq-

[II. 93/116]

327

Qifçāq, Yabāqu, Türkmānlerin bazı şiveleri. Türklerin bazıları: JIQ·TY çiqti derler. TAIŠIQTIY TAIŠIQM'Q tašiqti tašiqār tašiqmāq. 0
:: TUR_K· TATIQ·TIY türk tatiqti "Türkler, Farslar gibi hareket etti (<i>taxallaqa ... bi-axlāq al-fārisī</i>).": Ve de :: QILJ TUTUIQ·TY ¹ qiliç tatiqti "Kılıç aslandı." T <u>TUTUIQ</u> AR· T <u>TUTUIQ</u> MA'Q ² tatiqār tatiqmāq. 0 tatiq-
:: KIŠY MANIK BIR·LA' TAILIQDY kiši māniğ birlā tiliqti "Adam benimle konuştu ve benden bilgi almayı denedi (<i>takallama ... wa-stajjara ... l-xabar</i>).": 'UL 'AR· tiliq-

327 ¹. TATIQTY sonradan değişti.². TATIQ'R TATIQMA'Q sonradan değişti.

'YSZ TAILIQTY ol är ēsiz tiliqti “Kötü işleri dolayısıyla o adam dillere düştü (<i>şāra ... yaraḍan li-l-alsun yudammu li-fi'lihi d-damīm</i>).” İlki Oğuzların ifadesi, Türkler bunu bilmiyorlar. :: TAILIQA'R· TAILIQ·M'Q tiliqār tiliqmāq. 0 D
:: 'AJ·KUV TAIIQTY äckü tayıqti “Keçi (ya da başka bir şey) vahşileşti, yaban tayıq- keçisi oldu (<i>ta'abbada, laḥiqa bi-l-jabal</i>).” TAIIQA'R· TAIIQM'Q tayıqār tayıqmāq.
:: 'AR·JAWIQTY är çawıqti “Adam ünlü oldu (<i>şāra li-r-rajul ṣū</i>).” JAWIQA'R çawıq- JAWIQMA'Q çawıqār çawıqmāq. 0
:: SUVZ JINIQTY söz çiniqti “Söz ve durum tahakkuk etti (<i>taḥaqqaqqa</i>).” JINIQ'R· çiniq- JNIQ·M'Q çiniqār çiniqmāq.

K

:: TUVN· KIRIK·TIY tön kirikti “Elbise kirlendi (<i>darina</i>).” KIRIKA'R kirik- KIRIKMA'K kirikār kirikmāk. 0
:: BUV 'YŞİİ' 'NK'R SIYZIK·TM bu işiy aḡār sēziktim “Bu işi ondan bildim sezik- (<i>zanantu</i>).” SIZIK'R· MAN SAZIKMA'K sezikār mән, sezikmāk. 0
:: YIL KUZKTY yıl küzükti “Mevsim sonbahar oldu (<i>şāra z-zamān xarḡjan</i>).” küzük- KUZKA'R KUZKM'K küzükār küzükmāk. 0
:: QUVY· BULUK·TIY qōy bölükti “Koyun bölüklere ayrıldı (<i>şāra ... quṭ'ānan³</i>).” bölük- BULUKA'R· BULKM'K bölükār bölükmāk. Gruplara ayrılan diğer hayvanlar (<i>şāra quṭ'ānan wa-ta'allabat</i>) için de böyle denir. 0
:: 'AR· 'IYŞY JULKTY är işi çülükti “Adamın kılığı perişanlaştı (<i>rat tat hay'a</i>).” çülük- JULKA'R· JULK·M'K· çülükār çülükmāk. Manzume:

TIYNIY YM' U'UJKTY
'ARIY 'ATIY 'IJKTY
'YŞY TQY JULUK·TY
SUVZIN· 'ANIK KIYM TUT'R·

tīni yemā öçükti
āri ati içikti
īşi taqi çülükti
sōzin anik kīm tutār

V

Bir esiri anlatarak diyor ki: “(O yakalandığında) sesi kısıldı, atı, adamı teslim oldu; üstü başı perişandı; (bunlardan sonra) onun sözünü kim dikkate alır?” 0

Bir takım sözcüklere gelerek

G

[II. 95/118]

328

onları eylem yapan *qāf* ve *kāf* iki türdür.

1) Onlar öznenin üstünde hareket eden bir eylemi (*fī'l wāqi' 'alā man huwa maylūb fīhi*) şekillendirirler. Örnek :: BASIQTY 'AR· **bassıqti är** “Adam düşman tarafından gece basıldı (*buyyita*)” - anlamı düşman ona saldırdı; aslı: BAS·DIY **basdi** [268-9]. :: TUVN· KIRKTY **tön kirikti** “Elbise kirlendi (*yalaba d-daran 'ala t-tawb*).”

2) Onlar eylem köklerinden bir bölüm (<i>aş li-l-bāb</i>) oluştururlar. Örnek :: 'AR· BALIQ·TY är baliqtı "Adam yaralandı (<i>juriha</i>)"; BALIQA'R· BALIQMA'Q balıqär baliqmāq. :: JULUK·TY 'AR· çülükti är "Adamın görünüşü perişandı."	
:: BITIK BITILDIY bitig bitildi "Kitap yazıldı (<i>kutiba</i>)." bitilür bitilmāk. 0	BITILUVR· BITL·M'K bitil-
:: TANIL·DIY YIYR· täpildi yēr "Yer tepildi (<i>rukila</i>)." täplür täpilmāk. 0	TAB·LUVR· TABUL·M'K täpil-
:: 'UL 'UVT· UTUBL·DIY ol üt topluldi "Delik delindi (<i>naqaba</i>) ¹ ." :: 'AR· TUVNIN· UTUBLDIY är tönin topluldi "Adam elbisesini çıkardı (<i>naza'a</i>)" – Oğuz şivesi. TUB·LUVR· TUBUL·M'Q toplür toplulmāq.	topul- D
:: TABUL·DY NA'NK tapildi näñ "Saklı nesne bulundu (<i>wujida</i>)." TABULM'Q taplür tapilmāq. 0	TAB·LUVR· tapil-
:: 'ANIK 'AWIY JABIL·DIY anig äwi çapildi "Onun evi ince, yumuşak çamurla sıvandı (<i>ıuyyina bi-ṭm raqıq ḥurr</i>)." JABLUR JABLM'Q çaplür çapilmāq. Bir adamın boynu vurulursa (<i>ḍuriba</i>) da böyle denir –Uygur şivesi. 0	çapil- D
:: YIB· YIK·NA'KA' SABILDIY yip yignākä sapildi "İplik iğneye saplandı (<i>insalaka</i>)." :: 'UFL 'ATA'SINK' SABIL·DIY oğul atäsiña sapildi "Oğul (bir yere giderken) babasına katıldı (<i>iltaḥaqa</i>)." SAB·LUR SABILM'Q saplür sapilmāq. 0	sapil-
:: 'AR· 'AWDA' QABIL·DIY är äwdä qapildi "Adam eve hapsedildi (<i>ḥubisa</i>)." Ve de :: 'NIK TUVNY QABIL·DIY anig tōni qapildi "Onun elbisesi çalındı (<i>ixtalasa</i>) ² ." QABILUVR· QABILM'Q qapilür qapilmāq. 0	qapil-
:: 'ANIK TUVNY KUBUL·DIY anig tōni küpüldi "Onun elbisesi dikildi (<i>duriba ... taḍrībān</i>)." KUBULUR KUBUL·MA'K küplür küpilmāk. 0	küpül-
:: KAYIK TUTULDIY käyik tutuldi "Vahşi hayvan yakalandı (<i>uxiḍa</i>)." TUTULUVR TUTLM'Q tutlür tutulmāq.	tutul-
:: 'ÄŞ TATILDIY äş tatildi "Yemek (veya başka bir şey) tadıldı (<i>ḍiqa</i>)." tatil-	

[II. 96/120]

328

TATILUVR· TATILM'Q tatilür tatilmāq. 0	
:: 'AT· BIŞIB· TITILDIY ät bişip titildi "Et pişirilip, didildi (<i>taharra'a ... bi-ṭ-ṭabx</i>)." Elbise yırtılıp parçalanırsa da böyle denir. TITLUVR· TITLM'Q titlür titilmāq	titil-
:: 'UFLA'N TAYTILDIY oylän tētildi "Çocuk akıllandı (<i>şāra ... fatin</i>)." TAIYTLUVR· TAIYTILMA'K tetlür tetilmāk. 0	tētil-
:: TAWA'R SATILDIY tawār satildi "Mal satıldı (<i>bī'at</i>)." SATILUR SATILM'Q satilür satilmāq. 0	satil-
:: 'AR·PA' 'KUR BIRLA' QATILDIY arpa ügür birlä qatildi "Arpa, darı ile karıştırıldı (<i>ixtalaṭa</i>)." Herhangi bir şey başka bir şey ile karıştırılırsa da böyle denir. :: 'AR· 'URA'TUT· QA' QATILDIY är uräyutqa qatildi "Adam kadınla çiftleşti (<i>jāma'a</i>)." QAT·LUR QATILM'Q qatlür qatilmāq.	qatil-

328 ¹. *nuqiba*'ya değişti.
². *uxtulisa*'ya değişti.

:: QUTALDIY 'AR· qutaldi är “Adam mutlu oldu (<i>şāra ... majdūd</i>).” Aslı: “O şans buldu (<i>axaḍa l-jadd</i>).” anlamındaki QUT· 'ALDIY qut aldi ifadesidir. QUTA'LUR QUTAL·M'Q qutalūr qutalmāq .	qutal-
:: 'AR· 'AM·KAK·TIN QUTULDIY är ämgäktin qutuldi “Adam zahmetten kurtuldu (<i>najā</i>).” QUTLR QTLM'Q qutlur qutulmāq . Ve de :: 'URA'TUT QUTULDY urāyut qutuldi “Kadın doğurdu, kurtuldu (<i>waladat ... wa-najat min ta'ab al-wilāda</i>).” Bu sözcük için iki yorum vardır: Birincisi kısaltılmış olan “Adam sıkıntıdan kurtuldu [383].” anlamındaki QURTULDY qurtuldi . Diğeri “O şans buldu (<i>wajadat al-baxt</i>).” anlamındaki QUT BULDY qut boldi ifadesidir.	qutul-
:: YİFA'J· BIJILDY yiyāç biçildi “Ağaç kesildi (<i>quḥi'a</i>).” BIJLUVR· BJLM'Q biçlūr biçilmāq .	biçil-
:: YAR·MA'Q SAJILDIY yarmāq saçıldı “Para saçıldı (<i>nuḥirat</i>).” SAJILUVR· SAJLM'Q saçilūr saçilmāq . 0	saçil-
:: 'AR· TUVN SUJULDIY är tönin suçuldi “Adam elbisesini çıkardı (<i>naza'a</i>).” Eğer bir koyunun derisi yüzülürse (<i>sulixa jild</i>) de böyle denir. SUJLUVR SUJLMA'Q suçlūr suçulmāq . Manzume:	suçul-

YAĞMUR YAĞIB· SAJLDY
TURLK JJ'K SUJLDY
YUNJUV QA'BIY 'AJILDY
JNDA'N YBA'R YUṬRSUVR

yağmur yağıp saçıldı
türlüg çeçäk suçuldi
yinçü qāpi açıldı
çindān yipār yoyruşūr

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Yağmur yağıp saçıldı (*intatarat*), türlü türlü çiçekler açtı (*uxrijat*), inci kabı açıldı (beyaz çiçekler açıldı anlamında); sonra

[II. 98/123]

329

sandal ağacı (kokusu¹) ve misk kokuları birbirine karışır.”

:: 'AR· SARIL·DY är sārildi “Sarhoş sendeledi ve neredeyse düşüyordu (<i>tamāyala ... wa-kāda an yasquta</i>).” SAR·LUR SARILM'K sārlūr sārilmāk . Herhangi bir kişi ya da nesne düşecek gibi olursa da böyle denir. 0	sāril-
:: BAK 'ANKA'R· 'ARILDIY SARIL·DY beg aṇār ärildi sarildi “Bey (veya başkası) ona kızdı (<i>yaḍba</i>).” SARILUR SARILM'Q sarilur sarilmāq .	saril-
:: 'AT· SURUL·DY at sürüldi “At sürüldü (<i>sīḡa</i>).” :: 'AR· SURULDY är sürüldi “Adam (veya başkası) sürüldü (<i>ṭurida</i>).” :: MUNJUQ SURUL·DY monçuq sürüldi “Boncuk ezildi (<i>suḥiqa</i>).” Ezilen diğer şeyler (<i>insaḥaqa ... bi-naḥsihi</i>) için de böyledir. Bu sözcük hem geçişli hem de geçişsizdir. SUR·LUR SURLM'K sürlūr sürülmāk . 0	sürül-
:: YİŞİF YTIA'J· QA' SARUL·DIY yīşiy yiyāçça saruldi “İp (veya başka bir şey) ağaca asıldı (<i>iltaffa</i>).” SARILUR SARILM'Q sarulur sarulmāq . 0	sarul-
:: YA'T 'LIKK' SARILDY yāy āligkā sirildi “Yağ ele bulaştı (<i>iltaḥaqa</i>).” Un veya una benzer şeylerin eczası başka bir şeyin eczasına veya ele bulaştığı zaman yine böyle denir. SAR·LUR SAR·LM'Q sirlūr sirilmāq . 0	siril-

330 ¹. EY. *ṭm̄*, *ṭb̄* okunur.

:: SUVF SUZULDY sūw sūzıldı “Su (veya başka bir şey) süzüldü (<i>şafā</i>).” SUZULUR SUZULM’K sūzlür sūzılmāk . 0	süzül-
:: TUKUVN ŞAŞILDY tügün saşıldı “Düğüm kendi kendine çözüldü (<i>inḥallat</i> , <i>ḥullat</i>)” Başkası tarafından çözüldüğünde de böyledir. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. ŞAŞILUR ŞAŞILM’K sāşilür sāşilmāk . 0	saşıl-
:: BIAŞİT TARİT SİŞILDY bişiṭ tariṭ sişıldı “Su ile haşlanmış buğday (kaba sığmayacak kadar) şişti (<i>intafaxat</i>).” Herhangi bir şey bir kaba sığmayacak kadar şişerse (<i>taḍayyana ajzā’uhu min al-intifāx ḥattā</i>) yine böyle denir. SİŞILUR SŞILM’Q sişilür sişilmāq .	sişil-
:: SUVT SAĞILDIY sūt sayıldı “Süt sağıldı (<i>ḥuliba</i>).” SAĞILUVR SAĞILM’Q sayılür sayilmāq .	sayıl-
:: SUVW SUFULDY sūw suşıldı “Su çekildi (<i>naḍaba</i>).” Süt çekilir, azalırsa (<i>baku’a</i>) yine böyle denir. SUFULUVR SUFULM’Q suşlür suşulmāq .	suşul-
:: KUVN SAWILDY kūn sawıldı “Güneş batmaya (<i>mālat wa-zālat</i>) başladı.” Ve de sawul-	

[II. 99/125]

330

:: KUNKLUVM ’ANK’R SAWULDY könlüm aṇār sawıldı “Kalbim ona meyletti (<i>māla</i>).” Herhangi bir şey bulunduğu durumdan ayrılırsa yahut bir yana eğilirse (<i>zāla ‘an qarār, māla</i>) yine böyle denir. SAWULUR SAWULMA’Q sawulur sawulmāq .	
:: TRİT SUWALDIY tariṭ suwıldı “Ekin sulandı (<i>suqiya</i>).” Herhangi bir şeyin üstüne su serpilirse (<i>raşša</i>) de böyle denir. SUWALUR SUWALMA’Q suwalur suwalmāq .	suwal-
:: TUVZ SUQULDY tūz soşıldı “Tuz döküldü (<i>duqqa</i>).”	soşul-
:: ’AW SUWALDIY āw suwıldı “Ev (veya başka bir şey) sıvandı (<i>ṭuyyina</i> ¹).” SUWA’LUR SUWALM’Q suwālur suwalmāq . 0	suwal-
:: TAWA’R ’AWK’ SUQULDIY tawār āwkā suşıldı “Mallar (ya da başka bir şey) eve sokuldu (<i>udxila</i>).” SUQULR SUQLM’Q suşulur suşulmāq .	suşul-
:: ’UZUM SIQILDY üzüm sişıldı “Üzümler bastırıldı (<i>uşira</i>).” Herhangi bir şey bastırılırsa ya da sıkılırsa (<i>uşira ḍuyiṭa</i>) yine böyle denir. SIQILUR SIQILM’Q sişilür sişilmāq . 0	sişil-
:: TUVN SUKULDIY tōn sōküldi “Elbisenin dikişleri söküldü (<i>nuqiḍa duruz</i>).” Bir yapı söküldüğü zaman da böyle denir. SUKULUVR SUKULM’K sōkülür sōkülümāk . 0	sökül-
:: ’AR ’AT SUKULDY ār āt sōğüldi “[Adam] et (veya başka bir şey) kızarttı (<i>şawa</i>).” SUKULUR SUKULM’K sōğülür sōğümāk . 0	sөгül-
:: ’URA’TUT SIKILDIY urāyut sikildi “Kadın ilişkiye girdi (<i>jūmi‘at</i>).” SIKILUR SIKILM’K sikilür sikilmāk .	sikil-
:: ’IYŞ SINALDIY īş sinaldı “İş sınıandı (<i>jurriba</i>).” SINALUR SINALMA’Q sinalur sinalmāq .	sinal-

:: 'AR· 'IYŞ· TAN· TIDIL·DIY är iştän tiğildi “Adam işten kaçındı (<i>imtana'a</i>).” Başka birisi işten alıkoyarsa (<i>mana'a</i>) yine böyle denir –bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. TIDILUR TIDIL·MA'Q· tiğilur tiğilmāq. 0	tidil-
:: TARIİ· TARIL·DIY tariy tarildi “Ekin (ya da başka bir şey) ekildi (<i>zuri'a</i>).” TARILUR TARILMA'Q· tarilur tarilmāq. 0	taril-
:: TARIL·DIY NA'NK tarildi nāñ “Nesne ayrıldı (<i>tafarraqa</i>).”	
:: SAJ· TARAL·DIY saç taraldi “Saç tarandı (<i>muşi'a</i>).” TARALUR TARAIL·MA'Q· taral-taralur taralmāq. 0	taral-
:: 'AR· 'IYŞ· TIN· TURUL·DIY är iştin turuldi “Adam işten usandı (<i>sa'ima</i>).” Bir adam yemekten bıcarsa (<i>başıma</i>) yine böyle denir. TURULUR TURULM'Q· turulur turulmāq.	turul-
:: 'ULK· TIRIL·DIY ölüg tirildi “Ölü dirildi (<i>ħayiya</i>).” TIRLUR TIRLM'Q· tirlür tirilmāk. 0	tiril-
:: BUDUVN· TAIR·LDIY boğun terildi “Halk toplandı (<i>ijtama'a</i>).” :: YARMA'Q· TIRILDY yarmāq terildi “Paralar toplandı (<i>ijtama'at</i>).”	teril-

[II. 101/127]

331

TAIRLUR TARIL·M'K terlür terilmāk.	
:: BITIK· TURUL·DIY bitig türüldi “Kitap (ya da başka bir şey) düürüldü (<i>tuwiya</i>).” TURLUR TURUL·M'K türlür türülmāk. 0	türül-
:: YIYR· TUZUL·DIY yēr tüzüldi “Yer düzlendi (<i>suwwiyat</i>).” :: 'IYŞ· TUZUL·DIY iş tüzüldi İş yoluna koyuldu (<i>istaqāma</i>).” TUZULUR· TUZUL·MA'K tüzülür tüzülmāk.	tüzül-
:: YIN·JUV· TIZIL·DIY yinçü tizildi “İnciler (veya mısralar) birlikte dizildi (<i>nażima</i>).” Herhangi bir şey kendi kendine düzgünleşirse (<i>intażama bi-nafsihi</i>) de böyle denir - bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. TIZILUR TIZIL·M'K tizilür tizilmāk. 0	tizil-
:: BUV· 'UT· 'ANKA·R· TUSUL·DIY bu ot aņār tusuldi “İlaç ona yararlı geldi (<i>nafa'a</i>).” Bir şey başka bir şeye faydalı gelirse de böyle denir. Aslı: TUSUV· BUL·DIY tusu boldi. TUSUL·UR TUSUL·MA'Q· tusulur tusulmāq.	tusul-
:: QA'B· TAŞIL·DIY qāp tāşildi “Kap yarıldı (<i>inşaqqa</i>).” Manzume:	tāşil-

QANIY· 'AQIB· YUŞUL·DIY
QA'BIY· QAMUŦ· TAŞIL·DIY
'ULK· BILA· QUŞUL·DIY
TUF·MIŞ· KUNİY· 'UŞ· BATA'R·

qāni aqip yuşuldi
qāpi qamuy tāşildi
ölüg bilā qoşuldi
tuymiş küni oş batār

V

0 Öldürülen adamı anlatarak diyor ki: “Çatlak bir kapta toplanmış gibi olan kanı akıp dondu, bütün kabın içindekiler aktı. Şimdi ölüm yaklaştı, onun yükselen güneşi batıyor – burada “güneş” talih ve yaşamı anlatmaktadır. TAŞILDY TAŞILM'K **tāşildi tāşilmāk.**

:: TUŞAK· TUŞAL·DIY töşäk töşäldi “Döşek döşendi (<i>furiša</i>).”	töşäl-
:: 'URŦA'Q· TISAL·DIY oryāq tişäldi “Orağın dişleri keskinleştirildi (<i>ħuddida asnān</i>).” Benzer şekilde :: TAKIRMA'N· TIŞAL·DIY tāgirmān tişäldi	tişäl-

“Değirmen taşının dişleri keskinleştirildi.” Bıçkı keskinleştirilirse de böyle denir. TIŞALUR TIŞALM’K tişälür tişälmāk.	
:: ‘UQ BAŞAQIY TAŞ-QA’ TAKIB· TAFIL·DIY oq başaqi taşqa tägip tayildi taýil- “Okun temreni taşa değıp körleşti (<i>kala wa-nkasara</i>).” Herhangi bir şey taşa (tiýil-?) veya sert bir nesneye değerek körleşirse yine böyle denir. TAFILUR TAFILM’Q taýilur taýilmāq. 0	
:: ‘AT· SIYŞ-QA’ TAIQILDY ät sışqa taqildi “Et şişe dizildi (<i>nuzima</i>).” TAIQILUR taqil- TAIQILM’Q taqilur taqilmāq.	
:: ‘AR· TUQUL·DIY är toqildi “Adam dövüldü (<i>çuriba</i>).” :: BUVZ· TUQUL·DIY toqil- bōz toqildi	

[II. 102/129]

332

“Elbise (ya da başka bir şey) dokundu (<i>nusija</i>).” :: QILJ· TUQUL·DIY qiliç toqildi D “Kılıç (ya da bıçak) döğüldü (<i>ṭubi’a</i>).” ‘AR· TUQUIL·DIY ät toqildi ifadesi Oyuz şivesindedir. TUQILUR TUQILM’Q toqilur toqilmāq. 0	
:: KANDUKA’ ‘UVN· TIQIL·DIY kändükä ün tiqildi “Küpe un tıkıldı (<i>şubba ...</i> tiqil- <i>bi-šidda wa-çayt</i>).” 0 :: ‘WK’ KIŞY TQILDY äwkä kişi tiqildi “İnsanlar eve tıkıldı (<i>izdahama</i>).” Herhangi bir şey yeri şey yere daraltacak kadar tıkılırsa da böyle denir. TIQILUR· TIQILM’Q tiqilür tiqilmāq. 0	
:: SUVW· TUKUL·DIY sūw töküldi “Su döküldü (<i>urīqa</i>).” Buğday, un gibi taneleri tökül- olup da başka bir şeyin üzerine dökülen (<i>yanhālu wa-yanşabbu</i>) her şey için de böyle denir. TUKULUR TKULM’K tökülür tökülmāk. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir.	
:: TKUVN· TUKUILDY tügün tügüldi “Düğüm bağlandı (<i>in’aqadat</i>).” Herhangi tügül- bir şey düğümlenirse (<i>aqadahu yayruhu</i>) yine böyle denir. ¹ TUK·LUR· TUKULM’K tüglür tügülmāk. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. 0	
:: ‘AŞ· BUFUZ·DA’ TUKUL·DIY aş boyuzda tügüldi “Yemek boğazda düğüldü tügül- (<i>yuşşa</i>), boğaza vurdu (<i>in’aqada</i>).” TUKULUR TUKLMA’K tügülür tügükmāk.	
:: ‘ANIK KUVZIY TAIKL·DIY anig kōzi tägildi “Onun gözü şaşılaştı (<i>i’warrat</i>).” tägil- TAIKLUR TKLM’K täglür tägilmāk.	
:: YI’J TIKLDIY yiyāç tikildi “Ağaç dikildi (<i>yuriset</i>).” Eğer herhangi bir şey dikilirse tikil- (<i>intaşaba ... qā’iman</i>) yine böyle denir. TIKILUR TIKILM’K tikilür tikilmāk. 0	
:: ‘ANKA’R SUVZ TANUL·DIY añār sōz tanuldi “Ona söz söylendi (<i>ā’iza</i>).” ² tanul- TANULUR TANULM’Q tanulur tanulmāq.	
:: ‘AM·KA’K·TIN TINIL·DY āmgāktin tinildi “Sıkıntı ve yorgunluktan kurtulundu tinil- (<i>usturīḥa</i>).” Bu, şahsının adı olmayan bir geçişsiz eylemdir. Bu dilde ona pek çok örnek vardır. Arapça’da, her geçişsiz eylem şahsı olan eylemden yapılamaz, ama Türkçede sık sık yapılır. Örnek :: ‘AWKA’ BARIL·DIY äwkä barildi “Eve varıldı (<i>duhiba</i>).” :: TA’GDIN ‘NILDIY tāydin enildi “Dağdan inildi (<i>nuzila</i>).” TNLR TNLM’Q tinilur tinilmāq.	

333 ¹. EY. *wa- yayruhu*.². EY. *awṣaza*.

:: BTİK BURLDY bitig bürüldi “Kitap (ya da başka bir şey) dürüldü (<i>inzawā</i>).”	bürül-

[II. 102/129]

332

BURLUR BRLM’K bürlür bürülmāk.	0
:: ’ANKA’R· YARMA’Q BIRILDY aṅār yarmāq berildi “Ona para (ya da başka bir şey) verildi (<i>dufi’a</i>).” BIRLVR BRILM’K berlür berilmāk.	beril- 0
:: ’AW· BAZAL·DY āw bāzāldi “Ev (ya da başka bir şey) dekore edildi (<i>nuqiša</i>).” BAZ’LUVR BAZLM’K bāzālür bāzālmāk.	bāzāl- 0
:: ’AW BUZUL·DIY āw buzuldi “Ev yıkıldı (<i>uxriba</i>).” Ev veya benzer bir şey yıkılırsa (<i>hadama</i>) yine böyle denir. BUZLUR BUZLM’Q bozlur bozulmāq. Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. Benzer şekilde :: ’AR· BUZLDIY ār bozuldi “Adamın (malı) harap oldu (<i>xuriba māl</i>).”	buzul- 0
:: ’R· BUṬULDY ār boṭuldi “Adam (ya da başka biri) boğuldu (<i>xunniqa</i>).” BUṬULUR BUṬULM’Q boṭulur boṭulmāq.	boṭul- 0
:: YIYRK’ BAQIL·DIY yērkā baqildi “Yere (ya da başka bir şeye) bakıldı (<i>qad ṭūli’a baqil-wa-nuṣira ilā l-arḍ</i>).” BAQILUR BAQILM’Q baqilur baqilmāq.	
:: ’ADA’Q TUQUL·DY aḍāq boḡuldi “(Yayılmış) ayak burkuldu (<i>uxiḍat wa-qubiḍat</i>).” B(T)UQILUR ¹ B(T)UQILM’Q ¹ boḡulur boḡulmāq.	boḡul-
:: BUTIQ BUKILDY butiq büküldi “Dal büküldü (<i>in’aṭafat</i> ²).” Dal kesilirse (<i>uṭīfat</i>) de böyledir - Bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. BUKULUR BUKULM’K bükülür bükülmāk. Bükülen (<i>intānā, in’aṭafa</i>) her şey için de böyle denir.	bükül-
:: SUVW· YUKULDY sūw böḡüldi “Su inşa edilen bir depoda toplandı (<i>ijṭama’a ... min sakr uttixada lahu wa-kaṭura</i>).” YUKULUR YUKULM’K böḡülür böḡülmāk.	böḡül- 0
:: YIB· JUṢULDIY yīp çözüldi “(Gevşek) ip gerildi (<i>imtadda</i>).” Sakız ve macun gibi kalın sıvılar uzayıp sündüğü zaman da JUṢUL·DY çözüldi denir. JUṢULUR· JUṢULM’K çözülür çözülmāk. İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ³ ile.	çözül- 0
:: ’R [dikkat] ṬJṬDY boy (?) çiyildi “Bohça bağlandı (iple veya başka bir şeyle) (<i>ṣuddat</i>) ⁴ .” JṬLR JṬLM’Q çiyilur çiyilmāq.	çiyil- 0
:: JAQ·M’Q JAQILDY çaqmāq çaqildi “Çakmak çakıldı (<i>quḍiḥa</i>).” :: TA’Ş· JAQIL·DY tāş çaqildi “Taş çakıldı (<i>inqadaḥa ... fa-xaraja nār al-ḥubāḥib</i>).” :: SUVZ QULA’Q’ JAQIL·DY sōz qulaqqa çaqildi “Söz kulağa çakıldı (<i>ṣubba</i>).” JAQILUR JAQILM’Q çaqilur çaqilmāq. Manzume:	çaqil-

YUKURDIY KAWAL ’AT·
JAQILDIY QIZL ’UT·

yügürdi kâwāl at
çaqildi qizil ot

V

334 ¹. İlk harf: üstteki iki nokta (T’yi gösteriyor) ve alttaki bir nokta (B’yi gösteriyor), hepsi çizilmiş.

². EY. *inqaṭa’at*.

³. *Zāy*’dan değişti (iki nokta sonradan yazıldı)

⁴. EY. *ṣaddat*.

KUYURDIY 'ARUT· 'UT·
SAJ·RAB· 'ANIN 'URTANUVR

köyürdi orut ot
saçrap anin örtänür

[II. 106/133]

335

Koşan bir atı anlatarak diyor ki: “Soylu at koştuğunda, [kızıl] ateş (onun tırnaklarından) çıktı, bu ateşle kuru ot yandı.” 0

:: 'AW·DIN JIQILDY äwdin çiqildi “Evden (veya başka bir yerden) çıkıldı (<i>xurija</i>).” çiqil- JIQILUR JIQLM'Q çiqulur çiqilmāq.	
:: BTIK JAKIL·DIY bitig çäkildi “Kitap (veya başka bir şey) noktalandı (<i>nuqiṭa</i>).” çäkil- JAKILUR JKILM'K çäkilür çäkilmāk.	
:: TUKUVN JIKILDY tügün çigildi “Düğüm sıkılaştırıldı (<i>iştaddat</i>).” İp düğümlenirse çigil- (<i>in'aqada</i>) de böyle denir. JIKILUVR· JIKILM'K çigilür çigilmāk. 0	
:: 'ULM DIN· QAJIL·DIY ölümdin qaçildi “Ölümden (veya başka bir şeyden) kaçıldı qaçil- (<i>furra</i>).” QAJILUVR QAJILM'Q qaçilür qaçilmāq.	
:: TUVN· QADIUL·DIY tön qaduldi “Elbise seyrek dikildi (<i>şumriya</i>).” QADIULUR qadul- QADIL·MA'Q· qadulur qadulmāq. 0	
:: BIYR· NA'NK BIYR·K QARIL·DIY bīr nāḡ bīrkā qarildi “Bir şey başka bir şeyle qaril- karıştı (<i>ixtalaṭa</i>).” Oyuz şivesi. Türkler bunu bir arada söylerler :: QATILDY QARILDY D qatildi qarildi. QARILUR QARILMA'Q qarilur qarilmāq. 0	
:: 'AR· 'LKY UQURL·DIY är älgı quruldi “[Adamın] eli (veya ayağı) büzüldü. qurul- (<i>tašannajat</i>)” :: YA' QURUL·DIY ya quruldi “Yay kuruldu (<i>wuttira</i>).” QURLUR QURLM'Q qurlur qurulmāq.	
:: QARILDY NA'NK qirildi nāḡ “Nesnenin kabuğu soyuldu (<i>qušira</i>).” QIRILUR qiril- QIRILM'Q qirilur qirilmāq. Ve de :: QA'R· QIURILDY qār qirildi “Kar (yerden) küründü (<i>jurifa</i>).” “Adamın yoksullaştırıldı (<i>iftaraqa</i>).” – bu adamın malı alındığında (<i>uxida ... māl</i>) olur. 0	
:: 'ARIQ QAZIL·DIY ariq qazildi “Kanal (veya başka bir şey) kazıldı (<i>ḥufira</i>).” qazil- QAZILUR QAZLM'Q qazilur qazilmāq.	
:: 'AR· YAZUQTIN QIZLDY är yazuqtin kazildi “Adam suçu yüzünden ağır bir kazil- ceza aldı ve yaptığı işin acısını çekti (<i>nukila 'alā r-rajul wa-dāqa wabāl amrihi</i>).” QIZILUR QZILM'Q qizilur qizilmāq. Ve bir daha bu suçu işlemedi. 0	
:: 'LIK QABUT· QA' QISIL·DIY älig qapuyqa qisildi “Eli kapıya sıkıştı (<i>inḍayyaṭa</i>).” qisil- Herhangi bir şey iki şey arasına sıkışır (<i>taḍayyaqa</i>) ve orada kalırsa da böyle denir. QISILUR QISILM'Q qisilur qisilmāq.	
:: BYR NA'NK· BYR·K'K QUŞUL·DY bīr nāḡ bīrkā qoşuldi “Bir şey başka bir qoşul- şeye koşuldu (<i>qurina</i>).” Eğer başkası koşarsa da böyle denir. QUŞULUR QUŞULM'Q qoşulur qoşulmaq. Buradan gelerek :: YIYR· QUŞUL·DIY yīr qoşuldi “Aşk şarkısı bestelendi (<i>nuḡima</i>).” 0	

[II. 107/135]

336

:: BAŞ·RA' QAQIL·DIY başra qaçildi “Başa kakıldı (<i>quri'a</i>).” Buradan gelerek :: qaqil- QAQILUR· QAQIL·MA'Q qaqilur qaqilmāq. Buradan gelerek :: QAQILDY	

SUQUL·DY qaqildi soquldi “Bir adam horlandı, kakıldı (<i>duriba wa-quri‘a idā dullila</i>).” 0	
:: ‘AR· QAMUL·DIY är qamuldi “Adam söylendi (<i>iḏṭaja‘a</i>).” QAMULUVR· QAMUL·M’Q qamlür qamulmāq. 0	qamul-
:: SUVW· KAJIL·DIY sūw kəcildi “Su (veya başka bir şey) geçildi (<i>‘ubira</i>).” KAJULUR KJLM’K käçlür kəcilmāk.	käçil-
:: ‘AR· TAW’RIY KUJAL·DY är tawāri küçäldi “Adamın malı (veya başka bir şey) zorla elinden alındı (<i>ḡulima</i>).” KUJA’LUR KUJ’LM’K küçälür küçälmāk.	küçäl-
:: TUVN· KADIL·DIY tōn kädildi “Elbise (veya başka bir şey) giyildi (<i>labisa</i>).” KADLUR KADLM’K kädlür kädilmāk.	kädil-
:: ‘AR· KARIL·DY är kārildi “Adam gerindi ve esnedi.” Ve de :: ‘URUQ· KARIL·DIY uruq kārildi “İp (veya diğer şeyler, deri vb) gerildi.” KARILIR KARIL·MA’K· kārilür kārilmāk. 0	
:: KURUL·DIY NA’NK· körüldi nāḡ “Nesne görüldü.” UKURLUR KURL·M’K körlür körülmāk. 0	
:: ‘AWKA’ KIRILDY äwkä kirildi “Eve (başka bir yere) girildi.” KIRILUR KIRLM’K kirilür kirilmāk. 0	
:: KASIL·DY NA’NK· käsildi nāḡ “Nesne kesildi.” KASILUR KASILM’K käsilür käsilmāk.	
:: ‘AR· ‘ADAQ· KUSUL·DIY är aḏaq kösüldi “Adam ayağını uzattı (<i>basāṭa</i>).” KUSULUR KUSULM’K kösülür kösülmāk. Atasözü: YUTUR·QAN·DA’ ‘AR·TUQ· ‘ADAQ· KUSUL·SA’ ‘UŞIYUVR· yoyurqunda artuq aḏaq kösülsä üşiyür 0 “Ayak yorgandan daha uzun uzatılırsa (<i>muddat</i>), ayak üşür.” Bu söz haddini aşmaması emrolunan kişiye öğüt olarak söylenmiştir. 0	kösül-
:: ‘AR· KUVJIY KAWIL·DIY ar kūçi kāwildi “Adamın gücü zayıfladı (<i>ḏa‘ufat</i>).” Manzume [=270 tüş-]	kāwil-

TAK·RA’ ‘AWIB· ‘AK·RALIM·
‘ATIN TUSUB· YUKRALIM·
‘AR·SLAN LAYUV KUK·RALIM
KUVJIY ‘ANIN KAWIL·SUVN·

**tāgrā awip āgrālim
attin tüşüp yūgrālim
arslanlayu kökrālim
kūçi anin kāwilsūn**

V

“(Düşmanını) etrafını çevirelim, attan inelim ve koşalım ve aslanlar gibi kükreyelim, bununla kuvveti zayıflasın diye.”

:: ‘AT·M’K SIR·KA’KA’ MANIL·DIY ätmāk sirkākā manildi “Ekmek sirkeye (veya başka bir şeye) banıldı (<i>ṣubiya</i>).” MANILUR MANILM’Q manilur manilmāq.	manil-
:: TUVN MUNAL·DIY tōn münäldi “Elbisenin yenleri kesildi (<i>quṭi‘a aṭṭāf</i>).”	münäl-

[II. 109/138]

337

... <i>wa-qawāratuhu z-zā‘iḏa</i>).” MUNALUR MUNALMA’K münälür münälmāk.	
:: ‘AT· MUNALDY at münüldi “Ata (veya başka bir şeye) binildi (<i>rukiba</i>).” MUNULUR MUNULMA’K münülür münülmāk.	münül-

Kural. Bu bölüm <i>lām</i> 'ın üzerine kurulmuştur. Üç şekildir.
1) İki harfli bir eylem <i>lām</i> 'ın gelmesiyle üç harfli olur. Bu eylemde <i>lām</i> edilgenlik (yani pasif) belirtisi olarak bulunur. Örnek :: YA' QURUL·DIY ya quruldi "Yay gerildi (<i>wuttira</i>)." :: 'AR· 'URULDY är uruldi "Adam vuruldu (<i>duriba</i>)" – Bunun için ayrı bir bölüm daha vardır [105ff.]. Asılları: QURDIY qurdi , 'UR·DIY urdi .
2) Bu geçişsiz eylemlerden şahıssız (<i>majhūl</i>) eylemler yapmak için getirilir. Bu Arapça'daki kuraldan ayrılır. Örnek :: 'UL NA'NK KURL·DY ol nāḡ körüldi "O şey görüldü (<i>ru'iya</i>)." :: 'UL YIYR·K' BARILDY ol yērkā barildi "O yere varıldı (<i>duhiba</i>)."
Bu kullanım bazen kendisinden sonra gelen harfe [yani n] uyar. Örnek :: BTIK BTIN·DIY bitig bitindi "Kitap yazıldı (<i>kutiba</i>)" – BITIL·DIY bitildi anlamı aynıdır. :: 'AR· 'ITIN·DIY är itindi "Adam süründü (<i>tazaḥḥafa</i>)" – 'ITILDY itildi bir varyanttır.
3) O serbest eylemler yapmak için getirilir. Örnek :: 'ULUK· TIRIL·DIY ölüg tirildi "Ölü canlandı (<i>ḥayiha</i>)," ve SUVT· SUTUL·DIY sūt suylıdı "Süt çekildi (<i>baku'a</i>)." :: SUVW SUZUL·DY sūw süzüldü "Su süzüldü (<i>ṣafā</i>)."

N

:: MN TNKRIYK' TABIN·DIM mān tāḡrīkā tapindim "Ben yüce Allah'a itaat ettim ve onun emirlerine uydum (<i>aṭa'tu llāh ta'ālā wa-lazimtu awāmira</i>)." :: 'UL BAKK' TABIN·DIY ol begkā tapindi "Beye hizmet ettim (<i>xadama</i>)." Manzume:	tapin- V

'UKRAN· 'ANIK BILKIN KUNDA' 'ANKA'R BA'RUV 0
QUTQLIQIN TABIN·TIL QUDḡIL KUWAZ·NA'RUV
ögrän anig biligin kündä aḡār bāru
qotqiliqin tapinḡil qodḡil kuwaz nāru

Oğluna öğüt vererek diyor ki: "(Sen bilgin ve akıllı bir adamla karşılaştığında), her gün onun yanına git ve ondan bilgi öğren, gönül alçaklığıyla ona hizmet etmeye çalış, gururu bırak."
0 TABINUVR· TABIN·M'Q· **tapinūr tapinmāq.**

[II. 111/140]

338

:: 'AR· 'ATIN TABIN·DIY är atin täpindi "Adam ayağıyla atını tepti (<i>rakaḡa ... bi-rijl</i>)." Bir kimse bir şeyi ayağıyla ittiğinde (<i>ḥarraka rijl</i>) de böyle denir. TABINUVR TABIN·M'K täpinūr täpinmāk. 0	täpin-
:: 'AR· BTIK BITIN·DIY är bitig bitindi "Adam kendini kitap yazıyor (<i>yaktubu</i>) gösterdi." Başka birinin yardımı olmadan yalnız başına yazsa dahi böyle denir. BTINUVR· BITNM'K bitinūr bitinmāk. 0	bitin-
:: YİGA'J BUTAN·DY yiḡāḡ butandi "Ağaç budandı (<i>quṭi'at aḡṣān</i>)." Adam ağacı keser, budar (<i>yaḡribuhā</i>) gibi görüldüğü zaman da böyle denir. BUTANUVR BUTANM'Q butanūr butanmāq. 0	butan-
:: 'AR· 'UZNK' 'AT· BIJIN·DIY är öziḡä ät biḡindi "Adam kendisini et kesiyor (<i>qaṭ</i>)" gibi gösterdi." Bu işi yalnız başına yaparsa da böyle denir. BIJINUVR BJNM'Q biḡinūr biḡinmāk. 0	biḡin-

:: 'URA'TUT YUTURQA'N BURUN·DIY urāyut yoyurqān büründü “Kadın örtüsünü (veya başka bir şey) büründü (<i>iltaḥafat, taqanna‘at</i>).” BURNUR BURNM'K bürnür bürünmāk.	
:: 'URA'TUTIN QA'N BARIN·DY urāyuttin qān barindi “‘ <i>āḍil</i> –kadınını damarından kan boşandı (<i>istaḥlaqa ... bi-d-dam</i>) [Harf. “Kadından kan ortaya çıktı”]. BARINUVR BARINM'Q barinūr barinmāq. 0	barin-
:: 'AR· 'WK' BARIN·DIY ār āwkā barindi “Adam eve (veya başka bir yere) gider (<i>yaḍbahu</i>) gibi göründü.” BARINUVR BARINM'Q barinūr barinmāq. 0	
Bu çeşit eylem <i>tafā‘ul</i> [Arapça kalıp] anlamına sahiptir. Şöyle ki bu kalıpta özne bir işi yapar görünür (<i>yuriya ... min nafsih</i>), fakat aslında yapmaz; “[Adam] kendini sağır gibi gösterdi,” anlamındaki <i>taṣāmma r-rajul</i> ve <i>tamāwata</i> “O kendini öldü gibi gösterdi.” ifadelerindeki gibi. 0	G
:: 'URA'TUT BAZAN·DIY urāyut bāzāndi “Kadın kendi kendine süslendi (<i>tabarrajat</i>).” :: 'AW· BAZAN·DIY āw bāzāndi “Ev süslendi (<i>zuxrifa</i>).” <i>Nūn, lām</i> ’dan [yani bāzāl-] değişmiştir. BAZANUVR BAZANM'K bāzānūr bāzānmāk.	bāzān- D
:: 'UL 'ARIK BASIN·DIY ol ārig basindi “O adamı zayıf gördü (<i>istaḍ'afa, qahara</i>).” basin- BASINUVR BASINM'Q basinūr basinmāq.	
:: QUVY· BUŞAN·DIY qōy boşundi “Koyunun bağı çözüldü (<i>istaḥlaqa</i>) ve serbest boşun- ? kaldı (<i>ḥulla</i>).” BUŞANUVR· BUŞANM'Q boşanūr boşanmāq.	
:: TUKUVN BUŞAN·DY tügün boşandi (?) “Düğüm gevşedi (<i>wahat</i>).” :: 'URA'TUT BUŞAN·DIY urāyut boşandi	boşan- ?

[II. 112/142]

339

“Kadın boşandı (<i>ḥulliḡat</i>).” – Arzu şivesi- fasih değildir (<i>rakīka</i>). BUŞUNUVR BUŞANM'Q boşanūr boşanmāq.	D
:: 'AT· BUFUNDY at boyundi “(At veya başka bir şey) boğuldu (<i>ixtanaqa</i>).” BUTNUVR· BUTN·M'Q boynūr boyunmāq.	boyun-
:: 'YŞ KIYDIN·KA' BAQIN'IL īš kēdiḡā baqin'ıl “İşin sonuna bak (<i>intazir</i>) ve sonucunu düşün (<i>tadabbar</i>)!” BAQINUVR BAQNM'Q baqinūr baqinmāq.	baqin-
:: 'AR· 'ADA'QIN ?QNDY ār aḍāqin boqundi “Adam açılmış olan ayağını büktü (<i>qabaḍa</i>).” ?QNVR ?QNM'Q boqunūr boqunmāq. 0	boqun-
Çiğil şivesinde birisi beye veya hükümdara birinin ulaştığını (<i>majrī</i>) bildirmek istediğinde: “O ulaştı (<i>ḥaḍara</i>).” manasında 'UL TAKIN·DIY ol tāgindi denir. Asıl manası “o ulaştığına memnundu (<i>taballaya bi-l-wuṣūl</i>).”dur. Ayrılırsa (<i>dahaba</i>) da böyle denir. :: TAKIN·DIY tāgindi . Oyuzlar bu ifadeden hoşlanmazlar. TAKINUVR· TKNM'K tāginūr tāginmāk.	tāgin- D
:: 'UL TUKUVN TUKUNUDIY ol tügün tügündi “O kendi başına düğüm bağladı (<i>aqd</i>).” Kendini düğüm bağlar gibi gösterdiğinde böyle denir. TKNUVR TKNM' tügünūr tügünmāk. 0	tügün-
:: YITUK ¹ BULUN·DIY yitük bulundi “Kaybolan şey (veya başka bir şey) bulundu (<i>wujidat</i>).” BUL·NUVR· BULUN·M'Q bulnūr bulunmāq.	bulun-

:: 'AR· 'IYŞIN BILIN·DIY är ĩşin bilindi “Adam işini bildi (<i>‘arafa, faḫına</i>).” BILNVR BILNM'K bilinūr bilinmāk . Ve de :: 'AR· YA'ZUQIN BILIN·DIY är yāzuqin bilindi “Adam suçunu itiraf etti (<i>i'tarafa</i>).”	bilin-
:: KUVN· TUTUN·DIY kūn tutundi “Güneş tutuldu (<i>kusifat</i>).” :: 'AY· TUTUN·DIY ay tutundi “Ay tutuldu (<i>xusifa</i>).” :: BAK· MINİY 'UḠUL TUTUN·DIY beg mini oḡul tutundi “Bey (veya başkası) beni oḡul edindi (<i>tabanā ... wa-ttaxaḫa ibnan</i>).” :: 'AR· KAYIK TUTUN·DIY ar kāyik tutundi “Adam yalnız başına geyik yakaladı (<i>axḫ</i>).” Herhangi bir şey yalnız başına elde edilirse yine böyle denir. :: 'UVT· TUTAN·DIY ² öt tutundi “Ateş tutuştu (<i>ittaqadat</i>).” TUTANUVR TUTAN·M'Q tutunūr tutunmāq . Manzume:	tutun-

'UDIK 'UTİY TUTUḠNUB:

'UK·BA' YURAK· QUḠ·RUḠLUVR³

üdig oti tutūnup

öpkä yüräk qayrulūr

V

Aşk anlatarak diyor ki: “Aşk ateşi tutuştuḡunda (*ittaqadat*), ciğer ve yürek (ve etraflarındaki organlar) kavrulur (ondan).” :: 'UL 'AWUR·TA' TUTUN·DIY **ol awurta tutundi** “O süt nine edindi (*ittaxaḫa*).” :: 'UL MANİY 'UTUK·JY TUTUN·DIY **ol māni ötüḡçi tutundi** “O, beni Hakan yanında şefaathçi tuttu (*ittaxaḫa*).” Mastarı aynıdır.

:: 'UL 'ANKR TTINDY **ol aḡar tetindi** “O, ona karşı direndi (*qāwamahu wa-jtara'a* **tetin-** *‘alayhi*).”

[II. 114/144]

340

Buradan gelerek :: 'NIK YUVZUNKA' TIT·NUV BAQ·SA' BUL·MA'S· anig yūziḡa tetnü baqsa bolmās “Hiç kimse (güzelli nedeniyle) onun yüzüne doğrudan bakamaz (<i>lamaḡan bāşiran</i>).” TITNUVR TTINM'K tetnūr tetinmāk .	
:: 'AR· TUDUN·DY är todundi “Adam doymuş gibi göründü (<i>şab'ān</i>).” Doyduḡunda (<i>taşabba'a</i>) da böyle denir. TUD·NUVR TUDUNM'Q todnūr todunmāq .	todun-
:: 'AR· 'YŞTIN TIḐIN·DIY är ĩştin tiḑindi “Adam işten kaçındı (<i>imtana'a</i>).” TIDINUVR TIDNM'Q tiḑinūr tiḑinmāq . 0	tiḑin-
:: 'UL SAJIN TARAN·DIY ol saḡin tarandi “O, başkasından yardım almaksızın saçını taradı (<i>imtaşaḡa</i>).” TARA·NUR TARAN·M'Q tarānur taranmāq .	taran-
:: 'AR· TARIḠ· TARIN·DIY är tariḡ tarindi “Adam ekin eker (<i>taḡruḡa</i>) gibi göründü.” Yalnız başına ekin ekerse de böyle denir. TARIUVNUVR· ¹ TARINM'Q tarinūr tarinmāq . 0	tarin-
:: 'AR· 'IYŞ·TA' BUŞUT·Y TARIN·DIY är ĩšta buşti tarundi “Adam işten usandı, sıkıldı (<i>ḡajira ... wa-taḡayyaḡa</i>).” TARANUVR TARNM'Q taranūr tarunmāq .	tarun-
:: 'UL MANK' 'UTRV TURN·DY ol maḡa utru turundi “O bana karşı durdu (<i>qawāmanī</i>).” Karşısına durup direnirse (<i>qāma bi-muḡābala</i> , <i>‘āraḡa</i>) de yine böyle denir. UTURNUVR TURUNM'Q turnūr turunmāq . 0	turun-

². A, U?'dan deḡiştı.³. İlk U A'dan deḡiştı; *sukūn* (·), U'dan deḡiştı.¹. V, çizildi.

:: 'AR· 'UVZ BTIKN TURNDIY är õz bitigin türündi “[Adam] kendi kitabını kendi başına dürdü (<i>tawā</i>).” TURUNUVR TURNM'K türnür türünmāk. 0	türün-
:: 'AR· 'YŠTIN TARIN·DY är ištın tirāndi “Adam işten çekindi (<i>imtana'a</i>).” Çekinilen (<i>imtana'a</i>) diğer şeyler için de böyle denir. :: 'UL TA'M-QA' TIRAN·DIY ol tāmqa tirāndi “O duvara (veya başka bir şeye) dayandı (<i>ittaka'a</i>).” TIRA'NUR TIRAN·M'K tirānür tirānmāk. 0	tirān-
:: 'UVZINK' YAMIŠ TAIRIN·DY õziḡa yemiš terindi “O kendi için kendi kendine meyve (veya başka bir şey) topladı (<i>jam'</i>).” TIRINUVR TIRINM'K terinür terinmāk.	terin-
:: 'AĀT· TURUN·DIY āt turundi “At (veya başka bir şey) zayıfladı (<i>huzila</i>).” TURUNUVR· TURNM'Q turnür turunmāq. 0	turun-
:: 'AR· 'IYŠQA' TURUN·DIY är išta turundi “Adam işi durdurdu (<i>tawaqqafa</i>).” UTURNUVR TURNM'Q turnür turunmāq. 0	turun-
:: 'UL TAZIN·DIY ol tāzindi “O kaçır (<i>yahrabu</i>) gibi göründü.” TAZNUR TAZINM'K tāznür tāzinmāk.	tāzin-
:: 'URA'FUT YINJUVSIN TIZN·DIY urāyut yinḡusin tizindi “Kadın incisi dizdi (<i>naḡamat</i>).” TIZNUR TIZINM'K tizinür tizinmāk.	tizin-
:: 'AR· 'ADA'QY TUŠAN·DIY är adāqi tušandi “Adamın ayakları kösteklendi (<i>ta'aqqalat</i>).” ve	tušan-

[II. 116/146]

341

(korkudan) ayakları dolaştı (<i>iltaffat</i>).” Atasözü: 'AR·S·LAN KUK·RASA' 'AT· 'DA'QIY TUŠA'LIR· [dikkat] arslān kökräsä at adāqi tušānur 0 “Arslan kükreyince, atın ayakları dolaşır (<i>yatašakkalu</i>).” Bu söz kendisinden büyük biriyle çarpışacak kişinin çarpışma zamanı geldiğinde ayaklarının titremesi üzerine söylenmiştir. TUŠA'NUR TUŠAN·M'Q tušānur tušanmāq. 0	P
:: 'UL 'UVZINK' TUŠA'K· TUŠAN·DIY ol õziḡa tōšāk tōšāndi “O kendisi için döşek yaydı (<i>farš</i>).” TUŠA'NUR TUŠAN·MA'K tōšānür tōšanmāk. 0	tōšan-
:: 'AR· 'LKIN 'UWUN·DIY TAWIN·DIY är āligin uwundi tāwindi “Adam işten sıkıldığı ve usandığı için elini ovuşturdu (<i>dallaka</i>).” TAWINUVR· TUWNM'K tāwinür tāwinmāk.	tāwin-
:: 'AR· TA'M-QA' TUQIN·DIY är tāmqa toqindi “[Adam] duvara çarptı (<i>šadamahu l-hā'iḡ</i>).” :: 'AR· TAQIN·DIY är toqindi “Adam döğüldü (<i>ḡuriba</i>).” –Oyuz şivesi. :: QILJ TUQIN·DIY qiliḡ toqindi “Kılıç döğüldü (<i>ḡubi'a</i>).” :: TUQM TUQUN·DIY toqum toqindi “O kendisi için kurban kesti (<i>jazara</i>).” TUNQNVR· TUQNM'Q toqinür toqinmāq. 0	toqin- D
:: 'AR· YUVNIK· TAḡA'R-QA' TIQIN·DY är yūḡ tayārqa tiqindi “Adam çuvala yünü tıkarak, bastırarak soktu (<i>idxāl ... bi-šidda wa-rakl</i>).” :: 'AŠ· TIQIN·DIY aš tiqindi “Kişi yemek tıkindi (<i>akala l-insān bi-'unḡ</i>).” – bu sadece birine kızıldığı (? <i>iḡā yaḡḡiba l-insān 'alayhi</i>) zaman söylenir. TIQINUVR· TIQIN·M'Q tiqinur tiqinmāk. 0	tiqin-
:: TA'M· TALIN·DY tām tālindi “Duvar delindi (<i>inṡaqaba</i>).” TALINUR TALINM'K tālinür tālinmāk. 0	tālin- Manzume:

KUJAN·DIY BILA'KIM
YAĞINDIY TIYLA'KIM¹
TALIN·DY BILYKIM
TAKRUB·'NKR JAR·TAILUVR

küçändi bilākim
yayūdi tilākim
tālindi bilīgim
tägrüp aḡar çartilūr

V

“Bileğim (benim için ağırlaştı) yük oldu² (bilgi üzerine çok şeyler yazdığım için) ve şimdi dileğim yaklaştı, yüreğimde bilgi kaynakları açıldı (*inṭaqabat*); ama şimdi (zaman) beni oraya yaklaştırdığında (ömrüm) de tükeniyor.”

:: TARIY TILIN·DIY tāri tilindi “Deri uzunlamasına kayış gibi yarıldı (<i>inṣaḡqa ... tūlan</i>).” TILINUVR TILNM'K tilinūr tilinmāq.	tilin-
:: 'UL 'UVZNK' YA'Γ· TAMIN·DIY ol ōziḡa yay tamindi “O kendisi için yalnız başına süttten yağ çıkardı (<i>taḡtīr</i>).” TAMINUVR TMNM'Q taminūr taminmāq.	tamin-
:: 'AR· 'ATIN JABIN·DIY ār atin çapindi “Adam atını kamçıladi (<i>sāḡa</i>).” :: 'AR· SUW·DA' JAB·DIY ār suwda çapdi “Adam suda yüzdü (<i>sabaḡa</i>),” [265] -JABIN·DIY çapindi bir varyanttır. JABINUVR JBNM'Q çapinūr çapinmāq.	çapin-
:: 'AR· 'UVZINK' JAQ·M'Q JAQIN·DIY ār ōziḡa çaqmāq çaqindi “Adam kendisini çaqin- çakmak çakar (<i>yaḡdaḡu</i>) gibi gösterdi.” JAQINUVR JAQINM'Q çaqinūr çaqinmāq.	
:: 'AR· BTK KA'	

[II. 118/149]

342

JAKIK JAKINDIY ār bitigkā çäkig çäkindi “Adam [kitaba] nokta koyma (<i>naḡt</i>) işini üzerine aldı.” JAKINUVR JAKINM'K çäkinūr çäkinmāk. 0	çäkin-
:: 'UL YUVKUN JAKIN·DIY ol yūkūn çigindi “O bohça bağlamayı kendi üzerine aldı ve tek başına bağladı (<i>šadd, 'aqd</i>).” JAKINUVR JAKNM' çiginūr çiginmāk. 0	çigin- 0
:: 'AT· JALIN·DIY at çalindi “At (yemin kötülüğünden) zayıfladı (<i>huzula</i>).” :: SUVZ· BAK· QULA'QINKA'DIY sōz beg qulāḡiḡa çalindi “Söylenenler beyin (veya başka birinin) kulağına ulaştı (<i>balaya</i>).” – Oḡuz şivesi. :: 'AR· 'UVZIN· YIYR·KA' JALIN·DIY ār ōzin yērka çalindi “Adam kendini yere attı (<i>šara'a ... nafsahu</i>) veya atar gibi göründü.” JALINUVR JALNM'Q çalinūr çalinmāq. 0	çalin- D
:: JILAN·DIY NA'NK čilandi nāḡ “Bu şey yaşlıktan nemlendi (<i>badiya ... min ar-ruṭūba</i>).” Aslı: JIYLAN·DIY čilandi JIYLANUVR· JYLANM'Q čilanur çilanmāq. :: 'AT· JILAN·DIY at çilandi “At terledi (<i>'araqa</i>).” 0	čilan-
:: 'İŞLA'R· YKI·NA' SABIN·DIY ešlār yignā sapindi “Kadın iğneye iplik saplama (<i>iḡḡal as-silk</i>) işini üzerine aldı, ama aslında bunu yapmadı.” SABINUVR SABINM'Q sapinūr sapinmāq.	sapin-
:: 'AR· 'ATIN· SATIN·DIY āt atin satindi “Adam atını satar (<i>yabī'u</i>) gibi göründü.” SATINUVR SATIY·NM'Q [dikkat] satinūr satinmāq.	satin-
:: 'AR· 'UVZINK' SUVW· SAJIN·DIY ār ōziḡa sūw saçindi “Adam su saçmayı (<i>rašš</i>) kendi üstüne aldı.” SAJINUVR SAJNM'Q saçinūr saçinmāq. 0	saçin-

341 ¹. Y sonradan eklendi.

². EY. *nḡm 'alayhi, tuḡillimu* (? , EP ile) okunur.

:: 'AR· SUVZ·KA' SUJUN·DIY är sōzkā süçindi "Adam sözün tadını buldu ve tadını aldı (<i>wajada ... ḥalāwa al-kalām wa-šara'a fīhi</i>), işine dikkat etmedi." SUJINUVR SUJIN·M'K süçinūr süçinmāk. Atasözü: SUVZ·KA' SUJUN·SA' BULUN BARIYR· sōzkā süçinsā bulun barīr 0 "Sözün tadına alan (<i>talaḍḍaḍa ... bi-ḥalāwa</i>), onun esiri olur." Bunun hakkında bir hikâye vardır. Bu söz söze dalıp işini aksatan kimse için söylenmiştir. 0	süçin-
:: 'AR· SUW·LUQIN SARIN·DIY är suwluqin sarindi "Adam sarığını (başına) sarındı (<i>kawwara</i>)." :: 'URA'UT BURUN·JUK· urāyut bürünçäk sarindi "Kadın başörtüsünü örttü (<i>taqanna'at</i>)." Bir adam bir şeyi örtünür ya da sarınırsa (<i>iltaḥafa, iltaffa</i>) yine böyle denir. SARINUVR· SARINM'Q sarinūr sarinmāq. 0	sarin-
:: 'AR· 'IYŞ·Q' SARIN·DIY är işqa särindi "Adam işe istekle sarıldı ve kendisini iş arayıp bulan kimselerden saydı (<i>şabbara ...</i>)." 0	särin-

[II. 119/151]

343

<i>nafsahu fī jumla man wajada l-'amal allaḍī arādahu wa-ṭalabahu</i>) SAIRNVR SARINM'Q [dikkat] särinūr särinmāk. 0	
:: KIŞY 'UVZ· YIYNIN· SURUN·DIY kişi öz yēnin süründi "Adam vücudunu kaşdı (<i>ḥakka</i>)." Sert bir şey ezildiği (<i>insaḥaqa</i>) zaman da böyle denir. SURUNUVR· SURUN·M'K sürnūr sürünmāk.	sürün-
:: 'AR· 'UVZINKA' SUVW· SUZUN·DIY är ōziḡā sūw süzündi "Adam kendisi için su süzüyor (<i>yuşaffī</i>) göründü." SUZUNUVR· SUZ·NUM'K süzünūr süzünmāk.	süzün-
:: 'UL ANKA'R· SAYZIK· SAIYZIN·DIY ol aḡār sēzik sēzindi "O, onu sezdi (<i>ḡanna sēzin-lahu ḡannan</i>)." SAYZINUVR· SAYZINM'K sēzinūr sēzinmāk.	
:: 'AR· QULIN 'URĠA·LIY SASAIN·DIY [dikkat] är qulin uryāli säşindi "Adam kölesini döveyazdı (<i>hamma, qaşada, iḍtaraba</i>)." SASAINUVR SASAIN·M'K säşinūr säşinmāk. Ağ bağlarını çözmek üzere olursa (<i>kaḍa an yanfalita min al-waṭāq</i>) da böyle denir.	säşin-
:: 'AR· BAŞIN RA'M·QA SUSUN·DIY är başin tāmqa süsündi "Adam başını duvara (veya başka bir yere) vurur (<i>yaḍribu</i>) gibi göründü." SUSUNUVR· SUSUNM'K süsünūr süsünmāk.	süsün-
:: 'AR· QUVRU İYN·¹ SAĞIN·DIY är qōyin sayindi "Adam koyunu saḡar (<i>yaḥlibu</i>) gibi göründü." SAĞINUVR SAĞINM'Q sayinūr sayinmāq.	sayin-
:: 'AR· SUTUN·DIY är soḡundi "Adam üşüdü (<i>tabarrada</i>)." :: 'AR· SUTUN·DIY är soḡundi "Adam (sidik vb.) kirlerlerden temizlendi (<i>istaṭāba</i>)." SUT·NUVR· SUTUNM'Q soḡnūr soḡunmāq. 0	soḡun-
:: KAYIK· TURAĠ·QA' SIĞIN·DIY käyik turuyqa siḡindi "Geyik daḡda bir sığmaḡa sığındı (<i>iltaja'a</i>)." Bir yere sığınan (<i>lāḍa</i>) başka şey için de böyle denir. Buradan gelerek :: MAN TANKRIYKA' SIĞINUVR· MAN mән tāḡrīkā siḡinūr mән "Ben Tanrıya sığınırım (<i>a'ūdu</i>)." SIĞINUVR· SIĞIN·M'Q siḡinūr siḡinmāq.	siḡin-
:: 'AR· SUWUN·DY är säwündi "Adam sevindi (<i>surra wa-btahaja</i>)." SAWUNUVR säwün- SAWUN·M'K säwinūr säwinmāk. Manzume:	

SAWNMAKIL YUND· 'KUR 'AD·FIR 'ANIN
'ALTUN KUMŠ BUL·NBAN 'AĠIY TAWA'R·

V

säwünmägil yond ögür ağır atin
altun kümüş bulnupan ayi tawār

“At, aygır, kısrak, altın, gümüş ve ipek bulduğunda sevinme,” – yani bunları hayırlı işlerde kullanmalısın. 0

:: 'UL MANK' 'ADKUV SAĞIN·DY ol maña ädgü sayındi (saqındi)² “O benim için kalbinde iyi şeyler besledi (<i>zanna bī xayran wa-ağmara dālika fī nafsihi</i>).” Sözle yardım ederse (<i>a'āna</i>) yinen böyle denir.	sayın- (saqin-)

[II. 121/153]

344

SAĞINUVR· SAĞIN·MA'Q sayinūr sayinmāq.	
:: 'UL MINDIN SAQIN·DIY ol mindin saqındi “O benden sakındı (<i>hađara 'annī</i>).” Bu sözcükteki <i>qāf</i> ilkinden serttir. SAQINUVR· SAQIN·MA'Q· saqinūr saqinmāq. 0	saqin-
:: 'URA'TUT· BAŞIN· SUIQUIN·DY urāyut başın suqundi (?) “Kadın başını yıkadı (<i>ıytaşalat</i>).” Uç şivesi. SUIQ·NUVR· SUIQN·M'Q suqnūr suqunmāq. 0	suqun- ? D
:: 'AR· BAK·KA' SÜKUN·DIY ar begkā sökündi “Adam (Bey'in önünde) diz çöktü (<i>jatā 'alā rukbatayhi</i>).” :: 'UL TUVNIN· SÜKUN·DIY ol tönin sökündi “O elbisesini söker (<i>naqđ</i>) gibi göründü.” SÜK·NUVR· SÜKUN·MA'K· söknūr sökünmāk. 0	sökün-
:: YIN·JUV QULA'Q·TIN SALIN·DIY yinçü qulāqtin salindi “İnci kulaktan sarktı (<i>tadallā</i>).” Her sarkan şey için de böyle denir. SALINUVR· SALIN·MA'Q· salinūr salinmāq. 0	salin-
:: 'AR· TAWA'R· QABIN·DIY är tawār qapindi “Adam malları çalar (<i>yashubu</i>) gibi göründü.” QABINIUVR QABINM'Q qapinūr qapinmāq. 0	qapin-
:: 'UTLA'N YAL· QABIN·DIY oylān yel qapindi “Çocuk yelden acı çekti (<i>aşāba ş-şabiyya sa'fa</i>).”	
:: 'UL TAL·QA'N·QA' YA'T· QATIN·DIY ol talqānqa yāy qatindi “O kavuta yağ koyar (<i>yajdađu</i>) gibi göründü.” QATINUVR· QATIN·M'Q qatinūr qatinmāq.	qatin-
:: QA?NDIY NA'NK qutandi nāñ “Nesne büyük nasipli oldu (<i>şāra ... majdūdan</i>).” Q?'NR? Q?'NM'Q qutānur qutanmāq.	qutan-
:: 'UL MIN·DIN QAJIN·DIY ol mindin qaçindi “O benden kaçır (<i>yahrubu</i>) gibi göründü.” QJNUR QJNM'Q qaçinur qaçinmāq.	qaçin-
:: 'AR· TAW'RINK' QURUN·DIY är tawāriña qorindi “O malımı esirgedi (<i>baxila, dunna</i>).” QURIYNUVR QURINM'Q qorinūr qorinmāq. 0	qorin-
:: 'AR· UQURN·DY är qurundi “Adam (yıkandıktan sonra) kurulandı (<i>tajaffafa</i>).” QURINUVR QURINM'Q qurinūr qurinmāq. 0	qurun-

². Bkz. ED, 812-813.

:: 'UL NA'NKNIY QIRIN·DY ol nāḡni qirindi “O bir şeyin kabuğunu soyar (<i>yuqašširu</i>) gibi göründü.” QIRINUVR QIRNM'Q qirinūr qirinmāq. 0	qirin-
:: 'UVZINK' QUḌUT QAZIN·DIY ōziḡa quḏuy qazindi “O kendine kuyu kazmayı (<i>ḥafr</i>) iş edindi.” Kazar görünürse de yine böyle denir. QAZINUVR QAZINM'Q qazinūr qazinmāq.	qazin-
:: 'URA'TUT·BAZAN·DIY QUZAN·DIY urāyut bāzāndi qozandi “Kadın kendi kendine süslendi (<i>tabarrajat, tazayyanat</i>).” QUZA'NUR QUZNM'Q qozānur qozanmāq.	qozan-
:: 'AR·TAWA'RIN·QISIN·DIY ār tawārin qisindi “Adam malında cimrilik etti (<i>baxila ... bi-infāq</i>).” Sidiği tutarak acı çeken biri (<i>al-ḥāqin aw al-ḥāqib idā axaḏa bawlahu 'an al-xurūj</i>) için de böyle denir. QISINUVR QISIN·M'Q qisinūr qisinmāq.	qisin-
:: 'AT·QAŠAN·DIY at qašandi	

[II. 122/155]

345

:: 'AT (ya da başka hayvanlar, özellikle de at) kaşındı (<i>bāla</i>).” QAŠANUVR·QAŠAN·M'Q qašanūr qašanmāq. 0	
:: 'AR·NA'NK QULUN·DIY ār nāḡ qolundi “Adam bir şey istedi (<i>sa'ala</i>).” QULUNUVR QULUN·MA'Q· qolnūr qolunmāq.	qolun-
:: 'AR·TAK·MA' QILIN·QILIN·DIY ār tāgmā qilinç qilindi “Adam her türlü işi işledi (<i>'amila ... min kull al-'amal</i>).” “Birisini haddinden büyük işler yapmak istediğinde (<i>ya'duwa ṭawr</i>); :: “Haddini aşma (<i>lā tajāwiz al-ḥadd</i>).” anlamında 'KUŠ QILIN·MA' üküş qilinma denir. QILINUVR·QILIN·M'Q· qilinūr qilinmāq. 0	qilin-
:: 'AR·SUVW·KAJUN·DIY ār sūw kāçindi “Adam kendini suyu geçer (<i>ya'buru</i>) gibi gösterdi.” KAJNUVR KAJNM'K kāçnūr kāçinmāk.	kāçin-
:: 'AT·QUJAN·DY at qüçāndi “At (yükün ağırlığından) gücünü kaybetti (<i>faturat qawwa</i>).” :: 'UL 'ANIK TAW'RIN KUJAN·DIY ol anig tawārin küçāndi “O, onun malını zorla aldı (<i>ḡalama</i>).” İlki geçişsiz, ikincisi geçişlidir. KUJA'NUVR KUJAN·M'K küçānūr küçānmāk.	qüçān-
:: 'URA'TUT·KIJIN·DIY urāyut kiçindi “Kadın fahişe oldu (<i>bayat</i>).” Buradan gelerek :: KIJIN·MA' kiçinmā denir. “Kaşınma, fahişelik yapma (<i>lā tabyi ḡ-ḡarb</i>)!” demektir. Aslı 'AT·KJIN·DIY āt kiçindi “Vücut kaşındı (<i>iḡtakka</i>).” ifadesinden gelir. KIJINUVR·KIJIN·MA'K· kiçinūr kiçinmāk. 0	kiçin-
:: 'AR·SUW·DA' KIRIN·DIY ār suwda kirindi “Adam suya girdi, yıkandı (<i>xāḡa, iṭtasala</i>).” :: 'AR·'AWKA' KIRIN·DIY ār āwkā kirindi “Adam kendisini eve girer (<i>yadxulu</i>) gibi gösterdi.” KIRNUVR KIRNM'K kirnūr kirinmāk. 0	kirin-
:: 'UL BAK KA' KURUN·DY ol begkā köründi “O beyle bir görüşme yaptı (<i>laqiya ... wa-ra'ā</i>).” :: TA'T KURNDIY tāy köründi “Dağ (ya da başka bir şey) göründü.” Uzaktaki bir şey karanlıkta görüldüğü (<i>badā, ḡahara</i>) zaman da böyle denir. KURNVR KURN·M'K körnūr körünmāk.	körün-
:: KURUN·DIY [dikkat] NA'NK közündi nāḡ “Bu şey görüldü (<i>ru'iyā</i>).” Arýu şivesi. közün- Burada bir benzerliğe dayanan bir temel (<i>fīhi ba'ḡ al-qiyās</i>) vardır – bu sözcük “göz” anlamına gelen KUVZ· kōz 'den alınmıştır. Buna karşılık, onlar geçmiş zamanda (<i>māḡī</i>)	

emire ters olarak: KUR· kör derler. “gör (<i>abşir</i>)” anlamındadır – emirde <i>rā</i> ile – ve geçmiş zamanda <i>zāy</i> ile ¹ . KUZNUR KUZN·M·K köznür közünmāk . 0	
:: 'UL 'UVZINK' 'AT· KASIN·DIY ol öziñä ät käsindi “O kendisi için bir parça et (veya başka bir şey) kesti (<i>iqṭaṭa'a</i>).” KASINUVR KASINM·K käsinür käsinmāk . 0	käsin-
:: 'AR· KUNKA' KUŞUN·DIY är künkä köşindi “Adam güneşten gölgeye geçti (<i>taḡallala</i>).” Birinden	köşin-

[II. 124/157]

346

gizlenen (<i>tawārā</i>) kimse için de böyle denir. KUŞINUVR KUŞIN·M·K köşinür köşinmāk . 0	
:: 'UL MANIK BIRLA' KUWNDY ol mänig birlä küwändi “O benimle gurur duydu (<i>iftaxara bi</i>).” KWNVR KWNM·K küwänür küwänmāk .	küwän-
:: 'AR· 'ILKY 'ADA'QIY KULUIN·DY är ilgi aḡāqi kölündi “Adamın elleri ayakları (çalışmaktan, yürürken ve koşarken çok sallanmaktan) ayağından ağırlıkla bağlanmış gibi (<i>muḡayyad min at-ṭiql</i>) yoruldu (<i>fatarat</i>).” KUL·NUVR· KULUN·M·K kölnür kölünmāk . 0	kölün-
:: 'AR· TAWA'RIN KUMUN·DIY är tawārın kömündü “Adam malını gömer (<i>yadfunu</i>) gibi göründü.” KUMUNUR KUMUN·MA·K· kömnür kömünmāk .	kömün-
Bu bölümde birçok alan vardır.	G
1) Öznenin başkasından yardım almadan, hiç kimseye sormadan kendi başına bir işi yapmasını ifade eder. ¹ Bu çeşit kök iki harfli eylemlerden oluşmaktadır. Örnek :: 'UL 'AWKA' BARIN·DIY ol äwkä barindi “O aslında eve gitmediği halde eve gider göründü.” :: 'UL 'AŞ TATINDIY ol aš tatindi “O aslında yemeği tatmadığı halde tadar gibi göründü.” Bu tür Arapça'daki <i>taḡā'ul</i> kalıbına benzer, <i>taḡmama r-rajul</i> “[adam] sağır gibi göründü” ve <i>ta'aqala</i> “o akıllı değil, ama akıllı gibi göründü.” ifadelerindeki gibi.	
2) Öznenin bir işi başkalarının yardımı almadan tek başına yapmasını ifade eder. Örnek :: 'AR· 'AL·IMIN· ² 'ALIN·DIY är almin alindi “Adam alacağını tek başına topladı (<i>qabḡ</i>).” :: 'UL TARIṢ TARIN·DIY ol tariṣ tarindi “Adam kendisi için kendi başına tohum ekti (<i>istabadda ... bi-z-zirā'a li-naḡsihi</i>).” Bu anlamda kullanıldığı zaman “kendisi için (<i>li-naḡsihi</i>),” anlamında 'UVZINK' öziñä gelir veya: “kendi kendine (<i>naḡsuhu</i>)” anlamında 'UVZIY özi . <i>Kāḡ</i> , [yani – kä eki], <i>lām</i> [Arapça'da <i>li-</i> ön eki] yerine kullanılır.	
Buna karşılık, eylem aslında yapılmayıp da yapılır gibi görüldüğü zaman “öz” sözcüğü söylenmez.	
İkisi arasındaki farklılık [şu şekilde anlatılabilir]. İşler tüm insanlar için ortaktır. Şimdi insanlardan biri bir işi başkalarını yardımı olmaksızın kendi kendine yapmaya çalışırsa, “öz” sözcüğü söylenmedikçe özne eksik olur. Öz sözcüğü söylendiği zaman eylemi yapan tam anlaşılır,	

345 ¹. Kaşyari'nin, Arýu şivesinde söylemek istediđi **kör-** eyleminin edilgen şeklinin **körün-** değil, **közün-** olduđudur.

346 ¹. Bu 2)'ye aittir, cümle burada şöyle okunmalıdır, “özne bir işi yapar görünür, ama aslında yapmaz.”

². İlk *sukūn* (·) çizildi.

Böylece yapılan iş ortaklıktan çıkarak işi işleyene bağlı olur. Bu Ulu Tanrının şu sözü gibidir: *fa-qtulū anfusaqum* (K.2:54/51 “ve birbirini katleder). Çünkü öldürmek insanlar arasında ortaktır, bunlar halk arasında dağıtılmış oluyor ve onlar üzerinde emri gerçekleştirmek direk olarak emredildi. “Öz” sözcüğü söylenmeden özne eksik olacaktı ve bu yüzden o söylendi. Ama eylem gösteri anlamındaysa veya eylem geçişsiz anlamındaysa veyahut da [diğerlerine] ortak anlamı yoksa, eylemle bahsedilmemesine rağmen, “öz” kelimesi söylenir, çünkü geçişsiz eylem onu ima eder. Böylece mana tam olur. Bu yüce Allah’ın şu sözü gibidir: *kallā inna l-insāna la-yaṭṭā an ra’āhu ṣaynā* (K.96:6/7 “Şüphesiz insan haddini aşmıştır, kendini yeterli görür.”). *An ra’ā nafsahu ṣaynā* denilmemiştir. Bu Türkçe’deki ‘İYŞ-QA’ BAQIN **İşqa baqin** “işine kak, işin sonucuna bak (*unṣur āxir amrika*)”; :: QURIN qurin “kendin kurun (*tajaffaf*)¹”; :: “SUWQA’ KIRIN **suwqa kirin** “suya girin (*iytasil*)” sözleri gibidir.

3) *lām* bölümüyle *nūn* bölümünün birleşmesi² ve onun *nūn*’la değişmesidir. Örnek :: BITIK BITIL·DIY BITIN·DIY **bitig bitildi, bitindi** “Kitap yazıldı (*kutiba*).” İkisi de [doğrudur]. Bu edilgen eylemin göstergesidir. Arapça’da *nūn* ve *lām* değişimi şu ifadelerdeki gibidir: *raḡul ṣatn al-aṣābi’ wa-ṣatluḥā*³ (“sert parmaklı adam”), ve *kabn ad-dalw wa-kabluḥu*⁴ (“bahriyeli kovasının oyuğu”) – o, dirseğini eğen bir parçadır.

4) O üstteki anlamlardan hiçbirini ifade etmeksizin basit eylem olarak bulunur. Örnek :: TANKRIYK’ TABIN·DY **tāṣrīkā tapındım** “O yüce Allah’a ibadet etti (*‘abada*).” :: TANKRIYKA SİĞİN·DIM **tāṣrīkā siyindim** “Yüce Allah’a sığındım (*‘uḡtu*).”

“Bu anlamlar illetli harfe sahip olan ve nazal harfe sahip sözcüklerden başka basit ve bileşik sözcüklerde dahi böyledir.

Kural. Üçlü köklerin geniş zaman (*mustaqbila*) biçimleri

G

iki kısma ayrılır:

1) Ortasında hareke bulunmayanlardır. Örnek :: ‘UL TUVN KADUR·DIY **ol tōn kädürdi** “O, [birilerine] elbise giydirdi”; KADURUR· [dikkat] **kädrür** “O giydirdi”¹ – *dāl* mazide harekeli, geniş zamanda harekesizdir. :: TANKRYK’ TABIN·DIY **tāṣrīkā** [dikkat] **tapnūr** “O Allah’a ibadet etti”; TABINUVR [dikkat] **tapnūr** – *bā* geçmiş zamanda harekeli, geniş zamanda harekesizdir.

2) Geçmiş ve geniş zamanda ortası harekeli olanlar. Örnek :: ‘AT· QULA’Q· TUWURDIY² **at qulāq tuwirdi** (?) “At kulağını dikti”; T(Y)AWIURA’R·³ **tuwirār** [krş. 306: **tuwīrār**] – ince *fā* hem geçmiş hem de geniş zamanda harekelidir.⁴ :: TANKRIY MANY KUḌAZ·DIY

347 ¹. EY. *tajaffafa*.

². EY. *ynfiq, yawāfiqa* okunur.

³. EY. *wa-ṣatluḥu*.

⁴. EY. *wa-kabnahu*.

348 ¹. EY. *yalbasuhu, yalbisuhu* okunur.

². Her iki U, A’dan ? değişti.

³. T de altta iki noktaya sahiptir (Y’yi gösterirler)

⁴. EY. *wāḡib*, geçmiş zaman anlamında; *yābir, mustaqbali tilw* için hatalı.

tāḡri māni kūḡāzdi “Allah beni korudu.” – <i>dal</i> hem geçmiş hem de geniş zamanda <i>fath</i> (A)’ya sahiptir [312: kōḡāzür].	
Prensip şudur ki her eylem geniş zamanda ortası harekeli bir isimden türemiştir. Örnek :: TUŞAK TUŞAL·DY tōşāk tōşāldi “Döşek yayıldı” [krş. 332: geniş zamanı verilmemiş, * tōşālür olabilir]; :: TUKUVN TUKUL·DY tügün tügüldi “Düğüm bağlandı” [333: geniş zamanı tüglür! şeklinde verildi]; :: TARIİ SUWAL·DY tariy suwaldi “Ekin sulandı” [331: suwalur]. Basit eylemlere gelince, onların çoğunda geniş zamanda ortada hareke yoktur. Örnek :: SUVT· SAĞIL·DY sūt suyuldi “Süt sağıldı”; SAĞLUR suytur . ⁵ :: KUVN SAWUL·DIY kūn sawuldi “Güneş battı”; SAWULUR· sawtur [krş. 330-331]. Vs. 0	
Bu bölümdeki ayrımların hepsi başka bölümlerde bulunmayan anlamlara sahiptir. 0	
<i>rā</i> - ayrımında üç yol vardır:	
1) Adlardan türetilen eylemlerdir. Örnek :: TUVN· QIZARDIY tōn qizardi “Elbise (veya başka bir şey) kırmızılaştı (<i>iḡmarra</i>)” – aslı: QIZL· ’R·DIY qizli ārdi “Kırmızı oldu (<i>ṣāra aḡmar</i>)”; <i>lām</i> ve <i>hamza</i> düşer, sadece basit eylem kalır. TUVN· QARAR·DIY tūn qarardi “Gece karardı (<i>iswadda</i>)” –aslı: QARA·’R·DIY qara ārdi “Karanlık bastı (<i>ṣāra aswad</i>)”. O:	

[II. 128/163]

349

QARA’ qara “siyah.” sözcüğünden türemiştir. 0	
2) İki harfli ve geçişsiz eylemlerden geçişli eylemler meydana getirir. Örnek :: ’AR· SUVW· KAJ·TY ār sūw kāḡti “Adam suyu geçti”; sonra :: ’ANIY SUW·DAN KAJUR·DIY ani suwdan kāḡürdi “O, onu sudan geçirdi.” :: ’AR· KAJ·TIY ār qaḡti “Adam kaçtı”; sonra :: QAJURDIY qaḡürdi “O onu serbest bıraktı.”	
3) O üstteki anlamlardan hiçbirini ifade etmeksizin basit eylem olarak bulunur. Örnek :: ’ANIK BUY·NIN· QADIR·DIY anig boynin qaḡirdi “O, onun boynunu büktürdü.” :: ’QA·B· TUTUR·DIY qāp quturdi “O kabı boşalttı.”	
<i>zāy</i> - ayrımında iki yol vardır:	
1) Bir eylemi geçişli yapmak için getirilir. Örnek :: ’AR· SUVW TAMUZ·DIY ār sūw tamuzdi “Adam su damlattı.” Bu kural dışı bir ifadedir [bkz 312 G].	
2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: TABUZ·FUQ· TABIZ·DIY tāpuzyuq tapizdi “O bilmece sordu.”	
<i>šm</i> bölümü yukarıda anlatıldı [325-326].	
<i>Qāf</i> - ve <i>kāf</i> - ayrımında iki yol vardır [krş. 327-328 G]:	
1) <i>Qāf</i> - veya <i>kāf</i> - iki harfli bir eyleme gelerek, işin yapana gönülsüzce bir işin yaptırılması anlamını verir. ¹ Örnek :: ’AR· YATYKA’ [dikkat] BASIQ·TY ār yayīqa basiḡti “Adam düşmana gece basıldı ve düşmana esir düştü.” :: ’AR· USUQ·TIY ār usuḡti “Adam susadı.” Onların asılları: BUS·DIY ’US·DIY basdi, usdi . <i>Kāf</i> ’lı örnek :: TVN KIURIK·TIY tōn kirikti “Elbise kirlendi.” :: ’AR· KUNIK·TIY ār kenikti “Adam arkadaşlarından geri kalacak derecede zayıfladı.”	

⁵. Muhtemelen *baku’a*, *huliba* için hatalı. bu durumda **sayildi**, **saytur** okunur, krş. 330.

2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: 'AR· 'AWK' 'AŞUQ·TY är äwkä aşuqtı "Adam evini özledi." 0 :: 'AR· 'IYŞIY JULUK·TIY är işi çülükti "Adamın şartları perişanlaştı."
<i>lām</i> ve <i>nūn</i> ayrımları yukarıda anlatıldı [337, 346-347].
Bu [bölümün] mastarı <i>fa'allāl</i> kalıbına göre ² Örnek :: QAJURMA'Q qaçurmāq - ikinci harf harekelidir.

[II. 130/166]

350

YUK KUTURMA'K yük kötürmāk "Yük götürmek." Bu asıl mastardır.
Diğer yandan, izafet yoluyla yapılan mastarlar ortası harekesiz olarak <i>fu'lulī</i> kalıbına göre yapılır. Örnek :: 'ANIK YUK KUT·RUKIY ¹ KUR· anig yük kötrügi kör "Onun yük götürmesini gör." :: 'NIK SUVW· KAJURKIY KUR· anig sūw kaçruği kör "Onun suyu geçmesini gör." <i>ḡayn</i> ve <i>kāf</i> in bu şekildeki yeri yukarıda anlatılmıştır [286].
Bu bölümde emir üç harf üzerinedir ² ve bu sebepten "üç harfli" diye çağrılır. Örnek :: TANKRIK' TABIN tāḡrīkā tapin "Yüce Allah'a ibadet et." :: TANKRIYKA' YUKUN tāḡrīkā yükün "Yüce Allah'a tapın." :: SARIN sārin "Sabret." İsterseniz: Tekil şahsın emiri için daha önce söylendiği kuraldaki gibi [288]: TABINḡIL· YUKUN·KIL SARIN·KIL tapinyil, yüküngil, sāringil okuyabilirsiniz.
Yasaklayıcı emir (olumsuz emir), anlatıldığı gibi [300], <i>mīm</i> ve <i>elif</i> le oluşturulur. Örnek :: SAQINM' saqinma "Düşünme." SAWINMA' sāwinmä "Sevinme." ³
"Birinci tekil şahıs: TA·BINDIM tapindim – <i>mīm</i> ile – "İbadet ettim." İkinci şahıs: TABIN·DINK· tapindiḡ - nazal <i>kāf</i> ile. Üçüncü şahıs: TBINDIY –üstteki gibi <i>yā</i> ile.
Bazı Aryu şivelerinde, ikinci şahıstaki <i>kāf</i> , <i>ḡayn</i> 'a değişir. Örnek :: TABIN·DUI' tapinduy "İbadet ettin (tekil)." :: SAN· 'ANIY QAJURDI' sān ani qaçurduy "Sen onu kaçırdın." Bu kural tüm eylemler için geçerlidir. <i>Kāf</i> asıldır, <i>ḡayn</i> getirilmesi doğru değildir.
Bu bölümde, ad eylem: TABIN·FUJY tapinyuči "kul," YUKUNKUVJIY yüküngüči Türk dilinin birçok şivesinde "kul" "eğilen"; Oğuz şivesinde TABIN·DAJY YUKUN·DAJY tapindači, yükündäči .
Eylemin devam ettiğini gösteren eylem sıgası: TABIN·FA'N YUKUNFA'N· tapinyān yükünyān . Bu şekilde <i>qāf</i> , <i>kāf</i> , <i>ḡayn</i> , <i>işbā</i> 'nın kararlaştırılması anlatıldığı gibidir [293-294].
Bir işin yapılmasına dair isteği ifade eden sıga: TABUḡ·SA'Q· 'AR· tapuysāq är "Hizmeti seven adam."

[II. 132/168]

351

Bu çeşit sıfatlar üç ve daha fazla harfî eylemlerde nadiren gelir. Ama kural tüm eylemler için geçerlidir. İki harfli sözcüklerde sözcüğün sonu atılarak bu sıfatı gösteren harfler getirilir.

350

². EY. *fa'allāl*.¹. *Sukūn* (·), U'dan değişti.². EY. *awjuh*, *aḡruf* okunur.³. EY. *lā tasarru*, *tusarra* okunan yusarr (?)'dan değişti.

Örnek :: TABIN·DIY tapindi “O ibadet etti”; sıfatı: TABUTSA’Q tapuysāq - <i>nūn</i> düşer ve özcük köküne döner, yani sözcük: TABUT tapuṣ “hizmet.” olur.
Öznenin bir işi işlemeye hakkı olduğu, bu işi yapmak istediği <i>fa’ul’ulul</i> kalıbıyla gösterilir, iki ‘ <i>ayn</i> (ikinci ve dördüncü harfler) üç harekeden biriyle harekelidir ve iki <i>lām</i> (üçüncü ve altıncı harfler) harekesizdir. Örnek :: BAK· YA’ZUQ KAJURK·LUK ’AR·D·IY beg yāzuq kaçürgülük ārdi “Emir günahı affetmek hakkıydı.” :: ’UL TANKRIYKA’ TABIN·FULUQ ’AR·DIY ol tānriḳā tapinyuluq ārdi “Onun Tanrıya tapmak hakkı idi.” Bunun kuralı köklere <i>qāf</i> ’lı sözcükleri de göze alarak köke harfleri eklemektir. Bu çeşit biraz da mastar manasını taşımaktadır.
Öznenin işi yapanlardan birisi olduğunu ifade eden sıfat :: ’UL TANK·RIYKA’ TABINIḒ·LIY ’AR·DIY ol tānriḳā tapiniyli ārdi “O Tanrıya tapanlardan idi”; :: ’UL MANY SUW·DIN KAJRUK·LY ’AR·DIY ol māni suwdin kaçrügli ārdi “O beni sudan geçirenlerdendi.” Bu şeklin kalıbı <i>fa’la’lī</i> ’dir, iki ‘ <i>ayn</i> (ikinci ve dördüncü harfler) harekesizdir, ve iki <i>lām</i> (üçüncü ve beşinci harf) harekesizdir. 0 Bu eylemle birlikte söylenen ’AR·DIY ārdi sözcüğü, öznenin eylemi yapmış olduğunu gösterir. Bir eylemden sonra ’UL ol sözcüğü veya TURUR· turur eylemi gelirse öznenin işi yapmadığını, yapmaya azmettiğini gösterir.
Sıfat fiil tek şekilde oluşur. Örnek :: KUZAT·MIŞ NA’NK közātmiş nāḡ “gözetilmiş nesne”; 0 QUTUR·MIŞ QA’B· quturmiş qāp “boşaltılmış kap.” <i>mām</i> ve

[II. 133/170]

352

<i>sām</i> geçişsiz eylemlere getirildiğinde, onlar eylemin geçmiş olduğunu gösteren sıfat olurlar. :: SAWIL·MIŞ KUVN· sawilmiş kūn “İnmiş (<i>zā’ila</i>) güneş.” :: SUTUL·MIŞ SUVW· suyluṣmiş sūw “Çekilmiş (<i>ḡā’ir</i>) su.” ¹
Eylem çekimi üstteki gibi iki harfliler bölümünde geçti. Mekân ve zaman adlarında dahi böyledir. Bunları yapmak için köklere bazı ekler eklenir. Kuraldışı bir şey yoktur. Bunu iyi anla! 0

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci ve dördüncü harfi harekesiz *fa’laldī* kalıbı

R

:: KUVK· BURKURDIY kōk bürkürdi “Gök bulutlarla örtüldü (<i>dajanat</i>).” :: bürkür- YUT·JIY TUVN·QA’ SUVW· BURKURDIY yuyçi tōnqa sūw bürkürdi “Yuğcı elbiseyi hafifçe ıslatmak için hafifçe su serpti (<i>rašša</i>).” :: BURKURA’R· BURKURMA’K bürkürār bürkürmāk . :: QA’N· BUR·KURDIY qān bürkürdi “Kan yaradan fışkırdı (<i>na’ara</i>).” 0
:: ’AR· YḒA’J BIJ·TURDIY ār yiḡāç biḡturdi “[Adam] ağaç biḡtirdi (<i>qaḡ</i>).” biḡtur- BIJTURUR BIJTIRMA’Q biḡturur biḡturmāq . 0

:: 'UL MNY 'WK' BAR·TURDIY ol māni āwkā barturdi “O beni eve (veya başka bir yere) gönderdi (<i>aḍbaha</i>).” BARTURUR BARTURMA'Q barturur barturmāq. 0	bartur-
:: BAK 'UTRIYNIY BAS·TURDIY beg oyrīni basturdi “Bey hırsızın elinin ve ayaklarını bağlamayı emretti (<i>qabḍaṭrāf ... wa-baṭḥ</i>).” Herhangi bir şeyin dönmesini veya kımıldamasını engellemek için bastırılırsa yine böyle denir. BAS·TURR BAS·TURMA'Q basturur basturmāq.	bastur-
:: 'UL 'ANY BUT·TURDIY ol ani boyturdi “O, onu boğdurdu (<i>xanq</i>).” BUT·TURR BUT·TRMA'Q boyturur boyturmāq. 0	boytur-
:: 'AT·BIR·QIRDIY at birqirdi “At (veya başka bir şey) homurdandı (<i>naxara</i>).” BIR·QIRA'R· BIR·QIRMA'Q birqirār birqirmāq. 0	birqir-
:: 'İŞ·LA'R· YUVZIY BURQURDIY eşlār yūzi burqurdi “Kadının yüzü buruştu ve gerildi (<i>inzawā, inqabaḍa</i>).” Derinin büzüşmesi de böyledir. BURQURA'R· BUR·QURMA'Q· burqurār burqurmāq.	burqur-
:: 'İYŞ· BAL·KUVR·DIY ış bālgürdi “İş (veya başka bir şey) açığa çıktı (<i>zahara</i>).” Atasözü: [= 515 yāy]: KUVZ KALIKY YA'ZIN· BALKUVRA'R kūz kālīgi yāzin bālgūrār 0	bālgūr- P

[II. 135/172]

353

“Güzün gelişi yazdan bellidir.” Bu söz önceden sonu tahmin edilemeyen bir şeyler için söylenir.

Manzume:

KIZLAB· TUTAR· SAWUK LK
'AD·RIŞ KUNİY BAL·KUR'R·
BAŞ·Lİİ' KUZUK· YAB·SAMA'
YA'ŞİY 'ANIK SAFRQA'R·

**kizlāp tutar sāwüklük
aḍriş küni bālgūrār
başliḡ közüḡ yapsama
yāši anig sawruqār**

V

“Saklanan sevgi ayrılık günü
Belli olur ve yaralı ve yaşlı göz
Gözyaşını saklayamaz.”

[Gizli tutulan aşk
ayrılık günü belli olur
Yaralı göz kapansa bile
Gözyaşını saklayamaz.]

BAL·KURA'R· BAL·KURMA'K bālgūrār bālgürmāk. 0	
:: QUŞ· TAL·BIRDIY quş talpirdi “Kuş kanadıyla çırpındı (<i>xafaqa</i>).” :: TALWIR TALBIR·DIY tolwir talpirdi “Keklik çırpındı.” Çırpınan başka şeyler için (<i>iḍṭaraba</i>) de böyle denir. TALBIRA'R· TAL·BIR·MA'Q· talpirār talpirmāq. 0	talpir-
:: TANKRIY 'UTUL· TUT·TURDIY tāḡri oḡul tuyturdi “Allah (kadından) çocuk verdi (<i>awlada</i>).” Aslı: TUTUR·TURDIY [dikkat] tuyurdi – kurala göre <i>tāḡ</i> bulunmayan geçişli eylem [yani bu durumda tuyur – “doğurmak”] çift geçişli ¹ hale <i>tāḡ</i> eklenerek getirilir. Örnek :: SUVW· 'IJUR·DIY sūw içürdi “Su içirdi (<i>aşraba</i>)”; eğer SUVW· 'IJ·TUR·DIY sūw içtürdi söylenirse anlamı: “O adam başkasına su içirdi (<i>amara ḡayrahu bi-işrāb</i>).” olur. Ve de :: 'UL 'ANIY BUT·DIY ol ani boydi “O, onu boğdu”; eğer:	tuytur- G

353 ¹. Harf. İki özne vasıtasıyla nesneye bağlı olarak geçişli hâle getirilebilir, biri (EY. *amr*, *āmir* okunur) işi emreder ve diğeri iş yapar.

BUṬ·TUR·DIY boyturdi dersiniz, anlamı, “O başkasına onu boğdurttu.” Benzer şekilde Arapça’da <i>laqaṭa s-sunbul</i> (“o tohumun başaklarını topladı”) ve <i>alqaṭuhu yayrahu</i> (“o başkalarına tohumun başaklarını toplattı”); <i>naqaṭa l-muṣḥaf</i> (“O metni noktaladı”) ve <i>anqaṭahu yayruhu</i> (“O başkalarına onu noktalattı”) söyleyebilirsiniz – <i>elif</i>’in eklenmesiyle eylem çift geçişli olur. Bu durumda da aynısıdır. BUṬ·TURUR· BUṬ·TURMA’Q· tuyturūr tuyturmāq.	
:: ’AT· SIYŞ·QA’ TAIQ·TURDIY āt šīṣqa taqturdi “Eti şişe dizdirdi (<i>naṣama</i>).” TAQ·TURR· TAQ·TUR·MA’Q· taqturur taqturmāq.	taqtur-
:: ’UVNUṬ· QA’B·QA’ TIQ·TUR·DIY ūnuṣ qāpqa tiqturdi “Unu kabın içine yıktırdı (<i>iḫḫal ... wa-šadd</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. TIQ·TURUR TIQ·TUR·MA’Q tiqturur tiqturmāq. 0	tiqtur-
:: BAK ’UṬ·RIYNIY TUTUTUR·DIY² beg oyṛīni tutturdi “Emir hırsızın yakalanması (<i>axḍ</i>) için emir verdi.” TUT·TURR TUT·TURMA’Q tutturur tutturmāq. 0	tuttur-

[II. 137/174]

354

:: ’UL· SUVW· TUK·TUR·DIY ol sūw töktürdi “O, su döktürdü (<i>ṣabb</i>).” TUK·TURR TUKTURMA’K töktürür töktürmāk. 0	töktür-
:: ’UL TUVN· TIK·TURDIY ol tōn tiktürdi “O elbise diktirdi (<i>xiyāṭa</i>).” TIK·TRUR· tiktür- TIKTURMA’K tiktürūr tiktürmāk. 0	tiktür-
:: ’ANY ’URUB· TAL·TURDIY ani urup talturdi “O bayıltasıya kadar dövdü (<i>ḍarabahu ḥattā kāda an yuyṣā ‘alayhi</i>).” TAL·TURR TAL·TURMA’Q talturur talturmāq.	taltur-
:: ’UL TA’M· TAL·TURDIY ol tām tāltürdi “O duvar (veya başka bir şey) deldirdi (<i>taqb</i>).” Son <i>tā’</i>, <i>dāl</i>’dan¹ değişmiştir. [yani tāldür-]. Benzer şekilde, Arapça’da, (tāldür- D) <i>qatara ‘alā ‘iyālihi</i> veya da <i>qadara</i> (“onun izni ailesine bağlı”) diyebilirsiniz. Ve Allah’ın sözleriyle karşılaştırın: <i>wa-man quḍira ‘alayhi rizquhu</i> (K. 65:7 “Ona gelince onun azığı ona bağlı”), ve, bir başka ayette: <i>wa-ammā iḍā mā btalāhu fa-qadara ‘alayhi rizqahu</i> (K.89:16 “Ama o onu denediğinde ve onu azıkları için bağlar”). [Bu durumlarda] <i>dāl</i>’ın <i>tā’</i>’nın bir değişeni olduğunun düşünülmesine müsaade edilir. <i>Xatara</i> ve <i>xatala</i> sözcüklerinde de <i>dāl</i>’ın <i>tā’</i>’dan² değiştiği düşünülebilir, [İkisinin] kökü <i>ṣadara</i> (“aldanmak”) olabilir- bu örnekte üç değişim vardır [yani <i>ṣ~x</i>, <i>d~t</i>, <i>r~l</i>]. TAL·TURR TAL·TURMA’K tāltürür tāltürmāk.	tāltür-
:: ’UL ’AYAQ TUL·TIRDIY ol ayaq tolturdi “O kabı (veya başka bir şeyi) doldurdu (<i>amla’a</i>).” TUL·TURR TULTRMA’Q tolturur tolturmāq.	toltur-
:: ’AR· YARIN·DA’Q· TIL·TURDIY ār yarindāq tiltürdi “[Adam] kayış dildirdi (<i>qadd</i>).” Herhangi bir şeyi kayış gibi dildirilirse (<i>qudda</i>) yine böyle denir. TIL·RURR TILTURMA’K tiltürür tiltürmāk. 0	tiltür-

353 ². *Tašdīd* (~) sonradan yazılmıştır.

354 ¹. EY. *lām*.

². EY. *bā’*

:: 'UL NIK 'TZINK SUVW TAM·TURDIY ol anig ayzijā sūw tamturdi “Onun ağzına su damlattırdı (<i>taqaṭtur</i>).” TAM·TURR TAM·TUR·MA'Q tamturur tamturmāq . Bu zayıf bir sözcüktür (? <i>luṣa ḍa' fīa</i>). 0	tamtur-
:: YAF MUR TAM·JURDIY yaymur tamçurdi “Yağmur (veya başka bir şey) sepeledi (<i>taraššaša³ l-maṭar wa-jā'a t-tall</i>).” TAMJIRA'R TAMJURMA'Q tamçirār tamçirmāq . 0	tamçur-
:: MAN 'UTUL·NIY 'ANA'SINKA' TAB·JURDUM· mān oṣulni aṣāsina tapçurdum “Ben oğlunu [onun] anasına verdim (<i>alḥaqtu, alṣaqtu</i>).” <i>Jīm</i> 'im kökü <i>šm</i> 'dir [yani tapšur-]. Başkası da böyledir. TABJURR· TBJURMA'Q tapçurur tapçurmāq .	tapçur- (tapšur-)
:: AT·LIF 'ANİY TUL·DUR·DIY atliṣ ani taldurdi “Atlı adam (veya başkası) ona çarptı (<i>ṣadama</i>).”	taldur-
:: :: 'ANY BIJA'K· BILA' TILDURDIY ani biṣāk bilā tildürdi “O, onu bıçakla dildirdi (<i>waja'a</i>).” TIL·DURUVR· TILDUR·MA'K tildürür tildürmāk .	tildür-
:: 'UL MANK' 'IYŠ BIL·TURDIY ol maṣa iṣ biltürdi “O işi bana	biltür-

[II. 138/176]

355

öğretti (<i>'arrafa</i>). BILTURR· BILTURMA'K biltürür biltürmāk .	
:: 'UL 'UVT· TAM·TURDIY ol ʔt tamturdi “O, ateş yaktırdı (<i>awqada</i>).” Kandil için de böyle denir. TAM·DURUR TAM·DURMA'K tamdurur tamdurmāq .	tamtur-
:: 'UL MANK' 'ALMIN TAN·TURDIY ol maṣa almin tanturdi “O, bana borcunu (veya başka bir şeyi) inkâr ettirdi (<i>ajḥada</i>).” TANTURUR TAN·TUR·MA'Q· tanturur tanturmāq .	tantur-
:: 'UL MANİY TINDUR·DIY ol māni tindurdi “O beni rahat ettirdi (<i>awqa'a fī r-rāḥa wa-ajamma</i>).” Aslı: “O beni dinlendirdi (<i>tanaffasa</i>)” [278] anlamındaki TIYN·DY tīndi sözcüğüdür.	tindur-
:: 'UT· NIK KUVZIN TUN·TUR·DIY ot anig kōzin tunturdi “İlaç onun gözünü kapattı (<i>yaṭṭā</i>).” Herhangi bir nesne bir şeyin üstüne örterse de böyle denir. TUN·TURUR TUNTRMA'K tunturur tunturmāq .	tuntur-
:: 'UL MANİY TUD·FUVR·DIY ol māni toḍyürdi “O beni doyurdu (<i>asba'a</i>).” TUD·FURUR TUD·FUR·MA'Q toḍyurur toḍyurmāq . Atasözü: 'AW·LIK· TUD·FUR·SA' KUVZİY YUL·QA' BULUVR· āwlik toḍyursa kōzi yolqa bolūr “Ev sahibi misafiri doyurursa (misafirin) gözleri (her zaman) yolda kalır.” Bu söz ziyafetten sonra ev sahibinden gitmek için özür dileyen kimse için söylenir. Manzume:	toḍyür- P 0

TUD·FUR·MADY 'ITIMNY
TUR·FUR·FALIR· 'ATIM·NIY
SUR·DIY MANIK QUTUMNY
QA'Z· TAQİY QUR·DA'YIMİY

**toḍyurmadi itimni
turyuryalir atimni
sürdi mänig qutumni
qāz taqi qordāyimi**

V

³. EY. *taršasa*.

Ona av hayvanlarını, köpeğini, atını ödünç verdiği ama bir şey yakalayamayan bir avcıyı anlatarak diyor ki: “O benim köpeğimi doyuracak kadar bile av yakalayamadı.” (Çok koşturmaktan) neredeyse atımı zayıflatacaktı, kazımı, kuğumu kovarak talihimi kaçırdı.”

0 :: 'UL MANİY BUV 'IYŞ·TIN TUD·FURDIY **ol māni bu iştin toğyurdi** “O beni bu işten bıktırdı (*amallanīfī hāda l-amr hattā wajadtu sa'ama minhu*).” 0

:: 'UL ATIF TURFURDIY ol atiy turyurdi “O atı zayıflattı (<i>hazala</i>).” TUR·FURUR·TUR·FURMA'Q turyurur turyurmāq.	turyur-
:: 'UL MANİY 'URUN·DUN TUR·FURDIY ol māni orundin turyurdi “O beni yerimden kaldırdı (<i>aqāma</i>).” :: 'AR·TA'M·TURFRDY är tām turyurdi “Adam duvar inşa etti (<i>banā</i>).” Ev yaparsa ya da başka bir şey dikerse de böyle denir. TUR·FURUR·TUR·FUR·MA'Q turyurur turyurmāq. 0	

[II. 140/178]

356

:: 'AR·BA'ŠIY TAZ·TAR·DIY är bāši tazyirdi “Adamın başı neredeyse kelleşti (<i>kāda ... an yataqarra'a</i>).” TAZΓIRA'R·TAZΓIR·MA'Q tazyirār tazyirmāq. 0	tazyir-
:: YIYR·TUZ·ΓIR·DIY yēr tozyirdi “Yerden toz kalkacak gibi oldu (<i>kādat al-arđ an yahubba minhā l-habā' al-manṭūr</i>).” TUZΓIRA'R·TUZΓIR·MA'Q tozyirār tozyirmāq. 0	tozyir-
:: 'UL 'AWIN·TAW'R BIRLA' TUŠ·FURDIY ol äwin tawār birlä toşyurdi “O, evini malla doldurdu (<i>mala'a</i>).” Kūp, su ve suya benzer şeylerle dolarsa yine böyle denir. TUŠ·FURUR TUŠFUR·MA'Q toşyurur toşyurmāq.	toşyur-
:: 'JİŠ·TAŠ·FUR·DIY eşiç taşyurdi “Tencere taşayazdı (<i>tafūra wa-yaxruja</i>).” TAŠ·FURA'R TAŠFURMA'Q taşyurār taşyurmāq.	taşyur-
:: MAN 'UFLNY 'ATA'SINK' TUŠ·FUR·DUM män oşulni atāşiņa tuşyurdum “Ben oğul ve baba arasında bir buluşma düzenledim (<i>awqa'tu l-mulāqāt</i>).” İki kişi buluşturulursa yine böyle denir. TUŠFURUR·MAN TUŠFURMA'Q tuşyurur män, tuşyurmāq. Aslı: TUŠUR·DUM tuşurdum [308].	tuşyur-
:: KUNK·LUM·TAUL·FURDIY könlüm tolyardi “Kötü yemek yemekten neredeyse içim dışıma çıkacaktı (<i>kādat nafsī an tata'awwaja¹ limā laqisat min akl ta'ām qağir</i>).” TAL·FURUR·TAL·FURMA'Q tolyarur tolyarmāq. 0	tolyar-
:: 'AR·T·BAŠIY TAL·FUIRDIY ² art bāši talyirdi “Dağ başında (veya başka yerde) tipi koptu (<i>qāmat ad-damaq</i>).” TALΓIRA'R·TAL·ΓIRMA'Q talyirār talyirmāq. 0	talyir-
:: SUVW·TAM·FURDIY sūw tamyirdi “Su (buzdan ya da başka bir şeyden) damlayayazdı (<i>yaqtūra</i>).” TAMΓIRA'R·TAM·ΓIRMA'Q tamyirār tamyirmāq. 0	tamyir-
:: 'UL 'IYŞIN TUB·KAR·DIY ol işiş tüpgärdi “O işin aslını araştırdı, işin peşine düştü (<i>tafaḥḥaşa 'an aşl ... wa-ttaba'a aṭar</i>).” TUB·KARUR TUB·KARMA'K tüpgärür tüpgärmāk. 0	tüpgär-

356 ¹. EY. *tatahawwaja*; ED. *tatamawwaja* önerir; bir başka ihtimal ise *tatharraja*'dır.

². İlk I: Sadece ufak bir leke görülebilir; Tercüme II, 179 n'ye göre kırmızıyıldır.

:: TANKRIY 'ULUK TIR·KURDIY tānri ölüg tīrgürdi “Allah ölüyü diriltti (<i>aḥyā</i>).” TIRKURUR TIRKURMA'K tīrgürür tīrgürmāk.	tīrgür-
:: MAN 'NY TUZKAURDIUM ³ mān ani tūzgürdüm “Ben ona bir hediye verdim (<i>ahdaytuhu</i>).” TUZKURUR ³ MAN TUZKUR·MA'K ³ tūzgürür mām, tūzgürmāk.	tūzgür-
:: 'AR· TALIM· TAL·MIR·DIY ār tālim tālmirdi “Adam bir şey ister ya da birini görmüş gibi sağa sola baktı (<i>talaḥḥata</i>).” TALMIRA'R TALMIR·MA'K tālmirār tālmirmāk. 0	tālmir-
:: 'AR· QULIN· SUW·DA' JAB·TURDIY ār qulin suwda çapturdi “Adam kölesini suda yüzdürdü (<i>asbaḥa</i>).” Başkası da böyledir. :: 'UL 'ANIK BUY·NIN JAB·TUR·DIY ol anig boynin çapturdi “O, onun boynunu vurdurdu (<i>ḍarb</i>)” -	çaptur- D

[II. 142/180]

357

Uygur şivesi. :: 'UL 'AWIN JAB·TUR·DIY ol äwin çapturdi “O, evini taze çamurla sıvattı (<i>tamwīḥ</i>).” JAB·TURR JAB·TURM'Q çapturur çapturmāq.	
:: BUV YUK· 'AITI' JIŽ·TUR·DIY bu yük atiy çiztürdi “Yükün ağırlığı nedeniyle atın beli çöktü (<i>axfaḥa</i>).” Yükten atın sırtı çökerse ya da yağır olursa (<i>yanfadihu</i>) [268 çiz-] yine böyle denir. JIZTURUR JZTURMA'K çiztürür çiztürmāk.	çiztür-
:: 'UL YIBIY' JUŽ·TUR·DIY ol yipiy çöztürdi “O gevşek ipi gerdirdi (<i>amadda</i>).” Koyun bağıracağını gererse yine böyle denir. – JUŽTURUR· çöztürür buradan gererek, iki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile.	çöztür-
:: 'UL TUKUVN JIK·TUR·DIY ol tügün çigtürdi “O bohçanın düğümü sıkılaştırdı (<i>šadd</i>).” JIK·TURR· JIKTURMA'K çigtürür çigtürmāk. 0	çigtür-
:: 'L JAQM'Q JAQTURDY ol çaqmāq çapturdi “O çakmak çaktırttı (<i>aqdaḥa</i>).” Bir kişi iki kişi arasını kızıştırır ya da aralarını bozarsa (<i>awqa'a t-tašājur, ayrā</i>) yine böyle denir. JAQ·TURR JAQ·TURMA'Q çapturur çapturmāq.	çaptur-
:: 'UL QUŠU' QA'Z·QA' JUQ·TUR·DIY ol quşuy qazqa çoqturdi “O doğan kuşunu kazın (ya da başka bir şeyin) üstüne saldırttı (<i>inqiḍāḍ</i>).” JUQ·TURR JUQTURMA'Q çoqturur çoqturmāq.	çoqtur-
:: 'UL ANY 'AW·DIN· JIQ·TURDIY ol ani äwdin çiqturdi “O, onu evden (ya da benzer bir yerden) çıkarttı (<i>ixrāj</i>).” JIQ·TURUR JIQTUR·MA'Q çiqturur çiqturmāq. 0	çiqtur-
:: 'UL TUVNIN JIQ·TURDIY ol tōnin çiqturdi “O, elbisesini ıslak yere koyduğundan, elbisesi ıslandı (<i>nadiya</i>).” JIQ·TURUR JIQTURMA'Q çiqturur çiqturmāq.	
:: 'ANKAR JAKIK JAK·TURDIY aṇar çäkig çäktürdi “O, ona kitabı noktalattı (<i>aṇqaṭa</i>).” :: 'UL ATIN· JAK·TRDIY ol atin çäktürdi “O atından (tırnak hastalığı ¹ veya başka bir hastalık dolayısıyla) kan aldırdı (<i>aḥṣada</i>).” JAK·TURR JAKTURMA'K çäktürür çäktürmāk.	çäktür-

³. İlk U, A'dan değişti.

:: 'UL 'NIK TAWASIYN JUK·TURDIY ol anig tewēsin çöktürdi “O, onun devesini çökertti (<i>istanāxa</i>).” :: 'UL KMUŠ 'AL·TUVN·DUN· JUK·TURDIY ol kümüş altündın çöktürdi “O altını eriterek ve toprağa gömerek gümüşü altında ayırdı (<i>arsaba</i>).” ifadesi böyledir. JUKTURR JUKTURM'K çöktürür çöktürmāk.	çöktür-
:: 'UL 'ANY JAL·TUR·DIY ol ani çalturdi “O, onu yere yapıştırdı (<i>aşra'a</i>).” :: 'UL YITUK· JAL·TUR·DIY ol yitük çalturdi “O kaybolan şeyin aranması (<i>nišdān</i>) için emretti.” Birinin	çaltur-

[II. 143/182]

358

Kulağına bağırlarak söylenen sözler (<i>nūdiya li-s-sum'a</i>) için de böyle denir – Oğuz şivesinde. JAL·TURUR JAL·TURMA'Q çalturur çalturmāq.	D 0
:: 'UL 'ANIY SUW·QA' JUMTURDIY ol anı suwqa çomturdi “O, onu suda yıkattı (<i>amqala</i>).” JUMTURR· JUM·TUR·MA'Q çomturur çomturmāq.	çomtur-
JUM·TUR·DIY JUM·TURR· JUM·TUR·MA'K çömtürdi çömtürür çömtürmāk - Bu öncekinden daha derine daldırmayı bildirmek için söylenir (<i>aq'ar minhu fīl-maql</i>).	çömtür-
:: 'UL 'ANIY BUV 'IYŠ·QA' JAN·TUR·DIY ol anı bu išqa çanturdi “O, onu bu işten caydırdı (<i>abā</i>).” Aslı: JIN·DUTUR·DIY çandturdi . JAN·TURR· JAN·TUR·MA'Q· çanturur çanturmāq.	çantur-
:: 'UL 'IYŠI' CIN·FARDIY ol işi çinyardi “O, işin aslını araştırdı ve onun hakkında doğru karara vardı (<i>tafaḥḥasa 'an ašl, ḥaqqaqqa</i>).” Aslı <i>yā</i> ile JIYN·FAR·DIY çinyardi . JIYN·FAR·MA'Q çinyarmāq. 0	çinyar-
:: 'UL 'ANIK QIZIN· SAB·TUR·DIY ol anig qızın säptürdi “O, onun kızına çeyiz yükleyerek (<i>tajhīz</i>) damadın evine göndermesini (<i>zaff</i>) emretti.”	säptür-
:: 'UL MANK' QUŠ· QANATIN· SAB·TURDIY ol maña quš qanatin sapturdi “O, bana kuşun kanadını (veya başka bir şeyi) sardırdı (<i>wašl</i>).” Herhangi bir şey yamanır ya da sarılırsa (<i>rafā</i>) yine böyle denir. SAB·TURUR SAB·TURMA'Q sapturur sapturmāq.	saptur-
“İlk master <i>kāf</i> ileidir [yani säptürmāk].	säptür-
:: 'UL MANIK· TAWA'RI'· SATUR·DIY ol mänig tawāriy satturdi “O benim malımı (veya başka bir şey) sattırdı (<i>abā'a</i>).” SATURUR· SATUR·MA'Q satturur satturmāq.	sattur-
:: 'UL 'ANIK YUVZINKA' SUTURDIY ol anig yūziñä sutturdi “O, onu yüzüne tükürttü (<i>abzaqa</i>).” Aslı: SUVD·TUR·DIY sūdturdi . SUVD·TURUR· SUTURMA'Q sūdturdur sutturmāq - benzeşmeyle.	suttur- (sūdtur-)
:: 'UL 'UFLIN· SAITURDIY ol oylin sittürdi “O, oğlunu işetti (<i>abāla</i>).” Atlar için de böyledir. SITURUR· STURMA'K sittürür sittirmāk . Aslı: SIYD·TUR·DIY (sīdtür-) sīdtürdi - benzeşmeyle.	sittür- (sīdtür-)
:: 'UL MANK' YARMA'Q SAJ·TUR·DIY ol maña yarmāq saçturdi “O, bana saçtırdı (<i>anṭara</i>).” SAJ·TURR SAJ·TURMA'Q saçturur saçturmāq.	saçtur-
:: 'UL 'ANY SIJ·TIRDUY ol anı siçturdi “O, onu siçtirtti (<i>axra'a</i>).” SIJ·TURR· SIJ·TRMA'Q siçturur siçturmāq.	siçtur-

:: 'UL 'ANY SUR·TUR·DIY ol ani sürtürdi “O, onu bir yerden sürdürdü (<i>jilā</i>).” :: sürtür- SUVR·TURUR. ¹ SUR·TURMA'K sürtürür sürtürmāk. :: 'UL 'ANKAR QUVY· SUR·TURDIY ol aṇar qōy sürtürdi “O ona koyun (veya başka bir şey) güttürdü (<i>asāqa</i>).” :: 'UL 'ANKAR TA'Š· SUR·TURDIY ol aṇar tāš sürtürdi “O, ona

[II. 145/184]

359

taş sürtürdü (<i>aḥakka</i>).” Mastarı da aynıdır.	
:: 'UL SURUT· SUR·TURDIY ol soruṣ sorturdi “O kaybolan şeyi sordurdu (<i>našdān</i>).” :: 'UL QA'NIF SUR·TURDIY ol qāniṣ sorturdi “O, ondan emme suretiyle kan aldirttı (<i>maṣṣ, nafz</i>).” SUR·TUYRUR SRTURMA'Q sorturur sorturmāq.	sortur-
:: 'UL SUVW SUZ·TURDIY ol sūw süztürdi “O, su (veya başka bir şey) süzdürttü (<i>taṣfiya</i>).” SUZ·TURR SUZTRMA'K süztürür süztürmāk.	süztür-
:: 'UL QUJ· SUS·TUR·DIY ol qoç süstürdi “O koça tos yaptırdı (<i>niṭāḥ</i>).” SUS·TURR SUS·TURMA'K süstürür süstürmāk.	süstür-
:: 'L TKUVN SAŠ·TURDIY ol tūgūn sāštürdi “O düğüm (veya başka bir şey) çözdürdü (<i>aḥalla</i>).” SAŠTURR SAŠTURMA'K sāštürür sāštürmāk.	sāštür-
:: 'UL 'ALIM· BIRIM· BIR·LA' SAIŠ·TURDIY ol alim berim birlā seštürdi “O alacağını vereceği ile takas yaptı (<i>awqa'a l-muqāṣṣa</i>).” SAIŠ·TURR SAIŠ·TURMA'Q sešturur sešturmāq. 0	seštür-
:: 'UL QUVY· SIF·TURDIY ol qōy sayturdi “O, koyun sağdırdı (<i>aḥlaba</i>).” SAIF·TURR· SAIF·TURMA'Q sayturur sayturmāq.	saytur-
:: 'UL· BIYR· NA'NK·NIY BIYR·KA' SIF·TUR·DIY ol bīr nāḡni bīrkā siyturdi “O bir şeyi bir şeye soktu veya sığdırdı (<i>adxala, awsa'a</i>).” SIF·TURR· SIF·TURMA'Q siyturur siyturmāq.	siytur-
:: 'UL [dikkat] TAN·K·RIY SANIY MANKA' SAW·TUR·DIY tāḡri sāni maḡa sāwtürdi “Allah, seni bana sevdirdi (<i>awqa'a muḥabbataka fī qalbī</i>).” SAW·TURR· SAW·TURMA'K sāwtürür sāwtürmāk.	sāwtür-
:: 'UL· BIYR· NA'NK·NIY BIYR·KA' SUQ·TUR·DIY ol bīr nāḡni bīrkā suqturdi “O, bir şeyi başka bir şeye sokturdu (<i>idxāl</i>).” SUQ·TURR· SUQ·TURMA'Q suqturur suqturmāq. 0	suqtur-
:: 'UL MUR·J SUQ·TURDIY ol murç soqturdi “O karabiber (veya başka bir şey) döğdürdü (<i>adaqqa</i>).” Başkası da böyledir [master ve geniş zaman –yani soqturur soqturmāq]. 0	soqtur-
:: 'UL 'UZUM SIQ·TUR·DIY ol üzüm sikturdi “O üzüm (veya başka bir şey) sıktırdı (<i>aṣr</i>).” ¹ SIQ·TURR SIQ·TURMA'Q siqturur siqturmāq. 0	siktur-
:: 'UL TUVN SUK·TURDIY ol tōn söktürdü “O, elbise söktürdü (<i>naqḍ durūz</i>).” Duvar veya başka bir şey söktürülürse (<i>naqḍ</i>) de böyle denir. SUK·TURR· SUK·TURMA'K söktürür söktürmāk.	söktür-
:: 'UL 'ANIY SUK·TUR·DIY ol ani söktürdi “O, ona sövdürdü (<i>sabb</i>).”	söktür-

357 ¹. SUVTURR'dan değişti.359 ¹. EY. *amarahu, amara* okunur.

Aslı: SUVK·TURDIY söktürdi , <i>vāv</i> ile, benzeşmeyle. SUK·TURR· SUK·TURMA'K söktürür söktürmāk . 0	
:: 'AR· KUNGIN· SIK·TUR·DIY är küjün siktürdi "Adam cariyesini başkasıyla ilişkiye soktu (<i>jimā'</i>)." :: SIK·TURR· SIKTURMA'K siktürür siktürmāk .	siktür-
:: 'UL MANY 'ANKA'R· SAL·TURDIY ol mäni aḡār salturdi "O, beni ona saldırttı ve bana karşı doldurdu (<i>amara bi-l-iḡāla lī' alayhi</i>)." :: 'UL MANKA' YAIYNG· SAL·TURDIY ol maḡa yēḡ salturdi "O başkasına elbisenin yenini salmasını (<i>alma'a</i>) emretti." :: SAL·TURR· SAL·TURMA'Q salturur salturmāq . Herhangi bir şeyi çıkarıp sallamayı (<i>tarḡ</i>) emretmek de böyledir. 0	saltur- D
:: 'UL TUKUVN· SAŞ·TURDIY ol tüḡün säštürdi "O, düğüm (veya başka bir şey) çözdürdü (<i>aḡalla</i>)." Bu sözcüğün <i>šm'</i> li bir versiyonu daha vardır [yani 359 säštür-]. Aynı değişim Arapça <i>misk</i> , Farsça <i>muşk</i> ("misk") sözcüğünde de bulunur; [Arapça] <i>sukkar</i> , Farsça <i>şakar</i> ("şeker"); [Farsça] <i>laşkar</i> , Arapça 'askar' ("asker"). 0	säštür- D
:: 'AR· SUVW· SAJ·TUIR·DIY är sūw saçyirdi "Adam su saçtırıyazdı (<i>yarušša</i>)." :: SAJ·TUIR·SAJ·TUIRMA'Q saçyirār saçyirmāq . 0	saçyir-
:: 'AT· SUJ·TURDIY at suçyurdi "At (veya başka bir şey) sıçrayıyazdı (<i>yaṭība</i>)." :: SUJ·TUIR·SUJ·TUIRMA'Q suçyurār suçyurmāq . 0	suçyur-
:: SARḡARDY NA'NK saryardi nāḡ "Nesne sarardı (<i>işfarra</i>)." ¹ :: SAR·ḡARMA'Q saryarūr saryarmāq . 0	
:: 'AR· YA'ḡ SIZḡURDY är yāḡ sizyurdi "Adam yağ (veya başka bir şey) eritti (<i>aḡāba</i>)." :: SIZḡURUR· SIZ·ḡURMA'Q sizyurur sizyurmāq . Sıtma bir hastayı zayıflatığı (<i>nahakat</i>) zaman da :: SIZ·ḡUR·DIY sizyurdi denir. Manzume:	sizyur-

KUNK·LY KYUB· QA'NY QURIB· 'AḡZIY 'AJB Q'ḡR'R
SIZ·ḡURḡALIR· 'UDIAK LAR· 'ASIZ· YUZY BURQRA'R

V

**köḡlü köyüp qāni qurip aḡzi açip qatḡurār
sizyurḡalir üdiylār essiz yüzi burqurar**

"(Âşık) (insanlar arasında) aḡzı açılmasıyla güler, kalbi yanıktır, kanı kurumuştur; aşk onu eritmek üzeredir- onun solmuş yüzüne yazık!" 0

:: 'UL 'AT· SUW·ḡARDIY ol at suwyardi "O, atı (veya başka bir şeyi)	suwyar-

suladı (<i>saḡiya</i>)." :: SUW·ḡARUR SUW·ḡARMA'Q suwyarur suwyardi .	
:: 'UL 'ANY KŞIYDAN· SAN·ḡARDIY ol ani kişīdān sanyardi "O, onu halktan saydı (<i>'adda</i>)." :: SAN·ḡARUR SAN·ḡARMA'Q sanyarur sanyarmāq . 0	sanyar-
:: 'UL YA'ḡ·NIY QA'B·TIN· SAR·QUR·DIY ol yāḡni qāptin sarqurdi "O, yağ kaptan damlattı (<i>qaṭṭara</i>)." Herhangi bir acııcı maddeyi bir kaptan başka bir kaba	sarqur-

360 ¹. EY. *aşfarra*.

aktarıırken geri kalanı damlarsa da böyle denir. SAR·QURUR SARQURMA'Q sarqurur sarqurmāq.	
:: YUFRUT· SUVT·KAR·DIY yoʻrut sūtğardı “Yoğurt süt gibi sıvı olana kadar onu yoğurdu (<i>bu'tira¹ l-laban hattā šāra ka-annah laban² fīriqqatihi</i>).” SUT·KIRA'R SUTKIR·MA'K sūtğārār sūtğarmāk.	sūtğār-
:: SIIR 'ARIK SUS·KIURDY siyir ārig süsgirdi “Sığır adama (veya başkasına) saldırayazdı (<i>yanṭiḥa</i>).” SUS·KIRA'R· SUS·KIRMA'K süsğirār süsgirmāk.	süsğir- 0
:: 'UL 'ANKA'R· TAWA'R· QAB·TURDIY ol aṇār tawār qapturdi “O, onu mallarını çaldı (<i>ixtilās</i>) ³ .” QAB·TURR QAB·TURMA'Q qapturur qapturmāq.	qaptur- 0
:: 'UL 'ANY 'URN·DUIN QUB·TURDIY ol ani orundin qopturdi “O, onu yerinden kaldırdı (<i>anhaḍa</i>).” QUBTURR· QUBTURMA'Q qopturur qopturmāq.	qoptur- 0
:: 'ARIK· QAJTURDIY ārig qaçturdi “O, adamı serbest bıraktırttı (<i>ahbara ...</i>).” QAJ·TURR· QAJTURMA'Q qaçturur qaçturmāq.	qaçtur-
:: 'UL MANY QUIJTURDIY ol māni quçturdi “O beni kucaklaştırdı (<i>mu'ānaqa</i>).” QUIJTURR QUIJTURMA'Q quçturur quçturmāq.	quçtur-
:: 'UL YIYB· QATURDIY ol yip qatturdi “O, (iğne veya başka bir şey için) iplik büküttü (<i>fatl</i>).” :: 'UL TAL·QA'N·QA' YA'Ṭ QATURDIY ol talqānqa yāy qatturdi “O kavuta yağ kattırdı (<i>ajdaḥa</i>).” Herhangi bir şeye başka bir şey katılırsa (<i>xuliṭā</i>) da yine böyle denir. QATURR· QATURMA'Q qatturur qatturmāq.	qattur-
:: 'UL 'ANY SUWQA' QAR·TURDIY ol ani suwqa qarturdi “O, suyu (bir parça yemeği) onun boğazına tıktırdı (<i>ayaşşa, aşraqa</i>).” :: 'UL 'ANKAR· YA'Ṭ TAL·QA'N·QA' QAR·TURDIY ol aṇār yāy talqānqa qarturdi “O, ona kavuta yağ koydutturdu (<i>ajdaḥa</i>).” - Oğuz şivesi. QARTURUR QARTURMA'Q qarturur qarturmāq.	qartur- 0 D
:: 'UL MANK' YA' QURTURDY ol maṇa ya qurturdi “O bana yay kurdurdu (<i>tawtīr</i>).” XA'N· 'ANKAR JUVA'J· QURTURDIY xān aṇār çuvāç qurturdi “Han ona han çadırını kurdurttu (<i>naşr</i>).” XA'N BAK·KA' SUVSIN QURTURDIY xān begkā sūsin qurturdi “Hakan, beye	qurtur-

[II. 150/190]

362

askerlerini toplattırdı (<i>jam'</i>).” QURTURR QURTURMA'Q qurturur qurturmāq.	0
:: 'UL 'ANKAR· YIYR· QIRTURDIY ol aṇār yēr qirturdi “O, ona yer (veya başka bir şey) kazdırttı (<i>qaşr</i>).” QIR·TURR· QIR·TURMA'Q qirturur qirturmāq.	qirtur-
:: 'UL 'ANKAR· QADAṬ· ¹ QAZ·TUR·DIY ol aṇār qaziṭ (?) qazturdi “O, ona ırmak, kanal kazdırttı (<i>ḥafr</i>).” QAZTURR· QAZTURMA'Q qazturur qazturmāq.	qaztur- 0

361 ¹. EY. *ya'tr*.². Sonradan eklenen bir not: *la'allahu mā*'. Büyük olasılıkla ilk laban, *rā'ib* için hatalı.³. EY. *ixtilāf*.

:: SUJK 'ARIK QUS·TURDIY süçig ärig qusturdi “Şarap [adamı] kusturdu (<i>qayy</i>).” Boyanın rengi herhangi bir şeyi bozarsa (<i>anşala l-xiḏāb</i>) yine böyle denir. QUS·TURR QUS·TURMA'Q qusturur qusturmāq .	qustur-
:: BAK 'ANIK 'DA'QIN QSTRDIY beg anig aḏāqin qisturdi “Bey onun ayağını kısıtılması (<i>ḏayṭ</i>) emretti.” Bey onu işkenceyle cezalandırırsa (<i>‘āqaba bi-l-waqh</i>) da böyle denir. :: 'NIK 'AŞIN· QIS·TURDY anig ašin qisturdi “O, ona verilen yemeğin (veya başka bir şeyin) azaltulmasını (<i>naqṣ</i>) emretti.” Aslı: 'UL 'NIK TUVNIN· QIS·TURDIY ol anig tōnin qisturdi “O, elbisesinin (ya da başka bir şeyin) kısıtılmasını (<i>taqṣīr</i>) emretti.” QIS·TURR· QIS·TURMA'Q qisturur qisturmāq .	qistur-
:: 'UL 'ANİY BAŞ·RA' QAA·TURDIY ol ani başra qaqturdi “O, onun başına kaktırdı (<i>qafs</i>).” QAA·TURR· QAA·TURMA'Q qaqturur qaqturmāq .	qaqtur-
:: 'UL 'ANİY YARIŞ·TA' QAL·TURDIY ol ani yarišta qalturdi “O, onu yarışta geçti ve arkada bıraktı (<i>sabaqa ... wa-taraka xalafan</i>).” ² Herhangi bir kimse yarışta geri kalırsa (<i>xāṭarahu fa-baqiya</i>) yine böyle denir. QALTURR QALTURMA'Q qalturur qalturmāq .	qaltur-
:: 'UL MIN·DIN NA'NK QUL·TURDIY ol mindin nāṅ qolturdi “O, benden bir şey istetti (<i>sa'ala</i>).” QULTURR QULTURMA'Q qolturur qolturmāq .	qoltur-
:: 'UL 'ANKAR 'IYŞ QIL·TURDIY ol anjar iṣ qilturdi “O, ona iş yaptırdı (<i>a'mala</i>).” QULTURR QILTURMA'Q qilturur qilturmāq .	qiltur-
:: 'UL 'ANİY 'URUB· QAM·TURDIY ol ani urup qamturdi “O, onu dövüp bayılttı, neredeyse sesi kısılıyordu (<i>ḏarb ... ḥattā kāda an yahlika wa-xafata minhu ṣawtuḥu</i>).” QAMTURR QAMTURMA'Q qamturur qamturmāq .	qamtur-
:: YIYL SUVWUF QUMTURDIY yēl sūwuf qomturdi “Yel suyu dalgalandırdı (<i>amāja</i>).” QUMTURR QUMTURMA'Q qomturur qomturmāq .	qomtur-
:: 'UL MINY SUWQA' QAN·TURDIY ol mini suwqa qanturdi “O, beni suya doydurdu (<i>rawwā, abḏa'a</i>).” QAN·TURR QANTURMA'Q qanturur qanturmāq . Aslı <i>dāl</i> ile: QAN·DURDIY qandurdi . Sudan başka şey için de böyledir. 0	qantur-
:: 'UL· 'AWIN·DA' QUŞ QUNDUR·DIY ol äwindä quş qondurdi “O, evine kuş konmasına (<i>awqa'a</i>) izin verdi.”	qondur-

[III. 151/192]

363

:: 'UL 'AL·TUVN· 'UZA' JAŞ· QUN·DUR·DIY ol altūn üzä çäş qondurdi “O altının üzerine firuze kondurdu (<i>raşşa'a</i>).” Bir şey üzerine kondurulan herhangi bir şey için de böyle denir. QUNDURUR QUNDURMA'Q qondurur qondurmāq .	
:: 'AR· KULUB· QATFURDIY är külüp qatyardiy “Adam gülmekten katıldı (<i>ḏaḥika ... ḥattā ahzaqa fīhi wa-stayraba</i>).” QAT·FURA'R· QAT·FURMA'Q qatyardir qatyardurmāq . 0	qatyardir-
:: TANKRY MANY QUT·FAR·DIY tānri māni qutyardi “Allah, beni sıkıntıdan kurtardı (<i>najjā</i>).” QUT·FARUR· QUTFARMA'Q qatyardir qatyardurmāq . 0	qutyardir-

361 ¹. A'lar U'dan değişti. Eğer **quḏuy** “iyi” anlamındaysa, *nahr* “kanal”ın yerine *bi'r* okunabilir.

362 ². Muhtemelen “yarışta” için bir hata; ED.'de **yariş** yerine **bariş** okunmuştur. Muhtemelen **yoriş**'tir.

:: MNA 'NKAR QAD·FUR·DIM mān aṇar qaḍyurdum “Ben onu kayırdım (<i>iẖtamamtu</i>).”	Manzume:	qaḍyur-

KAL·SA' SANKA' YUNḡIRA'	kālsā saṇa yolyira	V
'UVDIN [dikkat] 'ANY 'UD·FURA'	ūdun (ūdin ?) ani oḍyura	
BAR·SUN NARUV QAD·FURA'	barsun naru qaḍyura	
SATY MANIK 'YIMY	satti mānig āyimi	

Onu aldatan bir adamı anlatarak birine öğüt veriyor: “Yoldan geçerken o sana rastlarsa, onu uykusundan uyandır¹ (onu gerçekler hakkında bilgilendir, yaptığını anlat); o üzülererek (*muhtamman*) gidecek (çünkü) o benim kölemi (iznim olmadan) sattı [harf. benim ayımı].” Buradan gelerek :: QAD·FURAR· **qaḍyurār-** *yā'yī dāl'* a değiştirenler QAD·FURMA'Q D **qaḍyurmāq** derler. 0

:: QA'R· QUZḡAIR·DIY qār quzyirdi “Kar sağnak halinde uçarak geldi (<i>jā'a ... sa' ābība bi-ṭayarān</i>).” QUZḡIRA'R QUZḡIR·MA'Q quzyirār quzyirmāq . Qifçāq şivesi.	quzyir-	D
:: YIYR· QURḡIRDIY yēr quryirdi “Yer (nem eksikliğinden) (ya da başka bir şey) kurudu (<i>yabisat</i>).” QURḡIRA'R QURḡIRMA'Q quryirār quryirmāq .	quryir-	
:: 'AR· QURḡIRDIY ār quryirdi “Adam (ya da başkası) zevzeklik etti (<i>ṭāša</i>).” QURḡIRA'R QURḡIRMA'Q quryirār quryirmāq . 0		
:: 'UL 'ANY BUV 'IYŠA' QIZ·FURDIY ol ani bu išta qizyurdi “O, ona yaptığı işin cezasını çekti (bu yüzden o bir daha bu işe dönemez) (<i>nakala bihi ... wa-aḍāqa wabāl amrihi</i>).” QIZ·FURUR QIZ·FURMA'Q qizyurur qizyurmāq .	qizyur-	
:: 'UL MNDN QULḡIRDIY ol mindin qolyirdi “O benden neredeyse bir şey isteyecekti (<i>yas'ala</i>).” QULḡIRA'R QULḡIR·MA'Q qolyirār qolyirmāq .	qolyir-	
:: 'NIK YUVZİY QAMḡIR·DIY anig yūzi qamyirdi “Onu yüzü çarpılayazdı (<i>kāda an yata'awwaja wa-yulqā</i>).” QAMḡIRA'R QAMḡIRMA'Q qamyirār qamyirmāq . Çarpılmak üzere olan başka şeyler (<i>arāda an yata'awwaja</i>) için de böyle denir.	qamyir-	
:: 'UL 'ANY SUWDIN KAJ·TURDIY ol ani suwdin kächtürdi “O	kächtür-	

[II. 153/194]

364

onu sudan geçirtti (<i>i'bār</i>).” KAJTURUR KAJTURMA'K kächtürür kächtürmāk .		
:: 'UL 'ANIK TUVNIN· KUN·K' KAR·TUR·DIY ol anig tōnin künkä kärtürdi “O, onun elbisesini güneşe serdirtti (<i>madd</i>).” Ve de :: 'UL YIYB· KAR·TURDIY ol yīp kärtürdi “O ip (veya başka bir şey) gerdirdi (<i>amadda</i>).” KAR·TURUR KAR·TURMA'K kärtürür kärtürmāk .	kärtür-	
:: 'UL 'ANKAR NA'NK· KUR·TURDIY ol aṇar nāṇ körtürdi “O, benim bir şey görmemi (<i>ru'ya</i>) sağladı.” KUR·TURUR KUR·TURMA'K körtürür körtürmāk . 0	körtür-	

363 ¹. EY. *ayqaḍa, ayqiz* oklunur.

:: 'UL 'ANY 'AWKA' KIR·TURDIY ol ani äwkä kirtürdi “O, onu eve (ya da başka bir yere) girmesini (<i>iḡḡal</i>) emretti.” KIR·TURR KIR·TURMA'K kirtürür kirtürmāk.	kirtür-
:: 'UL 'ANKAR YṬIA'J̄ KAS·TURDIY ol aṇar yiṭāḡ kästürdi “O ona ağaç (ya da başka bir şey) kesme (<i>qaṭ</i>) görevini verdi.” KAS·TURUR KAS·TURMA'K kästürür kästürmāk.	kästür-
:: 'UL 'ANIK KUVJIN· KAW·TURDIY ol anig kūḡin kāwtürdi “O, bazılarının gücünü azaltma (<i>wahana</i>) görevini verdi.” KAW·TURUR KAW·TURMA'K kāwtürür kāwtürmāk. 0	kāwtür-
:: 'UL MANIY KUL·TURDIY ol māni kültürdi “O beni güldürdü (<i>aḡḡaka</i>).” KUL·TURR KULTUR·MA'K kültürür kültürmāk.	kültür-
“Ve de :: 'UL 'AT· 'AḌA'QIN· KUL·TURDIY ol at aḡḡin költürdi “O atın ayağını bağlattı (<i>ṣadd</i>) ve köstekletti (<i>baṭṭ</i>).”	költür-
:: 'UL MANK' 'AT· KAL·TURDIY ol maṇa at kāltürdi “O, bana bir at getirdi (<i>atā... bi-</i>).” KAL·TURR KALTURMA'K kāltürür kāltürmāk. <i>tā</i> ile, Oğuz şivesinde; <i>dāl</i> ile [yani kāldür-] Türk şivelerinde. Oğuzların kuralı budur, Türklerin terine <i>dāl</i> 'ı, <i>tā</i> , <i>tā</i> 'yı <i>dāl</i> yaparlar. Örnek :: Onlar: “deve (<i>ibil</i>)” için TAWAY tewe derler; Oğuzlar DAVA' dāvā derler. Türkler: “dahi (<i>ayḡan</i>)” anlamında TAQIY taqi derler; Oğuzlar DAQIY daqi derler.	kāltür- D (kāldür-) D
:: 'AR· BJA'K KIK·JURDIY är biḡāk kikçürdi “Adam bıçağı bir başkasının üzerine sürttürdü (<i>amarra</i>).” :: 'UL 'IKY 'AR· KIK·JURDIY ol ekki är kikçürdi “O iki kişiyi birbirine kışkırttı (<i>ayrā</i>).” KIK·JURUR KIKJURMA'K kikçürür kikçürmāk.	kikçür-
:: 'UL YIYR·DA' NA'NK KUM·TURDIY ol yērdā nāṇ kömtürdi “O, yere bir şey gömdürdü (<i>adḡana</i>).” KUMTRR KUMTRMA'K kömtürür kömtürmāk.	kömtür-
:: 'AR· KUL·SIR·DIY är külsirdi “Adam gülümser (<i>yatabassamu</i>) göründü.” Gülümserse de böyle denir. KUL·SIRA'R· KULSIR·MA'K külsirär külsirmāk.	külsir-
:: 'AT· KADKIRDIY at kādgirdi “At üstüne yük yükletmez oldu (<i>jamaḡa</i>).” KAD·KIRA'R KAD·KIRMA'K kādgirär kādgirmāk.	kādgir-
::	

[II. 155/196]

365

:: 'AR· 'UQ· KAZ·KAR·DIY är oq kāzgärdi “Adam ok gerdirdi (<i>fawwaqa</i>)” KAZKARUR KAZKAR·MA'K kāzgärür kāzgärmāk.	kāzgär-
:: 'UL 'AT·M·NIY MANK' KUZ·KAR·DIY ol atāmni maṇa közgärdi “O, benimle babamı görüştürdü (<i>mu'āyana</i>) - bu benimle babamın kavuşmasıdır (<i>malāqāt</i>).” KUZKARUR KUZKAR·MA'K közgärür közgärmāk.	közgär-
:: 'UD·LAK· KUZKAR·DIY öḡlāk küzgärdi “Mevsim güze döndü (<i>xarḡ</i>).” KUZKARUR KUZKAR·MA'K küzgärür küzgärmāk.	küzgär-
:: 'UL MANK' KAL·KIR·DIY ol maṇa kälgirdi “O, bana geleyazdı (<i>ya'tiya</i>).” KALKIRA'R KALKIRMA'K kälgirär kälgirmāk.	kälgir-
:: 'UL 'UQ· KUNKARDIY ol oq köngärdi “O, ok (ya da başka bir şey) doğrulttu (<i>qawwama</i>).” :: 'UL YUVL KUNKARDIY ol yöl(qa) köngärdi “O doğru yol	köngär-

gösterdi (<i>hadā</i>).” :: BAK ’UTRIYNIY KUNKARDIY beg oyr̄ini köngärdi “Bey hırsıza doğruyu söyletti (<i>alzama ... hattā aqarra</i>).” KUNKARUR· KUNKAR·MA’K köngärür köngärmāk . 0	
:: ’UL MANK’ ’AT· MUNDUR·DIY ol maña at mündürdi “O, beni ata (ya da başka bir şeye) bindirdi (<i>arkaba</i>).” MUNDURUR MUNDUR·MA’K mündür mündürmāk .	mündür-
:: ’UL MANK’ QILJ MANDUR·DIY ol maña qiliç mandurdi “O, bana kılıç kuşattırdı (<i>tanaṭtuq</i>).” :: ’UL MANK’ ATM’KIK· YA’Γ·QA’ MANDUR·DIY ol maña ätmākig yāyqa mandurdi “O bana ekmeği yağa bandırttı (<i>aşbaya</i>).” MANDURUR· MANDURMA’Q mandurur mandurmāq .	mandur-
:: ’UL ’AT·MA’KIK YA’Γ·QA’ MANTIR·DIY ol ätmākig yāyqa manyirdi “O, ekmeği yağa bandırayazdı (<i>kāda an yaşbaya ... wa-yaymisa</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. MAN·ΓIRA’R MANTIR·MA’Q manyirār manyirmāq .	manyir-
Bu bölüm dört işleve sahiptir:	G
(1) İki harflileri geçişli yapmak. Örnek :: BAR·DIY bardi “O gitti (<i>dahaba</i>).” :: BARTUR·DIY barturdi “Başkası ona giderdi (<i>aḏhabahu yayrahu</i>).” :: ’AR· SUWQA’ QAR·DIY är suwqa qardi “Adamın boğazında su takıldı (<i>şariqa</i>).” :: ’ANY SAW·QA’ QUR·TUR·DIY ani suwqa qarturdi “Onun boğazında suyu durdurdu.” Bu eylemler bu bölümde iki harfli olup geçişli eylem yapılmışlardır.	
(2) Yahut iki harfli olup da aslında geçişli olanlardır ki onlara <i>tā</i> ve <i>rā</i> [çift geçişli yapmak için] eklenir. Örnek :: ’AR· YA’ QUR·DIY är ya qurdi “Adam yay kurdu (<i>wattara</i>)” – burada özne birdir, eğer özneye bir işi yaptırmak istemek veya bir işe zorlamak istenildiği zaman,	

[II. 157/198]

366

<i>tā</i> ve <i>rā</i> eklenir. :: ’UL ’ANKAR YA’ QUR·TUR·DIY ol aṇar ya qurturdi “O ona yay kurma görevini verdi ve ona yay kurdurdu (<i>kallafahu ‘alā tawtīr al-qaws fa-wattara</i>)” – burada iki özne vardır, biri emreden, diğeri yapandır. Bu [Arapça’daki] şu ifadeler gibidir: <i>naqaṭa r-rajul al-muṣṣaḥaf</i> (“Adam el yazmasını noktaladı”) ve <i>anqaṭahu yayruhu</i> (“Birileri onu noktalattırdı”); <i>laqaṭa s-sunbul</i> (“O tohumların başaklarından tuttu”) ve <i>alqatuhu yayruhu</i> (“Bazıları onları tutturdu”)- burada da iki özne vardır.	
Veyahut <i>ṡayn</i> ve <i>kāḥ</i> ; veya <i>kāḥ</i> ve <i>rā</i> eklenir. Örnek :: ’AT· TUR·DIY at turdi “At (veya başka bir şey) zayıflatıldı (<i>huzila</i>).” :: ’AR· ’ATIN· TUR·FUR·DIY är atin turıurdi “Adam atını zayıflatı (<i>hazzala</i>).” :: ’AR· YUQA’RUV TURDY är yuqāru turdi “Adam ayakta durdu (<i>qāma</i>).” :: ’ANY TUR·FURDY ani turıurdi “Başkası onu ayakta durdurdu (<i>aqāma</i>).” :: YA’Γ ’ARUVDIY yāy ärüdi “Yağ eridi (<i>dāba</i>).” :: ’AR· YA’Γ ’AR·KUR·DIY är yāy ärgüirdi “Adam yağ eritti (<i>aḏāba</i>).” :: ’UQ· KUNDY oq köndi “Ok gerildi (<i>istaqāma</i>).” :: ’UQJY KUN·D·KAR·DIY ¹ oqçi köndgärdi “Okçu oku doğrulttu (<i>qawwama</i>).”	
<i>tā</i> , <i>ṡayn</i> ve <i>kāḥ</i> harfleri geçişli yapan harflerden değildir, sadece <i>rā</i> bu görevi gerçekleştirir. Aşağıdaki bunun için delildir. :: QUŞ· ’UJUR·DIY quş uçurdi “O kuş uçurdu (<i>aṭāra</i>)”; :: SUVW· KAJURDIY sūw kăçürdi “O, onu suyun karşısına geçirdi	

366 ¹. A, U’dan düzeltilmiş (?); D’nin üstündeki *sukūn* (·) çizildi veya U’ya değişti (?); istenilen sözcük **köngärdi** (bkz 365)

(*a'bara*).” Bu eylemlerde, geçişlilik yalnızca *rā'* ile gerçekleştirilir, burada da aynı geçerlidir.

tā' veya *ḡayn* veya da *kāf'* in eklenmesinin sebebi okuyuş kolaylığıdır. Eğer onlar eklenmeseydi, bu eylemlere, geçişli şekillerde geçmiş zamanda iki, geniş zamanda iki *rā'* eklenmesi gerekecekti. Örnek :: QUT·ΓAR·DIY **qutyardi** “O kurtardı” – Eğer eylemde *ḡayn* olmasaydı, siz: SUWRAR·DIY ***suwrardi** diyebilirdiniz. Bu geçmiş zamandadır. Geniş zamanda: QUT·RAR·DIY² ***qutrarur** “O, onu kurtaracak” veya QUT·RAR·DIY² ***qutrarur** “O su verecek” söyleyebilirsiniz. Bu *rā'*lardan biri köke aittir,³ ikincisi geçişlilik için getirilmiştir, ve üçüncü geniş zaman eki *rā'* dır. Bu yüzden, kökteki *ra'* sert (*şulba*) sesle biten köklerde *tā'* ya, *qāf'* lı köklerde *ḡayn*’a ve *işbā'* ya ve *kāf'* ve *rikka'* lı köklerde *kāf'* a dönüşür.

[II. 158/200]

367

Amaç ses uyumunu sağlamaktır. ¹
(2) Geçişsiz olan üç harfli eylemleri geçişli yapmak. Örnek :: 'AR· TIRL·DIY är tirlidi “Adam dirildi (<i>ḡayniya</i>).” :: TANK·RIY TIRKUR·DIY tāḡri tirkürdi “Allah onu diriltti (<i>aḡyā</i>).” :: 'AR· QZILDIY är qizildi “Adam cezalandırıldı (<i>inzajara ... lammā dāqa wabāl amrihi</i>).” :: 'ANY QIZ·FUR·DIY ani qizyurdi “Birileri onu cezalandırdı.”
(3) Geçişsiz eylemleri bir işi gerçekten yapmak, yapmaya niyetlenmek fakat yavaş yavaş yapmak anlamında şekillendirmek. Örnek :: SUVW· TAMJIR·DIY sūw tamçirdi “Su buluttan yavaş yavaş damladı (<i>taraşsaša ... wa-sariba qalīlan</i>).” :: 'ŞIJ TAŞ·FUR·DIY eşiç taşyurdi “Tencere taşayazdı (<i>kādat ... an tafura</i>).” Eylem bu anlamı taşıdığına, geçmiş (<i>māḡī</i>) ve geniş zamanda (<i>ḡābir</i>) ikinci ² ünsüz harekesizdir ³ , ama dördüncü ünsüz geniş zamanda fatha (A)'ya sahiptir.
(4) Üstteki anlamlardan hiçbirini taşımadan basit eylem yapmak. Örnek :: TANKRIY MANIY QUTΓAR·DIY tāḡri māḡi qutyardi “Allah beni kurtardı (<i>najjā</i>).” :: 'AR· QAT·FUR·DIY är qatyurdi “Adam katılasıya güldü (<i>hazaqa ... fī ḡ-ḡaḡk</i>).”
Bu bölümde, başka birinin işe yardım ettiği ya da yarıştığı anlamı ifade edilmeye çalışıldığı zaman, eyleme <i>dāl</i> harfinden önce <i>šm</i> eklenir. Örnek :: 'UL MANK' 'AT· SUWΓARİŞ·DIY ol maḡa at suwḡarişdi “O bana ata su vermede yardım etti.” :: 'UL MANIK BIRLA' QARIN· TUD·FURUŞ·DIY ol mānig birlā qarın toḡyuruşdi “O benimle karın doyurmakta yarıştı.”
Aslında bir iş yapmayıp da yapıyor gibi göstermek anlamı ifade edilmek istendiğinde, iki yol vardır:

². Geçmiş zaman sonu verildi, hatalı, sonradan çizilmiştir.

³. *aşliyya*. Görülür ki *Kāşyarī* ***qutr-**, ***suwr-** şeklinde bir kök düşünür. Bunu **qur-**, **tur-** (??) gibi r ile sona eren köklerle benzerlik kurarak gösteriyor.

¹. EY. *ḡattā 'addati l-lafz*, 'aḡḡa okunur (buradan gelerek EP).

². “üçüncü”den değişti.

³. EY. *yuskr*, *yuskanu* okunur.

(1) Üstte anlatıldığı gibi, *dāl*'dan önce *nūn* eklenir. Örnek :: 'UL 'AT· SUWṬAR·DIY⁴ **ol at suwṭarindi** "O atı sular göründü (*uriya annahu yusqī*)."
TUD·ḤURUN·DIY ol qarin **toḍṭurundi** "O karın doyurur göründü, veya bu şekilde serbestçe hareket etti."

(2) Daha doğrusu ve daha iyisi

[II. 160/202]

368

ve de daha çok kullanılan *nūn*'la beraber üç harf eklemek için *nūn*'dan önce *mīm* ve *sīm*⁶ eklemektir. Örnek :: 'UL 'AT· SUWṬARIM·SIN·DIY **ol at suwṭarimsindi** "O atı sular göründü." *Nūn* ve *mīm* harekesizdir, ve *sīm*, *kasr* (I) ile hareketlidir. Bunun açıklaması daha uygun bir de görülecek [396-398].

Z

:: BUL·DUZ·DIY NA'NKNIY bulduzdi nāḡni "O bir şey buldurdu (<i>awjada</i>)."	bulduz-
BULDUZUR BULDUZMA'Q bulduzur bulduzmaq.	
:: 'UL MANK' 'IYŞ BILDUZDIY ol maḡa iṣ bildüzdi "O beni iş hakkında bilgilendirdi (<i>a'lama</i>)."	bildüz-
BILDUZUR· BILDUZMA'Q bildüzür bildüzmäk. Bu Oğuz şivesidir ve kural dışıdır, diğer Türkler böyle kullanmazlar.	D

Ş

:: 'IYŞ· BUR·BAŞ·DIY iṣ borbaşdi "İş (veya başka bir şey) karıştı (<i>ixtalaṭa</i>)."	borbaş-
BURBA'ŞUR BURBA'SM'Q borbāşur borbāşmaq.	
:: 'ULA'R· BIYR· 'KINDY NINK KUNK·LIN· BAR·TIŞ·DIY LA'R· olār bīr ekindiniḡ köḡlin bārtiṣtilār "Onlar birbirlerinin gönlünü kırdılar (<i>taxāṣanā</i>) ve birbirini yaraladılar (<i>jaraḡa</i>)."	bārtiṣ-
BAR·TIŞUVR· BARTIŞMA'K bārtiṣūr bārtiṣmäk.	0
:: 'UL MANK' YIḡA'J· BUTRUŞ·DIY ol maḡa yiḡaç buyruşdi "O bana ağaç yontmakta (<i>ḡazz</i>) ² yardım etti." Yarışmak da böyledir. BUT·RUŞUVR· BUT·RUŞMA'Q· buyruşūr buyruşmaq.	0
:: 'ULA'R· 'IKY BUT·RUŞ·DIY olār ekki būtrüşdi "Onların ikisi mahkeme oldular ve birbirlerine karşı iddialarını kanıtlamak için tanık getirdiler (<i>taḡākamā wa-tabarhanā ma dda'ayā</i>)."	būtrüş-
BUTRUŞUVR· BUTRUŞMA'K būtrüşūr būtrüşmäk.	0
:: 'ULA'R· 'IKY BIYR· BIYRIK SUW·QA' BAT·RUŞ·DIY olār ekki bīr bīrig suwqa batruşdi "Onların ikisi birbirlerini suya batırdılar (<i>maqala</i>)."	batruş-
BATRUŞM'Q batruşūr batruşmaq.	
:: 'UL MANIK BIRLA' BAK·LAŞ·DIY ol māniḡ birlā bāklāşdi "O, benimle anlaştı (<i>āhada</i>)."	bāklāş-
:: 'UL MANKA' QABUḡ BAK·LAŞ·DIY ol maḡa qapuy bāklāşdi "O bana kapıyı kapatmada (<i>taṣfiq</i>) yardım etti."	
:: 'UL MANK' 'AT·	

367 ⁴. *Dikkat*, *dāl*'dan önce *nūn* için bir çentikle düzeltmek için sonradan bir teşebbüs vardır.

368 ⁶. EY. *šīm*.

². EY. *jazz*.

BAK·LAŞ·DIY ol maña at bāklāšdi “O bana atı (veya başka bir şeyi) gözlemekte (<i>hifz</i>) D yardım etti” – Oğuz şivesi. BAK·LAŞ·UVR· BAK·LAŞMA·K bāklāšūr bāklāšmāk.	
:: 'UL MANIK BIRLA' YIΓA·J TUR·BUŞ·DIY ol mänig birlä yiğaç törpišdi törpiš- “O benimle ağaç törpülemekte (<i>safn</i>) yardım etti.”	

[II. 161/204]

369

Yarışmak da böyledir. ¹ TURBIŞ·UVR· TURBIŞM·K törpišūr törpišmāk.	
:: KIŞY QAMUT TAB·RAŞ·DIY kişi qamuy täpräšdi “Halk kaynaştı (<i>taħarraka</i>).” täpräš- Hareket eden başka şeyler için de böyle denir. TAB·RASUVR· TABRASM·K täpräšūr täpräšmāk. Manzume:	

'UL QAR· QAMUT QIYŞIN INA·R·	öl qar qamuy qışin enār	V
'AŞLIQ TARIΓ·'ANIN·'UNA·R·	aşliq tariy anir önār	
YAW·LAQ YAFY MANDA·TINA·R·	yawlaq yayi mändä tinār	
SAN KALIBAN TAB·RAŞUVR·	sän kalibän täpräšūr	

Yazın ve kışın atışmasını anlatarak diyor ki: “Kar ve yağmur kışta iner, bu yüzden yazın yeşillikler biter, düşman kışın durur, savaştı. Ey yaz sen geldiğinde o hareket eder.” 0

:: QUŞ·LA·R QAMUT TAL·BIŞ·DIY quşlar qamuy tālpışdi “Kuşlar kanatlarıyla tālpış- çırpındılar (<i>xafaqat</i>).” :: BAT(Y)RAQ· ² QAMUT· TAL·BIŞ·DIY batraq qamuy tālpışdi “Bayrak dalgalandı, mızrakların ucundaki ipek parçası dalgalandı (<i>iğtarabat</i>).” TAL·BIŞUR TAL·BIŞM·Q tālpışur tālpışmāq.	
:: 'UL MANK· 'URUQ TARTIŞ·DY ol maña uruq tartışdi “O bana ip germekte tartiš- (<i>madd</i>) yardım etti.” :: TARTIŞDY NA·NK tartišdi nāñ “Nesnenin parçaları birbirini çektir (<i>tajādabat</i>).” :: 'UL MANIK BIRLA· YA· TARTIŞDY ol mänig birlä ya tartışdi “O benimle yay çekmekte, yay kurmakta (<i>tatwīr, jadab</i>) yarıştı.” :: 'UL MANK· 'AL·TUVN· TAR·TIŞDY ol maña altün tartışdi “O bana altın tartmakta (<i>wazn</i>) yardım etti.” Diğer şeyler tartmak için de böyle denir. TAR·TIŞUVR· TARTIŞ·M·Q· tartišūr tartışmāq. 0	
:: 'UL· MANIK· BIRLA· QUTUŞ·QA· YA·Γ· TURTUŞ·DIY ol mänig birlä türtüş- qoyuşqa yāy türtüšdi “O benimle deriye yağ sürmekte (<i>laṭx</i>) yarış etti.” Herhangi bir şeyi sürmek (<i>laṭx</i>) için de böyle denir. TUR·TUŞUVR· TURTUŞM·K türtüşūr türtüşmāk. 0	
:: YIYR· QURUB· TUBRAŞDY yēr qurup toprašdi “(Yağmurun azlığında) yer topraš- kurudu ve yerden tozlar yükseleyazdı (<i>yaşta'a ... l-habā</i>).” TUBRAŞUVR· TUBRAŞM·Q toprašūr toprašmāq.	
:: 'ULA·R· QAMUT BUV·'IYŞ·QA· TAB·ZAŞ·DIY olār qamuy bu işqa tāpzāš- tāpzāšdi “Onlar bu işte kıskançlaştılar (<i>taħāsādū</i>).” TAB·ZAŞ·UVR· TABZAŞ·MA·K· tāpzāšūr tāpzāšmāk. 0	
:: TAWAY TIR·KAŞ·DIY tewe tergāšdi “Develer (veya başka bir şey) yüklerle tergāš- yürüdü (<i>taqaṭtarat</i>).”	

369 ¹ Yardım etme ve yarış etme de iptal edilmelidir, veya **mänig birlä, maña** olmalıdır.

² T de altında Y'yi gösteren iki noktaya sahiptir (sonradan görülmüştür)

Biri biri ardınca yüklü biçimde yürüyen diğer nesneler (<i>qāma aḥaduhu ba'd al-āxar mutaqaṭṭiran</i>) için de böyle denir. TIR·KAŞUVR· TIRKAŞM'K tergäşür tärğäşmāk.		
:: 'ULA'R BUV 'IYŞI QAMUṬ TAB·LAŞDIY LA'R olār bu qamuṭ iṣiṭ	taplaş-	
taplaşdilār “Onların hepsi bu işten memnundu (<i>raḍū</i>).” TAB·LAŞUVR· TABLAŞMA'K-Q taplaşūr taplaşmāk. 0		
:: 'ULA'R· BUV IYŞIṬ TUB·LAŞ·DY LA'R olār bu iṣiṭ tüpläşdilār “Onlar bu işin aslını araştırdılar (<i>tafaḥḥaṣū 'an aṣl</i>).” TUB·LAŞUVR· TUB·LAŞMA'K-Q tüpläşūr tüpläşmāk. 0	tüpläş-	
:: 'UL 'IKY BIR·LA' TAT·LAŞ·DIY ol ekki birlä tatlaşdi “Onların ikisi birbirleriyle Farsça konuştular (<i>takallamā bi-kalām bi-lisān al-fārisiyya</i>).” Uygurca konuşurlarsa (<i>tarāṭanā</i>) da böyle denir. TAT·LAŞUVR· TAT·LAŞMA'Q· tatlaşūr tatlaşmāq.	tatlaş-	
:: 'UL MANK' 'UY·M' TAL·QIŞDY ol maṇa uyma talqişdi “Onlar bana çizme yapılan keçeyi bükmekte (<i>layy</i>) ve dürmekte yardım ettiler.” Dürülen ve bükülen diğer şeyler (<i>yulwa wa-yuḥṭalu</i>) için de böyle denir. TALQIŞUVR· TAL·QIŞMA'Q talqişūr talqişmāq.	talqiş-	
:: TUK·LAŞ·DIY NA'NK· tökläşdi nāṇ “Nesneler döküldü (<i>insabbat ... wa-tasāyalat</i>).” TUK·LAŞUVR TUK·LAŞMA'K tökläşūr tökläşmāk.	tökläş-	
:: YIB· LA'R· TUK·LUŞ·DIY ¹ yiṭlār tüglüşdi “İpler düğüldü (<i>in'aqadat</i>).” TUKULUŞVR TUKLUŞM'K tüglüşūr tüglüşmāk.	tüglüş-	
:: YTIA'J· TIKILIŞ·DY yiṭāṭ tiklişdi “Ağaç (veya başka bir şey) dikildi (<i>intaṣabat</i>).” TIKLIŞUVR TKLIŞM'K tiklişūr tiklişmāk.	tikliş-	
:: 'ULA'R· 'IKY TAIR·MAŞ·DIY olār ekki tarmaşdi “Onların ikisi birlikte kaşındılar (<i>taxādaṣā² ma'an</i>).” TAIR·MAŞVR TAIR·MAŞ·M'Q· tarmaşūr tarmaşmāq.	tarmaş-	
:: 'ULA'R· 'IKY JAL·BAŞ·DY olār ekki çalpaşdi “Onlar bu işte ikisi çarpıştı, mücadele etti. (<i>tajādāla wa-taxāṣanā</i>)” Eşya kötüleştiği, kirlendiği (<i>irtakabahā qaḍar</i>) zaman da böyle denir. JAL·BAŞUR· JAL·BAŞM'Q çalpaşūr çalpaşmāq.	çalpaş-	
:: 'ULA'R· 'IKY JAN·DIŞ·DIY olār ekki çandişdi “Onların ikisi birbirlerine sertleştiler, biri diğerinden kaçındı (<i>taxāṣanā wa-a'raḍa kull wāḥid minhumā 'an ṣāḥibini</i>).” JAN·DIŞUVR· JAN·DIŞ·M'Q· çandişūr çandişmāq.	çandiş-	
:: 'UL MANIK BIR·LA' SUWDA' JUM·RUŞDY ol mänig birlä suwda çomruşdi “O benimle suya dalmakta (<i>yaṭṭ</i>) yarıştı.” Yardımlaşmak da böyledir. JUM·RUŞUVR· JUMRUŞM'Q çomruşūr çomruşmāq.	çomruş-	
:: 'UL MANIK BIR·LA' 'UQ· JAW·RUŞ·DIY ol mänig birlä oq çäwrüşdi “O benimle ok çevirmede (<i>tanqīr</i>) ³ yarıştı.” Herhangi bir yuvarlak şeyi çevirmek (<i>idāra</i>) de böyledir. JAW·RUŞUVR·	çäwrüş-	

370 ¹. İlk *sukūn* (·) U'dan değişti.². EY. *taxāraṣā*.

JAW·RUŞ·MA'K· çäwrüşür çäwrüşmāk.	
:: TABIZ·LA'R JUQ·RAŞ·DIY täpizlār çoqraşdi “Çorak yerler dalgalandı (<i>yalat</i>).” çoqraş- Herhangi birçokluk kaydığı veya dalgalandığı (<i>yalā wa-māja ba'ḍuhu fī ba'ḍ</i>) zaman da böyle denir. :: KIŞY BIYR· BIYR· 'IJINDY' JUQ·RAŞ·DIY kişi bīr bīr içindä çoqraşdi “İnsanlar birbirine girerek dalgalandı (<i>māja ... ba'ḍuhum fī ba'ḍ</i>).” JUQRAŞVR· JUQRŞM'Q çoqraşür çoqraşmāq.	
:: BYR BYR NNK 'UTRY LIQN JQARIŞDY bir bīrñin oyriliqin çiqrişdi “Onların çiqriş- her biri birbirinin hırsızlığını ortaya çıkardılar (<i>tawallā ... ixrāj sarqa al-āxar</i>).” Herhangi bir şeyi ortaya çıkarmakta (<i>ixrāj</i>) yarışmak ve yardımlaşmak da böyledir. JAQIRŞVR JQRŞM'Q çiqrişür çiqrişmāq. 0	
:: BVY BYR BYR K' JAQRŞTY bōy bīr bīrkā çaqrişti “İnsanlar birbirine bağırды çaqriş- (<i>şāḥa</i>).” Oğuz şivesi. JAQRŞVR JAQRŞM'Q çaqrişür çaqrişmāq. D	
:: 'AT·LA'R 'ADA'QY TIK·RAŞ·DIY atlār aḍāqi tikraşdi “Atların ayağından tikraş- ses çıktı (<i>dawwat</i>).” :: 'UFLA'N TIKRAŞDY oylān tikraşdi “Bebek büyüdü (<i>tara'ra'at</i>).” TIKRAŞUVR· TIKRAŞMA'K tikraşür tikraşmāk.	
:: TIYŞ· JIQRAŞ·DIY tīş çiqraşti “Diş gıcırdadı (<i>şarrat</i>).” Herhangi bir şey çokça çiqraş- gıcırdarsa (<i>şarra fī kartā</i>) yine böyle denir.	
:: 'IKY SUV JARKAŞ·TIY ekki sü çärgäşti “İki savaş fırkası saf haline çärgäş- geldi (<i>iştaffa farīqā l-qitāl</i>).” Manzume: [=222 törkün]	

KALSA' 'ABANK TARKANM
'IYTIKMAT TURKUNM
TAIRLMAĞAY TURKUNUM
'AM·DIY JARIK JAR·KAŞUVR·

kälsä apañ tärkänim V
ētilgämät terginim
tarilmayay törkünüm
amdi çärig çärgäşür

“Hakan bize (yardıma) gelirse, bizim tarafın hali iyi olur, oymak dağılmaz; şimdi savaş safları dizilmiştir.” 0 JAR·KASUVR· JARKASMA'K **çärgäşür çärgäşmāk.** 0

:: 'UFLA'N JAR·LAŞ·DIY oylān çarlaşdi “Bebekler ağladı (<i>bakat</i>).” :: çarlaş- YANK'NA LA'R· JAR·LAŞ·DIY yañānlār çarlaşdi “Filler ağladı (<i>bakat</i>)– yani onlar kükredi (<i>şāḥat</i>).” JAR·LAŞUVR· JAR·LAŞMA'Q çarlaşür çarlaşmāq.	
:: 'UL MANIK BIR·LA' JAK·LAŞDIY ol mänig birlä çäkläşdi “O benimle kura çäkläş- çekişti (<i>qāra'a ... min al qur'a</i>).” JAK·LAŞUVR· JAK·LAŞM'K çäkläşür çäkläşmāk.	
:: TUKUVN QAMUṬ JIKILIŞ·DIY tügün qamuṭ çiglišdi “Düğüm sıkıştı çigliš- (<i>iştaddat</i>).” ¹ JIKILUŞUVR· JIKILIŞMA'K çiglišür çiglišmāk.	
:: 'UL MANK' JAFIṬ [dikkat] JAR·MAŞDIY ol maña çawıy çärmäşdi “O bana çärmäş- kamçının ucunu (ya da başka bir şeyi) bükmede (<i>laff</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. JAR·MAŞUVR· JAR·MAŞMA'K çärmäşür çärmäşmāk. 0	

3. EY. **tanqiz**; krş. 310 **çäwür-**.
371 1. EY. 'stadt.

:: 'UL MANIK BIRLA' QUTUŞQ' YA'T SUR·TUŞDY ol mänig birlä qoyuşqa sürtüş-yāy sürtüşdi "O benimle deriye yağ sürmekte (<i>laṭx</i>) yarıştı." :: 'UL MANIK BIRLA' 'AŞUQ· SUR·TUR·DIY ol mänig birlä aşuq sürtüşdi "O	

[II. 166/211]

372

benimle aşık sürtmekte (<i>ḥakk, saḥj</i>) yarıştı." SUR·TUŞVR· SUR·TUŞM'K sürtüşür sürtüşmāk.	
:: 'ULA'R· 'KY SAJ·TAŞ·DIY olār ekki saçtaşdi "Onların ikisi birbirlerinin saçlarını çekiştirdiler (<i>axaḍa ... ša'r</i>)." SAJ·TAŞUVR· SAJ·TAŞMA'Q saçtaşür saçtaşmāq.	saçtaş-
:: KIŞY QAMUṬ SIX·TAŞ·DIY kişi qamuy sixtaşdi "Halk ağlaştı (<i>bakā</i>)." SIXTAŞUVR SXTAŞM'Q sixtaşür sixtaşmāq. <i>ḡayn</i> 'lı bir varyant vardır: SİF·TAŞDIY siytaşdi.	sixtaş- siytaş- D
:: TUVN SAD·RAŞ·DIY ¹ tōn sādrāşdi "Elbise seyrekleşti, kalınlığı gitti (<i>dahaba taxāna qalla kaṭāfa</i>)." Ve de :: BUDUVN ² SAD·RAŞDY bodūn sādrāşdi "Halk seyrekleşti (<i>qalla zaḥma</i>)." Herhangi bir şey sıklıktan sonra seyrekleşirse, parçalarının arası açılırsa (<i>xaffa wa-qalla wa-taxalxala ba'd al-kaṭāfa</i>) yine böyle denir. SAD·RAŞUVR. ¹ SAD·RAŞM'K ¹ sādrāşür sādrāşmāk. 0	sādrāş-
:: 'UL 'ANKAR QA'R· SID·RİŞ·SIY ol aṇar qār sidrişdi "O kar (veya başka bir şey) küremede, karları temizlemeye (<i>kash, jarf</i>) yardım etti." SID·RİŞUVR· SID·RİŞM'Q sidrişür sidrişmāk. 0	sidriş-
:: 'UL MANK' 'AT· TUF·RAŞDIY ol maṇa āt toyraşdi "O bana et doğramada (<i>qaṭ' ... muxarḍalan</i>) yardım etti." TUFRAŞUVR· TUFRAŞM'Q toyraşür toyraşmāq. 0	toyraş-
:: 'UTLA'N TIFRAŞ·DIY oylān tiyraşdi "Çocuklar gürbüzleşti (<i>tajāḍalat</i>)." Bu sözcük "dayanıklı (<i>jalad</i>)" [235] anlamında TIFRA'Q· tiyrāq sözcüğünden gelmiştir.	tiyraş-
:: 'UL MANIK BILA' YUVL·QA' TUFRUŞ·DIY ol mänig bilä yölqa toyruşdi "O benimle yürümede, bir yere gitmede (<i>as-sayr wa-qaṭ' aṭ-ṭariq ilā l-maqṣad mutayaşmiran</i>) yarıştı."	toyruş-
:: TUVN KIYR·DIN TUF·RAŞ·DIY tōn kīrdin toyraşdi "Elbise kirden parçalandı (<i>tafazzara ajzā</i>)." Herhangi bir şeyde parçalanma yıpranma (<i>taqaṭtu', inşiqāq</i>) görüldüğü zaman da böyle denir. TUF·RAŞUVR· TUF·RAŞ·M'Q· toyraşür toyraşmāq. 0	toyraş-
:: QUMLA'R SUVSUF· SUF·RAŞ·DIY qumlār sūwuy suyruşdi "Kumlar suyu (veya başka bir şeyi) çekti (<i>tamaşşafat</i>)." SUF·RŞVR SUFRŞM'Q suyruşür suyruşmāq. 0	suyruş-
:: 'ULA'R BYR BYRIK SIFRŞDY olār bīr bīrig siyruşdi "Onlar birbirinin yerini alarak durdular (<i>makkana</i>)." SIFRŞVR SIFRŞM'Q siyruşür siyruşmāq.	siyruş-

372 ¹. D'nin noktası sonradan eklenmiştir (?).². D'nin üstündeki nokta (D'yi gösterir) sonradan eklenmiştir (sola, *ḍamma*'nın altına).

:: 'UL MANK' TARİF SAW·RUŞ·DIY ol maña tariy sawruşdi “O bana buğday, zahire (veya başka bir şey) savurmakta (<i>taḍriya</i>) yardım etti.” Kaptaki çorbayı taşmaması için karıştırmakta böyledir. SAWRŠUVR.	sawruş-

[II. 167/212]

373

SAWRUŠMA'Q sawrušūr sawrušmāq. 0	
:: 'ULA'R BIYR· BYRIK SIṬ·RUŞ·DIY olār bīr bīrig siyruşdi “Onlar birbirinin yerine alarak durdular (<i>makkana</i>).” SIṬRUŠUVR· SIṬRUŠ·M'Q siyrušūr siyrušmāq. 0	siyruş-
:: 'ULA'R BAR·JA SIQ·RIŞ·DIY ular barça siqrişdi “Onlar ılık çalar gibi ses çıkardılar (<i>şafarat</i>).” Yılan ve başkaları ılık çalarsa da böyle denir. SIQ·RIŞUVR SIQRŠM'Q siqrişūr siqrišmāq.	siqriş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' YṬIA'J· TUM·RUŞ·DIY ol mänig birlä yiṭāç tomruşdi “O benimle ağacı tepsi gibi tomruk yapmada (<i>qaṭ' ... mudawwaran</i>) yarıştı.” TUMRŠUVR· TUMRŠM'Q tomrušūr tomrušmāq.	tomruş-
:: 'AT· LA'R QAMUṬ SAM·RIŞ·DIY atlār qamuy sāmrişdi “Atlar (veya başka şeyler) semizleşti (<i>axaḍat ... fīṣ-siman</i>).” SAMRIŠUVR· SAMRIŠ·M'K sāmrişūr sāmrišmāk. 0	sāmriş-
:: 'UL MANIK· BIRL' SUVW· SUṬM·RUŞ·DIY ol mänig birlä sūw sūmrüşdi “O su (veya başka bir şey) sömürmekte (<i>'abb</i>) benimle yarıştı.” SUṬM·RUŞUVR· SUṬM·RUŠMA'K sūmrüşūr sūmrüşmāk. 0	sūmrüş-
:: 'AS·RUK· LA'R QAMUṬ· SAN·RUŞ·DIY äsrüklār qamuy sanrişdi “Sarhoşlar tamamen saçmaladı (<i>haḍḍat</i>).” Aslı: SAN·DIRIŞ·DIY sandrişdi . SAN·RIŞUVR· SANRIŠMA'Q sanrişūr sanrišmāq. Atasözü [=203 saban , 625 sandruş]: SABAN·DA' P SAN·DIŞ [dikkat] BULSA' 'URTKUVNDA' 'AİR·TAİŞ· BUL·MA'S· sabanda sandriş bolsa örtgündä irtäş bolmās 0 “Sapanda kavga (<i>mulāḡja</i>) olursa, harman zamanında dövüş olmaz.” 0	sanriş-
:: 'ULA'R BIYR· 'AKIN·DIY BILA' SAT·FAŞ·DIY olār bīr ekindi bilä satyaşdi “Onların ikisi birbirlerine sataştı (<i>taxaṭṭā ... raqaba</i>).” Bu saldırganlığı ifade etmek için kullanılır (harf. (<i>taṭāwul</i> , “saldırmak” [boyun]). :: 'UL MANKA' YUVL·DA' SAT·FAŞ·DIY ol maña yōlda satyaşdi “O yolda benimle karşılaştı (<i>laqiya ... muwāḡalatan</i>).” :: 'ULA'R· 'ALIM BRIM BILA' SAT·FAŞ·DY olār alim berim bilä satyaşdi “Onlar alacak verecekle hesaplaştılar (<i>qāşşa</i>)” – Oğuz şivesi. SAT·FAŞUVR· SATFAŠMA'Q satyaşūr satyašmāq. 0	satyaş-
:: 'AR· QAMUṬ BIL'K SITFAŞ·DIY ¹ är qamuy bilāk sityaşdi “Bütün adamlar yenilerini sıvadılar (<i>tašammarat</i>).” Yardımlaşmak ve yarış da böyledir. SITFAŠUVR. ¹ SITFAŠ·MA'Q ¹ sityaşūr sityaşmāq.	sityaş-
:: BUVZ·DIN SUVW·	

[II. 169/214]

374

373 ¹. T'nin altında sonradan eklenmiş iki nokta vardır (Y'yi gösterir).

374 ¹. İkinci *sukūn* (·) U'dan değişti.

SAR·QI·ŞDIY ¹ būzdin sūw sarqışdi “Buzdan çok su damladı (<i>taqāṭara ... kitṛatan</i>).” SAR·QIŞUVR· SAR·QIŞ·MA’Q sarqışūr sarqışmāq. 0	sarqış-
:: ’UL ’IKY BLA’ SAJ·LAŞDIY ol ekki bilā saçlaşdi “Onların ikisi birbirlerinin saçlarını çekiştirdiler (<i>axaḍa ... ša’r</i>).” SAJLAŞUVR· SAJLAŞM’Q saçlaşūr saçlaşmāq.	saçlaş-
:: ’UL MANIK ’ADA’Q· TIN TIKAN’N· SUJ·LUŞ·DIY ol mănig aḍāqtin tikān suçluşdi “O ayağımdan diken çıkarmada (<i>tanqış</i>) bana yardım etti.” Kılıcı kınından çıkarma (<i>sall</i>) da yarışmak da yardım etme de böyledir. SUJ·LUŞUVR· SUJLUŞ·MA’Q suçluşūr suçluşmāq.	suçluş-
:: MANK’ SUW·LUQ SAR·LAŞDIY maṇa suwluq sarlaşdi “O bana sarık sarmada (<i>takwir</i>) yardım etti.” Herhangi bir şeyi sarmak (<i>laff</i>) da böyledir. Yarış da böyledir. SARLAŞVR· SAR·LAŞMA’Q sarlaşūr sarlaşmāq. 0	sarlaş-
:: ’UL MANIK· BIR·LA’ SUZLAŞ·DY ol mănig birlā sözlāşdi “O benimle sözleşti (<i>takallama</i>).” SUZLAŞVR· SUZLAŞMA’K sözlāşūr sözlāşmāk. Aslı: SUVZ·LAS·DIY sözlāşdi. 0	sözlāş-
:: SUVW· LA’R QAMUT SUZ·LAŞDIY sūwlār qamuṣ sūzlūşdi “Bütün sular süzüldü (<i>taṣṣāfat</i>).” SUZLUŞUVR· SUZLUŞM’K sūzlūşūr sūzlūşmāk.	sūzlūş-
:: ’UL MANIK BIRLA’ SAW·LAŞ·DIY ol mănig birlā sawlaşdi “O bana atasözü (<i>ḍaraba l-maṭal</i>) söyledi.” Birine haber verme, hikâye ve konuşma (<i>anbā’</i> , <i>kalām</i> , <i>qaṣaṣ</i>) gibi şeyler için de böyle denir. SAWLAŞUVR· SAWLAŞMA’Q sawlaşūr sawlaşmāq.	sawlaş-
:: BUDUVN QAMUT SAQ·LAŞ·DIY boḍūn qamuṣ saqlāşdi “Bütün halk birbirinden gizlendi (<i>taḥāfaṣa</i>).” SAQ·LAŞUVR· SAQLŞMA’Q saqlāşūr saqlāşmāq. 0	saqlaş-
:: SUQ·LUSDIY NA’NK suqluşdi nāṇ “Bir şey başka bir şeye sokuldu (<i>idramajja ... wahwa an yudxala ... fī š-šay’ wa-staḥkama fīhi</i>).” Bu, kılıcın demir parçasının kabza içerisine girmesi (<i>yadxulu ... fa-yatbutu</i>) gibidir. SUQ·LUŞ·VR· SUQ·LUŞM’Q suqluşūr suqluşmāq. 0	suqluş-
:: BUDUVN BAR·JA’ SIQ·LIŞDIY boḍūn barça siqlişdi “Halk (ya da başkası) oda küçük olduğundan sıkıştı (<i>izdaḥama ... ḥattā ḍāqa l-makān</i>).” Herhangi bir şey yeri daraltacak kadar sıkışırsa (<i>in’aşarat</i>) da böyle denir. SIQLIŞUVR· SIQLIŞM’Q siqlişūr siqlişmāq.	siqliş-
:: TAT· QMI SUM·LUIŞ·DIY tat qamuṣ somlišdi “İranlılar kendi dillerinde konuştular (<i>tarāṭana ... bi luyatihā</i>).” Herhangi biri Türkçeden başka bir dilde konuşursa da böyle denir.	somliš-

[II. 170/216]

375

SUM·LUIŞUR· SUM·LUIŞMA’Q **somlišūr somlišmāq.**

:: ’UL MANK’ YIŞ· SAR·MAŞ·DIY **ol maṇa yişiy sarmaşdi** “O bana ip sarmakta (*laff*) yardım etti.” Bu ağaç üzerinde ip sarmak gibidir. SAR·MAŞUVR· SAR·MAŞ·MA’Q **sarmaşūr sarmaşmāq.**

:: 'IYŠ SAR·MAŠ·DIY ĩš sarmašdi “İş karıştı (<i>iltaxxa, ixtalaṭa</i>)” – hem geçişli hem sarmaš- geçişsiz.	
:: 'UL MANK' BALIQ SAR·MAŠDIY ol maṇa baliq sarmašdi\särmäšdi “O bana (sudan) balık çıkartmakta (<i>ixrāṭi</i>) yardım etti.” Kaptan Tutmaç süzülürse (<i>taṣfiya</i>) de böyle denir. Bir sıvının içinden başka bir şey çıkarıldığı (<i>uxrijat</i>) zaman da böyle denir. SAR·MAŠUR· SAR·MAŠMA'Q sarmašur sarmašmāq\ särmäšūr särmämšāk. 0	sarmaš- särmäš
:: 'ATLA'R QAMUT TAN·JIŠ·DIY ätlār qamuy tinčišdi “Etler ¹ bozuldu (<i>aṣalat</i>).” TANJIŠUVR· TANJIŠMA'Q tinčišūr tinčišmāk.	tinčiš-
:: 'ULA'R· 'IKY SAN·JIŠDIY olār ekki sančišdi “Onların ikisi birbirine hançer (veya buna benzer bir şey) sapladılar (<i>waja'a</i>).” SAN·JŠUVR· SANJŠMA'Q sančišūr sančišmāq. :: BAK·LA'R SAN·JIŠ·DIY beglār sančišdi “Beyler birbirleriyle savaş yaptılar (<i>taḥābarat</i>) ve biri diğerini yendi (<i>hazama</i>).” 0	sančiš-
:: TAWAY QAMUT TAB·RAŠ·DIY tewe qamuy taprišdi “Develer sıçraştı (<i>qafazat</i>).” ² TABRAŠUVR TABRŠM'Q taprišūr taprišmāq. Bu söz sadece develer için kullanılır. 0	tapriš-
:: 'ULA'R· BYR· 'KINDIYKA' 'AT· TAT(B)·RUŠDIY olār bīr ekindikā āt tatrušdi “Onlar birbirlerine et (veya başka bir şey) tattırdılar (<i>aḍāqa</i>).” TAT·RUŠUVR· TATRUŠMA'Q tatrušūr tatrušmāq.	tatruš-
:: KIŠY TUMLITDIN TIT·RAŠDIY kiši tumluṭdin titrāšdi “İnsanlar soğuktan titredi (<i>irta'ada</i>).” Yerinden hareket eden başka şeyler (<i>tazaḥzaḥa</i>) için de böyle denir. TIT·RŠUVR· TIT·RAŠM'K titrašūr titrašmāk. 0	titrāš-
:: 'UL MANK' QUŠ QUBRUŠDY ol maṇa quš qoprušdi “O, bana kuş uçurmakta (<i>inhāḍ</i>) yardım etti.” Herhangi bir şeyi yerinden kaldırmak (<i>raf'</i>) için de böyle denir. QUBRUŠUVR· QUBRUŠMA'Q qoprušūr qoprušmāq. 0	qopruš-
:: 'UTLA'N QUT·RUŠ·DIY oṭlān qutrušdi “Çocuklar birlikte sevinçle oynadılar (<i>la'iba ... wa-naṣaṭū</i>).” QUTRUŠUVR· QUTRUŠMA'Q qutrušūr qutrušmāq.	qutruš-
:: 'UL MANIK Q'B· QUTURUŠDIY ol maṇa qāp qutrušdi “O, bana kabı (veya başka bir şeyi) boşaltmakta (<i>ifrāṭi</i>) yardım etti.” QUTURUŠVR QUTURUŠMA'Q qutrušūr qutrušmāq.	qutruš-

[II. 172/218]

376

:: 'ULA'R· 'KY QAJ·RUŠDY olār ekki qaçrušdi “Onların ikisi birbirlerini kaçırıldılar (<i>ṭarada</i>).” QAJRUŠUVR QAJRUŠMA'Q qaçrušūr qaçrušmāq.	
:: 'UL BAK BRLA' QUR·DAŠ·DIY ol beg birlā qurdašdi “O, Beyle (veya bir başkasıyla) aynı sırada oturdu (<i>jalasa ... fī martaba</i>).” QURDAŠUVR· QURDAŠMA'Q qurdašūr qurdašmāq. 0	qurdaš-
:: 'UL MANIK BIRLA' BUYUVN QAD·RIŠDIY ol mänig birlā boyūn qaḍrišdi “O benimle boyun (veya başka bir şey) bükmekte (<i>layy</i>) yarıştı.” 'UL 'IKY SUVZ·	qaḍriš-

375 ¹. EY. *lijām, liḥam* okunur.². EY. *qafarat*.

QAD·RIŞDIY ol ekki sōz qadrişdi “Onlar birbirlerinin sözlerini inkar ettiler
(*radda*).” Manzume:

'YŞY 'NIK 'AR·TAŞIB	İşi anig artaşıp	V
'UTRAQ·BILA' 'UR·TAŞIB·	oıraq bilä örtäşıp	
BUYNIN 'ALIB·QADRIŞIB·	boynin alip qadrişıp	
TUTTUN 'ALIB·QUL·SATA'R·	tutıun alip qul satır	

Bir esiri anlatarak diyor ki: “İşi bozuldu; onların her biri başka bir oymağa korku saçtı¹ [harf. O ve Oıraqlar birbirlerine saldırdılar]; boyunlarını büktü (*mulāwāt*), onları tutsak aldı, onlardan satılmış köle gibi fidye aldı.” 0

:: 'UL 'ANKAR QIS·MAQ QIS·RUŞDIY ol anar qismāq qisruşdi “O, ona ² üzengi kayışını (veya başka bir şeyi) kısaltmakta (<i>qaşr</i>) yardım etti.” QIS·RIŞUVR· QIS·RIŞMA'Q qisrişūr qisruşmāq.	qisruş-
:: 'UL MANK' TARİF QAW·RUŞDIY ol maña qawruşdi “O bana buğday (veya başka bir şey) kavurmakta (<i>qaly</i>) yardım etti.” <i>ğayn</i> 'lı bir varyantı da vardır: QAF·RUŞDIY qayruşdi. QAW·RUŞUVR· QAWRUŞUVR· QAWRUŞMA'Q qawruşūr qawruşmāq.	qawruş- qayruş- D
:: SUVW·LA'R QAMUT QAQ·RAŞ·DIY sūwlār qamuy qoqruşdi “Sular tamamen çekildi (<i>jazarat</i>).” ³ Azalan (<i>qalla</i>) diğer sıvılar için de böyle denir. QAQ·RAŞUVR· ⁴ QAQRAŞ·M'Q ⁴ qoqruşūr qoqruşmāq. Şişler ⁵ indiği (<i>sakanat</i>) zaman da böyle denir.	qoqruş-
:: 'ARAN QAMUT QIAQ·RIŞ·DIY ārān qamuy qiqrişdi “Adamlar bağırsı ve çağırıştı (<i>şāhat ... wa-jalabū</i>).” QIAQ·RIŞUVR· QIAQ·RIŞ·M'Q qiqrişūr qiqrişmāq.	qiqriş-
:: QIYZ·LA'R QUB·ZAŞDIY qīzlār qopzaşdi “Kızlar kopuz çalmada (<i>darb al-'ūd</i>) birbirleriyle yarıştılar.” QUB·ZAŞUVR· QUB·ZAŞMA'Q qopzaşūr qopzaşmāq.	qopzaş-
:: 'ULA'R· 'KY QAR·FAŞDIY olār ekki qaryaşdi “Onlar birbirlerine lanet ettiler (<i>talā'anā</i>).” QAR·FAŞUVR· QAR·FAŞMA'Q qaryaşūr qaryaşmāq.	qaryaş-
:: 'ULA'R· 'KY QIR·FAŞ·DIY olār ekki qiryaşdi “Onların ikisi	qiryaş-

[II. 174/220]

377

birbirine yüz çevirdiler (<i>a'rađa ... 'an şāhibihi</i>).” QIR·FAŞUVR· QIR·FAŞM'Q qiryaşūr qiryaşmāq.	
:: 'ULA'R· 'KY YAS·FAŞDIY ² olār ekki tasyaşdi “Onlar birbirleriyle toklaştılar (<i>talātāmā</i>).” YAS·FAŞAVR· ² YAS·FAŞMA'Q tasyaşūr tasyaşmāq Yardım ve yarışma için böyle denir.	tasyaş-

376 ¹. EY. *axraqat*, *aħraqat* okunur.

². EY. *a'ānanī*, *a'ānahu* okunur.

³. *jazarat*'a değışti.

⁴. İkinci A, U'dan değışti.

⁵. EY. *awram*, *awrām* okunur.

377 ¹. EY. *'arağa ... şāhibahu*.

². Y'nin iki noktası sonradan yazılmıştır.

:: 'UL MANIK BRLA' YUVNK·TUL·FAŞ·DIY ol mänig birlä yün tolyaşdı “O, benimle yün bükme (ta'mi) yarış etti.” Herhangi bir şeyi bükme (layy) de böyledir; bir adamın karnı acırsa (lawā) yine böyle denir. TUL·FAŞUVR·TULFAŞMA'Q tolyaşūr tolyaşmāq. 0	tolyaş-
:: 'UL MANK SUW·DA' NA'NK QAR·WAŞDY ol maña suwda nāñ qarwaşdı “O bana suda bir şey aramakta ('awdaqa) yardım etti.” Karanlık da elle bir şey aramak (ṭalaba ... bi-yad) da böyledir. QARWAŞUVR·QAR·WAŞMA'Q qarwaşūr qarwaşmāq. 0	
:: 'ULA'R·'IKY QUR·QUŞDIY olār ekki qorquşdı “Onların ikisi birbirinden korktular (xāfa).” QURQUŞUVR·QURQUŞMA'Q qorquşūr qorquşmāq. 0	qorquş-
:: 'UL MANK' YUVNK QIR·QİŞ·DIY ol maña yün qiqrişdı “O, bana yün (veya devenin yünü) kırmakta (jazz) yardım etti.” QIR·QİŞUVR·QIR·QİŞMA'Q qiqrişūr qiqrişmāq.	qiqriş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' 'UQ·'ATİY QIZ·LAŞUV ol mänig birlä oq atti qizlaşu “O benimle ok atmakta yarıştı ve ödül olarak ortaya cariye koydu (ja'ala l-xaṭar baynanā l-jāriya).” QIZLAŞUVR·QIZLAŞMA'Q qizlaşūr qizlaşmāq.	qizlaş-
:: 'UL MANIK BRLA' TAW'R·QAR·MAŞ·DIY ol mänig birlä tawār qarmaşdı “O benimle mal yağmalamakta (nahb) yarış etti.” Yardımlaşmak da böyledir. QARMAŞUVR·QARMAŞM'Q qarmaşūr qarmaşmāq. Aslı: QAR·MA'LAŞ·DIY QAR·MA'LAŞUVR·QARMA'LAŞMA'Q qarmālaşdı, qarmālaşūr qarmālaşmāq.	qarmaş-
:: 'IT·QAMUT TUM·LUF·DIY QIS·TAŞDIY [dikkat] it qamuy tumluydin qasnaşdı “Bütün köpekler (veya başkası) soğuktan titredi (harrat, irta'adat).” QSTŞDIY [dikkat] QSTŞMA'Q qasnaşūr qasnaşmāq. 0	qasnaş-
:: 'UL 'IKY KAK·TAŞDIY ol ekki kaktäşdı “Onlar birbirine karşı hınç bağladılar (taḥāqadā).” KAK·TAŞUVR·KAK·TAŞMA'K kaktäşūr kaktäşmāk. 0	kaktäş-
:: 'UL MANKA' YI' A'J KAR·TİŞ·DIY ol maña yiğaç kartistdı “Onlar bana ağaç (veya başka bir şey) kertmekte (ḥazz) yardım ettiler.” Yarışmak da böyledir. KAR·TİŞUVR·KARTİŞMA'K kartistūr kartistmāk.	kartist-
:: 'UL MANK' YUK KUTRUŞ·DIY ol maña yük kötrüşdı “Onlar bana yük (veya başka bir şey) kaldırmakta (rafa') yardım ettiler.” KUITRUŞUVR·KUTRUŞMA'K kötrüşūr kötrüşmāk.	kötrüş-

[II. 175/222]

378

:: 'ULA'R·BIYR·BIYRNIK YA'ZUVQIN·KAJRUS·DIY olār bīr bīrnig yāzūqin kăçrüş-kăçrüşdı “Onlar birbirinin günahlarını affettiler (ṣafaḥa ... 'an).” Birbirlerini ırmağın karşısına geçirmekte (i'bār) iki kişi yardımlaşır da böyle denir. KAJRUSUVR·KAJRUSMA'K kăçrüşūr kăçrüşmāk. 0	kăçrüş-
:: 'ULA'R·'IKY TUVN·KADRUŞ·DIY olār ekki tōn kădrüşdı “Onların ikisi birbirlerinin elbiselerini giydiler (albasa).” KADRUŞUVR·KADRUŞMA'K kădrüşūr kădrüşmāk. 0	kădrüş-
:: 'UVL MANK' 'AT·KAD·RIŞ·DIY ol maña ât kădrişdı “O, bana et kurutmakta (taqdîd al-maslûx) yardım etti.” KADRIŞUVR·KDRIŞM'K kădrişūr kădrişmāk.	kădriş-

:: BULIT LA'R QAMUṬ KUK·RAŠDY **bulitlār qamuṭ kökräšdi** “Bulutlar gürlledi **kökräš-** (ra‘adat).” :: BUTRA' LA'R· KUK·RAŠDIY **buṣralār kökräšdi** “Aygırlar kişnedi (tahaddarat).” Savaş meydanının da yiğitlerin çıkardığı sesler (*şiyāḥ*) de buna benzer, buradan gelerek :: 'AL·B· LA'R KUK·RAŠDIY **alplār kökräšdi** “Savaşçılar kükreşti (tahaddarat).”

Manzume [=508 **qād**]:

KAL·DIY 'ASIN· 'AS·NAYUV
QA'D·QA' TUKAL 'US·NAYUV
KIR·DIY BUDUVN QUS·NAYUV
QARA' BULIT· KUKRASUVR

käldi äsin äsnäyü
qādqa tükäl ösnäyü
kirdi bodün qasnayu
qara bulit kökräšür

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Rüzgâr eserek geldi, bu kar tipisine benziyordu, halk soğuktan titredi ve siyah bulut gürlledi.” 0 KUK·RASUVR· KUK·RASMA'K **kökräšür kökräšmāk.**

:: 'ULA'R· 'IKY SUNKVK KAM·RUŠ·DIY olār ekki süñük kämrüşdi “Onların ikisi kemik kemirmekte (<i>tamaššašā</i>) birbirleriyle yarıştılar.” KAM·RUŠUVR· KAM·RUŠMA'K kämrüşür kämrüşmāk.	kämrüş-
:: 'ULAR· 'IKY TAWA'R· KIZLAŠ·DIY olār ekki tawār kizläšdi “Onların ikisi birbirinden mal (veya başka bir şey) gizlediler (<i>katama</i>).” KIZLAŠUVR KIZLAŠMA'K kizläšür kizläšmāk. 0	kizläš-
:: 'UL 'ANKAR 'UQ· KAZLAŠ·DIY ol aṇar oq kăzläšdi “O, onunla ok kezmekte (<i>tafwîq</i>) yarıştı.” Yardım etmek de böyledir. ¹ KAZLAŠUVR KAZLAŠMA'K kăzläšür kăzläšmāk.	kăzläš-
:: 'UL MANIK BIRLA' KUZLAŠ·DIY ol mänig birlä közläšdi “O benimle görme işinde (<i>ru'ya</i>) yarış etti, birbirimize baktık (<i>âyana</i>).” KUZLAŠUVR· KUZLAŠMA'K közläšür közläšmāk.	közläš-
:: KAS·LIS·DIY NA'NK käsläšdi nāṇ “Nesnenin parçaları kesildi veya	käsläš-

[II. 177/224]

379

ayrıldı.” KAS·LAIŠUVR KAS·LAIŠMA'K käsläšür käsläšmāk.	
:: 'UL 'ANIK BIRLA' KUK·LAŠDIY ol anig birlä kökläšdi “O, ona sokuldu (<i>tašabbata, tašabbaka</i>).” Bu KUK·TAŠ·DIY köktäšdi sözcüğünün bir varyantıdır. köktäš- D	kökläš-
:: 'UL 'ANKAR 'ADAR· KUK·LAŠ·DIY ol aṇar aḍār kökläšdi “O ona eğerin tahtalarını bağlamakta (<i>šadd ribāṭ ḥanw as-sarj</i>) [yardım etti] ¹ .” :: 'UL 'ANIK BIRLA' KUK·LAŠ·DY ol anig birlä kökläšdi “O, ona akrabalık bağıyla bağlandı (<i>aqada ... 'aqd al-'asīra</i>).” KUK·LAŠUVR· KUK·LAŠMA'K kökläšür kökläšmāk. Sonraki sözcük Bulṣār şivesindedir.	
Bu bölümde dört yol vardır:	G

378 ¹. Yarışma ve de yarım etme iptal edilmeli veya **aṇar, anig birlä** yapılmalıdır.

379 ¹. Metin düzeltisi şimdi onarım şeridiyle sarıldı.

(1) Bir işte yardımlaşma ya da yardım etme anlamında. Örnek :: 'UL MANK' YUK KUTURUŞDIY ol maña yük kötrüşdi "O benim yük taşımama (<i>haml</i>) yardım etti." "Daha önce de söylediğimiz gibi [325-326] bu gibi yerlerde MANK' maña sözcüğü yardım ifade eder ve MANIK BIR-LA' mänig birlä yarışma ifade eder. Örnek :: 'UL MANIK BIRLA' SAK-RİŞ-DIY ol mänig birlä sekrişdi "O benimle hangimizin daha iyi sıçradığını (<i>wātābanī mubārātān li-yurā ayyunā ajlad fīhi</i>) görmek için yarış etti."
(2) İki harften oluşan sözcüklerden alınan eylemin bir kolu ² olur. Örnek :: QAJ-TIY qaçti "O kaçtı," QAJURDIY qaçurdi "O kaçırdı," QAJRUŞ-DIY qaçruşdi "İki kişi birbirini kaçırdı." <i>šm</i> , birliklilik bildirir. :: SUVW KAJ-TIY sūw kächti "O suyu geçti," KAJUR-DIY kächurdi "Onu sudan geçirdi," KAJ-RUŞ-DIY kächruşdi "Onlar birbirlerinin geçmesine yardım ettiler." İki harfliye bir harfli eklenerek üç harfli, üç harfliye de bir harf eklenip dört harfli bir eylem yapılır.
(3) İki harfli ³ adlardan oluşturulan bir eylem olmaktır. Bu eylemde ödüllendirilme (<i>xiṭār</i> , <i>qimār</i>) anlamı da vardır. Bu anlamı veren ek <i>lām</i> ve <i>šm</i> 'dir. Örnek :: 'UL MANIK BRLA' 'UQ- 'ATIIY 'TLAŞUVR ol mänig birlä oq atti atlaşu "O, ortaya ödül olarak at koyarak benimle ok atıştı." Bu genel bir kuraldır, adların uzunluğu ne olursa olsun isimlerden ⁴ böyle eylemler yapılır. :: 'UL MANIK BIRLA' 'UY-NA'DIY KUKRUJ-KUVN-LAŞUV ol mänig birlä oynādi kögürçgünläşü "O, benimle ortaya güvercin koyarak oyun oynadı." :: 'UL 'T YARŞDY MANIG BYL' TAWŞI'NLŞUV ol at yarişdi mänig birlä tawişyānlaşu "O benimle

[II. 179/226]

380

ortaya tavşan koyarak at yarışı yaptı." Bütün eylemlerde bu kural geçerlidir. ¹
(4) Bu anlamlardan hiçbirisini taşımadan basit eylem olmak. Buna karşılık, bu şekil azdır. Örnek :: 'IYŞ BURUŞ-DIY [dikkat] iş borbaşdi "İş karıştı (<i>iltaxxa</i>).": YB·BUY·MAŞ-DIY yip boymaşdi "İp dolaştı ve açılmıyor (<i>iltāa ... fa-lā yanşarihu</i>) [530]."

Q

:: 'ĀJ· 'AR· BAĠ-RIQTY āç ār bayriqti "Aç adamın bağı ciğerine yapıştı (<i>laşiqa xaşīra ... bi-l-kabid</i>)."	bayriq-
:: BUL·DUQTY NA'NK bulduqti nāñ "O şey bulundu (<i>wujida</i>)."	bulduq-
BULDUQA'R bulduq-	
BULDUQM'Q bulduqār bulduqmāq.	
:: 'AR· YAIY A' TUT·SUQ-TIY ār yayıqa tutsuqdi "Adam düşman tarafından yakalandı (<i>uxida ... fīyad</i>)."	tutsuq-
TUTSUQA'R· TUTSUQM'Q tutsuqār tutsuqmāq.	0
:: 'AR· TUNJUQ-TIY ār tunçuqti "Adamın kaygıdan soluğu çıkmaz oldu (<i>yamma ... hatta lam yaqdir yatanaffasa</i>)."	tunçuq-
SUFUR· TUNJUQ-TIY surur tunçuqti "Ada tavşanı inine çekildi (<i>daxala ... wajārahu šātiyyan</i>)."	
Herhangi bir hayvan kış için inine çekilirse de böyle denir. TUN·JQA'R· TUN·JQM'Q tunçiqār tunçiqmāq.	

² EY. *fary al-fary*, *far' al-far'* okunur.

379 ³ EY. *tulāiyya*, *tunā'iyya* okunur.

⁴ EY. *yurakkabu min al-asmā' wa-l-af'āl*; wa sonradan eklendi ve ihmal edilmiş olmalı.

380 ¹ Bu cümle şimdi EY'de okunamaz. Çeviri EP'yi izler.

:: YAĞY SAN·JİQ·TIY yayi sançıqtı “Düşman yenildi (<i>huzima</i>).” ² Adama bir şey saplanırsa (<i>tu‘ina</i>) yine böyle denir. SAN·JQ’R SANJQM’Q sançıqār sançıqmāq .	sançıq-
:: ‘AR· YAĞY QA’ BAS·SIQ·TIY ār yayıqa bassıqtı “Adam gece düşmanın baskınına uğradı (<i>bayata l-‘aduww ‘alā r-rajul wa-axaḍa ‘alayhi</i>).” BAS·SIQA’R BAS·SIQM’Q bassıqār bassıqmāq .	bassıq-
:: KUVZDAN YA’Š SAWRUQ·TIY kōzdān yāš sawruqtı “Gözden yaş aktı (<i>taraššaša</i>).” Akan derelerden su köpürerek aktığı (<i>māja wa-ḍṭarabat amwājuhu bi-fawarān</i>) zaman da böyle denir. Manzume:	sawruq-

KUVZUM YAŠİY SAWRUQUB QUVDİY ‘AQA’R·
BILNIB· ‘AZUVN· ‘AM·KAKIN TUVKAL· ‘UQA’R·

V

**kōzüm yaši sawruqub qōḍi aqār
bilinip aẓun āmgākin tūkāl uqar**

“Gözümün yaşı aşağı akar, çünkü akla gelen bütün dünya zahmetleri bilinir [ve tamamen anlaşılır].” SAWRUQA’R SAWRUQM’Q **sawruqār sawruqmāq**.

K

:: ‘ANIK YAŠUT· ‘IYŠİY BIL·SIK·TIY **anig yašut īši bilsikti** “Onun sırrı ortaya çıktı (*‘urifa*).”

[II. 180/228]

381

BIL·SIKA’R· BIL·SIKMA’K **bilsikār bilsikmāk**.

L

:: ‘ANIK ‘IYŠY BUR·BALDIY anig īši borbalđı “Onun işi karıştı (<i>tašawwaša</i>).” BUR·BALVR· BUR·BALMA’Q borbalūr borbalmāq . 0	borbal-
:: QA’B· BUK·SUL·DIY qāp bögsüldı (?) “Kap çatladı, yarıldı (<i>tafazzara</i>).” Herhangi bir kap ¹ çatlar ya da yarılırsa (<i>tafazzara, tašaqqāqa</i>) da böyle denir. BUK·SULVR· BUKSULM’K bögsülūr bögsülmāk .	bögsül- ?
:: YİFA’J TURBUL·DIY yīfāç törpüldı “Ağaç yontuldu (<i>sufina ... bi-l-misfan</i>).” TURBULVR· TURBLM’K törpülūr törpülmāk .	törpül-
:: YARMA’Q TAR·TIL·DIY yarmāq tartıldı “Para (veya başka bir şey) tartıldı (<i>wuzina</i>).” ² İp veya benzer şeyler gerildiği zaman da böyle denir. TARTILVR TARTILM’Q tartılūr tartılmāk .	tartil-
:: TARIYK’ YA’Γ TUR·TULDIY tārīkā yāγ türtüldı “Deriye (veya başka bir yere) yağ sürüldü (<i>luḥḫa</i>).” TURTULVR TURTULM’K türtülūr türtülmāk .	türtül-

² EY.*hazama*.

381 ¹ EY. *ṭurūf, zūrūf* okunur.

² EY.*wazana*.

:: JAR·TILDIY NA'NK çartıldı nāṅ “Nesne elden çıktı, yok oldu (<i>fāta</i>).” çartıl- JARTILVR JARTILMA'K çartılūr çartılmāk. Atasözü: 'AR·DAM·SIZ·DAN·QUT· P JAR·TILUVR ärdämsizdän qut çartılūr 0 “Erdemsiz ve kötü ahlaklı kişiden fazilet uzaklaşır.”	
:: YIYL·TAT·RUL·DIY yēl tetrüldi “Rüzgâr (kuzeyden güneye, güneyden kuzeye) tetrül- döndü (<i>inqalaba</i>).” :: TATRULDIY NA'NK tetrüldi nāṅ “İş tersine döndü (<i>inqalaba</i>, <i>in'akasa</i>).” :: 'AR·QILQY TAT·RULDIY är qılqı tetrüldi “Adamın huyu (veya başka bir şey) kötüleşti (<i>sa'a</i>).” TATRULUVR TAT·RULM'K tetrülūr tetrülmāk. 0	
:: 'AT·TUF·RAL·DIY ät toyraldi “Et (veya başka bir şey) doğrandı (<i>quṭi'a</i> ... toyral- <i>muxardalan</i>).” TUF·RALUVR TUF·RALMA'Q toyralūr toyralmāq. 0	
:: TUVN KIYR·DAN TUF·RALDIY tōn kīrdān toyraldi “Elbise kirden parçalandı (<i>tafazzara</i>).” Ayakta veya herhangi bir dokuma işinde ortaya çıkan yarıklar (<i>şiqāq</i>) için de böyle denir. TUF·RALUVR TUF·RALM'Q toyralūr toyralmāq.	
:: TALQIL·DIY NA'NK talqıldı nāṅ “Nesne itildi (<i>inşadama</i>, <i>indafa'a</i>).” talqıl- Buradan gelerek :: 'YŞ TAL·QILDIY ış talqıldı “İş savuldu (<i>indafa'a</i>).” denir. :: YUK TAL·QIL·DIY yük talqıldı “Yük iple itildi (<i>indafa'a</i> ... <i>fīl-ḥabl</i>).”³ TAL·QILUVR· TAL·QIL·MA'Q· talqılūr talqılmāq.	
:: 'ANIK·YUVZIY TİR·MAL·DIY anig yūzi tarmaldi “Onun yüzü tırmalandı tarmal- (<i>xudiša</i>).” TARMALUVR·TİR·MAL·MA'Q· tarmalūr tarmalmāq. 0	
:: JİF·RIY JAWRUL·DIY çıyri çäwrüldi “Çıkrık çevrildi (<i>dārat</i>).” Herhangi bir şey çäwrül- çevrildiğinde de böyle denir.	

[II. 182/230]

382

JAW·RULUVR·JAW·RUL·MA'K· çäwrülūr çäwrülmāk.	
:: JAWİF JAR·MALDY çawıy çärmäldi “Kamçının ucu (ya da başka bir şey) kıvrıldı, büküldü (<i>luwwiya</i>, <i>rummila</i>).” JARMALUVR JARMALMA'K çärmälūr çärmälmāk.	
:: SURTUL·DIY sürtüldi (nāṅ) “Nesne sürtüldü, döğüldü (<i>insaḥaqa</i>, <i>insaḥaja</i>).” Başkası bunu yaparsa yine böyle denir- hem geçişli hem de geçişsizdir. :: TARIYKY YA'Γ SUR·TUL·DY tārīkā yāy sürtüldi “Deriye yağ (ya da başka bir şey) sürtüldü (<i>luḥxa</i>).” SURTULVR SURTULM'K sürtülūr sürtülmāk. 0	
:: BIJA'K·TA'M·QA' SAN·JIL·DIY biçāk tāmqa sançıldı “Bıçak duvara sançıl- (ya da başka bir yere) saplandı (<i>irtazza</i>).” :: SUW·SAN·JIL·DIY sü sançıldı “Askerler yenildi (<i>inhazama</i>).” Aslı: 'AR·KA' BIJA'K SAN·JIL·DY ärkä biçāk sançıldı “Adama bıçak sapladı (<i>wuji'a</i>).” ifadesinden gelmektedir. SANJLVR SANJLM'Q sançılūr sançılmāq.	
:: 'AW SUB·RUL·DIY äw süprüldi “Ev süpürüldü (<i>kunisa</i>).” Eğer birine kızılırsa: süprül- “Süpürüntü nasıl atılırsa sen de git” anlamında SUB·RUK [dikkat] süprül denir. SUBRULUR SUBRULMA'K süprülūr süprülmāk. 0	
:: BALIQ 'LIK·DIN SID·RIL·DIY balıq äligdin sıdırıldı “Balık elden sıyrıldı sıdırıl- (<i>tazallaqa</i>).” Herhangi bir kaygan nesne elden kayarsa (<i>tamallaşa</i>) da böyle denir. ::	

YUVL·SIDRILDY yöl sidrildi “Yol bütün kıvrım ve bükümleriyle görüldü (<i>nuḏira¹ fī ṭ-ṭariq bi-jamī² zāwiyatihi</i>).” SIDRILUVR SIDRILMA’Q sidrilūr sidrilmāk. :: ’AR·TA’M·DIN SID·RILDY är tām̄din sidrildi “Adam duvardan (ya da başka bir yerden) kaydı (<i>tazallaqa</i>).” 0	
:: SUVW·SAWRUL·DIY sūw sawruldi “Dere kaynayarak, dalgalanarak aktı (<i>māja l-wādī bi-fawrān wa-ḡalyān</i>).” Tencerenin içindeki çorbanın taşması (<i>rufī’a</i>) ve senmesi için kaşıkla savrulduğunda (<i>rudda</i>) da böyle denir. :: TARIṬ SAW·RUL·DIY tariṭ sawruldi “Buğday savruldu (<i>ḡurriya</i>).” :: YA’Š KVZDIN SAWRUL·DIY yāš kōzdin sawruldi “Gözden yaş savruldu (<i>taraššaša</i>).” Manzume:	sawrul-

TUN KUN TURUB·YṬLAYUV
YA’ŠIM MANIK SAWRULUVR·

**tün kūn turup yiylayu
yāšim mānig sawrulūr**

V

0 “Gece ve gündüz ağlarım, gözyaşlarım gözlerimden saçıldı (*yansikibu*).” 0
SAW·RULUVR SAWRUL·MA’Q· **sawrulūr sawrilmāk.** 0

:: BIYR·NA’NK BIYR·KA’

[II. 183/232]

383

SİṬ·ZAL·DIY bīr nāḡ bīrkā siṭzaldi “Bir şey başka bir şeye zorla sığdırıldı (<i>tadaxala ... bi-kulfa</i>)” – bel ya da balta sapına çivi çakılarak sıkıştırılması ya da kayış dilinin kayış arasına sokulması gibi bir nesne bir nesneye sıkıştırıldı. SİṬ·ZALUVR SİṬ·ZALMA’Q siṭzālūr siṭzalmāk. 0	siṭzal-
:: ’AR·BUY·NIY SAT·ṬALDIY är boynin satṭaldi “Adamın boynu (veya başka bir şey) çignendi (<i>xuṭṭiyat</i>).” Bir borç karşılığıyla takas yapılırsa (<i>uqtuṣṣa</i>) yine böyle denir. SATṬALUVR·SAT·ṬALM’Q satṭālūr satṭalmāk.	satṭal-
:: YINK SİṬ(Y)ṬAL·DIY ¹ yeḡ siṭyaldi “Yenler sığandı (<i>šummira</i>).” SİṬṬALUR·SİṬ·ṬALM’Q siṭyalur siṭyalmāk.	siṭyal-
:: BALIQ SAIR·MAL·DIY baliḡ sarmaldi “Balık sudan çıkarıldı (<i>uxrija</i>) – sudan süzülür gibi.” Ve de :: TUTM’J SAIR·MAL·DIY tutmāḡ sarmaldi “Tutmāḡ sudan süzüldü (<i>ṣuffiya</i>).” Diğer şeyleri için de böyledir. SAR·MALUVR·SAR·MALM’Q sarmālūr sarmalmāk. 0	sarmal-
:: ’ANIK TUVNY BAŠINK’ SAR·MAL·DIY anig tōni bašiḡa sarmaldi “Onun elbisesi başına dolandı (<i>iltaffa</i>).” SAR·MALUVR·SAR·MALMA’Q sarmālūr sarmalmāk. “Başkası da böyledir. Bu geçişsiz bir eylemdir. 0	
:: ’URA’TUT·QURTULDIY urāyut qurtuldi “Kadın doğum yaptı (<i>waladat</i>).” :: ’AR·’AM·KA’K·TIN QURTULDIY är ämgäktin qurtuldi “Adam sıkıntıdan kurtuldu (<i>najā</i>).” Manzume:	qurtul-

’UDLK YARAṬ·KUZTIY
’UTRIY TUZAQ·’UZUTTIY

**ödläg yaray közätti
oyri tuzaq uzatti**

V

382 ¹. EY. *naḡr*.

383 ¹. T altında iki noktaya sahiptir (Y’yi gösterir)

BAK LA'R QALY BAKIN· 'AZITY
QAJSA' QALY QURTULUVR·

beglār begin azitti
qaçsa qali qurtulūr

“Zaman fırsatını bekledi, gizli ağlarını² (yer altında) kurdu, ve beylerbeyini şaşırttı (beylerbeyiyle Afrasyāb kastediliyor); o kaçarak bundan nasıl kurtulur (*yanjū*)?”⁰
QURTULUVR QURTULM'Q **qurtulūr qurtulmāq**. Aslı: QUTUL·DIY **qutuldi** [329].

:: 'ANIK QAR·TIY QARTAL·DIY anig qarti qartaldi “Onun yarası azdı (<i>nuki'at</i>).” QARTALVR QAR·TALMA'Q· qartalūr qartalmāq .	qartal-
:: 'NIK BAŞINKA' TA'Ş· QIR·JAL·DIY anig başıña tās qarçildi “Taş onun başını sıyırdı (<i>aşāba</i>) ve onun kafatasını deldi (<i>şajjaja</i>).” ³ QIR·JALVR QIRJALM'Q qirçalūr qirçalmāq .	qarçil-
:: SUVW· 'ALMA'DIN QUT·RUL·DIY sūw olmadin qutruldi “Su testiden boşaltıldı (<i>ufriya</i>).” Diğer sıvılar için de böyle denir. QUT·RULUVR QUTRULM'Q qutrulūr qutrulmāq . ⁰	qutrul-
:: ANIK BUVY·NNIY ⁴ QAD·RILDIY anig böyni qadrildi “Onun boynu büküldü (<i>iltawā</i>).” Başkası büktürürse de böyle denir- hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. QAD·RILVR QADRIL·MA'Q· qadrilūr qadrilmāq .	qadril-

[II. 185/235]

384

:: BUTDA'Y· QAW·RUL·DIY buydāy qawruldi “Buğday (veya başka bir şey) kavruldu (<i>quliyat</i>).” <i>γayn</i> ’lı bir varyant [yani qayrul-]. QAWRLUVR QAW·RULM'Q qawrulūr qawrulmāq .	qawrul- qayrul- D
:: QUBUZ· QUB·ZAL·DIY qopuz qopzaldi “Kopuz çalındı (<i>duriba</i>).” QUB·ZA'LUR QUBZAL·M'Q qopzālur qopzalmāq . <i>Šm</i> ’li bir varyant: QUB·SA'L·DIY qopsāldi . [Arapça’da] bu tarz bir değişim yaygındır, <i>kabš rabīz wa-rabīš</i> ¹ “taze etli [koç]” ifadesindeki gibi.” ⁰	qopzal- qopsal- D
:: 'TM'K 'UŞAL·DIY TAW·ŞAL·DIY ätmāk uşaldi täwşāldi “Ekmek (veya başka bir şey) ufalandı (<i>futta</i>)” 'UŞAL·DIY uşaldi kök sözcüktür [107]. TAW·ŞALUVR TAWUŞALM'K ² täwşālūr täwşālmāk .	täwşāl-
:: YIB· TAF·ŞALDIY ² yip tüwşāldi (?) “(Çok dokuma yüzünden) ip karıştı (<i>iltāta</i>).” tüwşāl- Başkası da böyledir. TUW·ŞALUVR· TUW·ŞALMA'K tüwşālūr tüwşālmāk .	tüwşāl-
:: 'UQ· QUW·ŞAL·DY oq qowşaldi “Ok bir okçu tarafından doğrultuldu (<i>turrida ... b-ṭarīda li-yatamallasa</i>).” QUWŞALUVR QUWŞALMA'Q qowşālūr qowşalmāq .	qowşāl-
:: YA'K QAR·ΓALDY yāk qaryaldi “Şeytan (veya başkası) lanetlendi (<i>lu'ina</i>).” QARΓALVR QARΓALMA'Q qaryālūr qaryalmāq . ⁰	qaryal-

². EY. *hibālaha*, *hibālatahā* okunur.

³. EY. *şahhaja*.

⁴. BUVYBY?’den değişti.

384 ¹. *ra'īz wa-ra'īs* (b’nin noktası gösterilmez)’den değişti.

². İkinci A, U’ya değişti (?).

:: 'IYŠDIYN QURQUL·DY īšdīn qorquldi “İşten korkuldu (<i>xīffa</i>).” QURQULVR qorqul- QURQULM'Q qorqulūr qorqulmāq.	
:: YV NK QIRQILDY yūñ qirqildi “Yün (koyun veya diğer hayvanların yünleri) kırıldı (<i>juzza</i>).” QIRQILVR QRQLM'Q qirqilūr qirqilmāq. 0	qirqil-
:: YT'J KAR·TILDY yīyāç kārtildi “Ağaç (veya başka bir şey) kertildi (<i>huzza</i>).” :: QUL BUY·NY KARTILDY qul boyni kārtildi “Kulun boynu kertildi (<i>dullila</i>)” – her ne kadar bu sözcük “damga vurmak” anlamındaysa da burada “horlamak” anlamında kullanılmıştır. KARTILVR KRTILM'K kārtilūr kārtilmāk. 0	kārtil-
:: TUVN KADRUL·DY tōn kādrüldi “Elbise (veya başka bir şey) giyildi (<i>lubbisa</i>).” KADRULVR· KADRUL·M'K kādrilūr kādrilmāk.	kādrül-
:: QUVY·KDRLDY qōy kādrüldi “Koyunun eti kuruldu (<i>quddat ... mim</i> <i>al-qadīd</i>).” KDRLVR KDRLM'K kādrilūr kādrilmāk.	kādrül-
:: TAW'R 'AWKA' KIKRUL·DY tawār āwkā kigrüldi “Eve (veya başka bir yere) mal sokuldu (<i>udxila</i>).” KKRULVR KKRVL M'K kigrilūr kigrilmāk.	kigrül-
Bu bölümde iki yol vardır:	G
(1) Üç harfli bir sözcükten edilgen eylem yapmak. Örnek :: YARMA'Q TARTILDIY yarmāq tartildi “Para tartıldı (<i>wuzina</i>).”	

[II. 187/237]

385

'YŠ 'URTUL·DIY **īş örtüldi** “İş karıştı (*iltabasa*).” Bu yol bu anlamda *nūn* ayrımıyla
birleşir.

(2) O basit eylemler oluşturur. Örnek :: QURTULDY **qurtuldi** “O kaçtı (*najā*).” ::
SARMALDY **sarmaldi** “(Bu şey) sarıldı (*iltaffa*).”

N

:: 'LK BARTINDY ālig bārtindi “El, (bir şeye çarpması yüzünden) başka şeyle zedelendi (<i>wata'at</i>) ve zayıfladı (<i>badā fīhā qahn wa-futūr</i>).” BARTINVR BARTINM'K bārtinūr bārtinmāk. 0	bārtin-
:: YTIA'J BURLAN·DY yīyāç bürlandı “Ağaç tomurcuklandı (<i>barhamat</i> [tanımlanmış]).” BUR·LANVR BURLANM'K bürlanūr bürlanmāk. 0	bürlän-
:: 'AR·'IL·KY BUŠ·FUN·DIY ār ālgi boşyundi “[Adamın] eli boşaldı (<i>inxala'at</i>) ve o işlerini bitirdi (<i>fatara 'an al-'amal</i>).” Ayak için de böyle denir. ¹ BUŠ·FUNVR BUŠ·FUN·M'K boşunūr boşunmāk. Bunun aslı: BUŠUN·DIY boşundi [338]. 0	boşyun-
:: SUVW BUL·FAN·DIY sūw bulyandi “Su çamurlandı (<i>takaddarat</i>).” :: KUNKUL BUL·FAN·DIY kōñül bulyandi “Bir kişinin içerisinde kirli şeyler bulunan bir şeyi yemekten içi bulanırsa (<i>zalimat aṭ-ṭabī'a min akl šay' fīhi qaḍar</i>) da böyle denir.” Biri kusarsa KUNKUL BULFANDY kōñül bulyandi denir. :: BAK 'NKAR BULFAN·DIY beg aṭar bulyandi “Emir ona kızdı (<i>yaḍība</i>)” BULFANVR bulyanūr. :: 'IYL BUL·FAN·DIY ēl bulyandi “İl, vilayet karıştı (<i>tašawwašat</i>).” BULFANM'Q bulyanmāk. 0	bulyan-

:: 'AR· 'IYŞ·QA' BAS·LAN·DIY är işqa başlandı “Adam işe sarıldı (<i>axaḍa ... fī l-‘amal wa-ḡahara amruhu</i>).” :: QUVY· TA'Γ·Q' BASLAN·DIY qōy tāyqa başlandı “Koyun dağa doğru güdüldü (<i>insāqat</i>).” :: TARIİ BAŞ·LAN·DIY tariy başlandı “Ekin başaklandı (<i>tasānbala</i>).” BAS·LAN·M'Q· başlanmāq.	başlan-
:: 'UTUNK BAΓ·LAN·DIY otuḡ baylandı “Odun bağlandı, bağ yapıldı (<i>ḡuzima</i>).” :: baylan· 'VZINK' 'UTUNK BAΓ·LAN·DIY ōziḡa otuḡ baylandı “Adam kendisi için odun topladı ve onları bağladı (<i>inḡarada bi-l-iḡtiḡāb wa-ḡazama² li-naḡsihi ḡuzmatan</i>).” BAΓ·LANUR· BAΓLAN·MA'Q· baylanūr baylanmāq. :: QUVY· BAΓ·LAN·DIY qōy baylandı “Koyun (ya da başka bir şey) bağlandı (<i>rubiḡa</i>).”	baylan-
:: TUVN· BAΓ·LAN·DIY ³ tōn boylandı “Elbise bohçalandı (<i>‘ubbiya bi-ḡ-ḡiwān</i>).” boylan- BAΓLANVR ³ BUΓLANM'Q boylanūr boylanmāq.	boylan-
:: 'AT· BUΓ·LUNDIY at boylundi “At (ya da başka bir şey) boğuldu (<i>ixtanaqa</i>).” boylun- BUΓLNVR BUΓLNM'Q boylanūr boylanmāq.	boylun-
:: BAKLANDY N'NK bāklāndi nāḡ “Nesne sağlamaştı (<i>istaḡkama</i>).” :: 'AR· 'AWINDA' BAK·LAN·DIY är āwindā bāklāndi “Adam evine kapandı (<i>taḡaḡḡana</i>) veya o hapsedildi (<i>ḡubisa</i>).” BAK·LAN·DY N'NK bāklāndi nāḡ “Nesne saklandı” – hem geçişli hem de geçişsizdir. Sonraki Oγuz	bāklān-

[II. 189/239]

386

şivesindedir. BAK·LANUVR BAK·LANMA'K bāklānūr bāklānmāk. 0	
:: 'URA'TUT BAK·LAN·DIY urāyut beglāndi “Kadın evlendi (<i>tazawwajāt</i>).” beglān- BAK·LANUVR· BAK·LANM'K beglānūr bağlānmāk. 0	beglān-
:: BUK·LUN·DIY NA'NK būklūndi nāḡ “Nesne büküldü, kıvrıldı (<i>in 'aḡafa, taḡannā</i>).” ¹ BUK·LUNUVR· BUK·LUNM'K būklūnūr būklūnmāk.	būklūn-
:: SUVW· BUK·LUN·DIY sūw böglūndi “Su havuzda toplandı (<i>istanqa 'a</i>).” böglūn- Buradan gelerek :: SUV BUK·LUN·DY sū böglūndi “Asker toplandı (<i>ijḡama 'a</i>).” denir. BUK·LNUVR BUK·LUNM'K böglūnūr böglūnmāk. 0	böglūn-
:: QUŞ· TAL·BINDY quş talpindi “Kuş kanatlarıyla çırpındı (<i>iḡḡaraba ... wa-xaḡaḡa bi-jināḡayhi</i>).” Herhangi bir şey çırpınırsa yine böyle denir. TAL·BINUVR TALBIN·M'Q talpinūr talpinmāk. 0	talpin-
:: 'AR· 'UTLINK' TARTIN·DIY är oylīḡa taltindi “Adam oğlunu özledi (<i>aḡḡaḡa 'alā</i>)” – yapılan her iyiliğin, verilen her yemeğin çocuğu için olmasını istedi. :: 'UL 'AWK' TARIİ TARTIN·DIY ol āwkā tariy tartindi “O, evine buḡday ² götürür (<i>yanḡulu</i>) gibi göründü.” Göçebeler şehirden azık (<i>imtāra</i>) götürseler yine böyle denir. TARTINUVR TARTINMA'Q tartinūr tartinmāk. 0	

². EY. *ḡuzima*.³. İlk A, sonradan U'dan değişti.386 ¹. EY. *yutannā* (u ve y'nin iki noktası sonradan yazılmış)². EY. *min, ilā?* İçin hatalı.

:: 'UL 'UVZIYNK' YA'Γ TURTUN·DIY ol ōziṅā yāy tūrtūndi “O kendi kendine yağ süründü (<i>iddihān</i>).” Yağ sürünür görünse de böyle denir. TURTUNUVR TURTNM'K tūrtūnūr tūrtūnmāk. 0	tūrtūn-
:: TABRANDIY N'NK tāprāndi nāṅ “Nesne hareket etti (<i>taḥarraka</i>).” TABRANVR TBRNM'K tāprānūr tāprānmāk. 0	tārpān-
:: 'UL 'UVZIYNK' 'AT· TUF·RAN·DIY ol ōziṅā āt toyrandi “O kendisi için et (veya başka bir şey) doğrar (<i>yaqṭa'u</i>) göründü.” TUTRANUVR TUTRANM'Q toyrānūr toyrānmāq.	toyrān-
:: 'AR· TAWRAN·DIY ār tawrandi “Adam hızlı yürür (<i>yasta'jilu fī s-sayr</i>) gibi göründü.” TAW·RANVR TAWRANMA'Q tawranūr tawranmāq. 0	tawran-
:: BAK 'NKAR TAR·SIN·DY beg aṅar tārsindi “Bey, ona kızdı (<i>yaḍība</i>).” :: BA'Š TARSIN·DIY bāš tārsindi “Onun yarası kapanmışken yeniden açıldı (<i>nukisa ... ba'da ndimāl</i>).” TAR·SINUVR TARSINM'K tārsinūr tārsinmāk. 0	tārsin-
:: 'AR· 'YŠTA· TALIM TAW·ŠIN·DIY ār iṣta tālim tāwšindi “Adam işte çok hareketliydi (<i>i'tamala ... wa-taḥarraka kaṭīran</i>).” TAW·ŠUNUVR TAWŠNM'Q tāwšinūr tāwšinmāk. 0	tāwšin-
:: 'AR· 'ŠIF TAT·ΓAN·DIY ār ašiy tatyandi “Adam yemeği tatlı buldu ve dudaklarını yaladı (<i>talaḍḍaḍa, tamaṭṭaqa</i>).” TAT·ΓANUVR TAT·ΓAN·MA'Q tatyānūr tatyānmāq. 0	tatyān-
:: 'AR· 'ULIN·DIY	

[II. 190/241]

387

TUL·ΓAN·DY ār ulindi tolyandi “Adam acıyla kıvrandı (<i>iltawā ... min waja' bihi wa-taqallaba min janb ilā janb</i>).” :: 'AR· 'UVZIY TUL·ΓAN·DIY ār ōzi tolyandi “Adama kuma geldi (<i>axaḍa r-rajula l-ḥayḍa wa-z-zaḥīr</i>).” :: 'UL 'UVZINK' YUVNK TUL·ΓANDY ol ōziṅā yūṅ tolyandi “O kendisi için yünü doladı (<i>'ammata ... 'amīta</i>).” TULΓANVR TULΓANM'Q tolyānūr tolyānmāq. 0	tolyān-
:: 'UL MN·DIN TURQIN·DY ol mindin turqindi “O benden utanarak yapmak istediği işte çalışmaktan sıkıldı (<i>istaḥyā</i>).” TRQINUVR TURQINMA'Q turqinūr qurqinmāq. 0	turqin-
:: JIΓ·RIY TAZKIN·DUIY çiyri tāzgindi “Çıkrık (veya başka bir şey) döndü (<i>dārat</i>).” :: 'UL YYRIK TAZKIN·DY ol yērig tāzgindi “O yerin çevresinde dolaştı (<i>tāfa</i>).” Bir yeri dolaşan herkes için de böyle denir. TAZKINVR TAZKINM'K tāzginūr tāzginmāk.	tāzgin-
:: 'UL 'ANKAR BULΓAN·DY TAL·KAN·DIY ol aṅar bulyandi tālgāndi “O, ona kızdı, sinirlendi (<i>yaḍība, ḥarida</i>).” Siz sadece: TAL·KAN·DY tālgāndi 'yi kullanamazsınız, BUL·ΓAN·DIY bulyandi ile birlikte kullanabilirsiniz. TAL·KANUVR TAL·KANM'K tālgānūr tālgānmāk. 0	tālgān-
:: TA'M TUBLUN·DY tām toplundi “Duvar (veya başka bir şey) delindi (<i>tataqqaba</i>).” ¹ TUBLUNVR TUBLANM'Q toplunūr toplunmāq. 0	toplun-

:: YTA'J TUPLAN·DY yiṣāḥ tüplāndi “Ağaç köklendi (<i>ta'aṣṣala</i>).” ² :: 'AR·TUBLAN·DIY ār tüplāndi “Adam zengin oldu (<i>tamawwala</i>).” Herhangi bir şey kökleşirse yine böyle denir. ² TUBLANVR TUBLANM'K tüplānūr tüplānmāk . 0	tüplān-
:: 'AR·'IYŠ·TIN TID·LINDY ār ištīn tiḍlinḍi “Adam işten (veya başka bir şeyden) kaçındı (<i>imtana'a</i>).” Konuşurken duraklanırsa (<i>tawaqqafa</i>) da böyle denir. TID·LINVR TIDLINM'Q tiḍlinūr tiḍlinmāk . 0	tiḍlin-
:: 'ALKIN·TUŠLAN·DY elgin tüšlāndi “Konuk yatıp sonra gitmek üzere indi (<i>ta'arrasa ... wa-nazala li-yuqayyila tumma yanhaḍa</i>).” TUŠLANVR TUŠLANM'K tüšlānūr tüšlānmāk . 0	tüšlān-
:: 'AT·TAR·LAN·DY at tārlāndi “At (veya başka bir şey) terledi (<i>'ariqa</i>).” TARLANVR TARLANM'K tārlānūr tārlānmāk .	tārlān-
:: TURLUN·DIY NA'NK türlündi nāḡ “Nesne büküldü veya dürüldü (<i>inṭawā, inzawā</i>).” TUR·LUNVR TURLUNM'K türlünūr türlünmāk . Manzume:	türlün-

'IDIM·NY 'UKAR·MAN
BLIKNY YUKAR·MAN
KUNKUL·NY TUKAR·MAN
'AR·DAM 'UVZA' TUR·LUNVR

iḍimni ögärmān
biligni bögärmān
köḡülñi tügärmān
ārdām ūzā türlünūr

V

“Tanrıyı överim, bilgi toplarım [harf. akıl] (onun izniyle), gönlümü bağlarım; (gönlüm) erdem ile dürülür (*yanṭawī*).” 0

:: TUZLUN·DY YZR· tüzlündi yēr “Yer (veya başka bir şey) düzlendi (<i>suwwiyat</i>).”	tüzlün-

[II. 192/243]

388

TUZUL·DIY tüzüldi [332]'nün bir varyantı. Ve de :: 'IYŠ·TUZLN·DY iš tüzlündi “İş (veya başka bir şey) düzeldi (<i>istaqāma</i>).” TUZLUNVR TUZLUNM'K tüzlünūr tüzlünmāk .	D
:: 'AT·TUZLAN·DIY āt tuzlandi “Et (veya başka bir şey) tuzlandı (<i>tamallaḥa</i>).” TUZLANUVR·TUZLAM'Q tuzlanūr tuzlanmāk . 0	tuzlan-
:: YINJUV TIZLIN·DY yinḡu tizlinḍi “İnciler (veya başka bir şey) dizildi (<i>intaḡama</i>).” TIZLINUVR TIZLINM'K tizlünūr tizlinmāk .	tizlin-
:: BIYR·NA'NK BIYR·K' TUŠ·LAN·DIY bīr nāḡ bīrkā tušlandi “Bir nesne bir başka nesneyle karşı karşıya geldi (<i>tawajjaha, kāna bi-izā'ihī</i>).” ¹ TUŠLANUVR TUŠLANM'Q tušlanūr tušlanmāk .	tušlan-
:: 'UFLA'N TIŠLAN·DIY oylān tišlāndi “Bebek diş çıkardı (<i>xarajay asnān aṣ-ṣabī</i>).” :: 'UR·TA'Q TIŠ·LANDY oryāq tišlāndi “Orağın dişleri bilendi (<i>ḥuddidat asnān al-minjal</i>).” TIŠ·LANVR TIŠLANM'K tišlānūr tišlānmāk . 0	tišlān-

². EY. *ta'jjala*.

:: SUVW BUTZDA' TUK·LUN·DY sūw boıuzda tūglūndi “Su boıazda durdu ve adamın boıazına su kaçtı (<i>in‘aqada</i>).” :: YIB· TUK·LUNDIY yīp tūglūndi “İp (veya başka bir şey) düğümlendi (<i>in‘aqada</i>).” TUKLNVR TKLNM'K tūglūnūr tūglūnmāk.	tūglūn-
:: SUVW TUK·LUN·DIY sūw tōklūndi “Su döküldü (<i>inşabba, sukiba</i>).” TUKLUNVR TUKLUNMA'K tōklūnūr tōklūnmāk.	tōklūn-
:: YİTA'J· TIK·LIN·DY yīāç tiklindi “Ağaç (veya başka bir şey) dikildi (<i>intaşaba</i>).” TIKLINUVR TIKLNM'K tiklinūr tiklinmāk. 0	tiklin-
:: 'AR· 'UVZIY JIAR·LAN·DIY ār ōzi çārlāndi “Adam hastalandı (<i>i'talla</i>) ve onun hastalığı ağırlaştı (<i>taqula</i>).” JIR·LANVR JIR·LANM'K çārlānūr çārlānmāk. “Buradan gelerek :: 'ANIK KUVZY JAR·LAN·DIY anig kōzi çārlāndi “Onun gözleri ağrıdı (<i>ramadat</i>).” denir.	çārlān-
:: 'UL· 'NDIN NA'NK JUR·LAN·DIY ol andin nāñ çūrlāndi “O, ondan bir fayda sağladı (<i>jarra ... manfa'a</i>).” JUR·LANUVR JURLANM'K çūrlānūr çūrlānmāk.	çūrlān-
:: 'UVT· JUF·LAN·DIY ōt çoylandi “Ateş kızdı (<i>iltahabat</i>).” Güneşin ışıkları yere düştüğü (<i>waqa'a luhāb</i>) ² zaman da böyle denir. JUVFLANVR JUVFLNM'Q çōylanūr çōylanmāq. 0	çoylan-
:: SUV QAMF JUF·LANDY sū qamuy çuylandi “Bütün askerler toplandı (<i>jā'a ... biqađđihi wa-qađđihi</i>).” Akıp gelen (<i>ta'allaba</i>) her şey için de böyle denir. JUF·LANVR JUF·LANM'Q çuylanūr çuylanmāq.	çuylan-
:: 'AT· JAFLANDY [dikkat] āt çawlandi “Et yarı pişti (<i>talahwaja</i>).” :: 'AR· JAWLAN·DIY ār çawlandi “Adam meşhur oldu (<i>şāra li-r-rajul şīt</i>).” JAWLANVR JAWLANM'Q çawlanūr çawlanmāq. 0	çawlan-
:: 'AT· YT'J· QA'	

[II. 194/245]

389

SUR·TUN·DIY at yīāçqa sūrtūndi “At ağaca (veya başka bir şeye) sūrtūndü (<i>ihlakka</i>).” :: 'AR· 'UZINK' YA'Γ SURTIN·DIY ār ōziñā yāy sūrtūndi “Adam kendi kendini yağladı (<i>tadhīm</i>).” Yağ sürünür görünse de böyle denir. SURTUNVR SURTUNM'K sūrtūnūr sūrtūnmāk. 0	sūrtūn-
:: 'AR· SIT·ΓANDY ār sityandi “Adam çalışmaya koyuldu (<i>taşammara</i>).” Elbiseyi sııarsa (<i>şammara</i>) da böyle denir - bu eylem hem geçişli hem de geçişsizdir. SITΓANVR SITΓANM'Q sityanūr sityanmāq.	sityan-
:: 'AR· TVNIN· SILKIN·DY ār tōnin silkindi “Adam kendi elbisesini silkti (<i>nağ</i>).” :: 'AR· SILKIN·DY ār silkindi “Adamın tüyleri ürperdi (<i>iqşa'arra jild al-insān</i>).” :: TAWY SILKIN·DY tewe silkindi “Deve silkindi (<i>intaşaba</i>).” Atasözü: TWY SILKIN·SA' 'ASA'K K' YUVK JQ'R tewe silkinsā āšākkā yūk çiqār “Deve silkinse eşeğe yük çıkar.” Bu söz büyük bir şeyi alıp ufak şeyi bırakması istenen kişiye öğüt olsun diye söylenir. SLKINUVR SILKINM'K silkūnūr silkinmāk. 0	silkin-
:: 'AR· SAJ·LAN·DIY ār saçlandi “Adamın saçları büyüdü (<i>nabata şa'r</i>).” SAJLANVR SAJLANM'Q saçlanūr saçlanmāq. 0	saçlan-

². EY. *lu'āb*.

:: QLYJ QYN·DIN SUJ·LUN·DY qilīç qīndin suçlundi “Kılıç kınından sıyrıldı (<i>insalla</i>).” Herhangi bir şey yerinden çekilip çıkarılırsa (<i>insalla</i>) da böyle denir. SUJLANVR SUJLANM’Q suçlunūr suçlanmāq.	suçlun-
:: ’AR· SUW·LUQ· SAR·LAN·DIY ār suwluq sarlandi “Adam sarık sarındı (<i>ta‘ammama</i>).” :: ’AR· YURK’N·JUV SARLANDY ār yörgānçü sarlandi “Adam yorgana sarındı (<i>talaffafa ... bi-l-lifāfa</i>).” :: YB· YT’J· Q’ SAR·LAN·DIY yip yiṯāçça sarlandi “İp ağaca sarıldı (<i>iltaffa</i>).” Hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. SARLNVR SARLNM’Q sarlanūr sarlanmāq.	sarlan-
:: ’AR· ’YŞ·Q’ SRLAN·DY ār īšqa sarlandi (?) “Adam işine hazırlandı (<i>ista‘adda</i>).”	
:: ’AYA’Q· SIR·LANDY ayāq sirlandi “Kap üzerine nakış vurmak için sırlandı (<i>luṯixat ... bi-luzūjāt li-yunqaša ‘alayhā</i>).” SIR·LANVR SIRLNM’Q sirlanur sirlanmaq. 0	sirlan-
:: ’UL SUVZIK MANK’ SUZLAN·DIY ol sōzin maṯa sōzlāndi “O benimle konuştu, sözünü bana söyledi (<i>takallama wa-aḫhara lība ‘ḍkalāmihi</i>).” SUZLANUVR SUVZLANM’K sōzlānūr sōzlānmāk.	sōzlān-
SUVW SUZLUN·DIY sūw sūzlūndi “Su (veya başka bir şey) süzüldü (<i>ṣafā</i>).” SUZLNVR SUZLNM’K sūzlūnūr sūzlūnmāk.	sūzlūn-
:: ’AT· SAŞ·LIN·DIY at sāšlindi “At bağıını çözdü ve serbest kaldı (<i>inṯaqala ... min waṯāq</i>).” SŠLNVR SŠLNM’K sāšlinūr sāšlinmāk.	sāšlin-

[II. 197/249]

391

:: SUW·LAN·DIY NA’NK suwlandi nāṯ “Nesne sulandı (<i>raṯuba, kaṯura ma</i>)” – bu meyvenin suyunun çokluğundan yumuşaması ve yarada sarı su ortaya çıkarak sölpülmesi gibi. SUW·LANVR SUWLANM’Q suwlanūr suwlanmāq. :: ’ANIK KUVZIY SUW·LAN·DIY anig kōzi suwlanur “Onun gözleri yaşlandı (<i>sāla dam</i>).” 0	suwlan-
:: ’UL MIN·DIN SAQ·LAN·DIY ol mindin saqlandi “O, benden çekindi, saklandı (<i>ḥaḍīra, tawaqqā</i>).” SAQ·LANVR SAQ·LANM’Q saqlanūr saqlanmāq. 0	saqlan-
:: ’NIK ’ADA’QIY ’UVT·KA’ SUQ·LUN·DIY anig aḍāqi ūtkā suqlundi “Ayağı çukurun içine kaçtı (<i>daxalat ... fī</i>).” Herhangi bir şey başka bir şeye girer ve yerleşirse (<i>istaḥkama</i>) de böyle denir. SUQ·LUNUVR SUQ·LUNMA’Q suqlunur suqlunmaq. 0	suqlun-
:: ’AT· SUK·LUN·DY āt söglūndi “Adam et kebab edildi (<i>inṣawā</i>).” :: ’UL ’UZINKA’ ’AT· SUK·LUN·DIY ol öziṯā āt söglūndi “O kendi kendine kendisi için eti kebab etti (<i>tašwiya</i>).” SUK·LUNVR SUK·LNM’K söglūnūr söglūnmāk.	söglūn-
:: ’UL BUV ’IYŞ·QA’ ŠAT·LAN·DIY ol bu īšqa šatlandi “O bu işi yapma konusunda cesaret gösterdi. (<i>ijṯara’a</i>)” ¹ Çigil şivesi. ŠAT·LANVR ŠAT·LANM’Q šatlanūr šatlanmāq.	šatlan- D
:: ’AR· QARTIN QAR·TAN·DIY ār qartin qartandi “Adam yarasını iyileştirdi (<i>dāwā</i>).” Ve “haddini aşma (<i>dāwi wa-‘ālīj</i>)!” yerine ’UVZ· QARTINK QARTAN· ōz qartiṯ qartan “kendi yararı iyileştir!” diyebilirsiniz. QAR·TANUVR· QARTAN·MA’Q qartanūr qartanmāq.	qartan-

:: KUNK· QURTAN·DIY kün qurtandi “Cariye (veya başkası) bit veya benzer şeylerden kaşındı (<i>iḥtakkat ... min al-qaml</i>).” Bunun aslı koyunlar arasına kurt aramaktır (<i>ṭalab addūd</i>). QURTANUVR QURTANM’Q qurtanūr qurtanmāq. 0	qurtan-
:: ’AR· ’UTLINK’ QWDUN·DY ār oyliḡa qawdindi “Adam oğlun şefkat gösterdi (<i>aşfaqa</i>), fenalıkların ondan defolmasını diledi (<i>iḥtāla li daf‘ al-maḥāḍir</i>)” ² QAWDINUVR QAW·DIN·MA’Q· qawdinur qawdinmāq. 0	qawdin-
:: KULA’R· ’AR· QAT·RUN·DIY külārār qatrundi “Gülen adam gülmesini kesti (<i>imtana’a</i>).” Aslı bir işte kısa süre (<i>ḥirān</i>) ³ durmaktır. Buradan gelerek :: ’UL MANK’ YARMA’Q· BIYRUR· ’AR·KA’N· QAT·RUN·DIY ol maḡa yarmāq berür ārkān qatrundi “O bana para (veya başka bir şey) verirken vazgeçti, çekindi, kaçındı (<i>ḥarina wa-mtana’a ‘anhu</i>).” QAT·RUNUVR QATRUM’Q qatrunūr qatrnmāq. 0	qatrund-
:: BAK ’NK’R· QAD·RAN·DIY beg aḡār qaḍrandi	qaḍran-

[II. 197/249]

391

“Emir ona kızdı ve huyu ve işi sertleşti (<i>ḥarida ‘alayhi, ‘asura xulquhu wa-fi’luhu¹ ma’ahu</i>).” QAD·RANUVR· QAD·RAN·MA’Q· qadranūr qadranmāq.	
:: ’AR QUVIRIN ² QUR·ŞAN·DIY ār qūrīn qurşandi “Adam kendi kendine kuşağını kuşandı (<i>tanaṭṭaqa</i>).” QUR·ŞANUVR QUR·ŞAN·MA’Q· qurşanūr qurşanmāq. 0	qurşan-
:: ’AR· ’UVZIN QAR·ΓAN·DIY ār ōzīn qaryandi “Adam (pişmanlık yüzünden) kendine lanet etti (<i>la’ana</i>).” QAR·ΓANUVR· QAR·ΓAN·M’Q· qaryanūr qaryanmāq.	qaryan-
:: ’AR· TAVA’R· QAZ·ΓAN·DIY ār tavār qazyandi “Adam mal kazandı (<i>kasaba</i>).” QAZ·ΓANUVR QAZ·ΓAN·MA’Q· qazyānūr qazyānmāq.	qazyān-

Manzume:

BAQ·MA’S· BUDUN SAWK· SUZ
YUD·QY YUDY [dikkat] SARAN·QA
QAZΓAN ’ULIJ TUZUN·LK
QALSUN JAWINK YARIN·QA’

baqmas bodun säwüksüz V
burqi yüzi saranqa
qazyān oliç tüzünlük
qalsun çawıḡ yarinqa

Oğluna öğüt vererek diyor ki: “İnsanlar yüzü ekşi, sıkı⁴ kişiye iyi³ bakmazlar; oğlum (bu yüzden) yumuşak huylu ol ki adın, sanın yarına kalsın.” 0

². EY. *muḥadır*.

³. EY. *ḥarrān*. Sözlükler *haruna*’nın mastarı olarak *ḥirān* ve *ḥurān*’ı verirler (*ḥarina*’yı vermezler).

391 ¹. EY. *ḡalqihi wa-fi’lahu*.

². V sonradan eklenmiştir.

³. EY. *ylt’t, yaltafitu* okunur.

⁴. EY. *bayiḡ, bayiḡ* okunur.

:: 'AR·TAW'RIN QIS·ΓAN·DIY är tawārin qisıyandi “[Adam] malını harcamaktan (veya başka işlerden) çekindi (<i>taḍayyaqa bi-infāq</i>).” QIS·ΓANUVR QIS·ΓAN·M'Q qisıyanūr qisıyanmāq .	qisıyan-
:: 'UL YANJI-Q ⁵ 'IJ-RA' YAR·MA'Q· QAR·WAN·DIY ol yançuq içrā yarmāq qarwandi “O cüzdanı içinden para aradı (<i>ṭalaba</i>).” Herhangi biri başka bir şeyi ararsa (<i>arja 'a wa- 'ayyata⁶ fī ṭalab šay</i>) yine böyle denir. QAR·WANUVR QAR·WAN·M'Q· qarwanūr qarwanmāq .	qarwan-
:: 'AR· 'IYŞ·DIN QURQUIN·DY är işdin qorqindi “Adam korku hissetti, ama onu hissettirmedir (<i>aḥassa ... l-xawt wa-aḍmara fī nafsihi</i>).” QUR·QUNUVR QURQUIN·M'Q qorqinūr qorqinmāq .	qorqin-
:: 'AR·TAWA'RINK' QUR·LAN·DIY är tawāriṇa qorlandi “Adam malını kaybetmekten acı duydu (<i>taḥassara ... 'alā fawt</i>), bunu kayıp (<i>xusrān</i>) olarak gördü.” QURLANUVR QURLAN·M'QA qorlanūr qorlanmāq . Aslı: <i>vāv</i> ile [495 qōr] QUVR·LAN·DIY qōrlandi	qorlan-
:: YUT·RUT· QUR·LAN·DIY yoyrut qorlandi “Yoğurt katılaştı (<i>ṭalaṣa</i>).”	qorlan-
:: YIYR· QIR·LAN·DIY yer qirlandi “Yer kıraçlaştı (<i>'aram wa-axādīd</i>).” QIR·LANUVR QIRLAN·MA'Q· qirlanūr qirlanmāq .	qirlan-
:: UL BUV 'ATİF QIZ·LAN·DIY ol bu atiy qizlandi “O bu atı (veya başka bir şeyi) pahalı buldu (<i>ṭālā</i>).” :: 'UL 'ANY QIZ·LAN·DIY ol ani qizlandi “O, onu evlat edindi (<i>tabannāḥā ay ittaxaḍāḥā bintan</i>).” QIZ·LANUVR QIZ·LAN·M'Q qizlanūr qizlanmāq .	qizlan-
:: YIYR· QAZ·LIN·DIY yēr qazlindi “Yer kazıldı ve yerde çukurlar açıldı (<i>inxazaqat ... wa-šāra fihā ḥufar</i>).” QAZ·LINUVR· QAZ·LIN·MA'Q· qazlinūr qazlinmāq .	qazlin-

[II. 199/251]

392

:: QIS·LIN·DIY NA'NK· qislindi nāṇ “Nesne iki şey arasında sıkıştı (<i>taḍayyaqa, inḍayaṭa</i>)” – eşikle kap veya üzengi ile kayış ırasına sıkışan ayak gibi. QIS·LINUVR QIS·LIN·MA'Q qislinūr qislunmāq .	qislin-
:: 'YKY NA'NK QUŞ·LUN·DIY ēki nāṇ qoşlindi “İki şey birbirine eklendi (<i>qurina bayn aš-šay 'ayn</i>).” – bu geçişsiz bir eylemdir – iki koyunun yan yana başları aynı seviyede gitmesi (<i>yuqārinu</i>) ya da iki yarışçının atlarını yan yana getirip (<i>qaranā</i>) aynı hizada koşturmaları gibi. QUŞ·LUNUVR QUŞLNMA'Q qoşlanūr qoşlunmāq .	qoşlin-
:: 'AR· 'UZINK' 'AT· QUŞ·LAN·DIY är öziṇā at qoşlandi “Adam kendisi için yedek at koştı [498 qōš at] (<i>janība</i>).” QUŞLANUVR QUŞLNM'Q qoşlanūr qoşlanmāq .	qoşlan-
:: 'AT· QAQ·LAN·DIY ät qaqlandi “Et kurutuldu (<i>taqaddada</i>).” :: SUVW· QAQ·LAN·DIY sūw qaqlandi “Dağlardaki çukurlarda havuzlar gibi su toplandı (<i>istanqa 'a ... wa-šāra yudrānan fī l-aqlāt</i>).” QAQ·LANVR QAQLANM'Q qaqlanūr qaqlanmāq .	qaqlan-

⁵. U'dan değişti (yani *ḍamma*'dan *sukūn*)⁶. EY. *yayyaba*, *b*, *ṭ*'den değişti.

:: TAWY KAW·ŞAN·DIY tewe kăwşāndi “Deve (veya başka bir şey) geviş getirdi kăwşān- (<i>ijtarra</i>).” KAWŞANUVR KAWŞANMA’K kăwşānūr kăwşānmāk.	
:: ’AR· KUK·JAN·DIY ār küçlāndi “Adam (veya başka bir biri) kuvvetlendi küçlān- (<i>qawiya</i>).” KUJLANVR KUJLANM’K küçlānūr küçlānmāk. 0	
:: KUVK KUR·LAN·DIY kōk kürlāndi “Gök gürledi (<i>axada s-samā’ jalab</i>).” ¹ kürlān-	
:: TUVN KIRLANDIY tōn kirlāndi “Elbise (veya başka bir şey) kirlendi (<i>darana</i>).” kirlān- KIR·LANVR KIR·LANM’K kirlānūr kirlānmāk.	
:: KUVZ KIR·LANDY kōz kirlāndi “Göz kirlendi (<i>yamişat</i>).” ²	
:: ’UQ· KAZ·LANDIY oq kăzlāndi “Ok gezlendi (<i>fuwwiqa</i>).” :: ’ŞIJ kăzlān- KAZLAN·DIY eşiç kăzlāndi “Yemeğin dibi (<i>qurara</i>) tencerenin dibine yapıştı.” KAZ·LANUVR KZLANM’K kăzlānūr kăzlānmāk. 0	
:: ’UL TAWA’RIN KIZLANDY ol tawārin kizlāndi “O malını saklar (<i>yaktumu</i>) kizlān- göründü; kendi kendine malını saklarsa da böyle denir. KIZLANVR KZLANM’K kizlānūr kizlānmāk.	
:: KAS·LIN·DY NA’NK· kāslindi nāḡ “O şey kesildi (<i>inqaṭa’a</i>).” KAS·LINUVR kāslin- KAS·LIN·M’K kāslinūr kāslinmāk. 0	
:: ’ADAR· KUK·LAN·DIY ādār köklāndi “Eğerin kaburga tahtaları bağlandı köklān- (<i>şuddat bi-rabṭ as-sarj</i>).” :: ’AR· KUK·LAN·DY ār köklāndi “Adam asalet sahibi oldu, veya zengin oldu (<i>ta’attala, ḡaniya</i>).” KUK·LANUVR KUKLANM’K küglānūr küglānmāk.	
:: YUVZIY ’ANIK KUK·LAN·DIY yūzi anig küglāndi “Onun yüzünde keklik küglān- çilleri (<i>kulfa</i>) çıktı.” :: ’AR· KUK·LANDY ār küglāndi “Adam şarkı söyledi (<i>ḡannā</i>).” ³ KUKLANVR KUKLANM’K küglānūr küglānmāk.	

[II. 201/253]

393

Aslı: KUVK·LAN·DY kūglāndi.	
:: ’AT· KAM·LAN·DIY āt kāmlāndi “At (veya başkası, ama onun asıl anlamı kāmlān- atları kasteder) hastalandı (<i>dā’a</i>).” KAM·LANVR KAM·LANM’K kāmlānūr kāmlānmāk. 0	
Bu bölüm dört yola ayrılır.	G
(1) Adı verilen şeyin sahibi olmak (<i>şāra şāḡib</i>) anlamında. Örnek :: ’URA’TUT BAK·LAN·DIY urāyut beglāndi “Kadın koca sahibi oldu.” :: ’AR· ’ANIY QIZ·LAN·DIY ār anig kizlāndi “Adam onu kız evlat edindi.”	
(2) İki harfli adlardan eylem yapmak. Örnek :: ’AR· ’AT·LAN·DIY ār atlāndi “Adam ata bindi.” :: ’AT· TAR·LAN·DIY āt tārlāndi “At (ya da başka bir şey) terledi.”	
(3) İş yapanın başkasından yardım almadan işi kendi üzerine alması anlamında (<i>tawallā iqāma dālika l-fi’l bi-nafsihi</i>). Örnek :: ’AR· ’UVZINKA’ YMIŞ ’AW·DIN·DIY	

392 ¹. EY. *axadat ... jalb.*². EY. *yamaḡat.*³. *ḡaniya*’ya değişti.

är öziņa yemiš äwdindi “Adam meyveyi kendi tuttu.” :: ’UL ’VZINKA’ ’AT·SUKUL·NDY ol öziņa ät söglündi “O eti yalnız başına kebab yaptı ve başkasından yardım almadı.” Ünlüyle biten ad ve eylemler (<i>min dawāt al-arba’a</i>) bu bölümde sahih olur (<i>qad yajrī... majrā š-ṣaḥīḥ</i>), çünkü illetli harf okumayı sertleştirmek (<i>ṣalāba</i>) için düşmüştür. Örnek :: ’AR·QAR·TIN·QARTAN·DIY är qartin qartindi “Adam yarasını kendi iyileştirdi” – bu geçişsiz bir eylem gibidir; aslı: QARTA’DIY qartādi. :: ’AR·KUK·LANDIY är kügländi “Adam bir şarkı söyledi” – aslı: KUVK·LA’DIY küglādi. :: QUVR·QURŠAN·DIY qūr quršandi “O kemer taktı” – aslı: QUVR·ŠA’DIY qūršādi. (4)Yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşımadan basit eylem yapmak. Örnek :: TAWAY KAW·ŠAN·DIY tewe kăwšāndi “Deve geviş getirdi.” ’AR·TURQUN·DIY är turqundi “Adam bu işi üstlenmekten kaçındı.” JIF·RIY TAZKIN·DIY çiyri tăzgindi “Çıkrık (ya da başka bir şey) döndü.”

[II. 202/255]

394

Kural. Bu bölümün emiri dört ünsüzlüdür. Örnek :: MANIY TUD·FUR· māni toḍyur “Beni doyur!” :: ’AT·SUW·ΓA’R· at suẉyar “Atı sula!” :: MANIY ’UD·FUR māni oḍyur “Beni uyandır!” <i>rā</i>’lı bölümde eylemleri çift geçişli yapmak için <i>rā</i>’dan sonra <i>tā</i> eklenir ve bu <i>dāl</i>’la benzeşir ve de çift <i>tā</i> ortaya çıkar. Örnek :: ’UL ’ATIN SUWΓAR·TY ol atin suẉyartti “O atını sulattı” –burada bir iki harekesiz ünsüz bir araya getirilmiştir (<i>jam’a bayn as-sākinayn</i>). :: MAN ’ANY TUD·FURTUM “Ben onu doyurttum.” Bunu iyi anla! Sıfat fiil Türkler için: SUWΓAR·ΓUVJIY TUD·FUR·ΓVJY suẉyaryūçi, toḍyuryūçi; Oğuzlar için: TUD·FUR·DAJY SUWTRDAJY toḍyurdaçi, suẉyurdaçi. D İşin devam ettiğini ifade eden sıfat fiil: ’UD·FUR·ΓA’N· TUD·FUR·ΓA’N oḍyuryān, toḍyuryān qāf, γayn veya <i>išbā</i>’lı sözcüklerde; ve <i>kāf</i>’lı sözcüklerde: KUL·SIRKA’N ’R· kūlsirgān är “Her zaman gülümseyen (<i>mubsam</i>) bir adam.” 0 Ve bir deve için :: KAWŠANKA’N· TAWAY kăwšāngān tewe “Her zaman geviş getiren bir deve.” 0 Sıfat fii bir işin yapılması gerektiğini veya yapmaya niyet ve isteği de bildirir. Örnek :: ’UL ’ANIY TUD·FURΓULUQ ’AR·DIY ol ani toḍyuryuluq ārdi “O, onu doyurmalıydı.” Sıfat eylem bir işi yapmaya niyet ve isteği de bildirir. Örnek :: ’L ’AT·SUW·ΓARIF·SAQ ’AR·DIY ol at suẉyariysāq ārdi “O atı sulamak istedi veya niyet etti.” :: ’UL ’ANY SUW·DIN· KJRUS·SA’K ’AR·DIY ol ani suwdin kăçrūsāk ārdi “O, onu sudan geçirmek için yardım etme isteğinde ve niyetindeydi.” Buna karşılık bu ayrımda bu çeşit az kullanılır. Sıfat fiil bir işi yapma düşüncesinde

[II. 202/255]

394

olmayı ve işliyor olmayı ifade eder (? <i>fi’l qad amḏāhu</i>). Örnek :: ’UL ’AT SUWΓARIF·LIY ’AR·DIY ol at suẉyariyli ārdi “O, atı suluyordu (<i>kāna sāqīyan</i>).” :: ’UL ’ANIY TUD·FURΓ·LY ’UL ol ani toḍyuryyli ol “O, onu besliyordu (<i>mušabbi</i>).” Kökün son harfi bu durumda harekelidir. Geçmiş zaman ortacı: ’UD·FUR·MIS· ’UL [dikkat] oḍyurmiš är “Uyarılmış adam.” TUD·FUR·MIS toḍyurmiš “Doyurulmuş adam (<i>mušabba</i>).” O yukarıda da gösterildiği gibi [297] tek yolda oluşur.

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci ve dördüncü harfi harekeli *fa'al'aldī* kalıbı

Ş

:: 'ANIK BIRLA' SALIM·LAŞ·DIY anig birlä salimlaşdi “O, onunla çarpıştı ve ona saldırdı (<i>jādala, mārā</i>).” SALIM·LAŞUVR SALIM·LAŞM'Q salimlaşūr salimlaşmāq.	salimlaş-
:: 'ULA'R 'IKY QUNUQ·LAŞ·DIY olār ekki qonuqlaşdi “Onların ikisi birbirlerini konuk olarak aldılar (<i>aḏāfa</i>).” QUNUQLAŞUVR QUNUQ·LAŞM'Q qonuqlaşūr qonuqlaşmāq.	qonuqlaş-
Bunların ilki hariç, bu çeşit eylem köklerinden yapılmaz (? <i>lā yūjahū li-hāda n-naw' min şamīm al-af'āl yayr al-awwal</i>). 0 Ama, üç harfli adlardan eylem türetebilirsiniz. O yarışta ödül koymak anlamına gelir. Örnek :: 'ANIG BRLA' 'UY·N'DIY YARIQ·LAŞUV anig birlä oynādi yariqlašu “O, onunla zırhı ödül koyarak oyun oynadı (<i>ja'ala l-xaṭar jawšanān</i>).” Veya yarış anlamına da gelir. Örnek :: 'ULA'R 'IKY QUNUQ·LAŞ·DIY olār ekki qonuqlaşdi “Onların ikisi konukseverlikte yarıştı (<i>tabārayā fī ḏ-ḏiyāfa 'alā wajh al-mujārāt</i>).”¹ İster üç harfli, ister dört harfli isterse de beş harfli olsun, istediğiniz addan bu kurala göre eylem türetebilirsiniz.	G

N

:: 'UL 'AWKA' BARIM·SIN·DIY ol āwkā barimsindi “O eve gidiyor (<i>yaḏhabu</i>) göründü, ama gitmedi.” BARIM·SINUVR BARIM·SINM'Q barimsinūr barimsinmāq.	barimsin-
:: 'UL TARIṬ TARIM·SIN·DIY ol tariṭ tarimsindi “O bahçeye ekin eker (<i>yazra'u</i>) göründü, ama ekmedi.” TARIM·SINVR TARIM·SINM'Q tarimsinūr tarimsinmāq.	tarimsin-
:: 'UL BARUV KALIM·SIN·DY ol bārū kälimsindi “O bize doğru geliyor (<i>annahu naḥwanā</i>) göründü.” KALIM·SINDY [dikkat] KALIM·SIN·MA'K kälimsinūr kälimsinmāk.	kälimsin-

[II. 205/259]

396

:: 'AR· KULUM·SIN·DIY ār külümsindi “Adam (ya da başka biri) gülüyor göründü ve gülümsedi (<i>taḏāḥaka</i>).”¹ KULUMSINVR KULUM·SINMA'K külimsinūr külimsinmāk. 0	külümsin-
Bu eylemlerin kökü iki harflidir ve ona <i>mīm</i>, <i>sīm</i> ve <i>nūn</i> eklenerek beş harfli yapılır. Bu harfler üç aynı anlamada üç, dört ve beş harflilere eklenebilir. O Arapça <i>tafā'ul</i> kalıbına	G

395 ¹. EY. *mujāzāt*.

396 ¹. EY. *ḏāḥaka*.

benzer, [şu ifadedeki gibi] “[Adam] ondan habersiz göründü, hâlbuki haberi vardı.” anlamında *tayāfala r-rajul*, “O güler gibi göründü, ama gülmedi.” anlamında *taḍāḥaka*.

Bu anlam istendiğinde, kural şudur; kökün son harfini *faṭḥ* (A) ise *faṭḥ*, *ḍamm* ise *ḍamm*, *kasr* ise *kasr* ile harekelemektir. Örnek. *Faṭḥ* :: ’UL ’ANDIN NA’NK TILAM·SIN·DIY **ol andin nāḡ tilāmsindi** “O ondan bir şey ister göründü.” :: ’UL BIJA’K·BILAM·SIN·DIY **ol biḡāk bilāmsindi** “Aslında bilemediği halde bıçağı bilir göründü.” Bunların emiri: TIYLA’ **tīlā** “Dile!” BIYLA’ **bīlā** “Bile!” *lām* emirde, *faṭḥ*’a sahiptir be böyle kalır.” 0

Ḍamm :: ’UL MANK’ TALIM·KULUM·SINDY **ol maḡa tālim külimsindi** “O çok güler göründü.” :: ’UL YUQA’RUV TURM·SINDIY **ol yoḡāru turumsindi** “O aslında ayakta durmadığı halde duruyor göründü.” Bunların emiri :: KUL·**kül** “Gül!” TUR·**tur** “Dur!” Emirde *lām* ve *rā* harekesizdir, bu ek eklendiğinde, onlar *ḍamm* (U) alır, sözcüğün ilk ünsüzünün harekesi kendinden önce gelen ünlüye göre harekelenir [yani ilk heceyle ünlü uyumuna sahip]. 0 İki harfli kök *faṭḥ* (A)’ya sahipse, sonra *kasr* (I) alır ve *fatḥa* ile devam edemez. [önceki ünsüzün – yani ünlü uyumu bulunmuyor]. Örnek :: ’UL ’AWKA’ BARIM·SINDY **ol āwkā barimsindi** “O eve gider göründü.” :: ’AR·SUW·QA’ QARIM·SINDY **ār suwqa qarimsindi** “[Adamın] boğazına su kaçmış göründü.”

[II. 207/260]

397

Son ünsüz daha önce de anlatıldığı gibi bu eylemlerde *faṭḥ* almaz. İki harfli kökün ilk harfi *kasr*’lı ise o böylece kalır. Örnek :: ’UL ’AWK’ KIRIM·SIN·DIY **ol āwkā kirimsindi** “O eve girer göründü.” :: ’UL YAR·MA’Q·TIRM·SIN·DY **ol yarmāq terimsindi** “O para (veya başka bir şey) toplar göründü.”

mīm her zaman harekesizdir. *sīm* her zaman, *kasr* alır. *nīm* da harekesizdir. Sadece ekin ilk ünsüzünden önceki ünlü değişir.

İki harfliler bölümünde buna değinmiştir. 0

Üç harfliler. :: ’UL ’ANY QAJRM·SINDIY **ol ani qaḡrusindi** “O aslında yapmadı halde onu kaçıtır¹ göründü.” :: ’UL ’ANIK·YA’ZUQIN·KAJRUM·SIN·DIY **ol anig yāzuqin kaḡrūmsindi** “O onun günahını bağışlar göründü.” Bu örneklerde *rā*, *ḍamm* (U)’a alır, çünkü QAJUR·**qaḡur** sözcüğünde *jīm*, *ḍamm* almıştır. Bu bölümde *jīm* harekesizdir, *rā* *ḍamma*’lıdır. Üçlülerde, ortadan hareke alınır, çünkü o, sözcüğün son harfine yakındır.

Dört harfliler. :: ’AR·’AT·SUW·ΓARIM·SIN·DIY **ār at suwyarimsindi** “Adam atı sular göründü.” *ḡayn*², *faṭḥ* almasına rağmen, *rā* *kasr* (I) alır, çünkü *fatḥa*, *kasr*’ın zıddı değildir; nitekim iki harflilerde olduğu gibi, “O arar göründü,” anlamında BARIM·SIN·DY **barimsindi** denebilir, ama TILIM·SIN·DY [dikkat] **tilāmsindi** sözcüğünde, TILAM·SIN·DIY [dikkat] **tilimsindi** denilmez, çünkü o sonu ünlüyle biten sözcüklere (*dawāt al-arba’a*) dahildir, aslı: TILA’ **tīlā**’dır. Ek kökle birleştiğinde *elif* düşer, bu yüzden *elif* söyleyişte kaybolur, yazıda düşer. *Elif* düştükten sonra, iki harflilerde olduğu gibi *lām*, *kasr* ile olamaz, yani ::

[II. 208/262]

398

YARIN·DA’Q·TILIM·SIN·DY **yarindāq tilimsindi** “O, kayış diler göründü.” :: BIJA’K·BILAM·SIN·DIY **biḡāk bilāmsindi** “O bıçağı keskinleştirir göründü” – Burada *lām* harfi

397 ¹. EY. *yuharribu* (*yuhribu*’dan değişti) *wa-yaṭṭaridu*, *yaṭṭrudu* okunur.

². EY. *‘ayn*.

kasr’lı olsaydı, “o iş bilir göründü.” anlamına gelen ’IYŞ BILIM·SIN·DIY **iş bilimsindi** ifadesine benzerdi. Sonraki iki harfli, önceki üç harfli köktür.

“Üstte de söylediğimiz gibi, üçlüler için kural, sözcüğün ortasındaki harekeyi sona almaktır [şu örneklerdeki gibi]: QAJUR·KAJUR· **qaçur, kâçür**. Bu bölümde *jīm*, harekesizdir: QAJ·RUM·SIN·DIY **qaçrumsindi** “O kaçıyor göründü” – ünlü *rā* harfine kaydırılmıştır. Bu yüzden söylediğimiz gibi *faṭha*, *kasr*’a zıt değildir, olduğu gibi bırakılır. Ama *ḍamma* (U) ona zıttır ve son harf kasr olamaz. :: ’UL ’ANY TUD·TURM·SINDIY **ol ani toḍyurumsindi** “O onu doyurur göründü.”

Benim anlattığım bu kurallar tüm Türk dillerindeki (*alsina*) eylemler için istisna olmaksızın geçerlidir.

Bir tane hariç olmak üzere, bu anlamı¹ taşıyan bu kalıpta beş harfli eylem yoktur, yani :: ’UL MANK’ YARAM·SIN·DIY **ol maṇa yaramsindi** “O bana **yaramsin-** dalkavukluk etti (*tamallaqa*).” YARAM·SINUVR· YARAM·SINM’Q **yaramsinūr yaramsinmāq**.

N

:: ’AR·TAW’RIN·QSIRQAN·DIY **är tawārın qisirqandi** “Adam parasını sıkı **qisirqan-** sıkı tuttu ve onu harcamaktan korktu (*tašaddada ... fi taḥaffuz xāfa infāq*).” QISIR·QANUVR QSIRQAN·M’Q **qisirqanūr qisurqanmāq**. Manzume:

’IL·TIB·TARIḠ QUD·MADIY
SİJ·ΓA’N·TAQIY SİQIR·QA’N·
KIZLAB·NALUK·KUTAR·SAN·
’M·DY ’ANIY QSIR·QA’N·

eltip tariḡ qoḍmadi
siçyān taqi siqirqān
kizlāp nālūk ketārsān
amdi ani qisirqān

V

Çoluğuna çocuğuna cimrilik eden bir adamı kınayarak diyor ki: “Tarla fareleri [ve ev fareleri alıp götürdü] ekini ve bir şey bırakmadı; [onun niçin saklamadın ondan ve kaçırmadın?]; şimdi onu (ailen için) yedirme (*amsik wa-lā tunfiq*).” 0

:: KUVK·BULITLAN·DIY **kōk bulitlandi** “Gök bulutlandı (*yāmat*).” **bulitlan-**
BLIT·LANVR BULITLANM’Q **bulitlanūr bulitlanmāq**. 0
:: QA’N·BAḠIRLAN·DIY **qān bayırlandi** “Kan pıhtılaştı ve oturdu (*iṭ’njara* **bayırlan-**
wa-n’aqada).” Yoğurt tutar veya pıhtılaşır (sa) da böyle denir.
BAḠIR·LANVR BAḠIR·LAN·M’Q **bayırlanūr bayırlanmāq**. 0

[II. 209/264]

399

:: YAḠA’J·BUTAIQ·LAN·DIY **yiḡāç butuqlandi\butiqlandi** “Ağaç **butuqlan-**
tomurcuklandı (*barhamat*).”¹ :: SUVW BUTAIQLAN·DIY **sūw butaqlandi** **butiqlan-**
butiqlandi “Su kollara ayrıldı (*a’ḍad*).” Sözcüğün kökü “ağacın dalı (*yuṣn*)”

398 ¹. Böylece biz *’alā hādā l-ma’nā* anlamalıyız.

399 ¹. EY. *barahamat*.

anlamında BUTAIQ· butaq/butiq [189] sözcüğüdür. BUTAIQLANVR BUTAIQLANM'Q butaqılanür/butiqlanür butiaqlanmāq/butiqlanmāq.	
:: SUNKUV BAŞAQ·LAN·DY sünjü başaqlandi “Kargı temrelendi (<i>sinān</i>).” Ok başaqlan- temrelense (<i>naşl</i>) yine böyle denir. BAŞAQ·LANVR BAŞAQLANM'Q başaqlanür başaqlanmāq. 0	
:: KUVL· BALIQ·LAN·DY köl baliqlandi “Göl balıklandı (<i>samak</i>).” Bir yerde baliqlan- çamur olduğunda (<i>tīm</i>) da böyle denir, Arı şivesi veya bir yerde kale (<i>hısn</i>) yapıldığı D zaman böyle denir, Uygur şivesi. BALIQ·LANVR BALIQ·LNM'Q baliqlanür baliqlanmāq.	
:: 'AR· BIJA'K·LAN·DIY är biçäkländi “Adam bıçak sahibi oldu (<i>sikkin</i>).” biçäklän- BJKLNV BJKLNM'K biçäklänür biçäklänmāk. 0	
:: 'AR· TUBUT·LANDIY är tübütländi “Adam Tibetli kılığına girdi: TUBUT· tübütlän- tübütl ” – Bunlar Türk ülkesine göçmüş olan bir bölük insandır [179]. TUBUTLANVR TUBUTLANM'K tübütlänür tübütlänmāk. 0	
:: 'UZUM· TATIQLAN·DIY üzüm tatiylandi “Üzümler tatlandı (<i>dā ta'am walaḍḍa</i>).” Herhangi bir şey tatlanırsa yine böyle denir. TATIQLANVR TATIQLANM'Q tatiqlanür tatiqlanmāq.	
:: 'UR'UT· TUTUIQ·LAN·DIY ² urāyut tutuqlandi “Kadın hadım ağası edindi tutuqlan- (<i>ittaxaḍat ... al-xaṣī ḥājiban yaqdamuhā</i>).” TUTUIQ·LANVR ² TUTUIQ·LAN·MA'Q· ² tutuqlanür tutuqlanmāq.	
:: 'UL·BUV·TIF·UTURQ·LAN·DY ol bu atıy turuqlandi “O, atının (veya başka turuqlan- bir şeyin) yorulduğunu (<i>mahzūl</i>) düşündü.” TURQ·LANVR TURQLANM'Q turuqlanür turuqlanmāq. 0	
:: 'AR· TULUM·LANDIY är tulumlandi “Adam savaş silahlarını giyindi tulumlan- (<i>labisa ... awzār al-ḥarb wa-s-silāḥ</i>).” TULUM·LANVR TULUM·LANM'Q tulumlanür tulumlanmāq. 0	
:: 'AJ·KUV·JABUR·LAN·DIY äckü çöpürländi “Keçi kılındı (<i>nabata ... ša'r al-ma'z</i>).” JUBURLANVR JUBURLANM'K çöpürlänür çöpürlänmāk. 0	
:: 'UTLA'Q·JABIŞ·LAN·DIY oylāq çäpişländi “Oğlak çepiç oldu, oğlağın altı çäpişlän- yaşında (<i>jaḍa</i> [tanımlanmış] olduğu düşünüldü.” JABIŞ·LANVR JABIŞ·LANM'K çäpişlänür çäpişlänmāk.	
:: 'AR· JARUQ·LAN·DIY är çaruqlandi “Adam çarıklarını giydi (<i>iḥtaḍā ... bi-l-ḥidā'</i>) ve çarık sahibi oldu.” JARUQ·LANVR JARUQLANM'Q çaruqlanür çaruqlanmāq. 0	
:: YİGA'J·JIAKJAK·LANDIY yiyāç çeçekländi “Ağaç (ya da başka bir şey) çeçeklän- çiçeklendi (<i>tawarrada</i>).” ⁴ JAIJAKLANVR JJKLNLM'K çeçeklänür çeçeklänmāk.	

². İlk U, A'dan değişti (?).

³. EY. *iḥtaḍā ... bi-l-ḥidā'*.

⁴. EY. *tawaradda*.

:: YR· SÜKUT·LAN·DIY yēr sögütländi “Yer sögütlerle doldu (<i>muxlifa min šajar al-xilāl</i>).” SÜKUTLANVR SÜKUTLANM’K sөгütlänür sögütlänmāk.	sөгütlän-
:: BUV YYRIK SUTUQ·LAN·DIY bu yērig soyuqlandi “O yerin soğuk (<i>bārid</i>) olduğunu düşündü.” SUTUQ·LANVR SUTQLAN·M’Q soyuqlanür soyuqlanmāq. Herhangi bir şeyin soğuk olduğu düşünülürse yine böyle denir.	soyuqlan-
:: ’UL BA’LIYF· SUWIF·LAN·DIY ol bālīy suwiylandi “O, bu balı (veya başka bir şeyi) sulu (<i>raqīq</i>) buldu.” SUWIF·LANVR SUWIF·LANM’Q suwiylanür suwiylanmāq.	suwiylan-
:: ’AR· QANAT·LAN·DIY ār qanatlandi “Adam ateşli bir binek sahibi oldu ve onunla uçtu ve hemen dilediği yere ulaştı (<i>šāra ... ma’a dābba fāriha fa-ṭāra ‘alayhā wa-ašrafa ‘alā d-dahāb ilā maqšad</i>).” :: QUŠ QANAT·LANDIY quš qanatlandi “Kuşun kanatları çıktı (<i>nabata janāh</i>).” QANAT·LANVR QANAT·LANM’Q qanatlanür qanatlanmāq. 0	qanatlan-
:: ’AR· QILJLANDIY ār qiliçlandi “Adam kılıç (<i>sayf</i>) sahibi oldu.” QILJ·LANUVR QILJLAN·MA’Q· qiliçlanür qiliçlanmāq.	qiliçlan-
:: ’AR· JAṬIRLAN·DIY ār çayirlandi “Adam şıra ya da şarap (<i>‘ašīr, xamr</i>) sahibi oldu.” JAṬIR·LANVR JAṬIRLANM’Q çayirlanür çayirlanmāq.	çayirlan-
:: YIYR· JIṬIR·LAN·DIY yēr çiyirlandi “Yerde yarıklar (<i>ḥuruq wa-muṭārib</i>) ortaya çıktı.” JIṬIRLANVR JIṬIRLANM’Q çiyirlanür çiyirlanmāq.	çiyirlan-
:: ’AR· QADIR·LAN·DIY ¹ ār qaḍirlandi “Adam huyu sertleşmiş (<i>‘asura ṭab’</i>) göründü.” Aslı: QAD·RI·NDIY ² qadrandi [390]. ve bu daha doğru. QADIR·LANUVR ¹ QADIR·LANM’Q ¹ qaḍirlanür qaḍirlanmāq.	qaḍirlan-
:: YIṬA’J· QADIZ·LAN·DIY yīṭāç qaḍizlandi “Ağaç kabuklandı (<i>liḥā</i>).” QADIZ·LANUVR QADIZLANM’Q qaḍizlanür qaḍizlanmāq. 0	qaḍizlan
:: ’AR· QUDZ·LAN·DIY ār qoḍuzlandi “Adam dul kadın ile evlendi (<i>tazawwaja ... ṭayyiban</i>).” Aryan şivesi. QUDZLANVR QUDZLANM’Q qoḍuzlanür qoḍuzlanmāq. 0	qoḍuzlan- D
:: ’AR· QIMZLAN·DIY ār qimizlandi “Adam kıymız (<i>āmiš</i>) sahibi oldu.” Kıymız ekşimiş kısrak sütüdür. QIMZLANVR QIMZLAN·M’Q qimizlanür qimizlanmāq. 0	qimizlan-
:: SUW· QUTUŠ·LAN·DIY sūw qoyuşılandi “Su fişkırdı (<i>inṭa‘aba</i>).” ³ QUTUŠ·LANVR QUTUŠ·LANM’Q qoyuşılanür qoyuşılanmāq.	qoyuşılan-
:: YIYR· QAMI·ŠLAN·DIY ⁴ yēr qamişılandi “Yer kamışlık (<i>maqšaba</i>) oldu.” QAMIŠLANVR QMIŠLANM’Q qamişılanür qamişılanmāq.	qamişılan-
:: QIDIṬ·LAIN·DIY NA’NK qidiylandi nāṇ “Nesne sınırlandı (<i>kafāf wa-ḥitār</i>).” QIDIṬ·LANUVR QIDIṬLANM’Q ⁵ qidiylanür qidiylanmāq.	qidiylan-

400 ¹. *Sukūn* (·) R’nin üstündeki Z’yi gösteren (?) noktadan değişti

². İkinci *sukūn* (·) A’dan değişti (?).

³. EY. *inba‘aṭa*.

⁴. İlk *sukūn* (·) U’dan değişti.

:: 'AR· QATIF·LAN·DIY är qatiylandi “Adam kendi kendine çabaladı (<i>ijtahada</i>).” qatiylan- QATIF·LANUVR QATIF·LANM'Q qatiylanūr qatiylanmāq . Atasözü: KIJK·DA' P QATIF·LAN·SA' 'ULFA'DUV SAW·NUVR· kiçigdä qatiylansa ul'ādu sāwnūr 0 “Gençken çabalarsa, yaşlanınca sevinir.” 0

[II. 213/268]

401

:: 'UL 'UTM'K·NY QURUF·LAN·DIY ol ötmākni quruylandi “O ekmeğin quruylan- kuru olduğunu düşündü (<i>qifār</i>) ve yemedi.” QURUF·LANVR QURIFLANM'Q quruylanūr quruylanmāq . Diğer şeyler için de böyledir. 0
:: 'AR QASUQ·LANDIY är qaşuqlandi “Adam kaşık sahibi oldu (<i>mil'aqa</i>).” qaşuqlan- QAŞUQLANVR QAŞUQLANM'Q qaşuqlanūr qaşuqlanmāq . 0
:: TA'T KALAB·LANDY tāy käläplāndi “Dağ KALAB· kälāp [178] denilen käläplān- bitkilerle doldu.” 0
Bu bölümde birçok yol vardır: G
(1) Söylenen şeye sahip olmak anlamına gelir. Örnek :: 'AR· TARIIF·LAN·DIY är tariylandi “Adam tarla sahibi oldu (<i>ħart</i>).” :: 'AR· QAŞUQ·LANDIY är qaşuqlandi “Adam kaşık sahibi oldu.”
(2) Kendisini bahsedilen şey cinsinden saymak ve onların kılığına girmek anlamına gelir. Örnek :: 'AR· 'UTUZ·LAN·DIY är oyuzlandi Adam Oyuzlar gibi giyindi ve kendini onlardan biriymiş gibi düşündü.” :: 'AR· JIKILAN·DIY är çiğillāndi “Adam Çigil kılığına girdi.” Bu Arapça'daki [şu mısra] gibidir: <i>wa-qaysa 'aylāna wa-man taqayyasā</i> , [Qays 'Aylan ve diğerleri] onların kılığına girdiler.” Bu tüm eylemler için geçerli genel bir kuraldır.
(3) O şey öznenin tabiatında bulunmak anlamındadır. Örnek :: YFA'J BUTAIQ·LANDY yiṣāc butuqlandi\butiqlandi “Ağaç dallandı, dal verdi (<i>axraja ... al-aṣṣan</i>).” “:: YIF'J YAMIŞLAN·DIY yiṣāc yemişlāndi “Ağaç yemişlendi ve yemiş verdi (<i>aṭmara</i>).”
(4) Bu anlamlardan hiçbirini taşımayıp basit bir eylem anlamındadır. Örnek :: 'AR· QATIF·LANDY är qatiylandi “Adam çalışıp çabaladı (<i>ijtahada</i>).” KİŞİY YUMURLAN·DY kişi yumurlandi Halk toplandı (<i>ijtima'a</i>).”
Bütün bu eylemlerin kökü üç harfli ad köklerinden türetilmiştir. Benzerlik yoluyla siz de dördü, beşli, ve daha fazla harflilerden eylem yapabilirsiniz, Bunu iyi kavrayın! Bilgi ile kazanın!

Beş Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

[T]

:: 'AR· TUŞ·FUT·LAN·DIY [dikkat] är boşyutlandi “Adam çırak (<i>tilmīḏ</i>) boşyutlan- sahibi oldu.” TUŞFUTLANVR TUŞFUTLANM'Q boşyutlanūr boşyutlanmāq .

⁵. D'nin noktası sonradan eklenmiştir.

:: SUVW·TARMUT·LAN·DY sūw tarmutlandi “Su kollara ayrıldı (<i>a‘dād wa-xulj</i>).” TARMUT·LANVR ¹ TARMUTLNM’Q ¹ tarmutlanūr tarmutlanmāq.	tarmutlan-
:: ‘AR·‘IYŠIY(T)AN ² QIZİUT·LANDY är išin (?) qızıutlandi “Adam yaptığı işin fenalığını anlayıp ceza gördüğü için işten kaçındı (<i>imtana‘a ... lammā dāqa wabāl amrihi fa-ftaḍaḥa fihi</i>).” QIZİUT·LANVR·QIZİUT·LANM’Q qızıutlanūr qızıutlanmāq.	qızıutlan-

J

:: ‘AR·TAW·FAJ·LANDY är tawyaçlandi “Adam Māšin halkının kılığına girdi.” TAW·FAJ·LANVR TAW·FAJ·LNM’Q tawyaçlanūr tawyaçlanmāq.	tawyaçlan-
:: BJA’K SUR·QUJLANDIY biçāk surqiçlandi “Bıçağın sapı lök ağacının kabuğuyla sıkıştırıldı (<i>šudda ... bi-‘aṣāra sibī lukkan</i>).” SUR·QUJLANV SUR·QJLM’Q surqiçlanūr surqiçlanmāq. “Ve de :: ‘AR·SURQUJLAN·DY är surqiçlandi “Adam lök ağacı kabuğu (<i>‘uṣāra lukkan</i>) sahibi oldu.”	surqiçlan-
:: YYR SURQUJLANDIY yēr sarqiçlandi “Yeri sakız ağaçları (<i>mārūra</i>) sardı.” SURQUJ·LANVR SURQJLNM’Q sarqiçlanūr sarqiçlanmāq.	sarqiçlan-
:: ‘AR·SAF·DIJLANDIY är sawdiçlandi “Adam sepet (<i>qaf‘a</i>) sahibi oldu.” SAF·DIJLANVR SAF·DIJLNM’Q sawdiçlanūr sawdiçlanmāq.	sawdiçlan-
:: YİGA’J MANDAR·LAN·DIY yīyāç mandarlandi “Ağacı sarmaşıklar sardı (<i>lablāb</i>).” MAN·DARLANVR MARDARLNM’Q mandarlanūr mandarlanmāq.	mandarlan-
:: ‘ALIK JAL·BUŞLANDY älig çalpuşlandi “El (meyve veya benzer şeyler (<i>talaṭtaxat al-luzūjār</i>) yemekten) yapış yapış oldu.” JAL·BUŞLANVR JAL·BUŞLANM’Q çalpuşlanūr çalpuşlanmāq.	çalpuşlan-
:: QIYZ QIR·TİŞ·LANDY qīz qirtişlandi “Kız güzelleşti, yüzünün güzelliği arttı (<i>ḥasuna rawnaq ... wa-naḍāra wajh</i>).” QIRTIŞLANVR QIRTIŞLANMA’Q qirtişlanūr qirtişlanmāq.	qirtişlan-
:: ‘UL MANİG BRL’ QUL·DAŞLANDIY ol mänig birlä qoldaşlandi “O kendini benin arkadaşlarımdan (<i>aṣḥāb</i>) saydı.” QUL·DAŞLANVR QULDAŞLNM’Q qoldaşlanūr qoldaşlanmāq.	qoldaşlan-

Γ

:: ‘AR·‘YŞDA’ BUŞ·LAFLANDY är işda boşlaylandi “Adam işte kabaca hareket etti ve öğüdü tutmadı (<i>tahawwara lam yaqbal al-‘iṣa</i>).” BUŞLAFLANVR BUŞLAFLANM’Q boşlaylanūr boşlaylanmāq. 0 Atasözü: BUŞ·LAFLAN·SA’ P BUX·SUQ·LANVR· boşlaylansa boxsuqlanūr 0 “Bir işte öfkeyle hareket eden ve	boşlaylan-

402 ¹. İlk U, A’dan değişti.². İkinci Y üstünde iki noktaya sahiptir, görünen o ki sonradan yazılmıştır (buradan gelerek: **ištän**).

öğütleri dinlemeyen kişinin eli (<i>‘aṣā l-muṣīr</i>) boynuna bağlanır. Bu söz yalnız kendi düşüncesiyle hareket etmek isteyen kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0
:: 'UL MIN·DIN TURQIL·LAN·DIY ol mindin turqiylandi “O benden utandığı turqiylan- için işte üstelemekten kaçındı (<i>imtana ‘a ‘an al-iqdām fi l-amr wa-ḥtarama wa-ḥtašama minnī</i>)

[II. 217/272]

403

TARQUṬ·LANVR TARQUṬLANM'Q turqiylanūr turqiylanmāq. 0
:: 'UṬLA·N· TUṬRAṬ·LANDY oylān tuṣraylandi “Gence bir TUṬ·RA·Ṭ tuṣraylan- tuṣrāy verildi” Bu hakanın biniş ve alay gününde (<i>yawm al-mawkib li-r-rukūb</i>) binmek için askerine verdiği at olup, inildikten sonra at geri verilir [232]. TUṬRAṬ·LANVR TUṬ·RAṬ·LANM'Q tuṣraylanūr tuṣraylanmāq. Mektup, yazı gibi şeyler tuğra ile mühürlenirse (<i>wuqqi ‘a</i>) de böyle denir- Oğuz şivesi. D
:: BUV 'UṬUR·NIY TUMLUṬLANDY bu uṣurni tumliylandi “O bu zamanı tumliylan- soğuk (<i>bārid</i>) buldu (ve düşüncesini değiştirdi).” TUMLUṬLANVR TUMLUṬLANM'Q tumliylanūr tumliylanmāq. :: 'UL 'ANKAR TUMLUṬLANDY ol aṇar tumliylandi “O ona soğuk davrandı (harf. Ona karşı suratını astı, <i>aḫhara l-jafa' wa-kulūḫ al-wajh</i>).”
:: 'UL BUV YIYRK QIṢ·LAṬLANDIY ol bu yērig qiṣlaylandi “O bu yeri qiṣlaylan- kışlak (<i>muṣtāt</i>) edindi ve kışı burada geçirdi.” QIṢ·LAṬLANVR QIṢLAṬ·LANM'Q qiṣlaylanūr qiṣlaylanmāq. 0
:: XA·N BUV YYRK QUṢ·LAṬ·LANDY xān bu yērig quṣlaylandi “Han bu yeri quṣlaylan- kuş avlağı (<i>muṣtād muṭayyara yaṣīdu fīḥā ṭ-ṭayr</i>) olarak aldı.” QUṢ·LAṬLANVR QUṢLAṬLANM'Q quṣlaylanūr quṣlaylanmāq.

Q

:: BUJ·ṬAQ·LANDY NA·NK buçyaqlandi nāṇ “Nesnede köşeler (<i>zawāyā akari'</i>) ortaya çıktı.” BUJ·ṬAQ·LANUVR BUJ·ṬAQ·LANM'Q buçyaqlanūr buçyaqlanmāq.
:: TAR BURJAQ·LAN·DIY tār burçaqlandi “Ter (veya başka bir şey) boncuk (<i>taḥabbaba</i>) şeklini aldı.” BURJAQ·LANVR BURJAQ·LNM'Q burçaqlanūr burçaqlanmāq.
:: 'AR· BAṢ·MAQLANDIY är başmaqlandi “Adam ayakkabılarını (<i>zarbūl</i>) giydi.” Oğuz şivesi. BAṢ·MAQLANVR BAṢMAQLANM'Q başmaqlanūr başmaqlanmāq.
:: BULUT BUṬNAQLAN·DY bulit boynaqlandi “Bulutlar parça parça oldu (<i>ṣāra ... qaza 'āt</i>).” BUṬ·NAQLANVR BUṬNAQLANM'Q boynaqlanūr boynaqlanmāq.
:: 'AR BUṬ·MAQLANDY är boymaqlandi “Adam gömleğini ilikledi (<i>‘urwa al-qamīṣ</i>).” BUṬMAQLANVR BUṬMQLNM'Q boymaqlanūr boymaqlanmāq. 0
:: BUVY· TAR·MAQ·LANDY boy tarmaqlandi “Boy ve oymaklar çöldeki her tarmaqlan- yere kargalar gibi akın ettiler (<i>nazala l-ḫīlal wa-l-qabā'il ka-l-maxālib fī l-mafāza</i>)

min kull jānib).” :: BALA’ TARMAQLANDIY **bala tarmaqlandi** “Kuşpalazının pençesi (*maxālib*) görüldü.” :: SUVW TAR·MAQ·LANDY¹ **sūw tarmaqlandi**. Su kollara (*xuluj*) ayrıldı.” TARMAQLANVR¹ TARMAQLANM’Q¹ **tarmaqlanūr tarmaqlanmāq**.
0

:: ’AR·TİFRAQ·LANDY **ār tiyraqlandi** “Adam cesaret (*jalāda*) gösterdi.” **tiyraqlan-**
TİFRAQLANVR TİFRAQ·LANM’Q **tiyraqlanūr tiyraqlanmāq**.

[II. 219/274]

404

Manzume:

TİFRAQ·LANİB· SAKİR·TİY	tiyraqlanip säkitti	V
’ARİN· ’ATIN YUKUR·TİY	ärin atin yügürtti	
BİZ·NİY QAMU’ ’ANKİTİY	bizni qamu’ āñitti	
’ANDA’· SUVK’ KİM YATA’R· [dikkat]	anday sūkā kim tetār	

Savaşta hücum eden bir kişiyi anlatarak diyor ki: “O cesaret gösterdi ve bize saldırdı, atını ve adamlarını da üzerime saldırttı, bizi şaşırttı; böyle bir askere kim karşı koyabilir?”

:: YİLA’N JUQ·MAQ·LANDIY yilān çaqmaqlandi (?) “Yılan çörekleni (<i>tarahhat istadārat</i>).” JUQ·MAQ·LANVR JUQ·MAQ·LANM’Q çaqmaqlanūr çaqmaqlanmāq . 0	çaqmaqlan- ?
:: KİŞY JİM·FUQ·LAN·DIY kişi çamyuqlandi “Adam dedikoducu (<i>qattāt nammām šarīr yuḍummu kull insān</i>) biri oldu.” JİM·FUQLANVR JİM·FUQLANM’Q çamyuqlanūr çamyuqlanmāq .	çamyuqlan-
:: ’AR SA’·LİQ·LANDIY ār sayliqlandi “Adam süt veren bir koyun (<i>ni’āḡ</i>) sahibi oldu.” SA’·LİQ·LANVR SA’·LİQLANM’Q sayliqlanūr sayliqlanmāq .	sayliqlan-
:: KİŞY QAB·FAQ·LANDIY kēš qapyaqlandi “Sandık bir kapakla örtüldü (<i>ifāš</i>).” QAB·FAQ·LANVR QAB·FAQ·LANM’Q qapyaqlanūr qapyaqlanmāq .	qapyaqlan-
:: TA’·T QD·RUQ·LAN·DIY tāy qadraqlandi “Dağda girinti, çıkıntı ve sert yerler (<i>fijāj, huzūn</i>) çoğaldı.” QD·RUQ·LANVR QD·RUQ·LANMA’Q· qadraqlanūr qadraqlanmāq .	qadraqlan-
:: ’AR QİS·RAQ·LAN·DIY ār qisraqlandi “Adam kısrak (<i>ramaka</i>) sahibi oldu.” QİS·RAQLANVR QİS·RAQLANM’Q qisraqlanūr qisraqlanmāq .	qisraqlan-
:: ’AR QAR·LUQ·LANDY ār qarluqlandi “Adam QAR·LUQ· qarluq kılığına qarluqlan- girdi” – Onlar bir Turkmān kabilesidir [238]. QARLUQLANVR QARLUQLAN·M’Q qarluqlanūr qarluqlanmāq .	

:: 'AR QAIW·JA'Q·LAN·DIY “Adam QI·FJA'Q· ¹ qifçāq kılığına girdi ve öyle hareket etti.” QIF·JA'Q·LANVR QAFJAQLANM'Q qifçaqlanūr qifçaqlanmāq. 0	qifçāqlan-
:: QIYZ·MUN·JAQ·LANDIY qīz monçuqlandi “Kız çocuk, gerdanlık (<i>xarazat, wa-huli</i>) gibi süs sahibi oldu.” MUNJUQLANM'Q monçuqlanūr monçuqlanmāq.	monçuqlan-
:: 'AR TUVNIN·MANJUQLANDY ār tōnin mançuqlandi “Adam elbisesini heybeye koydu (<i>ja'ala ... fī sīwān² wa-'allaqa</i>) ve onu eğerin arkasına astı.” MUNJQLANVR MUNJUQLANM'Q mançuqlanūr mançuqlanmāq.	mançuqlan-

K

'T BRJKLNDY ³ at bürçäkländi “Atın yelesi (<i>sabāba</i>) çıktı.” İnsanın kâkülü (<i>nāṣiya</i>) çıktığı zaman da böyle denir. BURJAK·LANVR BURJAK·LANM'K bürçäklänūr bürçäklänmāk.	bürçäklän-
:: 'UTM'K TUR·MAK· ötmāk türmäqlandi “Ekmekten dürüm (<i>zamāward</i>) yapıldı.” TURMAK·LANVR TURMAK·LANM'K türmäklänūr türmäklänmāk.	türmäklän-
:: 'AR·TAW· <u>LUK</u> LANDIY ār täwlügländi	täwlüglän-

[II. 220/277]

405

“Adam kendini hilekârlardan (<i>muxtālīn</i>) ¹ saydı ve onların yolunu tuttu.” TAW· <u>LUK</u> LANUVR·TAW· <u>LUK</u> LANM'K täwlüqlänūr täwlüqlänmāk.	
:: QUL·JUKRAK·LAN·DIY qul çäkräkländi “Köle yünden elbise (<i>libās min ṣūf</i>) sahibi oldu.” JUKRAK·LANVR JUKRAK·LANM'K çäkräklänūr çäkräklänmāk.	çäkräklän-
:: KVZ·JAL·BAK·LANDY ² kōz çälpäkländi “Göz çapaklandı (<i>yamaṣat</i>).” JAL·BAK·LANUVR· ² JAL·BAK·LAN·MA'K· ² çälpäklänūr çälpäklänmāk. 0	çälpäklän-
:: QIYZ·BUKSUK·LAN·DIY qīz bögsägländi “Kızın memeleri yuvarlaklaştı (<i>nahaḍa tady</i>).” BUK·SUK·LANUVR·BUKSUK·LAN·MA'K· bögsäglänūr bögsäglänmāk.	bögsäglän-
:: 'ANIK KUVZİY KIR·BUKLANDY anig kōzi kirpikländi “Onun gözünde kötü kıl (<i>ša'r nāxis</i>) bitti.” KIRBUK·LANVR KIRBUKLANM'K kirpüklänūr kirpüklänmāk.	kirpiklän-

404 ¹. İlk *sukūn* (·) A'dan değişti.². EY. *swān* (dikkat).³. Bu sonradan yazılmıştır.405 ¹. EY. *muxtālīn*.405 ². İkinci A, U'dan değişti.

:: 'AR· KANJAK·LANDY är kânçäkländi “Adam KAN·JA'K· kânçäk kılığına girdi” – onlar bir kabile [241]. KAN·JAK·LANVR· KAN·JKLM'K kânçäklänür kânçäklänmäk. 0	kânçäklän-
:: TUVN KUN·JUK·LANDY tön könçükländi “Elbiseye yaka (<i>jayb</i>) yapıldı.” KUNJUK·LANVR KUNJUK·LANM'K könçüklänür könçüklänmäk.	könçüklän-

M

:: 'AR· BAJKAM·LAN·DIY är bäckämländi “Adam (savaş günü veya başka bir gün) nişan takındı (<i>tasawwama</i>).” BAJKAMLANVR BAJKAMLANM'K bäckämlänür bäckämlänmäk.	bäckämlän-

N

:: 'AR TUR·BUN·LANDY är torpunlandi (?) “Adam bir şey hakkında soruşturmada bulundu (<i>taḥarrā</i>).” TURBUNLANVR TURBUNLANM'Q torpunlanür torpunlanmäq. 0	torpunlan-
:: 'URA'TUT KIR·ŞAN·LANDY urāyut kirşänländi “Kadın yüzüne beyaz bir boya (<i>isfīdāj</i>) sürdü.” KIRŞAN·LANVR KIRŞANLANM'K kirşänlänür kirşänlänmäk.	kirşänlän-
:: 'UL BUV 'AW·NY TUR·KUN·LAN·DY ol bu äwni törkünländi “O bu evi kendinin saydı ve oturdu (<i>'adda hāḏā l-bayt min jumla bayt ahlihi fa-nazala bihi</i>).” TUR·KUN·LANVR TURKUN·LAN·M'K törkünlänür törkünlänmäk.	törkünlän-
:: TA'Ṭ· TUŠKUNLANDY tāy tüšgünländi “Dağı kitre ağaçları (<i>šajar al-kaṭīrā'</i>) sardı.” TUŠKUNLANVR TUŠKUNLANM'K tüšgünlänür tüšgünlänmäk.	tüšgünlän-
:: 'UL BUV 'AŞİF JIWKUINLANDIY ol bu ašiy çiwginländi “O, bu yiyeceği vücuda yararlı buldu (<i>muxşib li-l-badan nāji</i>).” JIWKUINLANVR JIWKUINLANM'K çiwginlänür çiwginlänmäk.	çiwginlän-
:: 'AR· SUK·MAN·LANDY är sökmänländi “Adam kahramanlaştı (<i>abṭāl</i>) ve kendini kahramanlardan saydı.” SUKMKLANVR SUKMAKLANM'K [dikkat] sökmänlänür sökmänlänmäk.	sökmänlän-
Bu bölümde emir altı ünsüzle yapılır. Örnek :: SUK·MAN·LAN· sökmänlän “Savaşçı gibi giyin!” ³ :: KIR·ŞAN·LAN· kirşänlän “Yüzüne beyaz boya sür!” 0	G
Bu bölüm	

[II. 222/278]

406

dört yoldur:

(1) Kendisini, adı verilen şeyin sınıfına dâhil etmek veya bu kılığa bürünmek anlamına gelir. Örnek :: 'AR· QIF·JA'Q·LAN·DIY **är qifçäqländi**, 'AR· 'UF·RAQ·LAN·DY **är oyräqländi** “O, Qifçäq veya Oyräq kılığına girdi.”

405 ³. EY. *tazayyāl-abṭāl*, *tazayya bi-ziyy al-abṭāl* okunur.

(2) Adı verilen şeyi edinmek ona sahip olmak anlamındadır. Örnek :: 'AR QIS·RAQ·LAN·DIY är qisraqlandi "Adam kısraak sahibi oldu." :: 'AR YARMAQLANDIY är yarmaqlandi "Adam para sahibi oldu."
(3) Dört harfli addan yapılan bir eylem olmaktadır. Örnek :: 'ANIK KUVZİY JAL·BAK·LAN·DY anig közi çälpäkländi "Onun gözleri çapaklandı." :: 'NIK KVZY KIRBUQLANDIY ani közü kirpikländi "Onun gözünde kötü kıl (<i>hadan nāxis</i>) çıktı."
(4) Yukarıdaki hiçbir anlamı taşımayıp basit eylem olmaktadır. Örnek :: TAR·BURJUQ·LAN·DY tär burçaqlandi "Ter boncuk boncuk oldu." YILA'N JUQMQLAN·DIY ¹ yilān çaqmaqlandi "Yılan çöreklandı." 0
Altı harfli eylemlerin hepsi –bu çeşitte de görüldüğü gibi- dört harfli adlardan yapılır; kendi başına bir eylem olamaz. Eğer iki, üç, dört harfli adlardan bu anlam sağlamak istendiğinde, bu yolu sözcüğe <i>lām</i> , <i>nūn</i> eklemektir. Sözcük böylelikle tüm Türk dillerinde (<i>luyā</i>) değişmez bir kural olarak tüm yollarda kullanılır. Bu iyi bilinmelidir!

Salim Sözcükler Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrıya Şükürler Olsun!

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Çift Harf İçeren Sözcükler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Adlar

T

TAT· tat "Farsça konuşan kimse (<i>fārisī</i>)" – Türklerin çoğuna göre. Atasözü: TATİF· tat D KUVZ·RA' TİKA'NIK TUB·RA' tatiy közrā tikānig tüprā "Farsın gözüne (vur), P dikenin kökle birlikte kökünden çıkar." 0 TAT· tat "Uygur gavurlarının (<i>kafara</i> D <i>uygur</i>) adı" – Yağma ve Tuxsi'ler arasında. Bunu kendi ülkelerinde işittim. Onlar bunu şu ifade de kullanırlar: TAT· TAW·FA'J tat tawyaq "Uygur ve Çinli" [Yukarıdaki] atasözü

[II. 224/280]

407

Farslar gibi onlar hakkında da söylenir, çünkü onlar vefasızdır; nasıl ki dikenin hakkı kökünden kazınmaktır, Uygur'un hakkı da gözüne vurulmaktır. Bir başka atasözü [=176 P börk]: TAT·SIZ· TURK· BULMA'S· BAŞSIZ BUR·K· BUL·MA'S· tatsiz türk bolmās başsiz börk bolmās 0 "Tatsız Türk ¹ , başsız börk olmaz."
TAUT· tat "Kılıç ve kılıç gibi şeylerin üzerinde görülen pas (<i>tab'</i>).” Atasözü: QILJ TATIQ· SA' 'IYŞ· YUN·JIYR· 'AR TATIQ·SA' 'AT· TUN·JIYR· qiliq tatiqsa iş P yunçir är tatiqsa at tinçir 0 "Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, adam Farslaşırsa kanı

406 ¹. U sonradan A'dan değişti.

407 ¹. Buradan gelerek Arapça'da: *lā yakunu l-fārisī illā wa-yuxāliḥu t-turka*. "Fars" ve "Türk", Türk dillerine göre ters çevrilmeli.

bozultur.” Bu söz yiğitlikle emrolunan kişi hakkında ve her şeyin kendi cinsinden ayrılması yolunda söylenmiştir.

J

HÜJ HÜJ xoc xoc Keçiler güdülürken çıkarılan ses.	0	xoc
HJ HJ hăç hăç Atları gayrete getirmek için çıkarılan ses. Aslı: 'AJ 'AJ ăç ăç - <i>Hamza, hă</i> ya değişmiştir. Bu Arapça “yoldan saptığında, koyuna bağırdım” anlamına gelen <i>hajhajtu bi-l-yanam</i> ifadesine benzer.		

Ş

ŞİŞ: şış “Tutmâç yenilen şiş (<i>minzām</i>).”	şış

Q

QAQ· qaq “Gak (<i>faliq</i>).” 'ARUK: QAQIY ärük qaqi “Erik yarması (veya başka bir şey) [kurutulmuş meyve].” :: QAQ· 'AT· qaq ät “Kurutulmuş et (<i>qadîd</i>).” 0	qaq
Herhangi kurutulmuş (<i>taqaddada</i>) olan şeye de böyle denir.	0
QAQ· qaq “Kurumuş göl (<i>yadîr</i>).”	Manzume [99 ilär]:

QAQ·LAR QAMIŦ KULAR·DIY
TAŦ·LAR BAŞIY 'ILARDIY
'AŽUN TANIY YILAR·DIY
TUV TUV JAJAK· JAR·KAŠUVR

qaqlar qamuy kölärdi
taylar başı ilärdi
ažun tini yilirdi
tü tü çäçäk çärgäšür

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Sular çoğaldı, göllere doldu; dağ başları hayal meyal görüldü, dünyanın nefsi ısındı; sıra sıra çiçekler bitti.”

K

KAK· käk “Hınç, kin (<i>hiqd</i>).” 'UJ·LÜK: KAK·LIK KIŞY öçlög kāklig kiši “Öcü ve hıncı olan kişi (<i>şāhib al-ḥiqd wa-t-ta'r</i>).”	käk
KAK· käk “Sıkıntı, zorluk (<i>miḥna</i>)” :: KAK· KUR·DIY 'AR· käk kördi är “Adam zorluklarla (<i>imtaḥana</i>) karşılaştı.” 0	
KUK· kök “Eğer başı (<i>rabṭ as-sarj</i>).”	kök

[II. 226/283]

408

Atasözü: 'AR· SUVZİY BIYR· 'ADAR· KUKIY 'UVJ· är sözi bîr âdâr köki üç 0 P	
“Erin sözü bir, eğer bağı (<i>rabṭ ḥanw as-sarj</i>) üç olur” – Üçten fazla olursa deliğin çokluğu yüzünden eğer kaşı (<i>qarbūs</i>) kırılır, eğer üçten az olursa, yükü taşıyamaz. Bu söz, söz verdiği şeyi yapmakla yükümlü olan kişi için söylenmiştir.	0 0
KUK· kök “Kök veya asıl (<i>aşl</i>).” :: KUKUNK: KIM· kökün kim “Kökün nedir? Hangi boya mensupsun (<i>minman aşluka wa-ilā man tantamî min al-qabā'il</i>)?” Oğuz ve Qifçaq şiveleri.	D

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortadaki harfi harekeli *fa'al* kalıbı

T

QATUT· qatut “Karışım (<i>mizāj</i>).” Buradan gelerek :: QATUT· LUF· UQ qatuyluy qatut oq “Başına zehir konulmuş bir ok (<i>mamjūza naşluhu bi-s-samm</i>).” QATUT· qatut D “İkiye ayrılmış (<i>faliq</i>) bir şey” –Barsyān şivesi. Buradan gelerek :: 'ARMUT· QATUTİY armut qatuti Erik [yani kurutulmuş] yarması.” 0 QATUT· qatut “Ayakkabıcıların kullandığı tutkal (<i>tarf</i>).” 0
KATUT· KIŞY kātūt kişi “Yüzü buruşmuş, ekşi suratlı ihtiyar (<i>mutaqabbaḍ, 'ulfūf</i>).” kātūt

J

QAJAJ qaçaç Bir tür Şinī ipeği. Daha doğrusu: QAJA'J· qaçāç . Buradan gelerek qaçaç cariyeler ad olarak: QAJA'J· qaçāç da denir. 0 N
QAJA'J· qaçāç “Kir (<i>daran</i>).” Buradan gelerek :: TVN QAJ'J· BULDIY tōn qaçāç boldi “Elbise kirlendi (<i>darana</i>).” denir. <i>jīm, kāf</i> la değişti; aslı: QAJA'J· qaçāç [180].

Q

BUQAAQ· boqaq “Kursak (<i>ḥawşala</i>).” boqaq
BUQUQ boquq “Çiçek tomurcuğu (<i>jamā'a</i>); çiçek topluluğu (<i>akmām</i>).” Buradan gelerek :: JAJAK BUQUQ·LAN·DIY çeçäk boquqlandi “Çiçekler tomurcuklandı” denir- bu açmadan önce olur. Manzume [=209 tügsān]:

TAK·M' JAK 'UKUL·DIY
BUQUQLANIB· BUKUL·DY
TUK·SN TUKN TUKULDY
YAZLIB YAN' YURKAŞUVR

tāgmā çeçäk üküldi
boqulanip böğüldi
tügsin tügün tüğüldi
yazlip yana yörgäşür

V

Baharı anlatarak diyor ki: “Türlü türlü çiçek toplandı; tomurcuklanıp büküldü, köşeli düğüm
şeklinde düğüldü, açılırsa (bolluktan) yine birbirine dolanır.” 0

BUQUQ boquq Boğazın iki yanında deri ile et arasında ortaya çıkan

[II. 228/285]

409

bir takım et bezleri (*laḥm yudadī*). Faryāna ve Şiqnī bölgesinde, bu hastalığa tutulan
bir takım kimseler vardır. Çocukları da böyle olur (*yataḥawşalūna bihi*) . Bazılarında
göğsünü ya da ayağının ucunu göremeyecek kadar büyür. Ben bunun sebebini sordurdum
ve onlar bana şu hikâyeyi anlattılar:

“Atalarımız sesi gür gâvurlar imiş.” Allah’ın peygamberinin yoldaşlarıyla savaş etmişler. Atalarımız onlar üzerine gece baskın yapmış, ve onların bu sesinden Müslümanlar bozguna uğramış. Ömer’e bunu haber verdiklerinde, onlara lanet okumuş, ve bu yüzden onların boğazlarında bu hastalık çıkmış.”			
Gelecek nesillere de bu hastalık kalmış. Bugün onların içinde gür sesli kimse yoktur.	0		
TAQUQ· taquq “Tavuk (<i>dajāj</i>).” Türkmân şivesi.			taquq D
SAQAQ saqaq “Çene (<i>daqan</i>).” Atasözü [=144 oxša-]: SAQAQ ’UXŠA’R· saqaq SAQA’L BIJA’R· [dikkat] saqāl oxsār saqaq biçār 0 “Sakalı okşayarak P (gizlice) çeneyi keser.” 0 Bu Arapların şu sözü gibidir: <i>yusirru ḥaswan fi rtiyā’</i> (“Köpük içerken bir yudumu bırakır”). 0			
SUQAQ· suqaq “Beyaz geyik (<i>ar-rīm min aḡ-ḡibā’</i>).” 0 SUQAQ suqaq , suqaq Oyuzlar arasında “Farşlar (<i>fārisī</i>)” için kullanılan bir addır. :: BUV SUQAQ· NA’ D TIYR· bu suqaq nā tēr “Bu Farşlı ne der?”			

K

TUKAK tügāk “Yük yükletilirken yükü sıkıştırmak için kullanılan ve ipe takılmış bulunan ağaç halka (<i>farīs</i> [tanımlanmış]).” 0			tügāk
JAKUK čākāk “Çekiç (<i>miṭraqa</i>).” Oğuz şivesi. 0			čākāk D
JAKIK čākiq “Bir kitaptaki noktalama işaretleri (<i>nuqaṭ</i>).” 0			čākiq
JAKIK čākik “Küçük çocuğun penisi (‘ <i>ard aḡ-ḡabī fī ḥāl ṣiyarihi</i>).” 0			čākik
JAKIK čākik “Siyah kayalıklarda bulunan serçeye benzer alacalı (<i>a’ram</i>) bir kuş.”			
KAKUK kākük “Doğan (<i>zummaḡ</i>).” Kemiği büyü ve tılsımda kullanılır. ¹ 0			kākük

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler²

YATUT· yetüt Bir ordudaki “rezervler (<i>madad</i>),” Şu ifadeden gelmiştir: YATUT· SAJ· yetüt saç “sonradan bırakılan saç (<i>ursila ba’d al-awl</i>)” ³			yetüt
KUKA’KUVN· kökāgün “Gök sinek (‘ <i>antara wahwa ḡubāb azraq</i>).” Atasözü [= 103 egāš-]: ’IKY BUTRA’ ’IKA’ŠUVR ’UT-RA’ KUKA’KUVN· YAN-JILUVR ekki boyra egāšūr otra kökāgün yançilür 0 “İki boğa boğuşur, arada gök sinek ezilir.” Bu iki beyin			kökāgün P

[II. 230/287]

410

çarpmasında halkın ölmesi üzerine söylenmiştir. 0

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

409 ¹. *yusta’malu ‘izāmuḡ fī-n-nayrinjiyāt wa-l-juyyāt wa-ruqyatihā* (EY. *ruqyatuhā*). Sözlüklerde *juyya* yoktur, ama *jawā* “sevgi” ve *jawī* (dişil. *jawiya*) “aşık (‘*āšiq*) vardır.

². EY’de. Bu başlık **yetüt** sözcüğünden sonra ve **kökāgün**’den önce yanlış yerleştirilmiştir

³. EY. *awwal*.

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘lāl* kalıbı

Γ

TUL·ΓA'Γ tolyāy “Kadının küpesi (<i>šanf</i>).” Buradan gelerek :: YINJUV TUL·ΓA'Γ tolyāy yinçü tolyāy “inci küpe.” denir.
TUL·ΓA'Γ tolyāy “Sıkıntı, zorluk (<i>miḥna</i>).” Buradan gelerek :: 'AM·KA'K TUL·ΓA'Γ· āmgāk tolyāy denir. Asıl anlamı “dizanteri ve karın ağrısı (<i>zaḥīr, qūlanj</i>).” ¹ dır. Buradan gelerek :: 'ANIK QAR·NIY TUL·ΓA'R· ani qarni tolyār “Onu karnı ağrır, midesi bulanır.” denir. 0
TAL·ΓA'Γ· talyāy “İnsanı ² öldürecek derecede şiddetli olan tipi (<i>damaq</i>).” Buradan talyāy gelerek :: TA'Γ· 'UZA' TAL·ΓA'Γ· BUL·DIY tāy üzā talyāy boldi “Dağda tip koptu.” denir.
QAR·ΓA'Q· [dikkat] qaryāy “Lanet (<i>la'n</i>).” Buradan gelerek :: TANK·RIY qaryāy QAR·ΓA'ΓINKA' 'ILIN·MA' tājri qaryāyīna ilinmä Yüce Allah'ın lanetine uğrama!” denir.
QIR·ΓA'Γ· ³ qiryāy “Elbisenin yenleri (<i>kifāf, ṭurra</i>).” 0 qiryāy
QIAR·ΓA'Γ· qiryay “Beyin veya hanın yanında bulunanlara kızması (<i>yaḍab</i>).” Buradan gelerek :: XA'N· 'NY QIR·ΓA'DIY xān ani qiryādi “Han ona kızdı ve ondan yüz çevirdi.” denir.
Tanrının gönderdiği peygamberle hanın gönderdiği adamı ayırt ederler. İlki <i>fatḥa</i> [yani qaryāy], sonraki <i>kasra</i> [yani qiryāy] ile. Bu ikisi arasında bir ayırım yapmak için böyle yapılmıştır. Onlar Allah'ın elçisine: YL'FAJ· yalāwaç ve hanın elçisine: YALA'FAR· yalāwar derler, Uygur şivesinde. D

Q

TUL·QVQ tolqūq “Şişirilmiş tuluk (<i>ziqq munfūx fihi</i>).” tolqūq

K

:: KUVK YUR·KAK· BUL·DIY kōk Bürkāk boldi “Gök, kara dumanla örtüldü (<i>dajanat</i>).” bürkāk
BAZ·KA'K bāzgāk “Titreme (<i>ri'da</i>).” 0 bāzgāk
TUR·KA'K türgāk “Bohça (<i>rizma</i>).” türgāk
TAZKA'K· 'AR· tāzgāk ār “İşten ve benzer şeylerden kaçan (<i>naḫūr</i>).” 0 tāzgāk
SAR·KA'K· sārgāk “Sarhoşun sarhoşluktan iki tarafa sallanması (<i>ihtizāz, tamāyul</i>).” sārgāk :: 'AS·RUK SAR·KAK·LADIY āsrūk sārkaḫlādi “Sarhoş yalpaladı (<i>tamāyala</i>).”
KAR·KUK· kārgük “Koyunun içerisinde üçüncü bir mide gibi bulunan bir şey (<i>šay' fī kirš aš-šat ma'a l-faḥt ka-l-faḥt</i>).” 0 kārgük

410 ¹. EY. *qawlinj*.². EY. *yuyšā l-insānu, yuyšā l-insāna* okunur.³. İlk *sukūn* (·) ‘U’ dan değişti (?).

KAS·KUK· kāsgūk “Köpeğin boynuna geçirilen tasma (<i>sājūr</i>).”	kāsgūk
KUS·KUK kösgūk “Göz değmesinden sakınmak için bostanlık ve bağlara dikilen korkuluk (<i>xiyāl</i>).” Atasözü [= 53 āl , 622 arslān]: ’ĀLIYN· ’AR·SLA’N· TUTAR· KUVJUVN KUS·KUK· TURMA’S· ālīn arslān tutar kūçūn kösgūk turmās 0	kösgūk P

[II. 232/289]

411

“Hile ile aslan tutulur, güç ile korkuluk tutulmaz.”	0
KUR·KA’K kürgāk “Gemi küreği (<i>mijraf</i>)”; her çeşit kürek (<i>misḥāt</i>).”	0 kürgāk
KAF·KA’K kāwgāk “Peltek, konuşurken kekeleyen kişi (<i>altay</i> , <i>yulajliju bi-kalām</i>).”	kāwgāk

Bölüm: *fa’al’al* kalıbında beş harfli sözcükler**K**

SAMUR·KUVK· sāmürgūk “Bülbüle (‘ <i>andalīb</i> ’) benzeyen bir şeyler.” Balāsāyūn şivesi.	sāmürgūk Manzume: D

BUJ BUJ ’ATAR SAMURKUK·

buç buç ötär sāmürgūk

V

BUT·ZIY ’UJUVN MANKLANUVR

boyzi üçūn mǎnlānūr

“Güzel öten sömürçük kuşu, tane gördüğünde boğazı için o taneleri toplar.” 0

KIUDİZ·KA’K· QA’TUVN· kiđizgāk qāyūn “Tazeliği gidip keçeleşmiş (<i>libd</i>) kavun.”	0 kiđizgāk
KSI·RK’K· ’AR· kösürgāk (?) ār “Evinde birini gördüğünde canı sıkılan adam (<i>yataḍayyaqu ‘alayhi makānuhu iḍā ra’ ā l-insān fī baytihi</i>).”	kösürgāk ?

İçinde Nazal Harf Bulunan Sözcükler

JANKAL [dikkat] ’AR· çāngāk ār “Şer (<i>šarīr</i>) adamı.”	çāngāk
JUNKAK [dikkat] çōngāk “Çömçe, kutu (‘ <i>ulba</i> ’).” Çigil şivesi.	0 çōngāk D
TRNKAK tārñūk “Yerden su sızıntısı (<i>nazz</i>).” Arapça’da <i>turmuq</i> ’tur. ¹ <i>qāf</i> , <i>kāf</i> ile değişir. Bu [iki dil arasında] bir uyumdur].	0 tārñūk

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah’a Şükürler Olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Çift Harf Bulunan Eylemler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Eylemler

Şu bilinmelidir ki doğrudan içinde çift harf bulunduran sözcükler Türkçe’de azdır. G
Eylemlere, sözcüğün kendisinde bulunan *tāʾ* ve geçmiş zaman işareti olan *dāl* harfi birlikte geldiğinde “ikizleşme” denilen *tašdīd* görülür. Geniş zaman ve mastarda *dāl* harfi düştüğü için ikizleşme görülmez. Asıl ikizleşme ise nadirdir, biz nadir olduğu için onu buraya aldık.

T

BA’Ş· TUTİY baş tutti (titti ?) “Yara acıyla açıldı (<i>amada ... bi-daraban</i>).” TUTA’R· tut- TUTM’Q tutār tutmāq. 0 (tit-?)
:: ’IT KAYIK· TUTİY it kāyik tutti tut-

[II. 234/292]

412

“Köpek geyik (ya da başka bir şey) yakaladı (<i>axaḍa</i>).” Başka bir şey yakalarsa da böyle denir. :: ’UL MANK’ ’ALIK· TUTİY ol maḥa ālig tutti “O benim için kefil oldu (<i>kafala bī</i>)” [harf. “o benim elimden tuttu”]. Atasözü: ’ALIK· TUT·FIN·JA’ ’UT· TUT· ālig P tutyınca ot tut 0 “Ateşten tutmak el tutmaktan (<i>kafāla</i>) iyidir”- çünkü insan kefil olduktan sonra pişman olur. 0 TUTA’R· TUTM’Q tutār tutmāq.
:: ’UL ’ANY TITIY ol ani titi “O, onu işten alıkoydu (<i>mana’a</i>).” Aslı: Çiftleme ve benzeşmeyle TIYD·TIY tīdti . TIDA’R· TID·MA’Q tīdar tīdmāq. tit- (tīd-)
:: ’UL ’AT· TITIY ol āt titi “O eti didik didik etti (<i>mazzaqa l-laḥm al-muharrā</i>).” Elbiseyi parçalamak (<i>tamzīqan bālīyan</i>) da böyledir.
:: QUL BAK· KA’ TITIY qul begkā tetti “Köle Emire (ya da başka birine) karşı geldi (<i>qāwama</i>).” :: ’UL ’ANKA’R· TIT·RUV BAQ·DIY ol aḡār tetrü baqdi “O ona dik dik baktı (<i>aḡdaqa n-naẓar</i>).” Buradan gelerek, güzel birine: ’ANK’R· TIT·RUV BAQ·SA’ BULM’S· aḡār tetrü baqsa bolmās 0 “İnsan ona dik bakamaz.” denir. Bu bazen “öfkeli bakış (<i>naẓar aš-šarz</i>).” anlamına da gelir. TITA’R TIT·M’K tetār tetmāk.
Elbise ve et didikleminin mastarı: <i>qāf</i> ’la TIT’R TIT·M’Q titar titmāq ’tır. tit-

S

:: ’UVD· ¹ SUS·DY ūd süsdi “Öküz (veya başka bir şey) süstü (<i>naṭaḥa</i>).” SUSA’R süs- SUS·M’K süsār süsmāk.

Ş

:: ’AR· TUKUVN SAS·DIY ār tūḡūn šāšdi “Adam düğümü çözdü (<i>ḥalla</i>).” At veya šāš- başka şeylerin bağını çözmek de böyledir. SASA’R SASM’K šāšār šāšmāk.

Q

412 ¹. D’nin altında nokta not edilmelidir.

:: 'NY BAŞ·RA' QAA·TY **ani başra qaqtı** "O, onun başına hafifçe vurdu (*qara'a ... xafifan*)."
QAQA'R QAQM'Q **qaqār qaqmāq**.

:: YA'Γ 'UVTA' QUQ·TIY **yay ötta qoqtı** "[Ateşteki] yağın dumanı yükseldi (*irtafa'a duxān*)."
Bu söndürülen kandilin dumanının yükselmesi gibidir. Et yanıp kokusu çıktığında ve kokusu yükseldiğinde (*qutār*) :: 'AT· QUQ·DIY **āt qoqdi** denir. QUQ'R QUQM'Q **qoqār qoqmāq**.

K

:: BJ'K KIK·DY 'AR· **biçāk kikdi ār** "Adam bıçağını keskinleştirdi (*sanna*) veya bir başka bıçağa sürttü (*amarra*)."
KIK'R K'KM'K **kikār kikmāk**.

Bu kökünde çiftleme bulunan sözcüklerdir. Öbürleri ikincil çiftleme sözcüklerdir. Buradan gelerek ::

T

KUVN BATIY **kūn batti** **bat-**

[II. 2326/293]

413

"Güneş battı (*yarabat*)."
:: QURΓRYN SUWQA' BATY **qoruγzīn suwqa batti**
"Yük (veya başka bir şey) suda battı (*rasaba*)¹." Herhangi bir şey gözden kaybolursa (*yāba 'an al-'ayn*) yine böyle denir. BATA'R BAT·M'Q **batār batmāq**. 0

:: 'AR· 'UVNIY BITIY **ār ūni būtti** "Adamın sesi (göğsündeki bir hastalıktan veya döğme yüzünden) kısıldı (*xafata*)."
:: 'ANIK· 'ALMIY BUTIY **anig almi būtti** "Onun başkasında olan alacağı kesinleşti (*tabata, şahha*)."
:: BA'Ş· BUTIY "Yara kapandı (*indamala*)."
:: QUL· TAN·KRIY KA' BUTIY **qul tāhrikā būtti** "Kul [yani ibadet eden] Allah'ın birliğini kabul etti (*aqarra bi-wahdāniyya*)."
:: 'UT· BUTIY **ot būtti** "Ot bitti (*ṭala'a, nabata*)."² Meyve biterse de böyle denir. :: 'UFLA'N BUTIY **oylān būtti** "Çocuk doğdu (*wulida*)" Herhangi bir şey biterse (*nabata*), doğarsa (*wulida*) veya da yaratılırsa (*xuliqa*) Qifçāq şivesinde: BUTIY **būtti** denir. BUTA'R BUTM'K **būtār būtmāk**. 0

:: 'AR· 'UFLA'Q QUZIY QA' JATY **ār oylāq qoziqa çatti** "Adam oğlağı kuzuya (veya başka bir şeye) kattı (*qarana*)."
JATA'R JATM'Q **çatār çatmāq**.
Oyuz şivesi. Manzume: **çat-** D

'URDULANIB YUK·SAK TAĞIΓ 'UFLA'Q JATA'R
'UYTUR TATIN YUFGA' 'ALIB YUM·GIN SATA'R·

V

**ordulanip yüksāk tayiγ oylāq çatār
uygur tatin yuwya alip yomyin satār**

413 ¹. EY. *rasati*.

². EY. *nabtu*.

Dağların zirvesine tırmanan³ bir adamı anlatarak diyor ki: “O dağın doruğuna yerleşti, daima oğlak, kuzu ve bu gibi şeyleri birleştirir (o çobandır denilmek istenir), bununla birlikte Uygurlardan ucuz ve toptan alıp onları satar.”⁴

:: 'UL TAW'R SATIY ol tawār satti “O malını (ya da başka bir şeyi) sattı (<i>bā'a</i>).” SATA'R SATM'Q satār satmāq.	sat-
:: 'UL KIŞY YUVZYNKA' SUTIY ol kişi yūzīḡa suttī “O adamın yüzüne tükürdü (<i>bazaqa</i>).” Aslı: Benzeşmeyle SUVD-TIY sūḡti . SUDA'R SUDMA'Q suḡār suḡmāq. (sūḡ-)	sut-
:: 'AR· SITIY ār sitti “Adam (veya başkası) işedi (<i>bāla</i>).” Aslı: Benzeşmeyle SIYD-TIY sīḡti . SIDA'R SIDMA'Q sidār sidmāk. 0	sit- (sīḡ-)
:: 'UL SIR·K'NIY YUTRUT·QA' QATIY ol sirkāni yoyrutqa qatti “O sirkeyle yoğurdu karıştırdı (<i>mazaja</i>).” Herhangi bir şey başka bir şeyle karıştırılırsa (<i>xuliḡa</i>) yine böyle denir. :: YUMŞ'Q NA'NK· QATY yumšāq nāḡ qatti “Yumuşak şey sertleşti (<i>şaluba</i>).” QATA'R· QAT·M'Q qatār qatmāq. 0	qat-
:: 'UL NA'NK· QUTIY ol nāḡ qotti “O nesneyi bıraktı (<i>taraka</i>).”	qot-

[II. 238/295]

414

Aslı: Benzeşmeyle QUVD-TIY qōḡti . QUDUVR· QUD·MA'Q qodūr qodmāq. 0	(qōḡ-)
:: 'AR· TUVNIN· KTIY ār tōnin kātti “Adam elbisesini giydi (<i>labisa</i>).” Aslı: KAD-TIY kāḡti . KAD'R KADMA'K kāḡār kāḡmāk. 0	kāt- (kāḡ-)
:: 'AR· YIYRIN·DIN KITY ār yērindin ketti “Adam yerinden çekildi (<i>zāla</i> , <i>tanaḡḡā</i>).” KIADA'R KIDMA'K [dikkat] kātār kātmāk. 0	ket-
Kural. Bu bölümde emir iki ünsüze sahiptir ve bu yüzden o iki harfli olarak çağrılır. Örnek :: 'AT· TUT· at tut “At al.” :: TAWA'R· SAT· tawār sat “Mal sat!”	G
Bu çeşit eylemler geçmiş zamanda aynı harften iki tane birleştiği için [“çiftleme”] olarak çağrılırlar. Gördüğümüz gibi mastar ve geniş zamanda Arapça'da olduğu gibi değildir. Ama geçmiş zamanda [Arapça'ya] benzer. Zaten geçmiş zamanda benzediği için ona bu ad verildi. ¹	
Sıfat Fiil: TUT·FUVJY tutyūḡi “Alıcı.”; SAT·FUVJY satyūḡi “Satıcı.” Bu Türk şivelerindedir. Türkmenler ve onları takip edenler: TUTAJIY SATAJIY tuttaḡi, sattaḡi	D
İşin sıklığını gösteren sıfat fiil: TUT·FA'N· SAT·FA'N tutyān, satyān “Çok satan, çok alan.”	
İşin yapılma isteğini gösteren sıfat fiil: TUTUF·SA'Q· SATIF·SA'Q tutyūsāq satyūsāq.	
İşin yapılması gerektiğini gösteren sıfat fiil: 'UL TUT·FULUQ 'AR·DIY ol tutyuluq ārdi “O almalıydı.”; :: 'UL SAT·FULUQ TURUR ol satyuluq turur “O satmalıydı.” Oğuzlar bu anlamda <i>lām</i> 'ı <i>sām</i> yaparlar, bu yüzden :: 'UL 'ANY TUTUF·SA'Q 'AR·DIY ol ani tutyūsāq ārdi “O almaya niyetlendi” denir; :: 'UL 'ANY SATIF·SA'Q 'UL· ol ani satyūsāq ol [“O, onu satmaya niyetlendi”].	

³. EY. *tadrā, taḡarrā* okunur.

⁴. Tam olarak. “onların hepsinden yakalar ve onlara satar”; *ya'xuḡu minhum jumlatan fa-yabī'uhum* –son iki sözcük Türk dillerine göre çevrilmeli, ama **yuwya** anlamı muğlaktır.

414 ¹. Buradan gelerek, yani., Tk. **batti**, 'Ar. *marra*'ya benzer, ama *yamurru murūr* gibi **batār batmāq**'da çiftleme yoktur.

Bir işin yapılmak üzere olunmasını gösteren sıfat fiil: 'UL 'ANY TUTUF·ILY 'UL ol ani tutuylı ol "O onu alayazdı"; :: 'UL TAW'RIN SATIF·LIY 'UL ol tawārin satıylı ol "O, onu malını satayazdı."
Türetme diğer kurallar geçen ayrımlardaki kurallara göre şekillenir. Bunların hepsinde kural aynıdır,

[II. 240/297]

415

değişmez.

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi harekeli *fa'aldī* kalıbı

B

:: 'IT· KIŞIY K' JABITIY it kişikā çapitti "Köpek adamı ısırarak için saldırdı (<i>hamala ... 'alā li-ya'aḍḍa</i>). Yine bunun gibi :: BAK 'ANIK BUY·NIN JABITIY beg ani boynin çapitti "Bey adamın boynunu vurdurdu (<i>ḍarb</i>)" –Uygur şivesi. JABTVR D JBTM'Q çapitūr çapitmāq. 0
:: 'AT· QUD·RUQ SABITY at quḍruq sapitti "At kuyruğunu salladı (<i>ḥarraka</i>)." :: 'IT· QUD·RUQ· SABITY it quḍruq sapitti "Köpek kuyruğunu salladı (<i>baṣbaṣa</i>)." SABITUR SABITM'Q sapitur sapitmāq.
:: 'UL NA'NKY SUBITY ol nāḡni subutti "O nesnenin ucunu sivriltilti ve onu uzattı (<i>allala</i> [tanımlanmış], tırnak gibi, örneğin. SUBITUVRU SUBITMA'Q subitūr subitmāq. 0
:: YIYL· TUVNUF KABITY yēl tōnuḡ kăpitti "Rüzgâr elbiseyi kısmen kuruttu (<i>afaffa ... ba'ḍ al-jafāf</i>). KBITUVR KABITM'K kăpitūr kăpitmāk.
:: 'UL TUVNIN· KUBITY ol tōnin kŭpitti "O elbisesini diktirdi (<i>taḍrīb</i>)." KABITVR KUBITM'K kŭpitūr kŭpitmāk.

T

:: 'UL BTIK BITITY ol bitig bititti "O, kitap yazdırdı (<i>aktaba</i>). BITITUVR· BTIT·M'K bititūr bititmāk. 0
TUVZ· 'AŞIF TATITY tŭz aşıḡ tatitti "Tuz yemeğin tadını tatlandırdı (<i>awjada ... ṭa'm</i>). Başka bir şey yemeğin tadına tesir ederse (aṭ ṭara ... ṭa'm) de böyle denir. TATITUVR TATITM'Q tatitūr tatiqmāq.
:: 'UVT· TUTUVN TUTATIY ōt tŭtŭn tŭtātiti "Ateş duman tütüttü (<i>daxxana d-duxāna</i>). TUTITUVR TUTITM'K tŭtātūr tŭtātmāk. 0

:: 'AR· QUTATIT **är qutatti** “Adam iyi şans edindi (*jadd,¹ dawla, baxt*).” Başka şey **qutat-**
iyi şans edinirse veya ululuk kazanırsa da böyle denir.¹ QUTA'TUR QUTTM'Q
qutātūr qutatmāq.

J

:: 'UL 'ANKAR SUW SAJITIY **ol aṇar suw saçitti** “O, [ona] su (veya başka **saçit-**
bir şey) saçtırdı (*arašša*).” SAJITVR SAJITM'Q **saçitūr saçitmāq.**:: 'UL 'NIK
MINKIYSIN SAJITY **ol anig māñisin saçitti** “O, onun beynini dağıtana (*farāṭa*) kadar
ona vurdu.” Herhangi bir şeyi dağıtmakla (*intiṭār*) emrederse yine böyle denir.

:: 'UL 'AJT NA'NKY SUJITY **ol aṇi nāñni süçitti** “O acı ve tatlı şeyi tatlandırdı **süçit-**
(*aḥlā*).” :: 'UL YIYRIK· SUJITY **ol yērig süçitti** “O toprağı dikilmeye uygun (*qarāḥ*
ḥaqḥa) şekilde iyileştirdi (*sabxa*).” SUJITVR SUJTM'K **süçitūr süçitmāk.** 0

[II. 242/300]

416

:: 'UL 'ANIY SIJITY **ol ani siçitti** “O, onu süzdürdü (*axra'a*).” SIJITVR SIJITM'Q **siçit-**
siçitūr suçitmāq.

:: 'UL 'ATIF SUJITY **ol atiy suçitti** “O, atı (veya başka bir şeyi) sıçrattı (*awṭaba*).” **suçit-**
SUJITVR SUJITM'Q **suçitūr suçitmāq.** 0

:: 'UL 'ANIY QAJITY **ol ani qaçitti** “O, onu serbest bıraktırdı (*ahraba*).” QAJTVR **qaçit-**
QAJTM'Q **qaçitūr qaçitmāq.** 0

:: 'UL 'ANKAR SUVW· KAJTY **ol aṇar sūw kăçitti** “O, onu sudan geçirdi **kăçit-**
(*a'bara*).” KAJTVR KJTM'K **kăçitūr kăçitmāk.** 0

:: 'UL 'ANIK TAW'RIN KUJATIY **ol anig tawārin küçätti** “O, onun malını yağma **küçât-**
ettirdi (*yaṣb*).” KUJATVR KUJTM'K **küçâtūr küçâtmāk.** 0

:: 'ANIK 'UDUVZIY KIJITIY **anig udūzi kiçitti** “O, onun uyuzunu kaşıttı (*aḥakka*).” **kiçit-**
KIJITVR KIJITM'K **kiçitūr kiçitmāk.** 0

:: 'L 'YŠIF KAJITIY **ol iṣiy keçitti** “O işi geciktirdi (*abṭa'a*).” KJITVR KJITM'K **keçit-**
keçitūr keçitmāk.

D

:: 'UL 'UVΓ·LA'NIF BADUTIY¹ **ol ôylāniy bādūtti** “O çocuğı büyüttü (*rabbā,* **bādūt-**
kabara).” BADTVR¹ BADTM'K¹ **bādūtūr bādūtmāk.** 0

:: 'AR· BARIYR· 'AR·KA'N QADITY **är barīr ārkān qaditti** “[Adam] giderken **qadit-**
döndü (*raja'a min wajhihi, imtana'a*).” QADITA'R·¹ QADIT·M'Q¹ **qaditar qaditmaq.**
İnsan soğuktan ölür ve katlaşırsa (*māta min al-bard fa-štadda*) :: 'AR· TUMLUΓ·Q
QADTY **är tumluṣqa qaditti** denir. [Mastar] ve geniş zaman da böyledir.

415 ¹. EY. *jidd*.

416 ¹. D, D'den değişti (nokta sonradan eklendi)- veya nokta asıl, ama çizildi (buradan gelerek **qadit-** sözcüğünde).

:: 'UL TVNUT QADIUTİY ¹ ol tönuy qadutti “O, elbiseyi diktirdi (yuxāṭa mušamrajan).” QADIUTUVR ¹ QADIUTN'Q ¹ qadutūr qadutmāq. 0	qadut-
:: 'UL BURKIN QIDITY ¹ ol börkin qiditti “O şapkasına kenarlık diktirdi (<i>ḥitār</i>).” QIDITUVR ¹ QIDITM'Q ¹ qiditūr qiditmāq.	qidit-
“Türkler arasında bazıları bu eylemlerde bulunan <i>dāl</i> harfini <i>ḍāl</i> sanarak <i>yā</i> ya çevirmişlerdir. Ben, bunu Yayma, Tuxsı, Oğuz ve Uygurlar ve çevrelerinde (<i>aṭrāf</i> ?) duydu. <i>Dāl</i> ve <i>ḍāl</i> değişimine Arapça'da müsaade edilir: <i>mā ḍuqtu adūfan</i> ² <i>wa-lā aḍūfan</i> ² (“Ben bu şeyi tatmadım”), hem <i>dāl</i> hem de <i>ḍāl</i> ile.	D G

D

:: 'UL KŞİY NY TUMLUṬ:QA' YUD:TIY ol kişini tumluṭqa buḍutti “O, adamı üşüterek öldürdü (<i>ahlaka r-rajula fī l-bard wa-wajada l-qurr ḥattā māta</i>).” YUDTVR YUDTM'Q buḍutūr buḍutmāq. 0	buḍut-
:: 'UL 'UFLIN Y BUDUTİY ol oylini böḍitti “O, oğluna dans ettirdi (<i>zafan</i>).” BUDUTUVR BUDIUTM'K böḍitūr böḍitmāk. 0	bödit-
:: 'URA'TUT: 'UFLIN SIDITY urāyut oylin siḍitti “ [Kadın] bebeğini iştetti (<i>abālat</i>).” Binici atını iştettiği (<i>abāla</i>) zaman da böyle denir. SIDITUVR SIDITM'K siḍitūr siḍitmāk.	siḍit-

R

::

[II. 244/302]

417

'UVT: 'ŞİJNY BURTIY ōt eşiḥni “Ateş tencereden (veya başka yerden) buhar çıkmasına (<i>buxxarat</i>) sebep oldu.” :: 'UFLA'N BURUTY oylān burutti “Çocuk yellendi (<i>ramada muntinan</i>).” BRITY buritti bir versiyondur. BURTVR BURTM'Q burutūr burutmāq. 0	burut- burit- D
:: 'UL 'NK'R ¹ 'AWIN TARUTİY ol aḡār äwin tarutti “O, ona evini dallaştırdı (<i>ḍayyaqa</i> ‘ <i>alayhi baytu</i> hu).” Herhangi bir şeyi darlaştırılırsa (<i>ḍayyaqa</i>) yine böyle denir. TARIUTUVR TRTM'Q tarutūr taritmāq.	tarut-
TANKRY YALINKUQ UTURTIY tāḡri yalḡuq törüttü “Tanrı Adem'i (ve diğer varlıkları) yarattı (<i>xalaqa</i>).” UTURTUVR TURTM'K törütūr törütmāk. Oğuz şivesinde “bir şey uygun bulunduğu zaman (<i>qaddara, aṣlaḡa</i>)”: TURTY törüttü denir.	törüt- Manzume:

². EY. ' *adūqan*.

TANKRIY 'AŽUN UTURTY
JIF·RIY 'D [dikkat] TAZ·KINUVR·
YALDUZLARY JURKAŠIB.²
TUN KUN· 'UVZ' YURKANUVR·

tānri ažuñ törütti
çiyri ādiz tāzginūr
yulduzlari çārgāšip
tūn kūn ūzā yōrgānūr

V

“Allah dünyayı yarattı ve felek daima döner; yıldızlar sıra sıra dizilip gece ile gündüz üzerine sarılır.” 0

:: 'AR· TARITIY ār tāritti “Adam (veya başka biri) terledi (' <i>ariqa</i>).” Bu “deri,” anlamındaki TARIY tāri sözcüğünden ve “ter deriden çıktı,” anlamındaki TARIY 'UTIY tāri ötti ’den türemiştir; <i>hemze</i> atılmış ve tek eylem şekli yapılmıştır. Veya da :: “ter,” TAR· tār ve “(vücut) ter attı,” TAR· 'ATIY tār attı sözcüklerinden gelmektedir. <i>Hemze</i> düşmüş ve eylem şekli yapılmıştır. TARITA'R TARIT·M'K tāritār tāritmāk . 0	tārit-
:: 'UL 'ANKAR SUWLUQ SARUTIY ol aṇar suwluq sarutti “O, ona sarık sardırdı (<i>takwīr</i>).” SARITUVR SARIT·M'Q sarutūr sarutmāq . Herhangi bir şeyi sarmakla (<i>laḥḥ</i>) emrolunursa yine böyle denir. 0	sarut-
:: 'URA'UT KAN·JKA' SUVT· SURUTIY urāyut kānčkā sūt soritti “Kadın çocuğa süt emzirdi (<i>amaṣṣat</i>).” :: 'AR· YUVZIN SURITIY ār yūzin soritti “Adam suratını astı (' <i>abbasa wajh</i>).” SURITUVR SURITM'Q soritūr soritmāq .	sorit-
:: 'UL QIYZQA' KIDIZ SIRITIY ol qīzqa kiḏiz siritti “O, kıza keçeyi sıkça diktirdi (<i>šamraja ... mu'akkadatan muḡarḡamatan</i>).” Bu elbiseyi sık dikmek (<i>taḡḡīb</i>) anlamına da uygundur. SIRITUVR SIRITM'Q siritūr siritmāq .	sirit-
:: 'UD·LK 'ANY QARITIY ōdlāg ani qaritti “Zaman onu yaşlandırdı (<i>šayx</i>).” QARITVR QARIT·MA'Q· qaritūr qaritmāq .	qarit-

[II. 254/304]

418

Atasözü: 'D·LIK QARIT·MIŠ·QA' BUḌUF TALQIM'S· ōdlāg qaritmiška boḡuy talqmās 0 “Zamanın kocattığına boya (<i>šayyatu</i>), kına ayıp sayılmaz.”	P
:: KUVN TUVNUF QURITUY kūn tōnuḡ quritti “Güneş elbiseyi (veya başka bir şeyi) kuruttu (<i>ajaffat</i>). ¹ ” QURITUVR QURTM'Q quritūr quritmāq .	qurit-
:: 'UL 'ANIK QULIN KURATIY ol anig qulin kūrātti “O, onun kölesini serbest bıraktı (<i>ibāq</i>).” KURTUVR KURAT·M'K kūrātūr kūrātmāk .	kūrāt-
:: 'UL 'ANKAR QA'R· KURATIY ol aṇar qār kūritti “O, ona kar (veya başka bir şey) küretti (<i>kaṣḥ</i>).” KURATUVR KURAT·M'K kūritūr kūritmāk .	kūrit-
:: 'UL 'ITIN· KARITY ol itin kāritti “O köpeğini havlattı (<i>anbaḡa</i>).” KARITUVR KARITM'K kāritūr kāritmāk . 0 Qarluq şivesi.	kārit-

Z

:: 'UL 'WIN BAZATIY ol āwin bāzātti “O evini süslettirdi (<i>tanqīš</i>).” BAZA'TUVR BAZAT·M'K bāzātūr bāzātmāk .	bāzāt-

417 ². U, A'dan değişmiştir.

418 ¹. EY. *jaffat*.

:: 'IT· KAYIK·NY TAZITIY it käyikni täzitti “Köpek, yaban hayvanını kaçırdı (<i>anfara</i>).” TAZITVR TAZTM'K täzitür täzitmāk.	täzit-
:: TUMLUḤ 'ANY BAZITIY tumluy ani bāzitti “Soğuk onu titretti (<i>ar'ada</i>).” Bu yüzden “titretici sıtmaya (<i>ḥummā nāf'id</i>)” : BAZ·KA'K bāzkāg denir. BAZITUVR·BAZIT·M'K bāzitür bāzitmāk.	bāzit-
:: 'UL TUBRA'Q· TUZUTIY ol toprāq tozitti “O, toprağı tozuttu (<i>ayqaṣa, atāra</i>).” TUZITVR TUZTM'Q tozitür tozitmāk.	tozit-
:: 'UL 'NKAR YA'Ḥ SIZITIY ol anar yāy sizitti “O, ona yağ (veya başka bir şey) sızdırdı (<i>iḍāba</i>).” SIZITVR SIZITM'Q sizitür sizitmāk.	sizit-
:: 'UL 'ANIK BUḤ·ZIN QURUTY [dikkat] ol anig boyzin quzutti “O, ona yemek istetti” – Bu sözcükteki <i>zāy</i> 'ın aslı <i>rā</i> 'dır [yani qurit-]. “Sanki başkası yemek isteyen birisinin boğazını kuruttu (<i>ajaffa</i>) anlamındadır. QURUTUVR QRUTM'Q quzitür quzitmāk. Bu düzensizdir, çünkü geçişsiz eylemler sadece <i>rā</i> [dikkat] ile geçişli yapılırlar. 0	quzit- G
:: 'UL MANY YYR· KAZITIY ol māni yēr kāzitti “O, bana yeri gezdirdi (<i>ṭawwafa</i>).” KAZITVR KAZITM'K kāzitür kāzitmāk. 0	kāzit-
:: 'UL MANY KUZATIY ol māni kōzatti “O benim için bekledi (<i>intaṣara</i>).” Aslı: KUVZ· 'ATİY kōz atti “O (beklerken) bana gözleriyle bakış attı.” KUZATUVR KUZTM'K kōzätür kōzātmāk.	kōzät-

Š

:: 'UL TAḤ'R BUŠATIY ² ol tayār bošatti (bošutti?) “O, dağarcığı boşalttı (<i>afraṣa</i>).” Herhangi bir kabın içindekiler boşaltılırsa yine böyle denir. :: 'UL TUKUVN· BUŠATIY ² ol tūgūn bošatti	bošat- (bošut- ?)

[II. 247/307]

419

“O bağı (ya da başka bir şeyi) gevşetti (<i>awhā</i>).” :: 'UL 'URA'TUT· BUŠATY ol urāyut bošatti “O, kadını boşadı (<i>tallaqa</i>)” – Aryu şivesi. :: 'UL BULUNUḤ· BUŠATY ol bulunuy bošatti “O mahpusu serbest bıraktı (<i>aḥlaqa</i>).” Herhangi bir şey başkası tarafından bağdan çözülür, bırakılırsa (<i>fakka</i>) da böyle denir. BUŠATUVR BUŠAT·M'Q bošatür bošātmāk.	D
:: TARIḤ· TAŠITIY tariy tašitti “O, buğday (ya da benzeri şeyleri) bir yerden bir yere taşıttı (<i>anqala</i>).” TAŠITUVR TAŠTM'Q tašitür tašitmāk. 0	tašit-
:: 'UL TUŠ·K TUŠATIY ol tōšāk tōšatti “O döşek yaydırdı (<i>afraša</i>).” TUŠA'TUR TUŠTM'K tōšätür tōšātmāk.	tōšät-
:: 'UL 'URḤA'Q TIŠATIY ol oryāq tišatti “O orak dişini sivrileşti (<i>taḥdīd asnān</i>).” Değirmen taşının dişlerini keskinleştirilmesi de böyledir. TIŠA'TUR TIŠATM'K tišätür tišātmāk.	tišät-
:: 'URA'TUT KAN·JIN· JAIŠAITIY urāyut kānčin çişatti “Kadın çocuğunu işetti (<i>a'aqqat ... wa-axra'ahā</i>).” JIŠATUVR JŠIAT·M'K çišätür çişātmāk.	çišät-

418 ². A'yı, U'ya çevirmeye teşebbüs etmiştir (? açıkça görülür).419 ². L, kırmızı mürekkepli çizginin üstündedir.

:: 'AR· TANIYN [dikkat] QAŠITIY är yēnin qašitti “Adam vücudunu kaşıttı (<i>aḥakka</i>).” QAŠITUVR QAŠTM'Q qašitūr qašitmāq.	qašit-
:: BULIT KUVKUV· KUŠITY bulit köküg köšitti “Bulut gökyüzünü sardı (<i>satarā</i>).” Bir şey başka bir şeyi sararsa da böyle denir. KUŠITUVR KUŠITM'K köšitūr köšitmāk.	köšit-

Q

:: 'UL 'ANY 'AW·DIN BAQITIY ol ani äwdin baqitti “O, ona [evden] baktırdı (<i>aḥla'a ... yubšira</i>).” Herhangi biri başkasını bir yere baktırırsa (<i>yanzuru</i>) da böyle denir. BAQITUVR BAQIT·M'Q baqitūr baqitmāq.	baqit-
:: BUZA'TUV BUQATIY buzāyu buqatti “Buzağı boğa oldu (<i>faḥl li-l-baqara</i>) ve boğalar arasında sayıldı.” Aslı: BUQA'D·TIY buqāḏti . BUQA'TUVR BUQAT·MA'Q· buqātūr buqatmāq.	buqat- (buqāḏ-)
:: 'UL 'ANIK BUY·NIN TUQITU'Y ol anig boynin toqitti “O, boynunu vurdurdu (<i>aḥraba</i>).” TUQITUVR TUQIT·MA'Q· toqitūr toqitmāq. 'L ¹ BUVZ· TUQITY ol bōz toqitti “O bez dokuttu (<i>ansaja</i>).” :: 'L QILJ· TUQITIY ol qiliç toqitti “O kılıcını (veya bıçağı) döğdüdü (<i>aḥba'a</i>).” TUQITUVR TUQIT·M'Q toqitūr toqitmāq. :: 'UL QABUT TUQITIY ol qapuy toqitti “O kapıyı kilitlettirdi (<i>agra'a</i>).”	toqit-
:: 'UL 'ANKAR 'AŠ· TAIQITY ol aḥar aš tiqitti “O, ona zorla yemek yedirtti (<i>alqamahu iyyāhu ṭ-ṭa'ām</i>).” Asıl anlamı herhangi bir şeye bir şeyi zorla yaptırmaktan (<i>yadxulu ... bi-rakl šadīd</i>) gelmiştir. TIQITUVR TUIQIT·MA'Q· tiqitūr tiqitmāq.	tiqit-

[II. 249/308]

420

:: 'UL 'ANIY QAQITY ol ani qaqitti “O, onu kendisinden yüz çevirecek (<i>ayḏabuhu wa-aḥjarahu ḥattā'a raḏa 'anhu</i>) kadar kızdırdı.” QAQITVR QAQITM'Q qaqitūr qaqitmāq.	qaqit-
:: 'UL 'ANKAR SUKLUN·JUV QUQITIY ol aḥar söglünçü qoqitti “O ona kokusu yayılan kadar kebab kızarttı (<i>qattara ... ḥattā rtafa'a r-rā'iḥa</i>).” QUQITUVR QUQITM'Q qoqitūr qoqitmāq. Kandil söndüğünde çıkan kötü koku (<i>aḥfa'a ... wa-daxxana duxānan munkaran</i>) için de böyle denir.	qoqit-

K

:: 'UL 'IYŠIIF BAKUTIY ol išiḡ bākütti “O işi sağlamaştırdı (<i>aḥkama</i>).” Asıl manası düğümü sıkılaştırmaktan (<i>šadda</i>) gelmiştir. BAKITUVR BAKIT·M'K bākütūr bākütmāk. 0	bāküt-
:: YA'TLIIF 'AŠ MANY ¹ BUKUTIY yāyliḡ āš māni bükütti “Yağlı yemek beni bıktırdı ve karnım doymadan bıkkınlık verdi (<i>yalaba 'alā qalbī, šabitu, yanita 'alayha min ḡayr imtilā' al-baḥn</i>).” Birisi başkasına gözünü doyuracak kadar mal verse (<i>imtala'a 'ayn</i>) yine böyle denir. :: 'UL MANIY TAWA'RIN· BUKITIY ol māni tawārin	büküt-

420 ¹. Bu sözcük sonradan yazıldı.420 ². EY. *aḥṭā*.

bükütti “O beni paraya doyurdu (<i>abša‘a</i>).” BUKUTUVR BUKTM’K bükütür bükütmāk. 0	
:: ’UL ’IYŞIN· TUKATIY ol išin tükätti “O çalışmasını bitirdi (<i>faraya</i>).” TUKA’TUVR TUKATM’K tükätür tükätmāk.	tükät-
:: ’URA’FUT NY SIKITIY urāyutni sikitti “O kadını düzdürdü (<i>jāma‘a</i>).” SIKITUVR SIKIT·MA’K· sikitür sikitmāk.	sikit-
:: ’UL ’ANIY SAKITIY ol ani sökitti “O, ona diz çöktürdü (<i>ajtā</i>).” ² SAKITUVR SAKIT·MA’K sökütür sökitmāk.	sökit-

L

:: ’UL QUVZIY BULATIY ol qōzi bulatti “O kuzuyu tencere buğusunda pişirtti (<i>tabx ... fī buxār al-qidr</i>).” Herhangi bir şey tencere buğusunda pişirilirse yine böyle (būlād-) denir. Aslı: BUVLA’D·TIY būlādti - <i>vān</i> kısaltma için düşmüştür. ³ BULATUVR· BULAT·M’Q bulatür bulatmāq.	bulat-
:: ’UL BIJA’K· BILATY ol biçāk bilätti “O bıçak biletti ve bileği üzerine sürtülmesini emretti (<i>amarra, imhā’ ‘alā l-misann</i>).” BILATUVR· BLIATM’K bilätür bilätmāk.	bilät-
:: ’UL ’ANY TILATY ol ani tilätti “O onu araması (<i>yaflubu, iftaqada</i>) için birine emir verdi.” TILATUVR TILATM’K tilätür tilätmāk. 0	tilät-
:: ’UL QUVY· TULATIY ol qōy tölätti “O, koyunu kuzulattı, doğurttu (<i>nataja</i>).” ⁴ tölät- Oyuz şivesi. Asıl anlamı yeni doğan yavrunun yavru tüyünü dökmesinden (<i>isqāṭ ‘aqīqa</i> <i>min aš-ša‘r</i>) alınmıştır.[tülät- !] TULATVR TULATMA’K tölätür tölätmāk.	
:: ’UL KABA’K· JILATIY ol kăpāk çilatti “O, kepeği (veya başka bir şeyi) ıslattırdı (<i>tandiya</i>).” JILATUVR JILATMA’Q· çilatür çilatmāq. Aslı: JIYLATY çilatti ve <i>yā</i> düşer.	çilat-
:: ’UL ’ATIF· JILATIY ol atiy çilatti “O, atımı terleyene	

[II. 250/310]

421

kadar koşturdu (<i>a‘dā ... ḥattā ‘arraqa</i>).” [Mastar ve geniş zaman] da böyledir.	
:: ’UL TUVNUT· QALATIY ol tōnuṣ qalatti “O elbiseyi kaplattı (<i>yallaḥa</i>).” Herhangi bir şey sandığa (<i>lifāḥa</i>) veya bir bohçaya (<i>šiwān</i>) konursa yine böyle denir. Aslı: QA’LATIY qālatti . QALATUVR QALAIT·M’Q qalatür qalatmāq.	qalat-
:: ’UL ’ULUK·NY KULITIY ol ölügni kölitti “O ölüyü (veya başka bir şeyi) yaktı (<i>adfana</i>).” KULITUVR KULIT·M’K· kölitür kölitmāk.	kölit-

M

³. Sonradan çizginin üstüne bir sözcük eklenmiştir: *tumma udyima* “sonra o benzetildi.”

⁴. EY. *natajat*. .

:: 'UL SUVWNY ¹ TAMITIY ol sūwni tamitti “O suyu (ya da başka bir şeyi) damlattı (<i>qaṭṭara</i>).” TAMITUVR TAMITM'Q tamitūr tamitmāq. 0	tamit-
:: KUVN KUVZUK ₂ QAMATIY kūn kōzūg qamatti “Güneş (ışınlarıyla) gözünü kamaştırdı (<i>ḥayyara</i>).” QAMATUVR QAMAT ₃ M'Q qamatūr qamatmāq.	qamat-
:: 'AJIF 'AW·YA' TIYŠIF QAMATY açıy awya tīšiy qamatti “Ekşi ayva (ya da başka bir şey) dişi kamaştırdı (<i>akalla</i>).” Atasözü [=564 qama-]: 'ATA'SIY 'AJIF 'AL·MILA' YIYSA' UTLY NINK TIYŠY QAMA'R· atāsi açıy almila yesä oyliniñ tīši qamar 0 “Babası ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır.” Bu söz babasının işlediği cinayet yüzünden babası öldükten sonra oğlunun cezalandırılması üzerine söylenmiştir.	P
:: 'UDIK· MANIY QUMITIY üdig māni qomitti “Sevgi beni coşturdu heyecana getirdi (<i>hayyaja</i>).” QUMTVR QMTM'Q qomitūr qomitmāq. Manzume:	qomit-

YASMIL SUVSIN QUMITY
BARJA' KALIB YUMITY
'AR·SLAN TABA' 'AMITY
QURQUB BAŠIY TAZKINVR

basmil sūsin qomitti
barça kälip yomitti
arslan tapa ämitti
qorqup baši täzyinūr

V

Gazi Arslān Tegīn ile harp eden Basmil² askerlerini anlatarak diyor ki: “Basmil² askerlerini (bizimle savaş etmeleri için) coşturdu; onların hepsi toplandılar; Arslan'a³ doğru yöneldiler; (ama bizi gördüklerinde gözleri parladı ve) korkuyla başları döndü.” 0

N

:: 'UL MANK' SUVZ TANUTY ol maṇa sōz tanutti “O, bana başkasına sözü eriştirmemi (<i>īṣā'</i>) istedi.” TANUTVR TANUTM'Q tanutūr tanutmāq. 0	tanut-
:: 'UL QUNUQUF 'AWDA' TUNATIY ol qonuquy äwdä tünätti “O konuğu evde ağırladı (<i>abāta ... laylatan</i>).” TUNATUVR TUNATM'K tünātūr tünātmāk. 0	tünāt-
:: 'UL MANIY TUNATIY ol māni tonatti “O, beni giydirdi (<i>albasanī t-tawb</i>).” TUNATVR TUNATM'Q tonatūr tonatmāq. Aslı: TUVN 'IAD·TIY tōn iḡti “elbise gönderdi.” 0	tonat-
:: 'UL MANY BUV 'IYŠ·TA' SINATIY ol māni bu iṣta sinatti “O beni bu işte denettirdi (<i>jarraba</i>).” SINATUR SINAT·MA'Q sinatur sinatmāq. 0	sinat-
:: 'UL 'ANIYNK·	

[II. 252/313]

422

BURNIN· QANATIY ol anīṇ burnin qanatti “O, onu burnunu kanattı (<i>admā</i>).” QANATUVR QANATM'Q qanatūr qanatmāq. 0	qanat-

421 ¹. W sonradan eklendi.

². EY. *yasmil*.

³. Yani., tahminen Arslān Tegīn.

:: 'UL 'UVZINK' QUNUM· QUNATY ol ōziñä qonum qonatti “O evini etrafına (kendini destekleyenleri, kendine yardım edenleri) oturttu (<i>askana</i>).” QUNATUVR· QUNAT·M'Q qonatūr qonatmāq. 0	qonat-
:: BAK 'ANY QINATY beg ani qinatti “Bey onun cezalandırılmasını (<i>‘iqāb</i>) emretti.” QINATVR QNTM'Q qinatūr qinatmāq.	qinat-
:: 'AR· YGA'J· KUNITY är yiñäç könitti “Adam, ağacı (veya başka bir şeyi) doğrulttu (<i>qawwama</i>).” KUNITUVR KUNITM'K könitūr könitmāk.	könit-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler¹

T

:: 'AR· YATY är yatti “Adam (ya da başka biri) yattı (<i>haja'a</i>).” YATVR YATM'Q yat-yatūr yatmāq.	yat-
:: 'UL YUMRT·ΓA'NIY YUTİY ol yumurtyāni yutti “O yumurtayı (ya da başka bir şeyi) yuttu (<i>ibtala'a</i>).” Oğuz ve Qifçāq şiveleri. YUVT'R· YUVTM'Q yūtār yūtmāq. 0	yut- D
:: 'L TNNUT KUVN·K' YATİY ol tōnuñ künkä yatti “O, elbisesini (ya da başka bir şeyi) güneşe karşı serdi (<i>basata</i>).” Aslı: Benzeşmeyle YA'D·TIY yādti . YADA'R· YADMA'Q yađār yađmāq. 0	yat- (yāđ-)
:: YITIY NA'NK yitti nāñ “Nesne kayboldu (<i>ḍalla</i>).”	yit-
:: 'UL MANY YAITY ol māni yetti “O, bana (ya da bir başkasına) erişti (<i>laḥiqa</i>).” YATA'R· YATM'K yetār yetmāk.	yet-
:: 'UL 'AT· YAYTY ol at yētti “O atı yedeğinde götürdü (<i>qaḍa</i>).” Körü ya da başkasını da yanında götürürse yine böyle denir. YAYTA'R· YAYT·M'K yētār yētmāk.	yēt-
Oğuz ve Qifçāqlar ² sözcüğün başında bulunan her <i>yā'</i> harfini <i>jīm</i> yaparlar; buradan gelerek :: 'UL MANİY JATİY ol māni jetti “O, bana yetiştirdi, halbuki bu :: <i>yā'</i> ile YITIY yetti 'dir. Benzer şekilde, Türkler: “Suda yıkandım (<i>iytasaltu</i>).” manasında SUWDA' YUN·DUM suwda yundum derler; onlar [Oğuz ve Qifçāqlar]: JUN·DUM· jundum derler. Türkler ve Türkmenler arasında bu kural değişmeyerek uygulanır.	D

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'YŠIF YUBATİY ol īšiy yopatti “O işi ihmal etti ve diğerlerinin de işi ihmal etmesine (<i>ayfala</i>) neden oldu.” YUBATUVR YUBATM'Q yopatūr yopatmāq. Asıl manası hile (<i>xadā'</i>)'dir; Oğuzlar: 'UL 'ANY YUBIYLA'DIY ol ani yopīlādi “O onu aldattı (<i>xada'a</i>).” derler.	yopat- D
:: TANKRY YALINKUQ YARATY tāñri yalñuq yaratti “Allah Adem'i (ve diğer varlıkları) yarattı (<i>xalaqa</i>).” Oğuzlar: 'UL TUVNUT· YARATİY ol tōnuñ yaratti “O, elbise uydurdu (<i>qaddara</i>)”;	yarat- D

422 ¹. Bu bölüm tek heceli köklerle birlikte gelmeliydi, 414 **ket-**'den sonra.

². EY. *qufjāq*.

Ve: BUV 'ATUK· NIY MANKA' YARAT· bu ätüknä maña yarat “Benim için bu botu uydur (<i>qaddir</i>).” :: 'UL 'UVZIN·DIN SUVZ· YARATİY ol özindin söz yaratti “O kendisinden söz üretti (<i>ixtalaqa</i>).” YARATUVR· YARAT·M'Q yaratūr yaratmāq. 0	yarat- D
:: 'UL MNIY TALIM· YURITIY ol māni tālim yoritti “O, beni çok yürüttü (<i>amšā</i>).” :: 'UT· 'ANIK· QAR·NIN YURUITY ot anig qarnin yoritti “İlaç karnını gevşetti (<i>aḥlaqa</i>).” YURITUVR YURIT·M'Q yoritūr yoritmāq.	yorit-
:: 'UL 'ANIY YIRATY ol ani yiratti “O, onu uzaklara gönderdi (<i>ab'ada</i>).” YIRATVR YIRATM'Q yiratūr yiratmāq.	yirat-
:: 'AR· 'YŠKA' YAIRTIY ol īškā yeritti (?) “Adam tembellik etti ve işten kaçtı (<i>takāsala, iylanṭā</i>).” YARATVR YARTM'K yeritūr yeritmāk.	yerit- ?
:: 'UL 'ATİİ MANK' YAİUTİY ol atiḡ maña yayutti “O benim yanıma at (veya başka bir şey) getirdi (<i>qarraba</i>).” YAİUTVR YAİUTM'Q yayūtūr yayutmāq.	yayut- Manzume: ¹

KAL·SA' 'UMA' TUŠUR·KIL TIN·SUN 'NK' 'ARUQ·LUQ V
'AR·BA' SAMAN· YAİUT·İİL BUL·SUN· 'ATİY YRQLQ
kālsā ümā tūšürgil tinsun anig aruqluq
arpa saman yayutīl bulsun ati yaruqluq.

“Sana bir misafir geldiğinde, onun inmesine yardım et² böylece o dinlensin ve arpayı, samanı getir, atı da dinlensin³.”

:: TANKRIY YAİMUR YAİITY tāḡri yaḡmur yayitti “Allah, yağmur yağdırdı (<i>amṭara</i>).” 0 YAİTVR YAİTM'Q yayitūr yayitmāq.	yayit-

L

:: 'AR· SAJIN YULUTİY ār saḡin yūlitti “Adam saçını tıraş ettirdi (<i>aḥlaqa</i>).” YULITUVR· YULIT·M'K yūlitūr yūlitmāk. 0	yūlit-
:: BAK BUVY·NIY YULTY beg böyni yulitti “Emir kabilenin yağma edilmesini (<i>iḡāra</i>) [emretti].” YULTVR YULTM'K-Q yulitūr yulitmāq.	yulit-
:: 'AR· YILITY ār yilitti “Adamı sıtma tuttu (<i>ḥumma</i>) ve vücudu sıtmadan ısındı (<i>saxuna</i>)” –bu eylem geçişsizdir. Sonra :: 'AR SUVWT YILITIY ār sūwiḡ yilitti “Adam suyu ılttı (<i>saxxana</i>)” – bu geçişli. YILITUVR YILIT·M'Q yilitūr yilitmāq.	yilit-

M

:: KIŠY YUMITY kiši yomitti “Halk (veya başkaları) toplandı (<i>ijlama'a</i>).” YUMITVR YUMITM'Q yomitūr yomitmāq.	yomit-

N

423 ¹. Sonraki sözcük (**yayit-**) manzumeden önce görülür.

². EY. *anzalahu, anzilhu*.

³. EY. *ṣyā, ḏīyā'* okunur.

:: 'UL 'ANKR BJA'K YİTİTY ⁴ ol aṇar biṭāk yanutti “O, ona bıçağı biletmeyi (<i>taṣḥīd</i>) ya da el üzerinden geçirmesini (<i>imrār</i>) emretti.” YİTTUVR ⁴ YTİTM'Q ⁴ yanut- yanutūr yanutmāq.	yanut-
:: BA'Š YNIATY bāš yenātti “Yara rahatladı (<i>indamala</i>).” YNTVR YNTM'K yenāt- yenātūr yenātmāk. Aslı: Benzeşmeyle YNA'D·TIY yenāḏti.	yenāt- (yenāḏ-)
:: 'AR· 'URA'TUT· NIY YNATY ār urāyutni yenitti “Adam kadını doğurttu (<i>wallada ... waladan</i>).” YNTVR YNTM'K yenitūr yenitmāk.	yenit-
Kural. Türk dillerinde çiftleme sadece sonunda <i>tā</i> [yani eylem köklerinde “ikincil” çiftleme- bakınız 411 ve 412 G] bulunan sözcükler için düşünülebilir. Bu çiftleme	G

[II. 256/317]

424

eylemlerin bütün harflerine geçmez. Ve o nadiren adlarda bulunur. Biz bu çeşit eylemler “çiftleme” diye adlandırırız, çünkü geçmiş zamanda bu türden iki harf bulunur. Bunlardan biri sözcüğün kök ¹ bölümünde bir harf – ve bu <i>tā</i> ’dır, diğeri geçmiş zamandaki <i>dāl</i> ’dır; bu <i>tā</i> ile benzeşerek <i>tā</i> olur, böylece çiftleme ortaya çıkar.	
Kökteki çiftleme nadir görülür, daha önce de yazdığımız gibi [411]. 0 Bu bölümdeki emir üç ünsüze sahiptir. Örnek :: 'AW· BAZAT· āw bāzāt “Evi boyar”; :: BITIK BITIT· bitig bitit “Kitap yazdır.” ²	
Bu bölümdeki salim (illetli harfi bulunmayan) sıfat fiil: BITIK BITIYKUVJIK bitig bititgūci “kitap yazdırıcı”; :: 'AT· KUZT·KUVJIY at közātīgūci “at gözeticisi.” Oğuz ve Qıfçāq şivelerinde: BITT·DAJY bititdāci , KUZATJIY közāttāci - bunun asıl şekli: Benzeşmeyle KZT·DAJIY közātdāci.	D
İşin sürekliliğini gösteren sıfat fiil: Kurala göre sözcüğe <i>ṡayn</i> , <i>elif</i> , <i>nūn</i> veya <i>kāf</i> ekleyerek yapılır. Buradan gelerek :: 'UL 'ATİF KUZT·K'N 'UL ol atiy közātīgān ol “O her zaman atı gözetendir ³ ”; :: 'UL 'AWIN BAZAT·KA'N 'UL ol āwin bāzātīgān ol “O her zaman evini boyatandır.” Ve <i>iṣbā</i> ’lı sözcüklerde: 'UL TARİF TARIT·FA'N 'UL ol tariy tarityān ol “O her zaman ekincilik edendir”; :: 'UL BUḐDAY· 'ARIT·FA'N 'UL ol buḏday arityān ol “O her zaman buğday (veya başka bir şey) temizleyendir.”	
<i>Kāf</i> , <i>ṡayn</i> ve <i>rikka</i> veya <i>iṣbā</i> ’lı sözcükler ilk metoda uyarlar (? <i>yu‘tabaru ... ‘alā l-minhaj al-awwal</i>).	
İşin yapılmasını arzulandığını ifade eden sıfat fiil: 'UL TARİF TARITTS'Q 'L ol tariy tariysāq ol “O çiftçiliğe düşkündür ve isteklidir”; :: 'UL 'AWIN· BAZT·IKSA'K· 'UL ol āwin bāzātigsāk ol “O	

[II. 257/319]

425

423 ⁴. İlk T, N’den değişti (nokta sonradan eklenmiştir)?

424 ¹ sanj, sinx okunur.

² uktub, aktib okunur.

³ yahtafu, yahfazu okunur.

evini süslemeye düşkündür.” Köke <i>ḡayn</i> ve <i>kāf</i> la beraber, <i>išbā</i> veya <i>qāf</i> veya da <i>ḡayn</i> ’lı sözcükler için <i>sīm</i> veya <i>qāf</i> da eklenir; 0 ama <i>kāf</i> , <i>kāf</i> , <i>imala</i> veya <i>rikka</i> ’lı sözcüklerde [ekin] sonunda veya başında bulunur, sahih eylemlerde de böyledir [294-295].	
Bir işi işlemenin öznenin hakkı olduğunu veya öznenin işi yapmaya azimli olduğunu ifade eder. :: ’UL TARİṬ TARİṬ·ṬILQ ’L ol tariṭ tariṭyuluḡ ol “Onun çiftçilik etmek hakkıdır”; :: ’L ’AT· KUZTKİLİK ’L ol at közätgölük ol “O at gözetmeye niyetlenir, bu onun hakkıdır.” <i>ḡayn</i> ve <i>kāf</i> ’ın yerini bu örnekler alır (? ya ‘ <i>tabaru maḡall al-ḡayn wa-l-kāf fi maḡallihā</i>). Oğuzların bazıları <i>lām</i> ’ı <i>sīm</i> yaparlar, anlattığım gibi [296].	D
Öznenin bir işi yapmak üzere olduğunu ifade eden sıfat fiil. :: ’UL TARİṬ TARİṬ·LIY ’AR·DIY ol tariṭ tariṭyili ārdi “O çiftçilik etmeyi aklına koydu ve ona başlamak üzere bulundu.” :: ’UL ’ATİṬ· KUZTIK·LIY ’AR·DIY ol atiy közätgölük ārdi “O atı gözetmeyi aklına koydu ve başlamak üzere bulundu.” Bu yol salim salim sıfat fiilde birinci yoldan daha yakındır (?).	
Edilgen eylem. :: KUZAT·MIŞ ’AT· közätmiş at “Gözetilmiş at.” :: BTITMIŞ BTİK· bititmiş bitig “Yazdırılmış kitap.” Önceki bölümlerde <i>šīm</i> ’in böyle geçmesi verilmişti [297-298, vb.] Masterlar gördüğünüz gibidir.	
“Zaman, yer ve vasıta adları tek yolla şekillendirilir. Bu yüzden [zaman adları] :: BTİK BTITKUV ’UFUR bitig bititgü uḡur “Kitap yazdıracak zaman”; :: ’AT· KUZTKUV ’UFUR· at közätgü uḡur “At (veya başka şey) bakacak zaman.” 0	
“Yer adları. :: TRİṬ TARİṬ·FUV YIYR· “Ekin ekilecek yer”; TARİṬ ’ARİṬ·FUV YIYR· tariṭ arityu yēr “Buğday ayıklayacak yer.” 0	
Alet ismi yapılmak istendiğinde. :: TARİṬ ’ARİṬ·FUV NA’NK· tariṭ arityu nāḡ “Buğday arıtacak nesne”; :: BTIT BTITKV NA’NK· bitig bititgü nāḡ “Kitap yazılacak nesne.”	
Zaman, yer ve alet adları arasındaki fark şudur: zaman ismi yapılmak istendiğinde, ondan sonra: ’UVD ōd veya: ’UFUR· uḡur sözcükleri eklenir. Bu yüzden :: TARİṬ ’ARİṬ·FUV ’UFUR· “Buğday temizleyecek zaman.” 0	

[II. 259/321]

426

Yer adları yapılmak istendiğinde, ondan sonra YIYR yēr sözcüğü eklenir. Bu yüzden :: ’ARİṬ·FUV YIYR· arityu yēr “Temizlenecek yer.” Vasıta adı yapılmak istendiğinde, ona NANK nāḡ eklenir. Bu yüzden :: TRİṬ ’ARİṬ·FUV NA’NK· tariṭ arityu nāḡ “Buğday temizlemeye yarayan nesne.”	
Oğuzlar bütün adlar için <i>kāf</i> ve <i>ḡayn</i> yerine <i>elif</i> , <i>vāv</i> yerine <i>sīm</i> koyarlar. Bu yüzden :: TARİṬ ’ARİṬ·SIY ’UFUR· tariṭ aritāsi uḡur “Buğday temizleme zamanı”; :: TARİṬ ’ARİṬ·SIY YIYR· tariṭ aritāsi yēr “Buğday temizleme yeri”; :: TARİṬ ’ARİṬ·SIY NA’NK· tariṭ aritāsi yēr “Buğday temizleme aleti.” Bu bütün eylemler için, ister basit isterse bileşik, açık bir kuraldır. 0	D
Yarışma veya yardımlaşmada iki kişinin işi karşılıklı yaptığını göstermek için kelime köküne <i>šīm</i> eklenir. Buradan gelerek :: ’UL MANK’ TARİṬ ’ARİṬİŞ·DIY ol maḡa tariṭ aritişdi “O bana buğday temizlemede yardım etti”; :: ’UL MANK’ ’AT· KUZATİŞ·DIY ol maḡa at közātişdi “O bana at bakımında yardım etti” denir. Yarışta da böyledir.	
Bu bölümün birçok yolu olduğunu biliniz. Biri nakıs veya sonunda illetli harf bulunan, geçişsiz sözcüklerden türeyen üç harfli eylemler veya dört harfliye <i>tā</i> ziyade edilerek yapılır. İletli harf düşer ve <i>tā</i> onun yerini alır, böylece eylem üç harfli [yani tekrar gibi] gibi olur.	G

Örnek, nakıs eylem ile¹ :: 'AR· BUR·NIY QA'NADIY **är burni qānadi** “Adamın burnu kanadı, o geçişli olur, buradan gelerek: 'AR· BURNIN QANATIY **är burnin qanatti** “Adam burnunu kanattı”; ve emirde: 'NINK BURNIN· QANAT· **añin burnin qanat** “Onun burnunu kanat.” *Elif* düştü: QA'NADIY **qānadi**. :: 'UL BILIK·NY QUVAITIY **ol bilikni qōqitti** “O kandili kokuttu ve dumanı yayıldı”; aslı: QUVD·DIY **qōpdi**; ve emirde: QUQIT· **qoqit** olur – *vāv* düşmüştür. 0

Sonunda illetli harf bulunan eylemlere örnek :: 'AR· QUMIN·DY [dikkat] **är qomīdi** “Adam işte yükseldi”; bu geçişsiz bir eylemdir, o böylece geçişli olur: 'ANY QUMIT· **ani qomit**

[II. 261/324]

427

“Onu bu işte yükselt”- *yā* düşer ve *tā* onun yerini alır. :: 'ULIYDIY NA'NK **ölīdi nāñ** “Şey nemlendi”; o geçişli yapıldı, buradan gelerek :: 'ULITY **ölitti** “Bazı şeyler ıslatıldı; ve emirde: 'ULIT· **ölit** “Onu ıslat.”

Bu yüzden nakıs ve sonunda illetli harf bulunan eylem *yā* ile geçişli yapılır, geçişsiz eylemler geçişli yapan *rā*, *ḡayn* ve *kāf* ekleri burada kullanılmaz. Şunlar gibi: QUŞ 'UJ·DIY **quş uçdi** “Kuş uçtu”; geçişli: 'UJUR·DIY **uçurdi** “Bir şeyler uçuruldu”; :: 'ULK· TIRL·DIY **ölüg tirildi** “Ölü dirildi”; sonra: TANKRY TIR·KURDIY **tāñri tırgürdi** “Allah onu diriltti”; :: 'AR TUD·TY **är todti** “Adam doyuruldu”; sonra: 'UL TUD·FURDIY **ol todyurdi** “O onu doyurdu.” Çiftleme bölümlerinin hepsinde kural bu şekildedir. 0

Nakıs veya sonunda illetli harf bulunan bir eylem tek özneye sahip [yani tek geçişli] olduğunda ona *tā* eklenir ve eylem iki öznenen bir nesneye geçer, onlardan biri emreder, diğeri yapar [yani çift geçişlilik]. Örnek :: 'AR· BTIK BTIYDY **är bitig bitīdi** “Adam kitap yazdı.” Bu, tek öznenen çıkarak işlenilen şeye doğru gider. Sonra: 'UL 'ANKAR BTIK BITITIY **ol añar bitig bititti** “O, ona kitap yazdırdı.” Bu eylem iki öznenen bir nesneye doğru geçişli olur. :: 'AR BJA'K· BILA'DIY **är biçāk bilādi** “Adam bıçağı sivriltti.” Sonra: BILATIY **bilātti** “O başkasına biletti.”

İkincisi önceki anlamlardan hiçbirini taşımayıp bu bölüme ait temel bir kök değildir. Örnek :: TA'M· 'AMITIY **tām āmitti** “Duvar (veya başka bir şey) eğildi (*māla*)”; :: 'AR· SUVZ· 'UNITIY **är sōz unutti** “Adam söyleyeceğini unuttu (*nasiya*).”

İlletliler

T

:: TANKRY MANY BATUTIY tāñri māni bayutti “Yüce Allah beni zengin etti (<i>aynā</i>).” BAYUITVR BAYUITM'Q bayutūr bayutmāq .	bayut-
:: 'UL 'ANIY SUW QA' TAYITIY ol ani suwqa tayitti “O, onu suda kaydırđı (<i>azlaqa</i>).” TAYITUVR TAYTM'Q tayitūr tayitmāq . 0 Bir şey kaydıran için de böyledir.	tayit-
:: 'UL 'ATIF QUYUIITY ol atiy quyutti “Adam atı ürküttü (<i>anfara</i>).” QUIYUTVR QUYUITM'Q quyutūr quyutmāq .	quyut-

426 ¹. Burada **qana-** makus (*manqūš*) düşünülür, çünkü o ortadaki *elif* ile telaffuz edilir; o sonunda illetli harf bulunan sözcük (*dawāt al-arba'a*) gibidir: 564 **qana-**.

Nazal

:: 'AR BAŞIN		
[II. 262/326]		428
TUNKITIY är başin töñitti “Adam başını eğdi (<i>ta'ta'a</i>).” TUNKIT <u>U</u> VR		töñit-
TUNKIT·M'K töñitür töñitmāk.		
:: 'AR 'UQIN TNKTY är oqin täñitti “Adam okunu göğe doğru fırlattı (<i>a'lā... naḥw as-samā' šu'dan</i>).” TUNKTUVR TUNKITM'K täñitür täñitmāk.		täñit-
:: 'AR· 'AWIN· KANKUITY är äwin keñütüti “Adam evini (veya başka bir şeyi) genişletti (<i>awsa'a</i>).” KINKUTVR KYNKUTM'K keñütür keñütümāk.		keñüt-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR· YINKITY är yiñitti “Adam sümkürdü (<i>imtaxaṭa</i>).” Aslı: “O sümük attı (<i>ramā bi-l-muxāṭ</i>).” manasında YINK· 'ATİY yiñ atti . YINKITVR YNKTM'K yiñitür yiñitmāk. 0		yiñit-
:: 'UL 'ANIY BAKA' YUNKATIY ol ani begkā yoñatti “O, onu Emire (veya başkasına) koğulattı (<i>awšā</i>).” YUNKA'T <u>U</u> VR YUNK'T·M'K-Q yoñātür yuñātümāq. 0		yoñat-

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle çift *dāl*¹ lı *fa'landi*¹ kalıbı

B

:: 'UL 'ANK 'YŞIN BUR·BAITY ol anig išin borbatti “O, onun işini karıştırdı ve geciktirdi (<i>tašwāš, taswāf</i>).” BURBAT <u>U</u> VR BURBTM'Q borbatür borbatmāq.		borbat-
:: 'UL MUNKUZ TUR·BTY ol müñüz törpitti “O boynuz (ya da başka bir şey) törpülettı (<i>aşfana</i>).” TURBTVR TRBTM'K-Q törpitür törpitmāk.		törpit-

D

:: 'UL 'ANIK 'ADA'QIN· BAḠ·DATIY ol anig adāqin baydatti “O, onun ayağını güreşte sarmaya (<i>şayzaba</i>) aldırdı.” BAḠ·DAT <u>U</u> VR· BAḠDAT·M'Q baydatür baydatmāq.		baydat-
:: 'UL 'ANY SIX·TATIY ol ani sixtatti “O, onu ağılattı (<i>abkā</i>).” SIF·DAD·TY siydadti bir versiyondur. SIXTATUVR SIXTATM'Q sixtatür sixtatmāq.	sixtat-	siydad- D

:: 'UL 'ADAR_ YLGIN_ KUK·LATY **ol ādār yalīn köklätti (kökdätti?)** “O, eğer köklät-kaburgasının tahtalarını bağlattı (*šadd suyūr aḥmā' as-sarj*).” KUK·LATVR **(kökdät-?)**
KUK·LAT·M'K köklätür köklätmāk. KUK·DAD·TY kökdädi bir varyanttır. kökdäd- D

J

:: 'UL 'ATIN SUR·JITIY **ol atin sürçitti** “O, atını (veya başka bir şeyi) sürçtürdü **sürçit-**
(*at̄ra*).” SUR·JTVR SURJTM'K-Q sürçitür sürçitmāk. 0

:: 'UL 'NK QA'ŠIN QIR·JATY **ol anig qāšin qirçatti** “O, ona taş attı, kaşının **qirçat-**
kenarından (*ṭaraf*) vurdu ve onu yaraladı (*šajja*).” Diğer şeyler için de
Manzume:

'LKIM 'ARİŦ QIRJATUR 'UQ· BAŠAQIY
'UN·MIŠ 'ULŦ TARNKAK 'UZA' KUB· QAŠAQIY
älgim ariy qirçatur oq başaqi
önmiş uluy tärñük üzä köp qaşaqi

V

“Ok temreni elimi yaralar (*tašajjilu*)²”, (Hâlbuki ben) sularda¹ biten kındıra otları

[II. 264/328]

429

arasından geçerim.” QIRJATUVR QIRJATM'Q **qirçatür qirçatmāq**. Ve de :: 'UQ·
'AMA'JİŦ QIRJATIY **oq amāçiy qirçatti** “O hedefi deldi, geçti (*ḍaraba ... fī ṭaraf² al-hadaḍ*
wa-naḍaḍa minhu).” 0

:: 'UL 'ANKAR 'IYŠ TUR·JITY **ol aṇar īš törçitti** “O, onu işe başlattı (*abda'a*).” **törçit-**
TURJITUVR TURJTM'K törçitür törçitmāk.

:: 'UL 'ANY QAF·JITIY **ol ani qawçitti** “O, onu kızdırdı, yaptığı bir şeyi
yapmamaya teşvik etti (*aḡḍabahu ḥattā aḡrāhu 'alā fi'l 'azama 'alā tarkihi*).” :: 'UTLA'N·
'ARIYNIY QAF·JITIY **oylān arīni qawçitti** “Çocuk arıyı kızdırdı (*aḡḍ*).” Atasözü: P
'ARIY QIFJIT·SA' 'IS·RUVR_ **ari qawçitta isrūr** 0 “Arıyı kızdıranı arı
sokar.” 0 Bu söz bir kişiyi sıkıntıya sokan ve onu sıkıntıya düşüren için
söylenir. QAF·JITUVR QAF·JITM'Q **qawçitür qawçitmāq**. 0

:: 'UL TUVNIN· TAF·JITY **ol tōnin tāwçitti** “O, elbisesini sıkıca diktirdi **tāwçit-**
(*mušabbakan mušamrajan*).”³ TAFJTVR TFJTM'K tāwçitür tāwçitmāk.

R

:: 'UL TAB·RATY NA'NK·NIY **ol tāprätti nāṇni** “O, bir şeyi hareket ettirdi **tāprat-**
(*ḥarraka*).” TAB·RATVR TBRATM'K tāpratür tāpratmāk.

428 ². EY. *tašḥḥ*.

429 ¹. EY. *yastanḥilu, yastanḡilu* okunur.

². EY. *ṭarf* (*r*'nin üstündeki *sukūn* sonradan eklenmiştir.

³. EY. *lā mušamrajan*; bkz 565 **tāwçit-**.

:: 'AR· YAFIYQA' TAB·RATY är yaḡīqa täprätti “Adam düşmana hücum etti (<i>ḥamala 'alā</i>).” 0	täprät-
:: 'AR· TAWAY SIN· TAB·RATY är tewesin tapritti “Adam (veya başka biri) devesini sıçrattı (<i>awṭaba</i>).” TBRATVR TBRTM'K [dikkat] tapritür tapritmāq . Bu sadece develer için kullanılır.0	taprit-
:: QUVY· 'UTF· TUB·RATY qoy otuy topratti “Koyunlar yerde bir şey kalmayınca kadar yerdeki tüm bitkileri yedi ve çöpleri karıştırmaya başladılar (<i>tahibbu ... al-habā</i>).” TUBRATUVR· TUBRATM'K-Q topratür topratismāq . 0	toprat-
:: 'UL 'ANKAR 'AT· TUF·RATY ol aḡar ät toyratti “O, ona et doğrattı (<i>qaṭ' ... muxardalan</i>).” ⁴ Bu sadece yenilen şeylerde kullanılabilir. TUF·RATVR TUF·RATM'Q toyratür toyratismāq .	toyrat-
:: 'AR· TAWRATY är tawratti “Adam acele etti (<i>'ajila</i>).” :: TAWRATUVR TAWRAT·M'Q tawratür tawratmāq . 0 :: 'URA'TUT YIB· TAW·RATY urayūt yip tawratti “Kadın ip eğirdi (<i>fatalat ... wa-ayārat</i>).” ⁵ 0	tawrat-
:: 'UTLIN 'IYŞ·QA' TIF·RATY oylin iṣqa tiyratti “O çocuğunu ile uğraşması için fırsat buldukça sıkıştırdı (<i>ṣaddada, ja'ala jaladan</i>).” TIF·RATUVR TIF·RAT·MA'Q· tiyratür tiyratismāq . 0	tiyrat-
:: 'UL 'ATIN TIK·RATY ol atin tikrätti “O, atını yürürken ses çıkartarak, hışırdatarak yürüttü (<i>ḥafīf fi jary</i>).”	tikrät-
:: 'UL 'UTIL·NY TIK·RATY ol oylini tigrätti	tigrät-

[II. 266/331]

430

-ḡayn'lı şeklin bir varyantı [yani tiyrat-]. TIKRATUVR· TIKRAT·M'K tigrätür tigrätmāk . 0	D
:: 'UL MANKA' SUVW· SAJ·IRATIY ol maḡa sūw saçratti “O bana istemeden su sıçrattı (<i>anṭara</i>)”- Bu, bir kaptan bir kaba su, yağa veya akar gibi herhangi bir şeyi boşaltırken ondan sıçratılanlar ¹ olur, o da elbiseye veya başka bir şeye değer. Adam odun yararken sıçrayan ² parça için de böyle denir. Bu yüzden, bir çeşit tuzağa: SAJIRAT·FUV saçratyū denir. Bunda önce çatalı birleşik iki dala alınır, dallar arasına çengeller bulunan ipler bağlanır. Sonra toprağa gömülür. Üzerine tane dökülür ³ , kuş taneleri toplamak için geldiğinde, çengel boynuna ya da ayağına takılır. Böylece kuş yakalanmış olur. Atasözü: P SAJIRAT·FUVDIAN· QURQ·MIŞ QUŞ· QIR·Q· YIYL 'AD·RIY YTA'J· 'UZA' QUN·MA'S· saçratyūdin qorqmış quş qırq yīl adri yiḡāç üzä qonmās 0 “Tuzaktan korkan kuş, kırk yıl çatal ağaç üzerine konmaz.” Bu şu hadis gibidir: “” 0 SAJ·RAT·M'Q SAJRATUVR saçratmāq saçratür . Vurgu için (? <i>fī t-ta'kīd</i>).	
:: 'UL TUVNUF SAD·RTY ol tōnuḡ sādrätti “O elbiseyi seyretti (<i>halhala</i>).” :: 'UL KIŞY NIY SAD·RATIY ol kişini sādrätti “O, halkı seyretti (<i>qallala zaḡma</i>).” Herhangi bir şeyi kalabalığını azaltmak, sıkışıklığını rahatlatmak (<i>qallala wa-axaffa zaḡma kull šay</i>) için de böyle denir. SAD·RATUVR SADRATM'K sādrätür sādrätmāk .	sādrät-

429 ⁴. EY. *muxardala (tā' marbūṭa ile)*⁵. EY. *ayāzata*.430 ¹. EY. *yanşuru minhu naşr, yanṭuru minhu naṭr* okunur.². EY. *yaṭubbu, taṭibu* okunur.³. EY. *yanşaru, yunṭaru* okunur.

:: 'UL 'NIK 'AWIN SUF·RATIY ol anig äwin suyrutti (suyratti ?) “O, onun evini arattı, evde olan her şeyi gördü (<i>baḥaṭa ... wa-ra' ā mā fīhi ajma'</i>).” SUF·RUTUVR SUFRUT·M'Q suyrutūr suyrutmāq.	suyrut- (suyrat- ?)
:: 'UL YTA'JF SUWARI·TY ol yiḡāḡiḡ süwrüttü “O ağacın (veya başka bir şeyin) ucunu sivriltilti (<i>alala ṭaraf⁴, ḥaddada</i>).” SUWRITVR SUWRITM'K süwritūr süwritmāk.	süwrit-
:: 'UL 'AWIN SAWRITY ol äwin säwrättü “O, onun evindeki eşyaları boşalttı (<i>farraya</i>).” :: 'L 'YŠN SAWRTY ol İšin säwrättü “O işini tamamladı ve onu bitirdi (<i>atamma</i>).” SAWRTVR SAWRTM'K säwrätūr säwrätmāk.	säwrät-
:: 'UL 'ATIN 'ARIQ·TIN· SAKIRITIY ol atin ariqtin sekritti “O, atını çaydan (veya başka bir yerden) sıçrattı (<i>awṭaba</i>).” SAKIR·TUVR sekitūr. Ve de :: 'UL BITIK 'UQIR 'AR·KA'N· SAKRITIY ol bitig oqir ärkän sekritti “O (Kur'ân) ve kitap okurken bir şey atlattı (<i>aswā barzaxan</i>).” SAKRITM'K sekitmāk.	sekit-

[II. 268/333]

430

:: 'UL UQIN KYŠ·TA' JILRATIY ol oqin kēstā çalratti “O sadakta oku seslendirdi (<i>şawwata</i>).” Herhangi bir şeye ses verdirilirse (<i>taqalqala bihi</i>) yine böyle denir. JIL·RATUVR JL·RAT·M'Q çalratūr çalratmāq. 0	çalrat-
:: 'AR· 'ATIN SAM·RITY är atin sämritti “[Adam] atını (veya başka bir şeyi) semirtti (<i>sammama</i>).” SAM·RITVR SAM·RITM'K sämrītūr sämritmāk. 0	sämrīt-
:: 'UL YIYRIK JIFRIUTY ol yērig çıyrutti “O, yeri ayağıyla çiğnettirerek sertleştirdi (<i>rakkala, şallaba</i>).” Un veya una benzer şeyleri çuvala sıkıştırarak kuvvetle basmak (<i>şadda b-quwwa wa-şallaba</i>) da böyledir. :: 'AR· 'UTLIN· 'IYŠ·TA' JIFRIUTIY är oylin İšta çıyrutti “Adam oğlunun işte sıkarak pişirdi (<i>şallaba</i>).” JIF·RIUTUVR· JIFRIUT·M'Q çıyrutūr çıyrutmāq.	çıyrut-
:: 'L 'AŠAJ· JUQRATIY ol eşiç çoqratti “O, tencereyi (veya başka bir şeyi) kaydattı (<i>aylā</i>).” Bu tencerede suyun azlığı, baharat ve tane gibi şeylerin çokluğu yüzünden olan kaynamadır. JUQRATVR JUQRATM'Q çoqratūr çoqratmāq.	çoqrat-
:: 'AR· KUVZIN· JAQRATY är kōzin çaqratti “Adam gözünü çakırlaştırdı (<i>qallaba, adāra</i>) ve mavi gözlü imiş gibi gözünü (<i>azraq</i>) çevirdi.” JAQRATVR JAQRATM'Q çaqratūr çaqratmāq.	çaqrat-
:: 'UL TIYŠIN QIQRATY ol tışin çıqratti “O dişini gıcırdattı (<i>aşarra</i>).” Ve de :: BUTRA' TIYŠIN JQIRATY buḡra tışin çıqratti “Aygır dişini gıcırdattı (<i>qaşafa</i>).” Kapı veya kalem gıcırdaması (<i>şarīr</i>) da böyledir. JQRTVR JQRTM'Q çıqratūr çıqratmāq.	çıqrat-
:: 'UL QAQRAT·TUV QAQ·RATY ol qaqratyu qaqratti “O, serçe ya da serçeye benzer şeyleri tarlasından kovmak için bekçi davulunu çaldı (<i>şawwata</i>).” QAQ·RATUVR QAQRATM'Q qaqratūr qaqratmāq. 0	qaqrat-
:: 'UL SUVFUF QUQ·RATY ol sūwuy qoqratti “O, suyu (veya başka bir sıvıyı) azalttı (<i>naqqaşa</i>).” QUQ·RATUVR QUQRAT·M'Q qoqratūr qoqratmāq. 0	qoqrat-

⁴. EY. *ṭarf* (r'nin üstündeki *sukūn* sonradan eklenmiştir.

:: 'UL 'ANIK KUVJIN KAW·RATİY ol anig kūçin kăwrätti “O, onun gücünü zayıflattı (<i>awhana</i>).” KAW·RATUVR KAWRAT·M'K kăwrätür kăwrätmāk.	kăwrät- Manzume:

'UD·LK KUNY TAWRATVR YALINKUQ KUJIN KAW·RATVR 'AR·DIN 'AŽUN SAWRTVR QISA' TAQY 'ARTLUVR	ödläk küni tawratür yalıuq küçin kăwrätür ärdin ažuñ säwrätür qaçsa taqi artalür	V

“Zamanın günleri, insanın gücünü¹ zayıflatmak için çabuk geçer, dünyayı insandan boşaltır (Afrāsyāb ve onun takipçileri anlamındadır); ölümden kaçan kimseye ölüm erişir.”

[II. 269/335]

432

:: 'UL MANİY BUV 'IYŞ·QA' TAB·ZATİY ol mäne bu ĩşqa täpzätti “O beni bu işte kışkandırdı (<i>hasad</i>).” TAB·ZATUVR TAB·ZAT·M'K täpzätür täpzätmāk.	täpzät-
:: 'UL 'ANY QUB·ZATİY ol ani qopzatti “O, ona kopuz çaldırdı (<i>darb al-'ūd</i>).” QUB·ZATUVR QUB·ZAT·M'Q qopzatür qopzatmāk.	qopzat-

S

:: 'UL 'UF·LINİY 'IYŞ·QA' ?UX·SATY ol oylini ĩşqa boxsatti “O, oğluna (veya başkasına) bu işte dik kafalılık ettirdi (<i>'utuww</i>).” ?UXSATVR ?UXSATM'Q boxsatür boxsatmāk.	boxsat-
:: 'UL MANY TAB·SATİY ol mäne täpsätti “O, beni kışkandırdı (<i>hasad</i>).” Zāy'lı şeklin varyantı [täpzät-]: TAB·SATVR TABSATM'K täpsätür täpsätür.	täpsät- D
:: 'UL MANY SUW·DIN KAJ·SATY ol mäne suwdin kăçsätti “O, beni sudan (veya başka bir yerden) geçirme (<i>'ubur</i>) umudunda bulundu.” KAJ·SATUVR KAJ·SAT·M'K kăçsatür kăçsatmāk.	kăçsat-
:: 'UL 'ANY SAR·SITIY ol ani sarsitti “O, ona kaba muamelede bulundurdu (<i>'annafahu wa-ğallağa 'alayhi</i>).” SARSTVR SAR·SIT·MA'Q sarsitür sarsitmāk. 0	sarsit-
:: 'UL 'ANIY SUW·SATİY ol ani suwsatti “O, onu susattı (<i>'aṭṭaša</i>).” SUW·SATUVR· SUW·SAT·MA'Q suwsatür suwsatmāk.	suwsat-
:: 'L 'ANY SAM·SITIY ol ani samsitti “O, onu (diliyle ya da eliyle) incitti (<i>aḍā</i>).” SAM·SITUVR· SAM·SIT·MA'Q samsitür samsitmāk.	samsit-

Ş

:: 'UL YIYBIF· TAF·ŞATIY ol yīpiy täwšätti (tüwšätti ?) “O, eğrilmiş olan ipi sonu bulunmayacak şekilde karıştırdı (<i>şawwaša</i>).” TAWŞATUVR· TAWŞATM'K täwšätür täwšätmāk. :: 'UL 'ANIK TARIN	täwšät- (tüwšät-?)

431 ¹. EY. *qawiya*, *quwā* okunur.

TAWŞATIY ol anig tärin täwşätti “O, onu terleri boncuk boncuk olana dek yordu (<i>a’yā ... ḥattā yuhabbiba ‘araqahu</i>).” [Mastar ve geniş zaman] aynıdır.	
:: ’UL JAFİR· JUWŞATIY ol çayır çiwşatti “Adam (ya da başka biri) sıra ekşitti (<i>ḥammaḍa</i>).” :: SIR·KA’ QARIN JIW·ŞATIY sirkä qarın çiwşatti “Sirke mideyi ekşitti (<i>ḥammaḍa</i>).” Yer üzerine sirke dökülüp de toprağı kaynatırsa (<i>aylat</i>) yine böyle denir. JIW·ŞATVR JIW·ŞAT·MA’Q· çiwşatūr çiwşatmāq.	çiwşat-
:: ’UL MANİK QULA’QA’ SUVZ· ŞUW·ŞATIY ol mänig qulāqqa söz şuwşatti “O, benim kulağıma söz fısıldattı (<i>haynama</i>).” ŞUW·ŞATUVR ŞUW·ŞAT·MA’Q· şuwşatūr şuwşatmāq. 0	şuwşat-
:: ’UL BUVZUK· QAR·ŞATIY ol bōzüg qarşatti “O bezi (ya da başka bir şeyi) ölçtirdi (<i>aşbara</i>).” QAR·ŞATUVR· QAR·ŞAT·MA’Q qarşatūr qarşatmāq. 0	qarşat-
:: MAN ’AN·KARA QUVR· QUR·ŞATIM män aḡar qūr qurşattim “Ben, onun kuşak kuşanmasını (<i>tanaṭṭuq</i>) emrettim.” QURŞATVR MAN QUR·ŞATM’Q qurşatūr män, qurşatmāq.	qurşat-
:: QUYA’Ş ’ANY QUF·ŞATIY quyāş ani qoşşatti “Sıcak onu zayıflattı (<i>awhana quwwatahu</i>).” Herhangi bir sert şeyin kuvveti gevşerse (<i>awhanta quwwatahu</i>) yine böyle denir. <i>ḡayn</i> yerine <i>xā</i> ’nın konulduğu bir varyantı [yani qoxşat-] vardır. QUF·ŞATUVR·	qoşşat- qoxşat- D

[II. 271/337]

433

QUF·ŞAT·MA’Q· qoşşatūr qoşşatmāq. 0	
:: ’UL ’UQ· QUW·ŞATIY ol oq qowşatti “O, bir ok perdahlayıcıda [=185 qoşuş] okunu perdahlattı (<i>tamlīs ... fī ṭ-ṭarīda</i>).” QUW·ŞATUVR· QUW·ŞAT·MA’Q· qowşatūr qowşatmāq.	qowşat-
:: ’UL QATIF· NA’NK·NY KAWŞATIY ol qatīy nāḡni kāwşätti “O sert şeyi yumuşattı (<i>awhana quwwa</i>).” KAW·ŞATUVR· KAW·ŞAT·MA’K· kāwşatūr kāwşatmāk. :: ’UL TAWIY SIN KAWŞATIY ol tewesin kāwşätti “O devesine geviş getirtti (<i>iftirār</i>).” [Mastar ve geniş] zamanı da aynıdır. 0	kāwşat-

F

:: ’UL QULIN· TAS·FATIY ol qulin tasıyatti “O, kölesini (veya başka birini) tokatlattı (<i>aṭama</i>).” TAS·FATUVR TAS·FAT·MA’Q· tasıyatūr tasıyatmāq. 0	tasıyat-
:: ’L YA’K·NY QARFATIY ol yākni qarıyatti “O, şeytanı (veya başka bir şeyi) lanetletti (<i>al’ana</i>).” QARFATUVR· QARFAT·MA’Q qarıyatūr qarıyatmāq. 0	qarıyat-
:: YIYR· QUR·FATIY yēr qurıyati “Yer nem eksiklinden kurumaya başladı (<i>axaḍat ... fī l-jafāf wa-qaḥiṭat min qilla an-nadā</i>).” QUR·FATUVR· QURFAT·MA’Q· qurıyatūr qurıyatmāq. Aslı: Benzeşmeyle QURFA’D·TIY qurıyāḍti. 0	qurıyat- (qurıyād-)
:: ’UL ’ANIY BAK·KA’ QIR·FATIY ol ani begkā qırıyatti “O, onu Beye koğulattı, Bey kızdı, ondan yüz çevirdi (<i>ḥaniqa ‘alayhi wa a’raḍa ‘anhu</i>).” QIR·FATUVR QIRFAT·MA’Q· qırıyatūr qırıyatmāq. 0	qırıyat-

F

:: 'UL 'ANIK QUVYUN·DA' NA'NK· QAR·WATY ol anig qōyunda nāḡ qarwat- qarwatti “O, onu koynunda bir şey arattı (<i>yaḡlubu</i>).” Bir adamın gözüyle görmeden eliyle dokunduğu (<i>amassa</i>) her şey için de böyle denir. ¹ QARWATVR QARWATM'Q qarwatūr qarwatmāq. 0	

Q

:: 'UL YUVZUN· BUR·QITY ol yūzin burqutti “O, yüzünü ekşitti, buruşturdu burqut- (<i>kalaḡa</i>).” BURQITUVR BURQITM'Q burqitūr burqitmāq. 0	
:: 'UL 'ANIK 'YŠIN TILQATY ol anig išin talqitti “O, onun işini geciktirtti talqit- (<i>awwaqa</i>).” :: 'UL YUK·NY TLQATY ol yükni yalqitti “O yükü bastırdı (<i>yaşdimu</i>).” Yükle ip arasına bir ağaç parçası (<i>mirba'a</i> [= 228 talḡuḡ] koyarak, yükü düzeltmek için büktürürse (<i>yuftalu</i>) yine böyle denir. TALQITV TLQTM'Q talqitūr talqitmāq.	
:: 'UL TVN·DIN SUVF SAR·QITY ol tōndin sūw sarqitti “O, elbiseden (ya da sarqit- başka bir şeyden) su damlattı (<i>qaḡḡara</i>).” SARQITUVR· SARQIT·MA'Q· sarqitūr sarqitmāq.	
:: 'UL 'ANIY QUR·QITIY ol ani qorqitti “O, onu korkuttu (<i>xawwafa</i>).” qorqit- QURQITUVR QURQTM'Q qorqitūr qorqitmāq.	

K

:: 'L BARKITIY NA'NK·NIY ol bärkitti nāḡni “O bu şeyi (ya da işi) gizledi bärkit- (<i>aḡkama</i>).” BARKITUVR BARKIT·M'K bärkitūr bärkitmāk.	
:: 'UL MANK' N'NK KURKIUTIY ol maḡa nāḡ körgitti “O, bana bir şey gösterdi körgit- (<i>arā</i>).” KUR·KITUVR KURKUT·M'K körgitūr körgitmāk. 0	
:: QIYZ· KURKATIY qīz körkätti körkät-	

[II. 273/340]

434

“Kız güzelleşti (<i>ḡasuna wajh ... wa-lawḡn</i>).” KURKATVR· KURKATM'K körkätūr körkätmāk. Aslı: Benzeşme ile KUR·KA'D·TY körgāḡti. (körgāḡ-)	
:: 'UF·LA'N· BIL·KATIY oylan bilgätti “Çocuk akılandı (<i>'aqala, fatana</i>).” bilgät- Aslı: Benzeşme ile BIL·KA'D·TY bilgāḡti. BLK'TVR BILKAT·M'K· bilgätūr (bilgād-) bilgätmāk.	
Bunu bilin: 'DTIY - āḡti eki yaratılış bildiren sözcüklerle birleşerek yapılır. Örnek :: G “güzellik” sözcüğü için: “KUR·K körk ; güzelleşti, güzel oldu” ¹ anlamını ifade etmek için: 'AD·TIY - āḡti eki eklenir, bu yüzden “o güzelleşti.” anlamında KUR·KA'D·TIY körkāḡti denir. “Yine “akıllı” sözcüğü için: “BLIK bilig ; sonra :: 'UTLA'N·	

433 ¹. EY. *bi-l-ḡayn, bi-l-'ayn* okunur.434 ¹. EY. *ḡusuna, ḡasuna* okunur.

BLKA'D·TIY **oylān bilgādti** “Genç akıllandı.” denir. Sonra *elif* telaffuzda kaybolur [yani ünlü kısaltılır]², ve *dāl*, *tā* ile benzeşerek çiftlemeye uğrar.

L

:: 'UL BUTUVNIY BUZ·LATIY ol botūni bozlatti “O genç deveyi (veya başka bir şeyi) böğürttü (<i>arṡā</i>).” BUZLATVR BUZLATM'Q bozlatūr bozlatmāq.	bozlat-
:: MAN 'ANKAR 'YŠ BAŠ·LATIM mān aṡar iš başlattim “Ben ona işe başlamasını (<i>ibdā</i>) emrettim.” BAŠLATUVR BAŠLATM'Q başlatūr başlatmāq.	başlat-
:: 'ANKAR 'UTUNK·BAĞ·LATIM aṡar otuṡ baylattim “Ona odun (veya başka bir şey) bağlattım (<i>aḥzamtū</i>).” :: 'NKAR YUVI BİLATIM aṡar bōy boylattim “Ben ona bohça bağlattım (<i>šadd</i>) veya kadın elbiselerini tutması için bağlamaya yönlendirdim.” BAĞLATVR MAN BAĞLATM'Q baylatūr māni baylatmāq (boylatūr māni boylatmāq).	baylat- boylat-
:: BAK·'UTRIYNIY BAK·LATY beg oyrīni bāklätti “Bey hırsızı bağlattı, hapsedtirdi (<i>istīlāq, ḥabs</i>).” :: MAN 'AT·BAK·LAT(Y)M mān at bāklättim “Atı (ya da başka bir şeyi) beklettım, gözettirdim (<i>ḥifz</i>)”- Oğuz şivesi. BKLTVR MAN BAKLATM'K bāklātūr mān, bāklātmāk.	bāklāt-
:: MAN 'ANY BUV 'YŠ·QA·TAB·LATIM mān ani bu iṡqa taplattim “Ben onu bu işe razı ettim (<i>arḡaytu</i>).” TABLATVR MAN TABLATM'Q taplatūr mān, taplatmāq.	taplat-
:: 'UL BUV 'IYŠİI TALIM TUB·LATIY ol bu iṡiṡ tälīm tüplätti “O bu işi çok arattı (<i>afḥaṡa</i>).” TUBLATUVR·TUBLATM'K tüplātūr tüplātmāk. 0	tüplāt-
:: 'UL 'ATIN·TAR·LATY ol atin tārlätti “Atını terletti (<i>'arraqa</i>).” :: 'UL 'ATII TURLATY ol atiy tārlätti “O atı terletti (<i>aḥassa ... wa-amarra bi-farjān</i>).” TAR·LATUVR TARLATM'K· tārlātūr tārlātmāk. 0	tārlāt-
:: 'UL 'AT·TUZ·LATIY ol āt tuzlattı “O, eti (veya başka bir şeyi) tuzlattı (<i>tamlīḥ</i>).” TUZLATVR TUZLATM'Q tuzlatūr tuzlatmāq. 0	tuzlat-
:: 'UL TIZLATY NA'NKY ol tizlätti nāṡni “O bir şeyi dizle teptirdi (<i>ḡayṡ 'ala sadr</i>).” TIZLATUVR TIZLATM'K tizlātūr tizlātmāk. 0	tizlāt-
:: 'UL 'ANIY TUŠ·LATIY ol ani tōšlätti “O, ona göğsüne vurdurttu (<i>ḡarb 'ala ṡadr</i>).” TUŠ·LATUVR·	tōšlāt-

[II. 275/342]

435

TUŠLATM'K-Q tōšlātūr tōšlātmāk.	
:: 'UL YIYRIK 'ANKAR TUŠ·LATIY ol yēriṡ aṡar tušlattı “O, onu uzaktan bir yeri karşısına gelecek şekilde durdurdu (? <i>ḥamala man yaṡūmu muṡām arḡ bi-ḥiḡāhu muwājahatan bi-l-qiṡās min ba'id</i>).” Uzaktan hizasında durulan (? <i>fī kull ṡay'</i>	tušlat-

². EY. *tadūbu*, *taḡūju* okunur.

<i>yataḥarrāfīhi</i>) başka şeyler için de böyle denir. ¹ TUŞ·LATUVR· TUŞLATM'Q tuşlatūr tuşlatmāq.	
:: 'UL 'ANY TAŞ·LATY ol ani taşlattı "O onu taşlattı (<i>ḍarb bi-l-ḥijāra</i>).": 'UL 'UFLNIY TAŞ·LATIY ol oylini taşlattı "O oğlunu dışarıya (<i>yarraba</i>) gönderdi (gurbette pişmesi için)." TAŞ·LATUVR TŞLTM'Q taşlatūr taşlatmāq.	taşlat-
:: 'L 'ANY TİŞLATY ol ani tişlattı "O, onu dişletti (<i>a'ḍḍahu bi-s-sinn</i>)." Manzume:	tişlat-

JAFRIY BIRB· QUŞLATV	çayrı berip quşlatu	V
TAY·GAN 'AIDİB TİŞLATV	tayyan idip tişlatu	
TILKV TUNKUZ TAŞLATUV	tilkü toñuz taşlatu	
'AR·DAM BILA' 'UK·LALIM·	ärdäm bilä öglälim	

Bir avı ve dışarıda festivali anlatarak diyor ki: "Gençlere çakır kuşu vererek onlara av yaptırırız, tazıları geyik, domuz, tilki gibi hayvanları ısırtmak üzere salıverdik." Tazıya (yardım için) o hayvanları taşlarız; biz değerlerimizle öğünürüz." TİŞLTVR TİŞLATM'Q **tişlatūr tişlatmāq.** 0

:: 'UL 'ATIN· TAĞ·LATIY ol atin taylattı "O atını dağlattı (<i>awsama ... bi-l-kayy</i>)." TAĞ·LATVR TAĞLAT·MA'Q· taylatūr taylatmāq. Farslar bu sözcüğü [yani 511 dāy] Türklerden aldılar, çünkü onlar "dağ (<i>wasm</i>)" anlamında: DA'Γ dāy derler; "Onlar diz dedikleri "kale (<i>qal'a</i>)" sözcüğünü de Türklerden almışlardır, ve Türk dillerinde: "yüksek yer (<i>makān murtafi'</i>)" [496] anlamında TIYZ YYR· tēz yēr denir.		taylat-
:: 'UL SUVF· TUM·LITIY ol sūw tumlitti "O su (veya süt veya başka bir şey) soğuttu (<i>barrada</i>).": TUMLITVR TUMLITM'Q tumlitūr tumlitmāq. :: 'UL 'ANIK KUNKULIN TUM·LUITIY ol anig köñlin tumlitti "O, onun gönlünü soğuttu (<i>barrada</i>), onu kızdırdı; onu sevmez oldu." TUMLITVR TUMLITM'Q tumlitūr tumlitmāq.		tumlit-
:: 'UL QILJ SAB·LATY ol qiliç saplattı "O, kılıca sap taktırdı (<i>rakkaba s-sīlān fī l-qabī'a</i>)." Bıçak, hançer ve buna benzer şeylere de sap taktırmak (<i>nişāb</i>) böyledir. SAB·LATVR SAB·LATM'Q saplatūr saplatmāq.		saplat-
:: 'UL 'UFLA'Nİİ JAR·LATY ol oylāniy çarlattı "O çocuğu ağlattı (<i>abkā</i>)." Fil bağırılırsa (<i>aşāḥa</i>) yine böyle denir. JARLATVR JARLTM'Q çarlatūr çarlatmāq.		çarlat-
:: 'UT· 'NIK KUVZIN JAR·LATY ot anig közin çärlätti "İlaç onun gözünü bozdu (<i>aḥsada</i>)." ² Katı bir şey yemekten veya buna benzer şeyden insana ağrı gelirse (<i>aṭqala bihi</i>) de böyle denir. JAR·LATVR JARLAT·M'K çärlätūr çärlätmāk.		çärlät-
:: 'UL 'ANDIN N'NK JURLATIY ol andin nāñ çürlätti		çürlät-

435 ¹. Son sözcük şu şekilde yorumlanabilir: EP *yutaḥarrā*, Tercüme *yutaḥazzā*, ED. *yutaḥazzā*. Belki de *yutaḥaḍḍā* okunur, krş. 573 **tuşla-**. Ama 219 **torpun**, *taḥarrī=qiyās* olduğu yerde not edilir; 635 **torpla-**, biz *taḥaḍḍā*'yı *taḥarrā* gibi okuruz. Karışıklığın temeli her iki grafik şekliyle ve Arapça köklerin anlamlarıyla benzeşir: Buradan gelerek *Muḥīṭ al-Muḥīṭ*, *qaddara* gibi ilk *ḥaḍḍā*'yı açıklar, bu nitekim *qāsa*'nın da açıklamasıdır!

435 ². EY. *fasada*.

“O, onun malından bir şeyler aşırıttı (<i>qaffa</i>).” JUR·LATRV JURLATM’K çürlätür çürlätmāk.		
:: ’UL TUVNIN·JUF·LATY ol tōnin çuylatti “O, elbisesini bohçalattı, sardırdı (<i>ḡabbara</i>).” ¹ JUFLATUR JUFLATM’Q çuylatūr çuylatmāq.		çuylat-
:: ’UL BUVZ JIF·LATY ol bōz çıylatti “O Türk arşını ile bez ölçtürdü (<i>ḡar</i> ’ ² <i>bi-ḡirā’ türkī</i>).” Türk arşını öbür arşının üçte ikisi ölçüsündedir. JIF·LATUVR·JFLATM’Q çıylatūr çıylatmāq.		çıylat-
:: ’UL ’ANIK ’IYŞIN JIN·LATY ol anig işin çinlatti “O, onun dediğinin ya da iddia ettiğinin gerçekleşmesini (<i>taḡḡıq</i>) emretti.” JANILATUVR JINLATM’Q çinlatūr çinlatmāq. 0		çinlat-
:: ’UL SUWLUQ SAR·LATY ol suwluq sarlatti “O sarık sarılmasını (<i>takwīr</i>) emretti.” Diğer şeyler için de böyle denir. SAR·LATVR SAR·LATM’Q sarlatūr sarlatmāq.		sarlat-
:: ’UL ’YA’Q SIR·LATY ol ayāq sirlatti “O çanağa sır döktürdü (<i>taltix luzujat al-ḡiza</i>).” SIR·LATVR SIR·LATM’Q sirlatūr sirlatmāq.		sirlat-
:: ’UL MANIY SUZ·LATIY ol māni sözlätti “O beni konuşturdu (<i>kalām</i>).” SUZLATVR SUZLATM’K sözlätūr sözlätmāk.		sözlät-
:: BUVZU TIYŞIF SIZ·LATY būz tīşiy sizlatti “Buz dişlerin kenarını sızlattı (<i>akalla</i>).” Bunun anlamı buzun dişi sızlatması ve karıncalandırmaya başlamasıdır.” Ve de soğuk su için – El soğuk suya sokulup soğukluk duyulursa yine böyle denir. SIZ·LATUVR SIZ·LATM’Q sizlatūr sizlatmāq.		sizlat-
:: ’UL ’ANIK QUVYNK’ ’LIK SUF·LITY ol anig qōyiḡa ālig suylutti “O, bir şey aratmak için onun koynuna el sokturdu (<i>adxala yad ... yaḡlubu ṣay’</i>).” SUFLITVR SUFLITM’Q suylitūr suylitmāq.		suylut-
:: ’UL JUB·NIY SUF·LATIY ol çöpni suwlatti “O bir nesnenin cebresi veya başka bir şeyin üzerine su döktürdü (<i>raṣṣa l-mā</i>).” SUWLATVR SUWLTM’Q suwlatūr suwlatmāq.		suwlat-
:: ’UL ’ANY SAN·LAITY ol ani sānlätti “O, ona bir küçüklük ifadesi (<i>xiṭāb as-ṣiyār</i>) söyletti.” Anlattığımız gibi [171 <i>sān</i>] Türkler üstünlüğü <i>sām</i> ve <i>zāy</i> ile vurgularlar, bu yüzden: SIZ siz derler ve küçüklüğü <i>sām</i> ve <i>nūn</i> ile vurgularlar, bu yüzden: SAN· sān denir. Buradan gelerek :: ’UL ’ANY SAN·LATY ol ani sānlätti “O [onu] küçük göstermek (<i>taḡḡīran</i>) için ona “sen” dedi.” denir. SANLATVR SANLATM’K sānlätūr sānlätmāk.		sānlät-
:: MAN ’NY SZLTIM mān anin sizlättim “Ben ona “siz” diye hitap ettirdim (<i>xiṭāb al-akābir</i>).” SIZ·LATVR SIZ·LATM’K sizlätūr mām, sizlätmāk.		sizlät-
:: ’UL ’ANY SUM·LIUTY ol ani somlitti “O, onu Türklerin bilmediği bir dilde konuşturdu (<i>kalām lam ya’rifhu t-turk</i>).”		somlit-

436 ¹. EY. *mim yayr tawbihi, man ḡabbara tawbahu* okunur.

². EY. *bi-ḡ-ḡar’ al-kirbās, bi-ḡar’ al-kirbās* okunur.

Türkler, Türkçe bilmeyen kişiye: SUM·LIM somlim [244] derler, nitekim Arapların Arapça bilmeyene <i>a‘jami</i> dedikleri gibi. Bu asıl anlamdır. Ama o sonra Arapça’yı öğrense bile, bu adı kalır. ¹ Türklere gelince, bu dili öğrenen kişi: SUM·LM· somlim adından kurtulur. SUMLITVR SUMLTM’Q somlitūr somlitmāq. 0	
:: TANKRIY QA’R· QAR·LATIY tānri qār qarlattı “Tanrı kar yağdırdı (<i>aṭlaja ... t-talj</i>).” QARLATUVR QARLATM’Q qarlatūr qarlatmāq.	qarlat-
:: ‘UL ‘ARIQ· QIR·LATY ol ariq qirlatti “O, ırmağa kıyı yaptırdı (<i>‘arim, šaṭṭ</i>).” QIR·LATUVR QIRLATM’Q qirlatūr qirlatmāq.	qirlat-
:: ‘UL ‘ANKAR QUŞ·QUŞ·LATIY ol aṇar quş quşlattı “O, ona kuş avlattı (<i>iṣṭiyād aṭ-ṭayr</i>).” QUŞ·LATUVR· QUŞ·LAT·MA’Q· quşlatūr quşlatmāq. 0	quşlat-
:: ‘UL ‘ANY ‘AWIN·DA’ QIŞ·LATIY ol ani āwindā qışlattı “O, kışı onun evinde (veya başka bir yerde) geçirtti (<i>šattā</i>).” QIŞLATVR QIŞLATM’Q qışlatūr qışlatmāq. Bir adam bir şeyi üzerine alır ve ona bakarsa yine böyle denir. 0	qışlat-
:: ‘UL YYRIK QIḞ·LATY ol yērig qıylatti “O, yeri gübreletti (<i>admala ... bi-s-sirjān</i>).” :: ‘UL ‘ATIN QIḞ·LATY ol atin qıylatti “O, atını sıçırttı (<i>arāṭa</i>).” QIḞLATVR QIḞLATM’Q qıylatūr qıylatmāq.	qıylat-
:: ‘UL ‘ANKAR ‘AT· QAQ·LATY ol aṇar āt qaqlatti “O, ona et kurutturdu (<i>taqdīd</i>).” QAQLATUVR QAQLATM’Q qaqlatūr qaqlatmāq. 0	qaqlat-
:: ‘UL ‘UḞLA’NİḞ KUT·LATY ol oylāniy kötlätti “O oğlanın (veya başka bir şeyin) düzülmesine izin verdi (<i>anāka</i>).” KUTLATVR KUTLATM’K kötlātūr kötlätmāk. 0	kötlät-
:: ‘UL ‘UQ· KAZ·LATY ol oq kăzlätti “O, oku tamir ettirdi (<i>iṣlāḥ fūq</i>).” KAZ·LATUVR KAZLATM’K kăzlātūr kăzlätmāk. 0	kăzlät-
:: ‘UL MANK’ SUVZ KIZLATY ol maṇa sōz kizlätti “O bana ² sözü (veya başka bir şeyi) gizli (<i>kitmān</i>) tutmamı tembihledi.” KIZLATVR KIZLATM’K kizlātūr kizlätmāk.	kizlät-
:: BUV ‘UT· ‘ATİḞ KAM·LATY bu ot atıy kămlätti “Bu ot atı (veya başka bir şeyi) hasta etti (<i>ādā</i>).” KAM·LATUVR KAM·LATM’K kămlātūr kămlätmāk.	kămlät-

M

:: ‘UL ‘ANIK YUVZIN TAR·MATY ol anig yūzin tarmatti “O, onun yüzünü tirmalattı (<i>axdaša</i>).” TAR·MATVR TARMATM’Q tarmatūr tarmatmāq.	tarmat-
:: ‘AL·B ‘AR· ‘ATIN JAR·MATIY alp ār atin çärmätti “Yiğit savaşçı atının kuyruğunu ördürdü (<i>armala ḍanab ... bi-ḥarīra</i>).” Bu yiğitliğin (<i>abṭāl</i>) emarelerinden biridir. Bir şey örülürse (<i>yurmalu maftūlan</i>) de böyle denir. JAR·MATUVR JARMATM’K çärmātūr çärmätmāk. Kamçının ucunu kayışla örmek (<i>yulaffa</i>) gibi.	çärmät-
:: ‘UL ‘ANKAR BALIQ SAR·MATIY ol aṇar baliq sarmatti/särmätti “O, ona sudan balık çıkardı (<i>ixrāḫ</i>).” Ve de ::	sarmat- särmät-

437 ¹. EY. *ya‘ritf‘u, yartafi‘u* okunur.437 ². EY. *ḥamalahu, ḥamalanī* okunur.

'UL TTUM'J. SAR·MATY ol tutmāç sarmatti/sārmātti “O Tutmāç’ın suyunu süzdü (<i>‘azala</i>).” Herhangi bir şeyin suyu süzülürse (<i>şaffā</i>) yine böyle denir. SAR·MATUVR SAR·MATM'K-Q sārmātūr sarmātmāk/sarmatūr sarmatmāq.	sarmat-
:: 'UL YİŞİFNİY YFA'J·Q' SARMTY ol yişini yiāçqa sarmatti “O, ipi ağaca (veya başka bir yere) sardırdı (<i>alaffa</i>).” SAR·MATVR SAR·MATM'Q sarmatūr sarmatmāq.	sarmat-

N

:: 'UL 'ANIK SUVZIN QAT·NATY ol anig sōzin qatnatti “O, onun sözcüğünü birkaç defa tekrar ettirdi (<i>raddala</i>).”	qatnat-
:: TUMLUF 'ANY QAS·NATY tumluḡ ani qasnatti “Soğuk onu titretti ve dışerlerini bir üste bir alta vurdurdu (<i>ar'adahu ḥatta ja'ala taḍribu asnānuhu l-a'lā 'alā l-asfal</i>).” QAS·NATVR QAS·NATM'Q qasnātūr qasnatmāq. 0	qasnat-
:: 'UL 'ANY BUL·NATY ol ani bulnatti “O, onu tutuklattırdı (<i>usira</i>). BULNATVR BULNATM'Q bulnatūr bulnatmāq.	bulnat-
:: YUFQA' NA'NK QAL·NATY yuwqa nāḡ qalnatti “İnce nesne kalınlaştı (<i>yaluza</i>).” Aslı: Benzeşmeyle QALNA'D·TIY qalnāḏti. QALNTVR QALNATM'Q qalnatūr qalnatmāq.	qalnat- (qalnāḏ-)

Asıl İkizleşme

:: 'UL 'ANIK BIRLA' ŠUWŠAŠ·DY ol anig birlā šuwšašdi “O, onunla gizli olarak fısıldaştı (<i>haynama ... bi-kalām xafī</i>).” ŠUWŠAŠUVR ŠUWŠAŠ·M'Q šuwšašūr šuwšašmāq. 0	šuwšaš-
:: KIŠYLA'R QAMUF QUT·ŠAŠ·DY kišilār qamuḡ qoḡšašdi “Adamlar onların güçlerini kaybettiler (<i>ḡahabat quwā r-rijāl</i>) (çünkü onlar sıcaklıktan veya başka nedenlerden gevşediler).” QUT·ŠAŠUVR QUT·ŠAŠ·MA'Q qoḡšašūr qoḡšašmāq. <i>ḡayn</i> yerine <i>xā</i> ’nın konulduğu bir varyant daha vardır [yani qoxšaš-]. qoxšaš- D	qoḡšaš-
:: 'UL 'ANIK 'UQIN QAWŠAŠDY ol anig oqin qowšašdi “O, okunu cilalamakta (<i>taḡrīd ... bi-t-tarīda</i>) ona yardım etti.” QAW·ŠAŠUVR QWŠAŠMA'Q qowšašūr qowšašmāq.	
:: TAWY 'UT. ¹ KAWŠAŠDY tewe ot kāwšāšdi “Develer birbirini görerek geviş getirdi (<i>ijtarat</i>).” KAWŠAŠVR KAWŠAŠM'K kāwšāšūr kāwšāšmāk. 0	kāwšāš-

Bir Başka Tip

Q

:: TULQUQLANDY NA'NK tolquqlandi nāḡ “Nesne tulum gibi şişti (<i>intafaxa ka-z-ziqq miṭlan</i>).” TULQUQLANVR TULQUQLNM'Q tolquqlanūr tolquqlanmāq.	tolquqlan-

438 ¹. V sonradan *elif* (') ve T arasına eklenmiştir.

K

:: TUVN TUR·KAK·LAN·DIY **tön turgäkländi** “Elbise bohçaya sarıldı **turgäklän-**
(šudda² ... fīr-ruzma).” TURKAKLANUVR TURKAK·LANM’K **turgäklänūr**
turgäklänmāk.

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: ‘K-LIK YARBATY **iglig yarpatti** “Hasta adam iyileşti (*inta‘aša*).” :: ‘UTLA’N· **yarpāt-**
YARBATIIY **oylān yarpatti** “Bebek büyüdü (*tara‘ra‘a*).”

[II. 282/351]

439

YAR·BTUVR YARBTM’Q **yarpātūr yarpatmāq.** Aslı: Benzeşmeyle, (yarpād-)
YAR·BA’D·TIY **yarpāditi.** 0

:: ‘UL ‘AT·QA’ ‘AŠBA’R YLBTY **ol atqa ašbar yelpitti** “O, ata verilebilecek **yelpit-**
(arpa veya ot gibi) şeyleri ıslattı (*balla*).” YALBTVR YLBTM’Q **yelpitūr yelpitmāk.**
Yağmur çisiltisi yeryüzünü ıslattığı (*wasama ... min an-nadā*) zaman da böyle denir.
YAĞMUR YIYRIK YLBTY **yağmur yērig yelpitti.** 0

:: ‘UL ‘ANKAR SINKA’K YAL·BATY **ol aṇar siṇāk yelpitti** “O, ona sinek **yelpit-**
yelpazeletti (*dabb*).” YLBTVR YLBTM’K **yelpitūr yelpitmāk.**

J

:: ‘L ‘ANY YUN·JUTIIY **ol ani yunçutti** “O, onu incitti (*asā’a ilayhi wa-ādāhu*).” **yunçut-**
YUNJTVR YNJTM’K-Q **yunçitūr yunçitmāq.**

R

:: ‘AT· QULA’QIN· YAB·RITY **ol qulāqin yapritti** “At kulağını dikti (*ašarra*).” **yaprit-**
At bir şeye tekme atacağı zaman veya bir şeyden korktuğu anda böyle yapar.
YBRTVR YABRTM’Q **yapritūr yapritmāq.** 0

:: ‘UL MANIK· ‘ATII YAĞBRITY **ol mänig atiy yayritti** “O benim atımı (veya **yayrit-**
başka bir şeyi) yağırlattı (*adbara*).” YAĞRTVR YAĞRTM’Q **yayritūr yayritmāq.**

:: ‘UL ‘ANY YAWRITY **ol ani yawritti** “O, onu zayıflattı (*xawwara, ḍa‘‘afa*).” **yawrit-**
YAWRTVR YAWRTM’Q **yawritūr yawritmāq.**

:: ‘UL ‘UVT· YULIRTY **ol ôt yolritti** “O, ateşi alevletti (*awmaḍa*).” :: ‘UL **yolrit-**
TVJUT YLIRTY **ol tüçuy yolritti** “Güneş vursa da vurmasa da o adam kalkanı, **leğeni**
(*barīq, talāmī*) parlattır gibi tuncu parlattı (*amqā, ajlā*).” YLIRTVR YLIRTM’Q **yolritūr**
yolritmāq.

². EY. *šadda*.

:: KIRŠA'N 'ANIK YUVZIN YU IL·RATİY kiršān anig yūzin yalritti “Beyaz boya (veya başka bir şey) onun yüzünü aydınlattı (<i>abraqa</i>).” Herhangi bir şey bir nesneyi parlatırsa (<i>ašraqa</i>) yine böyle denir. :: 'UL QUMΓA'NİΓ YL·İRAȚİY ol qumyāniy yalritti “O güğümü parlattı (<i>ajlā t-ṭaba</i> ‘an).” Herhangi bir şey parlatılırsa (<i>barīq</i>) yine böyle denir. YALRTVR YALRTM'Q yalritūr yalritmāq.	yalrit-
Bu iki eylemden birinde <i>yā</i> nın <i>fathā</i>'lı [yani yalrit-] olması <i>ḍamma</i>'lı [yani yolrit-] olmasından daha kuvvetlidir.	

S

:: 'UL 'ANY YARSITY ol ani yarsitti “O, onu yemek yemeyecek surette bir şeyden tiksindirdi (<i>qaddara</i>)¹.” YARSITUVR YARSITM'Q yarsitūr yarsitmāq. Onun kökü: “Tiksindiği şeye tükürdü (<i>majja l-buzāq mimma staqḍarahu</i>).” anlamındaki YA'R SUVD·TY yār sūḍti ifadesidir; benzeşmeyle. 0	yarsit-
:: 'UL TA'M YUKSATY ol tām yuksätti	yüksät-

[II. 284/354]

440

“O, duvarı yükseltti (*rafa* ‘a, *ašāda*).” Herhangi bir şey sağlamlaştırılırsa yine böyle denir. YUKSATVR YUKSATM'K **yüksätūr yüksätmāk**.

Š

:: 'UL TARIY YUMŠATIY ol tāri yumšatti “O deri sepiletti (<i>dabaya</i>).” :: 'UL QATİΓ N'NKNY YUMŠATY ol qatiy nāṅni yumšatti “O sert şeyi yumuşattı (<i>alāna</i>).” :: 'UL 'AR· [dikkat] SUVZK YUM·ŠATIY ol sōzüg yumšatti “O hızlı hızlı ve alçak tonla konuştu (<i>haḍrama l-kalām</i>).” Kur'an'ı çabuk çabuk okur, ezberlerse (<i>haḍā ḥafiẓa</i>) yine böyle denir. YUMŠATVR YUMŠATM'Q yumšatūr yumšatmāq.	yumšat-

Γ

:: 'UFLA'N YUFTİY oylān yuwṣatti “Çocuk dikbaşı oldu (<i>majuna</i>, ‘aruma).” Aslı: Benzeşmeyle, YUFTA'D·TIY yuwṣāḍti. YUFTATVR YUFTATM'Q yuwṣatūr yuwṣatmāq.	yuwṣat- (yuwṣād-)
:: 'UL 'ANKAR BA'L YAL·FATY ol aṅar bāl yalyatti “O bal yalattı (<i>al'aqa</i>, <i>aḥḥasa</i>).” YALFATVR YALFATM'Q yalyatūr yalyatmāq.	yalyat-

F

:: 'UL 'ANKR YA'Γ YALFATY ol aṅar yāy yalwatti “O, ona yağ yalattı (<i>alḥasa</i>).” <i>Fayn</i>'lı bir varyantı da vardır [yani yalyat]. YALFATVR YALFATM'Q yalyatūr yalyatmāq.	yalyat- D

K

439 ¹. EY. *qaddara*.

:: 'UL YIB·YURKATY **ol yip yörgätti** “O, bir şeye ip sardırды (*alaffa*).” Dolağı veya başka şeyleri de ayağına dolsa (*alaffa lifāfa ar-rijl wa-ḡayrihā*) da böyle denir.¹
YURKATVR YURKATM'K **yörgätür yörgätmāk.**

L

:: 'URA'TUT YVZIN YBLTY urayūt yūzin yiplatti “Kadın yüzünün kıllarını iple aldırды (<i>nammaṣat ša'r</i>).” YIB·LATUVR YBLTM'Q yiplatür yiplatmāq. 0	yiplat-
:: BAK YTLATY beg yatlati “Bey, Şaman'a büyücülük yaptırdı, bu yüzden rüzgâr esti, yağmur geldi (<i>amara l-kāhin ḡattā yatakahhana wa-jā'a bi-r-rīḡ wa-l-amṡār</i>).” YTLTVR YTLM'Q [dikkat] yatlatür yatlatmāq. Bu Türk memleketlerinde iyi bilinir; Yüce Tanrının izniyle ya da taş okumakla rüzgâr, soğuk ve yağmur yağar.0	yatlat-
:: 'UL QVNY YAY·LA'Γ·DA' YAZ·LATY ol qōyin yaylāyda yazlati “O, koyununu yaylada (<i>arba'a</i>) güttü.” YAZLATVR YAZLATM'Q yalzatür yalzatmāq. 0	yazlat-
:: 'UL 'ANY YIΓ·LATY ol ani yiylatti “O, onu ağlattı (<i>abkā</i>).” YIΓLATVR YIΓLATM'Q yiylatür yiylatmāq.	yiylat-
:: 'UL QAİŞ·NIY YAΓ·LATY ol qoḡuṣni yaylati “O deriyi (veya başka bir şeyi) yağlattı (<i>tadhīm</i>).” YAİLTVR YAİLTM'Q yalyatür yalyatmāq.	yaylat-
:: 'UL 'ANY TA'Γ·QA' YUQ·LATIY ol ani tāḡqa yoqlatti “O, onu dağa (veya başka bir yere) çıkarttı (<i>aṣ'ada</i>).” YUQLATUVR YUKLATM'K yoqlatür yoqlatmāq.	yoqlat-
:: 'UL YUK·YUK·LATIY ol yük yüklätti “O, yük yükletti (<i>aḡmala</i>).” YUKLATUVR YUKLATM'K yüklätür yüklätmāk.	yüklät-
:: 'UL 'UQ·	

[II. 286/356]

441

YUK·LATY ol oq yüglätti “O, oka yelek taktırdı (<i>arāša</i>).” YUK·LATUVR YUK·LAT·MA'K yüglätür yüglätmāk. Aslı: Benzeşmeyle YUVK·LATIY yüglätti [yani ünlü kısalması].	yüglät-
:: 'UL 'AWIN YAM·LATIY ol äwin yamlatti “O, evini süpürttü (<i>taḡwiḡ</i>).” YAM·LATUVR YAMLAT·M'Q yamlatür yamlatmāq. 0	yamlat-
:: TANKRIY YAŞIN YAŞNATIY tāḡri yašin yašnatti “Tanrı şimşek çaktırdı (<i>alma'a</i>).” Bir adam kılıcı parlatırsa (<i>alma'a</i>) yine böyle denir. Herhangi bir şey parlar ya da parlatılırsa (<i>barīḡ, tala'lu'</i>) yine böyle denir. Manzume:	yaşnat-

YAŞNAT·QILJ BAŞINIY [dikkat] 'UZA' QAQIL·YARA'
BIJ·LIB·'ANIK BUYNİY TAQIY QAL·QAN·YURA'
yaşnat qiliç başi üzä qaqqil yar-a
biçlip anig boyni taqi qalqan tura

V

“(Düşmanın üzerinde) kılıcını parlat (*abliq*) ve kılıçla düşmanın boynu kesilsin, kılıcını düşmanın başı üzerine havale eyle, turası ve kalkanı kesilsin.”

Bir Başka Tip

:: 'UL 'ANİY TA'Γ·DA' YAY·LATIY **ol anig tāyda yaylattı** “O, onu dağda (veya başka bir yerde) yaylattı (*aqāmahu wa-şayyafahu*).” YAY·LATUVR YAY·LAT·M'Q· **yaylatūr yaylatmāq.**

İlletli

:: 'UL 'UFLANIY 'IYŞ·QA' BUY·NATIY **ol oylini iŝqa boynatti** “O, çocuğuna işte dikbaşlılık yaptırdı (*‘utuww*).” BUY·NATUVR· BUYNAT·MA'Q· **boynatūr boynatmāq.**

:: 'UL TAW'RIN· SAY·BATIY **ol tawārın saypatti** “O malını israf ettirdi (*taḍbīr*).” SAY·BATVR· SAY·BAT·MA'Q· **saypatūr saypatmāq.**

R

:: 'UL 'NKAR SAY·RATIY SUVZUK· **ol aṇar sayratti sōzüg** “O, ona çok söz söyletti (*kalām kaṭīr*).” SAY·RATUVR· SAY·RAT·M'Q· **sayratūr sayratmāq.**

N

:: 'UL 'IŞIJ· QAY·NATIY **ol eŝiç qaynatti** “O, tencereyi kaydattı (*aylā*).” QAY·NATUVR QAYNATM'Q· **qaynatūr qaynatmāq.**

Nazal

R

:: 'UL 'ANY 'INK·RATIY **ol ani iṇratti** “O, onu inletti (*arannahu min ar-ranīm*).” 'INK·RATUVR 'INK·RATMA'Q· **iṇratūr iṇratmāq.**

D

:: 'UL 'ANIK SAJIN· MNIKDADTIY [dikkat] **ol anig saçin mändätti** “O, onun saçını didikletti (*antafa*).” MINK·DA'R MIKD'MA'K [dikkat] **mändātūr mändätmāk.**

R

:: 'UL QUNKRA'ŢUVR JĠNKRAŢIY ol qoŋrāyu çıŋratti “O, çingırağı çınlattı (<i>şawwata</i>), yularla ses verdirdi (<i>şalşala</i>).” JĠNKRAŢUVR JĠNKRAŢM'Q çıŋratūr çıŋratmāq.	çıŋrat-
:: 'UL 'ANY MANK'RAŢIY ol ani maŋratti “O, onu bağırttı ve ağlattı (<i>aşāta, şayyaḥa</i>).” MANKRAŢUVR MANKRAŢM'Q maŋratūr maŋratmāq.	maŋrat-
:: 'UL 'UVD'NY MUNKRAŢY ol ūdni müŋrätti “O, öküzü böğürttü (<i>axāra</i>).” :: 'UVT' 'ŞIJ'NİY MANKRAŢY öt eşiçni müŋrätti “Ateş	müŋrät-

[II. 288/358]

443

tencereyi yüksek sesle öttürdü (*aylat ... bi-fawarān wa-şawt*).” :: 'UL 'AR'NY 'URVB' MUNKURATĠY **ol ärni urup müŋrätti** “O adamı döverek öküz böğürtür gibi bağırttı (*a'wāhu wa-axārahu*¹ *xuwār al-baqar*).” MUNKURATV MUNKURATM'K **müŋrätūr müŋrätmāk.**

Z

:: 'UL BİYR NA'NKNIY BYYRKA' MANK'ZATĠY ol bīr nāŋni bīrkā māŋzätti “O, bir şeyi başka bir şeye benzetti (<i>şabbaha</i>).” MANKZATVR MANKZATM'K māŋzätūr māŋzätmāk.	māŋzät-

L

:: 'UL MANY TANK'LATĠY ol māni taŋlatti “O, beni şaşırttı (<i>awqa'anīfī l-'ajab wa-a'jabanī dālīka</i>).” TANKLATVR TANK'LATM'Q taŋlatūr taŋlatmāq.	taŋlat-
:: 'UL MANK' SUVZ TINK'LATY ol maŋa sōz tiŋlatti “O, bana söz dinletti (<i>asma'a, istasyā</i>).” TINLATVR TNKLATM'Q tiŋlatūr tiŋlatmāq.	tiŋlat-
:: 'UL QUŞ'NY SANK'LATY ol quşni saŋlatti “O, doğanı (veya başka bir şeyi) pisletti (<i>aslaḥa</i>).” SANK'LATUVR SANKLATM'Q saŋlatūr saŋlatmāq.	saŋlat-
:: 'UL QA'Zİİ MANK'LATĠY ol qāziy māŋlätti “O, kaza (veya başka bir şeye) tane toplattı (<i>alqaṭa l-ḥabb</i>).” MANKLATVR MANKLATM'K māŋlätūr māŋlätmāk. 0	māŋlät-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'ANKAR SUVZK YANKZATĠY ol aŋar sōzūg yaŋratti “O gizli kalması gereken sözü söyletti (<i>kalām min ḥaqqihi l-israr bihi</i>).” YANKZATVR YANKZATMA'Q yaŋratūr yaŋratmāq.	yaŋrat-

Ş

442 ¹. Sonradan *xārahu*'dan düzeltili.

:: 'UL 'NIK BAŞIN YANKŞTY **ol anig başın yañşatti** “O, onun başını ağrıtacak kadar konuştu (*takallama katīran waqa‘a d-dawīwa-ş-şudā‘ fī ra’sihi*).” **yañşat-**
YANKŞATVR YANKŞATM’Q **yañşatūr yañşatmāq.**

L

:: 'UL QU_{UVY}Γ· YUNK_{LAT}IY **ol qōyiy yuñlattı** “O, koyunun (veya develerin) yünlerini kıktırdı (*ajazza*).” YUNKLATVR YUNKLATM’Q **yuñlatūr yuñlatmāq.**

Kural. Bu bölümde emir dört ünsüzlüdür. Örnek :: TAW·RAT· **tawrat** “Acele et (*‘ajjil*)”; TAB·RAT· **täprät** “Onu hareket ettir (*ħarrik*).” Olumsuz emir: TAWRAT·M’ **tawratma** “Acele etme (*lā ta’jal*)”; TABRAT·M’ **täprätmä** “Onu hareket ettirme.”

“Bu bölümde kökünde çiftleme bulunan sözcüklerin aynı cinsten iki harf bulunur. Örnek :: 'IYŞIΓ· 'AR·TAT· **īşiy artat** “İşi boz (*afsid*)²”; :: 'ANY SIITAT· **ani siytat** “Onu ağlat.”

Bu bölümde salim sıfat fiil: TAWRATIΓUJY **tawratyūci** “Acele eden”;³ TAB·RAT·KUJY **täprätgüci** “Bir şeyleri hareket ettiren.” Oğuz şivelerinde: TAB·RATAJIY TAWRATAJY **täprättäci, tawrattaçi.**

İşin devam ettiğini ifade eden sıfat fiil: TAWRAT·ΓA’N· **tawratyān** “Her zaman acele ettiren (*‘ajūl fī s-sayr*); TABRAT·K’N **täprätgān**

[II. 290/360]

444

“O çok fazla hareket ettirendir.”

İşin gerçekleşmesinin istendiğini ifade eden sıfat fiil. Örnek :: TAWRATIΓ·SA’Q 'AR· **tawratıysāq ar** “Acele etmeyi (*ya’jala*) isteyen adam”; :: 'UL YIΓA’JIΓ TABRATIΓ·SA’K 'UL **ol yiğāciy täprätıgsāk ol** “O adam ağacı (veya başka bir şeyi) sallamak (*yuħarrika*) ister.”

“Bir işin yapılması gerektiğini ifade eden eylemsi. Örnek :: 'UL TAW·RATIΓ·LIQ 'UL **ol tawratyuluq ol** “O, acele etmesi gereken biri (*mu‘ajjil*)”¹ :: 'UL TABRATIΓ·LIK 'AR·DIY **ol täprätgölük ārdi** “O, onu hareket ettirmeli, veya da o yapayazdı.” Oğuzların bazıları *lām*’ı *sīn* yapar ve: 'UL TAWRATIΓ·SAQ·² 'AR·DIY **ol tawratıysaq ārdi** “O acele etmeliydi (*‘ajala*)” derler; :: 'UL TABRATIΓ·SAK·² 'AR·DIY **ol täprätıgsāk ārdi** “O, onu hareket ettirmeliydi.” Oğuzların bir kısmı da *kāf*’ı *yā* yaparlar ve: 'UL TAWRATIΓ·SIY 'AR·DIY **ol tawratıysa ārdi**, TAB·RATIΓ·SY 'AR·DIY **täprätıgsi ārdi** derler – anlamı aynıdır; ama ilk şekil daha doğrudur. Diğerleri ise bu türde de asıl Türklere uyarlar.

Yapanın yapılmasını aklından geçirdiği ve yapmak üzere olmasını ifade eden eylemsi. Örnek :: 'UL TAWRATIΓ·LY 'UL **ol tawratıyli ol** “O ciddi ciddi acele ettiren (*mu‘ajjil*³ *jiddan*) ve işi yaptırmak üzere olandır”; :: 'L TABRATIΓ·LY 'UL **ol täprätıgli ol** “O onu hareket ettirmede kararlı ve neredeyse hareket ettirecek.”

². EY. *afsada*.
³. EY. *musarri*‘ (sonradan harekelenmiştir).
443 ¹. EY. *mustajil*, *musta’jil* okunur.
². Son A (kahverengi), U (siyah)’dan değişti
³. EY. *‘jil*, *‘ujjal* okunur (?- bulunamadı; sıfat kalıbı: *fu‘al*, krş. Wright I, 137 D).

Edilgen çatı: TAIFRATMIŞ YB tawratmiş yip “Kıvrılmış (<i>muyār</i>) ip”; 0 TABRAT-MİŞ NA’NK täprätmiş nāṇ “Hareket ettirilmiş şey.”	
Zaman, yer ve alet adlarının kuralları yukarıda ifade edildiği gibidir [425-426]. :: TIAFRAT·FUV YIB_ “Bükülecek (<i>mimmā yuyāru wa-yuftalu</i>) ip”; :: TABRATKUV NA’NK täprätgü nāṇ “Hareket ettirilecek nesne.” :: TABRATKUV YAYR täprätgü yēr “Bir şeyin hareket ettirileceği yer” :: TABRATKUN ’UFUR· täprätgü uyur “Bir şeyin hareket ettirileceği zaman.” :: TAFRATFUV YIYR_ tawratyu yēr “Acele edilecek (<i>‘ajala</i>) yer”; :: TAFRAT·FUV ’UFUR· tawratyu uyur “Acele edilecek zaman.” Oğuz şivesinde: TAFRATA’SIY YIYR· tawratāsi yēr “Acele edilecek yer”; D	

[II. 291/362]

444

TABRATA’SIY ’UFUR täprätāsi uyur “Bir şeyleri hareket ettirme zamanı.”	
İki kişinin bir işi karşılıklı yaptığını göstermek için köke bir <i>šm</i> eklenir. Örnek :: ’UL YIṬ’J_ TABRATIŞ·DIY ol yiṭāṣ täprätišdi “O onunla ağaçları sallamakta yarıştı, veya yardım etti”; :: ’UL ’NIK BİRL’ TAFRATIŞDIY ol anig birla tawratišdi “Yürüyüşte (<i>‘ajala</i>) hangimiz daha hızlı (<i>asra</i> ’) diye onunla yarış etti.”	
Bu bölümde pek çok yol vardır. G	
Onlardan birisi <i>lām</i> harfi içeren eylemlerdir. Bunların çoğu iki harfli ad olup, kendisine <i>lām</i> ve <i>tā</i> eklenerek eylem yapılmaktadır. Örnek :: ’UL ’ANY ’AM·LATIY ol ani āmlätti “O, onun iyileştirilmesini (<i>‘ilāḡ</i>) emretti”; :: AM ām “ilaç (<i>‘ilāḡ</i>).” :: BUṬ·DA’Y ’ATIF KAM·LATIY buydāy atiy kāmältti “Buğday yemek ata zarar verdi (<i>awḡā, aḡarra</i>)”; aslı: “hastalık (<i>dā</i>)” anlamında KAM· kām ’dır.	
Bu harflerden başka harfleri içeren eylemler ayrılır. Bazıları dört harfli, sonunda illetli harf bulunan [eylemlerden] türemiştir, önceki bölümde üç harfli sonunda illetli harf bulunan eylemlerden türeyenler gibi [426-427]. <i>Lm</i> harfi düşmüş ve onun yerine çiftleme gelmiştir. Örnek :: ’UL ’NIK YUVZIN TAR·MA’DIY ol anig yūzin tarmadi “O, onun [yüzünü] tırmaladı.”; Bu sonunda illetli harf bulunan bir eylemdir, çünkü emirde dört harfli (<i>ḡawāt al-arba’a</i> (“sonu illetli”): “tırmala!” anlamında TAR·MA’ tarma denir. Eylem çift geçişli olarak söylenmek istendiğinde, ’UL ’ANY TARMATIY ol ani tarmatti “O, onu tırmalattı.” anlamında denir. Sondaki illetli harf <i>elif tā</i> ’nın etkisiyle düşer. Emir: TARMAT· tarmat “Onu tırmalat!”- <i>elif</i> sizinde gördüğünüz gibi <i>tā</i> ’nın etkisiyle düşer. 0 :: ’UL ’ANY BAḡDA’DIY ol ani bayḡdādi “O, onu güreşte sarmaya aldı.” Emir: BAḡDA’ bayda “Sarmaya al!” Onu sonu illetli olan bir eylemdir. Eylem çift geçişli yapılmak istendiğinde: ’UL ’ANIK ’ADA’QIN BAḡ·DATIY ol anig aḡāqin bayḡdatti “O, onun ayağına sarma vurdurdu.” denir. <i>elif tā</i> ’nın etkisiyle düşer. Emir: BAḡ·DAT· bayḡdat “Onun ayağını sarmaya aldı.”	
Bu ilk yoldur.	
Bazıları addan türer. Örnek ::	

[II. 293/365]

445

'UL BUVZUK QAR·ŞATİY ol bōzūg qaršatti “O bez parçasını ölçtürdü” ¹ ; :: aslı QARIŞ qariş “karış (şibr).” :: 'UL 'ANİY QURQUTY ol ani qorqutti “O, onu korkuttu (xawwafa)”; aslı: QURQUN·J qorqunç. :: 'UL YYRIK 'AΓ·LATİY ol yērig aylatti “O, yeri boşalttı (axlā)”; aslı: 'AΓ·LA'Q· YIYR· aylāq yēr “Boş (xālin) bir yer.” Bu çeşit adlardaki son harf <i>tā</i> ’nın etkisiyle düşer.
Bu bölümdeki eylemlerin çoğu çift geçişlidir, daha önce de anlatıldığı gibi öznelerden biri emreden diğeri iş yapandır. Bazıları sonu illetli olan geçişsiz eylemlerdir, onlara <i>tā</i> eklenerek geçişli yapırlar. Örnek :: 'AT· SAM·RIYDIY āt sāmriđi “At semirdi”; sonra: 'AR· 'ATIN SAM·RITY ār atin sāmritti “Adam atı semirtti.” :: NA'NK 'UK·LIYDIY nāñ üklīđi “Nesne çoğaldı”; ² sonra: 'AR NA'NKNY(YN) ³ 'UK·LITIY ār nāñin üklitti “Adam zenginliğini arttırdı.” 0
Son yol eylemin kendi anlamına gelmiş olması ve yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşıyor olmasıdır. Örnek :: 'AR· TAWRATİY ār tawratti “Adam acele etti”; ⁴ :: 'UFLA'N· 'ULFATİY oylan ulıyatti “Oğlan (veya başka biri) büyüdü.” ⁵ 0

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah’a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

YAB· yap Bir şeyin “yuvarlağı (<i>mudawwar</i>),” Buradan gelerek :: YAB· YAR·MA'Q yap-YUVQ yap yarmāq yōq “Ben yuvarlak paraya sahip değilim” – yani sağlam denir.
YAB· yap “Yün yapağı (<i>qarda</i>).” Buradan gelerek: YUVNK YAB· yūñ yap “yün yapağı.” yap-
YIB· yip “İp (<i>yazl</i>).” 0 YIB· yip “Kendisiyle ip bağlanan uzunca ip (tawīla).” “İp”e de: YIB· yip deler. yip-

T

YAT· yat Bir çeşit kâhinliktir (<i>kahāna</i>). Belli başlı taşlarla yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır, rüzgâr estirilir. Bu Türkler arasında iyi bilinen bir şeydir. Ben buna Yayma ülkesinde şahit oldum, Orada yazın bir yangın çıkmıştı, bu şekilde kar yağdırıldı ve

445 ¹. EY. *ađra*’a, *aşbara* okunur; krş. 432 qaršat-. Qariş “elin karışı,” Ar. *şibr*; halbuki Ar. *đirā* “kolların ölçüsü, karışı” *çiy*’dir. Bkz 185 qariş, 449 *çiy*, 436 *çiyat*.

². EY. *aktara*, *katūra* okunur.

³. Görünen o ki kopya eden önce –NY yazdı, sonra –YN’ye değiştirdi.

⁴. EY. ‘ajala; ‘ajalla “bir şeyde acele etme”

⁵. EY. *akbara*, *kabura* okunur.

[III. 2/3]

446

Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü.

..

R

YAR· yar “Salya (<i>lu‘āb</i>).” Buradan gelerek :: ’ANIK YARIY ’AQ·TIY anig yari aqti yar “Onun yar- salyası aktı.” 0

YIR· yir “Şarkı (<i>γinā</i>).” :: ’UL YIR· YIR·LA’DIY ol yir yirlādi “O şarkı söyledi.” yir Bu sözcük genelde aşk şarkıları (<i>γazal</i>) yerine kullanılır. Onlarda <i>elif</i> ile [<i>yā</i> ’nın yerine] D bir varyant daha vardır: ’IR· ir

Š

YAŠ yaš “Yaş, zerzevat (<i>baql</i>).” Buradan gelerek :: YAŠ UT· yaš ot “taze (<i>tarī</i>) ot.” yaš Ve de :: Yansima olarak YAŠ YUŠ yaš yuš. 0

YUIŠ· yoš “Kalabalık (<i>zaḥma</i>).” Oyuz şivesi. Buradan gelerek :: BUDUVN YUIŠ yoš BUVL·DY boḏun yoš bōldi “Halk kalabalıklaştı (<i>izdaḥama</i>).” 0

YIŠ yiš “İniş yokuş (<i>habūṭ</i>).” ¹ :: ’AR·T YIŠ art yiš “Artma ve azalma (<i>ša‘ūd wa-habūṭ</i>).” “Azalma (<i>habūṭ</i>)” sözcüğü için [Bir başka sözcük] : ’IYN ēn [36]; ve ’AR·T· art “bir dağ geçiti” [33]. yiš

Q

YUQ yuq “Bir kâsede yemekten ata kalanlar (<i>sulāta al-qaṣ‘a</i>).” Buradan gelerek :: yuq YUQ YAQ· yuq yaq. 0

YUQ YYR· yoq yēr “Yokuş (<i>ša‘ūd</i>) yer.” yoq

K

YUK yük “Yük (<i>ḥiml</i>).” Buradan gelerek :: BIYR YUK BUT·DAY· bīr yük buydāy yük “Bir yük buğday.” Ya da “ağır bir yük (<i>wīqr</i>).” vs.

L

YUL yul “Su kaynağı (<i>‘ayn al-mā</i>).” Buradan gelerek :: JUQ·RAMA’ YUL çoqrama yul yul “Fışkıran kaynak.” 0

YIL yil “Yıl (<i>sana</i>).” Buradan gelerek :: BIYR· YIL KAJ·TY bīr yıl kăçti “Bir yıl geçti.” yil

M

YAM yam “Çerçöp, pislik, çapak (<i>qaḏā</i>).” Buradan gelerek :: KUVZKA’ YAM· yam TUŠTIY kōzkā yam tūšti “Göze çöp battı.” 0

446 ¹. EY. *ša‘ūd*, hatalı. Krş. 219 **yīš**.

YAM· yām “Baharat (<i>afāwīh</i>).” Buradan gelerek :: ’UVT· YAM· ot yām İkileme olarak “Tohum ve baharatlar,”; YAM· yām yalnız başına kullanılmaz.	yām

N

YIN yīn “Hayvan pisliği (<i>fart</i>).” Buradan gelerek :: QUVY· YINIY qōy yini “Koyun pisliği.”	yīn
YIN· yīn “Arslan ini (<i>arīm</i>).” :: ’AR·SLA’N YINIY arslān yini . 0 Tilkinin “ini (<i>wijār</i>)” ya da diğer yırtıcı hayvanların “sığınakları (<i>ma’wā</i>)”: YIN· yīn diye çağrılır. Atasözü [= 39 uđuz]: TILKUV ’UVZ· YINİKA’ ’UVR·SA’ ’DUVZ· BULUVR· tilkü ōz yinkā ūrsā uđuz bolūr 0 “Tilki kendi inini doğru ürerse uyuz olur.” Bu söz kendi kabilesini kötüleyen kimse için söylenmiştir. Manzume:	P

QUŞ QURT QAMUŦ TIRLDY
 ’R·LK [dikkat] TŞY T?RLDY
 ’UKUR ’ALIB· TARILDY
 YIN·Q’ YAN’ KIR·KUSUVZ·

quş qurt qamuy tirildi
ärkāk tişi tērildi
ögür alip tarildi
yinqa yana kirgüsüz

V

[III. 4/6]

446

Baharı anlatarak diyor ki: “Kurt, kuş (öldükten ve baharın soluğunu aldıktan sonra) dirildi, erkek ve dişi bir araya geldi; bölük bölük olup dağıldılar. Bir daha inlerine (*wajar*) girmeyecekler.”

Yukarıda yazılı olan tüm sözcükleri <i>līn</i> ’le okumak mümkünse de burada verilen biçim daha doğrudur.	G

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortadaki harfi harekesiz, *fa’l*, *fu’l*, *fi’l* kalıpları

B

YAR·B NA’NK yarp nāḡ “Sağlam (<i>muḥkam</i>) nesne.”	yarp
YAR·B· yarp “İnsan mutlu olduğunda yüzüne gelen aydınlık (<i>rawnaq al-wajh</i>).” Buradan gelerek :: ’NIK YAR·BIY YAZIL·DIY anig yarpi yazildi “Sevindiği için yüzündeki kırıksıklar kayboldu (<i>inšaraḥa yuđūn</i>).” denir.	

T

YUR·T· yurt “Eski yurt (<i>ṭalal</i> , <i>rab’</i> , <i>diman</i>).”	yurt
YAL·T· QAYA’ yalt qaya “Yalçın, sert kaya (<i>jabal ṣald</i>).” “Sert (<i>muṣmat</i>)” olan her şeye de böyle denir.	yalt

J

YURJ· yurç “Bir kadının küçük erkek kardeşi (<i>ax-al-mar’a aṣ-ṣaḡīr</i>).” Kocanın küçük kardeşiyle kadının küçük kardeşi ayırt edilir. Adamın erkek kardeşi eğer o adamdan küçükse: ’NIY ini ; eğer büyükse: ’IJIY eçi diye söylenir. Bir adamın kız kardeşi	yurç

eğer kendinden küçükse: SINKIL **siñil**, eğer büyükse 'AKA' **äkä** diye söylenir. Bir kadının küçük kız kardeşi: 'BAL·DIZ **baldiz**; ve büyük olanı: 'AKA' **äkä**.

D

YUN·D· yond "Atlar (<i>xayl</i>)" – Bu sözcük hem tekil hem de çoğul için kullanılır [Arapça] <i>ibil</i> ("deve") sözcüğü gibi. Buradan gelerek :: YUN·D· 'ATİY YB'R yond äti yipār "At eti misk gibi kokar" – bunun anlamı at eti pişirildikten sonra soğumaya bırakılır, o zaman etten güzel bir koku çıkar.	yond
YUND yond "Türklerin on iki yılından birinin adı. :: YUN·D· YILI yond yili. 0	
Bu bölümde birkaç sözcük vardır, çünkü onlar sadece sızıcı [ikinci harf olarak] harflerden oluşur.	G

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortadaki harfi harekeli *fa'al*, *fa'ul*, *fa'il* kalıpları

T

YUDUT NA'NK· yoğut nāñ "Kendisinde hayır bulunmayan nesne (<i>lā xayr fihi</i>)."	yoğut
Bir adama küfretmek için: YUDUT· yoğut denir. 0	
YAŞUT NA'NK· yašut nāñ "Gizli bir şeyler (<i>maxbū</i>)."	yašut
BAKUT yašut bašut. 0	
YKIT yigit "Bir şeyin "genci (<i>šābb</i>),"	yigit

[III. 6/8]

448

YAMAT· yāmāt "Evet (<i>na'am</i>)."	yāmāt
anlamında bir sözcük. Ve de :: 'AMAT· āmāt yā' , <i>elif</i> e dönüşür. 0	
YANUT yanut "Karşılık, bedel (<i>iwaḍ</i>)."	yanut

J

YASIJ yasiç "Geniş ve uzun temren (<i>al-mi'bala min an-niṣāl</i>)."	yasiç
YİΓAJ· yīyaç "Ağaç (<i>xašab</i>)."	yīyaç
YİΓAJ yīyaç "Bir adamın erkeklik organı (<i>ḍakar</i>)."	
YİΓAJ yīyaç "Bir çeşit yer ölçüsü (<i>farsax</i>)."	bir yīyaç yēr
"Bir fersah yer." 0	
YİΓAJ yīyaç "Ağaç ya da üzüm bağı (<i>šajar</i>)."	üzüm yīyāç
Buradan gelerek :: 'UZUM YİΓA'JİY yīyāç "Üzüm bağı (ya da başka bir şey) (<i>šajar al-'inab</i>)."	yīyāç
YAΓA'Q· YΓA'JY yīyāç "Ceviz ağacı." 0 YİΓ'J yīyāç , <i>elif</i> ile, daha iyi.	
YUAΓUJ yoγuç "Nehrin ya da kanalın diğer yakası (<i>jānib āxar</i>)."	yoγuç
Bir adam bir ırmağın bir tarafında durursa, karşısı onu için diğer kıyıdır: YUAΓUJ yoγuç . Buradan gelerek :: YUAΓUJ KAJ·TIM yoγuç kăçtim "Ben nehrin diğer kıyısına geçtim."	

B

YAĞIR: yağır “Bir hayvanın sırtındaki semer (<i>dabar</i>).” Buradan gelerek :: YAĞIRLIĞ yağır ’AT: yağırılığ at “Semerli (<i>dabir</i>) at.” 0	
YUKUR: yügür “Darı (<i>duxn</i>).” anlamında ’UGUR ügür sözcüğünün bir varyantı. 0	yügür D
YMUR yumur Bir hayvanın “bağırsağı (<i>mimrağa</i>),”	yumur
YULAR yular “Bir atın yuları (<i>iḍār</i>).” Atasözü: YUND BA’ŞIN YULA’RLAB· yular KANK·LDİY [dikkat] yond başın yuvārlap kenki ye (?) “Piştikten sonra at başını yemek istersen, ona yular vur, kaçmaması için bağla, sonra ye.” Bu söz atını başıboş bırakmamakla emrolunan kişi için söylenir. ¹	yular P

Z

YATIZ yetiz Bir şeyin “genişi (<i>arīḍ</i>),” :: YTIZ QĀDİŞ yetiz qaḍiṣ “Enli kayış.”	yetiz
YATIZ YIYR: yetiz yēr “Geniş yer.”	
YAĞIZ yağız “Koyu kahverengi (<i>aḥamī</i>),” Kırmızı ile siyah arasında bir renk. Toprak ona benzer ve: YAĞIZ YIYR: yağız yer diye çağrılır. YAĞIZ ’AT: yağız at “yağız (<i>aḥlas</i>) at.” 0	yağız
YAFUZ yawuz Bir şeyin “kötüsü (<i>radī</i>),” 0	yawuz
YUMUIZ ’AR: yumuz, yumiz ār “Etli, tıknaz (<i>buḥtur, samīn</i>) adam.”	yumuz
YAMIZ yamiz “Kaşığın iki tarafı, kalçanın iç yandan uçları.”	yamiz

Ş

YARIŞ yariş “At yarışı (<i>sibāq al-xayl</i>).” Buradan gelerek :: ’UL ’AT: YARIŞ·TIY yariş ol at yarişti “O atları yarıştırdı (<i>sābaqa</i>).” 0	yariş
YARIŞ yariş “İki adam arasında mal paylaşma (<i>muqāsama al-māl</i>).”	yariş
YAĞIŞ yağış İslam’dan önce Türklerin adak ¹ için ya Tanrılara yakınlık etmek için	yağış

[III. 8/10]

449

kestikleri kurban (<i>atīra</i>).	
YAWAŞ KIŞY yawaş kişi “Yumuşak huylu, centilmen (<i>layyin al-jānib ḥalīm</i>) adam.” Benzer şekilde, “başı sert olamayan (<i>munqād</i>)” her hayvana: “YAWAŞ: yawaş denir. Manzume [krş. 224 taqāyu P.]:	yawaş

QULDAŞ BLA’ YARAŞGIL
QARŞIB· ’ADIN ’UDURMA’
BAK· TUT· YAWAŞ TAQA’FUV
SUWLIN YZIN· ’DARMA’

qoldaş bilä yaraşyil
qarşıp adin üdürmä
bäk tut yawaş taqāyu
süwlin yazın edärmä

V

448 ¹. Atasözü metni bozulmuştur (bkz ED, 932); **kenki** sanki Divan’da yokmuş da sonradan oluşturulmuş gibidir (krş. ED, 731), muhtemelen **kedın** veya ***kegrü**?

449 ¹. EY. *taqarrub*, *taqarrub* okunur.

“Bir kimseyle arkadaş olursan ona karşı saygı göster, işlerde onunla uyum göster; ona karşı ayrılık gösterme, başkasını ona tercih etme²; evindeki tavuğu (*alladī fī baytika*) iyi gözet; (evdeki tavuk kaçarsa) dağda süğlün arama.” 0

YUFUŞ yöwüş “Akrabaların elbise ve malla yardımlaşması (<i>i‘āna</i>).” Bu çoğu kez yöwüş gerdeğe konulan gelin için söylenir, çünkü akrabalar onu donatmak (<i>tajhīz</i>) için üzerlerine düşen hediyeleri verirler. Atasözü: YUFŞ LK KALIN KUDA’KUV YAFASŞ: P BULVR yöwüşlög kälın küdāgü yawaş bulur “Gelin akrabalarının vermiş olduğu hediyelerle mallanır (mukarrama bi-awwāl aqribā’ihā), o damadı ağırbaşlı ve iyi huylu (<i>waqūr, munqād</i>) olarak bulur (çünkü damat onu zengin bulmuştur ve ona saygı gösterir).”
YUMUIŞ yumuş, yumiş İki ya da daha fazla kişi arasında “elçilik (<i>risāla</i>).” yumuş Buradan gelerek onlar “meleke (<i>malak</i>)”: YUMİŞJY yumişçı derler, çünkü bu sözcük [Arapça’da] “elçilik (<i>risāla</i>)” anlamındaki <i>alūk</i> sözcüğünden alınmıştır. Türkler bu “melek” sözcüğünü bilmezler. 0
YMIŞ yemiş “Meyve, yemiş (<i>fawākih</i>).” için kullanılan genel bir sözcüktür. Çoğu yemiş kez ağaçların meyvesine (<i>ḥaml al-aşjār</i>) de denir.

F

YATİF yatıy “Uyku (<i>manām</i>).” “Buradan gelerek :: ’ANY YATTINDA’ TUTİİYL yatıy ani yatıyında tutııl “Onu uykusunda tut.” 0
YİDİF yidiy Bir şeyin “kötü kokusu (<i>muntin</i>),” YDİF ’UT yidiy ot “Ot (<i>ḥarmal</i>).” yidiy – Kāşyar şivesinde; Uç ve Barsyān şivesinde: ’LDURK ildruk diye söylenir ve Oyuz D şivesinde: YUVZ ’AR·LK yüzärlik denir.
YUDUF yoğuy “Bir başkasının suçu yüzünden cezalandırılma (<i>an yu’xada r-rajul bi-jurm yayrihi</i>).” Buradan gelerek :: ’ANIK YUDUTİY TUQIN·DY anig yoğuyi toqindi “Başkasının yaptığı suçun cezası ona dokundu (<i>wabāl jurm yayrihi</i>).” yoğuy
YUDUF yoğuy “Çocuklara sövülürken kullanılan bir sözcük. Kānçāk şivesi; YUDUT· yoğut [447] sözcüğüne denktir. 0 D
YARAΓ yaray “İmkân, fırsat, doğru zaman ya da yer (<i>furşa, imkân</i>).” yaray

[III. 10/13]

450

Atasözü: ’İYŞ YARA’ΓIN·DA’ SAR·T ’ASİΓIN·DA’ ış yarāyında, sart asiyında 0 P “İş sırasında, tüccar kârında” demektir. “Tüccar, kâr görürse, en sevdiği şeyi bile satar.” 0
YİŞΓ yışıy “Deve kayışından örülmüş bağ (<i>nis’</i>).” 0 yışıy
YAWUF yuwuy “Sel suyunun yüksekte yuvarlandığı kaya parçası (<i>julmūd saxr</i>).” ¹ yuwuy İnsan ya da bir hayvan bir tepe üzerinde yürürken yürüme sebebiyle kayalar yuvarlanır (<i>yatadaḥraju</i>), derenin düz yerine inerse buna da böyle denir. 0
YAQΓ yaqiy “Şişkinlik veya benzer şeyler üzerine konulan “yakı (<i>ḍamād</i>)” yaqiy

². *taḥtar, taxtar* okunur.

450 ¹. *julmuda saxrin hattahu s-saylu min ‘ali*: Imru’u-l-Qays’ın Mu‘allaqa’sından bir aktarmadan, şair atını bir kayaya benzetir.

YALΓ yaliy “İbik (<i>‘urf ad-dīk</i>).” :: TQQ YLΓY taquq yalyi 0 YLΓ yaliy “Atın yaliy yeleşi (<i>‘urf al-faras</i>),”ne de böyle denir. YA’L yāl sözcüğünün varyantıdır. YYL yēl (?) D şekli diğer ikisinden daha doğrudur. 0	
YULUΓ yuluγ “Feda (<i>fidā</i>).”	Manzume [=128 alsiq -]: yuluγ

MINK KIŞY YULUΓIY BULUB ’VZUNK’
BRKALAR ’UVZUN’ ’ANIK KUVZINK’

miñ kişi yuluγi bolup öziñä V
bergälär özün anig köziñä

“Binlerce insan ruhunu onun için feda eder.” Onun gözlerinin (bir bakışı için) onlar gözlerini verirler.” 0 Bu beyitte ’UVZ- **öz** “ruh (*rūh*)” anlamındandır. İnsanların onun hakkında ne söylediklerini daha önce bildirmiştim [krş. 35 **öz qonuqi**]. 0

YILIΓ SUVF yiliy sūw “Ilık (<i>fātir fi l-ḥarr</i>) su.” Herhangi bir sıcak ile soğuk arasında ılımış olursa da böyle denir. 0	yiliy
YALΓ yaliy “Eğerin ön ve arka kaşı (<i>al-qarbūs wa-l-qayqab ma’an</i>).” İkisi ayırt edilir: ’UNK·DUN·KY YLIΓ öndünki “Onların önu,” anlamında ve sonraki: KIYDIN·KY YLIΓ kēdinki yaliy “Geride olan.” anlamında.	yaliy
YANIΓ yaniy “Kusma (<i>quyā</i>).” ² Buradan gelerek :: ’UL YANIΓ YAN·DIY ol yaniy yandi “O çok fazla kustu (<i>qā’a kaṭīran</i>).” 0	yaniy
YANIΓ yaniy “Tehdit (<i>tahdīd</i>).” Buradan gelerek :: BAK YANIΓINDA’ TUŞ·MA’ beg yanyında tüsmä “Beyin (ya da başkasının) tehdidine maruz kalma ³ .”	

Q

YATUQ yatuq İki cins iplikten dokunan bir dokumanın adı. Bunun erişi yün, argacı pamuktur. 0	yatuq
YATUQ NA’NK yatuq nāḡ “Atılan, unutulmuş bir şey (<i>maṭrūḡ, mansī</i>).” Buradan gelerek :: “Tembel kişi (<i>kaslān</i>): YATUQ KIŞIY yatuq kişi diye çağrılır. Oğuzlar arasında bir topluluk vardır ki şehirlerinden dışarı çıkmazlar, savaşmazlar. Bu yüzden bunlara “tembeller, atılmışlar (<i>al-kasālā al-maṭrūḡūn</i>)” anlamında	yatuq

[III. 11/15]

451

YATUQ yatuq denir.	
YATIQ yatiq “Uyku (<i>nawm</i>).” “Uyunan (<i>manām</i>) yere” de böyle denir. Buradan gelerek :: ’ANY YATIQIN·DA’ ¹ TUTIY ani yatkinda tutti “O, onu yatağında, uykusunda yakaladı.”	yatiq
YARUQ YIYR· yaruq yēr “Aydınlık (<i>muḍī</i>) yer.” :: YAB· YARUQ· NA’NK yap yaruq nāḡ “Çok [parlak] şey.” 0	yaruq

². EY. *qayā*

³. *taqa*, *yaqa*’dan düzeltilmiştir.

451 ¹. T’nin üstündeki *sukūn* (·) çizilmiştir (?).

YARUQ: yaruq “Yerdeki, dağdaki, duvardaki, camdaki ve başka bir yerdeki “yarık (<i>şad</i>)” Buradan gelerek :: BUV ’AYAQ NIK YARUQIY BA’R· bu ayanig yaruqi bār “Bu kapta yarık var.” 0	
YARIQ yariq “Zırha (<i>durū</i>) veya kalkana (<i>jawāšīn</i>)” verilen genel bir addır. İki sözcüğü ayırt etmek için “zırha (<i>dir</i>)”: KUBA’ YARIQ küpā yariq denir, ve “kalkana (<i>jawšan</i>)”: SA’Y YARIQ: sāy yariq denir. 0	yariq
YURIQ TIL yoriq til “Doğru konuşma (<i>laḥja faṣīḥa</i>).”	yoriq
YURIQ yoriq “Huy, davranış (<i>xuluq, sīra</i>).” Buradan gelerek :: ’ANIK YURIQIY NATK KIŞY BİL’ anig yoriqi nātāg kişi bilā “Onun tutumu ve insanlara davranışı nasıldır?” 0 :: YURIQ yoriq “Yürüme, akma (<i>jirya, sayr</i>).” Buradan gelerek :: ’AT· YURIQIY NATAK āt yoriqi nātāg “Hayvanın yürüyüşü nasıl?” denir. Suyun veya başka şeylerin “akma şekli (<i>jarya</i>)” de böyledir. 0	yoriq
YRIQ yariq “Oylukların çene etleriyle birleştiği yer (<i>ru’ūs al-faxīdayn fī miḥraq al-warikayn</i>). Bu “Nesne, açıldı, yarıldı (<i>inṣaqqā, inḥaraja</i>),” cümlesindeki YARIL:DY NA’NK yarildi nāḡ gelmiştir. Nitekim ayağın biri sola diğeri sağa açılmıştır. 0	yariq
YAZAQ yazaq “Otlak (<i>marta</i>).” Yayma ve Tuxsi şiveleri. 0	yazaq
YAZUQ ’AT· yazuq at “Bağından boşanmış at (<i>maḥlūl</i>).” Herhangi bir şey bağlandığı yerden çözüldüğünde de böyle denir. 0	yazuq
YAZUQ ’AT· yazuq āt “Sonbaharda bir takım baharatla hazırlandıktan sonra kurutulan ettir (<i>yuqaddadu</i>), böylece bırakılır, ılık baharda yenir.” Bu “Onu sadece baharda ye,” anlamındaki YA’Z: ’UQ· YY yāz oq ye ifadesinden gelmiştir, çünkü Pastırması bulunan kişi baharda iyi et yer. 0	
YAZUQ· yazuq “Günah (<i>ḡanb</i>).” Atasözü [=201-202 tütün]: ’UVT· TUTUNSUZ BUL·MA’S· 0 YIKIT YA’ZUQ·SUZ BULMA’S· ot tütünsüz bolmās, yigit yāzuqsuz bolmās 0 “Ateş dumansız, genç günahsız olmaz.” Bu söz suç işleyen ya da birilerini utandıran genci uyarmak için söylenmiştir.” 0	P
YASIQ· yasiq “Gödeleç (<i>miqwas</i>).” Türk şivesi. Oyuz ve Qifçâqlar bu sözcükleri bilmezler, onlar onu QURMA’N: qurmān diye çağırırlar.	yasiq D

[III. 13/16]

452

Atasözü: ’UB·RAQ· YASIQ·DIN TUVZ·LUF YA’ JIQA’R· opraq yasiqdin tōzluḡ ya çiqār 0 “Kapanmış gedekten tozlu yay çıkar.” Bu şu mısradaki gibidir: “Sen sefil bir adam görürsün, onu aydınlatırsın/ama onun elbiselerinin içi düşman bir arslan gibidir.” ¹ 0	P
YULAQ: yulaq “Çok küçük su pınarları (‘ <i>ayn al-mā’ al-kaṭīrat aṣ-ṣiyār</i>).” :: YUL· YULAQ yul yulaq , “ <i>qāf, lām</i> ’a eklenir.” ² Manzume [=118 aqtur-]:	yulaq

’AQTURUR: KUVZUM YULA’Q
TUŞ QILUR ’UR·DAK YUFA’Q:

aqturur kōzüm yulāq V
tüş qilur ördāk yuyāq 0

452 ¹. *tarā r-rajula n-naḥīfa fa-tazdarīhi /wa-fī aṭwābihi asadun marīdu* (EY. *mazidu*).

². EY. *muḥlaqa, mulḥaqa* okunur.

“Gözümün pınarlarından öyle yaş akar ki (ondan göller oluşacak kadar), ördek ve diğer su kuşları iner.” 0

YULAQ: yolaq “Çölde bulunan küçük yol (<i>turraha</i> ³ [tanımlanmış]).” 0	yolaq
YULAQ BARJIN yulaq barçin “Yol yol çizgileri olan ipekli kumaş (<i>muxaṭṭat</i>).” Kendisinde çizgi ve yollar bulunan şeyler (<i>ṭarāʾiq, xuṭūṭ</i>): “YULAQ yolaq diye çağrılır. Aslı: YUVLAQ yōlaq .”	yulaq

K

YITUK yitük “Yitik, kaybolan (<i>ḍālla</i>).” Atasözü: YITUKLK 'NA'SIY QUVYUN: AJA'R: yitüklüg anasi qöyun açār “Bir şeyi kaybeden onu annesinin koynunda arar” [“Bir şeyi kaybeden annesinin koynunun açar”]. Bunun anlamı bir şeyi kaybedenin kaybettiği şeyi her yerde arama hakkı olduğudur. 0	yitük P
YITIK BIJA'K yitig biçāk “Keskin bıçak (<i>ḥadīd</i>).” Kılıç veya başka bir şey gibi keskin şeylere de böyle denir. 0	yitig
YITIK: 'AR: yitik ār “Akıllı, keskin zekâlı kişi (<i>nadb fi l-umūr, ḥādd</i>).” 0	yitik
YURAK yüräk “Kalp (<i>qalb</i>).” YURAK-LIK yüräklig “Yürekli yiğit (<i>al-baṭal dū l-qalb at-tābit</i>).” 0	yüräk
YURUK yörüg “Yorum (<i>ta'bīr</i>).” Buradan gelerek :: TUVŞ YURUKIY tüş yörügi “rüya tabiri.” denir. 0	yörüg
YURUK yörüg “Sözlerin gidişi, anlaşılışı (<i>faḥwā, tafsīr</i>).” Buradan gelerek :: SUVZ: YURUKIY söz yörügi “Sözün anlaşılışı.” 0	
YIRUK 'İŞ-LA'R: yerük ešlār “Yirik, yirilmiş kadın (<i>mufḍār</i>).” 0	yerük
YIRUK NA'NK yerük nāṇ “Uzunlamasına yirilmiş ve güzelliği gitmiş olan her şey (<i>inṣaqqā ṭūlan</i>).” 0	yerük
YIRUK: yerük “Gedik (<i>ṭulma</i>).” 0	yerük
YUZUK yüzük “Parmağa takılan yüzük (<i>xātim</i>).”	yüzük
YIZA'K yezāk “Ordunun önde giden bölüğü (<i>ṭalīʾa</i>)” 0	yezāk
YANIK yenik Bir şeyin “hafifi (<i>xafīf</i>).”	yenik

L

YASUL TA'Γ: yasul tāy “Yayvan (? <i>haḍba</i>) dağ.” Yayvan (<i>ṣabab</i>) yer için de: YASUL: yasul denir. 0	yasul
YAŞIL: yaşil Bir şeyin “yeşili (<i>axḍar</i>),” “Parlak (<i>nāḍir</i>) yeşil”: YAB: YAŞIL: yap yaşil diye çağrılır. Ve ikileme şeklinde: YAŞIL YUŞUL yaşil yoşul .	yaşil

M

YADIM: yaḍim “Yaygı, döşek (<i>fīrāṣ, mihād</i>).” Buradan gelerek	yaḍim

³. EY. *tarha*.

bir <i>mayfūrī</i> ¹ : TUVLUK YADIM tūlūg yađim “tüylü halı.” denir. Bu, aslen Türkçe değildir (?). 0	
YARIM· yarim Bir şeyin “yarısı (<i>nısf</i>),” Buradan gelerek :: ‘ALIM·LA’ YARIMİY yarim almıla yarimi “Elmaların (ya da başka şeylerin) yarısı.” denir. 0	
YARIM· yerim Bir şeyin “bir parçası (<i>şatba wa-jadīla</i>)” ² . Buradan gelerek :: BUTIQ yerim YARIMİY butiq yerimi “Dalın yarısı (<i>nısf</i>).” denir. Asıl anlamı “yarılmak (<i>inšiqāq</i>).” 0	
YİŞİM yişim Soğukta dizlere giyilen “ayaklık (<i>rānāt</i>)” 0	yişim
YİĞİM TUBRA’Q yiğim toprāq “Yığılmış (<i>tall</i>) toprak.” <i>Mīm</i> , <i>nūn</i> ’la değişir [yani yiğim yiğim]. 0	
YALIM· QAYA’ yalim qaya “Sarp, dik dağ (<i>aş-şūh wahwa l-jabal aş-şald</i>).” Atasözü: TALIM· SUVZUK· ‘UQSA’ BULM’S· YALIM· QAYA’ YIAQ·SA’ BULM’S tālim sōzūg uqsa bolmās, yalim qaya yiqsa bolmās “İnsan dağdaki yalçın kayaları (<i>şūh</i>) yıkamadığı gibi çok sözü de anlayamaz (? <i>muşhanfir</i>).” Bu söz sözü uzatan kimseye sözü fazla uzatmaması için söylenmiştir. 0	yalim P
YALIM yelim Kendisiyle [bir oka] tüy veya benzer şeyler yapıştırmaya yarayan “tutkal (<i>yirā</i>),” “Balık oltası (<i>yirā as-samak</i>).”: YARUV ³ YALIM yarū yelim diye söylenir.	yelim

N

BAYNA [dikkat] yepün “Koyu kırmızı (<i>aḥmar muşbi</i> ’).” Gelincik çiçeği rengine (<i>şaqā’iq</i>) olan her şey. Atasözü [= 199 qızıl]: QILNUV BILSA’ QIZIL KAD’R· YARA’NUV BILSA’ YAŞIL· KAD’R qilnu bilsä qızıl kādār, yarānu bilsä yaşil ⁴ kādār 0 “Eğer (bir kadın) nazlanmayı ve kırışmayı bilirse, kırmızı ipek giyer; eğer yaranmayı bilirse erguvani renkte (<i>arjuwānī</i>) ipek giyer.” Bunun anlamı kocası ona bunları hediye olarak verecek demektir. 0	yepün P
YATAN· yatan Kendisiyle ok atılan “tahta yay (<i>qaws min xaşab</i>)” 0	yatan
YATAN· yatan Nitekim “Atımcı yayı (<i>qaws an-naddāf</i>).” anlamına da gelir. 0	0
YARIN yarın “Kürek kemiği (<i>aẓm al-katīf</i>).” Türkler onun hakkında: YARIN BULFAN· SA’ ‘IUYL BULFANUVR yarın buylansa el bulyanūr “Eğer [kürek kemiği] zarar görürse, vilayet acı çeker (<i>iḍā taşawwaşa l-wilāya</i>).” ⁵ derler.	yarın (P)
YURUN yurun “Bir çeşit ipek kumaşı parçası (<i>quṭā’a ad-dībā</i>).” :: YURUN YUQA’ yurun yurun yuqa . 0	yurun
YAŞIN yaşin “Şimşek (<i>barq</i>).” Türklerin bir sözünde (<i>ḥikma</i>): KIMNIK BILA’ QA’Ş BULSA’ YAŞIN YAQ·MA’S kimnig bilä qāş bolsa yaşin yaqmās “Kimin	yaşin P

453 ¹. Clauson (ED, 891) *fayfūrī* “Çin halısı.”nı önerir.

². EY. *wa-ḥadīla*; Clauson (ED, 969), *waḥīda* “tek” önerir. *Jadīla* “örgü, saç örgüsü”; nitekim bebeklerin altlarına konulan ve kadınlar tarafından kullanılan bir peçete türü” (Muḥīṭ al- Muḥīṭ: *šibh itb min adam tattaziru bihi n-nisā’ al-ḥawā’id wa-ş-şibyān*).

³. V, sonradan Q’ya değişti (?).

⁴. **yepün** için hatalı.

453 ⁵. Metin eksik.

yanında **qāš** (parmağa takılan yüzükte kullanılan beyaz taş) olursa, şimşekten zarar görmez” –çünkü bu onun yaratılışı böyledir. Ve de,

[III. 16/122]

454

Bu bir beze sarılıp da ateşe atılırsa, ne bez yanar ne de bu taş; bu denenmiştir, Eğer bir adam susarsa ve bunu ağzına alsın, onun susuzluğu diner. 0		
YİFİN· TUB·RA'Q yīḡin toprāq	“Toprak (veya başka bir şey) yığının (<i>kawma</i>).”	yīḡin
YAQIN· yaqin	Bir şeyin “yakını (<i>qarīb</i>),” :: YAQIN· YYR· yaqin yēr	yaqin
yer.” YAQIN· 'AR· yaqin ār	“Yakın biri, akraba (<i>ar-rajul al-qarīb min al-ixwa</i>).”	Manzume:

YAQIN· YAḠUQ· KUR·MAḌIB· NA'NK·NY KUDUVR
QADAŠ TABA' 'IT· KIBY QYNKRUV [dikkat] BAQA'R
yaqin yaḡuq körmädip nāḡni küdür
qadaš tapa it kepi qīḡir baqār

V

İnsanlar arasındaki vefanın azlığını anlatarak diyor ki: “İnsanlar akrabalarını, kardeşlerini (*qarīb*, *ax*) görmez; ama mala önem verir; kardeşine (kemiği başkasından saklayan köpek gibi) kızgın gözle bakar.” 0

YIKAN yigān	“Kovalak otu (<i>bardī</i>).”	0	yigān
YALIN yalin	“Alev (<i>lahab</i>).”	0 :: 'UVT· YALINY ot yalini .	0 yalin
YULUN yulun	“Omurilik (<i>nuxā</i>).”	0	yulun
YLIN yelin	İnek veya bütün tırnaklı hayvanların “memeleri (<i>aṭḡā</i>).”		yelin

Bir Başka Tip

Γ

YAIYΓ KIŠY yaiyī kiši	“Dönek (<i>muḍṭarib al-xuluq</i>) kişi, bir bu yana bir o yana meyleden kişi.”	yaiyī

Q

YAYIQ KŠY yaiyī kiši	<i>Ḥayn</i> ’lı şeklin bir varyantı [yani yaiyī]. Bu şu sözcüğe benzer: BIŠIΓ 'AT· bišiḡ at “pişmiş et,” ve varyantı: “BIŠIQ bišiḡ ’tir [187, 190].	yaiyī D
0		
YYM yayim	“Keten tohumu (<i>baṣr al-kattān</i>).” Bunlar susam tanesi (<i>ḥabb</i>) gibidir, kırmızı olur, yağ kâtilde küllenir. 0	yayim

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

YBA' yiba	Bir şeyin “yaş veya ıslağı (<i>raṭḡ, nadī</i>),” Oğuz şivesi. 0	yiba
YABIY yapi	Eğerin üstüne ve altına konulan keçe (<i>mayṭara</i>).” Çigil şivesi.	yapi

R

YARUV YALIM yaru yelim “Balık ortası (<i>yirā’ as-samak</i>).”	yaru
YURA’ yörä Bir şeyin “etrafı, çevresi (<i>ḥawl, ḥitār</i>),” Oğuz şivesi.	yörä

Z

YAZIY yazi “Açıklık, boşluk alan (<i>faḍā</i>).”	yazi

S

YASİY NA’NK yasi nāḡ “Geniş bir şey (<i>‘arīḍ</i>).”	yasi

F

YAḤİY yaḡi “Düşman (<i>‘aduww</i>).”	yaḡi

W

YAWA’ yewä Bir Oğuz kabilesi. O <i>vāv</i> ile telaffuz edilebilir. YAVA yevā ; ve de <i>elif</i> le: ’AWA’ ewä . 0	yewä N
YABA’ yawa “[Şifalı bir bitki] <i>turtūt</i> .” 0	yawa
YAF’ YIYR’ yawa yer “Kuytu (<i>daḡī min al-bard</i>) yer.”	

Q

YAQ’ yaqa “Yaka (<i>jiribbān</i>).”	yaqa
:: YAQIY YUQY ’AR’ yaqi yuqi ār “Alçak gönüllü ve yaltaklanıcı (<i>mutamalliq, mutawāḡī</i>)” adam.” 0	yaqi
YAUUV yaqu “Yağmurluk (<i>mimṭar</i>).” Aslı: YA’Γ’QUV yāḡqu , kısaltılmıştır.	yaqu

K

YIKIY YIΓ’J’ yigi yiḡāç “Dalları birbirine girmiş sık ağaç (<i>kaṭīr</i> ,	

[III. 18/25]

455

<i>multaff</i>).” <i>Kāf</i> ondan düşebilir, buradan gelerek: YIY YIΓ’J’ yi yiḡāç . :: YIKIY TIYŠ yigi tīš “Birbirine yakın diş (<i>mutarāšš</i>).” 0 Buradan gelerek :: TUVN’ YIKIY TIK tōn yigi tīk “Elbiseyi sık dik (<i>wa-j’al darzahu mutarāššan mušamrajan mu’akkadad</i>).” “Dikişe (<i>darz</i>)”: YIY’ yi denir, aslı: YIKIY yigi ’dir.	

L

YALA’ yala “Birinin hakkında kötü düşüncede (<i>tuhma</i>) bulunmak.” Bir çeşit katmerli ekmeğe (? <i>miḡdan</i>): “katmerli ekmek” anlamında YALA’JY YUΓA’ yalāçi	yala

yur̥a denir. Bu ad bu ekmeğe dokunur dokunmaz inceliğinden dolayı (*yattahamu bihi t-ṭāhī*) kırılıvermesi yüzünden verilmiştir ve “Sen onu kır!” denir.

YULA’ **yula** “Kandil (*sirāḡ*).”

Manzume:

yula

TKM’ ’YWT· [dikkat] ’AŞ·QA’ KRUB TURḡIL ’ALA’

V

JAQMAQ JAQIB· ’IYWSA’ QALY ’UDINUVR· YULA’

tāgmā ēwāk īšqa körüp turyil ālā

çaqmaq çaqip ēwsā qali udnūr yula

“Acele ile bir işe girişme, (işin başına bak) ve onun doğasına bak; Çakmak çakarken acele eden kişi (acelesi yüzünden) çırayı söndürür.” 0

YULUV **yälü** “Tayları bağlamaya yarayan ip (*ribāṭ al-aflā*).” Kısraklar sağılacağı zaman bir iple bağlanır, Kısraklar yaylakta sağılmak için onu etrafına dolanır.

yälü

M

YAMUV **yamu** “Bu sözü kabul ettin mi veya sana söylediklerimi yapmayı kafana koydun mu?” Bu yüzden :: SAN BAR·ḡIL YAMUV **sān baryil yamu** “Sen gideceksin, öyle değil mi? (*iḡhab anta a-na‘am*)” Aslı “evet (*na‘am*).” anlamındaki YAH· **yah** sözcüğüdür. *Mīm* ve *vāv* soru edatıdır [yani **mu**].

yamu

N

YANA’ **yana** “İkinci kez (*tāniyan*).” anlamında bir sözcük. :: YANA’ KALDIY **yana** **yana** **kāldi** “O ikinci kez geldi.”

yana

Bir Başka Tip

YAYA’ **yaya** Özellikle “insanın kızı (*alya*),”

yaya

V

YAVA’ **yava** “[Şifalı bir bitki] *turtūt*.” Suyu ile Tutmāça renk verilen bitki.

yava

Yumuşak *wā* lı bir varyantı vardır [yani **yawa**].

D

YAVA’ **yevā** YAW’ **yewā** sözcüğünün şivesel varyantı – Bir Oğuz kabilesi.

yevā N

“kuytu (*daftī*) yer” sözcüğünün bir varyantı olarak: YAVA’ YIYR· **yava yēr** denir. Ben *vāv*, harfinin yumuşak *wā* ya dönüştüğünden bahsettim.

D

Bölüm: *fa‘lal*

YATIY **yetti** “Yedi (*sab‘a*) ” sayısı. Buradan gelerek :: YATY QAT· KVK **yetti qat** **yetti** **kōk** “Yedi

yetti

[III. 20/27]

456

kat gök.” denir.

0

Bölüm: *faw'al*

YULJIV yovlic “Keçi kılının diplerinde bulunan ince yün (<i>mir'izzā</i>).”	yovlic

Γ

YUVΓA' yuvya “Katmerli yufka (<i>xubz muḡaḏḏan</i>).”	yuvya
YAY·ΓUV yayyuq Kısrağın her iki memesinin ucu (<i>ṣīṣiyya ṭady al-faras</i>).” Bazıları: yayyuq YAZ·ΓUQ yazyuq der, Çigil şivesi.	D

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'al* kalıbı

[T]

YANUVT yanūt “Cevap (<i>jawāb</i>).” Buradan gelerek :: SUVZ YANUVTIY sōz	yanūt
yanūtti “Sözün cevabı (<i>jawab</i>).” denir. 0	
YANUVT_ yanūt “İvaz (<i>iwaḏ</i>)” veya “karşılık (<i>ṭaman</i>)”	

J

YİΓA'J_ yiyaç YΓAJ yiyaç sözcüğünün bir varyantı [448]. Dört biçimden biri [yani yiyaç , yiyaç , iyaç , iyaç (?)].	yiyaç D

R

YIPA'R yipār “Misk (<i>misk</i>).” Sert <i>bā</i> ile. ¹	yipār
YULAR yulār “Atın yuları (<i>iḏār</i>).”	yulār
YAMA'R_ yamār Üzerinden YAM'R_ SUVWIY yamār sūwi akan bir yer. Yabāqu kırlarında büyük bir dere.	yamār N

Γ

YADA'Γ yadāy “Yaya (<i>rāḡil</i>).” 0	yadāy
YARA'Γ yarāy “İmkân, fırsat, doğru yer ve doğru zaman (<i>furṣa, imkân</i>).” :: 'YŠ YARA'ΓY iš yarāyi (kōr) “İşin sırası, işin imkânı (<i>unṣur furṣa al-amr wa-jihatahu</i>).” dahi denir. YARIΓ_ yaray sözcüğünün bir varyantı.	yarāy
YAM'Γ_ yamāy “Yama (<i>ruq'a</i>).” Atasözü: BAR·JIN YAMA'ΓIY BAR·JIN·QA' QARIŠ YAM'ΓIY QARIŠQA' [dikkat] barçin yamaḡi barçinqa, qars yamaḡi qasrqa 0 “İpekli yaması ipekliye (uygundur), yünlü yaması yünlüye (daha uygundur).” Bu “her şey kendi cinsine çeker.” anlamında kullanılmış bir sözdür.	yamāy P

Q

YIRA'Q YIYR· yirāq yēr “Uzak (<i>ba'īd</i>) bir yer.” Uzak akraba veya başkası (<i>kull ba'īd min al-ixwa</i>) için de böyle denir.	yirāq- Manzume:

'UTRAḠIM· KANDUV YIRA'Q
BUL·NADIY MA'NIY QARA'Q:

uyrayim kändü yirāq
bulnadi māni qarāq

V

“Gideceğim yer uzak, ancak (sevgilinin) gözleri beni tutsak etti, yolumdan alıkoydu.” 0

YAḠAQ yaḡāq “Ceviz (<i>jawz</i>).”	yaḡāq
YAḠUVQ· YIYR· yaḡūq yēr “Yakın (<i>qarīb</i>) bir yer.” “Akrabalara (<i>aqārib</i>): YAQ YAḠUVQ· yaq yaḡūq denir.	yaḡūq
YUN'Q· yonāq “Eşek, öküz ve benzeri “hayvanların semerleri altına konan çul parçası (<i>mā yūda'u taḥta ikāf</i>)”	yonāq

K

YIMA'K yemāk Bir Türk kabilesi. Biz onları Qifçâqlardan bir boy olarak düşündük, ama Qifçâq Türkleri kendilerini ayrı bir bölük sayarlar.	yemāk N

N

YAḠA'NA yaḡān “Fil (<i>fīl</i>).” İki varyanttan birinde [krş. 608 yaḡān]. O kişi adı olarak da kullanılır, buradan gelerek: YAḠA'N· TIKIYN· yaḡān tegīn denir. 0	yaḡān D N
YUḠUVN· yoyūn	yoyūn

[III. 22/29]

457

Bir şeyin “kalını (<i>ḡaxm</i>).” 0	
YILA'N yilān “Yılan (<i>ḡayya</i>).” 0 'UQ· YILA'N oq yilān “Kendini insana veya başkasına “atan bir yılan (<i>af'ā</i>)” YILA'N YILY yilān yili Türklerin on iki yılından birinin adı. 0	yilān
YAM'N yamān Bir şeyin “kötüsü (<i>radī</i>),” YAM'N· 'IYK yamān īg “Miskinlik hastalığı (<i>judām</i>).” 0	yamān

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortadaki harfi harekesiz *fa'lā* kalıbı

B

YAL·BIY NA'NK yalpi nāḡ “Geniş (<i>arīḡ</i>),” ağaçtan oyma (<i>manḡūr</i>), derinliği olmayan (<i>lā 'umq lahu</i>) bir tabağa benzeyen bir şey.	yalpi

T

YARTUV yartu “Odun talaşı. (<i>nuḥāta</i>).” Benzerlik yoluyla, “üzerinde bir şeyler yazılan nesneye”: YAR·TUR yartu denir.	yartu

J

YIR·JU yirçu “Mezar (<i>qabr</i>).”	yirçu
YURJY yerçi “Tecrübeli bir kılavuz. (<i>dalīl xarīḥ</i>).” 0	yerçi
YNJUV yinçü “İnci (<i>lu’lu</i>).” Kadın hizmetçiler bazen: YNJUV yincü denir.	yinçü N
Atasözü: ’UVTLUK YNJUV YJR·DA’ QAL·MA’S· ütlüg yinçü yērdä qalmās 0 P “Delikli inci yerde kalmaz”- yani onu alan biri bulunur. Bu söz cariyelerin uzun zaman bakire kalamayacaklarını, onları da alan birinin bulunacağını ifade eder. Oğuz ve Qıfçâqlar <i>yā</i> yı <i>jīm</i> ’e değiştirerek: JINJUV jınçü derler.	D

D

YUF·DUV yoydu “Devenin çenesi altındaki uzun tüyler (<i>ṭiwāl wabar alba ‘īr</i> ‘inda l- ‘utnūn).” 0	yoydu
YIKDA’ yigdä “İğde (<i>ḡubayrā</i>).” 0	yigdä
YAM·DUV ¹ yämdü “Kasık (‘ <i>āna</i>).” 0	yämdü
YUN·DIY yundi “Yemek yenildikten sonra kâsenin “yıkanması (<i>yusāla</i>).” 0	yundi

R

YAB·RIY YIYR· yapri yēr “Düz, geniş bir alan (<i>malsa</i> ’, ‘ <i>arīḍa</i>).” 0	yapri
YAB·RIY QULA’Q yapri qulāq “Sarkık kulak (<i>aḡḍaf</i>).”	
:: ’UL YAŞRUV KAL·DIY ol yaşru kaldi “O gizlice (<i>muxtafiyan</i>) geldi.” :: YAŞRUV ’YŞ yaşru iṣ “Gizli (<i>yusarru fīhi</i>) bir iş.”	yaşru
YUTRUV yoyru “Devenin uzun tüyleri (<i>ṭūl wabar al- ba ‘īr</i>).” Onlar: YUTRUVY yoyrūy dahi derler. Arapça’daki ‘ <i>akara</i> ~ ‘ <i>akada</i> (“dil kökü”) gibi <i>rā</i> , <i>dāl</i> ’dan [yani yoydu] çevrilmiştir. 0	yoyru D
:: ’UL ’NKAR Y(T)UTRV YURYM’S· ol aḡar yayru yorīmās “O, ona yaklaşmaz (<i>lā yaqrubu² ḥawlahu</i>).” Aslı: <i>qāf</i> ’la YAQ·RUV yaqru ’dur, [telaffuz noktalarının] yakınlığı dolayısıyla <i>qāf</i> , <i>ḡayn</i> ’a çevrilmiştir. YAQRUV yaqru sözcüğü Arapça <i>yaqrubu</i> (“O yakına gider”) sözcüğüne yakındır. <i>Yaqrubu</i> ’nun <i>bā</i> ’sı <i>vā</i> ’a çevrilir.	yayru (yaqru)
YUTRY yoyri “Büyük kâse (<i>jafna</i>).” Atasözü: ’AŞ TAT·FY TVZ YUTRIYN YYMA’S· aṣ tatyi tūz, yoyrīn yemās 0 “Yemeğin tadı	yoyri

[III. 24/31]

458

Tuzlu, ama tuz çanakla yenmez.” Bu söz işinde iktisatlı davranması gereken kişiye öğüt olsun diye söylenmiştir. 0	
YAQ·RIY yaqri “Yağ (<i>ṣaḥm</i>).”	Manzume: yaqri

457 ¹. *Sukūn* (·) sonradan U’dan değişti.². EY. *yaqrabu*.

BIŞRILUVR YAQ·RIY QIYA'Q:
TUŞ·FURUR YUF·RIY JANA'Q:

bişrilur yaqri qayāq
toşğurur yoğri çanāq

V

“İç yağı, kaymak pişirilir ve kâselere doldurulur.”

Ş

YAXŞIY yaxşı Bir şeyin “iyisi (<i>ḥasan</i>),” Buradan gelerek :: YAXŞIY NA'NK yaxşı yaxşı nāñ “İyi bir şey.” denir. YAXŞIY 'IYŞ yaxşı iş “İyi bir iş.” 0
YARŞIY yarşı Bir şeyi “yarıya bölen” kişi (<i>munāşif</i>); ve bir şeyin “yarısı (<i>nişf</i>)” yarşı anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'NK YAR·ŞIYSIY BUV anig yarşısi bu “Bu onunla paylaşan kişidir (<i>munāşif</i>).” denir. :: 'UL MANIK BİRLA' TA'M YARIŞIY ol mānig birlä tām yarşı “O benimle evde yarı yarıya ortakdır (<i>jārī muşāṭara al- bayt</i>)” - biz duvarla ayrılırız demektir.

Γ

YAF·FUV yawğu Halktan olup Hakandan iki derece daha aşağıda bulunan kişiye yawğu N verilen lakap (<i>min as- suqa</i>).
YAF·FUV yawğu Barsyān yakınlarında bir şehrin adı. YAF·FUV yawğu N yakınlarında bulunan bir geçide de: YAF·FUV 'AR·T yawğu art denir. 0
YUFGA' ¹ yuwğa “Evlatlık (<i>da'ī</i>).” 0 yuwğa
QARA' YAL·FA' qara yalya Türk toprakları ile Fergana arasında bir sarp dağ yalya N geçidinin adı. Atasözü: QARA' MUVNK· KALMAKINJA' QARA' YAL·FA' P KAJ·MA' qara mūñ kālmāğınçä qara yalya kāçmä 0 “Kara yargı gelmedikçe bu yeri geçme” – çünkü burası çok sarptır ve daima karlıdır.
YAL·FUV yalyu “Ahmak (<i>fasl</i>)” adam. Oğuz şivesi. yalyu D

W

YAL·WY yelwi “Büyü, sihir (<i>siḥr</i>).” “Büyücü (<i>sāḥir</i>)”: YAL·WIYJIY yelwiçi diye yelwi söylenir. Manzume:

YALWIN: 'ANIK· KUVZİY
YAL·KIN: 'ANIK 'UVZİY
TUVLUN 'ĀYIN YUVZY
YARDIY MANINK YUVRA'K

yelwin anig kōzi
yelgin anig ōzi
tōlun āyin yūzi
yardi māñin yūrāk

V

Sevdiğini anlatarak diyor ki: “Onu gözleri büyülyüdü (onunla avlar); ve onun ruhu konuktur; onun yüzü dolunay gibi aydınlıktır; (o yüzden beni bakışlarıyla vurur) kalbim bundan yarıldı.” 0

Q

YUWQA' yuwqa Bir şeyin “ıncesi (<i>daqīq</i>),” Atasözü: 'ANA'SIY TAW_LUK_ yuwqa	
YUWQA' YABA'R_ 'UTLIY TAYTIK QAŞA' QABA'R_ anāsi tāwliḡ yuwqa yapār, P	
oyli tētig qoşa qapār 0 “Annesi hilekârdır, ² ekmeği ince yapar; oğlu akıldır,	
yufkayı ikişer ikişer kapar (<i>ruqāq</i>).” Bu söz	

[III. 25/34]

459

iki akıllı kişi karşılaştığında söylenir.	
YUB·QA yubqa <i>Fā</i> lı şeklin bir varyantı [yani yuwqa]. <i>Bā</i> , <i>fā</i> ile değişir, yubqa	
Arapça'daki <i>usrub</i> ~ <i>usruf</i> (“yük”) ve <i>maştaba</i> ~ <i>maştafa</i> (“”), veya <i>bānīd</i> [Farsçası D	
<i>pānīd</i>], <i>fānīd</i> (“bir çeşit tatlı et”) gibi.	
YILQY yilqi “Yaşam kaynağı (<i>bahā'im</i>),” dört ayaklı hayvanlara verilen genel bir yilqi	
ad (<i>dawāt al-arba'</i>).	

M

YAR·MA' YUVTA' yarma yuvya “Bir çeşit yufka ekmeği (<i>muḡaḡdan</i>).” yarma	
Uzunlamasına yarılan (<i>fuliqa ṭūlan</i>)” herhangi bir nesneye de böyle denir.	
YAḤM' yaḡma Bir Türk kabilesi. Onlar: QAR' YAḤM' qara yaḡma diye de yaḡma N	
çağrılırlar. YAḤMA' yaḡma Tarāz yakınlarında bir köyün adı. O bundan önceki N	
sözcükten türemiştir. 0	
YAL·MA' yalma <i>Yalmaq</i> [kaftan, kalın kaftan]. Farslar bu sözcüğü Türklerden yalma	
almıştır ve <i>yalmah</i> diye söylemişlerdir; sonra Araplar onu Farslardan almış ve <i>hā'yı</i>	
<i>qāf</i> a çevirerek <i>yalmaq</i> demişlerdir, yine Araplar [Farsça] <i>kandah</i> sözcüğünü <i>xandaq</i>	
(“hendek”) yapmışlardır 0 ve [Farsça] <i>yarah</i> sözcüğünü de <i>yaraq</i> (“”). Dū-r	
Rumma onun bir mısrasında bu sözcükten bahseder: <i>ka-annahu mutaqabbī yalmaq</i> ⁱⁿ (“O	
<i>yalmaq</i> 'ta çalınmasına rağmen”). O Arapçalaştırılmıştır. Hiç kimse bu sözcüğü Türkler	
Farslardan aldı diyemez, çünkü ben bu sözcüğü kaba (<i>ajlāf</i>) Türklerden dahi işittim.	
Çünkü onların ülkesinde yağmur ve kar çoktur. Bu uluslardan daha çok yağmurluk	
(<i>mamṭar</i>) onlara gereklidir.	

N

YAZNA yāznā “Büyük kız kardeşin kocası (<i>zawj al-uxt al-akbar</i>).” anlamında bir yāznā	
sözcük 0	
YIK·NA' yignā “İğne (<i>ibra</i>).” TAMAN YIK·N' tāmān yignā “Büyük bir iğne yignā	
(<i>musalla</i>).”	

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

F

². EY. *muxtāla*, *muḡtāla* okunur.

YUMFY NA'NK **yomyi nāñ** “Bir araya toplanmış şeyler (*mujtami‘ kaṭīr*).” Buradan **yomyi yomyi** gelerek :: KIŞY YUMFY KAL·DIY **kişi yomyi kaldi** “Halk toplandı (*biqaḍḍihim wa-qaḍḍihim mujtam‘ īn*).” denir.

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘ālī* kalıbı

J

YALA'JIY 'AR· **yalāçi är** “Bir şey için insanları çok çabuk itham eden kişi (*yattahimu l-insān sarī'an fī kull say*).” “Bir çeşit yufka (*muṣaḍḍan*)” ya da: YALA'JIY YUVTA' **yalāçi yuwqa** denir, çünkü o biraz dokunmakla kırılır.

I

BUYA'TUV 'YŞ yopāyu iṣ “Üzerinde durulmaması, ihmal edilmesi gereken iş (<i>ḥaqquhu an yuḥfala fīhi wa-lā yubrahu</i>).” 0	yopāyu
YURIYTUV YIYR· yoriṣu yēr “Yürünecek ve koşulacak yer (<i>maṣy, sayr</i>).” Zaman adı veya mekân adı böyledir.	yoriṣu
YIRA'TUV yirāyu “Müzisyen, şarkıcı (<i>muṭrib, muṣannī</i>).” 0	yirāyu
::	

[III. 27/36]

460

BUV 'AR· 'UL 'UZUVN YAŞA'TUV bu är ol uzūn yašāyu “Bu adam uzun yaşamalı (<i>ḥaqquhu an yaṭūla 'umr</i>).” Zaman ve mekân adı da böyledir. 0	yašāyu
:: BUVN TUVN 'UL YAMA'TUV bu tōn ol yamāyu “Bu elbise yamanmalıdır (<i>yurdama</i>).”	yamāyu

Q

YABA'QUV yabāqu Bir Türk boyu. 0	yabāqu N
YABA'QUV yapāqu “Yün yoluntusu (<i>qarda</i>).” Kafadaki saçlar “keçelenirse (<i>iltibata</i>)”: YABA'QUV BUL·DIY yapāqu boldi denir. 0 YBAQUV SUWIY yapāqu suwi Kāşyar dağlarından gelip Fergana ile Özjand arasında akan bir nehir. N	yapāqu

K

YULA'KUV NA'NK yölāgü nāñ “Bazı şeylere destek olarak kullanılan nesne (<i>yu'ammadu bihi</i>).” 0	yölāgü
:: BUV 'URA'TUT 'UL YANYIKV bu urāyut ol yenīgü “Bu kadın doğurmak üzeredir (<i>aşrafat 'alā l-wilāda</i>).” 0	yenīgü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘lān* kalıbı

J

YAB·JA'NA yabçān “Yavşan otu (<i>šīḥ</i>).” YAUW·JA'N· yawçān bir varyanttır. yabçān <i>Fā</i> , kurala göre <i>bā</i> ya çevrilir. yawçān D

Š

YIMŠA'N yimšān Qifçāq ülkesinde biten yabani bir kır meyvesinin adı yimšān (<i>tamarbarrī</i>).

Γ

YAMΓA'N 'AŠ· yawγān aš “Etsiz yemek (<i>lā laḥm fiḥi</i>).” yawγān
YAL·ΓA'N· yalyān “Yalan (<i>kaḏīb</i>).” O sıfat olarak kullanılır; buradan gelerek :: yalyān YALΓA'N KIŠIY yalyān kiši “Yalancı kişi (<i>insān kaḏḏāb</i>).” denir. :: YALΓA'N SUVZ yalyān sōz “Yalan (<i>kaḏīb</i>) söz.”
YILΓUVN· yilyun “İlgın ağacı (<i>tarfā</i>).” yilyun

K

YİB·KİYN NA'NK yepgīn nāḡ “Koyu yeşil, koyu erguvan renginde bir şey yepgīn (<i>aṭḥamī al- lawn</i>).” 0
YALKIN 'ATLΓ yelgin atliḡ “Atı koşturan kişi, binici (<i>muḡiḏḏ</i>).” Oğuzlar bunu yelgin <i>yā</i> yı <i>eliḡ</i> e çevirerek 'AL·KIN elgin “misafir (<i>musāfir</i>)” diye söylerler.

L

YAM·LA'N yamlān “Bir tür sıçan (<i>juraḏ</i>).” yamlān

Bölüm: *fa'īlān*

K

YATIYKA'N· yetīgān “Yedi kardeşler (<i>banāt na'š</i>)” denilen yıldız kümesi. yetīgān

M

YASIYMA'N yasīmān “Su boşaltılırken boğazı gır gır eden testi (<i>al-muqarqir</i> <i>min al-kīzān</i>).” 0 yasīmān
YALIYM'N· yulīmān “Dağınık yapılan çapul (<i>ḡāra ša'wā</i>).” yulīmān

Bölüm: *fa'anlā*

YUNIN·DIY yonindi “Odun talaşı (<i>nuḥāta, burāya</i>).” yonindi

Üç Harfli Kökler Bölümünün Sonu ve Onlara Ekler

Dört Harfliler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘lal*, *fa‘lāl* kalıpları

T

YAB·ΓUT· yabyut “Minder (<i>ḥašīyya</i>)”; veya “Yün veya kıl artıkları doldurulmuş olan minder veya buna benzer bir şey (<i>al-qarda min aš-ša‘r wa-ṣ-ṣūf</i>).”	yabyut

J

YAB·TAJ· yaptaç (yapyuç ?) “Yağmurda çobanların giydiği (<i>lubbāda ṣāyīra</i>)”	yaptaç (yapyuç ?)

[III. 29/38]

461

giydiği küçük kaban” 0	
YAB·ΓUJ yapyuç “Eşek veya eşeğe benzer hayvanları gütmek için kullanılan sopa (<i>qaḍīp</i>).”	yapyuç
YAS·ΓA’J yasṣāç “Hamur yapmada kullanılan tahta (<i>xiwān al-‘ajīm</i>).” Aslı: YASIY	yasṣāç
YΓIA’J yasi yiṣāç “Geniş tahta (<i>xašab‘arīḍ</i>).”	

R

YAΓMUR yaymur “Yağmur (<i>maṭar</i>).” YAMΓUR yamyur da bir versiyondur. Atasözü: ‘NAJ MA’ ‘UBRAQ· KAḌUK ‘AR·SA’ YAΓMURQA’ YARA’R· yaymur D	yaymur
nāçā mā opraq kādūk ārsā yaymurqa yarār 0 “Elbise (<i>lubbāda</i>) ne kadar yıpranmış olsa da, yağmurda işe yarar” [kaban ne kadar eski olursa olsun yine de yağmurda işe yarar]. Bu söz hizmetçilerinden birisini aptallığından ya da bunaklığı yüzünden işten çıkartmak isteyen kişiye söylenir ve “her ne kadar bir takım işleri beceremiyorsa da mutlaka işe yarayacağı bir iş bulunur, onu bu işte kullanarak sen dinlenirsin” denilmek için söylenmiştir. Manzume:	P

QUY·DIY BULUIT· YAΓMURIN
KARIB· TUTA’R· ‘AQ· TURIYN
QIR·QA’ QOD·TIY ‘UL QARIN
‘AQIN ‘AQAR· ‘ANK·RAŠUVR

quydi bulir yaymurin
kārip tutār aq torīn
qirqa qodti öl qarin
aqin aqar aṣrašūr

V

“Bulut yağmurlarını döktü, o ak ağını gererek durur (göğe doğru- anlamı yağmur bulutudur); dağlarda karlarını bırakır, dağlardan inildeverek, uğultuyla seller akıyor.”

Z

YAR·BUZ yarpuz “Kır nanesi (<i>ḥabaq</i>),” güzel kokulu bir ot. 0	yarpuz

YAR·BUZ yarpuz “Fıravun sıçanı (<i>nims</i>).” Sürüngenleri öldüren bir hayvan. Atasözü: YILA’N YARBUR·DIN QAJ’R QANJA’ BARSAN’ YARBUR [dikkat P (<i>dikkat</i>)] ’UTRUV KALUR· yilān yarpuzdın qačār, qača barsa yarpuz utru kälür 0 “Yılan (her zaman) fıravun sıçanından kaçır, nereye gitse ona karşı gelir.” Bu söz sevmediği şeyden çekinen, ama yine de o şeyle karşılaşan kimse için kullanılır. 0
YULDUZ· yulduz “Yıldız (<i>kawkab</i>).” sözcüğü için genel bir terim. Sonra onlar yulduz aşağıdaki gibi ayrılırlar. “Jüpiter (<i>al-muštari</i>)”: ’ARAN· TUVZ· ärān tūz diye çağrılır. 0 “Mizan yıldızına (<i>al-mēzān</i>)”: QAR’ QUŞ· qara quş denir. 0 ’ULKAN [dikkat] ülkär “Ülker (<i>aṭ-turayyā</i>).” 0 Takımyıldızına: YATIYKA’N· yetīgān “Yedi kardeşlere (<i>banāt na ‘š</i>)” “Kutup yıldızına”: TAMUR QAZUQ· tāmūr qazuq (<i>al-quṭb fīl-falak</i>) 0 “Mars (<i>al-mirrā</i>)”a: BAQIR· SUQIM baqir suqim denir. 0
YIL·DIZ yildiz Bir ağacın “kökü (<i>irq</i>)”. İnsanın soyu (<i>nasab</i>) da buna benzetilerek yildiz kullanılır; buradan gelerek :: TUVB·LUK YIL·DIZLIĞ tūplüg yildizliq “soyu asaletli, saygın kişi (<i>‘ariq, aṣīl</i>)” denir.
YUL·SUVZ· yolsüz “Yolunu kaybeden kişi (<i>dāl</i>).” Aslı: YUL·SUVZ· yölsüz . yolsüz
YAR·DAŞ· KİŞY yerdäş kişi “Hemşehri (<i>baladī</i>).” yerdäş

[III. 30/40]

462

Bu aynı memlekettten iki kişinin aynı şehirde bulunmasıdır. Bunlar birbirlerine: YAR·DAŞ· yerdäş derler. Oğuz şivesi. 0 D
YAR·MAŞ· yarmaş “Çiriş (<i>jarš</i>).” 0 YARMAİŞ· ’UVN· yarmaş ün “İyi yarmaş yarma bulgur (<i>daqīq ḥawārī</i>).” Bu iki sözcük birbirlerine zıt anlamda olan iki sözcüktür; ama aslında onların kökü aynıdır. 0
YUTRUŞ· yuṛuṣ “Türklerde halk içinden olup vezirlik makamına kadar çıkan yuṛuṣ kişi (<i>bi-manzila al-wazīr min as-sūqa fīl-atrak</i>).” Başkasına –varlıklı dahi olsa bu lakap (<i>fāris</i>) verilmez. ¹ O hakandan bir derece aşağıdadır. Ona siyah ipekten bir çadır verilir (veya parasol, <i>qubba</i>). Yağmurda, karda ve sıcakta başı üzerinde tutulur [çuvaç].

F

YUN·JIF· yunçiy iṣ “Sıkıntılı iş (<i>mu’dī</i>), kötü şartlardan dolayı ele alınamayan işi (<i>lā yunçiy yanfariju li-ḍa’fihī</i>).” 0 YUN·JIF· ’AR· yunçiy är “Kötü ve zayıf şartlardaki bir adam (<i>sayyi’ al-ḥāl, ḍa’fī</i>).” Manzume [= 64 ödläg]:

’UDLK ’ARIF KAFRADIY
YNJF YAWUZ TAFRDY
’AR·DAM YIMA’ SAFRDY
’AŽUN· BAKIY JAR·TILUVR

ödläg ariy käwrädi
yunçiy yawuz tawradi
ärdäm yemä säwrädi
ažun begi čärtilür

V

“Zaman zayıfladı, arık, düşkün kuvvetlendi; zamanın halkı Afrasyab öldükten
sonra faziletlerini, erdemlerini yitirdiler.” 0

YURTUT yortuŷ “Savaşta ya da başka yere giderken Hakanın yanında ona eşlik eden kimseler (<i>mawķib as-sulṭān yawm al-ḥarb aw aḡ-za‘n</i>).”	yortuŷ
YAR·LIF· yarliŷ “Acınan, yoksul (<i>maḥrūm faqīr</i>).” Buradan gelerek :: YAR·LIF· ’AR· yarliŷ ār “Acınan adam.” denir. 0	yarliŷ
YARLIF yarliŷ “Hakanın mektubu, buyruğu (<i>kitāb as-sulṭān wa-amruhu</i>).” Çigil şivesi, Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0	D
YAŞLIF KUVZ· yaşliŷ kōz “Yaşlı göz (<i>‘abrā</i>).” 0	yaşliŷ
YAŞLIF ’AR· yaşliŷ ār “Yaşlı (<i>musinn</i>) bir adam.” yaşlı hayvanlar için de böyle denir (<i>musinn</i>). Aslı: YA’ŞLIF yāşliŷ . 0	yaşliŷ
YAMLIF KUVZ· yamliŷ kōz “İçinde çer çöp kaçmış olan göz (<i>qaḏiyya</i>).” Aslı: YA’M·LIF yāmliŷ .	yamliŷ

Q

YABĠA’Q yapyāq “Kuş avlamak için kullanılan bir çeşit tuzak (<i>fuxūx</i>).”	yapyāq
YAT·ĠA’Q· yatyaq “Hakanın, kalenin veya başka bir şeyin “koruyucusu (<i>ḥāris</i>)” Buradan gelerek :: YAT·Ġ’Q YATIY yatyāq yatti “(Adam) gece koruyuculuk yaptı (<i>bāta...ḥārisan</i>).” denir. P	yatyaq
YUD·RUQ yodruq “Yumruk (<i>jum‘al-kaff</i>).” Atasözü: YA’T· NIK YA’TLIF TIKUVSN·DĀ’ ’UVZ·NUK· QA’N·LIF YUD·RUQ YIYK· yātnig yāyliŷ tikūsindā ōznig qanlıŷ yuḏruq yēg 0 “Hısımlarının	yodruq

[III. 32/43]

463

yumrukla vurmaları, yabancıнын yağlı lokmasından daha iyidir.” [Yabancıнын yağlı lokmasından akrabanın kanlı yumruğu daha iyidir]. Bu söz akrabaların arası açıldığı zaman onları uzlaştırmak için söylenir. 0	
YARMAQ· yarmaq “Para (<i>dirham</i>).” 0	yarmaq
YAS·TUQ yastuq “Yastık (<i>wisāda</i>).”	yastuq
YAWLAQ KIŞY yawlaq kişi “Hasta mizaçlı bir adam (<i>wa‘ir al-xuluq</i>).”	yawlaq
YAW·LA’Q· yawlāq Bir şeyin “kötüsü (<i>radī</i>),” ; Oğuz ve Qifçāq şiveleri. Manzume:	D

KUL·SA’ KIŞY YUZYNK’ KURK·LUK YUZIN· KURUNKIL
YAWLAQ KUDAZ· TILIK·NIY ’ADKUV SAWIF TILAN·KIL

V

külsä kişi yüziñä körklüg yüzin körüngil 0
yawlaq ködaz tiligni ädgü sawiŷ tilängil

“Yüzüne bir adam gülerse, sen de onu güler yüzle karşıla; dilini sıkı tut (*ḥifẓan šadīdan*); (konuşmada) güzel sözler ara.” 0

YAWLA’Q SARIF yawlāq sariŷ Bir Beyin adı.	N
YAW·LA’Q yawlāq sözcüğünün asıl manası: bir şeyin “güçlüsü (<i>šadīd</i>)”dür. :: YAWLA’Q QATIF YTIĠA’J yawlāq qatiŷ yiŷāç “Çok sert ve güçlü ağaç.” 0	yawlāq

YUM·ΓA'Q· yumyāq “Yuvarlak veya daire (<i>mudaḥraj, mudawwar</i>).” olan her şey. yumyāq Buradan gelerek “yuvarlak tane (<i>kuzbara</i>)”: YUM·ΓA'Q· TANA' yumyāq tana D Uç şivesinde diye çağrılır. TANA' tana sözcüğüne gelince: Zannedersen Farsça “ <i>dāne</i> ,” sözcüğünden alınmıştır, TANA' tana olarak Türkçeleştirilmiştir.
YUMŞA'Q· yumşāq Bir şeyin “yumuşığı (<i>layyin</i>),” 0 yumşāq
YANDAQ TIKA'N· yandaq tikān “Geven dikenini (<i>šawḳ al-qatād</i>).” 0 yandaq
YANDAQ JAKAR· yandaq çāqār “Havadan çiğ gibi yağın kudret helvası (<i>taranjabīn</i>).”
YAN·DIQ· 'AT· yandiq at “Soysuz (<i>akšam</i>) at.” 0 yandiq
YUNDAQ yundaq Özellikle atların “dışkısı (<i>rawt</i>),” Atasözü: YAĞIYNK 'RSA' yundaq KARAL YUNDAQY TAKYR yayīnig ārsā kārāk yundaqi tāgīr 0 P Düşmanına bile ait olsa bile zenginlik gereklidir, Onsan hiçbir şey kalmasa bile en azından atının gübresi kalır, ondan yakacak olarak faydalanabilirsin.” [Eğer o düşmanınınsa, onun atının gübresi değerlidir.]. 0
YNUQ yunyuq “Çöğen (<i>ušnān</i>).” <i>qāf</i> ad köklerine alet adı yapmak için eklenir. yunyuq Şundaki gibi: 'UR·ΓA'Q oryāq “Orak” “O çimeni kesti.” anlamındaki 'UVR·DIY G ōrdi sözcüğünden gelmiştir. Aynı şekilde “YUVDIY yūdi “O yıkadı (<i>yasala</i>),” eylem kökü de “Elbiselerin yıkandığı şey (<i>yāsila</i>).” anlamındaki sözcükten gelmiştir. Sizin de gördüğünüz gibi <i>qāf</i> , eylem köklerine eklenir. 0
YAN·LQ yanliq “Çobanın çantası (<i>qal'ar-rā'ī</i>).” 0 yanliq
YANJUQ yançuq “Para kesesi (<i>kīsa</i>).” yançuq

K

YUDRUK· yüdrük Üzerine eşya ve yüdrük

[III. 34/45]

464

elbise konan (<i>yunaḍḍadu 'alayhi</i>) şey, dolap (<i>sarīr</i>).” 0
'IKY YUZLK 'AR· ekki yüzlüg ār “Dönek (<i>mudāhin</i>) [harfiyen. İki yüzlü] adam.” 0 'KY YUZLK KUZNKUV ekki yüzlüg köznü “Ayna (<i>māwiyya</i>).” ¹ 0
YUK·RUK 'AT· yügrük at “Yarış (<i>sābiq, muḥḍir</i>) atı.” Oğuzlar, “bilgin, uyumlu, akıllı ve erdemli kişilere (<i>ḥādīq faṭīn fāḍil</i>)” de: YUK·RUK· BIL·KA' yügrük D bilgä. 0
YUKSAK TA'T yüksäk tāy “Yükselen dağ (<i>murtafi</i>).” “Yükselen, uzun, veya yüce bir (<i>murtafi' fāwīl bāḍix</i>) şeye de: YUKSAK· yügsäk denir. O, “kuş tüyü,” anlamına gelen YUVK yüg sözcüğünden türemiştir, çünkü onun doğası “yükselmek”tir. “Yüksek (<i>ālī</i>),” şeyler için de böyle denir. Manzume:

'US· 'AS· KRUB· YUKSAK QALIQ QUVDIY JAQ'R
BILK' KŞY 'KUT BRIB TAWRAQ 'UQA'R·

V

üs äs körüp yüksäk qalıq qōdi çoqār

464 ¹. EY. *manāwiyya*.

bilgä kişi ögüt berip tawraq uqār

“Kerkes kuşu leş gördüğü zaman iner ve yüksekte (şā‘īq) süzülür; (benzer şekilde) akıllı adamın avı da ögüdüdür, bilgin kişi ögüdü işittiğinde (ezberler ve) anlar.”⁰

YUK·SAK yüksük [Yüksük] “Tunçtan yahut deriden yapılan terzilerin parmaklarına yüksük iğne batmaması için taktıkları nesne (<i>xati‘a</i>).” 0
YIL·BIK yelpik “Cin çarpması (<i>as-sa‘fa min al-jinn</i>).” Buradan gelerek :: ‘AR·KA’ yelpik YILBIK TAK·DIY ärkä yelpik tægdi “Adam yel dokundu.” denir.

L

YIB·KIL TUVN· yepgil tön “Erguvan renkli (<i>urjuwānī al-lawn</i>) elbise.” <i>Lām</i> , <i>nūn</i> ’dan çevrilmiştir [yani yepgin]. yepgil D
:: BIYR· YARTİM· BUDUVN· bīr yartim bođūn “Halkın bütününden ayrılmış bir grup (<i>tā‘ifa...infaradū min bayn al-jumla</i>).” 0 yartim
:: BIYR· YUTRUM· ‘UVN· bīr yoğrum ün “Bir defada yoğrulacak kadar olan un (<i>qadr mā yu‘janu bihi marratan</i>).” 0 yoğrum
:: YAT·RUM· SAJ· yetrüm saç “Salıverilmiş, bırakılmış saç (<i>ursila ba‘d al-awl</i>).” ² 0 yetrüm
:: BYR YARŞİM· YIYR· bīr yarşim yēr “Koşuda bir yarışlık yer (<i>qadr sibāq al-xayl fī l-ħalba</i>).” 0 yarşim
:: BIYR YUK·RUM YIYR· bīr yügrüm yēr “Bir koşuda koşulacak yer (<i>qadr mā yu‘dā fīhā marratan</i>).” yügrüm

N

YIB·KIN TUVN· yepgin tön “Erguvan renkli (<i>arjuwānī</i>) elbise.” <i>Lām</i> ’lı şeklin bir varyantı [yani yepgil]. yepgin

Bir Başka Tip

YAY·LA‘Γ yaylāy “Yaylak (<i>muştāf</i>).” yaylāy

Bölüm: *fa‘ālil*

J

YALA‘WAJ yalāwāç “Peygamber (<i>rasūl</i>).” YALA‘VAJ· yalāvaç bir versiyondur. yalāwāç D yalāvaç

R

YALA‘FAR yalāwar Hakanın gönderdiği elçiye (<i>rusul al-mulūk</i>)” verilen addır. yalāwar D P “Uygur şivesi. Atasözü: YA‘Ş ‘UT KUYM‘S· YALA‘FAR ‘ULMA‘S· yaş ot

köymās, yalāwar ölmās 0 “Yaş ot yanmaz, elçi ölmez” – Her ne kadar elçiliği acı ve ağır olsa da onun elçiliği gönderen tarafındandır. Bu ulu Tanrının şu sözüne [Kur'an 5:99] benzer: “O sadece mesajı ileten bir elçidir.”

Q

YABIYTAQ 'AT· yabītaq at “Üzerinde eğeri ve çulu olmayan at (<i>lā-sarj 'alayhi wa-lā waliyya</i>).” Buradan gelerek :: 'UL 'ATIF YABIYTAQ MUN·DIY ol atiy yabītaq mündi “O, ata çıplak bindi (<i>i'rawrā</i>).” denir.	yabītaq
YAM'JUK· yāmāçük “Buğday taşımakta kullanılan ufak çuval (<i>yirāra şayīra</i>).”	yāmāçük

Bölüm: *fa'allū*¹

Γ

YAFİŞΓUV yawişyu “Kızılıklık veya güren (<i>za'rūr</i>).” YUMUŞΓA' yumuşya da yawişyu denir.	yumuşya D

M

YKIRMA' yigirmä “Yirmi (<i>išrīm</i>).” YKIRMIY yigirmi de yigirmä D denir.	yigirmi

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'al'al* kalıbı

YBARLIΓ KSURKUV yiparliy käsürgä “Misk kokan kap (<i>dū misk</i>).” Atasözü: yiparliy YBARLIΓ KSURKUVDIN YBAR KITSÄ' YIYDY QALYR yiparliy käsürgüdin P yipar ketsä yīdi qalīr 0 “Kaptan misk gitse, kokusu gitmez, kalır.” Bu söz zenginliğini yitirip bir parça malı kalan ve istediği zaman bir şeyleri bulabilen kişi için söylenir. 0	
YAĞIR·LIΓ TAWAY yayirliy tewe “Sırtı yağırlı (<i>dabir</i>) deve (veya başka bir şey).” 0	yayirliy
YULAR·LIΓ 'AT· yularliy at “Yularlı (<i>mu'addar</i>) at.”	yularliy
YABIΓLIΓ QABUΓ yapiyliq qapuy “Kapalı (<i>muylaq</i>) kapı.” 0	yapiyliq
YADIΓLIΓ TUŞA'K· yadiyliq töşäk “Yayıllı (<i>mabsūt</i>) döşek.” 0	yadiyliq
YARIΓLIΓ 'IYŞ yarayliy īš “Mümkün (<i>mumkin</i>) olan iş.” 0	yarayliy
YAZIΓ·LIΓ 'AT· yaziyliq at “Bağından kurtulmuş (<i>munşat min 'iqāl</i>) at.” Diğer şeyler için de böyle denir. 0	yaziyliq
YIŞIΓLIΓ 'AR yışiyliy är “İpi olan adam (<i>dū habl</i>).” 0	yışiyliy
YULUΓLIΓ KIŞY yuluyluy kişi “Fidyesi verilmiş kişi (<i>mufaddā</i>).”	yuluyluy

YAMAΓ·LΓ TUVN· yamayliγ tōn “Yamalı (<i>muraddam</i>) elbise.”	0	yamayliγ
YARΓLΓ [dikkat] 'AR· yariqliγ ār “Zırhlı (<i>dārī</i>) adam.”	0	yariqliγ
YAZUQ·LUG· yazuqluγ “Günahlı (<i>muḏhib</i>).”	0	yazuqluγ
YAİSIQ·LİΓ 'AR· yusuqliγ ār		yusuqliγ

[III. 37/49]

466

“Başına demir başlık giymiş adam (<i>muqanna‘ bi-bayḏa al-ḥadīd</i>).”		
YASİF·LİF [dikkat] YA’ yasiqliy ya “Gedegeçli yay (<i>dāt al miqwas</i>).”	0	yasiqliy
YAĞAQLİF YİĞA’J yaḡaqliy yiḡāç “Cevizli ağaç (<i>dū l-jawz</i>).”	0	yaḡaqliy
:: YURUN·LUG ’URA’GUT yurunluḡ urāyut “İpek kumaş parçalarına sahip kadın (<i>qiṭā‘āt min ad-dībāḡ</i>).”		
kadın	0	
YAŠİN·LİF BULIT yašinliḡ bulit “Şimşekli bulut (<i>barq</i>).”	0	yašinliḡ
YAĞAIN·LİF ’AR· yaḡanliḡ ār “Fil sahibi olan adam (<i>fayyāl</i>).”		yaḡanliḡ
Bu bölüm bir takım anlamları içermektedir. Birisi edilgen anlamına gelmektedir:		
G		
YADIĞLİF TUŠA’K yadiḡliḡ tōšāk “yayılmış (<i>mabsūt</i>) döşek,” ve: YAZİĞ·LİF ’AT· “çözülmüş (<i>munaššaṭ mīn ‘iqāl</i>) at.” gibi.	0	Diğeri de adı verilen şeyin “sahibi (<i>ṣāhib</i>)” olmaktır: YİBARLİF ’AR· yiparliḡ ār “miski bulunan kişi.” Bu yukarıda geçtiği gibi “sahiplik (<i>dū</i>)” anlamındadır: ’AYAQ·LİF· TAWSİY ayaqliḡ tāwsi “Kâseli tepsi (<i>dāt qas‘a</i>),” ve ’UYUT·LUG [dikkat] ’AW ūyluḡ āw (?) “kemerli ev (<i>dū ṭāqāt</i>) [krş. 35 ūy].

Q

YARINDAQ yarindaq Keçi derisinden kesilen Türk sırmı (<i>qidd</i>).”	0	yarindaq
YABUŠ·ΓA'Q yapušyāq Fındık kadar büyüklükte, üzeri tüylü, atların ve başka hayvanların kuyruklarına yapışan (<i>yata'allaqu</i>) bir bitki. Benzer şekilde, her işe karışan (<i>yata'allaqu</i>) kimseye” de böyle denir.	0	yapušyāq
YABUR·ΓA'Q yapuryāq “Ağacın yaprağı (<i>waraq</i>).” Kitap “yapraklarına (<i>awrāq</i>)” yapuryāq da: YABUR·ΓA'Q yapuryāq denir.	0	
YİΓAJ·LİQ· yiḡaçliq “Ağaçlık (<i>mušjara</i>).” “Kereste bulunan yere (<i>dār al-xašab</i>).”		yiḡaçliq
de böyle denir.	0	
YDİTLQ yadaγliq “Yaya yürüyüş (<i>ar-rujla fīs-sayr</i>).”	0	yadaγliq
YADIΓLQ yidiγliq “Kokmuşluk (<i>natn</i>).” veya “yıpranmışlık (<i>bilā</i>)”	0	
YAMAΓ·LİQ· BUVZ yamayliq bōz “Yama olarak hazırlanmış bez (<i>ruq'a</i>) (ya da yamayliq başka bir şey) (<i>banīqa</i>).”	0	
YALİΓLQ yiliγliq “İlklık (<i>suxūma</i>).”	0	yiliγliq
YAΓAQ·LİQ· yaḡaqliq “Cevizlik (<i>manbit al-jawz</i>).”		yaḡaqliq
YARUQLQ yaruqluq “Işık, aydınlık (<i>nūr, dīyā</i>).”	0	yaruqluq
YİRAQ·LİQ· yiraqliq “Uzaklık (<i>bu'd</i>).”		yiraqliq
YALINDAQ 'AR· yalindaq ār “Çıplak (<i>uryān</i>) adam.”		yalindaq

K

YKITLK yigitlik “Gençlik (<i>fatā</i>).” Buradan gelerek :: ’ASIZ ’ANIK YIKITLIKY yigitlik essiz anig yigitliki “Gençliğine yazık (<i>šabāb</i>)!” denir. 0
YURAK·LK ’AR· yüraklig är “Yürekli, cesur (<i>rābiṭ al-ja’s, qawī al-qalb</i>) adam.” 0 yüraklig
YTIZLIK yetizlik Bir şeyin “eni (‘ <i>arḍ</i>)”. 0 yetizlik
YULAK·LIK· YṬIA’J· yölaklik yiṭāç yölaklik

[III. 39/52]

467

“Destek için kullanılan ağaç (<i>musnada</i>)”; “Bir şeye dayanmış ağaca (<i>muraḡḡab</i>)” ¹ (yölaklik) da [yani yölaklig] böyle denir. 0
YILIKLIK SUNKUVK yiliklig süṅūk “İlikli kemik (<i>mumixx</i>).” yiliklig

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa’al’ān* kalıbı**T**

:: ’UL KIŞY ’UL TALIM SUVZ ’AYIT·FA’N ol kişi ol tälim sōz ayityān “O daima soru soran kişidir (<i>sa’āl</i>).” 0 ayityān
:: TANKRIY ’UL YYRIK· YARAT·FA’N tāṅri ol yērig yaratyān “Yüce Allah yeri (veya başka şeyleri) yaratandır (<i>xallāq</i>).” yaratyān
:: KUN ’UL ’AŽUNUṬ YARUT·FA’N· kün ol aḡunuy yarutyān “Güneş her zaman dünyayı aydınlatandır (<i>tunayyiru, tušarriqu</i>).” yarutyān
YURT·FAN KIŞY yorityān kişi “Sık sık osuran kişi (<i>raddām</i>).” yorityān
:: ’L KIŞY ’UL ’UVZIN ² YAḠUT·FA’N ol kişi ol ōzin yayutyān “O, iyilikle kendisini daima insanlara yaklaştıran kişidir (<i>yuḡarribu naḡsahu</i>).” yayutyān
:: TNKRY ’UL YAḠMUR YAḠIT·FA’N tāṅri ol yaymur yayityān “Tanrı yağmuru yağdırandır (<i>mimṭār</i>).” 0 yayityān
:: ’UL KIŞY ’UL TUTJIY YAḠIT·FA’N ol kişi ol tutçi yayityān “O kişi daima barıştan sonra düşmanlık eden kişidir (<i>yu’ādī</i>).” 0
:: ’UL KIŞYLA’R ’UL YUMIT·Ḡ’N ol kişilār ol yomityān “O adamlar daima bir işte hemfikir olan kişilerdir (<i>yatajamma’ūna fī l-amr</i>).” yomityān

R

:: BUV ’AR· ’UL ’IYŠN YABURḠA’N bu är išin yapuryān ol “O adam işini daima saklayan (<i>yaktumu</i>) ve gizleyen (<i>yadussu</i>) kişidir.” Herhangi bir şeyi saklamak (<i>ixfā</i>) da böyledir. 0 yapuryān
:: ’UL ’AR· ’UL NANKIN YAŠUR·FA’N ol är ol nāḡin yašuryān “O adam her zaman malını gizleyendir (<i>kitmān</i>).” Diğer saklanan şeyler için de böyle denir. 0 yašuryān

467 ¹. EY. *muraḡḡab*.². V sonradan eklenmiştir.

:: BU 'AR· 'UL 'YŞ-QA' YABUŞΓ'N ol ār ol īšqa yapuşıyān “O adam işe yapışandır (<i>ta'alluq</i>).” Herhangi bir iş bir şeye bağlanırsa (<i>'allāq</i>) yine böyledir.	yapuşıyān
:: BUV BA'Ş· 'UL QA'NIY YUŞUL-ΓA'N· bu bāš ol qāni yuşılyān “Bu daima kan akan bir yaradır (<i>yasīlu</i>).” 0	yuşılyān
:: BUV 'AR· 'UL 'ILKY 'YŞ· QA' BUŞIUL-ΓA'N ³ bu ār ol ālgi īšqa yişilyān “Bu adamın eli işe yatkındır (<i>taxiffu yad, naduba</i>).” ⁰	yişilyān
:: BUV YIYR· 'UL MUNDA' KIŞY YİFİLΓ'N bu yēr ol munda kiši yişilyān “Bu yer halkın her zaman toplandığı yerdir (<i>yajtami'u</i>).”	yişilyān
:: 'UL TA'M· 'UL TUTJY YİQILΓN ol tām ol tutçi yiqilyān “Bu her zaman yıkılan bir duvardır (<i>yanhadimu</i>).” Diğer şeyler için de böyledir.	yiqilyān

Q

YUTURQA'N yoşurqān “Yorgan (<i>diṭār</i>).”	yoşurqān

K

YUURKA'N yügürgān “Bir “koşucunun (<i>barīd</i>)” adı	yügürgān

[III. 41/54]

468

Çinden çıkarak Müslümanların ülkesine gelmekte olan kervandan önce onların haberlerini getiren kişi. 0	
YUKURK'N 'AT· yügürgān at “Yarış atı (veya başka bir şey) (<i>muḥḍir</i>) ¹ .”	
YKURKUVN yügürgūn “Darı gibi kırmızı taneleri bulunan bir bitki. Türkmenler yer bunu.	yügürgūn
:: BUV SUVF· 'UL YTA'JIF YAMUKA'N bu sūw ol yiāciy yāmürgān “Bu su ağaçları daima söken bir sudur (<i>qallā', musta'sil</i>).” Herhangi bir şeyi söken, deviren (<i>musta'sil</i>) için de böyle denir.	yāmürgān
:: BUV BUTIQ· 'UL TUTJY YRIL-K'N bu butiq ol tutçi yerilgān “Bu ağaç daima yarılan bir ağaçtır (<i>yanšaqqu</i>).” 0	yerilgān
:: BUV 'AR· 'UL KUVZIY YAMUL-KA'N bu ār ol kōzi yümülgān “Bu adam daima gözü yumulan adamdır (<i>yanḍammu ṭarfuhu wa-yuḍḍī wa-yawsanu</i>).” ²	yümülgān

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

YZΓJY [dikkat] yoriyçi “Gelin ve damadın akrabaları arasında haber taşıyan elçi (<i>safīr</i>).” Oşuz şivesi.	yoriyçi

Γ

467 ³. B'nin noktası sonradan eklenmiştir.

¹. EY. *muḥḍir*.

468 ². EY. *yanḍamu ṭarfahu wa-tayṣī wa-tasinu*.

YAYIL·Γ'N KIŞY yayilyān kişi “Bir kararda durmayan (<i>muḍṭarib al-‘azm</i>), bir işte sabit durmayan adam (<i>lā yatbutu ‘alā amr wāḥid</i>).”	yayilyān

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘lāl* kalıbı

J

YUR·KAMAJ· yörgämäç “İşkembe ve bağırsak ince ince kıyılır (<i>yulaffu, yudraju</i>), bağırsak içerisine konur, kızartılarak ya da pişirilerek yenir.”	yörgämäç

Q

YAT·ΓAŞUQ yatyaşuq “Bir yatakta biriyle beraber yatan (<i>ḍajī</i>).” ³ 0	yatyaşuq
YAT·ΓAŞIQ 'UTRIY yatyaşıq uyrı “Gecenim üçte biri (<i>‘atama</i>).” Belli şivede.	yatyaşıq D

N

YAQIRQAN yaqriqan Fındık büyüklüğünde kırmızı meyvesi olan bir bitki, yel dudakları çatlattığı zaman sürülürse dudaklar iyi olur. ⁴ 0	yaqriqan
YAQIRQA'N yaqriqān “Buz yağının (<i>šaḥm al-jamd</i>)” adı; bu buzun parçalanması sonucu yağa benzer çıkan şeydir.	yaqriqān

Bir Başka Tip

YUBA'QULAQ yapaqulaq “Sıtmadan titreme (<i>ar-ri‘da min al-ḥummā</i>).” Yabāqu ve Yemāk şiveleri. 0	yapaqulaq D
YABAQULAQ yapāqulaq “Baykuş (<i>hama</i>).” Onların şivesinde.	D

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

Γ

YARSINJT NA'NK yarsinçiy nāḡ “Murdar, pis, iğrenç (<i>yustaḡḡaru minhu</i>).”	yarsinçiy

L

YAḤMURJIL YIYR· yaḡmurçil yēr “Çok yağmur yağan yer (<i>yakturu fīhi l-maṭar</i>).”	yaḡmurçil
Bu bir kuraldır, Herhangi bir şey başka bir şey üzerine çok devam ederse, o adım köküne <i>jīm</i> ve <i>lām</i> eklenir.	G

³. EY. *ḍajī*.

⁴. EY. *fbtr'*, *fa-tabra'u* okunur.

Bu şekilde oluşturulan sözcük sıfat (*şifa*) olur. Örneğin, “tipili yer (*mirwāḥ* [tanımlanmış])”: TUBIYJIL YIYR· **tüpīçil yēr**; TUBIY **tüpi** “rüzgâr (*rîḥ*)” için kullanılan bir sözcük ve onu sıfat şekline getirmek (*waşfan li-l-kaṭra*) için sonuna *jīm* ve *lām* eklenir. “Her zaman hastalanan (*mimrād*) kişiye: ’IYJ·KIL· **īğçil** denir. Ama bu kural nadir olarak görülür.

Başında İletli Harf Bulunan Adlar Bölümünün Sonu

Allah’a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

:: ’AR· QABUṬ YABITİY [dikkat] **ār qapuy yaptı** “Adam kapıyı kapadı (*şafaqa*).” **yap-**
 :: ’AR· TUVR· YABITİY **ār tōr yaptı** “Adam (kuş veya başka şeyleri üzerine) ağ attı (*alqā*).” :: ’İŞ·LA’R ’UTM’K YABITİY **eşlār ötmāk yaptı** “Kadın tandırda ekmek yapıştırdı (*alşaqat*).” :: ’AR· TA’M· YABITİY **ār tām yaptı** “Adam duvar inşa etti (*banā*).” YABA’R YAB·M’Q **yapār yapmāq**.

R

:: ’AR· YİFA’J YAR·DIY **ār yiḡaç yardi** “Adam ağaç (veya başka bir şey) yardı (*şaqqa*).” Başka şeyler için de böyledir, Yere sınır çizilse veya sınırlansa yine böyle denir (*waḡa’a t-tuxūm wa-ḡadda*). YAR’R· YARMA’Q **yarār yarmāq**. 0 **yar-**
 :: ’URA’TUT· ’UṬLAN BAŞİK·TIN YUR·DIY **urāyut oylin beşiktin yördi** “Kadın oğlunu beşikten çözdü (*ḡallat*).” YURA’R· YURMA’K **yörār yormāk**. 0 **yör-**
 :: ’UL BUTIQ YAIR·DIY **ol butiq yerdi** “O dalı (veya başka bir şeyi) yardı (*şaqqa*).” **yer-**
 Demirle değil de başka bir aletle bir şeyi uzunlamasına kesmek de [böyledir] (*şaqqahu ṭūlan min ḡayr qaṭ’ bī-l-ḡadīd*). YIAR’R· YIARMA’K-Q **yerār yermāk**. İlki [yani **yar-**] bir şeyi keserek zorla yarmak (*bi-qaṭ’ wa-’unf*); diğeri nazikçe (*bi-luṭf*) yarmaktır. Atasözü: TABUṬ TA’Ş· YARA’R TA’Ş BA’ŞİF· YARA’R· **tapuy tāş yerār tāş bāşiy** P **yarār** 0 “Hizmet taşı yarar, taş başı yarar.” 0 Bu söz efendisinden iyilik gören¹ yahut ona düşmanlarına karşı yardım eden hizmetçi için söylenir.

Z

:: ’UL TUKUVN YAZ·DIY **ol tūḡūn yazdı** “O bağı çözdü (*ḡalla*).” :: ’UL BTIK **yaz-**
 YAZ·DIY **ol bitig yazdı** “O kitap yazdı (*kataba*)” – Oğuz şivesi. 0 :: ’UL D
 SUVZINDA’ YAZ·DIY **ol sōzindā yazdı** “O sözünde

yanıldı (<i>axta'a</i>).” 0 :: 'UL 'ANIY 'URUV YAZ·DIY ol ani uru yazdı “O onu döveyazdı (<i>kāda</i>).” :: 'UL KAYIK·NY YAZ·DIY ol kâyikni yazdı “O ava attığı atışı kaçırdı (<i>axta'a ... fī ramy</i>).” Atasözü [krş. 610 yañqu]: YAZ·MA'S· 'ATIM· BUL·MA'S· P YANKILM'S BIL·KA' BULM'S· yazmās atim bolmās yañilmās bilgä bolmās 0 “Şaşmadık atış, yanılmadık bilgin olmaz.” YAZA'R· YAZ·MA'Q yazār yazmāq . 0	
:: 'AR· SUWDA' YUZ·DIY ār suwda yüzdi “Adam suda yüzdü (<i>āma</i>).” :: 'IRINK YUZ·DIY iriñ yüzdi “(Vücutta ve yarada) irin yayıldı (<i>nafaşat</i>).” :: 'AR· TUTM [dikkat] YUZ·DIY ār toqum yüzdi “Adam kurban edilmiş hayvanı yüzdü (<i>jazara</i>) ve açtı (<i>kaşafa</i>).” ¹ YUZA'R· YUZ·MA'K-Q yüzār yüzmāk .	yüz-

S

:: BAK· SUVSIN YAS·DIY beg sūsin yasdi “Bey onların yurtlarını askerlerini dağıttı (<i>farraqa</i>).” Kökü şu anlamdaki sözden gelmiştir: 'AR· YA'SIN YAS·DIY ār yāsin yasdi “Adam yayının kirişini çıkardı (<i>naza'a ... l-watar</i>).” :: XA'N· JUVA'J· YAS·DIY xān çuvāç yasdi “Han başı üstünde bulunan Hanlık çadırının düğümünü çözdü (<i>ħalla ... 'uqda</i>).” YASA'R· YAS·MA'Q yasār yasmāq .	yas-

Ş

:: 'UL MANIY KRUB YAŞ·DIY ol māni körüp yaşdi “O benden gördüğünü sakladı (<i>inkamā</i>).” Atasözü: TAWAY MUNUB· QUVY· 'ARA [dikkat] YAŞMA'S· P tewe münüp qōy ara yaşmās 0 “Deveye binip koyunlar arasında saklanılmaz (<i>yaktuma nafsahu wa-yaxtafī</i>).” Bu söz her tarafa dağıldıktan sonra gizlenmek isteyen iş için söylenir. YAŞA'R· YAŞ·MA'Q· yaşār yaşmāq .	yaş-
:: 'UL BAK·NIY YUŞ·DIY ol bāgni yuşdi\yüşdi “O bozayı (testinin emziğinden) akıttı (<i>asalā</i>).” Bu, buğday, arpa, darı gibi şeylerden yapılan bir içkidir. YUŞA'R· YUŞ·M'K-Q ² yuşār yuşmāq\ yüşār yüşmāk .	yuş-\yüş

Y

YAĞMUR YAĞ·DIY yağmur yağıdi “Yağmur yağdı (<i>mağara</i>).” Atasözü: QUTLUF QA' QUŞA' YAĞA'R qutluğqa (qut?) qoşa yağār 0 “Talih talihliye çift yağar.” YAĞA'R YAĞM'Q yağār yağmāq . Yağmur ve dolu yağarsa yine böyle denir (<i>saqaṭa</i>). 0	yağ-
:: 'UL MANY 'AŞQA' YİF·DIY ol māni aşqa yiğdi “O beni yemekten (veya başka bir şeyden) alıkoydu (<i>mana'a</i>).” :: 'UL TARIİF YİF·DY ol tariy yiğdi “O buğdayı (veya başka bir şeyi) yığdı (<i>kawwama</i>).” Herhangi	yiğ-

470 ¹ EY. *kaşafa*.² K asıldır, Q sonradan eklenmiştir.

Bir şeyi yığan kimse için de böyle denir (*jama'a*). YİF'A'R YİF·MA'Q **yîyār yîymāq**.

W

'AR· TUBİQ YUW·DIY **ār topiq yuwdi** "Adam topu (ya da başka bir şeyi) **yuw-**
yuvarladı (*daḥraja*).” YUWA'R YUW·M'Q **yuwār yuwmāq**. Manzume:

TAWAR·YİFİB· SUW 'AQIN 'N-DIY SAQIN
QURUM KIBY 'IYDSIN QUVDIY YUWA'R·

V

tawar yîyip suw aqin endi saqin
qorum kepi îḍisin qōdi yuwār

Mal toplamayı anlatarak diyor ki: "Dağdan inen sel nasıl ki taşı yuvarlıyorsa, o da bu şekilde malını toplar ve dağdan inen taş gibi malını yuvarlar."

:: 'AŞ·YA'K· YUW·DIY **äyşāk yowdi** "Eşek koşabildiği kadar koştu ('*adā* ... *ašadd* **yow-**
'*adwihi*).” 0 :: 'UL 'ANY 'AR·DY TAW·DIY¹ **ol ani ārdi yowdi** "O, onu
aldattı (*xada'a, xatala*).” [**yuw-** gibi geniş zaman ve mastar da aynıdır]. 0

:: 'AR QADA'ŞIN QUR·DIY ?UWDIY **ār qādaşin qurdi yowdi** "Adam akrabalarıyla
bağlarını kuvvetlendirdi (*waşala*), onlarla malını paylaştı (*wāsā bi-māl*), onlara mal vererek
gönüllerini aldı (*xawwala ni'ma*).” YUW'R⁷ YUWM'Q² **yowār yowmāq**.

Q

:: 'AR· BAŞ·QA' YAQİF YAQ·DIY **ār başqa yaqiy yaqdi** "Adam yaraya yakı yaktı **yaq-**
(*ḍammada* ... *bi-ḍamād*).” :: 'UL 'ANKAR· YAQ·DIY **ol aṇar yaqdi** "O ona yaklaştı
(*izdalafa, qaruba*).” Buradan gelerek :: 'ANIK KALMA'KY YAQ·DIY **anig kālmāki**
yaqdi "Onun varmasına az kaldı (*qaruba*).” denir. :: 'UL 'ANKR 'LIK· YAQ·DIY **ol**
aṇar ālig yaqdi "O ona eliyle (veya başka bir yeriyle) dokundu (*massa*).” YAQA'R
YAQM'Q **yaqār yaqmāq**. 0

:: 'LIK K' YA'Ṭ YUQ·DIY **āligkā yāy yuqdi** "Onun eline yağ bulaştı (*talaṭṭaxa*).” :: **yuq-**
'NK 'UḌIVZIY 'ANKAR YUQ·DIY **anig uḍūzi aṇar yuqdi** "Onun uyuzu başka
birine geçti (*a'da*).” Herhangi bir şey başka bir şeye bulaşırsa da böyle denir. YUQA'R
YUQM'Q **yuqār yuqmāq**.

:: 'UL 'AWIN YIQ·DIY **ol āwin yiqdi** "O, evini (veya başka bir şeyi) yıktı **yiq-**
(*hadama*).” YIQ'R YIQM'Q **yiqār yiqmāq**.

L

471 ¹. Dikkat; 167 **tāw?** ile karışma. T'nin (Y'yi gösterir) altındaki iki noktanın izleri görülür, silindi.

⁷. Y'nin iki noktası silindi. İzleri açıkça görülür.

:: 'UVT· YAL·DIY ot yaldi “Ateş alevlendi (<i>iltahaba</i>).” :: BA'Š· YAL·DIY bāš aldı yal- “Yara iltihap kaptı (<i>amaḏḏa</i>).” :: KUVN YUVZK· YAL·DIY kūn yūzüg yaldi “Güneş onun yüzünü yaktı (<i>lawwaḥat, sawwadat</i>).” YALA'R· YAL·M'Q yalār yalmāq.	
:: 'AR BULUNUQ· [dikkat] YULDIY är bulunuy yuldi “Adam tutsağı serbest bıraktı (<i>fakka</i>).” :: 'AR TUTUT YUL·DIY är tutuy yuldi “Adam rehineyi kurtardı (<i>fakka</i>).” :: 'AR· QUŠ YUL·DIY är quš yuldi “Adam kuşu tüylerini yolmak için (<i>li-</i> <i>yatammarraḥa</i>) kaynar suya bıraktı.” Deriden kıl yolunursa da böyle denir. Başkası da böyledir (<i>asmaḥa</i>). :: 'URA'UT· BAŠIN YUL·DIY urāyut başin yuldi [Tam olarak. “Kadın başını kurtardı”] “Kadın mihrinden ve	yul-

[III. 48/64]

472

Ve başka şeylerden vazgeçerek kocasından ayrıldı (<i>ixtala'at ... min al-mahr</i>). YUL'R YULM'Q yulār yulmāq. Buradan gelerek :: 'UL BITK YLDY ol bitig yuldi “O kitabı yazdı (<i>nasaxa</i>).” denir. Aynısı.	
:: 'TLΓ YIL·DIY atliγ yeldi “Atlı koştu (<i>xabba, aḥḏara</i>).” YIALA'R YLMA'K yel- yelār yelmāk.	yel-
:: 'AŠ· YILDIZ aš yeldi “Yiyecek (veya başka bir şey) yenildi (<i>ukila</i>).” YILUVR YILM'K yelūr yelmāk.	

M

:: 'AR· KUVZ YUM·DIY är köz yüm̄di “Adam gözlerin kapadı (<i>γamaḏa</i>).” yüm- YUMA'R YUM'K yümār yümmāk.	

N

:: 'AR· YUVLDAN YAN·DIY är yöldan yandi “Adam yolculuktan (veya başka bir şeyden) döndü (<i>raja'a</i>).” :: BAK 'ANİY YANİDIY beg ani yandi “Emir (veya başkası) onu tehdit etti (<i>haddada</i>).” Atasözü: YALINQUV MNKKV TIRLM'SW SIYN QA' P KIRB KIRUV YAN·M'S· yalḡuk mǎngü tirilmās sīnqa kirip kerü yanmās 0 “İnsanoğlu [yani kişi] sonsuza kadar yaşamaz; mezara girdikten sonra geri dönüş yoktur.” 0 :: 'UVT· YAN·DIY öt yandi “Ateş yandı (<i>aḏā'at</i>)” – <i>lām</i> 'lı [yani yal-] şeklin bir varyantı – Qifçāq şivesi. :: 'AR· YAN·DIY är yandi “Adam kustu (<i>qā'a</i>).” D YAN'R YANM'Q yanār yanmāq. Manzume:	yan-

YANDY 'ARINJ· 'UΓ·RAΓIY
KAL·DIY BARUV TIΓ·RAΓIY
'UVZY QUIYI 'UΓRAΓIY
'AL·B· LA'R QAMUT TIRKAŠUVR·

yandi ärinç uyrayı
kāldi bārü tuyrayı
ōzi quyi oγrayı
alplār qamuy tergāšūr

V

Düşmanı anlatarak diyor ki: “Belki de o niyetinden geri dönmüştür, onun bize elçisi geldi; ve o derenin içerisinde, savaş için yiğit askerler toplanıyor.” 0

:: 'AR· SUWDA' YUN·DIY är suwda yundi “Adam suda yıkandı (<i>iytasala</i>).” :: 'AR· YUN·YUNDIY är yundi “Adam abdest aldı (<i>tawaḍḍa'a</i>)” – Oğuz şivesi. YUNA'R D YUN·M'Q yunār yunmāq. 0	yun-
:: 'NK 'AWIN YIN·DIY anig äwin yindi “O, onun evini araştırdı (<i>baḥaṭa</i>).” Aslı: YIN·D·TIY yindti ve kısaltılmıştır. YIN·DAR· YIN·D·MA'K yindār yindmāk. (yind-)	yin-

Bir Başka Tip

:: 'AR· TUVN· YUVDIY är tön yūdi “Adam elbisesini (ya da başka bir şeyi) yıkadı (<i>yasala</i>).” YUVR· YUVMA'Q yūr yūmāq. Atasözü [= 514 qān]: QA'NIŦ QA'N BILA' P YUVMA'S· qāniḡ qān bilä yūmās “Kanı kanla yıkamazlar” – düzensizlik, yine düzensizlikle bastırılmaz, barışla bastırılır anlamındadır. 0	yu-
:: 'AR· 'AŞ· YIYDIY är aš yēdi “Adam yiyeceği (veya başka bir şeyi) yedi (<i>akala</i>).” 0 YIYR YIYMA'K yēr yēmāk.	ye-

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle

ortası harekeli *fa'aldī* kalıbı üzerine üç harfli sözcükler bölümü

[III. 49/67]

473

R

:: 'UL YYRIK YABURDIY ol yērig yapurdi “O yeri parlattı (<i>mallasa, malaqa</i>).” Ve de :: 'AR· SUVZUK YABUR·DIY är sōzüḡ yapurdi “Adam sözü sakladı, gizledi (<i>axfā, katama</i>).” YABURUR YABUR·MA'Q yapurur yapurmāq. 0	yapur-
:: 'AR· YAR·MA'Q YIATUR·DIY är yarmāq yitürdi “Adam paraları (veya başka bir şeyi) kaybetti (<i>faqada</i>).” ¹ YITURUR YITURMA'K yitürür yitürmāk. 0	yitür-
:: 'UL TAWY K' YUK· YUDUR·DIY ol tewekā yük yūdürdi “O yükü deveye (veya başka bir şeye) yükledi (<i>ḥamala</i>).” YUD·RUR YUDRMA'K yüdrür yüdürmāk. Manzume:	yüdür-

'AFRUQ 'AFIR 'İŞINKNY 'ADNA'ŦUQA' YUDURMA' V
 'AJ·RUB· 'UZUNK 'UŞA'RIB· 'ADNA'ŦUNIY TUDURMA'
ayruq ayir işiḡni adnāyuqa yüdürmä 0
açrup özün üşārip adnāyuni toḡurma

“Senin kendi yükünü başkasına yükleme, gözün kararacak kadar kendini aç bırakarak başkasını doyurma.” 0

:: 'UT YAŞAR·DY ot yaşardi “Ot yeşerdi (<i>ixḍarra</i>).” YAŞARDY YAŞ'RUR YASAR·MA'Q yaşardi yaşārur yaşarmāq.	yaşar-

:: 'UL 'NK ² NA'NK· YAŞUR·DIY ol nāñ yaşurdi “O nesneyi sakladı (<i>katama</i>).”	yaşur-
YAŞRUR YAŞRMA'Q yaşrur yaşurmāq.	
:: 'UL 'ATİ' MANK' YAQUR·DIY ol atıy maña yaqurdi “O atı (veya başka bir şeyi) benim yanıma getirdi (<i>qarraba</i>).” YAQURUR YAQUR·MA'Q yaqrur yaqurmāq.	yaqur-
:: KIŞY YAQURDIY kişi yaqurdi (?) “Adam sık sık soludu (<i>tanmahhada, axaḍahu r-rabw</i>).” YAQRUR YAQUR·MA'Q yaqrur yaqurmāq. 0	
:: 'AR YUKURDIY är yügürdi “Adam hızlı hızlı koştu (<i>'adā wa-šadda</i>).”	yügür-
YUKRUVR· YUKURMA'K yügrür yügürmāk. Manzume:	

'UNDAB· 'ULUF TABA'RUV TAWRAQ KALIB· YUKUR·KIL· **V**
 QURFAQ· YILIN BUḌUN KUR· QANDA' TUŞAR QVDY 'IL
ündäp uluy tapāru tawraq kälip yügürgil
quryap yilin boḍun kör qanda tüşär qōdi il

“Yaşlı birisi seni çağırdığında, (ona cevap ver ve) ona doğru [hızlıca] koş. Kıtık yıllarında kavmin nereye giderse, onlarla beraber git.” Bu söz kavmin üzerine çöken her felakette onlarla birlikte ol demektir. 0

:: 'UL BUVZ YUKUR·DY ol bōz yügürdi (?) “O elbiseye eriş yaptı (<i>asdā s-sadā</i>).”	0
:: 'AR· YII'J YAMUR·DIY är yiyāc yämürdi “Adam ağaç (ya da başka bir şey) kesti (<i>qala'a</i>) ³ .” YAMURUR YMURMA'K ⁴ yämürür yämürmāk.	yämür-

Ş

::

[III. 51/70]

474

YAILM YUVKA' YABUŞ·DIY yelim yūgkâ yapuşdi “Tutkal deriye yapıştı (<i>iltiṣaqa</i>).” Herhangi bir nesne başka bir nesneye yapışır (ya da başka bir şey) yine böyle denir. :: 'IT· KAYIK' YABUIŞ·DIY it käyikkâ yapuşdi . “Köpek ava yapıştı (<i>ta'allaqa</i>).” YABUIŞUR YABUIŞMA'Q yapuşur yapuşmāq. 0	yapuş-
:: 'UL 'ANKAR TUŞA'K YADIŞ·DIY ol aṇar töşāk yaḍişdi “O, ona döşek yaymakta (<i>başf</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. YADIŞUVR· YADIŞ·MAQ yaḍişür yaḍişmāq. 0	yaḍiş-
:: 'UL QILJ TIN QA'N YUDUŞ·DIY ol qiliçtin qān yoḍuşti “O, kılıçtaki kanları silmede (<i>mash</i>) ona yardım etti.” Kitaptan bir şey silmek (<i>maḥw</i>) ¹ , ya da bir sıvının bir şeyi üzerindeki izini yok (<i>iḏhāb atar</i>) etmek de böyledir. YUDUŞUVR YUDUŞ·M'Q yoḍuşür yoḍuşmāq. 0	yoḍuş-

². NK çizildi.

³. EY. *qata'a*.

⁴. Çizginin altı sonradan: TUMUR·DIY TUMURM'Q **tomurdi tomurmāq.**

¹. EY. *naḥw*.

YDIŞ·DY NA'NK yidişdi nāḡ “Nesnenin parçaları birbiri içinde yıprandı (<i>baliya ajzā' ... bā'ḡ fī ba'ḡ</i>).”	yidiş-
:: 'UL MANK' YNK'K YDIŞ·DIY ol maḡa yetgāk yedişdi “O bana heybenin kenarını (veya benzer bir şeyi) dikmekte (<i>xiyāḡa yuraz</i>) yardım etti ² .” YDŞ·UVR YDŞM'K yedişür yedişmāk .	yediş-
Bundan önceki eylemin mastarı <i>qāḡ</i> la: YDŞM'Q yidişmāq . 0	yidiş-
:: 'UL 'IKY TARIḡ YUDUŞ·DY ol ekki tariḡ yüdüşdi “O ikisi buğday (veya başka bir şey) yüklemekte (<i>ḡaml</i>) birbirlerine yardım ettiler.” Yarışmak da böyledir. YUDŞ·UVR YUDŞM'K yüdüşür yüdüşmāk . 0	yüdüş-
:: 'ULA'R 'IKY YARAŞ·DY olār ekki yaraşdi “Onların ikisi işte anlaştılar (<i>wāḡaḡā</i>).” YARAŞ·UVR YARAŞM'Q yaraşür yaraşmāq . Manzume:	yaraş-
Anlaştıktan sonra kendisine gadreden bir adamı anlatarak diyor ki:	

'URTUQ BULUB· BİLİŞ·DIY
MANIK TAWAR· SATİŞ·DIY
BIS·TA' BILA' YARAŞ·TIY
KIZLAB· TUTA'R TA'YİMIY

ortuq bolup bilişdi
mänig tawar satışdi
bista bilä yaraştı
kizlāp tutār tayımi

V

“O benimle tanıştı ve ortaklık etti; malımı satmakta bana yardım etti; ama ev sahibi ile anlaştı (*rabb al-bayt*), ve benden tayımı sakladı.” 0 BISTA' **bista** tüccarlara evsahipliği (*muḡḡ*) eden bir kişinin adıdır; tüccar onun evinde konaklar, o tüccarın malını satıverir, koyunlarını toplar, onu evinde konuk eder. Tüccar ayrılacağı zaman yirmi koyundan birini alır. Bu Tuxsi, Yağma, ve Çigiller arasında bir gelenektir; ben onların böyle yaptıklarına şahit oldum. YARAŞ·UVR YARAŞM'Q **yaraşür yaraşmaq**. 0

:: 'UL 'NIK BRLA' 'AT· YARIŞ·DIY **ol anig birlä at yarişdi** “O benimle at

[III. 52/72]

475

yarışı yaptı (<i>sābaqa</i>).” ¹ :: 'UL 'NIK BIRLA' TAW'R· YARIŞ·DIY ol anig birlä tawār yarişdi “O malları onunla paylaştı (<i>nāḡaḡa</i>).” Bu ifade mirasın paylaşılmasında da kullanılır (<i>qisma al-mawārī</i>). YARIŞ·UVR YARIŞMA'Q yarişür yarişmāq .	
:: 'UL MANIK BIRLA' YURIŞ·DIY ol mänig birlä yorişdi “O benimle yürümede (<i>maşy</i>) yarışı.” TURQUV YURIS·DIY torqu yorişdi “İpek kumaş (ya da başka bir şey) yol yol oldu (<i>badat at-ḡarā'iq</i>).” Bu, ipek kumaş yıpranmağa yüz tuttuğu zaman da söylenir. YURIŞ·UVR YURIŞM'Q yorişür yorişmāq .	yoriş-
:: YIRIŞ·DIY NA'NK yerişdi nāḡ “Nesne yirildi (<i>taḡā'asa</i>), ayrıldı (<i>infirāḡ</i>).” :: 'AR· YIRIŞ·DIY ār yerişdi “Adam (veya başka birisi) güldü (<i>tabassama</i>).” YIRIŞ·UVR YIRIŞ·MA'K yerişür yerişmāk . Ve de :: 'IT· TIYŞİY YIRIŞ·DY it tışi yerişdi “Köpeklerin (veya başka bir şeyin) dişleri zayıfladı (<i>aftara</i>).” ²	yeriş-

². EY. *ḡurz*.

475 ¹. Ya çeviri “onunla” şekline çevrilmeli (EY. *ma'īyerine ma'ahu*) ya da Türk dilleri **mänig birlä**'ye düzeltilmeli.

475 ². Muhtemelen *iftaraqa* “ayrılmış, gevşemiş (?)” için hatalı.

:: 'UL 'ANK'R³ TUKUVN YAZIŞ·DIY ol aṇār tūgūn yazişdi “O, ona düğüm çözmekte (<i>ḥall</i>) yardım etti.” Yarışmak da böyledir. YAZIŞUVR YAZIŞM'Q yazişur yazişmāq. 0 :: 'L MNK' YA' YAZIŞDIY ol maṇa ya yazişdi “O bana yaydan kirişi (veya başka bir şeyi) çıkarmakta yardım etti (<i>naz'al-watar</i>).” YAZIŞUVR YAZIŞM'Q yazişur yazişmāq.	yaziş-
:: BIYR NA'NK BIYR·KA' YA YAĞUŞ·DIY bir nāḡ bīrkā yaḡuşdi “Bir şey başka bir şeye yaklaştı (<i>taqāraba</i>).” YAĞUŞUVR· YAĞUŞMA'Q yaḡuşur yaḡuşmāq. 0	yaḡuş-
:: 'UL MANK' BUḌDA'Y· YĠIŞ·DY ol maṇa buḡdāy yiḡişdi “O bana buğday (veya başka bir şey) toplamakta (<i>takwīm</i>) yardım etti.” YĠIŞVR YĠIŞM'Q yiḡişur yiḡişmāq. 0	yiḡiş-
:: 'ULA'R 'KY YUFUŞ·DY olār ekki yowuşdi\yöwüşdi “Onların ikisi yardımlaştılar, birbirleriyle paylaştılar (<i>a'āna, wāsā</i>).” YUFUŞUVR YUFUŞM'K-Q yöwüşur yowuşmāq\yöwüşur yöwüşmāk. 0	yowuş-\ yöwüş-
:: 'ULA'R BYR· BYR·K' TUBIQ YUWUŞ·DIY olār bīr bīrkā topiq yuwuşdi “Onların ikisi birbirlerine top yuvarladılar (<i>daḥraja</i>).” YUWUŞUVR· YUWUŞMA'Q yuwuşur yuwuşmāq.	yuwuş-
:: 'UL 'ANKAR YQIĠ YAQIŞ·DY ol aṇar yaqīḡ yaqīşdi “O (yara üzerine) yakı koymakta (<i>waḡ' aḡ-ḡamād</i>) ona yardım etti.” :: 'NIK KALM'KY YAQIŞ·DIY anig kālmāki yaqīşdi “Onun gelmesi yaklaştı (<i>qaruba</i>).” Herhangi bir şeyin gelmesi yaklaştığında da böyle denir (<i>āna</i>). Uz dilli adam konuştuğunda: “Dudakları birbirine yapışmaz (<i>lā yaqrubu</i>).”	yaqīş-

[III. 54/74]

476

çünkü çok çabuk ve akıcı konuşur, anlamında: 'NK 'IYR·NIY YAQIŞ·MA'S· anig ērni yaqīşmās der. 0	
:: U'DZ· TUQUŞ·DIY uḡuz yuquşdi “Yaşlılık dolayısıyla uyuz, bedende bir yerden öbür yere yayıldı (<i>ta'addā</i>).” TQŞVR TQŞM'Q yuquşur yuquşmaq.	yuquş-
:: 'UL 'ANKAR TA'M YĠQIŞ·DIY¹ ol aṇar tām yiḡişdi “O, ona duvarı (veya başka bir şeyi) yıkmakta (<i>hadm</i>) yardım etti.” YĠQIŞUVR YQIŞM'Q yiḡişur yiḡişmāq.	yiḡiş-
:: SUWLA'R QMUT YILIŞ·DY suwlār qamuḡ yilişdi “Bütün sular (veya başka bir şey) ılıklaştı (<i>saxunat</i>).”² YILIŞUVR YILIŞMA'K-Q yilişur yilişmāq\yilişur yilişmāk.	yiliş-
:: 'ULA'R BYR 'AKIN·DYKA' 'UTRIY BİLİŞ·DY [dikkat] olār bīr ekindīkā oyri yalaş-yalaşdi “Onların ikisi birbirlerini hırsızlıkla itham etti (<i>ittihama</i>).” ?LIŞUVR· YLIŞM'Q yalaşur yalaşmāq.	yalaş-
:: BUḌVN·³ BIYR 'AKIN·DIYNIY BULUŞDIY [dikkat] boḡun bir ekindīni yulişdi “Halk birbirini yağmaladı (<i>ayāra</i>).” BUL·ŞVR BULŞM'Q yulşur yulişmāq. 0	yuliş-

476

³. Bu sözcük sonraki sözcüğün üstüne sonradan eklendi.¹. Y, T'ye düzeltildi.². EY. *suxinat*.

:: 'UL 'ANKAR TUVN· YAMAŞ·DIY ol aṇar tōn yamaşdi “O, ona elbise (ya da başka bir şey) yamamakta (<i>raq'</i>) yardım etti.” YAMAŞUVR YAMAŞ·MA'Q yamaşūr yamaşmāq . Yarışmak da böyledir. 0	yamaş-
:: 'ULA'R BYR· BYR·K' 'UQ· YUNUŞ·DIY olār bīr bīrkä oq yonuşdi “Onlar ok (veya başka bir şey) yontmakta (<i>naḥt</i>) birbirlerine yardım ettiler.” YUNUŞUVR· YUNUŞMA'Q yonuşūr yonuşmāq . Yarışmak da böyledir.	yonuş-

Q

:: YAḠUQ KŞİY YATIQ·TIY yayūq kişi yatiqti “Akraba yabancılaştı (<i>ajnabī</i>).” YATIQA'R YATIQ·MA'Q yatiqār yatiqmāq . 0	yatiq-
:: YILQY YUTIQ·TY yilqi yutuqti “Hayvanlar kardan öldü (<i>iḥtaraqat</i>).” Bunu anlamı onları soğuktan donarak öldükleridir. YUTAQA'R YUTIQ·M'Q yutiqār yutiqmāq .	yutuq-
:: YIYL YAZIQ·TY yīl yaziqti “Mevsim bahara döndü (<i>rabī</i>).” YAZIQA'R YZIQ·MA'Q yaziqār yaziqmāq .	yaziq-
:: KUVZ YAŞIQ·TY kōz yaşıqti “Gözler güneşten kamaştı (<i>ḥārat</i>).” YAŞIQA'R YŞIQ·M'Q yaşıqār yaşıqmāq . 0	yaşıq-
:: BAK·LA'R BYR· BIYR·K' YAḠIQ·TIY beglār bīr bīrkä yayıqti “İki emir birbirlerine düşman oldular (<i>ta'ādā</i>).” YAḠIQ'R YAḠIQ·M'Q yayıqār yayıqmāq .	yayıq-

L

:: QBUḠ YABUL·DY qapuy yapuldi “Kapı kapatıldı (<i>inṣafaqa</i>).” Herhangi bir şey kapansa (<i>insadda</i>) yine böyle denir. YAB·LUVR· ⁴ YABUL·M'Q yaplūr yapulmāq .	yapul-
:: 'IYŞ YUBALDY īş yopaldi “İş ihmal edildi ve üzerine durulmadı (<i>uyfila</i> ⁵ <i>wa-lam yubram</i>).” YUBA'LUVR· YUBAL·M'Q yopālūr yopalmāq .	yopal-
:: 'UL SUVKA' YITILDIY ol sūkā yetildi “Orduya (veya başka bir şeye) yetişildi (<i>laḥiqa</i>).” YITILUVR	yetil-

[III. 55/77]

477

YATILMA'K yetilūr yetilmāk . 0	
:: SUV YADIL·DIY sū yaḍildi “Asker (veya başka bir şey) dağıldı (<i>tafarraqa</i>).” :: TUVN KUVNK' YADIL·DIY tōn kūnkä yaḍildi “Elbise güneşe serildi (<i>busiṭa</i>).” Herhangi bir şey yayılırsa da böyle denir. YAD·LUVR YADIL·M'Q yaḍlūr yaḍilmāq . :: YA'Ḡ TUVN·DA' DIY yāy tōnda yaḍildi “Elbiseye (veya başka bir şeye) yay yayıldı (<i>tafaşşā</i>).” YAD·LUR YADILM'Q yaḍlur yaḍilmāq .	yaḍil-

³. D'nin noktası sonradan eklenmiştir.⁴. İlk *sukūn* (·), U'dan değişti.⁵. EY. *ayfala*.

:: QA'N QILJTIN YUDUL·DY qān qiliçtin yoğuldi “Kan kılıçtan silindi (<i>muḥiya</i>).” :: 'NIK 'ATY 'AY·DIN YUDUL·DIY anig ati ēdin yoğuldi “Adı Sultan'ın defterinden silindi (<i>muḥiya</i>).” Silinen ve yok edilen her şey için böyle denir. YUD·LUR YUDLM'Q yoğlur yođulmāq.	yoğul-
:: YTK'K YADIL·DIY yetgāk yeğildi “Bohça dikildi (<i>xīṭat</i>) ve mallar onun içine konuldu (<i>'ubbiya</i>) ¹ .” YDLR YDLM'K-Q yeğlür yeđilmāk. 0	yeğil
:: QA'B YARLIDY qāp yarildi “Tulum (veya başka bir şey) yarıldı (<i>inšaqqa</i>).” YAİRLVR YARİLM'K-Q ⁵ yarilür yarilmāq.	yaril-
:: BUTIQ YARILDY butiq yerildi “Dal ağaçtan yirildi (<i>inšaqqa</i>).” Herhangi bir şey yirilirse (<i>infaşama</i>) yine böyle denir. YAR·LUVR YRLM'K-Q yerlür yerilmāk.	yeril-
:: 'UTL BŠKTIN YURUILDY oğul beşıktin yörüldi “Çocuk beşikten çözüldü (<i>ḥulla</i>).” YUR·LUR YURULM'Q [dikkat] yörlür yörülümāk.	yörül-
:: TKUVN YAZIL·DIY tügün yazildi “Düğüm (ya da başka bir şey) çözüldü (<i>taḥallat</i>).”	yazil-
:: 'IYŠ YASIL·DY ış yasildi “İş bırakıldı (<i>turika ... wa-furriqa asbābuhu</i>).” :: YA' YASIL·DY ya yasildi “Kiriş yaydan çıkarıldı (<i>nuzi'a l-watar</i>).” :: SUV YASILDY sü yasildi “Askerler (veya başkaları) dağıldı (<i>tafarraqa</i>).” Dağılan (<i>tafarraqa</i>) başka şeyler için de böyle denir. YASILVR YASIL·M'Q yasilür yasilmāq. 0	yasil-
:: QA'N YUŠUL·DIY qān yuşuldi “Kan (yaradan veya başka yerden) fişkırdı (<i>na'ara</i>).” YUŠULVR YUŠULM'Q yuşulür yuşulmāq.	yuşul-
:: 'NIK 'LKY 'IYŠQA' BİŠILDY anig älgi iŝqa yişildi “Onun eli işe alıştı (<i>marinat</i>).”	yişil-
Sirke veya boza ³ gibi şeyler güğümün ağzından akıtılırsa (<i>suyyila</i>): YUŠİLDY yuşildi\yüşildi denir. YUŠİLVR YUŠİLM'K-Q ² yuşilür yuşilmāq\yüşilür yüşilmāk. 0	yuşil- yüşil-
:: YAĞMUR YAĞIL·DIY yaymur yayildi “Yağmur (veya başka bir şey) yağdırıldı (<i>umṭira</i>).” YAĞILVR YAĞILM'Q yayilür yayilmāq. 0	yayil-
:: 'AR· 'IYŠ·TIN YIİILDY är iŝtin yişildi “Adam işten çekindi (<i>imtana'a</i>).” Başkası engellerse (<i>mana'a</i>) de böyle denir. Hem geçişli hem de geçişsiz bir eylemdir. YIİILVR YIİILM'Q yişilür yişilmāq.	yişil-
::	

[III. 57/80]

478

BUDVN YIİILDY **buğün yişildi** “Halk toplandı (*ijutama'a*).” :: YARMA'Q YIİILDIY **yarmāq yişildi** “Paralar (ya da başka şeyler) toplandı (*ijutama'a*).” :: TUBRA'Q YIİILDY **toprāq yişildi** “Toprak (ya da başka bir şey) yığıldı (*kuwwima*).” YIİILVR YIİILM'Q **yişilür yişilmāq.**

477 ¹. EY. *'aybat*.². K asıldır, Q sonradan eklenmiştir.³. EY. *aw min al-muryi aw al-mizr* okunur.

:: 'UTLA'N YUWUL·DIY oylān yawaldi “Oğlanın kötü davranışları düzeltildi (<i>sukkina min da'āra</i>).” YUWLUVR YWLM'Q yawlūr yawalmāq.	yawal-
:: TUBQ YUWULDY topiq yuwuldi “Top (ya da başka bir şey) yuvarlandı (<i>tadaḥrajat</i>).” YUW·LUVR YUWLM'Q yuwlūr yuwulmāq. Manzume:	yuwul

'AY·DIM 'NKAR SAWULM'	aydim aṇar sawulma	V
QUL·BAQ·'UDUV YUWUL·M	qulbaq uḍu yuwulma	0
YUW·ΓA SWN SWLM'	yuwya suwin suwulma	
QAB·TIY MANIK QA'YIMIY	qapti mänig qāyimi	

Gadre uğrayan bir adamı anlatarak diyor ki: “Ben ona dedim, ‘Qulbāq (bir kişi adı [239]), tarafına meyletme onun izinden gitme ve ondan bilinmeyen bir kaynaktan gelen sudan¹ isteme.’ O benden Qāy (kabilesinden getirdiğim kölemi) çaldı.”

SUW YAIFIL·DIY sü yewildi (?) “Askerler diğerlerine erişti (<i>tadāraka</i>).” :: BAK·NIY YAWUL·DIY bāgni yewildi “Boza olgunlaştı (<i>balaya</i>).” Bu buğday ve darıdan yapılan bir içecektir. :: BILIK YIFILDIY bilig yewildi “Akıl olgunlaştı (<i>tadāraka</i>).” Herhangi bir şey olgunlaşır, zamanı gelir ise (<i>balaya awānuhu wa-l-talḥaqa l-āxir² bi-awwal</i>) yine böyle denir. YAWLVR YWLM'K yewlūr yewilmāk. 0	yewil- ?
:: 'ANKAR YAQIL·DIY aṇar yaqildi “Onunla irtibat kuruldu (<i>umissa</i>) ³ .” YAQILUVR YAQILM'Q yaqilūr yaqilmāq. 0	yaqil-
:: TUVN·Q' QARA' YUQUL·DIY tōnqa qara yuquldi “Elbise (ya da başka bir şey) yuqul-kara [mürekkep ?] sıvandı (<i>talaṭṭaxa</i>).” YUQ·LUVR YUQULM'Q yuqlūr yuqulmāq. 0	yuqul-
TA'M YIQULDY tam yiqildi “Duvar (ya da başka bir şey) yıkıldı (<i>inḥadama</i>).” YIQILVR YIQIL·MA'Q yiqlūr yiqilmāq.	yiqil-
:: TUVN YAMAL·DIY tōn yamaldi “Elbise (ya da başka bir şey) yamandı (<i>ruqi'a</i>).” YAMALVR YAMALMA'Q yamalūr yamalmāq.	yamal-
:: BJA'K YANUL·DY biçāk yanuldi “Bıçak ⁴ (veya başka bir şey) elinin üzerinden geçirilerek bilendi (<i>ṣuḥiḍa</i>).” YANUVLUR YANUL·MA'Q yanulur yanulmāq. 0	yanul-
:: YFA'J YUNUL·DY yiṭāç yonuldi “Odun (veya başka bir şey) oyuldu (<i>nuḥita</i>).” YUNULUVR YUNULM'Q yonulūr yonulmāq.	yonul-

İkizleşme

:: 'ANKAR QURΓ YALA' YALAL·DIY aṇar quruy yala yalaldi “O hatalı şekilde suçlandı (<i>uttuhima bi-tuhma kāḍiba</i>).” YALALUVR YALALMA'Q yalalūr yalalmāq. 0	yalal-

478 ¹. EY. *lā tassaḳī, lā tastaḳi* okunur.

². EY. *l-amr*. (Krş. 478 **yiḷiṣ-**, 488 **yetrül-**, krş. Muḥiṭ al-Muḥiṭ: *tadāraka l-qawm: talāḥaqū ay laḥiqa āxiruhum awwalahum*.)

³. EY. *amassa*.

⁴. EY. *sayf* “kılıç,” *sikkīn* okunur.

:: TA'M· YULAL·DIY tām yöläldi “Duvara direk dikildi (<i>‘ummida ... bi-‘imād</i>).”	yöläl-

[III. 59/82]

479

YULALVR YULLM'K yölälür yölälmäk. 0	
:: SAJ· YULUL·DY saç yülildi “Saç yolundu (<i>ḥuliqa</i>).” YULILVR YULLMA'K yülil yülilür yülilmäk.	yülil

N

:: 'AR· QALQN YABIN·DIY är qalpan yapindi “Adam kalkanla örtüldü (<i>tasattara</i>).” :: 'UL QABU' YABIN·DIY ol qapuy yapindi “O kapıyı kendi başına kapattı (<i>şafq</i>).” YABINUVR YABNM'Q yapinür yapinmāq. 0	yapın-
:: 'AR· 'YŠTIN YUBAN·DIY är iştin yopandi “Adam işi ihmal etti (<i>ayfala</i>).” YUBA'NUVR YUBAN·MA'Q yopānür yopanmāq.	yopan-
:: 'UL MANDIN YAJAN·DIY ol mändän yaçandi “O [benden] utandı, çünkü o işi yapmakta başarısız oldu (<i>istaḥyā wā-ḥtašama min ḥayṭu lam yuqdim 'alā l-amr</i>).” YAJANUVR YAJNM'Q yaçanür yaçanmāq.	yaçan-
:: 'UL TUVNIN KUVNK' YADIN·DIY ol tönin künkä yağindi “O elbisesini güneşe serdi (<i>başf</i>).” Elbiseden başka şeyler için de böyle denir. YADINUVR YADIN·M'Q yağinür yađinmāq.	yağın-
:: 'UL KVZDN YA'Š YUDUN·DIY ol közdin yāş yoğundi “O ¹ gözünden yaş sildi (<i>masaḥa</i>).” Bir kimse başka bir şeyin üzerindeki bir şeyi de silse böyle denir. YUDUNVR YUDLM'Q [dikkat] yoğunür yođunmāq.	yoğun-
:: 'AT· YARAN·DIY at yarandi “At koşturularak yarışa hazırlandı (<i>ḍummira ... fī miḍmār ḥattā marina wa-stamarra 'alā l-jary</i>).” :: 'L MANK' YARAN·DIY ol maña yarandi “O bana yaltaklık etti (<i>tamallaqa</i>).” YARANUVR YRNM'Q yananür yaranmāq.	yanan-
:: 'L BUTIQ YARIN·DIY ol butiq yerindi “O kendi kendine yeşil dalları (veya başka bir şeyi) yarmaya (<i>šaqq</i>) ² başladı.” YARINVR YRNM'Q [dikkat] yerinür yerinmāk.	yerin-
:: 'AR· QUVRIN· YAZIN·DIY är qūrın yazindi “Adam kuşağını (veya başka bir şeyi) kendisi çözdü (<i>ḥall</i>).” YAZINUVR YAZNM'Q yazinür yazinmāq.	yazin-
:: 'AR· 'UVZNK' YARMA'Q YİİNDY är öziḡa yarmāq yiḡindi “Adam kendisi için eliyle paraları topladı (<i>jam'</i>).” YİİNUVR YTINM'Q yiḡinür yiḡinmāq.	yiḡin-
:: QUL TNKRY K' YUKUN·DIY qul tāḡrīkā yükündi “Köle (yani kul) Tanrıya secde etti (<i>sajada</i>).” :: TUYUN· BURXA'NQA' YUKUNDIY toyın burxānqa yükündi “Toyun (Buda dininin ulussu) puta secde etti.” :: 'L MANK' YUKUN·DIY ol maña yükündi “O bana boyun eğdi (<i>ṭa'ṭa'a</i>), saygısından eğildi (<i>inxafaḍa</i>).” YUKUNUVR· YUKUNM'K yükünür yükünmāk. Manzume:	yükün-

479 ¹. EY. has “adam.”². EY. *xūš* “palmiye yaprağı,” *xūṭ* okunur.

YUK·NUB MANK' AIM·LADY
KUZUM YA'ŞIN YAM·LADY
BAĞRIM BA'ŞIN 'AM·LADY
'ALKIN BULUB 'UL KJA'R·

yüknüp maña imlädi
közüm yāşin yamladı
bayrim bāşin ämlädi
elgin bolup ol kaçär

V

Sevgilisinin hayalinin geçtiğini anlatarak diyor ki: “O beni bir okla yeniden diriltti (*ḥāyyānī wa ta'mana lī*), benim tarafıma (hizmetle) işaret etti;

[III. 61/85]

480

(kendini görmekle) gözümün çapağını sildi; ciğerimin yarasına merhem sürdü; sonra o bir misafir gibi geçip gitti.” 0

:: 'AR YAKINDIY är yalindi “Adam (ya da başkası) soyundu (<i>ta'arra</i>).” YALINUVR YALMA'Q [dikkat] yalinür yalinmāq. 0	yalin-
:: SAJ YULUN·DIY saç yulundi “Saç yolundu (<i>murriṭa</i>).” :: QUL YULUN·DIY qul yulundi “Köle efendisine değerini ödeyerek serbest kaldı (<i>'utiqa</i>).” :: BULUN YULUN·DIY bulun yulundi “Tutsak fidye verilerek serbest bırakıldı (<i>itfadā wa-uṭliqa</i>).” :: 'URA'TUT YULUNDIY urāyut yulundi “Kadın boşandı (<i>ixtala'at</i>).” YUL·NUVR YULNM'Q yulnür yulunmāq.	yulun-
:: 'AR· TUVNIN YAMAN·DIY är tönin yamandi “[Adam] elbisesindeki yamaları kendi yamadı (<i>raq'</i>).” YAMA'NUVR YAMA'N·M'Q yamānür yamānmāq.	yaman-
:: 'UL KUVZIN YUMUN·DIY ol kōzin yumundi “O kendini gözlerini kapar (<i>yurḍī</i>) gibi gösterdi.” YUMINUVR YUMUN·M'K-Q yumnür yumunmāq yümün- yümnür yümünmāk.	yumun-
:: 'UL YFA'J YUNUN·DIY ol yiṭāç yonindi “O kendini ağacı (veya başka bir şeyi) yontar (<i>yanḥatu</i>) gösterdi.” YUNAINUVR YUNIN·M'Q yoninür yoninmāq.	yonin-

Bir Başka Tip

:: 'UL SUWD' TVNIN YAYIN·DIY ol suwda tönin yayindi “O kendisi elbisesini suya yaydı (<i>xaḍxaḍa</i>).” YAYINUVR YAYIN·M'Q yayinür yayinmāq.	yayin-

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'AR· 'YŞİF YUBA'DIY är iṣīy yopādi “Adam işini ihmal etti, üstüne düşmedi (<i>ayfala ... wa-lam yubrim</i>).” YUBA'R YBA'MA'Q yopār yopamāq.	yopa-

D

:: 'AT· YIDIYDIY ät yidīdi “Et koktu (<i>axamma</i>).” Herhangi bir şey kötü kokarsa (<i>antana</i>) yine böyle denir. YIDIYR YIDIYM'K-Q ¹ yidīr yidīmāq (yidīmāk).	yidi-

480 ¹. Q asıldır, K sonradan eklenmiştir.

:: 'AR· 'UZUVN YAŞA'DIY är uzün yašadi “Adam uzun bir zaman yaşadı (<i>‘ummira</i>).” YAŞA'R YAŞ'M'Q yašār yašāmāq.	yaša-
:: 'AR· YARUVDIY YAŞUVDIY är yarūdi yašūdi “Adam mutlu ve neşeliydi (<i>irtāḥa wa-surra min farah</i>).” YAŞUVDIY yašūdi yalnız başına değil, çift olarak bulunur. YARUVR· YŠVR ² YRVMA'Q YAŞUVMA'Q yarūr yašūr, yarūmāq yašūmāq.	yašū-

F

:: BAK KALM'KIY YAĞUVDIY beg kalmāki yaγūdi “Emirin gelmesi (ya da başka birinin) yaklaştı (<i>qaruba</i>).” YAĞUVR YAĞVM'Q yaγūr yaγūmāq.	yaγu-

L

:: 'UL 'ANKAR 'UTRIY YALA'DIY ol aṅar oγri yalādi “O, onu hırsızlıkla (veya başka bir şeyle) suçladı (<i>ittahama</i>).” YALA'R YALAM'Q yalār yalamāq.	yala-
:: 'UL TA'MIT YULA'DIY ol tāmiγ yölādi “O duvara ⁴ (veya başka bir şeye) destek vurdu (<i>‘ammada</i>).” YULA'R YULA'MA'K yölār yölāmāk. Manzume:	yölā-

'ULUṬ NY TILA'R MAN	uluṅni tilār mән	V
TAWA'RIYN· YULA'R MAN	tawārin yölār mән	
TILAK· NIY BULA'R MAN	tilākni bulār mән	
YILQIM 'ANKAR 'UBLANUVR	yilqin aṅar üplänūr	0

“Bilgi isterim [harf. büyük]⁵ ve mala dayanırım; [bulurum] dileğimi, ve böylece (malım) ve yılmım yağma edilir.” 0

[III. 64/90]

482

:: 'AR· SAJ YULIYDIY är saç yülīdi “Adam saçlarını tıraş etti (<i>ḥalaqa</i>).” YULIYR YULIYMA'K yülīr yülīmāk.	yüli-
:: BAK· BUDUNUṬ YULA 'YDIY ¹ beg bodunuy yulīdi “Bey halka yardım etti (<i>ayāra</i> ² <i>‘alā</i>).” YULAYR YULAYMA'Q· yulīr yulīmāq.	yuli-
:: SUV(W)· ³ YILIYDIY sūw yilīdi “Su (veya başka bir şey) ıladı (<i>saxuna</i>).” YILIYR· YILIYMA'Q yilīr yilīmāq.	yili-

481 ⁴. “Duvar,” üstteki çizgiye sonradan eklendi (siyah mürekkep).

⁵. Bkz Schinkewitsch, I, 148. Uluγ “büyük” burada akli karşılar, **bilig** (*al-‘ilm*), diğer üç kıtada şairin isteği (Brockelmann, Volkspoesie, II, 38-39); muhtemelen, ama şüpheli olarak, **uluγ** burada **bilig** için hatalıdır.

482 ¹. Elif (‘) sonradan eklendi (kahverengi mürekkep).

². EY. *a‘āna*.

³. V, W’yi gösteren üç noktaya sahiptir (sonradan eklenmiştir ?); *sukūn* (·), U’dan değişmiştir (?).

M

:: 'UL TUVN_ YAMA'DIY **ol tōn yamādi** “O elbisesini (veya başka bir şeyi) yama- yamadı (*raqa'a*).” **yama-**

N

:: 'AR_ BJA'K YANUVDIY ār biçāk yanūdi “Adam bıçak (ya da kılıç, veya da başka bir şey) bile di (<i>šaḥida</i>).” Bir şey bilendikten sonra el üzerine sürtülürse (<i>sanna</i>) yine böyle denir. YANUVR_ YANUVRMA'Q [dikkat] yanūr yanūmāq. 0	:: 'URA'TUT_ YANIYDIY urayut yenīdi “Kadın doğurdu (<i>waladat, waḍa'at, ḥamlahā</i>).” YINIYR YANIYMA'K yenīr yenīmāk. Bu sözcük sadece kadınlar için söylenir. Hayvan doğurduğu zaman doğan şeyin adı alınır ve: LA'DIY –lādi eki getirilerek doğduğunu (<i>nitāḥ</i>) ifade eden eylem yapılır. Örneğin, inek için: 'INKA'K BUZA'TUVLA'DIY ingāk buzāyūlādi “İnek buzağıladı” denir; BUZA'TUV buzāyu “buzağı,” ve buzağıladı anlamını vermek için LA'DIY –lādi eklenir. “Kuş yavrusu”: BALA' bala diye çağrılır; “Kuş yavruladı,” demek için: QUŞ_ BALA'LA'DIY quş balālādi denir. Bu kural kısırak için geçerli olmayan bir kuraldır. “Kısırak yavrusu”: QULUN_ qulun diye çağrılır, “kısırak yavruladı,” demek için: QIS-RQ QUL_NA'DIY qisraq qulnādi denir; aslında: QULUN_LA'DIY *qulunlādi denmelidir, ama böyle denmez, çünkü <i>nūn</i> ve <i>lām</i> aynı telaffuz noktasından çıkmaktadır ve birbiriyle değişirler, bu yüzden sözcük kısaltılmıştır. :: 'AR_SLAN' ANVK_LA'DIY arslān ānūklādi “Arslan (veya başka bir şey) enikledi.”
'URA'TUT_ YANIYDIY urayut yenīdi ifadesinin etimolojisinde iki muhtemel açıklama vardır. Birincisi “hafif (<i>xafīf</i>) şey,” anlamına gelen YANIK NA'NK yenik nāḥ ifadesinden türemiştir, çünkü o kadın doğurursa “hafifler (<i>xaffat</i>)” ve bu yüzden: YANIY_DIY yenīdi denir. <i>Nūn kasr'</i>lıdır, ama kurala göre burada <i>nūn damma'</i>lı olmalıdır. Diğer açıklama “vücut (<i>badan</i>)” anlamındaki YIYN_ yēn sözcüğünden türemiş olmasıdır- çünkü kadın doğum yaptığında,	

[III. 65/92]

483

kendi vücudundan bir vücut (*jasad*) çıkarmıştır. Bu açıklamaların ikisi de mantıklıdır.

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dörtlü Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi harekesiz *fa'laldī* kalıbı

R

:: YIL_ YAL_BAIRADIY **yel yelpirdi** “Rüzgâr esti (*tasannama*).” :: 'AR_ YAIL_BAIRADIY¹ **ār yelpirdi** “Adam cin çarpmış gibi sağına soluna salandı,

483 ¹. İlk iki A'nınkiler Y'nin ve B'nin üstündeki (T'yi gösterir) iki noktadan değişmiştir.

bakındı (<i>sa'fa min al-jinn</i>).” :: KABAK· YIL·BIRADIY käpäk yelpirdi “Kepek nemlendi (<i>muddiyat</i>).” Yeryüzüne çiğ düşse (<i>taşş</i>) de böyle denir. :: YAF·MUR YIL·BIRADIY yağmur yelpirdi “Yağmur yerin yüzeyini ıslattı (<i>naddā</i>).” YIL·BIRA’R YIL·BARAMA’K yelpirār yelpirmāk . 0	
:: ‘UL ‘ANKAR QABUT YAB·TUR·DIY ol aṇar qapuṇ yapturdi “O [ona] kapıyı kapattırdı (<i>radd, şafq</i>).” :: ‘UL ‘ANKAR TA’M· YAB·TUR·DIY ol aṇar tām yapturdi “O, ona duvar yaptırdı (<i>binā</i>).” :: ‘UL ‘ANKAR ‘AT·MA’K· YAB·TUR·DIY ol aṇar ätmāk yapturdi “O, ona ekmek yaptırdı (<i>axbaza</i>).” YAB·TRUR YAB·TURM’Q yapturur yapturmāq . 0	yaptur-
:: ‘UL ‘ANKAR TUŞA’K· YATUR·DY ol aṇar töşäk yatturdi “O, ona döşek serdirdi (<i>absaṭa</i>).” Herhangi bir şey serilirse yine böyle denir. YTURR YATRMA’Q yatturur yatturmāq . Aslı: YAD·TUR·DIY yaḍturdi , benzeşmeyle. :: MAN ‘ANKAR SUVSIUN· YATUR·DUM mān aṇar sūsin yatturdim “Ben ona askeri yaydırdım (<i>tafrīq</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. 0	yattur-
:: MAN ‘NKAR BTIK YUTUR·DUM· mān aṇar bitig yotturdum “Ben ona yazıyı sildirdim (<i>amḥaytu</i>).” Aslı: YUD·TUR·DUM yoḍturdum . Herhangi bir şey izi kayboluncaya kadar sildirilirse (<i>amsaḥṭahu ḥattā yaḍhaba aṭaruhu</i>) yine böyle denir. YATUR·D MAN YTRFMA’Q [dikkat] yotturur mān, yotturmāq . 0	yottur- (yoḍtur-)
:: ‘UL ‘ANKAR YARMA’QIN YITUR·DIY ol aṇar yarmāqin yittürdi “O, ona parasını (ya da başka bir şeyi) kaybettirdi (<i>a’dama</i>).” YITURUR· YTRMA’K yittürür yittürmāk .	yittür-
Bir kişiye bir malı bohçada ya da bohçaya benzer bir şeyde saklatmak (<i>ta’biya, şawn</i>) için de böyle denir [yani yettür-]. Aslı: YAD·TUR·DUM yeḍtürdüm , benzeşmeyle. 0	yettür- (yeḍtür-)
:: ‘UL ‘ANK’ [dikkat] YİḤA’J YAR·TURDY ol aṇar yiḥāç yarturdi “O, ona ağaç (ya da başka bir şey) yardırdı (<i>şaqḳ</i>).” YARTURUR YARTURMA’Q yartürür yarturmāq .	yartur-
:: ‘UL ‘ANKAR BUTIQ YAR·TURDY ol aṇar butiq yertürdi “O, ona dal yirdirdi (<i>şaqḳ</i>).” YARTURUR YARTURMA’K yertürür yertürmāk . 0	

[III. 67/95]

483

:: ‘UL ‘ANKAR TUKUVN· YAZ·TURDIY ol aṇar tügün yazturdi “O, ona düğüm (ya da başka bir şey) çözdürdü (<i>aḥalla</i>).” :: ‘UL ‘ANY ‘UQ·TA’ YAZ·TURDIY ol ani oḡta yazturdi “O, onu ok atmakta yanılttı (<i>xaṭa</i>).” Konuşmada [yanıltılırsa] yine böyle denir. YAZTURUR· YAZTURMA’Q yazturur yazturmāq .	yaztur-
:: ‘UL ‘ANKAR QUVY· YUZ·TUR·DIY ol aṇar qōy yüztürdü “O, ona koyun (veya başka bir şeyin) derisini yüzdürdü (<i>aslaxa</i>).” :: ‘UL ‘ANY SUW·DA’ YUZ·TUR·DIY ol ani suwda yüztürdi “O, onu suda yüzdürdü (<i>a’āma</i>).” YUZZTURUR YUZZTURMA’K yüztürür yüztürmāk . 0	yüztür-
:: TANKRY YAFMUR YAF·TURDIY tāṇri yağmur yaṭturdi “Yüce Allah yağmur (ya da başka bir şey) yağdırdı (<i>amṭara</i>).” YAFTURUR YAFTURMA’K yaṭturur yaṭturmāq .	yaṭtur-

:: 'UL 'ANKAR TARİF YİF·TURDIY ol anar tariy yiğtürdi “O, ona buğday (ya da başka bir şey) yığdırdı (<i>takwīm</i>).” Adamı yemek ya da başka bir şeyden alıkoymak (<i>man</i>) ¹ da böyledir. YİFTURUR YİFTURMA'Q yiğturur yiğturmāq.	yiğtür- 0
:: 'UL QADA'ŞINK' NA'NK YİF·TURDY [dikkat] ol qadāşiṇa nāṇ yöwtürdi “O akraba ve kardeşlerine bir şeyler vermekle iyilik ettirdi (<i>muwāsāt</i>).” YFTURUR·YİTRMA'K yöwtürür yöwtürmāk.	yöwtür- 0
:: 'UL TUBIQ YUW·TUR·DIY ol topiq yuwturdi “O top (ya da başka bir şey) yuvarlattı (<i>daḥraja</i>).” YUWTURUR YUWTURMA'Q yuwturur yuwturmāq.	yuwtur- 0
:: 'UL BA'Ş-QA' YAQİF· YAQ·TURDY ol bāşqa yaqıy yaqturdi “O yaraya yakı yapıştırmamasını (<i>taḥmīd</i>) emretti.” :: 'UL 'ANIK 'AWİYNKA' ² 'UVT· YAQ·TUR·DIY ol anig āwīṇā ōt yapturdi “O evinde ateş yaktırdı evine ateş verdirdi (<i>iḥrāq</i>).” YAQTURUR YAQTURMA'Q yaqturur yaqturmāq. Bir kişi bir şeye dokunursa (<i>awqada</i>) da böyle denir.	yaqtur-
:: 'UL 'ANIK· TUVNINK' YİBA'R· YUQ·TURDIY ol anig tōniṇa yipār yuqturdi “O, elbisesine misk sürdürdü (<i>alṭaxa, amassa</i>).” YUQTURUR·YUQTURMA'Q yuqturur yuqturmāq.	yuqtur-
:: 'UL 'ANIK 'AWIN YİQ·TURDIY ol anig äwin yiqturdi “O evini yıktırdı (<i>ahdama</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. YİQTURR YİQTURM'Q yiqturur yiqturmāq.	yiqtur- 0
:: TA'R 'ATUK 'ADA'QİF· YİK·TUR·DIY tar ätük adāqıy yigtürdi “Dar ayakkabı ayağı incitti (<i>aksaḥa</i>).” YİK·TURUR YİK·TURMAK yigtürür yigtürmāk.	yigtür-
:: TUBİY 'UVTUF· YAL·TURDIY tüpi ötuṇ yalturdi “Rüzgâr ateşi alevlendirdi (<i>alhabat</i>).” YAL·TURUR YAL·TURMA'Q yalturur yalturmāq.	yaltur-
:: 'UL BULNUF YUL·TUR·DIY ol bulunuy yulturdi “O esire kurtuluş parası verilmesini (<i>fādā</i>) emretti.” ::	yultur-

[III. 69/97]

485

'UL TAQA'TUYNIY YUL·TURDIY ol taqāyūni yulturdi “O tavuğu (veya başka bir şeyi) yoldurdu (<i>antafa rīs</i>).” Herhangi kılı bir şeyi yoldurmak (<i>istamraṭa</i>) da böyledir. :: 'UL QULIN YUL·TURDY ol qulin yulturdi “O köleyi para verdirerek serbest bıraktırdı (<i>iṣṭarā nafsahu</i>).” YULTURUR YULTURMA'Q yulturur yulturmāq.	
:: 'UL 'ANIK KVZIN YUMTURDIY ol anig kōzin yümtürdi “O, onun gözlerini yumdurdu (<i>iḥdā</i>).” YUM·TURUR YUM·TUR·MA'K yümtürür yümtürmāk.	yümtür-
:: 'UL 'VQA' YUK· YAB·JURDIY ol oqqa yüg yapçurdi “O oka kuş tüyü yapıştırttı (<i>alṣaqa</i>).” Fā [yani –w-]’lı bir biçim daha vardır: YAW·JURDIY ¹ yawçurdi. YABJURUR YBJURMA'Q yapçurur yapçurmāq.	yapçur- yawçur- D
:: 'AR· 'YŞY YUN·JIRDIY är īši yunçirdi “Adamın işi kötüleşmeye (<i>aşqa ...</i> ‘ <i>ala s-su</i> ’) başladı.” YUN·JIRA'R·YUN·JIRMA'Q yunçirär yunçirmāq.	yunçir-

484 ¹. EY. *yamna* ‘u, *bi-man*’ okunur.². W sonradan F’den değişti (iki nokta kahverengiyle)485 ¹. W sonradan F’den değişti (iki nokta kahverengiyle)

:: YIL YAIL·DIRADIY ² yel yeldirdi “Rüzgâr esti (<i>tanassama</i>).” YAL·DIRA’R yeldir- YALDIRMA’K yeldirâr yeldirmāk.	
:: ’UL KIŞY NIY YUM·DAR·DIY ol kişini yomdardi “O halkı (veya başkalarını) yomdar- topladı (<i>jama’a</i>).” YUMDARUR· YUMDAR·MA’Q yomdarur yomdarmāq. 0	
:: ’L ’NY ’AWKA’ YUN·DUR·DIY ³ ol ani äwkä yandurdi “O, onu eve (ya da yandur- başka yere) döndürdü (<i>raja’a bihi</i>).” :: ’AR· YUN·DUR·DIY ³ “Adam kustu (<i>qā’a</i>)” D YUNDY ³ yandi [472] sözcüğünün bir biçimi- korkutmak (<i>tahdīd</i>) ⁴ için dahi böyle denir. YUNDURUR· ³ YUN·DURMA’Q ³ yandurur yandurmāq.	
:: ’NIK ’AWIN YIAN·DURDIY anig äwin yindürdi “O, şüphe üzerine kaybolan yindür- nesneyi onun evinde arattırdı (<i>abḥaṭa ... yaḥḥubu maẓinnatahu wa-ḍāllatahu</i>).” YUINDURUR YUINDURMA’K yindürür yindürmāk. 0	
:: ’UWQA’ YILIM YAB·ŞURDIY oqqa yelim yapşurdi “O, deriye (yani okun yapşur- derisi) ökse ile tüy yapıştırdı (<i>alşaqqa</i>).” <i>Jīm</i> ’li bir varyantı [yani yapçur-] da vardır. D YAB·ŞRUR· YAB·ŞUR·MAQ· yapşurur yapşurmāq. 0 Bu Şübīn şeklinde Arapçalaştırılmış [Farsça ad] Bahrām Çübīn adına benzer. ⁵ 0	
:: ’UL ’ANY YAT·FUR·DIY ol ani yatyurdi “O, onu yatırdı, uyuttu (<i>aḍḡa’a,</i> yatyur- <i>anāma</i>).” YAT·FURUR YAT·FURMA’Q yayturur yayturmāq. 0	
:: ’UL MANKA’ YAL·WAR·DIY ol maña yalwardi “O benden dileğimin yalwar- yapılmasını (<i>istayāṭa, ṭalaba taḥṣīl murādihi</i>) istedi.” YAL·WARUR YAL·WAR·MAQ· yalwarur yalwarmāq.	
:: TULWR YLWRDIY tolwir yelwirdi “Gelin odasının tülleri yıprandı (<i>xafaqa,</i> yelwir- <i>rafrafa</i>).” ⁶ YALWR’R· YAL·WRMA’K·Q yelwirâr yelwirmāk.	
:: SUVW· ¹ YILMIR·DIY sūw yilmirdi “Su hemen hemen ılıdı (<i>kāda ... an</i> yilmir- <i>yasxuna</i>).” YILMIRA’R· YILMIR·MA’K yilmirâr yilmirmāk.	

Bir Başka Tip

[III. 70/100]

486

:: ’L TUVNIN SUW·DA’ YAY·TURDIY **ol tönin suwda yayturdi** “O elbisesini **yaytur-**
suda çırpırdı (*xaḍxaḍa*).” Çırpıtılan başka şeyler için de böyle denir. YAYTURUR
YAY·TURMA’Q **yayturur yayturmāq.**

485 ². İkinci A, *sukūn*’dan (·) değişti.

³. İlk U, A’

⁴. Muhtemelen Kāşyarī şunu ifade etmeye çalışmaktadır: “kusmak” ve “tehdit etmek” anlamlarındaki **yan-** kökünün ettirgen şekli bir ettirgen şekle veya çift geçişlilik anlamına sahip değildir; bu yüzden o bu iki anlamda **yan**’ın bir versiyonu olan **yandur-**’u söyler.

⁵. *jūyīm* ve *şūyīm* telaffuz edildi.

⁶. EY. *frf*.

Ş

:: 'UL 'ANKAR SINK'K <u>YAIL·BIŞ·DIY</u> ol aṇar siṇāk yelpišdi “O ona sinekleri kovmada (<i>dabb</i>) yardım etti.” Yelpazelemekte (<i>rawwaḥa</i>) yardım ederse de böyle denir. <u>YAL·BIŞUVR·YAIL·BIŞ·MA'K</u> yelpišūr yelpišmāk. 0	yelpiš-
:: KABA'K <u>YILBIŞ·DIY</u> kāpāk yelpišdi “Kepek nem aldı, kepeğin taneleri birbirine yapıştı (<i>tajādabat an-nuxāla ba'ḍuhā min ba'ḍi</i> .” <u>YALBIŞUVR YLBIŞMA'K</u> yelpišūr yelpišmāk. 0	yelpiš-
:: 'UL 'ANKAR BUVZ YIR·TİŞ·DY ol aṇar bōz yirtişdi “O ona bez (veya başka bir şey) yırtmakta (<i>mazq</i>) yardım etti.” <u>YIRTŞUVR YIRTIŞMA'Q</u> yirtişūr yirtişmāq. Ve de ... ¹	yirtiş-
:: 'UL MANIK BILA' <u>YUR·TUŞ·DIY</u> ol mānig bilā yortuşdi “O benimle at yürütmekte (<i>taxbīb² al-faras</i>) yarış etti.” <u>YUR·TŞUVR YURTUŞMA'Q</u> yortuşūr yortuşmāq. 0	yortuş-
:: 'UL 'ANKAR <u>YİYR·YAIB·RUIŞ·DIY</u> ol aṇar yēr yapruşdi “O ona yer düzlemekte (<i>tamlīs, taswiya</i>) yardım etti.” <u>YAB·RUŞUVR YAB·RUŞMA'Q</u> yapruşūr yapruşmāq. 0	yapruş-
:: 'ULA'R·'IKY <u>BIYR·BYR·K' 'AT·YAT·RUŞ·DIY</u> olār ekki bīr bīrkā at yetrüşdi “Onlar birbirlerine atla (veya başka bir şeyle) ulaşmakta (<i>ilḥāq</i>) yardım ettiler.” <u>YATRUŞUVR YATRUŞ·MA'K</u> yetrüşūr yetrüşmāk. 0	yetrüş-
:: 'ULA'R·SUVZUK·YAŞ·RUŞ·DIY olār (ekki?) sōzüg yaşruşdi “Onlar sözü (veya başka bir şeyi) gizli tutmakta (<i>tawāṭa'a 'alā kitmān</i>) hemfikir oldular.” <u>YAŞRUŞUVR·YAŞ·RUŞ·MA'Q</u> yaşruşūr yaşruşmāq. 0	yaşruş-
:: 'UL 'ANKAR 'UVN·YUT·RUŞ·DIY ol aṇar ūn yoşruşdi “O, ona un yoğurmakta (<i>'ajn</i>) yardım etti.” :: <u>SUDUQ 'AİZ·DA' YUT·RUŞ·DIY</u> suduq ayzda yoşruşdi “Tükürük ağızda yoğruldu (<i>'aşaba</i> .” <u>YUTRUŞUVR YUTRUŞMA'Q</u> yoşruşūr yoşruşmāq. 0	yoşruş-
:: 'UFLA'N <u>YUK·RUŞ·DIY</u> oylān yügrüşdi “Gençle (veya başkaları) koştu (<i>'adat</i> .” <u>YUK·RŞUVR·YUK·RUŞ·MA'Q</u> yügrüşūr yügrüşmāk. 0	yügrüş-
:: QUVZIY <u>YAM·RAŞ·DIY</u> qōzi yamraşdi “Kuzular analarıyla karıştı (<i>ixtalaṭa</i> .” Manzume:	yamraş-

QUJNKA'R TAKA' SAŞIL·DIY
 SAĞ·LIQ SURUK QUŞUL·DIY
 SUVT·LAR QAMUṬ YUŞUL·DY
 'UFLAQ QUZIY YAMRŞUVR·

qoçḡār tākā sāşildi
 sayliq sürüg qoşuldi
 sütlār qamuṭ yuşuldi
 oylaq qozi yamraşūr

V

Yazı anlatarak diyor ki: “Yaz geldiği için koç ve teke ayrıldı, sağılmak için dişi koyun sürüleri katıldı, süt (memelerden) aktı;

[III. 72/103]

487

486 ¹. *wa-kaḍālika*-yanlış yerdedir?

². EY. *taḥmīb*.

kuzular annelerine karışır.”¹

:: 'UL 'ANKAR YİΓA'J YUMRUŞ·DIY ol aṇar yiṇāç yāmrüşdi “O ona ağaç sökmekte (<i>qal'a</i>) yardım etti.” YAMRUŞUVR· YAMRUŞ·M'K yāmrüşūr yāmrüşmāk.	yāmrüş-
:: 'UVL 'ANIK BIRLA' YAT·ΓAŞ·DIY ōl anig birlā yatyaşdi “Onlar birlikte yattılar (<i>dāja'ahu</i>).” YAT·ΓAŞUVR· YAT·ΓAŞMA'Q yatyaşūr yatyaşmāq. 0	yatyaş-
:: 'ULA'R BA'L YAL·ΓAŞ·DIY olār bāl yalyaşdi “Onlar bal (ya da başka bir şey) yalaştılar (<i>talā'aqu</i>).” YAL·ΓAŞUVR YAL·ΓAŞMA'Q yalyaşūr yalyaşmāq.	yalyaş-
:: YUL·QAŞ·DY NA'NK yulqaşdi nāṇ “Nesne sıyrıldı (<i>insaḥaja</i>).” YUL·QAŞUVR yulqaş-YUL·QAŞ·MA'Q yulqaşūr yulqaşmāq.	yulqaş-
:: 'ULA'R· BIYR· 'KIN·DIYDIN NA'NK YUL·QUŞ·DIY olār bīr ekindīdin nāṇ yulqişdi “Onlar birbirlerinden fayda elde ettiler (<i>jarra ... manfa'a</i>).” YUL·QUIŞUVR ² YUL·QUIŞ·MA'Q ² yulqişūr yulqişmāq. 0	yulqiş-
:: YTI'A'J·QA' YIB· YUR·KAŞ·DIY yiṇāçqa yip yörgaşdi “İp ağaca (veya başka bir şeye) dolandı (<i>iltaffa</i>).” Herhangi bir şey başka bir şeye sarılırsa (<i>iltawā</i>) da böyle denir. YURKAŞUVR YURKAŞMA'K yörgaşūr yörgaşmāk.	yörgaş-
:: 'URA'ΓUT LA'R YUVZIN YIB·LAŞ·DIY urāyutlār yūzin yiplaşdi “Kadınlar birbirlerinin yüzünü ipe soydular (<i>nammaşat</i>).” YA IB·LAŞUVR YIB·LAŞ·MA'Q yiplaşūr yiplaşmāq. 0	yiplaş-
:: YLQY YIDLAŞ·DIY yilqi yidlaşdi “Sürü (veya başka bir şey) koklaştı (<i>taşammamat</i>).” YID·LAŞUVR· YID·LAŞ·MA'Q yidlaşūr yidlaşmāq. Atasözü: KIŞY P SUVZLAŞUV YIL·QIY YID·LAŞUV kişi sözlāşū yilqi yidlaşu 0 “İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşıp.” 0	yidlaş-
:: SUV YAD·LIŞ·DIY sū yaḍlišdi “Askerler bütün yönleri dağıldılar (<i>tafarraqat</i>).” Sulu mürekkebin kötü kâğıt üzerine dağılması (<i>tafaşşā</i>) gibi bir şey herhangi bir şey üzerinde dağılırsa yine böyle denir. YAD·LIŞUVR YAD·LIŞ·MA'Q· yaḍlišūr yaḍlišmāq. 0	yaḍliš-
:: BTIK LA'R YUD·LUŞ·DIY bitiglār yodluşdi “Yazılar (veya başka şeyler) silindi (<i>immaḥat</i>).” YUD·LUŞUVR YUD·LUŞ·MA'Q yodluşūr yodluşmāq. 0	yodluş-
:: TKUVN L'R YAZ·LIŞ·DIY tügūnlār yazlišdi “Düğümmler (ya da başka şeyler) ³ çözüldü (<i>inḥallat</i>).” YAZ·LIŞ U VR YAZ·LIŞMA'Q yazlišūr yazlišmāq.	yazliš-
:: SUV QMUT YTI·LIŞ·DIY sū qamuṇ yiṇlišdi “Bütün askerler birbirlerine yaklaştı, topladı (<i>tadāraqat</i>).” YTI·LIŞUVR· YTI·LIŞMA'Q yiṇlišūr yiṇlišmāq. 0	yiṇliš-
:: QAURIM·LA'R QMUT YUF·LUŞ·DIY qorumlār qamuṇ yuwluşdi “Bütün kayalar ⁴ (ya da başka şeyler) birlikte yuvarlandı (<i>tadaḥrajat</i>).” YUFLUŞUVR YUW·LUŞ·MA'Q yuwluşūr yuwluşmāq. 0	yuwluş-

¹. *wa-lā yuṣaffu 'alayhā bi-l-laban; krş. Muḥīṭ al-Muḥīṭ: ṣaffa n-nāqa: ḥalabahā fī maḥlabayn aw-talāta.*

487 ². I (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).

³. EY. *al-'uqda wa-ṣayruhu, al-'uqad wa-ṣayruhā* okunur.

⁴. EY. *janādīl, janādīl* okunur.

[III. 75/105]

488

:: 'UL 'ANKAR 'AF YAMLAŠ·DY ol aṇar äw yamlašdi “O, ona evini (ya da başka yeri) süpürmekte (<i>taḥwīq</i>) yardım etti.” YAMLŠV YAMLAŠ·M'Q yamlašür yamlašmāq.	yamlaš-
:: KUVZLA'R YUM·LUŠ·DY kōzlār yumlušdi “Gözler kapandı (<i>aṇḍat</i>).” YUM·LUŠVR YUMLŠMA'Q yumlušür yumlušmāq.	yumluš-

Q

:: 'AR· 'UṬLUN·DIN ¹ YAR·SIQDIY är oylindin yarsiqdi “Adam oğlundan ayrıldı (<i>infarada</i>).” Oğlu ile babasından biri çölde yollarını kaybedip birinin bir yöne diğerinin başka bir yöne yakalanması ve düşman eline geçmesi gibi. YAR·SIQA'R YAR·SIQ·M'Q yarsiqār yarsiqmāq.	yarsiq-

K

:: 'AR· YAT·SIK·TY är yetsikti “Adam çok yaşlandı (<i>balaya ... arḍal al-'umr</i>).” :: QAJIṬAN· 'AR· YAT·SIK·TY qaçyin är yetsikti “Kaçan adam yakalandı (<i>ulḥiqa</i>).” YAT·SIKA'R YAT·SIKM'K yetsikār yetsikmāk.	yetsik-

L

:: TUVN· YIR·TILDY tōn yirtildi “Elbise yırtıldı (<i>inmazaqa</i>).” Manzume:	yirtil-

'AT·SA' 'UQIN KAZKARIB· KIM TURA'NİY YİṬ·DAJİY V
 TA'ṬİF 'ATİB 'UTRASA' 'UVZİY QUYİY YİRTİLUVR·
 atsa oqin kâzgärip kim turāni yiḍdaçi
 tāyiy atip uyrasa ōzi quyi yirtilür 0

Zamanı anlatarak diyor ki: “O okunu gezledikten sonra atarsa ve onunla bir dağ hedeflerse, dağın yamaçları ve merkezi parçalanır, yırtılır (*yatamazzaqu*).” 0
 YİRTİLUVR YİRTİL·MA'Q yirtulür yirtilmāq. 0

:: YAS·TUQ YAS·TAL·DY yastuq yastaldi “Yastık yatsaldı (<i>wasidat</i>).” :: 'UQ 'AMAJQA' YAS·TAL·DIY oq amaçqa yastaldi “O hedefin bir yanına vurdu (<i>ḍaraba ... jānib</i>).” YAS·TALUVR YAS·TALM'Q yastalür yastalmāq. 0	yastal-
:: QA'TUVN YAN·JİLDİY qāyūn yañçildi\yāñçildi “Kavun (veya benzer şeyler) ezildi (<i>inḍayaṭa, inxabaṭa</i>).” YAN·JLVR YAN·JİLM'K-Q yañčilür yañçilmāq\ yāñčilür yāñçilmāk. 0	yañčil-\ yāñčil-
:: BIYR N'NK BİYRKA' YAB·RUL·DİY bīr nāḡ bīrkā yapruldi “Bir nesne başka bir nesneye yapıştirıldı (<i>iltabada</i>).” :: TUVN YAB·RUL·DY tōn yapruldi	yaprul-

488 ¹. İkinci U (kahverengi), A'dan (siyah) değişmiştir.

“Elbisenin iç kısmı keçeleşerek yapıştı (iltabada ‘aqr at-tawb ḥattā jarana).” YAB·RULVR·YAB·RULM’Q yaprulūr yaprulmāq.	
:: SUNKUQ [dikkat] BURUN·Q’ YAT·RUL·DY sonuy burunqa yetrül-di “Sonu başına eklendi (ulḥiqa).” YAT·RUL·VR YAT·RULM’K yetrülūr yetrül-māk.	yetrül-
:: ’UVN YUT·RUL·DIY ün yoyrul-di “Un yoğruldu (’ujina).” YUTRUL·VR YUTRUL·M’Q yoyrulūr yoyrulmāq.	yoyrul- 0
:: ’AR· TUMLUṬ·QA’ YİF·RIL·DIY är tumluṭqa yiyril-di “Adam soğuktan büzüldü, titredi (ikla’azza).” TUVN	yiyril-

[III. 75/107]

489

YİF·RIL·DIY tön yiyril-di “Elbise yıkanma yüzünden büzüldü, çekti (taqallaṣa).” YİF·RIL·VR· YİF·RIL·M’Q yiyrilūr yiyrilmāq.	yiyril-

Bir Başka Tip

L

SUVF YAY·QAL·DIY sūw yayqal-di “Su çalkandı (iḍṭaraba).” Herhangi bir sıvının çalkalanması da böyledir. Her şeye meyleden (mayyāl) adama buna benzetilerek: ’AR· KUNK·LIY YAYIL·DIY YAY·QAL·DY är köñli yayildi yayqal-di [“Adamın gönlü yayıldı”] denir- YAY·QAL·DIY yayqal-di bunun zayıf bir varyantıdır. YAY·QALVR YAY·QALM’Q yayqalūr yayqalmāq.	yayqal- D

N

:: ’UṬLA’N YALBİNDY oylān yelpindi “Çocuk yele, cine çarpıldı (sa’fa).” :: ’UL ’UVZINKA’ YIYL· YALBIN·DIY ol ōziṇä yēl yelpindi “O kendi kendine yelpaze salladı (tarwīḥ).” YALBNUVR YLBNM’K yelpinūr yelpinmāk.	yelpin-
:: ’L TVNIN YİAR·TINDY ol tōnin yirtindi “O elbisesini (ya da başka bir şeyi) yırtar (yamazziqa) göründü.” YİRTINVR YRTINM’Q yirtinūr yirtinmāq.	yirtin-
:: ’UQA’ YİLIM YAB·JUN·DIY oqqa yelim yapçundi “Deriye [yani okun] ökse ile yapçunkuş tüyü yapıştırıldı (iltaṣaqa).” Bir şey başka bir şeye yapıştırılır ya da takılırsa (iltaṣaqa, ta’allaqa) yine böyle denir. YAB·JNVR YABJNM’Q yapçunūr yapçunmāq. Šm’li bir varyant vardır: YAB·ŠUN·DY yapşundi ve fā’lı YAW·JUN·DIY ¹ yawçundi.	yapşun- yawçun-
:: ’NIK YİYNİY TUK·RN·DIY anig yēni yigrāndi “Onun tüyleri ürperdi (iqṣa’arra).” :: ’AR· ’AT·NY YKRNDY är ātni yigrāndi “Adam eti çiğ bularak (niyy) iğrendi, yemekten vazgeçti.” YİK·RAN·VR YİK·RAN·MA’K yigrānūr yigrānmāk. 0	yigrān-
:: ’AR· QAFTA’N YAX·SINDY är qaftān yaxsindi “Adam kollarını yenlerine sokmadan, önünü iliklemeden kaftanı omzuna aldı (alqā).” Bu hırka ya da benzer giysilerde de yapılır. YAXSINVR YAXSINM’Q yaxsinūr yaxsinmāq.	yaxsin-

:: 'AR· Y _{YRK} Y _{AR} ·S _{INDY} är yērig yersindi “Adam bir yeri yurt edindi ve oraya alıştı (<i>tawaṭṭana ... wa-‘tāda</i>).” Y _{AR} ·S _{INVR} Y _{AR} ·S _{INM} ’K yersinūr yersinmāk. 0	yersin-
:: 'AR· 'A _Š Y _{AM} ·S _{IN} ·D _{IY} är aš yemsindi “Adam gerçekten yemediği hâlde kendini yemek yiyor (<i>ya‘kulu</i>) gösterdi.” Y _{AM} ·S _{INVR} Y _{AM} ·S _{INM} ’K yemsinūr yemsinmāk. 0	yemsin-
:: 'AR· J _{AN} ’Q Y _{ALFAN} ·D _{IY} är çanaq yalyandi “Adam çanak (ya da başka bir şey) yaladı (<i>laḥs</i>).” Y _{ALFANVR} Y _{ALFANM} ’Q yalyanūr yalyanmāq. 0	yalyan-
:: 'AR· 'A _{FZIN} Y _{AL} ·W _{AN} ·D _{IY} är ayzin yalwandi “Adam dilini çıkardı, ağzının içinde dolaştırdı (<i>adla‘a ... lisānuhu wa-talammaza² fāhu</i>).” Y _{ALWNV} Y _{ALWNM} ’Q yalwanūr yalwanmāq. 0	yalwan-
:: Y _{UL} ·Q _{UN} ·D _{IY} NA’NK yulqundi nāj “Nesne sıyrıldı (<i>insaḥaja</i>).” Y _{UL} ·Q _{UNVR} Y _{ULQNM} ’Q yulqinūr yulqinmāq. 0	yulqun-
:: 'URUQ Y _{TI} A’J·Q’ Y _{URKAN} ·D _{IY} uruq yiṭāçça yörgändi	yörgän-

[III. 77/110]

490

“İp ağaca (ya da başka bir yere) bağlandı (<i>iltawā</i>).” :: 'AR· Y _{UTURQA} ’N·Q· Y _{URKAN} ·D _{IY} är yoṭurqānda yörgändi “Adam yorgana (veya başka bir yere) sarıldı (<i>iltaḥafa</i>).” Y _{URKANVR} Y _{URKANM} ’K yörgänūr yörgänmāk.	
:: 'AT· Y _{ID} ·L _{AN} ·D _{IY} är yiḍlandi “Et (ya da başka bir şey) bozuldu (<i>tarawwaḥa</i>).” Y _{ID} ·L _{ANVR} Y _{ID} ·L _{ANM} ’Q yiḍlanūr yiḍlanmāq. 0	yiḍlan-
:: TKUVN Y _{AZ} ·L _{IN} ·D _{IY} tügün yazlindi “Düğüm (ya da başka bir şey) çözüldü (<i>inḥallat</i>).” Y _{AZLNV} Y _{AZLNM} ’Q yazlinūr yazlinmāq.	yazlin-
:: 'UL MANKA Y _{AZ} ·L _{IN} ·D _{IY} ol maṇa yüzländi “O benimle yüz yüze geldi (<i>tawajjaha</i>).” :: 'AR· Y _{UZ} ·L _{AN} ·D _{IY} är yüzländi “Adam insanlar arasındaki saygıdan hoşlandı (<i>wajuha</i>) ¹ .” Halktan saygı görse (<i>ṭalaba minhum al-jāh</i>) de böyle denir. Y _{UZ} ·L _{ANVR} Y _{UZZNM} ’K-Q yüzlänūr yüzlänmāk.	yüzlän-
:: Y _{AF} ·L _{ANDIY} NA’NK yalyandi nāj “Nesne yağlandı, üzerine yağ sürüldü (<i>iddahana</i>).” Y _{AFLANVR} Y _{AFLANM} ’Q yalyanūr yalyanmāq. 0	yalyan-
:: Y _{UW} ·L _{UN} ·D _{IY} NA’NK yuwlundi nāj “Nesne yuvarlandı (<i>tadaḥraja</i>).” Y _{UW} ·L _{UNVR} Y _{UWLNM} ’Q yuwlanūr yuwlanmāq. 0	yuwlan-
:: 'AR· TA’M·QA’ Y _{ARMAN} ·D _{IY} är tāmqa yarmandi “Adam duvara (ya da başka bir yere) tırmandı (<i>tasallaqa</i>).” Y _{ARMANVR} Y _{ARMANM} ’Q yarmanūr yarmanmāq.	yarman-
Kural. Herhangi iki harfli bir eylem sonuna lam getirildiğinde geçişsiz veya edilgen olur. Bu yukarıda gösterilmişti. 0	G
Geçişli bir eyleme <i>nūn</i> getirildiğinde geçişsiz olur. Bu Arapça ile uygundur, çünkü Arapça’da <i>fataḥa l-bāba</i> (“o kapıyı açtı”) denir, bu eylem geçişlidir; sonra <i>infataḥa l-bābu</i>	

489 ². EY. *talammaṭa*.490 ¹. Sonradan *wujiha*’ya değişti.

(“Kapı açıldı”) denir ki eyleme *nūn* eklenerek geçişsiz yapılmıştır. Yine, *kasara*² *r-rajulu š-šay’a* (“Adam bir şeyi kırdı”) sözü, *inkasara* (“O kırıldı”) denilerek geçişsiz yapılır.

Bu dilde: “Adam bağı çözdü (*ħalla*)” anlamında ’AR· TKUVN YAZ·DIY **ār tūgūn yazdi** dersiniz; sonra *nūn* ekleyerek: “Düğüm çözüldü (*inħallat bi-ṭab ‘ihi*).” anlamında TKUVN YAZLİN·DIY [dikkat] **tūgūn yazindi** denir. Eylem *nūn* eklenmesiyle geçişsiz olur.

Lām’la : “Düğüm çözüldü (*ħullat*)”³ anlamında TUKUVN YAZIL·DIY **tūgūn yazildi** denir; bu “düğüm çözüldü (*inħallat*)” anlamındadır; *nūn*’la *lām* getirildiğinde: “Düşüm kendisi çözüldü (*inħallat bi-ṭab ‘ihi*).” anlamında YAZ·LİN·DIY **yazlindi** denir. Benzer şekilde,

[III. 78/108]

491

“Adam top yuvarladı (*daħraja*)” anlamında ’AR· TUBIQ YUWDIY **ār topiq yuwdi** denir, sonra: TUBIQ YUWUL·DIY **topiq yuwuldi** “Top yuvarlandı (*duħrijat*).”¹ denir. Sonra ona *nūn* eklenir, böylece: “O yuvarlandı (*tadaħraja bi-ṭab ‘ihi*)” anlamında YUW·LUN·DIY **yulundi** denir. *Nūn*’dan önce *lām* getirilmeden eylem iki yönden geçişsizdir. Birincisi işin bilinmeyen bir özne tarafından yapılması idi; bu durumda eylem geçişsiz gibi hareket eder ve ona *nūn* eklendiğinde hiçbir şeyden etkilenmeksizin eylem geçişsiz olur. Üstteki örneklerdeki gibi: YUW·DIY **yuwdi** “O yuvarladı (*daħraja*)”- bu eylem iki harfli geçişli bir eylemdir; ona *lām* eklendiğinde, böylece: YUWUL·DIY **yuwuldi** “O biri tarafından yuvarlandı (*duħriju bi-fi ‘l ḡayrihi*)” [yani edilgen]; veya da “o kendi kendine yuvarlandı (*tadaħraja bi-naḡsihi*)” denir. Eylem üç harfli ve geçişsiz iki şekilde olur. *Nūn* ve *lām* eklendiğinde, “o kendi kendine yuvarlandı.” anlamında YUW·LUN·DIY **yulundi** denir. Eylem ikiliden üçlüye, üçlünden dörtlüye getirilerek dörtlü ve geçişsiz eylem olur.

Kuralların çoğu Salim Sözcükler Bölümünde [279ff.] verilmişti. Bu eylemlerin hepsi emirde, olumsuzda ve buna benzer şeylerde de yukarıda söylendiği gibidir. 0

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu 0

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: *fa‘al‘aldī*

J

:: YIYR· YİFAJ·LAN·DIY **yēr yiyaçlandi** “Yer ağaçlandı (*ašjarat*).” **yiyaçlan-**
YİFAJLANVR YTAJLANM’Q **yiyaçlanūr yiyaçlanmāq.**

R

². EY. *kasru*.

³. EY. *ħallat*.

491 ¹. EY. *daħrajat*.

:: TAWY YAĞIR·LAN·DIY tewe yayırlandi “Devenin (ya da başka bir şey) yağır- ları arttı (<i>kuṭurat aḍbar</i>).” YAĞIR·LANVR YAĞIR·LANM’Q yayırlanūr yayırlanmāq. Yağırdan kaşınırsa yine böyle denir. 0	yayırlan-
:: SUW YUMR·LAN·DIY sü yumurlandi “Askerler (ya da başkaları) toplandılar yumurlan- (<i>ijṭama‘a</i>).” Oğuz şivesi. 0	yumurlan-
:: ’AT· YULAR·LAN·DIY at yularlandi “Ata yular takıldı (<i>‘uḍḍira</i>).” YULARLNVR YULARLANM’Q yularlanūr yularlanmāq.	yularlan-

Z

:: ’UL ’ATIF YAWUZLAN·DIY ol atiy yawuzlandi “Adam atı (veya başka bir şeyi) kötü buldu (<i>radī</i>).” YAWUZLANU İVR YAWUZLANM’Q yawuzlanūr yawuzlanmāq.	yawuzlan-

Ş

:: ’AR· YAWAŞ·LAN·DIY är yawaşlandi	yawaşlan-

[III. 80/114]

492

“Adam yumuşak huyluluk (<i>ḥilm</i>) gösterdi.” YAWŞLANVR YAWAŞLANM’Q yawaşlanūr yawaşlanmāq.	
:: YTA’J YAMIŞ·LANDY yiṯaç yaliylandi “Ağaç meyve verdi (<i>aṭmarat</i>).” YAMIŞLANVR YAMIŞLANM’K yemişlänūr yemişlänmāk.	yaliylan-

İ

:: TAQUQ YALİF·LAN·DY tapuq yaliylandi “Horoz ibiklendi (<i>‘urf</i>).” At yelelenirse (<i>‘urf</i>) yine böyle denir. YALİFLANUVR YALİFLNM’Q yaliylanūr yaliylanmāq.	yaliylan-

Q

:: ’AR· YARIQ·LAN·DIY är yariqlandi “Adam zırh giydi (<i>tadarra‘a</i>).” ¹ Zırhlı göğüslük giyerse (<i>tajawşana</i>) yine böyle denir. YARIQ·LANUVR YARIQLNM’Q yariqlanūr yariqlanmāq. 0	yariqlan-
:: ’AR· YIYRIK YIRAQLAN·DIY är yērig yiraqlandi “Adam yerin uzak olduğunu (<i>ba‘īd</i>) düşündü.” YIARIQ·LANVR YAIQAQ·LNM’Q yiraqlanūr yiraqlanmāq.	
:: YIYR· YULAQ·LAN·DIY yēr yulaqlandi “Yerde pınarlar çoğaldı (<i>yanābī‘</i>).” YULAQ·LANUVR YULAK·LANM’Q yulaqlanūr yulaqlanmāq. 0	yulaqlan-

K

492 ¹. EY. *taḍarra‘a*.

:: 'AR· YURAK·LAN·DİY är yüräkländi “Adam (ya da başkası) cesaretlendi (<i>taşajja‘a</i>).” YURAK·LAN·UVR YURAK·LANM'K yüräklänür yüräklänmāk.	yüräklän-

M

:: YARIM·LAN·DİY NA'NK yarimlandi nāḡ “Nesne yarı yarıya paylaşıldı (<i>intaşafa</i>).” YARIM·LANVR YARIM·LANM'Q yarimlanür yaimlanmāq. 0	yarimlan-
:: 'AR· YİŞİM·LAN·DİY är yişimlandi\yişimlândi “Adam tozluk giydi (<i>rānān, farāhġān</i>).” YİŞİMLANVR YİŞİMLNM'K-Q yişimlanür yişimlanmāq\yişimlänür yişimlänmāk.	yişimlan-\ yişimlän-
:: 'UQ· YALIM·LAN·DİY oq yelimlândi “Oka yapıştırıcı sürüldü (<i>iltaşaq</i> <i>l-yirā</i>).” Başka bir yapıştırılırsa (<i>ulşıqa</i>) ² da böyle denir. YALIM·LANVR YLIM·LANM'K yelimlänür yelimlänmāk.	yelimlän-

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

R

:: 'AR· YAL·ΓANDURDIY är yalyandurdi “Adam [birini] yalanladı (<i>kaḡḡaba</i>).” YAL·ΓANDURUR YAL·ΓAN·DURMA'Q yalyandurur yalyandurmāq.	yalyandur-

Z

:: YİGA'J· YIL·DIZ·LAN·DİY yiḡāc yildizlandi “Ağaç köklendi (<i>a'raqat</i>).” Bir adam bir yere yerleşmek için hazırlanır ve de yerleşirse (<i>tawaṭṭana, hayya'a asbāb</i>) de böyle denir. :: 'AR· YIL·DIZ·LAN·DİY är yildizlandi “Adam soylandı (<i>a'raqa</i>)”- onu kökü bir yerde yerleşti, soyu yayıldı (<i>ariḡ</i>). YILDIUZLAN·UVR·YLDIZLNM'Q yildizlanür yildizlanmāq.	yildizlan-

Q

:: 'AR· YUD·RUQ·LAN·DY ³ är yudruqlandi “Adam elini yumruk yaptı (<i>qabaḡa ... 'alājum' kaffi</i>).” YUD·RUQ·LAN·UVR ³ YUDRQLANM'Q yudruqlanür yudruqlanmāq.	yudruqlan-
:: 'AR· YAR·MAQLAN·DİY är yarmaqlandi “Adam para (<i>dirham</i>) sahibi oldu.” YAR·MAQ·LAN·UVR YAR·MAQLAN·MA'Q yarmaqlanür yarmaqlanmāq. 0	yarmaqlan-
:: 'UL MANK' YUMŞAQ·LAN·DİY ol maḡa yumşaqlandi “(Adam) [bana] karşı yumuşadı, yumuşak kalpli oldu (<i>talāyana, tamallaqa, xaḡa'a</i>).” YUM·ŞAQ·LAN·UVR	yumşaqlan-

492 ². EY. *alşaq*.³. İlk *sukūn* (·) (kahverengi), U'dan (siyah) değişti.

YUMŠAQLANM'Q yumšaqlanūr yumšaqlanmāq.	
:: YUMΓAQ LAN DIY NA'NK yumyaqlandi nān “Nesne yuvarlaktı (tadawwara, tadaḥraja).” YUMΓAQLANVR YUMΓAQLANM'Q yumyaqlanur yumyaqlanmaq.	yumyaqlan-

N

:: 'AR· 'AŠİΓ YAWΓAN LAN DY ār ašiy yawyanlandi “Adam yemeği etsiz buldu (bi-ḡayr laḥm), onu yedikten sonra kendini aç hissetti.” YAWΓANLANVR YAWΓAN LAN MA'Q yawyanlanūr yawyanlanmāq. 0	yawyanlan-
:: YIYR· YİLΓUN LAN DY yēr yilyunlandi “Yerde ılgın ağacı bitti (tarfā’).” YUİLΓUN LAN VR ¹ YUİLΓUN LANM'Q ¹ yilyunlanūr yilyunlanmāq.	yilyunlan-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah’a Şükürler Olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Tanrının Adıyla

Ortasında İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü (*dawā aṭ-ṭalā*)

İki Harfli Adlar Bölümü

T

TA'H TA'H tāh tāh “Salındıktan sonra şahin kuşunun çağrıldığı (<i>bāzī</i>) bir söz. Buradaki <i>hā</i> duraklamak için gelmiştir.	tāh

J

JUVH JUVH ḡoh ḡoh Atı yürütmek ve azarlamak (<i>yusāqu, yazraju</i>) için kullanılan bir seslenme sözü.	ḡoh

K

KA'H KA'H kāh kāh “Köpekleri çağırmak için kullanılan bir seslenme sözü.	kāh

M

493 ¹. İlk U (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).

MA'H māh “Burada (<i>hunāka</i>)” veya “onu al (<i>xuḍ</i>)!” anlamında bir şey verildiği zaman söylenir.	māh

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

YA'H yāh “Evet (<i>na'am</i>).” anlamında bir sözcük. “Atı tut,” anlamında 'AT· TUT· at tut dendiğinde cevap veren kişi: YA'H· yāh “evet.” der.	yāh
<i>Līm</i> harfleri hızlı konuşmada bu sözcüklerden düşer. :: T: TAH· TAH· tah tah , J: JUH· JUH· çoh çoh , K: KAH· KAH· kāh kāh , M: MAH· mah , [Y:] YAH· yah . Bu sebepten, bu sözcükleri biz nakıslar bölümüne (<i>bāb al-manqūṣ</i>) aldık, çünkü <i>līm</i> harfi yazılışta değil, konuşmada düşer.	tah
“Bu durumlarda <i>hā'</i> (<i>hā' istirāḥa</i>) duraklamak içindir, şu mısradaki gibi: <i>fa-bi hudāhumu qatadih</i> ([K.6:90] “böylece onların rehberini takip et”, ve: <i>lam yatasannah</i> ([K.2:259] “o yıkılmadı”). Bu <i>hā'</i> bu durumlarda durak <i>hā'</i> sıdır.	
<i>Hā'</i> harfi (<i>aṣlī</i>) asıl Türkçede bulunmaz, yalnız şu ifade hariç: 'AR· 'HLADY ār ihladi “Adamcağız ahladı (<i>axaḍa r-raḡula r-rabwu</i>)” –ama bu söz göğüsten çıkan bir sesi anlatır [krş. 31 iq]; ve “bülbul (<i>būm</i>)” sözcüğü için: 'UVHIY ūhi derler – bu sözcük öz Türkler tarafından <i>kāf</i> ile: 'UVKIY ūgi şeklinde söylenir.	

[III. 84/118]

494

<i>Hā'</i> , Hotan ve Kānçāk şivelerinde bulunur, ama onlar asıl Türkler değildir, Türk illerine sonradan göç etmiş kişilerdir (<i>nazīl</i>). 0	D

Çeşitli hareketleriyle ortasındaki harfi harekesiz *fa'l*, *fu'l*, *fi'l* kalıpları

B

TUVB· tūp Bir ağacın “kökü (<i>aṣl</i>)”. :: YİGA'J· TUVBIY yiḡāç tūpi “Ağaç kökü.” 0 TUVB· tūp Duvarın “temeli (<i>uss</i>)” :: TA'M TUVBIY tām tūpi “Duvar temeli.” Bir adının “kökü, soyu (<i>aṣl</i>)” dahi: TUVB· tūp diye çağrılır. Buradan gelerek :: TUVB·LÜK 'ARAN· tūplüg ārān “soylu (<i>aṣīl</i>) kişi.” denir.	tūp
“Top (<i>kura</i>)” sözcüğü: TUVB· top diye söylenir. Bu sözcük TUBIQ· topiq sözcüğünden kısaltılmıştır. 0	tōp
JUVB· çōp Herhangi bir şeyin “çöpleri (<i>tufl</i>)” ve “bir şey sıkıldıktan sonra kalan çerçöpü (<i>aṣīr</i>).” :: 'UZUM· JUVBIY üzüm çōpi “Üzüm çöpleri (<i>tajīr</i>).” 0 YA'Γ JUVBIY yāḡ çōpi “Yağ tortusu (<i>akr</i>).” :: BUVR· JUVBY bōr çōpi “Şarap tortusu (<i>durdī</i>).” Diğer şeyler için de böyledir. :: TUTM'J· JUVBIY tutmāç çōpi “Tutmāç yapılmak için kıyılan yufka parçalarının (<i>qiḡ'a</i>) her birine” de böyle denir. 0	çōp
:: 'L MANY KURUB· QUVB· QIL·DIY· ol māni körüp qōp qildi “O beni görünce sevindi (<i>haššā wa-rtāḥa</i>).” 0	qōp
:: KUVB· kūp “Küp (<i>dann</i>).”	kūp
:: KIYB· kēp Bir şeyin “kalıbı (<i>qālib</i>).” :: KARBJ KIYBY kārpiç kēpi “Kerpiç kalıbı (<i>qālib</i>).”	kēp

:: KIYB-İ kēp “Gibi, benzer (<i>miṭl, šibh</i>).” Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: BUV 'R- 'NIK KIYBY bu är anig kēpi “Odam onun gibidir.” denir.	D

T

BUVT- būt “But (<i>faxid</i>).” 0 būt
BUVT- būt (?) “Büyük ve değerli peruzeye denir ki saygıdeğer kişilerin oğul ya da kızlarının alınlarına, alınlarındaki kesmelere takılır.” Buradan gelerek :: QIZ- BUVT- 'URIYDIY [dikkat] qiz büt urdi “Kız peruze takındı.” denir. 0 büt ?
BUVT būt (?) Bir büyük tarafından gönderilen hediyeye getiren kişiye verilen bahşiş (<i>mīra</i>).” Örneğin, eğer biri başkasına at getirirse, o ona para, koyun gibi bahşiş verir. Bu da onun gibidir. Bu da: BUVT būt diye çağrılır.

[III. 86/120]

495

TIYT- tīt “Çam fıstığı (<i>šajar aš-šanawbar</i>).” 0 O dağlarda tīt yetiştir. 0
J(X)IYT- çīt “Üzerinde alacalı nakışlar bulunan Şinī kumaşı. 0 çīt
SUVT- sūt “Süt (<i>laban</i>).” 0 sūt
ŠUVT- šūt “Kök (<i>nijār</i>).” Hotan şivesi. šūt D

J

TUVJ tūç “Tunç, bronz (<i>šabah ašfar</i>).” 0 tūç
KUVJ- kūç “Güç, kuvvet (<i>qawwa</i>).” KUVJ- kūç “Şiddet ve zalimlik (<i>zulm</i>).” Atasözü [=273 çiq]: KUVJ- 'IYL-DIN KIRSA' TURUV TUNK-LUK-TIN JIQA'R- kūç ēldin kirsā törü tūñlūktün çiqār 0 “Zulüm kapıdan girerse, gelenek (adalet anlamında) pencereden çıkar.” KUJAM-JIY kūçāmçi “Zulmeden (<i>zālim</i>).” anlamındaki sözcük bu kelimedenden gelmiştir: “Güçlü (<i>qawī</i>) adama” da: KUVJ-LUK kūçlūg denir. 0 kūç P
KUVJ- kūç “Susam (<i>sissim</i>).” Buradan gelerek “susam yağı (<i>duhn al-ḥall</i>)”: KUVJ- YA'ΓIY kūç yayi diye çağrılır. Çigil şivesi. 0 Küçi otunun tohumuna (<i>ḥaml al-xarwa</i>) da büyüklüğünden dolayı: “İnek susamı (<i>simsim al-baqar</i>),” anlamında: 'INKA'K KUVJIY ingāk kūçi denir. 0 kūç
KIYJ kēç “Geç (<i>buṭ</i>).” Buradan gelerek :: KIYJ- KAL-DIY kēç kaldi “O geç geldi (<i>abṭa'a fīl-ḥuḍūr</i>).” denir. kēç

D

BUVD- bōd “Bir adamın boyu (<i>qadd, qāma</i>).” Buradan gelerek :: 'UZUVN- BUVDLUF KIŞY uzun bōdluy kişi “Uzun boylu biri (<i>tawīl al-qadd</i>).” denir. 0 bōd

BUVD ₂ ¹ tōd “Toy kuşu (<i>hubārā</i>).” :: BUVD ₂ ¹ MUNJUQ tōd monçuq “Misk ile ramekten yapılan kadınlar tarafından takılan boncuk.”	tōd

R

BUVR ₂ bōr “Şarap (<i>xamr</i>).” Atasözü: BUVR BULM ₂ DIB ₂ SIR·KA’ BUL ₂ M ₂ bōr bolmāḍip sirkā bolma 0 “Şarap olmadan sirke olma.” Bu yaşlı gibi hareket eden gençler için söylenmiştir.	bōr P
BIYR ₂ bīr “Bir (<i>wāḥid</i>)” sayısı. Buradan gelerek :: BIYR YAR ₂ MA’Q bīr yarmaq “bir para.” denir. 0	bīr
TUVR ₂ tōr – <i>İsmām</i> ile- “Odanın en iyi yeri (<i>muqaddam al-bayt</i>).” :: TUVR·KA’ KAJ ₂ tōrkā kāç “Evin üst başına geç.” 0	tōr
TUVR ₂ tōr “Tuzak, ağ (<i>faxx, šabaka</i>),” kuş ya da balık avlamak için kullanılır. 0	tōr
JUVR ₂ ’UAR’TUT ₂ çōr urayut “Avret yeri bitişik olan kadın (<i>ratqā</i>).” Oğuzlar “yoğun bitkilere (<i>nabt multaff</i>)”: JUVR ₂ ’UT ₂ çōr ot derler. Asıl olan ilk anlamıdır. 0	çōr D
:: ’AR· SUVR· SUVR MUVN ’UBTY är sōr sōr mūn öpti “Adam şapur şupur çorba içti (<i>bi-šīb</i>).” Bu onun dudağının çıkarttığı sesi anlatır. 0	sōr
QUVR ₂ qōr “Kayıp, ziyan (<i>xusrān</i>).” Buradan gelerek :: ’AR· QUVR· QILDY är qōr qildi “Adam zarar etti (<i>xasira</i>).” 0	qōr

[III. 87/122]

496

QUVR ₂ qōr “Yoğurt mayası (<i>xamīr ar-rā’ib</i>).” Bu gelişmiş yoğurttan veya olmuş kımızdan kabin dibinden kalan bir parça olup üzerine süt dökülerek yoğurt veya kımız yapılır.	qōr
QUVR ₂ qūr “Kuru (<i>yābis</i>).” Oğuz şivesi. O QURU ₂ quruḡ sözcüğünden D kısaltılmıştır. Atasözü: QULA’N QUDU ₂ ·QA’ TUŠSA’ QUVR BAQA’ ’AY·TIR ₂ P BUL ₂ UVR qulān quduḡqa tüšsā qūr baqa ayyir bolūr 0 “Yaban eşiği kuyuya düşse, kara kurbağası aygır olur [<i>? aḍ-ḍifta’ al-barrī ‘alayhi</i>].” Bu Arapça şu söze benzer: <i>inna l-buyāt bi-arḍinā tastansiru</i> (“Bizim yerimizde uçurtma akbaba olur”).	qūr

Z

BUVZ ₂ ’AT ₂ bōz at “Boz (<i>ašhab laysa bi-l-aḡṣaḥ</i>) at.” Bu sözcük beyazla kırmızı arasında bir renge sahip tüm hayvanlar için kullanılır. :: BUVZ ₂ QU ₂ VY ₂ bōz qōy “Boz renkli (<i>ašhab</i>) koyun.” 0	bōz
BUVZ ₂ bōz “Pamuklu bez (<i>kirbās</i>).” <i>İsmām</i> ile.	bōz
B ₂ UVZ būz “Buz (<i>jamd</i>).” <i>İšbā</i> ile. Atasözü: BUVZDAN SUVF TAM’R būzdan sūw tamār 0 “Su buzdan damlar.” Bu söz huyu babasına benzeyen kişiler için söylenir.	būz P
BIYZ ₂ bēz “Etle deri arasında bulunan bez (<i>ḡudda</i>).” 0	bēz

495 ¹. Dikkat; B’nin noktası sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkeple).

TUVZ: tōz “Toz (<i>yubār</i>).”	tōz
TUVZ tōz “Yaylara sarılan sıırım (<i>jalzā</i>) ¹ .” 0	
:: ’YL TUVZ: NATAK ēl tōz nātāg “Halk (<i>ra’iyya</i>), vilayet (<i>wilāya</i>) nasıl?” 0	tōz
TUVZ: tōz “Kök (<i>aṣl</i>).” :: ’NIK TUVBİY TUVZİY KM anig tūpi tōzi kim “Onun soyu sopu kim (<i>man aṣluhu wa-ilā man yantamī</i>)?” “Onun kökü ne?”	
:: TUYZ YİYR: tūz yēr “Düz (<i>mustawiya</i>) yer.” 0	tūz
TUVZ tūz - <i>iṣbā</i> ile- “Tuz (<i>milḥ</i>).” 0	tūz
TİYZ tīz “Diz (<i>rukba</i>).” 0	tīz
TAYİZ: tēz “Yüksek yer (<i>makān murtafi</i>).” Farslar buradan alarak kaleye (<i>qilā</i>): <i>diz</i> demişlerdir. 0 TAYİZ tēz Kāşyar ait bir yazlığın adı. O N	tēz
yüksekliğinden dolayı: TARIḤ ’ART TAYİZ turiy art tēz diye çağrılır. 0 N	
?AT(Y)ZNK ² TAYİZ (?) tēz Bir başka yazlığın adı. 0 N	
YYZ’WY TYZ (?) tēz Barsyān yakınlarında bir yazlığın adı. 0	
JYẒ ḥīz -İki telaffuz noktası arasında <i>zāy</i> ile- “Demir çivi (<i>mismār min ḥadīd</i>).” ḥīz	
“Zırhtaki çivilerin başına” da: JİYZ: ḥīz denir. 0	
SUVZ: sōz “Söz, konuşma (<i>kalām</i>).” 0	sōz

[III. 89/124]

497

SIYZ sīz Çigil şivesinde “siz (<i>anta</i>).” anlamına gelen ve büyüklere saygıyı vurgulamak için kullanılan bir sözcük. Asıl anlamı “siz (çoğul) (<i>antum</i>).” Genç birine <i>nūn</i> ’lu şekilde: SAN: sān denir. Oyuşlar bunun tersini yaparlar. 0	sīz D D
QUVZ TA’Ḥ qūz tāy “Dağın güneş görmeyen yamaçları (<i>maḡnuwa</i>).”	qūz

S

:: KUVK: BUVS: BUL:DIY kōk būs boldi “Gök sisle veya benzer bir şeyle kaplandı (<i>dajānat ... min aḡ-ḡabāb</i>).” :: ’AR: KUVZY BUVS: BUL:DIY ār kōzi būs boldi “Adamın gözüne mide ağrısından duman indi (<i>aḡlama ... min buxār ma’ida</i>).”	būs
:: ’ANY B(T)UVS ¹ B(T)UVS: ¹ ’UR:DIY ani tōs tōs urdi “O, elbisesi üzerine çabuk çabuk vurdu (<i>sarīan</i>).”	tōs

Ş

BUVŞ KIŞY bōš kiši “Özgür (<i>ḥurr</i>) kişi.” 0 BUVŞ ’URA’TUT bōš urāyut “Boşanmış (<i>fāliq</i>) kadın.” 0 BUVŞ: ’ALIK bōš ālig “İşten veya bir şeyden kurtulmuş boş el (<i>fāriya</i>).” BUVŞ ’AT: bōš āt “Yumuşak (<i>raxw</i>) et.” Yumuşak yer için de böyle denir. BUVŞ ’AT: bōš at “Salıverilmiş (<i>muḡlaq</i>) at.” 0 BUVŞ ’AW bōš	bōš

496 ¹. *jalzā*, Arap sözlüklerinde bulunmadı. Bkz 502 **sōl**- ve 179 **sōgūt**.

496 ². T’nin altındaki iki nokta (Y’yi gösterir) sonradan eklenmiştir (kahverengi mürekkeple).

497 ¹. B’nin üstündeki iki nokta (T’yi gösterir) sonradan eklenmiştir.

āw “Boş (<i>fāriy</i>) ev.” Benzer şekilde, “boşaltılan (<i>fāriya</i>)” bir kap ya da işi bitmiş alet için dahi: BUVŠ_ bōš denir. 0	
BIYŠ bēš “Beş (<i>xamsa</i>).” sayısı. 0	bēš
TUVŠ_ tūš “Denk, eşit, benzer (<i>kuwf</i>).” Buradan gelerek :: ’NIK TUVŠ_IY anig tūši “Onun dengi ve eşiti.” denir. 0 TUVŠ tūš Bir şeyin “karşısı (<i>qubāla</i>).” :: ’AWIM· TUVŠ_IY āwim tūši “Evimin karşısı (<i>muqābala</i>).”	tūš
TUVŠ_ tōš “Döş ve göğüsün başı (<i>al-qašša² wahya ra’s aš-šadr</i>).” Šamma ile.	tōš
TUVŠ_ tūš - <i>İšbā</i> ile- “Kemer kayışlarının ucuna takılan altın ya da gümüşten yapılan toka (<i>ibzīm al-mintaqa</i>).” 0	tūš
TUVŠ_ ’UVDIY tūš ōdi “Kuşluk vakti (<i>aḍ-ḍahwa wahwa waqt al-qā’ila</i>).” 0 TUVŠ tūš “Rüya (<i>ḥulm</i>).” Buradan gelerek :: TUVŠ KURMIŠ ’UFLA’N tūš körmış oylān “Düş görmüş çocuk (o kötü bir düş görmüş) (<i>muḥtalim</i>).” denir. 0 TUVŠ_ tūš “Düş (<i>ru’ya</i>).” Buradan gelerek :: TUVŠ YUVR·DIY tūš yōrdi “O düş yordu, rüya tabir etti.” denir. 0	tūš
TIYŠ tīš “Diş (<i>sinn</i>).” İnsan ya da başka bir varlığın dişleri. TIYŠ_ tīš “Sapan demiri (<i>sikka al-ḥirāṭa</i>).”	tīš
TIYŠ ’T tīš at “Alnın ortasındaki akıtma gözünün üstünde yer alan at (<i>sālat ḡurratuḥu ilā qulāba</i>).” Bu at [Arapça’da] <i>muqarqi</i> ve <i>uṣfūr</i> denilen atlar arası bir attır. 0	
SIYŠ sīš “ Tutmāç dizmek için kullanılan bir alet (<i>minzām TUTMA’J</i>).” 0	sīš
SIYŠ sīš “Şişmiş nesne, yumru (<i>waram</i>).”	
SAYŠI sēš - <i>İmāla</i> ile- “Ödenek (<i>ḍamān</i>).” Buradan gelerek :: MAN ’ANKAR SAYŠ BIYR·DIM mān aṇar sēš bērdim “Ben	sēš

[III. 91/126]

498

onun için tazminat verdim (<i>addaytu ḍamānahu</i>).” 0	
QUVŠ ’AT· qōš at “Hakanın yedek atının (<i>janāba al-malik</i>)” adı. 0 QUVŠ qōš qōš Bir şeyin “çifti (<i>zawj</i>).” Buradan gelerek “makaslara (<i>miqrāḍ</i>)”, “Çift bıçak (<i>zawjay sikkīn</i>).” anlamına gelen QUVŠ_ BIJA’K qōš biçāk denir. Aryu şivesi. Atasözü: D QUR·Q·MIŠ KIŠYKA’ QUVY_ BAŠ_IY QUVŠ_ KURN_UVR qorqmış kišikā qōy baši P qōš körnūr 0 “Korkmuş adama (korkudan) koyun başı bile çift görünür.” Bu söz bir şey gördüğünde sıçrayan, hayal gördüğünde sıçrayan kişi için söylenir. 0	
KIYŠ kīš “Samur (<i>sammūr</i>).” Onun kuyruğuna: KIYŠ QUDRUQY kīš quḍruqi kīš denir.	
KIYŠ kēš “Sadak (<i>kināna</i>).” <i>İmāla</i> ile. Bu sözcük Oyuşlar ve onların kardeşi sayılan Qifçâqlar tarafından bilinmez. 0	kēš D
LIYŠ lēš “Salya (<i>lu‘āb</i>).” Çigil şivesi. LIYŠ lēš “balgam (<i>balḡam</i>)” da demektir. :: LIYS ’AQ·T_IY lēš aḡti “Balgam veya salya aktı.”	lēš D
MUVŠ mūš “Dişi kedi (<i>hirra</i>).” Çigil şivesi. Oyuşlar onu: JATUK_ çätük diye çağırırlar.	mūš D

². Sonradan *qišša*’dan düzeltildi.

Γ

BUVΓ bōy Eşya konan “heybe, bohça (<i>‘ayba, rizba</i>)” 0 bōy
TUVΓ tōy “Atın ayaklarıyla kazdığı çukurlardan çıkan toz (<i>haba</i>).” 0 tōy
TUVΓ: tūy “Hakanın varlığında çalınan kös ve davul (<i>kūs, tabl</i>).” Buradan gelerek :: XA’N: TUVΓ ’UR·DIY xān tūy urdi “Hakan nöbet davuluna vurdu (<i>nawba</i>).” denir. 0 tūy
TUVΓ: tūy “Sancak (<i>‘alam</i>).” Buradan gelerek :: TUQUVZ TUVΓ·LUF XA’N: toqūz tūyluy xān “Dokuz tuğlu Han ve Hakan.” denir. Her ne büyük topraklara sahip olursa olsun, ili çok (<i>wilāya</i>) olursa olsun, dokuz tuğdan (<i>manzila</i>) fazla olmaz. Çünkü dokuz onlar için uğurlu bir sayıdır. Hakanın dokuz tuğu turuncu renkte ipekten ve kumaştan yapılır. Bunu da uğur sayarlar [rengi dahi; bkz 53 āl]. 0
TUVΓ: tūy “Su bendi (<i>sikr</i>).” :: SUW·QA’ TUVΓ: ’UR· tuwqa tūy ur “Su bendi inşa et.” Bir şeyin “kapağı, tıpası (<i>sidād</i>)”. 0 TUVΓ tūy Buradan gelerek :: TUNK·LK TUVΓIY tūnğlūk tūyi “Duman tüten yerin kapağı ve başka bir yerin,” denir. 0
TIYΓ ’AT· tīy at “Kırmızı ile doru renk arasında bir at (<i>bayn al-aşqar wa-l-kumayt</i>).” tīy
:: JA’Γ JUVΓ QUB·TIY çāy çōy qopti “Gürültü koptu, çar çur oldu (<i>yalaba, jalab</i>).” çōy Onlar: “Gürültü koptu.” anlamında JUVΓIY QUB·DIY çōyi qopdi derler.
JUVΓ çūy - <i>šamma</i> ile- “Eşya konan bohça, paket (<i>‘ayba</i>).” çūy

[III. 92/128]

499

JUVΓ çōy “Güneşin “saçakları, yalını (<i>şaqr, luhāb</i>) ¹ ” Buradan gelerek :: KUVN JUVΓIY kūn çōyi “Güneşin saçakları ¹ .” denir. 0 JUVΓ çōy “Ateşin alevi köz (<i>jamr</i>)” olduktan sonra közün üstünde uçuşan yalını (<i>jamr</i>).” 0 çōy
JYΓ çīy “Göçebelerin sele sazından (<i>qaysūm</i>) yapıp çadır örtüsü (<i>satra</i>) olarak kullandıkları bir perde (<i>qirām</i>).” Bu kamıştan daha ince daha yumuşaktır [506 yēz]. 0 çīy
JIYΓ çīy “Arap arşınının üçte ikisi kadar olan “Türk arşınının (<i>đira ‘turki</i>)” adı. Göçebeler bunla bez ölçerler.
SIYΓ - sīy Benzetme edatıdır. Arzu edileni ve söyleneni kendisine benzetilmek için adların sonuna eklenir. Örnek :: QULSIF ’AR· qulsiy ār “Köleye benzeyen adam (<i>yašbiḥu xuluq</i>).” 0 :: BUV QARY ’UL ’UTLA’N·SIF bu qari ol oylānsiy “Bu ihtiyarın huyu çocuk gibidir.” Sözcük kökü <i>īmāla</i> ya da <i>rikka</i> ’lı ise <i>ḡayn, kāf</i> olur. Buradan gelerek :: BUV ’AR· ’UL BAK·SIK bu ār ol begsig “Bu adamın huyu Beyin huyuna benziyor.” denir. :: BUV ’UTUL ’UL ’AR·SIK bu oyl ol ārsig “Bu çocuğun huyu adamlara benzer.” 0 - sīy G
QUVΓ· qōy “Göze ya da yemeğe düşen çöp (<i>qadā</i>).” 0 qōy
:: QA’Z QA’Γ QUVΓ ’ĀTIY qāz qāy qōy etti “Kaz böyle bir ses çıkartarak bağırdı.” 0
QIYΓ qīy “Toprağı kabartmak için kullanılan gübre (<i>zibl</i>).” qīy

499 ¹. EY. *lu‘āb*.². EY. *wa-nḥaraqa*.

F

TVF: [dikkat] tūf (?) Yün ipliklerinden elle örülen kuşak (<i>minṭaqa</i>).	tūf ?
SUVW: sūw “Su (<i>mā</i>).” Atasözü: SUVW BİYRMA’S: KA’ SUVT: BIYR· sūw bērmāskā sūt bēr 0 “Sana su vermeyene sen süt ver.” Bunu anlamı, sana kötülük eden sen iyilik et, çünkü senin iyiliğin onu sana köle yapar.	sūw P
Elbisenin dikilirken büzülüp, yırtıldığını söylemek (<i>inzawā wa-nxaraqa² fi l-xiyāṭa</i>) için: TUVN QA’W QUVW BUL:DIY tōn qāw qōw boldi denir.	qōw

Q

BUVQ: bōq “Bayatlamaktan, kokuşmaktan ekmeğin üzerinde beliren yeşillik (<i>xuḍra</i>).” Diğer şeylerde de böyledir. 0 BUVQ bōq “Bok (<i>ḡā’iṭ</i>).” Oğuz şivesi.	bōq D
:: QA’TUVN BUVQ: YİYR·K’ TUŞDIY qāḡūn bōq yērkā tūšdi “Kavun	

[III. 94/129]

500

pat diyerek yere düştü.” Benzer şekilde, içi boş olan bir şey yere düşer ve yarılırsa da: BUVQ: ’ATİY boq etti denir. Bu ses anlatır. 0	
JUVQ ’AR· çōq ār “Kötü, alçak kişi (<i>nadl</i>).” Oğuz şivesi.	çōq
“Bir kişi bir adamı tehdit etmek için: ¹ JIYQ: ’AT: KIURA’YİN: ² çīq et körāyin “Ufak bir ses çıkarda (<i>ṣiḥ bi-ṣawt xafī</i>) göreyim.” der. Bu, kendisini inciten kişiye karşı koyamayacak kişiler için söylenir. 0	çīq
SUVQ ’AR· sūq ār “Aç gözlü (<i>ṭami</i> ’, <i>jaṣi</i>) adam.” 0 SUVQ ’AR·NKA’K: sūq ārṇāk “İşaret parmağı (<i>muhallila</i>).” Asıl anlamı “aç gözlü (<i>ḥarīṣ</i>) parmak”tır, çünkü ilk önce yemeğe bu uzanır. 0	sūq
SIYQI sīq “Birkaç (<i>qalīl</i>).” Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: ’L’RDA’ QUVY: SIYQ: sīq D ’UL olārda qōy sīq ol “Onlarda az koyun vardır.” 0	
QA’Z QA’QUVQ ’ATİY qāz qāqqōq etti “Kaz kuk kuk diye ses çıkardı.” 0 qāqqōq	
“Kuru meyve (<i>falīq</i>)”: QA’QUVQ qāqqōq diye söylenir.	

K

BUVK bōk Oyunda aşğın tümseğinin yukarıya gelmesi (<i>waq’ al-ka’b ... li-ṣahr</i>). Buradan gelerek :: JIK BUVK· çik bōk denir. 0	bōk

500 ¹. *yuqālu li-r-rajul iḡā xawwafa*, belki *xuwwifa* okunabilir ve “korktuğunda bir adama söyler...” Krş. 80 **abāçi**.

². İlk I (siyah) sonradan çizildi (kahverengi)..

500 ³. Sonradan çizginin üzerine yazıldı (siyah).

⁴. Bu kalıbın sözcükleri için bkz ED, 708f. Eğer K başlığının yinelenmesi hiçbir şeyi göstermiyorsa, onu söylemek zordur. Şu sözcüklerin bazıları belki **kōg** ve **kōk** (501 **küg** “çöp” ve **kōk** “gök” altındaki *xuḍra* not edilmeli) okunabilirdi.

BVK ³ bōg “Bir çeşit örümcek (<i>tuṭṭāt</i>).” İki varyasyondan biri [krş. 505 bōy]. 0 bōg D
KUVK ⁴ kūg –ince <i>kāf</i> ile- “Şiirin ölçüsü (<i>‘arūd aš-ši ‘r</i>).” 0 :: BUV YIYR· N’ kūg
KUVK ’UZ’ ’UL bu yīr nā kūg üzä ol “Bir şiirin ölçüsü (<i>‘arūd</i>), vezni ne üzerinedir?” 0
KUVK kūg “Şarkıda söylemede tonlama (<i>laḥm</i>).” Buradan gelerek :: ’AR·
KUVK·LAN·DIY ār kūglāndi “Adam sesini alçalta yükselte şarkı söyledi (<i>ḡannā ... bi-laḥm lahu</i>).” 0
KUVK kūg “Bir şehir halkı arasında ortaya çıkarak bir senede halk arasına yayılan “gülmece (<i>uḡḡūka</i>).” Buradan gelerek :: BUV YIL BV KUVK
KAL·DIY bu yıl bu kūg kaldi “Bu yıl bu gülmece ortaya çıktı.”

K

KUVK YILQIY kūg yılqi “Yaylaya başıboş salıniveren hayvan (<i>masrūḡa</i>).”	Manzume:

KUVK·LAR QAMĠ TUZIUL·DY ²	kūglār qamuḡ tüzüldi	V
AWRIQ· ’İDİŞ TIZILDY	iwriḡ iḡiṣ tizildi	
SANSIZ ’UZUM· ’UZAL·DIY	sansiz özüm özäldi	
KAL·KIL ’AMUL· ’UYNALIM	kälgil amul oynalım	

“Şarkılar ve tonlamalar düzenlendi, ibrikler dizildi; gönlüm seni istiyor; hemen gel de yüreğim dinlenerek oynayalım.” 0

KUVK kūg
[III. 96/132]
501

Koç ya da vahşi hayvanların yağmurlu mevsimde “aşması (<i>sifād</i>).” Buradan gelerek :: QUVY· KUYKIY BOL·DIY qōy kūgi boldi “Mevsim koyunlar (ya da başkaları için) için sığağa döndü (<i>waqt sifād</i>).” denir. 0
KVK kūg “Aynaların yüzeylerinde ortaya çıkan “pas (<i>ṭab‘</i>)” Buradan gelerek :: KUVZ·NKUVKA’ KUVK· TUŞ·DIY kōzḡūkā kūg tüşdi “Aynanın yüzeyinde yeşillik (<i>xuḡra</i>) ve pas ortaya çıktı.” denir. 0 KUVK kūg Kadınların, veya başkalarının yüzlerinde görülen “çiller (<i>kalafa</i>).”
KUVK kōk – sert <i>kāf</i> ile- “Gök (<i>sama</i>).” Atasözü [=309 suḡur ·; 634 sūd ·]: KUVKA’ kōk SUDSA’ YUVZK’ TUŞUVR· kōkkā suḡsa yūzkā tüşūr “Göge tükürürsen tükürük yüzüne düşer.” Bu söz başkasına kötülük yaparken kötülük kendisine dönen kimseler için söylenir. 0 KUVK TUVN kōk tōn “Koyu griy (<i>akhab</i>) elbise.” Göğün renginde olan her şeye de: KAN·D KUVKIY kānd kōki denir. “Şehrin dört yanında bulunan (<i>sawād</i>)” ağaçlarla kaplı alanları (<i>xuḡra</i>). 0
KYKYUVQ kōkyūq Saygıdeğer köylülerle Türkmenlerin büyüklerine verilen ad. N

L

BIYL bēl “Bel (<i>xāšira</i>).” Buradan gelerek :: ’ANY BIYLİNDA’ TUT· ani bēlinda tut bēl “Onu belinden tut.” denir. :: ’UL ’ANKAR ’ANJA’ ’AŞ BYR·DIY QI UL·DIY ¹ ol anar ança aş bērdi bēl toldi “Boş midesi (<i>xawāšir</i>) doluncaya kadar ona yemek verdi.” Bir kişiye istediğinden fazla yemek veren için: BIYL QIL·DIY ¹ bēl qildi denir. Çigil şivesi. D
TUVL ’URA’TUT· tūl urāyut “Dul (<i>armala</i>).” Atasözü: YAWLA’Q· TIYLΓ· tūl BIYKDĀ’ KRUV YAL·NIKUVS· TUVL· YIYK· yawlāq tūlliḡ bēgdā kerü yalḡus tūl yēg 0 “Karının dul olması, kendine söven, kötü davranan bir kocası bulunmasından (her ona zarar veren) daha iyidir.” 0 P
TUVL tōl – <i>imāla</i> ile- “Yavrulama mevsimi (<i>waqt an-nitāḡ</i>).” Oğuz şivesi. “Yavruya (<i>natāḡ</i>)” da: TUVL· tōl denir. 0 tōl D
TIYL· tīl “Dil (<i>lisān</i>).” Atasözü [= 66 ārdām , 169 tīl]: ’AR·DAM· BAŞIY TIYL· tīl ārdām baši tīl 0 “Faziletin başı dildir.” Bu şu söz gibidir: <i>al-mar’ maxbuww taḡta lisānihi</i> (“Adam dilinin altından bir şey saklıyor”). 0 TIYL· tīl “Şive (<i>luḡa</i>).” Buradan gelerek :: ’UY·TUR TIYLIY uygur tili “Uygur şivesi.” denir; XITA’Y· TILY xitāy tili “Şin şivesi.” TIYL· tīl “Konuşma ve söz (<i>kalām</i>).” Buradan gelerek :: ’UL BAKKA’ TIYL· TAKURDIY ol begkā tīl tāgürdi “O beye dil uzattı (<i>aşāba ... bi-kalām fīhi sabb</i>).” denir. 0 P

[III. 97/134]

501

TIYL· tīl “Casus (<i>jāsūs</i>).” Buradan gelerek :: YAFIYDAN· TIYL TUTIY yayīdan tīl tutti “O bir düşman casusu (‘ <i>ayn</i>) yakaladı.”
JIYLU çīl “Çirkinlik (<i>qabḡ</i>).” Oğuz şivesi. 0 JIYL çīl “Vücuttaki kalan dayak izi (<i>aḡar ḡarb</i>).” 0 çīl
SUWL· sōl Ette veya ağaçta olan “yaşlık (<i>ruḡḡba</i>)” Buradan gelerek :: SUVL· LUK sōl ’AT· sōllūḡ āt “İyice pişmemiş olan, kendisini kan izleri kalmış et.” Atasözü [=179 sōḡūt]: SUKUT SUVLINKA’ QADINK QA’ SINK’ sōḡūt sōliḡa qadīḡ qāsiḡa “Sōḡūt ağacını yaşlık, kayın ağacına ise katılık (<i>jalīza</i>) daha uygundur.” P
SUVL· ’AİLK sōl ālig “Sol (<i>yusrā</i>) el.” 0 sōl
SIYL· KIŞY sīl kiši “Yemeklerden tiksinen kişi (<i>qatīm</i> [tanımlanmış].” Buradan gelerek :: SIYL ’AT· sīl at “Yemi az yiyen at (<i>qalīl al-i-tīlāḡ</i>).” denir. sīl
QUVL· qōl “Kol (‘ <i>aḡud</i>).” 0 QUVL· qōl “Dağın tepesinden aşağı doğru inen ve derenin ortasında yüksekçe olan yerin” adı. :: ’UVB· RIY QUVRIY ¹ ōri qōli “Derenin kolu (‘ <i>aḡud</i>).” 0 QUVL qōl “Kılıcın ya da bıçağın üzerinde bulunan yol biçimindeki oyma (<i>ṣaḡḡba</i>).” Çoğu kez altınla işlenir. :: QILJ QUVLIY qiliḡ qōli “Kılıç kolu (‘ <i>aḡud</i>).” qōl
KUVL· kōl “Havuz (<i>ḡawḡ</i>).” 0 KVL· kōl “Birikmiş su, göl (<i>ḡadīr</i>).” 0 kōl ’SIK KUVL· isig kōl Barsyān’da bir gölün (<i>buḡayra</i>) adı. Uzunluğu 30, eni 10 fersahtır. N

501 ¹. Q’nun T’den düzeltildiği görülür.502 ¹. Aslında ’UVRIY QUVRIY (dikkat), sonradan UVB·RIY QUVLIY’a değişti (kahverengi mürekkeple) (B· ilk sözcükte eklendi; R çizildi ve LI ikinci sözcükte eklendi.

0	KURNK körünj Kaşyar dağlarında YYZ tēz (?) ² de bir gölün adı. Çevresi 30 fersahtır. 0	SIDINK KUVL: siđinj kōl , QUJNKĀ'R: BA'ŠIY qoçnār bāši yakınlarında bir gölün adı. 0	YULDUZ KUVL: yulduz kōl Kuça, Kinüt ³ ve Uygur arasında bir gölün adı. 0	'AĀ'Y: KUVL: āy kōl Uç yakınlarında bir yerin adı. 0	TARINK KUVL tāriñ kōl , 'IKY 'UKUVZ ekki ögüz sınırında bir gölün adı. Bu göllerin her biri 30–40 fersah arasındır. Türk illerinde bunlar gibi pek çok göl vardır, ama ben İslam diyarında olan göllerin büyüklerinden (<i>ummahātihā</i>) bahsettim.
KUVL: kōl “Denizin kendisi (<i>al-baḥr nafsuhu</i>).”					

[III. 99/136]

503

“Buradan gelerek “deniz köpüğüne (<i>zabab al-baḥr</i>)”: KUVL: KUBUKIY kōl köpüki denir ve TANKIZ KUBUKIY * tāñiz köpüki denmez.	
TIYM: tīm “Şarapla dolu tulum (<i>ziqq</i>).” TA IYM:JIY tīmçi “Şarapçı, meyhaneci (<i>xammār</i>).” Birtakım kişiler şarap satana (<i>tājir al-xamr</i>) da: TIYM: tīm derler, ama ilki daha doğrudur, çünkü <i>jīm yā</i> meslek yapan bir ektir. 0	tīm
SYM SM'R'Q sīm simrāq Bir çeşit yemek. Baş pişirildikten sonra ufak ufak doğranıp güvece konur, Baharat karıştırılır ve üzerine hafif hafif yoğurt dökülür, olması için bir müddet bekletilir, sonra da yenir. Çigil şivesi. 0	sīm D
QUWM: qōm “Devenin havudu (<i>qatab</i>).” Bu, devenin çulu alınarak içine saman doldurulur, devenin hörgücü kadar yükseltilir, sonra devenin üzerine konur. Ona: TAWY QUWMIY tewe qōmi denir.0	qōm
QUWM: qōm “Dalga (<i>mawj al-mā</i>).”	Manzume:

KULUM QUVMİY QUB·SA' QALY TA'MİF 'ITA'R
KUR·SA' 'ANY BİLKA' KIŞY SUVZK' BUTA'R

V

kölüm qōmi qopsa qali tāmiy itār
körsä ani bilgä kişi sözkä bütār

“Gönlüm dalgalansa (*māja*), köşkümün duvarına çarparak (sanki onu yerinden oynatır) ve iter. Akli başında biri bunu görürse sözümün doğruluğuna inanır.” 0

NUVM: nōm “Din (<i>milla, šarī'a</i>).” Buradan gelerek :: TANKRIY NUVMİY tāñri nōmi “Tanrının dini (<i>šarī'a, dīn</i>).” denir. Bütün dinler (<i>milal</i>) de: NUVM: nōm diye çağrılır. Şin dilinde bir sözcük.	nōm D

N

TUVN: tōn “Elbise (<i>tawb</i>).” 0	tōn
TUVN tūn “Dinlenme (<i>ḥumānīna</i>).” Buradan gelerek :: KUNKUL: TUVN BUL:DIY kōñül tūn “Gönül dinlendi (<i>iḥma'anna</i>).” denir. 0	tūn

². *ism buḥayra byyz*- son sözcüğün üstü çizilmedi, burada Arapça edat **bi-** artı 469 **tēz** N olarak yorumlandı.

³. EY. KYKT.

TUVN 'UTUL tūn oγul “İlk çocuk (<i>bikr al-mar'a</i>).” Bir kadının doğurduğu ilk çocuk, ister erkek, isterse kız olsun. Kız çocuğa: “kadının ilk doğurduğu kız çocuk (<i>awwal</i>)” anlamında TUVN: QIYZ: tūn qīz diye çağrılır. Bir kadının ilk kocasına: TUVN: BAK tūn beg denir.	
TIYN: KIŞİY tīn kişi “Bir işle iştigal etmeyen (<i>muġimm</i>) başıboş kimse (<i>lā yata‘annā bi-şuyġ</i>).” Bir müddet rahat kalıp, tembelleşen hayvanlar (<i>istarāḥa, aġamma</i>) için de böyle denir. 0	tīn
TIYN: tīn “Yular (<i>‘inān</i>).” 0	
JIYN: SUVZ: çin söz “Doğru (<i>şidq</i>) sözler.” 0 JIYN: KIŞY çin kişi “Doğru, güvenilir kişi (<i>amīn şādiq</i>).” 0	çin
XUVN 'IYŞ: xūn iş “Kaba, faydasız olan iş (<i>lā rifq fīhi</i>).” Buradan gelerek :: XUVN: XARA' 'IŞ·LAMA' xūn xara işlāmā	xūn

[III. 101/138]

504

“Faydasız iş işleme (<i>lā ta‘mal ‘amalan fīhi xurq</i>).” 0	
“Yumuşak huylu, esnek kişiye (<i>layyin al-jānib, sālīm al-qalb</i>): SUVN: KIŞİY sūn (?) kişi denir. 0	sūn ?
SUVN: 'ALTUVN: sūn altun “Som (<i>suftaja</i>) altın.” Bu bir parmakla bir arşın uzunlukta olabilir. 0	
SIYN sīn “Boy pos, uzunluk (<i>qadd, qāma</i>).” :: BUVDLUḡ SIYNLIḡ KIŞY bōdluy sīnliḡ kişi “Uzun boylu adam (<i>ṭawīl al-qāma</i>).” Buradan gelerek :: “Mezar” sözcüğü: SIYN: sīn diye söylenir, çünkü mezar insanın boyunca olur. 0 SIYN sīn “Mezar.” QA'TUVN SIYNIY qātūn sīni Taḡut ve Şīn arasında bir şehir. 0	sīn
SIYN sēn “Sen (<i>anta</i>).” Kānçāk şivesi. Türkler: SAN: sān derler. Bu yüzden Kānçāklerin konuşması bozuktur (<i>taraḍḍala</i>), çünkü onlar her zaman kesreyi tercih ederler. Çigil, Yayma, Tuxsi yukarı Şīn'e kadar olan bölgedekiler <i>ḍamma</i> 'yı tercih ederler. Oγuz, Qifçāq, Suvārīn, Rūm'a kadar olanlar <i>fatḥa</i> 'yı tercih ederler. Bu yüzden Türkler deveye <i>tā</i> 'yı kesreyle söyleyerek: TAIWAY ¹ tewe derler; ve Oγuzlarla yukarıda bahsettiklerim <i>tā</i> 'yı <i>naşb</i> 'lı söyleyerek: TAVA' tāvā derler. Türkler: “Ben gittim” – <i>dāl</i> 'ı <i>kasr</i> ile söyleyerek- BAR·DIM bardim derler. Oγuzlar <i>dāl</i> harfini <i>naşb</i> 'lı söyleyerek: BAR·DAM: bardam derler. Arγular geçmiş zamanlı eylemlerde <i>dāl</i> harfini <i>raf</i> 'li söyleyerek ve kuraldan ayrı düşerek: BAR·DUM bardum ve: KALDUM: käldüm derler. Bu halklar arasındaki ayrım bu şekildedir. 0	sēn D
ŞYN: šin “Taht (<i>sarīr</i>).” Çigil şivesi. 0	šin D
QUVN: qōn “Koyun (<i>šāt</i>).” Arγu şivesi. <i>Nūn, yā</i> 'dan değişmiştir [yani qōy]. Yukarıda da söylediğim gibi kural böyledir [26]. 0	qōn D
QIYN: qīn Bıçak ya da kılıç “kını (<i>jaḡn</i>)”	qīn
KUVN: kōn “Deri (<i>jild</i>),” özellikle atın derisi; :: 'AT· KUVNIY at kōni . O bir kişinin derisi için de kullanılabilir; :: 'NIK KUVNY QURIYDIY anig kōni qurīdi “Atın derisi kurudu” – anlamı at öldü- anlamı genişleterek “deve derisi,” anlamında TAWY KUVNIY	kōn

504 ¹. İlk A (siyah) sonradan çizildi (kahverengi).

tewe kōni diyebilirsiniz. Bu sözcük deri sepiilenmesinden önce söylenir; söylendikten sonra: QUIFUVŞ: **qoyūš** denir.

[III. 102/140]

505

M

MUVN mūn “Hastalık, hata (<i>dā</i> , ‘ <i>ayb</i>).” :: MUVN: [dikkat] KIŞIY mūnsüz kişi mūn “Yüreği hastalıklı, bozuk adam (<i>salīm al-qalb</i>).” Atasözü: YALINQUV ’UFLIY P MUVN: SUZ BULMA’S: yalıuq oyli mūnsüz bolmās 0 “İnsanoğlu hastalık ve hatadan uzak olmaz.”

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler (*maḥwī*)

B

BUVY: bōy “Yenilen bir ottur (<i>al-ḥulba allatī tu’kalu</i>).” Oğuz şivesi. 0 bōy D
BUVY bōy “Örümcek cinsinden bir böcek (<i>taḥṭāt</i>). BUVK bōg [500] sözcünün bir versiyonu – sonraki daha doğrudur. bōy D
BUVY: bōy “Akraba, kabile, klan (<i>rahṭ, qalība</i> , ‘ <i>ašīra</i>).” Oğuz şivesi. Birbirini tanımayan iki adam karşılaştıkları zaman selamlaşırsa: BUVY KM bōy kim “Sen hangi boydansın, senin soyun hangisi, halkın ne (<i>rahṭ, ‘ašīra, qawim</i>)?” der. O, cevaplar: SAL·TUR: salıur Benim akrabam (<i>rahṭ</i>) Salıur boyudur (<i>qabīla</i>),” der ve de benin kitabın başında bahsettiğim [40-1 Oğuz] boy adalarından (<i>buṭūn</i>) birini söyler. Onlar kabilelerin atalarının özel adlarıdır. Bundan sonra konuşmaya başlarlar veya ayrılırlar; böylelik her biri diğerinin kabilesini (<i>ḥizb</i>) tanımış olur. 0 bōy D
TUVY: tōy “Askeri karargâh (<i>mu’askar</i>).” Buradan gelerek :: XA’N: TUVY: xān tōy D tōy “Hakanın karargahı.” denir. Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler. 0
TUVY: ’UTY tōy oti İlaç yapımında kullanılan şifalı bir bitki.
TUVY: tōy “Çanak yapılan çamur (<i>tīn al-xazaf</i>).” Buradan gelerek “çömleğe (<i>qidr al-xazaf</i>)” de: TUVY: ’AŞIJ: tōy eşiç denir. 0
TUVY: tōy “Toy kuşu (<i>ḥubārā</i>).” Bu Çigil dilindeki sözcüğün <i>dāl</i> ’lı versiyonudur: TUVY: tōd [495] kurala göre <i>dāl yā</i> ’ya değişir. 0 D
QUVY: qōy “Koyun (<i>yanam</i>).” 0 QUVY: YIL qōy yili Türklerin on iki yılından birinin adı. 0 qōy
QUVY: qōy “Elbisenin koynu (<i>ḥajr al-qabā</i>).” Buradan gelerek :: ’LIK QUVY·QA’ SUQ ālig qōyqa suq “Elini elbisenin içine sok.” denir. 0
QUVY: qūy “Vadinin tabanı (<i>qarār al-wādī</i>).” qūy

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

YA'B· YUVB· yāp yōp “Hile, al (<i>makr, xadī'a</i>).” Onlar: YUVB· yōp sözcüğünü tek başına kullanmazlar, çift olarak kullanılır. Buna karşılık Oğuzlar: 'UL 'ANIY YUVB·LA'DIY ol ani yōplādi “O, onu aldattı (<i>xada'a</i>).” anlamında derler.	yōp D

T

YUVT yūt “Kışın soğuktan hayvanları öldüren felaket (<i>jalḥā</i>).”	yūt

R

YA'R· yār “Yar, suların açtığı oyuk (<i>jarf</i>).” 0	yār
YIYR· yēr “Yer, toprak veya çevre (<i>arḍ</i>).” 0	YIYR· yēr yēr

[III. 104/142]

506

Kumaşın veya <i>mayāfirī</i> 'nin bir yüzü - Kendisinden diğer renklere göre bir rengin çok olduğu (<i>matbū'</i>) “eriş (<i>sadā</i>)”, “argaç (<i>aktar</i>)” gibi bir şey.” :: YAŞIL YIYR·LİK BAR·JIN yaşil yērlig barçin “Yeşil yüzlü ipek kumaş (<i>aḡlab</i>)” – bu kumaşta yeşillik fazla, diğer renkler az bulunur demektir.	
YIYR· yīr “Aşk şiiri, şarkı. (<i>ḡazal, ḡinā</i>)” ¹	yīr

Z

YUVZ· yūz “Yüz (<i>wajh</i>).” Atasözü [267 kör ·]: YUVZK' KUVR·MA' 'AR·DAM TILA' yūzkā kōrmā ārdām tilā “(Yüzün güzelliğine, çirkinliğine) bakma, (kişide) fazilet ara.” Bu söz 'İşām'ın sözü gibidir: <i>innamā l-mar' bi-aḡḡarayhi bi-qalbihi walisānihi</i> (Bir kişi en küçük iki uzvunda, kalp ve dilindedir”). 0	yūz P
YIYZ· yēz “Sele sazı, çığ otu (<i>qayṣūm</i>).” Kamıştan daha ince ve yumuşaktır ve göçebeler tarafından çadır örtüsü olarak kullanılır [krş. 499 çiy].	yēz

Ş

:: YA'Ş YUVŞ yāš yōš “Sebzeler, yeşillikler (<i>baql, xuḍur</i>).” 0	yōš
YIYŞ yīš “İniş alanı (<i>habūṭ</i>).” Buradan gelerek :: 'ĀR·T· YIYŞ ārt yīš “İniş yokuş (<i>ṣa'ūd wa-habṭa</i>).” denir.	yīš

Γ

YUVΓ· yōγ “Ölü gömüldükten sonra üç ya da yedi güne kadar süreyle verilen yemeğin (<i>ṭa'ām</i>)” adı.	yōγ

Q

506 ¹. *ḡazāl, ḡinā* ya sonradan değişti (kahverengi mürekkeple).

:: YA'Q: YUVQ yāq yūq “Kâsedeki yemek artığı (<i>sulāta al-qaṣ'a</i>).” Buradan gelerek :: “kap bulaşığı” için 'AYA'Q YAQIY ayāq yuqi derler. “Uzak akrabalara (<i>al-abā'id min al-aqārib</i>)” da: YA'Q YUVQ QADA'Š: yāq yūq qadāš denir.	yūq
YUVQ yōq “Yok (<i>laysa</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: 'UL MUN'DA' YUVQ: ol munda yōq “O burada değil.” denir.	yōq

K

YUVK: yūg “Kuşun tüyü (<i>rīš</i>).” 0	yūg
YIYK: yīk “Gemin damağa gelen parçası (<i>fa's² al-lijām</i>).” Buradan gelerek :: YKA'VN: YIYKIY yügün yīki denir. 0	yīk
YIYK yēg “Daha iyi (<i>xayr</i>).” manasında bir sözcük. Bu sözcük üstünlüğü bildirir. Buradan gelerek :: BUV 'AT: 'ANDA' YIYK bu at anda yēg “Bu at şunda daha iyi.” denir.	yēg
YIYK 'AT: yīg āt “Çiğ (<i>nī</i>) et.” Bir başka çiğ şeye de: YIYK: yīg denir. 0	yīg
YIYK: yīk –sert <i>kāf</i> la- “İğ, mil (<i>miḡzal</i>).” Bu <i>elif</i> le yazılan 'IYK: īk sözcüğünün bir varyantıdır. Bu Arapça'daki <i>alma'ī</i> veya <i>yalma'ī</i> (“büyücü”), alanda veya yalanda (“bahaneci”) sözcükleri gibidir.	yīk D

[III. 106/144]

507

L

YUVL: yōl “Yol (<i>tarīq</i>).” 0 “Sefere (<i>safar</i>)” de: YUVL yōl denir. Buradan gelerek :: 'ANKAR: YUVL JIQ-TIY aṅar yōl çıqtı “Sana yol göründü” denir – bu söz aniden yolculuk görünürse (<i>'alā yirra</i>) söylenir. 0	yōl
YUVL yūl “Su pınarı (<i>'ayn al-mā</i>).” 0	yūl
YIYL: yēl “Rüzgâr (<i>nasim</i>).” 0 YIYL yēl “Cin (<i>jinn</i>).” Buradan gelerek :: 'AR: YAL:PIN:DIY ār yelpindi “Adamı cin çarptı (<i>asaba r-rajul sa'fa min al-jinn</i>).” denir.	yēl

M

YIYM: yēm “Yiyecek (<i>ta'ām</i>).” Buradan gelerek :: YIYM KALDUR: yēm kâldür “Yemek getir.” denir.	yēm
YUVN: QUŠ: yūn quš “Tavus kuşu (<i>tāwūs</i>).”	yūn ?
YUVN 'ARIQ yūn ariq Balāsāyūn yakınlarında bir yaylanın adı.	N
YA IYN: yēn “İnsan vücudu (<i>badan al-insān</i>).” 0	yēn

Bölüm: *Vāv*'lı sözcüklerden (*min dawāt al-vāv*) başı ve ortası harekeli
fa'al kalıbı

B

². EY. *fāš*.

TA'B· tāp “Vücutta ya da derideki yaralanma ve darp izi (<i>nadab</i>).” :: 'UL 'ANY TA'B· TUVB· 'UR·DIY ol ani tāp tūp urdi “O, onu her yanına hızlı hızlı vurdu (<i>sarīān min kullawb</i>).” 0	tāp
SA'B· sāp Kılıç ya da bıçak “sapı (<i>niṣāb</i>).” 0 Atasözü: 'UTLA'N 'IYŞIY 'IYŞ BULMA'S· 'UTLA'Q MUNK·ZIY SA'B· BUL·MA'S· oylān īši īš bolmās oylāq mūnzi sāp bolmās 0 “Çocukların işi iş olmaz (dikkate alınmaz); oğlağın boynuzu (iyi bir) sap olamaz.” 0	sāp P
SA'B· sāp “Bir söze verilecek cevapta “sıra (<i>nawba</i>)”; değirmende tahıl öğütmek veya toprak sulamakta sıra için de böyle denir. Buradan gelerek :: 'UL SUVZ·K'LY [dikkat] SA'B· BIYR·MA'S· ol sözkā¹ sāp bērmās 0 “O hiç kimsenin konuşmasına izin vermez (<i>lā yuḏliq n-nawba li-l-kalām</i>).” Tahıl öğütmekte ya da başka şeyler de onlar: SANIK· SA'B· KAL·DIY sānig sāp kāldi “Senin sıran geldi.” demektir.	
:: 'UL 'ANİY ŞA'B ŞA'B· BUYUN·LADIY ol ani sāp sāp boyunladi “Onun şap şap boynuna vurdu.” :: 'UL QA'ḤUNUḤ· ŞA'B ŞA'B YIYDIY ol qāyūnuḡ sāp sāp yēdi “O kavunu şapur şapur yedi (<i>bi-ṣīb wa-tamaṭṭuq</i>).” Sulu bir şeyi yenirken de aynısı söylenir. Şeftali gibi, vb. Bu sözcük Arapça'ya da uygundur, çünkü <i>ṣīb</i> dudağın çıkardığı sestir (<i>maṣāfir</i> [“devenin dudakları”]). 0	
QA'B· qāp “Tulum (<i>ziqq</i>).” QA'B· qāp “Zarf.”	qāp

[III. 107/146]

508

“Herhangi bir kaba (<i>wi'ā</i>)” da: QA'B· qāp denir. Bu Arapça'daki <i>al-fars</i> sözcüğüne benzer: aslı “boyun vurmak”tır; sonra öldürmek için kullanılmaya başlanmıştır: <i>fars</i> 0	
QA'B· qāp “Rahmin içinde ceninin içinde bulunduğu zar (<i>ḡirs</i>) ¹ .” Eğer çocuk bununla doğarsa, çocuk uğurlu (<i>mubārak</i>) sayılır; böyle doğan çocuğa: QA'B·LIF 'UFUL· qāpliḡ oḡul denir. 0 QA'B· qāp İstiare yoluyla “akraba (<i>qarīb</i>)”. :: 'UL MANIK BIRLA' 'UYA' QA'B· 'UL ol mānig birlā uya qāp ol [“o benimle aynı karından doğmuş gibi hısımdır”] – bunun anlamı ikisinin de aynı karından doğduğudur.	

T

JA'T· çāt “Kuyu (<i>bi'r</i>).” Oḡuz şivesi.	çāt D
QA'B· qāt “Dikenli ağacın meyvesi (<i>ḡaml al-'iḏāḡ ajma'</i>).” :: 'FLFV [dikkat] Q'TY awilqu qāti <i>qarm</i> ağacının meyvesi.” :: SİNJF'N QA'TIY sincḡān qati “Mugaylan dikeninin meyvesi.” Önce sıkılarak yoğurda katılır, sonra renk vermek için Tutmaç'a katılır. 0 Yemāk, Qifçāq, Qāy, Tatār ve Çömüller arasında herhangi bir ağacın meyvesine de: QA'T qāt denir.	qāt D

J

SA'J· sāç “Tava (<i>miqlāt</i>).”	sāç

507 ¹. Buradan gelerek Tercüme III, 145N. ED, 782 **sözlāgāli** şeklinde düşünür.

508 ¹. EY. 'rs.

D

Q'D qād “İnsanları öldüren bora (<i>damaq</i>).” :: QA'D BUL·DIY qād boldi “Tip oldu.” ² Bu ancak yaz ve kış dağlarda, kışın ovalarda olur. Manzume [= 378 kökräş]:	qād

KAL·DIY 'ASIN 'AS·NAYUV	käldi äsin äsnäyü	V
QA'D·QA' TUKAL 'S·NAYUV	qadqa tükäl ösnäyü	
KIRDIY BUDUN QAS·NAYUV	kirdi boğun qasnayu	
QAR' BULIT KUK·RŠUVR:	qara bulit kökräšür	

“Rüzgâr eserek geldi; o (soğuğuna bakılarak) tipi (*damaq*) gibiydi; insanlar o [geldiğinde] titriyordu; kara bulut kükreşir.”

R

BA'R: bār Bir şeyin bir yerde olduğunu (<i>wujūd</i>) gösteren sözcüktür (<i>kawnihi ḥāḍiran fī muḥallihī</i>). Buradan gelerek :: SAN·DA' YARMA'Q BA'R·MUV sändä yarmāq bārmu “Sen de para var mı (<i>ma'aka</i>)?” denir. Cevabı: “Evet, bende para var.” Anlamında: BA'R: bār ’dır. Onun karşıtı Arapça laysa (“yok”), Türk dillerinde: YUVQ: yōq ’tur. 0	bār
BA'R: YIKDA' bār yigdä “Büyük iğde ağacı (<i>yubayrā' kibar</i>).”	
TA'R: tār Bir şeyin “darı (<i>ḍayyiq</i>),” :: TA'R: 'AW: tār äw “Dar ev.” Diğer şeyler için de böyledir.	tār
TA'R: tār “Kelek (<i>ramt, yimd</i>).” Tulumların başlarına bağlanarak şişirilir, sonra birbirine bağlanır.	D

[III. 109/148]

509

Suyun üzerinde dam (<i>saḥ</i>) gibi bir şey yapılır. İnsanlar onun üzerine oturarak suyu geçerler. Bu kamış ya da ağaç dallarından dahi yapılır. ¹ Yabāqu ve Tatār şiveleri. 0	
TA'R: tār “Yağ tortusu (<i>tufāla as-samm</i>).” Bu, yağ eritilip süzmesi alındıktan sonra kabın dibine çöken süt pıhtıları.	
TA'R: tār “Çalışana verilen ücret (<i>ujra al-ajr</i>).” Irgata ² : TAR·JIY tārçi denir. 0	tār
TAR·JIY [dikkat] tār “Ter (<i>'araq</i>).” 0	
“Çocuklara (<i>darādiq³, affāl</i>): JA'R·JAR·MAQ çar çarmaq denir. 0	çar
QA'R: qār “Kar (<i>talj</i>).”	qār

Z

509 ². *hayāju, hāja* okunur.
¹. EY. *ayḍān, ayşān* okunur.
². EY. *asr, ajr* okunur.
³. EY. *burādiq*.

BA'Z: bāz “Yabancı, garip (<i>ajnabī, ȳarīb</i>).” Buradan gelerek :: YA'T· BA'Z ⁴ YADİL·DİY yāt bāz yağildi “Yabancı dağıldı, ayrıldı (<i>ajānib</i>).” denir. 0	bāz
TA'Z: tāz “Kel (<i>aqra'</i>).” 0 TA'Z: 'AT· tāz at “Alacalı (<i>abras</i>) at.” 0 TA'Z: QUYY· tāz qōy “Kel (<i>ajamm</i>) koyun.” 0 TA'Z: YİYR tāz yēr “Çorak (<i>sabaxa</i>) yer.” ⁶ Atasözü: TA'Z 'AT· TAFA'R·JY BULM'S· tāz at tawārçi bolmās 0 “Alaca ⁵ at yük taşımak için uygun değildir,” çünkü onun tırnakları kötüdür. 0	tāz
QA'Z: qāz “Kaz (<i>baṭṭ</i>).” 0	qāz
QA'Z: qāz Afrāsiyāb'ın kızının adı. Kazvīn şehrini o kurmuştur. Bunu aslı: “Kaz'ın oyun alanı (<i>mul'ab</i>)” anlamında QAZ: 'UYN qāz oyni 'dir. Çünkü o orada oturur ve oynarmış. Bu sebepten Türklerin bazıları Türk ülkesi sınırını Kazvīn'den başlatırlar. Qum şehri de sınır sayılır, çünkü: Türklerde QUM· qum “toprak (<i>raml</i>)” sözcüğü Türkçedir. Afrāsiyāb'ın kızı burada avlanırmış. Bir takımı da Türk sınırının Marv aş- Şāhijān'dan başladığını ileri sürerler, çünkü onun babası: TUNK' 'AL·B: 'AR· toṇa alp ār —Afrāsiyāb- Marv şehrini inşa etti, o burayı Ṭahmūraṭ tarafından şehrin iç kalesi yapıldıktan üç yıl sonra kurmuştur. ⁷ Bir kısım Türkler de bütün Maveraünnehri Türk ülkesi olarak saymışlardır. Bu YAN·KAN·D [dikkat] baykānd 'den başlar. Buranın bir adı da: DIZ RUVTYN [dikkat] <i>diz rū'in</i> 'dir. Anlamı [Farsça'da] “Bakır kale (<i>madīna wa-qal'a min</i> <i>nuḥās</i>)”dir. Bu Buhara yakınlarında bir şehirdir. Afrāsiyāb'ın kızının kocası burada öldürülmüştür. Ateşe tapanlar her sene bir gün buraya gelirler	N

[III. 111/150]

510

Siyāvuš'ın öldürüldüğü yer çevresinde ağlar ve kurban keserler. Kurban kanını mezarın üzerine dökerler- bu bir gelenektir!	
Bu görüşün tanığı bütün Maveraünnehirden YAN·KAN·D baykānd 'den doğuya kadar tüm Türk ülkesidir. Onların adları şöyledir: Semarkand için SAMIZ KAND sāmiz kānd , 0 Şāš için TAŠ·KAND· taškānd , UVZKAND· özkānd , TUN·KAND· tunkānd - bütün bu şehir adları Türkçedir. KAN·D· kānd Türkçe'de “şehir (<i>balda</i>)” demektir. Bu şehirler Türkler tarafından inşa edilip adları konulmuştur. Bu yerlerde Farşlılar çoğalınca onlar İran şehirleri (<i>bilād al-'ajam</i>) gibi olmuşlardır.	
Bugün Türk ülkesinin sınırı Ābisgūn [Hazar denizi] denizi ile çevrili olarak Rūm ülkesinden Šīn', UVZJAND öjzānd 'den Šīn'e kadar uzanır. Uzunluğu beş bin, genişliği ise üç bin fersaktır. Hepsi sekiz bin fersah eder [dikkat]. 0	
QA'Z: SUWY qāz suwi İli nehrine akan büyük bir dere. Bu adı verilmesinin nedeni Afrāsiyāb'ın kızının bu nehir kenarında bir kale yaptırmasındandır, bu ad oradan kalmıştır.	N

S

⁴. B kahverengiyle yazılmış ikinci bir noktaya (Y'yi gösterir) sahiptir.

⁵. EY. *abras*.

⁶. Tanım şöyle okunur: *al-arḍ as-sabaxa qalīlahu*, muhtemelen *qalīlatu n-nabt* “az bir sebzeyle.” Okunur.

509 ⁷. EY. *qahndar, quhandiz* okunur.

QA'Z **qāz\qās** Bir ağacın “kabuğu (*qiraf*).” Buradan gelerek bir atasözünde şöyle denir: QADĪNK· QA'SINKA' **qāḍiḡ qāsiḡa** [bkz =179 **söğüt**, 502 **söl**]. Burada *zāy*, *sīm*'e çevrilmiştir¹, çünkü *zāy* harfi söyleyişte nasibini almış olup kendisinden sonra *sīm* harfinin gelmesiyle söyleyişte *zāy* harfine yer kalmamıştır. Nitekim Arapça'da dahi *zāy*, *sīm*'e² çevrilmiştir, “gemi”; *būzī*, *būšī*, *laziqa*, *laşiqa* (“değnek”); *buzāq*, *buşāq* (“tükürük”). sözcüklerindeki gibi

Ş

BA'Ş bāš “Baş (<i>ra's</i>).”	0	bāš
BA'Ş: bāš “Yara (<i>jirāḥa</i>).”	0	Atasözü: KUNY BARIR· KAYIK NIK P
KUVZIN·DA' 'ADIN BA'ŞIY YUVQ köni barir käyikniḡ kōzindā adin bāši yoq	0	
“Doğru giden geyiğin gözünden başka yarası yoktur”- bu söz gözün gerçekte yara olmadığını ima eder. Bu söz ağır işe atılıp da herkes tarafından kınanan		

[III. 112/152]

511

kimse için söylenir.	0	
TA'Ş taš “Taş (<i>ḥajar</i>).”		taš
TA'Ş TUVN· tāš tōn “Dışa giyilen elbise (<i>ḡahāra</i>).”	0	TA'Ş YIYR· tāš yēr
“Gurbet, yabancı ülke (<i>al-faḡā' min al-arḡ wa-l-ḡurba</i>).”	0	
SA'Ş 'AT· sāš at “Ürkek (<i>ramūḥ¹</i> , <i>naḡūr</i>) at.”	0	sāš
QA'Ş qāš “Gözün üstündeki kaş (<i>ḡāḡib al-'ayn</i>).”	0	qāš
QA'Ş qāš Siyah ya da beyaz temiz taş (<i>ḡijāra šāfiya</i>). Bunun beyazını yüzük taşına koyarlar, Bununla şimşekten, susuzluktan, yıldırım düşmesinden korunurlar.		
QA'Ş 'UKUVZ qāš öḡūz “Hotan şehrinin iki yakası boyunca akan iki nehir. Onlardan biri: 'URUNK QA'Ş 'UKUVZ ürünḡ qāš öḡūz diye çağrılır; temiz beyaz taş burada bulunur, ve nehir adını bu taştan almıştır. Diğeri: QARA' QA'Ş 'UKUVZ qara qāš öḡūz diye çağrılır; temiz siyah taş da onda bulunur. Bu iki taş dünya bu nehirlerden başka bir yerde bulunmazlar.	0	N
QA'Ş qāš Bir şeyin “kıyısı, kenarı (<i>ḡarf</i> , <i>šafīr</i>)” Buradan gelerek :: YA'R· QA'YIŞ yār qāši “yarın veya başka bir şeyin kıyısı (<i>ḡarf</i>).” denir.		

Γ

BA'Γ bāḡ “Üzüm bağı (<i>karm</i>).”	0	bāḡ

510 ¹ *qulta* sonradan *qullibat*'ta değişir; ve de bir sonraki ifadede “devam edildi”: *talat*, *taliya*'ya çevrildi.

² *šād*? için hatalı. Örnekte, *būzī*, Farsça *buzi* sözcüğünün Arapça şekli; *lasiqa* ve *busāq* sözcükleri (*sīm* ile) de metinde verilen *šād* ve *zāy*'lı şekle eklenebilir.

511 ¹ EY. *rūmū*.

BA'Γ bāy Odun veya oduna benzer şeylerin “destesi (<i>huzma</i>).” :: 'UTUNK BA'ΓIY otuḡ bāyi “Odun destesi.” 0	
TA'Γ tāy “Dağ (<i>jabal</i>).” Atasözü [=320 qawuṣ-]: TA'Γ TA'Γ·QA' QAWUṢMA'S· KİŞY KİŞYK' QAWUṢUVR· tāy tāyqa qawuṣmās, kiṣi kiṣikā qawuṣūr “Dağ dağa kavuşmaz (çünkü onlar yerlerine çivilenmiştir, adam adama kavuşur (zaman geçse de bu mümkündür).” Bu söz uzun zaman sonra sevdiğini gören kişi için söylenmiştir. 0	tāy P
DA'Γ· dāy Atlara ya da başka hayvanlara vurulan (<i>yūsamu</i>) “dağ, dağlama (<i>kayy</i>),” Farslılar bu dāy sözcüğünü Türklerden almışlardır. Bu sözcükler onlarda yer almaz, çünkü onlarda Türklerdeki gibi sürüler bulunmaz, yalnızca onların nişanlarının (<i>simāt</i>) adları bulunur. Ayrıca ben bu sözcüğü İslam sınırlarında dahi işittim. 0	dāy
DA'Γ veya DA'Γ dāy\ḏāy “Değil, yok (<i>laysa</i>).” anlamında bir sözcük. Arıy şivesi. :: dāy\ḏāy 'UL 'ANDAΓ DA'Γ 'UL ol anday dāy ol “O bunun gibi değil.” Oğuzlar bu sözü onlardan alıp değiştirdiler: DA'Γ 'UL dāy “değil (<i>laysa</i>)” anlamında TAKUL· tāgöl dediler. Oğuzlar, Arıyuların komşularıdır, dilleri	D

[III. 114/153]

512

birbirleriyle karışmıştır. 0	
SA'Γ sāy “Akıl (<i>aql</i>).” Oğuz şivesi. 0 SA'Γ sāy “Anlayış, akıllılık (<i>fiṭna, dakā</i>).” sāy D Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: SAN·DA' SA'Γ· YUVQ sāndā sāy yōq “Sende anlayış yok.” denir. 0 SA'Γ sāy “Sağlık, esenlik (<i>ṣiḥḥa, salāma</i>).” Buradan gelerek :: YIYNIK SA'Γ·MUV yēnig sāymu “Vücudun sağlıklı (<i>ṣaḥīḥ</i>) mı?” denir. 0 SA'Γ SUVW sāy sūw “Sağlam, tatlı (<i>qarāḥ, aḏb</i>) su.” 0 SA'Γ 'ALIK sāy ālig “Sağ (<i>yunmā</i>) el.” Bütün bu sözcükler Oğuz şivesindedir, diğer Türkler bilmezler.	
SA'Γ sāy Yün kabartmak için kullanılan çubuklara (<i>quḏbān yunṣafu biḥā ṣ-ṣūf</i>) verilen ad. 0	
SA'Γ· YA'Γ· sāy yāy “Yağ (<i>samn</i>).”	
SA'Γ· KUNKUL· sāy kōnül “Sıcak (<i>maxmūm, naqī</i>) kalp.”	

W

SA'W sāw “Atasözü (<i>maṭal</i>).” Buradan gelerek :: SA'W·DA' MUNDAΓ· KALIR sāwda munday kālir “Atalar sözünde böyle gelir.” denir. SA'W sāw “Kıssa (<i>qiṣṣa</i>).” SA'W sāw “Hikaye (<i>ḥikāya</i>).” 0 SA'W· sāw “Haber (<i>risāla</i>).” 0 SA'W sāw “Söz (<i>kalām</i>).” 0 SA'W sāw “Haberler (<i>anbā, aḥādīṭ</i>).” Buradan alınarak “elçiye (<i>nabī</i>)”: SA'WJY sāwçi denir, çünkü o birtakım haberler getirir ve onları ulaştırır. 0 SA'WJY sāwçi “Gelin ve güveyin akrabaları arasında haber getirip götüren kişi (<i>yamṣī...bi-r-rasā'il</i>),” çünkü benim anlattığım gibi elçi bunun sözünü ona, onun sözünü buna iletir. Manzume:	sāw

BIL·KA' 'ARAN SAWLARIN· 'AL·ΓIL· 'UKUT

V

'ADKUV SAWIΓ 'AD·LASA' 'UVZK' SINK'R

bilgä ärän sawların alyil ögüt

ädgü sawiy ädläsä özkä siṅār

0

“Bilgin kişilerin sözlerini öğüt olarak al, iyi söz tesir ederse öze, kalbe tesir eder.” 0

ŞA'W: šāw Çöğen (<i>hurç</i>) gibi bir ottur, Uç'ta yetişir, bununla elbise yıkanır. 0 šāw D
QA'W qāw “Çakmak çakıldığında tutuşturan kav (<i>hurraqa</i>).” qāw
:: TUVN QA'W QUVW BULDIY ton qāw qōw boldi “Elbise kötü dikilmekten kırıştı, büzüldü (<i>inqabağa, inzawā</i>).” 0
LA'W lāw “Mühür mumu (<i>al-mūm allađī yuxtamı bihi</i>).” lāw

Q

QA'Q qāq “Şeftali kakı, veya başka bir meyvenin kurusu (<i>faliq</i>).” 0 qāq
QAA SUVW qāq sūw “Su birikintisi (<i>yadīr</i>).”

K

BA'K: bēg “Bey (<i>amīr</i>).” BA'K bēg “Koca (<i>zawj al-mar'a</i>).” bēg

[III. 116/155]

513

Koca evinde Beye benzediği için böyle denmiştir. 0
TA'K tāg Benzetme bildiren sözcük. Buradan gelerek :: 'UL 'ANDAF TA'K ol tāg anday tāg “O bunun gibi (<i>kađā yuśbahu</i>).” denir. 0
JA'K čāk <i>Burd</i> (kumaş)'a benzer bir pamuklu dokuma. Bundan örtü (<i>duṭur</i>) yapılır. čāk Yēmākler tarafından giyilir. 0
NA'K: nāg “Timsah (<i>timsāh</i>).” 0 NA'K YILA'N: nāg yilān “Ejderha (<i>tu'bān</i>).” NA'K YILIY nāg yili Türklerde on iki yıldan biri. Bu kitapta yazdığım '69, böyle bir yıldı. nāg

L

BA'L bāl “Bal (' <i>asal</i>).” Suvārīn, Qifčāq, Oğuz şiveleri. Türkler onu: 'ARIY YAŦIY bāl D ari yazı diye çağırırlar. Manzume:

BAR·DIY SANKA' YA'K 'UTVR TUTUB· BA'L:

V

BARJIN KAĞIBAN TALUV YUWŦA' BULUB· QA'L:

bardi saña yāk utru tutup bāl

barçin kăđibān telwā¹ bolup qāl 0

“Şeytan senin karşına çıktı ve sana bal verdi (anlamı dünyanın tatlılığıdır). İpek elbise giydirdi sana, sen ona inandın, kötülükle yaşadın, artık sen delilikle yaşa.” 0

513 ¹. Vezin iki hece gerektirir, ve **telwā** (214 *majnūn*) (*fī junūn*) şeklinde çevrilmeye uygundur. Belki de kopya eden Oğuz versiyonu **tālū** (548)'yü yerleştirdi ve **yuwya** (458 “) sözcüğünü ekledi veya basitçe **telva**'yı **telüyvefa** şeklinde yanlış okudu.

TA'L: tāl “Yaş dal (<i>qaḏīb raṭb</i>).” Buradan gelerek “boyu uzun ve düzgün (<i>muṣaṭṭab al-qāma, yaḏḏ</i>)” kişiye”: Yumuşak ve taze (<i>līm</i>) dala benzetilerek TA'L BUVD·LUG tāl bōdluy denir, ama bu genellikle ince, uzun cariyeler (<i>sayfāna</i>) için kullanılır. 0	tāl
JA'L QUVY· çal qōy “Alacalı koyun (<i>amlaḥ</i>).”	çal
SA'L: sāl “Sal (<i>γimd</i>).” ² Onun anlamı aynı TA'R: tār sözcüğü gibidir [508-9]. 0	sāl
SA'L sāl “Sini kaplarına veya buna benzer şeylere sıvanarak üzerine nakış yapılan macun (<i>luṣūjāt yuttaxaḏu min yirā</i>)”	

M

TA'M: tām “Duvar (<i>jidār</i>).” 0	tām
“İlaç (<i>ilāj</i>)”: 'AM· SA'M: ām sām diye söylenir. SA'M: sām yalnız kullanılmaz. 0	sām
QA'M qām “Şaman, kâhin (<i>kāhin</i>).”	qām

N

TA'N tān “Sabah akşam esen serin rüzgâr (<i>rīḥ bārīda</i>).” 0	tān
XA'N xān Onların en büyük Hakanı (<i>al-malik al-a'zam minhum</i>). Afrāsiyāb'ın oğullarına da bu ad verilir. Bu adın verilmesinin uzun bir hikâyesi vardır. 0	xān
SA'N: sān “Sayı (<i>'adad</i>).”	sān

[III. 118/157]

514

:: QUVY· SA'NİY NAJA' qōy sāni nāçä “Koyunların sayısı kaç (<i>'adad, ḥisāb</i>)?” 0	
QA'N: qān “Kan (<i>dam</i>).” Atasözü [=472 yu-]: QA'NİF QA'N BIR·LA' YUVMA'S· qāniy qān birlä yūmās “Kan kanla yunulmaz.” 0 Bu sözle karışıklık, P barışla yatıştırılır. 0	qān
MA'N QİŞ·LA'Γ mān qışlāy Oğuzların ülkesinde bir yerin adı. 0	mān N
MA'N KND: mān känd Kāşyar yakınlarında bir şehrin adı, o şimdi yıkılmıştır. 0	
MA'N YA'Ş·LİΓ QUVY· mān yāşliy qōy “Dört yaşını geçen koyun (<i>jāwaza arba' sinīn</i>).” Koyundan başka hayvanlar için kullanılmaz.	

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler (*mu'tall al-'ajz*)

B

BA'Y· bāy “Zengin (<i>γanī</i>).” 0	BA'Y· YİΓA'J bāy yiγāç Uç yakınlarında, Kuça	bāy N
ve onun arasında bir yerin adı.		

T

². EY. 'amd. Bkz 508 **tār**.

TA'Y· tāy "Tay (<i>muhr</i>)."	Manzume [=112 atit -]:	tāy

TKUR MANIK SA'WIMY BLKA'LAKA' 'AY·
TINAR· QALY 'TIT·SA' QIS·RAQ SINIY TA'Y·

V

tāgür mánig sâwimi bilgäläkä ay
tinar qali atitsa qisraq sani tāy 0

"Benim sözümü bilgelere ulaştır ve onlara: 'kısrakların yavrusu olan tay at olursa kısarak dinlenir' de" – çünkü anasının yerine taya binilir.

S

SA'Y· sāy ¹ "Kara taşlık (<i>ħarra</i>)."	0	sāy
SA'Y· YARIQ sāy yariq "Vücuda giyilen zırh (<i>jawšan</i>)."	0	
QA'Y· qāy Bir Türk kabilesi.		qāy N

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: YA'B· YUVB· yāp yōp "Hile, aldatma (<i>xilāba, xidā</i>)."	:: YA'B· YUVB· QIL·DİY	yāp
yāp yōp qildi "O hile yaptı, aldattı (<i>xada'a wa-xalaba</i>)."		

T

YA'T· KIŞY yāt kişi "Yabancı (<i>ajnabī</i>)."	Buradan gelerek :: YA'T· BA'Z· YADİL	yāt
yāt bāz yaḡil "Yabancı (<i>ajānib</i>) ayrılın." denir.	0	
YA'T· yāt "Taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kâhinlik (<i>kahāna</i>)."	0	

Z

YA'Z· yāz "Yaz (<i>ṣayf</i>)."	Atasözü: YA'ZIN· QATİF·LAN·SA' QIYŞİN SAW·NUVR	yāz
yāzin qatiylansa qīšin sāwnūr	0 "Yazın çalışan kışın sevinir."	P

S

YA'S· yās "Zarar, ziyan (<i>waḡī'a, xusran</i>)."	0 Buradan gelerek :: 'NIK	yās
TALIM YA'SIY ² TAK·DİY anig tālim yāsi tāgdi	"Ona zarardan çok acı çekti." 0	D
YA'S· yās "Ölüm (<i>mawt, halāk</i>)."	Oyuz şivesi. Buradan gelerek :: 'NIK 'UTLY	
YA'S· BUL·DİY· anig oyli yās boldi	"Onun oğlu öldü (<i>halaka ... aw-māta</i>)."	

514 ¹. Satırın üstündeki sayıları not ediniz: 520, 528 (siyah mürekkeple).

514 ². S üstteki üç noktanın (Š'yi gösterir) izlerine sahiptir; silindi?

Š

YA'Š: **yāš** “Gözyaşı (*'abra*).” Buradan gelerek :: KUVZUM: YA'ŠIY 'AQ·DIY **kōzüm yāš yāši aqdi**

[III. 119/159]

515

“Gözyaşı aktı.” denir. 0 YA'Š **yāš** “Yeşillik (*baql*).” Buradan gelerek :: YA'Š: YYDIM: **yāš yēdim** “Ben yeşillik yedim.” 0 Bir şeyin “tazesi (*tarī*).” Buradan gelerek :: YA'Š: 'AT: **yāš āt** “Taze et.” denir.

Γ

YA'Γ **yāγ** “Yağ (*duhn*).” SA'Γ YA'Γ **sāγ yāγ** “Yağ.” Oğuzlar “hayvan yağına **yāγ D** (*šaḥm*)”: YA'Γ: **yāγ** derler. 0

Q

YA'Q YUVQ **yāq yūq** “Kapta kalan yiyecek atıkları (*sulāta al-qaṣ'a*).” Buradan gelerek “uzak akrabaya (*qarīb ba'id*)”: O bize kabın bulaşığı gibi yapıştı anlamında YA'Q YUVQ QADAŠ **yāq yūq qadaš** derler.

K

YA'K **yāk** “Şeytan (*šayṭān*).” Atasözü: BILMIŠ YA'K BILMA·DUK KIYŠDĀ'¹ **yāk** YIYK: **bilmiš yāk bilmāḍük kišīdā yēg** 0 “Tanınmış şeytan tanınmayan P adamdan daha iyidir.” 0 Bu söz tanıdıklarına saygı göstermekle emrolunan kişiler için söylenmiştir.

[L]

YA'L² **yāl** “Atın yelesi (*'urf al-faras*); yelenin bittiği yer (*ma'rafa*).” Bütün şivelerde. :: 'AT: YA'LIY² **at yāli** “Atın yelesi yeri (*ma'rafa*)” – o atın yelesinin bittiği yerdedir.

M

YA'M: **yām** Göze veya başka yere kaçan “çer çöp (*qaḍā*)” **yām**

N

515 ¹. A: İkinci A sonradan eklendi (nunlanmayı gösterir, buradan gelerek: **kišīdān**).

². L, K'dan düzeltildi.

YA'N· **yān** “Uca kemiğinin başı (*ru'ūs al-warikayn*).” “Uca kemiğine” de: YA'N· **yān** denir. **yan**

Bir Başka Tip

YA'Y· **yāy** “İlkbahar (*rabī*).” Atasözü [=352-353 **balgür**-]: KUVZ KALIKY YA'YN **yay**
BAL·KUVLUK **kūz kālīgi yāyin bālgülük** 0 “Güzün gelişi ilkyazdan belli olur.” P
Bu söz sonu daha önceden belli olan işler için söylenir. Manzume:

YA'Y· KURKINK' 'INAN·MA'	yāy körkiñä inanma	V
SUWLAR 'UZ' TYANM'	suwlar üzä tayanma	
'ASIZ·LILIK· 'ANUN·MA'	esizlikig anunma	
TILDA' JIQA'R· 'DKUV SUVZ	tilda çiqār ädgü sōz	

“Bahara (onun renklerine, çiçeklerine açmasına) güvenme, suya dayanma (dünya nimetlerinin tadına ve baharın serin esintisine güvenen suya dayanmış gibidir); kendini kötülük için hazırlama; ama hoşnut edecek güzel sözleri dilinden eksik etme.” **G**

Kural. Bu ayrım ve bu ayrımın benzerine “illetli (*manqūš*)” denir, çünkü sözcüğün ortasındaki *līm* harfi sözcükten düşebilir. Sözcük yazılıştta değil, okunuştta iki harfli kalır;

[III. 121/161]

516

Örnek: “Kol (*açdud*)” sözcüğü QUVL· **qōl** diye çağrılır. Sonra siz “Onun kolunu yakaladı.” anlamında 'NIK QULIY¹ 'L·DIY **anig qolin aldı** dersiniz. O “köle” sözcüğü gibidir: QUL **qul** çünkü bu sözcükte *vāv* düşmüştür. Benzer şekilde: YIYL **yēl** “rüzgâr (*nasīm*)”; konuşma sırasında: 'NIK YALIY KUVJ·LUK **anig yeli küçlüg** “Onun yeli (*rīh*) kuvvetlidir,” dersiniz. “Sene” anlamına gelen YIL **yil** sözcüğü de böyledir. Bu illetli ayrımında bulunan tüm ad ve eylemler için geçerli bir kuraldır. Arap dilinin nasıl Türk diliyle uyumluluk gösterdiğinin farkına var. Örneğin, Arapça eylemler: *zāna yazīnu*, emir: *zin* (“süslemek”); *kāla*, *yakīlu*, *kil* (“ölçmek”); *lin* harfi her durumda düşmüştür. Ama bu dilde [Türk dili] hem eylem hem de adlarda bu kural tek yolda yürür, hâlbuki Arapça’da bu durum sadece eylemlerde yürür, adlarda yürümez. Bunu bilin!

Vāv’lı *fa*’al kalıbı üzerine gelen sözcükler

[T]

QIZIL JUVUIT· **qizil çüvit** “Kızıl boya, zincifre, sülegen (*sinfarj*).” 'AL· JUVUIT· **çüvit**
al çüvit “Al boya (*isrinj*).” 0 KUVK JUVIT **kōk çüvit** “Lacivert boya (*lāzward*).”
0 YA'ŞIL JUVIT **yāşil çüvit** “Yeşil boya (*zinjār*).” 0 SA'RIT JUVUIT·
sāriy çüvit “Sarı boya (*zarnīj*).” İnce *wā*’lı bir varyantı da vardır: JUWT **çüwit**. D JUVUIT·
çüvit sözcüğü bütün renkleri kapsayan genel bir sözcüktür. Aralarındaki ayrımı belirtmek için bu sözcüğün başına renk adları getirilerek söylenir. 0

UQUV·T ² qavut Yeni doğum yapan kadınlara yemek olarak verilen QA'TUVT· qavut D qāyūt sözcüğünün bir varyantı. Darı unu (<i>sawīq aduxn</i>) yağ ve şekerle karıştırılarak yapılır, sonra yenir.	

J

QUJUV· ³ qovuç “Çin çarpmasından kalan iz (<i>aṭar kull sa'fa min al-jinn</i>).” Böyle olan kişinin yüzüne su serpilir, sonra: QUVUIJ· ³ QUVUIJ· ³ qovuç qovuç denir. Üzerlik veya öd ağacı ile tütsülenir. Ben onun şu ifadeden geldiğini düşünüyorum: “Kaç, kaç (<i>uhrub wa-fırfa yā jinnī</i>).” anlamındaki QAJ QAJ qaç qaç . KUVJ· YUKUVN· küvâç yügün “Küçük, Nazyaki ⁴ yular.”	qovuç küvâç

Z

QUVZ qovuz QUVJ· qovuç sözcüğünün bir varyantı. Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: YIYL QUVZ· BITIKIY yēl qovuz bitigi “Cin çarpmasına karşın afsun (<i>'awda al-jinn wa-s-sa'fa</i>).” 0	qovuz D

[III. 122/164]

517

QUVZ· qovuz “Şarapta bulunan tortu (<i>al-qaḍā fi š-šarāb</i>).” Buradan gelerek :: QUVZ SUJIK DĀN· KATA'R· qovuz süçigdān ketār “Şarabın tortusunu al ¹ .” denir.	qovuz
KUVUZ· kövüz “Yaygı, halı (<i>zarbiya</i>); ve yünden dokunmuş olan yaygı, döşek (<i>firāš, mihād</i>) gibi şeyler.”	kövüz
YUVUΓ· yuvuγ “Sellerin dağdan yuvarladığı kaya parçalar (<i>al-jalmūd allaḍī yudaḥrijuhu s-sayl</i>).” anlamındaki YUWΓ yuwuγ sözcüğünün varyantı.	yuvuγ D

Q

SUVUIQ· suviq Sulu (<i>raqīq</i>), sıvılar için kullanılan bir sözcük., yoğurt, pekmez gibi sıvılaştırılarak akar haline getirilen her şey. Buradan gelerek :: SUVUIQ· YUTRUT· suviq yoγrut “Sulu yoğurt (<i>raṭiyya raqīqa</i>).” denir. 0	suviq
SUVUIQ· QUDRUQ· suviq qudrūq Katır kuyruğu gibi “kılsız ve uzun kuyruk (<i>ṭawīl qalīl aš-ša'r</i>).” Ağaç veya benzer şeyler de böyledir. Qifçāq şivesi. 0	D
QUVUQ· qovuq “İçi boş olan (<i>ajwaf</i>)” her şey. QUWUQ qowuq sözcüğünün bir varyantı.	qovuq D
QAVUQ· qavuq “Sidiklik (<i>maṭāna</i>).” QAWUQ qawuq sözcüğünün varyantı. 0	qavuq
QAVIUQ qaviq “Darı kepeği (<i>nuxāla ad-duxn</i>).”	qaviq
Bu sözcükteki <i>vāv</i> , ince <i>fā'</i> [w]'dan çevrilmiştir.	

². İkinci U, A'dan değişti (?).³. İlk U, A'dan değişti.⁴. EY. *nyrky*. Bkz 557: 5; Dozy, II, 631.

K

KUVUK MUVŠ küvük mūš “Erkek kedi (<i>ḍaywan</i>).” KUVUK· küvük Oğuz şivesinde “saman (<i>tibn</i>)”. küvük D

L

TUVUİL ² tavil “Avda doğan kuşu (<i>bāzī</i>) için çalınan davul (<i>ṭabl</i>).” Bu sözcüğün Arapça’dan alınarak –telaffuz noktalarının yakınlığı dolayısıyla- <i>ṭā</i> , <i>tā</i> ya çevrilmiştir, Arapça’daki şu ifade gibi: <i>ḡaliṭa</i> , <i>ḡalita</i> (“hata yapmak”); <i>qattara</i> , <i>qaṭṭara</i> (“kokmak”); veya onlar <i>ṭābit</i> sözcüğünü değiştirerek Tübüti demişlerdir. ³ Buna karşılık, ben bu sözcüğün İslam ülkesinin öbür ucundaki öz (<i>ṣamīm</i>) Türklerden dahi işittim. tavil

Yā’lı Sözcükler

R

QAYIR· qayir “Kaba topraklı (<i>dahās</i>) yer.” Türk şivesi. Oğuzlar “kuma (<i>raml</i>)”: qayir D QAYIR· qayir derler.

Ş

TAVUŠ· taviš “Ses ve hareket (<i>ḥiss wa-ḥaraka</i>).” TAWIŠ taviš sözcüğünün bir varyantı. taviš

T

TAYIR YIYR· tayir yēr “Kaygın (<i>mazlaqa</i>) yer.” 0 tayir
TUYAΓ· tuyay “Hayvan tırnağı (<i>ḥāfir</i>).” :: ’AT· TUYAΓIY at tuyayi “At tırnağı.” tuyay
QUYUΓ· NA’NK qoyuḡ nāḡ Sıvıların “koyusu (<i>ṭaxin</i> , <i>ḡalīṣ</i>).” Buradan gelerek “şurup (<i>rub</i>)” için: Koyu şarap (<i>ṣarāb raqīṣ ḡalīṣ</i>)” anlamında QUYUΓ· SUJIK qoyuḡ süciḡ denir. qoyuḡ
QAYIΓ qayir Oğuzlardan bir oymak. qayir N
QUYUΓ· quyuḡ “Kuyu (<i>bi’r</i>).” QUDUΓ quduḡ sözcüğünün bir varyantı. 0 quyuḡ D
QAYT YIYR qiyir yēr “Yoldan sapa olan yer (<i>munḥarifa</i>).” ⁴ Başkası da böyledir. qiyir

Q

BAYIQ· SUVZ· bayiq sōz “Doğru (<i>ṣādiq</i>) söz.” Oğuz şivesi. 0 bayiq D
TAYUQ ’AR· tayuq ār “İnce, kibar genç adam (<i>ṣābb</i> , <i>zarf</i> , <i>mutaqazziz</i>).” ⁵ 0 tayuq

517 ². İlk U, A’dan değişti.

³ EY. *ṭabuta* (?); bkz 179 **tübüt**, 55 **aba**.

⁴ EY. *munjariha*.

⁵. EY. *mutaqazzir*.

TAYA'Q: tayaq “Değnek, sopa (<i>‘aṣā</i>).” 0 :: KUD'KUV TAYAQ tayaq BIYR·DIY küḏāgü tayaq bērdi “Damat gelin attan inerken omzuna dayansın (<i>muttakiyan ‘alayhi</i>) diye carıye yahut köle verdi.” Bu zenginlerde bir gelenektir ve carıye veya köle gelinin malı (<i>milk</i>) olur. Atasözü: TAYAQ·BILA' TAY·MAS·TANUQ P SUVZUN BUT·MA'S· tayaq bilä taymäs tanuq sōzün bütümäs 0 “Elinde dayanağı bulunan kişinin ayağı kaygan yerde kaymaz, tanığın sözü ancak tanıklık zamanında belli olur.” 0
TUYUQ· KIŞIY tuyuq kişi “Canı sıkılmış (<i>munqabiḏ</i>) kişi.” 0 TUYUQ: tuyuq KUVN: toyuq kūn “Sisli, puslu (<i>dajn wa-ḏabāb</i>) gün.” TUYUQ: QABUT tuyuq qapuy “Kapalı (<i>muylaq</i>) kapı.” 0
QAIYaq qayaq “Kaymak (<i>dawaya</i>).” Manzume: qayaq

SADRAMIŞ 'LFUN QUY'Q [dikkat]

sädrämiş olγun (?) qonāq

V

SAR·MAMIŞ SUVTAN:¹ QAY'Q:

särmämiş süttän qayāq

“Konak darısının taneleri² azaldı, süttten kaymak süzüldü”; yenilebilmesi için ikisini birlikte pişirmek gerekir. 0

“Sözde durmamak (<i>xulf al-wa'd</i>)”: “QIYIQ: qiyiq diye söylenir. O sıfat olarak kullanılabilir, buradan gelerek :: QIYIQ: KIŞIY qiyiq kişi “Sözünde durmayan adam (<i>mixlāf li-l-‘ida</i>).” denir. 0 qiyiq
QIYIQ: NA'NK qiyiq nāḡ İğri (<i>munḥarif</i>) kesilmiş kalem gibi “iğri (<i>munḥarif</i>) olan her şey” 0
MAYAQ mayaq “Deve gübresi (<i>ba'r</i>),” özellikle devenin. Sonra buradan alınarak: mayaq QUVY· MAYAQIY qōy mayaqi “koyun gübresi.” dahi denir. “At gübresine (<i>rawṭ</i> <i>al-faras</i>)” böyle denmez, ona: YUNDAQ· yundaq denir. Atasözü: TAWY BADUK P 'AR·SA' MAYAQIY BADUK 'ARMA'S· tewe bādük ärsä mayaqi bādük ärmäs 0 Deve büyük ise de pisliği büyük olmaz.” 0 Bu söz kendisinde büyüklük gören kimse için söylenir. “Büyüklük” senin yanında kölesi (<i>‘abd</i>) olduğun adama yaraşır.” demektir.

K

KAYIK· käyik Aslında “yabani (<i>waḥṣī</i>)” olan her şey için kullanılır. Ama bu sözcük käyik eti yenen hayvanlardan ceylan, sığır, dağ keçisi (<i>ḏiba</i> , <i>‘ufr</i> , <i>wu'ül</i>) gibi hayvanlar için kullanılır. 0 KAYIK· KIŞY käyik kişi “Yabani kişi (<i>nasnās</i>).” 0 KAYIK SUKUT: käyik söğüt “Vahşi söğüdü.” Her şey iki çeşittir, ilki evcildir, ikincisi vahşidir. Vahşi için KAYIK: käyik denir. 0
KAYUK käyük käyük D

518 ¹. *Tašdīd* (~) sonradan eklendi.

². EY. *rab*‘, *ray*‘ okunur; krş. 140 **üdrä-**; krş. Atasözü s.v. 193 **qonaq**.

K

KUYA' küyä Keçe vb şeyleri yiyen “güve (<i>sūs</i>).” 0	küyä
KAIYA' – kiyā <i>Kāf</i> , <i>imāla</i> veya <i>rikka</i> 'lı sözcüklerle bulunan küçültme eki. Buradan gelerek :: 'AR·KIYA' ärkiyā “Küçük adam (<i>rujayl</i>).” denir. YIYR·KIYA' yērkiyā “Küçük yer.”	– kiyā

N

YAN' yana “Dönüş (<i>raj'a</i>).” gösteren bir sözcük. :: YANA' KAL·DIM yana kâldim yana “Ben döndüm, ben ikinci kez geldim (<i>raja'tu, ji'tu t̃āniyan</i>).”	

Bir Başka Tip

[III. 128/170]

520

YAYA' yaya “Kalça (<i>alya</i>),” özellikle insanın. 0	yaya
Bu çeşit adlarda illetli ayrımı yoktur, ne konuşmada ne de yazılışta, çünkü ikinci harf harekelidir, sadece ikinci harfi harekesiz olan sözcükler illetlidir. 0	G

Basit Sözcükler Bölümünün Sonu

Ek Alan Sözcükler Bölümü

Bölüm: *fā'il*

N

TA'DUN tādun “Bir yaşındaki buzağı (<i>at-tabī' min al-baqar</i>).” 0	tādun
TUVDUVN· tūdūn “Köylere su dağıtan (<i>muwazzi' al-mā' fī ahl al-qura min aš-širb</i>).” 0	tūdūn
TIYDIYN tēdīn Zaman belirten bir sözcük. Buradan gelerek :: BUV TIYDIN· KAL·DIY bu tēdīn kâldi “O bu zaman yakın geldi (<i>fī miṭl haḍā l-waqt</i>).”0	tēdīn

Bölüm: *fa'al*

T

BAYA'T bayāt Allah'ın adı (<i>allāh ta'alā</i>). Arýu şivesi.	bayāt D
BAYA'T· bayāt Oýuzların bir oymağının adı.	N

R

[III. 126/168]

519

“Kebe ve kepenek (<i>lubbāda</i>) gibi şeyler.” <i>dāl</i> harfini <i>yā'</i> ya çeviren şivelerde. 0	

KUYUK NA'NK köyük nāḡ “Yanmış şey (<i>muḥtariq</i>).”	köyük

L

MAYL YMIŞ mayil yemiş Olgun şeftali ve büyük, olgunlaşmış ¹ kavun gibi “meyvelerin çürümeye yaklaşması (<i>lāna ba'da mā naḡja wa-jāwaza ḥaddahu</i>).”	mayil

M

QIYM· qiyim (?) “Düşmanın yaklaşması sebebiyle bir şehir halkının paniğe (<i>xawf, faza'</i>) kapılması.” :: QURQUNUJ QYM BULDIY qorqunç qiyim boldi .	qiyim ?
:: 'UL KYM KYM KUVN KJURDY ol küyüm küyüm kün kaçürdi “O gaflet içinde, hiçbir şey yapmadan gününü geçirdi (<i>fī yaḡla lā qaṭa'a šuyḡlan wa-lā kāna fāriyan</i>).”	küyüm

N

BUYIN boyin Bir adamın ya da başka birinin “boyunu (<i>raqba</i>)” “Kılıcın sapına (<i>ša'ira</i>)” da: QILJ BUY·NY qiliç boyni denir. “Bıçağın boynuna” da: BIJA'K BUY·NY biçāk boyni denir. 0	boyin
BUYUN boyun “Halk (<i>qawm</i>).” <i>dāl</i> harfini <i>yā</i> ya çeviren şivelerde. 0	boyun D
TUYIN 'AR· tuyin ār “Pinti, sıkıntılı (<i>ḡanm, munqabiḡ</i>) kişi.” 0	tuyin
TUYIN toyin “İslam olmayanın din ulusu (<i>al-'ijl min umma al-kufr</i>).” Bu bizdeki 'Alim ve Müftü gibidir. O her zaman putun yanında bulunur, kitaplar ve inançsızların hükümlerini okur- ondan yüce Tanrıya sığınırız! Atasözü: BYR· TUYIN BAŞIY P 'AĞRIYSA' QAMUṬ TUYIN BAŞIY 'AĞRIYMA'S· bır toyin başi ayrışa qamuy toyin başi ayrımās 0 “Bir din ulusunun başının ağrmasıyla bütün din uluslarının başı ağrımaz.” Bu söz arkadaşlarının yediği bir şeyi bir nedenle yemekten çekinen kişi için söylenir.	toyin

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler (*maḡwī*)

QAYA' qaya “Kaya (<i>aṣ-şald min al-jabal</i>).” 0	qaya
QAIYA' – qiya <i>İşbā'</i> , <i>ḡayn</i> ve <i>kāf</i> lı sözcüklerle kullanılan bir küçültme eki. Buradan gelerek :: 'UṬUİL·QIYA' oṡulqiya “Benim küçük oğlum (<i>bunaya</i>).” denir. QIYZ·QIYA qizqiya “Benim küçük kızım.”	–qiya
QUYA'R· quyār Köle ve hayvanlar için sövgü (<i>sabb</i>) sözcüğü. Buradan gelerek :: BUV QUYA'RIY [dikkat] bu quyār qizi (?) “Bu ağzından salya saçan (<i>hāḡā ṣābb</i> <i>wa-mājj bin-tuhu</i>) birisidir.” Bu söz “Suyu (veya başka bir şeyi) döktü (<i>ṣabba</i>).” anlamındaki SUVF QUY·DIY sūw quydi ifadesinden türemiştir.	quyār

S

519 ¹. EY. *ḡāb* (?), *ḡāy* okunur; krş. 528 **mayil**-. *Kabīr* “büyük” belki de *kaṭīr al-mā* “fazla su ile” için hatalı.

QAY'S· qayās Çigil ve Tuxsi ülkelerinde şehir adı. Üç kale bu adla anılır. İlki: qayās SA'B·LİF QAYA'S· sāpliy qayās . İkincisi: 'URNK QAYA'S· ürünj qayās . Üçüncüsü: N QAR' QAYA'S· qara qayās .

[Š]

QUY'Š quyāš “Yoğun sıcak (<i>ḥamāwa al-qayz, šidda waq' aš-šams</i>).” Güneşin şiddetle vurması. quyāš

Γ

'AYA'Γ· ayāy “Takma ad, lakap (<i>laqab</i>).”	Manzume:	ayāy

QUḌΓIL· MANK' 'AQIYLIQ· BULSUN MANKA' 'AYA'ΓA' **V**
 'ID·ΓIL MANY TUQIŠ·QA' YUW·KIL MANKA' 'ULA'ΓA
qoḍyil maṇa aqīliq bolsun maṇa ayāya
id̄yil māni toqišqa yōwgil maṇa ulāya 0

“Beni bırak, ta ki cömert olayım, cömertlik (*fa-yakūnu laqabī jawādan*) benim takma adım olsun; beni savaşa gönder; beni savaşa götürecek olan bir at vererek bana yardım et¹.”

N

MUYA'N muyān “Sevap (<i>tawāb</i>).” Buradan gelerek :: “yollarda gelip geçenlerin su içmeleri için yapılan hayrata (<i>saqāya</i>)” da: MUYA'N·LIQ muyānliq denir . 0

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa' lā* kalıbı

J

BUVJY QUBUZ bōçi qopuz “Bir çeşit kopuz (<i>al-arann mim al-a'wād wahwa naw' min al-barābiṭ</i>).” bōçi

D

QAY·DA' qayda “Nerede (<i>ayna</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: QAY·DA' SAN qayda sän “Neredesin?” denir. QAN·DA' qanda nūn 'lu bir versiyondur. qayda D

[III. 130/173]

521

QAYUVDA' qayūda başka bir versiyondur. 0
KUY·DA' kōydä “Altın ve gümüş eritilerek süzülen (<i>yuḍābu ... fa-yustaxlašu</i>) ocak (<i>atūn</i>).” kōydä

520 ¹. EY. *a'nī a'innī* okunur.

Q

QUY·QA' quyqa Kök anlamıyla “deri (<i>jild</i>),” “Kürk (<i>furwa</i>)” için de: QUY·QA' quyqa denir. Buradan gelerek :: 'UL QUV(N)UF QUY·QA'LADIY ol qōyuy quyqāladi “O soymadan derinin kıllarını yakarak temizledi (<i>aḥraqa š-ša'r min al-jild ḥattā azraha li-jild</i>).” Bu “kaynar suda derinin yününi temizlemek” tir.	quyqa

M

QIY·MA' 'UKRA' qiyma ügrä Hamuru “serçe” dili (<i>lisān al-'aṣāfir</i>) gibi iğri (<i>muḥrafan</i>) ¹ kesilen bir çeşit erişte. O: QIY·MA' 'UK·RA' qiyma ügrä diye çağrılır. 0	qiyma
QUY·MA' quyma Bir çeşit yağlı ekmektir. Hamur kadayıf hamuru gibi ince ince kesilir, tencerede kaynamakta olan yağa atılır (<i>yuşabbu</i>) , karıştırılır, üzerine şeker dökülerek yenir. 0 “Herhangi bir madenden, çekiçle dövme şeklinde değil, eritilerek dökme şeklinde yapılmış olan (<i>maṣnū'a min filazz al-arḍ mafrūya yayr mafrūqa</i>) ” havan, kandil ucu, çekiç gibi aygıtların hepsine QUY·MA' quyma denir.	quyma

Bölüm: Çeşitli hareleriyle *fa'ālū* kalıbı

T

TAY' TUV tayāyu “Taş ve tezek parçası (<i>rubla, madara</i>).”	tayāyu
TURIYTA' toriya “Turga kuşu (<i>qunbura</i>),” bir çeşit serçe. 0	toriya
SIUYA' TUV soyāyu “Horozun ayağındaki mahmuz (<i>ṣiṣiya ad-dīk</i>).”	soyāyu

K

BITIYKUV bitīgü “Mürekkep kutusu (<i>dawāt</i>),” Türk veya benzer hokkalar. 0	bitīgü
KULIYKA' kölīgä “Koyu gölge (<i>zill zalīl</i>).”	kölīgä

M

QALIYMA' qalīma “Güneşlik, yüksek çardak (<i>yurfa</i>).” 0	qalīma
'KA' MA egāmā Bir çeşit kopuz (<i>naw' min al-mazāhir</i>).	egāmā
KUŞIYKA' kōšīgä “Zayıf gölge (<i>zill ṣayīr</i>).”	kōšīgä

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

YURIYTA' 'AT· yorīya at “Yorga at (<i>faras himlāḥ</i>).”	yorīya

K

YULIYKUV yülīgü “Saç tıraş eden ustura (<i>mūsā</i> [tanımlanmış].” Oğuzlar bu sözçüğü bilmezler, onlar buna: KARA’Y_ kärāy derler. 0	yülīgü D
’AYA’KUV äyāgü Her hayvanın “eye kemiği (<i>dil</i> ’),”	äyāgü

Bölüm: *fa’lān*

Γ

TAY·ΓAN· tayyān “Tazı (köpek) (<i>al-aqabb al-aḡḡaf min al-kilāb</i>).” Atasözü [=271 tayyān säw-]: TAY·ΓA’N YUK·RUKUIN_ TIYL_KUV SAW·MA’S_ tayyān yügrükin tīlkü säwmās Tilki tazının yügrüğünü sevmez.”	tayyān P

[III. 132/175]

522

Bu söz birbirini çekemeyen iki bilgin için söylenir.

K

KAY·KA’N käygān Qayās’tan İla vadisine akan iki nehrin adı. Onlardan birine: KIJIK KAYKA’N kiçig käygān denir ve bu küçük olandır, diğeri: ’ULUT KAYKA’N uluy käygān ’dir ve bu büyük olandır.	käygān N

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fay’al* kalıbı

J

QIY·MAJ BUR·K qiymaç bōrk Tiftikten yapılan beyaz başlık olup Çigiller giyer.	qiymaç D ?

Q

BAYNAQ baynaq “Gübre (<i>fart</i>).” Oğuz şivesi.	baynaq
BUYNA’Q boynaq “Dar bir dağ geçidi (<i>taniyya fī jabal</i>).” 0	boynaq D
BUY·NAQ boynaq “Yılana ağı veren keler (<i>al-‘azāya dābba</i>).” 0	
QAY·ΓUIQ_ qayyuq “Küçük bot, kayak (<i>zawraq</i>).” 0	qayyuq
MAY·ΓAQ_ ¹ mayyaq “Paytak kişi (<i>aḥnaf</i>).”; top tırnaklı hayvanlardan “tüyleri kısa olan” ²	mayyaq

K

522 ¹. EY. İkinci A, U’dan değişti (?).

². Buradan gelerek MTW ve ED. DTS “hızlı koşamamak” şeklinde çevirir. Ve Muḥīt: *al-ajrad ... qaḡīb dawāt al-ḥawāfir* (“kısır atın penisi”) şeklinde not eder.

KAY·LIK **kāylik** “Vahşi adam (*nasnās*).” Buna benzetilerek sarhoş (*madhūs*) veya yabani (*waḥṣī*) gibi iki tarafına bakarak yürüyen kişiye: KAYLIK KIŞY **kāylik kişi** denir.

L

BUY·ML 'AT **boymul at** “Boynunda beyazlık olan at (*fī 'unuquhi bayāḍ*).” Koyun için de böyle denir.

M

BAY·RAM **bayram** “Bayram (*'īd*).” Oğuz şivesi. Bunun, “eğlence ve sevinç (*surūr, nuzha*) günü demek olan” BAD·RAM: **baḍram** sözcüğünden (*qawl an-nās*) geldiğini düşünüyorum. Çünkü bayram günü eğlence günüdür. İslamlıktan önce (*fīl-jāhiliyya*) bayram bilinmezdi ki adı olsun. Eğer olsaydı bütün Türkler bu sözcüğü bilirdi. Bu sözcüğü ancak dillerinde *dāl* harfini *yā* ya çevirenler biliyor.0

JAIYDAM **çaydam** Yatağa doldurulan ve yağmurluk yapılan ince keçe (*libd raqīq*). **çaydam**

SAY·RAM **sayram** İsbijāb dahi deneni “Beyaz şehrin (*al-madīna al-bayḍā*)” adı. **sayram** N
0 SAR·YAM: **saryam** bir versiyondur. 0 **saryam** D

SAY·RAM·SUVW· **sayram sūw** “Sığ (*ḍaḥḍāḥ*) su.”

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'ālil* kalıbı

Q

BAQ·Y(N)AQ:³ **baqāyaq\baqānaq** “Çatal tırnaklıların tırnaklarının arası ve iki tırnaktan biri (*mā bayn zīlfay kull dī zīlf wa-aḥad šiqqay az-zīlf*).” **baqāyaq\ (baqānaq)**

BAQA·Y(N)UQ³ **baqāyaq\baqānaq** “At tırnaklarının ortasında bulunan et parçası (*nusūr ḥawāfīr al-xayl*).”

TUQIYMAQ **toqīmaq** “Çamaşır tokmağı (*bi'zar al-qaṣṣār*).” 0 **toqīmaq**

QAYA·JUQ **qayācuq** Güzel kokulu bir dağ otu. **qayācuq**

[III. 133/177]

523

Ben ona *az-zarnab* (“turfa yaprağı”) dendiğini de düşünüyorum. 0

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

522 ³. Y'nin sütündeki nokta (N'yi gösterir) sonradan eklenmiştir (?).

:: 'AR· 'ATIN· YABIYTAQ MUN·DIY är atin yabītaq mündi “Adam eğeri olmayan (<i>lā sarj ‘alayhi wā-la libd</i>), çıplak (<i>mu‘rawri</i>) ata bindi.”	yabītaq

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘al‘al* kalıbı

I

QIYR·LIF YIYR· qayirliḡ yēr “Düz ve kaba topraklı (<i>dahsa</i>) yer.”	0	qayirliḡ
QUYAŞ·LIF 'AR· qayaşliḡ är “Qayāslı olan adam.” ¹	0	qayaşliḡ
TUYAḠLIF YILQY tuyayliḡ yilqi “Tırnaklı (<i>dū ḡāfir</i>) hayvan.”		tuyayliḡ

Q

QUYUḠLQ qoyuḡluḡ Sıvıların “koyuluḡu (<i>taxāna</i>),”	qoyuḡluḡ

Ortadaki Harfi Harekesiz Olan Sözcükler

J

SANDUVA·J sanduvāc “Bülbül (<i>‘andalīb</i>).”	Manzume [=264 sanduvāc]:	sanduvāc

SANDĀ' QAJAR· SUNDILA·J
MANDA' TINAR· QAR·ḠILA·J
TAT·LIF 'UTAR SAN·DUVAJ·
'AR·KAK TIŞIY 'UJRŞUVR

sāndā qaçar sondilāc
māndā tinar qarḡılaç
tatliḡ ötär sanduvāc
ärkāk tişi uçruşūr

V

Yazla kışın karşılaşmalarını anlatarak diyor ki: “Yaz kışa yund kuşu senden kaçır, birçok kuşlar ve kırlangıç bende kalır; bülbül güzel sesiyle² öter, yazın erkek ve dişi çiftleşir.”

Q

BULḠAYUQ SUVW bulḡayuḡ sūw “Bulanık (<i>kadir</i>) su.”	0	bulḡayuḡ
SAR·QIY(N)Q saryiquḡ\sarḡinuḡ “Hayvanların (<i>faḡl</i>) içinde üçüncü mide.”		saryiquḡ
<i>Nūn</i> 'lu bir varyasyonu da vardır. Arapça'daki <i>mīzāb</i> , <i>minzāb</i> (“dikici”), <i>mīšār</i> , <i>minšār</i> (“gördü”) ifadeleri gibi.	0	(sarḡinuḡ) D
QUḌUVJAQ· [dikkat] quyurçaq (?) “Kuyruk sokumu (<i>‘uṣ‘uṣ</i>).”		quyurçaq ?

Bir Başka Tip

523 ¹. EY. *quyāsī, qayāsī* okunur.

². EY. *yufarridu, yuyarridu* okunur.

BAY·BAYUQ **baybayuq** *ṭunawwiṭ*. Kelebek kuşu denilen bir kuştur. Yuvasını ağaç dalları arasında zenbil (*zanbīl*) şeklinde yapar, güzel öter. **baybayuq**

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

BUYUN·DURUQ **boyunduruq** “Boyunduruk (*samīqān*).” Her iki öküzün birden boynunun üzerine konulan boyunduruk (*‘unuqay*). 0 **boyunduruq**
 MUYAN·JILIQ **muyañçiliq** “Muyancılık, aracılık (*tawassut, şulḥ*)” iki kişi arasına girme. 0 :: SAN MUYANJILIQ QIL **sān muyañçiliq qil** “Sen bize aracılık et.” Aslı: “Sevap (*tawāb*).” anlamında MUYA’N **muyān**’dır. 0 **muyañçiliq**

İlletli Harf İçeren Adlar Bölümünün Sonu 0

[III. 136/180]

524

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah’ın Adıyla

Eylemler Bölümü İki Harfli Sözcükler Bölümü

J

:: ’AR· KYJTIY **ār kēçti** “Adam işte gecikti (*abṭa’a*).” KYJA’R· KIYJ·M’K **kēçār kēçmāk**.

R

:: YIBA’R BUVR·DIY **yipār būrdi** “Misk yayıldı (*fāḥat*).” :: SUVW BUVR·DIY **sūw būrdi** “Suyun buğusu yükseldi (*irtafa’a, baxxara*).” Herhangi bir şey güzel koku verdiği ve buğulandığı (*afāḥa*) zaman da böyle denir. BURA’R· BURMA’Q **burār burmāq**.

:: ’UL MANK’ YAR·MA’Q· BIYR·DIY **ol maṇa yarmāq bērdi** “O bana para (veya başka bir şey) verdi (*a’ṭā*).” BIYRUR BIYR·MA’K **bērūr bērmāk**.

:: BAK SUVSIN TA’R·DIY **beg sūsīn tārdi** “Bey askerini dağıttı (*farraqa*).” Bir kimse herhangi bir şeyi dağıtırsa yine böyle denir. TA’RA’R· TA’R·MA’Q **tārār tārmāq**.

:: ’AR· YUQA’RUV TUVR·DIY **ār yuqāru tūrdi** “Adam (veya başka biri) ayakta durdu (*qamā*).” TUVRUR· TUVRMA’Q **tūrūr tūrmāq**.

TUVRUR **tūrur** “Geniş zamanda bir eylem (*mustaqbal*). O ne geçmiş zaman (*māḍī*) ne de mastardır, Arapça’daki *yada’u* (“o izin verir”) ve *yaḍaru* (“o izin verir”) sözcükleri gibi. 0 Bu sözcük bir şeyin söylendiği zaman bir yerde bulunduğunu ve durduğunu haber verir (*yunbi’u ‘an qarār aš-šay’ wa-wujūdihi makanāhu fī ḥāla dīkrihi iyyāhu*). Buradan gelerek :: ’UL ’AWDA’ TRUVR· **ol āwdā turūr** “O evde bulunuyor (*ḥāḍir*).” Bununla “ayağa kalkmak.” ima edilmez. :: ’AR· SUKAL· TRUVR **ār sōkāl turūr** “[Adam] hastadır (*annahu marīḍ*).” Bununla “ayağa kalkmak.” ima edilmez. 0

:: 'ĀT· TUVR·DIY āt tūr di “At (veya başka bir şey) zayıfladı (<i>hazala</i>).” TUVRA'R TUVR·MA'Q tūrār tūrmāq .	
'UL TAW'R TIYRDY ol tawār tērdi “O malı (ya da başka bir şeyi) topladı (<i>jama'a</i>).” TIYRA'R TYR·MA'K tērār tērmāk .	tēr-
'UL 'ANY SA'R·DIY ol ani sār di “O ona karşı sert konuştu (‘ <i>anna</i> fa, <i>xaššana</i> ... <i>l-qawl</i>).” SARA'R· SAR·MA'K-Q sarār sarmāq . 0	sār-
KANJ SUVT· SUVRDY kānç sūt sōrdi “Bebek ¹ süt (ya da başka bir şey) emdi (<i>mašša</i>).” :: 'AR· SUVZ· SUVR·DIY ār sōz sōrdi “Adam haber sordu (<i>istajarra</i> ... <i>l-xabar</i>).” :: 'AR· YITUK SUVR·DIY ār yitūk sōrdi “Adam kaybettiği aradı (<i>anšada</i>).” SURA'R SUR·MA'Q· sorār sormāq . Bu son iki sözcük Oyuzlar tarafından kullanılmaktadır. 0	sōr-
:: 'AR· SUWQA' QA'R·DIY ār suwqa qārdi “Adamın boğazında su durdu (<i>šariqa</i>).” 0	qār-

[III. 137/182]

525

:: SUVW· 'ARIQ·TIN· QA'R·DIY **sūw ariqtin qārdi** “Su kanaldan taşıtı (kışın)
(*fāda*).” Bu, su ve karın donarak ırmağın suyunun buz üzerine çıkması yüzünden taşmasına
denir. QARA'R· QARMA'Q **qarār qarmāq**.

Z

:: 'AR TUMLUQA' TUVZ·DIY ār tumluqqa tōzdi “Adam soğuktan acı çekti ve acıktı (<i>xariša</i>).” Qifçāq şivesi. TUVZA'R· TUVZ·MA'K tōzār tōzmāk . 0	tōz- D
:: YA'T SIYZDIY yāy sīzdi “Yağ eridi (<i>dāba</i>).” :: 'ULMA'DIN SUVW SIYZDIY olmādin sūw sīzdi “Testiden (ya da başka şeylerden) su sızdı (<i>sariba</i> , <i>taraššaḥa</i>).” :: KUVN SIYZ·DIY kūn sīzdi “Güneş sıcaklaştı (<i>dābat</i>).” ¹ Bu, güneşin ucu doğudan göründüğünde söylenir. SIYZA'R· SIYZ·MA'Q· sīzār sīzmāq .	sīz-

Ş

:: 'AR· YUVDAN· QAIYİŞ·DIY ār yōldan qīşdi (?) “Adam yoldan saptı (<i>māla</i>).” Güneş göğün ortasından çekildiğinde (<i>zālat</i>) de böyle denir. QIYİŞA'R QIYİŞMA'Q qīşār qīşmāq .	qīş- ?
:: TUVI TVI·DIY tōy tōydi “Toz yükseldi (<i>saṭa'a l-habā' al-munbatt</i>).” TVIA'R TVIM'Q tōyār tōymāq . Manzume:	tōy-

'AF·DIY QZIL BAT(Y)RA'Q²
TUVI·DIY QAR' TUB·RA'Q·
YAT·ŞUV KALIB· 'UTRA'Q·
TUQŞIB 'ANIN KYJTIMZ

aydi qizil batrāq
tōydi qara toprāq
yetşü kälip oyrāq
toqşip anin kēçtimiz

V

524 ¹. EY. *zifl*, *tipl* okunur.525 ¹. EY. *dābat*.². T'nin altındaki iki nokta (Y'yi gösterir) sonradan eklenmiştir.

“Müslümanların kızıl bayrağı yükseldi (Müslüman askerleri arasında), kara toz göklere yükseldi (*saṭa‘a*), Oğraq (atlıları) bize ulaştı, onlar bizimle birlikte savaştı ve bu yüzden (dönmekte) geciktik.”

W

:: 'AR· 'IYW·DIY är ēw̄di “Adam acele etti (<i>‘ajjala</i>).” 'IWYA'R 'IYWM'K ēwār ēw-ēwmāk.	
:: 'AR· 'ATIN QUVW·DIY är atin qōw̄di “Adam atını sürdü (<i>sāqa, ṭarada</i>).” Diğer şeyler için de böyle denir.	qōw-

Q

TVN JIYQ·DIY tōn ċīq̄ti “Elbise nemlendi (<i>axaḍa ... n-nadā</i>).” Herhangi bir şey kendi kendine topraktan nem alırsa (<i>axaḍa n-nuduwwa bi-naḥsihi</i>) da böyle denir. JYQA'R· JYQQM'Q ċīqār ċīqmāq.	ċīq-
:: 'AT· QUVQ·DY āt qōq̄di “Etin kokusu yükseldi (<i>irtafa‘a qutār al-laḥm</i>).” Kandil söndürüldüğünde dumanı (<i>duxān</i>) yükselirken de böyle denir. :: SUVW QUVQDY sūw qōq̄di “Su sakinleşti (<i>ḡāḍa ... ‘ammā kāna wa-sakana</i>).” :: SIYŠ QUVQ·DIY sīš qōq̄di “Şiş terbiyelendi.” QUVQA'R QUVQ·MA'Q· qōqār qōqmāq.	qōq-

K

'AR TUVZ· TUVK·DIY är tūz tōḡdi “Adam tuz (ya da başka bir şey) inceltti (<i>daqqa</i>).” TVKA'R· TUVK·M'K tōgār tōgmāk. 0	tōg-

[III. 139/184]

526

:: 'UL 'ANY SUVK·DIY ol ani sōk̄di “O, ona sövdü (<i>sabba</i>).” SUVKA'R SUVK·MA'K sōkār sōkmāk.	sōk-

N

'UL 'ALIM·NY TA'N·DIY ol alimni tāndi “O alacağını (veya buna benzer şeyleri) inkar etti (<i>jaḥada</i>).” Herhangi bir şeyi inkar eden için de böyle denir. TA'NAR TA'N·M'Q tānar tānmāq. 0	tān-
:: 'UL 'WINK' TUVN·DIY ol äwiṅä tōndi “O eve döndü (<i>raja‘a</i>).” TVNA'R TUVN·M'K tōnār tōnmāk. Oğuz şivesi.	tōn- D
:: 'UL SUVW DIN QA'N·DIY ol sūwdin qāndi “(Adam) suya kandı (<i>baḍa‘a, rawiya</i>).” QA'NAR QA'N·M'Q qānar qānmāq. 0	qān-
:: QUŠ· QUVN·DIY quš qōndi “Kuş bir şeyin üzerine kondu (<i>waqa‘a</i>).” :: BUDVN QUVN·DIY boḍūn qōndi “Oymak göçtükten sonra kondu (<i>nazalat ba‘da ṣ-ṣa‘n</i>).” QUVNA'R QVN·M'Q qōnār qōnmāq.	qōn-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR· 'AŞİF YIYR·DIY är aşıy yērdi “Adam yemekten iğrendi (<i>‘āfa</i>).” :: 'UL 'ARIK yēr-YIYR·DIY ol ärig yērdi “O adamı yerdi (<i>ḍamma</i>).” YIYRA'R· YYR·MA'K yērār yērmāk . Oğuz şivesi.	D
:: 'URA'TUT 'UFLIN BŞIKTIN YUVR·DIY urāyut oylin beşiktin yōrdi “Kadın çocuğunu beşikten çözdü (<i>ḥallat</i>).” Herhangi bir şeyin bağı çözülürse (<i>anšaṭa mim 'iqālihi</i>) de böyle denir. YUVRA'R YVRMA'K yōrār yōrmāk .	yör-

L

'ĀŞ YIYL·DIY āş yēldi Yemek (veya başka bir şey) yenildi (<i>ukila</i>).” YIYLUVR yēl-YYL·M'K yēlūr yēlmāk .	yēl-
Bu bölüm aslında ikili ayrım değildir, Biz onu ikililer bölümüne koyduk, çünkü söylenişte kısa ve daha doğrudur. Buna karşılık o Arapça'da iki harf (<i>‘alā l-hijā'ayn</i>) üzerine yazılır ve Türk dillerinde yukarıda görüldüğü gibi <i>līm</i> harfiyle sınırlanır. 0	G

Üç Harfli Sözcükler Bölümü: Çeşitli hareketleriyle *fa'aldī* kalıbı

R

:: 'UL 'ANKAR 'AY·LA' BUYUR·DIY ol anar ayla buyurdi “O, ona böyle emretti (<i>amara</i>).” BUYURUR BUYUR·MA'Q buyurur buyurmāq . Oğuz şivesi. 0	buyur- D
:: TAWY BA'QIR·DIY tewe bāqirdi “Deve bağırdı (<i>ṣāḥa</i>).” Oğuz şivesi. BA'QIRA'R· BA'QIRMA'Q bāqirār bāqirmāq . 0	bāqir- D
:: 'UL MANK' 'AŞ· TA'TUR·DIY ol maṇa aš tāturdi “O bana yemek (ya da başka bir şey) tattırdı (<i>aḍāqa</i>).” TA'TURUR TA'TURMA'Q tāturur tāturmāq . 0	tātur-
:: 'UL 'ANDAḠ TİYTUR·DIY ol anday tētürdi “O böyle dedirtti (<i>kallaḥa ḥattā qīla</i>).” TİYTURUR TİYTURMA'K tētürür tētürmāk . 0	tētür-
TUVZ	

[III. 139/184]

526

TUVZAR·DIY tōz tōzardi “Toz yükseldi (<i>saṭa'a</i>).” TUVZA'R· TUVZ·MA'Q tōzar-[dikkat] tōzārur tōzarmāq .	tōzar-
:: 'UL 'ANKAR QUVY· SA'TURDIY ol anar qōy sāturdi “O, ona koyun (ya da başka bir şey) saydırdı (<i>a'adda</i>).” SA'TURUR SA'TURMA'Q sāturur sāturmāq .	sātur-
:: 'UL 'UTUNK SIYTUR·DIY ol otuṇ sīturdi “O odun (ya da başka bir şey) kestirdi (<i>aksara</i>).” SIYTURUR SIYTURMA'Q sīturur sīturmāq . 0	sītur-
:: 'UL 'ANKAR QYJURDIY ol anar qīçurdi “O bir işte onu kınadı ve onun talihsizliğinden memnun oldu (<i>lāmahu fī amr wa-ašmata 'alayhi wa-fariḥa bimā ašābahu min al-hamm</i>).” QIYJUR'R QYJURMA'Q qīçurār qīçurmāq . 0	qīçur-

:: 'UL 'ANKAR QUVY· KUVTUR·DIY ¹ ol aṇar qōy kūtürdi “O, ona koyun (ya da başka bir şey) güttürdü (<i>ar‘ā</i>).” KVTURUR ² KUVTUR·MA'K ² kūtürür kūtürmāk.	kūtür-
:: 'UL TA'ŠIF YUVL·DAN KIYTAR·DIY ol tāšiy yōldan kētärdi “O taşı yoldan kaldırdı (<i>naḥḥā</i>).” Yerinden bir şey kaldırılırsa (<i>izāla</i>) da böyle denir. KIYTARUR KYTARMA'K kētärür kētärmāk. 0	kētär-
:: 'UL 'YŠIF KYJURDY ol īšiy kēçürdi “O işi geciktirdi (<i>abṭa'a</i>).” KYJURUR KYJURMA'K kēçürür kēçürmāk.	kēçür-
:: 'AR· UTUNK KUY·TUR·DIY [dikkat] är otuṇ köyürdi “Adam odun (ya da başka bir şey) yaktırdı (<i>aḥraqa</i>).” KUY·RUR KYURMA'K köyrür köyürmāk.	köyür-

Š

:: 'UL 'ANIK BIR·LA' TAYIŠ·DY ol anig birlä tayiſdi “O, onunla kaymakta (<i>bārāhu fī t-tazalluq</i>) yarış etti.” TAYIŠUVR· TAYAIŠMA'Q tayiſür tayiſmāq. 0	tayiſ-
:: 'UL MANK' TARIY SUYUŠ·DIY ol maṇa tāri soyuſdi “O bana (koyunun ya da başka bir şeyin) derisini yüzmekte (<i>a‘ānanī fi salx</i>) yardım etti.” Yumurtanın (kabuğunu) ve ağacın (kabuğunu) soymak (<i>qašr</i>) da böyledir. SUYUŠVR SUYUŠMA'Q soyuſür soyuſmāq.	soyuſ-
:: 'ULA'R· 'IKY BYR· BYR·KA' QAYIŠ·DIY olār ekki bīr bīrkä qayiſdi “Onların ikisi birbirine acıdı (<i>aṭafa</i>).” QAYIŠUVR QAYIŠ·MA'Q qayiſür qayiſmāq. Manzume:	qayiſ-

NALUK 'ANKAR BILIŠ·TIM
 QUIŠUB· TAQY QAWUŠ·TUM
 TUIZUN·LUKIN QAYIŠ·TIM
 'AL·QTIY MANIK YA'YIMİY

nälük aṇar biliſtim
quçſup taqi qawuſtum
tüzünlükin qayiſtim
alqti mänig yāyimi 0

V

Kendisini aldatan bir adamı anlatarak diyor ki: “Ben onunla niçin tanıştım! Niçin kucaklaştım, niçin arkadaş oldum. Naziklikle onu kayırdım (*aṭaftu*). Şimdi o benim yazımı (işsizlikle) mahvetti..” 0

:: 'ANKAR SUVW· QUYUŠ·DIY aṇar sūw quyuſdi “O bana su (ya da başka bir şey) koymakta (<i>šabb</i>) yardım etti.” QUYUŠUVR QUYUŠMA'Q quyuſür quyuſmāq.	quyuſ-
:: 'UL MANK' YIF'A'J· QIYIŠ·DY ol maṇa yiṭāç qiyiſdi “O bana ağaçları eğri kesmekte (<i>qaṭ'a ... muḥrafan</i>) yardım etti.” Yarış da	qiyiſ-

[III. 142/189]

528

böyledir. QIYIŠUVR· QIYIŠMA'Q **qiyiſür qiyiſmāq.** 0

527 ¹. *Tašdīd* (~) T'nin üstüne sonradan yazıldı.

². *Tašdīd* ve *ḍamma* T'nin üstüne sonradan eklendi.

:: 'AR· YIYR·KA' MAYUIŞ·DIY är yērkā mayiſdi "Adam (tembelliği yüzünden) yere yapıştı (<i>laziqa</i>)." Bu, bir işi verildiğinde o işi yapmaktan çekinmektir. 0 YAMAŞ·DIY yamaſdi: MAYIŞ·DIY mayiſdi sözcüğünün bir varyantıdır. YAM'ŞUVR (yamaş- D) YAMAŞM'Q yamaſūr yamaſmāq.	mayiſ-

Q

:: 'AR· SUYUQ·TY är suyuqti "Adamın malı soyuldu (<i>huriba māl</i>)." SUYUQA'R SUYUQ·M'Q soyuqār soyuqmāq. 0	suyuq-
:: YIYR· SAYIQ·TY yēr sayiqti "Yer kara taşlı oldu (<i>harra</i>)." SAYIQA'R SAYIQM'Q sayiqār sayiqmāq.	sayiq-

L

:: BULT SUYUL·DY bulit soyuldi "Bulut dağıldı (<i>taqaſša'at</i>)." TARIYSIY SUYUL·DY qōy tārīsi soyuldi "Koyunun derisi soyuldu (<i>kuſiſat</i>)." 'AR·DIN TUVN SUYUL·DIY ärdin tōn soyuldi "Adamdan elbise soyuldu (<i>nuzi'a</i>)." SUYULVR SUYULM'Q soyulūr soyulmāq.	soyul-
:: YUTRT QUYUL·DIY yōyrut qoyuldi "Yoğurt koyuldu (<i>xatūra</i>)." Herhangi bir sıvı koyulaşırsa (<i>yaluza</i>) da böyle denir. QUYULVR QUYULM'Q qoyulūr qoyulmāq.	qoyul-
:: KUVN QIYIL·DIY kūn qiyildi "Güneş indi (<i>zālat</i>)." 'UVD· QIYIL·DIY ōđ qiyildi "Zaman geçti (<i>mađā d-dahr</i>)." YI'A'J· QIYIL·DIY yīāç qiyildi "Odun eğri kesildi (<i>qaſ'a ... muħrafan</i>)." SUVZ· QIYIL·DY sōz qiyildi "Verilen sözden dönüldü (<i>uzlifa</i>)." QIYILVR· QIYILM'Q qiyilūr qiyilmāq.	qiyil-
:: QA'TUVN MAYIL·DIY qāyūn mayildi "(Sulu) kavun bozuldu (<i>infasaxa</i>)." Bu, kavunun keçelenerek sölpümesidir (<i>bāta wa-ſāra yāyan</i>). Başka meyveler için de böyle denir. MAYLVR MAYLM'Q maylūr mayilmāq.	mayil-

N

:: 'UL MANK' TAYAN·DIY ol maña tayandi "O bana dayandı (<i>ittaka'a</i>)." Herhangi bir şey üzerine dayanmak da böyledir. TAYANVR· TAYNM'Q tayanūr tayanmāq. 0	tayan-
:: 'ŠIJ QAY·INADIY eſiç qayindi\qaynadi "Tencere (ya da başka bir şey) kaynadı (<i>yalat</i>)." QAY·NA'R QAY·NAM'Q qaynār qaynamāq. Atasözü [=196 kāçig]: QAY·NA'R 'UKUZ KJIK SIYZ BULMA'S· qaynār ögüz kāçigſiz bolmās 0 "Kaynayan (<i>yajſū wa-yafūra</i>) dere bile geçitsiz olmaz." Bu söz karışık, zor bir işte kullanılır, "O işin bir ters yönü vardı!" denir. 0	qayin-\ qayna- P
:: 'UL 'UVZNKA' SUVW QUYUN·DIY ol ōziñā sūw quyundi "O kendi kendine	quyun-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

:: 'UVD· YAYIQ·TIY ōđ yayıqtı “Mevsim bahar oldu (<i>rabī</i>).” YAYIQA'R YAYIQMA'Q yayıqār yayıqmāq.	yayıq-

L

:: YIİ'J· YAYIL·DIY yiāç yayildi “Ağaç (rüzgar veya benzer şeylerden) ırgalandı (<i>yāfat</i>).” ¹ Herhangi bir şey kendi kendine ırgalanırsa (<i>ihtazza wa-taḥarraka 'alā nafsihī bi-tamāyul</i>) da böyle denir.	yayil-
YAYIL·DIY SUV· yayildi sü “Askerler (ya da başkaları) dağıldılar (<i>tafarraqa</i>).” <i>Dāl</i> 'lı bir versiyonu daha vardır: YADİL·DIY yağildi . YAYILUVR YAYILM'Q yayilūr yayilmāq. 0	D
Bu bölümdeki eylemler ortası harekesiz olan eylemler görünüşte dörtlü iseler de aslında üçlüdür. Örnek :: 'UL QUVY(N)UT BA'TURDIY ol qōyuy bāturdi “O koyun bağlattı (<i>abraṭa</i>).” :: SA'TURDIY sāturdi “O onu saydırdı (<i>a'adda</i>).” Ve benzeri.	G

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Çeşitli hareketleriyle *fa'laldī* kalıbı

[R]

:: 'UL 'ANY SUWQA' TAY·TURDIY ol ani suwqa tayturdi “O onu suda (ya da başka bir yerde) kaydırdı (<i>azlaqa</i>).” TAY·ITUR TAY·ITMA'Q [dikkat] tayturur tayturmāq. 0	taytur-
:: 'UL MANK' SUVZ· TUYTUR·DIY ol maṇa sōz tuyturdi “O bana sözü duyurdu (<i>aṭṭana, 'arrafa</i>).” TUYTURUR TYTRMA'Q tuyturur tuyturmāq.	tuytur-
:: 'L 'ANKAR QAY·TURDIY ol aṇar qayturdi “O kardeşine yardım etti, onu kayırttı (<i>i'āna, 'aṭf</i>).” QAY·TURUR QAYTURMA'Q qayturur qayturmāq. 0	qaytur-
:: 'UL 'ATİF QAY·TAR·DIY ol atiy qaytardi “O atı döndürdü (<i>ṣarafa ... 'an wajh</i>).” QAYTARUR QAYTARMA'Q qaytarur qaytarmāq. Oğuz şivesi. Türkler: QTAR·DIY qatardi derler. 0	qaytar- D
:: 'UL MANİK· 'LKK' SUVW· QUY·TURDIY ol mānig āligkā sūw quyturdi “O benim elime su döktürdü (<i>ṣabb</i>).” QUYTURUR QUYTURMA'Q quyturur quyturmāq.	quytur-
:: 'UL 'ANKAR QAMIŞ QIY·TUR·DIY ol aṇar qamiş qiyturdi “O ona eğri odun kıydırdı (<i>qaṭ'a ... muḥrafan</i>).” QIAY·TURUR QIYTURM'Q qiyturūr qiyturmāq. 0	qiytur-

:: 'UL 'ANIK TUVNIN KUY·TURDIY ol anig tōnin köytürdi “O, onun elbisesini (veya başka bir şeyi) yaktırdı (<i>iḥrāq</i>).” KUYTURR KUY·TURMA'K köytürür D köytürmāk . Bu sözcük doğru değildir (<i>luḡa ḡayr faṣīḡa</i>) [krş. 527 köyür- ?].	
:: YIYR·SAY·FIRDY yēr sayyirdi	sayyir-

[III. 145/193]

530

“Yer kara taşlı olayazdı (<i>kādat ... an taṣīra ḡarra</i>).” SAY·FIRA'R SAY·FIARMA'Q sayyirār sayyirmāq .	
:: 'AR·QAYTUR·DIY ār qayyurdi “Adam kaygılandı (<i>ihtamma</i>).” <i>Dāl</i> 'lı qayyur- [krş. qadyur] bir versiyonu daha vardır. QAY·FURA'R QAYTURMA'Q qayyurār D qayyurmāq .	

Ş

:: 'YŞ QAMUT BUY·MAŞ·DIY ış qamuy boymaşdi “İş (veya başka bir şey) boymaş- karıştı (<i>iḡṭalata</i>).” BUY·MAŞUVR BUY·MAŞM'Q boymaşūr boymaşmāq . 0	
:: 'ULA'R TALIM·SAY·RAŞ·DIY olār tālim sayraşdilār “Onlar sayıklar gibi çok sayraş- konuştular (<i>takallamū ... ka-l-haḡayān</i>).” :: QUŞ L'R SAY·RAŞDY quşlār sayraşdi “Kuşlar ötüştü (<i>tarannamat</i>).” Manzume:	

YARUQ YULDUZ TUḤAR·DA' 'UḤNUV KALIB·BAQAR·MAN V
SA'TUVLAYUV SAY·RAŞIB·TATLIḤ 'UVNUN QUŞ 'UTA'R·
yaruv yulduz tuḡarda oḡnu kālip baqar mān
sātūlayu sayraşip tatliḡ ūnin quş ötār

“Parlak yıldız doğduğunda uykudan uyanır, (ağaçlara) bakarım, kuşların tatlı sesleriyle ötüşlerini dinlerim.” SAY·RAŞUVR·SAY·RAŞMA'Q **sayraşūr sayraşmāq**. 0

:: 'ULA'R·'IKY BUYUVN QAYIRIŞ·DIY olār ekki boyūn qayrişdi “Onlar qayriş- boyun (ya da başka bir şey) bükmede (<i>layy</i>) yarış ettiler.” QAYIRIŞUVR QYRŞM'Q qayrişūr qayrişmāq .	
:: TA'Ḥ·DIN SUVW L'R QMUT QUḢYULUŞ·DIY tāyḡin sūwlār qamuy quyluşdi quyluş- “Dağdan bütün sular döküldü (<i>iṣṣabbat</i>).” Diğer sıvılar için de böyledir. QUḢYULUŞVR QUḢYLUŞ·M'Q quyluşūr quyluşmāq .	
:: SUVT L'R QUḢYULUŞDY sūtīlār qoyluşdi “Süt (veya diğer sıvılar) koyulaştı qoyluş- (<i>xaṭurat</i>).” QUḢYLUŞUVR QUḢYLUŞ·M'Q qoyluşūr qoyluşmāq .	
:: 'ULA'R 'IKY QAYITAİŞ·DY olār ekki qaytişdi (qaytaşdi ?) “Onlar birbiri qaytiş- ardınca gitti (<i>āqaba</i>).” QAYİTAİŞUVR QAYİTIAŞM'Q qaytişūr qaytişmāq . (qaytaş-?)	

Q

:: 'AR·TUY·SUQ·DIY ār tuysuqdi “Adam aldatıldığının farkına vardı (<i>faṭma mā yumkaru ma'ahu wa-yukāyadu</i>).” TUY·SUQA'R TUYSUQM'Q tuysuqār tuysuqmāq .	tuysuq-

L

:: 'IYŠ· KIYJIL·DY İş keçildi “İş ertelendi (<i>ubḡi'a</i>).” KYJ <u>AL</u> UVR KIY·JLM'K keçil-keçilür keçilmäk. 0	keçil-
:: 'AR· TAR·KA' BIYLAL·DIY är tärkä bēlāldi “Adam terle yundu (<i>yariqa</i>).” :: 'UTLA'N BIYLAL·DIY oylān bēlāldi “Çocuk beşiğe bağlandı (<i>šudda ... fī mahdidi</i>).” BIYLALUVR BIYLAL·M'K bēlālūr bēlālmāk. İlki geçişsiz, sonraki geçişlidir. 'AT·QA'N·QA' BIYLAL·DY at qānqa bēlāldi	bēlāl-

[III. 147/196]

531

“At kana boyandı (*yariqa*)” – bu öldürülenlerin çok olmasından ileri gelir. Bunun mastarı da öncekinin mastarı gibidir.

N

:: 'AR· IYŠQA' KUYF(M)AN·DIY ¹ är İşqa küymāndi “Adam işte dikkatsizdi ve onu uygun şekilde yapmadı (<i>aḡfala, lam yubrim</i>).” KUYFANUVR KUYFANM'K [dikkat] küymānūr küymānmāk. Bir versiyonu daha vardır: KUFYANDY [dikkat] kümyāndi	küymān- kümyān- D

Bir Başka Tip

T²

YTA'J QA'T·LANDIY yiḡāç qātlandi “Ağaç meyvelendi (<i>tamarat</i>).” Qifçāq, Yemāk ve Qyrāq şiveleri. QA'T·LANUVR QA'TLANM'Q qātlanūr qātlanmāq. Diğer [Türkler] bu sözcüğü dikenli bir ağacın meyvesi (<i>tamar al-'iḡāh</i>) için kullanırlar [bkz 508 qāt]; İnce ağaçlar için: YAMIŠ·LAN·DIY yemišlāndi denir.	qātlan D

R

:: 'AR·T QA'R·LAN·DIY är qārlandi “Dağ sırtına kar yağdı (<i>šāra ... dāt talj</i>).” QA'RLANUVR QA'R·LANM'Q qārланur qarlanmāq.	qārлан-
:: 'AR· TAW'RINKA' QUVR·LAN·DIY är tawāriḡa qōrlandi “Adam elinden giden malı için tasalandı (<i>talahhafa ... wa-taḡassara 'alā mālihi lammā dahaba</i>).”	qōrlan-
:: QMIZ· QUVR·LAN·DIY qimiz qōrlandi “Kımız ekşidi (<i>ḡamuḡa ... min xamīr kāna fīhi</i>).” Yoğurt koyulaşırsa (<i>xatūra</i>) yine böyle denir. QUVR·LANVR QVR·LANM'Q qōrlanūr qōrlanmāq.	qōrlan-

[Ortasında İletli Harf]³ Bulunan Sözcükler

531 ¹. Dikkat; M sonradan yazılmıştır; ve de, kenarda: KUVY·MA'N·DIY.

². EY. N.

531 ³. EY. *mimmā ja'āla l-aḡl*, EP ile: *mimmā ja'ā 'alā l-aḡl* okunur; krş. 516: 9.

:: 'AR· TAYAQ·LANDIY är tayaqlandi “Adam baston sahibi oldu (<i>‘aṣā</i>).”	tayaqlan-
TAYAQLANVR TAYAQLANM'Q tayaqlanūr tayaqlanmāq.	
:: YAKIT· TAYUQ·LAN·DIY yigit tayuqlandi “Genç kibar kılığına büründü (<i>tazayyā ... bi-zayy aṣ-zurafā</i>).”	tayuqlan-
TAYUQLANUVR TAYUQLANM'Q tayuqlanūr tayuqlanmāq.	
:: SUVT· QAYUQLANDY sūt qayuqlandi “Süt kaymaklandı (<i>‘alat ad-dawāya</i>).”	qayuqlan-
QAYUQLANUVR QAYUQLANM'Q qayuqlanūr qayuqlanmāq.	
Kural. Bu bölümde bu çeşit eylemler çeşitli anlamlarda üçlü köklerden oluşturulmuştur.	G
1) Söylenen şeyin birlikte bulunması ya da bahsedilen şeye sahip olunması anlamındadır. Örnek :: 'AR· TAYAQLANDY är tayaqlandi “Adam baston sahibi oldu.” :: SUVT QAYUQLANDY sūt qayaqlandi “Süt kaymaklandı (<i>ṣārat al-laban ma'a d-duwāya</i>).”	
2) Söyleyen kişi bir şeyi söylediği nesne cümlesinden saydı, anlamındadır. Örnek :: 'AR· 'ATIF QIYZ·LAN·DIY är atiy qīzlandi “Adam atı pahalı buldu (<i>‘adda ... ḡāliyan</i>).” :: 'UL 'ANY QIYZLAN·DIY ol ani qīzlandi	

[III. 148/198]

532

“O, onu kendi kızları arasında saydı (<i>‘adda l-jāriya min jumla banātihi</i>)” [Harf. “O, onu kızı yerinde tuttu.”].
3) Öznesi olmayan bir eylem olması. Örnek :: TAWA'R JUVT·LAN·DIY tawār çūylandi “Mallar bağlandı (<i>ruzima</i>).” :: BUVZ JIUT·LANDY bōz çiylandi “Bez (ya da başka bir şey) Türk arşınıyla ölçüldü (<i>ḡuri'a</i>).”
4) Ada benzediğini gösteren bir eylem anlamındadır. Örnek :: 'AR· TAYUQLANDY är tayuqlandi “Adam kibar kılığına büründü,” vb.
Burada yukarısıyla benzerlik kurularak iki yol daha söylemek mümkündür:
1) Söyleyen kişinin söylenenle birlikte olması yahut o şeye sahip bulunmasıdır. Örnek :: TA'T· TIYT·LANDIY tāy tītlandi “Dağ çam ağaçlarıyla kaplandı (<i>ṣāra ... ma'a šajar aṣ-šanawbar</i>).” 0 :: 'AR· QA'B·DIY är qāplandi “Adam bir kaba yahut bir tulumla sahip oldu (<i>ṣāḥib ziqq wa-mālikahu</i>).”
2) Söyleyen o şeyi söylenen şey cümlesinden saydı, anlamındadır. Örnek :: 'UL NA'NKIY QIYZ·LAN·DIY ol nāḡni qīzlandi “O bu şeyi pahalı buldu” – bunların diğerleri de söylediğimiz şekildedir.
Bir kimse başka yolları göz önüne alarak ölçümlese, bu anlamları dinleyerek söylese- sözcük türetse zararı yoktur, çünkü adarın tümü kendilerine bir takım anlamları bulunan harflerin getirilmesiyle bazı sığıları kabul etmekten, bazı şekiller almaktan geri kalmazlar. Buna karşılık, bütün Türk dillerinde her addan eylem yapılmaz. Örneğin, “Adam atasözü söyledi (<i>ḡaraba ... maṭalan</i>)” anlamında 'AR· SA'W·LAN·DIY är *sāwlandi denmez; veya: “O ünlü oldu (<i>ṣāra lahu ṣīt</i>).” anlamında 'AR· JA'W·LAN·DIY är *cāwlandi denir. Halbuki kurala göre her addan eylem yapıp kullanılabilir, kullanan kınanmaz.

Bir Başka Tip

B

:: 'UT· KURBA'LAN·DIY ot körpālāndi “Yeniden ot bitti (<i>axrajat ... xilfatan</i>).” körpālān- KURB'LANUVR· KURBA'LANM'K körpālānūr körpālānmāk. 0	
:: KIŞY KIR·BIYLAN·DIY kişi kirpālāndi “Adamın yüzü kirpi (<i>qunfūd</i>) gibi kirpālān- asıldı (<i>ta'abbasa, kalaḥa</i>).” KIR·BIYLANUVR· KIR·BIYLANM'K kirpālānūr kirpālānmāk.	

T

:: 'AR· BRT·LANDY är bārtülāndi “Adam hırka giydi (<i>labisa ... l-qurṭuq</i>).” bārtülān- BARTLANUVR BARTLANM'K bārtülānūr bārtülānmāk. 0	
:: BURK B(T)URTULAN·DIY börk burtulandi “Külāh altın kırıklarıyla burtulan-	

[III. 150/200]

533

süslendi (<i>ruqāqāt aḍ-ḍahab</i>).” BRTLANVR BRTLNM'Q burtulanūr burtulanmāq.	

R

:: TFY BUTRALAN·DIY tewe buyralandi “Deve aygırlaştı (<i>tafaḥḥala</i>).” buyralan- BUTRALANUVR BUTRALAN·M'Q buyralanūr buyralanmāq.	

T

:: 'UL MANK' TUZFULAN·DY ol maḡa tuzyulandi “O bana bir hediye tuzyulan- (yiyecek ya da başka bir şey) verdi (<i>hadiyya</i>).” TUZFULANUVR TUZFULANM'Q tuzyulanūr tuzyulanmāq.	
:: 'UL BUV 'IYŞQA' QADFULAN·DY ol bu işqa qadyulandi “O bu iş (ya da qadyulan- başka bir şey) hakkında kaygılandı (<i>ihtamma</i>).” QADFULANUVR QADFULANM'Q qadyulanūr qadyulanmāq.	
:: 'AT· QUDFULAN·DY at quḍyulandi “At sineği kendisinden uzaklaştırdı quḍyulan- (<i>ḍabba ... ḍ-ḍubāb min nafsīhi</i>).” ¹ QUDFULANVR QUDFULANM'Q quḍyulanūr quḍyulanmāq.	
:: 'AR· QURFULAN·DIY är quryulandi “Adam yeğnilik gösterdi (<i>tāša ...</i> quryulan- <i>wa-abdā min nafsīhi n-naḡa</i>).” ¹ QURFULANUVR QURFULANM'Q quryulanūr quryulanmāq.	

Q

:: 'UZUM· TALQILANDY üzüm talqalandi “Üzümler koruk oldu (<i>taḥaṣrama</i>) talqalan- TALQLANVR TALQLANM'Q talqalanūr talqalanmāq.	

K

:: 'UL MANK' YUFQALAN·DIY **ol maña yuwqalandi** “O bana yaltaklandı **yuwqalan-**
(*tamallaqa*, *xaḍa'a*).” YUFQALANUVR YUFQALANM'Q **yuwqalanūr**
yuwqalanmāq.

M

:: 'AR· YAḤMALAN·DIY **ār yaḥmalandi** “Adam Yaḥma kılığına büründü.” **yaḥmalan-**
YAḤ·MALANUVR YAḤMALANM'Q **yaḥmalanūr yaḥmalanmāq.** Bu şu mısra
gibidir 0 *wa-qaysa 'aylāna*¹ *wa-man taqayyasā* (“Ve Qays ‘Aylān, ve
bunlar Qay şehirli oldular”) 0 Bunun anlamı onların kılığına büründüler
veya onlara benzediler; şöyle söylenildiği gibi: *tama'dada r-rajul* bunun anlamı da
[Adam] Ma'add kabilesinden gibi göründü. 0

Bu eylemler dört harflilerden yapılır. Sözcüğün son harfi [yani mater lectionis] G
atılmıştır, bu yüzden sözcük okunuşta dört harfli, yazılışta değildir. Örnek :: QUVY·
YAQ·RILAN·DIY **qōy yaqrilandi.** :: 'AR· YUFQALANDIY **ār yuwqalandi** “Adam
yaltaklandı (*tamallaqa*).” *Yā'* sözcükten düşmüştür: YAQ·RIY **yaqri** “yağ” ve “ince bir
şey” anlamındaki YUF·QA' **yuwqa** sözcüğünden elif düşmüştür.

Başka adlarda bu kurallarla işaret ettiğim anlamlar üzerine ölçümlenebilir.

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

J

:: 'URA'UT SARA'TUJ·LAN·DIY **urāyut sarāyuçlandi** “Kadın baş örtüsü **sarāyuçlan-**
örttü (*taqanna'at ... bi-l-miqna'a*).” SARA'TUJ·LAN·DIY SARA'TUJ·LANM'Q
sarāyuçlanūr sarāyuçlanmāq.

K

:: 'İŞ·LA'R· BILA'ZUK·LANDY **ešlār bilāzüklāndi** “Kadın bilezik (*siwār*) **bilāzüklān-**
takındı.” BILA'ZUK·LANDY BLA'ZK·LNM'K **bilāzüklānūr bilāzüklānmāk.**

Bu çeşit eylemler dört harflilerden oluşturulur. Genel bir kural olarak bütün Türk
dillerinde kullanılan ve kullanılmasına izin verilen beş ve altı harfli adlardan yapılmış
olanlar da vardır. G

:: 'AR· SAQAL·DURUQ·LAN·DIY **ār saqalduruqlandi** “Adam şapkasının **saqalduruq-**
bağcığını bağladı (*xayṭ al-qalansuwa*).”

:: 'AR· 'ALA'JUVLAN·DIY **ār alāçulandi** “Adam büyük bir çadır (*fāza*) kurdu.”²

:: 'AR· XUM'RUVLAN·DIY **ār xumārulandi**

[III. 153/205]

535

“Adam (arkadaşlarından veya bir başkasından) miras aldı (*ḍaxīra*¹ *min mal*).”

534 ¹. EY. *wa-qayyasa ḡaylānu* (sonradan hatalı ünlü işaretleri eklenmiştir); EP'de
düzeltildi. Vezin: Rajaz.

534 ². EY. *qāza*.

:: 'AR· KARA· KUVLAN·DIY ār kārākūlāndi “Adam büyük bir çadır (<i>xibā</i>) kurdu ve oraya girdi.”
:: SUVW SAY·RAM·LAN·DIY sūw sayramlandi “Su azaldı (<i>ḍaḥḍāḥ</i>).” SAY·RAM·LANVR SAY·RAM·LANM'Q sayramlanūr sayramlanmāq. 0
:: 'URA·TUT· QA·TUVN·LAN·DIY urāyut qātūnlandi “Kadın Hatun gibi giyindi.” QA·TUVN·LANUVR QA·TVNLM'Q qātūnlanūr qātūnlanmāq. 0
:: 'AR· QA·TUVN·LAN·DIY ār qāyūnlandi “Adam kavun (<i>baṭṭīx</i>) sahibi oldu.” QA·TUVN·LANVR QA·TUV·LANM'Q qāyūnlanūr qāyūnlanmāq.
“Kuralların hepsi Salim Sözcükler Kitabında [393] geçti, orada bulunabilir. 0

Ortasında İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a şükürler olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah'ın Adıyla

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

B

B' bā Koyun melemesini (<i>tu'āḡ</i>) bildirir. :: QUVY· BA'LA'DIY qōy bālādi “Koyun meledi (<i>ta'aja</i>).” 0 bā
BUV bu “Buhar, buğu (<i>buxār</i>).” Buradan gelerek :: 'ŠIJ BUVSİY ešič būsi “Tencere buğusu.” denir. 0 bu
BUV bu “Bu (<i>hādā</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BUV 'AR· bu ār “Bu adam.”denir.
BY be “Kısrak (<i>ramaka</i>).” Türk şiveleri, Oğuz değil. 0 be D
BIY bi “Zehirli örümcek (<i>taṭāt</i>).” anlamındaki BUVY· bōy [505] sözcüğünün bir varyantıdır. Oğuz şivesi. bi D

T

TUV tü “Vücuttaki kıl (<i>ša'r</i>).” Buradan gelerek :: BYR· TUV SAJ· bīr tü saç “bir küçük kıl (<i>šu'ayra</i>).” denir. 0 TUV tü “Renk (<i>lawn</i>).” Buradan gelerek :: TUVDAŞ· TUVNLA'R tūdāš tōnlār “aynı renkte olan elbiseler (<i>'alā lawn wāḥid</i>).” 0 :: TUV tü “Atın renkleri (<i>šiya</i>).” Buradan gelerek :: 'ATINK· NA' TUVLK atiḡ nā tūlūg “Atın hangi renkte?” denir. 0
TUV to <i>Talbāna</i> [sütle bal karıştırılır] gibi pişirilen bir undur. ² Bir kaba konarak ekşitilir, sonra içilir. to

535 ¹. EY. *daxīra*.

535 ². EY. *xaḍīhihi*, *xaḍīma* okunur; krş. 160 **töp**.

J

JA' - ça\-çä Arapça'daki benzetme <i>kāf</i> 'ına benzer bir benzetme ekidir. Buradan gelerek :: 'UL MANIK JA' ol mänigçä "O bana benzer (<i>ka-miṭlī</i>)." ³ denir. :: BUV 'ANIK· JA' bu anigça "Bu şunun gibidir." 0	- ça\-çä
JİY çi "Yaş, nem (<i>nadā</i>)." ¹ Buradan gelerek :: JİY YIYR· çi yēr "Yaş (<i>nadiyya</i>) yer." denir. 0	çi
JUV - çu\çü Emir ve nehiylerin sonuna gelerek emirde ve nehiyde	- çu\çü

[III. 156/207]

56

pekiştirme bildiren bir ektir. Buradan gelerek :: KAL· JUV kälçü "Git (<i>la-ta'tiyanna</i>)!" denir. BARM' JUV barmaçu "Gitme (<i>lā taḏhabanna</i>)." ² Bu şekil sadece hitaplarda kullanılır.	
SA' - sa "Eğer (<i>law</i>)." ¹ anlamında şart bildiren bir edattır. Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' BAR·SA' ol äw barsa "Eğer (<i>iḏā</i>) o giderse, eğer (<i>law</i>) o [eve] gitmişse." denir. :: SAN QAJ·N· BAR·SA' SAN sän qaçān barsa sän "Sen gittiğinde." Bu ancak eylemlere gelir. 0	- sa
SÄ' ¹ sa "Sen (<i>anta</i>)" anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: SA' 'AYUR MAN sa ayur män "Ben size söyledim (<i>aqūluka</i>)." ² <i>Elif</i> , SAN sän sözcüğündeki <i>nūn</i> 'dan değişmiştir veya SANKA' saṇa sözcüğünden <i>nun</i> 'ın atılmasıyla alakalıdır (<i>maḥḏūf</i>). <i>Elif</i> 'in, <i>nūn</i> 'dan çevrilmesi Arapça'da da vardır, Ulu Tanrının şu sözü gibi: <i>la nasfa'an</i> (K. 96:15 "Biz onu ele geçireceğiz"); ve de Al-A'şa'nın şu sözlerindeki gibi: " <i>wa-llāha rabbaka fa- 'budā</i> [bakınız 78 D].	sa
SUV sü "Ordu ve askerler (<i>jund</i>)." ¹ Atasözü: 'TA'ΓAQ' 'UBKAILA'B· SUVK' SUVZ·LA'MA'DUK otāyqa öpkälāp sūkā sözlāmādük 0 "Çadırdaki arkadaşlarına kızarak, askerlerle konuşmadı." Bu söz birisinin işlediği iş yüzünden öbür arkadaşlarına kızan, onlarla konuşmayan kişi için söylenir. Manzume:	sü P

V KAL·DY YIYR· YABA'
 QR'R QR ?? '2
 QAJTY 'ANKAR 'AL·B 'AYA'
 'UFT BULUB 'UL YAŞA'R·

sü kälđi yēr yapa V
qazār qarlıy tāy tapa (?)
qaçti aṇar alp apa
uwut bolup ol yaşār

"Ordu geldi, atların tırnaklarından çıkan tozla karla kaplı dağın etrafını kapattı; Alp Apa³ (adındaki adam) kaçtı; yenildiği için sıkıldı, utancından saklanıyor." 0

SIY - si Son harfi harekesiz olan adlara eklenen izafet (<i>iḏāfa</i>) edatıdır; sözcüğün sonu harekeli ise <i>yā</i> [yani -i] yeterlidir. Örnek :: 'ATA' ata "Baba" - [Sondaki] <i>elif</i> harekesizdir, sonuna izafet eklendiğinde: 'ANIK 'ATA'SIY anig atāsi "onun babası"	- si G

³ EY. *ka-miṭl hādā*, hatalı.

536 ¹ İkinci A sonradan eklenmiştir (nunlanma gösterir, buradan gelerek; **sän**).

536 ² İkinci mısra EY.'de boş; yazı çevirimi ve harf çevirimi kısmen metne bağlı. Son sözcük ...

³ EY. *ayā*.

(*abūhu*).” denir. :: ’ANA’ **ana** “Anne.” ’ANIK ’ANA’SIY **anig anāsi** [“Onun annesi.”] – burada [sondaki] *elif* dahi harekesizdir. İki *yā* ile ’ANIK ’ATA’YIY **anig *atāyi** denir, çünkü bir sözcükte üç *lām*’li harf bulunmaz.

[III. 157/210]

537

Bu sebepten, daha güzel bir okunuş için sözcüğün ortasına <i>sām</i> getirilir ve bir <i>lām</i> harfi atılır. 0
Harekeli örnekler: ’UFUL· oʿul “Oğul (<i>ibn</i>).” :: ’ANIK ’UTLIY anig oʿli “Onun oğlu (<i>ibnuhu</i>).” <i>Sām</i> burada kullanılmaz, çünkü izafette <i>lām</i> harekelidir. :: ’AT· “At (<i>faras</i>).” :: ’ANIK ’ATIIY anig ati “Onun atı (<i>farasuhu</i>).” <i>Tā</i> harekelendiği için <i>sām</i> ’e gerek kalmamıştır.
Bütün Türk dillerinde kural budur. Her zaman sözcüğün sonundaki harfin harekeli ya da sakin olması göz önüne alınarak izafet yapılır.

Ş

ŠA’ ša Balıkçık (<i>mālik al-ḥazm</i>) kuşuna benzer alacalı (<i>ablaq</i>) bir kuş. Lakap olarak: ’AR·DAM·SIZ· ŠA’ ārdāmsiz ša “erdemsiz kuş” anlamında denir, o her zaman yere yakın uçar. 0
ŠUV – šu\šü JUV çu sözcüğünün yerinde kullanılan bir sözcük. :: BARGIL ŠUV –šu\šü baryil šu “Git (<i>iḍhabanna</i>)!” KAL· ŠUV kālšü “Gel!” 0
ŠIY ši Šin hakanlarına selam ifade eden bir sözcük. O Arapça şu ifadeye benzer: <i>abayta l-la’n</i> (Tanrı bela vermesin!) ši

Γ

ΓUV – γu Sözcüklerde yer, zaman ve alet adı yapan ve emir sıgası üzerine gelen sözcük. Buradan gelerek :: BAR·ΓUV YIYR· baryu yēr “Varılacak zaman (<i>waqt aḍ-dahāb</i>).” ¹ denir. TURΓUV YIYR· turyu yēr “Durulacak yer.” –γu

Q

QA’ qa “Kap (<i>zarf</i>) veya kutu (<i>wi‘ā</i>).” Bu sözcük içinde sıvı bulunan kaplar (<i>aw‘iya al-mā‘iya</i>) için kullanılır. Buradan gelerek :: QA’ QAJ’ qa qaça “kap kacak,” denir. qa
QA’ – qa <i>Qāf</i> , <i>išbā’</i> ve <i>ḡayn</i> ’lı adlara gelen “de, da (<i>fī</i>)” anlamında bir ek. ² Buradan gelerek :: BA’Γ·QA’ KIR· bāyqa kir “Bağa gir (<i>udxul fī</i>)!” :: TA’Γ·QA’ YUQ·LA’ tāyqa yoqla “Dağa çık (<i>iṣ‘ad fī</i>)!” denir. 0 –qa
QA’ – qa “E,a (<i>ilā</i>)” anlamında bir ek. Arıy şivesi. Buradan gelerek :: ’ATA’M·QA’ BIYR·DIM YAR·MA’Q· atāmqa bēdrim yarmāq “Babama para verdim.” denilir. 0 D

537 ¹ Türk dillerinde **baryu uyur** olmalı, veyahut da Arapça *waqt, makān* olmalı.

² EY. *rakāka, ḡayniya* (?) okunur.

'ANA'M-QA' TAW'R· BIYR·DIM anāmqa tawār bērdim "Anneme bir şeyler verdim." Bu edat izafet <i>lām</i> 'ı (<i>lām al-iḍāfa</i>) anlamına da gelir. Buradan gelerek :: 'ATAMQA' SUWZ 'AY·DIM atamqa sōz aydim "Babamla (<i>li-</i>) konuştum." denir. 0	
QIY qi [Arapçadaki] <i>yā</i> çağırma ünlemine benzer bir çağırma ünlemi. Buradan gelerek :: QIY BARUV QAL· qi barü käl "Hey sen, gel buraya (<i>ta'ālā yā anta</i>)!" denir. O, i ünlüsü ile <i>qāf</i> arasında uzun okunur.	qi
QIY - qi Akrabalık bilirden adların sonuna getirilen "acıma" bildiren bir edattır. Buradan gelerek :: 'TA'QY atāqi "Babacığım (<i>yā ubayya</i>)."'NA'QY anāqi "Anneciğim (<i>yā umayma</i>)." denir.	-qi

K

K' kä "E, a (<i>ilā</i>)."	-kä
Kä Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' BAR·DIY ol äwkä bardi "O eve (<i>ilā</i>) gitti." O "de, da (<i>fī</i>)."	
Kä Buradan gelerek :: 'UL 'AFKA' KIR·DIY ol äwkä kirdi "O eve (<i>fī</i>) girdi." denir. İzafet <i>lām</i> 'ı anlamında da kurtulur. Buradan gelerek :: 'UL TAR·KA' KIR·DIY ol tärkä kirdi "O ücretli bir işe girdi (<i>daxala l-ujra</i>)."	
KUV kü "Ün, san (<i>ṣī</i>)."	kü
Kü Buradan gelerek :: KUVLUK BIL·KA' külüg bilgä "Ünlü (<i>ḍū ṣī</i>) bir bilgin." denir.	

L

LA' la İşin bittiğini (<i>tamām</i>), gerçekleştirildiğini (<i>taḥaqquq</i>) göstermek üzere eylem sonlarına gelen bir harftir. Buradan gelerek :: 'UL BAR·DIY LA' ol bardi la "Onun gitmesi gerçekleşti." :: 'UL KAL·DIY LA' ol kälidi la "Onun gelmesi gerçekleşti (<i>taḥaqqaq</i>)."	la D
Bu söz işin olup olmadığını bilmeyip olduğunu inkar eden kişi için söylenir. Bunu diğer Türkler bilmezler. Oyuşlar tarafından kullanılır.	

M

MA' - ma Eylemlerin emir sıgasına eklenen bir olumsuzluk (<i>nahy</i>) edatı. Buradan gelerek :: QIL qil "Kıl!" QIL·MA' qilma "Kılma (<i>lā taf'al</i>)."	-ma
Ek almış veya almamış bütün eylemler için kural budur.	
MA' ma "Onu al (<i>xuḍ</i>)!" anlamında bir ünlem. "Burada, onu al (<i>xuḍ wa-hāka</i>)!" anlamında MA' ma da diyebilirsiniz. Bazen <i>elif</i> , <i>hā</i> 'ya çevrilerek MAH· mah dahi denir. Nitekim Arapça'da dahi <i>abriya</i> , <i>habriya</i> ("zar"), veya <i>arāqa</i> , <i>harāqa</i> ("dökmek") örneklerindeki gibi <i>yā</i> , <i>hā</i> 'ya çevrilir. 0	ma
MA' ma Oğlak ve kuzu sesi. Bu Arapça'ya da uygundur. <i>Ḍū'r-</i> Rumma'nın şiirindeki gibi:	

: *bismi 'l-mā'i mabyūmu* ("ma" diye melediler.). 0

MUV -mu\·mü Adların ve eylemlerin sonuna eklenen soru edatı. Buradan gelerek :: BUV 'AT·MUV bu at mu "Bu at mı (<i>a-</i>)?" :: BUV 'IT·MUV bu it mu "Bu köpek mi?" :: BAR·DINKMUV bardiğ mu "Gittin mi?" KAL·DINKMUV käldiğ mü "Geldin mi?" denir.	-mu\·mü
Oyuzların bazıları eylem soru şekillerinin üçüncü şahsını farklılaştırırlar; onlar <i>mām</i> 'e <i>kasra</i> koyarlar ve <i>wāw</i> harfini <i>yā</i> yaparlar: 'UL BAR·DIYMIY ol bardī mi "O gitti mi?" derler. Bu farklılık yalnız eylemlerdedir, adlarda diğerlerinden ayrılmazlar, buradan gelerek :: BUV 'AT· SANIK· MUV bu at sänig mü "Bu at senin mi?" denir. Buna benzer şekilde: BUV 'UTUL· SANIK MUV bu oğul sänig mü "Bu çocuk senin mi?" denir.	

N

NA' nä "Ne (<i>māḍā</i>)" anlamında bir soru edatı. Buradan gelerek :: "NA'TIYR· SAN nä tēr sän dersin?" denir.	nä
NA' nä Arapça'da şaşırma bildiren <i>mā</i> sözcüğüne (<i>mā at-ta'ajjub</i>) denk gelir. Buradan gelerek :: NA'MA' 'ADKV KIŞY 'L nä mā ädgü kişi ol "O ne iyi (<i>mā aḥsana</i>) bir kişidir!" denir. "NA'MA' YAWUZ· NA'NK· 'UL BUV nä mā yawuz nāğ ol bu Bu şey ne kötü (<i>mā aswa'a</i>) bir şeydir!"	0
NUV nü "Ne (<i>māḍā</i>)" anlamında nä yerine kullanılan bir sözcük. Buradan gelerek :: NUV TIYR· SAN nü tēr sän "Ne dedin?" denir. Aslı: NA'KUV nāgü 'dür ve telaffuzda harf atlanır(<i>ḥuḍḍfa</i>).	

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

V

VA' va İkinci kişinin emir tarafından verilen emri inkarını (<i>āmīr muxāṭib</i>) bildiren bir sözcüktür. Buradan gelerek :: "Ben senin dediğini reddediyorum (<i>inkāran 'alayka</i>)."	va
[Tam olarak. "Oh, sen ne diyorsun"] anlamında VA' NA' TIYR· SAN va nä tēr sän denir. Bu sözcük acı (<i>tawajju'</i>) ve kaygı (<i>alam</i>) da bildirir.	

Y

YA' ya "Yay (<i>qaws</i>)."	Atasözü [krş. 108 ägil- , 63 uqruq]: QUR·MIŞ KIRIŞ	ya
TUKUL·M'S· 'UQ·RUQUN TA'T· 'AKIL·MA'S· qurmiş kiriş¹ tügülmās, uqruqun tāy ägilmās "Kurulmuş kiriş düğümlenmez, kementle (yüksek) dağ eğilmez." Bu söz küçük aletlerle büyük bir işe girişmek isteyen kişi için söylenir.	0	P
YA' ya İlki [yani va] gibi inkar bildiren bir edat.	0	
YUV yu Kadınların bir şeyden utandıklarında (<i>istiḥyā'</i>) söyledikleri bir sözcük.	0	yu
YIY yi "Elbisenin yivi (<i>darz</i>)."	Buradan gelerek :: YIYJIY yīçi "Terzi (<i>xayyāṭ</i>)."	yi

YIY **yi** “Küçük dağ yolu (*ši‘b şayîr fîl-jabal*).” 0

[III. 162/216]

540

:: YIY YIĠA’J· **yi yiyāç** “Sık (*iltaffa*) ağaçlar.” Aslı: YIYKIY **yīgi** “Sık, sıralanmış (*mutarāşş*)” anlamında YIYKIY **yīgi**’dir. Buradan gelerek “sık (*mutarāşş*) dişe” de: YIYKIY TIYŞ· **yīgi tiş** denir. 0

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortası harekeli *fa‘al*, *fa‘ul*, *fa‘il* kalıbı

B

TABA’ tapa “E doğru (<i>ilā</i>).” anlamında bir edat. :: MANIK TABA’ KAL·DIY mānig tapa tapa kaldi “O bana doğru (<i>ilayya</i>) geldi.”	
TABA’ tapa “Rağmen (<i>raym</i>)” anlamında bir edattır. Buradan gelerek :: ’UL ’ANIK· TABA’SIY QIL·DIY ol anig tapāsi qildi “O ona rağmen (<i>mā yaryamuhu</i>) yaptı.” denir.	
TABIY tapi “Razı olma (<i>riḏā</i>).” Buradan gelerek :: BUV ’IYŞ·TA’ ’ANIK TABISI tapi KARA’K bu išta anig tapisi kārāk “Bu işte onun rızası gerek.” 0	
:: BUVDIY TABY ’AR· bōḏi tapi ār “Orta boylu (<i>rab‘a</i>) bir adam.”	
TUBUV töpü “Bir dağın tepesi (<i>qalla</i>).” Buradan gelerek :: TA’T TUBUVSIY töpü tāy töpüsi . TUBUV töpü “Adamın başının (<i>hāma</i>) tepesi.” denir. 0	
TUBIY tüpi “Tipi (<i>riḥ ‘āşif</i>).” Atasözü [krş. 178 bulit]: QALIN· BULUTUF· TUBIY SURA’R· QARANK·QUV ’IYŞIĠ’ URUNJ ’AJA’R· qalin bulutuy tüpi sürār, qarañqu işiñ urunç açār 0 “Karanlık bulutu (gökten) sadece tipi temizler; (benzer şekilde) (Hakanlar kapısında) karanlık işleri rüşvet açar.” Bu söz yerine göre rüşvet vermesi gereken kişi için söylenir. 0	tüpi P
SUBIY subi Bir şeyin “uzun ve sivri olanı (<i>tawīl, muhaddad ar-ra’s</i>)” “Bir adamın yuvarlak olmayan başına (<i>iḏā lam yakun mudawwar</i>)”: SUBY BA’Ş· subi bāş denir. 0	subi
QUBA’ ’AT· quba at “[Rengi] donuk kumral (<i>aşhab</i>) ile sarı (<i>aşfar</i>) arasında olan bir at.” Bu çeşit olan her renge de böyle denir.	quba
QAPA’ qaba “Yüksek olan her nesne (<i>murtafa’</i>).” Buradan gelerek :: QABA’ YUVK·LUK ’UQ qaba yüglük oq “Yüksek yelekli ok.” denir.	qaba
KUBA’ küpä “Küpe (<i>al-qurḥ</i>).” KUBA’ YARIQ küpä yariq “Demir zırh (<i>ad-dir‘ min al-ḥadīd</i>).” 0	küpä
KIBA’ kibä “Kısa zaman (<i>nadra</i>).” Oğuz şivesi. Buradan gelerek :: KIBA’ BULDIY kibä D kibä boldi “Kısa zaman (<i>burha</i>) geçti.” denir.	
BITIY biti “Kutsal kitaplardan biri (<i>al-kitāb min al-kutub al-munzala min as-samā’</i>).”	biti

T

BUTA’ **büta** “Çok, fazla (*katīr*).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MAN· ’ANKR **büta**

BUTA' YARMA'Q BIYR·DIM män aṇar bütä yarmāq bērdim “Ben ona [çok para] verdim.” :: BUV 'IYŞ·QA' BUTA' BUL·DIY bu iṣqa bütä boldi “Bu işte çok zaman (<i>zaman min ad-dahr</i>) geçti.” Bu Oğuz şivesindeki: KIBA' kibä “kısa zaman (<i>burha min ad-dahr</i>)” sözcüğü gibidir. D
BUTUQ [dikkat] botu “Genç dişi deve (<i>faṣl̄ an-nāqa</i>).” 0 botu
JATUQ [dikkat] xutu “Şin'den getirilen bir balık boynuzu (<i>qarn samak</i>).” Bazılarına göre bir ağacın köküdür. Ondandır bıçak sapı yapılır. O yemekteki zehiri tespit etmek için kullanılır. Şöyle ki: Ekşi, veya benzer bir şey kasede onunla karıştırılır. [Eğer zehir varsa] yemek ateş olmadığı halde kaynar ya da kap buhar çıkarmaksızın terler. 0 xutu
SATA' sata “Mercan (<i>baṣṣad</i>).” sata
ŞUTY šuti ¹ (?) Bu öz Türkçe bir sözcük değildir. 0 šuti ?
QATA' qata “Dığında, defa (<i>marratan</i>).” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: BIYR·QATA' 'AY·DIM bīr qata aydim “Bir defa söyledim (<i>marratan</i>).” 0 qata
QAYUV qayu XAYUV xayu sözcüğünün bir versiyonu. <i>Qāf, xā</i> ya çevrilmiştir. Oğuz ve Qıfçâqlar <i>qāf</i> 1 <i>xā</i> ya çevirirler. Onlar Halaç'ların bir bölümüdür. ² Onlar: XIYZIM xīzim “Benim kızım (<i>bintī</i>)” derken Türkler: QYZIM qīzim derler. Onlar [Oğuz ve Qıfçâqlar] XANDA' 'AR·DINK· xanda ārdiṇ “Neredeydin” derken Türkler: QANDA' 'AR·DINK· qanda ārdiṇ derler. D qayu xayu
KUTUV kütü “Çatı (<i>saṭḥ</i>).” kütü
KATUV kätü “Çolak (<i>aṣall</i>).” Qıfçâq şivesi. kätü D

J

BUJIY boçi “Bir çeşit kopuz (<i>al-kirān wahwa l-arann min al-mazāhir</i>).” 0 boçi
SAJA' säçä “Serçe kuşu (<i>‘uṣfūr</i>).” Oğuz şivesi. 0 säçä
SAJUV saçu Elbise, kule veya mendilin “saçağı (<i>hudb</i>).” 0 saçu
QUJUV qoço Bir Uygur şehrinin adı. Orada (<i>hunāka</i>) bulunan tüm şehirlere bu ad verilebilir. 0 qoço N
KAJA' käçä “Keçe (<i>libd</i>).” Oğuz şivesi. 0 käçä D
KAJIY käçi “Keçi (<i>mi‘zā</i>).” Oğuz şivesi. käçi D
KIAJA' keçä “Gece (<i>layl</i>).” Manzume: keçä

KIJA' TUVRUB· YURIR· 'AR·DIM
QARA' QIZIL BURIY KUR·DUM·
QATIF YA'NY QURA' KURDUM·
QAYA' KUVRUB· BAQUV 'AḠ·DIY

käçä tūrup yorir ārdām V
qara qizil bori kördüm
qatıf yāni qura kördüm
qaya kōrüp baqu aydi 0

“Geceleyin kalktım; kara ve kırmızı renkte kurtlar gördüm. Kuvvetli ve sert yayımı kurdum; (kurtlar) bana doğru dönüp baktı ve beni görünce tepeli tırmandı.” 0

541 ¹ EY. tanımına sahiptir. Bkz ED, 867.

² Dikkat; bkz 624 **xalaç** < **qal aç**.

KAJ' käçä "Kavun, salatalık ve benzer şeyleri taşımak için kullanılan sepet (<i>šarīja</i>)."	0	käçä

[III. 166/220]

542

NAJ' näçä Sayıca “kaç (<i>kam</i>)” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: NAJ' YAR·MA'Q· BIR·DINK näçä yarmāq berdiñ “Sen kaç para verdin?” denir. Bazen soru edatı (<i>istifhām</i>) olarak da kullanılır.	näçä
TADUV tadu “İnsanın mizacı (<i>ṭab‘ ṭabīʿa</i>).”	tadu
TADA' tada “Gözle görülebilecek kadar olan yer parçası: yaklaşık on adım (<i>bīm</i> [tanımlanmış]).” ¹ 0	tada
DADA' dädä “Baba (<i>ab</i>).” Oyuz şivesi.	dädä
QUḌIY qoḍi Bir şeyin “alt bölümü (<i>asfal</i>).” Buradan gelerek :: QUDY 'IL·DIY qoḍi ildi O aşağıya indi.” denir. 0	qoḍi
BURIY böri “Kurt (<i>ḍīʿb</i>).” Atasözü: BURIY QUŠNIYSIN· YIYMA'S· böri qošnišin yēmās 0 “Kurt komşusunu yemez (komşusuna saygısından).” Bu söz komşularına saygılı olması öğütlenen kişi için söylenir. 0	böri P
BURIY büri “Okun ucuna geçirilen temrenin halkası (<i>ʿayr as-sahm fī madxal ar-ruʿz</i>).” Buradan gelerek :: BAŞAQ· BURIYSİY başaq бүri si denir. 0	büri
BURIY büri “Hokka ve tas gibi şeylerin yarılmaması için ağzına geçirilen tahta halka (<i>musnada</i>).” 0	
TURIY NA'NK turi nāñ “Tadı sarfa (<i>ʿafiš</i>) gibi acı (<i>ʿafiš</i>) olan bir şey” 0 Buradan gelerek :: “Kötü mizaçlı kişi (<i>sakiš al-xuluq</i>)” de: TURIY KIŞY turi kişi diye çağrılır. 0	turi
TURA' QAL·QAN· tura qalqan “Düşmandan korunmak (<i>tasattara</i>) için kullanılan her şey (<i>turs wa-daraq</i>).” 0	tura
TURA' törä <i>Tā, išmām</i> ile. “evin önemli (<i>muqaddam</i>) yeri, sediri (<i>şadr</i>).” Buradan gelerek :: TURA' YUQ·LA'DIY törä yoqlādi “Sedire çıktı, oturdu (<i>taşaddara</i>).” denir. O: TUVR· tör [495] diye de çağrılır. 0	törä
TURUV törü “Adet, görenek (<i>rasm</i>).” Atasözü [krş. 276 qal ·]: 'IYL QALIR· TURUV QAL·MA'S· əl qalir törü qalmās 0 “İl bırakılır, ama gelenek bırakılmaz.” Bu söz geleneklere uymakla emrolunan kişi için söylenir. 0	törü P
TARIY täri “Deri (<i>jild</i>).” 0	täri
SARUV särü “Evlerde üstüne eşya konulan raf (<i>raff</i>).” 0	särü
QARA' qara Bir şeyin “siyahı (<i>aswad</i>).” O Hākānī hanlarının adı olarak da kullanılır; :: BUTRA' QARA' XA'QA'N· buýra qara xāqān Bunun bir hikayesi vardır. 0	qara N
QARA' QUŠ qara quš “Karakuş, tavşancıl (<i>uqāb</i>).” QARA' QUŠ qara quš “Müşteri (<i>al-muštari</i>) yıldızının adı.” Bu tanla beraber doğar. O:	

542 ¹. EY. *al-bayn* [*al-bīm*'den "düzeltildi"] *wahwa qit'a min al-arḍ qadr madd al-başar min 'aşra xaṭawāt*. Krş. Lane, I, s. 288: *bīm* ".... Gözlerin ulaştığı yere kadar genişleyen yer parçası"

QAR' QUŞ YULDUZ qara quş yulduz diye de söylenir. 0	QARA' QUŞ qara quş “Deve tabanının kenarları (<i>aṭrāf¹ xuff al-ba'ir</i>)” Oğuz şivesi.
QARA' 'URUN· qara orun “Mezar (<i>qabr</i>).”	Manzume:

BIR·MIŞ SANIK BIL YALNKUQ TABAR· QARIN·QA' V
 QAL·MIŞ TAWAR· 'ADINIK· KIR·SA' QARA' 'URUN·QA'

**bermiş (yemiş) sänig bil yalnuq tapar qarinqa
 qalmış tawar adinnig kirsä qara orunqa**

“Bilesin ki ancak bağışladığın ve yediğin şey senindir, çünkü insanoğlu ancak kendi karnına hizmet eder. İnsan mezara girince bıraktığı mal başkasının olur.” Bunun aslı: “Karanlık (*muḏlim*) yer” manasına gelen QARA' 'URUN· **qara urun** sözüdür.

QARA' BA'Ş qara bāš “Köleler (<i>mamlūk</i>),” için kullanılan bir sözcüktür, hem erkek hem de dişiler için kullanılır. Anlamı “siyah baş.”tır.	
QARA' 'UT· qara ot “Bıldırcın otu (<i>bāš</i>).” Hindistan’dan gelen ağıl bir bitki.	0
QARA' YA'Γ qara yāγ “Yağ (<i>naft</i>).”	0
QARA' SANKIR qara sānjir Barsyān yakınlarında bir yerin adı.	N
QARA' 'IT·M'K qara ätmāk Bir çeşit ekmek. Et erpilinceye kadar kaynatılır, sonra üzerine un, yağ ve şeker konur; karıştırılarak kaynatılır ve sonra yenir.	0
QARA' QURA' qara qura . Bu iki sözcük yan yana söylenir.	
QARIY qari “Eski (<i>musinn</i>)” bir şey. Buradan gelerek :: QARIAL [dikkat ?] 'AR· qari är “Yaşlı (<i>šayx</i>) adam.” denir. 0	QARIY 'AT· qari at Azı dişini yarmış (<i>muḏakkā</i>) ² at (ya da başka bir şey).” 0
QARIY qari “Kariş (<i>ḏirā' al-yad</i>).” 0	QARIY qari “Bez ölçülen arşın.” Bu sözcük daha önce geçen şekilden alınmıştır. Bu anlam olarak Arapça ile de uygundur, çünkü elin karişı ile elbise ölçülen “kariş” ikisi de her iki dilde bir sözcüktür.
QURY QURY quri quri Tay kırsağın arkasında geri kaldığı zaman (<i>falūw</i>) böyle çağrılır. Bazen <i>yā', hā'</i> ya çevrilerek QURH QURH qurih qurih denir.	0
QURV qoru “Dikenli tel (<i>ḥasak</i>).” Oğuz şivesi.	0
NARUV narū “Yön, taraf (<i>jiha</i>).” anlamına gelen bir sözcüktür. Buradan gelerek ::	narū
NARUV BA'R· narū bar “Bu yola git (<i>ilā tilka l-jiha</i>).” denir.	

Z

BZY buzi “Yanma dolayısıyla ekmeğin üzerinde oluşan siyahlık (<i>sawād</i>).” Buradan gelerek :: 'AT·M'K BZY BUL·DIY ätmāk buzi buldi “Ekmeğin yüzü yandı (<i>iḥṭaraqa</i>).” denir.	buzi

543 ¹. EY. *aṭrāf*.
². EY. *muḏakkā*.

QAZIY qazi İnsanın midesindeki “girinti ve çıkıntılar (<i>‘ukan</i>)”; ve “at midesindeki “yağlar (<i>siman</i>)” Buradan gelerek :: YUND: QAZIYSIY YA’Γ yond qazisi yāy “Yağ (<i>siman</i>) ³ atın karnından çıkan yağdır (<i>samm</i>).” Bu Türklerin en çok	qazi (P)

[III. 169/224]

543

sevdiği yağdır. 0	
QUZIY qozi “Kuzu (<i>hamal</i>).” 0	qozi

S

BASA’ basā “Sonra (<i>ba’da</i>)” anlamında bir sözcük. Buradan gelerek :: MAN’AND’ BASA’ KAL·DIM· mān anda basā kāldim “Ben ondan sonra geldim.” denir.	basā
BASUV basu “Demir tokmak (<i>mirzabba</i>).” Bir versiyon.	basu
TUSUV tusu “Menfaat, yarar, şifa (<i>manfa’a, šifā</i>).” Buradan gelerek :: ’UL’UT· MANKA’ TUSUV QIL·DIY ol ot maña tusu qildi “Bu ilaç ona yararlı geldi (<i>nafa’a</i>).” denir. 0	tusu
QASIY qasi “Koyunlar için ağaçtan yağılan ağıl (<i>ḥaḏīra min xaṣāb</i>).” Buradan gelerek :: QASIY BA’DIM· qasim bādim “Ben ağıl yaptım.” denir.	qasi
QASIY qasi Bizim ilde (Kaşgar) bir yer adı.	N

Ş

TUŞUV TUŞUV tuşu tuşu Eşeği durdurmak (<i>iqāf</i>) için söylenen söz. <i>Tā’</i> ve <i>sān</i> arasına <i>rā</i> konuşmanın belli bölümlerinde (? <i>fī’ibāra mā</i>) [yani turşu] konur, fakat bu yazılmaz. 0	tuşu
TIŞIY tişi Her hayvanın “dişisi (<i>untā</i>).”	tişi
KİŞIY kişi “İnsan (<i>insān</i>).” Tekil, çoğul, eril ve dişil olarak kullanılır. 0	kişi
KİŞIY kişi “Kadın (<i>zawja</i>)”; Ben bunu Yayma dilinde: ’UL KŞIY ’AL·DIYMUY ol kişi aldi mu “O evlendi mi (<i>tazawwaja</i>)?” anlamında duydum.	D

T

BUȚA’ buȚa Hindistan’dan getirilen bir ilaç. Siz: SA’RIȚ BUȚA’ sariȚ buȚa veya BUVZ: BUȚA’ bōz buȚa dersiniz, çünkü o sarı ve kahverengi renkte olur. 0	buȚa
TUȚA’ tuȚa “Hastalık, nefes darlığı (<i>dā’ tīqal an-naḥas</i>).” ¹ Buradan gelerek :: ’IYK TUȚA’ īg tuȚa “Hastalık ve nefes darlığı.” ¹ denir. 0	tuȚa
JUȚIY çoyi “Gürültü (<i>jalaba</i>).” Aryu şivesinde <i>jīm, fatḥa</i> ’lıdır [yani çayī]. Diğer Türkler <i>ḍamma</i> ile okurlar. 0	çoyi çayī D
QUȚUV qayū “Kuğu kuşu (<i>ḥawāšīl</i>).”	qayū
SAȚUV sayū “Ölçek (<i>mikyāl</i>).”	sayū

543 ³. EY. *samn*.544 ¹. EY. *naḥs*; krş. 380 **tunçuq**-.

W

TAWAY tewe “Deve (<i>ibil</i>)” –tekil veya topluluk adı. İki telaffuz noktası arasında <i>fā</i> ile. Oğuzlar: DAVA’ dāvā derler. 0 tewe D
JAWA’ çawa Gençlere verilen addır (<i>min asmā’ al-fityān</i>). çawa
JUWY çowi Hotan geleneklerine göre Hakandan iki derece aşağıda bulunan kişilere verilen unvandır. Türklerin de buna benzer bir töresi vardır. çowi N
JWIY çiwi Cinlerden bir bölük (<i>hizb</i>). Türkler birbirleriyle çarpıştıklarında savaşıp iki bölüğün ülkelerinde bulunan cinlerinde birbirleriyle savaştıklarına inanırlar. Cinlerden hangi taraf yenerse savaşı da yenen cinlerin tarafındakiler kazanır; geceleyin bu cinlerden hangi taraf kaçarsa, çiwi

[III. 171/225]

545

o ülkenin Hakanı da kaçır. Türk askerleri geceleyin cinlerin attıkları oklardan korunmak için çadırlarında saklanırlar. Bu Türkler arasında yaygın bir gelenektir. 0
QUWY YIIΓA’J: qowi yiγāç “Gümüş ağaç (<i>al-quffa wahwa š-šajar al-bālī</i>).” Siz qowi <i>vāw</i> ’la: QUVIY qovi diyebilirsiniz. 0 D
QUWY ’AR: qowi ār “Şanssız (<i>mudbir</i>) bir adam.” Arıy şivesi. Atasözü [krş. 230 qutsuz]: QUWY ’AR: QUDUΓQA’ KIR-SA’ YIL ’ALIYR: qowi ār quduyqa kirsä yel alīr 0 “Uğursuz adam kuyuya girerse, yer alır.” D P
BAQA’ baqa “Kurbağa (<i>ḏifḏa</i>).” Buradan gelerek “kaplumbağaya (<i>sulḥafāt</i>)”: MUNKUZ BAQA’ müñüz baqa [tam anlamıyla “boynuzlu kurbağa”]. BAQA’JUQ baqaçuq , BAQA’ baqa sözcüğünün küçültmesidir ve anlamı “eğe kemiği ile kol arasındaki et parçası (<i>farīša aḏ-ḏirā</i>).”dır. 0 baqa (baqaçuq)
BAQUV baqu “Tepe (<i>quff</i>).” 0 baqu
BUQA’ buqu “Boğa (<i>faḥl al-baqara</i>).” 0 buqu
TAQIY taqi “Dahi, ve de (<i>ayḏan</i>)” anlamında bir edat. Buradan gelerek :: TQY YARMA’Q: BIYR: taqi yarmāq yēr “Daha (<i>āxar</i>) para ver!” denir. “O, Oğuz şivesinde “ile (<i>ma’a</i>)” anlamında olabilir. Buradan gelerek :: ’UL TAQIAY ANDA’ ol taqi anda “O da orada (<i>ayḏan ... ma’an</i>).” denir. D
TUQUV toqu “Toka, kemer tokası (<i>ibzīm al-minṭaqa</i>).” 0 toqu
SAQA’ saqa “Dağ yamacı (<i>safḥ al-jabal</i>).” 0 saqa
SUQUV soqu “Havan (<i>minḥāz</i>).” Asıl şekli çift <i>kāf</i> ’la [yani soqqu]’dır, sonradan hafifletilmiştir: BAQUV baqu “tepe (<i>quff</i>)” – sözcüğü de böyledir, o da aslında çift <i>kāf</i> ’ladır; veya YAQUV yaqu “yağmurluk (<i>mimṭar</i>)” sözcüğü de aslında: YA’TQUV yāyqu şeklindedir. Bu yüce Tanrının şu sözüne benzer: <i>fa-ḏaltum tafakkahūn</i> (K. 56:65 “). Aslı: <i>fa-ḏaliltum</i> , kısaltılmıştır. Bu da aynıdır. 0 soqu G
:: ’URIY QIQIY ori qiqi “Gürültü ve haykırış (<i>jalaba wa-ṣiyāḥ</i>).” qiqi

K

BUKA’ bökä “Ejderha, büyük yılan (<i>tu’bān ‘aḏīm</i>).” Atasözü: YITY BAŞLIΓ YIL: BUKA’ yetti başlıy yel bökä 0 “Yedi başlı yılan.” Bu sözcük yigitlerden P N

birine verilen bir addır; örneğin, Yabāquların başlarından biri: BUK' BUD-RAJ- **bökä budraç** diye çağrılır. Ulu Tanrı bunu yedi yüz bin askeri olduğu halde, Müslümanlardan Gazi Arslān Tegin'in kırk bin askeriyle yapılan bir savaşta bozguna uğrattı.

Maḥmūd [al-Kāšgarī] "Ben bu savaşta bulunmuş olanlardan birine sordum,

[III. 173/227]

546

ve kafirler sayıca çok oldukları halde nasıl yenildiler?" dedim. O: "Biz de buna şaştık ve tutsak olanlara sorduk, bu kadar kalabalık olduğunuz halde neden yenildiniz? dedik. Onlar: "Davullar çalınip, borular ötmeye başladı zaman başımızın ucunda yeşil bir dağ gördük. Bu dağ göğü kaplanmıştı. Dağdan bir takım kapılar açıldı, o kapılardan bize cehennem ateşini yağıdırıyorlardı. Biz bundan korktuk, ve bu yüzden bizi yendiniz, dediler. Ben: Bu Peygamberin (Allah ondan razı olsun) mucizelerinden biridir, dedim. 0

BAKIY **bäki** Erkek adlarındandır.

bäki N

BUKUV **bügü** "Akıllı adam ('*ālim*, *ḥakīm*, '*āqil*)." Buradan gelerek çift olarak :: BUKUV BIL-KA' **bügü bilgä** denir. Manzume:

bügü

BLIKNY 'IR-DADIM [dikkat]
BUKUVNIY 'UDUR-DIM
'UZUM-NY 'ADIR-DIM
YAL-ΓIL- 'ATIM YAZ-LINUVR

biligni edärdim
bügüni üdürdüm
özümni adirdim
yalyil atim yazlinur

V

"Bilgi ve hikmet aradım; akıllı ('*ālim*, *ḥakīm*,) kişiyi seçtim; kendimi insanlardan ayırdım; (bu sebepten) (bu iş için hazırlanmış) beyaz yeleli atım çözülür." 0

TKA' **tākä** "Erkek geyik (*faḥl az-ḡibā*)." Boynuzun yay yapılı. 0 TAKA' **tākä** "Teke (*tays*)." Buradan gelerek :: "Sakalları teke sakalı (*kawsaj*) gibi olanlara": TAKA' SAQA'L- **tākä saqāl** denir. 0

TUKA' **tügä** "İki yaşına varmış buzağı (*walad al-baqara*)." Dişisi de: TUKA' **tügä** **tügä** diye çağrılır.

:: BIYR- TIKUV 'AT- **bir tikü ät** "Bir parça (*filḡa*) et." Aslı çift *kāf* ladır [yani **tikkü**], kısaltılmıştır.¹ **tikü**

JKY YY **jigi yi** "Sağlam dikiş (*mu'akkad al-xiyaṭa*)." *Jīm*, *yā* ya çevrilmiştir. Şu ifadedeki gibi: YAIKIY TIK-TY **yigi tiktı** "O sıkıca dikti (*xiyāṭan mu'akkadatan*)." Bu kitabın baş tarafında yazıldığı gibi [26], Qifçāq ve diğer şivelerde *jīm*, *yā* dan çevrilmiştir. Örnek :: JIN-JUV **jincü** "İnci (*durr*)." Aslı *yā* lıdır [yani, **yincü**]. 0 **jigi** D

[III. 174/229]

548

TUKUV TUKUV **tükü түкү** Köpek eniğini çağırmaq için kullanılır.

tükü

TUKIY **tügi** "Darının kabuğu çıkarıldıktan sonra kalan özü (*lubb duxn*)." Oyuz şivesi. **tügi**

¹ 546 *wa-ulḥiqa bi-axawāṭihi*. Bu, bu bölümdeki diğer sözcüklere göndermede bulunur (yani, *fa'al* kalıbının, vs.).

TIKIY tiki (tegi ?) “Geceleri işitilen ses (<i>dawī</i>).” Türkler şöyle düşünürler ki ruhlar her yıl bir gece toplanır ve sağ iken yaşadıkları şehirlere (<i>am.şār</i>) giderler, ailelerini ziyaret ederler (<i>tazūru ahāl ihā</i>). Geceleyin bu sesi kimi işitirse ölür. Bu Türkler arasında iyi bilinen bir inançtır. Sözcükte <i>tā kasra</i> ’lıdır, ama benim düşüncemde <i>nasb</i> ’lı söylemek daha doğrudur, çünkü kadın evlendikten sonra kendi ailesini ziyarete geldiğinde: TAK·DIY KAL·DIY tāgdi kālđi “O ziyarete geldi (<i>jā’dl zā’iratan</i>).” denir. 0	tiki (tegi ?)
SAKUV sākū “Dükkan (<i>dikka</i>).”	sākū
:: ‘AR· SUKA’ ‘ULTUR·DIY ār sōkā olturdi “Adam diz üstü oturdu (<i>jaṭā ... ‘alā rukbatih</i>).”	sōkā Manzume:

‘ARAN ‘YDIB SUKA’ TURDIY
BAŞIY BUYNIN SUKA’ TURDIY
‘UFT BUVLB· BUKA’ TURDIY
‘UDUV QAM’ TBN ?AĞDIY

ārān īdip sōkā turdi
başı boynin sōkā turdi
uwut bōlup būkā turdi
uğu qama¹ tebān yiydi

V

Yenilmiş olan bir kişiyi anlatarak diyor ki: “O bana bir takım adamlar gönderdi, onlar diz çökerek yanımda oturdular (*jalasū juṭiyyan ‘indī*) (başkanlarını kastediyor); yaptıkları iş dolayısıyla başına, boynuna vuruyorlardı; o utandı ve büzüldü, insanlardan saklandı; koşup bana geldi ve ‘Beni takip etme’ dedi (ben de bunu uygun buldum).” 0

KUKUV kükü “Annenin kız kardeşi (<i>xāla</i>).” KUKUVY· kükūy dahi denir. Buradan gelerek :: KUKUVYUM KAL·DIY kükūyüm kālđi “Annemin kız kardeşi geldi.”	kükü (kükūy)

L

BALA’ bala “Yavru (<i>farx</i>) kuş.” Vahşi veya diğer hayvanların da yavrularına (<i>walad</i>) da böyle denir. 0 Buradan gelerek [atasözü ?] :: QUŞ· BALA’SIY QUSIN·JİF ‘IT· BALA’SIY ‘UXSAN·JİF· quş balāsi qusinçiy, it balāsi oxšançiy 0 “Yavru kuş görüldüğünden kusulacak bir şey gibidir; köpek yavrusu görünüşte ele alıp oynanacak kadar güzeldir (sonra onlar büyüdülerinde, tam tersi olur).” 0	bala P
BALUV balu Arzularda küçük bir şehrin adı. 0	balu N
BALUV BALUV balu balu Kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için böyle derler.	
BALA’ ² bala	bala

[III. 176/232]

548

“Bir adamın işlerinde ona yardım eden (<i>a‘wān</i>) kişi.” Genellikle tarım işleriyle ilişkili olarak kullanılır. 0	
TALUV tālū “Aptal (<i>aḥmaq</i>).” Oğuz şivesi. 0	tālū D
TALUV NA’NK talū nāṅ “Seçme (<i>muxtār</i>) nesne.” 0	talū

547 ¹. **uđūlama, uđu barma?** okunur.

². İlk A kırmızıyla yazılmıştır.

TULUV 'IDİŞ· tolu idiş “Dolu (<i>mal'ān</i>) kap.” Dolu (<i>tāfiḥ</i>) olan herhangi bir nesneye de böyle denir. 0	tolu
TULİY toli “Gökten yağın dolu (<i>barad</i>).” 0	toli
TILY tili “Ok temreni üzerine sarılan sıırım (<i>raşāfa</i>).” 0	tili
JILA'R ¹ · čila “Atın yaş gübresi (<i>rawt</i>).” 0	čila
SALY sili “Sıva malası (<i>miḥyan</i>).” 0	sili
SULY suli Kölelere verilen adlardandır. Süleymān adından kısaltılmış olabilir. 0	suli N
QULA' 'AT· qola at “Kula renkli (<i>xalūqī al-lawṇ</i>) at.” 0	qola
QALIY qali “Nasıl (<i>kayfa</i>), ise (<i>law</i>), dığında (<i>iḍā</i>).” anlamında anlamında bir edat. Manzume:	qali

KAL·SA' QALIY QATIḤLIQ 'AR·TAR· TAYUV SARIN·KIL· V
 'UDLK 'YŞIN BLIB· TUR 'ANJA' 'ANKAR· TIRAN·KIL·
kälsä qali qatiḥliq ärtär teyü säringil
ödläg işin bilip tur ança aḡar tirāngil

“Sana bela ve musibet geldiğinde ona sabret, o geçecektir. Dünyanın halinin böyle olduğunu bil; her felaketin izine kendini kaptırma [tam olarak, ona karşı kendini hazır tut].” 0 BUV [dikkat] BUV 'YŞİF QALIY QILDINK sän qali barsa sän
 “Sen bu işi nasıl yaptın?” :: SAN QALY BAR·SA' SAN sän qali barsa sän “Sen artık gidersin!”

KULY küli “Zerdali ve kayısı gibi yarmadan çekirdeği ile birlikte kurutulan meyveler (<i>mā yuḡaffafu min al-xawx al-mišmiš ma'a nuwātihā wa-lā yuḡlaqa</i>).”	küli

M

TAMUV tamu “Cehennem (<i>jahannam</i>).” Atasözü: TAMUV QABUḤIN 'AJA'R TAWA'R· tamu qapḡin açar tawār 0 Cehennemin (<i>nār</i>) kapısını mal açar”- sonra başka kapıları da açar! Bu söz işinin görülmesi için rüşvet vermekle emrolunan kişi için söylenir. 0	tamu P
TUM' BUXSUN toma buxsun “Küpte bulunan darı şarabının fişkırın kısmı (<i>mā yataşā'adu 'alā ra's ad-dann</i>).” 0	toma
:: JUY JAMY QILDIY çoyi çami qildi “O gürültü yaptı (<i>jalaba wa-şaxaba</i>).” JYM çami sadece çift ifade olarak kullanılır. 0	çami
SUMA' suma “Islanmış buğday (<i>ḥinṭa munabbata</i>)” kurutularak öğütülür, onunla bulamaç, ekmek gibi şeyler yapılır; Şerbet hamuru yapılan “ıslatılmış arpa” için de böyle denir. 0	suma
KAMIY kāmi “Gemi (<i>saḡma</i>).” Oğuz ve Qıfçāq şiveleri.	kāmi D
KUMY TL'S kümi talās Uygur sınırında bir yer adı.	kümi N
KIMY kemi “Gemi (<i>saḡma</i>)”	kemi

548 ¹. R tanımının ilk harfinin istenmeden yazılmış bir tekrarıdır (*rawt* ...).

Türkler arasında <i>kāf</i> , <i>kasr</i> ’lıdır.	Manzume:	D

KIMIY ’IJ·RA’ ’ULDURUVB· ’ILA’ SUWIN· KAJ·TIMYZ ’UY·FUR TABA’ BAŞ·LANIB· MINK·LAQ ’IYLIN ’AJ·TIMYZ	kemi içrâ oldurūp ila suwin kâçtimîz uygur tapa başlanip miqlaq ėlin açtimîz	V

0 “Gemi içerisinde oturup İla ırmağını (büyük bir ırmak) geçtik; sonra Uygurlara doğru yöneldik ve Miqlaq’ı aldık.” 0

MAMA’ māmā “Harman döğerken ortada bulunan öküz.” Öbür öküzler onun etrafında dönerler (<i>rakīs</i> [belirtilmiş]).”	māmā
MAMUV mamu Gerdek gecesı gelinle beraber gönderilen kadın. Öz Türkçe bir sözcük değil. 0	mamu
NAMA’ nāmā “Bilmiyorum (<i>lā adrī</i>).” anlamında bir ifade. Buradan gelerek :: NAM’ NA’ QIL·DIY nāmā nā qildi “Ne yaptığını bilmiyorum.” denir.	nāmā

N

TANA’ tana “Susam (<i>juļjulān</i>).” Uç ve Arıu şiveleri. 0	tana D
TN(Y)V T(Y)MU tanu, yamu “Göreceksiniz (<i>hattā yaşıra</i>).” anlamında iki sözcüktür. Buradan gelerek :: MAN BARĠA’Y· MAN YAMUV mān baryāy mān yamu “Ben gideceğim, sen de göreceksin (<i>hattā tubşiru</i>).” denir. 0	tanu
SUNY sunī “Evin kırışleri (<i>jā’iza</i>).”	sunī
QAN(Y)UV ¹ qanu “Hangisi (<i>ayyu</i>).” anlamında bir soru edatı. Buradan gelerek :: QAN(Y)UV ¹ KIŞY qanu kişı “Hangi kişı?” denir. Arıu şivesi. <i>Nūn</i> , <i>yā</i> ’dan çevrilmiştir [yani., qayu].	qanu D
QA’NIY QANIY qāni, qani “Nerede (<i>ayna</i>)” anlamında bir soru edatı. :: ’UFLUM QANIY oylum qani “Oğlum nerede?” 0	qani
KUNIY NA’NK kōni nāñ “Düz (<i>mustawī</i>) nesne.” “Güvenilir (<i>amīm</i>) kişıye” de: KUNY ’AR· kōni ār denir.	kōni
KUNIY kūni “Kuma (<i>darra</i>).” Atasözü: KUNY NIK KULIYNA’ TAKUV YAĠIY kūninig külñä tǵü yayı “Kuma külüne kadar düşmandır (kuma kumaya düşmandır, hatta birinin külü diğetine karşı savrulur).” 0	kūni P
MUNUV ² munu “İşte bu (<i>huwa dā</i>).” anlamında bir ifade. Bu QA’NIY qāni “o nerede?” sorusuna bir cevaptır. 0	munu

D

DAVA’ dava Boyacılar tarafından kullanılan “ılgın ağacının meyvesidir (<i>haml tafrā</i>).” 0	dava

549 ¹. Y’nin üzerindeki nokta (N’yi gösterir) çizildi, veya U’ya değışti.

². İlk U, A’dan değışti (?).

DAVA' dava "Yün (<i>'amīā</i>) kabartıldıktan sonra halka gibi yapıp kola geçirilir, sonra eğrilir." 0
QUVA' qova "Kova (<i>dalw</i>).” Oğuz şivesi.
QUVA' qova "Türklerin kullandıkları gemde atların burnuna doğru dikilen kayış (? <i>şanbūr</i>).” 0

[III. 179/237]

550

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fā'il* kalıbı

T

LYTUV lītu "Su, buz, kar gibi şeylerle soğutulan şehriye çorbası (<i>aṭriyya</i>).” İçerisinde baharat konur, sonra soğuk olarak yenir. lītu

J

QA'JA' qāça "Kap (<i>wi'ā'</i>).” Buradan gelerek :: "Q'QA'JA' qa qāça denir. Kısaltılarak QAJA' qaça da denir. 0 qāça
QUVJUV qōço Uygur ülkesinde bir şehir adı. 0 qōço N
JUVJUY çūçu Türk şairlerinden birinin adı. çūçu N
QIYJY qīçi "Hardal (<i>xardal</i>).” qīçi

N

:: 'UVNUV ōnu "O, onu (<i>dāka</i>).” ōnu
MUVNUV mūnu "Bu, bunu (<i>hādā</i>).” Özel bir şeyleri (<i>'ayn min al-a'yān</i>) ifade etmek için kullanılır. mūnu
SUVNUV sūnu "Çörek otu (<i>šūnīz</i>).” sūnu
QA'NIY qāni "Nerede (<i>ayna</i>).” anlamında bir soru edatı. 0 qāni

[İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler]

LIYUV līyu "Kuruduğu zaman kuru balçık (<i>şalşāl</i>) haline gelen ince kumlu çamur (<i>tīm</i>).” līyu
'UVHIY ūhi "Baykuş (<i>būm</i>).” Türklerin çoğu: <i>kāf</i> la 'VKIY ūgi der. ūhi D

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'āl* kalıbı

T

XITA'Y· xitāy Yukarı Şin. xitāy N

F

TAFA'Y tayay "Annenin erkek kardeşi (<i>xāl</i>).” 0 tayay

JİFA'Y çiyāy “Yoksul (<i>faqīr</i>).”	Manzume:	çiyāy

KUNKUL· KMNİK BUL·SA' QALIY YUVQ· JİFA'Y·
QIL·SA' KJUN BULMAS· 'ANY TUQ· BA'Y·

V

könül kimnig bolsa qali yōq çiyāy
qılsa küçin bolmas ani toq bāy

0 “Kimin yoksul ise güç ile zengin yapılamaz.”

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa' lā* kalıbı

R

TUR·NA' turna “Turna (<i>kurkī</i>).”	0	turna
QARVY qarvi ya “İnce yay (<i>fajwā</i>).” :: QARVY QAŞLI' KIŞY qarvi qaşli' kişi		qarvi
“İnce (<i>azajj</i>) kaşlı kişi.” Bu Arapça'ya da benzer, çünkü <i>qarwa'a</i> yay (<i>muqwis</i>) biçiminde şeyler için kullanılan bir sözcüktür, Ru'ba şöyle demiştir:	0 <i>qarwa'a</i>	
<i>min jabin funuq</i> (“kıvrık, yay gibi”).	0	

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa' lāl* kalıbı

B

ŞAN·BUVY· şanbūy Başka bir davetten sonra geceleyin gidilen içki ziyafeti	şanbūy
(<i>ḍiyāfa</i>).” Kānçāk şivesi.	D
BUXTA'Y· boxtāy “Elbise heybesi (<i>'ayba</i>).” BUXTUVY boxtūy bir varyasyondur.	boxtāy D
LUX·TA'Y· loxtāy “Üzerinde sarı benekler bulunan kırmızı Şīnī ipeği (<i>fulūs şufr</i>).”	loxtāy

J

QUN·JUVY· qunçūy “Hatundan bir derece daha aşağıda bulunan “saygın kadın (<i>sayyida</i>),” Buradan gelerek :: QA'TUVN QUN·JUVY qātūn qunçūy denir.	qunçūy

D

[III. 181/240]

551

BU·DA'Y· buydāy “Buğday (<i>ḥinṭa</i>).” Atasözü: BU·DA'Y· QATINDA' SAR·FJ	buydāy
SUW·LUVR buydāy qutinda sarqıç suwālūr “Buğdayın bereketi sayesinde karamuk da su bulur.” Bu söz başka biriyle arkadaşlık sayesinde iyiliğe ulaşan kişi için söylenir.	P
Barsyān halkı BU·DA'Y buydāy diyemezler, ama BU·DA'Y· buydāy derler. Bu söz bazılarının oralı olup olmadıklarını sınamak için kullanılabilir.	0

JIL·RA'Y· [dikkat] çildāy “Atların göğsünde çıkan bir hastalık (<i>qarḥ</i>).” O dağlanarak geçer. 0	çildāy
SAM·DUVY· samdūy “Sıcakla soğuk arasında damağına uygun gelen her türlü yemek (<i>mu'tadil</i>).”	samdūy
QUR·D'Y· qordāy “Kuğu (<i>ḥawāšil</i>).” 0	Manzume: qordāy

QUR·DAY· QUḤUV 'ANDA' 'UJUB YUM·ḠIN 'UTA'R· V
 QUZ·ḠUN YNK'N [dikkat] SAY·RAB 'ANIN 'UVNY BUTA'R·
qorday quyu anda uçup yomḡin ötār
quzyun taḡān sayrap anin ūni bütār

Bulunduğu yerin güzelliğini anlatarak diyor ki: “Orada kuğular ve diğer kuşlar çeşitli melodilerle suyun etrafında uçuşurlar; karga ve alaca¹ karganın bağırmaktan sesleri kısılır.”

Ş

QUMŠUVY· qumšūy “Kanla dolmuş kene (<i>al-ḥalama min al-qirdān</i>).” Bu söz işeyemeyen kimseler için de kullanılır.	qumšūy (P)

Γ

BURḤUVY· boryūy “Üflenerek öttürülen boru (<i>šabbūr</i>).”	boryūy
JIR·FUVY· çiryūy “Ok başındaki iğne (<i>‘ayr našl as-sahm</i>).” 0	çiryūy
JIR·FUVY· çiryūy “Elbise kemerinin geçeceği iki taraflı köprücük (<i>‘urwa</i>).” 0	
JAL·FA'Y· çalyāy “Kuş kanadının uçları (<i>quwādim riš</i>).” 0	çalyāy
QIAR·QUVY· [dikkat] qaryūy, qiryūy “Atmaca kuşu (<i>bāšik</i>).” JBAK QIARḤUVY· qaryūy, qiryūy “Atmaca gibi bir kuş (<i>yu'yu</i>).” 0	qaryūy, qiryūy
QAR·FUVY· qaryūy “Dağ doruklarına veya yüksek yerlere inşa edilen, minare şeklinde gözetleme kulesi (<i>manāra</i>).” İnsanları düşmanın geldiğine uyarmak için ateş yakılan kule. 0	qaryūy
MIN·FUVY minyūy “Bir çeşit hamur (<i>‘ajm</i>)” olup bununla kağıt yapıştırılır; İyice yapışması için su konup kaynatılarak iyice koyulaştırılır.	minyūy

Q

JUL·QUVY· 'ATUK· çolqūy ätük “Topuğu bir tarafa çarpılan pabuç (<i>inxaraqa</i>).”	çolqūy

[III. 183/242]

552

Bundan alınarak : “Eli çolak (*axraq*) olana” da JUL·QUVY· 'ALIK [dikkat] **çolqūy äliglig** denir.

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

551 ¹. Bkz 608 **taḡān**; *a'šam* (beyaz-ayaklı” = 236 **çumyuq**) burada *ašqa* için hatalı.

J

TARİFJY tariyçi “Çiftçi (<i>fallāḥ</i>).” 0	tariyçi
SURUFJY soruyçi “Kaybolan bir şeyi arayan (<i>nāšid aḍ-ḍālla</i>).”	soruyçi
QURUF·JIY qoriyçi “Bir koruyu koruyucu (<i>ḥāmīl-ḥimā</i>).”	qoriyçi
QURN·JIY qurunçi “Çadırdı ya da başka yerde durmandan kirlenmiş keçe (<i>iswadda min ad-duxān</i>).”	qurunçi

S

BUQUR·SIY boqursi “Sapan demiri (<i>mān</i>).”	boqursi

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

F

JNJRF’ çipçirya “Serçe kuşu (<i>‘usfūr</i>).”	çipçirya

J

SUK·LUN·JY söglünçü “Kebap (<i>šiwā</i>).” 0	söglünçü
QAMLAN·JV qamlançu ’IKIY ’UKUVZ· ekki ögüz ’e yakın bir kasabanın adı. 0	qamlançu N
KIZLAN·JUV kizlänçü “Gizli (<i>xabiyya</i>).” Atasözü: KIZ·LAN·JUV KALIN·DA’ kizlänçü kizlänçü kälindä “Gizli şey gelinde bulunur, (çünkü o iyi şeyleri (<i>ṭarā’if</i>) kocasından saklar).” 0	kizlänçü P
KAS·LIN·JUV käslinçü “Sarı keler (<i>wazaya</i>).”	käslinçü

Bölüm: *fa‘ūlalī*

JUQUVBARIY çoqūbari “Pota yapılan çamur (<i>ṭm al-būṭaqa</i>).”	çoqūbari

F

QARA’TUNY qarāyuni Akşamleyin çocukların oynadıkları bir oyunun adı.	qarāyuni

Bölüm: *fa‘allāl*

T

TURUM·TA’Y· turumtāy Yırtıcı bir kuş; avcı (<i>şayūd</i>) kuş. Erkeklerle verilen bir ad: TURUM·TA’Y turumtāy , takma ad olarak kullanılır.	turumtāy N

Sonunda İletli Harf Bulunan Adlar Bölümünün Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah’ın Adıyla

Eylemler Bölümü

İki Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'AR TAY·DIY är taydi “Adam kaydı (<i>zalaqa</i>).” Herhangi bir hayvanın ayağı çamur ya da yağmurda kayarsa da böyle denir. TAYA'R TAY·M'Q tayār taymāq.	tay-
:: 'AR· 'IYŞIN TUY·DIY är işin tuydi “Adam işinde gizli kalan yeri anladı (<i>aḥassa ... bi-mā xafiya 'alayhi ... wa-ša'ara</i>).” TUYA'R· TUY·M'Q tuyār tuymāq.	tuy-
:: 'UL 'ANY TIY·DY ol ani tiydi “O, onu menetti (<i>mana 'a</i>).” Aslı: <i>dāl</i> harfli ile TİD·TIY tiḏti , kısaltılmıştır. TIYA'R· TIY·M'Q tiyār tiymāq.	tiy- (tiḏ-)
:: QARIN· TUY·DIY qarin toydi “Karı doydu (<i>şabi'a</i>).” Aslı <i>dāl</i> harfi ile: TUD·TIY toḏti . Daha öncede bahsettiğimiz gibi <i>dāl</i> , <i>ya'</i> ya çevrilmiştir; konuşma dili (toḏ-) D (? <i>luya al-qawm</i>) TUYA'R· TUYM'Q toyār toymāq.	toy-

S

:: 'AR QUVN(Y)UF SUY·DIY är qöyü soydi “Adam koyunun (ya da başka bir şeyin) derisini yüzdü (<i>salaxa ... jild</i>).” SUYA'R·	soy-

[III. 185/244]

553

SUY·MA'Q soyār soymāq. Atasözü: BIYR· TILKUV TARIYSIN 'IKIYLA' P SUY·MA'S· bīr tilü tārısın ekilā soymās 0 “Bir tilkinin derisi iki kez soyulmaz (<i>yunza'u</i>).” Bu söz bir adamdan iyilik görüp ikinci kez iyilik isteyen kişi için söylenir.	

Q

:: QADA'ŞINKA' QAY·DIY qadāşiṇa qaydi “O, akrabalarına saygı gösterdi (<i>'atafa 'alā</i>).” Başkası da böyledir. Atasözü [= 203 qadın]: QADAŞ TIYMŞ· QAYMA'DUQ QADIN TIYMŞ· QAY·MIŞ qadaş temiş qaymāduq qadın tēmiş qaymiş 0 “Akraba' demiş, kardeş demiş kayırmamış; 'kayın' demiş kayırmış.” Bu söz akrabalarını, dünürlerini kayırmakla emrolunan kişi için söylenir. Manzume:	qay-

BAR·DINK NALK' 'AY·MADINK
KIYRUV KURUB· QAY·MADINK
KNKL BRV YAY·MADINK
BULDUNK 'ARIN·J· BULMAḠUV

bardiṇ nālūk aymadiṇ
kērü körüp qaymadiṇ
köḡül bārü yaymadiṇ
bolduṇ äriṇç bolmayu

V

“Sen gittin, neden gittiğini haber vermedin?” Niçin kayırmadın?, Niçin arkadaşilere iltifat etmedin (*'atafa wa-ltafatta xalfaka*)? Niçin kalbin bize meyletmez¹? Şimdi sen kendine yakışmayan biri oldun.” 0

553 ¹. EY. *tamāla*, *tumayyilu* okunur.

:: KIYRUV QAY·DIY kēri qaydi “O geriye döndü (<i>iltaffa xalfan</i>).” QAYA’R QAYM’Q qayār qaymāq .	
:: ’AR KUBK’ SUVW QUYDY ār küpkā sūw quydi “Adam suyu küpte çalkaladı (<i>şabba, qallaba</i>).” Diğer sıvılar için de böyledir. QUYA’R· QUYM’Q quyār quymāq . 0	quy-
:: ’AT· QUY·DIY at quydi “At (veya başka bir şey) ürktü (<i>nafara</i>).”	
:: ’AR· SUVZIN QIY·DIY ār sōzin qiydi “Adam sözünü geri aldı (<i>xālaḥa</i>).” :: ’UL YTA’J QIY·DIY ol yiḡāç qiydi “Adam eğri olarak ağaç kıydı (<i>qaṭa ‘a muḥrifan</i>)” QIYA’R QYM’Q qiyār qiyimāq .	qiy-

K

:: ’UTUNK KUY·DIY otuḡ köydi “Odun (ya da başka bir şey) yandı (<i>iḥtaraqqa</i>).” KUYA’R KUY·M’K köyār köymāk .	köy-

Bir Başka Tip

:: ’UL SUVW·DA’ TUVNUḤ YAY·DY ol sūwda tōnuḡ yaydi “O suda elbisesini çalkaladı (<i>ḥarraka</i>).” :: ’UL MANNK KUNKUL YAY·DIY ol māniḡ köḡül yaydi “O benim gönlümü (veya başka bir şeyi) meylettirdi (<i>mayyala</i>).” :: YIYL· YTA’J YAY·DIY yēl yiḡāçiy yaydi “Rüzgar ağacı salladı (<i>ḥarrakat</i>).” YAYA’R YAYM’Q yayār yaymāq .	yay-

Bir Başka Tip

:: ’L ’TIF BA’DIY ol atiy bādi “O atı (ya da başka bir şeyi) bağladı (<i>šadda</i>).”	ba-

[III. 187/247]

554

Herhangi bir şey iple bağlanırsa (<i>‘aqada ‘āla</i>) ya da tutturulursa (<i>awṭaqa</i>) yine böyle denir. BA’R· BA’MA’Q bār bāmāq . 0	
:: ’UL ’AḤ·ZIN TUVDIY ol ayzin tūdi “O ağızımı kapattı (<i>kaḡama</i>).” Herhangi bir delik kapatılırsa (<i>sadda</i>) da böyle denir. TUVR· TUVMA’Q· tūr tūmāq . 0	tu-
:: ’UL MANKA’ ’ANDAḤ TIYDIY ol maḡa anday tēdi “O bana böyle söyledi (<i>qāla</i>).” TIYR· TIYMA’K· tēr tēmāk . 0	te-
:: ’AR· QUVN(Y)UT· SA’DIY ār qōyuy sādi “Adam koyun (ya da başka bir şey) saydı (<i>‘adda</i>).” SA’R· SA’MA’Q sār sāmāq . Manzume:	sa-

QARA’ TUVNUK· KAJURUSA’DIM
 ’AḤIR· ’UVNIY ’UJURUSA’DIM¹
 YATIYK’NIK· QAJ·RUSA’DIM

qara tūnüg kaçürsādim
ayir ūni uçursādim
yātīgānig qaçursadim

V

SAQİŞ 'IJRA' KNUM TUF·DIY

saqış içrâ künüm tuydi

“Karanlık gecenin geçmesini, ağır uykunun uçmasını istedim; yedi kardeşler yıldızının dönüşünü defalarca saydım [harf.. ‘Ben Büyük Ayı yıldız kümesinin serbest kalmasını diliyorum’ ?]; hâlbuki ben sayarken günümün güneşi doğdu.” 0

:: 'UL 'ANKAR BUYUVN· SUV·DIY ol aṇar boyūn sūdi “O, ona [harf. ‘boyun eğdi’] itaat etti (<i>inqāda, xaḍa‘a</i>).” :: 'UL MANK' YUVN· SUVDIY ol maṇa yūṇ sūdi “O, bükülmek için bana yün gönderdi (<i>arsala</i>).” SUVR· SUVMA'Q sūr sūmāq . 0	su-
:: 'UL 'UTUNK· SIYDIY ol otuṇ sīdi “O, odun (ya da başka bir şeyler) kırdı (<i>kasara</i>).” :: 'UL SUVNIY SIYDOIY ol sūni sīdi “O askeri yendi (<i>hazama</i>) ² .” SIYR· SIYM'Q sīr sīmāq . 0	si-

Q

:: 'UL 'ŠIJ·KA' 'UTUNK· Q'DIY ol ešičkā otuṇ qadi “O tencerenin etrafına odun koydu (<i>aḥaffa</i>).” :: 'UL TUVNUF QA'DIY ol tōnuṇ qādi “O elbiseleri sandığa koydu (<i>abbā ... fī šiwān</i>).” da denir. QAR· QA'MAQ· qār qāmāq . Yaıma şivesi. Daha doğru şekli: QA'LAD'DIY qālādi .	qa- D

Bir Başka Tip

:: 'UL TUVN· YUVDIY ol tōn yūdi “O elbiseyi (ya da başka bir şeyi) yıkadı (<i>ḡasala</i>).” YUVR· YUVMA'Q yūr yūmāq . 0	yu-
:: 'UL 'AŠ· YIYDIY ol aš yēdi “O yiyecek (ya da başka bir şey) yedi (<i>akala</i>).” Ve Yabāqu ³ şivesinde: BAK KŠIYNIY YAY·DIY beg kišīni yēdi “Bey adamın malını telef etti (<i>ahlaka ... māl, atlafā</i>).” YIYR· YYM'K yēr yēmāk .	ye- D
Biz bu çeşit eylemlere “sonu illetli eylem” (tam olarak “dörtlü”) (<i>dawāt al-arba'a</i>) dedik, çünkü birinci şahıs kalıbında dört harflidir [yani ünsüzler]. Örnek :: 'AT· BA'DIM at bādīm “Ben atı bağladım (<i>rabaṭtu</i>).”; :: QUVY· SA'DIM· qōy sādīm	G

[III. 189/250]

555

“Ben koyun saydım (*adattu*).” Bu Arapça'daki *da'awtu* (“çağırdım”) ve *ḡadawtu* (“Sabah ayrıldım”) ifadelerine benzer, her biri dört harflidir, ve bu yüzden aralarında benzerlik olduğundan böyle adlandırılmıştır.

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortası harekeli *fa'alḍī* kalıbı üzerine üç harfli sözcükler bölümü

[Ünlü ile Başlayanlar]

B

554 ². Sonradan *hazama*'ya değişti (*tašdīd*, z'nin üzerine eklendi).

³. Gereksiz bir *elif* le YABA'QUV' şeklinde telaffuz edildi.

:: 'UL 'ANY KIŞYDAN· 'ABIYDIY ol ani kişidān opīdi “O, onu halktan gizledi (<i>satara</i>).” Bir başka kişiden gizlenen (<i>wārā</i>) bir şey de böyledir. 'ABIYR· 'ABIYM'Q opīr opīmāq.	opi-

T

:: 'UL 'ANKAR 'ĀT 'ATA'DIY ol aṇar āt atādi “O ona takma ad verdi (<i>laqqaba bi-laqa</i>).” Ad verse (<i>sammā bi-sm</i>)de böyle denir. 'ATA'R· 'ATA'M'Q atār atāmāq. 0	ata-
:: 'UL TARIḠ 'UTA'DIY ol tariḡ otādi “O ekinin yapraklarını kesti (<i>šarnaḡa</i>) ¹ ” – bu, bozulmasını engellemek için ekinin yaprağını (<i>širnāḡ</i>) kesti, demektir. Başağı kesilen ekin için (<i>fīl-ḡarṭ idā ḡusiḡat ar-ru'ūs</i>) de kullanılabilir. 'UTA'R· 'UTA'MA'Q otār otāmāq. 0	ota-
:: 'UL 'ANIK 'ALIMIN 'UTA'DIY ol anig almin ötādi “O borcunu ödedi (<i>qaḡdā</i>).” 'UTA'R· 'UTA'MA'K ötār ötāmāk. Manzume:	ötä-

BULSA' KIMNIK 'AL·TUN KUMŞ 'R·LA' [dikkat] 'ITA'R
'ANDA ' BULUB· TANRKBKRUV' TABḠIN 'UTA'R
bolsa kimnig altun kümüş ayla² etār
anda bolup tāḡrīkārū tapyin ötār

V

“Kimin altını, gümüşü olsa, onlarla kalacak yer yapar; orada oturarak Tanrıya karşı görevini yerine getirir (*yaqḡī*)³.” 0

:: 'UL TUVNUḠ 'UTIYDIY ol tonuḡ ütīdi “O elbiseyi ütiledi ve düzledi (<i>aḡraqa za'ir ... bi-ḡadīda wa-mallasa</i>).” 'UTIYR 'UTYM'K ütīr ütīmāk. 0	üti-
:: 'UL 'UTUNK 'UTA'DIY ol otuḡ otādi “O odunla ısındı (<i>iṣṡalā</i>), odun yaktı (<i>aḡraqa</i>).” Bu, kibar bir sözcüktür, ama, Yayma ve Yemāk şivelerinde bulunur.	ota- D
:: 'AM·JY 'ANKAR 'UT· 'UTA'DIY āmçi aṇar ot otādi “Doktor onu ilaçla tedavi etti (<i>ālajahu bi-d-dawā</i>).” 'UTA'R· UTA'MA'Q otār otāmāq. Oyuz şivesi.	D

J

:: SIR·KA' 'AJIYDIY sirkä açīdi “Sirke (ya da başka bir şey) ekşidi (<i>ḡamuḡa</i>).” Yaranın ağrıyıp acımasına (<i>amaḡḡa</i>) da böyle denir. 'AJIYR 'AJIYM'Q açīr açīmāq.	açi-

R

:: 'ARIYDIY NA'NK arīdi nāḡ “Nesne temiz, oldu (<i>naḡuḡa</i>).” 'ARIYR· 'RIYM'Q arīr arīmāq.	ari-

555 ¹. EY. *šarnaqa* ve sonraki dizide *širnāq* (iki durumda da *q, f* den değişti?); krş. 106 otal-.

². Clauson (ED, 229) **ergü** “ikamet yeri” şeklini önerir; MTW, Terc., DTS: **ärlä**; muhtemelen **ävlä** okunur.

³. EY. *taqḡī*.

:: YA'T 'ARUVDIY yāy ārūdi “Yağ (veya başka bir şey) eridi (<i>dāba</i>).” 'ARUVR· 'ARUVMA'K ārūr ārūmāk .0	ārū-
:: YTT'J_ 'UIRIYDIY yiṣāç irīdi “Ağaç (ya da başka bir şey) (yaşlılıktan) çürüdü (<i>baliya</i>).” Kemik çürürse de böyle denir. 'UIRIYR· 'UIRIYM'K irīr irīmāk .	iri-

N

KUB 'AZIDIY küp üzīdi	üzi-
[III. 190/253]	556

“Küpten bir şey sızdı (<i>rašaḥa</i>).” Herhangi bir şey toprak kaptan sızarsa da böyle denir. :: QULA'Q 'AZIY·DIY qulāq üzīdi “Kulak (gürültüden) sağır olayazdı (<i>tataṣāmma</i>).” 'AZIYR· 'AZIYMA'Q [dikkat] üzīr üzīmāk .	

S

:: MUVN 'AISIYDY mūn isīdi Çorba (ya da başka bir şey) ısındı (<i>saxuna</i>).” :: TAMUR 'ISIYDY tāmūr isīdi “Demir (ya da başka bir şey) ısındı (<i>ḥamiya</i>).” 'ISIYR 'SIYMA'K isīr isīmāk .	isi-

[Š]

:: 'AR· 'AŠ 'AŠA'DIY ār aš ašādi “Adam yemek yedi (<i>akala</i>).” Hakaniye Türkleri bunu saygın kilerin yemekleri için kullanırlar; diğer Türkler herkes için bu sözcüğü kullanırlar. 'AŠA'R 'AŠA'MA'Q ašār ašāmāq .	aša- D
:: 'UL YYRIK 'UŠA'DIY ol yēriḡ üšādi “O çevresini dikkatlice aradı (<i>baḥaṭa ... yaḥlubu šay</i>).” 'UŠA'R 'UŠA'MA'K üšār üšāmāk .	üšā-
:: 'UL 'NK'R ¹ YUTURQA'N 'AŠUVDIY ol aṇār yoyurqān āšūdi “O, ona yorgan örttü (<i>daṭara</i>).” Herhangi bir nesnenin üzerine bir şey örtülürse (<i>satara 'alayhi wa-yaṭṭāhu</i>) de böyle denir. 'AŠUVR· 'AŠUVMA'K āšūr āšūmāk . 0	āšū-
:: 'AR· 'UŠIYDIY ār üšīdi “Adam soğuktan üşüdü (<i>ḥaṣara ... min al-bard</i>).” 'UŠIYR 'UŠIYMA'K üšīr üšīmāk .	üši-

Q

:: 'UL MANIY 'UQIYDIY ol māni oqīdi “O beni çağırdı (<i>da'a</i>).” :: 'AR· BTIK 'UQIYDIY ar bitig oqīdi “Adam kitap okudu (<i>qara'a</i>).” 'UQIYR· 'UQYM'Q oqīr oqīmāq . 0	oqi-
:: 'AR· 'UQIYDIY ār oqīdi (ogīdi ?) “Adam kustı (<i>taqayya'a</i>).” Bu <i>rikka</i> 'lı <i>kāf</i> 'lidir (ogī-?) [dikkat]. ² 'UQIYR 'UQYM'Q oqīr oqīmāq .	

556 ¹. Kenara eklendi.

². Bkz ED, 79. Muhtemelen bu K başlığı altına yazılmış sözcükle gider ve buraya yanlış olarak yerleştirilmiştir.

K

:: 'AR· BUḤDA'Y· 'UKIYDIY är buydāy ögādi “Adam buğday (ya da başka bir şey) öğüttü (<i>taḥana</i>).” 'UKIYR 'UKYM'K ögir ögīmāk.	ögi-
:: 'UL BIJA'K 'IKA'DIY ol biçāk egādi “O bıçağı (ya da başka bir şeyi) bile di (<i>saḥala</i>).” :: BUḤ·RA' TIYŞIN 'IKA'DIY buyra tişin egādi “[Deve] dişini gıcırdattı (<i>qaşafa</i>).” 'IKA'R· 'IKA'MA'K egār egāmāk. 0	egä-
:: 'UL 'ANKAR 'IKA'DIY ol aḥar igādi “O, ona kafa tuttu (<i>ḥaruna</i> , ‘atā).” 'IKA'R· 'KA'MA'K igār igāmāk.	igä-

L

:: 'UL YARMA'Q 'ULA'DIY ol yarmāq ülādi “O, para (ya da başka bir şey) dağıttı (<i>farraqa</i>).” 'ULA'R· 'ULA'MA'K ülār ülāmāk. 0	ülä-
:: 'UL YIB· 'ULA'DIY ol yip ulādi “O, ip (ya da başka bir şey) bağladı (<i>waşala</i>).” :: 'UL YAḠUVQ· 'ULA'DIY ol yayūq ulādi “O hısımlarıyla buluştu (<i>waşala r-raḥim</i>).” 'ULA'R· 'ULA'MA'Q ulār ulāmāq. 0	ula-
:: BURIY 'ULIYDIY böri ulīdi “Kurt uludu (‘awā).” Geceleyin köpek korkunç şekilde ulursa (<i>nabaḥa laylan nubāḥan hā'ılan</i>) da böyle denir.	uli-

[III. 192/255]

557

Bir kimse şiddetli bir acı yüzünden kurt uluması gibi bağırsa (<i>sāha</i>) yine böyle denir. 'ULIYR· 'ULIYMA'Q ulir ulīmāq. Atasözü: YAZIYDA' BURIY 'ULIYSA' 'AWDA' 'IT· BAḠ·RIY TAR·TIŞUVR· yazīda böri ulisa äwdä it bayri tartiştir 0 “Kırda kurt ulusa, evdeki köpeğin bağı sızlar.” Bu söz akrabaların birbirlerine yardım etmeleri için söylenir. 0	P
TUVN 'ULIYDIY tön öli “Elbise (veya başka bir şey) ıslandı (<i>ibtalla</i>).” 'ULIRY 'ULIYMA'K· ölir ölīmāk. Atasözü: KADUK·LUK 'ULIYMA'S· KUF AJ· LIK KURIYMA'S· kādūklüg ölīmās, küwāçlig kürīmās 0 “Kepeneği olan kimse (yağmurdan ıslanmaz, çünkü yağmurluğu vardır) ıslanmaz; damaklı gem (<i>nazyakī</i>) olursa (at) haşarılık etmez.” Bu söz işlerde hazırlıklı olunması için söylenmiştir.	P öli-

N

:: 'ANUVDIY NA'NK anūdi nāḡ “Nesne hazırlandı (<i>u'idda</i>).” Bu eylem geçişsiz bir eylemdir, Arapça söyleniş <i>in'adda</i> ¹ şeklindedir, fakat Arapçası kullanılmaz. 'ANUVR· 'ANVMA'Q anūr anūmāq.	anu-
:: 'UL BUV 'YŞIF 'UNA'SIY ol bu işiy unādi “O bu işe razı oldu (<i>raḍīya</i>).” :: SAN· 'UN·DINK· MUV sān unādiḡ mu “Sen kabul ettin mi (<i>qubilta</i>) veya sen razı oldun mu?” 'UN'R· 'UN'MA'Q unār unāmāq.	una-
:: 'UL QUVYN 'INA'DIY ol qōyin enādi “O (bilinmesi için) kulağının bir parçasını kesti (<i>a'lama ... b-qaṭ' aṭṭāf al-āḍān</i>).” 'INA'R· 'INA'MA'K enār enāmāk.	enä-

557 ¹. EY. *ana'uddu*.

[Başında Salim Harf Bulunan Sözcükler]

B²

:: 'AT· UQD·RUQIY SABIYDIY at qudruqi sapīdi “Atın kuyruğu (veya başka bir şey) sallandı (<i>taḥarraka</i>).” SABIYR· SABIYMA'Q sapīr sapīmāq. 0	sapi-
:: SUBIYDIY NA'NK subīdi nāḡ “Nesne uzadı ve inceldi (<i>tāla, ta'allala tarf</i>).” SUBIYR· SUBYM'Q subīr subīmāq.	subi-
:: TUVN KABIYDIY tōn kāpīdi “Elbisenin üst tarafı (veya başka bir şey) kurudu (<i>jaffa ... ba'd al-jafāf</i>).” KABIYR· KABIYMA'K kāpīr kāpīmāk.	kāpi-
:: 'UL TUVN KUBIYDIY ol tōn kūpīdi “O, elbiseyi sık dikişle dikti (<i>ḍarraba taḍriban</i>).” KUBIYR· KUBIYM'K kūpīr kūpīmāk.	kūpi-

T

:: 'AŞ· 'AĞIZDA' TATIYDIY aş ayızda tatīdi “Yemek ağza tat verdi (<i>wujida ta'm, talaḍḍada</i>).” TATIYR· TATIYMA'Q tatīr tatīmāq. Atasözü: KIŞIY 'ATY TIRIK·LA' P TATIYR· kişi āti tiriḡlā tatīr “İnsan eti diri iken tatlıdır (<i>yājadu ta'm</i>)”-	tati-

[III. 194/257]

558

İnsan sağlığında mal kazanır, o malla tatlı yemekler elde eder; bu yüzden onlarla zevk bulur, örneğin (? *fa-ju'ila ka-annahu talaḍḍada bihi maṭalan*).

J

SUJIY·DIY NA'NK sūḡīdi nāḡ “Nesne tatlılandı (<i>iḥlawlā, tāba</i>).” SUJIYR SUJYM'K sūḡīr sūḡīmāk.	
:: 'AT· SUJIYDY at suḡīdi “At (ya da başka bir şey) sıçradı (<i>wataba, qafaza</i>).” SUJIYR· SUJIYM'Q suḡīr suḡīmāq. 0	suḡī-
:: 'UL 'ANIK TAWA'RIN KUJA'DIY ol anig tawārin kūḡādi “O onun malını zorla aldı (<i>ḡalama</i>).” KUJA'R KUJA'MA'K kūḡār kūḡāmāk. :: 'UTLA'NIF KUJ'DIY oḡlāniḡ kūḡādi “O köle oḡlana (ya da kıza) zorla fenalık yaptı (<i>fajara ... ḡulman</i>).” 0	kūḡā-

Manzume:

'UḍIK MANY KUJA'YUR·
TUN KUN TURB· YIF·LAYUV
KURDIY KUZUM TAWRAQIN
YURTY QAKB 'Aḡ·LAYUV

üḍig māni kūḡāyür
tün kūn turup yiylayu
körđi közüm tawraqin
yurti qalip aylayu

V

“Gece ve gündüz uyumak bana zor geliyor (*yaḡlimu*), çünkü gözüm onun davrandığını, yurdunun boş kaldığını görerek, aşk bana zulmediyor.” 0

². EY. T.

:: 'ATIM KIJYDIY atim kiçidi “Etim kaşındı (<i>ihtakka</i>).” Başka hayvanlar için de böyledir. KIJYR KJIYM'K kiçir kiçimāk .	kiçi-

D

:: 'UTLA'N BADUVDIY oylan bādūdi “Çocuk (ya da başka birisi) büyüdü (<i>kabura</i>).” Herhangi bir şey küçüklükten büyürse yine böyle denir. BADUVR· BADUVMA'K bādūr bādūmāk . 0	bādū-
:: QYZ BUDIYDIY qiz bōdīdi “Kız (ya da başka biri) dans etti (<i>raqasat</i>).” BUDIYR· BUDYMA'K bōdīr bōdīmāk . Atasözü: QURT·GA' BUDIYK· BILMA'S· YIYRIM TA'R TIYR· qurtya bōdīg bilmās yērim tār tēr 0 “Yaşlı kadın dans etmeyi bilmez, o ‘yerim dar’” der. Bu söz bir şey yapmayı isteyen ancak o işi yapması istendiğinde yapamayan, bahanelerle işi savsaklayan kişi için söylenir.	bōdi- P

D

:: 'AR 'UDIY·DIY är uğidi “Adam (ya da başka biri) uyudu (<i>nāma</i>).” 'UDIYR· 'UDIYMA'Q· udīr udīmāq . 0	uği-
:: 'UL TUVNUT BUDUVDIY ol tōnuḡ bođūdi “O elbiseyi (ya da başka bir şeyi) kuruttu (<i>şabaya</i>).” :: 'UL 'UQIN 'UR·DIY KAYIK·NIY YIḡA'J·QA' BUDUVDIY ol oqin urdi kāyikni yīḡaḡa bođūdi “O okunu attı ve avı ağaca (ya da başka bir yere) yapıştı (<i>alzaqa</i>).” BUDUVR· BUDUVRMA'Q [dikkat] bođūr bođūmāq . 0	boğu-
:: 'UL TUVNUT QADUVDIY ol tōnuḡ qadūdi “O elbisesini seyrekçe dikti (<i>şamraja</i>).” QADUVR· QADUVMA'Q· qadūr qadūmāq .	qadu-

R¹

::	

[III. 195/260]

559

YIDIYDIY NA'NK yīdīdi nāḡ “Nesne bozuldu (<i>natina</i>).” Bu kötü bir sözcüktür (<i>luḡa radiya</i>). 0	yīdi- D
QIYZ SAJIN TARA'DIY qiz sačin tarādi “Kız saçını taradı (<i>imtaşaṭat</i>).” :: 'ANIK SUVSIN TARA'DIY anig sūsīn tarādi “Onun askerleri dağıldı (<i>farraqa</i>).” Aslı: Bir şeyi [524 tār -] “ayırmak (<i>tafrīḡ</i>)” manasında TAR·DIY tardi 'dir. Onların geçmiş zaman durumlarının aynı olduğu görülmelidir; bu yüzden: “O ayırdı,” TARA'R· tarār ve TARA'DIY TARA'R· tarādi, tarār . Bu kural bütün eylemler için geçerli değildir; ama iki [bazıları] ve üç harfli eylemleri geniş zamanı aynı, geçmiş zaman şekilleri farklıdır. ¹ Örnek :: 'AR· 'AR·T 'AŞ·DIY är art ašdi “Adam dağ geçidini geçti.”; :: 'UL 'AŞ	tara- G

558 ¹. Bu yerin dışında, diğer sözcükten sonrasına aittir.

559 ¹. EY. *yaftariqāq, yaftariqān* okunur. Muhtemelen Kāşyarī “yaymak, dağıtmak” anlamındaki **tara-** eyleminin **tar-** eyleminin geniş zaman şekli olduğunu belirtmeye çalışmaktadır.

'AŞA'DIY ol aš ašādi "O yemek yedi"; ikisinin geniş zamanı: 'ASA'R· ašār – aynıdır. :: 'UL SUWQA' QAN·DIY ol suwqa qandi "O suya kandı" – bu geçmiş zamandır; geniş zaman şekli QANA'R· qanar "o kanar"; QAN·M'Q qanmaq. :: 'UL 'ATIN· QANA'DIY ol atin qanādi "O atından kan aldı"; sonra: QANA'R· qanār – üstteki sözcükte olduğu gibi; QANAMA'MA'Q [dikkat] qanāmāq. Onlar geniş zamanda birleşip, geçmiş zaman ve mastarda ayrılırlar. 0	
:: 'AW· TARUVDIY āw tarūdi "Ev (ya da başka bir şey) daraldı (<i>dāqa</i>).": 'AR· BUŞ·DIY TARUVDIY ār bušdi tarūdi "Adam usandı, sıkıldı, daraldı (<i>ḍajira wa-taḍayyaqa</i>).": TARUVR· TARUVMA'Q tarūr tarūmāq. 0	tarū-
:: YALINQUQ TURUVDIY yalḥuq törūdi "İnsan yaratıldı (<i>inxallat</i>).": Bu geçişsiz bir eylemdir, anlamı <i>xuliqa</i> ("o yaratıldı"). TURUVR· TURUVMA'K törūr törūmāk.	törü-
:: 'UL TARIḤ TARIYDIY ol tariḥ tarīdi "O ekin (veya başka bir şey) ekti (<i>ḥarata</i>).": TARIYR TARIYM'Q tarīr tarīmāq. 0	tari-
:: 'UL QABUT TIRA'DIY ol qapuy tirādi "O kapıya direk dikti (<i>'ammada</i>).": tirā- Herhangi bir şeye direk dikilirse de böyledir. TIRA'R TIRA'M'K tirār tirāmāk. 0	
:: 'IT· SAIRIYDIY it širidi (sarīdi ?) "Köpek pisledi (<i>saliḥa</i>).": 'UL KIDIZ· SAIRIYDY ol kiḍiz sirīdi "O keçeyi Türkmenler gibi sık dikişle dikti (<i>xāṭa ... xiyāṭa (sarī-?) mu'akkada</i>)" – Bu örtüler Türkmenler çadır örtüleri veya göç zamanındaki bürgüleri gibidir. SAIRIYR.² SAIRYMA'Q² sirīr sirīmāq.	siri-

[III. 197/262]

560

:: 'UL SUVLUQ SARUVDIY ol suvluq sarūdi "O başına sarık sardı (<i>kāra</i>).": Herhangi bir şey başka bir şey üzerine sarılırsa (<i>laḥḥa</i>) yine böyle denir. SARUVMA'Q sarūmāq.	saru-
:: 'AR· QARIYDIY ār qarīdi "Adam (veya başkası) yaşlandı (<i>šāxa</i>).": QARIYR QRYM'Q qarīr qarīmāq. Atasözü: 'AR·SLA'N QARIYSA' SIJ·FA'N 'UTIN· KUDA'ZUVR· arslān qarīsa siḡyān ütün köḍāzūr 0 "Arslan kocayınca (onu yakalamak için) fare deliğini kollar." Bu söz yaşlı birinin büyük işlere gücü yetmeyip küçük işlerle yetinmek zorunda kaldığı zamanda söylenir.	qari- P
:: QURIYDIY TUVN qurīdi tōn "Elbise (veya başka bir şey) kurudu (<i>jaffa</i>).": QURIYR QURIYMA'Q qurīr qurīmāq.	quri-
:: 'UTIḤ QURIYDIY otḡ qorīdi "Otu (veya başka bir şeyi) korudu (<i>ḥamā</i>).": QURIYR QURIYMA'Q qorīr qorīmāq.	qori-
:: QUL· KURA'DIY qul kürādi "Köle (veya başka biri) kaçtı (<i>abaqa</i>).": KURA'R KURA'MA'K kürār kürāmāk.	kürä-
:: 'AT· KURIYDIY at kürīdi "At ön ayaklarıyla yeri eştı (<i>ḥafara</i>).": 'UL QA'RİḤ KURIYDIY ol qārīḥ kürīdi "O, karı küredı (<i>kasiḥa, jarafa</i>).": KURIYR· KURIYMA'K· kürīr kürīmāk.¹	kürī-

Z

559 ². A kenardaki: *yanī* SIY·DIY sözcüğünü yazan tarafından sonradan çizildi.

560 ¹. Geniş zaman ve mastar son örneğin çevirisinden önce gelir.

:: 'UL 'UWIN ² BAZA'DIY ol äwin bāzādi “O evi (ya da başka bir yeri) boyadı (<i>naqaşa</i>).” BAZA'R BAZA'MA'K bāzār bāzāmāk . 0	bāzā-
:: 'UL 'AT· TUZA'DIY ol ät tuzādi “O ete tuz koydu (<i>mallaḥa</i>).” Bu sözcük TUZ·LA'DIY tuzlādi [572] sözcüğü yerine kullanılır.	tuza-
:: 'UL YIYRIK QAZIYDIY ol yērig qazīdi “O yeri kazdı ve eşti (<i>ḥafara ... wa-baḥaṭa</i>).” Yara veya benzer şeyleri deşmek (<i>anka'a</i>) de böyledir. QAZIYR· QAZIYMA'Q· qazīr qazīmāq .	qazi-
:: 'ANIK BUTZIY 'AŞ·QA' QURIYDIY [dikkat] anig boyzi ašqa quzīdi “Onun boğazı yemekle kurudu (<i>jaffa</i>).” Bu kullanılır, ama doğru olanı noktasız <i>rā</i> ile olanıdır [yani quri]. Bu düzensiz bir şekildir, şu gibi: SUVT· 'AMUZDIY sūt āmūzdi “Süt emzirdi (<i>arḍa'at</i>)” ³ QURIYR· QURIYMA'Q quzīr quzīmāq . 0	quzi- G
:: TAWA'R· QIZUVDIY tawār qizūdi “Malın fiyatı arttı (<i>yalat as'ār</i>).” QIZUVR· QIZU RVMA'Q ⁴ qizūr qizūmāq .	qizu-
:: 'UL QIYZI' QIZA'DIY ol qīziy qizādi “O kızın kızlığını bozdu (<i>iqṭadda</i>).” QIZA'R QIZA'MA'Q qizār qizāmāq .	qiza-
:: 'UL 'UVT· KUZA'DIY ol öt közādi “O ateşi maşa ve küskü ile karıştırdı (<i>ḥaraṭa ... bi-l-miḥrāṭ</i>).” KUZA'R·	közä-

[III. 198/265]

561

KUZA'MA'K közār közāmāk . :: 'UL 'UZUM·NY KUZA'DIY ol üzümni közādi “O salkımdan üzüm taneleri topladı (<i>natafa, iltaqaṭa</i>).” 0	
:: 'UL YAY·LA'Ṭ·DA' KUZA'DIY ol yaylāydi küzādi “O yaylada (veya başka bir yerde) vakit geçirdi (<i>aqāma l-xarṭ</i>).” KUZ'R· KUZU'MA'K küzār küzāmāk .	küzä-

S

:: SASIDIY NA'NK sasidi nāṇ “Nesne koktu (<i>natuna</i>).” SASIYR· SASIYM'Q sasīr sasi-sasīmāq .	sasi-
:: 'UL 'ANY KURMA'KIN KUSA'DIY ol ani körmākin küsādi “O, onunla buluşmak istedi (<i>tamannā</i>).” Herhangi bir şey görülmek istendiğinde de böyle denir. KUSA'R KUSA'MA'K küsār küsāmāk .	küsä-

Ş

:: 'UL YIṬA'JIY BAŞA'DIY ol yiṭāciy başādi “O ağaca keltikler yaptı (<i>ittaxaḍa ḥuzūz</i>).” Başka bir şey kertiklenirse (<i>ḥazza</i>) de böyle denir. Ağaçlar birbirine dayalı olarak konursa (<i>musannada</i>) da böyle denir. BAŞ'R BAŞ'MA'Q başār başāmāq .	baša-

². U, A'dan değişti (?).³. EY. *arḍa'ahu*.⁴. R sonradan eklendi.

:: 'ANIK 'UVZIY BUŠUVDIY anig ōzi bošūdi “Onun içi boşaldı (<i>istaḥlaqat tabī'a-tuhu</i>).” :: TUKUVN BUŠUVDIY tügün bošūdi “Düğüm gevşedi (<i>wahana</i>).” :: 'AT· BUŠUVDIY at bošūdi “At bağından boşandı (<i>inḥalla</i>).” :: XA'N· YALA'VAJIF· BUŠUVDIY xan yalāvaçiy bošūdi “Hakan memleketine dönmek için (<i>aḍina bi-rujū</i>) elçiyi bıraktı.” :: 'AR· 'URA'UTIN BUŠUVDIY är urayūtın bošūdi “Adam karısından boşandı (<i>tallaqa</i>)” – Aryu şivesi. Bu sözcük hem geçişli hem de geçişsizdir. BUŠUVR D BUŠUVMMA'Q bošūr bošūmāq.	bošu-
:: 'UL 'AFK' YARMA'Q TAŠUVDIY ol äwkä yarmāq tašūdi “O eve para (veya başka bir şey) taşıdı (<i>naqala</i>).” TAŠUVR TAŠUVMMA'Q tašūr tašūmāq. 0	tašu-
:: 'UL TUVŠ· TUŠA'DIY ol tüş tüşādi “O hayal gördü (<i>ra'ā ru'yā</i>).” Düşü azarsa (<i>iḥtalama</i>) yine böyle denir. TUŠ'R TUŠ'MA'K tüşār tüşāmāk.	tüşā-
:: TUŠA'K TUŠA'DIY töšāk töšādi “O döşek yaydı (<i>faraša</i>).” Başkası da böyledir [yani., töšār töšāmāk].	töšā-
:: TAKIRMA'N TIŠA'DIY tāgirmān tišādi “Değirmen taşını bile di (<i>ḥaddada asnān</i>).” tišā- Bu cümlede izafetin ikinci kısmı düşmüş, ilk kısmı onun yerine konmuştur, çünkü: TAKIRMA'N tāgirmān sözü değirmenin (<i>tāḥūn</i>) bütününe verilen addır. Ama yalnızca değirmen taşı (<i>al-asnān li-r-raḥā</i>) bilenir. :: 'UL 'UR·FA'Q TIŠA'DIY ol oryāq tišādi “O orağın dişlerin bile di (<i>ḥaddada asnān</i>).” TIŠA'R· TIŠA'MA'K tišār tišāmāk. 0	
:: UFLA'N·	

[III. 198/265]

562

JISA'DIY oylān çişādi “Çocuk çiş etti (<i>bāla wa-tayawwaḥa</i>).” Bu sözcük sadece çocuklar için kullanılır.	çišā-
:: TUKUVN SAŠUVDIY tügün säšūdi “Düğüm gevşedi, çözüleyazdı (<i>wahanat ... ḥattā kādāt al-inḥilāl</i>).” SAŠUVR· SAŠUVMMA'K säšūr säšūmāk. 0	säšū-
:: 'UL MANIY QAŠIYDY ol māni qašīdi “O beni kaşıdı (<i>ḥakka</i>).” QAŠIYR· QAŠIYMA'Q qašīr qašīmāq. Atasözü [= 220 siçyān]: 'UL·DAJY SIJ·FAN MUVŠ· TAŠAQIN QAŠIYR· öldäçi siçyān mūš tašaquin qašīr 0 “Ölecek sıçan kedinin taşağını kaşır.” Bu söz tehlikeli bir işle uğraşan kişiler için söylenir.	qaši- P
:: TA'M· KUVNUK· KUŠIYDIY tām kūnüg köšīdi “Duvar güneşi örttü (<i>wārā, satara</i>).” Işık bir şeyi saklarsa (<i>satara</i>) da böyle denir. KUŠIYR KUŠIYMA'K köšīr köšīmāk. 0	köši-
:: 'UL 'ATIF KIŠA'DIY ol ati kišādi “O atı köstekledi (<i>šakkala</i>).” :: 'AR· QUVLIN· KIŠA'DIY är qūlin kišādi “Adam kölesini bağladı (<i>qayyada</i>).” KIŠA'R KIŠA'MA'K kišār kišāmāk.	kišā-

F

:: SUVW SUTIYDIY sūw soyīdi “Su (veya başka bir şey) soğuktu (<i>barada</i>).” SUTIYR SUTIYM'Q soyīr soyīmāq.	soyi-

Q

:: 'UL QBUṬ TUQIYDIY ol qapuy toqīdi “O kapıya vurdu (<i>qara'a</i>).” :: 'UL QULIN TUQIYDIY ol qulin toqīdi “O kölesini hırpaladı (<i>ḍaraba</i>)” - Oğuz şivesi; Türkler onu ikileme içinde “o vurdu.” anlamında 'UR·DY TUQIYDIY urdi toqīdi şeklinde söylerler. :: TAMURJY QILJ TUQIYDIY tāmürçi qiliç toqīdi “Demirci kılıç (bıçak ya da başka bir şey) döğdü (<i>ṭaba'a</i>).” :: 'AR·BUVZ· TUQIYDIY ār bōz toqīdi “Adam bez (ya da başka bir şey dokudu (<i>nasaja</i>).” :: 'ANY SUW· TUQIYDIY ani suw toqīdi “(Akan) su onu alıp götürdü, batırdı (<i>ṣarraḡahu ... ḍahaba bihi</i>).” :: 'AR·NIY YIYL TUQIYDIY ārni yēl toqīdi “Adamı cin çarptı (<i>sa'fa min al-jinn</i>).” TUQIYR TUQYM'Q toqīr toqīmāq.	toqi-
:: 'UL MANIK KVZUMA' SAQIYDIY ol mānig kōzümā saqīdi “O benim gözüme hayal gibi göründü (<i>tahayyala</i>).” Bu yüzden. :: SA'QI' SAQIYDIY sāqiy saqīdi “Serap su gibi göründü (<i>tahayyala ... annahu mā</i>).” denir. SAQIYR· SAQYM'Q saqīr saqīmāq.	saqi-
:: 'UL 'ANY SUQIYDIY ol ani suqīdi “O, onu parmağıyla gıdıkladı (<i>nadaḡahu bi-iṣba'ih</i>).” denir. SUQYR SUQYM'Q suqīr suqīmāq. 0	suqi-
:: 'UL 'ANIK BAŞIN·	

[III. 201/269]

563

SIQA'DIY ol anig bašin siqādi “O, onun başını sığadı (<i>amarra yad ... ta'aṭṭufan</i>).” Herhangi bir şeyin üzerine elle geçerek (<i>imrār</i>) yoklanırsa (<i>jassa</i>) da böyle denir. SIQA'R SIQA'MA'Q siqār siqāmāq. 0	siqa-
:: 'UL 'AN·DIN QAQIYDIY ol andin qaqīdi “O, ona yaptığı işten dolayı kızdı (<i>yaḍiba, ḍajira</i>).” QAQIYR· QAQIYMA'Q qaqīr qaqīmāq. Arşular: QAQIYUVR· qaqiyūr derler. Çünkü onlar aslında <i>ḍamma</i>'lı olmaması gerekirken (? <i>matbūr</i>) bütün geniş zamanlı çekimleri <i>ḍamma</i>'lı yaparlar; bu düzensizdir. Bu şivede karışıklık vardır.	qaqi-

K

:: TUKUVN BAKUVDIY tügün bākūdi “Düğüm düğümlendi (<i>istaḥkamat</i>).” Bir iş muhkemleşirse (<i>istaḥkama</i>) de böyle denir. BAKUVR BAKUVMA'K bakūr bākūmāk. 0	bākū-
:: 'IYŞ· TUKA'DIY iş tükādi “İş bitti (<i>tamma wa-mābaḡiya</i>).” :: BUV 'AŞ· QAMUṬ·QA' TUKA'DIY bu aš qamuṣṣa tükādi “Yemek herkese yetti (<i>waṣala, balaya</i>).” Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir.	tükā-

L

:: QUVY· BALA'DIY qōy bālādi “Koyun meledi (<i>ṭa'aja</i>).” BALA'R· BAL'MA'K bālā-bālār bālāmāk.	bālā-
:: QUZİY BULA'DIY qozi bulādi “Kuzu pişirdi (<i>ṭabaxa</i>).” Buradan gelerek.¹ BULA'R BULA'MA'Q bulār bulāmāq.	bula-

563 ¹. EY. *kaḍālīka*; *wa-ḡayrahu* “veya diğerleri” için hatalı (?).

çocuklarının dişleri kamaşır.” Bu söz ana babasının yaptığı bir hatadan çocuklarının zarar gördüğü zaman söylenir. 0	
:: 'AR· 'AWINK' QUMIYDIY är äwiñä qomīdi “Adam evini özledi (<i>naşaṭa irtaḥa šawqan</i>).” Bir kimse başka bir şeyi özlerse (<i>ištāqa, hāja qalb</i>) de böyle denir. QUMIYR QUMIYMA'Q qomīr qomīmāq .	qomi-

N

:: 'UL MANKA' SUVZ· TANUVDIY ol maña sōz tanūdi “O bana bir söz söyledi (<i>aw'aza² ilayya</i>).” Herhangi bir şeyi tavsiye ederse (<i>awṣā</i>) yine böyle denir. TANVR TANVMA'Q tanūr tanūmāq .	tanu-
:: 'UL MUNDA' TUNA'DIY ol mändä tünādi “O geceyi benimle geçirdi (<i>bāta ... laylatan</i>).” TUNA'R· TUN'M'K tünār tünāmāk .	tünä-
:: 'UL 'ANY SINA'DIY ol ani sinādi “O, onu bir şeyde denedi (<i>jarraba</i>).” SINA'R· SINA'MA'Q sinār sināmāq . 0	sina-
:: 'UL 'ATIN QANA'DIY ol atin qanādi “O, atından kan aldı (<i>wadaja, faṣada</i>).” QANA'R QANA'MA'Q qanār qanāmāq . 0	qana-
:: BAK 'ANY QINA'DIY beg ani qinādi “Bey onu cezalandırdı (<i>'adḍaba</i>).” :: TANK·RIY 'ANIY QINA'DIY tāḡri ani qinādi “Yüce Tanrı onu cezalandırdı (<i>'āqaba</i>).” :: 'UL BIJA'KIN QINA'DIY ol biçākin qinādi “O bıçağına kın yaptı (<i>jafn</i>).” QINA'R QINA'MA'Q qinār qināmāq . 0	qina-
:: BURUVN· QANADIY burūn qanidi “Burun kanadı (<i>ra'afa</i>).”	qani

[III. 204/274]

565

Bir kişinin vücudundan herhangi bir yer kanarsa (<i>damiya</i>) da böyle denir. Aslı: QA'NIYDIY qānīdi ve [<i>ya'</i>] düşmüştür. QANIYR QANYMA'Q qanīr qanīmāq .	
:: 'UL TUVNUT MUNA'DIY ol tōnuṭ münādi “O elbisenin (veya başka bir şeyin) eğriliğini düzeltmek için uçlarından kesti (<i>qaṭa'a aṭrāf ... li-yuṣliḥa min al-inḥirāf</i>) ¹ .” MUNA'R· MUNA'MA'K münār münāmāk .	münä-
:: 'UL QUVYN SANA'DIY ol qōyin sanādi “O koyunları saydı (<i>'adda</i>).” SANA'R SANA'MA'Q sanār sanāmāq . Aslı: SA'NA'DIY sanadi ve [ilk <i>elif</i>] düşmüştür.	sana-

Bir Başka Tip

R²

:: 'AR· BAYUVDIY är bayūdi “Adam (ya da başka biri) zenginleşti (<i>ḡaniya</i>).” BAYUVR BAYUVMA'Q bayūr bayūmāq .	bayu-
:: 'L 'NY TAYA'DIY ol ani tayādi “O ona dayak koydu (<i>'ammadahu ḥattā nahaḍa 'alayhi</i>).” TAYA'R· TAY'MA'Q tayār tayāmāq .	taya-

564 ². EY. *awzaya*.565 ¹. *inḥirāq*'tan düzeltildi.². Dikkat; buranın dışında.

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ortası harekesiz *fa‘laldī* kalıbı

B

:: 'AR· 'İYŞİF BUR·BA'DY är işiy borbādi “Adam işin üzerine düşmedi, işi ihmal etti (<i>sawwafa ... wa-lam yubrim</i>).” BURBA2R BURBA'M'Q borbār borbāmāq.	borba-
:: 'AR· YİFA'J TUR·BIYDIY är yiṣāṣ törpīdi “Adam ağaç (ya da başka bir şey) yonttu (<i>safana</i>).” TURBIYR· TURBYMA'K törpīr törpīmāk.	törpi-

T

:: 'UTLA'N SİF·TA'DIY oylān siytādi “Bebek (ya da başkası) ağladı (<i>bakā</i>).” SİF·TA'R SİF·TA'MA'Q siytār siytāmāq. <i>xā</i> ’lı [yani. sixta-] bir versiyonu daha vardır. Bu Arapça <i>yumār, xumār</i> (“kalabalık”) ve <i>ṣaddār, xattār</i> (“sadakatsiz”). Bu Türk dillerinde sadece eylemlerde görülür, adlarda değil; bu yüzden <i>ṣayn</i> [yani 179 siyit] yerine <i>xā</i> ’ getirerek SIXIT * sixit “ağlamak (<i>bukā</i>)” demek daha uygundur.	siyta- D G

J

:: 'AR· 'IYŞ· TUR·JIYDIY är iş törçīdi “[Adam] işe başladı (<i>bada'a</i>).” TURJIYR· TURJYM'K törçīr törçīmāk. 0	törçi-
:: 'UL TUVNUT TAW·JIYDIY ol tōnuṣ tāwçīdi “O elbiseyi gevşekçe dikti (<i>šamraja</i> [belirtilmiştir]).” TAMJYR TAMJYM'K tāwçīr tāwçīmāk. 0	tāwçi-
:: 'AT· TINJIYDIY ät tinçīdi “Et koktu (<i>aşalla</i>).” TIN·JIYR· TNJYM'Q tinçīr tinçīmāq.	tinçi-
:: YUMŞA'Q NA'NK QAR·JA'DIY yumşāq nāṣ qurçādi “Yumuşak nesne sertleşti (<i>şaluba</i>).” QAR·JA'R QARJA'MA'Q qurçār qurçāmāq.	qurça-
:: 'UL 'UQ· 'AMA'J·QA' QIRJA'DIY (ol) oq amāṣqa qirçādi “O ok hedefin yanına değdi ve geçti gitti (<i>ḍaraba ... jānib ... wa-maḍā</i>).” Bu kayıcı (<i>zālīj</i>) ok gibiydi. QIRJA'R QIRJA'MA'Q qirçār qirçāmāq.	qirça-
:: 'AĀRIY KŞIYK' QAW·JIYDIY āri kişikā qawçīdi “Arı ısırmak için adama saldırdı (<i>ḥamala 'alā ... li-ya'aḍḍa</i>).”	qawçi-

[III. 206/276]

566

Bir adam başkasına kızar ya da üstüne düşerse (*yaḍḍba, inhamaka*) yine böyle denir. QAW·JIYR QAWJIYMA'Q **qawçīr qawçīmāq.**

:: 'L 'ANIK· 'ADA'QIN· BAḌ·DA'DIY **ol anig aḍāqin baydādi** “(Güreşte) onun ayağını sarmaya vurdu (*şayzaba*).” BAḌ·DA'R BAḌDA'MA'Q **baydār baydāmāq.**

:: 'UL QILIJ QUN·DIYDIY ol qiliç qondîdi “O parlatıcıyla kılıcı parlattı (<i>jala ... bi-l-midwas</i>).” QUN·DIYR QUNDIYM'Q qondîr qondîmâq.	qondi-

R

:: TAB·RA'DIY NA'NK täprâdi nân “Nesne hareket etti (<i>taḥarraka</i>).” TAB·RA'R TAB·RA'MAK täprâr täprâmâk. 0	täprä-
:: 'UT TUBRA'DIY ol toprâdi “Ot kurudu (<i>ṣāra ... haṣīm</i>).” TUBRA'R·TUB·RA'MA'Q toprâr toprâmâq. 0	topra-
:: TAWIY TAB·RIDY tewe taprîdi “Deve hopladı (<i>waṭaba</i>).” Bu sözcük sadece devenin zıplaması için kullanılır. TAB·RAIYR TBRYM'Q taprîr taprîmâq.	tapri-
:: KŞIY SAD·RADIY kişi sädrâdi “Halk seyrekleşti (<i>xaffat zaḥma</i>).” :: TUVN SAD·RADIY tôn sädrâdi “Elbise yıprandı (<i>tahalhala, injarana</i>).” ¹ SAD·RA'R·SAD·RA'MA'K sädrâr sädrâmâk.	sädrä-
:: 'UL YĠIA'Jİİ BUṬRA'DIY ol yiğâçiy buyrâdi “O ağacı (ya da başka bir şeyi) kertik kertik kesti (<i>ḥazza</i>).” BUṬRA'R BUṬRA'MA'Q buyrâr buyrâmâq.	buyrâ-
:: 'AR·TİFRA'DIY är tiyrâdi “Adam sertleşti (<i>jaluda</i>).” TİF·RA'R·TİFRA'MA'Q tiyrâr tiyrâmâq.	tiyra-
:: 'AT·TUT·RA'DIY ät toyrâdi “O (Tutmâç ya da başka bir şey için) et doğradı (<i>xardala</i>).” TUTRA'R TUTRA'MA'Q toyrâr toyrâmaq.	toyra-
'AR·YAW·RA'DIY är tawrâdi – aynı TİF·DIY tiyrâdi sözcüğü gibidir. YAWR'R YAWR'MA'Q tawrâr tawrâmâq. Manzume: D	

QİŞ YA'YTRV SUWLNVR [dikkat]
'AR·'AT·MNN YAWRYUVR
'İK·LAR YMA' SAWRYUVR
'AT·YIN·TAQY ?KRŠVR

qiş yāyyaru sawlayūr V
är at mänin tawrayūr
ıglâr yemä säwräyūr
ät yen taqi bākrišūr

Yaz ve kış arasındaki karşılıklı konuşması anlatarak diyor ki: “[Kış, yaza] ‘Adamların ve atların (etleri) bende sertleşir (*yuštaddu*); hastalık (kışın) azalır; ve (kışın) insanların bedenleri ve vücutları sertleşir.”

:: 'UŞA'Q NA'NK TUW·RA'DIY uşâq nân tuwrâdi “Küçük şey büyüdü (<i>kaburat</i>)”- tuwra- kuzunun büyüdüğü gibi. TUWRA'R TUWRA'MA'K-Q tuwrâr tuwrâmâq. Bu TUWUZ YUNJUV ² tuwuz (?) yinçü “büyük (<i>kibâr</i>) inci.” anlamındaki sözünden türemiştir.	
:: 'AT SUJYDIY BUQ·RIYDIY [dikkat] at suçîdi buqrâdi At sıçradı, huysuzluk etti (<i>waṭaba, jamaḥa</i>).” Bu sözcük yalnız başına kullanılmaz. BUQRA'R BUQRA'M'Q buqrâr buqrâmâq.	buqra-
:: 'AT·'DA'QY TİK·RA'DIY at adâqi tikrâdi “Atın ayağı takırdadı (<i>dawiya</i>).” ::	tikrâ-

566 ¹. *injarāna*'dan düzeltildi.

². TUVUR TNJUV (?)'dan düzeltilmiş görülüyor.

'UF·LA'N TIK·RA'DIY oylān tikrādi “Bebek gelişti (<i>tara'ra'a</i>).” TIKRA'R·TIKRA'MA'K tikrār tikrāmāk .	tikrā-
:: YIYR·JIF·RUVDIY yēr çiyrūdi “Yer (üzerinden çok yürünmekten ve çiğnenmekten) sertleşti (<i>talabbadat, şalubat</i>).” Gevşek olup da sonradan sertleşen (<i>şaluba</i>) her şey için böyle denir. JIF·RUVR·JIFRIUMA'Q çiyrūr çiyrūmāq . 0	çiyru-
:: AŞIJ·JUQ·RA'DIY eşiç çoqrādi “Tencerenin içinde bulunan koyu şey kaynadı (<i>yalat min šay' taxm</i>)” – güveç ya da pelte gibi. Tencerenin içinde sulu şey bulunur da kaynarsa böyle JUQRADIY çoqrādi denmez: QAYNADIY qaynadi [528] denir. :: MINKAR JUQ·RA'DIY miñar çoqrādi “Pınar kaynadı (<i>fāra</i>)” – onun suyu tencerenin kaynadığı gibi kaynadı. JUQ·RA'R JUQ·RAMA'Q çoqrār çoqrāmāq .	çoqrā-
:: TIYŞ JIQ·RA'DIY tış çiqrādi “Diş gıcırdadı (<i>şarra</i>).” :: QABUT JIQ·RA'DIY qapuy çiqrādi “Kapı gıcırdadı (<i>şarra</i>).” Bir adam düşmanlıkla ya da buna benzer bir şeyle bağırırsa (<i>şāha</i>) yine böyle denir. JIQRA'R·JIQ·RA'MA'Q çiqrār çiqramāq .	çiqra-
:: 'AT·M'K·TA' TA'Ş JIK·RA'DIY ätmāktā tās çikrādi “Ekmek içinden çıkan taş yüzünden diş gıcırdadı (<i>şarrat</i>).” JIK·RA'R·JIK·RA'MA'K çikrār çikrāmāk . 0	çikrā-
:: 'UQ·KIYŞ·TA' JAL·RA'DIY oq kēštā çalrādi “Ok sadakta takır takır etti (<i>taqalqala</i>).” Buna benzer ses için de böyle denir. JILRA'R·JLIRA'MA'Q çalrār çalrāmāq .	çalra-
:: 'YŞ SAFRA'DIY ış säwrādi “İş gevşedi (<i>istafraya</i>).” İşleyen bir adam işi bırakırsa (<i>faraya 'anhu</i>) da böyle denir. SAWRA'R SAF·RA'MA'K-Q ¹ säwrār säwrāmāk . “Hasta [hastalığından] iyileşti (<i>indamala, insalla minhu</i>).” :: SUKAL 'IYK·DIN SAF·RA'DIY sökāl iğdin säwrādi	säwrā-
:: 'AR·SUW·QA' SAKRIYDIY ār suwqa sekrīdi “Adam sudan (veya başka bir şeyden) atlattı (<i>waṭaba</i>).” SAK·RIYR·SAK·RYMA'K sekrīr sekrīmāk .	sekre-
:: QUVY·SAM·RIYDIY qōy sāmriđi “Koyun (ya da başka bir şey) yağlandı (<i>samina</i>).” SAM·RIYR·SAM·RIYMA'K semrīr semrīmāk .	sāmri-
:: 'AS·RUK SAN·RIYDIY äsrük sanrīdi “Sarhoş saçmaladı (<i>haḏā</i>).” Aslı: SAN·DIRAIYDIY sandrīdi . SANRIYDY SANRIYR SANRIYMA'Q sanrīdi sanrīr sanrīmāq .	sanri-
:: 'NIK BAŞY TAN·RIYDY anig başı tänrīdi (?) ² “Onun başı döndü (<i>axaḏa ra'sahuka-d-duwār</i>).” Bu uyku geldiği halde uyunamadığı zaman söylenir. Bu yüzden insanın başında karınca yürür ³ gibi bir şey duyulur. TAN·RIYR TANRIYMA'K tānrīr tānrīmāk .	tānrī-?
:: 'ANIK·KUVJIY K ^u W·RA'DIY anig kūçi kāwrādi	kāwrā-

567 ¹. Q, K'nın üstüne yazılmıştır.

². Baştaki *t*- buradaki düzenin dışındadır; belki de **sānrī-?** Clauson (ED, 524) **tāwri-** şeklini önerir.

³. EY. *ḏabīb, dabīb* okunur.

“Onun gücü, kuvveti gevşedi (<i>wahanat</i>).” Herhangi sert bir şey gevşerse de böyle denir. KAW·RA’R· KAWR’MA’K· kāwrār kāwrāmāk. 0	
:: ’AR·S·LA’N KUK·RA’DIY arslan kökrādi “Arslan kükredi (<i>za’ara</i>).” :: kökrä- BUT·RA’ KUK·RADIY buyra kökrādi “Aygır kükredi (<i>hadara</i>).” ¹ :: BULIT· KUK·RADIY bulit kökrādi “Gök gürledi (<i>ra’adat</i>).” Savaşta yiğitlerin çıkardığı ses (<i>şayāh</i>) de buna benzetilir. Atasözü: TAKIR·MAINDA’ TUF·MIŞ SIJ·TA’N· KUVK· P KUK·RAKINKA’ QUQUQ·M’S· tāgirmändä tuymış siçyān kōk kökrāğınā qorqmās 0 “Değirmende doğan sıçan gök gürlediğinde (<i>ra’d</i>) korkmaz.” Bu söz sıkıntılı bir yaşam geçiren bir kişi ufak bir şeyle korkutulmak istendiğinde söylenir. KUKRA’R· KUK·RA’MA’K kökrār kökrāmāk. 0	
:: TA’Ş QUDUTDA’ KULRA’DIY tāş quduyqa külrādi “Taş kuyuda gürledi.” külrä- KUL·RA’R KUL·RA’MA’K külrār külrāmāk.	

Z

:: ’UL ’ANY TAB·ZA’DIY ol ani täpzādi “O, onu kısılandı (<i>hasada</i>).” TABZA’R· täpzä- TAB·ZA’MA’K täpzār täpzāmāk. 0	
:: ’L TIYŞ SIF·ZA’DIY ol tış siyzādi “O dişlikle diş kurcaladı (<i>xallala ... bi-l-xilāl</i>).” siyza- :: ’UL ’AITIK ?IYSIN [dikkat] SIF·ZA’DIY ol ätük yīpin siyzādi “O pabucunun dikişleri arasına parça koydu (<i>jarrara</i>).” İki şey arasına bir şey sıkıştırılarak konursa (<i>udxila bi-taḏyīq</i>) yine böyle denir. SIF·ZA’R· SIF·ZA’MA’Q siyzār siyzāmāq.	
:: ’UL QUBUZ QUB·ZA’DIY ol qopuz qopzādi “O kopuz çaldı (<i>daraba</i>).” qopza- QUB·ZA’R QUB·ZA’MA’Q qopzār qopzāmāq.	

S

:: ’UL ’ANY TAB·SA’DIY ol ani täpsādi “O, onu kısılandı (<i>hasada</i>).” Bunun <i>zāy</i> ’lı täpsä- [yani täpzä] bir varyantı da vardır. TAB·SA’R TAB·SA’MA’Q täpsār D täpsāmāk. 0	
:: BA’Ş· BUTSA’DIY bāş bütsādi “Yara hemen hemen iyileşti (<i>qaruba ... min</i> <i>al-indimāl</i>).” BUT·SA’R BUT·SA’MA’K bütsār bütsāmāk. bütsä-	
:: ’UL ’ANKAR BUX·SA’DIY ol añar boxsādi “O, onun emrine itaat etmedi ve işi boxsa- zorla yaptı (<i>abā qabūl amirihi wa-fi’l al-fi’l kārihan</i>).” BUX·SA’R BUX·SA’MA’Q boxsār boxsāmāq. 0	
:: ’UL SUWDA’ JAB·SA’DY ol suwda çapsādi “O suda yüzmek (<i>ya’ūma</i>) istedi.” çapsa- JAB·ISA’R JAB·ISA’MA’K-Q çapsār çapsāmāq.	
:: ’UL ’ATIN SATISA’DIY ol atin satsādi “O atını (ya da başka bir şeyi) satmak satsa- (<i>bay’</i>) istedi.” SATISA’R SATISA’MA’Q satsār satsāmāq.	
:: ’UL ’ATIF SURISA’DIY ol atiy sürsādi “O atını (veya başka bir şeyi) sürmek sürsä- (<i>sawq</i>) istedi.” SURISA’R SURISA’MA’K sürsār sürsāmāk. 0	
::	

:: 'AR·SUW·SA'DIY är suwsādi “Adam (yada başkası) susadı (<i>‘aṭṣa</i>).” SUW·SA'R SUWSA'MA'Q suwsār suwsāmāq . Bunun aslı da istemek ya da dilemektir.	suwsa-
:: SIR·K' SUW·SIDIY sirkä suwsidi “Sirke sulandı (<i>mā</i>).” Sirkedeki su sirkenin gücünü kırdı.” SUWSIR·SUWSIYM'Q suwsir suwsīmāq .	suwsi-
:: 'ANIK TAKRA' KIŞY QAB·SADIY anig tāgrä kişi qapsādi “Halk onun çevresini sardı (<i>ḥaffa ... ḥawlahu</i>).” QAB·SA'R QAB·SA'MA'Q qapsār qapsāmāq . :: 'UL 'ANIK TAW'RIN QAB·SA'DIY ol anig tawārin qapsadi “O, onun malını kapmak (<i>yasluba</i>) istedi.”	qapsa-
:: 'UL YUQA'RUV QUBUSA'DIY ol yoqāru qopsādi “O yukarı çıkmak (<i>nuḥūd</i>) istedi.” QUBUSA'R QUBUSA'MA'Q qopsār qopsāmāq .	qopsa-
:: MAN 'ANY KURUSA'DIM mān ani körsādim “Ben onunla görüşmek (<i>liqā</i>) istedim.” Aslı: KURUK·SA'DIM körügšādim . Bu kural sızıcı harflere bağlıdır, “bir şey istemek (<i>tamannī</i>)” anlamını ifade etmek için eylem köklerine <i>elif</i> , <i>sīm</i> , <i>kāf</i> eklenir. KURIUSA'R·MAN KURUISA'MA'K körsār mān, körsāmāk .	körsā- G
:: MAN SANK' KALIK·SA'DIM· mān saḡa käligsādim “Ben sana gelmek (<i>ātiya</i>) istedim.” KLISA'DIM bir varyanttır. KALISA'R·MAN KALISA'MA'K kälsār mān, kälsāmāk .	kälsā- D
:: 'AT·QAQ·SIDY āt qaqsidi “Et kuruyayazdı (<i>taqaddada</i>).” QAQ·SIYR QAQ·SIYMA'Q qaqsir qaqsīmāq .	qaqsi-

Ş

:: 'ANIK TARIY TUWŞADY anig tāri tüwšādi “(Çalışmaktan) teri boncuk boncuk oldu (<i>taḥabbaba</i>).” TUWŞA'R TUWŞA'MA'K tüwšār tüwšāmāk . 0	tüwšā-
:: YIB·QMUT TUW·ŞA'DIY yip qamuy tāwšādi “İp ucu bulunmayacak şekilde birbirine karıştı (<i>tašawwaša, ixtalaṭa ba'ḍihu bi-ba'ḍ</i>).” TAW·ŞA'R TAW·ŞA'MA'K tāwšār tāwšāmāk . 0	tāwšā-
:: TA'S·JAX·ŞA'DIY tāš çaxsādi “Taş çağıl çağıl ses çıkardı (<i>šawwata r-raḍrāḍ</i>).” Ziyet eşyası ve buna benzer şeyler ses çıkarırsa (<i>waswās</i>) da böyle denir. JAX·ŞA'R·JAX·ŞA'MA'K-Q çaxšār çaxšāmāq .	çaxsa-
:: JAFIR JUWŞA'DIY çayir çiwšādi “Meyve suyu kaynadı ve fokurdadı (<i>yalā wa-qaḍafa bi-z-zabad</i>).” :: QARIN·JUWŞA'DIY qarin çiwšādi “Yemek karnını yaktı ve mideyi ekşitti (<i>laḍa'a, ḥammaḍa</i>).” JUW·ŞA'R·JUWŞA'MA'K-Q çiwšār çiwšāmaq (çiwšāmāk) . 0	çiwšā-
:: 'UL QULA'QA' SUF·ŞA'DIY ol qulāqqa suwšādi “O gizli bir sözü kulağına fısıldadı (<i>takallama ... bi-kalām xafī</i>).” SUF·ŞA'R·SUF·ŞA'MA'Q suwšār suwšāmāq . 0 :: SUKLAKA' SUF·ŞA'DIY sökālkā suwšādi	suwšā-

“O hastaya okudu, üfledi (<i>raqqā</i>).” <i>Šm</i> ’li ¹ [yani <i>šuwša</i>] bir varyasyon daha vardır. (<i>šuwša-D</i>)	
:: ‘UL TUVNUF· QIARŠA’DIY ² ol tonuṣ qaršādi “O elbiseyi (veya başka bir şeyi) karışla (<i>šabara</i>) ölçtü.” QIARŠA’R ² QARŠA’MA’Q ² qaršār qaršāmāq.	qarša-
:: ‘UL QAFTA’N QURŠA’DIY ol qaftān quršādi “O elbisenin kuşağını bağladı (<i>šadda min ṭaqa</i>).” QURŠA’R QURŠA’MA’Q quršār quršāmāq.	qurša-
:: QATIF NA’NK QUT·ŠA’DIY qatiṣ nāṣ qoṣšādi “Sert nesne yumuşadı (<i>fatara</i>).” QUT·ŠA’R QUT·ŠA’MA’Q qoṣšār qoṣšāmāq.	
:: ‘AR· ‘UQNIY QUW·ŠA’DIY ār oqni qowšādi “Adam okunu ³ bir güçlendirici ile güçlendirdi (<i>ṭarrada ... bi-ṭarīda</i>).” QUW·ŠA’R QUW·ŠA’MA’Q qowšār qowšāmāq. <i>Ḥayn</i> ’lı [yani qoṣša] bir varyasyon daha vardır.	
:: TAWY ‘UT· KAWŠADIY tewe ot kāwšādi “Deve ot ile geviş getirdi (<i>ijtarra</i>).” kāwšā- :: QURJ NA’NK KAW·ŠADIY qurṣ nāṣ kāwšādi “Sert şey gevşedi (<i>fatara, šāra raxw</i>).” KAW·ŠA’R KWŠA’MA’K kāwšār kāwšāmāk. Buradan gelerek “iyi pişmiş, mayalı, güzel ekmek,”: KAW·ŠAK ‘AT·M’K kāwšāk ātmāk denir.	

F

:: ‘UL ‘ANY TAS·FA’DIY ol ani tasyādi “O, onu tokatladı (<i>laṭama</i>).” TAS·F’R tasya- TAS·FA’MA’Q tasyār tasyāmāq.	
:: ‘UL ‘ANIK BUY·NIN SAT·FA’DIY ol anig boynin satyādi “O, onun boynunu çığnedi (<i>taxaṭṭā</i>).” :: BIYR· YUVL BIYRIK SAT·FA’DIY bir yöl bīrig satyādi “Güney yolu batı yoluyla çatıştı [yani onlar sağ üçgende karşılaştı] (<i>jāza ... ‘alā</i>).” :: ‘ALIM BYRIM·NY SATFA’DIY alim bērimni satyādi “O alacağını vereceği ile ödeşti (<i>iqtaṣṣa</i>) ⁴ .” SAT·FA’R· SAT·FA’MA’Q satyār satyāmāq. Manzume:	

‘AŽUN TUNIY KUNDUVZY YLKIN KAJ’R
KIM·NY QALY SAT·FASA’ KUVJIN KAW’R
ažun tüni kündüzi yelgin kaçār
kimni qali satyasa kūçin kāwār

V

“Zamanın gece ve gündüzleri misafir gibi geçer, o bir kimsenin üzerine uğrasa (*atā ‘alayhi wa-xabaṭahu*), onu zayıflatır.” Bu sözcük yol ve borç konularında Oğuz şivesinde kullanılır. 0

:: ‘UL QUVLIN SIT·FDIY ol qōlin sityādi “O kolunu sıvadı (<i>šammara yadayhi</i>).” sitya- SIT·FA’R SITFA’MA’Q sityār sityāmāq. 0	

570 ¹. EY. *šm*.

². İlk A, U’ dan değişti (?).

570 ³. “ok” sonradan kenara eklendi.

⁴. EY. *iqtaḍḍa*.

:: 'UL 'ANIK 'DA'QIN· BAD·FA'DIY ol anig aḏāqin baḏyādi “O, onun ayağını (güreşte) yakaladı (<i>şayzaba</i>).” Bu sözcük metatez ile: BAḐDA'DIY bayḏadi [566] dahi olur. BAḐ·DA'R BADḐ'MA'Q baḏyār baḏyāmāq .	baḏya- D
:: 'UL SUVNUḐ BUL·FA'DIY ol sūwuy bulyādi “O suyu bulandırdı (<i>kaddara</i>).” :: 'UL TUT·MA'J· BUL·FA'DIY ol tutmāḥ bulyādi	bulya-

[III. 214/289]

571

“O tenceredeki (ya da başka yerdeki) Tutmāḥ'ı karıştırdı (<i>ḥarraka</i>).” Bulamaḥ ya da benzer şeyleri altı üstü iyice pişsin diye iyice karıştırmak dahi böyledir. 0 :: 'UL 'AR· 'ANIK KUNK·LIN BUL·FA'DIY ol ār anig köḡlin bulyādi “O adam onu kızdırdı (<i>aḏjarahu wa-aḡḏabahu</i>).” Aslı uygun olmayan yemekten insanı kusayazmasıdır (<i>yataqaddara ṭab' ... fa-kāda an yataqayya'a</i>). BUL·FA'R BULFA'MA'Q buylār bulyāmāq .	
:: QIYZ· YIN·JUV 'AL·FA'DIY qīz yinḫū tolyādi “Kız küpe (incili ve benzer) takındı (<i>qarraṭat ... šanaḑan</i>).” :: 'UL YUVNK TUL·FA'DIY ol yūḡ tolyādi “O yün sümeğini doladı (<i>'ammata 'amīta</i>) ¹ .” :: 'NIK QAR·NIY TUL·FA'DIY anig qarni tolyādi “Onun karnı (ağırdan ya da başka şeylerden) buruldu (<i>lawā</i>).” 'ULFA'R· 'ULFA'MA'Q tolyār tolyāmāq .	tolya-
:: TNKRY 'ANY QARḐ'DIY tāḡri ani qaryādi “Tanrı onu lanetledi (<i>la'ana</i>).” QARḐ'R QARḐ'M'Q qaryār qaryāmāq .	qarya-
:: YIYR· QURFA'DIY yēr quryādi “Yer (yağmurun azlığından) kurudu (<i>yabisat</i>).” QURFA'R QURFA'MA'Q quryār quryāmāq .	qurya-
:: BAK 'ANY QIZ·FA'DIY beg ani qiryādi “Bey onu uzaklaştırdı, ona sert davrandı (<i>ab'adahu ... wa-xašuna 'alayhi wa-zajarahu</i>).” QIZFA'R QIZFA'MA'Q qiryār qiryāmāq . Türklerin Tanrının lanetiyle bir kulun bir kulu kovmasının (<i>ṭard</i>) nasıl ayırt ettikleri görülmelidir, birine <i>fatḥa</i> , diğerine <i>kasra</i> [yani qarya-] koyarak bunu yapmışlardır.	qirya-

W

:: 'UL QARANKQUVDA' QARWA'DIY ol qaraḡqūda qarwādi “O karanlıkta ararken eli bir şeye dokundu (<i>awdaqa, lamasa ṭāliban bi-yad</i>).” QAR·WA'R QARWA'MA'Q qarwār qarwāmāq . Yukarıda bahsettiğimiz gibi [26-7] <i>fā'</i> yı <i>vāv</i> 'a çevirmeye izin verilen her yerde QAR·VA'DIY qarvādi dahi denir.	qarwa- qarvā- D

K

:: 'UL 'ATA'SIN BULFA'DIY [dikkat] ol atāsin bulyādi tālgādi “O babasını kızdırdı, onun canını sıktı (<i>awqa'a ... fī ḥard wa-ḏajar</i>).” TAL·K'DIY tālgādi yalnız başına kullanılmaz. TAL·KA'R TALK'MA'K tālgār tālgāmāk .	tālgā-

L

:: 'UL BUVZ ₂ NIY BTLA'DIY ol bōzni batlādi “O bezi kolalı bir bezle sildi (<i>tajara ... batla-bi-t-tajīr</i>).” BAT·L'R BATLA'MA'Q batlār batlāmāq.	
:: 'IT· 'ARIK BUT·LA'DIY it ārig butlādi “Köpek adamı budundan ısırdı (<i>sāq</i>).” Bir adam başka birinin buduna vurursa yine böyledir. BUT·LA'R BUT·LA'MA'Q butlār butlāmāq. 0	butla-
:: 'AR· BIT BIT·LA'DIY ār bit bitlādi\bitlādi “Adam bit aradı (<i>qaml</i>).” BIT·LA'R BIT·LA'MA'K-Q bitlār bitlāmāk\bitlār bitlāmāq.	bitlä-/bitla-

[III. 216/291]

572

:: TITIR· BUZLA'DIY titir bozlādi “Dişi deve bozladı (<i>rayat</i>).” BUZLA'R BUZLA'M'Q bozlār bozlāmāq.	bozla-
:: 'AR· 'YŞ BAŞLA'DIY ār iş başlādi “Adam işe başladı (<i>bada'a</i>).” :: 'UL YUVL BAŞ·L'DIY ol yōl başlādi “O yol gösterdi (<i>dalla</i>).” :: 'UL SUV BAŞLA'DIY ol sü başlādi “O askerin önünden gitti (<i>qāda</i>).” BAŞLA'R ¹ BAŞLA'MA'Q başlār başlāmāq. 0	başlā-
:: 'UL 'UTUNK· BAĞ·LA'DIY ol otuñ baylādi “O odun (ya da başka bir şey) bağladı (<i>ḥazama</i>).” BAĞLA'R BAĞLA'MA'Q baylār baylāmāq. 0	bayla-
:: 'UL TUVN BUĞ·L'DY ol tōn boylādi “O elbiseyi bohçaya (<i>šwān</i>) paketledi (<i>abbā</i>).” BUĞLA'R BUĞLA'M'Q boylār boylāmāq. Türkler elbise bağlamakla (<i>šadd</i>) başka bir şeyi bağlamayı (<i>ḥazm</i>) ayırt etmişlerdir, bunu Birinde <i>bā</i> harfi <i>naşb</i> [yani., bayla-], diğerinde <i>raf</i> ² lıdır.	boyla- G

572 ¹. EY'de bu ilk cümledeki örnekten sonra gelir.². EY'de “sonraki” ve “önceki” yer değiştirir.

:: YIL·QIY BUQ·LA'DIY yilqi boqlādi “Hayvan pisledi (<i>ratāt</i>).” Oğuz şivesi. boqla- D BUQLA'R BUQLA'M'Q boqlār boqlāmāq.
:: 'UL NA'NKIN BAK·LA'DIY ol nāñin bāklādi “O malını gözetti (<i>ḥafaḥa</i>).” :: bāklā 'UL QABUḤIN BAK·LA'DIY ol qapuyin bāklādi “O kapısını kapattı (<i>ṣadda</i>).” Herhangi bir şey sıkıca bağlanırsa (<i>awṭaqa</i>) da böyle denir. BAK·LA'R· BAK·LA'MA'K bāklār bāklāmāk.
:: 'UL 'ANY BAK·LA'DIY ol ani beglādi “O, onu Bey olarak düşündü (<i>nasabahu</i> beglā- <i>ilā l-imāra wa-sammāhu amīran</i>).” BAK·LA'R BAK·LA'MA'K beglār beglāmāk
:: 'UL TUVNUṬ TAB·LA'DIY ol tōnuy taplādi “O elbiseyi kabul etti (<i>qabila</i>), razı tapla- oldu (<i>raḍīya</i>).” TABLA'R TABLA'M'Q taplār taplāmāq. 0
:: 'UL IYŠIṬ TUB·LA'DIY ol išiṭ tüplādi “O işi kökünde aradı (<i>faḥaṣa 'an aṣl</i> tüplā- <i>baḥata</i>).” TUB·LA'R TUB·LA'MA'K tüplār tüplāmāk. 0
:: 'UL 'ANY TAT·LA'DIY ol ani tatlādi “O, onu Fars (<i>furs</i>) saydı.” TAT·LA'R tatla- TAT·LA'MA'Q tatlār tatlāmāq. 0
:: 'AT TAR·LA'DIY at tārlādi “At terledi (<i>raṣaḥa, 'ariqa</i>).” :: 'UL 'ATIN TAR· tārlā- LA'DIY ol atin tārlādi “O atını kaşağıladı, atın üzerindeki ter ve pislikleri temizledi (<i>farjana, naqqā atar al-'araq wa-r-rawṭ</i>).” TARLA'R TARLA'MA'K tārlār tārlāmāk. Bu sözcük iki zıt anlama gelir, hem geçişli hem de geçişsiz olur.
:: 'UL 'ANY TAZ·LA'DIY ol ani tazlādi “O, onu kel olarak düşündü (<i>aqra'</i>).” tazla- TAZLA'R TAZLA'MA'Q tazlār tazlāmāq.
:: 'UL 'AT· TUZLA'DIY ol āt tuzlādi “O eti (veya başka bir şeyi) tuzladı (<i>mallaḥa</i>).” tuzla- TUZLA'R TUZLA'MA'K-Q ³ tuzlār tuzlāmāq. 0

[III. 218/293]

573

:: BUṬRA' 'ARIK TIZLA'DIY buṭra ārig tizlādi “Deve adamı altına aldı, onu tizlā- diziyle ezdi (<i>baraka ... wa-ḍayaṭa bi rukba</i>).” Bir kimse bir üzerine çıkıp onu diziyle ezerse (<i>jaṭā</i>) yine böyle denir. TIZLA'R TIZLA'MA'K-Q ¹ tizlār tizlāmāk (tizlār tizlāmāq).
:: 'UL İTİṬ TAŞ·LA'DIY ol itiṭ taşlādi “(Adam) köpeği taşladı (<i>ḍaraba ... bi-</i> taşla- <i>l-ḥijāra</i>).” :: 'AR· TAŞ·LA'DIY ār taşlādi “Adam (ya da başka biri) gurbete gitti (<i>iṭtaraba</i>).” ² TAŞLA'R· TAŞ·LA'MA'Q taşlār taşlāmāq. 0
:: MAN 'ANY TUŞ·LA'DIM· mān ani tuşlādim “Ben onunla karşılaştım (<i>taḥaḍ-</i> tuşla- <i>ḍaytuhu wa-qumtu bi-ḥiḍā'ihī wa-muwājahatihi</i>).” TUŞ·LA'R ³ MN TUŞ·LA'MA'Q ³ tuşlār mān, tuşlāmāq.
:: 'UL 'ANY TİŞL·DIY ol ani tişlādi “O onu dişledi, dişiyle ısırıldı (<i>'aḍḍa bi-sinn</i>).” tişlā- Birisi başka birinin dişine vurursa (<i>ḍaraba 'alā sinn</i>) da böyle denir. TİŞLA'R TİŞLA'MA'K-Q ¹ tişlār tişlāmāk (tişlār tişlāmāq). 0

572 ³. K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.573 ¹. K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.². EY. *aytarat*.³. U, A (?)'dan değişmiştir.

:: 'UL 'ATIN TAFLA'DIY ol atin taylādi "O atını dağladı (<i>wasama</i>)." TAFLA'R TAFLA'MA'Q taylār taylāmāq. Diğer hayvanlar için de böyledir. Bu aslen Türkçe bir sözcük değildir. 0	tayla-
:: 'UL YARAṬ TUFLA'DIY ol yāriṭ tuylādi "O yarığın gediğini kapattı (<i>sadda</i>)." TUFLA'R TUFLA'MA'Q tuylār tuylāmāq.	tuyla-
:: SUVW TUM·LIYDIY sūw tumlīdi "Su (ya da başka bir şey) soğudu (<i>barada</i>)." TUM·LIYR· TUM·LIYMA'Q tumlīr tumlīmāq. Manzume:	tumli-

KUR·DIY MANY A'AIM·LAYUV
BAQ·TIY MANKA' 'IMLAYUV
QAL·DIM KUNKUL TUM·LIYUV
QAD·FUV MANIY TUR·FURVR·

**kördi māni āmlāyü
baqti maṇa imlāyü
qaldim köñül tumliyu
qaḍyu māni turyurür**

V

"(Sevgilim) bana baktı ve beni bakışıyla tedavi etti; bana baktı ve selamla işaret etti; ben (sıkıntı yüzünden) (onun peşinde) kaldım ve kalbim dondu; kaygı beni tüketiyor." 0

'UFLA'N JAR·LA'DIY oylān çarlādi "Bebek ağladı (<i>bakā</i>)." JAR·LA'DIY yaṇān çarlādi "Fil bağırdı (<i>ṣāḥa</i>)." JAR·LA'R JARLA'M'Q çarlār çarlāmāq. 0	çarla-
JUFLA'DIY çoylādi – JAR·LA'DIY çarlādi gibi filin bağırması anlamındadır. JUFL'R JUFL'M'Q çoylār çoylāmāq.	çoyla-
:: 'UL TUVNUṬ· JUF·LA'DIY ol tōnuṭ çuylādi "O elbiseyi bağladı, bohçaladı (<i>ḍabbara</i> , 'abbā, razama)." JUF·L'R JUF·LA'MA'Q· çuylār çuylāmāq.	çuyla-
:: 'UL BUVZ JIF·L'DIY ol bōz çiyādi "O bezi Türk arşınıyla ölçtü (<i>ḍara'a bi-ḍirā'</i> <i>türkī</i>)." JIF·LA'R JIF·LA'M'Q çiyār çiyāmāq.	çiyala-
:: 'AT· JAW·LA'DIY āt çawladi "O eti iyice pişirmedi (<i>lahwaja</i> ⁴ [belirtilmiş])." çawla- JUWL'R JUWLA'MA'Q çawlār çawlāmāq.	

[III. 219/296]

574

:: 'UL 'IYŠIṬ JIN·LA'DIY ol īšiy çinlādi "O işi gerçekleştirdi (<i>ḥaqqaqā</i>)." JIN·LA'R JINLA'MA'Q çinlār çinlāmāq.	çinla-
:: 'AR· QIJL SAB·LA'DIY ār qiliç saplādi "Adam kılıca sap (<i>qabī'a</i>) yaptı (<i>rakkaba</i>)." Herhangi bir şeye sap (<i>niṣāb</i>) yapılırsa da böyle denir. SAB·LA'R SAB·LA'M'Q saplār saplāmāq. 0	sapla-
:: 'UL SUWLUQ SAR·LA'DIY ol suwluq sarlādi "O sarık sardı (<i>karā</i>)." 'ADA'QINK' YUR·KA'N·JUV SAR·LA'DIY aḍaqiṇa yārgānçü sarlādi "O ayağının çevresine sargı sardı (<i>laḥḥa lifāfa</i>)." Herhangi bir şey başka bir şey üzerine sarılırsa da böyle denir. SAR·LA'R SARLA'MA'Q sarlār sarlāmāq.	sarla-
:: 'AY'Q·JY 'YA'Q SIR·LA'DIY ayāqçi ayāq sirlādi "Kaseci kaseye (nakış yapmak için) sır vurdu (<i>laṭaxa luzūjāt al-ṣirā</i>)." SIR·LA'R SIRLA'M'Q sirlār sirlāmāq.	sirla-

:: 'UL MANK' SUVZ SUVZLA'DIY ol maña sōz sōzlādi "O benimle konuştu (takallama ... bi-kalām)." SUVZ-LA'R SUVZLA'MA'K ¹ sōzlār sōzlāmāq.	sōzlā-
:: 'ANIK TIYŞY BUVZDUN SIZLA'DIY anig tīşi būzdin sızlādi "Onun dişi buzdan (veya soğuk su içmekten) ağrıdı (tawajja'a, naxs)." :: 'AR·NIK SUNKUVKIY SIZ-LA'DIY ärnig süñükü sızlādi "Adamın kemikleri sızladı (naxasa min qars)." SIZLA'R·SIZ-LA'MA'Q sızlār sızlāmāq.	sızla-
:: 'AR·QUVY·NKA' SUT·LDIY är qōyuña suylidi "Adam bir şey aramak için elini koynuna soktu (adxala ... yad ... yaflubu şay)." SUT·LIYR SUT·LIYMA'Q suylir suylīmāq. Diğer şeyler için de böyledir.	suylī-
:: 'UL TALIM SAW-LA'DIY ol tälīm sawlādi "O çok konuştu (takallama)." Bir kişi atasözü (ḍaraba l-amṭāl) söylerse de böyle denir. SAWLA'R SAWLA'MA'Q sawlār sawlāmāq.	sawla-
:: 'AT·SUWLA'DIY at suwlādi "At su (ya da başka bir şey) içti (şariba ... l-mā')." :: 'AR·TITIK SUWLA'DIY är titig suwlādi "Adam çamuru sulandırdı (amāha) ² ." SUWLA'R SUWLA'MA'Q suwlār suwlāmāq.	0
Gereğinden fazla söz kullanılarak :: 'UL 'ANY 'AM·L'DY SAM-LA'DIY ol ani ämlādi samlādi "O onu tedavi etti ('ālaja, dāwā)." SAM-LA'R SAMLA'MA'Q samlār samlāmāq.	samla-
:: 'AR·SUM·LIYDIY är somlīdi "O adam Türkçe'den farklı bir dil konuştu (takallama ... bi-kalām ḡayr al-turkiyya), o dili konuşandan başkası anlamaz." SUM·LIYR·SUM·LIYMA'Q somlir somlīmāq.	somli-

[III. 220/298]

575

:: 'UL 'ANY SAN-LA'DIY ol ani sänlādi "O sena küçüklere hitap ettiği gibi hitap etti (bi-xiṭāb ad-adniyā)." SANLA'R SANLA'MA'K sänlār sänlāmāq. Bu ikinci tekil şahıs (anta) için kullanılır. İkinci çoğul kişi için "Siz (antum)" anlamında SIZ-LA'DIY sızlādi denir ve bu Hakanlara karşı hitap edilirken (xiṭāb al-mulūk) uygundur [yani Arapça saygınlık belirten çoğul], Yüce Tanrının sözü gibi: innā anzalnāhu (K. 12:2 "Biz onu aşağı gönderdik").	sänlā- (sızlā-)
:: BULUIT QAR-LA'DIY bulit qarlādi "Bulut kar getirdi (aḷlajat)." QAR-LA'R QARLA'MA'Q qarlār qarlāmāq.	qarla-
:: 'UL QAFTANIḠ QURLA'DIY ol qaftāniḡ qurlādi "O elbiseye kuşak yaptı (minṭaqa) ve onu bağladı." QUR-LA'R QURLA'MA'Q qurlār qurlāmāq.	qurla-
:: 'UL YIYRIK QIR-LA'DIY ol yērig qirlādi "O yeri (kavun ya da başka şeyler dikmek için) kazdı ('arim)." Bir kişi germeç (ḥāḡib) yaparsa yine böyle denir. QIRLA'R QIRLA'M'Q qirlār qirlāmāq.	qirla-
:: 'ARIQ QAŞLA'DIY ariq qaşladi "O ırmağa gerçeç yaptı ('arim)." Birisi bir adamın kaşına vurursa yine böyle denir. QAŞ-LA'R QAŞLA'MA'Q qaşlār qaşlāmāq.	qaşla-
:: BAK QUŞ-LA'DIY beg quşlādi "Emir kuşları avladı (şāda ... aṭ-ṭayr)." QUŞ-LA'R QUŞ-LA'MA'Q quşlār quşlāmāq.	quşla-

574 ¹. LA' mısraya (sonradan) eklendi.². EY. amā.

:: 'AR· 'AWINDA' QIŞ·LA'DIY är äwindä qışlādi "Adam kışı evinde geçirdi (<i>taşatta</i>).” Başkası da böyledir. QIŞ·LA'R QIŞLA'MA'Q qışlār qışlāmāq.	qışla-
:: 'UL BJA'K QINLA'DIY ol biçāk qinlādi "O bıçak kını (<i>jafn</i>) yaptı.” QINLA'R QINLA'MA'Q qinlār qinlāmāq.	qinla-
:: 'UTLA'NIŦ KUT·LA'DIY oylāniy kötlādi "O çocuğa (ya da başkasına) fenalık yaptı (<i>nāka</i>).” KUT·LA'R KUT·LA'MA'K kötlār kötlāmāk.	kötlā-
:: 'AR· KAD·LA'DIY är kādīlādi "Adam çabaladı (<i>ijtahada</i>), güçlü adamların yaptığını yaptı (<i>fa'ala fi'l al-aqwiyā</i>).” KADLA'R KADLA'MA'K kādīlār kādīlāmāk.	kādīlā-
:: 'UL 'UQIN KAZ·LA'DIY ol oqin kāzlādi "O okunun gezini tamir etti (<i>aşlaḥa fuq</i>).” kāzlā-KAZLA'R KAZLA'MA'K kāzlār kāzlāmāk. Tenceren pislik temizlenirse (<i>qurara</i>) ¹ de böyle denir.	
:: 'UL 'ANY KUZLA'DIY ol ani kizlādi "O, onun gözüne vurdu (<i>ḍarabahu 'alā 'aynihi</i>).” KUZL'R KUZLA'MA'K közlār közlāmāk.	közlā-
:: 'UL KIZLA'DIY NA'NKNIY ol kizlādi nāḡni "O nesneyi gizledi (<i>katama</i>).” KIZLA'R· KIZLA'MA'K kizlār kizlāmāk.	kizlā-
:: 'UL 'TIŦ KAS·LA'DIY ol itiḡ kāslādi "O kesikle köpeğe vurdu (<i>laqa'a ... bi-madara</i>).” KAS·LA'R KAS·L'MA'K kāslār kāslāmāk.	kāslā-
:: 'UL 'ADAR· KUK·LA'DIY ol āḍār köklādi ol āḍār köklādi "Adam eğerin bağını bağladı (<i>šadda rabṭ</i>).” KUK·LA'R KUK·LA'MA'K köklār köklāmāk.	köklā-
::	

[I. 222/300]

576

YİL·QIY KUK·LA'DIY yilqi küglādi "Hayvanlar ot yedi (<i>ibtaqalat, akalat ar-rabī</i>).” KUK·L'R KUK·LA'MA'K küglār küglāmāk.	küglā-
:: 'AR· KUK·LA'DIY är küglādi "Adam şarkı söyledi (<i>taḡannā ... bi-uḡniya</i>) ve bir takım ezgiler çıkardı (<i>axraja laḡn</i>).” KUK·LA'R KUK·LA'MA'K küglār küglāmāk.	
:: 'AT· KAM·LA'DIY at kāmīlādi "At hastalandı (<i>dawī'a</i>).” KAM·LA'N·DIY kāmīlā-kāmīlāndi sözcüğünün bir varyantı. KAM·LA'R KAM·LA'MA'K kāmīlār kāmīlāmāk. D	kāmīlā-
:: 'AR· MUN·LA'DIY är mūnlādi "Adam çorba içti (<i>ḥasā¹ ... al-maraqa</i>).” MUNLA'R MUNLA'MA'K mūnlār mūnlāmāk.	mūnlā-

N

:: 'AR· YAŦIYNIY BUL·NA'DIY är yayīni bulnādi "Adam düşmanı esir etti (<i>asara</i>).” BUL·NA'R BULNA'MA'Q bulnār bulnāmāq.	bunla-
:: 'UL BA'ŞIN TUK·NA'DIY ol bāşin tögnādi "O yarasını dağladı (<i>kawā ... bi-n-nār</i>).” TUK·NA'R· TUKNA'MA'K tögnār tögnāmāk.	tögnā-
:: QIYZ JIKIN JIKNA'DIY qīz çigin çignādi "Kız altın tellerle ipek kumaş üzerine tasvirler yaptı (<i>xāṭat ḡazl aḍ-dahab ... bi-taṣāwīr</i>).”	çignā-

¹. EY. *qurda*.576 ¹. EY. *ḥassā*.

:: 'AR· JIK·N' JIKN'DIY är çignä çignādi "Adam yere sürgü (<i>mimliqa</i>) çekti." JIKNA'R JIKNA'MA'K çignār çignāmāk.	
:: 'AR· SUKUL SUK·NA'DIY är sögül sögnādi "Adam siğili iyileştirdi (' <i>ālaja ... at-tu'lūl wa-dāwāhumu</i>)." SUK·NA'R SUKN'MA'K sögnār sögnāmāk.	sögnā-
:: 'AR· 'ANKAR QAY·NA'DIY [dikkat] är anjar qatnādi "Adam onun sözlerini reddetti (<i>radda kalām</i>), onun işinden çekindi (' <i>atā 'alā</i>) ona itaat etmedi (<i>ta'abbā qabūl al-amr</i>)." (QAY·NA'R· QAYNA'MA'Q· qatnār qatnāmāq.	qatna-
:: 'AR· TUMLUTQA' QAS·NA'DIY är tumluṣqa qasnādi "Soğuktan adamın alt çenesi üst çenesine [yani., dişleri birbirine vurdu] vurdu (<i>ḍaraba ... al-ḥanak al-a'lā 'alā l-asfal</i>)." Köpek soğuktan titirse (<i>harra</i>) yine böyle denir. QAS·NA'R QAS·NA'MA'Q· qasnār qasnāmāq.	qasna-
:: YUFQA' NA'NK QAL·NUVDIY yuwqa nāḥ qalnūdi "İnce şey kalınlaştı (<i>taxuna, ḡaluṣa</i>)." QAL·NUVRU QAL·NUVMA'Q qalnūr qalnūmāq. 0	qalnu-
:: QIS·RA'Q QUL·NA'DIY qisrāq qulnādi "Kısrak doğurdu (<i>natajat ... falwan</i>)." QUL·NA'R QULNA'MA'Q qulnār qulnāmāq.	qulna-
:: 'AT· KIŞ·NA'DIY at kišnādi "At kişnedi (<i>ṣahala</i>)."; :: QATIR· KIŞ·NA'DIY qatir kišnā- kišnādi "Katır anırdı (<i>ṣaḥaja</i>)." ² KIŞ·NA'R· KIŞ·NA'MA'K· kišnār kišnāmāk.	kišnā-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANKAR YASTUQ· YAS·TA'DIY ol anjar yastuq yastādi "O, ona yastık dayadı (<i>wassada</i>)." :: 'O bana söz dokundu, ama açıkça konuşmadı (' <i>arraḍa li fi l-kalām wa-lam yatakallam ṣarīḥan</i>)." UL MANKA' SUVZ· YS·TA'DIY ol maṣa sōz yastādi YS·T'R YS·TA'MA'Q· yastār yastāmāq.	yasta-

[I. 224/303]

577

J

:: 'AR· YUN·JIYDIY är yunçīdi "Adamın (yoksulluk yüzünden) hali kötüleşti (<i>sā'at ḥāl</i>)." Manzume:	yunçi-

BILKA' BUKUV YUN·JIYDIY
'AŽUN· 'ATİY [dikkat] YN·JIDİY
'AR·DAM· 'ATİY TIN·JIDIY
YAR·KA' TAKIB· SURTULUVR·

bilgä bügü yunçīdi
ažun anī yançidi
ārdām āti tinçidi
yerkä tāgip sūrtülür

V

Zamanı anlatarak diyor ki: "Bilginlerin hali kötüleşti ve zaman onları ısırdı; şimdi faziletin eti bozuldu- arınlıktan yere değerek sürtülür." 0

². EY. *shh*.

TAN·JADIY **tançadi** (?)’nin asıl biçimi: TAN·J·FA’DIY **tançyādi** (?). *ğayn* vezin gereği atılır. Buna Oyuz ve Qifçāq şivelerinde izin verilir, çünkü onlar ad ve eylemlerin ortasındaki *ğayn* harfini atarlar.¹

R

:: ‘AR· YAWRIYDIY **ār yawrīdi** “Adamın (yoksulluktan ya da hastalıktan) durumu **yawri-** kötüleşti (*sā’at hāl, ɟa’ufa*).” YAWRIYR· YAWRIYMA’Q **yawrīr yawrīmāq**.

S

:: ‘UL ‘ATM’K YAIY· SA’DIY **ol ātmāk yēsādi** “O ekmek (ya da başka bir şey) **yēsā-** yemek (*akl*) istedi.” YAIYSA’R· YAIYSA’MA’K **yēsār yēsāmāk**.

:: ‘AR· ‘AT·M’K YABISA’DIY **ār ātmāk yapsādi** “Adam ekmek [pişirmek]² istedi.” **yapsa-** Kapiyı kapatmak isterse de böyle denir. :: ‘AR· TUVZA’Q· YABISA’DIY **ār tuzāq yapsādi** “Adam ava (kuşu yakalamak için) tuzak kurmak (*yulqiya*) istedi.” YABISA’R YABISA’MA’Q **yapsār yapsāmāq**.

:: ‘AR· YATISA’DIY **ār yatsādi** “Adam gece uyumak, uzanmak (*baytūta, nawm idtija*) istedi³.” YATISA’R YATISA’MA’Q **yatsār yastamaq**.

:: ‘UL MANY YITISA’DIY **ol māni yetsādi** “O beni yakalayayazdı (*kāda an yalḥaqanī*).” (YATISA’R YTISA’MA’Q **yetsār yetsāmāk**. 0

:: ‘UL TUŞA’K YAD·ISA’DIY **ol tōšāk yaḏsādi** “O döşek yaymak (*yabsuṭa*) istedi, **yaḏsa-** neredeyse yaydı.” :: ‘UL SUVSIN YADISA’DIY **ol sūsīn yaḏsādi** “O askerlerin yaymak (*yafarriqa*) ve dağıtmak istedi.” Hamuru açmak (*yabsuṭa*) dahi böyledir. YADISA’R YADISA’MA’Q **yaḏsār yaḏsāmāq**.

:: ‘UL BITIK YUDISA’DIY⁴ **ol bitig yoḏsādi** “O kitabı silmek (*yamḥuwa*) istedi.” **yoḏsa-** Kılıçtan kanı silmek veya başkası da böyledir. YUDISA’R⁴ YUDISA’MA’Q⁴ **yoḏsār yoḏsāmāq**.

:: ‘UL YAR·SIYDIY NA’NKNY **ol yarsīdi nāḡni** “O bir şeyi murdar buldu ve ondan **yarsi-**

[I. 225/305]

578

iğrendi.” :: YAR·SIYR· YARSITMA’Q **yarsīr yarsīmāq**.

:: ‘UL QURYN YAZSA’DIY **ol qūrīn yazsādi** “O kuşağını çözmek (*yaḥulla*) istedi.” **yazsa-** YAZSA’R YAZISA’M’Q **yazsār yazsāmāq**.

¹. Bu gramer kuralı üstteki şiirdeki bir eyleme gönderme yapmalıdır; Clauson (ED, 516)’a göre bu eylem **tinçidi**, ama bu kesin değildir.

². EY. şiirde (önceki şiirden karışmış) sonradan eklenmiş bir *ya’kulu* sözcüğü vardır, kaybolan sözcük muhtemelen *yulşiqu* (krş. 469 **yap-** “fırına ekmek koymak”).

577 ³. “İstedi” sonradan kenara eklendi.

578 ⁴. U, A’dan çevrildi.

:: 'UL MIN·DIN YAŞISA'DIY ol mindin yaşsādi “O benden gizlenmek (<i>yaxtafiya</i>) istedi.” YAŞISA'R YAŞISA'MA'Q yaşsār yaşsāmāq. 0	yaşsa-
:: 'AR· YAΓ·SA'DIY ār yaşsādi “Adamın canı yağ (<i>samn, duhn</i>) istedi.” YAΓ·SA'R YAΓ·SA'MA'Q yaşsār yaşsāmāq.	yaşsa-
:: YAΓ·SIYDIY NA'NK yaşsīdi nāṇ “Adam ¹ sadeyağın (<i>duhn</i>) tadını aldı.” :: YQRY YA'GY YAΓSIYMA'S· yaqri yāyi yaşsīmās “İçyağı yağın yerini tutmaz.” (P?) [yani., içyağı sıvı yağ gibi karışmaz (?)]. YAΓSIYR YAΓ·SIYMA'Q yaşsīr yaşsīmāq. Asıl şekli [yani yaşsa-] : YA'Γ·SA'DIY yāşsādi –benzeşmeyle.	yaşsi-
:: 'UL TUBIQ· YUMUSA'DIY ol topiq yuwsādi “O top yuvarlamak (<i>yudaḥrija</i>) istedi.” YUWUSA'R YUWUSA'MA'Q yuwsār yuwsāmāq.	yuwsa-
:: 'UL MANKA' TAWA'R YWSA'DIY ol maṇa tawār yowsādi/yöwsādi “O benimle malını paylaşmak (<i>yuwāsiya</i>) istedi.” :: YWSA'R YWSA'MA'K-Q yowsār yöwsā-yowsāmāq/yowsār yöwsāmāk. 0	yowsa-/yöwsä-
:: 'UL TA'M· YIQISA'DIY ol tām yiqsādi “O duvar (veya başka bir şey) yıkmak (<i>hadm</i>) istedi.” YIQISA'R YIQISA'MA'Q yiqsār yiqsāmāq.	yiqsa-
:: YUVK·SADIY NA'NK yüksādi nāṇ “Nesne yükseldi uzadı (<i>irtafa'a, ṭāla</i>).” YUKSA'R YUKSA'MA'K yüksār yüksāmāk.	yüksä-

Ş

:: YUMŞA'DIY NA'NK yumşādi nāṇ “Nene yumuşadı (<i>lāna</i>).” YUMŞA'R· YUM·ŞA'MA'Q yumşār yumşāmāq.	yumşa-
:: YA'Q· YAL·GA'DIY ayāq yalyādi “O kap (ya da başka bir şeyi) yaladı (<i>laḥisa</i>).” YAL·GA'R YALGA'MA'Q yaylār yalyāmāq. Atasözü [= 132 içyin-]: YAQA'DA'QIY YAL·GA'GA'LİY 'ALIK·DA'KIY 'IJ·GINUVR· yaqādāqi yalyāyāli āligdāki içyinūr P “Adam yakasını yalarken (elindeki yemek düştü) ² , elindeki (çanağı) düşürür.” Bu söz bir şeye heves ederek elindekini harcayan kişiye elindekini iyi tutması, uzaktaki şeye heves etmemesi için söylenir.	

W

:: 'AR· YA'Γ YAL·WA'DIY ār yāy yalwādi “Adam yağı (ya da benzer bir şeyi) yaladı (<i>la'iqā</i>).” Bu sözcük öncekinden daha fazla kullanılır. YAL·WA'R YAL·WA'MA'Q· yalwār yalwāmāq.	yalwa-

K

:: 'UL 'ADA'QIN YURKA'DIY ol aḏāqin yörgādi “Adam ayağını sardı (<i>laffa</i>).” Herhangi bir şey sarılırsa da böyle denir. YURK'R YURK'RMA'K [dikkat] yörgār yörgāmāk.	yörgä-

578 ¹. EY. “adam” hatalı.². EY. *yufāḏa, nufāḏa* okunur.

L

:: 'URA'UT YUVZIN YIB·LA'DIY urāyut yūzin yiplādi “Kadının yüzünün kılını yipla- iple aldirdi (<i>nammasat</i>).” YIB·LA'R· YIB·LA'MA'Q yiplār yiplāmāq.
:: YA'T·JIY YAT·LA'DIY yātçi yatlādi

[I. 227/307]

579

“Şaman (taşla yağmur yağdırmak için) efsun (<i>takahhana</i>) yaptı.” :: 'UL 'ANY YAT·LA'DIY ol ani yatlādi “O, onu yabancı (<i>ajnabī</i>) gibi düşündü.”
:: 'AR· YABLA'DIY ār yiplādi “Adam ip üstünde cambazlık yaptı (<i>la'iba ...</i> <i>'alā l-ḥabl</i>).” YIB·LA'R· YIB·LA'MA'K-Q yiplār yiplāmāq / yiplār yiplāmāk. yipla- yiplā-
:: 'UL YIBA'R YDLA'DIY ol yipār yidlādi “O misk (ya da başka bir şey) kokladı yidla- (<i>tašammama</i>).” YIDLA'R· YIDLA'M'Q yidlār yidlāmāq.
:: 'UL 'ANIK YUVZINK' YAR·LA'DIY ol anig yūziḡa yarlādi “O, onun yüzüne yarla- tükürdü (<i>bazaqa</i>).” YARLA'R YARLA'MA'Q yarlār yarlāmāq.
:: 'AR· YIRLA'DIY ār yirlādi “Adam şarkı söyledi (<i>ṭayanna</i>).” YIRLA'R yirlā- YIRLA'MA'Q yirlār yirlāmāq. 0
:: 'AT· YAŞ·LA'DIY at yašlādi “At (veya başka bir şey) yeşil ot yedi (<i>ibtaqala ... fīr- yašla-</i> <i>rabī</i>).” Aslı: YA'Ş·LA'DIY yāšlādi , ama bu başkalarında olduğu gibi kısaltılmıştır. YAŞLA'R YAŞLA'MA'Q yašlār yašlāmāq.
:: 'AR· QUḡUŠ· YAḡLA'DIY ār qoḡuṣ yalyādi “Adam kayış (ya da başka bir şeyi) yayla- yağladı (<i>dahhama</i>).” YAḡ·LA'R YAḡ·LA'MA'Q yaylār yaylāmāq Aslı: YA'T·LA'DIY yāylādi.
:: 'UL 'ULUK·KA' YUḡ·LA'DIY ol ölüḡkā yoylādi “O ölü için yemek verdi yoyla- (<i>ittaxaḡa da'wa</i>).” Bu Türklerde yaygın bir sözcüktür. YUḡLA'R YUḡLA'MA'Q yoylār yoylāmāq.
:: 'UḡLA'N YIḡLA'DIY oylan yiḡlādi “Bebek (ya da başkası) ağladı (<i>bakā</i>).” YIḡLA'R YIḡLA'MA'Q yiḡlār yiḡlāmāq. Manzume:

YLKIN BULUB BARDUQY KUNK·LUM 'ANKA'R· BAḡ·LAYUV V
QAL·DIM· 'ARIN·J· QAD·ḡUQA' 'IYŞİM· 'UDUV YIḡLAYUV
yelgin bolup barduqi köñlüm aḡār baylayu
qaldim ärinḡ qaḡyuqa ēşim uḡu yiḡlayu

“Sevgilim misafir olarak gitti ve ben gönlümü onun sevgisine bağladım; sanki o gittikten sonra kaygı içinde kaldım ve arkadaşımın ardından ağlıyorum.” 0

:: 'UL TAWY KA' YUVK YUK·LA'DIY ol tewekā yūk yüklādi “O deveye yük yüklā- yükledi (<i>ḥamala</i>).” YUK·LA'R YUK·LA'MA'K yüklār yüklāmāk. 0
:: 'UL YIYRIK YIK·LA'DIY ol yērig yiklādi “O yeri çiğnedi (<i>waṭi'a</i>).” Bu sözcük <i>yā</i> yiklā- harfini <i>elif</i> harfine çevirenlerin şivesindedir, daha nazik şekli: 'IK·LA'DIY iklādi [146]. D YIKLA'R YIKLA'MA'K yiklār yiklāmāk.

:: 'UL 'AWIN· YAM·LA'DIY ol äwin yamlādi “O evini süpürdü (<i>ḥawwaqa</i> , <i>kanasa</i>).” YAM·LA'R YAMLA'MA'Q yamlār yamlāmāq.	yamlā-
:: 'UL MANKA' YIM·LA'DIY ¹ ol maṇa yimlādi “O bana gözüyle işaret etti (<i>yammaza</i>).” YIM·LA'R YIM·LA'MA'K yimlār yimlāmāk Aslı: 'IM·LA'DIY imlādi.	yimlā-

N

:: YAŠIN YAŠNA'DIY yašin yašnādi “Şimşek çaktı (<i>bariqa</i>).” Parlak leğen, ayna gibi şeylerin	yanša-

[I. 229/310]

580

parlaması (<i>lama'a</i>) da böyledir. YAŠNA'R· YAŠNAMA'Q yašnār yašnāmāq.	
:: BIY YAL·NA'DIY be yelnādi “Kısrak (ya da başka bir hayvanın) memesi doldu, sarktı (<i>ašraqa ḍar'</i>)” bu doğum zamanında hayvanların memelerini salıvermesi, süt gelmesi zamanın (<i>arsalat</i>) da denir. YALNA'R YAL·NA'MA'K yelnār yelnāmāk.	yelnā-

İlletli

B

:: 'UL 'YŠIṬ BUY·BA'DIY ¹ ol išiṭ boybādi “O işi eteledi, ihmal etti (<i>sawwafa</i> , <i>aṣfala</i>).” BUY·BA'R ¹ BUY·BA'MA'Q ¹ boybār boybāmāq.	boyba-
:: 'UL TAV'RIN SAY·BA'DIY ol tavārın saypādi “O malını israf etti (<i>baḍḍara</i> , <i>asrafa fī kull šay'</i>).” SAY·BA'R SAY·BA'MA'Q saypār saypāmāq.	saypa-
:: SANDUVA'J ² SAY·RA'DIY sanduvāṣ sayrādi “Bülbül şakıdı (<i>ṭaraba ... bi-alḥān</i>).” :: 'AR· TALIM· SAY·RA'DIY ār tālim sayrādi “Adam çok saçmaladı (<i>haḍā³ ... min al-haḍayān</i>).” Bu sözcük iki zıt anlama sahiptir. SAY·RA'R· SAY·RA'MA'Q sayrār sayrāmāq.	sayra-

Y

:: 'AR· TA'Ṭ·DA' YAY·LA'DIY ār tāyda yaylādi “Adam dağlarda yayladı (<i>tasayyafa</i>).” YAYLA'R YYLA'MA'Q yaylār yaylāmāq.	yayla-
:: Kural. Bu bölümde emir sıgası dört harflidir ve bu nedenle o dört harfli diye çağrılır. Örnek :: 'AT· TUṬ·RA' āt toyra “eti doğra”; :: 'AWKA' 'UṬ·RA' āwkā uyra “git ⁴ eve.” Eğer konuşan isterse, TUTRA'ṬIL 'UTRA'ṬIL toyrāyil, uyrāyil diyebilir.	G
Üçüncü şahıs emir: TUTRA'SUVN· toyrāsūn “doğrasın”; 'UTRA'SUVN· uyrāsūn “uğrasın”	

579 ¹. Sözcükten önce sonradan eklenen bir *elif* (') vardır.

580 ¹. U sonradan (?) A'dan değişti.

². Elif (') sonradan eklendi.

³. EY. *aḥḍā*.

⁴. EY. *aqṣad*, *iḡṣid* okunur.

Olumsuz emir: Emir şekline *elif* ve *mīm* eklenir. Örnek :: 'UTRA'MA' **uyrāma** "gitme" :: TUTRA'MA' **toyrāma** "kesme." 0 Üçüncü şahıs yasaklayıcı emir: 'UTRA'MA'SUVN· **uyrāmāsūn** "gitmesin"; TUTRA'MA'SUVN **toyrāmāsūn** "kesmesin."

Gelecek zamanda (*sawfa yaf'alu*) biri iş yapılmak istendiğinde emir sıgasına *ḡayn elif yā'* getirilir. *Kāf* veya *rikka*'ya sahip sözcüklerde *ḡayn* yerine *išbā'*, *kāf* ya da *ḡayn* getirilir. :: Örnek :: MAN 'AT· TUTRA'ḡA'Y· MAN· **man ār toyrāyāy mām** "Ben et doğrayacağım."; MAN 'ANKAR· 'UTRA'ḡA'Y· MAN **mām aḡar uyrāyāy mām** "Ben ona gideceğim." Bu kural bu bölüm ve diğer bölümlerdeki tüm eylemler içindir.

[I. 231/312]

581

Bunun açıklaması şudur, Arapça'da sözcüklerin önüne gelen harfler sözcüğe bir takım anlamlar yüklerler. Geçmiş zaman ve soru edat [a-], gelecek zaman *sīm* [sa], kesme *elifleri* ve atıf *wāw*'ı ve benzerleri.

Buna karşılık, Türk şivelerinde, kök olduğu gibi durur, ekler sona eklenir, daha önce de gösterildiği gibi [8-9, 281]. Eylemsilerde de böyledir. Arapça'da fail olan sıfatlar sözcüğün ortasına gelir: *ḡāfir* ("affetme"), *ḡaffār* ("çok affetme"), *ḡafūr* ("çok affetme"). Ama bu dilde, bizim anlattığımız gibi sözcükten sonra bu ekler getirilir.

Geniş zamanın olumsuz: Olumsuzluk ekine *sīm* eklenir, buradan gelerek :: 'UL AT· TUF·RA'MA'S· **ol āt toyrāmās** "O et doğramaz." 0 :: 'UL SANKA' UTRA'MA'S **ol saḡa uyrāmās** "O sana gitmez." denir.

[Üçüncü şahıs]Yasaklayıcı emirin olumsuz :: 'UL 'AT· TUTRA'MA'SUVN· **ol āt toyrāmāsūn** "O eti kesmemeli." 'UL 'ANKA'R· 'UTRA'MA'SUVN· **ol aḡār uyrāmāsūn** "ona gitmeyelim!"

Çoğul: Bu kural daha önce de verilmişti [289], Qifçāq ve Oyuzların kurallarına göre tekil emir köküne nazal *kāf* eklenir. Buradan gelerek :: 'AT· TUTRA'NK **āt toyrāḡ** "eti doğrayın!" :: 'AFKA' 'UTRA'NK **āwkā uyrāḡ** "Eve gidiniz!" Doğal olan kural budur; ama diğer Türkler yaşlı veya saygı duyulan kimseye ikinci tekil kişi için nazal *kāf* kullanırlar; bu yüzden çoğul için öbür Türklerin: TUFRA'NK·LA'R· **toyrāḡlār**, 'UTRA'NK·LA'R **uyrāḡlār** demeleri yanlış olmaz. Böyle olmasaydı, diğer Türkler birbirinin yerini tutan iki çoğul eki kullanmazlardı. Oyuz ve Qifçāqlar kurala göre ilk metodu kullanırlar.

Bu bölümdeki doğrudan fail olan:

[I. 232/314]

582

'AT· TUTRA'TUVJIY **āt toyrāyūçi** "Eti kesen." :: 'AFKA' 'UTRA'TUJIY **āwkā uyrāyūçi** "Eve giden." anlamındandır. Oyuz ve Qifçāq şivelerinde, onlara uyan göçebeler, ve D Suvārīnler:¹ TUFRA'DA'JIY **toyrādāçi**, 'UTRA'DAJIY **uyrādāçi** derler. Bu kural tartışıldı [290-293].

İşin devam ettiğini bildiren eylemsi için :: TUF·RA'ḡA'N **toyrāyān** "Sık sık kesen"; 'UTRA'ḡ'N **uyrāyān** "sık sık giden." Onların hepsi bu kuralı takip eder.

Örnek :: 'UL 'AT· TUFRAḡ·SA'Q 'UL **ol āt toyraysāq ol** "O et doğramayı ister." Ve: 'UL TAVAYKA' YUK YUK·LAK·SA'K· 'UL **ol tevēkā yük yüklāḡsāk ol**

İşi yapmak isteğini belirten eylemsi. <i>İşbā</i> ’lı veya <i>ḡayn</i> , <i>kāf</i> ’lı sözcüklere <i>ḡayn</i> , diğerlerine [yani dudaksıl] <i>sīm</i> ve <i>qāf</i> veya <i>kāf</i> getirilir. Örnek :: ’UL ’AT TUFRAḡ·LY ’UL ol āt toyrayli ol “O et kesmek ister.” :: Ve: ’UL SANKA’ ’UFRAḡ·LY ’UL ol saḡa uyrayli ol “O deveye yük yüklemek (<i>ḡaml</i>) ister.” Ama bu şekil sonunda illetli harf bulunan sözcükler bölümünde diğer bölümler kadar kullanılmaz.
Bir işe niyet eden, işe yönelen fakat başlamayan fail içindir. Örnek. :: ’UL ’AT· TUFḡ·LIQ [dikkat] ’AR·DIY ol āt toyrayuluq ol “O et kesmeye niyet eder.” Ve : ’UL SANK’ ’UFRAḡ·LIQ ’AR·DIY ol saḡa uyrāyuluq ārdi “O sana gitmeye niyet eder.” Kalanlar da bu kuralı takip eder.
İşin işlenmesi gerektiğini ifade eder. Örnek. :: ’UL ’AT· TUFḡ·SAIQ. ² ’R·DIY ol āt toyrāysaq ārdi “O et doğramalı idi.” :: ’UL SANK’ ’UFRAḡ·SAIQ. ² ol saḡa uyrāysaq ārdi “O sana gitmeli idi.”
Oyuz ve Qifḡāq şivelerinde, <i>lām</i> yerine <i>sīm</i> kullanılır. Örnek :: ’UL ’AT· TUFḡ·SAIQ. ² ’R·DIY ol āt toyrāysaq ārdi “O eti doğramalı idi.” ’UL SANK’ ’UFRAḡ·SAIQ. ² D ’AR·DIY ol saḡa uyrāysaq ārdi .
Çoğunluğu Türklerin takip ettiği kurala göre

[I. 233/315]

583

onu telaffuz eder. 0
Bu failin olumsuz emir sığasından sonra <i>mīm</i> eklenerek yapılır. Örnek :: ’UL ’AYR. ¹ ’AT· TUF·RA’MADJIY TURUVR ol ār āt toyrāmadaçi turūr “Şu adam et doğramıyor.”; ’UL YUK YUK·LA’MADAJIY TURUVR· ol yük yüklāmādāçi turūr “O yük yüklemeyen D adamdır.” Kalanlarda bu kuralı izlerler. Bir başka şivede [dikkat- ?]: TUF·RA’MAḡ·LIY ’UL YUK·LA’MAK·LY ’UL toyrāmayli ol, yüklāmāgli ol – <i>kāf</i> veya <i>işbā</i> ’lı emir köklerine <i>lām</i> ve <i>yā</i> ile birlikte <i>mīm</i> veya <i>ḡayn</i> eklenir.
Edilgen partisip: TUFRA’MIŞ· ’AT· toyrāmiş āt “doğranmış et”; ’Rḡ’MIŞ· YḡA’J· iryāmiş yiyāç “ırgalanmış ağaç.” Bu salim eylemler kuralını takip eder.
Mastar. Bu bölümde asıl olan eylemlerden bahsederken bunlardan da birkaçında bahsetmiştik. Burada sadece izafet yoluyla mastar olanlardan bahsedeceğiz. Bu çeşit mastarlara iki harf ³ eklenir: <i>kāf</i> ve <i>ḡayn</i> . Örnek :: ’ANIK ’AT· TUFRA’ḡIY KUR· anig āt toyrāyi kör “Onun et doğramasını gözle.”; ’ANIK ’UFRA’ḡY KUR· anig uyrāyi kör “onun gidişini gör.” Bu ikisi adların yerini alır ve sık bulunur ve bundan dolayı ben onları gösterdim.
Zaman, mekân ve alet adarlı tek bir yolla oluşturulur. Örnek :: BUV ’AT· TUFRA’TUV bu āt toyrāyu “Bu doğranması gereken et.” :: BUV TUF·RA’TUV ’UFUR· ’UL bu toyrāyu uyur ol “Bu doğrama zamanı” :: BUV TUF·RA’TUV YIYR· ’UL bu toyrāyu yēr ol “Bu doğrama yeri.” Bir şeyi doğrayacak şey anlamında :: TUF·RA’TUV NA’NK· toyrāyu nāḡ

² I kırmızıyla.¹ Dikkat; ’UL ’AYR kenara sonradan eklenmiş.² EY. “ḡayn ve *mīm*.”³ *al-maḡdarāni*; *al-maḡdaru anna* gibi sonradan yanlış harekelenmiştir. Gönderme muhtemelen *ḡayn* yerine *qāf* (bkz 286) gelen diğer masdar yapılarıdır.

“Doğranacak nesne” denir. Olumsuzu :: BUV TUF·RA’FUV ’UTUR· ’ARMA’S· bu toyrāyu uyrur ārmās “Bu doğrama zamanı değil” Kalanlar bu kurala göre şekillenmez. 0
Bundan sonra bilesiniz ki geçmiş, geniş zaman ve mastardan aynı zamanda bahsedeceğim, çünkü geçmiş zaman ve geniş zaman orta hareketlerinde ve sukûnunda birbirine uymazlar. Örnek :: YAYR· QUR·Γ’DIY yēr quryādi “yer kuruydu.”; QUR·ΓA’R QURΓA’MA’Q quryār quryāmāq – Geçmiş zaman geniş zaman ve mastarla aynı. :: YA’ QURDIY ya qurdi

[I. 235/318]

584

“Yay kurdu”; QURA’R· QURMA’Q qurār qurmāq – burada o uymaz. ¹ Bu farklılık üstte anlatıldı.
Bu bölüm birçok yola sahiptir.
Birisi ikili ve üçlü nakıs eylemlerden mürekkep olur ve belirtilen işte işleyen bir şey yaptığını bildirir. Örnek :: ’AR· ’UQ· KAZLA’DIY ār oq kâzlādi “Adam ok gezledi”; aslı: KAZ· kāz “gez”dir. LA’DIY – lādi eki getirilerek eylem yapılır. :: ’AR· TAWA’R· KIZLA’DIY ār tawār kizlādi “Adam malları gizledi”; aslı: KIZ· kiz , bir ad [164 “kutu”]. Eksiltili [kategorisinde] :: BULIT· QARLA’DIY bulit qarlādi “Bulut kar getirdi”; :: QUTUŞ YAFLA’DIY qoyuś yaylādi “Adam deriyi yağladı” – aslı: QA’R· qār “kar” ve: YA’Γ· yāy “yağ”; illetli harf kısaltma amacıyla düşürülmüştür.
Ad, salim ve üçlü olursa, eylem yapmak için yalnız <i>elif</i> getirmek yeter. <i>Lām</i> da getirmeye gerek yoktur. Örnek :: YAŞIN· yaşin “kısaltma”; sonra :: YAŞIN YAŞNA’DIY yaşin yaśnadi “Şimşek çaktı.” :: QIS·RA’Q QULNA’DIY qisrāq qulnādi “Kısrak yelnedi” [Krş. 203 qulun]. QIS·RA’Q YILNA’DIY qisraq yelnādi “Kısrak memesini salıverdi” [krş. 454 yelin]. Çünkü ad salimdir, <i>lām</i> olmaksızın bir <i>elif</i> eklenerek tam bir eylem yapılır.
Bu bölüm salim dörtlü adları içerir. Son harf düşer, böylece üçlü yapılır, sonra ona bir <i>elif</i> eklenir, tekrar dört harfli olur. Örnek :: YUM·ŞA’Q yumşāq “yumuşak bir şey”; sonra :: YUM·ŞA’DIY yumşādi “(bu şey) yumuşaktı.” :: ’UL· ’ANKAR SUVZ· YAS·TA’DIY ol aṇar sōz yastādi “O ona sözle dokundurdu” – bir yastık dayadığı zaman da böyledir- aslı: YAS·TUQ· yastuq [463 “yastık”]. :: SUVW· BUL·ΓA’DIY sūw bulyādi “su bulandı”; aslı: BUL·ΓA’(N)YUQ· bulyāyuq [523 “çamurlu”]. Bu adlara <i>qāf</i> getirmek için <i>elif</i> atılmıştır.

[I. 236/320]

585

Yahut bu adlar sonlarına bir ek getirilmek suretiyle eylemlerden türetilmiştir (<i>ma’xūḍ</i>); bana göre bu daha doğrudur çünkü adlar eylemlerden türetilir (<i>yustanbaṭu</i>). Örnek :: SUVD·TIY sūḍti “O tükürdü”; sonra :: SUDUQ· suduq “tükürmek.” :: SIDTIY sidti “ışedi.”; SIDUK sidük “sidik.” 0 :: ’AT· BIŞ·DIY āt bişdi “et pişti”; sonra: BIŞIF· ’AT· bişiy āt “pişmiş [et].” Bu durum Arapça ve Türkçe için bir güzelliştir, diğer dillerde yoktur.
Diğer yol diğer anlamlara bağlı olmadan kök anlamına gelmesidir. Örnek :: ’AR· YIΓA’J· ’IRΓA’DIY ār yiṭāḥ iryādi “Adam ağacı salladı.” :: ’AR· YIΓLA’DIY ār yiylādi “Adam ağladı.” :: ’AR· ’IYŞ·QA’ ’UTRA’DY ār iśqa uyrādi “Adam işe gitti.” 0

¹ 584 EY. *fa-qad wāfaqa*, hatalı; Atalay (Tercüme III, 318) bunu şöyle önerir: *fa-mā wāfaqa*.

Arapça'nın <i>mufā'ala</i> kalıbında yapıldığı gibi, bir işin iki veya daha fazla kişi tarafından karşılıklı yapılmış olduğunu ifade etmek için kullanılır. Sözcük sonundaki illetli harf atılır ve yerine <i>šm</i> getirilir. Örnek :: 'UL MANIK BIRLA' YIΓA'J· 'IR·ΓAŠ·DIY ol mänig birlä yiyāç iryašdi O benim yardımımıla ağaç ırgaladı (bu hem yardım hem de yarış olabilir)." :: KIŠY BARJA' YIΓLAŠ·DIY kiši barça yiylašdi "[Tüm] halk ağladı."Onların hepsi bu kurala göre şekillendirilir.
Bir kişinin bir işi hakikaten yapmadığını ama yapar gibi görüldüğünü ifade eder. İletli harf atılır ve <i>šn</i> , <i>nūn</i> ve <i>mīm</i> eklenir. Örnek :: 'UL SANK' 'UTRAM·SIN·DIY ol saña uyramsindi "O sana uğramadığı halde uğramış gibi gösterdi." :: 'UL YUK YUK·LAM·SIN·DIY ol yük yüklämsindi "O gerçekte yüklenmediği halde yüklenmiş gibi gösterdi."
Bu kuralların diğerlerini salim kitabında söyledik. Oraya gönderme yapılabilir [297-304]. Bütün şiveler bu kuralı izler ve yüce Tanrı dilerse onlar şaşmaz. 0

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'ālādī*, *fa'ūlādī*, *fa'īlādī* kalıpları

B

::
[III. 238/322] 586
'UL 'ANİY TABA'LA'DIY ol ani tapālādī "O, onu kınadı, ayıpladı (' <i>ayyara</i> , tapāla-ašmata)." TABA'LA'R TABA'LA'MA'Q tapālār tapālāmāq.
:: 'UL YAΓIYNY TUBUVLA'DIY ol yayīni tōpūlādī "O düşmanın tepesine (<i>hāma</i>) tōpūla-vurdu. " TUBUVLA'R· TUBUVLA'MA'K· tōpūlār tōpūlāmāk.
SUBIYLA'DIY NA'NK·NIY subīlādī nāḡni "O, geniş şeyin yanlarını daralttı (<i>ṭawwala</i> , <i>ḥaddada ṭaraf</i>)." SUBIYLA'R SUBIYLA'MA'Q subīlār subīlāmāq.

T

:: BAR-KA' JATIYLA'DIY bārgä çatīlādī "Kamçı şakladı (<i>ašāta</i>)." Herhangi bir şey çatīla- kamçı şakırtısı gibi ses verirse ¹ yine böyle denir. JATIYLA'MA'Q çatīlāmāq.
:: 'UL TALIM SATUVLA'DIY ol tālim satūlādī "O gereksiz bir sürü söz söyledi (<i>kalām ... lā manfa'a fīhi</i>)." SATUVLA'R SATVLA'MA'Q satūlār satūlāmāq.

J

:: 'UL SUWLUQ SAJUVLA'DIY ol suwluq saçūlādī "O mendil (<i>hudb</i>) veya benzer şeyleri saçak yaptı." SAJUVL'R SAJUVL'MA'K-Q ² saçūlār saçūlāmāq.
:: 'L NA'NKNY QAJA'LA'DIY ol nāḡni qačālādī "O nesneyi kaba (<i>aw'ā</i>) koydu." QAČALA-QAJA'LA'R QAJA'LA'MA'Q qačālār qačālāmāq. Aslı: QA'JA'LA'DIY qāčālādī.

586 ¹. EY. "salim" *şawt* yerine *sawt* "kamçı"

². K asıldır, Q sonradan yazılmıştır.

:: 'UL MANİY QIJIYLA'DIY **ol māni qīçīlādi** “O beni gıdıkladı (*ḥakka fī*) (bu birinin ayağını veya koltuk altını kaşımakla olur).” QIJIYLA'R QIJIYLA'MA'Q **qīçīlār qīçīlāmāq.**

R

:: 'UL QARA'LA'DIY NA'NKY **ol qarālādi nāḡni** “O bir şeyi karaladı (*sawwada*).” QAR'LA'R QAR'LA'M'Q **qarālār qarālāmāq.** 0

:: 'UL YIYRIK QARIYL'DIY **ol yērig qarīlādi** “O yeri karışladı, ölçtü (*dara'a*).” :: **qarīla-**
 'UL 'ARIK QARIYLA'DIY **ol ārig qarīlādi** “O adamı yaşlı saydı (*kabīr*).” QARIYLA'R QARIYLA'MA'Q **qarīlār qarīlāmāq.**

Ve de :: 'IT· QARA'LA'DIY **it qarālādi** “Köpek pisledi (*salaḥa*).” 0 **qarāla-**

:: TUBY QA'RIF QARIYLA'DIY **tūpi qāriy qarīlādi** “Tipi uğuldayarak kar **qarīla-**
 getirdi (*naḡaḡat ... bi-dawīwa-ḡaḡīf*).” QARIYLA'R QRYL'M'Q **qarīlār qarīlāmāq.**

Γ

:: 'R· JULIFLA'DIY **ār çoyīlādi** “Adam bağırdı (*ṣaxaba, ṣāḡa*).” JUTIYLA'R **çoyīla-**
 JUTYL'M'Q **çoyīlār çoyīlāmāq.** Bu sözcük *jīm*'de *fatḡa*'lı olabilir, bu yüzden :: **çayīla-**
 JAFIYLA'DIY **çayīlādi.**

:: SUVW· JAFIYLA'DIY **sūw çayīlādi** “Su çağladı (*xarra*).” Bunların ikisi de: D
 ŽAFIYLA'DIY **žayīlādi** ve ŠAFIYLA'DIY **šayīlādi** birbirinin varyantıdır. **žayīla-**
 SAFIYLA'R SAFIYLA'MA'Q· **šayīlār šayīlāmāq.** Manzume: **šayīla-**

QATUN SIYNY JUTIYLA'DIY
 TANKUT BA'KIN YAFIYLA'DIY
 QANIY 'AQIB ŽAFIYLA'DIY
 BUYUN· SUVWIN QAZL· SAF·DIY

qatun sīni çoyīlādi
taḡut bēgin yayīlādi
qani aqip žayīlādi
boyin sūwin qizil saydi

V

[I. 240/325]

587

Hatun Sīni burası Tangut ile Šīn arasında bir yerin adıdır, O iki halk çarpıştılar, Hatun Sīni halkı bağırdı, çağırdı (*saxaba*) ve Tangut (halkına) karşı savaştı; onların emiri ile düşmanlaştı. Su gibi kanları çağlayarak aktı (*xarīr*), boyunlarından kırmızı su (kan) sağıldı.”

:: 'AR· BUḡ·DA'Y· SAFUVLA'DIY **ār buydāy sayūlādi** “Adam buğdayı ölçtü **sayūla-**
 (*kāla*).” SAFUVLA'R SAFUVLA'MA'Q **sayūlār sayūlāmāq.**

F

:: KUB· JIFIYLA'DIY **kūp çiwīlādi** “Küp çıgıl çıgıl ses verdi (*hadara*).” Meyve **çiwīla-**
 suyu kaynarken ses çıkarırsa (*azīz*) da böyle denir. ÇIFIYLA'R ÇIFIYLA'MA'Q· **çiwīlār**
çiwīlāmāq.

Q

:: 'AR· QADİŞ TUQUVLA'DIY är qadıš toqūlādi “Adam kayışa toka yaptı (<i>ḥalqa</i>).” TUQUVLA'R TUQUVLA'MA'Q toqūlār toqūlāmāq. 0	toqūlā-
:: TAIQIYLA'DIY ¹ NA'NK toqīlādi nāḡ “Katı nesne(<i>muṣmat</i>) sert bir şekilde yere düştüğünden (<i>ṣulb</i>) tık diye ses verdi” – bir nesnenin düşüp ses vermesi gibi. TAIQIYLA'R ¹ TAIQIYLA'MA'Q ¹ toqīlār toqīlāmāq.	toqīla-

K

:: 'UL MANK' 'AT· TIKUVLA'DIY ol maḡa āt tikūlādi “O bana et lokması (<i>luqma</i>) verdi.” :: 'UL BAK·KA' NA'NK TIKUVLA'DIY ol begkā nāḡ tikūlādi “O Beye rüşvet olarak bir şey verdi (<i>rašā</i>)” –bu ilkinden türemiştir. TIKUVLA'R TIKUVLA'MA'K tikūlār tikūlāmāk.	tikūlā-
:: TIKIYLA'DIY NA'NK tikīlādi (tegīlādi) nāḡ “O şey hışırtı çıkardı (<i>dawiya wa-ḥaffa</i>).” ² TIKYLA'R TIKIYLA'MA'K tikīlār tikīlāmāk.	tikīlā- (tegīlā- ?)

L

:: 'UL TALUVLA'DIY ol talūlādi nāḡni “O bir şey seçti (<i>ixtāra</i>).” TALUVLA'R TALUVLAM'MA'Q talūlār talūlāmāq.	talūla-

M

:: 'AŞ·YA'K· TUMIYLA'DIY äšyāk tumīlādi “Eşek sekerek koştu (<i>rataka</i>), o eşeğin sekerek koşmasıdır (' <i>adā</i> 'adwan bi-qafazān).” Bu şekil genellikle: TUMIYLAN·DIY tumilāndi şeklinde kullanılır. TUMIYLA'R TUMYLA'MA'K tümīlār tümīlāmāk.	tumīlā-
:: 'UL SUVWUF TAMUVLA'DIY ol sūwuy tamūlādi “O suyun germeçini sıkıştırdı (<i>šadda sikr</i>).” TAMUVLA'R TAMUVLA'MA'Q· tamūlār tamūlāmāq.	tamūla-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

:: 'UL 'ANİY YUBUIY(N)LA'DIY ³ ol ani yopīlādi “O, onu aldattı (<i>xada'a</i>).” Manzume:	yopīla-

587 ¹. İlk A sonradan çizilmiştir.

³. İkinci Y'nin üstünde bir nokta (N'yi gösteren) silinmiştir.

¹. EY. *ixwatahu*, *ixwatuhu* okunur.

². *Sukūn* (·) Y'nin üstündeki Y'den değişti (N'yi gösteren).

³. EY. *xaddā*.

TANKUT XA'NY YUBIYLA'DY
'ULUM· BIRLA' TUBUVLA'DIY
QAĐAŠ LA'RIY TABA'LA'DIY
'ULUM· KVRUB YUZIY 'AĞ ·DIY

tañut xāni yopīlādi
ölüm birlā tōpūlādi
qadašlāri tapālādi
ölüm kōrūp yūzi aydi

V

“Tungut Hakanı (Hatun Sīni halkına) hile yaptı ve ölümle onun tepesine vurdu;

[III. 242/327]

588

kardeşleri¹ onu ayıpladı (düşmanları onun talihine sevindi); ölüm yaklaşınca (kaçınılmaz olunca) yüzünün rengi değişti.” Oyuz ve Qifçāq şiveleri. YUBIY(N)LA'R YUBIY·LA'MA'Q² **yopīlār yopīlāmāq**. Türklerin kalanları bu sözcüğü nadiren kullanırlar, D onlar “aldatma (*xidā*)” derler;³ YAB· YUB· **yap yop** [505, 514] ve ondan eylem yapılmaz.

S

:: 'UL YASIYLA'DY NA'NK·NIY **ol yasīlādi nāñni** “O bir şeyi sofraya üzerine yayılan (*yabsaḡu*) yaygı (*‘arīḡ*) gibi yaydı.” :: 'UL SUVZUK YASIYLA'DIY **ol sōzūg yasīlādi** “O sözü açıkça söyledi ve dolaylı yoldan söylemedi (*šarraḡa bi-l-kalām wa-lam yu‘arriḡ bi-l-kināya*).” YASIYLA'R· YASIYLA'MA'Q **yasīlār yasīlāmāq**.

F

'UL ANIY YAĞIYLA'DIY **ol ani yayīlādi** “O ona düşmanlık (*‘adā*) etti.” :: 'AR· YAĞIY YAĞIYLA'DIY **ār yayīlādi** “Adam düşmanla savaştı (*ḡāraba*).” YAĞIYLA'R YAĞIYLA'MA'Q **yayīlār yayīlāmāq**.

İlletli

:: QIYZ· 'AYA'LA'DIY **qīz ayālādi** “Kız⁴ ellerini ayalarına vurdu (*šaffaḡat ... bi-yadayhā*).” 'AYA'LA'R AYA'LA'MA'Q **ayālār ayālāmāq**. Bu güzel bir sözcüktür.

:: QUŠ· 'UYA'L'DIY **quš uyālādi** “Kuş yuva yaptı (*‘ašša, ittahaḡa wokr*).” 'UYA'LA'R UYA'LA'M'Q **uyālār uyālāmāq**.

:: 'R· KDIZ KUYA'LA'DIY **ār kiḡiz küyālādi** “Adam keçeyi güvesinden (*sūs*) kurtardı (ondan titreterek onları temizledi⁵), temizledi.” KUY'LA'R KUY'LA'MA'K **küyālār küyālāmāk**.

Bu bölümdeki kural önceki bölümde [580-584] anlatıldığı gibidir.

G

Bu bölüm çeşitli alanları kapsar:

1) Sonunda illetli harf bulunan üçlü adalara eklenir: Kendisine LA'DIY **–lādi** getirilerek eylem yapılır ve adı verilen eylemde işleyen bir iş yapması anlamına gelir. Örnek :: 'AR·

588 ⁴. EY. *mar'a* “kadın” *jāriya* için hatalı.

⁵. EY. *yaqā, nafā* diye okunur.

589 ¹. EY.de tanım ihmal edilmiştir.

TUVN· QARA'LA'DIY är tön qarālādi “Adam elbiseyi karaladı” :: YZR· QARIYLA'DIY yēr qarīlādi “Yeri ölçtü.” 0
2) Bir ada LA'DIY -lādi getirilerek o ismin adı verilen şeyle ilişkili (<i>nasaba</i>) olunması anlamındadır. Örnek :: 'UL 'ARIK 'AQIYLA'DIY ol ärig aqīlādi “O adamı cömertliğe nispet etti.” :: 'UL ANY QARIYLA'DIY ol ani qarīlādi “O onu yaşlılığa nispet etti.”
3) Başka anlam yüklenmeden eylemin kendi asıl anlamına gelmesidir. Örnek ::

[III. 243/329]

589

'UL ANIY QIJIYLA'DY ol ani qiçilādi “O onu gıdıkladı (<i>ahakka ... fi mawdi' ad-dihk</i>).” :: AŞ·YA'K TUMIYLA'DIY äşyāk tümilādi [“Eşek sekerek koştu”]. ¹ 0

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle ikinci harfi hareketli *fa'al'ādī* kalıbı

T

:: 'UL 'ANY TUBUTLA'DIY ol ani tübütlādi “O onu Tibetli saydı ve onu onlarla tübütlä- bağlantılı saydı.” Onlar bir kabiledir. TUBUTLA'R TUBUTLA'MA'K tübütlār tübütlāmāk.
:: 'UL QABUT KIRITLA'DIY ol qapuy kiritlādi “O kapıyı kilitledi (<i>aylaqa</i>).” kiritlā- KIRITLA'R KIRTLA'M'K kiritlār kiritlāmāk.

J

:: 'UL 'ANIY JANJLA'DIY ol ani çanaçlādi “O, onu zayıf (<i>ça'f</i>), arık (<i>taxannut</i>) çanaçla- ve gevşek (<i>wahn</i>) olarak düşündü.” JANJ·LA'R JANAJLA'MA'Q çanaçlār çanaçlāmāq.
:: 'UL 'URQNY QULAJ·LA'DIY ol uruqni qulaçlādi “O urgamı kulaçla ölçtü qulaçla- (<i>bā'a² ... bi-bā'ihī</i>).” QULAJ·LAR QULAJ·LA'MAQ qulaçlar qulaçlāmāq.
:: 'UL 'ANY QILJ·LA'DIY ol ani qiliçlādi “O onu kılıçla çaldı (<i>sāfahu bi-s-sayf</i>).” qiliçla- QILJLA'R QILJLA'MA'Q qiliçlār qiliçlāmāq.
:: 'UL MUVNUK QAMIJ·LA'DIY ol münüg qamiçlādi “O kepçeyi çorbaya qamiçla- daldırdı (<i>yarafa ... bi-l-miyrafa</i>).” QAMIJ·LA'R QMJLA'MA'Q qamiçlār qamiçlāmāq.

589 ². EY. *abā'a* (*a-* sonradan eklendi).

R

:: 'UL 'ANY BAĞIR·LA'DIY ol ani bayırlādi “O, onun bağına vurdu (<i>ḍaraba</i> ... ‘ <i>alā kabid, kabbada</i>).” :: 'UL YA'SIN BAĞIR·LA'DIY ol yasin bayırlādi “O yayın bağını (<i>ma'jis</i>) tamir etti.” BAĞIR·LA'R BAĞIR·LA'MA'Q bayırlār bayırlāmāq.	bayırla-
:: 'UL 'UZUM·NIY JAĞIRLA'DIY ol üzümni çayırlādi “O üzümünden meyve suyu (<i>aşır</i>) yaptı.” JAĞIRLA'R JAĞIRLA'MA'Q· çayırlār çayırlāmāq. Bir kimse meyve suyu içtiğinde de böyle denir.	çayır-la-
:: YIYRIK JİĞİR·LA'DIY yērig çiyırlādi “O yerde bir yol yaptı (<i>tarīqa şayīra</i>) ve ona yöneldi (<i>yaşmara</i>).” Kar yeri örter de biri ayağıyla yolu açarsa da böyle denir. JİĞIRLA'R JİĞIRLA'MA'Q çiyırlār çiyırlāmāq.	çiyır-la-
:: 'UL 'ANY SİĞİR·LA'DIY ol ani siyırlādi “O onu sığır (<i>baqar</i>) olarak düşündü.” SİĞIRLA'R· SİĞİR·LA'MA'Q siyırlār siyırlāmāq.	siyır-la-
'UL 'ANY BUKUR·LA'DIY ol ani bögürlādi “O onun böğrüne vurdu (<i>kalā</i> [belirtilmiş].” :: 'UL YAĞIYNIY BUKUR·LA'DIY ol yayını bögürlādi “O düşmanı karşısına çıkmayarak sağından ve solundan vurdu (<i>daxala şaff</i> ... ‘ <i>an al-yamīn aw aš-šimāl</i>).” BUKURLA'R BUKURLA'MA'K bögürlār bögürlāmāk.	bögürlä-

S

::

[I. 245/332]

590

'AL·B· JARIK TARAS·LA'DIY alp çärig taraslādi (?) “Yiğit savaşçı askeri dağıttı (<i>faraqa</i>).” :: JAĞRIY QA'ZİF TRSLA'DY çayrı qāziy taraslādi “Çakır kuşu kaz sürüsünü dağıttı.” Bir kişi kuvvetle bir şeyi dağıtırsa da böyle denir. TAR·S·LA'R TARS·LA'MA'K-Q ¹ taruslār taruslāmāq.	taraslā-?
:: 'UL 'AWIN· TARUS·LA'DIY ol äwin taruslādi “O evine çatı (<i>saqf</i>) yaptı.” TARUS·LA'R TARUS·LA'MA'Q taruslār taruslāmāq.	tarusla-
:: 'AR· QURUT·SA'DIY är qurutsādi “Adam kurut (<i>aqiṭ</i>) istedi.” QURUT·SA'R· QURUT·SA'MA'Q· qurutsār qurutsāmāq.	qurutsa-
:: 'AR· BARIṬ·SA'DIY är bayırsādi “Adam ciğer (<i>kabid</i>) istedi.” BARIṬ·SA'R· BARIṬ·SA'MA'Q barıysār bariysāmāq.	bayırsa-
:: 'UL MANKA' TUVN KADURSA'DIY ol maña tön küdürsādi “O bana elbise giydirmek (<i>yaksuwa</i>) istedi.” KAD·URSA'R KAD·URSA'MA'K küdürsār küdürsāmāk.	küdürsä-
:: 'AR TATIṬ·SA'DIY är tatiysādi “Adam tatlı (<i>ḥalawa</i>) istedi.” TATIṬ·SA'RTATIṬ·SA'MA'Q tatiysār tatiysāmāq.	tatiysā-
:: 'AR· 'ATIN· SATIṬ·SA'DIY är atin satiysādi “Adam atını satmak (<i>yabī'a</i>) istedi.” Manzume:	satiysa-

'AWIN BARQIN SATIṬ·SA'DIY	äwin barqin satiṣādi	V
YULUṬ BIYRIB· YARIṬ·SA'DIY [dikkat]	yuluy bērip yaziṣādi	
TIRK 'AR·SA' TURUṬ·SA'DIY	tirig ärsä turuṣādi	
'ANKAR SA'QINJ KUNY TUṬ·DIY	aṇar sāqinç küni tuydi	

“Düşman onun malını, evini satmak istedi, onun kendini kurtarması için, o hayatta kalmak istedi; fakat onun için kaygılı günler doğdu.”

:: 'UL 'AWK' BARIṬ·SA'DIY ol äwkä bariṣādi “O eve (ya da başka bir yere) gitmek (<i>dahāb</i>) istedi.” BARIṬ·SA'R BARIṬ·SA'MA'Q bariṣār bariṣāmāq.	bariṣa-
:: 'UL MUNDA' TURUṬ·SA'DIY ol munda turuṣādi “O burada durmak (<i>iqāma</i>) istedi.” TURUṬ·SA'R TURUṬ·SA'MA'Q turuṣar turuṣāmāq.	turuṣa-
:: QURUṬ·SIYDIY quruṣīdi (nāṇ) “O kurumaya başladı (<i>tawajjaha ... li-l-jafāf</i>).” QURUṬ·SAIYR QURUṬ·SIYMA'Q quruṣīr quruṣīmāq. Buradan gelerek “mide (<i>ma'ida</i>): QURUṬ·SA'Q: quruṣāq denir, çünkü saat geçtikçe kursak kurur ve yemek isteği artar. 0	
:: 'AR· BALIQ·SA'DIY är baliṣādi “Adam balık istedi (<i>samak</i>).” BALIQ·SA'R BALIQ·SA'MA'Q baliṣār baliṣāmāq.	baliṣa-
:: 'UTLA'N BİLİK·SA'DIY oylān biligsādi “Çocuk akıllanmak (<i>'aql</i>) istedi.” BİLİK·SA'R BİLİK·SA'MA'K biligsār biligsāmāk.	biligsä-
:: 'UL MANKA'	

[I. 247/334]

591

TAVA'R· BARIK·SA'DIY ol maṇa tavār berigsādi “O bana mal vermek (<i>yu'ṭiyu</i>) istedi.” BARIK·SA'R BARIK·SA'MA'K berigsār berigsāmāk.	berigsä-
:: 'UL MANY KURUK·SA'DIY ol māni körügsādi “O benimle görüşmek (<i>yalqā</i>) istedi.” KURUK·SA'R KURUK·SA'MA'K körügsār körügsāmāk.	körügsä-
:: 'UL 'AWKA' KIRIK·SA'DIY ol äwkä kirigsādi “O eve (ya da başka bir yere) girmek (<i>yadxula</i>) istedi.” KIRIK·SA'R KIRIK·SA'MA'K kirigsār kirigsāmāk.	kirigsä-
:: 'UL MANKA' KALIK·SA'DIY ol maṇa käligsādi “O bana gelmek (<i>ya'tiya</i>) istedi.” KALIK·SA'R KALIK·SA'MA'K käligsār käligsāmāk.	käligsä-

Š

:: 'UL MANK' 'AT· BAṬİŞ·LA'DIY ol maṇa at bayışlādi “O bana at bağısladı (<i>wahaba</i>).” BAṬİŞ·LA'R BAṬİŞ·LA'MA'K bayışlār bayışlāmāq.	bayışla-
:: TAWUŞ·LA'DIY NA'NK tawişlādi nāṇ “Bir şeyde duyu ve hareket (<i>ḥiss wa ḥaraka</i>) belirdi.” TAWUŞ·LA'R TUWUŞ·LA'MA'Q tawişlār tawişlāmāq.	tawişla-
:: 'UL TARIṬ SURUŞ·LA'DIY ol tariṣ soruşlādi “O buğday başağını (<i>šawa sunbul</i>) (yemek için) üttü.” SURUŞ·LA'R SURUŞ·LA'MA'Q soruşlār soruşlāmāq.	soruşla-

:: 'UL KUVNUK_ QADİŞ·LA'DIY ol kōnüg qadışlādi “O tabaklanmış deriden deri kesti (<i>qadda ... sayr</i>).” ¹ QADİŞ·LA'R QADİŞ·LA'MA'Q qadışlār qadışlāmāq.	qadışla-
:: 'UL BARJIN QARIŞ·LA'DIY ol barçin qarişlādi “O ipek kumaşı karışla (<i>şabara</i>) ölçtü.” QARIŞ·LA'R QARIŞ·LA'MA'Q qarişlār qarişlāmāq.	qarişla-

F

:: 'UL 'AT·BIŞİF·LA'DIY ol āt bişiyālādi “O et (veya başka bir şey) pişirdi (<i>ṭabaxa</i>). BIŞİF·LA'R BIŞİF·LA'MA'Q bişiyālār bişiyālāmāq	bişiyala-
:: 'UL 'ANIK BIR·LA' SATİF·LA'DIY ol anig birlā satiylādi “O, onunla satıştı (<i>bāya 'a ma' uha min al-bay'</i>).” SATİF·LA'R SATİF·LA'MA'Q satiylār satiylāmāq. Daha doğru şekli: SATİFLAŞ·DIY satiylaşdi, ama ikisi de kullanılır.	satiyla-
:: 'UL TUVNIN·SARIF·LA'DIY ol tōnin sariylādi “O elbisesini sarık (<i>şaffara</i>) yaptı.” SARIF·LA'R SARIF·LA'M·Q sariylār sariylāmāq.	sariyla-
:: 'UL BUR·K_ QIDIḤ·LA'DIY ol bōrk qidiylādi “O külaha kenar (<i>ḥitār</i>) dikti.” QIDIḤ·LA'R QIDIḤ·LA'MA'Q qidiylār qidiylāmāq.	qidiyla-
:: QURİḤ·LA'DIY NA'NKNY quriylādi nāḥni “O nesneyi kuruyken (<i>ista'mala ... fī jafāfihi</i>) kullandı.” QRIḤ·LA'R QRIḤ·LA'MA'Q quriylār quriylāmāq.	quriyla-
:: 'UL QULUIN QAISIḤ·L'DIY ol qulin qasiylādi “O kulunu itekledi (<i>wakaza ... wakzan</i>).” QAISIḤ·LA'R QAISIḤ·LA'MA'Q qasiylār qasiylāmāq.	qasiyla-

Q

:: 'UL YḤA'JİḤ BUTAIQLA'DIY ol yiḡāçiy butiqlādi “O ağacın dallarını (<i>aḡṣān</i>) butiqla-kesti.” BUTAIQLA'R BUTAIQLA'MA'Q butiqlār butiqlāmāq. Daha doğru şekil: BUTAIYDIY butīdi.	butiqla-
:: 'UL 'UḤLIN·	

[III. 249/337]

592

TUTUQ·LA'DIY ol oylin tutuqlādi “O oğlunu iğdiş etti (<i>xaṣā</i>), veya onu iğdiş edilmiş olarak nispet etti (<i>nasaba ... ilā l-xiṣyān</i>).” TUTUQ·LA'R_ TUTUQ·LA'M·Q_ tutuqlār tutuqlāmāq.	tutuqla-
:: 'UL SUNKUV BAŞAQ·LA'DIY ol sūḡü başaqlādi “O mızrağa demir uç (<i>sinān</i>) başaqla-taktı.” BAŞAQ·LA'R BAŞAQ·LA'MA'Q başaqlār başaqlāmāq.	başaqla-
:: 'UL ATİḤ TURUQ·LA'DIY ol atiy turuqlādi “O atı durgunlaştı (<i>istahzala</i>).” TURUQ·LA'R TURUQ·LA'MA'Q_ turuqlār turuqlāmāq.	turuqla-
:: 'UL 'ATIN JİBUIQLA'DIY ol atin çipiqālādi “O atına yaş çubukla vurdu (<i>qaḍīb nā'im</i>).” JİBIQ·LA'R JİBIQ·LA'MA'Q çipiqlār çipiqlāmāq	çipiqla-
:: 'UL 'AḌA'QIN·JARUIQ·LA'DIY ol aḍāqin çaruqlādi “(Adam) ayağına Türk çarığı giydi (<i>ḥidā' turkī</i>).” JARUIQ·LA'R_ JARIQ·LA'MA'Q çaruqlār çaruqlāmāq. N Adı verilen halkla ilişkili kılınırsa yine: JARUIQ çaruq denir.	çaruqla-

:: 'AR· QIYZIḡ QABAQ·LA'DIY är qīziy qapaqlādi “Adam kızı bozdu (<i>iqtaḏḏa</i>).” QABAQ·LA'R QABAQ·LA'MA'Q qapaqlār qapaqlāmāq.	qapaqla-
:: 'UL BAR·JIN· QUJAQ·LA'DIY ol barçin quçaklādi “O ipek kumaşı ¹ kucakladı (<i>ta'abbaḡa</i>).” QUJAQ·LA'R· QUJAQ·LA'MA'Q quçaklār quçaklāmāq.	quçakla- 0
:: TAVA'Rİḡ QARAQ·LA'DIY (ol) tavāriy qaraqlādi “O yol keserek mal aldı (<i>qaḡa'a ḡ-ḡariq wa-axaḏa l-māl</i>).” QARAQLA'R QARAQLA'MA'Q qaraqlār qaraqlāmāq. Yağma şivesi.	qaraqla- D 0
:: 'UL BA'Lİḡ QAŞUIQ·LA'DIY ol baliy qaşuqlādi “O balı kaşıkladı (<i>al'aqa</i> ² ... <i>bi-l-mil'aqa</i>).” QAŞUIQ·LA'R QAŞUIQ·L'M'Q qaşuqlār qaşuqlāmāq.	qaşuqla-
:: 'UL 'UTLIN QULAQ·LA'DIY ol oylın qulaqlādi “O oğlunun kulağına vurdu (<i>uḏun</i>).” QULAQ·LA'R QULAQLA'MA'Q qulaqlār qulaqlāmāq.	qulaqla-
:: 'AT· QUMUQ·LA'DIY at qumuqlādi “At pisledi (<i>rāṭa</i>).” Bir kimsenin QUMUQ ³ qumuq ’larla ilişkisi kurulursa da öyle denir. Bu bir kişinin adıdır. QUMAQLA'R ³ QUMUQ·LA'MA'Q ³ qumuqlār qumuqlāmāq.	qumuqla- N
:: BAK MANIY QUNUQ·LA'DIY beg māni qonuqlādi “Emir (veya başkası) beni qonuqla- konuk etti (<i>aḏāḡa</i>).” QUNUQ·LA'R QUNUQ·LA'MA'Q qonuqlār qonuqlāmāq. Oğuz şivesinden farklı şivelerde birisinin ev sahibinin izni olmadan bir evde sabahlaması anlamındadır (<i>yabīṭa ... karhan li-rabb al-bayt</i>). Manzume:	qonuqla- D

YATİY BAK·DIN UḐUIQ·LA'DIY
KURB· SUVNIY 'AḐIQLA'DIY
'ULM 'ANY QUNUQ·LA'DIY
'AḒİZ 'İJRA' 'AḒUV SAḒ·DIY

yayi begdin uḏuqlādi
körüp sūni aḏuqlādi
ölüm ani qonuqlādi
ayiz içrā ayu saydı

V

0 “Düşman, Beyin varlığından uyukladı, ansızın orduyu karşısında gördüğünde şaşırdı;

[I. 251/340]

593

ona ölüm yapıştı, ağzından zehir akarak öldü.”

K

:: 'UL 'ANIY BIJAK·LA'DIY ol ani biçäklādi “O, onu bıçakladı (<i>waja'ahu bi-s-sikkīm</i>).” BIJKL'R BIJK·LA'M'K biçäklār biçäklāmāk.	biçäklä-
:: 'UL MANIY BADUK·LA'DIY ol māni bādüklādi “O beni büyük (<i>kabīr</i>) saydı.” BADUK·LA'R BADUK·LA'MA'K bādüklār bādüklāmāk.	bādüklä-
:: 'UL MANK' BALAK·LA'DIY ol maṇa beläglādi “O bana armağan verdi (<i>aḥdā ...bi-hadiyya</i>).” BALAKLA'R· BALAK·LA'M'K beläglār beläglāmāk.	beläglä-

592 ¹. EY. *şay*’ “nesne, şey” *dībāḡ* için hatalı.

². EY. *la'iaqa* (“yalamak”); krş. 596:12.

³. İlk U, A (?)’dan değişti.

:: 'AT TAZAK·LA'DIY at t̄azāklādi "At pisledi (<i>rāṭa</i>). TAZAK·LA'R TAZAK·LA'MA'K t̄azāklār t̄azāklāmāk.	t̄azāklā-
:: 'UL 'ANY TAŽIK·LA'DIY ol ani tažiklādi "O onu Farslı (<i>Fārisī</i>) olarak düşündü ve onlara nispet etti." TAŽIK·LA'R TAŽIK·LA'M'K tažiklār tažiklāmāk.	tažiklā-
:: 'UL 'ANY TŠKLA'DIY ol ani t̄šūklādi "O, onu aç gözlü biri (<i>akūl manhūm</i>) olarak düşündü." TAŠUKL'R TAŠUKLA'MA'K t̄šūklār t̄šūklāmāk. 0	t̄šūklā-
:: 'UL 'UVNUF JURAKLA'DIY ol ūnuṣ çörāklādi "O undan çörekler (<i>aqriṣa</i>) yaptı." JURAKLA'R JURAK·LA'M'K çörāklār çörāklāmāk.	çörāklā-
:: 'UL 'ANY KARAKLA'DIY ol ani k̄arāklādi "O onu aradı, araştırdı (<i>tafaqqada, talaba</i>). KARAKLA'R KARAKLA'MA'K k̄arāklār k̄arāklāmāk.	k̄arāklā-
:: 'UL UVTUT KURUK·LA'DIY ol otūy k̄örūklādi "o ateşi k̄örükledi (<i>naḫaxa ... bi-l-minḫāx</i>). KURUK·LA'R KURUK·LA'MA'K k̄örūklār k̄örūklāmāk.	k̄örūklā-
:: 'UL 'UTLIN KUJUK·LA'DIY ol oylin k̄öçūklādi "O oğlunun sağrısına (<i>alya</i>) vurdu." KUJUK·L'R KUJKLA'MA'K k̄öçūklār k̄öçūklāmāk.	k̄öçūklā-
:: 'UL 'ANY KIJIK·LA'DIY ol ani kiçiglādi "O onu küçük (<i>sayīr</i>) olarak düşündü." KIJIK·LA'R KJIK·LA'M'K kiçiglār kiçiglāmāk.	kiçiglā-

M

:: 'UL SUWSUṬ TURUM·LA'DIY ol sūwuy turumlādi "O suyun derinliğini boyu turumla- (<i>qāma</i>) ile ölçtü." UTURM·LA'R TURM·LA'MA'Q turumlār turumlāmāq.	
:: 'UL 'UKUZYNY TARIM·LA'DIY ol ögüzni tarimlādi "O ırmağı bir adadan (<i>jazīra</i>) öbür adaya atlamak suretiyle veya bir kanaldan (<i>xalīj</i>) öbür kanala atlamak suretiyle geçti." TARM·L'R TARML'M'Q tarimlār tarimlāmāq. Bu, bataklıktan kaçmak içindir.	tarimla-

N

:: 'UL SUVZK BUTUN·LA'DIY ol s̄özüg b̄ütünlādi "O doğruyu (<i>faṣaḫa 'an ḫaqīqa</i>) (ya da başka bir şeyi) araştırdı." BTUN·L'R BTNLA'M'K b̄ütünlār b̄ütünlāmāk.	b̄ütünlā-
:: 'UL 'ANY BURUN·LA'DIY ol ani burunlādi "O, onun burnuna (<i>anf</i>) vurdu." BURUN·LA'R BURUN·LA'MA'Q burunlār burunlāmāq.	burunla-
:: TAVY TABAN·LA'DIY teve tabanlādi "Deveye ayağıyla vurdu (<i>rakalahu bi-xuffiḫi</i>). TABAN·LA'R TABAN·LA'MA'Q tabanlār tabanlāmāq.	tabanla-
:: 'UL YIYRK SABAN·LA'DIY ol yērig sabanlādi "O yeri sabanla sürdü (<i>falaḫa, karaba</i>). SABAN·LA'R SABAN·LA'M'Q sabanlār sabanlāmāq.	sabanla-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

R

:: 'UL 'ATIN YAĞIR·LA'DIY ol atin yağırlādi "O

attaki yağırı (*aşlaḥa dabar*) iyileştirdi.” “Atı yağırлатmak”: ’UL ’ATIF YAF̣:IRTİY¹
ol atiy yayrittı “O atı yağırlattı” [439]. Bu Arapça *tariba* “yoksul olmak”, *atraba*
“zengin olmak”; ve *qasaḥa* “yanlış hareket etmek”; *aqsaḥa*² “doğru hareket etmek”
sözcükleri gibidir. YAF̣IR-LA’R YAF̣IR-LA’MA’Q **yayirlār yayirlāmāq.**

Z

:: ’UL YAWUZLA’DIY NA’NK-NIY **ol yawuzlādi nāḡni** “O bu nesneyi kötü **yawuzla-**
(*radī*) buldu.” YAWUZ-LA’R YAWUZLA’MA’Q **yawuzlār yawuzlāmāq.**

Q

:: BAK ’ANY YAZIQ-LA’DIY **beg ani yazuqlādi** “Bey onu bir suçu yüzünden **yazuqla-**
yakaladı (*āxaḍa ... bi-jināya*).” YAZUQ-L’R YAZUQ-L’M’Q **yazuqlār yazuqlāmāq.**

K

:: ’UL ’AT YITIK-LA’DIY **ol at yitüklādi** “O kaybolan atını (*anšada ḍalla*) **yitüklā-**
aradı.” YITIK-LA’R YITIK-L’M’K **yitüklār yitüklāmāk.**

M

:: ’UL YUVLUF YARIM-LA’DIY **ol yoluḡ yarimlādi** “O yolu yarılardı (*intaṣaḥa*).” **yarimla-**
Diğer şeyler de böyledir. YARIM-LA’R YARIM-LA’MA’Q **yarimlār yarimlāmāq.**

:: ’UL ’UQ YALIM-LA’DIY **ol oq yelimlādi** “O oka deri yapıştırdı (*alṣaqa r-rīṣ*).” **yelimlā-**
:: ’UL YUVLUF YLMLA’DIY **ol yoluḡ yelimlādi** “O haber alabilmek için yolda düşman
öncüsü veya pususu var mı diye askerden önce ayrılıp gitti (*taqaddama*)³.” YLML’R
YLMLA’MA’K-Q⁴ **yelimlār yelimlāmāk.**

N

:: ’UL ’ANY YAF̣:RINLA’DIY⁵ **ol ani yarinlādi** “O onun sırtına (‘*aḡm katif*) **yarinla-**
vurdu.” YAF̣:RINL’R⁵ YAF̣:RIN-LA’MA’Q⁵ **yarinlār yarinlāmāq.**

Kural. Bu bölümde emir beş harfe [ünsüz] sahiptir. Örnek :: MANIY ’AĞIR-LA’ **māni** G
ayırila “beni ağırla” ; MANK’ ’AT BAĞIŞ-LA’ **maḡa at baḡiṣla** “bana bir at bağışla.” 0

¹. *Tašdīd* (~) sonradan eklenmiştir.

². EY. *qasaḥa*.

³. EY. *yaqdamu*.

⁴. Q’nın okunuşu sorunludur.

⁵. YAR-, sonradan YAF̣:R- oldu.

⁶. EY. *akramanī, akrimnī* oldu.

Olumsuz emire, geniş zamanın olumsuzuna, ikinci şahsına, fail ve sıfatlarına, ism-i mef'ule, zaman, mekan ve alet adalarına gelince- onlarda da kural önceki bölümlerdeki gibi yürür. 0
Bu bölümde bir edilgen eylem yapılmak istendiğinde emir köküne <i>lām</i> eklenir, böylece iki <i>lām</i> ortaya çıkar. Örnek :: 'AR· 'AḤIRLAL·DIY ār ayırlaldı "Adam ikram olundu (<i>ukrima</i>)" :: 'AT· BAḤİŞLAL·DIY at baḥişlaldı "At bağışlandı (<i>wahiba</i>).” Burada <i>lām</i> yerine <i>nūn</i> kullanılmasına izin verilir. Örnek :: 'AT· BAḤİŞLAN·DIY at baḥişlandı "At bağışlandı”;

[I. 254/344]

595

'AR· 'AḤIRLAN·DY ār ayırlandi "Adam ağırlandı.” Ama, ilki daha fazla kullanılır.
İki kişi arasında bir işin karşılıklı yapılması gerektiğini öğrenmek için sözcüğe <i>šm</i> eklenmesi gerektiğini öğrenmiştik.
Bu bölümle alakalı altı yol vardır.
1) Sözcük illetsiz üç harften yapılmıştır. Örnek :: QABUT· KIRT·LA·DIY qapuy kiritlādi "O kapıyı kilitledi”; aslı: KIRIT· kirit "anahtar” ve ona eylem yapmak için: LA·DIY -lādi eklendi. :: 'UL 'ANY QASIF·LA·DIY ol ani qasiylādi "O onu itekledi”; ad: QASIF qasiy "çene” ve ona eylem yapmak için: LA·DIY -lādi eklenir. Bu bölüm her anlamda böyle yürür.
2) Bir adam veya başka bir şeyin bahsedilen sözcüğün ait olduğu sınıfa ait olduğu düşünülür. Örnek :: 'UL 'ANY 'UḤUZLA·DIY ol ani oḥuzlādi "O, onu Oḥuz saydı ve onlardan biri gibi düşündü.” :: 'UL 'ANY JIKILA·DIY ol ani çigillādi "O, onu Çigil saydı ve onlardan biri gibi düşündü.” Bir kişi herhangi bir şeye nispet edilirse yine böyle denir. Örnek :: 'UL 'ANY SARAN·LA·DIY ol ani saranlādi "O onu pinti saydı, onlardan biri gibi düşündü.” Bu Arapça'daki "sen onu zulme (<i>zulm</i>) ve ahlaksızlığa (<i>fisq</i>) nispet ettin” anlamındaki <i>zallamtuhu</i> ve <i>fassaqtuhu</i> gibidir.
3) Söylenen vücut azasına vurmak anlamındadır. Örnek :: 'UL 'ANY QARIN·LA·DIY ol ani qarınlādi "O, onun karnına vurdu.” :: 'UL 'ANY BUKUR·LA·DIY ol ani böğürlādi "O onun böğrüne vurdu”- onun böbreğini vurdu demektir.
Bu durum Türkçe için bir güzelliştir, Arapça ile aynı hizada yürür çünkü Araplar da addan eylem yaparlar- örneğin <i>faxxaḍahu</i> "O, onun oyluğuna (<i>faxḍ</i>) vurdu”; "O, onu başına (<i>ra's</i>) vurdu”; "sidik (<i>matana</i>)'dan <i>matṭanahu</i> ; "deri (<i>jild</i>)"den <i>jalladahu</i> gibi. Bilindiği gibi buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkündür. Türklerde bu şekilde eylem yapar. "Buradan gelerek :: TUVŠ·LA·DIY töşlādi

[I. 256/346]

596

"Döşüne vur” denir - TUVŠ tōš "göğüs” demektir. Bütün Türk dillerinde bu anlamda kullanılan adlardan eylem yapılabilir.
4) Failin bir işi bahsedilen aletle yapması anlamına gelir. Örnek :: 'UL 'ANY QILIJ·LA·DIY ol ani qiliçlādi "O ona kılıçla vurdu.” :: 'UL 'ATIF JİBIQLA·DIY ol atiy çipiplādi "O ata çubukla vurdu.”
5) Söylenen şeyi kendi cinsinden ayırmak (<i>tamyẓ</i>) anlamına gelir. Örnek :: BA·MUQ 'URUF·LA·DIY bāmuq uruylādi "Pamuğu çekirdeğinden ayırdı.” :: TALUVLA·DIY NA·NKNY talūlādi nāḡni "Nesneyi seçti.”

6) Yukarıdaki anlamlardan hiçbirini taşımayıp kök anlamında bulunmaktadır. Örnek :: 'UL MANK' 'AT· BAĞIŞ·LA'DIY ol maña at bayışlādi "O bana at (ya da başka bir şey) bağışladı.":: TANKRIY MANY 'AĞIR·LA'DIY tānri māni ayırlādi "Tanrı beni ağırladı." 0
Şu bilinmelidir ki her addan eylem yapılmaz, kural müsaade etse bile. Örnek :: QUSIUQ qusiq "fıstık"; bunda eylem yapamazsın ve: QUSUIQ·LA'DIY * qusiqlādi diyemezsin: ama QAŞUQ·LA'DIY qaşuqlādi "O bir şeyi kaşıkladı" diyebilirsin. Kökü: QAŞUQ· qaşuq 'tur. : Yine 'AT· QUNQLA'DIY at *qonaqlādi "[At] darı yedi" diyemezsin, ama: 'UL MANY QUNUQ·LA'DIY ol māni qonuqlādi "O beni ağırladı" diyebilirsin. İkisi de üç harfli olmasına rağmen, QUNAQ qonaq "darı" QUNUQ· qonuq "misafir" bazı adlardan eylem yapılır bazılarından yapılmaz. Buna karşılık, eğer birileri bu adlardan eylem yapacak olursa, ben onu bunu yapmasına izin verebilirim ¹ , çünkü bu kural o kişiye engel olmaz, yanlış yaptın denmez; onun için bu doğru bir yoldur! 0
Bu bölümle, <i>nūn</i> 'lu bölüm arasındaki farklılık şudur ki

[III. 257/348]

597

Nun'lu bölüm eylemin işi yapana gerekli olduğunu ve işi yapanın o işi başlı başına yaptığını bildirir, halbuki bu bölümdeki eylemler eylemin işleyenden başkasına geçmesini bildirir. Örnek :: 'AR· 'ATUK·LAN'DIY ār ātūklādi "Adam çizme sahibi oldu (<i>şāra ... dā xuff</i>).": YŦIA'J· 'ARUK·LANDIY yiŦāc arūklādi "Ağaç yemiş verdi." Bu kategori Arapça'daki <i>infī'āl</i> kalıbına benzer. <i>Lām</i> 'lı kategori LA'DIY –lādi taf'āl kalıbına benzer ve her zaman geçişlidir. Örnek :: 'UL 'UVT· KURUK·LA'DIY ol ōt körūklādi "O ateşi körükledi"; :: 'UL QABUT KIRIT·LA'DIY ol qapuŦ kiritlādi "O kapıyı kilitledi."
<i>Līm</i> harfi zamirimsi eklerden (<i>iḍāfa</i> [yani şahısla sona ererse] sonra getirilecek olursa düşer. Buradan gelerek :: MN ¹ 'UDIQ·LADIM· mān uḍiqladim "Ben uyukladım"; SAN 'UDIQ·LADINK sān uḍiqladiŦ "Sen uyukladın"; 'UDIQ·LADIY uḍiqladi "O uyukladı." Kalan eylemler de bu kurala göre şekillendirilir. Ulu Tanrı dilerse.
Dört harfli (harf) içinden iki harekesizi bir arada toplayan bulunmaz. Çünkü bu türdeki sözcüklerin son harfine bir harf eklenir. Çift ünsüzler sadece sızıcılarla birlikte bulunurlar; bu yüzden böyle bir mana (<i>ma'nā</i>) burada bulunmaz: 'AR·MAKUVR·DIY (ār) ārmāgūrdi "Adam tembelleşti (<i>takāsala</i>)" denir; 'AR·MAKUVR·MA'K ārmāgūrār ārmāgūrmāk . Buna rağmen, vav düşebilir, bu yüzden :: 'AR·MAKUR·DIY ārmāgūrdi şeklini alır. Bu şekilde iki harekesiz ünsüz bir arada bulunmaz. Bunu bilin! 0

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'la'lādī*² kalıbı

0

[J]

596 ¹. EY *ajzat*, *ajaztu* okunur.

597 ¹. MN sonradan eklendi.

². EY. *fa'al'alādī*.

:: 'UL 'ANY TAW_ FA'J-LA'DIY ol ani tawyaqlādi “O onu Māşīnli saydı ve onlardan biri gibi düşündü.” TAWFAJ-LA'R TAW_ FA'JLA'MA'Q tawyaqlār tawyaqlāmāq. 0	tawyaqla-

[III. 259/350]

598

:: 'UL BİJA'K SUR·QUJ-LA'DIY ol biçāk surquçlādi “O bıçağın sapa giren kısmını lök macunu (<i>'uṣāra al-lukk</i>) ile sağlamlaştırdı.” SUR·QUJ-LA'R SUR·QUJ-LA'MA'Q surquçlār surquçlāmāq.	surquçla-

Z

:: 'UL QAL·BUZLA'DIY NA'NKIY ol qalbuzlādi nāḡni “O nesneyi lokma yaptı (<i>ıltaqama</i>).” QAL·BUZLA'R QAL·BUZLA'MA'Q qalbuzlār qalbuzlāmāq.	qalbuzla-

Ş

'UL SAGRİYNIY QIR·TIŞ-LA'DIY ol sayrīni qirtişlādi “O sağrı derisini (ya da başka bir şeyi) (<i>qaşşara adīm</i>) kazıdı.” QIRTIŞ-LA'R QIR·TIŞ-LA'MA'Q qirtişlār qirtişlāmāq.	qirtişla-

Q

:: KUNK·LAK· BUTMAQLAL·DIY [dikkat] köñlāk boymaqlādi “Gömlek düğmeleri (<i>azrār</i>) bağlandı.” BUTMAQLANUVR BUTMAQLANM'Q [dikkat] boymaqlār boymaqlāmāq.	boymaqla-
:: 'UL 'ANY TAM·FAQ-LA'DIY ol ani tamyaqlādi “O, onun boğazına (<i>ḡalq</i>) vurdu.” TAM·FAQ-LA'R TAM·FAQ-LA'MA'Q tamyaqlār tamyaqlāmāq.	tamyaqla-
:: 'UL 'ANY QAR·LUQLA'DIY ol ani qarluqlādi “O, onu Qarluq olarak düşündü” –Onlar bir Türkmān boyudur. QAR·LUQ-LA'R QAR·LUQ-LA'MA'Q qarluqlār qarluqlāmāq.	qarluqla-
:: 'UL 'ANY QIF·JA'Q-LA'DIY ol ani qifçāqlādi “O beni Qifçāq olarak düşündü ve onlardan biri saydı.” QIFJAKLA'R QIFJAQLA'MA'Q qifçāqlār qifçāqlāmāq.	qifçāqla-
:: 'UL 'UTUNK· QUL·TUQ-LA'DIY ol otuḡ qoltuqlādi “O koltuk altında odun taşıdı (<i>ta'abbaṭa</i>).” Koltuḡuna (<i>ibṭ</i>) vursa yine böyle denir. QUL·TUQ-LA'R QUL·TUQLA'MA'Q qoltuqlār qoltuqlāmāq.	qoltuqla-

Bir Başka Tip**B**

:: 'AT· KURBA'LA'DIY at körpālādi “At körpe ot (<i>al-xalifa min an-nabt</i>) yedi.” KURBA'LA'R KURBA'LA'MA'K körpālār körpālāmāk.	körpālā-

T

:: 'UL BURK·TURTA'LA'DIY [dikkat] ol bōrk turtālādi “O külaha altın varaklar, turtāla- kırıntılar (<i>ruqāqāt aḍ-ḍahab</i>) yapıştırdı.” TURTA'LA'R TURTA'LA'MA'K-Q turtālār turtālāmāq.	
:: 'UL QIF·TUVLA'DIY BUVZUK ol qiftūlādi bōzūg “O sındı ile elbiseyi (ya da qiftūla- başka bir şeyi) kesti (<i>qaraḍa ... bi-l-miqrāḍ</i>).” QIF·TUVLA'R QIFTUVLA'M'K qiftūlār qiftūlāmāq.	
:: 'UL 'ANY KIR·TUVLA'DIY ol ani kertūlādi “O onun söylediğine inandı kertūlā- (<i>ṣaddaqahu fīmā qāla</i>).” KIRTUVLA'R KIRTUVLA'MA'K kertūlār kertūlāmāk.	

J

:: 'AR·'ATM'K TAN·JUVLA'DIY ār ātmāk tañçūlādi “Adam ekmeği çiğnedi tañçūla- (<i>maḍaya</i>).” TAN·JUVLA'R·TANJUVLA'MA'Q tañçūlār tañçūlāmāq.	
:: 'AR 'ATIN QAM·JIYLA'DIY ār atin qamçīlādi “Adam atını kamçıladi (<i>sāṭa</i>).” qamçīla- QAM·JIYLA'R QAM·JYLA'MA'Q qamçīlār qamçīlāmāq.	

D

:: 'UL 'ANY BUK·DA'LA'DIY ol ani bögdālādi “O, onu hançerledi (<i>waja'ahu</i> bögdālā- <i>bi-l-xanjar</i>).” BUK·DA'LA'R·BUK·DA'LA'MA'K bögdālār bögdālāmāk.	

R

:: 'UL KUVNUK·SAḤRIYLA'DIY ol kōnüg sayrīlādi “O sayrīla-	

[III. 261/353]

599

sağrı derisinin (<i>zaryab</i>) gön yaptı.” SAḤ·RIYLA'R SAḤRIYLA'M'Q sayrīlār sayrīlāmāq.	
:: 'UL BTIK TAM·ḤA'LA'DIY ol bitig tamyālādi “O kitaba, mektuba sultanın damgasını vurdu (<i>ḍaraba ṭābi' as-sulṭan</i>).” TAM·ḤA'LA'R TAM·ḤA'LA'MA'Q tamyālār tamyālāmāq.	

K

:: 'IT·KAYIKNY SUR·KIYLA'DIY it kāyikni sürgīlādi “Köpek geyiğin izini sürgīlā- sürerek onu yakalamak için koştu (<i>a'dā</i>).” Bir kimse bir şeyin izini sürerse (<i>'adā xalfa</i>) ve üzerine saldırırsa yine böyle denir. SURKĀLA'R SURKĀLA'MA'K sürgīlār sürgīlāmāk.	
:: 'UL 'UFLAN BAŞIN·SIR·KA'LA'DIY ol oylin başin sirkālādi “O çocuğunun sirkālā- başından sirke (<i>ṣi'bān</i>) topladı.” :: 'UL SUVWUḤ SIR·KA'LA'DIY ol sūwuḥ sirkālādi “O suya sirke (<i>xall</i>) karıştırdı.” SIR·KA'LA'R SIR·KA'LA'MA'K sirkālār sirkālāmāk.	

Bu bölümdeki kural diğerleriyle aynı ve onlarla benzerlik yoluyla oluşturulabilir.	G
:: 'UL QARMA'LA'DIY NA'NK'NIY ol qarmālādi nāḡni "O nesneyi yağmaladı qarmāla-(nahaba)." QAR·MA'LA'R· QAR·MA'LA'MA'Q qarmālār qarmālāmāq.	

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

İçinde Nazal Ses Bulunan Sözcükler Bölümü

İki Harfli Adlar Bölümü 0

Maḥmūd der ki: Nazallar iki türlüdür, <i>jīm</i> 'li [yani -nç] ve <i>kāf</i> 'li [yani -ḡ]. Bunlardan her biri iki kola ayrılır. Bir kısmının ortasında bir kısmının da sonundadır. Gerekli olanlardan bahsedeceğiz.	G

B

"İri yarı, obur kişi (<i>ja'zarī, 'abl</i>): BUNK KİŞİY böḡ kişi. 0 BUNK böḡ , böḡ ŞABANK şabaḡ (?) "demir baston (<i>mızraba</i>)" [605] sözcüğünün kısaltılmışıdır. Ağır bir şey yere düşerek ses verirse buna: BUNK_ 'ATİY böḡ etti denir.	
:: 'UTLA'N BANK_ SİΓ·TA'DIY oylān baḡ siytādi "O bebek gibi ağladı (<i>bakā bukā' aṣ- şibyān</i>)." baḡ	

T

TANK tāḡ "denk, gibi (<i>'idl, qirn</i>)" Buradan gelerek: TANK TUVŞ_ tāḡ tūš "denk, eşit (<i>'idl, qarīm</i>)" denir. tāḡ	
:: TANK tāḡ "Doğru zaman ve yer (<i>imkān, mawḡi', furṣa</i>)." Atasözü: TANK_SIZDA' TKIRM'N TURḡUR_SA' YARAΓ·SIZDA' YA'R· BARIYR_ tāḡsizdā tāgirmān P turḡursa yaraysizda yār barīr "Eğer yanlışı bir yerde (<i>fī ḡayr mawḡi' ihi wa-imkānihi</i>)"	

[III. 263/355]

600

değirmen yaparsan, zamansız bir yarık hasıl olur." 0	
TAN taḡ - <i>işbā'</i> ile- "Elek (<i>munxul</i>)." Arḡu şivesi. taḡ D	
TANK NA'NK taḡ nāḡ "Acayip bir şey (<i>'ajīb</i>)." Buradan gelerek :: TA'NK KURDUM tāḡ kördüm "Acayip bir şey gördüm." 0	
TANK_ taḡ "Tan (<i>ṣubḡ</i>)." Manzume:	

TANK· 'ATA' YURTALIM
 BUḡ·RUJ_ QANIN· 'IR·TALIM
 YAS·MIL BAKIN· 'URTALIM
 'AM·DIY YIKIT· YWLSUVN

taḡ ata yortalim
buḡraç qanin irtālim
basmil begin örtālim
amdi yigit yewilsūn

V

“Tan yeri ağardığında yürüyelim, BUD·RUJ· Budraç (Yaqābularda bir kişi) kanını arayalım, Basmil¹ Beyini yakalım; yiğitleri toplamak gerekli oldu.”² 0 TANK ’ATİY **tañ atti** “Tan (*fajr*) yeri ağardı.”

:: TUNK TUNK ’ATİY tañ toñ etti “Kati bir şey sert (<i>muşmat</i>) bir nesnenin üzerine düştüğünde ses verdi.”	tañ toñ
İçi boş olmayan nesneye (<i>lā jawf lahu</i>): TUNK NA’NK· toñ nāñ denir. Buradan gelerek “kındıra otuna (<i>ħalfā</i>)”: TUNK QAMIŞ toñ qamiş “sert kamış (<i>muşmat</i>)” denir. “Donmuş (<i>jāmid</i>)” bir şeye: TUNK· toñ denir. Buradan gelerek “soğuktan donmuş (<i>jamida</i>) ete”: TUNK· ’AT· toñ āt denir. Diğer şeyler için de böyledir. 0	toñ
TAN tañ “Ana bölümü yıkılmış ama bazı bölümleri kalan, höyük gibi temelleri kalmış eski bina (<i>kull binā kāna fi z-zamān al-awwal fa-ḍahaba ‘imāratuhu³ wa-baqiya aşluhu ka-t-tall al-mušrif wahwa aşl kull quhandiz⁴ wa- naḥwuhu</i>).”	tañ
:: ’AR· TINK· TUR·DIY ār tiñ turdi “Adam ayakta durdu (<i>intaşaba ... qā’iman</i>).”	tiñ

J

JAN·K· çañ “Zil (<i>şanj</i>).” ⁵ 0	çañ
JUNK ’AT· çoñ āt “Kemiksiz (<i>habr</i>) et.”	çoñ
:: QULA’QIM JINK· ’ATİY qulāqim çin etti “Kulağım çınladı (<i>ṭannat</i>).” Çan (<i>jalājil</i>) ve leğen (<i>ṭašt</i>) gibi şeyler ses verirse yine böyle denir.	çin
:: JINK TULUV KUVL· çin tolu kōl “İyi dolmuş havuz (<i>mal’ān</i>).” Herhangi bir şey sonuna kadar dolarsa (<i>imtala’a ḡāyatan fīhi</i>): JINK· TULUV çin tolu denir.	
:: QULA’QIM JINK· ’ATİY qulāqim çin etti – ilkinden daha nazikçe bir söyleyiş. ⁶	

D

:: DANK· DUNK· ’ATİY NA’NK· dañ doñ etti nāñ “Nesne ses çıkardı.” Bu: TANK· TUNK· ’ATİY tañ toñ etti “O [böyle bir] ses çıkardı.” ifadesi gibidir.	dañ doñ

S

SANK· sañ “Kuş pisliği (<i>salḥ aṭ-ṭāir</i>).” Buradan gelerek :: QUŞ· SANKİY quş sañi “kuş pisliği	

[III. 264/357]

601

(*ḍarq*).” denir.

¹. EY. *yasmil*.

². EY. *yatakabbahū, yatakattabū* okunur.

³. EY. *‘amātuhu*.

⁴. EY. *qahndr*.

⁵. EY. *şinaj* (ünlüler sonradan yazılmıştır).

⁶. Bu yüzden ilki (iki sözcük de üstte) belki de **çoñ** (veya **çañ**, krş. 619 **çañila-**) okunabilir.

SUNK· soŋ Bir adamın “çoluk çocuğu (‘aqib).” SUNK· soŋ “Sonra (<i>ba‘da</i>)” anlamında soŋ bir edat. ¹ Buradan gelerek :: SAN· MANIK· SUNK·DA· KAL· sän mänig soŋda (soŋra ?) käl “Sen benim ardımdan gel (<i>xalfi</i>).” 0 SUNK· soŋ Bir nesnenin, bir hareketin “son bölümü (<i>āxir</i>).” :: BV SUVZ· SUNKIN·DA· ’AY·TIL bu sōz soŋında ayyl “Sen bu sözden sonra (<i>āxira</i>) veya hemen ondan sonra (‘aqibahu) konuş.”
:: QULA·QIM· SINK· ’ATİY qulāqim siŋ etti “Kulağım çınladı (<i>ṭannat</i>).” KUMIN·JA· siŋ [dikkat] SINK· ’ATİY kōmīçä siŋ etti “Sivrisinek vızıldadı (<i>naqqa</i>).” Karasinek ses verirse (<i>ṭanna</i>) de böyle denir.

Q

QA·Z· QANK· ’ATİY qaz qāŋ etti “Kaz böyle bir ses çıkardı.” Bu kendine benzeyen qāŋ bir sesin hikayesidir.
QUNK· ’AT· qoŋ āt “Kas, adele (<i>al-‘aḏāla min al-laḥm</i>).” qoŋ

K

KUNK· kūŋ “Cariye (<i>ama</i>).” kūŋ
“Geniş nesne (<i>wāsi‘</i>)”: KINK· NA·NK keŋ ḡān . Atasözü [krş. 123 opraš-]: KIYNK TUVN· ’UB·RA·MA·S· KANKA·Š· LIK BILK· ’AR·TA·MA·S· kēŋ tōn oprāmās, kenāšlīg bilig artāmās “Geniş elbise yıpranmaz, danışılan iş kötü gitmez.” Bu söz işlerinde danışması, kendi kafasına göre iş yapmaması konusunda emrolunan kişi için söylenir. keŋ P

M

MANK· māŋ “Kuşyemi (‘ <i>alaf aṭ-ṭā‘ir</i>).” Bu söz yem parçaları (<i>mā yultaquṭu min al-ḥubūb</i>). için de kullanılır. Atasözü: QUŠ· TUVR·QA· ² MANK· ’UJUN·ILI·NUVR· quš tōrqa māŋ üçün ilinūr “Kuş tuzağa tane dolayısıyla yakalanır.” Bu söz azık ararken māŋ P
MANK· māŋ “Yüzdeki “ben (<i>wāl</i>),” Manzume:

BIYRINK MANK· SUVZKIY(N)A·
 MANK· LIK QAR· TUZ·QIYA·
 YALWIN TTR KUZKIY(N)A·
 MUNKUM MANIK BILINK·

bēriŋ maŋa sōzkiyā
māŋlig qara tuzqiya
yelwin tutār közkiyā
muŋum mänig biliŋ·ā

V

“Bana küçük bir söz ver³, ey siyah benli, yüzü tatlı, gözleri büyüleyici güzel⁴; benim (aşk için) acı çektiğimi bil!”

601 ¹. EY. *ba‘adu*.

². Sonradan *sukūn* (·) çizildi ve R’nin üstüne bir nokta koyuldu (Z’yi gösteren)

601 ³. EY. *lahu* “onu” *lī* okunur.

⁴. ‘*ayn sāḥira*, sonradan yazılmıştır; “tuzaklar”: EY. *yašīdu, tašīdu* okunur.

MUNK TA'Γ muṅ tāy “Kişinin aklı başına geldiğinde çıkan diş (<i>ḍirs al-ḥulun</i>).” Buradan gelerek :: MUNK TA'Γ 'UN·DIY muṅ tay öndi “Ergenlik dişi (<i>nājid</i>) çıktı.” denir.	muṅ
MUNK muṅ “Zorluk (<i>miḥna</i>).” Atasözü: 'AR·KA' MUNK TAKIYR· TA'Γ· SANKIRIYNK' YAYL TAKIYR· ärkä muṅ täger tāy sāñirīñä yel täyir “Rüzgâr dağın tepesine vurduğunda,	

[III 266/360]

602

kişiye sıkıntı gelir”- sonra yel gider, dağ zirvesi kalır. 0	
MINK· miṅ “Bin.” Atasözü: BIYRIN· BIYRIN· MINK BULUVR· TAMA' TAMA' KUL· BULUVR· bīrin bīrin miṅ bolūr tama tama köl bolūr “Birer birer bin olur, damlaya damlaya göl olur.” Bu söz az olsa bile bir şeyi kabul etmesi emrolunan kişiye söylenir.	miṅ P

N

NANK· nāṅ “Şey (<i>şay'</i>).” Buradan gelerek :: BUV NA' NA'NK 'UL bu nā nāṅ ol “Bu nedir?” denir. 0	nāṅ
NANK nāṅ “Mal, zenginlik (<i>māl</i>).”	Manzume:

BULMIŞ NANKIK SAWAR·SAN
'AQRUN 'ANKAR SAQINQIL
BAR·MIŞ NANKIK SAQIN·M'
'AZRA·Q 'ANKAR 'UKUNKIL

bulmiş nāṅig säwār sän
aqrun aṅar säwingil
barmiş nāṅig saqinma
azrāq aṅar öküngil

V

“Sen mal bulduğunda sevinirsin, ama o mal bir gün elinden gidebilir (mal elinden gidince kaygılanma, ona az acı); ona çok üzülme ve ondan az pişman ol (çünkü pişmanlık malı geri getirmez).” 0

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

YANK· yaṅ Bir şeyin “modeli, yolu (<i>markaz</i>),” bu istenen şeyin biçimine göre yapılır ve ölçülüp içilmesi ona göre yapılır. Buradan gelerek :: BURK· YANKIY börk yaṅi “külâh kalıbı” denir – bu kağıttan bir takım parçalar kesilir veya oyulur veya da çamurda top gibi bir şeyler yapılır, ve üzerine ipek kumaş ölçüleri kesilir. Her şeyin modeli de böyledir.	yaṅ
YUNK yuṅ “Ciğere bitişik bezli bir et (<i>laḥm yudadi</i>), sadece kadınlar yer, erkekler yemez.”	yuṅ
YUNK· yuṅ “Deve veya koyun yünü (<i>şūf, wabar</i>).” YUNK· yuṅ “pamuk (<i>quṭn</i>),” Arğu şivesinde; Yayma ve Qarluq şivelerinde de vardır.	
YAYNK yēṅ “Yen (<i>kumm</i>).”	yēṅ
YINK yiṅ “Sümük (<i>muxāṭ</i>).”	

İki Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'al*, *fa'ul*, *fa'il* kalıpları

T

TANKUT· taṇūt Bir Türk kabilesinin adı. Onlar Şīn yakınlarında yaşarlar, ama Arap kökenli ¹ oldukları söylenmektedir.	taṇūt N

[III. 268/362]

603

KINKUT kiṇūt Uygur sınırında bir şehir adı.	0	kiṇūt N
SIUNKUT siṇūt “Karşılığında bir şey verilmeyen hediye (<i>al-hiba allatī la yu'tāḍu minhā wa-lā ri'da¹ fīhā</i>).” :: BUV 'T· MANKA' SIUNKUT BIYR·DIY bu at maṇa siṇūt bērdi “Bu at bana karşılıksız armağan olarak geldi (<i>wahaba</i>).”		

[R]

TUNKUR· tūṇūr “Dünür (<i>aḥmā' al-mar'a</i>)”- kardeşler, baba, anne gibi.	0	tūṇūr
SANKIR· sāṇir “Dağın “zirvesi (<i>ra'n</i>)”, bir duvarın “ucu (<i>ṭaraf</i>)” ²		sāṇir
SAINKIR siṇir “Sinir (<i>aṣab</i>).”		siṇir
QUNKUR 'UVN· qoṇur ūn “Boğuk ses (<i>abaḥḥ</i>).”	0	qoṇur
QUNKUR QUVY· quṇur qōy “Kestane renkli koyun (<i>aṣhab</i>).”		quṇur
QINKIR 'AR· qiṇir ār “Şaşı (<i>aḥwal</i>) adam.” “İki gözü de şaşı (<i>aqbal</i>) olan kişiye”:		qiṇir
'IKY KUVZIY QINKIR· ekki kōzi qiṇir “iki gözü de şaşı” denir.		
:: MAN MUNKAR 'AY·DIM· mān muṇar aydim “Ben buna (<i>li-hāḍā</i>) söyledim.” O muṇar üçüncü kişi işaret zamiridir.		
“Su pınarı (<i>ayn al-mā</i>)”: MINKAR· miṇar , Oğuz şivesinde.		

Z

TANKIZ tāṇiz “Deniz (<i>baḥr</i>).”	0	tāṇiz
TUNKUZ toṇuz “Domuz (<i>xinzīr</i>).” TUNKUZ toṇuz On iki yıldan biri.		toṇuz
QUNKUZ qoṇuz “Osurgan böceği (<i>xunfasā</i>).”		qoṇuz
KUNKUZ kōṇüz “Gübre (<i>ad-dimm wa-l-kirs fīl-aḥlāl</i>).” Bu sidik ve deve kığlarının keçeleşmiş olmasıdır.		kōṇüz
MANKIZ māṇiz “Beniz, insanın rengi (<i>lawn</i>).” Buradan gelerek :: QIZIL· MANKIZLIK qizil māṇizlig “Kızıl benizli biri.” denir. Bu çoğu zaman yanağın kızılılığına da denir.	0	māṇiz

602 ¹. *wa-hum yaz'amuna anna aṣlanā min al-'arab*; bu “ve onlar [yani Türkler] bizim Arap kökenli olduğumuzu ileri sürdüler.” anlamında olabilir.

603 ¹. EY. *rīdā*

². EY. *ṭarf*, (ünlüler sonradan).~

MUNKUZ **müñüz** Bir hayvanın “boynuzu (*qarn*),” MUNKZ MUNKZ **müñüz** **müñüz** Bu, bir çeşit çocuk oyunudur. Irmağın kıyısına diz çökerek otururlar. Bacaklarının arasına akıcı yaş kum doldururlar. Onlardan biri: MUNKUZ MUNKUZ **müñüz müñüz** “boynuz, boynuz!” der. Çocuklar: NA’ MUNKUZ **nä müñüz** “Ne boynuzu?” diye sorarlar. Ebe boynuzlu hayvanları saymaya başlar. Çocuklar da onu tekrar ederler. Ebe bu arada “deve”, “eşek” gibi hayvanların da adlarını söyler. Bu boynuzsuz hayvanlardan birinin adını tekrarlayan çocuk ırmağa atılır. Atasözü: SUSAKA’N ’UVD·QA’ TANKRIY MUNKUZ BIYR·MA’S **süsgän üdqa täñri müñüz bērmās**

[III. 269/364]

604

“Çok süsen öküz Allah boynuz vermez.” Bu söz bir işi yapmak isteyip de yapamayan kişiler için söylenir ki, o işi yapsaydı halka kötülük getirebilirdi.

S

KANKAS_ SUVW **keñäš sūw** “Az miktarda su (*dāḥḥāb*).” Basit (*sahl*) iş için de böyle **keñäš** denir.

Ş

SUNKŠ **süñüş** “Savaşta saldırma, süngü dürtme (*tirād, maṭā‘ana, ḥarb*).” SUNKŠ **süñüş** Bir ad. 0

KANKAŠ· **keñäš** “İşlerde danışma (*al-mašwara wa-t-tadbīr fīl-umūr*).”

T

MANKIΓ **maniy** “Adım (*xaṭwa*).” Buradan gelerek :: ’NIK MANKIΓY KUVR **anig** **maniy** **mañiyi kōr** “Onun adımını gör.” denir.

Q

TANKUQ **tañuq** “Hakanlara için getirilen ipek (*dabāḥīḥ*)¹, yemek gibi hediye (*fī safar* **tañuq** *wa-naḥwini*).” TANKQ **tañuq** “Çevgen oyununda gerilen ipten topu geçirebilen adama verilen ipek kumaş (*dībāḥī*).” TNKUQ **tañuq** “Savaş sırasında mızrak ve sancakların uçlarına takılan ipek parçası (*ḥarīra*).” 0

SINKUQ NA’NK **siñuq nāñ** “Kırılan bir şey (*maksūr*).” Oğuzlar *yunnasız*²: SINKUQ· **siñuq** **sinuq** derler ve kurala göre bu doğrudur, çünkü sözdük SIN·DY **sindi** “o kırıldı (sinuq D) (*inkasara*).” ifadesinden türemiştir. Eylem kökünde *yunna* yoktur.

L

TANKIL KAYIK **tañil kāyik** “Ön ayaklarında çizgiler bulunan geyik (ya da başka bir şey) (*fī yadayhi xuṭūṭ*).” **tañil**

604 ¹. EY. *dabāḥīḥ*.

². EY. *yu‘abbaru ‘anhu* (?), *bi-ḡayr yunna* okunur.

YUKUVN JINKIL JINKIL 'ATİY yügün çinil çinil etti “Gem çinil çinil ses çıkardı.” çinil Buna benzeyen her ses de böyledir.	
SINKIYL siñil “Erkeğin küçük kız kardeşi (<i>al-uxt aṣ-ṣayīra li-r-rajul</i>).” 0 siñil	
KUNKUL könül “Kalp, gönül (<i>qalb, fu'ād, fiṭna</i>).” Buradan gelerek “akıllı (<i>faḥin</i>) adama: KUNKUL LUK 'AR könüllüg är denir. Atasözü: KUVZDAN YRA'SA' KUNKUL DANYAM' YRA'R közdän yiräsa köñöldän yemä yirär “Gözden ırak olan gönülden de ırak olur.” :: KUNK·LUNK NATAK könjlüğ nätäg “Gönlün (<i>fu'ād</i>) nasıl?”	P

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

?NNK tänig (?) “Hava (<i>hawā</i>).” tänig ?	
SANKAK sänäk “Su içilen testi (<i>kūz</i>), kap (<i>jarra</i>).” Oğuz şivesi. 0 sänäk	
SINKAK siñäk “Şehirlilerin dilinde “sivrisinek (<i>baqq</i>).”, göçebelerin dilinde “karasinek (<i>dubāb</i>).” siñäk D Manzume:	

[III. 271/367]

605

SANDA' QUBAR· JADAN·LA'R	sändä qopar çaḍanlär	V
QUḌFUV SINKAK· YILAN·LA'R	quḍyu siñäk yılanlär	
DUK MINK QUYUV TUMAṆ LA'R·	dük miṇ qayu tümänlär	
QUḌ·RUQ· TIKİB· YUKRUŞUVRU	quḍruq tügüp yügräşür	

“Kızla yazın konuşmalarını anlatarak diyor ki: “Kış yaz için “akrepler, karasinekler, sivrisinekler, [zararlı] böcekler ve yılanlar sende çıkar; [onların binlercesi]; onlar kuyruklarını düğümleyerek saldırırlar.” dedi.

SUNKUK sünük “Kemik (<i>aḡm</i>).” ¹ Atasözü [krş.612 yalḡuq]: 'ADKUV 'AR· sünük SUNKUVKY 'ARIYR· 'ATİY QALIYR· ädgü är sünüki ärir aīt kalir “İyi adamın kemiği çürür, adı kalır.” Bu söz iyilik yapmak emrolunan kişiler için söylenmiştir.	P

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

K

TUNKUV tuṇu “Sağır (<i>aṭrūš</i>).”	
TUNKA' toṇa “Kaplan, bebür (<i>babr</i>).” O fili bile öldüren bir hayvandır. Bu onun kök anlamıdır, ama bu ad Türklerde yaşamasına rağmen anlamı kaybolmuştur. ² Çoğu kez kişi adı olarak kullanılır, buradan gelerek: TUNKA' XA'N toṇa xān , TUNKA' TIKIYN N	toṇa

605 ¹. EY. ‘aḡam.

². *Hāḡā huwa l-aṣl lākin baqiya hāḡā l-ism fī-t-turk wa-ḡalla ‘indahum ma'nāhu*. Biz eğer sözcüğün arḡaic (krş. **tayāṇu** 610) olmasına rağmen Kāşyarī'nin söylediğini anlayabilirsek, sözcüğün anlamını da anlarız. Bu yüzden Taymas II, 96. Eğer biz *ḡalla*'yı *zāla* ya düzeltirsek, (burada Clauson'un *ḡalla*'sı tercih edilebilir, ED 515) ve sözcüğün asıl anlamının “kaplan” olmasına rağmen Kāşyarī'nin söylediğini anlarız. Türkler bu sözcüğü tuttular, fakat anlamı kayboldu.

toṇa tegīn gibi benzer adlar söylenir. Hakan Afrāsiyāb'ın asıl adı: TUNKA' 'AL·B· 'AR· toṇa alp ār "Savaşçı, kaplan gibi adam."dır.	
SUNKUV sūṇü "Süngü, mızrak (<i>rumḥ, qanā</i>)."	sūṇü
:: SANK' 'AY·DIM saṇa aydim "Sana (<i>laka</i>) söyledim." 0	saṇa
:: BUV 'AŞ 'UL SNKY bu aś ol siṇi "Bu aş içe sinen bir yemektir (<i>marī, hanī</i>)."	siṇi

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

YANKA' yaṇa "Nehir kenarı (<i>jānib al-wādī, šaṭṭ kull nahr</i>)."	0	yaṇa
YANKY NA'NK yaṇi nāṇ Bir şeyin "yenisi (<i>jadīd</i>)."	0	yaṇi
YUNKUV yuṇu Bārmān kasabasının yakınlarında akan büyük bir nehrin adıdır. Bu kasabayı Afrāsiyāb'ın oğlu ırmağın kenarına yapmıştır, bu ad kasabayı yapan kişiden kamıştır. Bu Rüm ülkesinde de böyledir, Bu ad da Peygamber İshak'nın oğlu Esau'nun oğlundan gelmiştir. Allah ondan razı olsun.		yuṇu N

Sonunda *ṇunna* Bulunan Sözcükler

ŠABINK šabiṇ (?) "Küçük demir çomak (<i>mirzabba</i>)."	Çiğil şivesi.	šabiṇ ? D
SIDINK KUVL sidiṇ kōl "Qoçṇār ³ Bāši yakınlarında bir gölün (<i>buhayra</i>) adı.	0	sidiṇ N
QADINK qaḍin "Kayın ağacı (<i>xaliṇj</i>)."	Atasözü: QADNK QA'ŠINK' ⁴ SUKUT SUVLINK' qaḍiṇ qāsiṇa sōgūt sōliṇa . Onun anlamı üstte verildi [s.v. sōgūt 179, sōl 502].	qaḍin P
Köleye sövüldü zaman: QAŠANK· qašaṇ "Sen alçaksın! (<i>yā la'īm</i>)."		qašaṇ

[III. 273/370]

606

BURNK buruṇ “Bir ok atımı yere (<i>al-ṣalwa li-r-ramy</i>) attı.” :: BURNK· ’ATİY buruṇ atti “O nesneyi bir ok atımı yere attı.” 0	buruṇ
BURNK bürüṇ – <i>rā’</i> , <i>iṣmām</i> ile- “Suların yerde yaptığı yarıklar (<i>tayhūr al-mā</i>).”	bürüṇ
TARINK TANKIZ· tāriṇ tāṇiz “Engin deniz (<i>aḫyaḥ</i> , <i>‘amīq</i>).” Oğuzlar her derin şeye (<i>ṣazīr ṣamīq</i>): TARINK tāriṇ denir. Buradan gelerek :: TARINK· ’UVRIY tāriṇ ōri D “geniş dere (<i>ṣamīq</i>).” denir. :: TARINK BİL·KA’ tāriṇ bilgā “Derin bilgili, hakim kişiye (<i>ṣazīr al-‘ilm wa-l-ḥikma</i>).”	tāriṇ
:: QULA’QIM TIRINK ’ATİY qulāqim tiriṇ etti “Kulağım çınladı (<i>ṭannat</i>).” Buna benzer seslere de böyle denir. Buradan gelerek :: YA’SIN TIRINK ’ATUR·DIY yasın tiriṇ ettürdi “O yayını tınlattı”- bu kırışın çıkardığı sesi bildirir. 0	tiriṇ
JIRINK· çiriṇ Leğen (<i>ṭast</i>) veya benzer şeylerin çıkardığı ses.	çiriṇ
KURNK KUVL körüṇ kōl Kāşyar yakınlarında bir gölün (<i>buhayra</i>) adı.	körüṇ N

605 ³. QUJ·NK'R - R sonradan eklenmiştir.

⁴. Š'nin üç noktası sonradan eklenmiştir (?).

Z

BIZINK **biziŋ** İkinci şahıs eki *kāf* (*kāf al-xiṭāb*) almış BIZ **biz** “biz” zamiri. Buradan **biziŋ** gelerek :: BIZNK· ’AW **biziŋ** **äw** “bizim ev.” denir. Anlamı, “bu şey bize (*lanā*) aittir.” 0

K

TAKINK· **tägiŋ** “Tegin (*samūr*).” **tägiŋ**

L

BALINK· bäliŋ “Düşmanın gelmesi yüzünden halk arasında çıkan kargaşa (<i>hazāhiz</i>).” Ve “Bir şeylerden çok korkan (<i>naḫūr</i>) kişi için”: BALINK· ¹ KIŞY bäliŋ kişi denir.	bäliŋ 0
BULUNK· buluŋ “Köşe, bucak (<i>zāwiya</i>).” 0	buluŋ
TULUNK tuluŋ “Kulak altı (<i>ṣudḡ</i>).” TULUNK tuluŋ “Kulağın altında bulunan gemde olan bir halka (<i>hana</i>).” Buradan gelerek :: YUKUN TULUNKIY yügün tuluŋi “gem halkası (<i>tahyi’a al-lijām</i>)” denir. 0	tuluŋ
“Bağırان kişi (<i>ṣaxxāb, kaṭīr al-kalām</i>)”: JALANK BA’ŞY çalaŋ bāši diye çağrılır.	çalaŋ
Şīnī kâsesine: JALINK ’AYA’Q çaliŋ ayāq denir. 0	çaliŋ
JALAINK· YIYR· çaliŋ yēr “Yanmış gibi siyah, ot bitmeyen çorak yer (<i>saxiba sawdā’ lā nabt fiha ka-annahā muḥṭariqa</i>).” 0	
XULINK xuliŋ Şīn’den getirilen çeşitli renklerdeki ipeğin (<i>ḥarīr</i>) adı. 0	xuliŋ
QALINK· qaliŋ “Çeyiz (<i>muhr</i>).” Atasözü: QALINK· BIYR·SA’ QIYZ· ’ALIYR· KARA’K BUL·SA’ QIYZ· ’ALIYR· qaliŋ bērsä qīz alīr, kārāk bolsa qīz alīr “Çeyiz veren gelini kız oğlan kız alır;	qaliŋ P

[III. 275/371]

607

o bir şeyler istediğinde, onu değerini ödeyecektir.” [Harf. “O çeyiz verirse kız alır;
o ihtiyacı olan bir şeyi almak için onun değerini öder.”] Manzume:

BIR·DIM SANK’ QALINK
’AM·DY MÜNİY ’ALINK·
’AM·K’K· MANIK BLINK
’UTRAR TNKR BARİLY

berdim saŋa qaliŋ
amdi muni aliŋ
ämğāk mänig biliŋ
uyrar tüŋür baryali

V

Güveyi kayın babasına: “Ben sana çeyiz verdim, bunu al [şimdi], ve benim sıkıntımı ve çalışmamı gör (mal toplamak için) dedi; kayın babası ona “dünür gitmek üzeredir” dedi. 0

KULNK **kölüŋ** “Su birikintisi (*jiyya* [belirtilmiştir]).” Buna kuşlar iner. **kölüŋ**

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

[B]

YABANK YİYR· yapaŋ yēr “Kumluk yer (<i>al-‘ānik min al-arḍ</i>).” Hayvanların ayağı battığı zaman çıkarılması zor olan kumluk (<i>raml</i>). yapaŋ

T

YATNK yataŋ “Yün atmak için kullanılan yay (<i>ḥuniyya</i>).” yataŋ

D

YADINK SUVW yadiŋ sūw “Yeryüzüne yayılan (<i>yanbasiṭu</i>) az (<i>ḍaḥḍāḥ</i>) su.” yadiŋ

Ş

YUŞANK TA’Ş· yüşāŋ tāş “Düz (<i>malsā</i>) taş.” yüşāŋ

L

YALINK QILJ yaliŋ qiliç “Kınından çıkarılmış (<i>mujarrad</i>) kılıç” 0 YALINK yaliŋ 'AR· yaliŋ ār “Çıplak (<i>uryān</i>).” Çıplak (<i>ārī</i>) olan her şeye de: YALINK· yaliŋ . “Çok rüzgar esen yer (<i>yakturu fīḥā hubūb ar-rīḥ</i>): YALINK yeliŋ :: BUV YALINK yeliŋ KUVN bu yeliŋ kūn “Bu rüzgarlı (<i>rāḥ</i>) bir gün.” yeliŋ

Jīm’li Nazal

R

BRINJ NA’NK birinç nāŋ “Birinci (<i>wāḥid</i>) şey.” Kurala uygundur (<i>luṣa qiyāsiyya</i>), birinç nadir olarak kullanılır.
KUZUNJ [dikkat] körünç “Seyirciler (<i>al-qawm an-naẓẓāra ila šay’</i>).” körünç

Z

BZNJ bāzāŋç “İpek ve yün yumağı (<i>şahraja</i>).” bāzāŋç
BZNJ bāzāŋç Dalları ve yaprakları kıvılcık olan ve dağlarda yetişen bir bitki.

F

SAWİNJ· sāwinç “Sevinç veya mutluluk (<i>surūr</i>).” Atasözü: 'KUVŞ SAWNJ sāwinç BULSA' QATIF' UX·SUNUVR üküş sāwinç bulsa qatiŋ oxsinūr 0 “Çok sevinen kişi çok da kaygıya düşer.” Bu söz taşkınlığı bırakması istenen kişi için söylenir. Manzume:

MANDA' BULNUR SAWNJ 'UTY QAD·FUV 'ATA'R:
QARŠİY KURUB· SAF·DIJ· 'ANY 'UJMAQ 'ATR·

V

mändä bulnur säwinç oti qağyu otār
qarši körüp saydıç ani uçmaq atār

[III. 277/374]

608

“Bende sevinç (*faraḥ wa-surūr*) ve kıvanç ilacı bulunur, dostum benim mekânımı gördüğünde, (güzelliği dolayısıyla) ona cennet dedi.” 0

SAQINJ **saqinç** “Kaygı ve üzüntü (*hamm*).”

saqinç

L

QILINJ· **qilinç** “Ahlak, huy (*xuluq*).” Buradan gelerek :: 'ADKUV QILINJ **ädgü qilinç** “İyi huy.” denir. Onun zıddı da böyledir. QILINJ **qilinç** “Kadının nazı (*tayannuj, dalāl*).” Onlara bir kadına 'UKUŞ· QILINJ·LAN·M'K' **üküş qilinçlama** “çok nazlanma, çok kırışma.” derler. 0

KULIJ· **külünç** “Gülünç (*daḥik*).” 0

külünç

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

F

YFNJ **yawinç** İla yakınlarında bir şehrin adı.

yawinç N

K

YUKUNJ· **yükünç** “Namaz (*ṣalāt*).” Qifçāq şivesi. Buradan gelerek :: **yükünç D**
TANKRIYKA' YUKUNJ YUKUNDIY **tāṅrīkā yükünç yükündi** “O Allah'a ibadet etti (*ṣallā*).” :: 'UL BAK·KA' YUKUNJ YUKUN·DIY **ol begkā yükünç yükündi** “O Beyin (ya da başkasının) önünde başını eğdi (*ta'ta'a ra's*).”

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

T

TUTUN·JUV 'UTUL· **tutunçu oγul** “Evlatlık (*allađī tabannāhu r-rajul*) çocuk.”

tutunçu

R¹

SAZINJY [dikkat] TA'ŠIY **sarinçi (?) tāši** “Alçı taşı (*ṣuhrūj*).”

sarinçi ?

QARIN·JA' **qarinça** “Karıncı (*naml*).” Oγuz şivesi.

qarinça

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

YURIN·JA' yorinça “Yonca (<i>qatt</i>).” Oğuz şivesi.	yorinça D

Bölüm: *fa‘āl***R**

SINKA'R· siṅār Bir şeyin “kenarı (<i>jānib</i>)” Buradan gelerek :: SINKA'R·DIN YURIY siṅār siṅārdin yori “Kenardan (<i>jāniban</i>) yürü.” denir.	
:: MUNKA'R· 'AY·DIM ² muṅār aydim “Buna (<i>li-hāḏā</i>) bir şey söyledim.”	muṅār
MINKA'R miṅār “Su pınarı (<i>‘ayn al-mā</i>).” Oğuz şivesi.	miṅār D

N

² NKA'N· taṅān ³ “Sadece başı beyaz olan alacakarga (<i>aṣṣa'</i>) [belirtilmiştir].”	taṅān
SANK'N NA'NK saṅān nāṅ “Biraz tadı acı (<i>‘afṣ</i>) olan şey.”	saṅān

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YUNKA'Γ· yoṅāy “Beyden önce gammazlık etmek (<i>waṣy, si'āya</i>) ⁴ .” Buradan gelerek :: 'ANY YUNK'Γ YUNKA'DIY ani yoṅāy yoṅādi “O onu sultandan önce gammazladı (<i>waṣiya bihi wiṣāyatan</i>).” denir.	yoṅāy

Q

YANK'Q yaṅāq “Ağzı iki yanında dişerin oturduğu kemik (<i>al-‘aẓm allaḏī ḡurizat ‘alayhi l-asnān min jānibay al-fam</i>).”	yaṅāq
YANKA'Q· yaṅāq Bir şeyin “yanı (<i>jānib</i>)” “Kapının yanlarında bulunan sövelere (<i>‘iḏāda al-bāb</i>)”: QABUT YANKA'QIY qapuṅ yaṅāqi denir.	

N

YANKA'N· yaṅān “Fil (<i>fīl</i>).” Oğuzlar bu sözcüğü bilmezler.	yaṅān

². D'nin üzerindeki nokta (D'yi gösterir) çizilmiştir.³. Bkz ED, 523.⁴. EY.*sifāya*.

Bölüm: Çeşitli Harekeleriyle *fa 'lā* Kalıbı

R

TANKRIY tāḡri “Ulu Tanrı (<i>Allāh ‘azza wa-jalla</i>).” Atasözü: TUYIN TABUṬ-SA’Q TANKRIY SAFINJ-SIZ toyin tapuṣṣāq tāḡri sāwinçsiz 0	tāḡri P

[III. 279/377]

609

“Müslüman bulunmayan Türklerin din ulusu Tanrıya tapınır, ama yüce Tanrı onun yaptıklarından memnun değildir.” 0 Bu söz başka birine bir iş yaparak bir iyi yaptığını zanneden fakat kendisinden memnun olunmayan kişi için söylenir. Manzume:

TUN KUN TABUN TANKRIYK’ BUY·NAMAḠIL
QURQUB· ’ANKAR ’AY·MANUV ’UY·NAMAḠIL

V

tün kün tapun tāḡrikā boynamayıl
qorqup aḡar äymänü oynamayıl

“Gece gündüz Tanrıya tapın ve boynunu çekme; ondan kork; oynama, utan.” 0
Gayr-i Müslimler –yere batasicılar- göḡe (*samā’*) TANK·RIY **tāḡri** derler; yine bunlar gözlerine büyük görünen (*‘aḡuma*) her şeye: TANK·RIY **tāḡri** derler, büyük bir daḡ D (*ṭawd*) veya ağaç (*dawḥ*) gibi, ve bunlara taparlar. Bu yüzden onlar “bilgin kişiye (*‘alim*): TANRIKA’N **tāḡrikān** derler. Bunların sapıklıklarından Tanrıya sığınız! 0

TUNKRA’ toḡra “Bedendeki kir (<i>wasax al-badan</i>).”	toḡra
:: ’AR· ’UNK·RA’ YATIIY är öḡrā yatti “Adam sırt üstü (<i>‘alā qafā</i>) yattı.” 0	öḡrā
:: ’AR· TUNK·RA’ TUŠTIY är töḡrā tüšti “Adam yüz üstü (<i>akabba ... ‘alā wajh</i>) düştü.”	töḡrā
TUNKSUV tuḡšu “Şamdan (<i>manara as-sirāḡ</i>).” 0	tuḡšu
JANK·ŠUV çaḡšu “Küçük hırka (<i>qurtuq şayīr</i>).”	çaḡšu
JANK·ŠIY çaḡši Hotan’da bir emirin adı. Bu şehir onun tarafından fethedildi. Onlar bunun Jamšīd’den çevrilmiş ¹ olduğunu söylerler.	çaḡši N

K

MANKKUV māḡgü “Ölümsüz (<i>xālid</i>)”; veya da “ebedilik (<i>xulūd</i>).” Bu sözcük hem mastar hem de ad olur. :: MANK·KV ’AŽUVN māḡgü aḡün “Ölümsüz dünya (<i>dār al-xulūd</i>).”	māḡgü Manzume:

TUFUB· TAQIIY QAL·MADIY MANKKUV ’ARA
’AŽUN KUNIIY YUL·DUZIIY TUT·JIIY TUF·R·

V

609 ¹. *maqlūb*; Clauson (ED 426) bunu *maylūb*’a çevirmeyi önerir ve şöyle çevirir: O Jamšīd tarafından mağlup edildi.” *maqlūp*’tan sonraki *mīm* buna karşı konuşur ve de krş. 522:12, vs.

tuyup taqi qalmadi mǎngü ärän

ažun küni yulduzi tutçı tuyār

Zamanı anlatarak diyor ki: “Doğan kişi ebedi olarak yaşamadı, ama dünyanın yıldız ve güneşi daima doğar (ve yıpranmaz).”

L

JANK·LIY MANK·LIY çaṅli maṅli Bir çocuk oyununun adıdır. Araplar onu çaṅli maṅli
dawdat (“
QANK·LY qaṅli “Üstüne ağırlık yüklenen kağı (‘ajala).” 0 qaṅli
QANK·LY qaṅli Qifçāqlarda önemli birinin adı. N
SALNKUV salḡu “Çakıl taşı atılan sapan (<i>al-xaḏḏāfa allatī yurmā biḥā l-ḥaṣa</i>).” salḡu
ŠUNK·LA’ šuṅla <i>du‘būb</i> [belirtildiği gibi] šuṅla

[III. 280/379]

610

Aryu ülkesinde biten bir ottur; kökü çıkarılarak yenir.
QALINKUV qalḡu “Su yüzeyine çıkmak (<i>tuḥuww</i>).” Buradan gelerek :: SUFDA’ qalḡu
QALINKUVLA’DIY suwda qalḡülādi “Suyun üstüne çıktı (<i>tafā</i>).” 0
KUZNKUV közḡü “Ayna (<i>mir’āt</i>).” közḡü

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

[Q]

YANK·QUV yaṅqu “Yankı (<i>bint al-jabal wahwa ṣ-ṣadā</i>).” Atasözü [krş. 470 yaz-]: YAZ·MA’S ¹ ’ ATİM· YAḒ·MUR YANKILMA’S· BİL·K’ YANK·QUV yazmās atīm yaḡmur, yaṅilmās bilgä yaṅqu 0 “Usta ² atıcı yağmurdur (çünkü yağmurun hedefi yeryüzüdür, yeryüzü geniştir) o asla sapmaz; usta bilgin yankıdır (çünkü o ne söylersen sana öyle cevap verir).” Bu iş yanlış bir işleyip de özür dileyen kimse için söylenir.

L

YALINKUV yalḡu “Kızların oynadığı bit oyunudur. İpin iki ucu bir ağaç ya da bir yalḡu direğe bağlanır, sonra ortasına bir kız oturur, ayağıyla yere vurur, böylece kah yükselir, kah alçalır.

K

YINJKA’ yinçgä Bir şeyin “incesi (<i>daḡiq</i>).” Buradan gelerek :: YINJKA’ TUR·QUV yinçgä yinçgä torqu “İnce ipek.” denir. 0 :: YINJKA’ QIYZ· yinçgä qīz “Odalık kız (<i>surriyya</i>).” “Tanrıya ibadet edip tapan kişiye (<i>nāsik, muta‘abbid</i>)”: YINJK’ KİŞİY yinçgä kīši denir. 0

610 ¹. İlk A, U’dan değişmiştir.

². EY. *ḥādiq, ḥāḏiq* okunur.

YANK·KA' yāṅgā “Büyük kardeşin karısı (<i>zawja al-ax al-akbar</i>).”	yāṅgā

Bölüm: *fa'ālā*

[?]N'KUV [dikkat] tayāṅu “Perdeci başı (<i>fī aṣl luyā al-ḥāḥib</i>).” sözcüğünün kökü. tayāṅu Arapça <i>ḥāḥib</i> sözcüğü yayıldıktan sonra unutulmuştur. Aslı: TAYAN·DIY tayandi “O güvendi (<i>i tamada</i>).”, çünkü Hakan bu adama güvenir ve de halk da ona güvenir ki o adam halkın işlerini Hakana olduğu gibi iletir ve sonra da cevabını alır.	

Başında İletli Sözcük Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'YŠİF YANKIYLA' QIL·DIY ol işiy yaṅīla qildi “O işi yeniden yaptı, ikinci kez çalıştı (<i>istajadda ... wa-badā ṭāniyan</i>).” 0	yaṅīla

Üç Harfli Sözcükler Bölümünün Sonu

Dört Harfli Sözcükler Bölümünün Başı

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'āl*, *fan'al* Kalıpları

J

TANKUJ [dikkat] tāṅgüç “Saç ayağı	

[III. 282/381]

611

veya benzer bir şey gibi yarım arşın yüksekliğinde olan her şey (<i>murtafi' qadr niṣf dirā'</i>).” 0	
SANLJ [dikkat] sāṅgāç Bir çeşit elmanın (<i>tuffāḥ</i>) adı. Onlar küçüktür, fındık gibi ve tatlıdır.	sāṅgāç

R

SUNKQUR suṅqur Yırtıcı bir kuş (<i>jāriḥ min jawāriḥ aṭ-ṭayr</i>). O, TUT·RIYL ¹ ṭoyril suṅqur kuşundan küçüktür.	
QUJNKA'R qoçṅār “Koç (<i>kabš</i>).” Atasözü: 'İKİY QUJNKA'R BAŞİY BİYR qoçṅār 'AŞAJ·TA' BİŞMA'S· ekki qoçṅār baši bīr eşiçtä bişmās “İki koçun başı bir tencerede pişmez.” Bu söz bir şehrin hâkimiyeti için savaşılan iki emir için söylenir, bunlardan birinin ayrılması gerekecektir. 0	P
QUJNKA'R· BA'ŞY qoçṅār bāši Bir şehrin adı.	N

Ş

QNKDŞ QDŞ qaṅdaş qadaş “Babaları bir anneleri ayrı olan kardeşler (<i>banū l-allāt</i>).” Atasözü: QNKDAŞ· QUM' 'URUVR· 'İK·DİŞ· 'URUV TAR·TA'R qaṅdaş	P

611 ¹. Y, sonradan eklendi.

qama urūr, ögdäş örü tartār “Babaları bir olup anneleri ayrı olanlar birbirlerinin çekemedikleri için çok kavga ederler; annesi bir olan kardeşler ise (aralarındaki sevgiden dolayı) birbirlerine yardım ederler.”

I

MUNKLUT 'AR· muḡluy är “Sıkıntıda (<i>muntaḥin</i>) olan kişi.”	muḡluy

Q

Şaşılabacak ve hayret edilecek şey (' <i>ajīb yastatṛifu minu</i>): TANK·SUQ· NA'NK taṇsuq taṇsuq nāḡ . Buradan gelerek “Nadir tadılan yemeğe (<i>alladī yaḡiduhu r-rajul aḡyānan li-naḡāsatihi</i>)” de: TANK·SUQ 'AŞ· taṇsuq aš denir.	taṇsuq
TIRNKAQ tirṇaq “Tırnak (<i>zifr</i>).” 0	tirṇaq
QIRNKA'Q qirṇāq “Et ve hamur kesilen satıra benzer büyük bir bıçak (<i>šafra</i>).” 0	qirṇāq
QAZANKUQ qazṇuq “Kazık (<i>watad</i>).” “Kutup yıldızına (<i>quṭb as-samā'</i>): TAMUR qazṇuq QAZUNKUQ tāmür qazṇuq “demir kazık (<i>mismār ḡadīd</i>),” denir, çünkü gök onun üzerinde döner. 0	qazṇuq
JAINK·RAQ 'UVN çirṇaq ün “Gür ve açık (<i>jahīr, šāfi</i>) ses.”	çirṇaq
QNKQRQ qaṇriq (?) “Damak (<i>ḡanak</i>).” ² 0	qaṇriq ?
QANK·SIQ 'ATA' qaṇsiq ata “Üvey baba (<i>rābb</i>).” QANK·SIQ 'UTUL qaṇsiq oṡul qaṇsiq “üvey evlat (<i>rabīb</i>).” 0	qaṇsiq
QALINKUQ qalṇuq “Baştaki kepekler (<i>ḡazāza³ ar-ra's</i>).” Kürk, deri gibi şeylere yapışkan bir şeyin bulaşmasıyla oluşan kıvrıklar (<i>inḡabaḡa min luzūja ašābathu</i>).	qalṇuq

K

TUNK·LUK tüṇlük “Baca, pencere (<i>kuwwa</i>).” 0	tüṇlük
JNK·KL çāṇlik (?) “Sarmaşık (<i>lablāb</i>).”	çāṇlik ?
KUNK·LAK köṇlāk “Gömlek (<i>qamīš</i>).”	köṇlāk

L

DNK'L dāṅgāl (?) “Gübre (<i>ku'bura</i>).”	dāṅgāl ?

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

[J]

YANKAJ [dikkat] yāṅgāç “Yengeç (<i>saraṡān</i>).” Oṡuz şivesi.	yāṅgāç D

611 ². Krş. Idrāk 75 **qaṇriq** “burun kıkırdağı (*xayšūm*)”? (Böylece Atalay, Dizin 261). MTW 160 ve ED 640 ikisi de **qoṇraq** okurlar ve 613 **qoṇraq** ile karşılaştırırlar; Brockelmann *ḡanak*'ın *juḡjul'a* “zil” değiştirilmesini önerir; Clauson ise *jank'a* “büyük zil”.

³. EY. *xarāza*.

S

YALNKUVS· 'AR· yalḡūs är “Yalnız (<i>waḥīd</i>) adam.”	yalḡūs

[III. 284/384]

612

Atasözü: YAL·INKUVS· QA'Z· 'UTM'S· yalḡūs qāz ötmās “Yalnız (<i>fard, waḥīd</i>) kaz ötmaz.” Bu söz işlerinde yardım araması konusunda kişiye öğüt vermek için söylenir.	P

Q

YANKRAQ yaḡraq Bir adamın atlayarak üzerinden geçebildiği, altından dere akan dağ uçurumu (‘ <i>āqūl al-jibāl wa-ṭarīḡuhā</i>).” 0	yaḡraq
YANK·ŞAQ 'AR· yaḡşaq är “Geveze (<i>ṭarṭār</i>) kişi.” 0	yaḡşaq
YALINKUQ yalḡuq Tanrı onu korusun, Adem'in adı. Atasözü [krş. 605 <i>sünük</i>]: YALINKUQ 'UFLY YUVQA'DUVR 'ADKUV 'ATY QALIYR· yalḡuq oyli yōqāḡūr ādḡū ati qalīr 0 “Âdemoğlu yok olur, (ölür gider); onun iyi adı arkasından kalır.” Bu söz her zaman erdem edinmesi gerekken kişi için söylenir. YALNKUQ yalḡuq “İnsanoğlu (<i>al-başar jamī'an</i>).”	yalḡuq Manzume:

YATY 'ARUR· YALNKUQNK N'NKY TAW'R

V

BILK 'ARIY YA'TISIN NA'LIK SAWA'R·

yayı ärür yalḡuqnig nāḡi tawār**bilig äri yāyisin nālūk säwār**

“İnsanın malı ona düşmandır; akıllı adam niçin düşmanını sever.” 0

YALNKUQ yalḡuq “Cariye (<i>ama</i>).” Oğuz, Qifçāq, Suvārīn şiveleri.	D
YANK·LUQ yaḡluq “İşte, sözde yapılan “yanlışlık (<i>xaṭa</i>).”	yaḡluq

[Sözcük Sonunda Bulunan] *yunna*

TAB·JANK· tapçaḡ “Sofra (<i>xiwān</i>) biçiminde üçayağı bulunan bir şeydir, bağ bekçisi üzerine çıkarak üzümleri toplar.” Känçäk şivesi. 0	tapçaḡ D
JAL·BANK çalpaḡ “Çamur (<i>waḥl</i>).”	çalpaḡ

Ş

JIFŞA'NK JAFIR çiwsāḡ çayir “Ekşi (<i>qāriş</i>) meyve suyu.”	çiwsāḡ
JAFŞA'NK çawşāḡ “Koyun kırmaya yarayan makas (<i>al-miqaşş allaḡī yujazzu</i> <i>bihi l-yanam</i>).” Çigil şivesi. 0	çawşāḡ D
JWŞA'NK çawşāḡ “Gözü sulu kişi (<i>a'maş</i>).”	çawşāḡ
KFŞNK kāwşāḡ Harman temizlendikten sonra gelen kişiye verilen hediye buğday (<i>hadiyya min aṭ-ṭa'ām li-man ḡaḡara l-kuds ba'd at-tanḡiya</i>).”	kāwşāḡ

L

SUW·LA'NK· YFIA'J· suwlāṇ yiyāç “Dalsız, budaksız ağaç (<i>mardā</i>).” 0	suwlāṇ
SUW·LA'NK· SAJ· suwlāṇ saç “Düz (<i>sabaṭ</i>) saç.”	

Q

QALQNK qalqaṇ “Kalkan (<i>turs</i>).” QAL·QAN· qalqaṇ ’ın bir varyantı.	qalqaṇ D

İletliler

TAY·LANK 'AR· taylaṇ är “İnce, kibar, uzun boylu, rengi parlak, temiz elbiseli kişi taylaṇ (<i>ṣarḥ lāṭif al-qadd waḍī al-lawn naqī at-tawb</i>).” Bu sözcük genellikle	

[III. 286/386]

613

gençler için kullanılır. :: TAYLANK· YIKIT· **taylaṇ yigit** “Nazik ve kibar (*mutaqazziz*,¹ *ṣarḥ*) genç.”

Jīm ile

Γ

QAZ·ΓANJ qazyaṇç “Kazanç (<i>kasb</i>).”	qazyaṇç

Q

QURQNJ qorqunç “Korku (<i>xawf</i>).”	qorqunç

K

TAZ·KINJ tāzgiṇç Dağ “büklümü (<i>ma‘ āṭif</i>)” Benzer şekilde :: TAZKNJ YUVL tāzgiṇç tāzgiṇç yöl “Kıvrık yol (<i>multawī</i>).”	

Başında İletli Ünsüz Bulunan Sözcükler

YUR·KAN·J **yörgäṇç**, TAZ·KNJ **tāzgiṇç** yollardaki “kıvrım (*iltiwā*) ve bentler (*‘atf*)” gibi. 0 YURKNJ **yörgäṇç** Ağaçlara sarılan (*yaltawī*) ve onları kurutan bir çeşit bitki- “sarmaşık (*aṣāqa*).”

Bölüm: *fa‘lalu*

Γ

QUNK·RAΓUV **qoŋraγu** “Çan (*jalajil*).” 0 QUNKRAΓUV **qoŋraγu** “Kulağın **qoŋraγu** ardında bulunan çıkırık kemiği (*xuššā*² [belirtilmiştir]).”

K

SANK·RAKUV ’AT· **sāŋrāgü at** “Kendisinde sakağı (*šudām*) hastalığı bulunan at.” **sāŋrāgü** Burnundan sümük gibi irin akar. Bu sözcük her zaman burnundan sümük atan çocuğa sövmek için de kullanılır.

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Çocuklara sövüldüğü zaman: YINK·DAKUV **yīŋdāgü** “Hey sümüklü! (*yā man yasīlu min anfihi l-muxāṭ*).” denir. **yīŋdāgü**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

Çeşitli hareketleriyle *fa‘anlāl* kalıbıyla

Q

SINKAR·SUQ **siŋarsuq** “Atın terkisi (*qaṭāt*)” - İki kişinin bindiği attan ikincinin oturduğu kısım. **siŋarsuq**

K

MUNZK’K **mūŋüzgāk** “Eldeki nasır (*majal*)” - çalışmadan dolayı elde görülen **mūŋüzgāk** nasır.

[Sonu] *γunna’lı* Olan Sözcükler

QARAN·ΓUV³ **qaraŋqu** “Karanlık (*zūmla*).” 0 **qaraŋqu**
 :: YB· QAZNKQUV BUL·DIY **yīp qaziŋqu boldi** “İp çözülmecek derecede **qaziŋqu** karıştı (*in‘aqada ... wa-ltawā kaṭīran ḥattā lā yansāriḥa*).”

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YANKILΓA’N ’AR· **yaŋilyān är** “Unutan veya yanılan adam (*yansā, yuxṭi’u*).” **yaŋilyān**

613 ². EY.*xašā*.

³. Γ, Q’dan (?) değişti. Sondaki *elif* (‘) sonradan yazılmıştır.

Bir Başka Tip

TANKLKUJ tāṇlāgūç “Dölengeç (<i>ḥida’a</i>)” –bir kuş. Oğuz şivesi.	tāṇlāgūç D

Q

TANKLKUVN tāṇlāgūn “Dölengeç kuşu (<i>ḥida’a</i>).” Kalan Türk dilleri.	tāṇlāgūn D
TANK·RIKA’N· tāṇrikān “Akıllı, Tanrıya tapan bilgin (‘ <i>ālim</i> , <i>nāsik</i>).” Gayri Müslimlerin şivesi.	tāṇrikān D

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

Q

YANKLDURQ yaṇalduruq “Kepeneğin ardına dikilmiş olan bir keçe (<i>libda</i>) parçasıdır ki yağmurdan, tepeden başı korumak için kullanılır.” 0	yaṇalduruq
Bu kitapta iki harekesiz harf bir arada bulunmadı, çünkü nazal ses (<i>ḡunna</i>) ağırdır, iki harekesiz harfin bir araya gelmesi zaten ağırdır.	G

[III. 288/389]

614

Her ikisini de konuşmada söylemek imkânsızdır. Bu sebepten okunuşu kolaylaştırmak <i>ḡunne</i> harfleriyle birlikte gelmiştir [krş. 626]. Bu şekil nadir olarak bulunur, yani: SUVZ·NKRY KYŠY sözḡri kiši “Saçma sapan (<i>mihḡār</i>) konuşan kişi” ifadesinde vardır, ama bu sözcük <i>ḡunne</i> harflerinden olan <i>rā</i> ’ya sahiptir ve bu şekilde okunuşu kolaydır. Bunu bilin!	sözḡri

İçinde Nazal Ses Bulunan Sözcükler Bölümü Sonu

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah’ın Adıyla

Eylemler Bölümü

Bölüm: İki Harfli Sözcükler

T

:: QUŠ SĪNK·DĪY [dikkat] quš tāṇdi “Kuş havalandı (<i>ḡallaqa</i>).” Benzer şekilde ok havada gözden kaybolursa: ’UQ ?NKDY oq tāṇdi “Ok havalandı.” denir. ?NK’R ¹ ?NKM’K tāṇār tāṇmāk .	tāṇ-
:: ’UL ’ANIK BAŠIN TANK·DĪY ol anig bašig tāṇdi “O onun başını sargı ile sardı (<i>šadda ... bi-’iṣāba</i>).” TANKA’R· TANK·MA’Q· tāṇār tāṇmāq	tāṇ-

614 ¹. EY’de önceki örneğin çevirisinden önce bu yanlış yerleştirilmiştir.

:: SUVF· TUNK·DIY **sūw toṇdi** “Su dondu (*jamida*).” :: ’AR TUNK·DIY **ār toṇdi** **toṇ-**
 “Adam soğuktan öleyazdı (*huri’a ... min al-bard idā māta*).” TUNKA’R TUNKM’Q
toṇār tonmāq.

S

:: ’AŞ· SINK·DIY **aş siṇdi** “Yemek sindi (*hana’a*).” :: SUVF· YYR·K’ SINK·DIY **sūw siṇ-**
yērkā siṇdi “Su yere sindi (*ṡāra*).” :: SUVZ· KUNKUL·KA’ SINK·DIY **sōz köṇülkā**
siṇdi “Sözler kalbe iyi geldi (*naja’a, ‘amila*).” SINKA’R· SINK·M’K **siṇār siṇmāk.**

:: ’UR·DAK QAMIŞ·Q’ SĪUNK·DY **ördāk qamişqa süṇdi** “Ördek (ya da başka bir şey) **süṇ-**
 kamışlığa ya da (çöplüğün arkasına) saklandı (*tadaxxala² ... ḥattā tawārā*).” SĪUNKA’R
 SĪUN·KM’K **süṇār süṇmāk.**

M

:: ’AT· MUNKDY **at möṇdi** “At ayaklarını çekti ve tekme attı (*jama’a ... jarāmīzahu möṇ-*
wa-ramaḥa).” MUNK’R MUNKM’K **möṇār möṇmāk.**

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: ’AR· ’ANY YANK·DIY **ār ani yāṇdi** **yāṇ-**

[III. 290/391]

615

“(Şu) adam (bir şeyde) onu yendi (*ṡalaba*).” Oğuz ve Qifçāq şiveleri. YANKA’R **D**
 YANK·M’K **yāṇār yāṇmāk.**

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle, ortası harekesiz ile *fa’aldī* kalıbı

R

:: ’AR· ’UQ ?NKEDIY **ār oq tāṇürdi** “Adam göğsü doğru bir ok attı ve ok havada **tāṇür-**
 kayboldu (*ramā ... muş‘idan naḥw as-samā ḥattā ṡāba fīl-jaww*).” ?NKRR ?NKRMA’K
tāṇürür tāṇürmāk.

:: ’UL TANJUV SĪNKIR·DIY **ol taṇçu siṇürdi** “O lokmayı (veya başka bir şeyi) **siṇür-**
 yuttu (*ibtala’a*).” SINKRUIR SINKRU’MA’K **siṇrür siṇürmāk.** Benzer şekilde ::
 YA’Ṭ·NIY TARIYK’ SINKIRDIY **yāṇni tāṛikā siṇürdi** “O yağı deriye (ya da başka bir
 şeye) sindirdi (*anja’a*).” SINKIRUIR SINKRUIMA’K **siṇrür siṇürmāk.**

:: ’AR· YTA’J QUNQURDIY **ār yīaç qoṇurdi** “Adam ağacı (ya da başka bir şeyi) **qoṇur-**
 söktü (*qala’a*).” Rüzgār bir şeyi sökerse de böyle denir. QUNKRUR QUNKURMA’Q
qoṇrur qoṇurmāk.

:: 'AR· 'AWIN KIYNKURDIY **är äwin kēñürdi** “Adam evini (ya da başka bir yeri) **kēñür-**
genişletti (*awsa'a*).” KYNKRUR¹ KYNKRMA'K **keñrür keñürmāk.**

Z

:: 'AR· 'UB·KA' SINDA' TANKIZ·DIY **är öpkāsindä tañizdi** “Adam öfkeyle şişti **tañiz-**
(*işqa'adda [?] ... wahwa an yantafixa yaçaban*).” :: 'UB·KA' TANKIZ·DIY **öpkä**
tañizdi “Ciğer şişti (*intafaxat*)” – Ciğer yemeği pişerken iyice pişsin diye sirke ya da
baharat katarsınız. TANKIZAR· TAZKIZ·MA'Q· **tañizar tañizmāq.**

Ş

:: TANKAŞ·DIY NA'NK **tāñāşdi nāñ** “Bir şey başka bir şeyle aynı seviyeye **tāñāş-**
(*ta'ādala*) geldi.” Manzume:

MANIK· BILA' KAYNKAŞ·DIY
BILKY MANK' TANKAŞ·DIY
'ARAN BILA' SUNKŞDY
'AL·B· LA'R BAŞIN 'UL YUVA'R·

mānig bilä kēñāşdi
bilgi maña tēñāşdi
ārān bilä süñüşdi
alplār başın ol yuvār

V

Savaşta onunla konuşan birinin anlatarak diyor ki: “O benimle konuştuğunda, onun akli
benim aklımla aynı seviyedeydi; (savaşta) çarpıştı, yiğitlerin başını (top gibi) yuvarlayan
odur.” 0 TANKA'ŞUVR TANKAŞM'K **tāñāşūr tāñāşmāk.**

:: 'AR· TUNKUŞ·DIY **är tönüşdi** “Adam başını eğdi (*ta'ta'a ... ra'sahu muṭriqan*).” **tönüş-**
TUNKUŞUVR TUNKUŞ·MA'K **tōñüşūr tōñüşmāk.** 0

:: TUNKUZ TUNKUŞ·DIY **toñuz tūñüşdi** “Domuz gözlerini adama dikerek üzerine **tūñüş-**
saldırdı (*aḥdaqa ... wa-hamma an yaḥmila 'alā l-insān*).” Adam bir işi yapmaktan çekinip
gözlerini iğrenerek işi emreden adama diktiyse (*iḍā ta'abbā qabūl al-amr wa-taraddada fī*
ḍālīka wa-aḥdaqa n-naẓar ilā āmirihī² kārihan li-l-amr) de böyle denir:

[III. 292/394]

616

'AR TUNKUŞDY **är tūñüşdi.** TUNKUŞUVR TUNKŞM'K-Q **tūñüşūr tūñüşmāk.**

:: SUVW·LA'R QAMUṬ· SINKİŞDIY **suwlār qamuy siñişdi** “Sular tamamen çekildi **siñiş-**
(*tanāçadat*).” Başka bir şeyin içine sinen (*tadāxala ajzā'uhu*) herhangi bir akar için de
böyle denir. SINKİŞUVR SINKİŞ·M'K **siñişūr siñişmāk.**

:: 'IKY 'AR· BIR·LA' SUNKUŞ·DY **ekki är birlä süñüşdi** “İki adam savaşta vuruştı **süñüş-**
(*tārada ... fi l-ḥarb wa-tā'anā*).” SUNKUŞUVR SUNKUŞ·M'K **süñüşūr süñüşmāk.**

:: 'UL MANK' KAYNKAŞ·DIY **ol maña kēñāşdi** “O benimle danıştı (*šāwara*).” **kēñāş-**
KAYNKA'ŞUVR KAYNKA'ŞMA'K **kēñāşūr kēñāşmāk.**

615 ¹. İkinci R sonradan yazılmıştır.

². EY. *amrihi*.

Q

:: 'ANIK 'YUVZİY 'UNKUQ·TIY anig yūzi oṇuqti “Onun yüzü (hastalıktan ya da başka bir şeyden) buruştu (<i>ḍamara</i>).” :: BAR·JIN 'URKUQ·TIY barçin oṇuqti “İpek kumaşın parlaklığı yok oldu (<i>ḍahabat ṭarāwa, naḍāra, mā', rawnaq</i>).” 'UNKUQA'R 'UNKU·M'Q oṇuqār oṇuqmāq.	oṇuq-
:: 'AR· MUNKUQ·TIY ār muṇuqti “Adam sıkıntıya düştü (<i>umtuniḥa, uḍḍurra</i>).” MUNKUQ'R MUNKUQ·MA'Q· muṇuqār muṇuqmāq.	muṇuq-

L

:: SUKAL 'UNKUL·DIY sökāl oṇuldi “Hasta adam iyileşti (<i>indamala</i>).” :: 'IYŞ· 'UNKUL·DIY ış oṇuldi “Karışık iş düzeldi (<i>istaqāma</i>).” 'UNKULUVR 'UNKULM'Q oṇulūr oṇulmāq.	oṇul-
:: YİGA'J 'UNKUL·DIY yīyāç üñüldi “Ağaç oyuldu (<i>nuqira</i>).” 'UNKULUVR 'UNKULM'K üñülūr üñülmāk. 0	üñül-
:: TANKIL·DIY BA'Ş tañildi bāš “Adam onun başını sargıyla sardı (<i>aşşaba</i>) [Harf “Başı sarıldı”].” Herhangi bir şey iple bağlanırsa (<i>şudda</i>) da böyle denir. TANKILUVR TANKIL·MA'Q· tañilūr tañilmāq.	tañil-
:: 'AR· 'IYŞTIN TUNKUL·DIY ār iştin tūñüldi “Adam işten ümidini kesti (<i>ayisa</i>).” tūñül-	tūñül-

N

:: 'AR· BAŞIN TANKIN·DIY ār bašin taniṇdi “Adam başını sargı ile sardı (<i>ta'aşşaba ... wa-nfarada bi-fi'lihi</i>).” TANKINUVR TANKIN·MA'Q· tañinūr tañinmāq.	taniṇ

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

:: 'AR BAŞIN TUNKUTİY ār bašin tōñütti “Adam başını eğdi (<i>ta'ta'a</i>).” TUNKUTUVR TUNKUT·M'K tōñütūr tōñütmāk.	tōñüt-
:: 'AR· 'UQIN TANKİTİY ār oqin tāñitti “Adam okunu göğsüne doğru attı (<i>a'lā ... muş'idan naḥw as-samā'</i>).” TANKTUVR TANKTM'K-Q tāñitūr tāñitmāk.	tāñit-
:: 'AR· 'AWIN KİYNKİTİY ār äwin kēñitti “Adam evini (veya aşka bir yeri) genişletti (<i>awsa'a</i>).” KİYNKİTUVR KAYNKİT·M'K kēñitūr kēñitmāk.	kēñit-

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL MANK' KİYN·KA'DIY ol maṇa kēñādi “O işi benimle görüştü (<i>dabbara amrahu</i>).” KYNK'R KİYNKA'MA'K kēñār kēñāmāk.	kēñā-
:: YİYR· KİYNKUVDIY yēr kēñūdi “Yer (veya başka bir yer) genişledi (<i>tawassa'a</i>).”	kēñū-

KIYNKUVR KIYNKUVMA'K *kēṇūr kēṇūrmāk*.

İçinde Çift İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'ANY BAK·KA' YUNKA'DIY **ol ani begkā yoṇādi** “O, onu Beye (veya başkasına) şikayet etti (*wašiya bihi*).” YUNKA'R YUNKAA'MA'Q **yoṇār yoṇāmāq**.

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'aldī* kalıbı

R

:: 'UL QUŞ TUNKTRDIY ol quş tāṇtūr di “O kuşu (veya ok) serbest bıraktı (<i>azḥala</i>).” TANK·TURUR· TANK·TURMA'K tāṇtūrūr tāṇtūrmāk .	tāṇtūr-
:: 'UL 'AY'Q TUNK·DAR·DIY ol ayāq tōṇdār di “O kabın (veya başka bir şeyin) altını üstüne getirdi (<i>qalaba</i>).” TUNK·DARUR TUNK·DARMA'K tōṇdārūr tōṇdārmāk . 0	tōṇdār-
:: SUJK 'AŞİF SINK·DURDIY süçig aşiṭ siṇdūr di “Şarap yemeği hazmettirdi (<i>amra'a</i>).” SINK·DURUR· SINK·DURMA'K siṇdūrūr siṇdūrmāk .	siṇdūr-
:: 'UL 'ANY 'AWK' SIUNK·DUR·DIY ol ani āwkā süṇdūr di “O, onu (adamı) eve süṇdūr-sakladı (<i>adxala wa-ajassa</i>).” ¹	süṇdūr-
:: 'UL 'ANY MUNK·QAR·DIY ol ani muṇqar di “O, onu sıkıntıya soktu (<i>iḍṭarrahu wa-mtaḥana bihi</i>).” MUNKQARUR MUNK·QARMA'Q muṇqarur muṇqarmāq .	muṇqar-
:: 'UL BIYR· N'NKNY BIYR·K' TAN·KAR·DIY ² ol bīr nāṇi bīrkā tāṇgār di “O bir şeyle başka bir şeyi denkleştirdi (<i>ādala</i>).” TAN·KARVR ² TANKAR·MA'K ² tāṇgārūr tāṇgārmāk .	tāṇgār-

Ş

:: BYR· NA'NK BYR·KA' TANK·LAŞDIY bīr nāṇ bīrkā tāṇlāş di “Bir şey başka bir şeyle denkleşti (<i>ta'ādala</i>).” TANK·LAŞUVR TANK·LAŞMA'K tāṇlāşūr tāṇlāşmāk . 0	tāṇlāş-
:: 'UL MANIK BIR·LA' SUVZ· TAİNK·LAŞ·DIY ol mānig birlā sōz tiṇlāş di “O benimle söz dinlemekte (<i>istimā</i>) yarış etti.” TAİNK·LAŞUVR TİNK·LAŞ·MA'Q· tiṇlāşūr tiṇlāşmāk .	tiṇlāş-
:: KIŞYLA'R BUV 'YŞİF TANK·LŞDIY kişilār bu işiṭ taṇlāş di “Halk bu işe şaştı (<i>ta'ajjaba</i>).” TANK·LAŞUVR TANK·LAŞ·MA'Q· taṇlāşūr taṇlāşmāq . Manzume:	taṇlāş-

617 ¹. EY.' *ḥs*.

617 ². K'nın üzerindeki *taşdīd* (~) sonradan yazılmıştır.

'URDIY BULIT 'INK·RAŠUV
'QTY 'QN MUNKRŠV
QAL·DIY BUDUN TANK·LAŠUV
KUK·RA'R TAQY MANKRAŠUVR

ördi bulir iğrašu
aqtı aqın münräšü
qaldi bodun taqlašu
kökrär taqi mağraşur

V

“Yağmuru anlatarak diyor ki: “Bulutlar gürültü ile geldi, gürültü ile seller aktı, şimşek gürültüyle çakarken insanlar bu duruma şaşırdılar.” 0

:: 'IKY 'URA'TUT MANK·DAŠ·DIY **ekki urāyut mändäšdi** “İki kadın birbirinin **mändäš-**
yüzündeki kılları aldılar (*tanātafat ... fa-axaḍat ... ša'r al-uxrā*).” MANK·DAŠUVR
MANK·DAŠ·M'K **mändäšūr mändäšmāk.**

Bir Başka Tip

Š

[III. 295/399]

618

:: 'UL MANIK BIR·LA' MUINKAŠ·DY **ol mänig birlä münäšdi** “O benimle ata **münäš-**
bindi (*irtafada ma'īl-fars*).” MUINKAŠUVR MUINKAŠ·M'K **münäšūr münäšmāk.**

N

:: 'AR· 'IYŠ Q' KUNK·RAN·DIY¹ **är išqa kəñrändi** “Adam² işe içinden bir şeyler **kəñrən-**
söylendi (*ḥaruna li-l-iqdām 'alā l-amr wa-taakallama ma'a nafsīhi bi-kalām xafī*).”
KUNK·RANUVR¹ KUNK·RAN·MA'K¹ **kəñrənūr kəñrənmāk.**

:: 'UL KIYNK·RUN·DIY **ol kəñründi** “Adam belli bir zaman rahat yaşadı **kəñrün-**
(*tawassa'a ... zamānan fī ni'ma*).” KIYNK·RUNVR KIYNK·RUNM'K **kəñrünūr**
keñrənmāk.

:: 'AR· 'IYŠIN· TANK·LAN·DIY **är išin täñländi** “Adam işinde düşündü **täñlän-**
(*dabbara*).” TANK·LANUVR TANK·LANM'K **täñlänūr täñlänmāk.**

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

:: 'UL 'SIK SUVWUT TUM·LUT·QA' YINK·ŠURDIY **ol isig suwuy tumluqqa** **yeñšür-?**
yeñšürdi “O ılıklaşana (*fātir*) kadar sıcak su ile soğuk suyu karıştırdı (*xalaṭa*).” (?)
YAINK·ŠURUR YAINKŠUR·MA'K **yeñšürür yeñšürmāk.**

:: 'AR· YANQUR·DIY **är yañqurdi** “Adam bir ses (*hāṭif, ṣawt, ḥiss*) duymuş gibi **yañqur-**
sağına soluna bakındı.” YANK·QURA'R· YANK·QUR·MA'Q **yañqurar yañqurmāq.**

618 ¹. U, A'dan sonradan (?) değişti.

². EY. *rajulāni, rajul* okunur.

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa'lādi* kalıbı

D

:: 'UL YAḒIYNY SUNKDA'DIY ol yayīni soḡdādi “O düşmanı arkasından takip etti soḡdā- (<i>atba'a ... wa-rakiba fī 'aqib</i>).” Yakalamak için herhangi bir şeyin arkasından koşulursa (<i>sāra 'aqiba ... li yu'xuḡa</i>) da böyle denir. SUNKDA'R SUNKDA'MA'Q soḡdār soḡdāmāq.	
:: 'UL 'ANIK SAJIN MANKDA'DIY ol anig saçın mändādi “O, onun saçını yakaladı (<i>natafa</i>).”	mändā- Manzume:

'UḒM [dikkat] BARIB· SUNKDADIY
TKR [dikkat] TRUB 'ANK·DIDIY
SAJN QR' MANK·DADIY
'ARZUVLAYUV 'AR 'WA'R

uḡu barip soḡdadi
tāgrā turup aḡdidi
saçın qira mändādi
arzulayu ār awār

V

Bir beyi alt eden birini anlatarak diyor ki: “O ardı sıra atına bindi, onu hileyle yakalamak için etrafını çevirdi, onlar saçlarını yoldular, adamlar [çakallar] gibi adamın etrafını çevirdiler” – halkın toplanması çakalların toplanmasına benzer, çünkü çakallar yalnız birine rastlarsa etrafını çeviriler. MANKDA'R MANKDA'MA'K **mändār mändāmāk.**

R

:: 'UL QUNK·RA'ḒUV JINK·RADIY ol qonrāyu çıḡradi “O çan çınlattı (<i>şawwata</i>).” çıḡra- JINKRA'R· JINKRA'MA'Q· çıḡrār çıḡrāmāq. Buna benzeyen her ses için de böyle denir.	

[III. 297/402]

619

:: 'AR· 'IYŠQA' SUNKRA'DIY är işqa soḡrādi “Adam işi kabulde tembellik etti ve soḡrā- sözü reddetti (<i>ḡaruna ... fī qabul al-amr wa-raddada l-kalām</i>).” SUNK·RA'R· SUNKRA'MA'Q soḡrār soḡrāmāq.	
:: UḒLA'N 'UVNIY QUNK·RA'DIY oylān ūni qoḡrādi “Çocuğun sesi kalınlaştı qoḡrā- (<i>yaluḡa</i>).” Bu çocuk ergenliğe geldiğinde söylenir. :: QUVY· QUNK·RA'DIY qōy qoḡrādi “Koyun kestane rengini aldı (<i>aşhaba</i>).” QUNKRA'R QUNKRA'MA'Q qoḡrār qoḡrāmāq.	
:: 'AR· MANKRA'DIY är maḡrādi “Adam (veya başkası) bağırdı (<i>şāḡa</i>).” MANKRA'R MANKRA'MA'Q maḡrār maḡrāmāq.	maḡrā-
:: 'UVD· MUNK·RA'DIY uḡ müḡrādi “Öküz böğürdü (<i>xāra</i>).” MUNKRA'R MUNKRA'MA'K müḡrār müḡrāmāk.	müḡrā-

Z

:: BIYR· NA'NK BIYR·K' MANKZA'DIY bīr nāḡ bīrkā mänzādi “Bir şey başka bir şeye benzedi (<i>taşabbaha</i>).” MANKZA'R MANKZA'MA'K mänzār mänzāmāk.	mänzā-

L¹

:: 'AR 'IYŠIĠ TANK·LA'DIY är işiġ taqlādi “Adam işe şaşırđı (<i>ta‘ajjaba</i>).” TANK·LA'R TANK·LA'MA'Q taqlār taqlāmāq.	taqlā-
:: BIYR NA'NK BIYR·KA' TANK·LA'DIY bīr nāġ bīrkā tāqlādi “O iki şey dengeledi (<i>‘adala bayna</i>).” TANK·LA'R TANK·LA'MA'K tāqlār tāqlāmāq.	tāqlā-
:: 'AR·SUVZ TĠNKLA'DIY är sōz tiqlādi “Adam sözleri dinledi (<i>aşyā</i>).” TĠNK·LA'R TNKLA'MA'Q tiqlār tiqlāmāq.	tiqlā-
:: QUŠ·SANK·LA'DIY quš saqlādi “Kuş pisledi (<i>daraqa</i>).” SANK·LA'R SANK·LA'MA'Q saqlār saqlāmāq.	saqlā-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

R

:: 'UL BIYR·SUVZ YANK·RA'DIY ol bīr sōz yaḡrādi “O gizli kalması gereken sözü söyledi (<i>takallama bi-kalām min ḡaqqihi an yuxfā</i>).” YANKRA'R YANKRA'MA'Q yaḡrār yaḡrāmāq.	yaḡrā-

L

:: 'UL QUVYUN YUNK·LA'DIY ol qōyin yuḡlādi “O, koyunun yününü kırpđı (<i>jazza</i>).” YUNK·LA'R YUNK·LA'MA'Q yuḡlār yuḡlāmāq.	yuḡlā-

Bölüm: Çeşitli hareketleriyle *fa‘īlādī* kalıbı

:: NA'NK TUĠNKIYLA'DIY nāġ toḡlādi “Havan gibi ağır (<i>taqlīl</i>) bir düşerek ses çıkardı” TUĠNKIYLA'R TUĠNKIYLA'M'K-Q: toḡlār toḡlāmāq.	toḡlā-
:: 'IT·JAĠNKYLA'DIY it çaḡlādi “Köpek acı acı havladı (<i>harra</i>)” - Bu ürkemeden daha az çıkan sestir. Bir kiři kötü söz (<i>šanna‘a bi-kalām</i>) kullandığında: TALIM JANKIYLA'DINK tālim çaḡlādiḡ “Çok bağırdın (<i>şayabta, şihṭa</i>).” denir. JANKIYLA'R JANKIYLA'MAQ çaḡlār çaḡlāmāq.	çaḡlā-
:: 'UL 'ANY SUNKUVLA'DIY ol ani süḡlādi “O onu süngüledi (<i>ta‘anahu bi-</i> <i>r-rumḡ</i>).” SUNKUVLA'R SUNKUVLA'MA'K süḡlār süḡlāmāk.	süḡlā-
:: 'IT·SINKIYLA'DIY it siḡlādi/siḡlādi “Köpek (soğuktan ya da başka bir sebepten) inledi (<i>harra</i>).” SUVW·SĠNK·YLA'DY sūw siḡlādi	siḡlā- siḡlā-

[III 299/405]

620

“Su donacak halde soğudu (*barada ... ḡattā kāda an yajmada*).” :: QULA'QIM
SINKIYLA'DIY **quḡlāqim siḡlādi** “Kulağıım cınladı (*ṭannat*).” SINKIYLA'R
SINKIYLA'MA'K-Q **siḡlār siḡlāmāq / siḡlār siḡlāmāk.**

:: 'AR· TUNKA'LA'DIY är toñālādi “Adam yiğitlerin yaptığı işleri yaptı ('amal bi-abṭāl wa-l-aqwiya')." TUNKA'LA'R· TUNKA'LA'MA'Q toñālār toñālāmāq.	toñāla-
:: 'AR· MANKIYLA'DIY är mänjilādi “Adam beyin yedi (akala ... d-dimāy)." Bu asıl anlamıdır. Arapça'daki <i>tūbā laka</i> (“hünerin kutsansın!") ifadesine benzer. Beyin için koyun kesildiğinde böyle denir, çünkü vücutta en değerli yer beyindir, kendisi için koyun kesilip beyni sunulan kişi hatırı sayılan, önemli bir kişidir. Daha sonra bu ifade güzel şeyler sunulan diğer kişiler için de söylenegelmiştir. Manzume:	mänjilā-

'ANY YYTB· SUNKUVLA'DIY BAŞIN YANDURUV YANKYLA'DIY	ani yētip sünjilādi başin yandru yañilādi	V
'ARAN BA'UB MUNKYLA'DIY 'ANIK 'AL·BIN QAR' UFDY	ärän bāyup mänjilādi anig alpin qira boydi	

Bir orduyu bozan birini anlatarak diyor ki: “O, ona yetişti, onu süngüledi, onda yeniden yara açtı, yağma edilen mallardan adamlarına dağıttı (*tuna* “ama”¹ ve düşmanın askerlerini boğdu.”

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

L

:: 'UL TUVNIN· YANKIYLA'DIY ol tōnin yañilādi “O elbisesini yeniledi (<i>ajadda</i>).” YANKIYLA'DIY [dikkat] YANKYLA'MA'Q yañilār yañilāmāq.	yañila-

Bir Başka Tip

:: 'ANIK KUVZIY YAŞA'NKURDIY anig kōzi yaşānurdı “Onun gözleri güneş ışınlarından yaşardı, gözünden yaş geldi (<i>ismadarra ... darafat 'anhā l-'abra</i>).” YAŞA'NKUR [dikkat] YAŞA'NKURMA'Q yaşānurur yaşānurmāq.	yaşānur-

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

R

:: 'UL MANKA' TUNKUR·LANDIY ol maña tünjürlāndı “O kendisini benimle dünür (<i>sihr</i>) saydı.” TUNKUR·LANUVR TUNKURLANM'K tünjürlānūr tünjürlānmāk	tünjürlān-
:: 'AT· SINKIRLAN·DIY ät siñirlāndı “Ette sinir çoğaldı (<i>a'sāb</i>).” :: YA' SINKIR·LAN·DIY ya siñirlāndı “Yaya sinir yayıldı (<i>aqab</i>).” SINKIRLANUVR SINKIRLANM'K siñirlānūr siñirlānmāk.	siñirlān-

Z

:: KŞİY MANKIZLANDIY kişi mənizləndi “Adamın yüzü güzelleşti (<i>hasuna wajh</i>).” MANKIZLANUVR MANKIZLANM’K mənizlənūr mənizlənmāk.	mənizlən-
:: QUZİY MUNKLANDIY qozi müğüzləndi “Kuzu boynuzlandı (<i>qarn</i>).” MUNKUZLNUVR MUNKUZLANM’K müğüzlənūr müğüzlənmāk.	müğüzlən-

K

:: UFLA’N· SUNKUVK·LAN·DIY oylān süğükləndi

[III. 300/408]

621

“Çocuk büyük kemikli (<i>kabura alwāḥ</i>) oldu.” SUNKUK·LANVR SUNKUK·LANM’K süğüklənūr süğüklənmāk.

L

:: ‘AR· ‘IYŞ·QA’ KUNKULAN·DIY ār īşqa köğülləndi “Adam işi yapmaya azmetti (<i>‘azama</i>).” Çocuk bir şeyi düşünür ve anlarsa (<i>‘aqila, faḥina</i>) da böyle denir. KUNKULANUVR KUNKULANM’K köğüllənūr köğüllənmāk.	köğüllən-
:: ‘UL QIYZİF SINKILAN·DIY ol qīziy siğilləndi “O kızı kardeş edindi (<i>ittixaḍa ... uxtan</i>).” SINKILANVR SINKILANM’K siğillənūr siğillənmāk.	siğillən-

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

[R]

:: ‘UL MANIY TURKURLA’DIY ol māni tūğürlədi “O adam beni dünür saydı (<i>‘addanī min aṣḥarihi wa-nasabanī ilā dālīka</i>).” TUNKUR·LA’R TUNKURLA’MA’K tūğürlār tūğürlēmāk.	tūğürlə-
:: ‘UL ‘ANIY SINKAR·LA’DIY ol ani siğarlədi “O onu yalnız ve yardımsız gördüğü için onu zayıf görüp öç aldı (<i>lammā wajaduhu farīdan bi-ḡayr mu‘īn istaḍ‘afahu wa-ntaqama minhu</i>).” SINKAR·LA’R SINKA’RLA’MA’Q siğarlār siğarlēmāq.	siğarla-
:: ‘UL YA’SIN SINKIR·LA’DIY ol yāsīn siğirlədi “O yayını kirişlerle (<i>‘aqib</i>) sardı.” SINKIRLA’R SINKIRLA’MA’K siğirlār siğirlēmāk.	siğirlə-
:: ‘AŞAJ· KANKIRSIYDIY eşiç keğirsīdi “Tencerenin dibi yanınca koku yükseldi (<i>iḥṭaraqa š-ṣay’ fī’afsal naḥw al-qidra ḥattā rtafa’a riḥuhu</i>).” KANKIRSIYR·KANKIR·SIYMA’K keğirsīr keğirsīmāk.	keğirsi-

K

:: ‘AR· BALINK·LADIY ār bāliqlədi “Adam korku ile uykusundan sıçradı (<i>waṭaba ... min nawmihi bi-faza’ aṣābahu</i>).” Herhangi bir hayvan bir şeyden korkup	bāliqlə-

sıçrarsa (*fazi‘a min šay‘* yaflatan *fa-waṭaba ‘anhu wa-naḡara*) da böyle denir.

BALINK·LA’R BALINK·LA’MA’K **bāliḡlār bāliḡlāmāk.**

:: ‘UL QULIN TULUNK·LA’DIY **ol qulin tulunḡlādi** “Adam kölesinin kulağının altına vurdu (*wakazahu ‘alā laḡyihī¹ wa-taḡta udūnihi*).” TULUNK·LA’R TULUNK·LA’MA’Q **tulunḡlār tulunḡlāmāq.**

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

K

:: ‘AR· SARIN·KUVLA’DIY **ār sarḡulādi** (?) “Adam buz üstünde kaydı (*tazallaqa*).” SARIN·KUVLA’R· SARIN·KUVLA’MA’K-Q **sarḡulār sarḡulāmāq.**

:: ‘UZUM SALIN· KUVLA’DIY **üzüm salḡulādi** “Çardaktan üzüm sarktı (*tadallā*).” Herhangi bir şey yukarıdan aşağıya sarkarsa da böyle denir. :: ‘AR· ‘AITIF SALIN·KUVLA’DIY **ār itig salḡulādi** “Adam köpeğini taşıdı (*ramā ... bi-qaḡḡa*).” SALINKUVLA’R SALINKUVLA’MA’Q **salḡulār salḡulāmāq.**

:: ‘AR· SUW·DA’ QALIN·KUVLA’DIY **ār suwda qalḡulādi** “Adam suda başını yüksek tuttu (*taḡā*).” Bu ayaklarını teperek kollarını hareket ettirerek suda dik durmasıdır.

[III. 302/410]

622

QALINKUVLA’R QALINKUVLA’MA’Q **qalḡulār qalḡulāmāq.**

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Q

:: TA’T YANK·QUVLA’DIY **tāy yaḡqulādi** “Dağ yankılandı (*ṣadiya*).” Bu bağırıldığı gibi dağın ses vermesidir. :: ‘AR· QULA’QIY YANK·QUVLA’DIY **ār qulāqi yaḡqulādi** “Adamın kulağına ses geldi (*ka-annahā sami‘at ṣawṭ^{an} aw ḡiss^{an}*), sağına soluna bakındı.” YANKQVLA’R YANKQVLA’MA’Q **yaḡqulār yaḡqulāmāq.**

:: QIYZ· YALINKUVLA·DIY **qīz yalḡulādi** “Kız (veya başkası) salıncakla oynadı (*la‘ibat ... bi-l-ḡablayn allaḡīfussira* [?]¹).” YALINKUVLA’R· YALINKUVLA’MA’Q **yalḡulār yalḡulāmāq.**

:: ‘UL NA’NKNY YINJ·K’LA’DIY **ol nāḡni yinḡgālādi** “O bir şey ince saydı ya da onun inceltti (*‘adda... daḡīq^{an}, adaqqa*).” YIN·J·KA’LAR YNJK’LA’MA’K **yinḡgālār yinḡgālāmāk.**

621 ¹. EY. *liḡyahi*.

622 ¹. Clauson (ED, 932) son sözcüğün *tuṣadd* şeklinde okunmasını önerir; anlamı “(ağaca) bağlanan iki ipe oyun oynadı” anlamında olabilir; krş. 610 **yalḡu**. Alternatif olarak, *allaḡīfussira* şu anlamda olmalı: “üstte anlatıldığı gibi.”

İçinde Çift Harf Bulunan Beş Harfli Sözcükler

K

:: SUVF TARIN·KUK·LANDY **sūw tärnükländi** “Su yerin derinlerine aktı **tärnüklän-** (*istanjala, intahara*).” TARINKUK·LANUVR TARINKUK·LANM’K **tärñüklänür** **tärñüklänmāk.**

:: ’AR· KUNK·LAK·LANDIY **är köñläkländi** “Adam (veya başka biri) gömlek **köñläklän-** giydi (*taqammaşa*).” KUNK·LAK·LANUVR KUNK·LAK·LANM’K **köñläklänür** **köñläklänmāk.**

İçinde Nazal Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah’a hamd olsun

Bağışlayan ve Esirgeyen Allah’ın Adıyla

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümü

Adlar Bölümü [Ünlüyle Başlayanlar ve Salimler]

[K]

’LDRK **ildrük** “Üzerlik tohumu (*ħarmal*).” **ildrük**

N

’URTM’N **örtmān** “Çatı (*sath*).” **örtmān**
 ’URTKUVN **örtgün** “Samanı ayrılmış harman (*şubra*).” **örtgün**
 ’AR·SLA’N· **arslān** “Arslan (*asad*).” Hakanlara isim olarak da verilir. Atasözü **arslān N**
 [= 53 **āl**, 410 **kösgük**]: ’ALIYN ’AR·SLA’N TUTA’R· KUVJIN· SIJ·FA’N TUTM’S· P
alīn arslān tutār, kūçin siçyān tutmās “Sen Aslanı hileyle yakalayabilirsin, ama bir fareyi
 güç kullanarak yakalayamazsın.” Bu söz işlerine daha iyi çareler bulmak ya da zorluğu
 bırakması önerilen kişi için söylenir.

M

’UL·DURUM· **oldrum** “Yatalak, kötürüm (*muq’ad*).” **oldrum**

Bir Başka Tip

TUR·KMA’N· **türkmān** Onlar bir Oğuz kabilesidir. Bunlara bu adın verilmesinin **türkmān**
 bir hikâyesi vardır, şöyledir: N
 Du-l-Qarnayn, Semerkant’ı geçip Türk ülkesine yöneliyordu.

Bu sıralarda Türk hakanı Shu adında genç biriydi. O büyük bir orduya sahipti. Balāsāyūn yakınlarındaki Sūyāb ¹ kalesini o yaptırmış ve açmıştı. O Beyler için her gün Sūyāb ² kalesinin önünde üç yüz altmış nöbet davulu vurdurdu.
Bazıları ona Du-l-Qarnayn hakkında bilgilendirdiler, onun yaklaştığını söylediler. “Biz onunla savaştığımızı mı, veya siz ne buyurursunuz?” dediler.
Hâlbuki Hakan Xoçand ırmağının kıyısına Du-l-Qarnayn hakkında bilgi getirmeleri için kırk kadar gözcü göndermişti. Bu askerler habersiz gittikleri için hiç kimsenin onlardan haberi yoktu, Hakan bu konuda çok gergindi. Hakanın seferlerde kullandığı ve yanında taşıdığı bir havuzu vardı, içine su doldurulur ve kazlar, ördekler yüzdürülürdü. Şimdi ona: “Ne yapalım, harp edelim mi?” denildiğinde, o: “şu kazlara, ördeklere bakınız, nasıl da batıyorlar!” dedi. Bunun üzerine oradakiler Hakanın savaşa hazırlanmadığını, çünkü onlar Hakanın ne savaş ne de barış konusunda başarılı olmadığına kanaat getirdiler.
Du-l-Qarnayn ırmağı geçti ve karakola geldi. Onun geldiği gözcülerce Hakana haber verildi. O [Shu] hemen gece alarm verir ve doğuya sefer eyler. Halk Hakanların savaş hazırlığı yapmayıp savuşup gitmesi üzerine ümitsizliğe kapılırlar. Bir karışıklık ortaya çıkar, binek bulabilenler Hakanın arkasına takılırlar – bu karışıklık içinde birbirlerinin hayvanlarını alırlar, sabah olduğunda karargâh düz bir ova gibi olur. O zamanda Tîrâz, Isbîjâb, Balāsāyūn, ve bunun gibi şehirler inşa edilmemiş idi, onların hepsi sonradan yapılmıştır. Oraların halkı göçebe idi.
Hakan ordusuyla çekip gittikten sonra orada çoluk çocuk yirmi iki kişi kalmıştı. Bunlar gece hayvanlarını bulamamış ve kaçamamışlardı.

[III. 306/414]

624

İşte bunlar o kişilerdi ki kitabın başında onların adlarını söyledim. Hayvanlarını mühürlerini ifade ettim. Onlar arasında Qiniq, Salıur ve başkaları [40-41] da vardır. Bu yirmi iki kişi oradan ayrılmak veya kalmak konusunda konuşurken iki kişi çıkagelir. Bunlar eşyalarını yüklenmiş, çoluk çocuklarını yanlarına almışlardı, ordunun peşinden gidiyorlardı. Onlar ağırlıklarından dolayı terlemiş, yorulmuşlardı. Onlar bu yirmi iki kişi ile tanışır ve konuşurlar. Sonra onlar- o yirmi iki kişi- dedi, “Siz ikiniz! Bu adam! –Du-l-Qarnayn- “bir yolcudur, o asla bir yerde durmaz. O, gelir geçer, biz burada kalacağız.” Türk dillerinde onlar: QA’LA ¹ qāl aç “Siz ikiniz! Kalın, kalın, kalın! (yā hādāni mkuṭā wa-bqayā wa-talabbatā).” derler. Sonra o: XALAJ xalaç olmuştur. Bunlar Halaçların soyudur, bunlar N iki kabiledir.
Du-l-Qarnayn geldi ve Türk halklarının mühürlerin ve işaretlerini ² gördü ve sormadan önce: TUR-KUM’M: ’ĀND· <i>turk mānand</i> [Farsça’da] “Türk gibi.” dedi. İşte bu ad onlardan bu zamana kadar ulaşmıştır. Aslında Türkler 24 kabiledir. Ama Halaçlar bazen belli özellikleriyle ³ bunlardan ayrılırlar, kendileri Oğuz sayılmaz, bu asıl olandır.

623 ¹. EY. *šuw*. “yapılmaya başlandı” ifadesi Ar. *fataḥa binā* (*binā’a* için); muhtemelen “bizim için fethetti.” yerinedir.

². EY. *suwb’b*, *suw* ile altı çizildi ve *s*, *š*’ye çevrildi (üç noktası sonradan eklendi).

624 ¹. Dikkat. Kenardaki sonradan yazılmıştır: ’AJ.

². EY. *šu’ūr*, *šu’ur* okunur.

³. “belli alanlarda onlardan ayrılır” ifadesi Ar. *infaradatā ‘anhā b-ba’ḍ al-ašyā* ifadesiyle karşılanır; muhtemelen “onlara ait olan bazı şeylerle diğerlerinden ayrıldı” yerine kullanılmıştır.

Hakan Shu, Şīn'e gitti ve Du-l-Qarnayn onu takip etti. O Uygurlara yaklaştığında, Hakan onun üzerine asker gönderdi ve Du-l-Qarnayn de ona asker gönderdi. Onlar gece Du-l-Qarnayn'in askerleriyle savaştılar ve yenildiler⁴. Savaş: 'LNUVN [dikkat] QA'N· **altūn qān** denilen yerde oldu- bugün bir dağın⁵ adı: 'AL·TUVN XA'N· **altūn xān** diye çağrılır. N Du-l-Qarnayn barış yaptıktan sonra Uygur şehirlerin inşa ettirdi. OI oralarda bir süre kaldı.

Hakan Shu, Du-l-Qarnayn gittikten sonra Balāsāyūn'a kadar geldi.

[III. 307/415]

625

Kendi adıyla anılan şehri yaptırdı. Oraya bir tılsım koydurdu. Bugün bile leylekler e şehrin karşısına gelir ve durular, asla öteye geçmezler. Tılsım bugüne kadar bozulmamıştır.

Bir Başka Tip

Ş

SAN·D·RUŠ· **sandruš** “Çekişme (*mu'ātaba, mujādala*).” Atasözü [=203 **saban**, **sandruš** 373 **sanriš-**] : SABAN·DA' SAN·DURŠ BUL·SA' 'URT·KUVN DA' 'IR·TAŠ P BUL·MA'S **sabanda sandruš bolsa örtgündä irtāš bolmās** “Saban mevsiminde çekişme olursa, harmanda kavga olmaz.” Bunun anlamı işlerin zamanında planlanmasının gerekliliğidir.

Q

BURSUM·AQ [dikkat] **borsmuq** [seyyar satıcı] “Porsuk (*waral*).”¹ Semizlik için **borsmuq** atasözü olmuştur. Oyuzlar *mīm*'i atarak: BUR·SUQ· **borsuq** derler. Bunlar öbür (borsuq D) Türklerin BAŞAQ· **başaq** dedikleri sözcüğe *mīm* ekleyerek: BAŠ·MAQ **başmaq** “ayakkabı (*midās*)” derler. 0

QLDRQ² **qildruq** “Buğday başaklarında bulunan kılçık (*safā*).” 0 **qildruq**

QURQ·LIUQ 'AR· **qorqlıq är** “Korkak (*xā'if, jabān*) adam.” **qorqlıq**

L⁴

TURT·KUİL· 'AW· **törtgil äw** “kare (*murabba'*) ev.” Herhangi kare şeye de böyle **törtgil** denir.

N

BARS·ΓA'N **barsyān** Afrāsiyāb'ın oğlunun adıdır. BARAS·ΓA'N· **barsyan** şehri **barsyān** onun tarafından inşa edilmiştir. Bu şehir Maḥmūd'un babasının şehridir. Bazılarının N

⁴. EY. *dayra*, sonradan *dabra* şeklinde doğrultuldu.

⁵. EY. *jīl* “kabile” sonradan *jabal* şeklinde düzeltildi.

625 ¹. EY. *warak*; krş. 183 **suður**!

². I, Q'nun altına ve *sukūn*, L'nin üstüne kurşun kalemle yazılmıştır!

³. “hakana” (*li-malik*) sonradan kenara eklendi.

dediğini göre Uygur hakanının³ Barsgan adında bir at bakıcı varmış ve havası güzel olduğu için atları burada yetiştirmiş; sonra şehir onu adıyla anılmış. 0

BUR·S·LA'N· **burslān** “Kaplan, bebür (*babr*)” – bu asıl anlamıdır (*fī ḥaqīqa al-luya*). Buradan gelerek :: 'ARS·LA'N BUR·S·LA'N **arslān burslān** “arslan ve kaplan.” denir. 0 Bir erkek adı. Onu doğru söylemek için önce: BURS·LA'N N **burslān**, ikincisi (*taba'*) 'AR·S·LA'N· **arslān** gelir, çünkü onlar çift olarak kullanılırlar: BURS·LA'N **burslān** asla yalnız kullanılmaz. En doğru görüş “bebür” anlamıdır, çünkü o ikinci anlamında kullanılsaydı o erkek adı olarak kullanılmazdı ve çünkü siz [Arapça'da] *hādā šay' basan* diyemezsiniz ama *ḥasan basan* (“Bu çok iyi bir şeydir”) denir. 0

M

QIRQ·LM SA'TUV **qirqlim sāyu** “Dolusu bir kile eden (*balaya l-kayl ṭufafāhu*)” “bir **qirqlim** ölçek (*jammān*)”

Altı Harfli Sözcükler Bölümü

:: 'IKR·J·KUVN· 'IYŠ· **ekirçgün iŝ** “Yapılması veya yapılmaması konusunda **ekirçgün**

[III. 309/419]

626

tereddütte olunan (*mutaraddat*) iş.” :: KUNKLUM 'IKIR·J·KUVN BUL·DIY **könlüm ekirçgün boldi** “Gönlüm yapıp yapmama konusunda tereddüt geçirdi (*taraddada*).”

KUKURJ·KUVN· **kögürçgün** “Güvercin (*ḥamām*).”

kögürçgün

Eylemler

Q

:: 'UL TVA'RIN 'AL·Q·TIY **ol tavārın alqti** “O malını bitirdi (*afnā*).” 'AL·QA'R· **alq-**
'AL·Q·MA'Q· **alqār alqmāq.**

İki harekesizin birlikte bulunduğu durumların çok az olduğu bilinmelidir, çünkü iki G harekesiz harf ancak üç *yunne* harfi denilen *rā'*, *lām*, *nūn* harfleriyle bulunur. Bu adlar ve eylemler için temel bir kuraldır. İki harekesiz harfin bir araya gelmesi bunlarla düşünülebilir. Bu harfler sözcüğe hafiflik verir. Bu yüzden şair iki harfi tek harf kılar.

K

:: QUVN· 'UR·K·TIY¹ **qōy ürküti** “Koyun geceleyin (kurt ve benzer şeylerden) ürkütü (*nafara*).” :: BUDUVN 'UR·K·TIY¹ **bodūn ürküti** “Halk düşmanın gelişinden (*waqa'a baynahum al-hazāhiz*) ürkütü (*nafara*).” 'UR·KA'R 'UR·KA'MA'K **ürkār ürkām** (**ürkāmāk?**).

626 ¹ 'URKUTİY **ürkütti**' den düzeltildi.
² 'IRKITIY **irkitti**' den düzeltti.

⁴ EY. *ḡāfāhu*.

:: 'AR TVA'R· 'IR-KTIY² **ar tavār irkti** “Adam mal (ya da başka bir şey) topladı **irk-** (*jama'a*).” 'IR-KA'R· 'IR-K'MA'K **ikrār irkmāk (irkāmāk?)**.

J

:: 'AT· SUR-J·IDIY **at sürçdi** “At sürçtü (*'atura*).” SUR-JA'R SUR-J·M'K **sürçār sürçmāk.** **sürç-**

:: 'UL 'ANY BJA'KIN SAN-J·DIY **ol ani biçākin sançdi** “O, ona bıçağını sançtı **sanç-** (*waja'a*).” :: BAK· YAĞISIN SAN-J·DIY **beg yayışin sançdi** “Bey düşmanı yendi (*hazama*).” SAN-JA'R SAN-J·MA'Q· **sançār sançmāq.**

S

:: YKIT QA'N·IKA' KUR·S·DIY **yigit qāniga kürsdi** “Genç adam kanlandı, **kürs-** şişmanladı (*imtala'a ... dam^{an} wa-simn^{an} hattā abdā min nafsihi l-mujūn*).” Asıl anlamı hamur ya da hamura benzer şeylerin bir kaba³ doldurulduktan sonra kabarıp taşmasıdır (*intaḫaxa hattā zāda 'an ḥadd al-imtilā*). Örneğin, bu hamur iyi olursa, dolmaya yakın bir kaba konur, bir saat beklenince kabırır, kabın dışına taşar. KUR·SA'R KURSA'MA'K **kürsār kürsmāk (kürsāmāk?)**. Bunun aslı “kurumlu ve toy (*baṭar, aṣir*) kişi” anlamına gelen sözcüktür [yani **kür** (163); sonra ada ek getirilir:] SA'DIY –**sādi**, anlamı daha önce geçmiştir [569 ?]. KUR·SA'R KUR·SA'MA'K **kürsār kürsmāk (kürsāmāk?)**.⁴

[III. 311/421]

627

:: SUVF· SAR·Q·DIY **sūw sarqdi** “Su sızdı (*sariba*).” Herhangi bir şey sızar **sarq-** (*taqāṭara*), damlarsa yine böyle denir. :: 'DA'QIM SAR·Q·DIY **aḏāqim sarqdi** “Ayağım uyuştı (*xadirat wa-taqāṭarat a'yā^{an}*).” SARQ'R SAR·Q·MA'Q **sarqār sarqmāq.**

QUL TANKRIY·DAN· QUR·Q·DIY **qul tānṛidān qorqdi** “Köle (kul) Allah **qorq-** (o yücedir) korktu (*xāḫa*).” Bir şeyden korkan (*xāḫa*) için de böyle denir. QUR·QAR QUR·Q·MA'Q· **qorqar qorqmāq.** Atasözü: QARIY 'UKUVZ· BAL·DUVQA' QUR·Q·MA'S· **qari öküz baldūqa qormās** 0 “Yaşlı öküz baltadan korkmaz.” P Bu söz alıştığı bir şeyle korkutulmaya çalışılan kişi için söylenir, çünkü o “yaşlı öküzün baltaya alıştığı gibi korkutulmaya çalışılan nesneye alıştığı için ondan korkmayacaktır. Manzume:

QUR·Q·MA' 'ANKAR 'UTRUV TURB· TAK·RA' 'YRA'
QAB·SA' 'ANIK 'ALBAḠUTUV· 'AN·DAN· YARA'¹
qorqma aṇar utru turup tāgrā yörä
qapsa anig alpayutin andan tür-ä

V

³. EY. *ṭarf, ṣarf* okunur.

626 ⁴. Burada verilen açıklama ve mastar şekli **kürs-** eyleminin **kürse-** eyleminden şekillendiğini gösterir, geniş zaman olan ortadaki şekil **kürsār**; krş. **ürk-** ve **irk-** üstte, ve 559 **tara-**.

627 ¹. Y'nin iki noktası sonradan eklenmiştir.

“(Düşmandan) korkma, onunla karşılaş, onu sar, (kâğıt dürer gibi) onları dür.”

:: 'UL QUVYUN_ QIR-Q-DIY **ol qoyin qırqdi** “O koyun (ya da başka bir şey kırptı (*jazza*).”
QIR-QA'R QIR-Q-MA'Q: **qırqār qırqmāq.**

K

:: 'AR- YI'FA'J SIL-İK-DIY **ār yiṭāç silkti** “Adam ağacı salladı (*nafaḍa*).” SIL-KA'R- **sil-**
SIL-K-MA'K **silkāṛ silkmāk.**

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

:: 'UL 'ANY 'AN-D-ΓAR-DIY **ol ani andyardi** “O, ona yemin ettirdi (*ḥallaḥa*).” **andyar-**
'AN-D-ΓARUR- 'AN-D-ΓAR-MA'Q: **andyarur andyarmāq.**

:: 'UL YTA'J KUND-KAR-DIY **ol yiṭāç köndgārdi** “O ağaç (ya da başka bir şey) **köndgār-**
dikti, düzeltti (*qawwama*).”:: 'UTRYNY KUND-KAR-DIY **oyrini köndgārdi** “O
hırsızla karşılaştığında (*mārasa*) onu ikrar ettirdi (*aqarra*).”:: 'UL 'ANY² YUVL-QA'
KUNDKRDY **ol māni yōlqa köndgārdi** “O bana yolda kılavuzluk etti (*hadā*).”
KUND-KURUR KUNDKURMA'K **köndgārūr köndgārmāk.**

N

:: QUL TANK-RIYKA' KIRT-KUN-DIY **qul tānrikā kertgündi** “Köle (kul) **kertgün-**
Allah'ın birliğini ve Peygamberin varlığını (*ṣaddaqa*) kabul etti (*aqarra*)³.” Bir kişi
söylediği ya da yaptığı bir işi ikrar ederse (*aqarra*)³ de böyle denir. KAIR-TUKUNUVR
KAIR-TUKUN-M'K **kertgünūr kertgünmāk.**

Bu bölümde emir beş harflidir. Örnek :: YI'J KUND-KUR- **yiṭāç köndgār** “Ağacı dik G
tut.” TANK-RIYKA' KIRT-KUN **tānrikā kertgün**

[III. 312/423]

628

“Allah'a inan (*āmin*)!”

Bu eylemler geçişli yapılmak istenirse köke bir *tā* eklenir ve iki harekesiz harf bir arada toplanmış olur. Örnek :: 'UL NA'NK BAR-K-LATIY **ol nāṇ bārklätti** “O bir şeyi muhafaza ettirdi (*ḥifẓ*).” :: 'UL YTA'J- KUND-KURTY **ol yiṭāç köndgārtti** “O ağaç (ya da başka bir şey) diktirdi.”

Bu bölümde *rā*' ve *tā*'daki gibi geçişli yapan harfler bulunmaz :: BAR-TUR-DIY **barturdi** “Vardırdı”; *ṣayn* ve *rā*'daki gibi :: 'UL 'ANY TUDΓURDIY **ol ani toḍyurdi** “O onu

627 ². M, ' ve N arasına sonradan yazıldı. Ya 'ANY, MANY için hatalı, ya da *hadānī*, *hadāhu* için.

³. EY. *qarra*.

628 ¹. Bu kitabın yapısı çift K'dan önce (R, L veya N-bkz 626 G) harflerini gerektirir; imla görüşünde, muhtemelen R ve N (bu yüzden **mārkrā(h)* veya **mānkkā(h)* ?). Ama bkz ED, 766.

doyurdu”; *kāf* ve *rā*’daki gibi :: TANKRIY ’ULUK·TIRKUR·DIY **tāḡri ölüg tırgürdi** “Tanrı ölüyü diriltti.”

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

K

:: TIAR·S·KA’K tırsḡāk [arpacık] “göz kapaklarında çıkan sivilce (<i>baṭra taxruju bi-ašfār al-‘ayn</i>).” 0	tırsḡāk
:: TIRS·K’K tırsḡāk “Dirsek (<i>zind al-yad</i>).”	
Çift ses içeren adlarda ortası harekesiz sözcük bulunmaz, yani: MAKAH· mäkkäh (?) G [ör. mäkkä ?] sözcüğü tek istisnadır. O Şin’den gelen bir mürekkebin (? <i>naqš</i>) mäkkäh ? adıdır. Türk yazısı bu mürekkeple yazılır. <i>Kāf</i> çiftlemiştir; <i>hā</i> ’nın aslı <i>elif</i> [yani. mäkkä ?] ¹ ’dir.	
Ortası harekesiz sözcük, ziyadelerde dahi bulunmaz. 0	

Eylemler

T [Ünlüyle Başlayanlar]

:: ’AR·TIY NA’NK artti nāḡ “Nesne arttı ya da genişledi (<i>zāda</i>).” :: ’ANIK art- ’AYA’KUVSIY ’AR·TIY anig äyāḡüsi artti “Onun kaburgası arttı” – bu zulmetmekten ve kurumlanmaktan (<i>taṭāwul</i>) kinayedir. ’AR·TA’R· ’AR·T·M’Q artār artmāq.	art-
:: ’UL ’UR·TY NA’NKNY ol örtti nāḡni “O nesneyi örttü (<i>satarā</i>).” ’URTA’R ört- ’UR·T·M’K örtār örtmāk.	ört-
:: ’UDLAK· ’AR·TIY ödlāḡ artti “Zaman geçti (<i>maḡḡā</i>).” :: ’AR· ’AWIN·DAN art- ’AR·TY ār äwindän artti “Adam evinden geçti (<i>jāwaza min</i>).” Bir yerden geçen (<i>maḡḡā wa-jāwaza ‘an</i>) kişi için de böyle denir. ’ARTA’R· ’ART·M’K ärtār ärtmāk.	art-

T (Salim)

:: ’UL ’ANIK ’ALKIN BAR·TY ol anig älgin bārtti “O, onun elini bereledi (<i>awṭa’a</i>).” Bir kişi bir şeyi kazayla yaralar ya da kırarsa (<i>jaraḡa aw kassara kars^{an} ḡayr mubām</i>) da böyle denir. BARTA’R BARTM’K bārtār bārtmāk.	bārt-
:: KUVNK’ YA’Ṭ TUR·TY kōnkä yāḡ türtti “O, derinin üstüne yağ sıvadı (<i>laṭaxa</i>).” Herhangi bir şeye bir şey sıvanır ya da bulaşırsa (<i>laṭx</i>) da böyle denir. URTA’R TURTM’K türtār türtmāk.	türt-
:: ’UL YAR·MA’Q TAR·TY ol yarmāq tartti “O, para (ya da başka bir şey) tarttı (<i>wazana</i>).” :: ’UL YIB· TAR·TY ol yip tartti	tart-

[III. 314/426]

629

“O ip (ya da başka bir şey) çekti (*madda*).” :: ’L TRTN TRTY **ol tartin tartti** “O kendisi azık (*imtāra min al-mīra*) edindi.” Bir şey çekmek (*jaḡaba*) de böyledir. TART’R TRTM’Q **tartār tartmāq.** 0 :: ’UL ’ATUVKIN TAR·TY **ol ätükün tartti** “O,

pabucunu çıkarttı (<i>naza'a</i>).” Atasözü: SUVF· KURMA'KINJ' 'ATUK· TART·MA' sūw P körmāğınçā ātük tartma “Suyu görmedikçe pabucunu çıkartma.” Bu söz işlerde yavaş olması emrolunan kişi için söylenmiştir.	
:: 'UL JAR·TY NA'NKY ol çārtti nāñni “O, bir şeyi elinden bıraktı (<i>aflata</i>).” :: 'UL YARMA'Q 'UVJIN JAR·TY ol yarmāq ūçin çārtti “O paranın ucunu kırdı (<i>kasara</i>).” Bir şeyin kenarını kırmak (<i>kasara ħarf</i>) da böyledir. JAR·TA'R JAR·T·M'K çārtār çārtmāk.	çārt-
:: 'UL 'ATM'KA' YA'Ṭ SUR·TY ol ātmākā yāy sūrtti “O, yağı ekmeğin üzerine yaydı (<i>laḫaxa</i>).” :: 'UL YARMA'QIṬ TA'Š·QA' SUR·TY ol yarmāqiy tāšqa sūrtti “O, parayı taşa sürttü (<i>aḫakka</i>).” SUR·TA'R SURTM'K sūrtār sūrtmāk.	sūrt-
:: 'UL YIṬA'J KAR·TY ol yiṭāç kārtti “O ağaç kertti (<i>ḫazza</i>).” :: 'UL QULIN BUY·NY KAR·TIY ol qulin boyni kārtti “O kölesinin boynunu ‘kertti’- bu kölesini “horlamaktan (<i>idlāl</i>)” kinayedir. KARTA'R KARTM'K kārtār kārtmāk.	kārt-
Bu bölümde emir üç harflidir. Örnek :: 'ART· ārt “Geç.”; KAR·T· kārt “Kert.” Kök şeklindeki bu eylemler üç harflidir, ama onlar iki harfli gibi telaffuz edilirler. Yukarıdaki çekimler benzerlik yoluyla diğerlerine de uygulanır.	G

Beş Harfli Sözcükler Bölümü

[R; Ünlüyle Başlayanlar]

:: MAN· 'ANKAR SUVF 'UBUR·TUM· mān aḫar sūw ōpūrttūm “Ben ona su (ya da başka bir şey) içirttim (<i>šurb</i>).” 'UBURTUR MAN 'UBURTM'K ōpūrtūr mān, ōpūrtmāk.	ōpūrt-
:: SUJIK· 'ANY 'ASURTY sūçig ani āsūrtti “Şarap onu sarhoş etti (<i>askara</i>).” 'ASUR·TUR· 'ASUR·T·M'K āsūrtūr āsūrtmāk.	āsūrt-
:: 'UL 'ANKAR 'ATM'K 'ISIR·TY ol aḫar ātmāk isirtti “O, ona ekmek (ya da başka bir şey) ısırttı (<i>a'aḫḫa</i>).” Başka bir şey ısırtan kişi için de böyle denir. 'ISIR·TUVR 'ISIRTM'Q isirtūr isirtmāq. 0	isirt-
:: 'UL KUNKA' YIB· 'KIRTIY ol kūḫkā yip āgirtti “O cariyeye ip eğirtti (<i>yaḫl</i>).” Bir kaleyi almak için etrafını kuşatmayı emretmek (<i>taḫdīq ḫawla</i>) de böyledir. 'AKIRTUVR 'IKIRTM'K āgirtūr āgirtmāk. 0	āgirt-
:: 'UL 'ANKA'R KUVZIN· 'ALAR·TY ol aḫār kōzīn alartti “O, ona gözünü belertti (<i>lahama ... bi-baṣar bāšir šazr</i>).” 'ALARTUR 'ALARTM'Q alartūr alartmāq. 0	alart-
:: 'UL 'ANIK KUVZIYNK' BIYR· NA'NK 'ILAR·TIY ol anig kōzīñā bīr nāñ ilārtti “O, onun gözüne bir şey iliştirdi (<i>xiyāl</i>).” 'ILAR·TUR· ILART·MA'K ilārtūr ilārtmāk.	ilārt-

[III. 316/428]

630

:: 'UL BAK· 'UB·KA'SIN 'AMUR·TIY ol beg ōpkāsīn amurtti “O Beyin öfkesini yatıştırdı (<i>askana</i>).” Tayın haşarılığı yatıştır, tencerenin kaynaması durursa da böyle denir.	amurt- Manzume:

TUSUN MUNUB· SAKIR·T·SUN **tosun münüp sekirtsün**
 'ASIZLIKIN 'AMURT·SUN **esizlikin amurtsun**
 'IT·QA' KAYIK· QAY·TAR·T·SUN **itqa käyik qaytartsun**
 TUT·MIŞ¹ SA'NIY 'UM·NALIM· **tutmiş sāni umnalim**

V

Bir genci anlatarak diyor ki: “O binilmedik taya binsin ve onu sürsün, onun huysuzluğunu gidersin (ve onun sırtında avlansın); av üzerine köpeği salsın, biz de av yakalanmış deyip”- yemeğe hazırlanalım.

R [Salim]

:: 'UTRIY 'ARIK· JUB·RATY oyri ärig çopartti “Hırsız adamın malını çaldı (<i>salaba mālahu ḥattā a'rāhu</i>).” JUBARTUR JUBARTM'Q çopartur çopartmāq . Onlar JUBARTUV SIYDY çopartu sīdi “Onu soydu, çırlıçıplak yaptı (<i>salaba, 'arra</i>).” derler.	çopart-
:: 'UL 'UFLIN· JIBIRI·TIY ol oylin çipirtti “O, oğlunu yaş çubukla dövdü (<i>ḍaraba ... bi-qadīb nā'im</i>).” JIBIR·TUVR JIBR·T·M'Q çipirtür çipürtmāq .	çipirt-
:: 'UL 'ARIK 'UR·NIN·DIN QUBUR·TIY ol ärig ornindin qopurtti “O adamı yerinden kaldırdı (<i>anḥada</i>).” QUBUR·TUVR QUBUR·T·MA'Q qopurtür qopurtmāq .	qopurt-
:: 'ATUK 'ADA'QII' QABAR·TIY ätük adāqiy qapartti “Pabuç ayağı kabarttı (<i>warrama</i> [belirtilmiş].” QABARTURUR [dikkat] QABAR·TMA'Q· qapartür qapartmāq . Buradan gelerek :: 'UL SUVZUK QABAR·TIY ol sōzüg qapartti “O sözü abarttı (<i>faxxama</i>).” denir. Böyle yapan adama nefsinin (<i>naḥx</i>) ² şişmesinden: QABRTGA'N qapartyān denir.	qapart-
:: 'UVT· 'Ş·J·NY KUBUR·TY ot eşiçni köpürttü “Ateş tencereyi köpürttü (<i>azdaba</i>).” Bir şey su ya da başka bir şeyi köpürtürse yine böyle denir. KUBUR·TUR KUBURT·M'K köpürtür köpürtmāk .	köpürt-
:: 'ATII' QATAIR·TY atıy qatartti “O atı döndürdü (<i>radd</i>).” QATIRTUR QATIRTM'Q qatartur qatartmāq .	qatart-
:: 'UL 'ANY QAJUR·TY ol ani qaçurtti “O, onu kaçırıttı (<i>ihrāb</i>).” QAJUR·TUR QAJUR·T·M'Q qaçurtur qaçurtmāq .	qaçurt-
:: 'UL 'ANINK BUY·NIN QADIR·TIY ol anıñ boynin qağirtti “O, onun boynunu büktürdü (<i>alwā</i>).” QADIR·TUR QADIR·T·M'Q qağirtur qađirtmāq .	qağirt-
:: 'UL 'ANIK TUVNIN· QARAR·TY ol anıg tōnin qarartti “O, onun elbisesini kararttı (<i>sawwada</i>).” QARAR·TUR· QARAR·T·MA'Q qarartur qarartmāq .	qarart-
:: 'UL QIZAR·TY NA'NK·NY ol qizartti nāñni “O bir şeyi kızarttı (<i>ḥammara</i>).” QIZAR·TUR QIZAR·T·MA'Q· qizartur qizartmāq	qizart-
:: 'UL 'ANKAR TARIİ' SAUWURTY ol añar tariy sawurtti “O, ona buğday	sawurt-

[III. 318/431]

631

savurttu (*aḍrā*).” SAWUR·TUR· SAWUR·TMQ· **sawurtur sawurtmāq**.

630 ¹. Nitekim belirtildi: YIYMIŞ **yēmiş** (T(Y)UIT(Y)MIŞ); burandan gelerek “alınan” yerine “yenilen” denir.

². EY. *naḥḥ*.

:: 'UL 'AT· SAKIR·TY ol at sekirtti “O atı sektirdi (<i>a'dā</i>).” SAKIRTUR SAKIRT·M'K sekirtür sekirtmāk.
:: 'UL 'ANKAR SUVF· KAJR·TY ol aṇar sūw kăçürtti “O, ona suyu geçirtti (<i>a'bara</i>).” Başkası için bir iş geçirirse (<i>amḏā</i>) de böyle denir. KAJURTUR KAJURTM'K kăçürtür kăçürtmāk.
Bu bölümde emir dört harflidir. Örnek :: SAKIR·T· sekirt “(atı) sektir.” Telaffuzda üç harfli gibidir. Kalanlar, yani etken-edilgen eylemler, yer, zaman ve alet adları tamamen yukarıda belirtilen düzene göre şekillenir. Önceki bölümlere benzetilerek kural uygulanabilir.

Başında İletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YAL·T·ΓA' yaltya Bir şeyle “alay etme (<i>suxriyya</i>)” :: 'UL 'ANIY YAL·T·ΓA' yaltya-QIL·DIY ol ani yaltya qildi “O, onunla alay etti (<i>istahza'a, saxira</i>).”

Q

YAL·DUR·IQ· NA'NK yaldriq nāṇ “Cılalı leğen gibi “parlak nesne (<i>muḏī</i>).” “Süslü yaldriq (<i>mutabarrija, mutazayyina</i>) kadına: YALDU·RI·Q 'AŞ·LA'R yaldriq ešlār denir. (yoldriq) Bu ikisinde, <i>yā'</i> , <i>ḏamma'</i> lıdır [yani. yoldriq].
YARIYMA'Q· [dikkat] yartmāq , YAR·MA'Q yarmāq “Para (<i>dirham</i>).” yartmāq D

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler

YARS·ΓA'Γ yarsyāy Dağdaki “kaygan yer (<i>mazlaqa</i>).” yarsyāy

Bir Başka Tip

:: YALDURΓA' yuldruya “Deve dikenini (<i>našī</i>)” - Kılıç gibi uzun bir bitkidir. <i>Dāl</i> yuldruya harekelenebilir, bu yüzden: YULDUR·ΓA' yuldurya olur.

K

“Yarasa (<i>xuffāš</i>)”: 'AYA' YARS·KUV aya yārgü diye söylenir, Çigil şivesinde. yārgü D Bazıları onu: “YARİSA' yarasa (?) diye söyler. (yarasa ?)

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

Γ

YURINΓA' yorinça “Yonca (<i>qatt</i>).” 0 yorinça
YLIN·ΓA' 'AŞ· yilinça aš “Tadı, tuzu, yağı olmayan yemek (<i>lā dasam fīhi wa-lā milḥ wa-lā ṭa'm</i>).” 0 yilinça

YUMURT·ΓA' yumurtya “Yumurta (<i>bayḏ</i>).” Diğer kuşların yumurtasına ve insanların yumurtalıklarına “testis (<i>xuṣya</i>)” da: YUMUR·T·ΓA' yumurtya denir. 0 yumurtya
YIMIRTΓA' YA'Š· yimirtya yāš – <i>yā</i> ve <i>mān</i> , <i>kasr</i> ile- “kendisinde damar bulunmayan (<i>lā 'urūq fihi</i>) (ıspanak veya karnabahar gibi) taze ve gevrek (<i>nā'im</i>) her yeşillığe denir. Hıyar (<i>qitā</i>) gibi gevşek (<i>xaḏad</i>) her nesneye: YUMIRT·ΓA' yimirtya denir. yimirtya

Eylemler

:: 'UL YA'D·TY NA'NKY ol yāḏti nāḡni “O nesneyi yaydı (<i>basaṭa</i>)”- sofradaki ekmek ya da benzer şeyler. YADA'R· YAD·MA'Q yāḏār yāḏmāq . yāḏ-

::

[III. 320/434]

632

'UL TUB·RA'Q· YUVZIN·DIN YUVD·TIY ol toprāq yūzindin yōḏti “O yüzünden toprağı sildi (<i>maṣaha</i>).” :: 'UL BITK YUVD·TY ol bitig yōḏti “O kitabı (ya da başka bir şeyi) sildi (<i>maḥā</i>).” YUVDA'R· YUVDMA'Q yōḏār yōḏmāq . yōḏ-
:: 'UL YUK· YUVD·TY ol yük yūḏti “O yük yükledi (<i>ḥamala</i>).” YUVDA'R· YUVDMA'K yūḏār yūḏmāk . yūḏ-
:: 'UL YAT·KA'K· YAYDTY ol yetgāk yēḏti “O eşya çantasını topladı (<i>'abbā</i>).” YAYD'R· YYDMA'K yēḏār yēḏmāk . yēḏ-

Üç Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'ATLIT YUR·TY atliy yortti “Atlı dört nala atı koşturdu (<i>xabba</i>).” YURTUVR· YURTA'R· -iki varyant- YURT·M'Q yortūr/yortār yortmāq . yort-
:: 'UL TUVNIN YIR·TY ol tōnin yirtti “O elbisesini yırttı (<i>mazzaqa</i>).” YIR·TA'R YIRT·M'Q yirtār yirtmāq . yirt-

J

:: 'UL QA'TUVNUF YANJ·DIY ol qāyūnuṣ yānḏi “O kavunu (ya da başka bir şeyi) yānḏ- yere attı ve ayağıyla onu ezdi (<i>xabbaṭa wa-daqqā ... taḥt ar-rijl</i>).” Bir kişi bir şeyi dişleriyle ezip birbirine katarsa (<i>'aḏḏa fa-ḏamma ba'ḏ ajzā' ilā ba'ḏ</i>) da böyle denir. YAN·J'R YN·JM'K yānḏār yānḏmāk . yānḏ-

Q

:: 'UL YA'Γ·QA' YAL·Q·DIY ol yāyqa yalqdi “Yağdan midesine hastalık geldi (<i>ḡamatahu d-duhn ḥattā baṣīma minhu</i>).” YAL·QA'R YAL·Q·M'Q yalqār yalqmāq . yalq-

Atasözü: YAL·Q·SA' YAM' YA'T 'ADKUV KUVY·SA' YAM' KUVN 'ADKUV yalqsa P yemä yāḡ ädgü, köysä yemä kūn ädgü 0 “Yağ, ondan bıksa bile- iyi (tatsı, tuzsuz yemekten daha iyi); güneş yaksa bile, (sisten, pustan) daha iyidir.” 0
:: TA'Š 'ANINK 'DA'QIN YULQ·DIY tāš anıḡ aḡāqin yulqdi “Taş, onun ayağını yulq- sıyırdı (<i>saḡaja, laṭama</i>).” YUL·QA'R YUL·Q·M'Q yulqār yulqmāq . Herhangi bir şey başka bir şeyde sıyrık (<i>saḡaja</i>) ya da çatlak oluştursa da böyle denir.
:: 'UL 'ANDIN NA'NK YUL·Q·DIY ol andin nāḡ yulqdi “O, ondan bir şey yoldu (<i>qašara</i>)” –o ondan fayda elde etti (<i>intaḡa'a, ḡašala</i>) anlamındadır. YUL·QA'R YUL·Q·M'Q yulqār yulqmāq .

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

T

:: 'UL SUVZUK YABUR·TY ol sōzūḡ yapurtti “O sözün gizlenmesini emretti yapurt- (<i>ixḡā</i>).” :: 'UL YYRIK YABUR·TY ol yēriḡ yapurtti “O yeri düzledi (<i>mallasa</i>).” Herhangi bir dağınık (<i>ša'at</i>) şeyin parçaları bir araya getirilirse (<i>ḡamma ba'ḡ ajzā' ilā ba'ḡ</i>) de böyle denir. YABURTUR YABURTM'Q yapurtur yapurtmāq .
:: YAḡMUR 'UTUḡ YAŠAR·TY yaḡmur otuḡ yašartti “Yağmur otu yeşertti yašart- (<i>xaḡḡara</i>).” YAŠAR·TUR YAŠARTM'Q yašartur yašartmāq .
:: 'UL 'ANKAR· 'UVN· YUTUR·TY ol aḡar ūn yoḡurtti “O ona hamur yoğurturdu yoḡurt-

[III. 322/436]

633

(<i>a'jana</i>).” YUTUR·TUR YUTUR·T·M'Q yoḡurtur yoḡurtmāq . 0
:: 'UL 'ANY YUKUR·TY ol ani yūḡurtti “O, onu koşturdu (<i>a'dā</i>).” YUKUR·TUR yūḡurt- YUKR·TM'K yūḡurtür yūḡurtmāk .

Bir Başka Tip

:: KUVN YAL·DRAIN·DIY [dikkat] kūn yaldrīdi “Güneş az ışıdı (<i>aḡā'at ...</i> <i>qalīl^{an}</i>).” :: YAL·DIRADIY yaldridi . Şimşek, ateş vb şeyler az parlarsa da :: YAL·DIRAIYR· denir. YALDIRIYMA'Q yaldrīr yaldrīmāq .
:: QILJ YUİLD·IRADIY qiliḡ yoldridi “Kılıç parladı (<i>aḡā'a</i>).” Mücevherler için de yoldri- böyledir. <i>Yā</i> harfi <i>fath</i> ileyse [yani. yaldri-] “ışık (<i>ḡiyā</i>)” anlamında, <i>ḡamm</i> ise [yani. yoldri-] mücevherin parlaması (<i>talāmī</i>) anlamındadır. YUİLD·IRAIYR· YUİLDIRAMA'Q· yoldrīr yoldrimāq .

İlletli

J

'IYNJ ēḡ “Sakin, huzurlu (<i>muṡma'inn, sākin</i>).” Buradan gelerek :: KUNKUL 'IYN·- ēḡ JMUUV kōḡül ēḡmū “Gönlün huzurlu mu?” denir. 'IYN·J· KAN·D· ēḡ känd N Maqanna'lı kişilere ait bir şehrin adı; Allah bu şehri yerle bir etmiştir.

:: KA'N·J· **kānç** “Bebek (*tiḥl*).” Hayvanların “yavrusuna (*ṣayīr*)” da denir. KA'N·J· **kānç** LIYUV **kānç liyu** “Hanların düğünlerinde ve bayramlarda kurulmuş bir sofradır.” O minare gibidir ve yağma edilmek için yapılmıştır.

Dört Harfli Sözcükler Bölümü

R

Q'FTR **qafyār** “*Bahramān* ipeği.”¹

Γ

BA'R·LIΓ· 'AR· **bārliγ ār** “Zengin (*mutrī, dū māl*) bir adam.” **bārliγ**

K

:: 'UVZ·LUK **ōzlük** “Beğenilen at (*al-muqarraba² min al-xayl*).” Herhangi bir kişi bir **ōzlük** şeyi kendine ayırırsa (*xaṣṣa ... li-naḥsihi*) da böyle denir.

Eylemler

Ḍ [Ünlü ile Başlayanlar]

:: 'UL MANK' 'AT· 'IYḌ·TIY **ol maṇa at īḍti** “O bana bir at gönderdi (*ba'aṭa*).” :: **īḍ-** TANK·RIY YALA'VAJ 'IYḌ·TIY **tānri yalāvaç īḍti** “Tanrı Peygamber gönderdi (*arsala*).” 'IYḌUVR· 'IYḌ·MA'Q· **īḍūr īḍmāq.**

Ḍ [Salim]

:: 'ANIK KUVZIY 'YḌ·TIY anig kōzi bēḍti “Gözleri zayıf gördü (<i>abṣarat ḍa'ij^{an}</i>).” bēḍ- 'YḌ'R 'YḌMA'K bēḍār bēḍmāk. 0	
:: 'AR· TUM·LUF·QA' BUVḌ·TIY ār tumluγqa būḍti “Adam soğuktan dondu (<i>ḥaṣura...al-bard wa-māta</i>).” BUVḌA'R· BUVḌ·MA'Q· būḍār būḍmāq.	būḍ-
:: MANIK· QARIN· TUVḌ·TY mānig qarın tōḍti “Benim karnım doydu (<i>ṣabi'a</i>).” tōḍ- TUV·ḌA'R· TVḌUVR. –iki varyant- TUVḌ·MA'Q· tōḍār/tōḍūr tōḍmāq.	tōḍ- D
:: 'UL 'ANY 'AŞ·QA' TIYḌ·TY ol ani aṣqa tīḍti “O, onun yemek yemesine engel oldu tīḍ- (<i>mana'a</i>).” Herhangi bir engel olma için de böyle denir. TIYDA'R· TIYḌ·MA'Q tīḍār tīḍmāq.	
:: 'AR· SUVḌ·TIY ār sūḍti “Adam tükürdü (<i>bazaqa</i>).” SUVḌA'R· SUVḌ·MA'Q sūḍ- sūḍār sūḍmāq.	

633 ¹. Krş. Steingass 211: *Bahramān* “... çiçeklerle bezenmiş kaliteli ipek ...”; Fakhru'd-Din Mubarakshah [AD 1206] (E.D. Ross, London, 1927) 38, Türkistan'ın en iyi ürünlerinden biri olarak *bahramān* listeler.

². EY. *al-maqarru bihi* (ünlüler sonradan yazıldı); krş 53:12 s.v. **āl**.

[III. 324/439]

634

Atasözü [=309 suyur- , 501 kōk]: KUVKA' SUVD-SA' YUVZ-KA' TUŠUVR- kōkkā P sūḍsa yūzkā tūšūr “Göge tükürse adamın yüzüne tükürüğü geri düşer.” Bu söz büyük kişilere düşmanlık eden kişiye “eğer düşmanlığa devam ederse bunun sonuçlarının kendine döneceği konusunda uyarılan kişi için söylenir.	
:: 'AR- SIYD-TY ār sīḍti “Adam (veya başkası) işedi (<i>bāla</i>).” SIYDA'R- SIYD-MA'K sīḍ- sīḍār sīḍmāq.	
:: 'AR- QA'D-TY ār qāḍti “Adam tipiden öldü (<i>māta ... min ad-damaq</i>).” QA'DA'R- qāḍ- QA'D-MA'Q qāḍār qāḍmāq.	
:: 'UL 'IYŞIN QUVD-TIY ol īşiy qōḍti “O, işini bir yana koydu (<i>taraka</i>).” Herhangi qōḍ- bir şeyi bırakırsa (<i>taraka</i>) da böyle denir. QUVDVR QUVDMA'Q qōḍūr qōḍmāq. Manzume:	

'UFLUM SANK' QUDUR- MAN
'AR-DAM- 'UKUT XUMA'RUV
BIL-KA' 'ARIK BULB- SAN
BAQIL 'ANINK TABA'RUV

oylum saña qodur mән V
ārdām ögüt xumāru
bilgä ārig bulup sән
yaqqil anıñ tapāru

“Oğlum, sana fazilet, erdem, nasihat bırakıyorum (*atruku*); sen bilgin biriyle karşılaştığında onunla kal (ondan faydalan).”

K

:: 'AR- TUVN KA'D-TIY ār tōn kāḍti “Adam elbisesini giydi (<i>labisa</i>).” KA'DA'R- kāḍ- KA'D-MAK kāḍār kāḍmāk.	
:: 'UL MANY KUVD-TIY ol māni kūḍti “O benim için bekledi (<i>intaḡara</i>).” :: kūḍ- 'UL QUVEY- KUVD-TIY ol qōy kūḍti “O koyun güttü (<i>ra'a</i>).” KUVDA'R KUVD-MA'K kūḍār kūḍmāk. Sonraki Oğuz şivesindedir. D	

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

B

ZA'NBY zānbi “Orak kuşu (<i>ṣarār al-layl</i>).” ZA'NBY 'AR-T zānbi art Qoçnar ve zānbi N Balāsāyūn arasında bir geçitin adı.	

J

SA'WJY sāwçi “Allah'ın peygamberi (<i>ar-rasūl min rasul Allāh ta'ālā</i>).” Aslı: sāwçi SA'W- sāw “Haber, söz, atasözü (<i>ambā', kalām, maṭal</i>),” çünkü bunları ulaştırır. 0	
SA'W-JY sāwçi “Gelin ve damadın aileleri arasında mesaj taşıyan kişidir (<i>ar-rasūl</i> <i>wahwa s-safīr allaḍī yamšī bayn al-aḥmā' wa-l-aṣḡār bi-r-rasā'il</i>).” Oğuz şivesi. D	

Z

K'RŽV kārzü "Saçma (<i>julāhiq</i>).” İki telaffuz noktası arasında <i>žāy</i> ile.	kārzü

J

SA'L·JIY sālçi Kök anlamında “aşçı (<i>maṭbaxī</i>).” “Mutfak bıçağına (<i>šafra al-maṭbaxī</i>)”: sālçi SA'L·JIY BIJA'K sālçi biçāk denir. 0	

[L]

JA'W·LIY çāwli “Ateş tutuşturmaya yarayan ceviz ya da kayısı kabukları (<i>qašr al-xawx wa-l-jawz allađī tūqadu bihi n-nār</i>).” 0	çāwli-
JAV·WLIY ¹ çōwli (?) “Tutmāç için süzgeç (<i>mišfāt</i>).” Bu, yaş dallardan kepçe gibi ? örülerek yapılır.	çōwli
KA'W·LIY kāwli “İrmağın ağzı (<i>fūha an-nahr</i>).”	kāwli
Son üç sözcük	

[III. 326/442]

635

Kānçāk şivesindedir.

Bir Başka Tip

Γ

'ASUR·T·FUV 'UT· asurtyu ot “Aksırtan otu (<i>'aṭūs</i>).”	asurtyu
'Γ·RT·FUV ayartyu (?) “Şerbet gibi buğdaydan yapılan şarap (<i>fuqqā</i>).”	ayartyu ?

Q

“Akıllı adama (<i>faṭīn, muta'āqil</i>)”: 'ASRTFUQ [dikkat] 'AR· asirtqu (?) är ¹ denir. asirtqu ?

K

'AMIR·JK' ämircgä “Kıkırdak (<i>yuḍrūf</i>).”	ämircgä
QAL·DUR·ΓA' TUVN qaldraya tōn “Hışırtı yapan elbise (<i>mutaqa'qa</i>).” Kâğıt veya benzer hışırtı çıkaran nesnelere de böyle denir.	qaldraya

¹. A, U (?)’dan değişti.

635 ¹. Krş. ED 252. Muhtemelen *u-si- “yapmaya niyet eden”? Krş. 30 **us** (Oyuz)?

Eylemler

T [Ünlü ile Başlayanlar]

:: 'UL 'ANY 'ART·LA'DIY **ol ani artlādi** “O, onu tokatladı (*şafa'a*).” 'ART·LA'R **artla-**
'ART·LA'MA'Q **artlār artlāmāq.**

Q

QA'M· 'IR·Q·LA'DIY **qām irqlādi** “Şaman kahinlik yaptı (*takahhana ... mutafa''ilan irqla-fī'şay'*).” 'IR·Q·LA'R 'IR·Q·L'MA'Q **irqlār irqlāmāq.**

K

:: 'UL YIYRIK 'R·KLA'DIY **ol yērig irklādi** “O yeri çiğnedi (*waḥi'a*).” 'RKL'R **irklā-**
'RKLA'MA'K **irklār irklāmāk.** 'AK·LA'DIY **iklādi** [146]sözcüğünün bir varyantı. D
:: 'UL 'ATIF 'URK·LA'DIY **ol atiy örklādi** “O atı sıkı sıkıya tavlaya bağladı “(*şadda örklā-... bi-ṭawīla*).” 'URK·LA'R 'URK·LA'MA'K **örklār örklāmāk.**

[B; salim]

:: 'AR· TUR·B·LA'DIY² NA'NKNY **är torplādi nāḡni** “O bir şeyin örneğini yaptı **torpla-**
(*ṭaharrā*)³.” TURB·LA'R² TUR·B·LA'MA'Q² **torplār torplāmāq.**
:: 'UL 'AR·N'KA'K BILA' SURIYLA'DIY [dikkat] **ol ārnāk bilā sorplādi** **sorplā-?**
“Adam parmağıyla kura çekti (*qāra'a ... min al-qur'a*).” SURIYLA'R SURIYLA'MA'K-Q
sorplār sorplāmāq. 0
:: 'UL QUZIY KURYL'DIY [dikkat] **ol qozi körplādi** “O yerde bir kuyu açarak **körplā-**
kuzuyu kızarttı (*ḥanaḡa ... wa-šawā fī xadd⁴ min al-arḡ*).” KURYL'R KURIYLA'MA'K
körplār körplāmāk.

T

:: 'UL 'ANY SAR·T·LA'DIY **ol ani sartlādi** “O, onu tüccar (*tājir*) olarak düşündü.” **sartla-**
SAR·T·LA'R SAR·T·LA'MA'Q **sartlār sartlāmāq.**
:: YIYBINIY SART(Y)·LA'DIY **yīpni sirtlādi** “O hayvan kuyruğunu iple büktü **sirtla-**
(*lawā ... 'alā l-hulb*).” Küçük bir vadiden yukarı tırmanmak (*şa'ida ... fī l-wādī s-şayḡr*) da
böyledir. Oğuz şivesi. SAIRIT(Y)LA'R SAR·IT(Y)·LA'MA'Q **sirtlār sirtlāmāq.** D

². U, A'dan (sonradan ?) değişti.

³. EY. *taḥaddā*.

⁴. EY. *ḡad*.

:: 'UL 'RK QAIRT·LA'DIY ol ārig qartlādi “O, onu kötü huylu olarak düşündü (<i>nasabahu ilā šakāsa al-xuluq</i>).” QART·LA'R QART·LA'MA'Q qartlār qartlāmāq.	qartla-
:: 'UL YIYR·TURQ·LA'DIY ol yēr turqlādi “O yeri enine boyuna ölçtü (<i>masaḥa l-arḍ tūlan wa-'arḍan</i>).” Atın vücudunu veya başka bir şeyi ölçse (<i>qaddara haykal</i>) de böyle denir. TURQ·LA'R TURQ·LA'MA'Q turqlār turqlāmāq.	turqla-

K

:: 'UL TAVA'RIN BAR·K·LA'DIY ol tavārin bārklādi “O, malını korudu (<i>aḥraza, ḥafaḥa</i>).” Bir insan hapsedilirse (<i>ḥabasa</i>) veya herhangi bir şey saklanırsa (<i>ḥafaḥa</i>) da böyle denir. BARK·LA'R BARK·LA'MA'K bārklār bārklāmāk. Aslı: BAK·LA'DIY baklādi.	

[III. 328/445]

636

O şu ifadeden türemiştir: BAR·K·YIYR· bārkl yēr “Korunan (<i>ḥarīz</i>) yer.”	
:: 'UL 'IYŠIṬ TAR·K·LA'DIY ol īšiy tārklādi O işte acele etti (<i>'ajjala</i>).” TARK·LA'R TAR·K·LA'MA'K tārklār tārklāmāk. 0	tārklā-
:: 'UL MANY TUR·K·LA'DIY ol māni türklādi “O beni Türk saydı.” Bir kimse Arap olmayan (? <i>ista'jama</i>) sayılırsa da böyle denir. TURK·LA'R TURK·LA'MA'K türklār türklāmāk.	türklā-
Bu bölümde emir beş harften oluşur. Örnek :: BARK·LA' N'NKNY bārklā nāḡni “Nesneyi gizle (<i>istawṭiq</i>) ¹ .” :: SURIYLA' [dikkat] sorpla “Kura çek (<i>qari'</i>).” Buna karşılık, bu sözcükler okunuşta dört harflidir ve dört harfli işlevi görür (<i>fa-ḥumila 'alayhi</i>), çünkü harekesiz ünsüzlerden biri okunuşta açıkça ortaya çıkmaz. Bu sebepten şiirde tek harf olarak düşünülmesine izin verilir, daha önce de bundan bahsetmiştik [626 G].	
Diğer kurallar ve çekimler diğere bölümlerdekine benzer şekilde şekillendirilmiştir.	
Bu bölüm üç yoldur.	
1) Eylemin söylenen şeyden sayılması anlamındadır. Örnek :: TURK·LA'DIY türklādi “O, onu Türk olarak düşündü.”	
2) Ortası harekesiz üç harfli ² adlardan yapılmış eylemler. Örnek :: TAVAY ³ QURT·LA'DIY teve qurtlādi “O deveden kurt çıkardı (<i>naza'a d-dūd</i>).”	
3) Bu anlamlardan hiçbirini olmayıp eylemin asıl namlında olmasıdır. Örnek :: 'UL TAV'RIN 'AL·Q·DIY ol tavārin alqdi “O malını batırdı.” :: 'AR·YAL·Q·DY ār yalqdi “Adamın yağlı yemekten midesi hastalandı (<i>bašima ... min aṭ-ṭa'ām ad-dasim</i>).”	

Sonunda İletli Harf Bulunan Sözcükler

D

:: TUVY·TUL·DURA'DIY bōy toldrādi “Halk her yandan darıldı (<i>tafarraqa n-nās min kull jānib</i>).” TULDRA'R TULDRA'MA'Q toldrār toldrāmāq. Oğuz şivesi.	toldra-

636 ². EY. *tunā'iyya*, *tulā'iyya* okunur.

³. V'nin üzerindeki üç nokta sonradan yazılmıştır.

:: TUVN QAL·DIRA'DIY tōn qaldrādi “Elbise hışırdadı (<i>taqa'qa'a</i>).” QAL·DI- RA'R QAL·DIRA'MA'Q qaldrār qaldrāmāq.	qaldrā-
:: TA'Š· JAL·DIRA'DIY tāš çaldrādi “Taş ses çıkardı (<i>raçrāç</i>)” veya - çakıl gibi çaldra- diğer taşların çıkardığı çağltıya (<i>aşātāt</i>) ⁴ da böyle denir. JAL·DIRA'R JALDIRA'MA'Q çaldrār çaldrāmāq.	çaldra-
:: TA'Š QUDUVI· 'IJ·RA' KUL·DURA'DIY tāš qudūy içrā küldrādi	

[III. 330/448]

637

“Zincir ya da benzer şeylerin düşüp ses çıkarması (<i>şawwata ... wa-axbara bi-bu'd</i> <i>qa'r</i>) da böyledir. KUL·DURA'R KULDURA'MA'K küldrār küldrāmāk.	küldrā-

Jīm'li nazal¹**T**

'UTUNJ· ötünç “Ödünç (<i>qarç</i>).” :: MAN 'ANK'R· YARMA'Q 'UTUN·J· BIYR·DIM ötünç mān aṇār yarmāq ötünç bērdim “Ben ona ödünç para verdim.” Oğuz şivesi. 0 D	
'UTUANJ· 'IYS· utunç iṣ “Utanılacak iş (<i>yustaḥyā minhu</i>).” Oğuz şivesi. utunç D	

J

'UJUNJ· üçünç “Üçüncü (<i>tālīt</i>).” üçünç	
Bu kuraldır, şöyledir: onun altında bir sayı söylenmek istendiğinde sayının sonuna <i>nūn</i> ve <i>jīm</i> eklenir ve bu kendinden önceki sayıyı takip ettiğini gösterir. Buradan gelerek :: TUVRTUN·J törtünç “dördüncü,” BIYŠINJ· bēšinç “beşinci,” – asılları TUVR·T· tört “dört,” BIYŠ· bēš “beş.” Aynı şey onar onar giden sayılar için de uygulanır. Buradan gelerek :: 'UVNUN·J· önunç “onuncu,” YAIKIR·MN·J· yigirmineç “yirminci.” denir. Bu genel bir kuraldır.	G

R

'ARINJ· ärinç “Belki (<i>la'alla</i>).” manasında bir edat. Buradan gelerek :: ' UL BAR·- üçünç DIY 'ARIN·J· ol bardi ärinç “O belki de vardı.” denir. 0	üçünç
'URUNJ urunç “Rüşvet (<i>rušwa</i>).” urunç	
'IRINJ erinç “Huzur, mutluluk (<i>at-tana'um wa-t-taqallub fīn-ni'ma</i>).” Bazı şivelerde erinç onlar iki telaffuz noktası arasında <i>žāy</i> ile: 'ARİ ^ž · erēž (?) derler. (erēž ?)	

W

'AWINJ awinç “Bir şeyle alışkanlık, aşinalık (<i>al-mu'ānasa bi-š-šay</i>).” awinç	

⁴. EY. *aḍā'at*.
¹. Bu bölüm = 78-79.

K

'IKINJ NA'NK· ekinç nāḡ Bir şeyin “ikincisi (<i>tānī</i>).” 0 ekinç
'UKUNJ ökünç “Pişmanlık (<i>hasra</i>).” :: 'UL 'ANKAR 'UKUNJ QIL·DIY ol aḡar ökünç ökünç qildi “O, ona pişman oldu.” 0
'UKUNJ· ögünç “Öğünme, gurur (<i>tamadduh</i>).” ögünç

L

'ILAN·J· YUVL· ulinç yöl “Eğri (<i>maltawi, laysa bi-l-mustawi</i>) yol.” ulinç
'ILAN·J ilānç “Yanlışığı ortaya çıkan bir işte yol göstereni kınama (<i>ta'yīr</i>).” ilānç

M

'UMUNJ umunç “Umut (<i>raja</i>).” Buradan gelerek :: 'MUNJ TANKRIYKA' umunc umunç tāḡrīkā “Tanrıdan umut!” denir.

N

'NANAJ inanç “Güvenilir (<i>mu'tamad</i>).” Bu, 'INANJ BAK inanç beg “Güvenilir inanç Bey.” ifadesinden gelir. 0 N
'UNUNJ· YAR·MA'Q· onunç yarmāq “On (‘ <i>āšir</i>) para.” onunç

Eylemler

K

:: 'UL MANK' YIN·JKA'LAN·DIY ol maḡa yinçgālāndi “O bana alçak yinçgālān- gönüllülük yaptı (<i>tawāḡa'a, xaḡa'a</i>).” :: 'L QIYZI' YIN·JK'LAN·DIY ol qīziy yinçgālāndi “O, kızı odalık (<i>surriyya</i>) olarak aldı.” ::

[III. 332/450]

638

QUL· TANK·RIYKA' YIN·JKA'LAN·DIY qul tāḡrīkā yinçgālāndi - YIN·J·KA'LANUVR· YIN·J·KA'LAN·M'K· yinçgālānūr yinçgālānmāk 0 - “Köle (kul) Tanrıya karşı küçüklük etti, taptı, oruç tuttu, ibadet etti, korktu (<i>tawāḡa'a, tahazzada, ta'abbada, ṣāma,</i> <i>ṣallā, xaḡa'a</i>).”

İçinde Çift Harf Bulunan Sözcükler Bölümünün Sonu

Allah'a hamd olsun, Kâinatın sahibidir o

[Sonuç]

Maḡmūd ibn al-Ḥusayn der ki: Türk dilinin (*luyāt*) sözcükleri bir araya toplamak, kuralları ortaya koymak ve onları açıklamak; iyi birer bölümlleme yapmak için kitabın baş tarafında

şartlar belirtmiştik. Bu şartlarımız yerine geldi ve amacımıza ulaştık. Kitapta fazla olanları, yersiz olanları, düşük olanları, boş olanları attım. Kitap sonuna kadar yayılsın ve sonsuza dek bir hazine olarak kalsın. Kitabın sonu.

**Allah’a sonsuz hamd olsun, selam onun
peygamberinin ve onun ailesinin üzerine olsun**

[Kolophon]

Sāvalı ve de Şamlı Muhammed ibn abī Bakr ibn abī l-Faṭḥ- Allah onu bağışlasın- bu nüshanın kopyasını asıl nüshadan Şawwāl ayının 27’si, 664 [1 Ağustos, 1266] Pazar günü bitirdi ve yazarın el yazısıyla yazılmış bu nüshanın son parçasının suretini alıyorum. Onun sonunda o şöyle der:

Kitabın yazımına ’64 yılının Jamādī l-ūlā ayının ilk günü [yani 464; 25 Ocak, 1072] başlandı ve dört kere yazılıp düzeltildikten sonra 466 yılının Jamādī l-āxir’in 10. günü Pazartesi günü [10 Şubat, 1074] tamamlanmıştır. Güç ve büyüklük ancak Tanrı’dadır. O bize yeter ve o ne güzel vekildir. 0

KAYNAKÇA

ARAT, R. Rahmeti.

- 1947 *Kutadgu Bilig I: Metin.*
İstanbul.

ARBERRY, A. J.

- 1955 *The Koran Interpreted.*
New York.

ATALAY, Besim.

- 1985 *Dîvānî Lüğati't türk Tercümesi.* I
2. baskı, TDK, Ankara.
1986a *Dîvānî Lüğati't türk Tercümesi.* II
2. baskı, TDK, Ankara.
1986b *Dîvānî Lüğati't türk Tercümesi.* III
2. baskı, TDK, Ankara.
1986c *Dîvānî Lüğati't türk Dizini "Endeks".* IV
2. baskı, TDK, Ankara.

BAZİN, Louis.

- 1957 "Les Dates de Redaction du <<Divan>> de Kāşgarî."
Acta Orientalia ... Hungaricae 7 (1957): 21-25.

BİRTEK, Ferit.

- 1944 *En Eski Türk Savları.*
Ankara.

BROCKELMANN, Carl.

- 1928 *Mitteltürkischer Wortschatz nach Maḥmūd el-Kāşgarîs Dîvān Luyat' at-Türk*
Budapest-Leipzig.
1943-49 *Geschichte der Arabischen Literatur*, I, II.
Second ed., Leiden.
1929 "Hofsprache in Altturkestan,"
Donum Natalicum Schrijnen (1929): 222-7.
Utrecht.
1918-19 "Maḥmūd al-Kāşgharîs Darstellung des türkischen Verbalbaus,"
Keleti Szemle XVIII (1918-19): 29-49.

CLAUSON, Gerhard.

- 1972 *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*
Oxford, 1972.

DANKOFF, Robert – KELLY, James.

- 1972 “Kāşğarī on the Tribal and Kinship Organization of The Turks,”
Archivum Ottomanicum IV (1972): 23-43.
- 1973 “The Alexander Romance in the Dīwān Lughāt at-Turk,”
Humaniora Islamica I, (1973): 236, n. 15.
- 1975 Kāşğarī on the Beliefs and Superstitions of the Turks,”
JAOS 95. 1 (1975): 68-80.
- 1978 “Orta Türkçe Sertleşme,” *Altay Halklarının Alanları II*.
ed, L.V. Clark ve P. A. Draghi: 62-63.
Bloomington.
- 1982 *Compendium of The Turkic Dialects (Dīwānu Lüğāt-it-Türk)*.
Part I: 1982 (Pp. xi + 416). Part II: 1984 (Pp. iii + 381). Part III: 1985 (Pp. 337
+ microfiche)
Harvard Üniversitesi Basım Evi, Duxbury.

DİLÇİN, Dehri.

- 1957 *Arap alfabesine göre Dīwānu Lüğāt'it türk Dizini*
Ankara.

DOERFER, Gerhard.

- 1963–75 *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, 4 vols.
Wiesbaden.

KAYA, Ceval.

- 1994 *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, Metin ve Dizin*.
Ankara.

KELLY, James.

- 1972 *Remarks on Kāşğarī's Phonology*,
pt. I in *Ural-Altaische Jahrbücher* 44 (1972),
pt. II in *UAJ* 45 (1973);
pt. III in *UAJ* 48 (1976).
- 1972 “On defining Dhū ath-Thalāthah and Dhū al-Arba’ah,”
JAOS 91.1 (1972): 132-6

MUTALLİBOV, S.

1960–63 *Turkiy sozlar devoni*, 3 bols.

Tashkent.

NADELYAYEV, V. M., D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak

1969 *Drevnetyurkskiy Slovar'*.

Leningrad.

PRİTSAK, Omeljan.

1951-53 “Mahmud Kâşgarî kimdir?”

Türkiyat Mecmuası X (1951-53): 243-6.

STEINGASS, F. J.

1982 *A Comprehensive Persian-English Dictionary*

London.

TAYMAS, A.

1940–42 “Divanü Lügati't türk Tercümesi,”

Türkiyat Mecmuası 7–8 (1940–42)

TM 11 (1954).

TEKİN, Şinasi.

1975 “Bilinen En Eski İslamî Türkçe Metinler: Uygur harfleriyle yazılmış

Karahanlılar devrine ait tarla satış senetleri (473, 483 = 1080, 1090”)

Selçuklu Araştırmaları Dergisi 4 (1975): 157-186.

TOGAN, Zeki Velidi.

Dîvānu Lüġāt-it-Türk'ün Telif Senesi Hakkında

Atsız Mecmua, sayı 16.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir.

1972 *Büyük Türk Dilcisi: Kâşgarlı Mahmut*

TDK Yayınları, Ankara.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

1990 “Divânü Lügati't-Türk”,

Yaz. Mustafa S. Kaçalın.

Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. IX: 446-449.

Aşağıdaki dergiler Divan'a adanmış özel sayıları ihtiva eder:

BİLİMSEL BİLDİRİLER

1972 I. Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler
Ankara (1975): 379–496.

SOVETSKAJA TYURKOLOGİYA, NO: 1

1972 Baku.

TÜRK DİLİ DERGİSİ

1972 Cilt. 27, No. 253.
Ankara.